

تہ فسیری قورئانی
بہ رزو بہ پیز

بہ رگی پازده یہ م
تہ فسیری سوورہ تی الکھف و مریم

عہ لی باپیر

تہفسیری سووږہ تی

الکھف و همزہ

ته فسیری سووره تی

الکھف و همیم

نووسینی: عهلی بایر

دیزاینی ناوه وه: زهرده شت کاوانی

چاپی یه کهم ۱۴۴۱ز - ۲۰۲۰ک

۶۵۳ لاپه ره

۲۴ * ۱۷ سم

بابهت: نایینی

له بهر یوه به رایه تی گشتی کتبخانه گشتیه کان - ههریمی کوردستان

ژماره سپاردنی (۷) ی سالی ۲۰۱۲ پیدراوه

تہ فیسیری سوورہ تی

الکھف

و

حزقی

نووسینی: علی بابیر

پیشه کی نهم تهفسیره بهگشتی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نِعْمَتُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ آله عمران.

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ مِمَّنْ رُوحَهَا بَكَ مِنْهَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنَسَاءً وَأَتَقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ. وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ آله النساء.

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ آله الأحزاب.

اما بعد؛ فإنَّ أَصْدَقَ الْعَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُعْذَلَاتُهَا، وَكُلُّ مُعْذَلَةٍ بِذَعَةٍ، وَكُلُّ بِذَعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ^(۱).

خوینره بهرتزو خو شه ویسته کان!

هیچ گومانی تیدانیه - بو مروقی بروادار - که نهو ته مهنه ی له خزمهت دوا بین کتیبی خوا (قورنن) دا به سه رده بری، جا به هه ر شیوه یه ک له شیوه کان له خزمهت دابووندا بی؛ خویندنه وه، تیفکرین و پامان، فیرکردن، کار پینکردن ... هتد، به باشترین جیکرتن جینکا ده گرتی و، خاوه نه که ی له دنیاو دواپوژدا لئی به هره مه نده.

منیش که - وه ک باسکردنی چاکه ی خوا (التحدث بنعمة الله) ده یغه مه پروو - له وه تی فامم کردوته وه، خوا ی به به زه یی و به خشه ر چاکه ی له گه ل کردوو و، به فه رمایشتی به رزو بی وینه ی خو یه وه سه رگه رمی کردوو مو، به ر له ته مهنی بیست سالی یه وه

(۱) نه وه بی ده گورتی: (خطبة الحاجة) که پیغه مه ر ﷺ ها وه لانی به ریزی فیرده کرد، پیش هه ر قسه به کی گرنک، بیلتین، وه ک وتاری جومعه و داخوازیی کردن (خطبة او) ... هتدو، نهم وتاره، هه ر کام له: الترمذی: (۱۱۰۵)، النسائی: (۱۱۰۴)، ابن ماجه: (۱۸۹۲) احمد: (۳۷۲۰)، طبرانی: (۲۴۱۴) هیناویانه و (مسلم) یش به شتیکی هیناوه.

هيدايه تي داوم، ڪه ڦوڙڻاڻي به ٻيڙو پڙز له بهر بڪه م، و، سه رڦالي خوينده ودي ته فسيري ڪاني ڦوڙڻان و تيوه ڀرماناڻي ٿا به ته ڀر بهر ڪه ته ڪاني و، ليور دبوونه و هيان بم.

هه ر ٻويه ش تي ڪراي ڪتيب و ناميلڪه و تارو دهرسه ڪانم، ڪه م و زور له بهر ڦوڙڻاڻي ڦوڙڻان دابوون، ڪه دياره هه ر ٿه مه ش شتي ڪي سروشتيه؛ ٿاخر ٿاڻا ٿسلا م بي ڪه له ڦوڙڻان پاشان سوننه تي ڀڃه مبه ر ﷺ، ڪه ٿه ويش هه ر ڀوون ڪر دنه ودي ڦوڙڻان و چوڻيه تي جي به جي ڪردن و ڪار پي ڪر دنيه تي، شتي ڪي دي ڪه يه؟! بي ڪومان نه خي ر.

تنجا له ميڙ سالي ش بوو، ڪه براو خوش ڪانتي ڪي دل سوڙي نزيڪ و ٿاشنام، داوايان ليده ڪردم ڪه ده ست بڪه م به دانان ته فسيري لئڪ دانه وديه تي ڦوڙڻان، هه تا له رهمه زاني سالي (١٤٢٨) دا هاته دل مه وه، ڪه ناوي خواي ليهي ٽيم و ده ست به و ڪاره گه وره و گرنه ڪه م، به لڪو ورده ورده به پتي بورو دهره ت، هه رساله هه ندي ڪي لي ٿه نجام بده م، له گه ل سه رڦالي زور جوڙاو جوڙيشدا، هه تا دهره تي ڪي وام بو دهره خسي ڪه بتوانم خي راي تي دا بڪه م و خومي بو به ڪلاي (مفترغ) بڪه مه وه، خوا پشتيوان بي ته واوي بڪه م، ٿه گه ر ته مه ن به به ريه وه مابي.

سه رچا ودي دانان ٿه م ته فسيري لئڪ دانه وه به شم، و ٻي راي سه رنجدان زور به ي ٿه و ته فسيري انه ي ڪه باون و، ده ستم پي ان گه يشته، بري ته له وردبوونه وه و تيوه ڀرماناڻي خوم له خودي ڦوڙڻان، چون ڪه بي ڪومان ڦوڙڻان: هه ندي ڪي هه ندي ڪي ڀوون ده ڪاته وه: (القران يفسر بعضه بعضاً)، پاشان سوننه تي ڀڃه مبه ري خوا ﷺ، چون ڪه ڀڃه مبه ري خواش ڀوون ڪه ره وه (مٿين) ي ڦوڙڻانه، وه ڪ خوا ﷺ فه رموويه تي:

﴿... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾﴾ النحل.

واته: وه زي ڪرمان بو لاي تو نار دوته خوار، ٿاڪو ٿه ودي بو خه لڪي ٿيرا و ته خوار، بو ڀان ڀوون بڪه يه وه، وه به لڪو خوشيان بي ر بڪه نه وه.

ٿوم ڊي شم وايه - به يارمه تي خواي به خشه ر ﷺ - شايسته بي ٿه وه م هه بي ته فسيري لئڪ دانه وديه تي وا بو ڦوڙڻان پيش ڪه ش به مسول مانان ڪور دستان بڪه م، ڪه له ڦوڙڻان بوه شيه ته وه، ما به ي به ره و سو ودي خوينه ران بي، به ٿا يه تيش ڪه زياتر له سي (٣٠) ساله له گه ل ڦوڙڻان به رزو مه زن و ته فسيري ڪاني و ڪتبه ڪاني سوننه تا خه ري ڪم و، ده يان ڪتيب و به ره مه ي جوڙاو جوڙم له زور به ي بوره ڪاني زانسته ڪاني شه ريعه تا پيش ڪه ش ڪردوون.

شایان باسیشه که تهو بیست و دوو مانگ زیندانیی کرانهم له لایه‌ن ته‌مریکاوه - له (۲۰۰۳/۱۰/۲۸ تاکو: ۲۰۰۳/۴/۲۸) - ده‌رفه‌تیکی گه‌ورهو گرنگ بوو، بۆ زیاتر پیندا قوولبوونه‌وه‌ی کتییبی خوا (تبارک و تعالی)، وه بۆ په‌یدابوونی تیکه‌یشتنی تاییه‌ت له‌باری زۆریک له‌نایه‌ته‌کانی یه‌وه، ئەم راستیه‌ش له‌مه‌وسووعه‌ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى) دا زۆر چاک دره‌وشاوه‌ته‌وه^(۱). به‌لام هه‌لبه‌ته‌ن ئالییم و هیچکە سیش بۆی نیه‌ بلن: که ئەم ته‌فسیره‌ی من تیروته‌واوه، چونکه وێرای سنوورداربوونی تواناو برستم، له‌به‌رانبه‌ر کتییبی له‌هه‌موو روویکه‌وه‌ په‌ها (مطلق) و بیسنوور (لا محدود) ی خوا‌دا، نه‌شمویستوه که زۆر به‌ملاولادا بچم و بچمه‌ ئیو هه‌ندیک ورده‌کاریه‌وه، که یان من تیییدا پسپۆرو شاره‌زا نیم، یان خوێنه‌ر پیویستی پیتی نیه، له‌کاتیکیدا ده‌یه‌وی له‌قورئان تیییکات و، بزانی خوا (تبارک و تعالی) راسته‌وخۆ چی پتی فه‌رموووه؟!

ئینجا هه‌ر لێره‌شه‌وه به‌ پیویستی ده‌زانم پر به‌ دل سوپاسی ته‌و برا گه‌نجه‌ رووح سووک و گورج و گوڵ و دل‌سۆزه‌ بکه‌م (حه‌زی نه‌کرد ناوی به‌ئینم)، که هه‌لسا به‌ نووسینه‌وه‌و هینانه‌ سه‌ر کاغه‌زو، پاشان تاییکردن و دوا‌یی پینداچوونه‌وه‌و هه‌له‌گیریی، سه‌رجه‌م ئەم زنجیره‌ ده‌رسه، که له‌ نه‌سلدا له‌ شیوه‌ی وتار (محاضرة) دا پێشکەش کران، هه‌روه‌ها هه‌لسا به‌ (تخریج) ی سه‌رجه‌م ده‌قه‌کانی سوننه‌ت، له‌ سه‌رچاوه‌ متمانه‌ پینکراوه‌کانه‌وه‌و، زه‌حمه‌ت و ماندوووبوونیکی زۆری به‌ سه‌رجه‌م به‌رگه‌کانی ئەم ته‌فسیره‌ کیشاوه، خوا به‌ باشترین شیوه‌ پادا‌شتی بداته‌وه‌و، هه‌ر صالح و ساغ و سه‌لامه‌ت و سه‌ره‌رزبێ^(۲)، له‌ خوای به‌رزو به‌هاوتاش داوا‌کارم نه‌و جوژه‌ گه‌نج و لاوانه‌ له‌ کوپان و کچان، له‌ئیو گه‌له‌که‌ماندا، زۆر بکات .

(۱) ئەو مه‌وسووعه‌یه‌ که ئیستا چاپ کراوه‌و، که‌وتۆته‌ به‌رده‌ستی خوێنه‌ران و، سه‌رجه‌م هه‌شت به‌رگ و ده‌وری سن هه‌زارو پینج سه‌د (۲۵۰۰) لاپه‌رده‌یه‌و، هه‌ولمداوه‌ به‌گشتی تیییدا باسی سه‌رجه‌م لایه‌نه‌کانی ئیسلام بکه‌م و، تاکه‌ سه‌رچاوه‌شم قورئان بووه، وێ‌رای ده‌قه‌کانی سوننه‌ت، که له‌ هۆش (ذاکرة) دا بووون.

شایان باسه‌ ئەو مه‌وسووعه‌یه‌ له‌ چاپی دووه‌می دا، کراوه‌ به‌ دوا‌زده (۱۲) کتییبی سه‌ره‌به‌خۆ، به‌به‌ستی ئاسانه‌ر سوود لێ بینرانی .

(۲) ئەو برا دل‌سۆزه‌ تییستاش پاش ته‌واوکردنی نیوه‌ی زیاتری قورئان، لێ‌پراوانه‌ به‌رده‌ولمه‌ و عه‌زمیشی جه‌زم کردوه، که نه‌گه‌ر ته‌مه‌ئمان به‌رده‌ولم بێ، هه‌تا کۆتایی ئەم ته‌فسیره‌ سه‌رگه‌رمی کاره‌که‌ی بێ .

شایانی باسیشه که تیمه له م تەفسیره ماندا باسی به ش (جزء) هکانی قورئان و دابه شکرده کانی دیکهی وهک: - (حزب) - ناکهین، چونکه هەر سووره تیک بۆخۆی شتیکی سه ره به خۆیهو، سه رجه م ئایه ته کانی وهک ئالقه کانی زنجیرنک پیکه وه په یوه ستن و، ئاشکرا شه که دابه شکرانی سه رجه م قورئان بۆ سی (۳۰) به ش (جزء) و شه ست (۶۰) (حزب)، شتیکه له لایه ن زانایانه وه کراوه. بۆ ئاسانکاریی خۆیندن قورئان، دیاره تیمه له دابه شکردن به رگه کانی ئەم تەفسیره شدا، دیسان حیساب بۆ به شه کان (أجزاء) ی ناکهین و، به گوێره ی سووره ته کان، به رگه کانی دیاریی ده کهین.

دوا قسه شم ئه وه یه که:

ئەم تەفسیره - وهک پێشتر گوتمان - له ئەسڵدا به شیوه ی دەرس و وتار پێشکەش کراوه، به لām دواتر خۆم دووجار به وردی پێیدا چوممه وهو، به پێی پێویست دهستکارییم کردوه، دیاره هه موو ده رسیکیش به ناوی خواو ستایشی خوا ﷻ دهستی پێکردوه، به لām تیمه له سه ره تای ده رسه کانه وه، ئه وانه مان لابردوه، بۆ زۆر دووباره نه بوونه وهو، ئه و (خطبة الحاجة) یه ی له سه ره تای ئەم پێشه که یه وه هاتوه، له جیاتی سه ره تای سه رجه م ده رسه کانه.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ،

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

دووشه ممه ۲۵ رجب ۱۴۳۲

۲۰۱۱/۶/۲۷

هه ولێر

بەرچاوی ڕوونییەکی گرنج لەبارەی ئەم تەفسیرەوه

خۆتەری بەرێز!

هەرچەندە لە (پێشەکی گشتیی) ئەم تەفسیرەدا باسمان کردووە کە بۆ نووسینی ئەم تەفسیرە، لە هەموو ئەو تەفسیرە باوانەیی دەستم پێیان گەشتووە، بەهەرەمەندبووم، هەرۆهە لە کۆتایی هەر بەرگیکی ئەم تەفسیرەدا، سەرچەم ئەو تەفسیرانەیی کەم و زۆر لێیان سوودمەند بووم، ناوەکانیانمان بە ریز نووسین، بەلام لێرەش وەک جەختکردنەوهی زیاتر بەرچاوی ڕوونیی باشتەر بۆ تێوهی بەرێز دەلێم:

مادام ناوی تەفسیرەکاغان نووسیوه، نە پێویست دەکات و نە دەشگونجێ، بۆ هەر تێگەشتن و بیرۆکەیهک، کە زۆربەیی تەفسیرەکان لەبارەی ئایەتیکەوه، یان پستەو برگەیهکی ئایەتیکەوه، دەیهێنین، تێمە هەموو جارێ ناوی ئەو تەفسیرانە پێنین، بەلام بێگومان هەر کات بیرۆکەو تێگەشتنێکی ئایەتی یەکیەک لە تەفسیرەکان هەبێ و بکەوێتە بەرچاوم، ئنجا چ پەسندی بکەم، چ پەفزی بکەم، هەر کات بە پێویستی بزانم، بە ئایەت ناماژەیی پێدەکەم، ئەگەرنا بە ناماژەیی گشتیی و بە نووسینی ناوی تەفسیرەکان لە کۆتایی هەر بەرگیک دا، ئیکتفا دەکەم و، زۆریش لە ئەمانەتی زانستی (الأمانة العلمية) دەخەفتم و مەبەستمە پەچاوی بکەم، چونکە ئەمینیی و ئەمانەت پارێزی، پەوشتیکی گەورەو بەرزێ مسوڵمانەتییه .

شایان باسیشە جاری وا هەیە بیرۆکەو تێگەشتنێکی ئایەتی خۆم، دەربارەیی کۆمەلە ئایەتیک یان ئایەتیک یان پستەو برگەیهکی ئایەتیک، بۆ دروست دەبێ، وەک تێگەشتن و بۆچوونی خۆم دەینووسم، کەچی پەنگە لە تەفسیرەکان دیکەش - یەکیکیان یان زیاتر - دا هەبێ، ئەویش بەهۆی ئەوهوێهە کە من ئەو تەفسیرەم نەکەوتووتە بەر دیدە، یان دیتووومەو لەیادم نەماوه.

پنښه کی له م بهرگه

به پټـزان!

نهم بهرگه (بهرگی پازده يه م) له تفسیری قورثانی بهرز و به پټز، دوو سووړه تی تیدان:

۱- سووړه تی (الکھف).

۲- سووړه تی (مریم).

شایانی باسیشه ویرای تفسیرکردنی نایه ته کلنی نهم دوو سووړه ته به حوت ههنگلو، وهک عاده تی خویمان. له هه رکام له م دوو سووړه ته ش دا، کومه لیک بابه ت و کورته باس هه ن:

(أ) - له سووړه تی (الکھف) دا، نهم ستزده يه هه ن:

۱- به سه رهاتی هاوه لانی نه شکوت له سی ته وهردا.

۲- قوله باسیک: حوکمی راگرتنی سه گ.

۳- قوله باسیک حوکمی پاره پیکه وه کوکړدنه وه و شت کرین به هاوبه شیتیی.

۴- کورته باسیک له باره ی دروستکردنی مزگه و ته وه له سه ر گوږ.

۵- دهرس و پهنده کانی به سه رهاتی هاوه لانی نه شکوت.

۶- چوار سه رنجدانی گرنگ له م نایه تی ژماره (۵۱).

۷- دوو قهرمووده له باره ی مش ت و مر و (جدال) وه.

۸- نوکته يه کی په وانبیژی.

۹- پینج ده قی سونته ت و دوو زانیاری گرنگ، له باره ی به سه رهاتی موسا و خضروه.

۱۰- دهرس و پهنده حوکمه شه رعیه کانی به سه رهاتی موسا و خضر.

۱۱- کورته باسیک له باره ی: خضر و زانیاری په نهان وه.

۱۲- به سه رهاتی ذیلقه پنه ی ن و چهنه زانیاریه کی میژووی و جوگرافی.

۱۳- دهرس و پهنده کانی به سه رهاتی (ذي القرنين).

ب- له سووره تی (مریم) دا، ئەم دوازدەهە یە هەن:

- ۱- ئیعبازێکی زانستی له پینچ ئایەتی سەرەتای سووره تی (مریم) (۱-۵) دا.
- ۲- پوختە ی ژاننامە ی زە کەریا و یە حیا (عَلَيْهَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).
- ۳- کورته ی بە سەرھاتی مەرپەم و عیسا ی کوپری.
- ۴- پەند و دەرس و حیکمەت له بە سەرھاتی مەرپەم و عیسا دا.
- ۵- قوڵە باسێک: هە ئینجانی دوو حوکمی گرنگ له دوو ئایەتی (۴۷ و ۴۸).
- ۶- کورته باسێک له بارە ی ئیسحاق هوه عَلَيْهِ السَّلَام.
- ۷- کورته باسێک له بارە ی یە عقوقو بوه وه عَلَيْهِ السَّلَام.
- ۸- جیاوازی تیوان (رسول) و (نبی).
- ۹- کورته باسێک له بارە ی (ئیسماعیل) هوه عَلَيْهِ السَّلَام.
- ۱۰- کورته باسێک له بارە ی ژیان و بە سەرھاتی ئیدریسه وه عَلَيْهِ السَّلَام.
- ۱۱- کورته باسێک دەربارە ی چوونه سوئی دۆزەخ و پەتووون بە سەر (صراط) دا.
- ۱۲- پینچ کورته سەرنجی زمانەوانیی له دوو ئایەتی (۷۶ و ۷۷) دا.

کەواتە!

دەتوانین بڵین: ئەم بەرگی پازدەمە، یەکیکە له بەرگە هەرە چەر و پەر و قەلە بەلغە کانی ئەم تەفسیرە و، بابەت و باسی زۆری کەوتوو نە خوێ، کە وێرای زیاتر بەرچاو پوونکردنە وه ی خوێنەرانی سەنگین و شیرین له بارە ی تیگە یشتنی ئایەتە کانی هەردوو ک سووره تی (الکھف) و (مریم) هوه، له زۆر پووی دیکە شەوه، مایە ی هۆشیاریی و بەرچاو پوونیی دەبن بۆیان.

ماوه تەوه بۆئیم:

ستايشی شایسته بۆ خوای بەخشەر ی بەخشندە ئیستا (۱/ ذي القعدة/ ۱۴۴۱ هـ، ۲۰۲۰/۶/۲۲ز) له تەفسیرکردنی قورئانی بەرز و بە پێژدا گەیشتووینە سووره تی (النبا)،

واتە: لە سى (۳۰) بەش (جىزە)ى قورئان، تەنيا بەشى كۆتايى ماوهو، خوا پشتىوان بىئ ئەويش بەم نزيكانە تەواو دەكەين و، ئىستاش ھەموو ئەوھى كە تەفسىرمان كىردوھ و، بە دەنگ و وئىنە (صوت و صورە) تۆمار كراوھ، كارى لەسەر دەكرى بۆ چاپ و بلاوكردنەوھ، لە خواى بەرز و مەزن و بەبەزەيش دەپارتمەوھ: بە باشتىن شىوھ پاداشتى سەرجهم ھاوكارانم بداتەوھ، لە ئامادەكردنى ئەم تەفسىرەدا، كە ئومىدم واىھ پىت و پىزىكى زۆرى تىدابى و، لە داھاتوودا بە زۆر شىوھ و لە زۆر رووھوھ، بەھرى لىوھربگىرى و قەدرى بزاندرى، چ بە زمانى كوردىي كە پىئى ئامادەكراوھو، چ بە زمانەكانى دىكەش!

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

۱/ ذي القعدة / ۱۴۴۱ھ

۲۰۲۰/۶/۲۲ز

ھەولير

تہ فسیری سوورہ تی

الکھف

دەستینک

بەڕێزان!

ئەمڕۆ کە: ۲۷ / ذي القعدة / ۱۴۲۸ ک، بەرانبەر (۲۰۱۷/۸/۱۹) ز، لە شاری ھەولێر دەستدەکەین بە توێژینەوهو لیکۆلینەوه لە بارەی سوورەتی (الکھف) ھو، سەرھتا پیناسیەکی ئەو سوورەتە دەکەین و، ئاماژەیک بە ئیوەپۆکەکی دەکەین، لە نۆ (۹) ڕگەدا.

پیناسی سوورەتی (الکھف):

یەگەم: ناو: ئەم سوورەتە ناوی سوورەتی (الکھف) ھ، واتە: ئەشکەوت، تەنیا ئەو ناوی ھەبە لە لای زانایان، لەبەر ئەوەی لە سەر زاری موبارەکی پێغەمبەر ﷺ ئەو ناوی لیتراو، وەک لەم فەرموودەیدا ھاتو: *إِغْنِ أَبِي الدُّدَاءِ ﷺ، أَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكُحُفِ، عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّجَالِ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۲، ۱۷۶۰، وَمُسْلِمٌ: ۸۰۹، وَأَبُو دَاوُدَ: ۴، ۳۲۳، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي الْكُفْرِ: ۱، ۷۸۷ }.*

واتە: ئەبو دەدەء رضي الله عنه دەلن: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ھەر کەسێک دە (۱۰) ئایەتی سەرھتای سوورەتی (الکھف)، لەبەر بکات، لە خراپەو ئازاوی دەججال پارێزراو دەبن.

دووھەم: شوینی دابەزینی: شوینی دابەزینی ئەم سوورەتە، شاری مەککەبە، واتە: ئەم سوورەتە یەکیکە لە سوورەتە مەککەییەکان، ھەلبەتە ھەندیک لە زانایان دەلن: ئایەتیک، یان زیاتری لە مەدینە ھاتۆتە خوار، بەلام ئەو پرایەکی زۆربەھی ھەرە زۆری زانایانی لەسەرن، ئەوہیە کە ئەم سوورەتە، ھەمووی سوورەتیک مەککەییەو، ھەموویشی بە یەگەو ھاتۆتە خوار.

سێھەم: ڕیزبەندیی لە موصحف و لە دابەزین دا: ڕیزبەندیی ئەم سوورەتە موبارەکە، لە (مُصْحَف) دا ژمارە: (۱۸) یە، واتە: لە پێش ئەم سوورەتەدا، ھەقئە (۱۷) سوورەتی دیکە ھەن، لەو موصحفەھی کە لە بەردەستمانە، بەلام لە ڕیزبەندیی دابەزیندا، ژمارە: (۶۸) ھ، بە لای ھەندیکیانمو، ھەندیکیشیان دەلن: ژمارە: (۷۰) یە، ئەوانەھی کە دەلن: ژمارە (۶۸) ھ، یانی: (۶۷) سوورەت لە پێش ئەم سوورەتەدا، دابەزیون و، ئەوانەش کە دەلن: ژمارە (۷۰) یە، یانی: (۶۹) سوورەت لە پێش ئەم سوورەتەدا، ھاتوونە خوار.

چوارهم: ینگه و پایه‌ی ئەم سوورەتە: لە چەند فەرماشتیکدا، وەك مانگی چوار دەدرە و شتتەو،
 كه ئەم سوورەتە ینگه و پایه‌یه‌کی زۆر به‌رزى هه‌یه، بۆ وینه:

(١) - اَمَنْ قَرَأَ الْعَشْرَ الْاَوَاخِرَ مِنْ سُورَةِ الْكُفِّی، عَصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّجَالِ (اَخْرَجَهُ اَحْمَدُ: ٢٧٥٥٦، تعلق
 شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح، رجاله ثقات، رجال الشيخين، غير معدان بن أبي طلحة اليعمرى، فمن
 رجال مسلم).

واته: هەر كه سێك دە (١٠) ئایه‌ته‌كانی كۆتایی له سوورەتی (الکُفِّی) بخوینن، له
 ئاژاوه‌ی ده‌ججالی پارێزراو ده‌بن.

(٢) - اَمَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ اَوَّلِ سُورَةِ الْكُفِّی، عَصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّجَالِ، (اَخْرَجَهُ اَحْمَدُ: ٢١٦٠، وَمُسْلِمٌ:
 ٨٠٩، وَأَبُو دَاوُدَ: ٤٣٢٣، وَالتَّسَانِي فِي الْكَبْرَى: ١٠٧٨٧).

پێشتریش ئەم فەرمووده‌مان هینا، ئەمه‌یان ده‌لن: سه‌ره‌تای سوورەتی (الکُفِّی)،
 ئەم‌ه‌ش وای لێ ده‌خوینتێته‌وه، كه چ ده (١٠) ئایه‌تی سه‌ره‌تای سوورەتی (الکُفِّی)، له‌به‌ر
 بکړن، چ ده (١٠) ئایه‌تی كۆتایی له‌به‌ر بکړن و بخوینن، ئەو ئامانجه‌ ده‌پێکن، كه
 بریتیه له پارێزراوی مرۆف، له ئاژاوه و به‌لای ده‌ججالی.

(٣) - اَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكُفِّی، کَانَتْ لَهُ نُورًا مِنْ مَقَامِهِ إِلَى مَكَّةَ، وَمَنْ قَرَأَ بِعَشْرِ آيَاتٍ مِنْ آخِرِهَا، ثُمَّ خَرَجَ
 الدُّجَالُ لَمْ يَضُرَّهُ (اَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ: ٢٠٧٢ وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي في شعب الإيمان:
 ٢٤٤٦، وغيرهما، وَصَحَّحَهُ الألباني).

واته: هەر كه سێك سوورەتی (الکُفِّی) بخوینن، له‌و شوێنه‌وه كه لێه‌تی (واته: كه
 سوورەته‌كه‌ی تیدا ده‌خوینن) تاكو مه‌ككه‌ بۆی ده‌بیته‌ رووناکیی و، هەر كه‌سێك ده (١٠)
 ئایه‌ت له كۆتایه‌كه‌ی بخوینن و، دوا‌یی ده‌ججالی ده‌رچن، زبانی پێ ناگه‌یه‌نن.

(٤) - اَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكُفِّی فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ، أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ، (اَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ: ٣٣٩٢،
 وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان: ٢٤٤٤ وَصَحَّحَهُ الألباني).

واته: هەر كه‌سێك له‌ پۆژی جومعه‌دا سوورەتی (الکُفِّی) بخوینن، نێوان ئەو دوو
 جومعه‌یه‌ی (واته: ئەو جومعه‌ی كه‌ تێیدا ده‌خوینن و، جومعه‌ی كه‌ دادی) بۆی پێ نوور و
 به‌ره‌كه‌ت ده‌كات.

۵) - (عَنْ الْبَرَاءِ عَنِ النَّبِيِّ، يَقُولُ: قَرَأَ رَجُلٌ الْكُتُفَ، وَفِي الدَّارِ دَابَّةٌ، فَجَعَلَتْ تَنْفِرُ، فَتَنْظَرُ فَإِذَا صَبَابَةٌ، أَوْ سَعَابَةٌ قَدْ عَمِيَتْهُ، قَالَ: فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِقْرَأْ فَلَانَ، فَإِنَّهَا السَّكِينَةُ تَنْزُلَتْ عِنْدَ الْقُرْآنِ أَوْ تَنْزَلَتْ لِلْقُرْآنِ). (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۱۸۵۳۲، وَالبخاري: ۸۳۹، وَمُسْلِمٌ: ۷۹۵، وَفِي البخاري: ۵۰۱۸، من حديث أسيد بن خضير، وفيه أنه هو الذي كان يقرأ القرآن، وفي مسلم: ۷۶۹).

واتە: بە پراء ﷺ دەلى: پياۋىك سۈرەتى (الكهف)ى خوتىند و، لە ماله كەياندا (لە خانووھ كەياندا) نازەلىك ھەبوو، لە ھەيچى بوخارىي و موسليم دا دەلى: ئەو نازەلە، و لاخە بەرزەيەك بوو، كاتىك كە ئەو قورئان دەخوتىند ئەويش دەسلەمىھو و خوئى پادەپسكاند، ئەويش تەماشاي كرد، بىنى تەم و مژىك، ياخود ھەرىك لە سەر يەھىيەت دايۆشيو، دوایى ئەوھى بۆ پىغەمبەر ﷺ باس كرد، ئەويش فەرمووي: فلان كەس بخوتىنە! ئەو نارامىي (سكىنە) بووھ دابەزىوھ لەلای قورئان، يان: بۆ قورئان | فريشته كان بوون، توخړن و ناراميان دابەزاندوھ بۆ سەر دل و دەروونى ئەو كەسەي كە قورئانەكەي خوتىندوھ. پىنجەم: ژمارەي ئايەتە كانى سۈرەتى (الكهف):

قورئان خوتىنە كانى مەككەو مەدىنە، ئايەتە كانىيان بە (۱۰۵) داناون و، قورئان خوتىنە كانى شام بە: (۱۰۶) يان داناون و، قورئان خوتىنە كانى بەسپە بە: (۱۱۱) يان. داناون و، قورئان خوتىنە كانى كووفەش بە: (۱۱۰) يان داناون.

ئەو (مصحف)ەي لەبەر دەستى تىمەيە، بە پىنى قىرائەتى (خُطِّص)، ئەو سەرژمىرىيەي قورئان خوتىنەي كووفەي رەچاۋ كردوھ، كە: (۱۱۰) يە.

پىيوستە ئەوھ بزانىن كە دەگوترى: ھەندىكيان بە (۱۰۵) و، ھەندىك بە (۱۰۶) و، ھەندى دەلىن: (۱۱۰) يان (۱۱۱)، مەبەست ئەوھ نىە كە، ئەوانەي دەلىن: (۱۰۵) ئايەتە، واتە ھەر (۱۰۵) ئايەتە و، ئايەتى (۱۰۶) ي لەگەل نىە! ياخود ئايەتە كانى دىكەي تاكو: (۱۱۱) ي لەگەل نىن! بەلكو ھەك جارى دىكەش گوتوومانە: مەبەست لىرەدا كورتىي و درىژىي رستە كان بوو، ھەيانبووھ ئايەتتىكى كردۆتە دوو بەش، بەلكو كرديوھتە سى بەش، بەوھ ژمارەي ئايەتە كان زۆر بوو، ئەگەرنا ھەك وشەو پىتە كانى قورئان، ھىچ دوو زانايەك، كىشەيان نەبووھ لەسەر پىتىك، يان وشەيەكى قورئان^{۱۱}، مەگەر جىاوازىي خوتىندە كانى قورئان، ئەوھ جىايە، ئەگەرنا ھىچ كەس كىشەي نەبووھ، لەسەر ئەوھ كە: ئەم وشەيە لە قورئانە، ئەوھى دىكە بلىن: نەخىر لە قورئان نىە، چ جاي ئايەت!!

(۱) وشە كانى قورئان ژمارەيان: (۷۷۴۳۹) ھو، پىتە كان (حروف) ىشى ژمارەيان: (۲۳۱۱۸۰) يە.

شەشەم: ھۆی ھاتنە خوارى كۆى سوورەتى (الكهف):

وہك دوايى لە دەرسەكاندا پێى دەگەين: دەربارەى ھەندى لە ئايەتەكان، ھۆى ھاتنە خوارى تايەت باسكراو، بەلام كۆى ئەم سوورەتە، وەك (الطبري بە ژمارە: (٢٢٧٩٩) ھيئاويەتى لە تەفسيرەكەى خۆى دا^(١)، ھەر و ھەها (السيوطي) لە تەفسيرەكەى خۆى: (الدر المنثور في التفسير بالماثور) دا^(٢) ھيئاويەتى، ھەر و ھەها ھەردوو نوسەرى: (الإستيعاب في بيان الأسباب)^(٣) ھيئاويانە، بەلام ئەوان گوتويانە: (قُلْنَا: سَنُذِقُكَ صَعِيفًا) گومان: سەنە دەكەى لاوازە، بەلام گرنگ ئەويە زۆر بەى تەفسيرەكانى قورئان، ئەو بەسەر ھاتەيان ھيئاو، دەربارەى ھۆى ھاتنە خوارى ئەم سوورەتە، كە تيمە سەر ھتە دەقە ەپرەبيەكەى ديين، دوايى ماناى دەكەين.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: لَنِي سَمِعْتُ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ، قَدِمَ مِنْهُدٍ يَضَعُ وَأَرْبَعِينَ سَنَةً، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: بَعَثْتُ قُرَيْشَ النَّضْرَ بْنَ الْحَارِثِ، وَعُقَيْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ إِلَى أُخْبَارِ يَهُودَ بِالْمَدِينَةِ، فَقَالُوا لَهُمْ: سَلَوْهُمُ عَنْ مُحَمَّدٍ، وَصَفُوا لَهُمْ صِفَتَهُ، وَأَخْبَرُوهُمُ بِقَوْلِهِ، فَإِنَّهُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ الْأَوَّلِ، وَعِنْدَهُمْ عِلْمٌ مَا لَيْسَ عِنْدَنَا مِنْ عِلْمِ الْأَنْبِيَاءِ.

فَعَزَّجَا حَتَّى قَدِمَا الْمَدِينَةَ، فَسَأَلُوا أُخْبَارَ يَهُودَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَوَصَفُوا لَهُمْ أَمْرَهُ وَبَعْضَ قَوْلِهِ، وَقَالَا: إِنَّكُمْ أَهْلُ النَّوْزَةِ، وَقَدْ جِئْنَاكُمْ لِنُخْبِرُوكَ عَنْ صَاحِبِنَا هَذَا، قَالَ: فَقَالَتْ لَهُمْ أُخْبَارُ يَهُودَ: سَلُوهُ عَنْ ثَلَاثِ نَأْمُرُكُمْ بِهِنَ، فَإِنْ أَخْبَرْتُمْ بِهِنَ فَهُوَ نَبِيُّ مُرْسَلٍ، وَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَالرَّجُلُ مُتَقَوْلٌ، فَزُوا فِيهِ رَأْيَكُمْ.

١- سَلُوهُ عَنْ قَبِيحَتِهِ، دَهَبُوا فِي الدَّهْرِ الْأَوَّلِ، مَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِمْ، فَإِنَّهُ قَدْ كَانَ لَهُمْ حَدِيثٌ عَجِيبٌ.

٢- وَسَلُوهُ عَنْ رَجُلٍ طَوَافٍ، يَلْقَى مَنَاقِبَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، مَا كَانَ نَبُوهُ؟

٣- وَسَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ مَا هُوَ؟ فَإِنْ أَخْبَرْتُمْ بِذَلِكَ، فَإِنَّهُ نَبِيُّ فَاتَّبِعُوهُ، وَإِنْ هُوَ لَمْ يُخْبِرْكُمْ، فَهُوَ رَجُلٌ مُتَقَوْلٌ، فَاصْنَعُوا فِي أَمْرِهِ مَا بَدَأَ لَكُمْ.

فَأَقْبَلَ النَّضْرُ وَعُقَيْبَةُ، حَتَّى قَدِمَا مَكَّةَ عَلَى قُرَيْشٍ، فَقَالَا: يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ: قَدْ جِئْنَاكُمْ بِفَضْلِ مَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ مُحَمَّدٍ، قَدْ أَمَرْنَا أُخْبَارَ يَهُودَ أَنْ نَسْأَلَهُ، عَنْ أُمُورٍ، فَأَخْبَرُوهُمُ بِهَا، فَجَاءُوا رَسُولَ

(١) ج ١٥ ص ١٩٢ - ١٩٣.

(٢) ج ٥ ص ٣٧٦.

(٣) ج ٣ ص ٤٧٠ - ٤٧١.

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: يَا مُحَمَّدُ! أَخْبِرْنَا، فَسَأَلُوهُ عَمَّا أَمَرُوهُمْ بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَخْبِرْكُمْ غَدًا مِمَّا سَأَلْتُمْ عَنْهُ»، وَلَمْ يَسْتَعِثْ، فَانْصَرَفُوا عَنْهُ، فَمَكَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمْسَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، لَا يُخْبِثُ اللَّهُ إِلَيْهِ فِي ذَلِكَ وَخِيَاهُ، وَلَا يَأْتِيهِ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، حَتَّى أَرْجَفَ أَهْلَ مَكَّةَ، وَقَالُوا: وَعَدْنَا مُحَمَّدًا غَدًا، وَالْيَوْمَ خَمْسَ عَشْرَةَ، فَعَدُّوا أَصْبَحْنَا فِيهَا، لَا يُخْبِرُنَا بِشَيْءٍ مِنْهَا سَأَلْنَاهُ عَنْهُ.

وَعَتَى أَخْرَجْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ الْوَحْيِي عَنْهُ، وَشَقَّ عَلَيْهِ مَا يَتَكَلَّمُ بِهِ أَهْلَ مَكَّةَ، ثُمَّ جَاءَهُ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، بِسُورَةِ أَصْحَابِ الْكَهْفِ، فِيهَا مُعَاتَبَتُهُ إِيَّاهُ عَلَى خُرْبِهِ عَلَيْهِمْ، وَخَيْرٌ مَا سَأَلُوهُ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الْفِتْيَةِ وَالرَّجُلِ الطَّوْفِ، وَقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَسْتَلُونَا عَنْ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْغَيْبِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (الأنبياء: ١٠١).

واته: موحه ممدى كورى نيسحاق ده گيرتته وه ده لى: پياويك له خه لى كى ميسر، كه ماوهى چل و نه وه نده ساليه هاتوه بو تيره (ده بى چوو بى بو نه و شوينه كه موحه ممدى كورى نيسحاق ليه، تنجا نايامه كه كه بووه يان مه دينه؟) بو بى باس كردين له عيكريمه وه (عيكريمه قوتاي عه بدوللاى كورى عه باس بووه) نه ويش له عه بدوللاى كورى عه باسه وه (خوا ليمان رازى بن)، ناواى بو باس كردين، گوئى: قوره يشيه كان نه زرى كورى حارس و عوقبهى كورى نه بى موعيطان ناردن بو لاي زانايه كانى جووله كه له شارى مه دينه و، پينانگوئن: (واته: قوره يشيه كان به و دووانه يان گوئى) له جووله كه كان له بارهى موحه ممدى ده وه برس و سيفه ته كانى موحه ممدى يان بو باس بكن و، له بارهى نه و قسه به وه كه ده يكات (مه به ستيان قورئان بووه)، هه واليان پى بدن، چونكه ته وانه خاوه نى كتيبى به كه من و، زانياريه كيان له لايه له زانيارى پيغهمبران، كه له لاي تيمه نيه.

نه و دوو كه سه ش (واته: نه زرى كورى حارس و عوقبهى كورى ته بى موعيطان)، چونه مه دينه و له وئى له زانايان جووله كه كانى مه دينه يان پرسى، له بارهى پيغهمبره وه ﷺ، سيفه و حالى پيغهمبريان بو باس كرد و، هه ندى له قسه كانيشيان (واته: ته و قورئانه) كه ده يفهموو، نه وه شيان بو باس كردن و گوئيان: تيوه خاوه نى ته و پراتن، بو به هاتوو يان، تاكو له بارهى نه و هاوه له مانه وه هه والمان پى بدن، ده لى: زاناکان جووله كه گوئيان: له بارهى سى شتانه وه پرسيارى لى بكن كه تيمه پيتان ده ليين، نه كه ره هه والى

(١) جامع البيان، ج ١٥، ص ١٩٢، ١٩٣، الدر المنثور في التفسير بالمأثور، ج ٥، ص ٣٧٦، الإستيعاب في بيان الأسباب، ج ٢، ص ٤٧١، ٤٧٠.

پیدان و ئەو سێ شتە زانی، ئەووە پێغەمبەرێکی دەوانە کراوە، بەلام ئەگەر هەوایی پێ نەدان، ئەووە بابایەکی لە خۆوە قسە هەڵدەبەست، دواپی خۆتان دەزانن کە چی لەگەڵدا دەکەن، ئەگەر ناراست بوو:

١- لە بارە کۆمەڵە گەنجیکەوه لێی بپرسن، کە لە پۆزگاری پێش ئەم پۆزگاری تێمەدا رۆشتوون، هەواییەکیان چی بوو؟ چونکە هەواییکی سەر سۆرەتێنەریان هەیە! [مەبەستیان هاوێڵانی ئەشکەوت بوو].

٢- لە بارە پیاویکەوه لێی بپرسن، کە زۆر گەراوه و گەشتۆتە رۆژەڵاتەکان و رۆژتاواپەکان زەوی، لێی بپرسن هەوایی چی بوو!

٣- لە بارە رۆحەوه لێی بپرسن، کە تاپا رۆح چییە؟

ئەجە ئەگەر هەوایی پیدان لە بارە سێ شتەوه، دیارە پێغەمبەرەو شوونی بکەون، بەلام ئەگەر هەوایی پێ نەدان، ئەووە پیاویکە لە خۆوە قسە هەڵدەبەست، ئەو کاتە ئەووی پێتان چاکە، لە بارەیهوه بیکەن.

ئەجە ئەزەری کۆری حارس و عوقبە، لەوێ رۆشتن و، هاتنەوه مەککە بە قورەیشیان گوت: ئەی کۆمەڵی قورەیش! یەکلەکردنەوهی کێشە یان تێوان تێوه و موحەممەدمان بۆ هێناون، جوولەکەکان پێیان گوتووین: لە بارە چییە پرسیاری لێیکەین، ئەجە سێ شتەکانیان بە قورەیشیەکان گوتن، دواپی هاتن بۆ لای پێغەمبەر ﷺ، گوتیان: ئەی موحەممەد! هەواییمان پێ بدە، ئەو سێ شتە کە جوولەکان پێیان گوتبوون، ئاراستە پێغەمبەرێان ﷺ، کردن [واتە: دەربارە هەوایی ئەشکەوت و، ذوالقرنین و، رۆح] پێغەمبەر ﷺ، پێی فەرموون: بەیانیی وەلامی ئەوەتان دەدەمەوه کە پرسیاری لە بارەوه دەکەن، نەشیفەرموو: (إن شاء الله)! ئەوانیش رۆشتن.

پێغەمبەری خوا ﷺ پازدە (١٥) شەوان مایەوه، خۆی پەرورەدگار لەو بارەوه وهیسی بۆ نەنارد و جیریلیش دانەبەزی بۆ لای، تاکو خەڵکی مەککە دەستیان کرد بە پرۆیاگەندەو گوتیان: موحەممەد هەوایی پیداین: کە بەیانی وەلامی پرسیارەکانمان بداتەوه، کەچی ئەمەرو تێمە پازدەیه میشمان گوزەراند، هیچ هەوایی پێ نەداین، لەو بارەوه کە پرسیارمان لێ کردو!

تجنا نه وهش پیغه مبهری خوای دلتنگ کرد، که وه حی بو نه هات و دواکهوت و، نهو پروپاگه ننده بهی که خه لکی مه ککه دهیانکرد. زور له سه ر دلی قورس بوو. دواي پازده روزه که، جبریل دابه زی، که له لایه ن خوای په روه ردگاروه سووره تی (الکھف) ی هینا بوو، جوړیک له سه رزه نشتی تیدا بوو، بو پیغه مبه ر ﷺ له سه ر نه وه، که زور دلتنگه، به هو ی پشت تیکردنی کافره کانی قورده شه وه و. وه لأمی نهو سن پرسیاره شی تیدابوون که نراسته ی کرابوون، هم هی گه نجه کان (هاوه لانی نه شکهوت)، هم نهو پیاوه گه رۆکه (ذو القرنین)، هه روه ها فرمایشتی خوا له سووره تی (الإسراء) دا که ده فرموئ:

﴿وَسْتَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٨٥)

واته: له براهی رووحه وه پرسیارت لئ ده کهن؟ بلن: رووح له کاری په روه ردگارمه و، که میکیش نه بی، زانیاریتان نه دراوه تی.

وه ک گوتمان: هم به سه رهاته، نه گهر له رووی سه نه دیشه وه ئیشکالیکی هه بی، به لأم مانا و نیوه رۆکه که هی هیچ گرتی تیدا نیه و، عه قل و لوژیک ره فزی ناکه ن و، نه تفسیره کانیش، مه گهر چو ن، دنا هه موویان هیناویانه، هه یه به کورتی و، هه یه به وه ده ته واوه ی که من هینام.

حه و ته م: نیوه رۆکی هم سووره ته:

هم سووره ته موباره که ش، وه ک سه رجه م سووره ته مه ککه یه کان، نه وه ره کانی: بوونناسی و خوانناسی و خوا به یه کگرتن، وه حی و پیغه مبه رابه تی، یاداشت و سزاو رۆزی دواي، باسی به هه شت و باسی دوزخ، حه قیقه تی ژبانی دنای که م باه خ و، نه وه که ژبانی راسته قینه له دوا رۆزه، بو نه هلی تیمان، پاشان نارامگری له سه ر قسه و پروپاگه نده ی ناحه زان، ده گرنه تیوخویان، نه مانه ش نهو نه وه رانه ن، که له م سووره ته موباره که دا، جه ختیان له سه ر کراوه ته وه.

هه شته م: ده سه کانی هم سووره ته :

به پر زان! تیمه نهو سه دو ده (١١٠) ثایه ته ی هم سووره ته موباره که، دابه ش ده که ی ن بو نو (٩) ده رس:

ده رسی به که م: ثایه ته کانی: (١ - ٨)، هم ده سه وه ک پشه کی وایه بو کوی بابه ته کانی

دیکه .

ددرسی دووہم: نایہ تہ کانی: (۹ - ۲۶)، واتہ: (۱۸) نایہ ت، کہ بہ سہرہاتی ہاوہ لانی
تہ شکہوت دہ گرتہ خوئی.

ددرسی سینیہم: نایہ تہ کانی: (۲۷ - ۳۱)، واتہ: (۵) نایہ ت، تیندا چہند پرنمایہ کی گرنگ
لہ لایہن خوای میہرہ بانہوہ بو پیغہ مہر ﷺ خراونہ روو.

ددرسی چوارہم: نایہ تہ کانی: (۳۲ - ۴۴)، واتہ: (۱۳) نایہ ت، کہ ٹہویش بہ سہرہاتی
دیکہی دوو ہاوہ لانی تیدایہ، کہ یہ کیان دہ ولہ مہندو لہ خوئی بایہ و، ٹہوی دیکہ شیان
ہہ ژار و نہ دار، بہ لآم شوکرانہ بژرہ.

ددرسی پینجہم: نایہ تہ کانی: (۴۵ - ۵۱)، واتہ: (۷) نایہ ت، کہ ژیان دنیاو روژی دوایان،
تیندا پیناسہ کراون.

ددرسی شہ شہم: نایہ تہ کانی: (۵۲ - ۵۹) واتہ: (۸) نایہ ت، کہ سہرہ ناجمی ہاوبہ ش بو
خوا دانہ ران و، ٹامانجی دابہ زینرانی قورٹان و، تیررانی پیغہ مہران و، ہوکاری کافر بوونی
کافران و، سزای لادہ ران و... ہند، دہ گرتہ خوئی.

ددرسی حہوتہم: نایہ تہ کانی: (۶۰ - ۸۲) واتہ: (۲۳) نایہ ت، باسی بہ سہرہاتی مووسا ﷺ،
ٹہو بہندہ چاکہ یہی، کہ زوریک لہ زانایان دہ آین: (خضر) بووہ، وک لہ فہرماہستی
پیغہ مہریشدا ﷺ ٹہو ناوہی بو بہ کارہینراوہ.

ددرسی ہہ شتہم: نایہ تہ کانی: (۸۳ - ۹۸) واتہ: (۱۶) نایہ ت، باسی بہ سہرہاتی (ذو القرنین) ہ.

ددرسی نوہم: نایہ تہ کانی: (۹۹ - ۱۱۰) واتہ: (۱۲) نایہ ت، باسی سہرہ ناجمی بیپروا
بپرواداران و، باسی خوا بہ یہ کگرتن و شیرک و، کوئمہ ٹیک راستی دیکہ، کہ ٹہو سوورہ تہ
موبارہ کہ بیان پت خہ تم کراوہ.

کہ واتہ: لہ کوئی (۱۱۰) نایہ ت، (۷۰) نایہ ت بو چوار بہ سہرہاتہ کہ تہر خان کراون:

۱- ہاوہ لانی تہ شکہوت، (۱۸) نایہ ت.

۲- دوو پیاوہ کہ، بیاوٹکی دہ ولہ مہندی لہ خو بایی و، ہہ ژارینکی شوکرانہ بژر، (۱۳) نایہ ت.

۳- بہ سہرہاتی مووسا ﷺ لہ گہ ل بہندہ چاکہ کہ (خضر) دا، (۲۳) نایہ ت بو تہر خان کراون.

۴- بہ سہرہاتی (ذو القرنین)، (۱۶) نایہ ت بو دانراون.

هاوکات (۴۰) نایه تیش به م شیوه‌ین:

۱ - هه‌شت (۸) نایه، پتسه‌کین.

۲ - دوازده (۱۲) نایه، له کو‌تاییدا هاتوون.

پاشان له نیواخنی به‌سره‌هاته‌کانیشدا یه‌کیان به پینج (۵) نایه‌ت و، نه‌وی دیکه‌یان به‌حه‌وت (۷) نایه‌ت و، نه‌وه دیکه‌شیان به‌هه‌شت (۸) نایه‌ت، خه‌تم کراون، که‌واته:
(۲۰) + (۴۰) = (۷۰) = (۱۱۰).

نۆیه‌م: پینج سووره‌ت له هه‌موو قور‌ئاندا به ستایش‌کردنی خوا، ده‌ستیان پینکروده، نه‌وانیش:

۱- سووره‌تی (الفاتحة) نایه‌تی دووهم ده‌فهرمونی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، به‌شیک له زانایانیش رایان وایه: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ نایه‌تی یه‌که‌مه و ﴿يَسْمِعُ اللَّهُ الرَّخِيمِ الْكَافِرِ﴾ نایه‌تیکه بو زانینی سه‌ره‌تای سووره‌ته‌کان و نایه‌تیکه سه‌ره‌خویه، نه‌ک به‌شیک بن له سووره‌ته‌کان، بۆیه‌ش له کاتی سه‌رژمیری نایه‌ته‌کاناندا حساب نه‌کراوه.

۲- سووره‌تی (الانعام): ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾.

۳- سووره‌تی (الکاف): ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِجَابًا﴾.

۴- سووره‌تی (سبا): ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ مُخْتَلِفٌ قَلْبًا﴾.

۵- سووره‌تی (فاطر): ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مَّتَنَّى وَتَلَّتْ وَرَبَّعٌ رَزِيدٌ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾.

ئنجبا به‌تاشه‌ماشیه‌کی ته‌و پینج (۵) سووره‌ته‌بکه‌ین: سه‌ره‌تاش ده‌لین: (الْحَمْدُ لِلَّهِ)، یانی: ستایش بو‌خوا، وشه‌ی (الحمد) که (الی له‌سه‌ره و بو‌ناساندن (تعریف)ه، مه‌به‌ست پینی جینسه، واته: تیک‌رای ستایش‌کردن و مه‌دح‌کردن و پتیه‌لا‌گوتن، هه‌مووی هی‌خوایه.

۱) - ئنجبا له سووره‌تی (الفاتحة) دا، باسی په‌روه‌دگاریتیی خوا، بو‌جیهانییه‌کان کراوه: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، ستایش هه‌مووی بو‌خوای په‌روه‌دگارو‌خاودن و مشهورخووری جیهانیانه.

٢ - به لآم له سوورهتی (الانعام) دا، باسی به دینه رابه تی خوا کراوه، بۆ ناسمانه کان و زهوی و، ته وه که تاریکیه کان و پروونایی داناون، ده فهرموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾

٣ - له سوورهتی (الکھف) یشدا، باسی دابه زاندنی کتیبی خوا کراوه، بۆ سه ر باشترین بهنده ی خو ی (موحه ممه د) ﷺ که کو تایی پیغه مبه رانه، ده فهرموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا﴾

٤ - به لآم له سوورهتی (سبا) دا، باسی خاوه ندار تیبی خوا کراوه، بۆ ناسمانه کان و زهوی، ده فهرموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ﴾، ستایش بۆ ته و خوا به ی هه رچی له ناسمانه کان و هه رچی له زهویدا هه به، ه ی ته وه و، له سه رته تا کو تاییدا (یا خود: له دنیا و دوا روژدا) ستایش هه ر بۆ ویه و، ته و کار به جیبی شاره زایه.

٥ - له سوورهتی (فاطر) یشدا، باسی داهینان (إبداع) ی خوا کراوه، بۆ ناسمانه کان و زهوی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾

بیکومان هه ر کام له وشه کافی (خلق، إبداع، فطر)، مانایان لیک نیزیکه، به لآم جیاوازیشیان هه به، چونکه وشه ی هاوواتا (مترادف) له فور تاندا نین، به لآم جیاوازیی وردیان هه ن و، نینسان ده بی سهرنج بدات بۆ ته وه ی جیاوازیه که یان بزانی.

بۆ وینه: وشه ی (فاطر)، عه بدو لآی کو ری عه بباس (خوا لیبیان پازی بی) ده لتی: نه مده زانی وشه ی (فاطر) یانی چی! هه تا پوژتی گویم له دوو عه ره ی خیله کی بوو، له سه ر بیرنک، نا کو کبیان هه بوو، به کیکیان گو ی: (انا فطرته ا)، واته: من به که مچار ته و بیره م لیداو، که واته: (فاطر) یانی: که سیک که له نو ی و له نه بوو، شتیکی په یدا کردوه.

که واته: وه ک ده بینن: خوا عز وجل ستایشی خو ی ده کات، به لکو تیکرای ستایش بۆ خو ی بریار ده دا، به لآم له گو تره نا! به لکو له بهر ته وه ی:

١ - پهروه ردگاری جیهانییه کانه.

٢ - به ده یه تهری ناسمانه کان و زهویه.

٣ - دابه زینه ری ته واوترین و باشترین کتیبی خو یه تی بۆ سه ر چاکترین بهنده ی.

٤ - پاشان خواوه نی ناسمانه کان و زهویه.

٥ - دوا یی په یدا که ری، یان: له نه بوونه وه: داهینه ری ناسمانه کان و زهویه.

✱ دهرسی یه کهم ✱

پنجاهوی نهم دهرسه

به پریزان!

لهم دهرسه ماندا ههشت (۸) نایه تی سهره تای سوورپه تی (الکھف) ددوتویژینه وه، نایه ته کانی (۱ - ۸) و نهو ههشت (۸) نایه ته، وهک پیئشه کیی وان بۆ کۆی باس و بابه ته کانی سوورپه تی (الکھف) و، تییان دا ههوت (۷) مه بهستی گرنگ و سهره کیی، خراونه پروو:

(۱) - دابه زانندی قورئان له لایهن خوی به رزی مه زنی بی وینه وه یه، بۆ سهر باشتین به ندهی خوی، که موحه ممه ده ﷺ.

(۲) - وه سف و پنجاهوی قورئان، به وه که: قورئان ریک و راسته و لاریی و ناپیکی تیدانیه و، سهر په رشتیاره.

(۳) - خستنه پرووی تامانچی نیردرانی قورئان، که بریتیه له ترسانندی بیبروایان له سزای خوا ﷻ له رۆژی دوایداو، له تۆله ی خوا ﷻ له دنیا دا، ههروه ها موژده پیدانی برواداران له دنیا دا، به سهر که وتن و به خته وه ریی و، له دواپوژدا به سهر فرازیی و ژبانی هه می شه یی نیو به ههشت.

(۴) - ترسانندی لاف لیدهرانی رۆله بۆ خوا، به نه زانیی و درۆ کردن، واته: نه وانیه ی رۆله پالده دهنه لای خوا که مه به ست هاوبه ش بۆ خوا دانهره کانه، که ده یانگوت: شه ی تانه کان کورپی خوان و فریشته کانیش کچی خوان.

(۵) - تاموژگاریی بۆ پیغه مبه ر ﷻ، که هینده خه فته نه خوات، له سهر بروا نه هینانی هاوبه ش بۆ خوا دانهره کان به قورئان.

(۶) - پارزیرانه وه ی ژبانی دنیا بۆ تیدا تاقیکردنه وه یه، تاقیکردنه وه ی مروّف و جینن.

(۷) - خستنه پرووی سهره نجامی ژبانی دنیا، که سهره نجام سهر زه وی ده بیته زه ویه کی ته خت، یاخود په ریزیزیکی پرووت، که هیچ شتیکی لئ نامینن.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِجَابًا ﴿١﴾ قِيمًا لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِمَّنْ لَدُنْهُ وَيُنشِرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَمْكُرُونَ الْمَآلِحَةَ أَنْ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَكِيدِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾ وَنُذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَمَّا بَلَغَ نَفْسَكَ عَلَى آثَرِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْشُرَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرًّا ﴿٨﴾ ﴿٩﴾

مانای دهقا و دهقی نایه تہکان

ایکپرای ستایش بو نه و خویاهی که کتیبی دابه زاندوته سهر بنده که ی و، هیچ ناپیکسی و که م و کوربیه کی تیدا دانه ناوه ﴿١﴾ (قورٹان) ریک و راست و سهر پهرشتیاره، بو نه وهی (بیبروایان) له لایه ن خویه وه، له سزا و نازاریکی سهخت برتسینتی و، مؤزدهش بدات به بروادارانیک که کرده وه باشه کان ده کهن، که پاداشتیکی باشیان ههیه ﴿٢﴾ (له) پوژی دواییدا) به هه میشه یی تیدا ده میننه وه ﴿٣﴾ (ههروه ها تاکو) نه وانه ش برتسینتی که ده تین: خوا رولهی ههیه ﴿٤﴾ (له حالیکدا) که نه خویان نه باب و باپیرانیان هیچ زانیاریه کیان له و باره وه نیه، (نه و قسه یه) قسه یه کی زور زله له زاریان درده چی و، نه نیا درو ده کهن ﴿٥﴾ (توش (نه ی موحه ممه دا!) نیزیکه خوت بفه و تینتی به هوی خه فته خواردنت له دوایان، که برو به و فهرمووده یه (واته: قورٹان) ناهینن ﴿٦﴾ به دلناییه وه تیمه نه وهی له سهر زهوییه، کردوومانه ته مایه ی رازترانه وه بو نه وان، تاکو تاقیان بکه یینه وه: کامیان کرده وهی چاکتره؟ ﴿٧﴾ به دلناییش تیمه هه رچی له سهر زهوییه نایه تین و، دهیکه یینه زهوییه کی رووتی سوور و سه قه تاله ﴿٨﴾ ﴿٩﴾

نشیکردنه وهی هه ندیک له وشهکان

(عَوَجًا): (العَوَجُ: مَا يُذْرِكُ بِالْبَصْرِ، وَالْعَوَجُ مَا يُذْرِكُ بِالْفِكْرِ)، وشه‌ی (عَوَج): واته: لاری، (عَوَج) یش هه‌ر به مانای لاری دئی، واته: لاری و خواری و نارێکی، به‌لام (عَوَج) بۆ شتیک به‌کارده‌هێترئێ که به‌ چاو بیترئێ، وه‌ک: گۆچانیک و داریک و دیواریک و، شتیک که به‌ره‌سه‌ست بئێ، به‌لام (عَوَج) بۆ شتیک به‌کارده‌هێترئێ، که به‌ عه‌قل برانرئێ، بۆیه‌ خوا فه‌رموو‌یه‌تی: ﴿وَلَمْ يَجْعَلْ لَكُمْ عَوَجًا﴾، واته: هه‌یج نارێکی و لاری نه‌خستۆته‌ نێو قوڕئانه‌وه‌.

(قِيَمًا): (أي: ثَابِتًا أَوْ مَقْوَمًا لِأُمُورٍ مَعَاشِيَهُمْ وَمَعَادِيَهُمْ، وَفَرِيًّا: قِيَمًا)، وشه‌ی (قِيَم) واته: چه‌سه‌پاو، یاخود: راگر، راگر بۆ کاروباری ژیان و گوزه‌رانان و دواڕۆژیشیان، وشه‌ی (قِيَمًا) خوێنراویشه‌ته‌وه: (قِيَمًا) نه‌میش هه‌ردوو واناکه‌ی هه‌ن.

(مَنْكِبِينَ فِيهِ): ده‌لتی: (الْمَنْكِبُ: ثَبَاتٌ مَعَ انْتِظَارٍ، مَكَّنْتُ مَكْنًا وَمَكْنًا، مَكَّنْتُ: بَرِيْتِه له چه‌سه‌پاوی له‌گه‌ل چاوه‌ڕێکردندا، ده‌گوترئێ: (مَكَّنْتُ مَكْنًا وَمَكَّنْتُ مَكْنًا)، (مَكَّنْتُ، مَكَّنْتُ) هه‌ردووکیان چاوگن، یانی: مانه‌وه، که‌واته: (مَنْكِبِينَ فِيهِ أَبَدًا)، یانی: له‌و ژبانه‌ی پۆژی دوا‌یدا و، له‌و پادا‌شته‌ی خوا‌دا ده‌مێننه‌وه به‌ هه‌میشه‌یی.

(كَبَّرَتْ): واته: زۆر گه‌وره‌یه، یان چه‌ند گه‌وره‌یه، (أَصْلُهُ: الإِبْتِازُ عَنِ الشَّيْءِ بِضَخَامَةِ جِسْمِهِ... وَهُوَ هُنَا مُسْتَعْمَلٌ فِي التَّعَجُّبِ مِنْ كِبَرِ هَذِهِ الْكَلِمَةِ فِي الشَّنَاعَةِ، بِذَلِيلِ نَضْبِ (كَلِمَةً) عَلَى التَّمْيِيزِ)، واته: وشه‌ی (كَبَّرَتْ) له‌ئه‌صلدا بریتیه له‌هه‌والدان به‌زه‌لاحی شتیک، له‌ه‌رووی چه‌سته‌وه، به‌لام لێره‌دا به‌کاره‌یتراوه: بۆ سه‌رسوڕمان له‌گه‌وره‌یی ته‌و وشه‌یه، له‌ نارێکی دا، به‌به‌لگه‌ی ته‌وه که وشه‌ی (كَلِمَةً) وشه‌یه‌کی (منصوب) و حاله‌تی (تمییزی) و درگرتوه و (كَبَّرَتْ كَلِمَةً) ئاوا‌ی لێ دیته‌وه: (مَا أَكْبَرُ كَلِمَةً)، واته: چه‌ند گه‌وره‌یه ته‌و قسه‌یه.

(بَنَحْجٌ): واته: بکوژ، (الْبَنَاحُ: قَاتِلٌ نَفْسِهِ، مُهْلِكٌ)، (بَاحِجٌ) واته: بکوژ، (بَنَحْجٌ نَفْسَكَ) واته: خه‌ریک بوو خۆت بکوژی (مه‌لک).

نایا له‌چیه‌وه هاتوه؟ (الْبَنَاحُ: عَزَقٌ مُسْتَبِطِنٌ فِي الْقَفَا) بریتیه له‌ده‌مارێکی شێردراوه له‌پشته‌می مرو‌ف دا، و، نه‌گه‌ر بێت و ته‌و ده‌ماره‌ به‌ردرئێ، مرو‌ف ده‌مرئێ، له‌وه‌وه هاتوه.

(أَسْفًا): (الأسف: أَسْفُ الحُزْنِ). (أسف) بریتیه له زور خهفت خواردن و زور دلتهنگ

بوون.

(صَعِيدًا): (الصَّعِيدُ: الغُرابُ، وَقَالَ ثَعْلَبُ: هُوَ وَجْه الأَرْضِ). (صعید) به کَل و حَوْل، لَيْك دراوتهوه، به لَام (ثعلب) گوتهویهتی: (صعید) بریتیه له پرووی زهوی، که تيمه وه که له تهفسیری سووهرتی (المائدة) دا، که دهفهرموئ: ﴿ فَلَمْ يَحْذَرُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا ﴾، ساغمان کردوتهوه: نهو واتايه راسته که (الصعید) یانی: پرووی زهوی (وجه الأرض) نه که ته نیا کَل، که خوای زانا و توانا دهفهرموئ: تيمه سه زهوی ده که بینه (صَعِيدًا جُرُزًا) بیگومان هه مووی کَل نیه، به لَام پرووی زهوی (وجه الأرض): به فر بِن، به سه ته له ک بِن، لم بِن، چیا بِن، چه و بِن، گیا و پرووه ک بِن، هه مووی ده گرتیه وه.

(جُرُزًا): (أَرْضٌ جُرُزٌ وَجُرُزٌ وَجَرَزٌ: أَرْضٌ لَا نَبَاتَ فِيهَا) واته: زهویه که که پرووه کی لِن نیه، که به چهند شیهویه که خویره تراوته وه: (جُرُزٌ وَجُرُزٌ وَجَرَزٌ).

هوی هاتنه خوارهوهی لایه نهکان

هوی هاتنه خواری نهو رسته قورناییه ی که دهفهرموئ: ﴿ فَلَمَّا كَبُحَ نُفَسَكَ عَلَيَّ ءَأَثَرِهِمْ إِن لَّرَ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسْفًا ﴾.

لهو بارهوه تم به سه رهاته هاتوه:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: اجْتَمَعَ عُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَأَبُو جَهْلُ بْنُ هِشَامٍ، وَالنُّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ، وَأَبُو الْبُهَارِيِّ فِي نَقْرِ مِنْ فُرَيْشٍ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ كَبُرَ عَلَيْهِ مَا يَرَى مِنْ خِلَافِ قَوْمِهِ إِيَّاهُ، وَإِنْكَارِهِمْ مَا جَاءَ بِهِ مِنَ النُّبُوحِ، فَأَحْزَنَهُ حُزْنًا شَدِيدًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿ فَلَمَّا كَبُحَ نُفَسَكَ عَلَيَّ ءَأَثَرِهِمْ ﴾ ﴿٦﴾.

عه بدولای کوری عه عباس (خوا لیان رازیست) ده لَن: هه ر کام له: عوبته ی کوری ره ببعهوه، شه بیه ی کوری ره ببعهوه، نه بوو جههلی کوری هیشام و، نه زری کوری حارس و، نه بوو لبوختووری، له که ل چهند که سیکی دیکه ش له هوی قوره ییش کو بوونه وه، بیغه مبه ر ﷺ

زور له سهر دلی قورس بوو له وه: که گله که هی ده بینی سه ریچی لی ده که ن و، نکوولی سی ده که ن له و دلسوزی بهی که بو ی هی ناون، نجا نه وه بوو به مایه ی دلته نگ بوون و مهراق داگرتی پیغه مبر ﷺ که نه وانه گوئی بو ناگرن و په یامی خوی لی وه رناگرن، خوی بهرز و مهزنیش نه و نایه ته ی دابه زانده خوار، که ده فه رموی: تو خه ری کی خوت بفه ویتنی له دویان، له خه فه تی نه وه ی پروا به م فه رمایشته ناهینن! یانی: وامه که!

مانای گشتی نایه ته کان

نهم ههشت نایه ته، وه ک له پیناسه ی نهم ده رسه دا ناماژه مان پیدا، جهوت مه به ستی گه وروو گرنگ، ده گرنه خویان.

سهره تا خوا ﷺ ده فه رموی: (بسم الله الرحمن الرحيم)، به ناوی خوی به بهزه یی به خشنده، واته: نهم کارم ده ست پی ده که م، یان ده ست پیکردنم به ناوی خوی به بهزه یی به خشنده یه، به ناوی خوی به بهزه یی به خشنده ش، واته:

۱ - نهم کارم بو پازی کردنی خوا ده که م.

۲ - به هه ول و توانای خوی په روه ردگار ده یکه م.

۳ - به پی شه ری خوی په روه ردگار ده یکه م.

۴ - به ناوی خوا ده ستی پیده که م، نجا قورنان ده خوننی، یان هر کار یکی دیکه ده که ی، که ده لئی: (بسم الله الرحمن الرحيم)، ده بی نه و مه به ستانه له دلی خوت بگری.

﴿لَا تَحْمَدُ لَهُ الْاِلٰهَ الَّذِي اَنْزَلَ عَلٰن عَبْدِهِ الْكِتٰبَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهٗ عِوَجًا ۙ﴾، ستایش هه مووی بو نه و خوایه ی که کتیبی دابه زاندوته سهر بهنده که ی خوی و، هیچ نارینکی و لاری تینه خسته و.

هه رچی ستایشه بو خوایه ک، که کتیبی دابه زاندوته سهر بهنده که ی، کام کتیب؟ نه و کتیبه که قورنانه.

۱ - پنی ده گوتری: (کتاب) له بهر نه وه ی نووسراوه ته وه.

۲ - پشی ده گوتری: قورنان له بهر نه وه ی خو تراوه ته وه و ده خو تر یته وه.

۳ - هر وهك پيشی گوتراوه: (ذکر) له بهر نه وهی بیرخه ره وهی یاد خه ره وهی مروّفه بو راستیه کان.

۴ - دیسان پيشی گوتراوه: (فرقان) له بهر نه وهی جیاکه ره وهی بو هق و ناهق، راست و چهوت، پيس و پاك، چاك و خراب ... هتد.

مه به ستیش له بهنده كهی (عَبْدِه) روونه: مه به ست پئی نهو بهنده تی كه له هه موو بهنده كانی، له ئاده مه وه تا كوْتا مروّف له م سهر زه وویه، له هه موویان له لای خوا به پزتر و شیرینتر و خوشه ویستتره، كه موحه ممه ده ﷻ.

دوایی ده فرموئ: ﴿وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهُ عِجَابًا﴾، ههروه ها هیج نارئکیسی تیدا نه گیراوه، واته: ئەم قورئانه هیج نارئکیسی و كه م و کورپی تیدا نیه، چ له رووی بیژه یه وه، چ له رووی واته یه وه.

﴿قِيَامًا﴾، ههروه ها پزك و راسته و چه سپاوه و، سه ره شتیار و راگره.

﴿يُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ﴾، تنجا نایا خوا بوچی ناردوو یه ته خوار؟! تاكو بترسینتی و وریا بکاته وه له سزایه کی سهخت، کی بترسینتی؟ بیبروایان به تاییهت و خه نك به گشتی بترسینتی له سزایه کی سهخت، ﴿مِّن لَّدُنْهُ﴾، له لایه ن خوویه وه، نهو سزا سهخته ش، ده گونجی مه به ست سزای دنیا بن و، ده شگونجی مه به ست سزای روژی دوایی بن، یان ههردووکیان بن پینکه وه، به لام زیاتر واپنده چی: مه به ست سزای روژی دوایی بن.

﴿وَبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَمْلِكُونَ الصَّالِحَاتِ﴾، بویه ش هاتوه تاكو موژده بدات بهو برواداران هی، کرده وه باشه کان نه نجام ده دن، ﴿أَن لَّهُمْ أَجْرًا حَسَنًا﴾، كه باشترین پاداشتیان هه یه، ﴿مَنْ كُنْتُمْ فِيهِ أَبْدًا﴾، به هه می شه یی له تئو نه و پاداشته دا ده میننه وه، كه مه به ست: به هه شتی خوابه.

﴿وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا﴾، دیسان بو نه وه ش هاتوه: تاكو نه وانه ی گوتوو یانه: خوا روّله ی گرتوه، یان روّله ی هه یه، تنجا کور، یان کچ، نه وانه ش بترسینتی و وریایان بکاته وه.

کاتیك بیبروایان نهو قسه به ش ده کهن، ﴿مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ﴾، نه خوین زانیاریان بهو لاف لیدان و، بهو قسه یه هه یه، نه باب و باپیرانیان، هیج جوژه زانیاریه کیشیان نیه، به لکو هه رفهنگ به تارکیسی وه دن، ﴿كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ

﴿أَفَرَأَيْتُمْ﴾، نای! چند وشهیه کی گورهیه له زاریان دهردهچن! واته: تهو تومهته که پالی دودنه لای خوا، که گوايه پۆلهی ههیه، تهو لاف لیدانه که پۆله بو خوا بریار دودن، تهوه گهورهترین وشهیه له ده میان دهردهچن، واته: ته نیا وشهیه که که بهزار ده یین، به لام میصداقیه تی نیه له سه ر نه رزی واقع، حه قیقه تیکی نیه به سه ریدا بچه سه ی.

﴿إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾، ئەم (إن) ه (إن) ی لایه ر (نافیه) یه، واته: (مَا يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا) واته: ته نیا درۆ ده که ن و، ئەو قسه یان درۆیه کی پروته و ه یچ راستی تیدا نیه.

تجما خوا ﷺ ده گوازیته وه بو نامۆزگاریی کردنی پیغه مبه ر ﷺ له قالیی گله یی لیکردنیکی نه رمدا.

﴿فَلَمَّا كَبُخَ نَفْسَكَ عَلَىٰ آثَرِهِمْ﴾، په نگه، نیزیکه خۆت بفه وتینی به دوایاندا، (آثار) کۆی (آثر) یانی: شوینه وار، له دوایان، که دهرۆن و به جیت ده هیلن و برواناهینن، خهریکی له دوایان خۆت بفه وتینی.

﴿إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِذَآ الْحَدِيثِ﴾، به هۆی تهوه وه که بریایان به و فه رمایشته نیه، ﴿أَسْفَا﴾، واته: به خه فته تان و به مه راقان، خهریکه خۆت بفه وتینی.

تهوه نه رمه گله ییه و نامۆزگارییه، ناراسته ی پیغه مبه ر ﷺ کراوه، واته: تۆ تهونده خه فته یان لی مه خو، که بریوا ناهینن به م فه رمایشته موباره که، زیده پۆیی مه که له زۆر مه راق خواردن و خه فته خواردندا، بو تهوه ی حاله تیکی نه رینییت بو دروست نه ی و، سه ره نجام: دلداگیرو و دم و چاو داگیرو ی، هه لبه ته ته مه ویرای تهوه ی که نامۆزگارییه بو پیغه مبه ر ﷺ و نه رمه گله ییه که: هاو کات مه دحیکی گهوره شه بو پیغه مبه ر ﷺ که چهند دلسۆز بووه بو تهو خه لکه و چهند به ته نگیا نه وه بووه و په رووشی بوون.

دوایی خوا وه ک دلدا نه وه یه ک بو پیغه مبه ر ﷺ، ده فه رموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً مَّا﴾، تیمه تهوه ی که له سه ر زهویه، گیرومانه به جوانیی و پازیترا نه وه بو، ﴿إِنسبلوهم أوههم أحسن عملاً﴾، تاکو تاقییان بکه ی نه وه، کامه یان کرده وه ی باشر ده کات؟ که واته: کاتیک تهو نه هلی دنیا یه ده بیینی، به دنیا یه که ی خویانه وه خافلاون و، پیئمه سه رقالن و، ناوپ له تۆو له په یامه که ت ناده نه وه، پشتکویان بخه، چونکه تهوه ی که له دنیا دا هه یه و، تهوان پیئمه وه خافلاون و، پیی له خۆبایی بوون، پازیترا نه وه و جوانییی کی زیانی دنیا یه، بو تاقیکردنه وه ی تهوان و واش پینه چن: نه گه ر تهوان به و شیوه یه به ردوام بن، له تاقیکردنه وه که ی خوا ده رناچن و، تووشی سزای خوا ده بن.

﴿ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴾، به تہکید تیمہ نہ وہی کہ لہ سہر زہویہ، دواپی دہیکہینہ زہویہ کی پروتی سوور و سہقہ تالہ، واتہ: ہہرچی جوانی لہ سہر زہوی ہہیہ، چ نہوشتانہی خواہی راستہ و خوہ خولقاندوونی، وہک: باخ و باخات و، دار و درخت و میوہ و، کانزا و، ہہموو نہوشتہ جوانانہ.. ہتد، چ نہوانہی مروؤف دروستی کردوون، لہ خانوبہرہو کوشک و تہلار و کارگہو جادہ و شہقام و... ہتد، نہوانہ ہیچیان نہایتین و زہویہ کہ دہکہینہ زہویہ کی پروت، وہک پہرئزتک کہ کشتوکالی لیکرا بت و، دواپی درواپتہ وہو ہیچی لہ نہما بت، دہیکہینہ پہرئزتکی پروتی سوورو سہقہ تالہ.

مه‌سه‌له گرنگه‌کان

مه‌سه‌له‌ی به‌که‌م:

ستایش بۆ‌له‌و خواجه‌ی که‌ کتییی دابه‌زاندو‌ته‌ سه‌ر به‌نده‌که‌ی و، هیچ‌ نارنجیبه‌ی نه‌خستوتی، رنج و پاست و سه‌رپه‌رشتیاره، تا‌کو له‌لایه‌ن خۆیبه‌وه: خه‌ئک له‌ سه‌زایه‌ی سه‌خت بترسینی و، موژده‌ش به‌و بپروادارانه‌ بدات، که‌ کرداره‌ چاکه‌کان ده‌که‌ن، که‌ پاداشتیکی باشیان هه‌یه، به‌ هه‌میشه‌یی تینیدا ده‌میننه‌وه:

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَوْ يَجْعَلُ لَهُ عِوَجًا ﴿۱﴾ قِيمًا لَيَنْزِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿۲﴾ مَنكِتِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿۳﴾﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئه‌م سه‌ی ئایه‌ته، له‌ جهوت بپه‌که‌دا:

(۱) - ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ﴾، چه‌مک و واتای وشه‌ی: (الحمد)، (الحمد لله): له‌ی: الثناء علیه بالفضيلة، وَهُوَ أَحْسَنُ مِنَ الْمَدْحِ، وَأَعْمُ مِنَ الشُّكْرِ).

واته: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾، واته: ستایش بۆ‌خوا، مه‌دح و پێهه‌لاگوته‌ن بۆ‌خوا، له‌ به‌رانه‌به‌ر ئه‌و سه‌یقه‌ته‌ به‌رزانه‌دا که‌ هه‌ینی، وشه‌ی (حمد) تایه‌تیره‌ له‌ مه‌دح، به‌لام گشتییه‌ره‌ له‌ (شکر)، بابزاین چۆن؟

جاری وا هه‌یه‌ مه‌دحی خواردنیکی ده‌که‌ی که‌ خۆشه، مه‌دحی گوئیکی ده‌که‌ی، که‌ جوانه، که‌واته: چه‌مک و واتای مه‌دح فراوانتره، چونکه (حمد) ته‌نیا بۆ‌که‌سیکی خاوه‌ن و یست و خاوه‌ن زانست و هه‌سته، بۆیه‌: واتای (حمد) له‌ واتای (مدح) تایه‌تیره.

تنجا بۆ‌ وشه‌ی: (حمد) له‌ کوردیدا، وشه‌ی (ستایش)م پین پاسته و بۆ‌ وشه‌ی: (مدح)یش پێهه‌لاگوته‌ن و په‌سندکردن، به‌لام له‌ پروویه‌کی دیکه‌وه: واتای وشه‌ی (حمد) گشتییه‌ره‌ له‌ هی (شکر)، که‌ من بۆ: (شکر) له‌ کوردیی دا، وشه‌ی (سوپاس) داده‌تیم،

چونکہ (شکر) بریتہ لہوہی: سو پاسی کہ سیک بکہی، کہ لہوہوہ چاکہ یہ کہ بُو تُو ہاتوہ، چاکہ یہ کہ لہ گہ ل تُو دا کراوہ، بہ لَام (حمد) تُو ستایشی کہ سیک دہ کہ ی لہ بہر چاکسی و رازاوہی بہ خہ سلہ تیک یان زیاتر لہ خہ سلہ تہ بہرزہ کان و، تہوہ رچاو نا کہ ی کہ نایا: چاکہ لہوہوہ بُو تُو ہاتوہ، یان نا!

بُو وینہ: تیمہ ستایشی (حاتم الطائی) دہ کہ یں، لہ کاتیکدا کہ ہیچ پشک و چاکہ یہ کہ لہ سہ خواہ تہ کہ ی، بہ تیمہ نہ بہراوہ، بہ لَام ستایشی دہ کہ یں، لہ بہر سہ خواہ تہ ندیہ کہ ی.

ننجا کہ خوا دہ فہرموی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ﴾، ستایش ہہ مووی بُو تہو خواہی کہ کتیبی دابہ زاندو تہ سہر بہ ندہ کہ ی، وہ کہ پشتریش گویمان: بہ سیاق و سہ لیقہ دیارہ کہ مہ بہ ست لہ: (عَبْدٍ) بہ ندہ کہ ی، موحمہ مہ دہ ﴿وَمَهْ سَتِيشْ لَه: (الْكِتَابَ) کتیبہ کہ، تہو قورناتہ یہ کہ بُو پیغہ مہری خوا موحمہ مہ دہ ﴿سُرُوشْ کراوہ، تاکو تہو کاتہی کہ سوورہ قی (الکھف) ی بُو ہاتوہ، یاخود: تہو کتیبہ ی کہ خوا ﴿دَهْ زَانِيْ هَهْ مَوُو دَادَهْ زَنْيْتَهْ سَهْرِي، تہ گہرنا تاکو تہو کاتہ، تہ گہر (الکھف) شہ ست و ہہ شتہ مین سوورہ ت بی، یاخود: حہ فقاہہ مین بی، مانای وایہ جارئی چل و چوار سوورہ قی دیکہ ماون، کہ کؤی سہ د و چوار دہ سوورہ تہ کہ ی قورنات پیک دینن، یاخود: چل و شہ ش ماون.

۲- ﴿وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهُمْ عِوَجًا﴾، واتہی: ہیچ نارنکی و لاری نہ خستوتی.

تہو نارنکی و خوارو خچیبہ ش، ہہ ندی گوتوویانہ: لہ رووی بیژہوہ و، ہہ ندی گوتوویانہ: لہ رووی واتاوہ، بہ لَام لہ راستیدا ہہردوویان دہ گرتہوہ و قورنات: نہ لہ رووی بیژہ (لفظ) و وشہ کانہوہ و، نہ لہ رووی واتا (معنی) و مہ بہ ستہوہ، ہیچ لاری و نارنکی تیدا نہ، یان: قورنات شتیکی تیدا نہ، عاقلنیک بلتی: بریا تیدا نہ بووایہ، چ لہ رووی بیژہ یوہ، بُو کہ ساتیک کہ شہرہ زای زمانی عہرہ بیین و، شہرہ زای رپہوان بیژین، بہ لکو قورنات لہ لووتکہ ی زمان پاراوی (فصاحۃ) دابہ و، چ لہ رووی واتا کانہوہ و، کہ قورنات لہ لووتکہ ی رپہوان بیژی (بلاغۃ) دابہ، فہرمانی بہ ہیچ شتیکی نہ کردوہ، عہ قلی سہ لیم بلتی: بریا فہرمانی پتی نہ کردبایہ و، ہیچ شتیکی قہ دہ غہ نہ کردوہ، عہ قلیکی سہ لیم بلتی: بریا قہ دہ غہ ی نہ کردبایہ.

۳- ﴿فِي سَاعَةٍ﴾، (القیام): صِفَةُ مُبَالَغَةٍ مِنَ الْقِيَامِ الْمَجَازِيِّ الَّذِي يُطْلَقُ عَلَى دَوَامِ تَعَهُدِ الشَّيْءِ، وَمُلَازِمَةِ صَلَاحِهِ، واتہ: (قیام) سیفہ تیکہ زیدہ رووی تیدا کراوہ و لہ (قیام) دوہ ہاتوہ، (قیام) واتہ: ہہ لسانہ پتی، بہ لَام لیرہ دا مہ بہ ست پتی مانا مہ جازیہ کہ بہ تی، کہ کہ سیک ہہ لستہ پتی، مانای وایہ: ناگای

له شتیک ده بی، و، سهر پهرشتی ده کات و ناهتلی تیکبچی، که واته: قورئان له خودی خویدا پاست و چه سپاه و، سهر پهرشتی رو راگریشه، بو زیانی مروّف.

(۴) ﴿لَيْسَ بِأَسَا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ﴾، نایا قورئان بوچی دابه زیوه؟ تا کو خوا له لایه ن خویده وه، خه لک به گشتی، یا خود: بن بروایه کلن به تایبعت برتسین، له سزایه کی سهخت، که له لایه ن خویده وه ده ینیری.

(بَأْسًا شَدِيدًا): (عَذَابُ الدُّنْيَا أَوْ عَذَابُ الْآخِرَةِ، أَوْ كِلَاهُمَا) واته: سزای دنیا، یان سزای دواړوژ، یان هه ردو وکیان.

لیره دا که ده فهرموئ: (لَيْسَ)، نه وه وشه یه: (فعل و فاعل) ه، بو نه وه ی برتسین، کی برتسین؟ ﴿بَأْسًا﴾، ده بیته به رکار (مفعول) ی دوهم، به لام به رکار (مفعول) ی یه که می، قرتیزاوه له به رته وه ی ده زانری، به مجوره: (لینذر الناس بأسا شدیداً)، یان: (لینذر الکفار بأسا شدیداً) یان (لینذر المشرکین)، ههروه ها ده شگونجی: (لینذر) وه (الفعل الاّزم) مامه له ی له که لدا کرا بی، که به رکار (مفعول) ی ناوی، چونکه مه به ستی سه ره کی لیترسیزاوه که یه، که بریتیه له سزای سهختی خوا، نه ک ترسیناوه کان، که بریتین له بیروایه کان یا خود خه لک به گشتی. مانای وشه ی (بأس) یش: (البأس: الشدة فی الألم) نازاریکی سهخت، که وشه ی: (شدید) هینده ی دیکه، خهستی ده کاته وه.

(۵) ﴿وَيُنشِرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَمْلُوكُ الْعَصَلِحَاتِ﴾، واته: ههروه ها نه و برواداران هی که کرده وه باشه کان ده کهن، دلخوشیان بکات و موژده یان پی بدات، به چی؟

(۶) ﴿أَن لَّهُمْ أَجْرًا حَسَنًا﴾، به وه که: پاداشتیکی باشیان هه یه.

(۷) ﴿مَنْ كَفَرَ فِيهِ أَبَدًا﴾، که به هه می شه یی له و پاداشته دا ده میننه وه.

نه وه ی لیره دا جیتی سه رنجه، نه وه یه: خوا ﴿يُنشِرُ﴾ که باسی برواداران ده کات، ده فهرموئ: ﴿وَيُنشِرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَمْلُوكُ الْعَصَلِحَاتِ﴾، موژده بدات به و برواداران هی، که کرده وه باشه کان ده کهن، یانی: بروادارانیک بروادارین، کرده وه ی باش ده کهن، (گوزه چی تیدا بی، نه وه ی لی ده رژی!)، نه گهر نینسان عهقل و دلّه که ی به نووری ئیمان پوژن بوو بیته وه، دل و دهروونی به هیدایه تی خوا ناوه دان بوو بیته وه، بیگومان لهو دلّه پر نووره، لهو دهروونه ناوه دانه به ئیمان، هه ر کرده وه ی باش و رهوشت و تاکاری باش په یدا ده بی.

مهسه لهی دووهم:

(هروههها خوا قورئانی دابه زاندوته سهر بنده که ی) تا کو له وانه بترستین که گوئیان: خوا پۆله ی بۆ خۆی دانوه، که خۆیان و باب و بایرانیان هیچ زانیاریان له و باره وه لیه، نای چهند قسه به ی که زله له زاریان دهرده چۆ! نه وانه ته نیا درۆ ده کهن:

خوا ده فهرموئ: ﴿وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ۗ﴾

شیکردنه وه ی ئەم دوو ئایه ته، له پینچ برگه دا:

(١) - ﴿وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ﴾ هروههها خوا قورئانی دابه زاندوته سهر بنده که ی: تا کو نه وانه ی گوئیان: خوا پۆله ی گرتوه، پۆله ی ههیه، بترستین، وریایان بکاته وه، که واز له و ناماقوولیه بینن.

وشه ی (ولد) له زمانی عه پهبییدا، بۆ تیر و من به کاردی، هروههها بۆ تاك و كوش به کاردی.

(٢) - ﴿مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ﴾ واته: هیچ زانیاریه کیان پێی نیه، واته: هیچ به شیک له زانیاریان له و باره وه نیه، که خوا پۆله ی هه بن.

(من) بۆ به شیک (تبعیض) ه، یانی: هیچ جوړه زانیاریه که، هه ره له سه ره تای زانیاریه وه تا کو کوئایی، هه چیان له لا نیه، چونکه ده گونجا بگوتری: ﴿مَا لَهُمْ بِهِ عِلْمٍ﴾، به لام لیره دا: ((من)) لتاکید النفی، (من) بۆ جه ختکردنه وه ی لابردنی زانیاریه له و اندا، به و لاف ئیدانه ی که ده یکه ن، که بریتیه له پالدان پۆله بۆ لای خوا، یانی: ﴿ما لهم بذلك القول شيء من العلم﴾ به و قسه به که ده یکه ن، هیچ به شیک له زانیاریان نیه، نه که م نه زۆر.

(٣) - ﴿وَلَا لِآبَائِهِمْ﴾ واته: هروههها باب و بایران و پێشینانیان، دیسان هیچ زانیاریان له و باره وه نیه، یانی: باب و بایرانیان له و باره وه، هیچ به لکه یان به ده سه ته وه نیه و، هیچ زانیاری و به رچاو پۆشنیه کیان نه بووه، که نه و بیره و که ی پۆله پالدانه لای خوا یان، له مێشک و دلی خۆیاندا چی کردۆته وه، نه دی ئیوه، نه ی هاوبهش بۆ خوا دانهر و بیره وایه کان! بۆچی لاسایی نه واتان

کردو ته وه و، کویرانه به دویان که وتوون، که نه وان له پرووی زانیارییه وه، نه و لافه یان لئ نه داوه و،
 نه و توّمه ته یان ناراسته ی خوی به رزی بن وینه، نه کرده!

۴- ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ﴾، نه مه ده گونجئ بو سه رسورمان بن، یانی: (مَا أَكْبَرُ
 كَلِمَةً)، چند وشه یه کی گه وره یه له زاریان دهرده چئ!

ده شگونجئ نه نیا بو هه و آل دان بن، واته: وشه یه کی گه وره یه له زاریان دهرده چئ.

نجا که ده فه رموی: ﴿تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ﴾، که به شیوه ی (الفعل المضارع) هیناویه تی،
 بو نه وه یه وینه که بخاته به رچاوان، نه مه ش عاده تیکی به رده وامی قورئانه، که خوا یتئ
 ده یه وی مانا و مه به سته کان، له شیوه ی دیمه نی زیندوودا، بخاته به رچاو، نه ویش به وه ی
 که کرداری به رده وام (الفعل المضارع) به کار دینئ.

شایانی باسه وشه ی (أفواه) کوی (فوه) ه، چونکه وشه ی (قَم) له نه صلدا (فوه) ه،
 که له (قوة) ه وه هاتوه، ده گوترئ: (فاه، فیه، فوه)، بویه به (أفواه) کؤکراوه ته وه، واته:
 زاره کان.

که لیره دا خوا یتئ ده فه رموی: نه وه هه ر وشه یه که به زار ده یلئن، یانی: نه و وشه یه
 هیچ میصداقیه تیکی نه و، هیچ (ما صدق) نیکی نه له سه ر زه وی، له دنیا ی واقعدا، که
 له سه ری بچه سپئ.

۵- ﴿إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ واته: نه و قسه یه که ده یکه ن، ته نیا سیفه تی درؤی هه یه، ته نیا
 درؤیه کی پرووته و، هیچ به شیک له راستی تیدا نه.

مهسه لهی سیه م:

خوا ده فرموی: نهی موحه ممه ده! رهنکه به هوی زنده مهراق خوار دنته وه له دویان، که پروا بهم فه رمایسته ناهینن، خوت بفه وتینن!

خوا ده فرموی: ﴿ فَلَمَّا كَبُخَ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَرِهِمْ إِن لَّرِ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ۝۱۰﴾

شیکردنه وهی نه م نایه ته، له چوار برگه دا:

(۱) - ﴿ فَلَمَّا كَبُخَ نَفْسِكَ ۝۱۰﴾ واته: نیزیکه فه وتینه ری خوت بی، رهنکه خوت بفه وتینن.

(لعل، حقیقتها: إنشاء الرجاء والتوقع)، (لعل) حه حقیقه ته که ی بریتیه له په یادا کردن نومیدو چاوه پروانسی، که خوا ده فرموی: ﴿ فَلَمَّا كَبُخَ نَفْسِكَ ۝۱۰﴾، نیزیکه، رهنکه، له وانیه: فه وتینه ری خوت بی، به هوی چیه وه؟

(۲) - ﴿ عَلَىٰ آثَرِهِمْ ۝۱۰﴾ واته: به دویاندا، (آثار: جمع اثر، وهو ما يؤثره، أي: يُلْقِيهِ المائي، أو الركب على الأرض)، (أي: لعلك مُؤَلِّكٌ نَفْسَكَ لِأَجْلِ إِعْرَاضِهِمْ عَنْكَ)، واته: وشه ی (آثار) کوی (اثر) ه، که به مانای شونته وار دئ، نه ویش نه وهیه که پیرویه ک، یان سوارنک به سهر زه ویدا دپروا، نهو شونته وارده بی جیی ده هیلن، پی ده گوتری: (آثار).

مه به ست نه وهیه: نیزیکه فه وتینه ری خوت بی، به هوی نه وه وه که پشتت تیده کهن و، پروت لی ورده ده گیرن و، پروات پی ناهینن.

(۳) - ﴿ إِن لَّرِ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ ۝۱۰﴾، به هوی نه وه وه که پروایان بهم فه رمایسته نه هینا.

(۴) - ﴿ أَسَفًا ۝۱۰﴾، به هوی خهفت و مهراق خوار دنی زورته وه.

چونکه وشه ی (أسف): (أشدُّ الحُزن)، واته: دلته نگیه کی زور، مهراقیکی زور، وشه ی (أسفا) لیره دا ده بیته (مفعول له)، واته: به هوی خهفت خوار دنته وه، خهریکی خوت بفه وتینن، ده شگونجن نه مه وینا کردنی حالی پیغه مبه ر ﷺ بن، له گه ل نهو ببپروایانه دا که پروای پی ناهینن، به که سیک که کومه له خه لکنک به جیی ده هیلن، نه ویش به دوی شونته وارده کانیاندا ده چی، هه رچه نده به دویاندا ده چی و بانگیان ده کات، ناگه رینه وه، پیغه مبه ریش ﷺ وا ویناکراوه که به دوی نه وانده دا دپروا و، پشتی تیده کهن و، به دوی شونن پیکانیاندا ده چی و، دهیه وی بیانگیزیته وه، بو شتیک که بهرژه وندیی نه وانن تیدایه، به لام به قسه ی ناگه رینه وه و، نه ویش له نه نجامی نه وه دا دلته نگ و نارچه حهت ده بن.

مه‌سه‌له‌ی چوارهم و کوّتایی:

خوای **﴿﴾** ده‌فهرموی: تیمه نه‌وه‌ی له‌سهر زه‌وییه، گپراومانه به مایه‌ی پازاندنه‌وه‌ی، تاکو تاقیبان بکه‌ینه‌وه، کامیان کرده‌وه‌ی باشتره؟ دوایش نه‌وه‌ی له‌سهر زه‌وییه، ده‌یکه‌ینه خاکیکی پرووق پهریز ناسا:

خوای ده‌فهرموی: **﴿﴾** إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾
وَأِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم دوو ئایه‌ته، له چوار برگه‌دا:

۱- **﴿﴾** إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا ﴿﴾، واته: به دنیایی تیمه نه‌وه‌ی که له‌سهر زه‌وییه، کردوومانه به مایه‌ی پازانترانه‌وه و جوانیی بو زه‌وی.

له زور شوینی قورئاندا ناماژه به‌وه کراوه، که نه‌وه‌ی له‌سهر زه‌وییه، مایه‌ی جوانیی ژیبانی دنیایه و، پازاندنه‌وه‌ی زه‌وییه، بو وینه:

خوای له سووره‌ی (ال عمران) دا، ده‌فهرموی: **﴿﴾** زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبِّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ
وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِصَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ
ذَٰلِكَ مَتَّعَ الْحَيَوَةَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَعَآبِ ﴿١١﴾ ﴿﴾، که له به‌رگی دووه‌می
تەم ته‌فسیره‌دا، به درژیسی نه‌وه ئایه‌ته‌مان شیکردۆته‌وه، تنجا نایا بوچی خوا سه‌ر زه‌وی
پازاندۆته‌وه‌و جوانی کردوه؟

۲- **﴿﴾** لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿﴾ تاکو تاقیبان بکه‌ینه‌وه، کامیان کرده‌وه‌ی باشتره؟ (البلو:
الإختِبَارُ وَالتَّجْرِبَةُ)، (بلو) بریتیه له تاقیکردنه‌وه و نه‌زموونکردن.

۳- **﴿﴾** وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا ﴿﴾، مه‌روه‌ها تیمه به دنیاییه‌وه، نه‌وه‌ی که له‌سهر زه‌وییه، پاناوی
(های سه‌ر **﴿﴾** مَا عَلَيْهَا ﴿﴾، که پاناوی مینینه‌یه، بو زه‌وی ده‌گه‌رته‌وه، چونکه زه‌وی مینینه‌ی مه‌جازیه،
هه‌روه‌ک تاسمانیش مینینه‌ی مه‌جازیه.

۴- **﴿﴾** صَعِيدًا جُرُزًا ﴿﴾ (تیمه نه‌وه‌ی که له‌سهر زه‌وییه ده‌یکیرین به) زه‌وییه‌کی پرووق بی دهرامه‌ت،
بی پرووه‌ک.

(جُرُزُ الْأَرْضِ: الْأَيُّ لَا تَبَاتَ فِيهَا)، زهوییه که هیچ پروه کیکی و شیناوردیکی له سه ر نیه.

پیتیشریش گوتمان: (جُرُز) به: (جُرُز) و (جُرُز) یش خوتراوده ته وه، (جرز) یش کۆیه که ی (أجرز) ه، واته: تهو زهوییه که هیچ پروه کیکیان له سه ر نیه، لهو باره شه وه ته م دوو فه رموودیه ده هتینه وه:

یه که م: له مه یاندا، پیغه مبه ر ﷺ باسی ته وه ده کات، که ژیا نی دنیا به راستیی جوانه و رازا وه یه، به لآ م روف دهبی لی و ریا بی و، فریوی پی نه خواو، نه یکاته تامانچ، پیغه مبه ر ﷺ ده فه رموی: [إِنَّ الدُّنْيَا خَيْرٌ حُلُوءٌ، وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ] (أخرجه مسلم: ٢٧٤٢).

واته: بیگومان دنیا سه وزه و شیرینه، خواش تیوه ی تیدا کردوته جینشین، ته ماشا ده کات داخو چو ن کار ده که ن؟!

ته وه ش حه قیقه تیکه و ژیا نی دنیا: هه م له رووی جوانیه وه، جوانه، چونکه پیغه مبه ر ده فه رموی: (خَيْرَةٌ) سه وزیش ره نکیکی جوان و به رچاوو دلنشینه، هه روه ها ده فه رموی: ژیا نی دنیا شیرینیشه، چونکه تامی شیرین، له تامه کانی دیکه، به پی نی سروشتی زوره ی مرؤفه کان، خو شتره، یانی: دنیا چو نی بلایی تاوا خو شه و، جوانه له رووه ماددیبه که یه وه، به لآ م خوا تیوه ی تیدا کردوته جینشین، داخو چی ده که ن؟ تیا باوه شی پندا ده که ن و، دیکه نه تامانجی خو تان؟ یان به ته ندازه ی مانه وه تان تیدا و، به پی نی تهو حکمه ته ی که خوا ژیا نی بو هینا وه ته دی، مامه له ی له که لدا ده که ن!

دوو ه م: [عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَخْوَفُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ: مَا يُخْرِجُ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا، قَالُوا: وَمَا زَهْرَةُ الدُّنْيَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: «بَرَكَاتُ الْأَرْضِ»] (أخرجه البخاري: ٦٤٢٧، ومسلم: ١٠٥٢، وابن ماجه: ٣٩٩٥).

واته: نه بو سه عیدی خودری ﷺ ده لی: پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: مه ترسییدا رترین شتیک که من مه ترسییم له سه رتان هه یه، نه وه یه که خوا له گوئی ژیا نی دنیا بو تان ده رده هتین، گو تیان: گوئی دنیا (زهرة الدنيا)، چیه؟ فه رموی: پیت و پی زه کانی زهوی، [ته وه ی که له زهوی په ییاد ه بی، ده ترسم، به هو ی ته وه وه، تووشی لادان و، خواو خه لک له بیرچوونه وه و، دوا روژ پشتگو تیخستن و، دنیا له باوه ش گرتن، ببن].

هه له ته مه ترسییه که ی پیغه مبه ریش ﷺ له جیی خو ی دابووه و، به کرده وه: مسو لمانان و نامسو لمانان، مه که ر که سی ک په یوه ندیه کی توندو تو لی له که ل خوا ی په روه ردا گاردا هه بی و، روژی

دوایی کردیبتہ نامانجی خوئی و، دنیا وهك خوئی بناسن، نه گهرنا ههر خه لکه و لهسه ر دنیا به شه پر دین و تیکده گیرین، به لکو ههر خه لکه به هوئی دنیاوه، خوا و خه لکی له بیرده چی و، دواروژ فخراموش دهکات و، سه رنه جام دنیا به کی ژیا نیکي زوو تپه په و بهسه ر ده چی و، دواروژه که شی له ده سته ده چی و، دهستی له بنی هه بنانه ی خالیسه وه درده چی!

هه له به ته که خوا ﷻ ناوا باسی ژیا نی دنیا دهکات، ده گونجی زور نامانج له به رچاو گیرابن، نینسان تا کو له فخرمایشته کانی خوا ورد بیته وه، نه نیسی بو درده که ون، به لکم نه وه ی تیمه لئی تیکه یشتین، دوو نامانج و مه به ست:

۱- مه به ست دلدانه وی پیغه مبه ر ﷻ و برواداران، که تیوه نهو کافرانه ی دنیا په رست و دنیا ویستی و، ده یانبین نهو په یامه ی خواتان لئ وه رناگرن و، بایه خی پی نادن و، وهک شایسته یه بو په یامی خوا، مامه له ی له گه لدا ناگهن، خه میان لئ مه خون! چونکه دنیا شتیک نیه و نه م ژیا نه دنیا ییه، که نه وانه پی هه لخنه له تاون، زور زوو تپه په و، هه روا دهکن، سه ریا ن ناوا ده بن و، خو یان له قوناعی به رزه خ و، پاشان قیامه تدا ده بیننه وه.

۲- خوا حیکمه تی خوئی له دروستکردنی گه ردوون و مرو قدا درده خات، که بریتیه له تاقیکردنه وه ی مرو ق و، خوا مرو قی له دنیا دا دانوه، تاقی بکاته وه: داخو چون درده چی؟ که هه مان مه به ست له سووره تی (الملک) یشدا هاتوه، وهک خوا ﷻ ده فهرموئ: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَوَةَ لِيُبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفْوُ ﴿۲﴾﴾، واته: خوا نهو که سه یه که ژیا ن و مردنی گپراون له دنیا دا، تا کو تاقیتان بکاته وه کامه تان کرده وه ی باشتره؟

هه روهما له سووره تی (هود) یشدا، هه مان مه به ست هاتوه: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّا لَنَمُوتُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿۷﴾﴾.

واته: هه روهما (خوا) نهو که سه یه ناسمانه کان و زوی به شه ش پوژان (شه ش قوناع) دروستکردوون و، باره گایه که شی - لهو حاله دا - لهسه ر ناو بوو، تا کو تاقیتان بکاته وه: کامه تان کرده وه باشتره؟ نه گهر بشلین: له دوا ی مردن زنی دوو کراوه ن، نه وانه ی بیسروان ده لین: نه مه ته نیا جادوونکی ناشکرایه.

❖ درسی دوووم ❖

بیتناسە ی ئەم دەرسە

ئەم دەرسە مان هەژدە (١٨) ئایەت دەگرێتە خۆی، ئایەتەکانی: (٩ - ٢٦) که بەسەرھاتی ھاوہلانی تەشکەوتیان تێدا خراوتە ڕوو، سەرھتا لە چوار (٤) ئایەتی یەکەم (٩ - ١٢) دا، ناماژەبەکی خێرا بە بەسەرھاتەکیان کراوە، پاشان لە چواردە (١٤) ئایەتی کۆتاییدا: (١٣ - ٢٦) درێژە ی بەسەرھاتەکی خراوتە ڕوو.

شایانی باسە: خوای کارزان عزوجل، چ لەم بەسەرھاتە ی ھاوہلانی تەشکەوت، چ لە سەرھەم بەسەرھاتەکانی دیکەدا، که لە کتییی کۆتایی خۆیدا بۆمان دەگرێتەو، تەنیا شوونی دەرس و پەند لێوەرگرتن لە بەسەرھاتەکاندا، باس دەکات و، باسی هێلە گشتیبەکانی بەسەرھاتەکان دەکات، نەک وردەکاریبەکان، بۆ وینە: ناوی شوینەکان و، ناوی کەسەکان و، قەبارە و چۆنەتی کەل و پەلەکان، جێگا و ڕێگاکان و ... هتد، ئەوانە هیچیان باس ناکات، مەگەر وردەکاریبەک که حیکمەتیک، یاخود زیاتری پتووە پەيوەست بێ.

بوختە ی بەسەرھاتی ھاوہلانی تەشکەوت

کۆمەلە گەنجیکی خواپەرست و خوا بەیەگەر (عابد و موخد) لە ترسی کۆمەلگایەکیان، که بێرۆکە ی بپەرستییان تەبەننسی کردووە و ھاوہلیان بۆ خوا پەیدا کردوون، پاشان بەوئەندەش وازناھێنن کە: کۆمەلگایەکی و بالادەستانی کۆمەلگایەکی، بێرۆکە ی شیرک و بپەرستی تەبەننسی بکەن، بەلکو هەر کەسێکیش کە ئەو بپەرۆکە ی تەبەننسی نەکات، ھەرەشە ی مەرگی لێ دەکەن، ئنجا ئەو کۆمەلە گەنجەش، لە ترسی ئەو، پەنا بۆ دەشت و کێو دەبەن و، دەچنە تەشکەوتیکەو، خوای زاناو تواناش ماوہی سێسەدونۆ (٣٠٩) سالی بە سالی کۆچیی و (٣٠٠) سالی خۆریی، دەیانخەوینن، پاشان دوا ی ئەو (٣٠٩) سالی نوستنە، بێداریان دەکاتەو.

ئنجا لە کاتی ناردنی یەکیاندا، بۆ شار بۆ کرینی خواردن، بەو پارە زیوہی کە بپیانە و، هی چەند سەدەبەک لەووە پیتشە: ئاشکرا دەبن، که لە تەفسیرەکان و لە

کتیبہ میژوویہ کاندہ لئی: ہا وہ لانی نہ شکہوت لہ سہردہ می پادشا (دہ قیانوس) یان (دو کیوس) دا، دہ بن، کہ یہ کیک بووہ لہ تیمپراتورہ کانی پوم.

سہرہ نجام خہ لکہ کہ بویان دہردہ کہوئی، کہ نہو گہ نجانہ، ہہ مان نہو گہ نجانہن، کہ باب و بایرانیان بویان باس کردوون، کہ لہ پوژگاری زوودا شوین بزر بوون، دوایی ہیچ پے سہریان نہ کردوون! نا نہوانہن، تنجا دوای نہوہی گہنجہ کان بویان دہ گپنہوہ: کہ تیمہ خہ وتووین، خہ لکہ کہ بویان دہردہ کہوئی، کہ نہوانہ سی سہدہ زیاترہ، خہ وتوون.

لہو کاتیشدا: باسی زیندوو کرانہوہ و سزا و پاداشتی خوا، مشت ومپری گہرمی لہسہر دہبی، وک دوایی لہ دریزہی بہسہرہاتہ کہدا نامازہی پیئ دہ کہین، تنجا نہوہ دہ بیتہ بہ لکہیہ کی زور گہورہ و پتہو لہسہر نہوہ کہ ای نہوانہ راستہ و، نایینی نہوانہ راستہ، کہ دہ لئین: زیندوو بوونہوہ و، سزا و پاداشت ہہیہ، چونکہ خواہیک بتوانی سی سہد ونو (۳۰۹) سال، نہو گہ نجانہ بخہ وینتی لہ نہ شکہ وتیکدا، دہشتوانی: چہند ہہزار سالتیکش دوای نہوہی مروفہ کان دہمرن و، کاتیان بہسہردا دہ پوات، زیندوو یان بکاتہوہ.

﴿ اَمْ حَسِبْتَ اَنْ اَسْحَبَ الْكٰهِنِ وَالرَّقِيْبِ كَانُوْا مِنْ اٰيٰتِنَا عِجَابًا ﴿۱﴾ اِذْ اٰوٰى الْفَتٰىءُ اِلَى الْكٰهِنِ فَقَالُوْا رَبَّنَا اٰنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَّهِيَ لَنَا مِنْ اٰمْرِنَا رَسَدًا ﴿۲﴾ فَضَرَبْنَا عَلٰى اَعْيُنِهِمْ فِى الْكٰهِنِ سِنِيْنَ عَدَدًا ﴿۳﴾ ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ لِيَعْلَمَ اَنَّ الْغُرٰىبَ اَحْسَنُ لِمَا لَسُوْا اَمَدًا ﴿۴﴾ مَخَّن نَقَضَ عَلَيْكَ تَبٰ اَهُمْ بِالْحَقِّ اِيْتَمَّ فَنِيْءٌ اٰمَسُوْا بِرَبِّيْهِمْ وَرَزَقْنٰهُمْ هُدٰى ﴿۵﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا رَبَّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوْا مِنْ دُوْنِهِ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَا اِذَا سَلَطًا ﴿۶﴾ هٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهِ اِلٰهَةً لَّوْلا يٰتُوْرَتْ عَلَيْهِمْ يَشٰطَلْنَ بَيْنَ يَدَيْنَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كِذْبًا ﴿۷﴾ وَاِذْ اَعْرَضْتُمْوْهُمْ وَمَا يَفْقَهُوْنَ اِلَّا اللّٰهَ فَاَوْرَا اِلَى الْكٰهِنِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَيْكُم مِّن رَّحْمٰتِيْ، وَهِيَ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مَّرْفَعًا ﴿۸﴾ وَتَرٰى السَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَرُوْرٌ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْاَيْمِيْنِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِيْ فَجْوَةٍ مِّنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ مَن يَّهْدِ اللّٰهُ فَمَا هُوَ مُضِلٌّ وَّمَن يُّضِلِلْ فَلَنْ يَّجِدَ لَهٗ وِلٰيًا مَّرْسِدًا ﴿۹﴾ وَتَحْسَبُهُمْ اَيْكٰطًا وَّهُمْ رُفُوْدٌ وَّنُقَلِبُهُمْ ذَاتَ الْاَيْمِيْنِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَسِيطٌ وِّرَاعِيْهِ بِالْوَصِيْدِ لَوْ اَطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَّلَمَلَمْتَ مِنْهُمْ رُجْبًا ﴿۱۰﴾

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ
بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ
فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا
﴿١١﴾ إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذَا
أُبْكِتُمْ ﴿١٢﴾ وَكَذَلِكَ آخَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّهُمْ كَذَبُوا اللَّهَ وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأَرْبَبٌ فِيهَا
إِذْ يَسْتَنزِعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ
أَمْرِهِمْ لِنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿١٣﴾ سَيَقُولُونَ لَوْلَا رَبُّهُمُ كُلُّهُمَّ لَكَبُوهُ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ
سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَنِصْفُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا
يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارَ فِيهِمْ إِلَّا مِرًّا ظَهْرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمُ أَحَدًا ﴿١٤﴾ وَلَا
تَقُولَنَّ لِشَايٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ عَدَا ﴿١٥﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَذَكَرَ رَبُّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ
عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِّنْ هَٰذَا سَدًّا ﴿١٦﴾ وَلَبِئْسُوا فِي كَهَنِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِينِينَ
وَأَزْدًا دَاوُسَعًا ﴿١٧﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ لَهُمْ غِيبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ يُصِرَّ بِهِ وَأَسْمِعُ
مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

مانای دهقا و دهقی نایهتکان

نایا نیشانه سه رسورپهتیره کانت نه دیون؟ یان نایا پنت وایه هاوه لانی نه شکهوت و
په قیم له (پیزی پتسه وهی) نیشانه سه رسورپهتیره کانتان! ﴿٩﴾ کاتیک گه نجه کان په نایان
بو نه شکهوته که برد و گوتیان: په روه ردگارمان! له لایه ن خوته وه به زه یه کی تابه تمان
بدهیه و، له کاروباریشماندا سه ر راستییان بو بره خستنه ﴿١٠﴾ تیمه ش ژماره یه که له
سالن، گوته کانیانمان داخست (خه ومان لیخستن) ﴿١١﴾ دواپی بیدارمان کردنه وه (هه آمان
ستاندن)، تاکو بزاین: کام له دوو کومه له که، باشر سه رژمیری ماوهی مانه وه که یانیا
کردوه؟ ﴿١٢﴾ تیمه به شیوه یه کی راست و دروست هه وواله که یانیت بو ده گپینه وه:
ته وانه گه نجاتیک بوون، بروایان به په روه ردگاریان هینا بوو، تیمه ش پیی راستگرتیمان

بۇيان زىياد كىرد ﴿۱۳﴾ ھەر ھوھا دۇئاغان بە ھىز و پىز كىرد، كاتىك ھەئسان گوتيان: پەرورەدگارمان مشورخۇرى ئاسمانەكان و زەويىە، جگە لەوى ھىچ كەس و شىتىكى دىكە بە پەرستراو بانگ ناكەين، ئەگەرنا قسەبەكى دوور لە راستىمان كىردوہ ﴿۱۴﴾ نا ئەوانە خەلكەكەمانن، جگە لەو (خووا) پەرستراوانى دىكەيان گرتوون (ئىنجا ئەگەر راست دەكەن پەرستراون) با بەلكەبەكى ئاشكرابان لەسەر يىتن! دەجا كى لەو كەسە ستەمكارترە، كە درۆ بەخوواو ھەلدەبەستى (ھاوبەشى بۇ دادەننى)! ﴿۱۵﴾ (لە ئىو خۇياندا گوتيان): ئىستا كە كەنارتان لە خەلكەكە گرتو، وازتان لەو (پەرستراو)انە ھىتاوہ كە لە جىاق خووا دەپانپەرستىن، پەنا بۇ ئەشكەوتىك بەرن (بە دۇئايى) پەرورەدگارنان لە بەزەبى خۇيتان بۇ بۇدودەكاتەو، ھۆكارو پىداوېستىش بۇ كاروبارتان دەرەخسىنى ﴿۱۶﴾ (ئىنجا ئەگەر تۆ لەو كاتەدا لەوئى باي!) خۇرت دەبىنى لە كاتى ھەلتىدا، بەرە لەو راستى ئەشكەوتەكەيان، خۇى لادەداو، كاتىكىش تاوا دەبوو، بەرە لەو چەپ خۇى لى لادەدان و، ئەوانىش لە بۇشايبەكەيدا بوون، ئەوہ لە نىشانەكانى خوايە، ھەر كەس خوا راستە پىى بكات، ھەر ئەو پىى راستگرتوويو، (خووا) ھەر كەسىكىش گومرا بكات، ھىچ سەرپەشتىارىكى بە ئامانج گەيەنەرت بۇى چىنگ ناكەوئى ﴿۱۷﴾ ھەر ھوھا (ئەگەر بىنپاتن) پىت و ابوو بىدارن، كەچى خەوتوو بوون و بە لەو راست و چەپدا، ھەلكىر و ھەرگىرمان دەكردن و، سەگەكەشيان لەلەو پىسمان (و دروازەى ئەشكەوت)ەكە ھەردووك دەستى راخستبوون، ئەگەر بەسەرياندا چووبى: بە پاكردنەوہ پىشت تىيان دەكرد و، بە ھۇيانەوہ پىر دەبووى لە بىم و ترس | و سام دايدەگرتى ﴿۱۸﴾ ھەر بەو شىوہبەش ھەئمانستاندن (بىدارمان كىردنەوہ) تاكو لە ئىو خۇياندا بەكونە پرسىيار و باس و خواس، بىزەرىكىيان گوتى: ئەرى چەند (بە خەوتوويى) ماونەوہ؟ گوتيان: پۇژىك يان بەشيك لە پۇژىك، گوتيان: پەرورەدگارنان زانترە بە ماوہى مانەوہتان (لە خەودا)، دەجا بەكىكتان بەم (دراوہ) زىوہو بىئرنە شار، با سەرنج بدات: كاميان (لە دووكانەكان) خواردنەكەى چاك و پاكترە، با بىزىكتان لەوہ بۇ بىنى و، با پەنھانكارىش بكات و، وانەكات ھىچ كەس پىتان بزانى و ھەستتان پى بكات ﴿۱۹﴾ چونكە ئەگەر پىتان بزنان و بتاندۇزەنەوہ، بەرد بارانتان دەكەن، يان دەتانگىرنەوہ ئىو ئايىنەكەيان و (ئەو كاتەش) ھەرگىزا و ھەرگىز، سەرفراز نابىن ﴿۲۰﴾ بەو شىوہبەش و اماكرد خەلكەكە بىاندۇزەنەوہ، (پىيان بزنان) تاكو بزنان: كە بەئىنى خوا (بە زىندووكرانەوہ) راستە و، كاتى ھاتنى سزا و پاداشت جىى دوو دۇبى نىە، ئىدى ئەوہ بوو لە بارەيانەوہ (كە چىيان لى بكەن؟) كەوتنە مشت و مپەوہ، گوتيان: خانوويەكەيان لەسەر بكەن (لەسەر جەنازەكانيان)، پەرورەدگاربان پىيان زانترە،

(به لآم) نه‌وانه‌ی به‌سهر کاروباری خویندا ده‌سترویشتوو بوون، ازال و بالآده‌ست بوون) گوئیان: به دنیایی مزگه‌وتیکیان، (په‌رستگایه‌کیان) له‌سهر دروست ده‌که‌ین ﴿۲۱﴾ (خه‌لکیک) (له‌باره‌یانه‌وه) ده‌لین: (هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت) سئ که‌س بوون و، چواره‌میان سه‌گه‌که‌یان بووه و، (هه‌ندیکی دیکه‌یان) ده‌لین: پینج که‌س بوون و، شه‌شه‌میان سه‌گه‌که‌یان بوو (نا نه‌وه قسه‌ی بن به‌لکه‌یه) و به‌ره‌و نادیار هاویشته، هه‌روه‌ها (هه‌ندیکی) ده‌لین: جه‌وت که‌س بوون و، هه‌شته‌میان سه‌گه‌که‌یان بووه، بلئ: په‌روه‌ردگارم به ژماره‌یان زانآتره، جگه‌له که‌میک (له‌زانایان) که‌س نایانزانئ، توش جگه‌له‌مشت و مرئکی پرواله‌تیی مشت و مریان له‌باره‌وه‌مه‌که‌و، له‌باره‌شینه‌وه: له‌هیچ کام له‌وان (له‌نامسولمانان) مه‌پرسه ﴿۲۲﴾ بو هیچ شتیکیش مه‌لئ: من سه‌ینن بکه‌رمی ﴿۲۳﴾ مه‌گهر (بلئیی): ته‌گهر خوا بیه‌وئ، هه‌ر کاتیش له‌یادت چوو، باسی په‌روه‌ردگارت بکه‌و بلئ: ئومئد وایه‌په‌روه‌ردگارم به‌ره‌و سه‌ر راستیه‌کی نزیکتر له‌وه، (له‌وه‌ی پینشو) راسته‌پریم بکات ﴿۲۴﴾ سئ سه‌د سال (به‌سالئ) خویری له‌نه‌شکه‌وته‌که‌یاند (به‌نووستوویی) مانه‌وه‌و، نو سالیشیان (به‌سالئ مانگیی) زیاد کرد ﴿۲۵﴾ بلئ: په‌روه‌ردگارم زانآتره‌به‌ماوه‌ی مانه‌وه‌یان، په‌نهانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی هه‌ر هی‌ویه، ئای! چهنده‌بینه‌ر و بیسه‌ره‌! (مرؤفه‌کان) جگه‌له‌وی هیچ سه‌ره‌پرشتیاریان نین و، هیچ که‌سیش له‌حوکم‌رانیی و بریاریدا، ناکاته‌هاوبه‌ش ﴿۲۶﴾.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیکی له‌وشه‌کان

(وَهَيِّئْ لَنَا): واته: بۆمان بسازینه و ناماده‌بکه، (التَّيْنَةَ: الإِغْدَاذُ وَالتَّغْضِيرُ)، (تهینه) بریتیه له‌ناماده‌کردن و سازکردن.

(رَمَكًا): (الرَّمَدُ وَالرُّمْدُ: خِلَافُ الْعَيْ، يُسْتَعْمَلُ اسْتِعْمَالِ الْهَذَا)، واته: وشه‌ی (رَمَد) و (رُمَد)، (که‌هه‌ردووکیان چاوگن) پیچه‌وانه‌ی (عَیْ)ن، که‌واته: بن مرادیی و به‌نامانج نه‌گه‌یشتن، که‌واته: (رَمَد) و (رُمَد)، واته: به‌نامانج گه‌یشتن، جاری واش هه‌یه‌وشه‌ی (رُمَد) و (رُمَد) له‌جیاق (هدایه) به‌کارده‌هیتری، به‌لآم من ینم وایه‌که‌ (هُذَى) و (ضَلَّال) پیچه‌وانه‌ی یه‌کدین، هه‌روه‌ک چۆن (رُمَد) و (عَیْ) پیچه‌وانه‌ی یه‌کدین، (هُذَى) واته: پینمایی کردن، (ضَلَّال) واته: گومرابوون، (رُمَد) واته: به‌نامانج گه‌یشتن و سه‌ر راستیی، هه‌روه‌ک (عَیْ) واته: بن مرادیی و بن ناکامیی.

(فَضَّرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ)؛ واته: گوئیہ کانیا مان قورس کرد. (الضَّرْبُ: إِنْقَاعُ شَيْءٍ عَلَىٰ شَيْءٍ، وَالضَّرْبُ عَلَى الْأُذُنِ، اسْتَعْمِزُ لِلنُّومِ). (ضرب) برتیہ لہوہ کہ شتیک بہ شتیک دابدی، بہ لَام (الضَّرْبُ عَلَى الْأُذُنِ) واته: بہ گوئی دادان، خوازراوہ تہوہ بو خہوتن، چونکہ مروء لہ رنی گوئیہوہ خہ بہری دہبیتہوہ، کاتی کہ شتیک دہبیتہ، بہ زوری وایہ، بہوہ بیدار دہبیتہوہ، چونکہ لہ کاتی خہوتندا گوئی ہہر کراوہیہ، بہ لَام چاوہ کان داخراون.

(أَحْصَى): (الإحصاء: التَّحْصِيلُ بِالْعَدَدِ) واته: سہر ژمیرکردن کہ ژمارہی شتیک بزانی، (إحصاء) واته: سہر ژمیرکردن، نایا لہ جیہوہ ہاتوہ؟ (وَذَلِكَ مِنْ لَفْظِ الْعَصَى، مِنْ حَيْثُ إِنَّهُمْ كَانُوا يَعْتَمِدُونَ بِالْعَدِّ، كَأَعْتِمَادِنَا عَلَى الْأَصَابِعِ) (إحصاء) لہ وشہی (حصی) وہ ہاتوہ، (حصی) واته: دہنکہ چہو و وردہ بہرد، چونکہ پشتیان بہ وردہ بہردان دہبست، بو ژماردن، وہک چون تیمہ پشت بہ پہنجان دہبستین (یاخود بہ شتی دیکہ).

(لَيْسُوا): (لَيْسَ بِالْمَكَانِ: أَقَامَ بِهِ مُلَازِمًا لَهُ). (لَيْسَ بِالْمَكَانِ) واته: لہ شوینہ کہ مایہوہ و، شوینہ کہی چول نہ کرد.

(أَمَدًا): (الأمَدُ: مُدَّةٌ لَهَا حَدٌّ مُجْهُولٌ إِذَا أُطْلِقَ، وَالْفَرْقُ بَيْنَ الزَّمَانِ وَالْأَمَدِ، أَنَّ الْأَمَدَ يُقَالُ بِإِغْتِبَارِ الْغَايَةِ، وَالزَّمَانُ عَامٌّ فِي الْمَبْدَأِ وَالْغَايَةِ). واته: وشہی (أمد) ماوہیہ کہ سنووریکی نہزانراوی ہہیہ، کاتیک کہ بہ رہاہی دی، جیاوازی تیان (زَمَان) و (أمد) پش تہوہیہ، کہ (أمد) بہ رہچاوردن نامانجی کاتہ کہ، کوئی کاتہ کہ، بہ کاردی، بہ لَام (زَمَان) گشتیہ، ہہم بو سہرہتا و، ہہم بو کوئی کات، بہ کاردی.

(وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ)؛ (رَبَطَ الْفَرَسَ: شُدُّهُ بِالْمَكَانِ لِلحَفِظِ، رَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ: قُوَيْنَاهَا). (ربط الفرس) واته: کاتیک کہ مروء تہسپ، یاخود ولآخ دہبستتہوہ (بہ سینگی کہوہ یان بہ شوینتیکہوہ بو تہوہی نہروات و) بو تہوہی بیپاریزی، (رَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ) واته: دلایمان گریدا، واته: دلایمان بہہیز کرد.

لیرہدا دلی مروء چوتندراوہ بہ گوزیہ کہ، یان دہفریکہوہ کہ شتیک شل، یان شتیک تیدایہ، مروء زارہ کہی دہبستت، بو تہوہی تہو ماددہ شلہ مہنیہی تیدایہ، نہرئی.

(سَطَطًا): (السَّطَطُ: الْإِفْرَاطُ فِي الْبُعْدِ). (سَطَطَ) زیدہرؤیہ لہ دوور کہوتنہوہدا، دہگوترئی: (سَطَطَ الدَّارُ وَأَسَطَطَ الدَّارَ)، (سَطَطَ الدَّارَ) واته: خانوہ کہ دوورہ، مالہ کہ دوورہ، بہ لَام (أَسَطَطَ الدَّارَ) واته: مالہ کہم دوور خستہوہ، خانوہ کہم دوور خستہوہ.

فَأَوْرَأَ إِلَى الْكَهْفِ): واته: په‌نا بۆ ته‌شكهوت به‌رن، (أَوَى إِلَى كَذَا: انْتَضَمَ إِلَيْهِ، انْتَجَأَ إِلَيْهِ).
واته: چوو بۆ تهو شوینه، په‌نای پیند.

(مَرْفَقًا): (مَرْفَقٌ) هاتوه و (مَرْفَقٌ) یش هاتوه (مَوْصِلُ الدَّرَاعِ فِي الْعَصَدِ) (مرفق) تهو
جومگه‌یه که باسک و قَوْلٌ پیکه‌وه ده‌به‌ستن، که به هه‌مووشی ده‌گوتری ده‌ست (ید)،
(وَكُلِّكَ مَا أَرْتَفَقْتَ بِهِ وَانْتَفَعْتَ)، هه‌روه‌ها (المَرْفَقُ وَالمَرْفَقُ) هه‌ردووکیان بۆ هه‌ر شتیکی
دیکه به‌کار دین، که مَرْوْفٌ لینی به‌هره‌مه‌ند بئ و، به‌کاری بئینی و، پینداویستی پئی
جئیه‌جئ بکات.

(تَزَوَّرَ): واته: خوی لاده‌دا، ده‌گوتری: (أَزْوَرَ عَنِ الشَّيْءِ لِزَوَّارٍ: عَدَلَ عَنْهُ وَانْحَرَفَ)، واته:
خوی له شته‌که لادا، به‌لادان، یانی: خوی لئ لادا و راسته‌وخۆ پرووی تئ نه‌کرد، که
خویندراویشه‌ته‌وه: (إِزْوَارٌ) تنجا (إِزْوَارٌ: إِزْوَارٌ، وَ تَزَاوَرٌ: تَزَاوَرٌ)، هه‌موویان به‌مانای لادان و
خوَلَّى لادان، دین.

(نَقَرُضُهُمْ): (الْقَرْضُ: ضَرْبٌ مِنَ الْقَطْعِ وَسُمِّيَ قَطْعَ الْمَكَانِ وَتَجَاوَزَهُ: قَرْضًا، نَقَرُضُهُمْ: تَجَوَّزُهُمْ)،
واته: (قرض) جوړیکه له برین، برینی شوینیک، واته: پیندا په‌تبوونی و هه‌لبواردن، وشه‌ی (قرض) ی بۆ
به‌کاره‌یندراوه، که‌واته: (نَقَرُضُهُمْ) واته: (تَجَوَّزُهُمْ)، لئیان په‌ت ده‌بئ و لئیان تیده‌په‌پئی.

(فَجَوَّزَ): (فَجْوَةٌ: سَاحَةٌ وَاسِعَةٌ، وَالْفَجْوَةُ: الْفُرْجَةُ وَالْمَتَسِعُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ)، (فجوة) واته:
گۆزه‌پانئکی فراوان و، به‌که‌لئنی فراوانی نیوان دوو شتانیش ده‌گوتری، (وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ)
واته: نه‌وان له بۆشایی و به‌تالییی ته‌شکه‌وته‌که دابوون، نه‌که له به‌رده‌م ده‌رکاکه‌ی بن،
یان زوړیش له پشته‌وه و له به‌بانئ بن، که تیشکی خوړ به‌هیچ جوړیک نه‌یانگاتئ و،
با به‌هیچ جوړیک نه‌یانگرتیه‌وه، به‌گورتیی: وانه‌بووه له ده‌ری بن و، واش نه‌بووه زوړ له
پشته‌وه بن، به‌لکو له نئو بۆشایی ته‌شکه‌وته‌که‌دا بوون.

(أَيْقَاظًا): واته: بیداران، (رَجُلٌ يَقِظٌ وَ يَقِظٌ: مُتَّقِظٌ، حَذِرٌ) واته: که‌سیک که وریا بئ و
هو‌شیار بئ، له خوی وریا بئ، (أَيْقَظَةٌ مِنْ نَوْمِهِ: نَبْهَةٌ، فَهُوَ يَقْظَانٌ وَالإِسْمُ: اليَقَظَةُ)، واته:
بیداری کردوه له خه‌و، هه‌لیستاند، (فَهُوَ يَقْظَانٌ)، ناوی بیدارییش: (يَقْظَةٌ) یه.

(رُقُودٌ): (الرُّقَادُ: النُّومُ، رُقُودٌ وَرُقْدٌ أَي: نِيَامٌ)، یانی: (رُقُودٌ) کوی (واقده) ه، یانی: (نَاتِمٌ)،
هه‌روه‌ها وه‌ک چوئن به‌ (رقود) هاتوه، به: (رُقْدٌ) یش هاتوه، هه‌ردووکیان کوی (واقدن)،
واته: (ناتِمٌ)، (الرُّقْدَةُ: النُّومَةُ) واته: خه‌وتن.

(بِالرَّوْصِدِ): (الرَّوْصِدُ: الْفِنَاءُ، وَفِنَاءُ الدَّارِ: مَا امْتَدَّ مِنْ جَوَانِبِهَا، وَالجَمْعُ الْهَيْئَةُ). (وصید) تهویه که درینز ده بیته وه له ده ورو به ری خانووه که، به روحه وشه، چه سار، به لام (وصید) مه به ست پی پی ریسمانه، واته: نه گهر گریمان ده رگای لی بووايه، بنی ده رگاکه پی پی ده گوتری: ریسمان و، سه ره که ی پی پی ده گوتری: شپانه، سه که که یان له وه به رده رگایه له سه ره چهنگان که وتبوو، وه حاله تی بیداری و تیشک کرتن.

(وَلَيَلَطَفُ): واته: با په نهانکاری بکات، (اللطف: إِذَا وَصِفَ بِهِ الْجِسْمُ، فَضِدُّ الْجَلِيلِ، وَهُوَ الثَّقِيلُ، وَيُعْرَفُ بِهِ عَنِ الْعَرَكَةِ الْغَفِيفَةِ، وَتَعَاظِي الْأُمُورِ الدَّقِيقَةِ)، واته: (لطيف) نه گهر جیسمینی پی وه صف بکری، نه وه دزی (جئل) ه، نه ویش، واته: قورس و قه به و که وره، که واته: (لطيف) واته: سووک و که م قه باره، به لام وشه ی (لطيف) به کاریش ده هینری بو جووله ی که سووک و، نه جامدانی کار به شیویه کی په نهان و به لیزانی و به شینه یی.

(وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا): واته: با وانه کات که س پیتان بزانی، (أشعره) واته: وایکرد ههستی پی بکات، (مشعر) هه ستنیکه که ستنیکه و بکات یه کیکی دیکه ههست به شتی بکات، (أشعره فشعر: أقرآه فدری)، واته: وایکرد که بزانی و نه ویش زانی.

(يَظْهَرُونَ عَلَيْكُمْ): واته: لیتان ناگادار بن، ده گوتری: (ظَهَرَ الشَّيْءُ: تَبَيَّنَ، ظَهَرَ عَلَى فُلَانٍ: عَلَيَّهِ)، (ظَهَرَ الشَّيْءُ) واته: شته که ده رکهوت، به لام: (ظَهَرَ عَلَى فُلَانٍ) واته: به سه ری دا زال بوو، (أظهره الله على عدوه)، واته: خوا به سه ره دوژمنه که یدا زالی کرد، (يَظْهَرُونَ عَلَيْكُمْ) واته: پیتان بزانی، تیوه بو نه وان ناشکرا بن.

(أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ): واته: ومانکرد بیان دوزنه وه و پیمان بزانی، په بیان پی بهن، (عَرَضَ عَلَيْهِ: إِطْلَع، أَعْرَضَ عَلَيْهِ عَرَضًا: أَطْلَعَهُ عَلَيْهِ)، (عَرَضَ عَلَيْهِ) واته: پی زانی، به لام (أَعْرَضَ عَلَيْهِ عَرَضًا) واته: غهیری خو ی وایکرد که نه وه پی بزانی، نه ویش له نه صلدا له وه وه هاتوه: (عَرَضَ) واته: هه له نکوت، کاتی نینسان لاقی له شتی که گیر ده بی، هه لده نکوتی، پی پی ده گوتری: (عَرَضَ). (عَرَضَتْ رَجُلًا) واته: پی پی هه له نکوت، کاتی که مرو ف شتی که ده دوز تته وه، وه کاتی هه لنینکوتی، وایه.

(رَجْمًا بِالْغَيْبِ): (رجم) بریتیه له هاویشتن، (بالغيب) واته: به په نهانی، واته: هاویشتن به ره و په نهان و نادیار، له کورده وارییدا ده لین: تفهنگ به تاریکیه وه نان، (الرُّجْمُ بِالْغَيْبِ: أَنْ يَتَكَلَّمَ الرَّجُلُ بِالظَّنِّ)، تهویه که پیاونک به گومان و دوو دلئی قسه بکات و، له باره ی شتی که وه که زانیاری له باره وه نیه، بدوی.

(فَلَا تُعَارِ فِيهِمْ): واته: وتویزیان له که ل مه که له باره یانه وه، (ماراه مراه: جَادَلَهُ)، واته: موناقله له که لدا کرد، مشت و مری له که لدا کرد.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

تیمه نهو هه ژده (۱۸) نایه‌ته به خیرایی مانا ده که یین، چونکه دوایش به سه رهاتی هاوه لاتی نه شکهوت، له سنی برکه‌دا ده‌خینه روو و، دواتریش له مه‌سه له گزنگه‌کاندا ورده کاریی به سه رهاته که یان به پیی نایه‌ته‌کان ده‌خینه روو، پاشانیش پازده (۱۵) درس و په‌ند، که له به سه رهاتی هاوه لاتی نه شکهوت ورده گیرین، باس ده که یین، بویه هه لوه‌سته‌ی دریز له‌برده‌م مانای گشتی، نه‌م هه ژده (۱۸) نایه‌ته‌دا ناکه‌ین.

وه‌ک پیشتر له پیناسه‌ی نهو سوورپه‌ته‌دا گوتمان: نه‌میش وه‌ک هه‌موو سوورپه‌ته مه‌ککه‌یه‌کان تیدا، باسی: بوونناسیی، خواناسیی و ته‌نیا خوابه‌رستی، هه‌روه‌ها به‌ریه‌چدانه‌وه‌ی کوفر و هاوبه‌ش بو خوادانان، نجا روژی دوایی و به‌هشت و دوزه‌خ و سزا و پاداشتی خوا تعالی بو مروقه‌کان به‌پیی کرده‌وه‌کانیان، هه‌روه‌ها دواتر: به سه رهاتی پیشووان، نجا: هه‌ندی ره‌وشت و ناکاری به‌رز ده‌کات، هه‌روه‌ها: وه‌حیی و پیغه‌مبه‌رایه‌تی، به تایه‌ت له‌م سوورپه‌ته‌دا، که هه‌م له سه‌ره‌تاو له‌گه‌لی شوینی دیکه‌یدا، قورئان و پیغه‌مبه‌رایه‌تی موحه‌مه‌د صلی الله علیه و آله، هه‌موو نه‌وانه، باس کراون.

خوای په‌نانه‌زان ده‌فه‌رموی: ﴿أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَافِرِ وَالرَّقِيعِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عِجَابًا﴾، یان نایا تو پیت وایه که هاوه لاتی نه شکهوت و ره‌قیم، له نیشانه هه‌ره سه‌رسوپه‌ینه‌ره‌ه‌کانی تیمه‌ن؟ واته: له ریزی پیشه‌وه‌ی نیشانه سه‌رسوپه‌ینه‌ره‌ه‌کانی تیمه‌ن؟ یانی: وانیه! به‌لکو نه‌گه‌ر مروقی به‌چاوی عه‌قل و دل ته‌ماشا بکات، نیشانه‌ی سه‌رسوپه‌ینه‌ره‌ه‌کانی خوا تعالی، له خوئی و ده‌وروبه‌ر و بوونه‌وه‌ردا، ده‌بینی، وانیه نه‌م به سه رهاتی هاوه لاتی نه شکهوت، نه‌م سنی سه‌د و نو (۳۰۹) سال خه‌و لیخسته‌نی خوای په‌روه‌دگار بویان، له هه‌موو نیشانه‌کان، سه‌رسوپه‌ینه‌رت‌ر بن، به‌لکو خوای تاك و پاک نیشانه‌ی سه‌رسوپه‌ینه‌ری دیکه‌ی زور زورن، به‌لام بو که‌ستی که به‌چاوی عه‌قل و دل تن بفکری.

﴿إِذْ أَوْىءَ الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾. کاتبی که کومه له گه نهجه که په نایان برده بهر نه شکوهت و گوئیان: په روه ردگارمان له لایه ن خو ته هوه به زه یسه کی تایه همان پی به خشه و، له کاروباری خو ماندا سهر راستمان بکه، سهر راستی و به نامانج گه یشتنمان بو بره خستینه، واته: نه وه هوکارانه مان بو بره خستینه که پی به ناکام و مراد بگه یین و، مه داری خو مانیان پی ساز بگه یین.

﴿فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا﴾. تیمه ش سالانیکي زور، یاخود ژماره یه که له سالن قورسایمان خسته سهر گوئیان، یاخود واما نکرده خه ومان به سهر گوئیاندا هینا، ﴿ثُمَّ بَدَّلْنَا دُونَهُمْ﴾. دواپی بیدارمان کردنه وه، دواپی نه وه ساله زوران، که سی سه د و نو (۳۰۹) سالی کوچی «مانگیی» یان سی سه د (۳۰۰) سالی خوچی، بوون. ﴿بِنِعْمَةِ رَبِّكَ الَّذِي هَدَىٰ لَنَا لِمَا لِغُلَامَيْنَا مِن دُونِهِمْ لَوْلَا رَحْمَةُ رَبِّنَا لَكُنَّا مِنَ الْخاسِرِينَ﴾. تاكو بزاین کام له دوو کومه له کان، ماوهی مانه وهی نه وانیان ژماردوه، یاخود ﴿أَحْسَنُ﴾، لیسه دا بو (تفضیل) ه، واته: کامیان باشر و چاکتر سهر ژمیری ماوهی مانه وه یانی له خه ودا کردوه؟

نهم چوار ثابته، وه که ده سپیک و کورته ی به سه رها ته که ن، دواتر دینه سهر گیرانه وهی دریزه که ی و ده قه رموی:

﴿مَنْ نَقَضَ عَلَيْهِمْ غَاثِمْ بِأَلْحِقَ﴾. تیمه به شینوه یه کی راست، هه والی نه وانت به سه ردا ده خو نینه وه، ﴿إِنَّمَا فَتِيَّةٌ اسْتَوُوا بَرِيهَتُمْ وَرَدَدْنَاهُمْ هُدًى﴾. نه وانه کومه له گه نه چیک بوون، برویان به په روه ردگاریان هینا بوو، تیمه ش سهر راستی مان بو زیاد کردن، ﴿وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾. هه روه ها دلیانمان به هیز کرد، دلیانمان گرندا، که مه به ست پی پی به هیز کردنه، ﴿إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبَّنَا رَبُّ أَلَسَنَّا مِنَ الْارْتَضِ﴾، کاتبی که هه لسان، یان به کرده وه هه لساون، یاخود: مه به ست پی پی هه لسانی مه عنه ویه، به مانای: بریاریاندا، گوئیان: په روه ردگارمان په روه ردگاری ناسمان و زه ویه، ﴿لَنْ نَدْعُوا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا﴾، جکه له وه، که س به په رستراو بانک ناکه یین، ﴿لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا﴾، نه گهر واکه یین که واته: تیمه قسه یه کی دوورمان گوتوه، واته: دوور له هه ق و راستی مان گوتوه، نه گهر جکه له خوا به ناوونیشانی په رستراو، بانک بگه یین و لپی بپارینه وه.

﴿هَتُوْلًا قَوْمًا أَخَذُوا مِنْ دُونِهِ إِلَهَةً﴾. نا نه وانه خه لکه که مانن، کومه لکایه که مانن، که جکه له خویان، کرده وه به په رستراو، ﴿لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَنٍ بَيِّنٍ﴾.

نه‌گهر پراست ده‌کهن، ده با به‌لکه‌یه کی ناشکرایان له‌سهر بینن، که نه‌وشتانه شایسته‌ی به‌رسترانن، ﴿فَمَنْ أَضَلُّمٌ مِّنْ أَقْرَبَىٰ عَلَىٰ اللَّهِ كَذِبًا﴾، نایا کئی سته‌مکارتیه، له‌که‌سئی که درۆ به‌ خواوه هه‌لده‌به‌ستن؟ که مه‌به‌ست پئی هاوه‌ل بۆ خوا دانانه، چونکه: هاوه‌ل بۆ خوا دانان، درۆ هه‌لده‌ستن به‌ خواوه.

بیتگومان دوی نه‌وه‌ی به‌و شیوه‌یه بیعلانیان کردوه، له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌یاندا تیکگیراون، به‌لام خوای به‌رز، نه‌وه هه‌مووی ده‌پینچینه‌وه، چونکه نه‌وه جیی مه‌به‌ست نیه که نه‌وه ورده‌کاریانه‌ی هه‌موو تیدا بن: چ مشت و مرئیکیان بووه؟ دواپی چۆن ناچار بوون برۆن؟ گرنگ نه‌وه‌یه له‌ نه‌نجامی نه‌وه بریاره‌یاندا، ناچار بوون، که کۆمه‌لکاکیان به‌جیئیلن! چونکه: ده‌سه‌لاتیان نه‌بووه کۆمه‌لکایه‌کیان بگۆرن و، ناماده‌ش نه‌بوون بینه به‌شیک له‌ کۆمه‌لکا لادهره‌که‌ی خویمان، بۆیه به‌ ناچارپی سه‌ری خویمان هه‌لگرتوه و رۆیشتوون، ننجا له‌ تئو خویندا گوئیان: ﴿وَإِذْ أَعْرَضْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْشُرُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾، تئستا که که‌نارتان لیبیان گرتوه، واته: ده‌تانه‌وی خویمان لئ دور بگرن، ﴿وَمَا يَعْشُرُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾، هه‌روه‌ها شتائیکیش که له‌ جیاق خوا ده‌یانپه‌رستن، ده‌تانه‌وی و بریارتان داوه: که‌نار له‌وانیش بگرن و، وازیان لئ بینن وده‌ستبه‌رداریان بن.

﴿فَأَوَّا إِلَىٰ الْكَهْفِ﴾، که‌واته: په‌نا به‌رنه به‌ر نه‌شکه‌وت، ننجا نایا نه‌شکه‌وتیکی دیاریی کراو بووه؟ چونکه (ال)ی سه‌ر (الکهف) بۆ ناساندن (تعریف)ه، ننجا نایا مه‌به‌ست پئی (عهد)ه، واته: په‌نا به‌رنه به‌ر نه‌شکه‌وته‌که، که بۆ خویمان زانیویانه نه‌شکه‌وته‌که، کامه‌یه؟ یاخود (ال) بۆ (جنس)ه، یانی: په‌نا به‌رنه به‌ر هه‌ر نه‌شکه‌وتیک له‌ نه‌شکه‌وته‌کان، که لیئان هه‌لده‌که‌وی؟ ﴿يَشْرِكُ لَكُمْ رَبِّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾، زۆر به‌ دنیایی و جه‌زمه‌وه ده‌لین: په‌روه‌ردگارتن له‌ به‌زه‌یی خوئی بۆتان بلاو ده‌کاته‌وه، واته: به‌زه‌یی خویمان به‌سه‌ردا په‌خش ده‌کات، ﴿وَيَهَيِّئُ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَعًا﴾، هه‌روه‌ها له‌ کاروباری خوشتاندا، پئداویستییه‌کانتان بۆ ساز ده‌کات، نه‌وه شتانه‌ی که پئویستان پئیان هه‌یه، نه‌وه شتانه‌ی پئیان ناتاجن، دنیایان خوا پئویستییه‌کانتان بۆ ناماده ده‌کات.

ننجا یه‌کسه‌ر خوا ﴿يَهَيِّئُ﴾ نه‌وه هه‌مووی ده‌پینچینه‌وه که: چۆن چوونه‌ته نه‌شکه‌وته‌که و، دواپی چییان گوت و چیان کرد و، چۆن خه‌وتن؟! پراسته‌وه‌خۆ دئته سه‌ر باسی حال و بالی تئو نه‌شکه‌وته‌کیان و ده‌فه‌رموئی: ﴿وَتَرَىٰ الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ﴾، تۆ نه‌گه‌ر له‌وئی بووایه‌ی، خۆرت ده‌بینی، کاتئ که هه‌لده‌هات له‌ کاتی خۆرزه‌لاتدا، ﴿تَرْوُرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْآلَمِينَ﴾، خۆی له‌ نه‌شکه‌وته‌کیان لادهدا، به‌ لای پراستدا، زانایان ده‌لین:

وا پنده چي ٿو ته شڪه و ته ڀرو به باشوور (جنوب) ٻوو بي، ٻويهه ڪه خور هه لاتوه له خورهه لاتوه به لاي راستي نه شڪه و ته ڪه ڪا خوي لاداو، ٻو نه وهی تيشڪه ڪي نه ڪه و ٽيه سهريان، ﴿وَإِذَا غَرَّتْ تَقْرِصُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ﴾، ههروهه ڪاتي ڪه ناوا ٻووه، خور به لاي چه پدا خوي لاداو، ٻو نه وهی ديسان راسته و خو تيشڪه ڪي شاقوولي نه ڪه و ٽيه سهريان، ﴿وَهُمْ فِي فِتْوَىٰ مِنْهُ﴾، ته وانيش له ٽيو به تالايي و ٻوشايي ته شڪه و ته ڪه دابوون.

﴿ذٰلِكَ مِنْ ءَايٰتِ اللّٰهِ﴾، ٿا تهو شيوه ناماده سازهي ڪه: خور نه له ڪاتي هه لاتيدا راسته و خو ٽيان بدات و، نه له ڪاتي ٿاوا ٻوونيدا راسته و خو ٽيان بدات، ٻو نه وهی ڪاريگه ربي خراي له سهريان نه بي، تنجا ته وانيش بڪهونه ٽيو به تالايي و ٻوشايي ته شڪه و ته ڪه وه، ٿا تهوه له نيشانه ڪاتي خوايه، ﴿مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فُهٗوَ الْمُهْتَدِ﴾، هه ڪه سي خوا راسته پي بڪات، هه نه وه پي راستگرتوو، ﴿وَمَنْ يَضِلْ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ وِلِيًّا مُّرْسِدًا﴾، هه ڪه ستيڪيش (خوا) گومراي بڪات، تو هيچ سه رپه رشتياري ڪي به نامانج ڪه په نه رت ٻوي چنڪ ناکه وي.

﴿وَحَسْبُهُمْ اَنْفِڪَاظًا وَّهُمْ رُوْدٌ﴾، ته گهر بينياتن واتده زانتي ڪه بيدارن، له حالتيڪدا ڪه خه و توو ٻوون، ﴿وَنَقَلْنَهُمْ ذٰتَ الْاَيْمِيْنِ وَذٰتَ الشِّمَالِ﴾، ٽيمه ش هه لڪير و وه رگيرمان ده ڪردن، به لاي راست و لاي چه پدا.

زانايان لهو باروه، زور قسهيان ڪردوه، ڪه ٿيا ده بي ٽهو هه لڪيرو وه رگيره: به يانين و ٽيواران ٻوو بي؟ يان شهوو ڀوڙان چندن جار ٻوو بي؟! هه نديڪيان گوتوويانه: سالي يه ڪ جار ٻووه!! ڪه تهوه هه مووي تهننگ به تاريڪيه وه نانه! گرننگ تهوه يه خوا دهفه رموي: هه لڪير و وه رگيرمان پي ده ڪردن، تنجا: شهوو ڀوڙان سي چوار جار ٻووه، هه فتهي جارنيڪ ٻووه، مانڪي جارنيڪ ٻووه، گرننگ تهوه يه خوا ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا﴾ هه لڪيرو وه رگيري ڪردوون، وايڪردوه ڪه خويان تهو ڪه له ڪه و تهو ڪه له ڪه بڪهن.

﴿وَكَلْبُهُمْ بَٰسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيْدِ﴾، سه گه ڪه شيان دهسته ڪاتي خوي راخست ٻوون له لاي دهروازي ته شڪه و ته ڪه، ﴿لَوْ اَطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ﴾، ته گهر تو يه ڪسه به سهرياندا چووباي، ﴿لَوْلَيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا﴾، به راڪردنه وه، پشت تييان ده ڪرد، ﴿وَأَمَلَيْتَ مِنْهُمْ رُغْبًا﴾، به هو يانه وه پر ده ٻووي له ترس و سام و بيم و هه يهت، ديمه تيڪي زور به سام ٻووه! شه ش حهوت گنجي ٽيگه يشتوو، ڪه هه ندي له زانايان ده ٽين: تهوانه وه زيرو

کار به‌ده‌ستیش برون، واته: کامل برون، حهوت پیاو له نایو ته‌شکه‌وتیکدا بخه‌ون، نجا سه‌که‌گه‌شیان به‌و شیویه له حاله‌تیکه تیشکگرتن دابن، سام و هه‌یه‌تی زوریان هه‌یه.

﴿ وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِنِسَاءِ لَوْأ بَيْنَهُمْ ﴾، به‌و شیویه، یانی: وه‌ك چۆن خه‌واندمان به‌و شیویه سه‌رسوره‌یه‌ره، هه‌ر به‌و شیویه‌ش بیدارمان کردنه‌وه، ﴿ لِنِسَاءِ لَوْأ بَيْنَهُمْ ﴾، تاكو له نپو خۆیاندا پرسیار بکه‌ن و، وتووێژو دیالوگ بکه‌ن.

﴿ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ ﴾، بیژه‌ریکیان گوتی: ئایا چهند ماونه‌وه؟ چهند ماونه‌وه له خه‌ودا؟ ﴿ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ﴾، گوتیان: رۆژی یان به‌شیک له رۆژی، ماونه‌وه، ﴿ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ ﴾، هه‌ر بۆ خۆیان له نپو خۆیاندا گوتیان: په‌روه‌رگارگان زانتره به‌ ماوه‌ی مانه‌وه‌تان له خه‌ودا.

﴿ فَاعْبَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ ﴾، یه‌کیکتان به‌م پاره زیوه بنیرن بۆ شار، ﴿ فَلْيَنْظُرْ أَحِبًّا أُرْسَى طَعَامًا ﴾، با سه‌رنج بدات: کام له دوو‌کانه‌کان، کام له فرۆشپاره‌کان، خواردنه‌که‌ی پاکترو چاکتره، ﴿ فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ ﴾، با بژیوتکتان له‌و (خواردنه‌که‌ به‌ پاکترو چاکتری ده‌زانن) بۆ بینن، ﴿ وَاسْتَلْطَفْ ﴾، هه‌روه‌ها با په‌نانکاری بکات، به‌ شته‌یه‌ی په‌فتار بکات، ﴿ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴾، باوا نه‌کات هه‌چ که‌س پیتان بزانی، په‌یتان پتی به‌رقی، ﴿ إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ ﴾، چونکه‌ نه‌گه‌ر نه‌وانه پیتان بزانی و بتاندۆزنه‌وه، ﴿ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُكُمْ فِي مَنَابِتِهِمْ ﴾، به‌ردبارانتان ده‌که‌ن، یاخود ده‌تانگێزنه‌وه نپو ئاینه‌که‌ی خۆیان، نپو ریبازه‌که‌ی خۆیان، ﴿ وَلَنْ تَقْلِحُوا وَإِذَا أَبَدًا ﴾، نه‌گه‌ر بکه‌رینه‌وه نپو ئایین و ریبازه‌که‌شیان، هه‌رگیز سه‌رفراز نابن.

که‌واته: با نه‌و که‌سه‌ی ده‌بینرن، به‌شیویه‌کی وا بچتی، خواردنه‌که‌ به‌ینتی و، مه‌داری ئیمه ساز بکات، به‌لام وانه‌کات: هه‌چ که‌س هه‌ستتان پتی بکات، نه‌وان چووزانن ستی سه‌دونۆ (۲۰۹) سأل تپه‌ریوه‌وه، سه‌رده‌می ده‌قیانوس گۆراوه‌وه، رۆژگاریکی دیکه‌هاتوته‌دی!

﴿ وَكَذَلِكَ أَعْرَبْنَا عَلَيْهِمْ ﴾، ئاوا به‌و شیویه‌یه‌ چۆمان خه‌واندن و، چۆمان بیدار کردنه‌وه، هه‌ر به‌و شیویه‌یه‌ش: وامانکرد که‌ پیتان بزانی و، به‌ خه‌لکه‌که‌مان دۆزینه‌وه، ﴿ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ﴾، بۆ شه‌وه‌ی بزانی که‌ به‌ئینی خوا، به‌ زیندوو کردنه‌وه‌ی مروفه‌کان، راسته، ﴿ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَأَرْبَبٌ فِيهَا ﴾، هه‌روه‌ها هاتنی شه‌و کاته‌ی که‌ دنیای تپیدا کۆتا دی، (ئاخیر زه‌مان)، هه‌قه، هه‌روه‌ها شه‌و کاته‌ی لپه‌رسینه‌وه و سزاو پاداشتی تپیدا ده‌کرتی، شه‌ویش هه‌قه، وشه‌ی (الساعة) هه‌م بۆ ئاخیر زه‌مان شه‌و کاته‌ی که‌ دنیای

تیدا کوتا دی) به کاردی، هم بۆ هاتسی هه لسانه وه (قیامه) و زیندوو کرانه وه (بعث) یش به کاردی، ئا نه وه دوو دلسی تیدا نیه، ﴿إِذْ يَنْتَعِرُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ﴾، یاد بکه وه! کاتێ که له نێو خۆیاندا، له باره یانه وه مشت و مریان بوو، ناکۆکیان بوو، ﴿فَقَالُوا أَبْنَاؤُا عَلَيْهِمْ تُبَيَّنَّا﴾، گوئیان: ژووهر خانوو به کیان له سه ر دروست بکه ن، دیاره دوا ی نه وه ی که گه نجه کان دۆزارانه وه، چوونه وه نێو نه شکه وت و دووباره خه وتوونه وه، خوا ی بالاده ستیش نه و جاره مراندوونی، هه لبه ته دوا ی نه وه ی به سه رهات خۆیان گپراوه ته وه و، خه لکه که بیان ناگادار کردۆته وه، ئنجا که خه لکه که زانیان به یه کجاری مردوون، گو توویانه: خانوو به کیان له سه ر دروست بکه ن، ﴿رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ﴾، په روهر دگاریان پێیان زاناته ر.

﴿قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لِنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا﴾، نه وان ه ی که به سه ر کاروباری خۆیاندا زال بوو بوون، یانی: هوکمران و ده سترو یشتوو ه کان، گوئیان: په رستگایه کیان له سه ر دروست ده که یین، مزگه وتیک له سه ر شوینه که یان دروست ده که یین، بۆ نه وه ی شوینه که یان ون نه بێ و، ده رس و په ندی لێ وه ربگیری، بۆ جیله کانی دوا ییش که دین.

ئنجا خوا ﷻ دیته سه ر باسی نه وه ی که چۆن مشت و مریان کردوه له سه ر نه وه ی: ئایا ژماره دیان چه ند بووه؟ هه لبه ته جیله کانی دوا یی نه یانزانوه، به لام نه و کاته دیار بووه، که چه ند که س بوون! ﴿سَيَقُولُونَ لَنَنْتَهُ رَبُّهُمْ كَذِبًا﴾، هه ندیکیان ده لێن: سێ که س بوون و چواره میان سه که که یان بووه، ﴿وَيَقُولُونَ حَسْبُ سَادِئِهِمْ كَذِبًا﴾، هه ندیکی دیکه شیان ده لێن: پێنج بوون و، شه شه میان سه که که بووه، ﴿رَحْمًا بِالْغَيْبِ﴾، نه وه شه هه مووی: تفهنگ به تاریکیه وه نانه، قسه کردنه له نادیار و، به بێ به لگه قسه کردنه، ﴿وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَنَا مِنْهُمْ كَذِبًا﴾، هه ندیکی دیکه شیان ده لێن: چه وت بوون و هه شته میان سه که که یان بووه.

لێره دا خوا نافه رموی: تفهنگ به تاریکیه وه نان، بۆیه زۆر له زانیان ده لێن: نه و پایه به هێتره که ده لێ: چه وت بوون و، هه شته میان سه که که یان بووه، ﴿قُلْ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ﴾، بلن: په روهر دگارم زاناته ر به ژماره یان، ﴿مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ﴾، که میك نه بێ، اکه میك له زانیان نه بێ) ژماره که یان نازانن. عبیدوللای کوری عهباس (خوا له خۆی و با یی پازی بێ)، گو توویه قی: من له وه که مه م که ده زانم: چه وت بوون و هه شته میان سه که که یان بووه، ﴿فَلَا تَحَارَ فِيهِمْ إِلَّا مِرَّةً ظَاهِرًا﴾، له باره یانه وه: وتووێژ و شه ره قسه و مشت و مپ مه که، مه گه ر مشت و مپ تکی پرواله تیی و پروکه شیی، واته: زۆر مه چۆ نێو ورده کاریه کانه وه، قوول مه به وه، ﴿وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا﴾، له باره یانه وه شه: په رسیار له ه یچ

که سیان مه که، واته: له هیچ کهسی پژوگاری خوت، که مه بهست پیی خاوهن کتیه کانن، یان هاوبهش بو خوادانه ره کانن، یا خود خه لکی دیکه ی غهیری نه وانیش، ﴿ وَلَا نُقُولَنَّ لِشَئٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ عَدَا ۚ ﴾ ۳۲ ﴿ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ﴾، ههروهها بو هیچ شتیک مه لت: من به یانی بکه ری نه و کاره م، مه گهر خوا بیه وی، واته: مه گهر بلتی (ان شاء الله)، نه گهرنا به جه زمی مه لت: من نه و کاره ده که م، وه ک له هوی هاتنه خواره وه که دا باسما ن کرد، پیغه مبه ر ﴿ ۳۳ ﴾ - به پیی نه و گپردراوه به - دوا ی نه وه ی که پرسیا ری لی ده که ن، ده ربا ری (هاوه لانی نه شکوت و ذول قهر نهین و روج)، ده فه رموی: به یانی وه لمتان ده ده مه وه، خوا ناموژگاری پیغه مبه ر ﴿ ۳۴ ﴾ ده کات، که له مه ودوا، بو هیچ کاری مه لت: من به یانی نه و کاره نه نجام ده ده م، ﴿ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ﴾، نه مه دوو مانای هه ن:

ا - مه گهر خوا ویستی، وا بلتی و تازه تپه ریی.

ب - مه گهر بلتی: نه گهر خوا بیه وی.

نه گهر نه وه ی له گه ل نه تی: مه لت: به یانی فلان کاره ده که م.

﴿ وَادْخُرْ رَبَّكَ إِذَا سَبَيْتَ ﴾، ههروهها یادی پهروه ردگارت بکه، هه ر کاتی له بیرت چوو (بلتی: نه گهر خوا بیه وی، یا خود هه ر کاتی غه فلته ت و بی ناگایه کت به سه ردا هات له با ری خوا وه) یادی خوا بکه وه و قهره بووی بکه وه، ﴿ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِنْ هَٰذَا رَشْدًا ﴾، بشلت: نیزی که پهروه ردگارم بو سه ر راستانه تر له مه، پرتنماییم بکات و ریم پیشان بدات.

﴿ وَلِيَسْأَلُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةِ سِنِينَ وَأَزْدَادُوا تَبَعًا ﴾، له نه شکوته که دا سی سه د سأل مانه وه و نؤشیا ن زیاد کردن، واته: سی سه د و نؤ (۳۰۹) سأل مانه وه، بویه ش وایفه رموه وه، چونکه سی سه د (۳۰۰) سالی خوری ماونه وه، که ده کته سی سه د و نؤ (۳۰۹) سالی مانگی، چونکه هه ر سه د سالی خوری، به سالی مانگی، سی سالی دینه سه ری.

﴿ قُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لِيَسْأَلُوا ﴾، بلتی: هه ر خوا زانتره، به ماوه ی مانه وه یان، ﴿ لَهُمْ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾، نوبتی تاسمانه کان و زه وی، هه ر هی نه وه (له گره وی خوا دایه و ته نیا خوا دهیزانت) ﴿ أَنْبِئْ بِهِمْ وَأَسْمِعْ ﴾، نای! (خوا) چهن دینه ر و، چهن د بیسه ره! ﴿ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ ﴾، (مروقه کان) جکه له خوا هیچ سه ره رشتیا ر و هاوکار نیکیان نه، ﴿ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴾، ههروهها خوا له بریا ر و حوکی خویدا، هیچ که س ناکاته هاوبه ش.

بەسەرھاتی ھاوہلانی ئەشکەوت لە چەند بڕگە یەکدا

بە پێزان!

بەسەرھاتی ھاوہلانی ئەشکەوت، لە سێ بڕگەدا، باس دەکەین:

- (۱) - پوختە ی بەسەرھاتی ھاوہلانی ئەشکەوت.
- (۲) - چەند زانیارییەکی مێژووویی.
- (۳) - دەرس و پەندی سەرەکی، کە لەو بەسەرھاتە وەر دەگیرێ.

یەکەم: پوختە ی بەسەرھاتی ھاوہلانی ئەشکەوت:

ئەو بەسەرھاتە هێ پۆژگاری پێش ئیسلامە، ئنجایا ئەو پروودا و پۆژگارە: پێش پێغمبەر موسا عليه السلام بوو؟ یاخود پێشتریش بوو، یان: نەخێر لە دوا ی موسا عليه السلام بوو؟ یاخود: لە پێش پۆژگاری پێغمبەر عیسا عليه السلام بوو؟ یاخود نەخێر لە دوا ی هاتنی عیسا عليه السلام بوو؟ ئەو رایانە هەموویان، باسکراون، بەلام ئەو رایە ی کۆتاییان، لە هەموویان بەهێزترە، و، وا پێدەچێ ئەو پرووداوە لە کسانیک پرویدا بێ، کە شوێنکەوتە ی عیسا عليه السلام بوون، و، کۆمەلگایە کەش، کۆمەلگای رۆمانەکان بوو بێ، کە بێهەستبوون، ئەو رایە لە هەموویان بەهێزترە.

لە پۆژگاری پێش ئیسلامدا، کۆمەلگایە کە هەبوو، حوکمران و دەستەلاتداریکی بەسەرەو بەرپرس بوو، کە - وهك له بڕگە ی دووهمدا باس دەکەین - هەندیک دەلێن: ناوی (دۆکیۆس) بوو، و، هەندیک دەلێن: ناوی (دەقیانوس) بوو، ئنجایا هەندیک دەلێن: سالتیک حوکمرانیی کردو، و، هەندیک دەلێن: زیاتر، و، بابایەکی زۆر خۆنپریژ بوو، و، خۆشی بە پەرستراو پەروردگار زانیو.

ئنجایا ئەو کۆمەلە گەنجەش - کە وهك پێشتر باسمان کرد - وا پێدەچێ حەوت کەس بووبن و ئەو رایە بەهێزترە، ئەو کۆمەلە گەنجە، کە لە ئایەتەکاندا، خوا عليه السلام بە (فتیة) ناوی هێناون، وهك دەفەرموێ: ﴿إِنَّهُمْ فِيَّ أُمَّتٍ أُمَّتٍ بَرِيهَر وَرَدْنَهُم هُدًى﴾، بەلام هەندیک لە زانیان دەلێن: ئەمە ئەو ناگە یەنێ کە: هەر گەنجی تازه پێگە یشتوو

بووبىن، چونكى (فتبە) كۆي (فتى) يە، (فتى) ش وەك چۆن بە گەنج دەگوتىرى، بە مروفى جوامىرىش دەگوتىرى و، با كاملىش بى و تەمە تىكىشى ھەبىن، چونكى بە پىنى ھەندىك لە زانبارىيە كان دەلتىن: ئەوانە دەست و پىئەند و ستافى پادشا بوون و لە ۋەزىرە كان بوون، دواتر لە پادشا ھەلگە پراۋنەو، كە ئەو وردە كارىيانە لە قورتاندا باس نەكرارن.

دوای ئەو ھى كە لە گەل پادشادا تىك دەگىرىن، ديارە دەبى ئەو چاۋەرۋانىسى ئەو ھى لىيان كرد بى، كە بىپەرستىن و بەندايە تىسى بۆ بكنەن و بە پىرۋزى بزەنن و بۆي ملكەچ بىن، ئەوانىش تەوھىيان رەفز كردو، تىدى لەگەلدا تىك دەگىرىن و، تەماشاش دەكەن: دەرەقەتى كۆمەلگايە كە نايەن و، ناشگونجەن لەو كۆمەلگايەدا پىئەنەو! چونكى - وەك دوایى باسى دەكەين - ئەگەر مابانەو، يان ئەودەتا بەرد بارانىان دەكردن، كە دەبى پادشا ھەر ھەشەى بەرد بارانكردى لىكردىن، ياخود دەبوۋايە: بگەرنەو ھە سەر تايىن و پىيازە چەوتە كەى ئەوان، كە برىتى بوو لە بىتەرستى و پەرستى جگە لە خوا ﷻ. بىگومان ئەو گەنجانەش نامادە نەبوون: بگەرنەو ھە سەر كوفىر و بىپرواىى، دوای ئەو ھى خوا عەقل و دلى رۆشن كر دوونەو.

لە لايەكى دىكەشەو: نامادە نەبوون خۇيان بدەنە بەر بەلایەك كە لە تواناياندا نىە، وەك بەرد بارانكردن! بۆنە ھىچ چارىان نەبوو، جگە لەو ھى سەرى خۇيان ھەلگىرن و، ئەو كۆمەلگايە بە جى بىئىلن و پشت لە تاۋەدانىيان بكنەن و، روو لە چۆلەوانىيان بكنەن، بۆ ئەو ھى: تايىن و عەقىدەيان سەلامەت و پارىزراۋ بى.

تىجا كە دەرۋن، تايان ئەو سەگەيان چۆن رەگەل كەوتو؟ ھەندىك دەلتىن: لە پىشدا شەش كەس بوون، بە لاي ئەو شوانەدا دەچىن، كە ئەو ىش لىيان دەپرستىت: تىو كىن؟ ياخود: دەيانناسى ئەگەر بەرپرسانى شارەكە بووبىن، دوای ئەو ھى كە رووداۋە كەى بۆ باس دەكەن، ئەو ىش لەگەل يان دەچى و، سەگى ئەو شوانەكەش بە دوایان دەكەوتى و، دەبىن بە ھەوت كەس و، ھەشتەمىيان سەگەكەيانە، دوایى دەچنە تەشكەۋتەك.

تىجا تايان دەبى ئەو تەشكەۋتە شوانەكە پىنى زانىبى؟ ياخود خۇيان دۆزبىيانە تەو؟ لەۋندا ئەو ماۋە درىزەى كە خۋاى پەنھانزان باسى كردو، دەخەون (۳۰۰) سالى خۇرىى و (۳۰۹) سالى مانگىى، واتە: ئەگەر بە جوۋلەى خۆر حىسابى بگەين (۳۰۰) سالى بوو، چونكى لە كىتەبە كانى خاۋەن كىتەبە كاندا، باسى (۳۰۰) سالى و، لە ھەندىك لە رىۋايەتە كاندا باسى: (۲۰۰) سالى دەكرى، كە بە تەكىد ئەو بەشەكە لەو لادان و دەستكارىى كرنەى

ھاتۇتە ئىوبان، بىگومان ئەۋەي كە خوا ﷻ دەپقەرمۇي، ھەر واىە: (۳۰۰) سالى خۇرىيى و
(۳۰۹) سالى مانگىيى ماۋنەتەۋە.

ئىنا دوايى كە بىدار دەبنەۋە، ھەست بە برسەتتى دەكەن و، لە بەينى خۇيان دا
ئىيان دەبىتە مشت و مى، ھەرۋەك لە ئايەتەكەدا ديارە، يەككىيان دەلى: بەشەك لە
پۇژۇك ماۋىنەۋە، ياخود پۇژۇك ماۋىنەۋە، بەلام سەرەنجام تەماشە دەكەن: ھەموۋى
قسە كەردنە لە ناديار، بۇيە دەلىن: پەرۋەردگار تان زانائەرە كە چەند ماۋنەتەۋە؟

كەۋاتە: با واز لەۋە بىنەن كە ئامرازىكىمان پى نىە، بۇ ساغكردنەۋەي، با بە دەم كارى
خۇمانەۋە، بېچىن، پارەي زىويان پى دەبى، دەلىن: بەۋ پارەيە، يەككىكتان بېچى بۇ شار و، با
تەماشە بىكات: كام لە دوۋكانەكان خواردەكەي چاكتر و پاكترە، بەشەككى لى بېتتى، بۇ ئەۋەي
ۋەك بۇئۇنك بە كارى بىنەن، يەككىيان دەننەن و لەۋى لە لاي يەكك لە دوۋكاندارەكان، كە
دەيەۋى خواردن و ئازوۋخە بىكۇ، پارەكە دەردىنى، ئەۋ پارەيەش (۳۰۰) سالى بەسەردا
تېپەرپوۋە، تىستا پادشاھەكى دىكە ھاتوۋە، بىگومان ھەر پادشاھەك ھاتوۋە، دراۋ و سەكەي بە
ناۋى خۇيەۋە لى داۋە، دوۋكاندارەكە پى دەلى: ئەم پارەيە زۇر كۇنە و، ھى تىستا نىە،
ديارە تۇ خەزەنەيەكت دۇزىۋەتەۋە؟ ئەۋىش دەلى: نەخىر ئەۋە ھى دۇننەيە، بە ھەر حال
دەكەۋنە مشت و مى و دەلى: تىمە دۇننە چوۋىن، دەلى: چۇن؟ دەلى: لە ترسى دەقىانوۋوس
ھەلاتىن، ئەۋىش دەلى: دەقىانوۋوسى چى؟ ئەۋە سى سەد سالى زياترە دەقىانوۋوس پۇژۇگارى
ۋى نەماۋە و، چەندان پادشاھە دىكە پۇشستوۋ و، چەندانى دىكە ھاتوۋن، تىۋە لە كۇتوۋە
ھاتوۋن؟ بەھەر حال خەلكيان لى كۇدەبىتەۋە و، دواترىش ۋا ديارە ھوكمپانى تەۋ پۇژۇگارە
خوۋا پەرسەت بوۋە و، بىپەرسەت و دۇي خوا بەيەككەرتن نەبوۋە.

كە بەۋ ھەۋالە دەزانن، ديارە دەچىتە مەجلىسيان و دەبى بۇي باسكردىن؟ ئىنا
دەلىن: ئەدى كۋا لە كۇين؟ دەلى: لە ئەشكەۋتەن، پادشا و ھەندىك لە بەرپىران و لە
خەلكى دەچن و، لەۋى لەگەلىان دادەنىشن، تەماشە دەكەن بابەتەكە راستە، ئىنا دەبى
باس و خۋاسى خۇيان گىراپتەۋە، بەلام دوايى بە فەرمانى خۋا پەرۋەدگار ھەموۋيان
دەچنەۋە نىۋ ئەشكەۋتەكە و گىان دەسپىرن، كە تەنيا بۇ ئەۋە بوۋە، پىشانى ئەۋ خەلكە
بەدى، كە ئەگەر خوا بتۋانى (۳۰۹) سالىن چەند گەنجىك بىخەۋىنى لە ئەشكەۋتەكەدا،
دەشتۋانى دۋاى مردن ئەۋ خەلكەش، زىندوۋ بىكاتەۋە.

که دیاره دهبی له و پرۆزگارهدا، مشت و مر له باره ی زیندوو بوونه وه و قیامت هه بوو بی، به پیتی ثابته کان وا دهرده کهوئی، ئنجا که دهچنه تیو نهشکهوته که و گیان دهسپێرن، خه لکه که دهبیته مشت و مریان: که ئایا هه ر چاوه خانوو یه ک لهسه ر شوئنه که گیان دروست بکه ن؟ نهو شوئنه ی که جه نازه کانیان لیئه، یان په رستگایه ک بنیات بنی ن؟

که هه ندیک ده لێن: خه لکه که ده رگای نهشکهوته که گیان گرتوه و، هه ندیک ده لێن: به خاکیان سپاردوون و، هه ندیک ده لێن: هه ر لیان گه راو ن و گوتوو یانه: با وه ک خو یان بن، به لام نهوانه ی حوکمرا ن و دهسه لاتدار و دهست پرۆیشتوو بوون، گوتوو یانه: نه خیر مزگه و تیک (په رستگا) یکیان لهسه ر دروست ده که ی ن، واش پیده چه ی: قسه ی نهوان که دهسه لاتدار بوون، سه ری گرتبی نه وه کورته و پوخته ی به سه رهاته که یانه.

دووهم: چه ن زانیاریه کی میژوو یی:

۱- ئایا هاوه لانی نهشکهوت ک بوون و پروداوه که یان که ی بووه؟

له و باره وه که ئایا کت بوون؟ زانیاریه کی پر ومان له به ر ده ستدا نیه، به لام له ته تفسیره کان و سه رچاوه میژوو یه کاند ده لێن: نهوانه وه زیره کانی پادشا بوون، یاخود به لای که مه وه ستافی حکومه ته که ی بوون، نه گه ر نازناوی وه زیریشیان لهسه ر نه بوو بی، به لام هه ندیکیان ده لێن: ته نیا کومه له گه نجیکی خوا په رست بوون.

به لام وا پیده چه ی: که سانیکی ده ست پرۆیشتوو بوو بن، نه وه زیاتر پیده چه ی، هه ر بویه ش دوایی نهو پادشایه ی که دۆزیونه وه، گرنگی زۆری پیداون، هه روه ها بو نه وه ش که زیاتر بینه په ند و ده رس، ده بی نهوانه که سانیکی خاوه ن دهسته لات و پنگه ی کومه لایه تی و سیاسیی بوون، که چی ناماده بوون لهسه ر خواو، لهسه ر دینی خوا و، بو پاراستنی ئیمان و عه قیده ی خو یان، هه موو شتیک به جی بو لێن، نه وه زیاتر ده رس و په ندی لێوه رده گیرئ، بویه نه وه زیاتر به عه قله وه ده نووست.

ئنجا ده رباره ی کاته که ی که ی بووه؟ وه ک پیشتریش باس مان کرد: هه ندیک ده لێن: پیش مووسا علییه بووه و، هه ندیک ده لێن: له سه رده می عیسا دا علییه بووه، هه ندیکیش ده لێن: له دوای عیسا علییه بووه.

كە تىمە راي سىيەممان زياتر پى راستە و، وا پىدە چى ئەوانە شۆنكەوتەي مەسىح
 التى بوو بن و نەيارە كانىشيان ئەو رۇمىيانە بووبن، كە بىتەرست بوون و ھاوبەشىان
 بو خوا داناوہ.

(۲) - ئەشكەوتە كەيان لە كوئى بووہ؟!

لەو بارەوہ زۆر بىرورا ھەن:

(أ) - راي يەكەم دەلتى: ئەو ئەشكەوتە لە شارى (ئەبسوس) بووہ، لە ناوچەي (گرگوس) كە
 دەكەوتتە تىوان (حەلەب) و ولآق (ئەرمىنيا) و (ئەنتاكيا) كە لە (مەرەش) ھوہ نىزىكە لە ولآق
 (ئەرمىنيا) و، لە رۇزگارى ئىمپراتۆر دەقيانوسدا بووہ، كە لە دەورى سالى (۲۳۷) ي زاینیدا بو
 ماوہى سالتىك حوكمى كرده و، بابايەك زۆر دەمارگير بووہ بو تايىنى رۇمانىي و، زۆر پقى
 لە تايىنى نەصرانىي بووہ، كاتى بىداربوونەوہشىان لە ماوہى حوكمرانىي ئىمپراتۆر (پاۋرۇسيوش)
 بووہ كە بە قەيسەرى گچكەش ناسراوہ. ئەمە خاوەنى (التحرير والتنوير) (محمد الطاهر بن
 عاشور) و ژمارەيكە لە تەفسىرەكان ھىناويانە.

(الطبري) لە تەفسىرەكەي خۆيدا دەلتى: ئەو دوو كەسە كە دوایى چوون سەيرى
 ئەشكەوتە كەيان كردهو، ھەردوو كيان سەرۇكى شارەكە بوون، ناويان: (ئاريوس) و (ئەگيوس)
 بووہ، دوایى لە گەل خەلكى شارەكە و، ئەو گەنجەدا كە چووہ بو شت كرىن، لە گەل
 خۆياندا بردۆتەوہ بو لای ئەشكەوتەكە و، لە گەل گەنجەكاندا دانىشتوون.

(ب) - راي دووہم: ئەو ھەيەكە لە خوارووي ولآق (تونس) ئەشكەوتىكى لىيە، ئەو ئەشكەوتە بووہ.

(ج) - راي سىيەم كە ھى (ابن عطية) يە دەلتى: ئەو ئەشكەوتە لە ئەندەلوس بووہ،
 لە لاي شارى (غرناطة) لە نىزىك گوندى (لوشة)، ئەو ئەشكەوتە كۆمەلتىك مردووي
 تىدان و تىسقانى سەگىكىشى تىدايە، ھەندىك لە لاشەي مرقۇفەكان، تەنيا تىسك ماوہ و،
 ھەندىكىشيان تاكو تىستاش گۆشتيان پىتوہ ماوہ، (ابن عطية) كە يە كىكە لە توتىرەرەوانى
 قورتان، دەلتى: من لە سالى (۵۰۴) ي كۆچى دا، چوومەتە ئەشكەوتەكە و جەنازەكەيان و
 تىسقانى سەگەكەم بىنين، كە لەوئى بوون.

(د) - راي چوارەم ئەو ھەيەكە ئەشكەوتىك ھەيە لە ولآق (ئوردن) لە شارى (عەممان) كە من بو
 خۆم ئەوئىم بىنيوہ، لە نىزىك گوندىكە بە ناوى (رجيب) ھ، كە تىستا مزگەوتىكى لەسەر دروست
 كراوہ و تىستا لە باكوروى شارى (عمان) ھ، واتە لە جوغزى شارەكەدايە.

هه‌ندیک له زانیان ده‌لین: ئەم رایه (رای چوارەم) له هه‌موویان به‌هێزتره و دروسته، هه‌ندیکشیا ن ده‌لین: (رای یه‌که‌م) که ده‌بی نه‌و نه‌شکه‌وته له تورکیا بێ.

به‌هه‌ر حال په‌نگه‌ رای دیکه‌ش هه‌بن له باره‌ی شوینی نه‌و نه‌شکه‌وته‌وه، به‌لام خوا دیاریی نه‌کرده‌و، و ینغه‌مه‌به‌ریش شوینه‌که‌ی دیاریی نه‌کرده‌و، چونکه‌ هیچ حکمه‌تیک له دیاریکردنیدا نیه.

(۳) - ئایا سه‌رچاوه‌ نه‌صرانییه‌کان چی ده‌لین؟

(جمال الدین القاسمی) له کتێبه‌که‌ی خۆیدا (محاسن التأویل)، له کتێبکی نه‌صرانییه‌کانه‌وه به‌ ناوی (الکنز الثمین فی اخبار القذیسن)، له ژێر ناوونیشانی: (فیما یخص السبعة القذیسن الشهداء الذین من أفسس) دا، هیناویه‌تی که له کتێبه‌که‌دا ده‌لن:

(أ) - (هؤلاء الشهداء السبعة كانوا إخوة بالجسد، وأساؤهم: مکسیمانوس، ومارخوس، ومرتینانوس، ودیونیسوس، ویوحنا، وسارابیون، ثم قسطنطين^(۱))، واته: نه‌و هه‌وت شه‌هیده‌ که هه‌ر هه‌وتیان برا بوون (واته: له یه‌ک دایک و باب بوون)، ناوه‌کانیشیا ن هه‌وانه‌ی سه‌رده‌وه‌ن.

(ب) - هه‌ر له‌و کتێبه‌دا ده‌لن: نه‌وانه‌ له‌ سالی (۲۵۲) ی زاینی، هه‌تا (۴۴۷) ی زاینی خه‌وتوون، و له (۴۴۷/۸/۴) ی زاینی دا، بیدار بوونه‌ته‌وه، واته (۲۰۰) سال خه‌وتوون! به‌لام مادام خوا ﷺ له دوا کتێبی خۆیدا که یه‌ک پیتی ده‌ستکاریی نه‌کراوه، فه‌رموویه‌تی: (۳۰۹) سالی کۆچی خه‌وتوون، که نه‌یفه‌رموه‌و سالی کۆچی، به‌لام بۆ که‌لی عه‌ره‌ب وا ده‌فه‌رموی، که پیشتر ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَيْسُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِتِّينَ﴾، واته: (۳۰۰) سال به‌ حیسابی رۆمانیه‌کان و ئیغریقیی و یۆنانیه‌کان، که به‌ خۆر ساله‌کانیا ن حساب کرده‌و، تنجا هه‌ر سالیکی خۆری یازده‌ رۆزی که‌متره له سالی مانگیی (قمری) ی.

که‌واته: که‌خوا ده‌فه‌رموی: (۳۰۹) سال، واته: (۳۰۹) سالی مانگیی و (۳۰۰) سالی خۆری، تنجا به‌ دلناییه‌وه هه‌ر نه‌وه‌ی قورئان ده‌یفه‌رموی، راسته، به‌لام گرنگ نه‌وه‌یه که له سه‌رچاوه‌ی مه‌سیحیه‌کانیشدا باسی نه‌و هه‌وت که‌سه‌ کراوه و ناوه‌کانیشیا ن هاتوون، به‌لام له باره‌ی ماوه‌ی مانه‌وه‌یا نه‌وه، که ده‌لن: دووسه‌د (۲۰۰) سال بووه، به‌هه‌له‌دا چوون.

ج) - نجا ھەر لەو كىيەدا ھاتو، دەلن: ئەوانە لە ئەنجامى چەوساندنەوھيان، لە لايەن يۇنانىيەكانەو، لە پۇژگارى پادشا (داكوس)دا - كە ھەندىكىان دەلن: (دەقيانوس) كە ديارە ئەو وشانە لە زمانىكەو، بۇ زمانىكى دىكە دەگۆرىن - لە ئەنجامى ئەوھدا رايان كىردو، ھەر لەوئىشدا دەلن: لە سەردەمى پادشا (ئاوڈوسىوش)دا كە پىي گوتراو: قەيسەرى گچكە، لەوئىدا بىدار بوونەتەو، ھەندىكىان دەلن: ناو: (ئاوڈوسىوش)ە، ھەندىكىشان دەلن: (ئاوڈوسىوش)ە، كە: ئەو پىتانە، لە زمانىكەو بۇ زمانىكى دىكە دەگۆرىن.

سىيەم: دەرس و پەندى سەرھەكىي ئەم بەسەرھاتە:

بىگومان ئەم بەسەرھاتە دەرس و پەندى زۆرى لىوھەردەگىرىن، كە دوایى تىمە لە پازدە (۱۵) خالاندا دەيانخەينە روو، بەلەم دەرس و پەندى سەرھەكىي كە لە بەسەرھاتى ھاوھلانى ئەشكەوت، وھەردەگىرىي برىتيە لە تەسلىم نەبوون بۇ كوفىر و ستەم و خراپە، ئەگەر بە راکردن و، بە سەرى خۇ ھەلگرتىش و، بە جىيەشتى كەس و كار و خاك و خەلك و ولات و نىشتىمانىش، بى.

نجا دەرس و پەندى ھەرە مەزىن كە لە بەسەرھاتى ھاوھلانى ئەشكەوت، وھەردەگىرى ئەوھىە كە كاتىكىش ئەم سوورەتە ھاتۆتە خوار ئەم سوورەتە وەك گومان: بە پىي ھەندى سەرزىمىر، رىزىبەندى دابەزىنى (۶۸)ەمىن، ياخود (۷۰)ەمىن سوورەتى مەككەيە، كە دابەزىوھ) لەو كاتەش دا مسولمانان كۆچيان كىردو، بۇ ھەبەشە، دووجاران كۆچيان كىردو، و، دواترىش زەمىنەسازىي بووھ بۇ كۆچكىردن بۇ (پىرپ) كە دوایى بووھ بە (مدىنة الرسول) شارى پىغەمبەر ﷺ.

كەواتە: ئەي مسولمانىنە! ئىوھش ئەگەر كە تەنگتان پىي ھەلچىرا، لە لايەن كافر و زلە زلەكانى مەككەو، تەسلىمىان مەبىن و، مەبەنە بەشەك لەواقىعى: نەفامىي و ستەمكارىي و بىپرواىي و، بىپەرسىي و خراپەكارىي، كۆمەلگايە كەي خۆتان، بەلكو تامادەبن دەستبەردارىي ھەموو شەك بن و، وەك ھاوھلانى ئەشكەوت بكن.

ھەرۇھەتەي مسولمانان! لە ھەر سەردەمىكى دىكەدا ھەن، ھەر كاتىك تەنگتان پىي ھەلچىرا، و، ناچاركران كە: يان دەستبەردارى ئابىنەكەتان بن، ياخود دەستبەردارى خاك و خەلك و نىشتىمان و مال و سامان و بەرزەوھەندىەكانتان بن، ھەموو ئەوانە وھلا بىن، لە پىناوى رازىبىكردى خوا و پاراستن و سەلامەت بوونى دىن و عەقىدەتان دا.

گورہترین و گرنکترین پند و ناموژگاریی که لهم بهسه رهاق هاوه لاتی تهشکه و ته، وهر بگری، نهو یه.

زانایانیش لهو بارهوه زوریان قسه کردوه، که تایا مسولمانان بویان هه یه: پهنا بهرنه بهر به جیه پشتنی ولاتی خویمان، له کاتیکدا له ولاتی خوینادا، که کومه لگای مسولماننیشن، به لام دوو چاری ناشووب و نارده حه تیی بین، تایا ولاتی خویمان به جی بهینان و کوچ و کوچبار بکه؟ زانایان لهو بارهوه راجیایان هه یه، به لام زورینه یان ده لین: به لای کاتیک که مروفی ناچار کرا، ده سته برداری ثاینه که ی بی، یان ده یزانی که تووشی لادان و گوناوه ده بی، پیوسته نهو شوینه به جی بهینان.

با چند فرمایشتیکی پیغه مبه ﷺ بیننه وه، لهو بارهوه:

(١) - (إِذَا كَانَتِ الْفِتْنَةُ فَأُخْفِ مَكَانَكَ وَكُفَّ لِسَانَكَ)، (أخرجه أبو داود: ٤٣٤٣، وقال الألباني: حسن صحيح).

واته: هه ر کاتیک ناژاوه بوو، شوینه که ی خووت په نهان بکه و، زمانی خووت بگره (واته: بجو شوینیک که پیست نه زانن، بو ته وه ی تووشی ناژار نه بی، یاخود ناچار نه کریی که مه یلت به لای سته م و خراپه کاریدا بچن).

(٢) - (إِن عُنِيَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! مَا النَّجَاءُ؟ قَالَ: أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسْخَكَ بِيَتْنِكَ، وَأَبْكَ عَلَى خَطِيئَتِكَ)، (أخرجه الترمذي: ٢٤٠٦، وَصَحَّحَهُ الألباني).

واته: عوقبه ی کوری عامر ﷺ به پیغه مبه ری خوا ﷺ، ده لای ته ی پیغه مبه ری خوا! ﷺ، ده رباز بوون چونه؟ (واته: له کاتی ناشووب و ناژاوه دا، که ناچار ده بین تووشی گوناوه بین) پیغه مبه ﷺ، فه رمووی: زمانی خووت بگره و، له مالی خووتدابه و، بو گوناوه کانی خووت بگری (واته: واز له خه لکی بینه).

(٣) - پیغه مبه ﷺ ده فره موی: {يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالٍ لِلْمُسْلِمِ: عَتَمٌ يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْعِبَالِ، وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يُفْرُ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ} (أخرجه وأحمد: ١١٢٧٢، وعبد بن حميد: ٩٩٣، والبخاري: ١٩، وأبو داود: ٤٢٦٧).

واته: نيزیکه که پرژگار ی ب، باشترین مال و سامانی په کیکتان مه پریک بی، به دوی بکه وی، به چیا و چولاند و به لووتکه ی چیا یاندا و، بهو شوینانه دا که بارانیان لیده بارای و، لهوه ریان هه یه (به دوی مه پرده کانی خو یه وه بی و، له چنگ ناژاوه کان رابکات و، نایینی خوی ده رباز بکات).

هه‌بته تهوه هه‌مووی له کاتیکیدا، که مرۆف نه‌توانی واقیعه‌که بگۆرۆ و به‌رهه‌ئستی بکات، به‌لام نه‌گهر بتوانی به‌رهه‌ئستی بکات و، واقیعه‌که بگۆرۆ، بئگومان وا باشتره که بئینتته‌وه له نیو کۆمه‌لگادا و به‌رهه‌ئستی خراپه بکات، مادام له خۆی دلتیا بئ که ته‌سلیم نابئ و، دلتیا بئ له‌وهی که ده‌توانی کاریگهریی چاکه له‌سه‌ر ده‌وربه‌ری خۆی به‌جئ به‌ئینت، تهوه ته‌سله، به‌لام راکردن و سه‌ری خۆ کزکردن و گۆشه‌گیر بوون، تهوه حاله‌تی ده‌گه‌من و ریزپه‌ره، به‌لکه‌شمان له‌سه‌ر تهوه:

١ - هه‌لۆیستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، له مه‌ککه‌دا که سێژده (١٢) سالی ره‌به‌ق ده‌مئینتته‌وه، به‌ئین هاوه‌لانی کۆچ ده‌که‌ن، به‌لام نه‌و کۆچ ناکات و، دوایی که کۆچ ده‌کات بۆ ته‌وه‌یه که پئنگه‌یه‌ک و شوئینیک بدۆزیتته‌وه و له‌ویدا جاری ده‌وله‌تی ئیسلامیی بدات و قه‌واره‌یه‌کی سیاسی رابگه‌یه‌نت.

٢ - وێرای هه‌لۆیستی کرده‌یی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ئەم فەرمووده‌یه‌ش هه‌یه له‌و باره‌وه، که ده‌فه‌رموئ:

﴿إِنَّ الْمُؤْمِنَ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيُضِرُّ عَلَىٰ أَدَاهُمْ، أَكْبَرُ مِنْ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ، وَلَا يُضِرُّ عَلَىٰ أَدَاهُمْ﴾، (أخرجه أحمد: ٥٠٢٢، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات، رجال الشيخين).

واته: تهوه بپرواده‌ری که له‌گه‌ل خه‌لکدا تیکه‌ل ده‌بئ و، له‌سه‌ر ناره‌حه‌ت کردن و نازار و خه‌مه‌کانیان خۆراگر ده‌بئ، باشتره له‌و بپرواده‌ری که له‌گه‌لیان تیکه‌ل نابئ و، مامه‌له‌یان له‌گه‌ل ناکات و، خۆراگریش نابئ له‌سه‌ر نازار و ناره‌حه‌تیه‌کانیان.

هه‌بته تهوه له‌و باره‌وه فەرمووده‌ی دیکه‌ش هه‌ن و، کۆمه‌لێک ئایه‌تیش هه‌ن که ده‌کری به‌به‌لکه‌ بئینتته‌وه له‌و بواره‌دا، به‌لام به‌و فەرمووده‌یه ئیکتیفا ده‌که‌ین.

ئهمه‌ش پوخته‌یه‌ک بوو ده‌رباره‌ی به‌سه‌رهاتی هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت.

مه‌سه‌له گرنه‌گان

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

خوای عجبا به پیغمبر صلی و به هه‌ر که‌سِک که قورن‌ان ده‌خوتنن، ده‌فه‌رموئ: یان نایا پیت وایه: هاوه‌لانی له‌شکه‌وت و ره‌قیم، له‌ریزی پتسه‌وه‌ی نیشانه‌سه‌رسوره‌ینه‌ره‌کامان بوون! کاتبک که‌گه‌نجه‌کان په‌نایان بۆ نه‌شکه‌وته‌که‌برد و، گوتیان: په‌روه‌ردگارمان! به‌زه‌یه‌کی تایبه‌تمان پی‌به‌خشه‌و، له‌کارماندا سه‌رراستییمان بۆ بره‌خستنه؟ تیمه‌ش ژماره‌به‌ک له‌سالان له‌له‌شکه‌وتیدا خه‌واند‌مانن، پاشان بیدارمان کردنه‌وه، تا‌کو بزانی‌ن کام له‌دوو کۆمه‌له‌که‌چاکتر سه‌رژمیری ماوه‌ی مانه‌وه‌یانیان له‌خه‌ودا کردوه؟

خوای ده‌فه‌رموئ: ﴿۱﴾ **أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيعِ كَانُوا مِن آيَاتِنَا عَجَبًا** ﴿۱﴾ **إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آئِنَا مِن لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا** ﴿۲﴾ **فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا** ﴿۳﴾ **ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِئُوا أَمَدًا** ﴿۴﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم‌تایه‌تانه، له‌هه‌شت برگه‌دا:

۱- ﴿۱﴾ **أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيعِ** ﴿۱﴾، «أم» للإضراب الإنتقالي من غرض إلى غرض، وشه‌ی (أم) بۆ‌گواستنه‌وه‌یه‌له‌مه‌به‌ستیکه‌ود بۆ‌مه‌به‌ستیک‌ه‌دیکه، زانایانی شاه‌زای زمان ده‌لین: (أَمْ حَسِبْتَ) ده‌بیته: (بل‌احسبت)، یانی: (أَمْ) ده‌بیته (بل) و ده‌شیته (أ) (همزة الإستفهام) ویکرا، که‌واته: ﴿۱﴾ **أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيعِ كَانُوا مِن آيَاتِنَا عَجَبًا** ﴿۱﴾ واته: یان نایا پیت وابوو، که‌هاوه‌لانی له‌شکه‌وت و ره‌قیم، له‌نیشانه‌سه‌رسوره‌ینه‌ره‌کامان بوون؟ نجا ده‌گونجی (أ) لی‌ره‌دا بۆ‌پرسیارکردنی نکوولیبلیتکه‌رانه (الإستفهام الإنکاری) پی، ده‌شکونجی بۆ‌چه‌سه‌پاندن (تقریر) پی، له‌هه‌ردووک حالانیش دا پی‌تویسته‌شیک مه‌زه‌نه (تقدیر) بکری که‌به‌سیاق و سه‌لیقه ده‌قامرتیه‌وه، بۆ‌ویته: [نایا نیشانه‌سه‌رسوره‌ینه‌ره‌کامانت نه‌زانوون!]، یان نایا پیت وایه‌هاوه‌لانی له‌شکه‌وت و ره‌قیم [له‌پتسه‌وه‌ی] نیشانه‌سه‌رسوره‌ینه‌ره‌کامان بوون!؟

(أَصْحَابَ الْكَهْفِ). واته: هاووله لانی نه شکوهت، (الرقیم: فعیل معنی مفعول، من الرُّقْم، وهو الكتابة)، وشهی (رقیم) لیره دا (فعیل)ی به مانای (مفعول)ه، یانی: نووسراو، چونکه (رُقْم) واته: نووسین.

زانایان لهو بارهوه قسه ی زوریان کردوه، که نایا وشه ی (رقیم) چی ده گه یه ن؟

١ - هه ندیکان ده لَین: (کان کتاباً مع أصحاب الکھف فی کھفهم: أسماؤهم، دینهم، قصتهم...)، واته: نووسراویک بووه له گه لَیان له له وحیدکا له نه شکوهت که دا دانراوه: ناوه کانیان، دینه که یان، به سه رهاتیان، نه وانهی هه موو تیدا بوون.

٢ - رایه کی دیکه ده لَین: وشه ی (رقیم) ناوی نه شکوهت که بووه.

٣ - هه ندیکی دیکه ده لَین: ناوی نهو چیا به بووه که نه شکوهت که یانی لَین بووه.

٤ - هه ندیکی دیکه ده لَین: وشه ی (رقیم) ناوی سه گه که یان بووه.

نهو رایانه هه موویان هه ن.

به لام نهو رایه ی که ده لَین: (رقیم) وا پنده چن نووسراویک بوو بِن، له ته ختیک دا، ناو ونیشان و تایه تمه ندیه کانی نهو حهوت (٧) گه نجه ی تیدا تۆمار کرابن، له هه موویان له راستیه وه نزیکتره.

(٢) - ﴿كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا﴾، له سه رسورهینه ترینی نیشانه کانی تیمه بوون؟! یانی: (احسبت ان أصحاب الکھف والرقیم، کانوا أعجب آیاتنا؟)، نه گهر پیت واپن، راست نیه و نهو پِن و ابوونه له جتکای خویدا نیه، چونکه هه موو نیشانه کانی تیمه سه رسورهینه رن و، به سه رهاتق نهوان تاکه به لگه و نیشانه ی سه رسورهینه ری خویا په روه ردگار نیه و، له ریزه بندی پتسه وه ی نیشانه سه رسورهینه ره کانی په روه ردگاریشت دا نیه.

(٣) - ﴿إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ﴾، یاد بکه وه! کاتیک که گه نجه کان په نایان برد بو نه شکوهت که، ده شگونجن: (إِذْ)، (ظرف) بِن پالدرابته لای رسته ی دوا ی خوی، واته: کاتیک که گه نجه کان په نایان برده لای نه شکوهت که، لهو کاته دا:

(٤) - ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا مِن لَدُنْكَ رَحِمَةٌ﴾، گوتیان: نه ی په روه ردگارمان! له لایه ن خوته وه به زه بیه کی تایه تمه ن پِن بده.

پسپۆرانی زمان گوتووایانه: وشه‌ی (الفتية: جمع قَلْبَة لـ (فتی) وهو الشاب المكتمل). (فتية) كۆی (فتی)یه که بریتیه له گهنجیکی ته‌واو، تنجا وهك پیتشتریش باسمان کرد، به‌لئی (فتية) مانای کۆمه‌له گهنجیک ده‌گه‌یه‌نتی، به‌لام ده‌شگونجین: مه‌به‌ست پیتی کۆمه‌له جوامیرتیک بئ، با کامل و به‌ته‌مه‌نیش بن، به‌لام له جوامیرتی و گورج و گۆلیدا، وهك گهنجان رهنفتار بکه‌ن، وهك چۆن گهنج به‌تین و تافته‌ه و، گورج و گۆل و تازایه، واته: مه‌رج نیه ته‌وانه ته‌مه‌نیان که‌م بوو بئ.

هه‌ردووک رایه‌کان هه‌ن، چونکه ته‌گه‌ر به پیتی نه‌و رایه بئ که: ته‌وانه له ستافی حوکمرانیی ده‌قیانوووس بوون و که‌سانیکی کاربه‌ده‌ست بوون، دیاره ده‌بئ کامل بووبن و ته‌مه‌نیکیان بووبئ.

ته‌وانه یه‌که‌مین کاریان که چوونه تێو ته‌شکه‌وته‌که‌وه، ته‌وه‌بوو پاران‌ه‌وه گوتیان: په‌روه‌ردگارمان! له لایه‌ن خۆته‌وه به‌زه‌یه‌کی تابه‌تمان پتی به‌خشه.

ته‌وه له پرووی مه‌عنه‌ویه‌وه و له پرووی ماددیشه‌وه:

٥- ﴿وَهَيَّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾، هه‌روه‌ها له کاروباری خۆماندا، به نامانجمان بگه‌یه‌نه، یاخود هۆکاره‌کانی به نامانج گه‌یشتنمان بۆ بره‌خسینه.

(الرَّشْدُ والرُّشْدُ: الخیر وإصابة الحق والنفع والصلاح)، وشه‌ی (رَشْد) و (رُشْد) واته: چاکه و پینکاتی هه‌ق و، شتی سوود به‌خش، یانی: له کاروباری خۆماندا، ته‌وه هۆکارانه‌مان بۆ بره‌خسینه، که به نامانجمان ده‌گه‌یه‌نن، نه‌وان هه‌م دوعای په‌خسانی پێداویستی مه‌عنه‌ویان کردوه، که خوا ﷻ به به‌زه‌یی خۆی دایانپۆشتی، هه‌م دوعای داینکردنی پێداویستییه ماددییه‌کانیشیان کردوه.

که ده‌فه‌رموئ: ﴿إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا﴾، لێره‌دا پیتی (ف) بۆ به‌دواداهاتن (تعقیب)ه، (دَلَّتِ الْفَاءُ فِي جُمْلَةٍ فَقَالُوا) أَنَّهُمْ لَمَّا أَوُوا إِلَى الْكَهْفِ بَادَرُوا إِلَى الدَّعَاءِ، ئەم (ف)یه که له‌سه‌ر پرسته‌ی: (فَقَالُوا رَبَّنَا) یه، ته‌وه ده‌گه‌یه‌نتی هه‌ر که چوونه‌ته تێو ته‌شکه‌وته‌که، یه‌کسه‌ر له په‌روه‌ردگاریان پاران‌ه‌وه.

ته‌مه‌ش ته‌وه‌ی لئ وه‌رده‌گیرئ که مروّف ده‌بئ: له ته‌نگانه‌وه سه‌غله‌تیدا، یه‌کسه‌ر په‌نا به‌ریتیه به‌ر خوا ﷻ و هاواری تئ به‌ستن، بینگومان خواش بئ مرادی ناکات.

تنجا ته‌وان دوو شتیان له خوا ﷻ داوا کردوون:

ا- ﴿ءَاٰنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً﴾ له لایهن خۆتوهه بهزهیهه کی تایبه قی خۆمان پښ بهه خشه.

ب- ﴿وَهَيَّ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا﴾ له کاروبارماندا هوکاره کانی به تامانج گه یشتمان بو ږه خستنه، تنجا خوی په روه ردگاریش: همم له پرووی معنه ویهوه، بهزه یی پښاندا هاتوتهوه: نهوتاناویان هاتوتهه ټیو فورټانهوه و، بو هممو به شهر بوونه ته جینگای په ند و دهرس، جگه له خه لکی سرده می خویان و دوی خویان.

همم له پرووی ماددیه وهش، سئ سه دو نو (۳۰۹) سال، بئ نهوهی فلسټیک سه رف بکهن و، بئ نهوهی بو خویان هیج نه رک بکیشن، خوا سَلَامًا خهوی لیخستوون و، هوکاره کانی زیان و بهردهوام بوون له زیانی نا تاسایی دا، له م نه شکهوته په ق و ته قه دا، بو ږه خساندوون، کهواته: ههردووک داواپه که ی که له خوی به خشه ریان کرد بوون، خوی میهره بان زور به زیاده وه: بو ی جینه جئ کردوون.

٦- ﴿فَضَرَبْنَا عَلٰی اَآذَانِهِمْ فِی الْكَهْفِ سِنِيْنَ عَدَدًا﴾، ټیمه ش په رده مان دا به سره گوټیه کانیان دادا، له نه شکهوته که دا، ژماره یه ک له سالن.

پسپوړانی زمان گوتوویانه: (حُذِفَ مَفْعُولُ ضَرْبِنَا، لظهورها، ای: ضَرْبِنَا عَلٰی اَآذَانِهِمْ غِشَاوَةً، اَوْ حَاتِلًا عَنِ السَّمْعِ)، واته: بهرکاری وشه ی (ضربنا) قرتیزاوه، چونکه ناشکرایه، یانی: په رده یه کمان به سره گوټیه کانیان دادا، یاخود شټیک که ږگر بئ له وهی گوټیه کانیان بیستن، یانی: گوټیه کانیانمان داخست له وه که بیستن، له ټیو نه شکهوته که دا.

که دهفه رموی: ﴿سِنِيْنَ عَدَدًا﴾، واته: ژماره یه ک له سالن، (عدداً من السنین) به لام حکمه تی چیه که لیره دا خوا سَلَامًا وشه ی (سینیک) ای پښ خسته وه؟!

ا- هه ندیک له زانایان گوتوویانه: حکمه تی نه وه: به که م (قلیل) پښاندانه، یانی: سالنټکی که م، چونکه سئ سه دو نو (۳۰۹) سال، به لای خوی زانا وتواناوه سالنټکی زور که من!

ب- هه ندیک دیکه ش ده لټن: ﴿سِنِيْنَ عَدَدًا﴾، واته: ژماره یه کی زور، به نسبت ټیوهی مروټه وه!

که بنگومان ههردوو واتیه که ش راستن.

ا- به نسبت خوی بهرز و مهزنده، نهوه ماوهیه کی په کجار که مه، وه که له سووړه قی (الحج) دا دهفه رموی: ﴿وَلَا يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مَّا تَعُدُّونَ﴾، ههروهه له

سوورەتی (المعارج) دا دەفه رموی: ﴿تَمْرُجُ الْمَلِكِ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾، بە لای سێ سەد و نۆ (۳۰۹) سأل به نسبتە خوای بێ و یتەو: چاو ترووکانتیکە.

ب - بە لایم بە نسبتە یتەو، سێ سەد و نۆ (۳۰۹) سأل بۆ خەوتن، هەر زۆر زۆرە! کەواتە: ئەو وشە یە لە یەک کاتدا هەردوو واتاکە دەگە یەن.

(۷) - ﴿ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ﴾، دوایی بیدارمان کردنەو، (ای ایقظناهم) بە خەبەرمان هێنان، لە خەو هەلمانستاندن.

(۸) - ﴿لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا﴾، تاكو بزاین: کام لە دوو کۆمەلەکان، ئەو ماوه یە مانەو هێانی ژماردو؟ دەگونجێ: (أَحْصَى) کرداری ڕابردو بێ، یانی: (أَحْصَى أَمَدَ لَيْتِهِمْ)، یان: (أَحْصَى الْمُدَّةَ الَّتِي لَبِثُوا) کامیان ژماردوویەتی و سەرژمیری کردو؟

دەشگونجێ: (أَحْصَى) ڕیزگە ی هەلێژاردن (صيغة التفضيل) بێ، (أَيْهَمَا أَضْبَطُ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا) واتە: کامیان باشتەر کۆنترۆلی سەرژمیری ئەو کاتە ی کردو، کە تێیدا لە خەودا ماونەتەو؟

(الحزب: الجماعة التي توافقوا على شئین واحد)، (حزب) کۆمەلە خەلکیکن لەسەر شتێک پێک دێن.

وەک گوتیشمان: وشە ی (أَحْصَى) دەگونجێ کرداری ڕابردو بێ و، دەشگونجێ (إِسْم التَّفْضِيل) بێ، هەردوو واتاکانی هەن، بە لای ئەو ی دوو میان پێ دەچێ ڕاستتر بێ، یانی: کامیان باشتەر ماوه کە ی ژماردو.

نجا تا یا کامیان (أَيْهَمَا) مەبەست پێیان کین؟ بە ئەکید مەبەست پێی ئەو دوو کۆمەلە خەلکەن، کە دوای بیداربوونەو هێیان کەوتوونە مشت و مەرپەو: هەندیکیان گوتوویانە: ئەو نەندە ماوینەو، هەندیک ی دیکە شیان گوتوویانە: ئەو نەندە ماوینەو، ئەو کاتەش وەک تێستا نەبوو، کە مێژوو و کاتەکان زۆر بە وردی بنووسرین، هەر بۆیەش لە کتیبی نەصرانییەکاندا: ژمارە ی: دووسەد (۲۰۰) سأل هاتو، و هەندیکیان کە مێریشیان داناو، و هەندیک ی دیکە شیان دووسەدو پەنجا (۲۵۰) سالیان باس کردو، کە من هەموویانم نەهێنا، بە لایم بێگومان تاکە ڕای راست، ئەو یە کە خوا ﷻ فەرموویەتی: کە سێ سەد سأل ماونەو، ئەگەر بە سالی خۆری حیسابی بکەین و، نۆ (۹) سالی دیکەشی چۆتە سەر، ئەگەر بە سالی مانگی (قمری) حیسابی بکەین.

مهسه لهی دووهم:

تیمه راست و دروست هه والئه که یانت بۆ باس ده که یین: ئه وانه چه ند گه نجیک بوون، پروایان به پهروه ردگاریان هینا و، تیمهش سه رپاستیمان بۆ زنده کردن و، دلایمان به هینز کرد، کاتیک هه لسان گوئیان: پهروه ردگاران پهروه ردگاری ناسمانه کان و زهویه، جگه لهو هیچ کس و شتیکی دیکه به په رسترو بانگ ناکه یین، ئه گه رنا قسه یه کی له هه ق دوورمان کردوه، نا لهو خه لکه شمان که په رستراوانی دیکه ی جگه لهویان په یدا کردوون، «ئه گه ر پاست» ده بووايه به لگه یه کی ناشکرایان له سه ر بئین، کئ لهو که سه ی درۆ به خواوه هه لده به ستن، سه ته مکارتره؟:

خوا ده فه رموی: ﴿مَنْ نَقَضَ عَلَيْهِ نَبَاهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّمَنْ فِتْنَةً مَا مَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَهُمْ هُدًى ﴿١٢﴾ وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِنَّهَا لَفَقْدَ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا ﴿١٣﴾ هَتُولَاءِ قَوْمَنَا أَلْتَّخِذُوا مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٤﴾﴾

شیکردنه وهی ئهم سه ی ئایه ته، له دواژده برکه دا:

١- ﴿مَنْ نَقَضَ عَلَيْهِ نَبَاهُمْ بِالْحَقِّ﴾، دواى نه وهى خواى تاك و پاك له چوار (٤) ئایه قى پيشوودا، ئاماژه ناسا: پوخته و گوشراوى هینله گشتیه كانى به سه رهاته كه ی خسته روو، ئنجا دیته سه ر ورده کاریه كانى و نه وهى كه به پیوستی ده زانن، كه جیى په ند و عیبه رته، باس ده كات.

ده فه رموی: تیمه به شیویه کی راست، هه والی ئه وانته به سه ردا ده خوئینه وه.

به سه ر کئ دا؟ بیگومان به سه ر پیغه مبه ردا ﴿١٢﴾ چونكه ئهم قورئانه هه مووی، پشئ پیغه مبه رى دواندوه، له دواى ئه ویشه وه هه موو ئۆمه ته كه ی.

(القص: تتبع الأثر، والحق: الصدق، وهو من أنواع الحق)، (قص) واته: به دواى شوئنه وار كه وتن، (حق) یش لیبه ردا به مانای راستی دئ، كه ئه ویش جوړیکه له جوړه كانى هه ق، بۆیه ش به سه رهات پئى ده گوئری: (قصة) چونكه كاتیک به سه رهاتیک ده گپه رتیه وه گپه رته وه (قاض) به دواى شوئنه واری رووداوه كان و کاره که ره کانیا ن دا ده چئ.

(۲) ﴿إِنَّهُمْ فِيَّئِمَّةٌ آمَسُوا بِرَبِّهِمْ﴾، نه‌وانه کۆمه‌له‌ گه‌نجیک بوون، بر‌وایان به‌ په‌روه‌ردگاریان هینا بوو.

به‌ پیتی نه‌و رایه‌یان بی، که‌ ده‌لتی: نه‌وانه‌ گه‌نج بوون، نه‌وه‌ مانایه‌که‌ی پوونه، به‌ پیتی رایه‌که‌ی دیکه‌ش که‌ ده‌لتی: مه‌به‌ست له‌ (هتوة) جوامیری و مه‌ردایه‌تیه، نه‌مه‌ له‌گه‌ل که‌وتنه‌ تمه‌من و کاملبوون دا، دژ ناوه‌ستن، هه‌روه‌ها به‌ پیتی نه‌و رایه‌ش که‌ ده‌لتی: نه‌وانه‌ به‌رپرسیانی ده‌ولت و له‌ ده‌وری پادشا بوون، نه‌وه‌یش تیکناگیری له‌گه‌ل نه‌وه‌دا که‌ له‌ تمه‌منی گه‌نجیه‌تیی و لایه‌تی دا بووبن و، تمه‌منی گه‌نجیه‌تیی، تمه‌منی گۆرانکاریه، هه‌م به‌ نسبت ناکه‌وه، هه‌م به‌ نسبت کۆمه‌لگاوه.

(۳) ﴿وَرَدَّنْهُمْ هُدًى﴾، هه‌روه‌ها ئیمه‌ به‌رچاو پوونیی و سه‌ر راستیمان بو‌ زیاد کردن.

له‌به‌ر ته‌وه‌ی ئیمان پله‌ پله‌یه‌ و، هیدایه‌تیش قوناغ قوناغه: رینمای (هدایه‌) ی گشتیی هه‌یه، که‌ خوا تکون بو‌ هه‌موو لایه‌کی ده‌ره‌خسینتی و، رینمای (هدایه‌) ی تابه‌تیش هه‌یه، که‌ من ناوم لئناوه‌ سه‌ر راستکردن یاخود راسته‌ری کردن، که‌ نه‌وه‌یان خوای په‌روه‌ردگار به‌ که‌سانیکی ده‌به‌خشتی، که‌ هیدایه‌ته‌ گشتیه‌که‌ی قبوول ده‌کن، تنجا خوا تکون هیدایه‌تی تابه‌تیشیان بو‌ ده‌ره‌خسینتی.

(۴) ﴿وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾، واته: هه‌روه‌ها دلایمان گریدا و به‌هیزکرد، (الربط علی القلوب مستعار لتثبيت الإيمان وعدم التردد فيه، وغذی بـ (علی) للمبالغة فی الشد، لأن حرف الإستعلاء تفیذ التمکن من الفعل)، وشه‌ی (ربطنا) پیوستیی به‌ (علی) ناکات بو‌ خواستنی (مفعول به‌)، (ربطنا قلوبهم) واته: دلایمان به‌هیز کرد، به‌لام که‌ به‌ پیتی (علی) به‌رکار (مفعول به‌) ی خواستوه، تمه‌مه‌ بو‌ زیده‌رویی کردنه‌ له‌ گریدان دا، چونکه‌ به‌ زیادکردنی پیتی (علی) یانی: دلایمان زور مه‌حکم کرد، که‌ لیره‌دا دل، چونزواوه‌ به‌ ده‌فریکه‌وه، یاخود مه‌شکه‌یه‌که‌وه‌ که‌ تاو، یان مادده‌یه‌کی شله‌مه‌نیی تیدایه، که‌ ناته‌وی برژی، زاره‌که‌ی ده‌به‌ستی، یانی: دلایمان وه‌ک چون ده‌فریک شتیکی تیده‌کری و زاره‌که‌ی ده‌به‌ستری، بو‌ نه‌وه‌ی لئی نه‌رژئی، نا به‌و شیوه‌یه‌ دلایمان به‌هیز کرد، تاکو نه‌و ئیمان ته‌قوایه‌ی له‌ دلایندایه، مینیتته‌وه‌ و زیاد بی و که‌م نه‌بی.

(۵) ﴿إِذْ قَامُوا﴾، واته: یادبکه‌وه! کاتیک که‌ هه‌لسان، (إذ: ظرف للربط)، واته: نه‌و دل په‌یوه‌ستکردن و دل به‌هیزکردنه‌یان له‌ کاتیکدا بوو، که‌ هه‌لسان، نه‌م هه‌لسانه‌ش ده‌گونجی مه‌به‌ست پیتی هه‌لسانی رواله‌تیی و کرده‌یی بی و، ده‌شگونجی خوازراپیتته‌وه‌ بو‌ نيقدام کردن و رایه‌پینی مه‌عنه‌ویی، واته: بریارایندا و عه‌زمیان جه‌زم کرد.

(۶) ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾. گوئیان: پهروه ردگامان پهروه ردگاری ناسمانه کان و زهویه. واته: نه دهقیانووس و نه غهیری دهقیانووسیش، پهروه ردگار و سهروه رو خاوهن و، په رستراوی تیمه نیه.

(۷) ﴿لَنْ نَدْعُوا مِنْ دُونِهَا﴾. واته: تیمه جگه لهو (خوای پهروه ردگاری گهردوون) په رستراویکی دیکه بانگ ناکهین.

(۸) ﴿لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا﴾. واته: نه گهر تیمه جگه له پهروه دگاری ناسمانه کان و زهوی، شتیکی دیکه بانگ بکهین، به ناوونیشانی په رستراو، نهوه تیمه زور له هه ق دورور کهوتووینه تهوه. (شطط) بریتیه له زیده پړوی و سه رپیچی هه ق و، لادان له راستیی، که له (شطط) هوه وهرگیراوه، که نه ویش بریتیه له دورورکه و تنه هوه له نشینکه و نیشتمان.

(۹) ﴿هَؤُلَاءِ قَوْمًا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾. نا نه وانه خه لکه که ی تیمه ن.

نه مه لیره دا مه به ست پی سه رسوپماندن و ناقولاً رانواندن کاره که یانه: (تعجب من حالهم وتفطیح لضعیهم)، نا نه وانه خه لکه که مانن، چیان کردوه؟

(۱۰) ﴿اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾. واته: جگه لهو (خوا) په رستراوانی دیکه یان په یدا کردوون، (الإتخاذ): الأخذ باهتمام، أوالإختیار) (إتخاذ) بریتیه له گرتنی شتیکی به بایه خ پیدانه هوه، یاخود هه لباردن، واته: په رستراوی دیکه یان هه لباردوون و، داناون بو خویان، جگه له خوا.

(۱۱) ﴿لَوْلَا يَأْتُونَكَ عَلَيْهِمْ مُسْلِمِينَ﴾. واته: ده بووايه به لکه یه کی ناشکرای راست و دروستیان له سه ر بیتن.

یانی: نه گهر راست ده کهن: نه وانه په رستراون، ده بی په رستراو به لکه ی له سه ر بی.

(لولا حرف تفضیض)، (لولا) بیتنکه بو هاندان، (البین: الواضح) واته: روون و ناشکرا، به لکه یه کی روون و ناشکرا که جیگه ی مشت ومپر نه بی، چونکه بابه ق تیمان و عقیده، وه ک بابه ته کانی دیکه نیه، که گومان زالی (الظن الرجح) تییدا به که لک بی، به لکو ده بی له سه ر زانیاری و دلنیایی بنیات بزتی.

(۱۲) ﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾. تنجا تایا کی سته مکارتره له که سی که درو به خواوه هه لده به ستی؟! نه مه پرسیار کردنی نکوولیبلیکه رانه یه، واته: هیچ که سیک لهو که سه سته مکارتر نیه که درو به خواوه هه لده به ستی، درو به خوا هه لبه ستیش یانی: هاوبه ش بو خوا

بریردان، (وَسُمِّيَ الشَّرِكُ افْتِرَاءً، لَأَنَّهُ مُخَالِفٌ لِلْوَاقِعِ الْعَقْلِ)، واته: شريك بؤيه به هه لئه ستن ناوناره، چونكه پيٽجه وانهي واقع و ههقه.

(القرطبي) له تفسيره كه ي خويدا ده لئ: (قال بن عطية: تعلقت الصوفية في القيام والقول، بقوله: ﴿إِذْ قَامُوا فَقَالُوا﴾ قُلْتُ: وهذا تعلق غير صحيح، هؤلاء قاموا فذكروا الله على هدايته، وشكروه لما أولاهم من نعمه، ثم هاموا على وجوههم، منقطعين إلى ربهم، خائفين من قومهم، وهذه سنة الله في الرسل والأنبياء والفضلاء الأولياء، أين هذا من ضرب الأرض بالأقدام والرؤس بالأكمام؟!)^{۱۱}

واته: (ابن عطية) ده لئ: {هه نديك له}^{۱۲} صؤفبيه كان نه وه بيان به به لگه هيتانه ته وه، بؤ هه لسان له كاتي زيكردا و، قسه كردن، كه ده فهرموت: ﴿إِذْ قَامُوا فَقَالُوا﴾، واته: كاتيك هاوه لاني نه شكهوت هه لسان و گوتيان، (قرطبي) ده لئ: نه وه به لگه هيتانه ته وه يه كي نادرسته، چونكه هاوه لاني نه شكهوت، هه لساون و يادي خويان كردوه، كه رنيمايي كردهون و، سوياسي خويان كردوه، كه له نيغمه ته كاتي خؤي پيئداون، دوايي سه ري خؤيان هه لگرتوهو رؤيشتون و، خؤيان بؤ په روه ردگاريان يه كلا كردؤته وهو، له ترسي خه لگه كيان، كه نه وه يش عاده ق پيٽجه مبه ران و دؤستاني خوا و چاكان بووه، تنجا نه وه له كوئ و، پئ به زهويدا کوتان و شايي كردن و هه لپه رين به نه نكوچكان له كوئ؟! كاتي خؤي قؤلي شو ريان هه بووه و زيكريان پيٽكرده.

هه لئه ته قسه كه ي به گشتي جوانه، به لام من له گه ل نه وه دا نيم: له بواري زيكردا زؤر سه ختگيري بكري و، هه ره كه سيك يادي خوا بكتات، هه ر باشه، به لام به ته تكيد يادي خوا كردنيش، ده بي به ري و شوئي شه رعي بي، به لام نه وه ش راست نيه، كه هه ندي له ته هلي ته سه وه وف شتيك بكن، له سه ره هه موويان حيساب بكري! ده بي پؤلين بكرين و، نه گه ره هه نديك له ته هلي ته سه وه وفيش چه ند هه لئه يه كيان هه ن، ناي شته كاتي ديكه شيان به هه لئه دا بترين، به لگه با هه لئه كانيان وهك هه لئه بيترين و، چا كه كاني شيان به چا كه ته ماشا بكرين، نه وه تينصافه و، ده بي بهو شيويه مامه له له گه ل هه ره كه سيكدا بكري.

(۱) الجامع لأحكام القرآن، ج ۱۰، ص ۲۰۳.

(۲) نه وه به گشتي گوتويه تي، به لام نه وه راست نيه، بؤيه من وشه ي: (هه نديك له) م بؤ زياد كرده.

مهسه لهی سیه م:

هاوه لانی نه شکهوت له نیو خوینادا پاوژیان کرد و گویان: ئیستا که که نارتان له خه لکه که تان گرتوه، دووریتان لهو په رستراوانه یان گرتوه، که له جیاتی خوا ده یان په رستن، په نا بو نه شکهوت بهرن، به دلنیایی په روه ردگارتان له بهزه یی خوینان بو په خش دهکات و، هۆکار و پیدایستییه کانی کاروبارتان بو دهره خستی:

خوا ﷻ ده فرموی: ﴿وَإِذْ أَعْرَضْتَهُمْ وَمَا يعبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْأَىٰ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ. وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ لَرَفْعًا ۝۱۱﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته، له پینج برگه دا:

- ۱- ﴿وَإِذْ أَعْرَضْتَهُمْ﴾، واته: ئیستاش که تیوه که نارتان لیان گرتوه و، وارتان لیان هیناوه. به ته نکید واته: که نارتان گرتوه له خه لک و کۆمه لگایه که ی خوینان، (الإِعْتِزَالُ: التَّبَاعُدُ وَالْإِنْفِرَادُ عَنِ مَخَالِطَةِ الشَّيْءِ)، واته: (اعتزال) بریتیه: له خو دوورگرتن و خو کۆشه گیر کردن له تیکه لیبی له شتیک.
- ۲- ﴿وَمَا يعبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾، واته: ههروه ها که نارتان گرتوه دووریتان کردوه، لهو شتانه ی که: ویزای خوا، ده یان په رستن، یان: له جیاتی خوا ده یان په رستن، یان: له خوار خواوه ده یان په رستن، که مه بهستی پی هه موو په رستراوه کانیان بووه.

که ده فرموی: ﴿وَمَا يعبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾، واته: (وَاعْتَرَضْتُمْ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ)، ئەم هه لآوردنه (الإِلْتِئَاءُ: الْإِلْهَ)، (الإِلْتِئَاءُ: مُنْقَطِعٌ، لِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ يَعْبُدُهُ الْقَوْمُ)، ئەمه جوړی هه لآوردنی پچراوی، پی ده لاین، چونکه خوا ﷻ له ریزی په رستراوه کانی نهواندا نه بووه، تنجا هه کاتییک: هه لآویردراو (مُستثنی) جیاواز بوو له لی هه لآویردراو (مُستثنی منه)، پی ده گوترئ: (الإِلْتِئَاءُ الْمُنْقَطِعُ) هه لآوردنی پچراو، به لام نه که هه لآویردراو (مُستثنی) و لی هه لآویردراو (مُستثنی منه) یه ک جینس بوون، ئەوا پی ده گوترئ: (الإِلْتِئَاءُ الْمُتَّصِلُ) هه لآوردنی په یوه ست.

۳- ﴿فَأَوْأَىٰ إِلَى الْكَهْفِ﴾، په نا بهرنه بهر نه شکهوت.

که ده فرموی: ﴿فَأَوْأَىٰ إِلَى الْكَهْفِ﴾، (أَيِ إِلتَجُّوا) په نابهرن، وشه ی (الْكَهْفِ) که (ال) ی ناساندن (تعریف) ی له سه ره، ده گونجی مه بهستی پی: (ال) ی (عَهْدَ بِنَ)، واته:

نه‌شکه‌وته‌که، نه‌و نه‌شکه‌وته‌ی که له یتو خویان دا زانیوانه، کامه نه‌شکه‌وته‌یه و، له چ شویتیکه؟

ده‌شکونجی مه‌به‌ست ینی (ال)ی (جنس) بی، واته: ههر نه‌شکه‌وتیک له نه‌شکه‌وتان که لیټان هه‌آده‌که‌وی، په‌نای پی بهرن و، خۆتانی تیدا مه‌آس بدن.

۴- ﴿يَنْشُرْ لَكُمْ رَبِّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾، نه‌گهر واتان کرد، مسۆگهر په‌روه‌ردگارن له به‌زه‌یی خۆی بۆتان بلآو ده‌کاته‌وه، (نشر الرحمة: تۆلر تعلقها بالمرحومین)، بلآو کردنه‌ودی به‌زه‌یی، مه‌به‌ست ینی زۆر بوون و په‌یوه‌ست بوونی به‌زه‌یی خوابه، به‌وانه که خوا به‌زه‌ییان له‌که‌آدا ده‌نویتی، واته: خوا ﷻ به‌زه‌یی خۆی بۆ یتوه زۆر ده‌کات، چونکه خوا ﷻ به‌ نه‌ندازه‌ی پتوییستی به‌نده‌کانی: له‌که‌آیاندای ده‌بی، و، هاوکاریان ده‌بی و، کارسازیان ده‌بی.

۵- ﴿وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَاقًا﴾، واته: هه‌روه‌ها خوا له کاروباری خۆتاندا، پتداویستیان بۆ دهره‌خسینی، (مرفق) خۆترواویشه‌ته‌وه: (مرفق)، یانی: (ما يُزَقِّقُ وَيُنْتَفِعُ به)، ههر شتیک که وه‌ک پتداویستی به‌کاربه‌تری و به‌هره‌ی لی وه‌ربگیری.

نه‌گهر له یادمان بی: له سه‌ره‌تای ده‌ستینکی ئەم به‌سه‌ره‌هاته‌وه، هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت گوتیان: ﴿رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾، واته: په‌روه‌ردگارمان! له لایه‌ن خۆته‌وه به‌زه‌یه‌کی تابه‌مان پی بده و، له کاروباریشماندا، سه‌ر راستیمان بۆ بره‌خسینه، که مه‌به‌ست ینی هه‌ردووک لایه‌نی ماددی و مه‌عنه‌وییه.

لیره‌ش دیسان زۆر ئومیده‌وارن به به‌زه‌یی و به‌خششی خۆای په‌روه‌ردگاریان و ده‌لین: ﴿يَنْشُرْ لَكُمْ رَبِّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾، واته:

أ - په‌روه‌ردگارن له به‌زه‌یی خۆی بۆتان بلآو ده‌کاته‌وه، نه‌وه له رووی مه‌عنه‌وییه‌وه.

ب - ﴿وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَاقًا﴾، له کار وباریشتاندا پتداویستییه‌کانتان بۆ ساز ده‌کات، که هه‌مان نه‌و به‌ناکام گه‌یشتن و، سه‌ر راستیه‌یه که له نایه‌ته‌که‌ی پتدوودا ئامازه‌ی پتدا، نه‌مه‌ش له رووی ماددییه‌وه، یانی: لیره‌ش دیسان ئامازه‌ ده‌کرته‌وه، به هه‌ردووک لایه‌نی ماددی و مه‌عنه‌وی.

مهسه لهی چوارهم:

دیمه نه که بیان و ابوو: خوړت ده بینى له کاتى هه لهاتید، به ره و لای راستى نه شکه و ته که بیان خوځى لاده داو، له کاتى ناو ابوونیشیدا به لای چه پدا ده یواردن و، نه وانیش له بوشایى نپوه راستیدا بوون، نه وهش له نیشانه کاتى خوا بوو، هه ر که س خوا راسته پرتى بکات، هه ر نه و پرتى راستگرتوویه و، هه ر که شیش گومرا بکات، هیج سه ره رشتیاریکی به نامانج که په نه رت بوى چنگ ناکه وى، ننجا نه گه ر دیتبان هه رچه نده خه و توو بوون، به لکم به بیداریان تیده که یشتى و، به لای راست و به لای چه پیشدا هه لگتې و وه رگيرمان ده کردن، سه که که شیان له لای پرتیمان، هه ر دوو ده ستى راخستبوون، نه گه ر به سه ریاندا چوو باى، به پاکردن پشتت تیده کردن و، به هوځانه وه ترس و سام دایده گرتى:

خوَا دَهْفَه رَمَوِيٌّ ﴿١٧﴾ وَرَى السَّمْسِ إِذَا طَلَعَتْ تَزْوُرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُ مِنْهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّ اللَّهُ هُوَ الْمَهْدِيُّ وَمَنْ يَضِلْ فَلَنْ يُجِدَ لَهُمْ. وَإِنَّا مُرْسِدُونَ ﴿١٨﴾ وَتَحْسَبُهُمْ آيَاتِنَا كُفْرًا وَهُمْ رُفُودٌ وَقَلْبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَنِي سَيْطٍ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمَلَمْتَ مِنْهُمْ رُعبًا ﴿١٩﴾

پنښ نه وهى ده ست بکه یڼ به شیکردنه وهى برکه کاتى تم دوو نایه ته، ده لئین: خوا ﷻ لیره دا بو نه وهى تیمه به رچاومان روون بى: چوڼ پارانه وه که ی نه وانى قبول کردن، که گوڼیان: له لایهن خوځته وه به زه یسه کی تاییه تمان پى بیه خشه و پیداوایستى کاروبارمان بو بړه خستنه خواش ﷻ نه و دوعایه ی زور باش بو گيرا کردوون، ننجا گيرابوونى نه و دوعایه یان، سه ره تا له شیوه ی خه و ټیان له نپو نه شکه و ته که دا وینا ده کات، که:

۱ - خوړ شاقوولې و راسته خوځ لې نه داوون، به جوړیک که زیانیاڼ پى بکه به نى.

۲ - له زارى نه شکه و ته که دا نه خه و توون، که یه کسه ر بیترن، به لکو له نپو بوشایى و به تالایه که یدا بوون.

۳ - هه روه هاتا کو سه رماو باران و باسرىشک له زستاندا و، گه رمای هاوین، زیانیاڼ پى نه گه به نى.

۴ - سه‌گه که یان له لای ریسمان و شوینی دهرگای نه‌شکه‌وته که له‌سهر ده‌سته‌کانی پال که‌وتووه و خه‌وتوه، خوا نه‌وه‌مان بو وینا ده‌کات، تاکو وینه و دیمه‌نی ته‌وامان له‌بهر چاو بن، بویشه به: ده‌بینی ﴿وَرَرَى﴾، ده‌یه‌تینی.

شیکردنه‌وهی ئهم دوو ئایه‌ته، له چوارده برگه‌دا:

(۱) - ﴿وَرَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ﴾، دیمه‌نه‌که یان وابوو، نه‌گه‌ر تو له‌وی بای: خورت ده‌بینی، کاتیک که هه‌لده‌هات، له کاتی خۆر‌هه‌لاتندا:

(۲) - ﴿تَرَوُوهُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ﴾، خۆر به‌ره‌و لای راستی نه‌شکه‌وته‌که‌دا، خۆی لاده‌دا، پی‌شتریش گوتمان: وا پیده‌چن نه‌و نه‌شکه‌وته، روو له باشوور (جنوب) بووبن، پوژ که هه‌له‌هاتوه، به‌کسه‌ر به‌ره‌و لای راست خۆی سووراندوه، نه‌وه‌ک شاقوولیی (عمودی) لیبان بدات، به‌لام خۆر له کاتی ناوابوونیدا: به‌ره‌و لای چه‌پی نه‌شکه‌وته‌که‌خۆی سووراندوه، واته: هه‌لکه‌وته‌ی شوته‌که‌یان وابوو: که له کاتی هه‌له‌هاتن و ناوابوون خۆردا، تیشکه‌که‌ی راسته‌وخۆ به‌ریان نه‌که‌وی، ﴿تَرَوُوهُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ﴾، واته: (تعیل عن كهفهم) خۆی لا ده‌دا، (ذات اليمين: يعني إلى الجهة ذات اليمين) ئاوی لی دیته‌وه، به‌ره‌و نه‌و لایه‌ی که خاوه‌نی لای راست بوو، چونکه (ذات) یانی: (صاحبة) خاوه‌ن، (صاحبة اليمين: صفة لموصوف محذوف، أي: الجهة صاحبة اليمين)، واته: نه‌و لایه‌ی که خاوه‌نی لای راست بووه.

(التراور مشتق من الزور وهو الميل)، (تزاور) له (زور) هوه هاتوه، یانی: لادان (میل)، وشه‌ی (تزاور) یش به‌ سێ شیوه‌ خۆنراوه‌ته‌وه:

أ - (تزاور) (حفص) و هه‌ندیکی دیکه به‌و شیوه‌یه‌یان خۆنراوه‌ته‌وه.

ب - (تزاور) که له نه‌صلدا (تزاور) یه و (ت) ه‌که، له (ز) ه‌که‌دا (دغم) کراوه.

ج - (تزاور) به‌و شیوه‌یه‌ش هه‌ر خۆنراوه‌ته‌وه و، هه‌ر سێکیان به‌ مانای: (تعیل) لای ده‌دا، دین.

(۳) - ﴿وَإِذَا غَرَبَت تَّقَرَّبُوهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ﴾، هه‌روه‌ها کاتیک که خۆر ئاوا ده‌بوو، به‌ره‌و لای چه‌پی نه‌شکه‌وته‌که‌خۆی ده‌بوارد، واته: خۆی ده‌ لای چه‌پ ده‌گرت، به‌ لای چه‌پدا مه‌یلی ده‌کرد، نه‌وه‌ش کاتیک ده‌بن، که به‌ره‌و باشوور بووبن، به‌لام ده‌شگونجی دهرگای به‌ره‌و باکوور بووبن، که زۆربه‌ی زانایان ده‌لین: نه‌و نه‌شکه‌وته‌ به‌ره‌و باکوور بووه! به‌لام نه‌و کاته بو مانای ئایه‌ته‌که‌ که ده‌قه‌رموی: ﴿وَرَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَرَوُوهُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُوهُمْ﴾

ذَاتَ الشِّمَالِ ﴿۴﴾ دهبی بگوئیم: یانی: له کاتی خور هه لهاتن دا تیشکی خور، خوی له لای راستی نه شکه و ته که لاددا و له لای راستی نه ددها، هه روها له کاتی ناوا بوونیشی دا خور: له لای چه پی نه شکه و ته که ی نه ددها و ده یواردن.

(تفرهضم یعنی: تقطعهم، ای لا تَطْلُخْ عَلٰی كَهْفِهِمْ)، واته: رێك خوره که له نه شکه و ته که یانی نه ددها، یانی: راسته و خو له جهسته ی نهوانی نه ددها.

تجا که ده فهرموئ: ﴿ذَاتَ الشِّمَالِ﴾، هه روها: ﴿ذَاتَ الشِّمَالِ﴾، پسپورانی زمان گوتوو یانه: (التعريف في اليمين والشمال، عوض عن المضاف إليه، أي من الكهف ويساره)، یانی: (ال) ناساندن فه ره بووی پال وه لادرا و (مضاف إليه) ه، یانی: لای راست و چه پی نه شکه و ته که.

﴿وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ﴾، له حالیکدا که ته وانیش له نێو بو شاییه کی نه شکه و ته که دا بوون، له نێو به تالاییه کی نه شکه و ته که دا بوون، واته: له زاری نه شکه و ته که نیریک نه بوون، که تیشکی خور رێک بکه و یته سه ریان و، زانیان پێ بگه یهنن، به لکو له نێو قوولایی و بو شاییه نه شکه و ته که دا بوون.

﴿ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ﴾، ئا نه وه له نیشانه کانی خوابه، واته: ئه و کارسازی و رێکخستنی کاروباره یان، له نیشانه کانی خوابه، خوا ﴿تَعَالَى﴾ نه وه ی بو رێکخستبوون.

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ﴾، واته: هه ره که سێک خوا رێنمایی بکات، هه ره ئه و رێی راستگرتوو یه، هه ره چهنده له تفسیره کاندای تیبینیم نه کردوه، گوتییان به لام لیره دا ده بێ مه به ست له هیدایهت، به ره وه هندی بو دابینکردن بێ، واته: هه ره که سێک خوا رێنمایی بکات، بو به رێی زانین و دابینکردن به ره وه هندی کانی، به س ئه و رێنمایی کراوه بو دابینکردن به ره وه هندی کانی، نه که وه ک شوننه کانی دیکه، مه به ست پێی رێنمایی کردن و پێی راستگرتنی مه عنه ویی بێ، چونکه ئه و هیدایه ته ی که خوی به رز ره خساندوو یه تی بو هاوه لانی نه شکه و ته، زیاتر مه به ست پێی ئه و کاروبار رێکخستنه به ره هه ست و ماددی یه، که ژبانی ئه وان به هۆ یه وه به رده وام بووه، له حالیکیدا که خه وتوون.

﴿وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ، وَإِنَّا مُرْسِدًا﴾، هه ره که سیش خوا گومرای بکات، تو سه ره په رشتیارێکی به تامانج گه یه نه رت، بو ی چنگ ناکه و ئی.

(المُرشد: المَبْتَن طريق الرُّشد والصواب)، (مُرشد) که سێکه رێی راست و سه ره راستی روون ده کاته وه، بو که سێک که پێی نازانن.

۸- ﴿ وَحَسَبَهُمْ آتِقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ﴾، تۆ بە بیداریان تېدەگە یشتی، لە حالیکدا که ئەوان خەوتوو بوون.

(أيقاظ: جمع يَقِظ وَيَقِظُ)، وشەى (أيقاظ) كۆى (يَقِظ) يان (يَقِظُ) ه، هەردووکیان هاتوون، واتە: بیدار.

(والرقود: جمع راقدا)، (راقدا) یش یانی: (ناثم) خەوتوو.

یانی: لە حالیکدا که ئەوان خەوتوو بوون، تۆ ئەگەر بینیاتن، بە بیداریان تى دەگە یشتی، چونکە چاویان کراوه بووه و خۆیان جوولاندوه، وەك خوا ﷻ باسی دەکات. (۹ و ۱۰) - ﴿ وَتَقَلَّبَهُمْ ذَاتَ الْأَيْمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ﴾، واتە: هەلگیرو وەرگیرمان دەکردن بەرەو لای خاوەنى راست و، بەرە و لای خاوەنى چەپدا. دەلن: (والتقليب: تغيير وضع الشيء من ظاهره إلى باطنه)، (تقليب) بریتیه: لە گۆرینی حالەتی شتیک لە لای دەریى بۆ لای تێوهوی، یانی: پێشێ ئەگەر لەسەر لای راست خەوتوون، تنجا بەرەو لای چەپ، تنجا جاریکی دیکە بەرەو لای راست، بۆ ئەوهی لەسەر یەك بار نەمێننهوه.

تنجا که دەفەرموئ: ﴿ وَتَقَلَّبَهُمْ ذَاتَ الْأَيْمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ﴾، بەرەو لای راست و لای چەپ، هەلگیر و وەرگیرمان پێدەکردن، ئەوه لێی وەردهگیری که خەوتن بە پلەى یەك، وا باشە لەسەر لای راست بێ، تنجا ئەگەر ماندوو بووی، لەسەر لای چەپ، بەلام لەسەر سەك و لەسەر پشەت، باش نیه و، لە پرووی تەندروستی شەوه هەر وایه، هەر چەندە هەندیک کەس و راهاتوه: لەسەر پشەت دەخەوئ و پرخە پرخیکی زۆری دئ، هەر وەها هەندیک کەس و راهاتوه: لەسەر سەك دەخەوئ، که خۆی نارهەت دەکات، بەلام نووستنی تەندروست، ئەوه یه بە پلەى یەكەم لەسەر لای راست بێ، ئەگەر ماندوو بوو، جار جار بکەوێتە سەر لای چەپ، نایه تەگەش بە پروونی ئەوه دەگەیه نئ.

۱۱- ﴿ وَكَبُّهُمْ بَسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ﴾، سەگە کەشیان هەردوو دەستی خۆی راخستبوون لە رێسمان.

(وصيد) ئەو شوێنیه که ئەگەر ئەو ئەشکەوتە دەرگایه کی هەبووایه، دەرگا که لەوئ دادەنرا، که پێی دەگوترئ: رێسمان و، سەرەوهی پێی دەگوترئ: شپانە، بە عەرەبی بە رێسمان دەگوترئ: (عتبة الباب) و بەسەرئیش - وەك بزاسم - هەر دەلین: (عتبة الباب)، واتە: لای سەرئى دەرگا.

به لأم جینی سه رنج نه و میه: لیره دا بلسی سه که که نه کراوه: خوا هه لکیر و وه رگیزی کرد بی!

بوچی؟ بو نه وهی نه و سه که له سه ر یه ک حالت مینتیه وه، که بریتیه له تیشکه گرتن. نه ویش هه ر له و شوینه تایه تیه ی خوئی که ریسمان یا خود بهر ده رگای نه شکه و ته که یه، بویش بهر ده روازه ی نه شکه و ته که به (وصید) ناوبراوه، هه ر چه نده (وصید) بریتیه له ریسمانی ده رگا، چونکه چونراوه به ده رگایه ک که دابخری.

(۱۲) ﴿لَوْ أَطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ﴾، نه گه ر تو پیت زانیان، یانی: به سه ریاندا چووبای، لیره دا پروی دواندن له که سیک دیاری کر او نه، واته: نه ی هه ر که سیک! که نه م فورثانه ده خوینتیه وه، یان نه م به سه رهاتت بو ده گپردتیه وه، نه گه ر تو به سه ریاندا چووبای و لیان ناگادار بوو بای و بینیان. (والإطلاع: الإشراف على الشيء ورؤيته، من مكان مرتفع، لأنه الفتحال من طلع: ارتقى الجبل)، (إطلاع) بریتیه له به سه ر شتیکدا روانین و، بینینی له شوینتیک به رزه وه، چونکه (إطلاع) (افتعال) ه، له (طلع) ه وه، هاتوه، یانی: (ارتقى وعلا) هه لکشاو به رز بووه، یانی: نه گه ر تو به سه ریاندا چووبای، تنجا که سیک که ده چن و به پیوده یه و، نه وان خه وتوون، بیگومان نه و به سه ریاندا ده روائی.

(۱۳) ﴿لَوْلَيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا﴾، نه و کاته تو رات ده کرد و پشتت تی ده کردن، به پراکردنه وه، به هوئی ترس له وانده وه، پشتت تیده کردن و راشته ده کرد.

(فِرَارًا: منصوب على المفعول المطلق، لَوْلَيْتَ مِنْهُمْ) وشه ی: (فِرَارًا)، (منصوب) بووه وه که به رکاریکی ره ها (مفعول مطلق) بو (وَلَيْتَ)، یانی: به پشتت تیکردنه وه له ترسیان رات ده کرد.

(۱۴) ﴿وَلَمَلِئْتَ مِنْهُمْ رُعبًا﴾، به هوئیانه وه پر ده بووی له ترس و سام، خوینتراویشه ته وه: (مَلَأْتَ).

(رعب) و (خوف) و (خشية)، جیاوازیه که یان نه وه یه که: (الرعب: الإنقطاع من امتلاء الخوف)، واته: (رُعب) بریتیه له وهی مرووف په کی بکه وئی له نه نجامی نه وه دا که پر بووه له ترس، به لأم به کوردی نالین: پر بووه له ترس، به لکو ده لین: ترس و له رز دایگرتوه، من وام مانا کردوه: ترس دایده گرتی، یانی: هه موو جهسته تی ده گرتیه وه، ده گوترئی: (رُعبُهُ فُرْعَبَ رُعبًا فهو رُعبٌ)، (رعبته): واته: ترساندنم، نه ویش ترسا به ترسان و نه و ترساوه، ترس و له رزی لی نیشته، نه وه ک هه ر ترسیکی تاسایی.

جیاوازی نیوان: (خوف) و (خشية) ش نه وه یه که (خشية) ترسیکه، به گه وره و مه زنگرتنی لیتساو (المخشي منه) ی ناویته بوونی.

قوله باسینک:

راگرتنی سهگ (إفتناء الكلب)

زانایان لهو بارهوه زور قسه بیان کردوه، به تاییه ق (القرطبی) خاوهنی تهفسیری (الجامع لأحكام القرآن) کورتهی رای زانایانیش ناوایه:

۱ - هه ندیک له زانایان دهلین: راگرتنی سهگ قه دهغه یه.

۲ - هه ندیکیان دهلین: رهوایه.

۳ - به لأم رای هاوسهنگ لهو بارهوه نهوویه، که سهگ نه گهر بۆ مه بهستیکی په سندن، یاخود پیوست، یان به لای که مهوه، بۆ مه بهستیکی رهوا را بگری، دروسته، به لأم نه گهر راگرتنی سهگ، هیچ تامانجیکی له پشتهوه نه بئ. واته: نه تامانجیکی پیوست (واجب)، نه تامانجیکی په سندن (مندوب) و. نه رهوا (مباح)، لهو کاته دا راگرتنیشی دروست نابئ.

چهند فه رمایشتیکی پیغه مبه ریش ﷺ لهو بارهوه هاتوون، بۆ نمونه یه کئ له فه رمووده کان تهویه: {مَنْ اتَّخَذَ كَلْبًا، إِلَّا كَلْبَ مَاشِيَةٍ، أَوْ صَيْدٍ، أَوْ زُرْعٍ، انْتَفَيْصَ مِنْ أَجْرِهِ كُلِّ يَوْمٍ قِيْرَاطٍ}، (أخرجه البخاري: ۲۳۲۲، ومسلم: ۱۵۷۵).

واته: ههر که سیک سه گیک را بگری، سه گیک پهیدا بکات، مه گهر سه گی نازهل بئ، (بۆ تیشکرتن له مه پ و بز و ره شه ولآخ و حوشر و نه وانه) یاخود سه گی راو بئ، یاخود سه گی تیشکرتن له کشتوکال بئ، (راگرتنه که ی بۆ یه کئ له م سئ مه به ستانه نه بئ) هه موو رۆژیک له پاداشته که ی قیراتیک که م ده بیته وه.

(قیراط) نه ندازه یه که بووه که زانایان تئستا دهلین: (قیراط) بریتیه له نه ندازه ی سئ دهنکه جو له زیر، یاخود چوار دهنکه که نم له زیر، نه ندازه که وا دهنراوه، گرنک نهویه نه ندازه یه که له خیر و پاداشتی که م ده بیته وه.

نجا نایا ته نیا بۆ نازهل، یاخود راو، یان کشتوکال، رهوایه، ته دی نه گهر که سیک خاوهن دوژمن بئ و له خوئی برسی؟ دهلین: نه ویش به پرسی چاکتر (بالطریق الأولى) قیاس

ده کړتیه سهر نهو حاله تانه، ههروهها ههر حاله تیکي دیکه ی له م شتویه بهش بی، قیاس ده کړتیه سهری، چونکه پیغمبر ﷺ له روزگاری خویدا، که نهو قسه یه ی فهرمووه، سهگ ههر بو نهو مهبه ستانه راگیراوه، نهگهرنا نهگهر حاله تیکي دیکه ی وهک نهوان، یاخود له وانیس گرنکتر هه بی، نهوه بیتگومان قیاس ده کړتیه سهر نهو سن حاله ته ی که له فهرمایشته که دا هاتوون، چونکه نهو مهسه له یه له بابته ق هه نسوکه و ته کانه و، ته ماشای حکمهت و نهینی فهرمایشت و حوکمه که ده کړی و، نهیا نه ماشای رواله ق ناکړی، وهک کاروباری خواپه رستی (عباده) نه، که تیمه پابند بین به رواله ق ده قه که وه و، سهرنجی حکمه ته که ی نه ده یین.

مهسه لهی پینجه م:

بهو شیوهه بیدارمان کردنه وه، که سه ره نجام له نیو خو یاندا بپرسن: بیژه ریکیان گوئی: چه ندتان پینجووه؟ گوتیان: رۆژتک یان به شیکی رۆژتکتان پینجووه (له خه وتندا)؟ گوتیان: ههر پهروه ردارتان زاناره که چهنده ماونه وه، به کیکتان بهم (دراوه) زیوه تانه وه بنترنه شار، با سه رنج بدات: کام له دووکان و فرۆشیاره کان، خو اردنه که ی پاک و چاکتره، بریویکتان لیتی بو بیتی و، با په نهانکاریش بکات و، وانه کات هیچ که سه ههستان پی بکات، چونکه به دنیایی نه گهر پیتان بزنان، یان به رد بارانتان ده که ن، یان ده تانگیرنه وه سه ر ناینه که یان و، له و کاتهش هه رگیز سه رفراز نابن:

خو ﴿۱۱﴾ دهه رموی: ﴿وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿۱۲﴾ إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذَا أَبَدْنَا ﴿۱۳﴾

شیکردنه وه ی ئەم دوو نایه ته، له سازده برکه دا:

(۱) ﴿وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ﴾ ههر بهو شیوهه بیدارمان کردنه وه و هه لمان ستاندنه وه. (وَكَذَلِكَ) نایا ئەمه تامازه به به چی؟ (الإشارة «كذلك» إلى الإنامة وكيفية، أي: كما أمرناهم قرونًا: بعثناهم، وجه الشبه أن الإفاقة آية، مثل: الإنامة)، واته: ئەم ناوا بهو جوژه (كذلك) ه، نامازه به بو خه واندن و چۆنیه تیه که ی، یانی: ههر وه ک چۆن چه ند سه دهه به ک خه ومان لیخستن، ههر بهو شیوهه ی، بیدارمان کردنه وه، تنجا رووی و بچواندن (وجه الشبه) ه که، نه وه به که هه لماندنه که شیان ههر وه ک خه واندنه که یان، نیشانه ی بالا دهستی خوی پهروه ردار بیوه و، خوا به شیوهه کی موعجیزه ناسا خه واندوونی و، ههر به شیوهه کی موعجیزه ناساش، بیداری کردوونه ته وه.

(۲) ﴿لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ﴾، ئەم (ل) ه، ﴿لِيَتَسَاءَلُوا﴾ لامی سه ره نجام (لام العاقبة) ی یدیه لێن و (لام الصلح) نیه، واته: خو ﴿لِيَتَسَاءَلُوا﴾ نامانجی بیدار کردنه وه که ی نه وه نه بووه، که بیداریان بکاته وه،

تاكو له یتو خوینادا پرسیار بکن، به لام سه ره نجامه که ی وابوو ه که: له یتوان خوینادا، بکه ونه باس و خواس و پرسیار و وه لام.

تنجا نه م (لام العاقبة) یان (لام المثال) ه، له چند شوینی قورننادا هاتوه، بو وینه: خوی پهره وردگار دهر باره ی بنه ماله ی فیرعه ون که نه و تابووته، یان نه و صندوقه هه لده گرنه وه، که مووسا علی ه لوتکه ی تیدایه، ده فهرموئ: ﴿فَالنَّقْطَةُ أَلْ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ القصص، واته: بنه ماله ی فیرعه ون هه لیان گرتوه، (تابووته که یان هه لگرتوه که مووسا تیدایه) تاكو بو یان بی به دوژمن و مایه ی خه فه تباری.

بئگومان هیچ که سیک شتیک ناکات، که بو ی بیته دوژمن و مایه ی خه فه ت و دلته نگیی، به لکو واته: سه ره نجام نه و مه لوتکه یه ی له یتو نه و صندوقه دایه، ده بیته دوژمنی فیرعه ون و دار و ده سته که ی و، ده بیته مایه ی خه فه ت و دلته نگییان.

بو ه ش نه و پرسیار له یه کدی کردن و، دیالوگ به یه که وه کردنه یان، ناو نراوه: (تساؤل)، واته: پرسیار له یه کدی کردن، که له نه صلدا برتی بووه، له وتوئز پئکه وه کردنیان، چونکه هه ردووکیان:

أ - وتوئز پئکه وه کردن و،

ب - پرسیار له یه کدی کردنی، قسه کردنن بو گه یشتنی هه ر کامیکیان به پای نه وی دیکه یان، تاكو سه ره نجام بو یان ساغ بیته وه، نه و ماوه یه ی ماونه وه له خه ودا، چند بووه.

(۳) - ﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ﴾، واته: بیژه ریکیان گوئ:

(۴) - ﴿كَمْ لَبِئْتُمْ﴾، ماوه ی چند ماونه ته وه؟ واته: ماوه ی چند له خه ودا ماونه ته وه؟

(۵) - ﴿قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾، گوئیان: پوژنیک، یاخود به شیک پوژنیک ماوینه وه، واته: یه کیکیان گوئ: پوژنیک ماوینه وه و، یه کیک ی دیکه یان گوئ: به شیک له پوژنیک ماوینه وه، خوی کلرزان کوی قسه که یان پالدا وه ته لای کومه له که، له وانه یه یه کیک ی دیکه شیان زیاتر له وه و، یه کیک ی دیکه یان که متر له وه ی گوئ، گرنگ نه وه یه کوی رایه کانیان هاتوه ته سه ره نه وه: یان پوژنیکیان پی چوو، یان به شیک له پوژنیک، نه گه ر یه کیکیان گوئ بیته پینچ سه عات، یه کیک ی دیکه یان گوئ بیته جهوت سه عات، یه کیک ی دیکه دوازه سه عات، گرنگ نه وه یه سه ره نجامه که ی هه ره نه وه یه که گوئمان.

- (۶) ﴿قَالُوا رَبُّكُمُ عَلِيمٌ بِمَا لِيْتُمْ﴾. دوايي رایان زیاتر هاته سهر نهوه که گوتیان: پهروه‌ردگار تان زانتره بهو ماوه‌به‌ی که ماونه‌وه له خه‌ودا، واته: واز له‌وه بینن که سه‌رتان لئی دهرناچ، که بریتیه له زانیی نادیار، واز له‌وه بینن و، بچنه سهر باب‌تیک که پیوستیتان پیته‌ق.
- (۷) ﴿فَاَبْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ﴾. په‌کیکتان بهم زیوه‌تان، بنیرن واته: په‌کیکتان بهم دراوه زیوه‌تان، بنیرن بۆ شار، نه‌م دراوه زیوه‌ی ویدهن و، با بچن بۆ شار، بۆ هینانی خواردن و خوراک (که دوايي باسی ده‌که‌ین).

وشه‌ی (ورق) خویندراویشه‌ته‌وه: (ورق)، (الورق)، الورق: القطعة المسكوكة من الفضة وهي الدرهم)، (ورق و ورق) بریتیه له پارچه زیونکی سکه تاسا، پارچه‌دراوینک که له زیو درست کراوه.

که کاتی خو‌ی به‌زوری دراوی (فارس) زیوو، هی (رۆم) زیزر بووه. به‌لام دواتر به دراوی زیویان گوتوه: (درهم)، هه‌روه‌ک به دراوی زیزیشیان گوتوه: (دینار)، نجا بۆ کونی بنیرن؟

(۸) ﴿إِلَى الْمَدِينَةِ﴾. بۆ شاره‌که، دیاره وشه‌ی (المدینة) (ال) ی (تعریف) ی له‌سه‌ره، که لیره‌دا مه‌به‌ست پنی (تعریف العهد)، واته: بینیرن بۆ شاره‌که، نجا به پنی نهو ریوايه‌ته‌ی هینامان، شاری (نه‌فسوس) یان (نه‌بسس) بووه، هه‌ردووکیان گوتراون.

قوله باسیک :

حوکمی یاره پیکه‌وه کوه‌ر دنه‌وه و شت کرین به‌هاوبه‌شیتیی:

له‌وباره‌وه که تایا: پاره‌که ته‌نیا هی په‌کیکیان بووه؟ یان هی هه‌ندیکیان بووه؟ یان هه‌ر کامیان هه‌ندیک پنی بووه؟ به‌لام په‌کیکیان بنیرن له جیاتی هه‌موویان خوراک بکری، نا‌ته‌مه زانایان ده‌آین: به‌لگه‌یه له‌سه‌ر وه‌کاله‌ت (القرطبي) له (الجامع لأحكام القرآن) دا ده‌آی:

(في هذه البعثة بالورق دليل على الوكالة وصحتها، والوكالة عقد ياتية، أذن الله سبحانه فيه للعاجة إليه، وقيام المصلحة في ذلك، إذ ليس كل أحد يقدر على تناول أموره إلا بمعونة من غيره، أو يترفع فيستيب من يريخه، وقد استدل علماؤنا على صحتها بإيات من الكتاب^(۱).)

واته: لهم ناردنی په کیکیان بهو دراوه زیوه‌وه بو شار، به‌لگه‌یه له‌سهر شه‌وه که وه‌کالهت شتیکی راست و دروسته، اواته: که‌ستک په‌کیک بکاته جیگر و کارپتی سپی‌درای خوئی، دروسته) وه‌کاله‌تیش برتیه له‌ گرتیه‌ستی جیگرایه‌تی، که خوا ﷺ مؤلته‌تی داوه له‌بهر پیوستی و، له‌بهر هینانه دی به‌رژه‌وه‌ندی له‌و پینه‌وه.

هه‌لته‌ته له‌ ته‌فسیره‌کان دیکه‌شدا هاتوه که وپرای شه‌و نابه‌ته، نابه‌تی ژماره (۶۰) ی سووره‌تی (التوبه) ش که ده‌فرموی: ﴿وَالْمَعْمِلِينَ عَلِيًّا﴾، واته: نه‌وانه‌ی که سه‌ده‌قات و زه‌کات کۆده‌که‌نه‌وه، به‌لگه‌یه له‌سهر په‌وایی وه‌کالهت، چونکه کۆمه‌تیک خه‌لک له‌ لایهن ده‌ولته‌وه پاده‌سپی‌درین، که شه‌و زه‌کاته کۆبکه‌نه‌وه له‌ جیاتی ده‌ولته‌ت.

هه‌روه‌ها نابه‌تی ژماره (۹۲) له‌ سووره‌تی (یوسف) یش، که ده‌فرموی: ﴿أَذْهَبُوا بِمِصْرِي هَذَا فَالْقَوْمُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُوبُ بِأَهْلِيكُمْ أَجْمَعِينَ﴾، واته: شه‌م کراسه‌م به‌رن به‌سهر پرووی باهی دا بدن، ده‌بته‌وه بینره (چاوی چاک ده‌بنه‌وه) هه‌موو که‌س و کاریشان پینکه‌وه بینین، یوسف ﷺ نه‌وانه ده‌کاته وه‌کیل و کارپتی سپی‌درای خوئی که کراسه‌که به‌رن و... هتد.

هه‌روه‌ها وپرای شه‌و نابه‌تانه، شه‌م فه‌رموده‌یه‌ش به‌لگه‌یه‌کی پروون و راشکاوه، له‌و باره‌وه:

اعْنِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أُرِدْتُ الْخُرُوجَ إِلَىٰ خَيْبَرَ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَقُلْتُ لَهُ: إِنِّي أُرِدْتُ الْخُرُوجَ إِلَىٰ خَيْبَرَ، فَقَالَ: إِذَا أَتَيْتَ وَكَيْلِي فَخُذْ مِنْهُ خَمْسَةَ عَشَرَ وَسُقَا، فَإِنْ ابْتَغَىٰ مِنْكَ آيَةً، فُضِعَ يَدَكَ عَلَىٰ تَرْفُوتِهِ، (أخرجه أبو داود: ۳۶۳۲).

واته: جابیری کوری عه‌بدوللا (خوا له‌ خوئی و بایی رازی بی) ده‌لتی: ویستم بجم بو خه‌یبه‌ر هاتم بو لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ یتیم گوت: ده‌مه‌وی بجم بو خه‌یبه‌ر، فه‌رموی: که چووی بو لای وه‌کیل که‌م پازده (۱۵) وه‌سقی، دانه‌ویلای لی وه‌ریگره، (نه‌ندازه‌یه‌که له‌ پیوان) نایا شه‌و دانه‌ویلایه‌ جو بووه، گه‌نم بووه، یان هه‌رچی بووه} شه‌گه‌ر به‌لگه‌ و نیشانه‌یه‌کی له‌ تو ویست، ده‌ستت له‌سهر تیسقانه‌کانی ملی دابستی، (وا دیاره پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ وه‌کیل که‌ی فه‌رموو: هه‌ر که‌ستک بینتیم، شه‌وه نیشانه‌یه‌تی که ده‌ست ده‌خاته سه‌ر تیسقانه‌کانی خوار ملت، واته: گه‌ردنت)، شه‌م فه‌رموده‌یه‌ش به‌لگه‌یه‌ له‌و بارموه، به‌لام وپرای شه‌وه: هه‌ر له‌م نابه‌ته موباره‌که، زانایان شتی دیکه‌شیان لی وه‌رگرتوه، بو وینه:

(القرطبی) ده‌لن: اِقَالَ ابْنُ خُوَيْزِ مَنَدَادٍ: تَضَمَّنَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: جَوَازَ الشَّرِكَةِ، لِأَنَّ السُّورَةَ كَانَ بِجَمِيعِهِمْ، وَتَضَمَّنَتْ جَوَازَ الْوَالِكَةِ، لِأَنَّكُمْ بَعَثُوا مَنْ وَكَّلُوهُ بِالشَّرَاءِ، وَتَضَمَّنَتْ جَوَازَ أَكْلِ الرُّفْقَاءِ وَعَلَيْهِمْ طَعَامُهُمْ مَعًا، وَإِنْ كَانَ بَعْضُهُمْ أَكْثَرَ أَكْلًا مِنَ الْآخَرِ^(۹).

ده‌لن: نینو خوهیز مەنداد (یەکیکە لە زانیانی دیاری مەزەهەبی مالیک) گوتووێتی: ئەم نایەتە پەوایی ھاوبەشەتیی دەگەینن. چونکە دراوێ زیوێکە هی هەموویان بوو، (کەواتە: دروستە کۆمەڵیک بە یەکەوێ نەندازەیک پاره دا بنین، بۆ خەرچیی و مەسره‌فی خۆیان) هەر و هە ئێوە نایەتە پەوایی وە کالەت و کارپن سێژدینیش دەگرتە خۆی، چونکە یەکیکیان لە جیاتی هەموویان ناردو، بۆ ئەوێ خواردنیان بۆ بکړی.

هەر و هە ئێوەش دەگرتە خۆی، کە دروستە کۆمەڵە ھاوێرێکە پێکەوێ خواردن بخۆن و خواردنەکیان تێکەڵ بکەن، هەرچەندە هەندێکیان لە هەندێکی دیکەشیان زیاتر بخۆن (بە تەکید هەموویان وەک یەک ناخۆن، بەلام لێ بەر بەرژوێ وەندیدی گشتی، دروستە).

۹- ﴿فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا﴾، واتە: نجا با سەرئەج بەدات و تێو پەرمانن، کە کامیان خواردنەکی پاک و چاکتر! هەندیک لە تەفسیرەکان وایان لێکداوێتەو: ﴿أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا﴾، کام لە خواردنەکانتان چاک و پاکتر! بەلام ئەگەر وابووایە دەیفەرموو: (أي الطعام أزكى) ئەک: ﴿أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا﴾ چونکە ئەمە یانی: (أي الدكاكين أو الباعة طعامها أطيب وأجود؟) واتە: کام لە دوو کانه‌کان، کام لە فرۆشیارەکان، خواردنەکی پاک و چاکتر!

(أَزْكَى) ش (صِغَةُ التَّفْضِيلِ) ی وشە ی (زکی، یه، زکی یزکو) بە مانای: گەشە ی کرد، چاک بوو، پاک بوو، هەموو ئەو مانایانە دەگەینن، کەواتە: لەو کاتە دژوارەش دا ئەوان لە چاکیی و پاکیی و لەلاییی، خواردنەکیانمان پێچاوێتەو.

هەلبەتە لێرەدا مەبەست تەنیا لەلاییی خواردنەکی نیه، بەلکو لەگەڵ ئەوێشدا، مەبەست پێی ئەوێه: کام خواردن باشتره، لە پرووی تەندروستییه‌و بۆ جەستە؟ چونکە (أَزْكَى) ئەوێش دەگرتەو، کەواتە: هەم لە پرووی لەلاییه‌و خواردنێکی باش بێ، وەک حوکم، هەم لە پرووی تەندروستییه‌و خواردنەکی خواردنێکی باش بێ، خواردنێک بێ کە هەناوی تینسانی پێ رابووستن، خواردنێک بێ کە بەسوود بێ و زیانی نەبێ.

(۱۰) ﴿فَلْيَأْتِكُمْ بَرِّقٌ مِّنْهُ﴾، واتہ: (لہو بڑیو و خوار دنہ کہ چاک و پاکہ) با بڑیو تکنان لئی بُو بھینتی، تمہاش ٹوہ دہگہ ینتی: ٹو کہ سہی کہ رایدہ سپیرن، با ٹہندازہیہ کی کہم لہو خوار دنہ بھینتی، بابی ٹوہندہ کہ بہشیان بکات، تاکو خوار دنہ کہ خسار نہ ہی، زانایان گوتوویانہ: (فیہ إمامۃ إلی القناعۃ)، ناماڑی تیدایہ بُو قہناعمت و بہ کہم پازیبیون، چونکہ فہرموویہی: ﴿فَلْيَأْتِكُمْ بَرِّقٌ مِّنْهُ﴾، نہک ہرچی چنگی دہ کہوی بیہینتی! بہ لکو ٹوہندہ بیہی کہ پیوستیان بیہتی و، پہ کیان لہ سہری کہوتوہ.

(۱۱) ﴿وَلْيَسْأَلْ﴾، واتہ: با پہنہانکاری بکات: (لیتصرف بلطف وخفاء)، واتہ: با پہنہانکاری و بہ شیوہیہ کی لیزانانہ، مامہ لہ بکات.

وشہی: (لطیف) بُو شتی سووک و ورد (خفیف ودقیق) بہ کاردی، بہ لأم: (ویعبر باللفظ عن الحركة الخفيفة وتعاطي الأمور الدقيقة)، وشہی (لطف) بہ کاردہ ہیترئی بُو جوولہیہ کی سووک و، کارکردن بہ شیوہیہ کی لیزانانہ و کارامانہ.

(۱۲) ﴿وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا﴾، با وانہ کات کہ ہیچ کہس ہہستان پی بکات، (شعر بہ) واتہ: ہہستی پیکرد، (أفغزہ بہ) واتہ: لایہ نیکی دیکہ واپکرد، کہ ٹوہ بہرانبہرہ ہہست بکات بہو کہسہ، (الإشعار: الإعلام) (إشعار) یانی: لی تاگادار کردنہوہ و ہہست پیکردن، واتہ: با وانہ کات ہیچ کہس ہہستان پی بکات.

(۱۳) ﴿إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ﴾، بہ دلنیاہوہ ٹووان ٹہگہر پیتان بزائن و بتاندوزنہوہ و ہہستان پی بکہن، (ظہر علیہ: أي اطلع) واتہ: پی زانی و لئی تاگادار بوو.

ٹہگہر پیتان بزائن:

(۱۴) ﴿يَرْجُمُوكُمْ﴾، بہرد بارانتان دہکن.

(الرجم: القتل برمي الحجارة على المرجوم حتى يموت)، واتہ: (رجم) بریتہ لہوہ کہ کہسک بہردی پیدا بدرین، تاکو دہمرئی.

(۱۵) ﴿أَوْ يُعِيدُواكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ﴾، یاخود دہتانگتیرنہوہ نیو ٹاین و پیبازی خوین، کہ تیوہ لئی پاتانکردوہ و کہنارتان کرتوہ لئی.

(۱۶) ﴿وَلَنْ تَقْلِحُوا وَإِذَا أَبْكَأ﴾، ٹہگہر بشگہرینہوہ نیو ٹاین و پیبازہ کیان، کہ پاتانکردوہ لئی لہو حالہدا ہرگیز سہرکہوتوو و سہرفراز نابن.

(أبدأ: ظرفٌ للمستقبل كُله)، (أبدأ)، واتە: لە داھاتوودا تاكو كات بپروا، تێوه ھەر سەرفرازیتان دەستناکەوێ. ھەر بى مراد و بى ناکام دەبن، ئەگەر بگەڕێنەووە سەر تاینە پووچ و بەتالەگەى ئەوان.

ئەگەر سەرنج بدەن! ئەیانگوتە: ئەگەر بێت و بتانکوژن، سەرفراز نابن، بەئکو سەرفراز نەبوونەکیان بە ھەلگەرانەووەیانەووە بەستۆتەووە: ﴿وَلَنْ تُلْحِقُوا إِذَا أَبَدًا﴾، (يعني إذا أعادوكم إلى ملتهم، لن تفلحوا أبداً)، ئەمما کوشتیان لە پیناوی خوادا، پینان وانەبووە کە پێچەوانەى سەرفرازی بى، بەئکو کوژران لە پیناوی خوادا ھۆکاری سەرفرازی و سەربەرزیه، لە دنیاو لە دواپۆژدا.

مهسه لهی شه شه م:

خوا فه رموو به تی: به و شیوه یه خه لکه که مان لیان ناگادار کرده وه و پنیان زانین، تاکو بزنان که به لینی خوا «به زیندوو کرده وه» راسته و، کاتی هاتنی پوژی دوایی جیتی دوو دلئی و گومان نیه، یادبکه وه! کاتیک له باره یانه وه مشت و مریان کرد، گوتیان: چاوه خانوو به کیان له سهر دروست بکن، (واته: له سهر نه و نه شکوه ته ی که جه نازه کانیا تی تندیه) په روه درگاریان پنیان زاناره، نه وانیه بالآده ست و حوکمران بوون، گوتیان: په رستگایه کیان، مرگه و تکیان له سهر دروست ده که یین:

خوا فه رموو به تی: ﴿وَكَذَلِكَ أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّهُ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأَرْبَبٌ فِيهَا إِذْ يَتَنَزَّعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿١١﴾

شیکردنه وهی ثم ثایه ته، له ههشت برگه دا:

(۱) - ﴿وَكَذَلِكَ أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ﴾، ههر به و شیوه یه ش و امان کرد: پنیان بزنان و بیا ندوژنه وه، (ای: اعرضنا الناس عنهم، او اعرضنا قومهم عنهم)، خه لکه مان لیان ناگادار کرده وه، یاخود کومه لکایه که یا مان لیان ناگادار کرده وه.

(هذا تشبيه الإعثار بالإقامة والإفاقة)، ته مه چواندنی پنیانینه به خه واندن و بیدار کرده وه، یانی: و امان کرد خه لک بیا ندوژنه وه، وه ک چو و امان کرد، بخه ون و بیدار بینه وه، به شیوه یه کی موعبیره ناساش و امان کرد: خه لکیش پنیان بزنان و لیان ناگادار بینه وه.

(العشور على شيء: هو الإطلاع عليه والظفر به بعد الطلّب)، (العشور على شيء) پنیانینی شتی ک بریتیه له دوژینه وهی دوای به دوادا که رانی.

(۲) - ﴿لِيَعْلَمُوا أَنَّهُ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا﴾، تاکو سه ره نجام بزنان، که به لینی خوا راسته (ل) له (لیعلموا) دا بو (تعلیل) ه، ده شگونجن بو سه ره نجام (عاقبة) بن، واته: تا مانج له پنیانینی خه لک دا ده رکردنی راستیتی به لینی خوا بوو، یان سه ره نجامه که وای لی هات، که له نه نجامی دوژینه وهی نه واندا و له نه نجامی ته وه دا، که خه لکه که زانی، نه و گه نجانه سیسه دونو (۳۰۹)

سأل له ئەشكەوتە كە ياندا خەتوون و، تېستاش بېدار بوونەو، له ئەنجامى ئەو دەدا دۇنيا دەبن: كە بەئىنى خوا راستە، كە دەفەرموئى: زىندووتان دەكەمەو.

ياخود: بۆيە بېدارمان كەرنەو، تاكو خەلك و كۆمەلكايەكە، ئەو كاتە و، تېستاش و، خەلكى دواى تېمەش، هەموو بزەنن كە بەئىنى خوا كە دەفەرموئى: زىندووتان دەكەمەو، راستە، واتە: هەم سەرەنجامەكەى وا دەردەچى و، هەم ئەو هۆكارى بېداركەرنەو كە شىيان بوو، بەئىنى خواش، يانى: (وعد الله يا حياء الموت للبعث)، بەئىندانى خوا تەبەئە كە مردووان زىندوو بكتەو بەو لېپرسىنەو.

٣- ﴿وَأَنَّ السَّاعَةَ لَأَرْبَبَ فِيهَا﴾، (هەررەها بۆيە بېدارمان كەرنەو) تاكو بزەنن كە تاخىر زەمان (ساعة) كاتى تېدا كۆتايى هاتنى ئەم دۇنيايە، ياخود: كاتى تېدا زىندووكرانەوئى مروؤه كان، هېچ جېئى دوو دۇئىيە نە.

٤- ﴿إِذْ يَنْزَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ﴾، ياد بكتەو! كاتىك لە بەينى خۇياندا، لەسەر حالى هاوئە لانى ئەشكەوت مشت و مېريان بوو، ناكۆكيان بوو، (إِذْ : طَرْفٌ لَأَعْتَرَا)، واتە: كاتىك خەلكمان لەوان ناگادار كەردەو، كە لە ئىو خۇياندا كېشە و مشت و مېريان بوو لەسەريان.

ئىچا باسى كېشە و مشت و مېرەكە دەكا و دەفەرموئى:

٥- ﴿فَقَالُوا أَبْنَاؤُا عَلَيْهِمْ بُنَيْنَا﴾، گوتيان: چاوه خانوويەكيان، ياخود ژوورېكيان لەسەر دروست بكتەن، (بُنَيَان) واتە: خانوويەك، يان ژوورېك، بە كوردىي دەئىن: چاوه خانوو، ئەك مائىكى كەورە، بەلكو ژوورېكيان لەسەر بكتەن.

٦- ﴿رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ﴾، پەرورەدگار يان بېئان زانائە.

ئەمە دەگونجى قسەى خۇياى پەرورەدگار بى، دەشگونجى قسەى خۇيان بى، يانى: بېئايەك چاوه خانوويەكيان لەسەر بكتەن، با وەك شوئىنەوارىك بېئى و، خەلك دەرس و پەندىيان لى وەر بگرن.

٧- ﴿قَالَ الَّذِينَ عَلِمُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ﴾، ئەوانەى كە بەسەر كارى خۇياندا زالبوو بوون، بالادەست و دەستروئىشتوو بوون، گوتيان:

٨- ﴿لَنْتَخَذَكُ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا﴾ (گوتيان): بەدۇنيايى مزگەوتىك، ياخود پەرستگايەكيان لەسەر دروست دەكەين.

ئەمە عادەتی ئەصرانییەکان بوو، دواى ئەوەی کە لە بەرنامە و پێیازی مەسح ﷺ لایاندلو، پەرستگایان لە سەر گۆپەکان دروست کردوون، دەشگوتجێ ئەمە لە تائینی ئەو کاتی ئەواندا، پەوا بوو بێ، بەلام زیاتر وا پت دەچێ کە ئەمە عادەت و نەرتی ئەصرانییەکان بێ، دواى لادانیان لە بەرنامە و پێیازی عیسا ﷺ.

ئەوەی کە تئیبینی دەکری لێرەدا ئەوە بە: کە خوا ﷻ ئەوەی هەموو پێچاوەتەو، کە:

۱ - چۆن پێیان زانراوە؟

۲ - پاشان چۆن چوو ئەو بە بۆ ئیو ئەشکەو ئەو کە؟

۳ - دواى چۆن بۆیان گێراو ئەو؟

۴ - هەرۆه ها ئەو کە خەلکە کە هەموویان دلتیا بوون کە ئەو کە نجانە، هەمان ئەو کە نجانە، کە باب و باپیرانیان بۆیان باس کردوون، کە (۳۰۰) سأل زیاتر لەمە و پێش، شاریمان بە جێ هێشتو، شوێن بزر بوون و، هەرچە ئەو پەسەریان کردو و بەدوا پاندا گەراون و سۆرلەیان ئە کردوون!

ئەو هەمووی دە پێچرێتەو و پاس ناکرێ، بۆچی؟ چونکە ئەو هەموو بە پێی سیاق و سەلیقەدا دیار و زانراو و، ئەوەی زانراویش نیه زائینی پتویست نیه و، پە ک لە سەری ئە کە و تەو.

کورتہ باسیک له بارہی دروستکردنی مزگوتہ وه له سهر گۆر

پاسته شهرع و رای پاست ته وه یه که دروستکردنی مزگوت له سهر گۆر، چه پامه، تیمه چهندان قهرمووده مان هه ن، لهو باره وه، واته: گۆرێک هه بیت و مزگوت له سهر دروست بکه ی، ته وه قه ده غه یه و نه هی لیکراوه و چه پامه.

ژماره یه که لهو قهرموودانه، به نمونه دینینه وه:

(۱) - إَعْنِ عَائِشَةَ أُمَ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرْنَا كَيْسَةَ رَأَيْتَهَا بِالْحَبِيبَةِ فِيهَا تَصَاوِيرٌ، فَذَكَرْنَا لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّ أَوْلَيْكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ، فَمَاتَ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَ، فَأَوْلَيْكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۴۲۷، ومسلم: ۵۲۸).

واته: عایشه دایکی تیمانداران (خوا لئی پازی بی) له نومم و چه بیبه و نومم و سه له مه وه (که ته وانیش هه درووکیان هاوسه رانی به پرنزی پیغه مبه ر ﷺ بوون) ده گپرنته وه: باسی کلنسا به کیان کردوه، که له چه به شه بینویانه، وینه و نه خش و نیگار، یاخود په یکه ری تیدابوون (چونکه (تصاویر) هه رچه نده زیاتر به نه خش و نیگار ده گوتری، به لام ده سگونجی به په یکه ریش بگوتری) ته وه بیان بو پیغه مبه ر ﷺ باس کردوه، (نومم و چه بیبه و نومم و سه له مه لهو کۆچکه رانه بوون، که چوون بو چه به شه و، بو پیغه مبه ریان باس کردوه و گپراوه ته وه، دایکمان عایشه ش گویی لیبوه) پیغه مبه ر ﷺ قهرمووی: ته وانه ته که ر پیاوکی چاک له نیویاندا مردبایه، مزگوتیکیان له سهر گۆر ده که ی دروست ده کرد و، وینه بیان له سهر گۆر ده که ی ده کیشان، یاخود په یکه ریان له سهر دادنه ن، ته وانه خراپترینی خه لکن له لای خوا، له پوژی قیامه تدا.

(۲) - إِنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَا: لَمَّا نَزَلَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ طَفِقَ يَطْرُقُ حَمِيصَةً لَهْ عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا اغْتَمَّ بِهَا، كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ، فَقَالَ وَهُوَ كَذَلِكَ: «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ» يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۴۲۵، ۴۲۶، ومسلم: ۵۲۱).

واته: عاتیشه (خوا لئی رازی بی)، و، عهبدوآلای کوری عه بیاس (خوا له خوئی و بابی رازی بی)، ههردووکیان گیزاویانه ته وه، دهآین: پیغهمبه ر ﷺ له نه خوئشی مه رگیدا (کاتیک نه خوئشی مه رگ بو پیغهمبه ر ﷺ هات) (خمیصه) یه ک^(۱) که له سه ر دهم و چاوی بوو، نجا کاتیک که پیئی ته نکه نه فه س ده بوو، له سه ر دهم و چاوی خوئی لایده برود، ده یفه رموو: نه فرینی خوا له سه ر جووله که و نه صرانییه کان، که گۆره کانی پیغهمبه ره کانیان کردبوون به مزگه وت، مه به ستی ناگادار کردنه وه، ترساندن مسولمانان بوو، له وهی که خاوه ن کتیبه کان کردوویانه، نه چن تیوه ش وابکه ن!

(۳) - (عن جابر بن عبدالله رضي الله عنهما، أنه قال: نهي رسول الله ﷺ أن يخصص القبر، وأن يُقعد عليه، وأن يُبنى عليه) (أخرجه مسلم: ۹۷۰، وأبو داود: ۳۲۲۶، والترمذي: ۱۰۵۲، وابن ماجه: ۱۵۶۳).

واته: جابیری کوری عهبدوآلآ (خوا له خوئی و بابی رازی بی)، دهآین: پیغهمبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کرد: گۆر که چکاری (بکری و سواغ و له بخ) بکری و، دانیشتنی له سه ر بکری و، خانووی له سه ر بکری.

واته: نه هی کرده له هه ر سینکیان، چ که چکاری بکری و بزازتیره وه و، چ بیکه ن به شوئنی دانیشتن و، چ خانووی له سه ر بکری.

به لآم له قه رمووده ی دیکه دا هاتوه که پیغهمبه ر ﷺ به لای گۆری یه کیک له هوله لآندا رۆیشت و، به یه کت له هاوه لآنی گوت: نه وه به رده بینه، نه ویش چوو، به لآم کابرا به رده که ی بو هه لآنه گیرا، پیغهمبه ر ﷺ قۆلی هه لکرد و بو خوئی چوو به رده که ی هینا و، وه ک کیلی گۆره که داينا و قه رمووی: بو ته وه ی گۆری براهه که می پت بناسمه وه، بۆیه زانایان ده آین: بایی نه وه نده که گۆره که بناسرتیه وه، دروسته کینیک، یا خود دوو کیلی بو بکات، هه رچه نده له شوئنی دیکه دا هاتوه که له سه ر نووسینی قه ده غه یه، به لآم به پیئی نه وه که پیغهمبه ر ﷺ قه رموویه تی: (أَتَعْلَمُ بِهَا قَبْرَ أَخِي^(۲))، گۆری براهه که می پت بناسمه وه، نجا نه گه ر به رده کان هه موو وه ک یه ک بن، چۆن بزازیت کامه یان هی کام براهه و، کامه یان هی کام براهه؟ که واته: دروسته بایی نه وه نده شی له سه ر بنووسرتی، که

(۱) (الخمیصه: ثوب أسود له عَلمان، فإن لم یکن مُعلماً فلیس بخصیصه) لسان العرب ج ۴ ص ۲۱۹، پۆشاکیکی ره شی چوارگۆشه یه، دوو خه ت و نیشانه ی تیدان، نه گه ر نه خش و نیگاری تیدا نه بن (خمیصه) نیه، وادیاره وه ک لیفه و به تانی نه م رۆزگاره و ابووه، به سه ر دهم و چاویدا داداوه.

(۲) أخرجه أبو داود: ۳۲۰۶، وحسنه الألبانی.

بناسرىتەۋە و تەنيا بۆ ناسىنەۋە، بەلام بېگومان نەخش و نىكار و كەپر و خانوو لەسەر دروستكردى، قەدەغەيە.

لېرەدا پىويستە ئەۋەش بزانرى: كە تەگەر گۆزىك ھەبى و، مزگەۋىتىكى لەسەر دروست بكرى، ئەۋە قەدەغەيە، بەلام ئەدى تەگەر مزگەۋىتىك ھەبى و، دوايى گۆزىكى تىدا بە خاك بسپىردى، تەۋە ھوكمە كەي چۆنە؟

بە ئەنكىد ئەۋە ھوكمە كەي جايىە، ھەرۋەك مزگەۋىتى پىغەمبەر ﷺ ھەبوۋە و، دوايىش ھەر لە مزگەۋىتى خۆيدا، بە خاك سپىرداۋە، ھەرۋەھا دوايى ۋى ئەبوو بەكرىش ﷺ و، دوايى ۋى، عومەرىش ﷺ، بە درىزايى ئەۋ ھەموو سالانەش، كەسىش نەيگوتەۋە: ئەۋە ناشەرعيە، چونكە ئەصل ھەبوۋى مزگەۋتە كە بوۋە و، دوايى ئەۋ كەسەي لى ئىزراۋە، ھەلبەتە ناشلىم: شتىكى پەسندە، بە نىسبەت پىغەمبەرىشەۋە، ھالەتتىكى تايىەت بوۋە، ھەرۋەھا بە نىسبەت ئەبوو بەكرى عومەرىشەۋە ﷺ ھەر وابوۋە، تەگەرنا نالىم: شتىكى پەسندە، لە نىۋو مزگەۋتەدا، گۆر ھەبى و، خەلك بە خاك بسپىردى، بەلام لە زۆر بەي شارەكانى مسولمانان دا ئەۋە ھەيە، لە گەرەكى (اعظمية) ي بەغداد لە مزگەۋتە كەدا، ئەبوو ھەنەفە (رەھمەتى خۋاي لىيىتى)، لەۋى ئىزراۋە، ھەرۋەھا لە مزگەۋىتى (شىخ عبدالقادر العيلاني) دا، گۆرە كەي شىخ لەۋىيە، ھەرۋەھا لە زۆر شۋىنى دىكەدا، گەلىك لە كەسايەتتە كان و پياۋچاكان، لەۋ شۋنەي كە لىيى بە خاك سپىرداۋە، لە تەنىشت ئەۋەۋە مزگەۋتە دروستكراۋە و، مەرج نىە مزگەۋتە كە لەسەر گۆرە كەي ئەۋ دروستكراپتى، ھەرچەندە لەۋ بارەۋە، ھەلە و پەلە و كەم و كۆپى مسولمانان زۆرە، بەلام مەبەستىش ئەۋەيە، كە ئەۋ بابەتە، دەبى ۋەك خۋى و بە ئەندازەي خۋى مامەلەي لەگەلدا بكرى، نەك ھەر مزگەۋىتىك گۆزىكى تىدا بى، تەرك بكرى و نوئى تىدا تىدا نەكرى، بە تايىەت تەگەر گۆرە كە خراپتە پىشتى مزگەۋتەۋە و، نەكەۋتتە لاي قىبلە، بۆ ئەۋەي دوروبى لەۋەي كە خەلىكى سادە و نەزان، كرنووشى بۆ بىەن، ياخود لە كاتى نوئىزدا بىكەنە روۋگەي خۋيان، بەھەر ھال ھەر چۆن بى، نابى ھەبوۋى گۆر لە مزگەۋىتىكدا، بكرتە بيانۋى ئەۋەي نوئى لەۋ مزگەۋتەدا نەكرى، بەلام نابى مزگەۋت لەسەر گۆر دروست بكرى، بەلام تەگەر مزگەۋىتىك ھەبى و، دواتر گۆزىكى تىدا لىيدى، نابى ھەبوۋى ئەۋ گۆرە، بكرتە بيانۋى ئەۋەي كە ۋاز لەۋ مزگەۋتە بېتتەي و، نوئى تىدا نەكرى.

مهسه لهی حه و ته م:

خوا ده فهرموی: خه لکتیک ده تین: هاوه لانی نه شکهوت سئ کهس بوون و چواره میان سه گه که یان بوو و، هه ندیکیان ده تین: پتینج کهس بوون وشه میان سه گه که یان بوو - به قسه له نادیار کردن و به رهو نادیار هاویشتن وا ده تین - ههروه ها هه ندیکیان ده تین: حهوت کهس بوون و هه شته میان سه گه که یان بوو، بلئن: پهروه ردگارم به ژماره یان زانتره، کهمیک نه بی، نایانزانن، توش جگه له مشت و مرئکی پواله تیسی، یاخود ناشکرا و بی پتینج و پهنا، مشت و مریان لهو باره وه له گهل مه که و، له باره شیانه وه (له باره یی هاوه لانی نه شکه و ته وه) پرسیار له هیچ کامیکیان مه که (نه له هاوبه ش بوخوا دانهره کان و، نه له خاوهن کتبه کان و، جگه له وانیش مه که) بو هیچ شتیکیش مه تین: سبه یئ دیکمه، مه گهر بلئی: نه گهر خوا بیهوی، هه ر کات له بیریشتن چوو، ناوی پهروه ردگار بهیته و بلئن: نزیکه پهروه ردگارم راسته ریم بکات بو سهر راستانه تر له وه:

خوا ده فهرموی: ﴿سَيَقُولُونَ لَنَنصُرَنَّ رَابِعَهُمْ كَلْبَهُمْ وَيَقُولُونَ حَسْبَهُ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَإِنَّمْنَاهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّيَ أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تَحْمُرْ فِيهِمْ إِلَّا مِرَّةً ظَهْرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿١١﴾ وَلَا تَقُولَنَّ لِيْشَاءُ إِنْ فَعِلْتُ ذَلِكَ عَدَا ﴿١٢﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّيَ لِأَقْرَبٍ مِنْ هَذَا رَشَدًا ﴿١٣﴾﴾

شیکردنه وهی ثم سئ ئایه ته، له دوازه برگه دا:

(۱) - ﴿سَيَقُولُونَ لَنَنصُرَنَّ رَابِعَهُمْ كَلْبَهُمْ﴾، خوا ده تته سهر باسی نهو مشت و مردی، که له دوا ی هاوه لانی نه شکه و ته وه پهیدا بووه، هه لته ته نه که لای خه لکی شاره که، خه لکی شاره که زانیویانه چه ندن، چونکه له بهر چاوی خو یان خهوتونه وه و گیانیان سپارده و، جه نازه کانیشان دیار بوون چه ندن! به لکو جیله کانی دوا بیان، یان له وانیه مه به ست پئ خه لکی روژگاری پیغه مبه ر ﴿١١﴾، بی، خوا ده فهرموی: (هه ندیکیان) ده تین: سئ کهس بوون و، چواره میان سه گه که یان بووه.

(۲) - ﴿وَيَقُولُونَ حَسْبَهُ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ﴾، ههروه ها (هه ندیکیان) ده تین: پتینج کهس بوون و شه شه میان سه گه که یان بووه.

(۳) - ﴿رَجَمًا بِالْغَيْبِ﴾، به لّام به شیوازی: به ره نوادیار هاویشتی، تهو قسه یه ده که ن.

(الرُّجْمُ: الرُّمِي بِالْغَيْبِ)، (رجم) یائی: هاویشتن و فرّیدان به ره نوادیار، شونتئی که لیته وه دیار نیه، واته: قسه ی بئ به لکه، کورده واریسی خۆشمان ده لّین: (تفهنگ به تاریکیاوه نان).

(۴) - ﴿وَيَقُولُونَ سَبْعَةَ وَاثْمَانِهِمْ كَلْبُهُمْ﴾، ههروه ها (به شیکیان) ده لّین: حهوت بوون و هه شته میان سه که گیان بووه.

نهم (واهی سهر: ﴿وَأَثْمَانِهِمْ﴾ هۆکاره که ی ههر تهو هیه: کاتئی که فهرموویه تی: سئ که س بوون و، چواره میان سه که گیان بووه، (لثلاثة رابعهم كلبهم) له دوا ی تهویش قسه یه کی دیکه هه بووه که ده لّین: پینج که س بوون و، شه شه میان سه که گیان بووه، ﴿خَمْسَةَ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ﴾، له دوا ی تهویش قسه یه که هه بووه که ده لّین: حهوت بوون و هه شته میان سه که گیان بووه، (سبعة واثمهم كلبهم) به لّام له دوا ی حهوت و هه شته که، هیچی دیکه نه ماوه تا کو باسی بکات، تهو (واه بؤیه زیادکراوه، به لّام هه ندئیکی دیکه گوتوو یانه: (الواو فیها واو العالی)، واته: حهوت بوون، له حالیکدا که هه شته میان سه که گیان بووه، هه ندئیکی دیکه ش گوتوو یانه: (الواو فیها واو الثمانية)، چند به لکه یه کیان له و باره وه هیناون، که ده لّین: له بهر تهو هی: حهوت ژماره یه کی تهواوه، له دوا ی تهو وه هه ژماره یه کی، ده بئ (وا ی بؤ زیاد بکری، به لّام تهو زانایائی دیکه لّیان هه لّوه شان دوونه وه گوتوو یانه: نه خیر، جاری واهیه حهوتیش باس کراوه و، هه شته میشی به دوا دا باسکراوه و (وا ییش نه خراوه ته بهین، به هه حال تهو ورده کاریه، به پیوستی نازانم که بچمه نیوی، گرنگ تهو هیه: (واو الثمانية) به لکه یه کی وای له سهر نیه.

به لّام جئی سهرنج تهو هیه، که خوا ﴿قَالَ﴾ دوا ی تهو دوو قسه یه کی یه کیکیان ده لّین: ﴿سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ﴾، ده لّین: سئ بوون و چواره میان سه که گیان بووه و، قسه ی دوو هه میان ده لّین: ﴿وَيَقُولُونَ خَمْسَةَ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ﴾، ده لّین: پینج بوون و شه شه میان سه که گیان بووه، خوا ﴿قَالَ﴾ فهرموویه تی: ﴿رَجَمًا بِالْغَيْبِ﴾، تهو به ره نوادیار هاویشتن و تفهنگ به تاریکیه وه نانه، به لّام له دوا ی تهو قسه یان که ده لّین: ﴿وَيَقُولُونَ سَبْعَةَ وَاثْمَانِهِمْ كَلْبُهُمْ﴾، ده لّین: حهوت که س بوون و، هه شته میان سه که گیان بووه، خوا ﴿قَالَ﴾ هیچی نه فهرمووه، بؤیه واینده چئ که ته مه پای راست بئ، وه ک پیشتیش گوتمان.

۵- ﴿قُلْ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ﴾، بَلَن: پهروه ردگارم زاناتره، به ژماره و حال و بآئيان، واته: زانيارى تهواو تنيا له لای خواجه، نه گهر نا مه بهست تهوود نيه كه: زانيارى خوا زياتره له زانيارى خه لك بهوان، بهلكو واته: زانيارى تهواو تنيا له لای خواجه، و ليره دا مه بهست له (صيغة التفضيل) بهراورد كردن زانيارى خوا ﷺ نيه به زانيارى بهنده كان، بهلكو مه بهست پني: تير و تهواوى نهو سيفه ته به له خواى بَن و يَنه دا.

۶- ﴿مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ﴾، واته: كه ميگ نه بن، نايرانزن.

نهوانيش لهوانه ن كه خوا ﷺ ناگاداريان ده كاته وه، له عه بدوللای كورى عه بياسه وه (خوا له خووى و باي پازى بن) گيردراوه ته وه كه گو توويه ق: من له و كه مه م، كه دهيزانن، واته: خواى پهروه ردگار ناگادارى كردوومه ته وه، كه ده بن به ليلهام بوو بن، ياخود دم بن به جورىك له هه له بنجان ورد بوو بن، كه عه بدوللای كورى عه بياس (خوا له خووى و باي پازى بن) پي ناسراو بووه.

۷- ﴿فَلَا تُسَارِ فِيهِمْ إِلَّا مَرَأَةٌ ظَاهِرًا﴾، تنجا تو نهى موحه ممه دا! مش و مريان له باره وه مه كه، مه گهر مش و مريكي ناشكرا بن، واته: زور مه چو نيو قوولاي باس و خواسى هاوولان نه شكه و ته وه، بوچي؟ چونكه زور له ره هنده كان نهو به سه ره اته، ناديارن و، خواى زانا و شاهزا ورده كاريه كان باس نه كردون.

كه واته: قسه ليكردن نهو ره هنده و ورده كاريانه، سه ر بو نه وه ده كيشي كه قسه يه كه بكه و نه پيكي، بويه فه رموويه ق: ﴿فَلَا تُسَارِ فِيهِمْ إِلَّا مَرَأَةٌ ظَاهِرًا﴾، واته: مش و مريان له باره وه مه كه، مه گهر مش و مريكي ناشكرا، واته: مش و مريكي كه به لنگه كه ت ناشكرا بن، نه وه مانايه كي.

ياخود مش و مريكي روو كه شين و رواله تينى، كه زور تييدا قوول نه بته وه، نه وه ش ماناي دووه مى.

۸- ﴿وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا﴾، ههروه ها له باره يانه وه پرسياريان له كه سيان مه كه، له كه سيان ياني: له خه لكى مه كه، ياخود له خاوه ن كتيبه كان، ياخود له خه لك به گشتى، هه مووى ده گريته وه، له باره يانه وه پرسيار له كه س مه كه، چونكه تنيا خوا ﷺ له باره يانه وه زانيارى تهواوى له لايه.

٩- ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَأْنِيْٓ اِنَّى فَاعِلٌ ذٰلِكَ عَدَاۗءِىۡ ۙ بُوۡ هِجۡ شَتِيۡكِيۡس مَّهۡلِنۡ: مَن بَهۡيَانِيۡ
 ئەنجامدەرمى.

١٠- ﴿اِلَّا اَنْ يَّشَاءَ اللّٰهُ ۙ مەگەر بَلِيۡى: ئەگەر خوا بيهوئى.

ئەمەش دوو واتايان بۆ لىكداونەوہ:

يەكەم: (لا تَقُلْ سَافِلٌ غَدًا، اِلَّا اَنْ يَّشَاءَ اللّٰهُ لَكَ قَوْلُهُ)، واتە: بُو هِج شَتِيك مەلن: بەيانى ئەو كارە دەكەم، مەگەر خوا ويستىيىتى و بليى، واتە: واتكوتى و وا بليى و لە يادت نەبى، بليى: (اِنْ شَاءَ اللّٰهُ).

دووەم: (لا تَقُلْ سَافِلٌ ذَالِكْ غَدًا اِلَّا مُقَرَّنًا يَقُولُ: اِنْ شَاءَ اللّٰهُ)، واتە: مەلن: مَن بَهۡيَانِيۡ
 فَلَان شتە ئەنجام دەدەم و، ئەنجام دەرى فلان كارە دەبم، مەگەر كاتىك كە وا دەليى
 بليى: ئەگەر خوا بيهوئى (اِنْ شَاءَ اللّٰهُ).

كە دەفەرموئى: ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَأْنِيْٓ اِنَّى﴾، (شيء: اسم متوعّل في التنكير، يفسرُه المَقَام، اي: الشيء الذي تُريد ان تفعله)، واتە: (شت) ناويكە زۆر پۆچووہ لە ئەزانراويدا، بەلەم بە پيى مەقام پوون دەبىتەوہ، ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَأْنِيْٓ اِنَّى﴾، لىرەدا بە پيى مەقام و سياقەكە ديارە، واتە: بُو ھەر شتیک كە دەتەوئى ئەنجامى بەدى، مەلن: بەيانى ئەنجامدەرمى، مەگەر بليى: ئەگەر خوا بيهوئى.

١١- ﴿وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ ۙ ھەر كاتىك لە بىرت چوو، باسى پەروەردگارت بكە و ناوى
 بەيتنە، ئەمەش چوار واتايان بۆ لىكداونەوہ:

١- ھەر كاتىك لە پەروەردگارت بى ناگا بووى، دوایی يادى بكە.

٢- ھەر كاتىك ناوھيتنان و يادکردنى پەروەردگارت لە بىرت چوو، دوایی ئەم و ئەھى و فەرمان و قەدەغەكراوہ كانی خوا، ياد بكەوہ.

٣- ھەر كاتىك شتیکت لەبیرچوو، يادى خوا بكە، بُو ئەوہى وە بىرت بەيتنەوہ.

٤- ئەگەر لە بىرت چوو بليى: ئەگەر خوا بيهوئى (اِنْ شَاءَ اللّٰهُ)، ئەوہ يادى خوا بكە، بُو ئەوہى
 بىتە ھۆى سړينەوہى ئەو لە بىرچوونەوہ.

پيشم واہە ھەموويان كەم و زۆر، گونجاون.

۱۲- ﴿ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا ﴾. واته: بلن: نیزیکه (پهنگه) پهروهردگارم پرنماییم بکات بؤ سهر راستانهتر لهوه، واته: سهر راستانهتر لهو هه لوئستهی که له رابردودا بووی، که پیغمبر ﷺ کاتیک پرسیری لیکرا، دهربارهی هاوه لانی نه شکوهت و، دهربارهی (ذوالقرنین) و، دهربارهی رپووح، پیغمبر ﷺ فهرمووی: به یانی وه لمتان ددهمهوه و له بیر یی چوو بلن: (إن شاء الله)، بویه خوا ﷻ - به پیی نهو ریوایه تانهی که پیشتر هینامان - پازده (۱۵) پوژان وه حییی بؤ نه نارد، تاکو بوی بیی به دهرس و په نندیک و، جارنکی دیکه نه لن: فلان کاره ده کم، مه گهر بییه ستیه توه به ویستی خواوه ﷻ، هه روه ها بؤ شوئنه کووتووانیشی بیته دهرس و په نند.

ثنجا که ده فهرموئ: ﴿ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا ﴾. ده لن: (کل هذا في نفسك: ادعوه وارجوه...), هه موو نه مه له دلی خوئدا بلن: نیزیکه، یان: به لکو پهروهردگارم پرنماییم بکات بؤ شتیک که سهر راستی زیاتری تیدابتی، له وهی پیشوو. که ده فهرموئ: ﴿ لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا ﴾. نه م (هَذَا) یه ده گهر پته وه بؤ به سهرهاته که، که بریتیه له: له بیر چوونی گوتنی: (إن شاء الله)، واته: له داهاتوودا پهروهردگارم، پرنماییم بکات بؤ شتیک که نزیکتر بی له سهر راستی، له وه هه لوئستهی تینتام که بریتیه له: له بیر چوونی گوتنی: (إن شاء الله).

(القرطبي) له ته فسیره که یدا له (الغزنوي) هوه هیناویه تی، ده لن: ﴿ فَأَمَّا الْإِسْتِثْنَاءُ الْمُفِيدُ حُكْمًا فَلَا يَصِحُّ إِلَّا مُتَّصِلًا ﴾^(۱)، واته: نه وه که (إن شاء الله) بکوئری: له رووی حوکه هوه، که سوود بکه یه نن به حوکه که، ته نیا کاتیک سوود ده گهر یه نن، که پییه وه په یوه ست بی، چونکه لهو باره وه هندیک له زانایان گوتوویانه: هه رکات به لئنت به که سیک دا، که سیک کوئی: هاوکاریم بکه، یان فلان شتم بؤ بکه، که توش گوتت به لن و به دوا ی دا گوتت: (إن شاء الله) نه وه نایته به لئنتیک له سهرت فهرز بی، جی به جیی بکه ی، چونکه هه لئواردن (إستثناء) ت تیخستوه و گوتووته: نه گهر خوا بیه هوئی (إن شاء الله)، به لأم نه گهر نه تگوت: (إن شاء الله)، نه وه ده بیته به لئین له سهرت و، ده بی جی به جی بکه ی و ده بیته فهرز له سهرت.

به لأم هه نندیک له زانایان گوتوویانه: نه گهر نه مرپو گوتت: به لن، به لأم به یانی گوتت: (إن شاء الله)، نه وه هه به (إستثناء) داده نری!

بە ئێكو هەندێکیان گوتوو یانە: ئەگەر لە دواى سائیکیش وابێت، هەر بە (استثناء) دادهنرتی! ئەم قسە یەش پال دەدەنە لای (عبدالله ابن عباس) (خوا لە خۆی و باپى پازى بێ)، (الغزنوي) یەش دەلێ: دەگونجێ بە (استثناء) دابرتی، بە و واتایەى كە فارهاتیک بێ بۆ ئەوێ كاتی خۆی گوتوو تە و بە ئێنت داو، بە لام لە و پوووه كە حوكمه كەى بكوړی، نەخیر، دەبێ پێهوه په یوه ست بى، ئەگەر نا تۆ ئەمرۆ بە ئێنتیکت داووه دواى چوار پوړى دیکه بێت: (إن شاء الله)، ئەوه حوكمه كە ناکوړی و، ئەو بە ئێنتەت لەسەر فەرزه.

بێگومان ئەو قسە یەش راست و ومەنتیقییه، ئەگەر نا هەر كە سێك راست بۆوه و، بە ئێنتیک بدات، ئنجا دواى ماوه یەك بێت: (إن شاء الله)، ئەوه بکاته بیانوو یەك، كە بە بە ئێنه كە یهوه پابەند نەبێ، بە تەنکید ئەوه بێ متمانه یی په ییدا ده كات و شتیكى نامه نتیقیشه.

مهسه لهی ههشته م و کۆتایی:

هاوه لانی ئەشکهوت سێسەد (۳۰۰) سأل له ئەشکهوته که یاندا به نووستویی مانهوه و، نو (۹) شیان زیاد کردن، بلی: خوا زانتره به ماوهی مانهوه یان، نهینیی ناسمانه کان و زهوی ته نیا هی نهوه، نای چەند بینەر و بیسه ره! جگه لهوی هیچ سه ره پشتریان نین و، هیچ که سیش له کارو بریاری خۆیدا به شدار ناکات:

خوا ﷻ ده فەرموئ: ﴿وَلِئِذَا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ۝۱۶ قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لِيَتُوُّ لَهُمْ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ۝۱۷﴾

شیکردنهوی ئەم دوو ئایه ته، له چهوت برگه دا:

- (۱) ﴿وَلِئِذَا فِي كَهْفِهِمْ﴾ - له ئەشکهوته که یاندا مانهوه، یانی: به خهوتوویی مانهوه.
- (۲) ﴿ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا﴾، سێسەد (۳۰۰) سأل و نو (۹) شیان زیاد کردن، بۆچی خوای پوره رەدگار یه کسه ره نه یه فەرمووه: (ثلاث مائه سینین و تیسعاً)؟ بۆچی ده فەرموئ: ﴿وَازْدَادُوا تِسْعًا﴾؟ ئەمە بۆ ئەوه یه بزانی: ئەو سێسەد و نو (۳۰۹) سأل، مه به ست پیتی سالی مانگیه (السنین القمریة)، که له گه ل میژووی عه ره بان و مسو لماناندا گونجاوه، و پرای ئەوه ناماژه شه به وه که: ئەو (۳۰۹) یه، بریتیه له بارتەقای (۳۰۰) سألە خۆریه که (السنین الشمسیة) که میژووی کۆمه لگای هاوه لانی ئەشکهوت، به پیتی ئەو حسابه نووسراوه.
- (۳) ﴿قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لِيَتُوُّ لَهُمْ﴾، خوا زانتره به ماوه یه ی، ماونه وه، له خهودا ماونه وه.
- (۴) ﴿لَهُمْ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، نهینیی ناسمانه کان و زهوی، هه ره هی نهوه، واته: هه رچی زانیاریه له ناسمانه کان و زهوی دا، که له خه لک په نهانه، له هه ردوو عالی می سه ری و خواریدا، هه مووی بۆ خوا عیان و ناشکرایه، بۆ تیمه نهینیه، به لأم بۆ خوا ﷻ ناشکرایه.
- (۵) ﴿أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ﴾، ئەم دوو وشه یه پێژگه (صیغه ی سه رسوپمان (تَعَجُّب) ن، یانی: نای چەند بینەر و چەند بیسه ره! یانی: (ما أبصره وما أسمع) تباح چەند بینەر و چەند بیسه ره! واته: خوا ﷻ هه موو شتیك ده بینئ و هه موو شتیك ده بیستئ.

۶- ﴿ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ ﴾، جگه له خوا ﷻ هیچ سه‌رپه‌رشتیاریان نین، یاخود: له به‌رانبه‌ر خوادا، هیچ کهس نیه سه‌رپه‌رشتیاریان بِن و، مشوورخوریان بِن و، سزا و به‌لای خویان لِن لایبات.

۷- ﴿ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴾، (خوا) هیچ کهس له حوکم و بریاری خۆیدا، ناکاته هاوبه‌ش.

ئهمه‌ش به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی قسه‌ی هاوبه‌ش بُو خوا دانهره‌کانه، که پتییان وابوو بت و صه‌نهم و په‌رستراوه‌کانیان هاوبه‌شی خوان: له مولکدا و، له حوکمدا و، له شیفا هیناندا و، له زیان لیدان دا و، له ختیر گه‌یانندا و، له سه‌رخستن و ژر خستن و، له ساغکردن و نه‌خۆشکردندا!! خوا ﷻ ده‌فه‌رموئ: خوا هیچ کهس ناکاته هاوبه‌ش له بریاری خۆیدا، بریار به‌س بریاری خوایه، حوکم ته‌نیا حوکمی خوایه، ده‌سه‌لات، هه‌مووی ده‌سه‌لاتی خوایه ﷻ.

دهرس و په‌نده‌کانی به‌سه‌رهاتی هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت

به‌رین‌زان!

له‌ کۆتایی ئەم دهرسه‌ماندا، با‌سه‌رژمێریکی دهرس و په‌نده‌کانی به‌سه‌رهاتی هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت بکه‌ین، که‌ من‌ دوا‌ی سه‌رنجدانی ته‌فسیره‌کان و بیرکردنه‌وه‌ی خو‌شم، ئەم‌ پازده‌ (۱۵) دهرس و په‌نده‌م لێ‌ وه‌رگرتوون، پێشتر با‌سمان کرد: که‌ دهرس و په‌ندی سه‌ره‌کیی له‌ به‌سه‌رهاتی هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت دا، ئەوه‌یه‌ که‌ مسو‌لمانان، نابێ‌ مل‌ بده‌ن بۆ‌ سته‌م و ده‌ستدریژی و خراپه‌ و، له‌ کاتی‌کدا به‌ره‌ه‌ئستی کوفر و سته‌م و خراپه‌یان پێ‌ ناکرێ‌، له‌ کۆمه‌‌لگاکه‌‌یاندا، نابێ‌ ملی بۆ‌ بده‌ن و بینه‌ به‌شیک له‌و واقیعه‌ تیک‌دراو و خراپه‌ی، که‌ سته‌مکاران و بێ‌برواییان و مله‌وران، به‌سه‌ر کۆمه‌‌لگای دا ده‌سه‌پێن، به‌‌لکو ده‌بێ‌ ناماده‌‌بین سه‌ری خۆیان هه‌‌لبگرن، ڕوو له‌ چۆ‌لایان بکه‌ن و، پشت له‌ ناوه‌‌دانیان بکه‌ن، که‌س و کار و نیشتمانی و حا‌ل و ما‌ل و، خو‌شی و له‌زه‌زی شارنشینیی و ما‌ل نشینی، هه‌‌مووی به‌‌جێ‌ به‌‌ئێ‌ن، نه‌‌گه‌ر په‌‌نا بۆ‌ نه‌‌شکه‌وتیک، یاخود چیا و چۆ‌لیک بیه‌ن و، به‌‌ره‌و ژیا‌نی ناوازه‌‌یش بچن، نابێ‌ مل‌ بده‌ن بۆ‌ سته‌م و کوفر، ئەمه‌ په‌‌نده‌ سه‌ره‌که‌یه‌ که‌ بوو، به‌‌لام وێ‌رای ئەوه‌، ئەم دهرس په‌‌ندانه‌ش وه‌رده‌‌گیرین:

(۱)- شکاندن بێ‌ لاسایی کردنه‌وه‌ی کۆترانه‌ی ده‌وروبه‌ری لاده‌ر:

هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت، ئەو‌ سه‌وت گه‌نجه‌، به‌‌پراستی، زۆر ئازا و تازاد بوون، ئەوانه‌ سه‌ره‌مشقی هه‌‌موو ئەو گه‌نجانن که‌ مل‌ ناده‌ن بۆ‌ ده‌وروبه‌ریکی لاده‌رو، ناماده‌‌‌نین لاسایی کۆترانه‌ی کار و کرده‌وه‌ و بێ‌ر و ڕا و بۆ‌چوونی کۆمه‌‌لگای لاده‌ریان بکه‌نه‌وه‌، به‌‌‌لکو له‌‌که‌‌ئیدا ڕووبه‌‌ڕوو ده‌‌به‌‌وه‌و، بێ‌ لاسایی کردنه‌وه‌ی کۆترانه‌، ده‌‌شکێن.

(۲)- کۆچکردن و به‌‌جێ‌ هێشتنی ما‌ل و حا‌ل و نیشتمانی و ژیا‌نی خو‌ش:

وه‌ک پێشتر گو‌مان: گوايه‌: ئەوانه‌ به‌‌رپرس و ستافی حوکم‌پرا‌نیی، یاخود وه‌‌زیرانی پادشا بوون، یاخود به‌‌لایه‌‌نه‌ که‌مه‌وه‌: پادشازاده‌ بوون، له‌ ژیا‌تیکی پ‌ر عییش و نو‌ش و، گو‌زه‌را‌تیکی خو‌شدا بوون، به‌‌‌لام هه‌‌موو ئەوانه‌‌یان وه‌‌لا ناوه‌ و پالیان پێ‌وه‌‌نلوه‌، له‌ پێ‌ناوی خوا‌دا.

که واته: ئینسان دەبێ خوا به کەس نەدات و، پۆژی دوایی به دنیا نەدا، دەبێ دنیا و ئەوێ له دنیادا هەیه له بەرانبەر خوا و پەرزەماندیی خوادا، پێی شتیکی زۆر کەم بایەخ بێ، نامادە بێ به ناسانی دەستبەرداری بێ، بەلام بۆ هیچ شتیک دەستبەرداری خوا و پەرزەماندیی خوا و، پاداشتی خوا و ژبانی پۆژی دوایی نەبێ.

۳- خۆپارێزی پەنھانکاریی (کە تەقێ) ی پێدەئێن، شتیکی پەواپە و بگرە پێویستیشە:

چونکە ئەوانە دوای ئەوێ کە ئەو نوێنەرە و ئەو وەکەلەیان دەنێرن، خواردنیان بۆ بەینێ، پێی دەئێن: ﴿وَلِيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا﴾ ۱۱۱، واته: با پەنھانکاریی بکات و وا نەکات، هیچ کەس هەستتان پێ بکات، کە واته: کارکردن بە شێوەیەکی پەنھان و خۆپارێزانە، بە شێوەیەکی وا، کە ئەوانە ی لێت له بۆسە دان و، خۆیان بۆ مەلەس داوی، زەفەرت پێ نەبەن، ئەو شتیکی پەواپە، بەلکو پەسەندە و، بەلکو جاری وا هەبە پێویستیش دەبێ.

۴- له بەرەو خواچوون و بەندایەتی کردن بۆ خوادا، جیاوازیی له ئێوان وەزیر و شواندا نیە:

بگرە سەگیش حورمەت پەیدا دەکات، له کاتیکیدا له گەل کە ساتیکدا دەبێ کە بەرەو خوا دەچن، چونکە بە پێی هەندێ له گێردراوەکان، ئەو هاووەلانی ئەشکەوتە شەش (۶) یان له بەرپرس و کورانی حوکمرانەکان بوون و، به لای شوانیکدا تێپەر دەبن، شوانە کەش له گەلێاندا دەچن، واته: شوانیک و وەزیریک و، پاشان سەگی شوانە کەش له گەلێاندا دەچن، کە لەو بەسەرھاتەدا، خوا ﷻ چوار (۴) جارێ ناوی سەگە کە هێناون، بێگومان سەگە کە یان بە هۆی ئەوانەو، ئەو حورمەتە ی پەیدا کردو، کە خوا ﷻ چوار جار ناوی بەینێ، و، بەو شێوەیە بەسەر هاتە کە ی له گەل بەسەرھاتی هاووەلانی ئەشکەوتەدا بگێردرێتەو.

۵- خوا ﷻ له کاتی سەغڵەتییاندا زیاتر هاوکاریی بەندەکانی دەکات:

تەماشای بکەن! چۆن خوا تەگبیری بۆ ئەو جوامێرانە کردو! لەو ئەشکەوتە رەق و تەقەدا، هەموو هۆکارەکانی ژبانیکی سێسەد و نو (۳۰۹) سالی بۆ فەراھەم هێناون، تەگبیریکی بۆ کردوون کەس بۆ کەسی ناکات، هەر بۆیەش مەرۆف ئەگەر پشت بە خوا بەست، خوا پشت پێ بەستووان، زایە ناکات، بێگومان مەرۆفە کانیشت ئەوانە ی کە جوامێر بن، کەسێک بە تەمای کەسێک تێ بکەوێ، کەسێک هانا بۆ کەسێک بەرێ، له

عورف و باودا هه به ده لئ: ئینسان ده بئ دهر کی هه بئ، که سیک په نات پئ بئنی و بئنی: هانام بو تو هیناوه! به دئنیایی په نای ددهی، وه ک له سپر هی پیغه مبه ر ﷺ دا هاتوه، پیاونیکی هاوبه ش بو خوادانه ر په نای بو (ام هانیء) خوشکی عه لی کوری ته بوو تالیب ﷺ هینابوو، له کاتی نازادکردنی مه که ده دا، عه لی کوری ته بوو تالیبیش ﷺ ده یوست له بهر دهستی دهر بهتئ و، سزای بدات، (ام هانیء) یش چوو بو لای پیغه مبه ر ﷺ پیغه مبه ریش فهرمووی: (قد أجرنا من أجرت یا أم هانیء)^(۱)، نه وهی تو په نات داوه، تیمه ش په نای دده هین تهی (ام هانیء)!

واته: پیغه مبه ریش ﷺ به پئی نمو په نده، که ئینسان ده بئ دهر کی هه بئ و په نای هه بئ، په فتاری کردوه، نجا تلیا خوای په روه ردگار، چوئن چوئن ده بئ دهر فریای که ساتیک بئ، که په نای پئ دبه ن و، توووش سه غله تیی و ناره حه تیی دهن، به ته نکید به جوړیک په نایان ددهات و، به جوړیک ته گبیران بو ده کات، که هیچ که س بهو جوړه په نا نه درابئ و، که س ته گبیری وای بو نه کرابئ، وه ک له به سه رهاتی هاوه لانی ته شکهوتدا بو تیمه دیاره و، خوای کلزانیس که نه مه بو تیمه ده گبیرتیهوه، یان: وه ک چوئن خوا ﷺ نه وهی بو هاوه لانی ته شکهوت کرد، بو هه ر که سئیکی دیکه شی ده کات، که وه ک نه وان پشت به خوا به ستئ، نه وه شتیکی چه رینراو و نه زمونکراوه.

۶- هاوه لایه تیی صالحان، مایه ی سه ره رزی و شانازیه:

هه رچه نده نه وه ینشتریش ناماژه ی پئدرا: هه م حهوت (۷) همیان نه گه ر شوانه که بوو بئ، شوانه که چوئه ریزی نه وان هوه و، هه م نه گه ر هه ر (۷) ه که ش به یه که وه بوو بن، گرنگ نه وه یه نه و سه گه ی که له گه لیاندا بووه، خوای کار به جئ ناوی سه گه که شی له گه ل ناوی نه واندا، جووت کردوه.

۷- پشت به خوا به ستئ، مایه ی سه رفرازی دنیا و قیامته:

خوا ﷺ ده فهرموئ: ﴿إِذْ أَوْى الْكُفْبُ إِلَى الْكُهْفِ فَعَالُوا رَبَّنَا إِنَّا مِن لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِن أَمْرِنَا رَشَدًا﴾^(۱)، واته: یادبکه وه! کاتیک گه نجه کان (جوامیره کان) په نایان بو ته شکهوت برد و گوئیان: په روه ردگارمان! له لایه ن خو ته وه به زه یمان پئ بده و، له کار وبارماندا، به تامانج گه یاندن و، به تاکام گه یاندنمان، بو بره خستنه.

تہامشا بکہن! چونکہ تہوانہ پشتیان بہ خوا بہست و، بہ تہمای خوا تیکہوتن و، لہ خوا پارانہوہ، خوی پەرورہدگار چۆن سہرہرزی کردن، لہ دنیاو دواپوژداو، چۆن ہہ لوئستہ کہیان و بہ سہرہاتہ کہیانی خستہ نیو دوا فہرمایشتی خوہوہ، ہہتا دنیا دنیاہ، دہخوئرتہوہ و دہگپرڈرتہوہ، بہہوئی پشت بہ خوا بہستنہوہ، ہمہ پہنا دران و، ہمہ سہرہرزکران.

(۸) - بہ لگہ ہینانہوہی لوژیکیانہ لہ گہل نہ یاراندا:

ہاوہ لانی تہشکہوت دہ لَین: ﴿ هَتَوْلَا قَوْمًا أَخَذُوا مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً لَوْلَا يَأْتُوا عَلَيْهِمُ الْبُطْلَانُ بَيْنَ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴾، واتہ: نا تہوانہ گہلہ کہمانن، جگہ لہ خوا، پەرستراوانیک دہ پەرستن، تہ گہر راست دہ کهن (تہوانہ شایستہی پەرسترانن) بۆچی بہ لگہ یہ کی ناشکرایان لہ سہر ناہیتن؟ کی لہو کہ سہ ستہ مکارترہ کہ درؤ بؤ خوا ہہ لڈہ بہ ستی! کہ مہ بہست ہاوبہش بؤ خوا دانانہ.

کہواتہ: ہاوہ لانی تہشکہوت، بہ لوژیکیانہ گفتوگویان کردوہ لہ گہل نہ یارہ کانی خویندا و، پرخنہی تہوہ یان لیان ہہ بوہوہ، کہ بہ لگہ یان بہ دہستہوہ نیہ، لہ سہر پەرستنی تہوہ پەرستراوانہی، لہ جیاتی خوا دہ یان پەرستن.

(۹) - پاکیی و چاکیی بژیو، لہ ہہموو ہہل و مہر جیکدا، پتویستہ پەرچاو بکری:

تہوانہ کہ لہ تہشکہوتیکی رہق و تہقدا گرفتار بوون، یہ کیکیان بہ پہنہانیی و بہ دزیی دہ نیرن و، مہ ترسیی مہر گیان ہہ بہ، کہ ناشکرا بین، کہ چی دہ لَین: ﴿ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْكُلْ مِنْهُ ﴾، با سہرنج بدات! کام لہ دووکانہ کان و فرؤشیارہ کان، خواردنہ کہ ی پاک و چاکترہ، با لہوہ بژیوئکتان لیبی بؤ بیستی.

(۱۰) - نووستن و مردن زور شیوہی یہ کدی دہ کهن:

خوا ﴿﴾ خہوہ کہی ہاوہ لانی تہشکہوتی کردوتہ بہ لگہی زیندوو بوونہوہ، و ہک پیغہ مہبری خوا ﴿﴾ فہرمووہی: ﴿النُّومُ أَحْوَلُ الْمَوْتِ﴾^(۱)، واتہ: خہوتن برای مردنہ، چونکہ خالی ہاوبہ شیان زور پیکہوہ ہہن، و ہک لہ سوورہق (الزمر) دا، خوا ﴿﴾ نامازہی پینداوہ و دہ فہرموی: ﴿ إِنَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فِيمِمْسَلِ الْإِنِّ قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأَخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ

بِقُرُونٍ (۱۲) ، واتہ: خواہے گیانہ کان ووردہ گرتی لہ کاتی مردندا، تہوہی نہمرد بی، لہ کاتی خہوتندا، تہجا تہوہی کہ مردنی بؤ پریار دابی، دوی تہوہی کہ لہ کاتی خہوتندا پرووحہ کہی وەرگرتوہ، پرووحہ کہ لہ لای خوی دہ گرتی و نایگپرتہوہ تیبو جہستہ کہ و کۆتایی پی دی، (لہ دنیا دا دہمری و، لہ بہ رزخ دا بیدار دہ بیتہوہ)، تہوانہش کہ کاتی مردنیان نہ ہاتوہ، دہیانگپرتہوہ، تاکو کاتیکی دیاریکراو، لہوہ دا نیشانہ ہمن، بؤ کہسانیک بیر بکہنہوہ.

کہواتہ: مردن و نووستی خالی ہاوبہشیان پیکہوہ زورن.

بویہش خواہے لیرہ دا دہفرموی: **وَكَذَلِكَ أَعْرَبْنَا عَلَيْهِمْ لِيَلْعَمُوا أَنَّهُ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا** ، واتہ: بہو و شیبوہی کہ خہواندمانن و، بہو و شیبوہی کہ بیدارمان کردنہوہ، ہەر بہو و شیبوہی ہا ومانکرد: خہک پییان بزانی و بیاندوزتہوہ، تاکو تہو خہلکہ بزانی کہ بہ لیتی خواہ راستہ: مردووان زیندو دہ کاتہوہ، کاتی ہانتی لپرسینہوہ و سزا و پاداشتیش، راستہ و ہیچ جیکای دووڈلیی نہ، واتہ: مادام دوی سبہسو نو (۲۰۹) سال خہوتن، خواہے تہوانہی خہبہر کردہوہ، کہواتہ دوی ہزاران سال مردیش، دہتوانت تہوان زیندو بکاتہوہ.

(۱۱) - گہنجان خیراتر ہہق قبول دہ کهن و، نازاترن و نازاد تریشن:

گہنجان عہقل و دلیان نازادترہ و بوئیشیان زیاترہ، و نازاد دہستکراوہ تریشن بؤ وەرگرتنی ہہق و، بؤ توپردانی ناہہق، لہبہر چی؟ لہبہر تہوہی بابای گہنچ، جارتی کۆت و پیوہندی عادت و نہریت و لاسایی کردنہوہی کویرانہی پشیمان و، بہرژہوہندیہ ناشہرعیہ کان، دہست و پی و عہقل و دلیان نہبہستوہ، بویہ نازاترہ و نازادترہ.

(۱۲) - بہوردی و وینا کردنہوہ: باسی حال و بالی ہاوہ لانی تہشکہوت لہ کاتی خہوتنیان دا:

خواہے بہ وردی باسی جوولہی خور و، ہہ لکپیر و وەرگپکرانیان و، پاشان سہ گہگہ بیان چون لہسہر چہنگان کہوتوہ و، شوینی خہوتنیان لہ تیبو بؤشایی و بہ تالیی تہشکہوتہ کہ دا، ناوا بہوردہ کاری باسی دہ کات، کہ تہوہ سنی حکمہتی گہورہی تیدان:

۱- مشورورخوری خواہے بؤ ہاوہ لانی تہشکہوت، پروون دہ کاتہوہ.

۲- چہاوکردنی یاسکانی خوا لہ سروشتدا، دہ گہبہنتی، واتہ: خوا ناوا مشوروری لی خواردوون، تہوان خہوتوون تاگایان لہ ہیچ نہ، بہ لام خوا بہ جوریک مشوروری لی خواردوون، تہ گہر بؤ

خۇيان مشووریان خواردبایه، تاوایان بۆ ئەدەکرا: نان لە کوئی بێنن؟ چۆن بگوزەرینن؟ چۆن دلیان ناتوقی (۳۰۹) سأل له ئەشکەوتیکی رەق و تەقدا؟ بەلام خوی پەرورەدگار وایکردوه: ئەم خەوه دریزه وایان زانیوه، رۆژیکه، یان بەشیکه له رۆژیک!!

۳- ئەوهش دەگەینەن کە خوا ﷻ هاوکات لەگەڵ ئەوهی ئەم خەوتنه سێسه دو نۆ (۳۰۹) سالییه، موعجیزه بووه و یاسا دڕ بووه! بەلام خوا ﷻ هەندئى له یاساکانی سروشتیشی تیدا رەچا و کردوون:
أ - هەلکیر و وەرگیران.

ب - خۆر که راستهوخۆ لێیان نه دا.

ج - له زاری ئەشکەوتە کەدا نەبن و، زۆریش له قوولایی ئەشکەوتە کەدا نەبن، که هیچ هەوا و فینکایه تییان نه گات.

د - سه گه کە یان له پێشیا نه وه بێ، ئەمانه کۆمه لێک یاسای گەردوونین، خوا ﷻ رەچاوی کردوون.
(۱۳) - کەوتنه مشت و مریان لەسەر ماوهی مانه وه یان له خەودا، بەلگه یه لەسەر نه گۆرانی جهسته یان:

ئەوه که له بهینی خۆیاندا دەکەونه مشت و مەر، که داخۆ چەند ماونه وه؟ چونکه هەندیک له زانایان (رەحمەتی خویان لێ بێ) هەر له خۆوه هەندئى شتیان گوتوه، تاخر (۳۰۹) سأل نینۆکی ئینسان دریز بێ، زۆر زۆر دریز دەبێ؟! هەر وه ها (۳۰۹) سأل مووی سەر و پێش و سمیلیان بێ، زۆر زۆر دریز دەبێ؟! چونکه مردووش جاری وا ههیه، نینۆکه کان و مووه کانی هەر دریز دەبن، پێش ئەوهی جهسته که ی له بهین بچێ، چ جای خەوتوو!

تجا هەندیک له زانایان گوتویانە: نینۆک و سەر و سمیلیان زۆر زۆر دریز بووه! بەلام ئەگەر وابووایه، هاوه لانی ئەشکەوت نه یانده گوت: رۆژیک، یاخود بەشیک له رۆژیک به خەوتوویی ماوینه وه، ئەو کاته دەیانگوت: ئەو نینۆکانه به هەفته یه ک و دوو هەفته، یان به مانگیک و دوو مانگ، هینده دریز نابن؟! دیاره تێمه زۆر ماوینه وه له خەودا! بەلام نا، ئەسألن که کەوتوونه مشت و مەر وه، لەسەر ماوهی مانه وه یان له خەودا، بەلگه یه لەسەر نه گۆرانی جهسته یان، نینۆک و موویان و تەمەنیان هەر له تەمەنی گەنجیه تی دا ماونه وه، کەواته: هەندیک له یاساکانی خوا ﷻ له سروشتدا، کاریان نه کردوه، که بریتی بووه له گەشه نه کردنی نینۆک و موویان و تەمەنیان و، هەر وه ها خانه کانی جهسته یان پیر

نہوون و، مووہ کانیان سپیی نہبوون، بہ لآم ہندیک لہ یاساکانی خوا ﷺ لہ سروشتدا کاریان کردوہ، کہ بریتہ لہ: ہہ لکیر و وہرگیر پیکردنیان و، تیشکی خور بہ شیوہیک ہی کہ راستہ خو لیان نہدا و... ہتد.

ننجا نئمہ وہک نابہقی (۲۵۹) ی سوورہقی (البقرہ) یہ، کہ خوا ﷺ تیبیدا باسی کہسیک دہکات، کہ ہندی لہ تفسیرہکان دہلین: نہو کہسہ عوزیر بووہ، وہک لہ بہرگی یہکہمی نئم تفسیرہدا بہ دریزی باسماں کردوہ، خوا ﷺ دہفہرموی: ﴿ اَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْبَةٍ وَهِيَ خَاوِبَةٌ عَنِ غُرُوبِهَا قَالَتْ اِنَّ يُعِيءُ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَاَمَّا تِلْكَ اُمَّةٌ مَّا تَدْرٰى اَنْتُمْ بِعَثَّتِمْ قَالَتْ كَمْ لَيْتَ قَالَتْ لَيْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَتْ بَلْ لَيْتَ مِائَةً عَامٍ فَاَنْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّوْا وَاَنْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَنَجْعَلُكَ اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَاَنْظُرْ اِلٰى اَلْطَّيْرِ كَيْفَ تُنْشِرُهَا ثُمَّ نَكُوْهُنَّ لِحَمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهَا قَالَتْ اَعْلَمُ اَنْ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۵۹﴾

(لیرہدا خوا ﷺ باسی نہو کہسہ دہکات و دہفہرموی): یان وہک نہو کہسہی کہ بہ لای ناوہدانیہ کدا پت بوو، کہ سہر بانہکانی بہسہر دیوارہکانیدا پروخا بوون (لہ دسی خویدا) گوئی: چوں دہبی خوا نئمہ زیندو بکاتہوہ؟ (نہک لہبہر نہوہی ہرہوی پتی نہبوو، بہ لکو پتی جیگای سہرسورمان بوو) خواش ﷺ سہد (۱۰۰) سال مراندی، دواتر زیندووی کردوہو، لسی پرسی: چہند ماویہوہ؟ گوئی: پوژیک یان کہمیک لہ پوژیک ملومہوہ (خوا) فہرمووی: بہ لکو سہد (۱۰۰) سال ماویہوہ! تہماشای خواردن و خواردنہوہت بکہ، ہیچ نہگورہو، (گوتراوہ: بہرچہنہیک میوہی پتی بووہ، تری یان ہنجیر یان ہہر میوہیہکی دیکہ بووبی، لہ جیی خوی بووہ و ہیچ نہگورہو، بہ لآم نہو گویندیرزہی کہ پتی بووہ، توپیوہ و تہنیا تیسقانہکانی ماونہوہ) تہماشای لاشہی گویندیرزہکەت بکہ! چوں تیسقانہکان ہلدہستیننہوہ و گویندیرزہکە زیندو دہکەنہوہ، بو نہوہی بتکہینہ نشانہ بو خہ لکی، تہماشای بکہ! چوں تیسقانہکان ہلدہستیننہوہو، دوابی دایدہپوشینہوہ بہ گوشت، دوی نہوہی کہ بوی پوونبووہ گوئی: من دہزانم کہ خوا ﷺ لہسہر ہہموو شتیک بہ توانایہ.

لہو بہسہر ہاتہش دا: دیسان خواردن و خواردنہوہکە ی نہو پیاوہ، ہیچ نہگورہو، کہچی گویندیرزہکە ی توپیوہو، بو خوشی مردو بووہ، یان نووستو بووہ، خوی زانا و توانا دہفہرموی: ﴿ فَاَمَّا تِلْكَ اُمَّةٌ عَاْرَتْكُمْ بِعَثَّتِمْ ﴾، خوا سہد سال مراندی، بہ لآم وا پیدہچی، ہی تہویش دیسان ہہر خہو بووبی، بہ لآم خہوہکە ی وی، سہد سال بووبی و خہوئیک قوولی مردن ناسا بووہ.

کهواته: لیره‌دا بۆمان دهرده‌که‌وئ، که خوا ﷻ جاری وایه، هه‌ندی له یاسا سروشتیه‌کانی، له کار ده‌خات، له هه‌مان کاتی‌شدا، هه‌ندی‌ک له یاساکانی دیکه‌ی، هه‌ر کار ده‌که‌ن، نه‌وه ده‌سه‌لاقی بـ سنووری خوایه، که هه‌ندی‌ک له یاساکانی کار بکه‌ن و، هه‌ندی‌ک کار نه‌که‌ن.

۱۴- مروف به هوی سه‌ره‌رشتیاری به نامانج که‌یه‌نه‌روه نه‌بئ، پئی دهر ناکات:

وه‌ک خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ ضَلَّ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ وِلِيًّا مُرِيدًا﴾ (۱۷). واته: هه‌ر که‌سی‌ک خوا پینمایی بکات، هه‌ر نه‌وه پئی پاستگرتوو و، هه‌ر که‌سی‌ک خوا گومرای بکات، تو هیج سه‌ره‌رشتیار و دوست و یاوهریکی به نامانج که‌یه‌نه‌رت بۆی چنگ ناکه‌وئ.

خواش ﷻ له گۆتره، که‌س ناخاته سه‌ر راسته پئی و، له گۆتره‌ش که‌س گومرا ناکات، پینمایی خوا بۆ هه‌موو لایه‌که، به‌لام خسته سه‌ر راسته پئی، خوا تایه‌ه‌ق ده‌کات به‌وانه‌وه که پینمایی خوا قبوول ده‌که‌ن و، گومرا کردنی‌ش، خوا به ملی ته‌و که‌سه‌انه‌ی دادینئ، که پینمایی خوا قبوول ناکه‌ن.

۱۵- مسؤلمان نابئ توانا و کاتی خوئی که شتی‌کدا به‌کاربینئ، که شوینی خوئی نه‌بئ:

به‌لئ مسؤلمان نابئ خه‌ریکی شتی‌ک بئ و په‌نجی بۆ بدات، له کاتی‌کدا بزانی که تواناکه‌ی به‌هه‌ده‌ر ده‌چئ و، هیج ده‌ستکه‌وتیکی نابئ، هه‌ر بۆیه‌ش هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت که بیدار دهنه‌وه، به‌کیکیان ده‌لئ: چهند ماونه‌وه؟ هه‌ندیکیان ده‌لئ: پوژنک، هه‌ندیکی دیکه‌یان ده‌لئ: به‌شیکی پوژنک، دوایی به‌کسه‌ر ده‌لئ: ﴿قَالُوا رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَيْسَ بِرَبِّكُمْ فَاتَّبِعُوا أَمْرَكُمْ وَرَبُّكُمْ هُوَ الَّذِي يَخْتَارُ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْهُمْ جُفُودًا﴾ (۱۸). واته: به‌ره‌ره‌دگارتان زاناره به‌وه که چهند ماونه‌وه، (خه‌ریکی کارنک بن که پینوستیتان پینه‌ق) به‌کیکیان به‌و پاره زیوه‌تانه‌وه بئیرن بۆ شار، با سه‌رنج بدات کام له فرۆشیارو دوو‌کانه‌کان، خواردنه‌که‌ی پاک و چاک‌تره! با بزویوتکان له‌و خواردنه بۆ بینئ.

واته: واز له‌وه بینن که زانیاریتان پینی نه‌ه و سه‌رتان لینی دهرناچئ و، کاتی خوئان به‌فیرو مه‌ده‌ن، به‌باس و خواسی شتی‌که‌وه، که تامراز و هوکاری گه‌یشت به‌ته‌نجامی نه‌و بابته‌تان له لایه.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ **دەرسی سێهەم** ❖

پنجاهی نهم دهرسه

به پرنان!

لهم دهرسه ماندا نایه ته کانی: (۲۷ - ۳۱) شی ده که بینه وه، نهم پینج (۵) نایه ته کومه نیک پرنمایمی گه وره و گرنگیان تیدان، بو پیغه مبهری خوا ﷻ و دواى نه ویش سه رتا بو هاوه لانی به پرنزو، پاشان بو شوینکه وتووای و، بو هه موو جیله کانی نومه تی، هه موو نه وانیه که په پیره وویی له پرنبازی پیغه مبهری کوتایی ده که ن ﷻ.

ههروه ها وپرای نهو پرنمایبانه، سه ره نجامی شوومی بیبروایانی سته مکاریش خراوته پروو، نه ویش له دوزه خدا خوئی ده بینته وه، که بریتیه له ناگرینکی بلنسه دار و، سزا و جه زربه، ههروه ها سه ره نجامی خیر و سه ره برزانه ی پروادارانیش، که بریتیه له شاد بوون به به هه شته پازاوه کانی خوا و، نهو نازو نیعمه تانه ی تیبیان دان.

﴿ وَأَتْلُ مَا أُرْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ يَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَأَصْبَرَ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدَ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَن شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهَا فِيهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَعِيثُوا يُعَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّرَابُ وَسَحَّتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ ۞

مانای دهقا و دهقی نابهتکان

{ههروه‌ها نه‌وه‌ی له کتیسی په‌روه‌ردگارت بۆت سرش کراوه، بیخوینه‌وه و شوینی بکه‌وه، هیچ گۆره‌ریک بۆ وشه‌کانی (خوا) نیه و، جگه له‌وی هیچ په‌نایه‌ک نادۆزیته‌وه (۲۷) هه‌روه‌ها خۆت راگره له‌گه‌ل ته‌وانه‌دا که به‌یانیان و تیواران، له په‌روه‌ردگاریان ده‌پلینه‌وه و، پوو (و په‌زامه‌ندی) ی وی ده‌خوازن و، چاوتیان له‌سه‌ر لاه‌ده، به‌هۆی نه‌وه‌وه که جوانیی ژبانی دنیات بوئی و، به‌قه‌سی که‌سیکش مه‌که، که دلیمان له یادی خۆمان بئ ناگا کردوه و، شوینی تاره‌زووی که‌وتوه و، حالی زایه‌بووه (و سه‌ری به‌فته‌ارهت چوه) (۲۸) بشلتی: هه‌ق ته‌نیا له په‌روه‌ردگارتانه‌وه‌یه، تنجا کئی ده‌یه‌وئی با بروابینتی و، کیش ده‌یه‌وئی با بیپروا بئ، تیمه ناگرینکمان بۆ سه‌سته‌مکاران ناماده کردوه، که بلتسه و دووکه‌لی سه‌راه‌برده تاسای، ده‌وری داوون و، نه‌گه‌ر داد و فیغانیش بکه‌ن، ناویکی کولای وه‌ک کانزای قالکراوه‌یان ده‌فریا ده‌خرئی، که تینه‌که‌ی پرووان ده‌برژینتی، نه‌و خواردنه‌وه‌یه خراپترین خواردنه‌وه‌یه‌و، نه‌و حاله‌ش خراپترین حاله‌ق گوزه‌رانه (۲۹) مسۆگه‌ر نه‌وانه‌ی بروایان هیناوه‌و، کرده‌وه باشه‌کانیان کردوون، تیمه پاداشتی که‌سیک کرده‌وی چاک بکات، زایه‌ناکه‌ین (۳۰) نا ته‌وانه باخ و بیستانی هه‌میشه‌یان هه‌ن، پوو‌بار گه‌ل به ژیر (کۆشه‌کان) یاندا ده‌پۆن، له‌ویدا به بازی ژیرین ده‌پازیتینه‌وه و، پۆشاک سه‌وز له ناوریشمی ته‌نک و ته‌ستور ده‌پۆشن، له‌ویدا له‌سه‌ر ته‌ختان پالپانداوه‌ته‌وه، نا نه‌وه چاکترین پاداشته و، جیگا و نشینگه‌یه‌کی هه‌ره په‌سند و دلگیره (۳۱) .

نشیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له وشه‌کان

(وَأَتْلُ)؛ واته: بخوینه‌وه، یاخود شوینی بکه‌وه، (تَلَاةٌ: تَبَعَهُ مَتَابَعَةً لَيْسَ يَبْتَهَا مَا لَيْسَ مِنْهَا وَالْقَلَاةُ: تَخْتَصُّ بِاتِّبَاعِ كُتُبِ اللَّهِ لِلْمَنْزِلَةِ، تَارَةً بِالْقِرَاءَةِ، وَتَارَةً بِالِاتِّتِمَامِ لِمَا فِيهَا)، (تَلَاةٌ)، واته: شوینی که‌وت، شوینکه‌وتنیک که له نیوانی نه‌و شتانه که به دوابی به‌کدیه‌وه‌ن، شتیکی دیکه‌ی نامۆ نه‌یه‌ته نیوان، وشه‌ی (تلاوة) یش تابه‌ته به شوینکه‌وتنی کتیبه دابه‌زیتراوه‌کانی خواوه (۳۲)، جا چ به‌وه که بخویندرینه‌وه، چ به‌وه که په‌رپه‌وییان لیبکری و، پابه‌ندیی به‌وه‌وه بکری که گرتوو‌یانه‌ته خۆیان.

(مُتَحَدًّا): ده گونجی چاواگ بن، (أَي: التَّجَاةُ أَوْ مَوْضِعَ التَّجَاةِ، وَالتَّحَدُّ إِلَى كَذَا: مَالَ، وَاتَّه: مهیلی به لای فلان شته دا چوو، په نای پی برد، ده شکونجی (مُتَحَدًّا): به مانای په ناگه بن، یان: (مَلَجًا).

(وَلَا تَعُدُّ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ): چاوتیان له سهر لاهه ده. (الْعُدُو: التَّجَاوُزُ وَمُتَافَاةُ الْإِلْتِمَامِ)، (عَدُو) بریتیه له لی تپیه پانندن، بواردن، پیچه وانه ی پیکه وه گونجانه.
(فُرُطًا): (أَي: إِفْرَاطًا وَتَضْيِغًا)، واته: زنده روئی و به زایه دان.

(سُرَادِقُهَا): (فارسی مغرب، بَيْتٌ مُسَرَّدَقٌ مَجْعُولٌ عَلَى هَيْئَةِ سُرَادِقٍ)، وشه ی (سُرَادِقٍ): وشه به کی فارسیه به عه پیبی کراوه، له سه راپه رده وه هاتوه، (بَيْتٌ مُسَرَّدَقٌ مَا لَيْكَ له سهر شپوه ی سه راپه رده پی، سه راپه رده بریتیه له وه که کاتی خوئی باو بووه، ته وه خانووه بیلایه کی هه بووه و په رده یه کیان به سه ردا داوه، بو سیهر، یان وه ک نوابیه ک، ته وه پی پی گوتراوه: (سُرَادِقٍ)، لپرده ما به ست نه وه یه که بلایسه و دوو کله ی نه و ناگره، وه ک سه راپه رده به رزده بیتیه وه.

(كَالْمُهَلِّ): (المُهَلُّ: ذُرِّيُّ الزُّنْبِ، المَغْدِيُّ المُنْدَابِ، النُّعَاسُ المُنْدَابِ، القَيْخُ وَالصَّيْدِ)، (مُهَل) به چند شپوه یه ک مانا کراوه: تلئی زهیت، زهیت که قال ده کرتنه وه تلته که ی بنه وه ی، ته وه پی پی گوتراوه: (مُهَل)، هه روه ها ک انزای تواوه، ننجا نه و ک انزایه مس پی یان ناسن پی، هه روه ها به کیم و زوو خاویش مانا کراوه.

(يَسْوِي): (سَوَى اللَّحْمِ، يَسْوِيهِ سَيًّا)، واته: گوشته که ی برژاند، ده بیرژینسی به برژاندن، که واته: (يَسْوِي أَلْوَجُوهَ) واته: ده م و چاویان داده مالنسی و ده بیرژینسی.

(مُرْتَفَقًا): (مرتفق) هه ر شتیکه که به هره ی لیوه ربگیری، (المُرْفَقَةُ: المِخْدَةُ، وَمُرْتَفَقٌ: أَخَذَ المِرْفَقَةَ، مُرْتَفَقٌ: مُنْبِئِي عَلَى مِرْفَقِ يَدِهِ، وَالْمِرْتَفَقُ: كُلُّ مَا يُرْتَفَقُ بِهِ وَيُنْتَفَعُ، كَذَا المِرْفَقُ، وَالجَمْعُ: مِرَافِقٌ)، (مِرْفَقَةٌ) واته: سه رین، یان بالنج ته وه ی که تینسان پالی پیته ده دا، ده گوتری: (مِرْفَقِ)، واته: پالی به سه رینه که وه دا (مرتفق)، واته: نه و که سه ی که پالی داوه ته وه له سه ر لاشانی و، له سه ر ثانیسکی، (مُرْتَفَقٌ) هه ر شتیکه سوودی لیوه ربگیری و، به هره ی لی وه ربگیری، هه ر پنداویستییه ک، هه روه ها وشه ی (مِرْفَقٌ) که به (مِرْفَقِ) یش هاتوه و کویه که یان (مِرْفَقِ) دیسان هه موو نه و شتانه پنداویستیین و، مروئی لیان به هره مه نندن.

(أَسَاوِرَ): جَمْعُ سَوَارٍ، أَسْلُهُ فَارِسِيٌّ: دِستوار، (أَسَاوِرَ) كَوَى (سَوَارٍ) بَازَنَ بِهِ كوردی، تەویش لە (دِستوار)ی فارسییەو هاتو، یان لە زمانێکی دیکە ی تیکە ل و هاوبەش لە ئێوان فارسی و کوردی دا، کە بریتیه شتێک لە دەست دەکرێ، بازن یان دەستەوانە. (سُنْدُسٌ): (الدُّبْيَاغُ الرَّبِيعِيُّ)، (سُنْدُسٌ) واتە: ئاوریشمی تەنک، کە لە ژێر جلان لەبەر کراو، وەک: فانیلە و ... هتد.

(وَأِسْتَبْرَقَ): (الدُّبْيَاغُ الْغَلِيظُ)، (إِسْتَبْرَقَ) ئاوریشمی تەستورە، کە لەسەر جلان لەبەر کراو.

دەگونجی هەردووکیان ئەصلە کە یان فارسی بی، یا خود هیندی بی، بەلام هاتوونە ئێو زمانی عەرەبیەو.

(مُتَّكِرِينَ): واتە: پالیان داو تەو، (المُتَّكِرُ: مَوْضِعُ الْإِتِّكَاةِ)، (مُتَّكِرًا) ئەو شوێنە یە کە ئینسان پالی ئیداو تەو (قَالَ الْأَفْشِيُّ: الْمُجْلِسُ) واتە: مە جلیس، شوینی لێی دانیشن، (إِتَّكَأَ: إِعْتَمَدَ) واتە: شان ویدا و پالی ویدا.

(أَلْأَرَاكِ): (جَمْعُ الْأَرِيكَةِ: حَجَلَةٌ عَلَى سَرِيرٍ، جَمْعُهَا أَرَاكٌ)، (أَرِيكَةٌ) یانی: تەخت، (حَجَلَةٌ) بریتیه لە پەرەدیە کە بە سەر تەختیکان داداوه، کە شوینی پالدا نهوه و پشوودان بووه، (أَرِيكَةٌ) بە (أَرَاكٌ) کۆ دەکرێتەو، واتە: ئەو تەخت و شوینانە ی خەلکیکی خۆشگوزەران و دەولەمەند، کە بۆ پشوو لە سەردان و شان دادان و حەسانەو، دانراون.

مانای گشتی نایەتەکان

خوَا ۞ لَمْ جَعَدْنَا نَابَةَ تَهْدَا، ژمارە یەك رینمایی و نامۆژگاری، بۆ پیغه مەبری خاتەم ۞ دە خاتە روو، دەفرموی: ۞ وَأَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ ۞، واتە: ئەو ی لە کتیبی پەرودەرگارت بۆت سروش کراو و بۆت تیردراو، بیخوینەو، یا خود شوینی بکەو، (تِلَاؤُ: قَرَأَهُ، وَتِلَاؤُ: تَبَعَهُ)، یانی: خویندیەو، شوینی کەوت، (تِلَاؤُ) بە رای هەندی له زانایان: تاییەتە بە خویندنهوی، یان شوینکەوتنی وهیبی خوا و کتیبە دابەزێنراوه کانی خواوه ۞، ۞ لَا مَبْدَلَ لِكَلِمَتِهِ ۞، گۆرەر یان: بگۆر بۆ وشەکانی خوا نیه، واتە: هیچ کەس ناتوانی بیانگۆزی و دەستکاریان بکات.

(گلمات) یش کوئی (کلمہ) یہ، واتہ: وشہ کان، دہگونجی مہ بہست پیئی وشہ کانی خوا
 بی، کہ فہرمووی، دہشگونجی مہ بہست پیئی بریارہ کانی خوا بی، چونکہ خوا ﴿﴾
 بریارہ کانی خوئی بہ وشہ ناوبردوون، وک له سووہتی (یس) دا دہفہرموئی: ﴿﴾ اِنَّمَا اَمْرُهُ
 اِذَا ارَادَ سَيْئًا اَنْ يَقُوْلَ لَهُ، كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿﴾، واتہ: ہہر کاریک خوا ویستی بیکات،
 پیئی بفہرموئی: ببہ، دہبی، واتہ: خوا بہ (وشہ) تہ عبیری کردوہ له بریارہ کانی خوئی.

﴿﴾ وَلَنْ نَجِدَ مِنْ دُوْنِهِ مُلْتَحَدًا ﴿﴾، ہہروہا تو جگہ له خوا، پہناگہ یہ کی دیکت چنگ
 ناکہ وی، یاخود ہیج دہرباز بوونیک بو تو نیہ، جگہ له خوا، یاخود له بہرانبہر خوادا،
 تو دہرباز بوونت نیہ، وشہی (مُلْتَحَد) دہگونجی: ا - ناوی شوین (اسم مکان) بی، ب -
 دہشگونجی چاوک (مصدر) بی، واتہ: دہرباز بوون.

تہوہش بہر پہرچدانہ وہی قسہی کافرہ کانہ، کہ داویان له پیغہ مہری خاتم ﴿﴾
 دہکرد: قورٹان دہستکاری بکات و بیگوپی، تہو شوینانہی کہ بہ دئی تہوان نین! خوا
 ﴿﴾ دہفہرموئی: تو تہوہی له کتیبی خوا بوٹ سروش کراوہ، بیخوینہ وہو شوینی بکہ وہو،
 گوپرہ نیہ بو وشہ کانی خوا، چونکہ وشہ کانی خوا ہہموویان له شوینی خویندان و، له
 سہدا سہد راستن و دادگہرانہن.

ہہروہا ہیج پہناگہ یہ کیشت نیہ، یانی: تہ گہر گریمان سہر پیچی له فہرمانی
 پہروہردگارت بکہی، ہیج پہناگہ یہ کت نیہ، پہنای پی ببہی و ہیج دہرباز بوونیکت
 نیہ.

﴿﴾ وَاَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدُوِّ وَالْآخِرَىٰ يُرِيدُوْنَ وَجْهَهُ ﴿﴾،
 خوشت راگرہ له گہل تہوانہدا کہ بہ یانین و تیواران له پہروہردگاریان دہپارتنہ وہو،
 پرووی خویان دہوی، واتہ: رہزامہ ندیی خوا، یاخود: دیداری خوا، یان: تہوہ کہ خوا ﴿﴾
 پروویان تیبکات و گرنگیان پینسات، وک له کوردہواریی خویماندا دہتین: خواہ! پرووی
 رہحمہتی خویمان تیبکہ، یان: پرووی رہحمہ غمان لی و ہرمہ گیرہ، واتہ: ہیج مہ بہستیکی
 دیکہ یان نیہ، جگہ لہوہی پہروہردگاریان له خویمان پازیی بکن و، پروویان تیبکات بہ
 رہحمہت و، پاداشتیان بداتہ وہو.

﴿﴾ وَلَا تَعُدُّ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ ﴿﴾، چاوہ کانی خویمان لہ سہر لامہ دہ و، چاوتیان لہ سہر
 ہہلمہ نکبوہ، یانی: کہ بہ کہم بابہخ تہ ماشایان بکہی، یان کہ سانیکی دیکت لہوان
 لہ لہ مہ بہستہر بی، ﴿﴾ تَرِيْدُ زَيْتَةَ الْحَيَوَةِ الدُّنْيَا ﴿﴾، لہ تہجامی تہوہدا چاوتیان لہ سہر

لایده، که جوانی ژبانی دنیات بوی! ﴿وَلَا نُنْفَعُ مَنْ آغْنَانَا قَلْبُهُ عَنِ ذِكْرِنَا﴾، ههروهها گوپراه لیبی که سیک مه که که دلیمان له یادی خومان بن ناگا کردوه، ﴿وَأَنْتَعِ هُونَهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا﴾، که ووتته شوین ناره زووی و، حالی وی تیه پریوه و کاروباری زیده پوی تیادیه و زایه بووه، واته: که سیک و شایسته ی نهوه نیه، تو گوئی بو بگری و به قسه ی بکه ی و، به هوی نهوه: چاو له بروادارانیک لایده، که به یانان و تیواران له پهروه ردگاریان ده پرتنه وه مه به ستیان په زامه ندیی خواجه.

﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ﴾، بتی: هه ق له پهروه ردگاران نهویه، یان: هه ق ته نیا له پهروه ردگاران نهویه دهرده که وی، ﴿فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفِرْ﴾، تنجا کن چه ز ده کات با پروایتی و، کیش چه ز ده کات، با بیپروا بی، دنیا جیکای تاقیکردنهویه.

﴿إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا﴾، بیگومان تیمه بو سته مکاران تاگریکمان ناماده کردوه که سه را په رده که ی دهوری داون.

وشه ی (سُرَادِق) لیره دا مه به ست پی سهراپه رده ی پوآله تیی نیه، به لکو مه به ست: نهو دووکه ل و بلتسه یه یه که به رزبوته وه، بو نهو شوئنه ی که نهوانی تیدان، که وه ک سهراپه رده ی لیهاوتوه و دهوری گرتوون، ﴿وَإِن يَسْتَعْجِلُوا بِعَاقِبَتِ الْآيَاتِ كَأَمْهَلٍ﴾، تنجا نه گهر داد و فیغان بکه ن و هاواریش بکه ن، داوا ی کومه کی و یارمه تیی بکه ن، ناویکی گهر میان له فریا ده خری و به هاناوه دهردری، که وه ک کانزای تواوه یه، یان: وه ک تلتی زهیت وایه، که زور گهرمه، یان: وه کیم و زووخاویکی گهرم وایه ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْوَجْهِ﴾، پروه کان دهرزینی و دایانده مالتی، واته: هه ر که نهو ناوه له خوین نریک ده که نهوه، بو تهوی بیخونه وه، دم و چاویان دهرزینی و پیستی دم و چاویان داده مالتی.

﴿يَسْأَلُكَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَقَقًا﴾، نهو خواردنه وهیه، خرابترین خواردنه وهیه و، نهو حاله ی نهوانی تیدان، خرابترین حاله و، نهو شوئنه ی که نهوان به حساب ده بی تیدا پشوو بدن و نیسپراحتی تیدا بکه ن، خرابترین شوین و شیوه ی پشوودانه.

نهوه به نسبت بیپروایان سته مکاروه، نهوه سه ره نجامی شو میانه.

تنجا دتیه سه ر یاسی برواداران و دهره رموی: ﴿إِنَّ الذِّبْقَ أَمْثَلُ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا﴾، به دنیایه وه: نهوانه ی پروایان هیناوه و کرده وه باشه کان نه نجام ددهن، که سیک کاری چاک بکات، تیمه پاداشته که ی زایه ناکهین.

﴿أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ﴾، نا نهوانه چهند باخ و بیستانیکی همیشگیان هه، واته همیشگی سهوزن و بهردهوام بهر و میوه دهردهکهن و، رووباریان به ژیردا دهرۆن، واته: رووبار به ژیر کۆشکهکان و خانووبههکانیاندا دهرۆن، ﴿يَحْمَلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ﴾، لهوئیدا دهرآزیرنهوه (لهو بهههشتهدا) به بازن ژیر.

(أساور) کۆی (سوار)ه، واته: بازن، نهوهی له دهست دهرکۆی.

نهو بازنانهش له ژیر دروست کراون و، له شوئینی دیکه باسی گهوههر (لؤلؤ) دهکات، واته: له گهوههر دروست کراون: ﴿يَحْمَلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلباسهم فيها حرير﴾ ﴿۳۳﴾ ﴿فاطر﴾ ﴿وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا﴾، پۆشاکێ سهوزیش دهرپۆشن، ﴿مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ﴾، له ناوریشمی تهنک و ناوریشمی نهستور، تهنکهکه، لهسهه پنیست لهبههه کراوه و، نهستورهکهش لهسهه پۆشاک، یانی: لهسهه پۆشاکێ نیهوهه، ﴿مُتَّكِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ﴾، لهسهه تهختان پالیان داوهتهوه.

(إسکاء) بریتیه لهوهی ئینسان پالبداتهوه، یانی: لهسهه نهنیشتی و لهسهه ئانیشتی پالبداتهوه.

(أرائك) ییش کۆی (أریکه)یه، که بریتیه له تهختیک پهردهی بهسههوهه بی، (سیرر علیه حجلة)، (حجلة) بریتیه له پهردهیهکی وهک گومبههه، بهسهه تهختهکهدا دهردری، ﴿نعم الثواب وحسنت مرقعاً﴾، نهو پاداشته باشتیرین پاداشتهه، نهو جیگا و ریکا و شوئینی تیدا پشوودانهش، باشتیرین شوئینی پشوودان و ئیسراحهته.

مهسه له گرنهگان

مهسه له یه کهم:

خوای سوره النور به پیغمبری ص فرمووه: نه وهی له کتیبی پهروهردگار ت بۆت سروش کراوه، بیخوینه وه و شوینی بکه وه، هیچ گۆره ریک بۆ وشه کانی (خوای) نیه و، جگه له وی، هیچ په ناگه یه کت چنگ ناکه وی:

خوای ده فرموئی: ﴿وَأْتِلْ مَا أُرِجَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَتِهِ ۗ وَلَنْ نَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۗ﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته. له سنی برکه دا:

(۱) - ﴿وَأْتِلْ مَا أُرِجَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ﴾، (وی بادانه وه (عطف) ئەم مهسه سه، ده گپرتنه وه بۆ سه مهسه سه کانی پیشی، یانی: ههروه ها سه ره رای ته وانه ی پیشی، نه وه ی له کتیبی خواش بۆت سروش کراوه، بیخوینه وه و شوینی بکه وه.

(الضَّلَاةُ: هِيَ الْقِرَاءَةُ وَالِإِتْبَاعُ)، (تِلَاوَةٌ) بریتیه له خویندنه وه و شوینکه وتن، که لیره دا مهسه سه خویندنه وهی کتیبی خوای پهروهردگار، واته: گرنگی و بایه خ مهسه سه به کافره گان و، رق هه ستانیا ن له کتیبی خواو، نه وه ی بۆت سروش کراوه له کتیبی خوا، تاکو نه وه کاته ی ئەم سووره ته دابه زیوه (که پیشتر گوتمان: (۶۸) هه مین یان (۷۰) یه مین سووره ته) شوین نه وه بکه وه و بیخوینه وه و په پیره ویسی لیکه و، گوئی به وانه مهسه سه، که دژایه تیی قورن ان ده که ن.

(۲) - ﴿لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَتِهِ﴾، گۆره ر نیه بۆ وشه کانی، (لا) لیره دا: (هِيَ التَّائِيَةُ لِلْجِنْسِ)، بۆیه نه وه ی دوا ی خوئی (مَنْصُوب) ده کات، وه ک: (لا إله إلا الله).

ئەم رسته یه لیره دا دوو مانایان هه لده گری:

أ - مهسه سه نه وه یه هیچ که س مۆله تی نیه، ده ستکاری و شه کان و فه رمانه کانی خوای پهروهردگار بکات، (وَالْمُرَادُ نَهَى الْإِنْسَانَ فِي أَنْ يُبَدِّلَ أَحَدَ كَلِمَاتِ اللَّهِ).

ب - دہشگونجی مہ بہست تہوہ بن، تہ گہر بشویستری: وشہ کانی خوا (قورٹان) بکوپرین و وشہ یہ ک له شوین وشہ یہ کی دیکہ دابرتی، وک دستکاری کردن و گوپین، ہر ناتوانری، بوچی؟ چونکہ خواہ پورہ دگار، تہو کوٹا کتیہی خوی پاراستوہ له دستکاری کردن و گوپان.

ہہ بہ تہ دہشگونجی - وک پینتر گومان - مہ بہست له (کلمات) بریارہ کانی خواو حوکمہ قہ دہریہ کانی و گہر دوونیبہ کانی بن، بہ لام بہ پی سیاق زیاتر وا پیدہ چتی: مہ بہست له (کلمات) وشہ کانی کتیہہ کی و، فرمایشتہ کی بن.

۳- ﴿وَلَنْ نُجَدِّ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحِدًا﴾، تُو جگہ له خوا پہ ناگہ یہ کی دیکتہ چنگ ناکہ وی.

(الملتحد: اسم مکان ميمي: وَهُوَ مَكَانُ الْإِلْتِمَادِ، وَهُوَ الْمِيلُ إِلَى جَانِبٍ، وَصِيغَةُ الْإِفْتِعَالِ، لِأَنَّ أَصْلَهُ تَكَلَّفَ الْمِيلَ)، وشہی (ملتحد) ناوی شوینہ، واتہ: شوینی (إلتعاد) کہ بریتہ له (میل)، واتہ: شوینیکت چہنگ ناکہ وی، کہ بو لای بچی، بویش له سہر کیشی (إفتعال) ہاتوہ، چونکہ له تہ صلا (ملتحد) شوینیکہ نینسان دہ بن خوی تہ زیہت بدات، تا کو دہیدوزیتہ وہ.

واتہ: ہیچ شتیک تُو له سزای خوا پہ نا نادات و ناتپاریزی و چہ پالہت نادات، تہ گہر دہستکاری یہ کن له وشہ کانی خوا بکہی، نجا تہ مہ بہستہ له چہند شوینیکی دیکہ ش له قورٹاندا ہاتوہ، کہ تہمہ زیاتر بہر پہرچدانہ وہی داوا و تہ کلیفی کافرہ کان بووہ و داوایان له پیغہ مہر ﴿﴿﴾ کردوہ: دہستکاری قورٹان بکات، یا خود تہو شوینانہی بہ دلای تہ وان نین، بیانگوپتی، بو تہ وہی کہ بہ دلای تہ وانہ، وک له سوورہتی (العاقبة) دا خوا ﴿﴿﴾ دہ فرموئی: ﴿﴿﴾ وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَابِلِ ﴿١١﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿١٣﴾ فَمَا يَنْكُرُ مِنْ أَهْلِهِ عَتَهُ حَجْرِينَ ﴿١٧﴾، واتہ: تہ گہر قسہی بہ دہم تیمہ وہ ہہ بہ ستایہ، قوئی راستمان دہ گرت، دواپی رگی ملیمان دہبری و، ہیچ کام له تیوہش نہ تاندہ توانی بکہ ونہ بہینہ وہ (کہ نہ ہیٹن، تیمہ سزای بدہین).

مهسه لهی دووم:

ههروهها لهگه‌ل لهوانه‌دا که به‌یانیان و تیاران له په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه و، پروو و په‌زامه‌ندی و بیان ده‌وی، پرووی خۆت رابگره و، چاوتیان له‌سه‌ر لامه‌ده، به هۆی و یستنی جوانیی ژبانی دنیاوه و به قسه‌ی که‌سیکیش مه‌که، که دلیمان له یادی خۆمان بئ ناگا کردوه و، شوینی ناره‌زووی که‌وتوه و کاری کراوه و، سه‌ری به فه‌تاره‌ت چووه:

خَوَا ۞ دَه‌فَه‌رَمَوَى: ﴿۱﴾ وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْقَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ، وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطْعَمَنَ مِنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ، عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوْنَهُ وَكَانَ أَمْرُهُ قُرْطًا ﴿۲۸﴾ ۞

شیک‌ردنه‌وی ته‌م ئایه‌ته، له هه‌شت برگه‌دا:

(۱) - ﴿۱﴾ وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ ۞، خۆت رابگره، له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا که له په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه که ده‌فهرموئ: ﴿۱﴾ وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ ۞، (آی: اِحْسِنَا مَعَهُمْ حَسَنَ مَلَاذِمَةٍ، وَضَمَّنَ مَعْنَى الْمَلَاذِمَةِ، إِذْ عُلِقَ بِهِ ظَرْفُ «مَعَ»)، واته: خۆت رابگره و خۆت به‌ئێله‌وه به شتوه‌یه‌ک په‌یوه‌ست بئ، لێره‌دا (اصبر) مانای له‌گه‌لدا بوون و لئ جیانه‌بوونه‌وی خراوته تئو، چونکه (ظرف) ی له‌گه‌ل (مع) ی بئ هه‌لوا‌سراوه و پێوه په‌یوه‌ست کراوه.

(۲) - ﴿۲﴾ بِالْقَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ ۞، به‌یانیان و تیاران، خۆت‌راویشه‌ته‌وه: (بِالْقَدْوَةِ)، به‌لام زیاتر (بِالْقَدْوَةِ) هاتوه، یانی: به‌یانیان، (وَالْعَشِيِّ) واته: تیاران، بیکومان لێره‌دا مه‌به‌ست ته‌وه‌نیه که ته‌نیا به‌یانیان و تیاران، له په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه، به‌لام ته‌و دوو کاته، کاتیکی زۆر هه‌ست بزۆزین و گه‌لیک سه‌ره‌نج راکیشن، چونکه به‌یانیان هێمای په‌یدا‌بوونی بوون (وجود) ه که ده‌ست پێده‌کات و، تیارانیش په‌مزی کۆتایی پێهاتنه، واته: له به‌یانیه‌وه تا‌کو تیاره و، له تیاره‌وه تا‌کو به‌یانیی له په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه، واته: هه‌میشه و به‌رده‌وام لێی ده‌پارینه‌وه.

(۳) - ﴿۳﴾ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۞، پرووی ئه‌ویان ده‌وی، ده‌گونجئ لێره‌دا مه‌به‌ست ته‌وه‌بئ که ده‌یان‌ه‌وی: خوا پرووی خۆیان پێشان بدات، خوا بێنن و به دیداری شادبن، یاخود مه‌به‌ست له (وَجْهَهُ) په‌زامه‌ندیی خوایه، ده‌گوترئ: پرووی نه‌دایه، واته: لئ پازی نه‌بوو، یان پرووی لئ وه‌رگێرا، یانی: لئ تووره‌بوو، ته‌و ته‌عبیرانه له زمانی کوردیی و عه‌ره‌بیی و هه‌موو زمانه‌کانی دیکه‌شدا هه‌ن.

یاخود: (الوجه: مَجَازٌ فِي إِقْبَالِهِ عَلَى الْعَبْدِ)، (وجه) مه جازه بؤ پرووتیکردنی خوا له بهنده که هی، واته: ده یانه وی خوا ۱۳۱ پروویان تی بکات و گرنگیان پتیدات.

۴- ﴿وَلَا تَعُدُّ عَيْتَاكَ عَنْهُمْ﴾، دوو چاوی خوتیان له سر لامده، لیره دا (نهی العینین عن أن تعدوا عن الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي، أي: أن تجاوزاهم، وَالْمَقْصُودُ: الإِهْمَالُ، وَصُمْنُ فِعْلُ الْعَدْوِ معنى الإعراض، فَعُدُّ بِ «عن»، عَدَاةٌ: جَاوَزَهُ)، لیره دا خوا ۱۳۱ ته عبیره که هی وا به کارهیناوه ریگری (نهی) له چاوه کان ده کات، که له سر نهوان هه لبتکون و، نهوان بیوین، یانی: چاوه کان له سر نهوان لایچن، با دوو چاوه کت له سر نهوان لانه چن، واته: پشت گوتیان مه خه.

وشه ی (عَدُوٌّ) ش به مانای لئ تپه رین و لادان، دئ: مانای پشتگوتیخستنی خراوته نیو، به هوی نهووه که: به (عن) به رکاری خواستوه (عَدَاةٌ: جَاوَزَهُ)، (عَدَاةٌ) واته: لئی تپه ری، به لام که به (عن) ته عدهای کردوه بؤ (مفعول به)، واته: پشتگوتی خست، یانی: وپرای مانای خوی مانایه کی دیکه ش ده به خستی، به هوی نهووه که به (عن) به رکاری ویستوه، نهویش بریتیه له: پشتگوتی خستی.

۵- ﴿رُبُّدٌ زَيْتَةٌ أَلْحَيَوَةُ الدُّنْيَا﴾، به هوی نهووه که جوانی ژیا نی دنیات ده وی، واته: با ویستنی جوانی ژیا نی دنیا، نه بپته هوی نهوی تو پشت له و پروادارانه بکه ی، که له پهروه رداریان ده پارتنهوه، به یانیان و ئیواران و ته نیا ره زامه ندیی پهروه ردارگی خویانیان ده وی.

۶- ﴿وَلَا تُطِيعُ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ، عَنْ ذِكْرِنَا﴾، به قسه ی که سیک مه که و گوتراپه لئی مه که، که دلیمان له یادی خومان بی ناگا کردوه.

واته: داواکاریه کانیمان گوتی پیمه دهو، وه لامیان مه دهوه، (إغفال) بریتیه له په پیداکردنی بیتاگایی (إيجاد الغفلة)، به لام بیگومان خوا ۱۳۱ که س له خووه بی ناگا ناکات، یانی: به پیتی یاسایه ک که خوا له ژیا نی به شه ردا دیناوه: که سیک هه ر خهریکی دنیایه و، خهریکی رپاوردن و تیرکردن غه ریزه کانیه تی و، ئاوپ له خوا له په ژوی دواپی ناداته وه، سه ره نجام دلی مؤر ده کری و دلی ره ش ده بی، وای لیدی: بی ناگا ده بی له خوا.

۷- ﴿وَأَتَّبَعَهُ هُونَهُ﴾، که سیک که که وتوته شوین ناره زوی خوی، واته: له نه نجامی نهووه که له خوا دوور که وتوته وه، که وتوته شوین ناره زوی، یاخود له نه نجامی شوینکه وتنی ناره زوی خویدا، له یادی خوا بی ناگا بووه، نهو دووانه هه ر دووکیان کاریگه رییان له سر یه کدی هه یه، هه ر که سی له یادی خوا بی ناگا بی، ناره زوی په رستی دپته تیو دل و دهرونیوه وه، له جیا تی خوا په رستی و، هه ر که سیکش شوین ناره زوی بکه وی، له خوا دوور ده که وپته وه وه، خوا فه راموش ده کات.

۸- ﴿وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا﴾، کاری وی تپه ریوه و، زا به بووه، واته: سه ری به فه تاره ت چووه.

ثَمَّ نَابِهَتْهُ مَوْبِرًا كَهَا، وَهِيَ نَابِهَتْهَا كَانِي: (۵۲ - ۵۵) ای سوورهتی (الأنعام)، كه تيمه له بهرگی پينجه می نهم ته فسیره دا، به تفصیل شیمان کردونه وه:

﴿ وَلَا تَنْظُرُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْرِ وَالْعَيْتِ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَنْظُرُهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۵۲﴾ وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَذَا كَلِمَاتٌ عَلِيمَةٌ مِنَ اللَّهِ يَأْتِيهَا اللَّهُ بِالشَّكْرِينَ ﴿۵۳﴾ وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أَيْدِينَا فَقُلْ سَلِمْتُ عَلَيْكُمْ كَمَا بَدَأْتُكُمْ عَلَى نَفْسِي الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مِنْ عَجَلٍ مِنْكُمْ سُوًّا بِمَحَلَّتْهُ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ، وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ عَفُورٌ رَجِيمٌ ﴿۵۴﴾ وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ أَلْبَتَى وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلَ الْمُجْرِمِينَ ﴿۵۵﴾ ﴾

کهواته: وادياره سه رها تا کافره کان داوای دهرکردنی بروداره رهش و پروته کانیان کردوه، دواتر که پیغمبر ملی نه داوه، به ته وندنده وازیان هیناوه، که پشتگوئی بخرتن، چونکه سوورهتی (الأنعام) پیش سوورهتی (الکھف) دابه زیوه، له سوورهتی (الأنعام) دا کافره کان داوایان له پیغمبر ﷺ کردوه، که نه وه رهش و پروتانه دهریکات، وه که له هوی هاتنه وه خواره وه که ی، له کاتی خویدا، باسماں کردوه، بویه خوا له وه لایمی نه وانده دا ده فرموی: ﴿ وَلَا تَنْظُرُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْرِ وَالْعَيْتِ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ﴾، نه وانده دهرمه که که به یانیان و تیواران، له پهروه درگاریان ده پارینه وه و، پرو و په زامه ندیی خویان ده وی.

بیگومان په وحشی پیغمبر ﷺ له وه بهر زتر بووه، که له مه جلیسی خوی دهریان بکات، به لَم بویه خوا ﷺ ده فرموی: دهریان مه که، چونکه خوی بهر ز ﷺ هه مان وشه ی کافره کانی به کار هیناوه ته وه، که گو توویانه: (اظرده هؤلاه) واته: نه وانده دهریکه! به لَم لیردها (له سوورهتی (الکھف)) دوی ته وه ی ناتومید بوون له وه ی پیغمبر ﷺ نه و بروداره رهش و پروتانه، دهریکات، له کوژ و مه جلیسه کانیدا، نه و جار داوای دهرکردنیاں نه کرده، به لکو بهس داوایان کردوه: گرنگی و بایه خیان پتی نه دات و، پروویان لی وهر بیکیری، خواش ﷺ ناموژگاری کردوه، که: نه خیر، نه وه شت بو نیه و، نابتی نه وه ش بکه ی و له خوئی بوه شینیتیه وه، تنجا نامانج له و نابه ته و، چوار (۴) نابه ته کانی سوورهتی (الأنعام): خستنه پرووی ته و راستیه یه: که نیسلام له گه ل سته مدیدان و به شخوراواندایه و، دزی سته مکارانه و دزی نه وانیه که له سه ر حیسایی کو مه لگا و خه نکا لیتیکی رهش و پرووت، عیش و نوشی ناشه رعییانه بو خویان پریک ده خه ن، که ته و جوړه که سانه، به هیچ جوړیک نابتی: نه وانیه ی خویان به شو تکه وه ته ی پیغمبر ﷺ ده زانن، لییان نریک بینه وه، به لی نریک بوونه وه یه که به قسه یان بکه ن و، بکه ونه ژیر کاریکه رییان و، سه ره نجام خه لکی رهش و پرووت پشتگوئی بخه ن و، به بتی بایه خ ته ماشایان بکه ن.

مهسه لهی سیتیم:

بَلَى: هه ق له پهروه دگارتانه وهیه، کت دهبه وی با بروایتی و، کتیش دهبه وی با بیروایتی، تیمه ناگر تکمان بو سته مکاران ساز کردوه، که بلتسه و چره دووکه له کهی دوری داو، وهک سه راه برده، نه گهر هاوار بکن، ناوتکیان به هاواره وه دهبدری، وهک کانزای قابووه وهیه، هینده گهرمه که پووه کانیان ده برزنی و، نهو خواردنه وهیه، خرابترین خواردنه وهیه، نهو جتیه ش خرابترین جتیه:

خوا ده فهرموی: ﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَيْشُوا بَعَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ ۱۳۲

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته، له ده برکه دا:

۱- ﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ﴾، بَلَى: هه ق له پهروه دگارتانه وهیه.

له پرووی پزیمانیه وه:

أ - ده گونجی (الحق) (خبر) (مبتدا) یکی قرتینراو بن، واته: (وقل: هَذَا الْحَقُّ، مِنْ رَبِّكُمْ) بَلَى: تا ئەم حهقه، له پهروه دگارتانه وهیه،

ب - دیسان ده گونجی (الحق) (مبتدا) بن و (من ربکم) (خبر) هکه ی بن، واته: (الْحَقُّ كَائِنٌ مِنْ رَبِّكُمْ)، واته: هه ق ته نیا له پهروه دگارتانه وهیه.

یان: ئەم هه ق له پهروه دگارتانه وهیه، که له قورتاندا بهرجه سته بووه.

۲- ﴿ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ ﴾، تنجا کن دهبه وی: با ئیمان بینن له داهاتوودا، یان که سیک بروای هیناوه، با بهردهوام بن له سهر بروایه که ی.

۳- ﴿ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ﴾، کتیش دهبه وی، با بیروا بن، نه گهر برواشی هیناوه، نه گهر دهبه وی، پئی لینه گیراوه، هه لکه پرتیه وه^(۱)، یا خود: نه گهر کافریش بووه له رابردوودا، با له سهر کوفره که ی بهردهوام بن، ههردوو واته که دهبه خشن.

(۱) له نامیلکه ی: (حوکمی هه لکه پرتیه وه له ئیسلام و هه لسه نکاندنیک دا)، که له ئەسڵدا به شیک باهتیکه له کتیی دووه می (ئیسلام و دوه له تدریسی) به درزیسی باسی نهو مهسه له یمان کردوه، ههروه ها له کتیی دوازده می مهسووعه ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)، چاپی دووه می/ ۲۰۱۹ز.

۴- ﴿إِنَّا أَعَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا﴾. تیهه نامادهمان کردوه بو بیروایاتیکی سته مکار، ناگریک، (التوین فی «ناره» للتهویل والتعطیم) وشه ی (ناراً) له زمانی کوردیشدا ده تین: (ناگریک) یاخود (ماریک) نهو ته نونیه که ده چینه سه ری، بو نهلسراوکردن (تنکیه)، به لام یانی: زور زه به لاج و بن پهزا، که ناگونجی بزانی.

۵- ﴿أَحَاطَ بِهِنَّ سُرَادِقُهَا﴾. [نهو ناگره] سه راپه رده که ی دهوری داون.

(سرادق) له سه راپه رده ی فارسییه وه هاتوه، هه ندیکیش گوتوو یانه: (سرادق له سُرَادِق) (۱) دهو هاتوه، که لیره دا خوا: دووکه ل و بلتسه ی نهو ناگره ده چونتیی به سه راپه رده، که وه ختی خوی په رده یان به سه ره هیوان و پیش دهرگای مالاندا داوه، بو سیبه ر، یاخود وه ک نوابه ک، دوزه خیش بلتسه ی ناگره که ی ناوابه، وه ک سه را په رده یه ک دهوری داون.

۶- ﴿وَأِنْ يَسْتَعْشِرْ﴾. نه گهر هاوار بکه ن و داوای یارمه تیی بکه ن (الِإِسْتِعَاةُ: طَلَبُ الْفَوْثِ وَهُوَ الْإِنْفَادُ مِنَ الشَّدَةِ) بریتیه له داواکردنی یارمه تیی، بو دهر بازکران له سه ختی و ناره چه تیی.

۷- ﴿يَعَانُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ﴾. نه گهر هاوار بکه ن و داوای کومه کیی بکه ن: ناویکیان ده فریا دهردری، وه ک کاززای تواوه یه، (مُهْل) یانی: کاززای تواوه، یان: تلتی زهیت، زهیت که قال دهر گریته وه، تلته که ی زور گهرمه، یاخود: کیم و زووخوا، یاخود: مسی تواوه (مُهْل) نه وانه هه موویان دهر گریته وه.

۸- ﴿يَنْشَرِي الْجَوْهَةَ﴾. رووه کان دهرزنتی و دایانده مالتی، کاتی بابای دوزه خیی نهو (مُهْل) ه له خوی نیزیک ده خاته وه، بو نهو ی بیخواته وه، به تینی گهرمایه که ی ده م و چاوی داده مالتی.

۹- ﴿يَنْسُكَ الشَّرَابَ﴾. نهو خواردنه وه یه، خراپترین خواردنه وه یه، (المخصوص بالذم مَعْدُوفٌ، يَعْنِي يَنْسُ الشَّرَابَ هَذَا الْمَاءُ) نهو ی تاییه ت دهر گری به زه م، ده قرتیتری، چونکه به سیاق و سه لیه، ده زانری، واته: نهو ناوه، خراپترین خواردنه وه یه.

۱۰- ﴿وَسَاءَتْ مُرْتَقًا﴾. هه رووه ها نهو شوئنه ی که به حساب بو پشوودانه، خراپترین شوئنه، که بیگومان نهو جوړیکه له کالته پیکردن.

وشه ی (سء) اش کاری (بنس) ده کات (بنس الشَّرَاب) یاخود: (سء الشَّرَاب) هه مان مانا ده گه یه نن، وشه ی (مُرْتَقًا) (تمیسه)، نهو ده ش که تاییه تکراره به زه م کردنه که، قرتیتراره، له بهر نهو ی پیویست نه کراوه و، سیاقه که ده یگه یه نن، شیوازی قرتیتران (حذف) یش له قورئاندا، زور زوره، چونکه به کتی له هه ره رووه گرنکه کانی په وانویزیی، نهو یه که قسه، وشه کانی که م بن و، مانای زور بتی، نهو یش به وه ده بتی که: هه ره وشه یه ک پیویست نه کات، باسبکری بقرتیتری و لایبری، بو نهو ی وشه کان که م بینه وه و مانایان زیاتر بتی.

مہ سہ لہی چوارہم و کوتایہ:

بہ دنیایی نہوانہی بروایان ہیناوه و کردہوہ باشہکان دہکەن، ئیمہ پاداشتی کەسیک کاری چاک بکات، زایہ ناکەین، نہوانہ چەندان باخ و بیستانی ہەمیشہ بیان ہەن، کە پرووبار بہ ژنر کۆشکەکانیاندا دەرۆن، بە بازنہی زیرین دەرپازترینہوہ و، پۆشاک سەوز لە ناوریشمی تەنک و نەستور دەرپۆشن، لەسەر تەختان پالیان داوہتوہ، نہوہ باشترین پاداشتہو، چاکترین جینگاو شوئہ:

خوَا ﴿٢٠﴾ دەفەرموئ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٢٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نَبْعَ الثَّوَابِ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَعًا ﴿٢١﴾﴾

شیکردنہوہی ئەم دوو ئایہتہ، لە دە برگەدا:

۱- ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، خوَا دەفەرموئ: بە دنیاییہوہ نہوانہی کە بروایان ہیناوه و، کاری چاکہ تەنجام دەدەن.

لە زۆر شوینی فوڕن دا ئەم تەعبیرہ دووبارہ بۆتوہوہ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، نہوانہی کە بروایان ہیناوه، بروایان بەچی ہیناوه؟ خوای زانا وشارەزا ئەوہی قرتاندوہ، واتە: بروایان بە ہەموو ئەو شتانہ ہیناوه، کە پێویستہ تیمانیان پێ بہیندری، (آمنوا بکل ما یجب الإیمان بہ)، یانی: تیمانیان ہیناوه بە خوَا ﴿٢٠﴾، بە کتیبہکانی خوَا، بە پێغەمبەران (علیہم الصلاة والسلام)، بە رۆژی دوایی، بە قەدەر، ہەر وہا بہ ہەموو ئەو شتانہی دیکہ کە پێویستہ تیمانیان پێ بہیندری، ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، (الصالحات) (صفة موصوفٍ محذوف)، واتە: (عملوا الخصال الصالحات) خەسڵتہ چاکەکانیان تەنجامداون، یان: (عملوا الأعمال الصالحات) کردوہ باشەکانیان تەنجامداون، ئنجا ئەو خەسڵت و کردوہ چاکانہ، چ پەيوەندیان بہ ئیمان و عەقیدەوہ ہەبن، چ پەيوەندیان بہ عیبادتەکانہوہ ہەبن، چ پەيوەندیان بە لایەنی رەوشت و ئاكاروہ ہەبن، چ بە تەدبە کۆمەلایەتیہەکانہوہ ہەبن و، چ پەيوەندیان بہ ژیان و گوزەران و کارو کەسابتہوہ،

هہی، بہ لایہنی نابووریہ وہ ہہی، چ بہ لایہنی سیاسہ تہوہ ہہی، ہہ موویان دہ گرتہوہ، بیگومان تہوانہی کہ ہر ویان ہیناوہ بہ ہہ موو تہو شتانہی کہ پیوستہ ہر ویان پی بہتندری و، کردہوہ باشہ کانیشیان تہنجامداون.

۲- ﴿إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا﴾، بہ دلنیایی تیمہ کہ سیک کرداری باش بکات، پاداشتہ کہی زاہہ نا کہین.

تہمہش لہ زور شوین دا خوی پەرور دگار فہرموویہقی، یان شیوی تہوہی فہرمووہ، بو وینہ، خوا ﴿﴾ دہ فہرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿۱۳﴾ التوبہ، ہہرہوہ ہا دہ فہرموی: ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿۱۴﴾ آل عمران، لہ گہ لیک شوین دا خوا ﴿﴾ تہوہی جہ ختکردو تہوہ، کہ پاداشتی چاکہ کاران و، پاداشتی ہر واداران خوا زاہی ناکات و، فہراموشی ناکات و، رہنج بہ خہسار نابن.

۳- ﴿أُولَئِكَ هُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ﴾، واتہ: نا تہوانہ چہند باخ و بیستانیکی ہمیشہ یان ہن. ﴿عَدْنَتْ بِالْبَدْوِ تَوَطَّئَتْ﴾، واتہ: لہوئی نیشتہ جیووم، ﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ﴾، ﴿جَنَّاتُ إِقَامَةٍ﴾، چہند باخ و بیستان و گوول و گولزاریک کہ ہمیشہ یین، شوینی تیدا نیشتہ جی بوونن ہر دہوامن و لہ بہین ناچن.

۴- ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ﴾، واتہ: روو باریان بہ ژیردا دہرؤن.

بہ تہ نکید مہ بہست تہوہیہ کہ روو بار بہ ژیر کوشکہ کانیاندا دہرؤن، تہ گہرنا نینسان ثاوی بہ ژیر دابی، نیسراحت ناکات، دہ گوتری: ثاویان لہ ژیر کرد، یانی: دہریان پہراند، بہ لآم کہ تہوان لہ نیو کوشکہ کاندان، ثاویش بہ دامین کوشکہ کاندان دہروات، ہہرہوہا بہ ژیر کوشکہ کان دا، دیسان مہ بہست تہوہنیہ کہ روو بارہ کان بہین بناغہی کوشکہ کاندان ہرؤن! بہ لکو یانی: بہ دامین و دہرورہری کوشکہ کانیاندا، تہو کانی و سہرچاوانہ دہرؤن.

۵- ﴿يَحْمَلُونَ فِيهَا مِنْ أَسْوَارٍ مِنْ ذَهَبٍ﴾، دہر از تہنہوہ لہویندا (لہو بہ ہہ شتانہا) بہ بازی لہ زیر، ﴿السُّخْلِيَّةُ: التَّرِيْنُ وَالْحَلِيَّةُ: الزُّيْنَةُ﴾، (تعلیہ) و (تزیین) رازاندنہوہ، چونکہ (حلیہ) واتہ: خشکی و جوانیہ کہ ک نینسان پی دہر از تہندری تہوہ، تنجا یہ کیک بوی ہہیہ بلن: بوچی خوا ﴿﴾ لہ قور تاندا بہ زوری کہ باسی پاداشتیکی خوی بو ہر واداران دہکات، باسی باخ و گوول و گولزار و کانی و روو بار و کوشک و تہلاران دہکات؟ دہلین: خوا ﴿﴾ بہ پی عہ قلی خومان تیمہ دہوینن:

ھەموو مەرۇفەكان كەيفيان بە سەوزايى و، بە باخ و گوڭ و گوڭزار دى، كەيفيان بە كانىي و پرووبار و كۆشك و تەلارى بەرز دى، خىواي پەرۋەردگار شى بە پىيى سىروشتى تىمە، پاداشتى تىمە دەداتتە، و بە پىيى عەقلى تىمە و، بەو موفەرەدانەي كە تىمە تىيان دەگەين، تىمە دەدوئىتى، ئەگەرنا مەرج نىيە ئەۋەي كە لە بەھەشتدا ھەين، ھەرۋەك ئەۋەبىن كە لەدنيادا ھەيە، بەلكو زۆر لەۋە بەرزترە، ۋەك لە سوورەتى (البقرە) دا كە دەفەر موى: ﴿وَأَنْتُمْ بِهِ مُنْتَظَبُونَ﴾، واتتە: ئەۋەي كە بۇيان ھىترا، لە نازو نىعمەتى بەھەشت، وپچوو بوو، واتتە: لە نىعمەتەكانى دنيا دەچوون، ياخود نىعمەتەكانى بەھەشتى وئىك دەچوون.

عەبدوللای كورى عەبباس (خوالە خۆي و بايى پازى بى) دەلى: ئەۋەي كە خوالە باسى دەكات لە نازو نىعمەتى بەھەشت لە چاۋ ئەۋەي دنيا، تەنيا لە ناۋدا يەك دەگرنەۋە، بەلام لە تىۋەرۋەكدا جىاۋازيان ئاسمان و رىسمانە.

ھەلبەتتە ھەرۋاش مەنتىقىيە: چونكە خوالە ژيانىكى دنيا كە لە قەدەر شەست ھەفتا (۶۰ - ۷۰) سالىك دىناۋە و، بۇ كافر و مسولمان دىناۋە و، بە زۆرىي بىپروايان و ناحەزاني خواش، لە ژيانى دنيا بەھەر مەندىن، چونكە ئەۋان دەيكەن بە نامانج و، تەنيا دىناش شك دەبەن و، دۋارۋژ نايىنن، بۇيە ھەموو ئىھتىمام و تواناي خۇيانى بۇ يەكلايى دەگەنەۋە!

ئىنجا نايى دنيايەك كە خوالە ناۋا بەو شىۋەيە ۋەك جىيى تاقىكرانەۋە دروستى كردو، لە چاۋ بە ھەشتىك و نازو نىعمەتى تىۋە بەھەشتىك، كە بۇ ژيانىكى ھەتا ھەتايى و تەنيا بۇ ئەۋانەي كە دۇستى خۋان و خۆشەويستى خۋان دروستىكردو، بىگومان دەبى زۆر لە يەك جىا بن.

ھەندىك لە خەلىكى عەلمانىيى، ياخود ئەۋانەي كە ناحەزى ئىسلامن، دەلىن: لەبەر ئەۋەي خوالە قورئانى سەرەتا بۇ گەل عەرەب دابەزاندومو، ئەۋانىش لە بىبان بوون و، گزنگزىن شت بەلايانەۋە: كانىي و كانىاو پرووبارو، باخ و باخات و بىستان بوو، بۇيە باسى ئەۋشانەي كردو! دەلىن: بەلى، لەسەر يەكەۋە ئەۋە وايە و، بەتەكىد بۇ كەسىك بىباننشىن بى، گزنگزىن شت بەلايەۋە: كانىي و كانىاو سەرچاۋە ئاۋەو، ھەرۋەھا سەوزايى و باخ و گوڭزارە، بەلام ئەۋە تەنيا بۇ ئەۋان وانىە، بەلكو بۇ ھەموو مەرۇفەكان ھەر وايە، بە بەلگەي ئەۋە كە ھەموو مەرۇفەكان لە ھەموو شۋىنەكانى دىيادا، گزنگىي دەدەن بە سەوزايى و پرووبار و جۇگاۋ كانىي و سەرچاۋە، كەواتتە: ئەۋە شىتىكى زگماك و خۋارسكە لە ھەموو بەھەرداۋ، تەنيا تايەت نىيە بە عەرەبە بىباننشىنەكانەۋە.

۶- ﴿وَلْيَسْئَلْ رَبُّكَ يُبْدِئُ سَعُودَ دَهْيُوشِنَ﴾، پۇشاي سەۋز دەپۇشن.

له‌برئه‌وه‌ی په‌نگی سه‌وز په‌نگی‌کی زور جوان و دلگیره، و نه‌وانه‌ی شاره‌زایی په‌نگه‌کانیان هه‌یه، ده‌لین: په‌نگی سه‌وز و په‌نگی شین، دوو په‌نگن له هه‌موو په‌نگه‌کان زیاتر دلی تینسانیان پی ده‌پشکووی، بۆیه‌ش خوا لَیْسَ لَیْسَ په‌نگی سه‌وزی زور کردوه، ده‌ریا په‌نگی مه‌یله‌وشین و سه‌وزه و، ته‌گه‌ر ته‌ماشای دار و دره‌خت و باخ و گونزایش بکه‌ین، سه‌وز ده‌نویتی، تاسمانیش په‌نگی شینه، بۆیه‌ش خوا لَیْسَ لَیْسَ ته‌و دوو په‌نگه‌ی له هه‌موو په‌نگه‌کان زیاتر کردوون، تینسان چ ته‌ماشای زه‌وی بکات، چ سه‌ر به‌رز بکاته‌وه، له‌سه‌ر زه‌وی سه‌وزایی ده‌یینتی و، له‌سه‌ریش په‌نگی شین ده‌یینتی.

(۷) - تنجا نه‌و پۆشاکه سه‌وزه‌ی له‌به‌ری ده‌که‌ن: ﴿مِنْ سُنْدُسٍ وَّاسْتَرْبِقٍ﴾، له ناوری شمی ته‌نک و نه‌ستوره، ده‌گونج: ﴿سُنْدُسٍ وَّاسْتَرْبِقٍ﴾، دوو وشه‌ی هیندی بن، به‌لام هه‌ندی‌ک ده‌لین: نه‌وانیش وشه‌ی فارسیین.

(۸) - ﴿مُتَّكِينَ فِيهَا عَلَ الْأَرْبَابِ﴾، واته: له نپو نه‌و به‌هه‌شته‌دا له‌سه‌ر ته‌ختان پالیاندوده‌ته‌وه، (الإتکاء: جلسة الراحة)، دانیشتی پشودانه که تینسان له‌سه‌ر لا ته‌نیشتی‌ک پآباداته‌وه، شان دا بدات، وشه‌ی (الأرباب) یش کووی (اریکه)‌ه‌یه، (اریکه)‌ش ناوه بو کووی ته‌خت و (عجلة)‌ه، که گومبه‌زیکه له قوماشتی‌ک به‌سه‌ر نه‌و ته‌خته‌دا ده‌دری، که له مآلدا هه‌یه و تافره‌ت له‌سه‌ری داده‌نیشی، له کاتیک دا میوانی هه‌بن، یاخود له‌سه‌ری پشوو ده‌داو ده‌خه‌وی، نه‌ک هه‌ر تافره‌ت، به‌لکو جاری وایه پیاویش و مندالیش پشوو له‌سه‌ر ده‌دن، یان له‌سه‌ری ده‌خه‌ون، دیاره ته‌و کاته عاده‌تبان و ابووه، قوبه‌یه‌کیشیان به‌سه‌ردا داوه و له زور شوینان تینستان نه‌وه هه‌ر هه‌یه و، له هه‌ندی‌ک شوین هاونان له ترسی میث و مه‌گه‌زو میثووله به‌کاری دین و پی ده‌لین: په‌رده کولله.

(۹) - ﴿نِعْمَ الثَّوَابُ﴾، واته: تا نه‌وه باشرین پاداشته.

لیره‌دا تایه‌ت کراو به مدح (المخصوص بالمدح) قرئت‌راوه: (نِعْمَ الثَّوَابُ الْجَنَّاتِ الْمَوْصُوفَةِ)، واته: باشرین پاداشت، نا نه‌و به‌هه‌شانه‌ن که وه‌سفرکان.

(۱۰) - ﴿وَحَسَنَتْ مَرْفَعًا﴾، هه‌روه‌ها ته‌و به‌هه‌شانه، باشرین شوینی تیدا پشودانن، واته: چاکترین نشینگه‌ن و باشرین جینگو و ریکایه‌کن، که مروف تایاندان زیان و گوزه‌رانی به‌رته‌سه‌ر.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ دهرسى چوارهم ❖

بیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان نایه‌ته‌کانی: (۳۲ - ۴۴)، واته: سیزده (۱۳) نایه‌ت ده‌گرتته‌ خۆی، نهو سیزده نایه‌ته هه‌مووی باسی وینه‌یه‌که، که بریتیه له وتووژی نیتوان دوو پیاوی پیکه‌وه هاوه‌ل، که یه‌کیکیان ده‌وله‌مه‌ند و دوور له خوا و له خۆبایسه‌و، یه‌کیشیان بروادارو کهم سامان و خۆ به‌که‌مزان و، دلسۆزی هاوه‌له‌که‌شیه‌تی.

که سه‌ره‌نجام بابای بینه‌روای شانازیکه‌ر به سامانه‌که‌یه‌وه، خۆه‌ه‌لکیش به‌سه‌ر هاوه‌له‌که‌یدا، مال و سامانه‌که‌ی که بریتیه له دوو ره‌ز و باخی تری و خورما و، کشتوکال و ... هتد، له ده‌ست ده‌دات و ده‌سته‌پۆ و په‌نجه‌پۆ ده‌بی، له‌به‌ر نه‌وه‌ی به پتی قسه و نامۆزگاری هاوه‌له دلسۆزه‌که‌ی ره‌فتار ناکات، که پتی ده‌لن: کاتیک که ده‌چه‌ه نیتو باخه‌که‌ت ده‌بوو بلتی: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾، واته: نه‌وه خوا وسته‌ووه‌تی به‌و شیوه‌یه‌ بی، ده‌سته‌لات و توانا ته‌نیا به‌ خواجه، واته: پتی له خۆبایی مه‌به و نبعمه‌ته‌کان بو خوا بکیره‌وه، نجا مرؤف نه‌گه‌ر نبعمه‌ته‌کان بو خوا گیره‌یه‌وه، پیمان له خۆبایی نابتی، به‌لام نه‌گه‌ر نبعمه‌ته‌کان بو خۆی گیرانه‌وه، به خۆی سه‌رسام ده‌بی و، له خوا بی خه‌به‌ر ده‌بی و، سه‌ره‌نجام به پتی یاسای خوا مامه‌له‌ی له‌که‌لدا ده‌کری، چ له دنیا‌دا نه‌و نازو نبعمه‌ته‌ی که خۆی پنه‌وه هه‌لده‌کیشن، له ده‌ستی بدات و، چ له دواپۆژدا، بو‌ی بته‌ مایه‌ی سزادان.

﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَبٍ وَحَفَفْتَهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا ﴿٢٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلْفَهُمَا نَهْرًا ﴿٢٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ: أَنَا أَكْرَمُ مِنْكَ مَا لَآ وَأَعْرَضْنَا ﴿٢٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ. قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ يَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٢٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُودَتْ لِي إِلَىٰ رَبِّي لَأُجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٢٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ: أَكْثَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا ﴿٢٧﴾ لَنُكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٢٨﴾ وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَىٰ مِنكَ مَا لَآ وَوَلَدًا ﴿٢٩﴾ فَسَىٰ رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَنُصِجَ صَوِيحًا رَلَقًا ﴿٣٠﴾﴾

أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿١١﴾ وَأُحِيطَ بِشَمْرِهِ، فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَيْهِ عَلَى مَا أَفْتَقَ فِيهَا وَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿١٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَصْرُوهُ، مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿١٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿١٤﴾

مانای دهقا و دهقی نایه تکان

هه روهها وینهه کیان بو بینهوه: دوو پیاو، یه کیان دوو باخی تریمان بو ره خسلاندبوون و، به دارخورمایان ته نیبوومانن و، کشتوکالیشمان خستبووه نیوانیانهوه، ﴿١١﴾ هه ر کام له دوو باخه که به ته واوی بی بهر و میوهی خوئی دهر کردبوو و، هیچی لی کهم نه کردبووه و، پروو بار یکیشمان به نیوانیاندان به فک ره به پئی کردبوو ﴿١٢﴾ هه روهها به ره هم و سامانیکی زوری دیکه ی هه بوو، (وی پرای تهو دوو باخه) نجا له کاتیکیا که هاوه له که ی ده دواند، پئی گوت: من سامانم له تو پتره، له پرووی کهس و کاریشه وه بالاده سترم، ﴿١٣﴾ نجا له کاتیکیا که سته می له خوئی کردبوو، چووه نیو باخه که یه وه، گوت: هه رگیز پیتم وانیه نه م (باخ) ه، له نیو بچی ﴿١٤﴾ پیتم وانیه ناخیر زه مانیش بی و، نه گه ر گریمان بگریدریمه وه لای په روه ردگاریشم، نه وه له ویش سه ره نجام و پاداشتی له مهش چاکترم چنگ ده که هوئی! ﴿١٥﴾ هاوه له که ی له حالیکدا که ده بدواند، پئی گوت: نایا به و که سه بی پروای که له گل دروستی کردووی؟ پاشان له نوتفه، دوایی کردووی به پیاویکی تیرو ته واو؟ (تو به و شیوه یه ی) ﴿١٦﴾ به لام من هه ر خوا په روه ردگارمه و، هیچ که سیش ناکه مه هاوبه شی په روه ردگارم ﴿١٧﴾ ده بووایهش که ده چوویه نیو باخه که ته وه، گوت بات: هه رچی خوا بیهوئی (هه ر نه وه ده بی)، هیز هه ر له لای خواوه یه، نجا که ده شمیینی من سامان و پۆلم له تو که مترن ﴿١٨﴾ (نیزیکه) په روه ردگارم له باخه که ی تو باشترم بداتن و، به لایه کیش له سه رتوه بنیرتیه سه ر باخه که ت، بیته زهویه کی پرووی خلیسک ﴿١٩﴾ یان ناوه که ی ر بچی و، هه رگیز نه توانی به دوایدا بچی (و بیهینیه وه دهر) ﴿٢٠﴾ سه ره نجامیش نابلووقه ی مال و سامانه که ی دراو له بهین چوو، ئیدی (کابرای ساماندار) له خه فه تان هه ر دوک دهستی خوئی تیک هه لده گوشین، (هه لگیترو وه رگپری ده کردن) ﴿٢١﴾ له مهراقی تهو سامانه ی که له باخه که یدا خه رچی کردبوو، له حالیکدا که به سه رنیکدا پروخا بوو، ده شیگوت: نه ی خوژگه هیچ که سم نه کردبایه هاوبه شی په روه ردگارم، هیچ

دەستەبەكیشى نەبوو لە بەرانبەر خوادا پشتى بگرن و، خۆیشى سەرکەوتوو نەبوو (بۆ تۆلە ستاندنەوه) ﴿۱۳﴾ ئا لەو حالەدا دۆستایەتیی هەق، تەنبا هی غوایەو، پاداشتیى باشترەو، سەرەنجامیشى (کە بۆ دۆستەکانى خۆى دایناوه) چاکترە ﴿۱۴﴾.

ئشیکردنەوهى هەندیک لە وشەکان

(وَحَفَنَّاكُمْ): واتە: دەورمان تەنبیوون. (عَطُوا حَوْلَهُ): اطافوا بە واستداریوا، واتە: دەوریان داو بازنەیان لە دەور بەست، ئابلووقەیاندا، (حَفَّهُ بِالْشَيْءِ، كَمَا يَحْفُ الْهُدُجُ)، (حَفَّهُ بِالْشَيْءِ) واتە: بە شتیک دەوری داوه، وهك چۆن کەژاوه (هُدُج) دەور دەدری ئبە پەردەیهك، بۆ ئەوهی ئافەرت کە سواری دەبێ، دیار نەبێ، وهك ژورویکی بچووک.

عەرەب عادیان وابوو: بۆ ئافەرت لەسەر پشتی حوشتر (هُدُج) یان دروست دەکرد.

(زَرَّعًا): (الرُّزْغُ: المصدِرُ، يُعَيِّرُ بِهِ عَنِ الْمَرْزُوعِ، زَرَعَ الْحَبَّ زَرْعًا وَزَرْعًا)، (زَرْعٌ) لێرهدا چاوكه مەبەست پێى (مَرْزُوع)ە، واتە: چیتراو، کە مەبەست (دیهر)ە، چونکە کشتوکال، ئنجا گەنم و جۆیه، یان سەوزەو میوهو تەپەیه، هەمووی پێ دەگوتری: (زَرْعٌ).

(نَمْرٌ): (النَّمْرُ: اسْمٌ لِكُلِّ مَا يَتَطَعَمُ مِنْ أَحْمَالِ الشَّجَرِ، الْوَاحِدَةُ: نَمْرَةٌ، وَالْجَمْعُ: النَّمَارُ وَالنَّمَرَاتُ، وَيَكْنَى بِالنَّمْرِ عَنِ الْمَالِ الْمُسْتَفَادِ، نَمَرَ اللَّهُ مَالَهُ: أَي كَثُرَهُ). وشەى (نَمْر) ناوه بۆ هەموو ئەوانەى کە لە بەرى درەخت دەچنرێن و دەخورێن، ئاکەكەى پێى دەگوتری: (نَمْرَةٌ)، کە کۆبەكەى (نَمَار) و (نَمرات)ە، واتە: بە (جمع التکسیر) و (جمع المئوئت السالم) کۆدەکرێتەوه، هەر وهها (نَمْر) بەکاردههێنرێ بۆ مَال و سامانیکی بەدەست هێنراو، دەگوتری: (نَمَرَ اللَّهُ مَالَهُ) واتە: خوا مَال و سامانەكەى زۆر بکات.

(مُحَاوَرَةٌ): واتە: دەیدواندو گفتو گوێ لەگەڵ دەکرد، (المُحَاوَرَةُ: الْمُرَادَةُ فِي الْكَلَامِ)، (حوار) و (معاورة) هەردووکیان بە مانای ئەوهن: یەکیك قسه بکات و ئەوى دیکه وهلامى بداتەوه، واتە: یەكدی دواندن و گفتوگو، کە تێستا لە جیاق (حوار) ئەو وشە ئینگلیزییه بەکاردهی: (دیالوگ)، لە زمانى عەرەبییدا هاتوه: (تَعَاوَدُ بِاللَّهِ مِنَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكُوْرِ) واتە: پەنا بە خوا دەگرین لە گەرانەوه، لە دواى چووونە پیش، واتە: کە دواى هەلبگه پێنەوه.

(نَفَرًا): (النَّفَرُ وَالنَّفِيرُ: عِدَّةٌ رِجَالٍ، يُكِنُّهُمْ النَّفَرُ). (نَفَرٌ) و (نَفِيرٌ) هردو کیان ژماره یوازی نیکن ده توانن راپه رن، هه لسن، کاتیک که یه کیکیان لئی ده قه ومی، نه وانى دیکه به هانایه وه بچن.

(بَيَدٍ): (بَادَ الشَّيْءُ: يَبِيدُ بَيَادًا: تَفَرَّقَ وَتَوَزَّعَ فِي الْبَيَادِ، أَي: الْمَفَازَةِ، وَجَمَعَ الْبَيْدَاءَ: يَبِيدُ) (بَادَ الشَّيْءُ: يَبِيدُ بَيَادًا) واته: ئەوه شته پرژ بِلأوبوو، له وه وه هاتوه، واته: به بیاباندا بِلأوبوو، (بَيَادَاء) واته: بیابان، که کۆیه که ی (بید)ه.

(مُنْقَلَبًا): (الْمُنْقَلَبُ: الْمَكَانُ الَّذِي يَنْقَلِبُ إِلَيْهِ، أَي: يَزْجَعُ)، (مُنْقَلَبٌ) ئەو شوئنه یه که ئینسان بۆی ده چئنه وه، واته: په نای پی دهبات و بۆ لای ده که رپئنه وه.

(حُسْبَانًا): (مُضَدُّ حَسِبَ كَالْغُفْرَانِ، وَهُوَ هُنَا صِفَةٌ لِمُضَدِّهِ، أَي: هَلَاكًا مِنَ اللَّهِ مُقَدَّرًا، وَقِيلَ: جُمِعَ حُسْبَانَةٌ: أَي صَاعِقَةٌ، أَوْ حُسْبَانٌ هُوَ الْجَزَاءُ، أَوْ هُوَ السَّهْمُ الضَّغَارِ). وشه ی (حُسْبَانًا) زیاتر نه و مانایه پی ده چی راست بی، که ده لی: چاوگه وه ک (حَسِبَ) که چاوگی (حَسِبَ، يَحْسِبُ، حُسْبَانًا)، واته: سزایه کی نه ندازه گیری کرلو، سزایه کی ژمیردارو، وه ک (غُفْرَان) که له (غُفْر) وه هاتوه، ئەو کاته (حُسْبَانًا) ده بیته سیفته ی وه سفراویکی قرتیزاو، واته: له به ینبردنیکی نه ندازه گیری کرلو له لایه ن خواوه، هه ندیکیش گوتوو یانه: (حُسْبَان) کۆی (حُسْبَانَةٌ) یه، (حُسْبَانَةٌ) ش به مانای (صاعقة) هیه، بلیسه یه که له تاسمان دیته خواره وه، هه ندیکیش گوتوو یانه: (حُسْبَان) واته: کولله، هه ندیکیش گوتوو یانه: (حُسْبَان) به ورده تیران ده گوتری، واته: ئەو سزایه که لای پهروه ردگار وه دیت وه ک ورده تیران وان.

(صَعِيدًا): (الصُّعَيْدُ: وَجَةُ الْأَرْضِ) (صعید) بریتیه له پرووی زهوی، هه ندیکیش گوتوو یانه: یانی: (التراب)، به لأم راستیه که ی وایه، وه که له بهرگی چوارهمی ئەم ته فسیره، ته فسیری سووره تی (المائدة) دا به ته فصلیل باسمان کردوه، که خوا ده قه رموتی: ﴿فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾، واته: پروو بکه نه پرووی پاکى زهوی، که هه م گلیش و، هه م هه موو ئەو شتانه ش ده گرتنه وه که له سه ر پرووی زهویین، چ دارو به رد بن، چ سه وزه گیا بی، چ به سه ته ئەک بی، چ لم و گه چ و چه و بی، هه رچیه که بی.

(زَلَقًا): (الزَّلَقُ: مُضَدُّ زَلَقَتِ الرَّجُلُ أَي: زَلَّتْ عَلَى الْأَرْضِ فَلَمْ تَسْقُطْ، أَي: ذَاتَ زَلَقٍ).

(زلق) چاوگی (زَلَقَتِ الرَّجُلُ) ی، واته: لاقه که خلیسکا له سه ر زهوی و خوئی پی رانه گیرا، که واته: (زَلَقًا) واته: زهویه کی خلیسک، زهویه که هیچی لی نه ملوه و پی لی هه لده خلیسکی.

(عَوْرًا): (مَضْرُ غَارِ الْمَاءِ، أَي: سَاغَ فِي الْأَرْضِ، وَوَضَعَهُ بِالْمَضَرِّ لِلْمَبَالِغَةِ)، (عَوْرًا) چاوگه، چاوگی (غَارٌ يَفُورُ غَوْرًا)ه، (غَارُ الْمَاءِ) واته: به زهویدا چووه خواری، رُوچوو، نجا که تاوه که به (عَوْر) وهسف کراوه، یانی: خودی رُوچوون، نهوه بُو زیده رُوویه، بُو وینه: (زرع) واته: کشتوکال چاندن، به لَام مه بهست پیسی (مزروع) چیندراوه، کشتوکالیک که چینراوه، لیره شدا (عَوْرًا) یانی: رُوچوون، به لَام مه بهست پیسی ناویکی رُوچوویه، ناویک که رُو براوده زهوییه وه.

(يَقْلِبُ كَلْبَهُ): نه مه مه بهست پیسی په شیمانییه، خوا ﷻ ده فهرموئ: هه ردوو دهستی خوی هه لده گیرانه وه.

هه ندیک گوتوو یانه: دهستی به یه کداده دان، به شیوه یه که له شیوه کان: دهسته کانی به یه کدداون، به هه رحال، خوا ﷻ ته عبیریکی به کارهیناوه، له گه ل کلتووری هه موو نهوه کومه ل و گه لانه دا، بگونجی که به شیوه یی جیا جیاو جوراو جور، دهسته کانیاں به کاردینن بُو دهر برینی په شیمانی و داخ و حه سرت، نجا کاتیک که خوا ﷻ باسی نهوه دهکات نهوه کابرایه په شیمانی دهر بریوه، به ته عبیریک نهوه ی وینا (تصویر) کردوه له گه ل کلتووری هه موو کومه لگا کاندا بگونجی، چونکه زور به ی کومه لگا کان بُو دهر برینی په شیمانی و داخ و خهفت و حه سرت، جووله به دهسته کانیاں ده کهن به شیوازی جوراو جور، نجا نهوه ته عبیره قورناییه، هه موو شیوازه کان ده گریته وه، نهوه مه له تهفسیره کاندا نه بینیه وه، به لَام شتیکی زانراوه و مروف ده توانی هه لیه یتنجی.

(الْوَالِيَةُ): (الْوَالِيَةُ: مَضْرُ الْوَالِي إِذَا ثَبَتَ لَهُ الْوَلَاةُ)، (وَالِيَةُ) چاوگه له (ولی) هوه هاتوه، هه کهس که دوستایه تی بُو چه سپا بی، واته: هاوکاری کردن و پشتگرتن و یارمه تیدان، له و کاته دا بهس هی خوالیه.

(عُقَا): (أَيِ الْعَاقِبَةُ، آخِرَةُ الْأَمْرِ، وَهِيَ مَا يَرْجُوهُ لِلزُّهُ مِنْ سَعِيهِ وَعَمَلِهِ)، (عاقبة) نهوه یه که مروف له نهجامی کردو کوششیدا به هیوایه تی، نهوه سه ره نجامه ته نیا له لای خوالیه ﷻ.

مانای گشتی نایه تهکان

پرسیار کراوه: نایا تمه پرو داوځکی راسته قینه یه، یاخود غوونه یه که هتزاوه ته وه؟ وهک دوابی باسی دهکین، نهو پرایه پنده چت راستر بتی، که ده لئی: که تمه به سه رهاتیک و اقیعیه، وتووژنک بوومو به سه رهاتیک بووه، نجا نایا ههردووکیان برا بوون، یاخود دراوسو بوون، گزنگ نهویه پیکهوه هاوه ل بوون و یه کدیان ناسیوه و، ناشنای یه کدی بوون، به لام بیگومان ریاز و ریگا و شیوازی بیرکردنه وهیان، ناسمان و ریسمانیان بهین بوومو لیک جیا بوون.

به لئی نهم وتووژنه: زیاتر وا پنده چت به سه رهاتیک و اقیعی بووبتی و پروی دابن، دوو هاوه ل بوو بن، چ برای یه کدی بوو بن، وهک له هه ندنیک ریواپه تاندا هاتوه: برای باب و دایکی بوون، یاخود دوو ناشنای یه کدی بووبن، ناگلیان له حال و بالی یه کدی بووه، پیکهوه تیکه لیبیان بووه: یه کیکیان نه هلی دنیا بووه، نهوی دیکه شیان نه هلی دواړوژ بووه، یه کیکیان نه نیا دنیای بینیوه و، نه نیا بهر ژه وه ندیه کانی خووی بینیوه و، نه نیا دیوه ماددیه که ی دنیای بینیوه، نهوی دیکه شیان: و تیرای نه وهی که دیوه پراوله تیه که ی دنیای دیوه، دیوه په نهانه که شی بینیوه، و تیرای خه لک، خواشی بینیوه و، و تیرای دنیا، دواړوژی بینیوه.

ناشکراشه کومه لگای نهو کاته که قورناتی تیدا هاتوته خواروی و، تیتستاش و دواي تیتستاش هه ر وایه: که ساتیک هه ن ته نیا دنیا ده بینن، هه ر بویه به مسته ناوژنک ده که ونه مه له، نه گه ر چوار عانه یان^{۱۱} هاتنه گیرفان و، باخه لی خویمان توژنک به پری بینی و، ده ور به ری خویمان توژنک به قه ر به بالغی بینی، به هق له گه ل که س نا که ن و لووتیان ده چتته ناسمان، پیان وایه نهو وه زعیان هه ر بو به رده وام ده بت!

که ساتیک دیکه ش هه ن: دنیا وهک خووی ده بینن، که شوینی تیدا تا قیردنه وه یه و، دواړوژیش وهک خووی ده بینن و، ده زانن نازو نیعمه ته کانی دنیا، هی نه وه نین ئینسان پیان له خو بایی بتی، له بهر نه وهی ژبانی دنیا ژبانیکی زوو تپه ره و، ناز و نیعمه ته کانی دنیاش که خوا به مروقیان ده دات، ده بتی وهک خواروا (عاریه) و سپارده یه که له لایه تی، مامه له له گه ل نازو نیعمه ته کانی خوا بکات.

بویه خوا ﷻ به پیغهمبری ﷺ فرمووه: ﴿وَأَضْرَبْ لَهُمْ مَثَلًا﴾، وینه یه کیان بو بینیوه، نایا وینه که، بریتیه له چی؟ ﴿رَجُلَيْنِ﴾، دوو پیاو، ئیدی لیره به س فرموویه تی: دوو پیاو،

(۱) کانی خووی: عانه یه ک پینج فلس بوو، دینارنک هه زار (۱۰۰۰) فلس بوو.

به لأم نهیغه رمووه: تایا تهو دوو پیلوه بران، خزمن، چۆن؟ گرنگ تهوه یه تهو دوو پیلوه جوړنک له په یوه نندیی و دراوستیه تیی و هاوه لایه تیی و ناشنایه تییان، پینکوه هه بووه.

تنجا دېته سهر باسی به سهرهاتی تهو دوو پیلوه و، سهرهاتی باسی به که میان دهکات و دهفرموئ: ﴿جَعَلْنَا لِأَحْمَرِهَا جَنَّيْنِ﴾، بۆ یه کیکیان دوو باخمان په خساند بوو. (جنة) واته: باخ و بیستان و گول و گولزار و، شوئینک میوهی تیدابئی و، ههموو پیداووستیه کانی ژیانی مرؤفی لیوه چنگ بکهون.

تنجا تهو دوو باخانه ناوا وه سف دهکات: ﴿مِنْ أَعْنَبٍ﴾، ههر دوو باخه کان پهزی تری بیون، ههموو جوړه کانی تری، ﴿وَحَقَّقْنَا لَهَا بِخَلٍ﴾، تهو پهز و باخی ترییه مان ته نیوو، به دارخورما، واته: له دهوریان دارخورما هه بوو ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا﴾، له نیوان دوو باخ و پهزه که شدا کشتو کالمان په خساند بوو، کشت و کال واته: دهغل و دان و دانه ویله، ته په کار، سهوزه، ههموو تهو شتانه که وشه ی (زرع) ده یانگریتهوه.

﴿كَلَّا الْجَنَّتَيْنِ ءَاتَتْهُمُ أُكُلَهُمَا﴾، ههر کام له دوو پهزو باخه که، میوهی خوئی به تهواویی به خشیوو، بهری دابوو، ﴿وَلَمْ تَطْلُرْ مِنْهُ شَيْئًا﴾، هیچی لی کهم نه کرد بۆوه، هیچ له بهروبوومی خوئی، که عاده ته پهزیکی وا بیگری، هیچی لی کهم نه کرد بۆوه، ﴿وَفَجَّرْنَا خِلْفَهُمَا نَهْرًا﴾، روو باریکیشمان به نیو تهو دوو باخه دا، به فرکه بهزی کرد بوو، واته: روو باریک به خورزه م و زور به خوړیی دهرویی.

﴿وَكَانَ لَهُ نَهْرٌ﴾، جکه لهو دوو پهزو باخه، مال و سامانی دیکه شی هه بوو، ههندیکیش گوتوو یانه: (نهر) یانی: میوهی هه بوو، به لأم پیشتر که خوا ﴿بِأَسَى نَهْوَى﴾ کردوه: دوو باخه که میوهی خوئیان داوه، هیچیشیان له میوه که کهم نه کردوه، وا پنده چی لیره دا مه به ست له ﴿نَهْرٌ﴾، مال و سامان بی، وه که له زور به ی ته فسیره کانیشدا (نهر) تهو مانایه شی هاتوه، واته: مال و سامانی دیکه شی هه بوو، جکه لهو دوو پهزه، که به دارخورما دهور درابوون و، روو باریان به ژیردا دهرویی و، کشت و کالیشیان له نیواندا کرابوو. ﴿فَقَالَ لَصْنِحِهِ وَهُوَ يَحَاوِرُهُ﴾، (تهو کابرایه) به هاوه له کهی خوئی گوت: له کاتیکدا که دهیدواند: ﴿أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا﴾، من سامانیشم له تو زیاتره و خه لکیشم له تو پتره، واته: له تو بالآ دهستم له رووی خه لکهوه و، له تو ش ساماندارترم له رووی مال و سامانهوه، یانی: خوئی به سهردا هه لکیشا.

﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ، وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ﴾، نجا چووه تَبُو باخ و پهزه که یه وه، له حالیکدا که ستمی له خوی کرد بوو، چونکه نهو جوړه بیرکردنه وه یه، ستم له خوکردنه، بهرله وهی ستم له خه لک کردن بی.

﴿قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ يَبْدَ هَذِهِ أَبَدًا﴾، گوئی: یتیم وانیه هه رگیز نه م پز و باخه، نه م مال و سامانه، بفهوتی و له به ینبچی.

﴿وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً﴾، ههروهه یاشم وانیه (ساعة) ش بی، (ساعة) چ مه بهست پیی ناخیر زه مان بی، چ مه بهست پیی قیامت و هانتی پوژی دواپی بی، ههردووکیان دهگریته وه، واش ینده چی: زیاتر مه بهست پیی دووه میان بی، یانی: قیامه تیش نایه، ﴿وَلَكِنْ رُجِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي﴾، نه گهر گریمان قیامه تیش هه بوو، من گپردامه وه بو لای پهروه ردگارم، ﴿لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا﴾، له مهی که هه مه، باشترم ده ستمده که وئی، له ویش، واته: لهو شویندی که بوئی ده گپردیمه وه، له م سه رووت و سامانه و، له م پهزو باخ و گوول و گولزارهش، که هه مه، باشترم چنگ ده که وئی! خه یال و پلاویکی سه یری کردوه!!

﴿قَالَ لَهُ، صَاحِبُهُ، وَهُوَ يُحَاوِرُهُ﴾، هاوه له که ی له کاتیکدا که ده دیدواند، پیی گوئ: ﴿أَكْفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا﴾، نایا بی پروا به رانبر به که سیک که تو ی له گل هیناوته دی، دواپی له تو و (نطفة)، دواپی تو ی له شیوه ی پیاونیکدا پزکفستوه؟

﴿أَكْفَرْتَ﴾، ده گونجی مه بهست پیی: بی پروا بوون بی و، ده شگونجی مه بهست پیی: سپله ی بی، واته: نایا تو سپله و بی و هفا بووی به رانبر به که سیک که تو ی له گل هیناوته دی؟ که مه بهست پیی ناده مه الطَّلْحَةَ چونکه: باب و دایکی مروفا یه تی راسته و خو له گل دروست بوون.

﴿ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ﴾، دواپی تو وه که وه چه (نسل) ی نه وان له تو و دروست بووی، تو ش و باب و باپرانیش و، دواپی کردووی به پیاونیک.

ده شگونجی مه بهست له: ﴿خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ﴾، واته: نهو خواردن و شتانه ی که باب و دایکت خواردوویانه، هه ر له گل دروست بوون و لهو خاکه ن، دواپی نهو خواردن و خورا که، بوته خوین و، خوینه که ش نوتفه ی لی په یدابووه و، دواپی تو به و شیوه یه بووی به پیاونیک پز به کراس!!

﴿لَيْكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي﴾، به لَم به نسبت منهوه: به س خوا پهروه ردگارمه، ﴿وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾، هیچ که س ناکمه هاوبه شی پهروه ردگارم، واته: که شتیک لهو شتانهی، تنیا به خوا ده کرتین، بیگنرپمه وه بو لای غهیری خوا، یان شتیک لهو شتانهی تنیا بو خوا نه نجام ددرتین، نه نجامی بدم بو جگه له خوا، چونکه شیرک نهویه: یان کارنک که تنیا به خوا ده کرتی، پالی بدهیه لای غهیری خوا، یان کارنک که تنیا بو خوا ده کرتی، بو جگه له خوی نه نجام بدهی.

﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ قُلْتِ﴾، دهبوایه که ده چویه نیو باخ و پهزه که ته وه، گویتات: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ﴾، واته: نهوه خوا ویستوویه تی بهو شیویه بی، یاخود: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ﴾، نهوهی که خوا بیهوی، تهوه دهبی، ﴿لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾، هیز نیه مه گهر به خوا، واته: که نهو سهروهت و سامان و نیعمه ته م دستکه توتوه، نهوه خوا ویستوویه تی و، تهوه به توانوا دهسته لاتی خوا، بو من په خستیراوه، دهبوایه، وات گوئیایه، ﴿إِنْ تَرَىٰ أَنَا أَقْلَ مِنْكَ مَا لَوْ وَوَلَدًا﴾، ته گهر من دهبینی له تو سامانم که متره و پوله شم که مترن.

﴿فَعَسَىٰ رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ﴾، نیزیکه، له وانهیه پهروه ردگارم باشر له پهزه و باخه که ی تو م پی بدات، ﴿وَرُسُلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ﴾، له سه ریوش به لایه کی نه نندازه گیری کراو، بنیژته سه ر باخ و پهزه که ی تو، ﴿فَنُصِصَ صَعِيدًا رَلَقًا﴾، سه ر نه نجام: بیته زهویه کی خلیسک، یانی: بیته زهویه کی پروتهن، که هیچی لی نه مای، وه که هر هیچ شتیک لی نه پروتیرابی و، لی نه چتیرابی و، هر گیز نه مایکی لی نه تیزرابی!! بیته زهویه کی سوور و سه رفته تاله، ﴿أَوْ يُصِصَ مَاؤَهَا غُورًا﴾، یاخود ائه گهر باخه که ش بهو شیویه له بهین نه چت و نه سووتی و، به لایه کی له سه ریوه بو دانه به زی) به لای که مه وه: ناوه که ی روچیت و به ناخی زهویدا بچیته خوار، ﴿فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلْبًا﴾، دواپی هر چه نده به دوایدا بچت، نه توانی بیهینیه وه، تاوا بهو شیویه هاوه نه که ی دل سوژانه هو شدارپی دایه.

﴿وَأَحِيطَ بِشَمْرُو﴾، ئیدی هر نه وه نده یان زانی: سهروهت و سامانه که ی تابلووقه درا، یانی: له بهینچوو، چونکه که سیک دوزمن تابلووقه ی بدات، مانای وایه دهرفتهی درباز بوونی نیه، بویه وشه ی: دهوره دان (إحاطة) بو له بهین چووون به کارهاتوه، مال و سامانه که ی له بهین چوو.

﴿فَأَصْبَحَ يَقْبَلُ كَتَبَهُ عَلَنَ مَا أُنْفِقُ فِيهَا﴾، له ناکام دا: وای لیها ت که له په دهسته کانی خو ی له گنبر و هر گنبر ده کردن، واته: داخ و سه رفتهی ده خوارد و په شیمانیی دهرده بری، به هو ی نه وه وه که مال و سامانیک زوری لهو باخ و په زانه ی خویدا، خه رچ کرد بوو،

﴿وَهِيَ خَاطِبَةٌ عَلَىٰ غُرُوشِهَا﴾، له حالتیکدا که تهو رهن و باخه به سهر که پر و سابا و سهربانه که یدا که وتبوو.

بیگومان کاتیک که بینایه که دهرووختن، پیشن سهربانه که دهرووختن و، دواپی دیواره کان به سهر سهربانه که دا، ده ته پن و دهرووختن، تنجا نم ته عبیره به کارهینزاره بو له بهین چوونی شتیک به ته و اوپی، واته: به ته و اوپی رهن و باخه که له بهین چوو، نه که رنا مهرج نیه سهربانی بوو بیت و، دیواریشی بوو بت، به لام نم ته عبیره: ﴿وَهِيَ خَاطِبَةٌ عَلَىٰ غُرُوشِهَا﴾، واته: (سَاطِطَةٌ عَلَىٰ سُقُفِهَا) واته: دیواره کان به سهر سهربانه که یدا رووخا بوون، ته وه و اتایه کی.

واتایه کی دیکه ی: ﴿خَاطِبَةٌ﴾، (خَالِیَةٌ عَلَىٰ غُرُوشِهَا)، واته: تنیا سهربانه که مابوو، نه که رنا هیچی لت نه مابوو، واته: هیچ کشتوکالی لت نه مابوو، باخ و رهنه که ی، هم موو فه وتا بوو، ﴿وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا﴾، ده یگوت: هه ی خوزگه! هیچ که سم نه کردبایه هاوبه شی په روه ردگارم! واته: هه ر خوزگه و بریای بوو!

نمه ته وه ده گه بهین: ته وه که سه هاوبه ش بو خوا دانهر بووه، به لکو ناره زووی خووشی په رسته وه، ناره زووی خووی هیناوه ته ریزی خوا ﴿يَا﴾.

﴿وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِتْنَةٌ بَصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾، هیچ کومه لیک چنگ نه که وتن، له و کاته دا له به رانبره خوادا پشتی بگرن و سهری بخهن، ﴿وَمَا كَانَ مُنْصِرًا﴾، خویشی توانای سهر که وتن و خو سه رختن و دهر باز بوون نه بوو، یان توانای ته وه ی نه بوو: له به رانبره ته وه دا که باخ و رهنه که ی، مال و سهر وه ت و سامانه که ی، له بهین براوه، تو له بستینیتته وه ﴿هُنَالِكَ الْوَلِيَّةُ لِلَّهِ الْحَقِّ﴾، له و کات و شوینه دا دو ستایه تی و پشتگرتن و هاوکاری کردن، تنیا هی خوی هه قه.

یاخود: تنیا بو خوا، هه ق و چه سپاوه، چونکه به و شیوه ش خوینزاره ته وه: (هُنَالِكَ الْوَلِيَّةُ لِلَّهِ الْحَقِّ)، واته: له و کاته دا دو ستایه تی و پشتگرتن، تنیا بو خوا به و بهس بو خوا چه سپاوه، هه ردوو جو ره خویندنه وه که هاتوون، ﴿هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا﴾، خوا پاداشتی ش باشته ره، سهر نه نجامیکش که له لای خوا به، بو دو سه کان باشته ره، له سهر نه نجامیک که نه وانه ی ناهه زی خوان، چاوه ریان ده کات.

تنجا لیره دا مه به ست له: ﴿خَيْرٌ﴾، مهرج نیه بو به راورد کردن (مقارنه) بت، به لکو یانی: سهر نه نجامی چاک، تنیا له لای خوا به، و پاداشتی چاک تنیا له لای خوا به ﴿يَا﴾.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له ی به کهم:

خوا فرمویه: وینه یه کیان بۆ بینه وه: دوو پیاو هه بوون، یه کیان دوو باخی تریمان بۆ ره خساند بوون و، که به دارخورما دهور یانمان ته بیوو و، کشتو کالمان له تیاناندا دانا بوو، هه ر کام له دوو باخه که، به ته اوویی به ریاندا بوو و، هیچی کهم له کردبوو و، رووباریشمان به فرکه به تیاناندا به ردا بووه:

خوا ﷻ فرمویه: ﴿ وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَمَلًا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمْ بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا ﴿٣٢﴾ كُنَّا لَلْبُنْيَانِ ءَأَنْتَ أَكْلُهُمَا وَلَهُ تَطْلِعُ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلْفَهُمَا نَهْرًا ﴿٣٣﴾ ﴾

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایه ته، له ههشت برکه دا:

(۱) - ﴿ وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلًا ﴾، واته: وینه یه کیان بۆ بینه وه.

تاكو هه ر کامیان له حاللی خویمان تیبگه ن: هه م برواداران بزانه ن، چ سه ره نجامیکی چاك چاوه رێانه، هه م بېبروایان و هاوبه ش بۆ خوا دانه ران و شانازی که ران به مال و سامانی هه رماه وه، ته وانیش سه ره نجامی خویمان بێته به رچاو، به هۆی ئه و وینه یه وه که بویمان دێنه وه.

(۲) - ﴿ رَجُلَيْنِ ﴾، (رَجُلَيْنِ) جێدار (بَدَل) ه بۆ: (مَثَلًا)، واته: ئه و وینه یه بریتیه له دوو پیاو، پێشتر گوتمان: زیاتر وا پێده چێ که ئه وه رووداوێکی واقعی بوو بێ، نه ک وینه یه ک بێ خوی به رز و مه زن بیه تێتیه وه، به لآم له سه ر ئه رزی واقعی رووی نه دا بێ، چونکه زۆر عه قَل ده یگرێ و زۆر پێده چێ، که ئه و وینه یه زۆر جارن له ژیا نی به شه ردا، له زۆر کۆمه لگا کاندا، دوو باره بێته وه، بۆیه هه ندیک له زانایان گوتوویانه: ئه و دوو پیاوانه دوو که سی قوره شیمی بوون و برا بوون، یه کێکیان، ده و له مه نده که، ناوی: (الأسود بن عبدالأشد بن عبدیلیل) بووه، براهه که شی ناوی: (ابو سلمة عبدالله بن عبدالأشد بن عبدیلیل) بووه، واته: براهه یه کێکی بوون، به لآم یه که میان ده و له مه نده و

ساماندار و، نهوی دیکه شیان پهش و پروت، به لآم بروادار بووه، هه ندی کیش له زانایان گوتوو یانه: دوو برا بوون، له گهلی جووله که، به هه رحال، هه هر چو نیک ب، وینه ی نهو دوو پیاوانه، هه میسه له کومه لکا کانی به شه ردا هه یه.

۳- ﴿جَعَلْنَا لِأَدْرِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَبٍ﴾، بو یه کیکیان دوو پهزی تریمان په خساند بوون.

یانی: هه کاره کانی سازکردنی دوو پهزی تریمان بو ناسان کرد بوون و، وامان بو پیکه خستبوو: بتوانی دوو پهزی تری دروست بکات و بینته دی، نه گه رنا خوا فریشته ی نهاردوون تا کوو پهزه کانی بو دابنن!

۴- ﴿وَحَفَفْنَا لَهُمَ الْبُخُلِيَّ﴾، نهو دوو پهزی تریه مان، به دارخورمایان دهوره دابوون، (وَحَفَفْنَا لَهُمَ) واته: (أَحْطَأْنَا لَهُمَهَا، حَفْءٌ بَغْدًا: جَعَلَهُ حَافًا بِهِ، أَي: مُحِيطًا)، (حَفْءٌ بَغْدًا) واته: بهو شته دهوره یدا، وه ده فهرموئ: ﴿وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ...﴾ (۷۵) الزمر، واته: فریشته کان ده بینی دهوری عه پشی خوی په روه ردگاریان داوه، واته: پهزه که پهزی تری بووه، پهنگه هه موو یان زوره ی جوهره کانی تری تیدا بووبی، به ده وریشیه وه دارخورما هه بوون.

۵- ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا﴾، کشتو کالی شمان خستبووه نیوان نهو دوو پهزه وه، واته: کاریکی وامان کردبوو، که نهو پیاوه له نیوان نهو دوو پهزه دا، کشتو کال بکات، نهو کشتو کاله ش: ده گونجی دانه ویله بوو ب، وه: (نیسک و نوک و گهنم و جو و هرزن و مهرزه و ... هتد).

ده شگونجی ته په کار بووبی و، ده شگونجی سه وزه ی دیکه بووبی، واته: دوو پهزه کان دهوری کشت و کاله که یان داوه و، دارخورمایه کانیش دهوری دوو پهزه کان یان داوه، دیمه نیکی زور جوانی هه بووه.

۶- ﴿كَيْتَا الْجَنَّتَيْنِ ءَأَنْتَ أَكْلُهُمَا﴾، هه ردوو پهزه که میوه ی خو یان ده کرد بوو، (أَكْلٌ) خوندارا ویسه ته وه: (أَكْلٌ)، که هه ردوو کیان مه به ست پی میوه یه، یانی: بهر و میوه ی خو یان ده کرد بوو.

(کلتا: اسم مفرد ذال علی فعیفی، نظیر زوج)، وشه ی (کلتا) ناویکی تاکه، دوو شتان ده گه یه نی، وه ک (زوج) جووت، (کلتا) ش دوو شتان ده گه یه نی، هه ره چنده بو خو ی ناویکی تاکه، که حاله ق مینه که ی (کلتا) و، حاله ق نیرینه که ی (کلا) یه.

(۷) - ﴿وَلَمْ تَنْظُرْ مِنْهُ شَيْئًا﴾، واتە: (ووم تەفص) ھەر كام لەو دوو رەزە، ھیچ لە مێوھەكەى خۆى كەم نەكرد بۆو، واتە: ھیچ كامیان لەو ئەندازەىھەى كە ویتەى خۆى دەیدا، لە بەروبوومەكەى، كەمى نەكرد بوو.

(۸) - ﴿وَجَعَلْنَا جَنَّاتِهِمَا نَهْرًا﴾، بە ئیویاندا رووباریكمان پەخساند بوو.

(فَجَعَلْنَا) واتە: رووباریك كە بەفركە برۆا، رووباریك كە بە خوێ برۆات، رووباریكیشمان بەئیویاندا پەخساند بوو، بۆ ئەوھى چاك لەو بەر و ئەمبەرەو، ئاوى رووبارەكە ھەلبەستى و، ھەم دێبەرەكە و، ھەم دارخورمايەكان و، ھەم ئەو رەز و باخەى، پى ئا و بەردى.

ھەلبەتە وشەى (خِلال) كۆى (خَلَّلَ)، (الْخَلْلُ: الْفُرْجَةُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ، وَالْجَنْعُ خِلالٌ، كَجَبَلٍ وَجِبَالٍ)، (خَلَّلَ) بە كەلین و بۆشایی ئیوان دوو شان دەكوترى و، بە (خِلال) كۆدەكریتەو، واتە: كەلینەكانیان.

ئەگەر بە چاوى خەيال تەماشای دیمەنى ئەو باخە بكەین كە خوا بۆ ئەو پیاوھى پەخساندو، دیمەتیکى زۆر جوانە: دوو رەز بوون، رەزى تری، بە دارخورما دەورە دراون، لە ئیوانانیاندا دێبەر و كشتوكال ھەبوو، رووباریكى گەورەش، یان شاجۆگەبەكى گەورە بە ئیواناندا بە فركە پۆشتو! كە دیمەتیکى لەو جوانتر نە، بۆ رەز و باخ و دێبەریك، كە مەرووف بیهوتى لى بەھرمەند بى و، لە ژانیاندا لە بەروبوومەكەى، بەھرە وەرگیرى.

مهسه لهی دووهم:

ئەو کابرایە کە خوا وێرای ڕەزو باخ و بیستان، توانای ماددی زۆریشی پێ دابوو، ئنجا لە حائیکدا کە هاوێڵە هەزارەکی دێواند، گوئی: من سامانم لە تۆ زیاترە و، لە ڕووی کەس و کاریشەو، لە تۆ بالادەستترم، ئنجا لە حائیکدا کە ستەمکاری خۆی بوو، گوئی: پێم وانیە هەرگیز ئەم باخە لە بەین بچێ و، پێشم وانیە ناخیر زەمان بەرپایێ و، ئەگەر گریمان بگێردیمهوه لای بەروردگاریشم، سەرەجامیکی لەمە چاکترم چنگ دەکەوی:

خوا دەفرەموی: ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمْرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَأ أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفْرًا ﴿٢١﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن يُبَيِّدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٢٢﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّودتُّ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٢٣﴾﴾

شیکردنەوهی ئەم سەنی ئایەتە، لە ئۆ برگەدا:

(١) - ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمْرٌ﴾، واتە: یەکیك لەو دوو پیاوێ کە خوا لەبارەیانەوه قەرمووی: ﴿وَأَضْرَبَ لَهُم مِّثْلًا مَّثَلًا لِّرَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ﴾، وێرای ئەو دوو باخە (ئەم) یەش هەبوو، (ئەم)، ڕوونکەرەوانی قورئان هەندێکیان بە بەرو میوهیان لێکداوئەتەوه، یانی: باخەکان بەر و میوهی باشیان گرتبوو، بەلام وەك پێشتریش گوتمان، پێناچێ ئەو مانایە راست بێ، چونکە پێشتر خوا قەرمووی: ﴿كَلَّا الْيَعْنَيْنِ إِنَّتْ أَكْهَمًا وَلَمْ تَغْلِبْ مِنْهُ شَيْئًا﴾، واتە: هەر کام لە دوو باخەکە، بەر و میوهی خۆی دەرکرد بۆ و، هیچی لێ کەم نەکرد بوو، کەواتە: لەوێ باسی بەر و میوهی باخەکانی کردو، بۆیە: ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمْرٌ﴾، یانی: وێرای ئەو دوو باخە (ئەم)، یەش هەبوو، (ئەم)، وێرای ئەوێ بە جینسی بەر و میوهی دار و درەختان دەگوترێ، کە تاکەکی (ئەم) یە و کۆبەکی: (ئەم) و (ئەم)، وێرای ئەوێ بە مأل و سامانی زۆریش دەگوترێ، واتە: مأل و سامانیکی زۆری جۆرا و جۆر، بۆ وینە: ئازەلی هەبوو، مألێ نەقەدینەیی هەبوو، زەوی هەبوو، وڵاخە بەرزەیی هەبوو، ئەو مألێ ئەو کاتە کە خەلکە هیانبوو، لە هەموو جۆرەکانی سامان و مألێ هەبوو، وشەیی (ئەم) یەش کە بە (ئەم) هێتاه، واتە: مأل و سامانیکی زۆر، کە بە ئاسانی نازانری و دەرک ناکری.

(ئەم)، خۆتێراوئەتەوه و (ئەم) یەش، هەرودەها بە: (ئەم) یەش، وێرای ئەوێ بە (ئەم)، خۆتێراوئەتەوه، واتە: بە سەنی جۆر خۆتێراوئەتەوه و هەرسێکیان ماناکەیان یەکە، یاخود ماناکەیان، زۆر لێک نێزیکە.

(۲) - ﴿فَقَالَ لَصَنِحِهِ - وَهُوَ يُحَاوِرُهُ﴾، به هاووله که ی خوی گوت، له کاتیکدا دهیدواند، واته: له کاتی وتوویر و دواندنیدا پیی گوت.

(صاحب) ویرای: خاوهن، به مانای که سیکیش دئی که له گه ل که سیکیدا جوریک له مونساه به ی هه یه، بۆ وینه: دراوسین له مالد، یان دراوسین له دووکاندا، یان جوریک له تاشناهی تی و ره فاقه تیان هه یه، به هوی خزمایه تیه وه، یان به هوی براده رایه تیه وه، گرنگ نه وه یه (صاحب) بریتیه له: (الْمُقَازَن فِي الذُّكْرِ) واته: که سیک که له کاتی باسکردندا به ارورد ده کری، ههروه ها (صاحب) به مانای که سیکیش دئی، که له گه ل که سیکیدا ناکۆ که (ای: الْمُخَاصِم) که سیک له گه ل که سیکیدا مشت و مرو شه ره قسه ی هه یه.

﴿وَهُوَ يُحَاوِرُهُ﴾، (الْحِوَارُ وَالْمُحَاوَرَةُ: مُرَاجَعَةُ الْكَلَامِ بَيْنَ مُتَكَلِّمَيْنِ) (حوار ومعاورة) نه وه یه که قسه بیت و بچی له نیوان دوو که س دا، که پیکه وه ده ناخفن و ده دوین.

تنجا نایا بابای دهوله مند له کاتی دواندنیدا، چی به هاووله هه زاره که ی گوت؟:

(۳) - ﴿أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا﴾، واته: من مال و سامانم له می تو زیاتره.

(۴) - ﴿وَأَعَزُّ نَفَرًا﴾، ههروه ها خه لک و کهس و کاریشم له می تو زیاترن و بالاده سترن، واته: که سه کاتی دهوروبه ری من، له می دهوروبه ری تو، بالاده سترن و، سامانیشم له می تو زیاتره، (أَعَزُّ: أَي أَشَدُّ عِزَّةً، وَالْعِزَّةُ ضِدُّ الذُّلِّ)، (أَعَزُّ) یانی: زور به هیز و بالاده ست (عزة) یش دژ و پیچه وانه ی (ذل)، یانی: ملکه چیی و زه بوونی و بی دهسته لاتی.

(النَّفَرُ: عَشِيرَةُ الرَّجُلِ الَّذِينَ يَنْفِرُونَ مَعَهُ) (نَفَرٌ) نه و خرم و که سه ی پیاون، که له گه لیدا راده پهن و دهرده چن، بۆ بهرگری لی کردنی و له سه ر کردنه وه ی.

که واته: بابای دهوله مند خوی به سه ر هاووله که یدا هه لکیشاوه، له دوو پرووه وه:

أ - له پرووی مال و سامانه وه.

ب - له پرووی خرم و که سه وه.

(۵) - ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ﴾، له حالیکدا سته می له خوی کرد بو و، چوهه نیو باخه که یه وه.

ستم له خوُ کرده‌کے، ثهوه بوو که هاوبه‌شی بوُ خوا داده‌نا و بیپروا بو و، بروای به پوژئی دوایی و زیندوو بوونه‌وه و لپی‌رسینه‌وه نه‌بوو، به‌چاکه و نیعمه‌ته‌کانی خواش له خوئی بایی بوو بوو، له جیاتی نه‌وه‌ی سه‌ری به‌ندایه‌تیی بوُ خوا دابنوتنی و شوکرانه بزیر بی، پییان له خوئیایی بو و، پییان له که‌ولئی خوئی ده‌رچوو!

هه‌لبه‌ته ﴿ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ ﴾، نه‌وانه هه‌موویان ده‌گریته‌وه، واته: هه‌م هاوبه‌ش بوُ خوا دانه‌ربوو، هه‌م بیپروا‌بوو، بروای به پوژئی دوایی نه‌بو و و نکوولیی لیده‌کرد، هه‌م له که‌ولئی خوئی ده‌رچوو بو و، له خوئی بایی بوو بوو.

یه‌کیک بوئی هه‌یه، بلی: بوچی پیشتی خوا ﴿ جَنَّاتٍ ﴾ بایی دوو باخان ده‌کات: ﴿ جَنَّاتٍ ﴾، به‌لام لی‌ره‌دا ده‌فرموی: ﴿ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ ﴾؟

زانایان گوتووایانه: (أَفَرَدَ الْجَنَّةَ هُنَا، لِأَنَّهُمَا كَانَتَا مُتَقَدِّمَتَيْنِ) بویه لی‌ره ته‌نیا بایی یه‌ک باخ کراوه، چونکه دوو باخه‌کان له تیو یه‌کدا بوون، چونکه خوا ﴿ جَنَّاتٍ ﴾ له‌باره‌یانه‌وه ده‌فرموی: ﴿ وَحَفَفْنَا بِهَا بِتَحْلِ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرًّا ﴿٢٢﴾ وَفَجَّرْنَا خِلْفَهُمَا نَهْرًا ﴿٢٣﴾، واته: نه‌گه‌ر له دووره‌وه ته‌ماشات کرد بانایه وه‌ک یه‌ک باخ ده‌هاتنه به‌رچاو، چونکه باخه‌که به‌پله‌ی یه‌که‌م ریزی تریه و، ده‌وربه‌ره‌که‌ی به دارخورمایان ته‌نراوه، پاشان له تیوانیان دا: کشتوکال و دانه‌وئله و سه‌وزایی و ته‌ره‌کار و، پروو‌باریکیش یاخود شاجوگه‌یه‌کی گه‌وره‌ش به‌تیوانیاندا ده‌روا، بویه خوا ﴿ جَنَّاتٍ ﴾ به‌یه‌ک باخی هیناوه.

ده‌شگونجی بگوتری: یه‌ک باخ بووه، به‌لام دوو به‌ش بووه.

(٦) - ﴿ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ يَبْدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴾، [کاتیک که چوووه نیو باخه‌که‌یه‌وه له حالیکدا سته‌می له خوئی کردبو و] گوئ: پیتم وانیه نه‌مه هه‌رگیز له به‌ینبجی، یانی: نه‌م باخه هه‌رگیز نافه‌وتی، (بَادَ يَبِيدُ: هَلَكَ يَهْلِكُ، وَقَبِي يَفْنَى)، (بَادَ يَبِيدُ) واته: له به‌ینچوو، له به‌ینده‌چی، (أَبَدًا: طُولُ الْمُدَّةِ) (أَبَد) یانی: ماوه‌یه‌کی زور، نه‌گه‌رنا زانیویه‌تی کاتیک هه‌ر دی، هه‌موو شتی‌ک کوتایی دی، به‌لام مه‌به‌ستی نه‌وه بووه، ماوه‌یه‌کی زور ده‌مینیته‌وه.

(٧) - ﴿ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ﴾، واته: پیشم وانیه (ساعة) بی.

(ساعة) یانی: کاتی دیاری‌یکراو بوُ پروو‌داویک، نه‌و کاته‌ی دیاری‌یکراوه، تنجا چ بوُ تی‌کچووئی نه‌م گه‌ردوونه، که به کوردیی پیئی ده‌گوتری: ناخیر زه‌مان، که (الساعة) ی پیئی ده‌گوتری، چ بوُ هاتنی پوژئی دوایی که: (قیامة) ی پیئی ده‌گوتری، که هه‌ندیک جار

نه گهر ئينسان ورد نه بئ: (قيامه) و (ساعة) تيكه ل ده كات، كه ليره دا له يه ك جيان و، له قورئاندا ههر كاميان له سياقي خویدا به كارها توه، ههر چه نده جاري وايه وشه ي (ساعة)، (اليوم الآخر) يش ده گرتنه وه، واته: نه و كاته ي كه هم گهردوونى تيدا تيكده چئ و، هم بازاړى قيامه ت و رۆژى دواى ديتنه گۆرئ، به لام به زۆرى وايه (ساعة) يانئ: نه وكاته ي ناخير زه مانى تيدا دئ و گهردوونى تيكده چئ و، (قيامه) ش نه و كاته ي كه خه لك تيدا هه لده ستنه وه و بازاړى سزا و پاداشت ديتنه گۆرئ.

8- ﴿وَلَيْنَ رُودَتْ إِلَى رَبِّي﴾، يانئ: يئم وانيه ناخير زه مان بيت و رۆژيك له رۆژان به رپا بئ و، گريمان نه گهر بشكيزد ريمه وه بو لاي پهروه ردگارم.

نهمه جوړيك بووه له گالنه پيكردن هاوه له كه ي، كه هاوه له كه ي پنى گوتبوو رۆژى دوايى دئ و، لئيرسي نه وه هه يه و سزا و پاداشت هه يه، نه ويش به ته وسه وه گوتويه تئ: گريمان نه گهر بشكيزد ريمه وه بو لاي پهروه ردگارم، وه ك تو د لئى، نه ي هاوه له هه زار و نه داره كه م!

9- ﴿لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا﴾، به دلئيايى باشر له باخه كه م له لاي خوا، وه ك شوئى بو لا گه رانه وه، ده بينم و وده ست ده خه م.

(المُنْقَلَبُ: الْمَكَانَ الَّذِي يُنْقَلَبُ أَي: يَرْجِعُ إِلَيْهِ) واته: نه و شوئى نه ي كه بو لاي ده گه ريتنه وه.

نهمه ليره دا وئپاى نه وه ي خوئراوه ته وه: ﴿لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا﴾، (خَيْرًا مِنْهَا) ش خوئراوه ته وه، واته: باشر له و دوو باخه.

ليره دا پئويسته هه لوه سته يه ك بكه ين له به رانبه ر نه و وشه يه (رُودَتْ) دا: ﴿وَلَيْنَ رُودَتْ إِلَى رَبِّي﴾، واته: نه گهر گيزد ريمه وه بو لاي پهروه ردگارم، كه هه مان مه به ست له سووره تئ (فصلت) - 50- ش دا ها توه، به لام به وشه ي (رُجِعْتَ) خوا ده فهر موئ: ﴿وَلَيْنَ أَدْفَنَهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ صَرَاءَ مَسْتَه لِقَوْلِنَ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى فَلَنُْنِيَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُْدَبِقَنَّهُمْ مِنَ عَذَابِ عَلِيظٍ﴾.

واته: نه گهر تيمه به زه يه كمان له خو مانه وه به مروفي چئرت، دواى نار هه تيه ك كه تووشى بووه، زور به داكوئى كردنه وه، ده لئئ: نه م به زه يى و به خششه ته نيا تاييه ته به منه وه، ايانئ: ههر بو منه و خو م چنكم كه وتوه { يئشم وانيه كه (ساعة) به رپا بئ و، نه گهر گريمان گيزد ريمه وه بو لاي پهروه ردگاريم، به دلئيايى هه وه پاداشتى هه ره چاك بو من له لاي وى هه يه.

خوش ده‌فهرموی: ﴿فَلَنْبَسَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَمَا عَمِلُوا وَلَنْذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ عَلِيْلٍ﴾، واته: به‌دنیایی ته‌وانه‌ی بیپروان، هه‌والیان به‌وه‌ی کردوویانه پیته‌ده‌ین و، به‌دنیاییه‌وه له نازار و سزایه‌ک زه‌به‌لاح و گه‌وره (قورس و زه‌حه‌مت) یان پی‌ده‌چی‌ین.

تنجا نایا که له سوورته‌ی (الک‌هف) دا ده‌فهرموی: ﴿وَلَنْ رُّدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي﴾، و لی‌ره له (فصلت) دا ده‌فهرموی: ﴿وَلَنْ رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي﴾، نه‌م جیاوازیه بوچی؟!

(الخطب الإسکافی) له کتیه‌که‌ی خوئی دا^(۱) ده‌لتی: هۆکاره‌که‌ی ته‌وه‌یه که له سوورته‌ی (الک‌هف) دا باسی دوو باخه‌کان کراوه، باسی ته‌وه‌موو ناز و نیحه‌ته کراوه، بیگومان وشه‌ی (رذ) یش به‌کاردی بو گپرانه‌وه به‌ره‌و شتیک که ئینسان پی‌ی ناخوشی، که به‌دنیایی مروقی پی‌ی ناخوشه، باخ و گوول و گولزار و مولک و مال و مه‌صله‌حه‌ت و ... هند هه‌مووی به‌جی به‌یلتی و به‌ده‌ستی خالی بیته‌وه به‌رده‌م په‌روه‌ردگاری، به‌تایه‌تی نه‌گه‌ر بابایه‌کی بیپروا بی، بوئه له‌وه‌ی ده‌فهرموی: ﴿وَلَنْ رُّدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي﴾، چونکه (رذ)، واته: گپردرایه‌وه بو شوئیتیک، یاخود بو حاله‌تیک که پی‌ی ناخوشه.

به‌لام له سوورته‌ی (فصلت) دا باسی ناز و نیحه‌ت نه‌کراوه، به‌لکو باسی ته‌وه کراوه: تیمه له کاتیکدا به‌زه‌یی خویمان به‌مروقی چیژت، دوا‌ی ناره‌حه‌تییه‌ک که تووشی بووه، ده‌لتی: ته‌مه تایه‌ته به‌منه‌وه، پتشم وانیه تاخیر زه‌مان به‌رپابتی و، نه‌گه‌ر گپردامه‌وه بو‌لای په‌روه‌ردگاریشم پاداشتی هه‌ره باشم چنگ ده‌که‌وی.

بوئه وشه‌ی: ﴿رُجِعْتُ﴾، له‌ویدا گونجاوه و وشه‌ی: ﴿رُدِدْتُ﴾، له سوورته‌ی (الک‌هف) دا گونجاوه.

سبحان الله! خوی زانا و شاره‌زا و کاربه‌جی، هه‌ر شایسته‌ی خوینه‌تی که ته‌وه‌موو ورده‌کارییه‌ی له فه‌رمایشتی خویدا ره‌چاو کرده!

مہسہ لہی سیئہم:

ہاوہ لہ کہی لہ کاتی دواندیندا پیتی گوت: نایا بہو کہسہ بیپروای، کہ لہ گل دروستی کردووی و، دواپی لہ نوتفہ و، پاشان کردووی بہ پیاونکی تیر و تہواو؟ (تو بیپروای) بہ لآم من ہر خوا بہرودہ دگارمہ و، ہیج کہسیش ناکمہ ہاوبہ شی خواہن و بہرودہ دگاری خوم:

خوَا تَنفَعُ تَمَّ دَہ فہ رموی: ﴿ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا ۗ ﴾ ﴿ ۲۷ ﴾ لَنَكُنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿ ۲۸ ﴾

شیکردنہوی تہم دوہ نایہ تہ، لہ شہش برگدہ:

(۱) ﴿ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ ﴾، ہاوہ لہ کہی اہاوہ لہ ہزار و نہ دار، بہ لآم بہ پروا و بہ قہناعہ تہ کہی لہ حالتیک کہ سرگہ رمی دواندن و وتوویر و مشت و مر لہ گہ لدا کردنی بو، پیتی گوت:
(۲) ﴿ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ﴾، نایا بیپروای بہو کہسہی کہ توئی لہ گل دروست کردوہ.
نہم (ا)، (ہمزہ الإستفہام) ہی سہر و شہی (کفرت)، (الإستفہام للتعجب) و الإنکار، و لیس علی حقیقتہ، پرسیار کردنہ کہ بو سہرسورماندن و نکوولییکردنہ، نہ کہ مہ بہستی پرسیار کردن بتی و، تہویش و ہ لآمی بداتہوہ.

کہ دہ فہ رموی: ﴿ خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ﴾، تہمہ نامازہ بہ بہ تہصلہ بہ کہمہ کہی (نطفہ) ہ، چونکہ (نطفہ) لہ خوین دروست دہ بتی و، خوینیش لہو خورا کہ ہہ زمکراوہی کہ مروفی خوار دوویہ تی و، تہویش لہو خوار دانہ کہ لہ زہوی پیدادہ بن و سہرچاودہ کہیان گلہ.

واتاہ کی دیکہی: ﴿ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ﴾، واتہ: نایا تو بیپروای بہو کہسہی کہ باب و دایکی توئی راستہ و خو لہ گل (بان لہ قور) دروست کردون!؟

(۳) ﴿ تَمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ﴾، دواپی و ہ چہی نادہمی لہ (نطفہ) یانی: ناوی پیاو و نافرہت، دروست کردوہ، ہہرچہ ندہ زوریک لہ زانایان گوتوویانہ: (النطفة: ماء الرجل) نوتفہ ناوی پیاو، بہ لآم ینم وایہ (نطفہ) بریتہ لہ کوئی ناوی پیاو و نافرہت، تہویش (مُشْتَقَّةٌ مِنَ النُّطْفِ، وَهُوَ السَّيْلَانُ) لہ (نطف) ہوہ ہاتوہ، کہ بریتہ لہ رزانی شتیک.

وشه ی ﴿ اَكْفَرْتَ ﴾، دهگونجی به مانای: بیپروایی بن.

تایا بیپروای بهو که سه‌سی که توئی دروستکردوه له (نطفه)؟ ههروه‌ها ده‌شگونجی به مانای: سپله‌یی و ناسوپاسیی بن.

تایا بن مه‌ک و سپله‌یی، به‌رانهر به‌وزاته‌ی توئی له توویلکه (نطفه) دروستکردوه؟!

٤- ﴿ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا ﴾، واته: ئنجا توئی ریکخستوه له شیوه‌ی پیاویکدا، یاخود توئی کردوه به پیاویکی تیر و ته‌واو.

٥- ﴿ لَنِكَأُ هُوَ اللَّهُ رَبِّي ﴾، واته: به‌لام هه‌ر ئه‌و (خوا) پیره‌ردگاری منه.

لیره‌دا ﴿ لَنِكَأُ ﴾، {مرئب من (لکن) و (أنا)} یانی: (لکن انا هو الله ربی) واته: ئه‌و به‌دیهنه‌ره‌ی که توئش و منیشی له گئ و دوا‌ی له (نطفه) دروستکردوه و، دوا‌یی کردوویی به‌پیاویکی تیر و ته‌واو، من ته‌نیا ئه‌و خوا‌یه، پیره‌ردگار و خوا‌مه‌ه.

له‌رووی ریزمانییشه‌وه: ﴿ لَنِكَأُ ﴾، ده‌بیته‌ نیهاد (مبتدا)، ﴿ هُوَ اللَّهُ رَبِّي ﴾، ده‌بیته‌ گوزاره (خبر)، ئنجا وه‌ک چۆن خوئتراوه‌ته‌وه: ﴿ لَنِكَأُ هُوَ اللَّهُ رَبِّي ﴾، خوئتراویشه‌ته‌وه: (لکن هو الله ربی).

٦- ﴿ وَلَا أَشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴾، واته: هیچ‌که‌س ناکه‌مه، هاوبه‌شی پیره‌ردگارم.

یانی: که‌تو هاوبه‌شان بو‌خوا داده‌نتی، دروستکراوانی خوا، دینیه‌ریزی خوا، به‌لکو شته‌کان و شمه‌که‌کان دینیه‌ریزی خوا، من هیچ‌که‌سێک له‌خواه‌ن عه‌قل و ئیراده‌کانیش، ئه‌گه‌ر مرفۆن، ئه‌گه‌ر جینن، ئه‌گه‌ر فریشته‌ن، نایانه‌ینمه‌ریزی خوا.

مهسه لهی چواره م:

به رده وام بوونی: یاوه بروداره، نه داره که، له سه ر دواندن هاوه له ده و له مه نده له خو بایه بیروایه که ی و گوتنی: ده بوایه کاتیک ده چوویه نیو باخه که ته وه، گوتبات: نه مه خوا ویستوویه ق، هتیزیش ته نیا به خویبه، که ده شینی من سامانم و رۆ له م له هی تو که مترن، په نگه، نیزیکه، په روه ردگارم له باخه که ی تو باشترم پیدات و، به لایه کیش له سه رتوه بو باخه که ت بنیتری، بیته زه ویبه کی روو خلیسک، یان ناوه که ی به ناخی زه ویدا رۆبچی و، هه رگیز نه توانی به دوا ی دابچی و بیگی ربه وه:

خو الله ده فهرموئ: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ كَرِهْنَا أَنَا أَوْ قَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا﴾ ﴿۳۱﴾ فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَيُضْحِكُ صَعِيدًا زَلْفًا ﴿۳۲﴾ أَوْ يُنصِبُ مَاءً مَهِينًا فَكُلَّن تَضْمِعًا لَهَا، طَلْبًا ﴿۳۳﴾

شیکردنه وه ی ئەم سی ئایه ته، له ده برگه دا:

۱- ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ﴾، واته: ده بوایه کاتیک ده چوویه نیو باخه که ته وه.

ته ویش لیره دا دیسان هه ردوو باخه که ی، به یه ک باخ داناون، له بهر ته وه ی دوو باخه که تیکه له کیش بوون، (لولا)، لیره دا بو سه رزه نشتکردنه، چونکه: (لولا)، ده گونجی بو هاندان (تحضیض) بن و، ده شکونجی به واتای: (إمتناع لوجود) بن، وه ک (لولا محمد لجا عمر) ته گه ر موحه ممه د نه بووایه، عومه ر ده هات، به لām لیره دا (لولا)، بو سه رزه نشتکردن و سه رکونه کردنه ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتِكَ﴾، واته: ده بووایه که ده چوویه نیو باخه که ته وه.

۲- ﴿قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ﴾، گوتباتایه: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ﴾، لیره دا (ما):

۱ - (موصولة) یه و گوزاره (خبری نیهاد (مبتدا) یکی قرئتیرا وه، که حالی چوونه نیو باخه که، ده یکه یه نن، به مجوره: (أي هذه الجنة: ما شاء الله، أي: الأمر الذي شاء الله إعطائه إياي) واته: نا ته م باخه، که خوا ویستوویه تی، نه و شته یه که خوا ویستوویه تی بیبه خشی به من.

۲ - دهشگونجن (ما) (نکرة) بن، ﴿قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ﴾، به مجوره: (هذا شيء شاء الله لي) نهمه تهويه که خوا ويستويهتی بو من.

۳ - ﴿لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾، هیز نیه مه گهر به خوا، یانی: هیز نیه بو دروستکردنی باخیکی وا، مه گهر به خوا، یاخود: هیز نیه بو که سیک که نهم باخهی هیناوته دی، مه گهر خوا هاوکاری کردبن، دهبوویه ناوات گوتبایه: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾، واته: نهم باخه نهو شتهیه، که خوا ويستويهتی بو من بن، یان نهو باخه تهويه که خوا ويستويهتی بیادت به من، هیزیش نیه بو پهیداکردنی باخیکی وا، مه گهر به خوا، نهو کهسه پهیدای کردوه، به ههول و هیزیک پهیدای کردوه، که خوا پیی داوه، دهبوو ناوات گوتبایه.

له جیاتی نهوهی خوئی پیوه هه لکیشی و بلتی: نهو باخه له بهین ناچی و تاخیر زه مان (الساعة) ش نایهت و، بلتی: نه گهر بشکیردریمهوه بو لای خوا، هینده له خوئی رابینی و، هینده له خوئی رازی بن، پیت واین که لهویش له گه ل نهو هه موو بیبروایی و سپه لیه دا، خوا باشر له هی دنیات پیده دا!!! دوایی پیی ده لتی:

۴ - ﴿إِنْ سَرَنْتَ أَنْ أَقْلَ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا﴾، واته: نه گهر ده مبینی من له تو سامان و روله م که مترن، نهم ﴿أَنَا﴾، ره، راناوی جیا کردنه وه (ضمیر الفصل) یه، نه گهرنا دهیتوانی بفرموی: (إِنْ تَرَى أَقْلَ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا)، به لام نهمه بو ته نکید کردنه وهیه:

نه گهر تو من ده مبینی، له تو سامان و روله م که مترن.

۵ - ﴿فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ﴾، واته: نیزیکه، یان پهنگه پهروه ردگارم باشر له باخه کی تو م پییدات، واته: ههر له ژیا نی دنیا دا، (عسی) بو نومیده وار بوونه و، بریتیه له داواکردنی شتیک، نیزیکی بن پهیدا بن.

به لام ریشی تیده چی لیره دا مه بهست پیی پارانه وه بی بو خوئی و، توو ککردن بی له هاوه له له خو بایه که ی.

۶ - ﴿وَرَبِّبَلِّ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ﴾، واته: نیزیکه پهروه ردگارم به لایه ک له سه ریوه بنیتریته سه ره باخه کی تو.

(حُسْبَانًا: مُقَدَّرٌ حَسِبَ، كَالْفُطْرَانِ، وَهُوَ هُنَا صِفَةٌ لِمَوْصُوفٍ مُخَذُوفٍ، أَي: هَلَاكًا حُسْبَانًا أَي: مُقَدَّرًا مِنْ اللَّهِ).

(حُسْبَانًا) چاوگه له (حَسَب) هوه هاتوه، وهك (عُفْرَان) له (عُفْر) هوه دئی، لیره‌دا (حُسْبَانًا) سیفه‌تی وه‌سفرکراویتی قرتیتراوه، یانی: له به‌ین چوویتیکی نه‌دازه‌گیری کراو و حیسابکراو له خواوه.

(۷) - ﴿مِنَ السَّمَاءِ﴾، له تاسمانتوه، له سه‌ریوه.

هه‌ندیکیش گوتووایانه: وشه‌ی: ﴿حُسْبَانًا﴾، کۆی (حُسْبَانَةً) یه، نجا (حُسْبَانَةً) ش به چه‌ند مانایه‌ك دئی:

أ - به مانای هه‌وره تریشقه‌یه‌ك كه ناگری تیدابن و له تاسمانه‌وه بئ.

ب - به مانای ناوی کولله‌یه.

ج - ناوی تیری بچووکه، یانی: تیر بارانکردن.

واته: نهو (حُسْبَانَةً) له تاسمانه‌وه، له سه‌ریوه، خوا بینیرته سه‌ر باخه‌که‌ت.

(۸) - ﴿فَنُصِجَ صَوِيدًا زَلَقًا﴾، واته: سه‌ره‌نجام باخه‌که‌ت بیته زه‌ویه‌کی خلیسک، ﴿زَلَقًا﴾: خلیسک، ﴿صَوِيدًا﴾، پرووی زه‌وی، ﴿زَلَقًا أَيْ: دَاثَ زَلَقٍ﴾ واته: خاوه‌ن خلیسک، ﴿زَلَقٍ﴾ یش چاوگ (مصدری): ﴿زَلَقْتُ الرَّجُلَ: زَلْتُ وَأَطْرَقْتُ﴾، ﴿زَلَقْتُ الرَّجُلَ﴾ واته: پنیه‌که خلیسکا و نه‌چه‌سپا، نجا (زَلَقٍ) چاوگه، به‌لام کراوه به وه‌صف بو زنده‌پووی تیداکردن، یانی: زه‌ویه‌که، که خاوه‌ن خلیسکه.

(۹) - ﴿أَوْ يُصِجَ مَاءً غَوْرًا﴾، یاخود ته‌گه‌ر باخه‌که‌ش ئاوا به یه‌کجاری له به‌ین نه‌چتی و، زه‌ویه‌که‌ی پرووت نه‌بیته‌وه له کشتوکال و، نه‌بیته زه‌ویه‌کی سووری سه‌قه‌تالهی وا، که مروّف لئی بخلیسکن، هیتنه لووس بئ، ته‌گه‌ر ئاواشی لینه‌یه‌ت، ئاوه‌که‌ی روّبچی و بچینه‌ خوار.

﴿غَوْرًا﴾، ﴿غَوْرٌ: مُضَدَّرٌ غَارَ الْمَاءِ، إِذَا سَاخَ فِي الْأَرْضِ﴾ (غور) چاوگی (غاز) یه، ته‌گه‌ر ئاوه‌که روّجو و به زه‌ویدا و ونبوو.

(۱۰) - ﴿فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ، طَلَبًا﴾، واته: ته‌و کاته تو هه‌ر نه‌تده‌توانی، ئاوه‌که بیته‌وه و نه‌تده‌توانی هه‌ر به‌دواشی دا بچی.

لیره‌دا ته‌و هاوه‌له براداره به قه‌ناعه‌ته نه‌داره‌ی، تاموژگاریی زور باش و دلسوژانه‌ی ده‌کات، واته: به‌ر له‌وه‌ی که ته‌وه‌ت به‌سه‌ربئ، واز له‌و بیره چه‌وته‌ت بیته، چونکه ته‌و بیرکردنه‌وه چه‌وته‌ته، که ته‌و هه‌لسوکه‌وته چه‌وت و لاره‌ی تیدا به‌دیته‌ناوی.

مهسه له ی پئنجهم:

سه ره نجام مأل و سامانه که ی فهوتا و، باخه که ی به سه ریکدا رما، نهویش له سه ر له و مه سه ره فه ی له باخه که ی کردبوو، زور په شیمان بوو، ده سه ته کانی هه لگنپر و وه رگنپر ده کردن، ده سه ته کانی پیکدا ده دان و، ده یگوت: خوزگه هیچ که سم نه کردبایه هاو به شی خوا، هیچ کومه لیکشی نه بوو، پشتی بگرن له به رام به ر خواداو، خویشی هیچی پی نه کرا، بو خوسه رخستن و توله ستاندنه وه و، له و کات و شوینه شدا ته نیا خوای هه ق بالآده ست بوو، خوا پاداشتی شی باشتره و، سه ره نجامنیک که بو دۆستانی شی دایده نی چاکتره:

خوا ﷻ ده فرموی: ﴿وَأُحِيطَ بِشَمْرٍو١٢﴾ فَأَصْبَحَ يَبْلُغُ كُنْيَهٗ عَلٰى مَا اَنفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاطِئَةٌ عَلٰى عُرُوْسِهَا وَيَقُوْلُ لِمَنْ اَشْرَكَ بِرَبِّىْ اٰحْداً ١٣﴾ وَ لَمْ تَكُنْ لَهٗ فِئَةٌ يَنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اٰلِهٖ وَ مَا كَانَ مِنْصِرًا ١٤﴾ هٰنَالِكَ اَلْوَلِيَّةُ لِلّٰهِ اَلْحَقُّ هُوَ خَيْرٌ نَّوَابِاَ وَ خَيْرٌ عَقْبًا ١٥﴾

شیکردنه وه ی ئهم سی ئایه ته، له ده برگه دا:

١- ﴿وَأُحِيطَ بِشَمْرٍو١٢﴾، خوا ﷻ لیرده دا یه کسه ر دیمه نی له به ینچوو نی سه روه ت و سامان و باخ و مأل و مولکه که ی دینیتته پیش و، کورتی ده کاته وه، نه که رنا مه رج نیه که کابرای سامان داری له خۆبایی قسه که ی کردوه و، هاوه له هه ژاره که شی ناوای وه لآمدا وه ته وه، یه کسه ر به لا هاتبی، به لام خوا وای کورت ده کاته وه وه: یه کسه ر دوا ی نه و وتووێژ و مشت و مره یان پیکه وه، گومان ی نه و پیاوه به روا داره یه کسه ر هاتبیتته دی! ﴿وَأُحِيطَ بِشَمْرٍو١٢﴾، مأل و سامانه که ی نابلو و قه درا، وشه ی ﴿بِشَمْرٍو١٢﴾، به ته نکید لیرده دا مه به ست پی مأل و سامانه، به هه مووی جو ره کانبه وه، و پزای باخه که ش، تازه لی هه بووه، خانوو به ره ی هه بووه، مالی نه قدینه ی هه بووه، هه رچی هه بیبووه، هه مووی نابلو و قه درا.

(الإحاطة: الأخذ من كل جانب، وبلغنى: أئلف مألُه)، (إحاطة) بریتیه له گیران له هه موو لایه که وه یانی: مأل و سامانه که ی فهوتیترا، چونکه: نه گه ر دوژمننیک، دوژمنه که ی خوی نابلو و قه بدات و، هه ر چوار لایانی لیبگرئ، مانای وایه رپی هه لاتن و ده ر باز بوونی نیه و، نازانی له چ لایه که وه به رگریی بکات؟ بۆیه ته و ته عبیره به کاره ی تراوه، بو له به یین چوو نی شتیک، وه ک له سه ووره تی (یونس) - ٢٢ - دا، خوا ده فرموی: ﴿وَلَطَمْنَا اَنْهَمُ اُحِيطَ

بِهَرِّ، باسی که سائیک ده کات، که به سواری که شتیبه که به دوریادا ده چن، دواى ته وهى بایه کی توند هه لده کات و شه پوله کان ده وریان ده گرت، واده زانن که مارو دراون و تازه ری تی ده رباز بوونیان نیه.

(۲) ﴿فَأَصْبَحَ يَقْلِبُ كَتِيهَ عَلَٰنَ مَا أَفَقَّ فِيهَا﴾، دواى ته وهى تیکرای باخ و مال و سامان و هه رچی هه هیوو، فه وتا؛ وای لیثات که دوو له په ده سته کانی هه لکیر و وه رگیر ده کردن، یان: به یه کدی دا ده دان، یان سه ره و بنی ده کردن، له سه ره نهو خه رجیبی و مه سه ره فهی، له باخه که پیدا کرد بووی.

پسپوران گوتوو یانه: (تَقْلِبُ الْكُفَيْنِ، حَرْكَةً يَفْعَلُهَا الْمُتَعَشِّرُ)، واته: هه لکیر و وه رگیر کردنی له په ده سته کان، که سیکى خه فه تباری په شیمان ده یکات، لیترده - وه ک پیشتریش گوتمان - خوای کارزان و میهره بان ته عبیریکی به کارهیناوه، که له گه ل کلتووری هه موو نهو کوومه لکا و گه لانه دا بکونجی، که به جووله ی له په ده سته کان ته عبیر ده کهن له په شیمانی و خه فه ت دربرین، له دواى شتیک که له ده ستیان چوو و، ده ستیان خالی ماوه ته وه و هیچان به ده سته وه نه ماوه، یان: ده ستیان له هه موو پچکان براره.

(۳) ﴿وَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلٰی عُرُوشِهَا﴾، له حالیکدا که باخه که، به سه ره سه ربانه کانیدا که وتبوو، ﴿حَاوِيَةٌ﴾، ده کونجی به مانای که وتوو (ساقطة) بی و، ده شکونجی به مانای خالی (خالیه) بی، واته: له حالیکدا که سه ربانه کانی که وتبوونه خوار و، باخه که ی به تال و هه تال بوو بوو، به بوشی ما بووه و هیچی تیدا نه ما بوو.

ته م ته عبیره ش دیسان مه رج نیه: دیواریک هه بی و، سه ربانیک هه بی و، سه ربانه که برووخی و دیواره که ی به سه ردا برووخی! به لکو ته م ته عبیره ش به کار ده هیندری بو له به یان چووئی شتیک به ته و اووی، چونکه: تاوه دانیه کان که ده فه وتین، پیشی سه ربانه که یان ده رووخی، دوایش دیواره که به سه ره سه ربانه کاند ده رووخی و هیچی نامینتی، تنجا ته م دیمه نه، خوای په روه ردگار کردوو یه تی به ته عبیریکی بو له به یان چوویتیکی ته و او، با دیواریک و سه ربانیکیش له تارادا نه بن.

(۴) ﴿وَيَقُولُ يَا بَنِيَّ لِمَ أَشْرِكُ بِرَبِّيَ أَحَدًا﴾، ده یگوت: نهی خوژگه! هیچ که سم نه کردبایه هاوبه شی په روه ردگارم، ﴿يَا بَنِيَّ﴾، هه رچه نده خوژگه خواستنه، به لام مه به ست بی په شیمانیه، پسپوران زمان گوتوو یانه: (هَذَا التَّعْبِيرُ تَنْزِيلٌ لِلْكَلِمَةِ مَنْزِلَةٌ مَنْ يَعْقِلُ، أَي: احضري هَذَا أَوَانِكِ)، واته: لیترده و شه ی (لیت) هینزاوه ته شوینی که سیکه وه که بفامی، واته: نهی په شیمانی و هره تیتسا کاتته، تیتسا زور په شیمانم، نهی خه فه ت و نار هه تی تاماده به.

۵- ﴿وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِتْنَةً يَضُرُّوهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾، واته: کومه ٲیکیشی نه بوون له به رانبهری خوادا، یان: له جیاتی خوا، سه ری بخهن و پشتی بگرن، نه مه خوٲتراویشه ته وه: ﴿وَلَمْ یکنْ لَهُ فِتْنَةٌ﴾، هه ردووک شیوه خوٲندنه وه که هاتوون و، نه و کاته ش وشه ی ﴿فِتْنَةٌ﴾ ده بی به: کومه ل (مجموع) دابزی، ﴿وَلَمْ یکنْ لَهُ مَجْمُوعٌ﴾ او: جمع ٲنصرونه کومه ٲیکی نه بوون، سه ری بخهن، نه مه ش به ره رچدانه وه ی قسه ی بابای بی پروایه: ﴿وَأَعَزُّ نَفَرًا﴾، واته: من که س و کارم له تو زیاتره، یانی: نه و که س و کاره ی نه و خو ی پیوه هه لده کیشان، هیچیان له فریا و به هانایه وه، نه هاتن، که پشتی بگرن و سه ری بخهن.

۶- ﴿مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾، له به رانبه ر خوادا، یاخود: له جیاتی خوا، کاتیک که خوا پشتی به ردا، که س نه بوو سه ری بخات.

۷- ﴿وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا﴾، له خودی خو شیدا توانای ده رباز بوون و، سه رکه وتنی نه بوو و، نه یتوانی خو ی سه ربخات و ده رباز بکات.

۸- ﴿هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ﴾، نا له و کاته دا دو ستایه تی و هاوکاری، ته نیا بو خوا ی هه ق بوو.

(ولاية) به مانای سه رختن و هاوکاری کردن دی، نه م وشه یه (الولاية)، خوٲتراویشه ته وه: (الولاية) که به مانای سه ره رشتیاری و مشوور خواردن، دی، واته: له و کاته دا مشوور خواری و سه ره رشتی بکردن ته نیا هی خوا ی هه ق بوو، وشه ی ﴿الْحَقِّ﴾ یش، و یرای (الحق) که ده بیته سیفه ق (الله)، خوٲتراویشه ته وه: ﴿هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ﴾ واته: سه ره رشتی بکردن، یان سه رختن، له و کاته دا ته نیا بو خوا چه سیا و هه ق بوو و، که سی دیکه نه و توانایه ی نه بوو، که سه ره رشتی بکات و مشووری لی بخوات، نه گه ر وشه که زبدرار (مجرور) (الولاية) بی، یاخود: نه هاوکاری بکات و سه ری بخات، نه گه ر وشه که بزدرار (مضموم) ﴿الْوَلَايَةَ﴾ بی.

۹- ﴿هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا﴾، خوا ٲاداشتی باشته.

ٲیره دا ﴿حَيْرٌ﴾ به مانای (أخیر) نه، تا کو مه به ست نه وه بی، ٲاداشتی خوا باشته له هی خه لکی دیکه، به لکو مه به ست موته له قی باشتر بوونی ٲاداشتی خوا به، نه ک به به راورد له گه ل ٲاداشتی جگه له خوادا.

۱۰- ﴿وَحَيْرٌ عَقْبًا﴾، سه ره نجامه که یشی باشته.

سهره نجامیک که له لای خواجه، بۆ دۆستانی: که سانتیک که خووشی دهوین، نهو سهره نجامه که له لای خواجه، باشتره، دیسان نهو هوش لیره دا مانای نهو نه، سهره نجامیک که له لای خواجه، باشتره له سهره نجامیک که له لای جگه له خواجه، به لکو مه به ست نهو یه سهره نجامیک که له لای خواجه، ههر نهو چاکه، ههروهک پاداشتیکیش که له لای خواجه، ههر نهو چاکه.

﴿عُقْبَا﴾، خوینراوه ته وهش: (عُقْبَا)، (عُقْبَا) و (عُقْبَا) ههردووکیان یهک واتایان هه یه.

به لتی به ریزان! بهو شیویه خوا عُقْبَا نهو به سه رهاته مان بۆ ده گپرتیه وه، وهک په ندیک و نموونه یهک باسی دهکات، وهک له سه رهتاوه فه رموی:

﴿وَأَخْرَجْتَهُمْ مَثَلًا لِّرَجُلَيْنِ﴾ له بهر نهوه ی به راستیی ده رس و په ندی لیوه رده گیرئ و جینگای عیبه ته بۆ که سیک که په ند وهر بگریئ، له شتانه وه را بهینن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

❖ **دهرسي پښجهم** ❖

بیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان جهوت (۷) نایهت ده‌گریته خوئی، نایه‌ته‌کانی: (۴۵ - ۵۱)، ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیان: باسی ژیانی دنیا و سه‌ره‌نجامه‌که‌ی، پاشان باسی هه‌ر کام له ناخیر زه‌مان و قیامه‌ته، به تیکه‌ه‌لکیشیی، تنجا باسی نیشاندانی کرده‌وه‌کانی تاوانباران به تاماده‌کردنه‌وه، واته: کرده‌وه‌کانیان تاماده‌ده‌بن له‌به‌ر چاویان، دواپیش ناماژه‌به‌کی کورت به به‌سه‌رهاتی ناده‌م و نیلیس کراوه.

له کوژابشدا باسی نه‌و راستیبه کراوه، که خوی بالآ ده‌ست، هه‌چ که‌سی له دروستکردنی ناسمانه‌کان و زه‌وی و، ته‌نانه‌ت خویشیان ناگادار نه‌کردوه، یانی: پرس‌ی به هه‌چ کامیان نه‌کردوه و، هه‌چ کامیان تاماده‌ش نه‌بوون، له‌و کاته‌دا، که خوا نهم گه‌ردوونه‌ی هیناوه‌ته‌دی.

﴿ وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ ۝ الْأَمْوَالُ وَالْأَنْفُسُ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۗ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ ۝ وَيَوْمَ نُسَبِّرُ الْجِبَالَ وَرَوَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَا لَهُمْ فَلَمَّ نَاعُوا مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ ۝ وَعَرَضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ ۝ وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَفَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ ۖ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يُوتِلُنَا مَالٌ هَذَا الَّذِي كُتِبَ لِآبَائِنَا ۗ لَا بَعْدَ لَهُمْ صَحِيفَةٌ وَلَا كِتَابٌ إِلَّا أَحْصَيْنَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظُنُّ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ ۝ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ۖ أَفَتَسْتَجِدُّونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ ۚ أُولَٰئِكَ مِنْ دُونِكُمْ عَدُوٌّ يَسُّ لِلظَّالِمِينَ ۝ ﴿٥٠﴾ مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُمْ مُتَعَدِّينَ ۖ ﴿٥١﴾ ۝ عَسَىٰ ۙ

مانای دهقا و دهقی نابه‌تکان

اهروه‌ها وینه‌ی ژبانی دنیایان بۆ یتنه‌وه: وه‌ک ئاوێکه له‌سه‌رێوه دامانبه‌زاندوه، ئیدی یه‌کسه‌ر پرووه‌کی زه‌وی ئاوێته‌ی بووه. (پاشان) بۆته پووشیکی تیکشکاو، که با‌رایده‌مالتی و، خواش به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا تواناداره (٤٨) سامان و کوران، جوانیی ژبانی دنیان و، (کرده‌وه) باشه‌ ماوه‌کان، له‌ لای په‌روه‌ردگارت، پاداشتیان چاکت‌هه‌و، ئومێد به‌خشته‌ن (٤٩) پوژنیکیش که‌ چیا‌به‌کان ده‌پوژنن و، زه‌وی به‌ روون و پاشکاوایی بێ په‌رده‌و له‌مپه‌ر ده‌بینی و، کۆیان ده‌که‌ینه‌وه، هه‌یچ کامیکیان لێ نابوژن (ته‌و پوژه: پوژنیکێ سه‌خت و تووشه) (٤٧) (به‌نده‌کان) به‌ری‌زی‌ش له‌سه‌ر په‌روه‌ردگارت پاده‌نوێترن (بێشان ده‌لێن): وه‌ک یه‌که‌مجار دروستمان کردبوون، ئاوا هاتنه‌وه‌ لامان، به‌لکو پیتان وابوو: به‌لێنگه‌تان بۆ دانانی‌ن (٤٨) ئنجا کتیب (لیستی کرده‌وان) دانرا و، تاوانباران ده‌بینی: ترس و له‌زیان هه‌یه‌ له‌وه‌ی تیدایه، ده‌لێن: نه‌ی هاوار بۆ تیمه! ته‌م کتیه‌ چیه‌؟! هه‌یچ بچووک و گه‌وره‌یه‌کی جێ نه‌هه‌شته‌وه که‌ سه‌رژمیری نه‌کردبێ و، نه‌وه‌ی که‌ کردبوویان به‌ ناماده‌یی بێنیان و، په‌روه‌ردگاریشت سته‌م له‌ هه‌یچ که‌س ناکات (٤٩) یادیش بکه‌وه! کاتیک به‌ فریشتامان فه‌رموو: کړنووش (ی پزگرتن) بۆ ئاده‌م بیه‌ن، یه‌کسه‌ر کړنووشیان برد، جگه‌ له‌ ئیبلیس که‌ له‌ جینن بوو، له‌ فه‌رمانی په‌روه‌ردگاری ده‌رچوو، ئنجا نایا خۆی و وه‌چه‌که‌ی له‌ جیاتی من، به‌ دۆست ده‌گرن، له‌ حالیکدا که‌ دوزمینیستانن؟ (ئیبلیس) خرابترین چیکه‌روه‌ (ی خوا) یه‌ بۆ سته‌مکاران (٥٠) ته‌وانم (به‌ مه‌به‌ستی هاوکاری) ناماده‌ی دروستکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی و، دروستکردنی خۆشیان نه‌کرده‌وه، و، ناشگونجێ من گو‌مراکه‌ران بکه‌مه‌ پشتیوان و هاوکار (٥١).

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ وشه‌کان

(هَشِيمًا): (الْهَشْمُ: كَسْرُ الشَّيْءِ الرَّضْوِي، كَالثُّبَاتِ، هَشْمُ الْعَظْمِ، وَهَشْمُ الْغُبْرِ)، (هَشِيم) واته‌: تیکشکینا‌وا، (هَشْم) بریتیه‌ له‌ شتی‌کی نه‌رم که‌ تیک بشکینێ و، به‌پاردری و، ورد بکری، هه‌روه‌ها بۆ شتی په‌قی‌ش به‌کاردی، (هَشْمُ الْعَظْمِ) تیسقانه‌که‌ی شکاند، (هَشْمُ الْغُبْرِ) نانه‌که‌ی ورد کرد.

(نَذْرُوهُ الرِّيحَ): واته: با رانیده مالتی و رانیده دات و پرزو بلاوی دکاته وه، (فَزَنَّهُ الرِّيحَ، تَذْرُوهُ وَتَذْرِيه) واته: بابه که رانمالتی، یا خود پرزو بلاوی کرده وه، (تَذْرُوهُ وَتَذْرِيه) نهمه به شیوهی کاری رانه بردووه و، به هه ردوو شیوه هاتوه.

(أَمَلًا): (الْأَمَلُ: الرِّجَاءُ، أَمَلَ خَيْرَهُ، يَأْمُلُ أَمَلًا، وَأَمَلَهُ: جَعَلَهُ أَمَلًا)، (أَمَلٌ) بریتیه له نومید و هیوا، (أَمَلٌ خَيْرُهُ) واته: به تهمای چاکه‌ی نه و بوو، پستی نومیده وار بوو، (يَأْمُلُ أَمَلًا) نهمه به شیوهی کاری رانه بردووه که به تی، (وَأَمَلُهُ) واته: هیواداری کرد، ته ماداری کرد.

(سُئِرَ الْجِبَالِ): چیاکان دروئینین و دهیان جوولتینین، (سَيْرُهُ: أَخْرَجَهُ وَأَجْلَاهُ: عَرَكَهَا)، که واته: (سُئِرَ الْجِبَالِ) واته: (نَعَرَكَهَا وَنَزِيلَهَا)، (سَيْرُهُ) واته: وه ده ریخت و دهر به دهری کردو، له شونی خوی لایبرد، که واته: (سُئِرَ الْجِبَالِ) یاقی: چیا به کان ده جوولتینین، لاده به یین.

(فَلَمْ نَعَاذِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا): هیچ کاممان لیان به جی نه هیشتن، ده گو ترئی: (عَاذَرَ الْمَكَانَ: تَرَكَهُ)، واته: شونته که ی به جی هیشته، یاقی: له وی هه موویان کۆده که یینه وه و هیچ کامیان لی نابوترین.

(وَعَرَضُوا عَلَيَّ رَيْكًا) واته: (أَبْرَزُوا)، واته: بو په روه ردگارت رانوتنران و ناشکرا کران.

(مُشْفِقِينَ): (أَشْفَقَ مِنْهُ أَي: خَذِرَهُ) واته: لئی ترساو بیمی لئی هه بوو، (مُشْفِقِينَ) واته: به ترس و له رزان، خاوهن بیمان (أَشْفَقَ عَلَيْهِ فَهُوَ مُشْفِقٌ، وَشَفِيقٌ)، (أَشْفَقَ عَلَيْهِ) واته: ترسی لئی هه بوو، بو ی به په رۆ شه وه بوو، (فَهُوَ مُشْفِقٌ) نه و بو ی به ته نگه وه یه، ترسی بو ی هه یه، به خه میه وه یه.

(مَا أَشْهَدُهُمْ): واته: نامادهم نه کردبوون، (شَهِدَ، شَهِدُوا فَهُوَ شَهِيدٌ أَي: حَضَرَ)، (شَهِدَ) واته: ناماده بوو، هه روه ک چون (شَهِدَ) به مانای بینین دئی، به مانای ناماده بوونیش دئی، (قومٌ شهود) واته: که ساتیک یان کۆمه لیک که ناماده بوون.

که واته (مَا أَشْهَدُهُمْ) واته: نامادهم نه کردبوون، یا خود ناگادارم نه کردبوون.

(عَضُدًا): (الْعَضُدُ: السَّاعِدُ، وَهُوَ مِنَ الْمِرْتَقِي إِلَى الْكَيْفِ)، (عَضُدًا) واته: قَوْلٌ، (وَعَضُدُهُ: أَعَانُهُ)، هاوکاری کرد، که واته: که خوا تَعَاوَنَ ده فهرموئی: (وَمَا كُنْتُ مَتَّحِدًا الْمُضِلِّينَ عَضُدًا) واته: ناگونجمن من گومرا که ران بکه مه هاوکار، پرسیان پی بکه م و، ناگاداریان بکه م، له کرده وه کانی خوم.

مانای گشتی نایہ تہکان

خوای عَلَيْهِ هینانہ و دی وینہی دوو پیاوہ ساماندار و نہ داره که، که به که میان: بیبرو و هاوبه ش بو خوا دانهر و دووه میان: خوا به به ککرو بروادار، بوو، دوی ته و وینہی و وتووینری نیوانیان و، دوی ته وهی: سهره نجامی له خوایی بوونی بابای بیبروای سامانداری خسته پروو، که هوشداریه کی گرنکه، خوا عَلَيْهِ داویه تی به کافرہکانی پوژگاری پیغه مہر عَلَيْهِ، به تایهت له هوزی قورہیش، ههروه ها له شوینہکانی دیکه، له تاییف و لهو شوینانہ که خوایان به سهروهت و سامانہوه هه لده کیشا، به سه ر هه ژار و نه داره کاند، به لکو هوشداریه بو ته وائیش و بو هه موو مرو فایه تیی، هه موو ته وانه ی خوایان به سهروهت و سامانہوه هه لده کیشن و، پیسی له خوایی ده بن، پیسی له که ولسی خوایان دهرده چن، هوشداریی دانہ بو هه موویان، ههروه ها دلدانه وه شه بو برواداران که: پیتان وانہ بی ته و ساماندار و له خوایی بووانه، هه تا سه ر کاره که بیان به ردهوام ده بی، وه ک خوشمان ده بیتین: به ردهوام ته وانه ی له خوایی ده بن و له که ولسی خوایان دهرده چن، ته وانه ی که له خه لک و خوا عاسی ده بن، چوون دویسی لووتیان له عهرزی ده چه قی و، فری ده درینہ زبلدانی میژووه و، ته و خه لکه ش که ده چه وسپترینه وه و به شخروا ده کړین و، بی ماف ده کړین، ته وائیش چوون ده بنه جینشینی ته و خو به په روه ردار زان و، خو به په رستراو زانانہ ی، هه ژار و نه داره کان بی به ش ده کهن و، ده چه وسپترینه وه، ته وه یاسایه کی خویاه و به ردهوام له گه ردايه.

به لی: دوی ته و وینہ هینانہ وه یه:

خوای عَلَيْهِ وینہ یه کی دیکه دینیته وه و، ده فهرموئی: ﴿ وَاصْرَبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾، وینہ ی ژبانی دنیا یان بو بینته وه، به چی؟! ﴿ كَمَاۤ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ ﴾، وه ک ناوینک له سه رپوه دامنه زاننده، جاری دیکه ش باسمان کردوه: خوا ده فهرموئی: (ماء) ناو، نا فهرموئی: باران (مطر)،! چونکه ته وه ی که له سه رقی دادبه زئی، ته نیا باران نیه، به لکو: ته رزه یه، به فهره، بارانه، ناونگه، شه ومه! ﴿ السَّمَآءِ ﴾، ییش به مانای سه رتیه، ته وه هیچ گومان تی دا نیه، ته گه رنا به مانای ناسمان نیه، به مانا زارواوه یه که ی، که سه ووت ناسمان، چونکه تیمه نازانین هه ر سنووری ناسمانی به که میش تاکو کوئیته، تاکو تیستا

که زانیاری گیاه در دونا سبزی، زور به رهو پیشهوه چووه و، به دوربین و تهلیسکو بیه کان، به ملیونان و بگره ملیاران که هک هک شان و، هه زاران گله کاهک هک شان ده بینن، به لام تاکو تیستا سنووری ناسمانی یه که میش دیار نیه.

﴿فَأَخْلَطَ بِهِ نَبَاتَ الْأَرْضِ﴾، دوا ی نهوه ی که نهو ناوه مان له سه ریوه دابه زاندا، پرووه کی زهوی و شیناوردی زهوی له گه لی تیکه ل بوو، هه میشه کم تیکه ل به زور ده بی: دار و دره خته، نه گهر دانه و تله یه، نه گهر گیاه باخ و بیستان و گو ل و گول زاره، هه رچی پرووه ک ﴿نَبَاتٌ﴾ ه، و له سه ر زهوی ده پرو، ده نک و توهوه کی تیکه ل ده بی له گه ل ناوداوا ناویته ده بی، چونکه ناوه که زور تره و، که کم له گه ل زوردا تیکه ل ده بی.

تهوه واتا یه کی.

یاخود: ﴿فَأَخْلَطَ بِهِ نَبَاتَ الْأَرْضِ﴾، واته: به هوی نهو ناوه وه، پرووه که کانی زهوی ده پروین و تیکه ل به یه کده بن و، پیکدا ده چن، واته: نه گهر دار و دره خته سه ریان تیک ده تالقن، نه گهر شیناورده، نه گهر دانه و تله یه، تیکه ل به یه کدی ده بن.

تهوه قوناغیک:

﴿فَأَضِجُ حَمِيمًا نَدْرُوءُ الرِّيحِ﴾، تنجا دوا ی نهوه ی، نهو دار و دره خت و شیناورد و پرووه کانه، که له زهوی دا رواون و به هه موو جو ره کانیانه وه، دوا ی نهوه ی له گه ل ناودا ناویته بوون، یاخود پیکه وه تیکه ل بوون، دوا ی نهوه: هه نه وه نده ده بینن: ده بیته پووش و په لاشیکی تیکشکا و، که بایه کان رای ده مانن و، پرزو بلاوی ده که نه وه.

﴿حَمِيمًا﴾، (فعلیل ی به مانای (مفعول) ه، واته: تیکشکیتراو، ﴿نَدْرُوءُ الرِّيحِ﴾، یانی (تفرقه) بایه کان رای ده مانن و بلاوی ده که نه وه، ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقَدِّرًا﴾، خواش له سه ر هه موو شتیک به توانایه، یانی: وه ک چون: ناویک له سه ریوه داده باری و، پرووه کی سه ر زهوی پی ده پرو و، پیکه وه تیکه ل و ناویته ده بی و، پیکدا ده چن، به لام دوا بی هه هینده ده بینن، زهرده هه لده گه ری، دوا بی وشک ده بی و ده بیته پووش و په لاشیکی وشک و، با دی رایدیه مانن، زبانی دنیش هه ره بهو شیوه یه: هه رکهس که تو ده بینن له م سه ر زهوییه، خو ی با ده دات، کاتیک دی، راده قهنن، هه ر کهس که ده بینن خو ی با ده دات، به سه ر به نده کاند و، به م سه ر زهوییه دا فیزو که شخه ده کات و خو ی راده وه شینن و، به خو ی و، به ده پرو به ری خو ی سه رسام ده بی، به هینز و ده سه لاتی سه رسام ده بی و، به

سهرهوت و سامانی به حرامی و سه‌ر یه کترای، سه‌رسام ده‌بن، چونکه به زوری وایه: نه‌وانه‌ی به مال و سامانی بوغرا ده‌بن و، سه‌رسام ده‌بن و، له که‌ولی خویمان ده‌رده‌چن، نه‌وانه‌ن که به سه‌تم و، به شیوازی حه‌رام سه‌روهت و سامانیان پیکه‌وه ناوه، نه‌گه‌رنا نه‌وه‌ی به نارقه‌ی تپو چه‌وان و، له پتی حه‌لاله‌وه سه‌روهت و سامان پیکه‌وه بنن، نه پتی له خو‌بایی ده‌بن، نه بو خراپه‌ش به کاری دینن، زوری که له‌وانه ده‌بینی: به‌ینیک دئی و ده‌چی و خو‌ی با‌ده‌دا، به‌لام دوا‌یی راده‌قه‌نن، وه‌ک ته‌و قانگه لو‌شک و پووش و په‌لشه‌ی، که کاتیک بووه خو‌ی راره‌شان‌دوه، له‌شیوه‌ی گیا و گو‌ل و دار و دره‌خت دا، پیکدا‌چووه، به‌لام دوا‌یی ته‌ماشا ده‌که‌ی: وشک هه‌لده‌گه‌پتی:

دار و دره‌خت گه‌لاکانی زه‌رد هه‌لده‌گه‌پین و، ده‌که‌ونه خوار، دوا‌یی ره‌قه‌ل ده‌بن و با راپانده‌ مالتی، هه‌روه‌ها روه‌ک و دانه‌وینله، نه‌گه‌ر بدوور‌پته‌وه، یان نه‌دوور‌پته‌وه، سه‌ره‌نجام کاتیک دئی زه‌رد ده‌بن و وشک هه‌لده‌گه‌پتی، دوا‌یی با راپیده‌دات!! نجما مرو‌قه‌کانیش هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ن و ژبانی دنیا‌ش، هه‌روایه و ده‌شوبه‌پته ته‌و ناوه‌وه که له‌سه‌ریوه دپته خوار و روه‌کی زه‌وی پتی ده‌رو‌ی و، دوا‌یی گه‌شه‌ی پیده‌کات و گه‌وره ده‌بن، دوا‌یی زه‌رد ده‌بی و وشک هه‌لده‌گه‌پتی و، ده‌پته پووش و په‌لشیک و با راپیده‌مالتی، خواش له‌سه‌ر هه‌موو شتیک به توانایه، واته: ته‌وه به پتی یاسای خوایه و، ژبانی مرو‌فیش ده‌شوبه‌پته ته‌و حاله‌وه، که باسکرا.

نجما ده‌فه‌رموی: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، سامان و کو‌ران جوانی ژبانی دنیا‌ن، واته: ژبانی دنیا له روه‌ه ماددییه‌که‌یه‌وه: به مال و سامانه‌وه و جوانه و جوانی ده‌کات، هه‌روه‌ها کو‌ران و خزرم و که‌س و قه‌ره‌بالیغی، ژبانی دنیا جوان ده‌که‌ن، ﴿وَالْبَنُونَ وَالصِّبْيَانُ﴾، به‌لام کرده‌وه ماوه باشه‌کان، نه‌وانه‌ی ده‌میننه‌وه و باشن، واته: ته‌و کرده‌وه چا‌گانه‌ی که ده‌میننه‌وه، ﴿خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا﴾، له‌لای په‌روه‌ردگار، پاداشتیان باشتره، ﴿وَسَيِّئٌ مَّمْلًا﴾، زیاتریش جی‌گای نو‌مید و هیوان، لیره‌شدا دیسان (خیری)، به مانای (اخیر) نیه، باشتر، که به‌راوردی پتی بکرتی، له‌گه‌ل مال و سامانی دنیا‌دا، به‌لکو یانی: به مو‌تله‌قیی کرده‌وه باشه‌کان که ده‌میننه‌وه، پاداشتیان له‌لای خوا، هه‌ره باشه‌وه به‌ره‌هایی باشترن، ته‌نیا ته‌وان جی‌گای نو‌مید و هیوا و دل پتی خوشبوونن.

﴿وَيَوْمَ نُسِفُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا﴾، ته‌و روزه‌ش که چیا‌یه‌کان ده‌رو‌ئینین، ده‌جو‌لینین و لایان ده‌به‌ین، زه‌وییش ده‌بینی: هاتوته گو‌رتی و

ئاشكرا بۇدە، ۋەك گۆرپەناتىك، خەلئەكەمان ھەموو تىدا كۆكردۆتەۋە، ۋە ھىچ كامىيان ۋاز لىناھىتىن ۋ لىناگەرىنن كە كۆنەكرنەۋە، يانى: ھىچ كامىيان نابۇرىن.

﴿وَعَرَضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا﴾، ۋاتە: رىز رىز لەسەر پەرۋەر دىگارت رادەنۇندىرن، ئىجا بېھنە بەرچاۋى خۆت لە ئادەم ۋ ھەۋوا (عليهما السلام) دايك ۋ بابى مرقۇباھىتى، تاكو دوا مرقۇف كە ھەر خوا دەزانى تاكو چەندى دىكەش ژيان لەسەر ئەم زەۋىيە بەردەۋام دەبى! ھەموو ئەوانە مىلياران بەشەر ۋ جند، كۆبكرنەۋە ۋ رىزبكرن، ۋەك لە تەفسىرى سوۋرەتى (ابراھىم) دا باسمانكرد، لە گۆرپەناتىكدا كە يىغەمبەر ﴿كَلَّمَ﴾ دەفەرمۇئى: ۋەك نانىكى سېى وايە، ھىچ گوناھىكى لەسەر نەكراۋە، ۋاتە: زەۋىيەكى تازەيە، تەخت ۋ گۆر ۋ لەبارە، ھىچ بەرز ۋ نزمىى ۋ كەند ۋ لەندى تىدا نىە، رېك ۋ تەختە، بېھنە بەرچاۋى خۆت! عەقل ۋ خەيال دەستە ۋ سان دەبن بتوانن ئىستىعابى بكەن، كە ئەگەر بىت ۋ ھەموو ئەم مرقۇفانەى خوا خولقاندوۋى ۋ دەيانخولقتىن، لەسەر زەۋىيان دابىن، ئەم زەۋىيەى خۆمان، لە خالىكدا كە دەريابەكانىش بىنە خاك، پەنگە يەكى پانتايى سائىمەتر دوۋجايەكيان بەر نەكەۋئى، ئىجا تايئا ۋەلامى ئەم پىرسىيارە لە كوئى دايە؟! لە سوۋرەتى (ابراھىم) دايە، كە خوا دەفەرمۇئى: ﴿يَوْمَ يُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَرَبَّرُوا لِلَّهِ الْوَٰجِدِ الْقَهَّارِ﴾، ۋاتە: ئەم رۆژەى كە نە زەۋى ئەم زەۋىيە دەمىننى ۋ، نە تاسمانەكانىش ئەم تاسمانانە دەمىنن ۋ، ھەموۋىيان بۇ خۋاى تاى مل پىنكەچكەر دىنە گۆرئى، ۋاتە: بازارنىكى دىكە ۋ خالەتتىكى دىكەيە، خۋاى بالادەست سازى دەكات، ۋەك فەرمايىشتەكەى يىغەمبەر ﴿كَلَّمَ﴾ دەفەرمۇئى^(۱): (سەر زەۋىيەك كە دەكرتە شوئىن ۋ گۆرپەناتى لى كۆكردنەۋەى مرقۇفەكان، (ھەرۋەھا جىنىنىش) ۋەك نانىكى سېى وايە، گوناھىكى لەسەر نەكراۋە) كەۋاتە: گۆرپەناتىكدا ئەم زەۋىيە نىە، ۋ خالەتتىكى دىكە ۋ شوئىننىكى دىكە ۋ شىۋەيەكى دىكەى جىباۋاز لەھى ئىستامان دىتە گۆرئى.

﴿لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْتُمْكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾، (بىيان دەگوتىرنئ): ھاتن بۇ لامان، ۋەك چۆن يەكەمجار دروستمان كىردبوۋن، ۋاتە: بە سەلت ۋ قولتىنى، بى ئەۋەى كە خىزم ۋ خەلكت لەگەل بى، جىمايەت لەگەل بى، خىزب ۋ دەست ۋ پىۋەندت لەگەل دابى ۋ، مال ۋ

(۱) «يُخَلِّقُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ أَرْضٍ بَيْضَاءَ غَفْرَاءَ كَقَرَصَةِ نَهْمِي لَيْسَ فِيهَا نَعْلَمٌ لِأَخِي» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ: ۶۱۵۶، وَمُسْلِمٌ: ۷۲۲۳، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ۋاتە: لە رۆژى دوايى خەلك لەسەر زەۋىيەكى سېى كۆدەكرنەۋە، ۋەكو نانىكى سېى وايە، گوناھى لەسەر نەكراۋە، ۋە ھىچ كەستىك ھىچ نىشانەبەكى نىە كە جىباى بكاتەۋە لەۋانى تر.

سامانت له گه لدا بئ، به لکو به دهستی خالی، به پی پی پخواس، به سه ری پروت ... هتد، ﴿بَلْ زَعَمْتَ اَنْ لَّكَ مَوْعِدًا﴾، به لکو تپوه پیتان وابوو که به لینگه به کتان بو دانانتین، پیتان وابوو که پروژیک نایهت، وهک نه مرو کۆتان بکهینه وه. بو لپرسینه وه و سزا و پاداشت، پیتان وابوو: وهک به رزه کی بانان بو دی دهره چن! به لام نه وه شایسته ی خوا نیه، وهک خوا له سووره ق (المؤمنون) دا ده فهرمو ق:

﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنْكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿۱۷۱﴾ فَتَعَلَىٰ اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَبِيْرِ ﴿۱۷۲﴾﴾

واته: نایا پیتان وایه به گاتنه دروستمان کردوون و، بو لای تیمه ناگیپردرینه وه؟! به رزی بی بو خوی هوکمرانی هق ایانی: خوا زور له وه به رزتره، نه وه هوکمرانه هه قه، نه وه خاونه په هایه ی هه موو شتیک اخوا ﴿۱۷۱﴾ زور له وه به رزتره که خه لک بخولقینتی و چ نه وه ی چاکه دهکات و، چ نه وه ی خرابه دهکات، دوایش لیان نه پیچینه وه، خوا زور له وه به رزتره، یانی: کار به جیی خوا و به زهیی و میهره بانیی و بالادهستی خوا، نه وه ی لیتاوه شیته وه.

﴿وَوَضِعَ الْكِتٰبَ﴾، واته: کتیب دانرا، ﴿الْكِتٰبِ﴾، واته: نووسراو، لیستی کرده وه کان، نجا نایا نه وه کتیبه یه ک لیستی سه ره کیبه، وهک زانایان ده لپن، یا خود هه ر که سیک لیستی خوی هه یه، وهک له سووره ق (الاسراء) دا هاتوه: ﴿اَقْرَأْ كِتٰبَكَ كَفَىٰ بِتَفْسِيْكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَبِيْبًا ﴿۱۷۱﴾﴾، واته: نووسراوه که ی خۆت بخوینه وه، هه ردووکیان گونجاوون: چ یه ک لیستی گه وره هه بئ، هه رچی کرده وه و هه لسوکه و ق مروقه کانه تیدا تۆمار کرابن، چ هه ر که سیکیش لیستی کی تابه تیبی خوی هه بئ.

﴿فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا فِيْهِ﴾، تاوانباران ده بینیی: ترس و له رزیانه له وه ی که تیدا یه، له وه نووسراوو کتیب و لیسته دایه، ﴿وَيَقُوْلُوْنَ يٰوَيْلَنَا﴾، ده لپن: هه ی هاوار بو تیمه! وشه ی: (ویله) (مؤنث) ی (ویل) ه و (تانیث) کراوه بو زیده پرویی تیدا کردن، واته: نه ی به لا و هاوار و ناره حه تیبی بو تیمه! ودره تیتستا کاتیه ق.

﴿مَالٍ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ تُعْبَدُوْنَ﴾، نه م نووسراوه چیه ق! ﴿لَا يَغَادِرُ صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً اِلَّا اَخَصَّنٰهَا﴾ (سه ریان سوورده میتی) هچ بچووکتیک و گه وره یه ک نابو ترئ، مه گه ر هه مووی سه رزمیر کرده، نه وه چیه؟! هچ شتیکی ون نه کرده و هه موو شتیکی تیدا تۆمار کراوه! ﴿وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حٰضِرًا﴾، نجا نه ک هه ر نه وه نده که کرده وه کان نووسرابن و تۆمار کرابن، بگره نه وه ی که کردوو یانه، به نامادهیی بینیان له لای خویان به دهنگ و

وینہوہ، بہ شیوہی فَوْتُوکَیْ کراو، تہمہ تہوہی لیوہردہ گیرئی، ﴿وَلَا یَطِلُّ رَبُّکَ أَحَدًا﴾، پھروہردہ گاریشت ستمہ لہ کہس ناکات.

تجنا دیتہ سہر باسی نادہم التَّیْبِلیسِ و تیبلیس، نہ فرینی خوی لیبسی، دہفہرموی: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا اِلَّا اِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ﴾، یادیش بکہوہ! کاتیک بہ فریشتان فہرموو: کپنووش بو نادہم بہرن - واتہ: کپنووشی ریزگرتن و سلاوی لیبکہن، نادہم دروستکراوینکہ خوا دروستی کردوہ، وہک جینشینیکی خوی دہیہوی لہسہر زہوی داینبی، سلاوی لیبکہن، سلاوی ریزگرتن - ہہموویان کپنووشیان بو برد، (کپنووشی ریزگرتن) جگہ لہ تیبلیس.

ثایا تیبلیس بوچی لہ گہل فریشتہ کان بووہ؟! دیارہ تیبلیس لہ فریشتان نہ بووہ، بہ لام تہویش بہندہیہ کی تہوہندہ بو خوا صولحاو بووہ، شایستہی تہوہ بووہ، لہ ریزی فریشتان دابن، بہ لام لہ جورئیکی دیکہ و دروستکراوینکی دیکہ بووہ، چونکہ تہ گہر فریشتہ بوواہ، فریشتہ کان خوا لہ سوورہقی (التحریم) دا دہفہرموی: ﴿لَا یَعْصُونَ اللّٰهَ مَا اَمَرَهُمْ وَیَعْمَلُوْنَ مَا یُؤْمَرُوْنَ﴾، واتہ: ہہرچی خوا فہرمانیان پی بکات، سہریچی لیتناکہن و، چی پیان بفرموی، جیبہ جینی دہکہن.

کہواتہ: تیبلیس کہ توانیوہی تہ سہریچی لہ فہرمانی خوا بکات، لہ جورئیکی دیکہ و، لہ سروشتیکی دیکہیہ، جیا لہ ہی فریشتان، ﴿كَانَ مِنَ الْجِنِّ﴾، تیبلیس لہ جینن بوو، تہمہ دہقہ لہسہر تہوہ کہ تیبلیس لہ فریشتان جیاہ و تہو لہ جینن بووہ، یان: دروستکراوینکی دیکہ بووہ، کہ پی دہگوترئ: جینن، واش پندہ جئی: وہک چوئن نادہم بابی مروافانہ، تیبلیسیش بابی جینن بی (ابو الجن)، جیننیش لہ پیش مروفا دروستکراون، ہہم تیرہ دہیکہیہنتی، ہہم تہو تہو تہیہ سہوورہقی (العجر) کہ کاتی خوی تہفسیرمان کرد: ﴿وَالْبٰنَّاءُ خَلَقْنٰهُ مِنْ قَبْلِ مِنْ نَّارِ السَّمُوْمِ﴾، واتہ: جیننمان پینشر لہ بلتسہی ناگریکی کونکہر دروستکرد بوو.

(الجان) زوریک لہ زانایان بہ: (ابو الجن) بابی جینن، مانایان کردوہ، تجنا لہ فہرموہدی پیغہ مہریشدا ﷺ ہاتوہ کہ فریشتہ کان لہ پووناکیی (نور) دروستکراون^(۱).

(۱) اَخْلَقْتُ الْمَلٰئِكَةَ مِنْ نُّوْرِ، وَخَلَقْتُ الْجٰنَ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَّارٍ، وَخَلَقْتُ اٰدَمَ مِنْ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ! اُخْرَجَ احمد: ۲۰۲۳۵، ومسلم: ۲۹۹۶.

به نام جینن به ئیبلیس هوه، که با بیان، به ده قی ثابت له بئیسهی ناگر درست بوون.

﴿ فَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ﴾، واته: ئیبلیس له فهرمانی پهروه ردگاری ده رچوو، یاخی بوو. ﴿ أَفَلَسَجَدُوا لَهُ وَدَرَسَتْهُ أُولَئِكَ مِنْ دُونِ ﴾، ئنجا نایا خوئی و وچه که ی له جیاتی من به دوست ده گرن و ده بیانکنه جیگره وهی من، نایا نه وانه ده کنه سه په رشتیار و دوستی خوستان ﴿ وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ﴾، له حالتکدا که دوژمنیشن بو تیهوه؟! ﴿ يَأْتِسُّ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴾، خرابترین جیگره وه، ئیبلیس و وچه که ینی بو سته مکاران.

له کو تایی دا، خوا باسی راستیبه کی مه زن ده کات و، ده فه رموی: ﴿ مَا أَشْهَدُهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ ﴾، من نه له دروستکرانی ناسمانه کان و زهوی و، نه له دروستکرانی خویشیان دا، نه وانم ناگادار نه کردوته وه و، نه وانم له و کاته دا، ناماده نه کردوه، یا خود پرسم بییان نه کردوه، نه بو دروستکرانی ناسمانه کان و زهوی، نه بو دروستکرانی خویشیان، ﴿ وَمَا كُنْتُمْ مَخْذُومِيْنَ عَضُدًا ﴾، ههروه ها من نه وانه ی که گومرا که رن، سه رلیشوینن، بوم ناگونجی و شایسته م نیه، بیانکه مه هاوکار و پشتیوان، واته: چ له دروستکرانی مروقان و جینن دا، چ له دروستکرانی زهوی و ناسمانه کاند، نه وانه هیچ پشک و به شیکیان نه بووه، نه که هه هاوکارم نه بوون، به لکو ناگاداریش نه بوون و، له و کاته دا هه ناماده ش نه بوون.

یا خود: پرسیان پینه کراوه و ناگادار نه کراونه وه، که ته وه خوا ﴿ تَعَالَى ﴾ که ردوونیک درست ده کات و، له تویدا مروق هیه و، جینن هیه و، فرشته کان هه، که واته: با له که ولی خویمان دهرنه چن و، بزائن تاکو کوئی بر ده کن و، بییان وانه بی: هینده گه وره، ناگاداری سه رتا و سه رهنجامی دروستکراوه کانی خوا ی پهروه ردگار بن!!

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

ههروه ها وینه ی ژیا ی دنیا یان بو بینه وه، وه ک ناوینکه که له سه رتوه دامانه زانده، یه که سه ر پوهه کی زهوی ناوینته ی بووه، پاشان بوته پووشتیکی وردو خاش، که با پاید هدا و پرژ و بلاوی ده کات و، خواش تواناداره به سه ر هه موو شتیکدا:

خوا ده فه رموی: ﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَبِيبًا نَذْرًا أَلْوَيْحٌ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿١٥﴾﴾.

شیکردنه وه ی ئەم نایه ته، له شه ش، برگه دا:

۱- ﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، وینه ی ژیا ی دنیا یان بو بینه وه: بیخه به رچاویان، که ژیا ی دنیا چۆن ده ست پنده کات و چۆن کۆتایی دئی.

۲- ﴿كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ﴾ (وینه ی ژیا ی دنیا) وه ک ناوینکه که له سه رتوه ناردوومانه ته خوار و، دامانه زانده، له شیوه ی باران و به فر و ته رزه دا.

۳- ﴿فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ﴾، به و ناوه که له سه رتوه دامانه زانده، شینلورد و پوهه کی زهوی، له که لیدا تیکه ل بوو، یان به هۆیه وه ینکدا چوو، لیره دا وشه ی: ﴿نَبَاتُ﴾، هه م دار و دره خت ده گرینه وه، هه م دانه وئله ده گرینه وه، هه م ته ره کار ده گرینه وه، هه م گیا و گۆل ده گرینه وه، هه م له وه پ و زه مه ند ده گرینه وه، هه م هه رچی له سه ر زهوی ده پوئی، ده یگرینه وه. واته: پوهه کی زهوی، له که ل ناوه که دا ناوینته بوو، که ئەمه وه ک پشتر باس م کرد: تیعجازیکی زانستییشی تیدایه، چونکه بینگومان زۆربه ی پینکهاته ی پوهه ک به هه موو جوړه کانیه وه، تلوه.

که واته: ئەوه ده نکه تووه که یه، یاخود ده نکه دانه وئله که یه، یان تپوکه ده نکی نه مامی دره خته که یه، تیکه ل به ناوه که ده بی، چونکه: که م تیکه ل به زۆر ده بی، ئەوه واتایه کی.

واتایه کی دیکه ی: ﴿فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ﴾، واته: به هۆی ئەو ناوه وه، پوهه کی زهوی، ناوینته ی یه کدی بو وه، ینکدا چوو، بوو به جهنگه لی چرو پر، چونکه دار و

درهخته، دانه و نلّه، سه وزه، که له دوروه ده بیینی، هه مووی سه ری تیک نالقاوه و پیکدا چوو، پیکه وه تیکه ل و ناوتنه بوو.

(۴) - ﴿فَأَصْبَحَ هَيِّمًا﴾، لیره دا خوا ﴿فَلَمَّا﴾ قوناغه کانی دیکه ده پینچته وه، که وه که له سوورته (العدید) و له سوورته (الزمر) دا هاتوه، خوا به چند قوناغی دیکه ده پینچتن، به لام لیره نهو قوناغانه ده پینچته وه، چونکه عیبهت لیره دا نه وه به که ژبانی دنیا زور زوو تپه ره، بویه خوا نهو قوناغانه لیره دا ده پینچته وه، به لام له شوننی دیکه، که خوا باسی قوناغه کان ده کات، بو ته وه به که: سروشتی ژبانی دنیا بخاته روو، که بهو قوناغانه دا دی، به لام لیره دا خوا ﴿فَلَمَّا﴾ ده وه وی ته وه مان لی حالی بکات، که ژبانی دنیا زور زوو تپه ره، بویه قوناغه کان ده پینچته وه، تا کو زوو تپه ره به که ی ژبانی دنیا، به هوی و چو تیرا (مشبه به) که به وه، که نهو تله وه: دابه زتراره له سه ریوه و، پرووه که شیناوردی پی رواوه، که چی هه ته وه نده ده زانی: ده بیته پووش و په لاشیک و، با رابده مانی، تا کو نهو جوانتر به رجهسته بین، نه گه رنا ته ماشا بکه یی له سوورته (الزمر) دا، خوا ﴿فَلَمَّا﴾ ناوا باس ده کات:

﴿الَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنْبِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَنُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿۱۱﴾﴾

واته: نایا سه رنج ناده! خوا له سه ریوه ناویکی دابه زانده، دواپی خستوو به ته نیو سه رچاوه کانی زهوییه وه، دواپی کشتو کالیکی پی دهر دینتی که رهنه کانی جیا جیان، دواپی پنده گات و گه شه ده کات و کامل دبت، دواپی ده بیینی زهر ده لکه راوه، پاشان ده کاته پووش و په لاشیکی تیکشکیترا، بیکومان له وه دا بیر خه ره وه هه به بو خاوه عه قلان.

لیره دا قوناغه کان وردتر باس ده کات، چونکه لیره دا مه به ست ته وه یه، سروشتی ژبانی دنیا بغرتنه روو، هه روه ها له سوورته (العدید) دا، خوا ﴿فَلَمَّا﴾ قوناغه کانی ژبانی دنیا لیره ش وردتر باس ده کات و ده فه رموی:

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لُحُوبٌ وَمَثْوِئُ رَبِّتُمْ وَتَفَاخُرُ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَعْفَرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْفُرُورِ ﴿۲۰﴾﴾

واته: بزنان! که ژبانی دنیا ته نیا یارییه و، خافلانه و، جوانییه و، خو به سه ره که دا ده لکیشانه له نیو خوتاندا و، زور کردنی سامان و رولان، وه که ناویکی ده فریاهاتوو (که خوا دایده به زینتی له حالیکدا که خه لک داوا ی ده که ن و په کیان له سه ری که وتوه) پرووه که که ی

جوتيار و كشتوكالنگەرەكان سەرسام دەكات، دوایى پىدەگات و گەشە دەكات و كامىل دەبىت، دوایى دەبىبىنى زەرد هەنگەرەپاوه، پاشان دەبىتتە پووش و پەلەشنىكى تىكشكىتراو، لە دواپوژىش دا سزایەكى سەخت و لىبوردن و رەزامەندىيەك لە خواوہ هەيە و، ژيانى دنياش تەنيا رابواردنىكى فرىودەرە.

بەلام لىرە - لە سوورەتى (الكهف) دا - وهك گوتمان: زۆرىك لە قوناغەكان پىچراونەوہ، بو ئەوہى بەكسەر بىتتە سەر باسى ئەوہ كە چۆن ژيانى دنيا زوو كۆتايى دى؟ بو كەستىك كە بە چاوى عەقل و دل تەماشای بكات و، تەنيا روالەتەكەى نەبىنن.

﴿فَأَصْبَحَ هَشِيمًا﴾، دوایى دەبىتتە پووش و پەلەشنىكى تىكشكىتراو، (الهشيم على وزن فعيل بمعنى مفعول أي: مُحطَّمًا وَالْهَشِيمُ: الْكَسْرُ وَالنَّفْيُتِ)، واتە: (هشيم) لەسەر كىشى (فعيل)ە، بەلام بە مانای (مفعول)ە، واتە: تىكشكىتراو و هاردراو و وردكراو، چونكە (هشيم)، واتە: شكاندن و وردکردن.

(۵) ﴿نَذَرُوهُ الرِّيحَ﴾، بايەكان رايدهمالن، ﴿الرِّيحُ﴾، كۆى (ريح)ە، بايەكان رايدهدەن و پرژ و بلأوى دەكەنەوہ، (والذُّرُ: الرَّمِي فِي الْهَوَاءِ) (ذُرُو) فرىدانه بە نىو هەوادا، پرژ و بلأوکردنەوہ.

(۶) ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا﴾، خواش لەسەر هەموو شتىك بە توانايە، ئەوہ بنچىنەيە لە زمانى ەپرەبىيدا: (زِيَادَةُ الْمُبْتَدَى تَدُلُّ عَلَى زِيَادَةِ الْمَعْنَى) واتە: زۆرايى بىژە، زىدەيى واتا دەگەبەنن، نەگەر بفرموى: (قدير) و (قادر) يان: بە توانا، بەلام (مقتدر)، واتە: (قادرٌ كَامِلُ الْقُدْرَةِ) واتە: زۆر بە توانايە، چونكە بىژەكەى زياترە، ماناكەشى بەهيزترە.

مهسه لهی دووه م:

سامان و کوران: جوانیی ژبانی دنیان، به لأم کرده وه چاکه ماوه کان، له لای بهروه ردگارت پاداشتیان چاکتر و نومیده وارکه ترن:

خوَا ﴿۱۸۴﴾ دَه فَرَمَوِی: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا﴾.

شیکردنه وهی ئەم، ئایه ته، له چوار برگه دا:

(۱) - ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، سامان و کوران جوانیی ژبانی دنیان.

له سووره تی (آل عمران) یشدا خوَا دَه فَرَمَوِی:

﴿زَيْنٌ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْخَيْلِ وَالْحَمِيرِ وَالْمُسُومَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَتَابِ ﴿۱۱﴾﴾.

که له شوینی خووی، به ته فصلی مانای ئەو ئایه ته مان کرده وه، شیمان کرده ته وه، جیبی سه رنج ئەوه یه که خوَا لیره و له چهنده شوینیکی دیکه دا باسی کوران ﴿وَالْبَنُونَ﴾ ده کات و باسی کچان ناکات، ئایا حکمه تی ئەوه چیبه؟!

پیتم وایه حکمه ته که ی دوو شته:

یه که م: وه چه ی مروف له پشتیوه زیاتر بهرده وام ده بن، هه لئه ته له پزی به ریشه وه هه وایه، به لأم ره چه ئەک (نَسَبٌ) عورف و نه ریتی زۆربه ی کۆمه لکاگان وایه، که له پزی کورانه وه بهرده وام ده بن.

دووهم: پیاوان زیاتر بۆ جهنگ و بۆ پرووبه پرووبونه وه و، کاتی مه ترسی، به کاردین و ئەوان زیاتر ئەو که لینه ده گرن، ته که رنا له رووی شه ریه ته وه، بیگومان نیر و مَتِ خوَا دایان و، نیرایه تیی و مینایه تیی سه نگی مه حاک نین، به لکو له تیبو نیران و میناندا، ئەوانه باشتن که پارێزکارترن، وه ک خوای دادگه ره له سووره تی (الحجرات) دا دَه فَرَمَوِی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ

وَجَعَلْنَاكَ شُعْرًا وِقَايَلٍ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾. که واته: کن پزیر کارتر بن، نهوه له لای خوا پزیر و حورمه تی زیاتره، له تیر و می و نه توهه و هوزه کان....

۲- ﴿وَالْبَيِّنَاتُ الصَّالِحَاتُ﴾، کردهوه چاکه ماوه کان:

﴿وَالْبَيِّنَاتُ﴾، کوی (باقیه) به یان: شتیکی چاک که ده مینیتته وه، ﴿الصَّالِحَاتُ﴾ یش کوی (صالحه) به و نه ویش به مانای سیفه تیکی باشه.

(الباقیات الصالحات): (بستان جرتا علی موصوف محذوف، آی: الأعمال الصالحات، والباقیات التي لا زوال لغيرها، وهو ثوابها الخالد)، واته: ﴿وَالْبَيِّنَاتُ الصَّالِحَاتُ﴾، دوو سیفه تن بو وه سفکراوینکی قرتیزراو، که سیاق ده یکه به نسی، واته: کردهوه باشه کان، ماوه وه کان که خیرو چاکه یان لاناچی که پاداشته نه پراوه که یانه، نه وانه ی شهریه ت به باشیان بزانی و جیی په زامه ندیی خوا و، به رژه وه ندیی و سوودیان بن، کردهوه باشه کانیش نه وانه ن: ته دی ماوه کان (الباقیات) یانی چی؟! واته: نه وانه ی که پاداشته که یان ده مینیتته وه، نه که وه ک کارو به ره می دنیایی ماددیی، که هه ر ته و کاته به لئی به ره مه مند ده ی و دوایی دپروا، به لام کردهوه باشه کان، پاداشته که یان ده مینیتته وه.

۳- ﴿حَبِيبٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا﴾، پاداشتیان له لای په روه ردگارت باشتره، یانی: پاداشتی ته وان هه ره باشه.

۴- ﴿وَحَيْرٌ أَمَلًا﴾، هه روه ها نومیده وار که رترن، یاخود: بهس ته وان جیگای نومیدن، چونکه هیوادار بوون ته نیا به پاداشتی کردهوه چاکه کانه، چونکه که سیک که نومیده واره به پاداشتی کردهوه باشه کانی، به هیوایه که خوا ﴿ثَوَابًا﴾ گفت و به لئینی خوئی بو بئیتته دی و، خوای په روه ردگاریش به لئینی راسته، که واته: ته نیا ته وه جیگای نومید و هیوا و دل ینخوشبوونه.

لیره دا فه رمووده به کی پیغه مبه ر ﴿دینین﴾، که ده فه رموی:

{مَنْ كَانَتْ الْآخِرَةُ هُمَةً، جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ، وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ، وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ، وَمَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هُمَةً، جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ، وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ} (أخرجه الترمذي: ۲۴۶۵، عَنْ أَنَسٍ، وَصَحَّحَهُ الْألباني).

واته: هه ر که سیک پزوی دوایی بکاته جیی مه به ست و بایه خی، خوا ﴿ثَوَابًا﴾ بی نیازی ده خاته تییو دلی و، کاروباری بو کوده کاته وه و، دنیاش به ملکه چیی دیته بهر ده ستی،

به لأم ههر که سیک دنیا بکاته جیی هیوا و ثاوات و بایه خ پیدانی، خوا هه ژاریه که ی ده خاته نیتو چاویسی، (هه میشه ههست به هه ژاریسی و تاجایی ده کات) و کاروباری لی بلام ده کات و، له دنیاش دا ته نیا ته وه نده ی بو دی، که بو ی بریار دراوه.

لیره دا زانایان چهند نوکه یه کی ره وان بیژی و زمانه وانیمان هیناون، نامازه به همندیکیان ده که بن:

یه که: ﴿وَالْبَقِيَّتُ الْصَّالِحَتُ﴾، بوچی خوا نه و ناوه ی لیناون؟! ده لی: (الْأَعْمَالُ الَّتِي تَبْقَى ثَمَرُهَا الْأَخْرُوبِيَّةُ مِنَ الْإِعْتِقَادَاتِ وَالْأَخْلَاقِ وَالْعِبَادَاتِ وَمُخْتَلَفِ الطَّاعَاتِ، خَيْرٌ فِي الْجَزَاءِ وَالْمُنَافَذَةِ، وَخَيْرٌ لِمَا يَصَلُّقُ بِهَا مِنَ الْأَمَلِ)، واته: نه و کرده وه باشانه ی که به ره هه مه دواروژییه کانیان ده مینته وه، تنجا چ په یوه ندییان به نیمان و عه قیده وه بی، چ په یوه ندییان به به پرستشه کانه وه بی، یان په یوه ندییان به ره وش و تاکاره کانه وه بی، چ په یوه ندییان به جو ره کانی فه رمانبه ریه وه هه بی، ته وانه بیگومان پاداشتیان زیاتره و، له رووی پاداشت و سوودیشه وه، باشترن و، له و رووه وه که نینسان پیان تومینده وار بی و پیان دلخوش بی، ته وانه باشترن.

دوو: نه وه که خوا ﴿سَامَانَ﴾ سامان پیش کوران ده خات، له بهر نه وه یه که به هو ی سامانه وه، نینسان ده گونجه هاوسه رگیرییش بکات و، کوپ و کچیسی په یدا بن، تنجا سامان به بی کوپانیش سوود ده که یه نی، به لأم کوپان و کچان، نه گهر مال و سامانت نه بی، زورچار له سهرت ده بنه بار!

سی: خوی په روهردگار وشه ی: ﴿زِينَةُ﴾ ی به تا که هیناوه: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، له حالیکدا که پالدراره ته لای دووانیش، هه م لای سامان و هه م لای کوپان، له بهر چی؟! له بهر نه وه ی له ته صلا: وشه ی (زینة) چاوگه و به کاره ی تراوه بو بهرکار (مفعول به) واته: رازیندراوه (مُزِينٌ) وه که نه وه ی خودی رازاننده وه که بی.

چوار: خوا ﴿لِئَلَّا﴾ لیره دا مانه وه ی کرده وه باشه کانی، وا داناه: که شتیکه جیی دنیاییه و، لئی بوونه وه و جیگای مشت و مر نه، نه میش بو تاگادر کردنه و دیه له وه که مانه وه ی پاداشتی کرده وه باشه کان، شتیکی جیی دنیاییه و پیویست به روونکردنه وه ناکات، بو به یه کسه ره فه رموی: ﴿وَالْبَقِيَّتُ الْصَّالِحَتُ﴾، واته: مشت و مر هه لئاگر ی، که پاداشتی کرده وه باشه کان، ده مینتته وه.

پینچ: وشه ی ﴿خَيْرٌ﴾، که دووباره بوته وه: ﴿خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرًا أَمَلًا﴾، بو به دووباره بوته وه، تاکو بزانی: که کرده وه چاکه کان: له رووی پاداشته وه باشترن و، له رووی پی تومینده وار بوون و دل پیخوشبوونیشموه باشترن، له هه ردووک رووه کانه وه باشترن، بو به نه گهر بهس یه کجار هینابای، ته نیا روویه کی ده گرتته وه.

شہ ش: وشہی ﴿وَالْبَيْتُ الْمُبَارَكُ﴾، گشتگیرہ بُو ہم موو نہو کردہ وانہی کہ چاکن، ہەر بُو یہ ہندیٰ لہ زانایان کہ گوتوویانہ:

ا - مہ بہست نہو زیکرانہ یہ: (سبحان اللہ، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر).

ب - ہندیکی دیکہ یان گوتوویانہ: مہ بہست پینچ نوڑہ فہر زہ کانن.

ج - ہندیکی دیکہ ش گوتوویانہ: مہ بہست پینچ پایہ کانی ئیسلامن.

لہ راستیدا نہوہ ہلہینجانی نہوان بووہ، نہ گہرنا: ﴿وَالْبَيْتُ الْمُبَارَكُ﴾، واتہ: ہم موو نہو کردہ وہ باشانہی کہ پاداشتہ کہ یان دەمیتتہ وہ، چ پھیوہندیان بہ لایہنی ئیمان و عہ قیدہ وہ ہہی، چ پھیوہندیان بہ لایہنی پەرستشہ کانہ وہ ہہی، چ بہ لایہنی رەوشت و ئاکارہ وہ ہہی، یان بہ لایہنی حەلال و حەرامہ وہ ہہی، و، بہ ہەر لایہن و رەہندیکی ژبانہ وہ ہہی.

مهسه لهی سیه م:

یاد بکه وه! نهو رۆژهی چیا به کان ده رۆتین، ده جوولتین و، زهوی به ده رکه وتووی ده بینی و، کۆیان ده که یه وه و که سیان لئ نابوتین و، به پیز له سه ر په روه ردگارت راده نوترین، ده گوتری: وه ک چۆن یه که مجار دروستمان کرد بوون، هاته وه لمان، به لکو پیتان وابوو به لئنگه تان بۆ دانائین (بۆ زیندوو کرانه وه)، نووسراو (لیستی کرده وان) یش رۆترا، نجا تاوانبارایش ده بینی ترس و بیمیان له وه هه به که تیدایه و، ده لئین: نهی هاوار بۆ تیمه، نه مه چیه! ورد و درستی نه بواردوه و هه مووی سه ر ژمیر کردوه و، له وهی کردبوویان به لاماده یی دیتیان و، په روه ردگاریشت سته م له هه چکه س ناکات:

خو الله ده فرموی: ﴿وَيَوْمَ نُسِرُّ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ۗ﴾ وَعَرَضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْتُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿١٨﴾ وَوَضِعَ الْكِتَابُ وَوَضِعَ الْكِتَابُ فَرَأَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظُنُّ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿١٩﴾

شیکردنه وهی، نه م، ئایه تانه، له سیزده برگه دا:

- 1- ﴿وَيَوْمَ نُسِرُّ الْجِبَالَ﴾، نهو رۆژه که چیا به کان ده رۆتین، لایان ده بین.
- ﴿نُسِرُّ الْجِبَالَ﴾، خو تروایشه ته وه: (نُسِرُّ الْجِبَالَ) نهو کاته (الجبال) (مرفوع) ده بی که (ناتب الفاعل) ه، نهو رۆژه که چیا به کان ده رۆتین و ده جوولتین و لاده برین، (تسیر الجبال: نقلها وإزالتها) (تسیر الجبال): گواستنه وه و لایردنیانه، که له سوورهی (المسلمات) و، له سوورهی (الواقعة) شدا، خوا ئاماژه ی به لایردن و جوولاندن و پویاندن چیا به کان کردوه.
- أ - له سوورهی (المسلمات) دا ده فرموی: ﴿وَسُرَّتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سُرَابًا﴾، چیا به کان رۆتیران و جوولتیران و لایران، بوون به تراویلکه، واته: بوونه تۆز و گهرد.
- ب- له سوورهی (الواقعة) دا ده فرموی: ﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۗ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًا ۖ﴾، واته: چیا به کان لیک هه لوه شتیران و لیک هه لته کتیران و، بوونه تۆز و گهردی بلأبووه وه.

ج- لە سوورەتی (القارعة) ش دا دەفەر مۆی: ﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾^(۱) واتە: چیاھەکان وەك خوری شکرناوہ "یان لیدی، یان: خوری پەنگا و پەنگ." واتە:

(۲)- ﴿وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً﴾، زەوی دەبینی: ئاشکرایە و دەرکەوتوہ.

(بارزە: ظاهرة) مەبەست پێی روو و پانتایە کە یەق کە دەرکەوتوہ و، هێچى لەسەر پەنھان نابێ و ئاشاردردیتەوہ.

(۳)- ﴿وَحَشَرْنَهُمْ فَلَمْ يَعْرِضُوا عَنْهُمْ أَحَدًا﴾، ئەو پۆژە کە پۆژى دوایە { ھەموویان خردە کە یەنەوہ، هێچ کەسیان لى نابوێرین، هێچ کەسیان لى تەرك ناکەین و وازی ناھێنین.

(المغادرة: إبقاء شيء، وتركة من تعلق الفعل به)، (مغادرة) بریتىە لە ھێشتەوہى شتیک و وازلێھێنانى لەوہى کردوہوہ یە کە پێوہى پەيوەست بى، واتە: لێى گەپى، یانى: لە ھێچیان ناگەپى، یاخود ھێچیان لى نابوێرین، کە کوێ نە کە یەنەوہ، ھەموویان کو دە کە یەنەوہ.

(۴)- ﴿وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا﴾، واتە: بە پیز لەسەر پەرودەرگارت پانوتێران، (عرض الشيء: إحضاره لئى حاله، ومنه: استعراض الجيش)، (عرض) بریتىە لە پانواندن و خستە رووی شتیک تاکو بزاندردى، وەك دەگوترى: (استعراض الجيش) یانى: پانوتێرانى سوپا و پێشاندەرانى.

(الرمخشري) دەلى: (شُبْهَتْ حَالُهُم بِحَالِ الْجُنْدِ الْمَعْرُوضِينَ عَلَى السُّلْطَانِ، مصطفين ظاهرين). واتە: حالیان چوێناوہ بە حالى سەربازانى سوپایە کەوہ، کە بو دەستەلادتار رادەنوێترىن و دەھێترىنە گوێ، پیز پیز دەخرتنە گوێ.

(۵)- ﴿لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾، (ييمان گوتن): بە دنیایى ھاتنەوہ بو لامان، وەك چوێن یە کە مجار دروستمان کردبوون، یانى: یە کە مجار کە دروستمان کردبوون، نە ھێچتان لە گەل خوتان ھێنابوو، لەسكى دا یکتان دەرتان نە ھێنا بوو، نە سەر وەت و سامان و نە خزم و کەس، نە قوم، نە دەوروبەر، نە جل و بەرگ، تێستاش ئاوا بە سەلت و قولتیی، بە رووت و قووتیی ھاتوونەوہ بو لامان، پێغەمبەر ﷺ دەفەر مۆی: اِيْحْشُرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاءً عُرَاءَ غُرْلًا (أخرجه مسلم: ۲۸۵۹، والنسائي: ۲۰۸۴، وابن ماجه: ۴۲۷۱، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا)، واتە: خەلك لە پۆژى ھەلسانەوہ دا کو دە کرىتەوہ، بە پێخواسی و، بە رووتیی و، بە خەتەنە نە کراوپی، (واتە: چوون لە دا یكى خوێان بوون، ئاوا).

(۶)- ﴿بَلْ زَعَمْتَ أَنَّكَ تَجْعَلُ لَكَ مَوْعِدًا﴾، واتە: بە لكو تيوه پیتان وابوو، کە تیمە هێچ بە لینگەتان بو دانانیتین.

(۱) شکرناوہ: شیکراوہ.

(الموعد: وقت الوعد او مکانه)، (موعد) به مانای کاتی به آئینه، یا خود شوئی به آئینه، که نه گهر بلّین: به آئینگه، هه ردووکیان ده گریته وه.

هه لّه ته من نهو وشه بهم داناو و خوّم دامتاشیوه^(۱)، به لّام یّم وایه شتیکی باشه بۆ (موعد) به آئینگه، واته: کات و شوئی به آئین.

لیره دا ﴿بَلْ﴾، (للإضراب الإنعقالي وليس الإبطالي) واته: بۆ نه وه نیه که بفهرموئی: نه وه ی پتشی وانیه و، نه مه یان وایه، به لّکو بۆ گواستنه وه یه له مه به سستیگه وه، بۆ مه به سستیکی دیکه.

(۷) - ﴿وَوَضِعَ الْكِتَابَ﴾، واته: کتیب دانرا، لیره دا (کتاب) یان مه به ست پئ جنسی کتیبه، واته: هه موو نووسراوه کان دانران، یانی: لیستی کرده وه کاتی ههر که سیک به ته نیا، یا خود مه به ست پئی لیستیکی گشتیه، که کرده وه و هه لّسوکه و قی سه رجه م بنده کاتی تیدا توّمارکراون.

(۸) - ﴿فَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ﴾، تاوانباران ده بینی ترس و له رزیانه له وه ی که تبتیدا توّمارکراوه، چونکه وه ک گوتراوه: [ده رویش بۆ خوئی ده زانئ چی له که شکوئی دایه!] نه وانه ش ده زانن له دنیا دا چیان کرده وه، چۆنیان کرده وه، چیان له سه ر توّمارکراوه! بۆیه ترس و له رزیانه له وه ی تابروویان بچئ، له وه ی تاوانبار بکرین و سزا بدرین.

(۹) - ﴿وَيَقُولُونَ بَوْلًا﴾، ده شلّین ته ی هاوار بۆ تیمه! (ویلة)، (تأنيث الويلة للمبالغة، وهو سوء الحال)، له نه سل دا (ویل) ه، به لّام کردنی به میننه (ویلة) بۆ زیده رۆیه له حال خرابی دا، هه نندیکیش (ویل) یان به جوړیک له سزا داناو، به لّکو هه نندیک گوتوو یانه: (ویل) شیویکه له شیوه کاتی دۆزه خ، به لّام نا، نه وه ته عبیریکه له زمانی عه ره ببیدا بۆ حال و بالّ خرابی و مه نیه تی: (ویلتنا: أي يهلكتنا وحسرتنا تعالي هذه أوباك) واته: ته ی فهوتان و داخ و خه فهت بۆ تیمه، وه ره، تبتستا کاته!

(۱۰) - ﴿إِنَّمَا هَذَا أَلْكَتَبِ﴾، واته: نهو نووسراوه چیه تی؟ نه م ته عبیره بۆ سه رسورماندن (تعجیب) ه، یانی: کتیب و لیست و توّماریکی یه کجار ورده!

(۱۱) - ﴿لَا يَغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا﴾، واته: هه یچ بچووک و گه وره به ک نابوئری و مه گهر سه رزمئری کردوون.

﴿مَالٍ هَذَا الْكَتَبِ﴾، دہن: (ما: اسم استفہام: آی شیء، آی: ما ثبت لهذا الكتاب؟) واتہ: نہوہ نہم کتیبہ چیبہ! نہم نووسراوہ چیبہ؟ لیرہدا مہبست پی سہرسورمانہ، واتہ: چہند جیتی سہرسوورمانہ نہو نووسراوہ! چونکہ ہیچ بچووک و گہورہیہ کی نہبورادوہ، (لا یغادر: لا یتک)، ہیچ بچووک و گہورہیہ کی نہبورادوہ، مہگر سہرژمیری کردوہ، بچووک و گہورہش دوو سیفہتن بووہ سفکراونک کہ قرتیزاوہ، چونکہ مہقام و سیاقہ کہ دہگہیہنن، واتہ: ہیچ کردوہیہ کی بچووی خراپ و، کردوہیہ کی گہورہی خراپی، نہبورادوہ نہو نووسراوہ، مہگر ہمووی سہرژمیر کردوہ، بوہش ہی بچووی پیشخستوہ، چونکہ کردوہی خراپی بچووک کہ تۆمار بکرتی و نہبویردری، زیاتر جیتی سہرسورمانہ لہ ہی گہورہ.

(۱۲) - ﴿وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا﴾، واتہ: نہوہی کہ کردبوویان بہ نامادہیی بینیان، نہمہ نہوہ دہگہیہنتی کہ کردوہکان لہوئی دہبہرجہستیرین، بہرجہستہ دہکرتن، نجا نگہر مروؤف بتوانتی وہک جاری دیکہش کوتوومانہ: کامیرای شیردراوہ و پنهان دابنتی و، بہ دہنگ و وینہوہ، ہہلسوکوہتہکانی خہلک تۆمار بکات، دہبن خوا تۆمار چ نامیریکی پیشکہوتووی دابنتہ دہست نہو فریشتانہ؟! چۆن کردوہکانی مروؤفہکان، بہلکو ہی جنڈیش بہ دہنگ و وینہوہ تۆمار بکہن!

(۱۳) - ﴿وَلَا يَظِلُّرُبُّكَ أَحَدًا﴾، پہروہردگار تہم لہ ہیچ کہس ناکات، واتہ: شتیکیان لہسہر نانوسری کہ نہیانکردبنتی، ہہروہما خوا ترساندوونی و، ناگاداری کردوونہوہ، پاشان بہ دادگہرانہش نہبتی سزا نادرین، ہہموو نہو واتایانہ و، غہیری نہو واتایانہش دہگہیہنتی.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م:

یادیش بکه‌نه‌وه! کاتیک به فریشتانمان فه‌رموو: کړنووشی پړیزلگرتن بۆ ئاده‌م به‌رن، جگه له نیبلیس، تیکرا کړنووشیان برد، نه‌و له جینن بوو، له فه‌رمانی په‌روه‌ردگاری ده‌رچوو، ئنجا نایا خوئی و وه‌چه‌که‌ی، که دوزمتانن له جیاتی من، به دؤست ده‌گرن؟ نه‌وان خرابترین جیگره‌وه‌ن بۆ سته‌مکاران:

خوَا فَهَرَمَوۡی: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۗ أَفَنَسَخَدُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أُولِيَكَآءَ مِنْ دُونِی وَهَمَّ لَكُمْ عَذۡبًاۙ يَنۡسُ لِلظَّالِمِیۡنَ بَدَلًاۙ﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئهم ثابته، له حهوت برگه‌دا:

(۱) - ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ﴾، واته: یاد بکه‌وه! کاتیک به فریشته‌کامان فه‌رموو کړنووش بۆ ئاده‌م به‌ن.

وه‌ک زورجاری دیکه گوتوومانه: مه‌به‌ست له کړنووش، کړنووشی پړیزلگرتنه.

شایانی باسه: تیمه به‌سه‌رهاتی ئاده‌م و حه‌ووا، دایک و بابی مروفا‌به‌تیی له لایه‌ک و، تیبلیس له لایه‌کی دیکه‌وه، نه‌و به‌سه‌رهاته‌مان له سه‌ره‌تای سووره‌تی (الأعراف) دا، به دریزیی باس کردوه، بۆیه لیره‌و له هه‌ر شوئینکی دیکه تووشی بین، به خیرایی به‌سه‌ریدا رهن ده‌بین.

(۲) - ﴿فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ﴾، فریشته‌کان هه‌موویان کړنووشیان برد، جگه له تیبلیس.

لیره‌دا نه‌و پرسیاره ده‌کړئ: کاتیک خوَا فه‌رمانی به فریشتان کردوه، کړنووش بۆ ئاده‌م به‌ن، بوچی ده‌بی تیبلیس‌یشی گرتیته‌وه؟! وه‌لامه‌که‌ی هه‌ر نه‌وه‌یه: که تیبلیس‌یش هه‌رچه‌نده له جوړی فریشتان نه‌بووه، په‌گه‌ز و توخمینکی دیکه‌ی هه‌بووه، به‌لام دیاره له‌و کاته‌دا له پیزی نه‌واندا بووه و، له ناستی نه‌واندا بووه، به‌لکو هه‌ندیک ده‌لین: مامؤستای فریشتان بووه، که به‌بن به‌لکه قسه‌ی و ناچه‌سپئ، به‌لام گرنگ نه‌وه‌یه تا‌کو نه‌و پرا‌دده‌ی‌ش، زانایان باسی پتیکه و پایه‌ی به‌رزی تیبلیس‌یان کردوه، به‌ر له‌وه‌ی نه‌و بی فه‌رمانی‌یه‌ی خوَا بکات و، خوای دادگه‌ر ئاوا لئی تووره‌ بی و نه‌فرینی لیکات.

۳- ﴿كَانَ مِنَ الْجِنِّ﴾ [ہموو فریشتہ کان کړنووشیان برد، جگہ له ٹیبلیس] ٹیبلیس له جینن بوو، له لهجہ ی موکریانییدا به (جن) ده لّین: (جند)، هه ندیک (جن) به (په ری) لیکده ده نه وه له زمانی کوردییدا، به لّام نه گهر ههر بگوتړئ: (جن) یان (جند) زانراوتره و چه مکه که ی خه لک پیئ ناشناتره، نه وه ندده هه یه نه گهر بویستړئ وشه ی (جن) ی عه ربه یی به کوردیی گو بکړئ، ده بّ بگوتړئ: (جینن)، شایانی باسه: جاری وایه وشه ی (په ری) بّ حوریش به کاره ی تراوه، ده لّین: نه و تافره ته ده لّی په رییه، واته: زور جوانه، که واته: وشه ی (په ری) ریک نایه ته وه که بکړته واتا بّ (جن).

هه لّته ته (جن) یش جیان له فریشتان، خوا له سوو پرتی (العجر) دا ده فهرموئ: ﴿وَالْجَانَّ خَلَقْتَهُ مِنْ قَبْلِ مِنْ نَارِ السُّمُورِ﴾، واته: یش دروستکردنی نادم، جانمان له بلّیسه ی تاگر دروستکردبوو، یاخود: له تاگریک که نه وه ندده گهرم و سوو تینه ره، ده چیتته نیو که لّین و کونه کانی جهسته وه.

تنجا (الجان) چ مه به ست خودی (جن) بّ، چ مه به ست بابی (جن) (أبو الجن) بّ، که ٹیبلیس هه رچون بّ، (جن) له تاگر دروستکراون.

۴- ﴿فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ﴾، له فهرمانی په روه ردگاری دهرچوو.

(فسق) به مانای دهرچوونه، ده گوتړئ: ﴿فَفَسَقَتِ الْفَازَةُ مِنْ جُحْرَهَا﴾، واته: مشکه که له کونه که ی چوو دهرئ، یان: ﴿فَفَسَقَتِ الرُّطْبَةُ﴾، واته: هیشووو خورمایه که له کیفه که ی هاته دهرئ، که واته: ﴿فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ﴾، واته: له فهرمانی په روه ردگاری دهرچوو، فهرمانی په روه ردگاری بوارد و جبه جی نه کرد.

۵- ﴿أَفَنَسْتَدْرِنُهُ، وَدَرَيْتَهُ، أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي﴾، نایا خو ی وده چه که ی له جیاتی من به دؤست ده گرن؟ ﴿أَفَنَسْتَدْرِنُهُ،﴾ (الاستفهام للإنكار والتوبيخ) نه م پرسیار کردنه، بّ نکوولیبلیکردن و سه رزه نشترکردنه.

﴿وَدَرَيْتَهُ﴾، یانی: وده چه که ی، رولّه کانی، نه مه نه وه ده گه یه نن که هه رچی (جن) ه، به کافر و مسولمانه وه، که کافره کان (شیاطین) یان پیّ ده لّین و، مسولمانه کانیان هه ر وشه ی (جن) یان بّ به کار دیتړئ، (جن) هه موویان به پیئ ته م نایه ته وده چه ی ٹیبلیس، هه روه ک چون مرقه کان، وده چه ی (نادهم و حه ووا)ن، به لّام باسی هاوسه ری ٹیبلیس نه کراوه، کییه؟ وه ک باسی هاوسه ری نادم کراوه، که دایکمان (حه ووا)یه، به لّام له قورنن دا ناوی نه هی تراوه.

۶- ﴿وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ﴾، (ئايا خۇي و ۋەچەكەي لە جىياتى من بە دۆست دەگرن)، لە حالىكىدا كە ئەوان دۆڭمىتانن؟

﴿عَدُوٌّ﴾، دۆڭمىن، لە زمانى عەرەبىيىدا ھەم بۆ تاك بە كاردى، ۋ ھەم بۆ كۆش، لە سوورەت (الممتحنە)دا، خوا دەفەر موى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تَلْفُوتَ إِلَيْهِمْ بِالْمُودَةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جَهَنَّمَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَإِنِّي أَخَفِّقُهُمْ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَمْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾

﴿أَوْلِيَاءَ﴾، كۆي (ۋې)يە، يانى: ئەي ئەوانەي بىرواتان ھېناۋە! دۆڭمىننى من و دۆڭمىننى خۇتان مەكەنە دۆستان و بە دۆستيان مەگرن.

ۋەك دەبىنن: وشەي: ﴿عَدُوٌّ﴾، بۆ كۆ (جمع) بە كارھىتراۋە، ۋەك چۆن بۆ تاكىش بە كاردى.

۷- ﴿يَنْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا﴾، مانايەكەي ناۋاي لىدىتەۋە: (يَنْسَ الْبَدَلَ إِبْلِيسُ وَذُرِّيَّتُهُ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى لِلْمُشْرِكِينَ) واتە: ئىبلىس و ۋەچەكەي خىراپىتىن جىگرەۋەي خوان ﷻ، بۆ ھاۋبەش بۆ خوا دانەرە ستەمكارەكان، واتە: ئەگەر كەسك دۆستايەتى ئىبلىس و، ۋەچەكەي بكانە جىگرەۋەي دۆستايەتى خوا ﷻ، بەندە بۆ خوا صولئواھكان، ئەۋە خىراپىتىن جىندار و جىگرەۋەي بۆ خوا ﷻ داناۋە.

مهسه لهی پینجه م و کو تایی:

خوا فه رموو یه ق: من له کاتی دروستکردنی ناسمانه کان و زهوی و، دروستکردنی خوشیاندانان، (مه بهست نیلیس و وه چه که یه ق، یا خود هاوبه ش بو خوا دانهره سته مکاره گانه) ناماده نه کردوه و، ناشگونجی گومرا که ران بکه مه هاوکاری خوم:

خوا دهفه رموی: ﴿مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُمْ تُخَذِّدُ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا﴾ (51)

شیکردنه وهی ئه م ئایه ته، له دوو برکه دا:

(1) ﴿مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ﴾، ئه وانم ناماده نه کردوه بو دروستکردنی ناسمانه کان و زهوی و، دروستکردنی خوشیان.

ناماده م نه کردوون، واته: هاوکاریم لئ وهرنه گرتوون.

واتایه کی دیکه ی: ئه وانم ناگادار نه کردوون له دروستکرانی ناسمانه کان و زهوی و، دروستکرانی خوشیان.

﴿أَشْهَدُهُمْ﴾ (الإشهاد: جعل الغير شاهداً أي: حاضرًا وهو هنا إخصارٌ خاص، أي إخصارٌ مُشَارَكَةٌ فِي الْعَمَلِ)، (إشهاد) ئه وهیه که تو ئهوی دیکه بکه یه شایه د، واته: ناماده ی بکه ی، که لیره دا مه بهست ناماده کردنیکی تایه ته، یانی: ناماده ی بکه ی بو ئه وهی یارمه تی لئوه ربگری.

(2) ﴿وَمَا كُنْتُمْ تُخَذِّدُ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا﴾، ههروه ها ناشگونجی سه رلیتشیوننه ران بکه مه هاوکار و یارمه تبیده ری خوم.

ئه م رسته یه: ﴿وَمَا كُنْتُمْ تُخَذِّدُ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا﴾، خوینراویشه ته وه: (وَمَا كُنْتُمْ تُخَذِّدُ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا) واته: تو بو ت نیه و ناگونجی که سه رلیتشیوننه ران، بکه یه هاوکار و پشتیان پی بهستی.

چوار سہرنبجانی گرنگ لہم نایہ تہ: الکھف (01):

یہ کہم: کہ دہ فہ رموی: ﴿مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ﴾، سنی واتای
ہہن:

(۱) - (مَا أَخْضَرْتُهُمْ لِلْمَعَاوَةِ فِي خَلْقِ الْكُونِ وَالْإِخْلَاقِ أَنْفُسِهِمْ) نامادہم نہ کردوون بۆ ہاوکاریی کردنم
لہ کاتی دروستکردنی گہردوون و ہی خوشیاندا.

(۲) - (لَمْ يَكُونُوا مَوْجُودِينَ حِينَ ذَاكَ لِذَا لَيْسَ لَدَيْهِمْ عِلْمٌ بِهِ) ئەو کاتہ نامادہ نہ بوون و بوونیان نہ بوو،
تاکو زانیاریان پیتی ہہ بن، بۆیہ زانیاریان نیہ، بہ سہرہ تائی گہردوون و بوون، ہہرہ ہا بہ ہی
خوشیان.

(۳) - واتایہ کی دیکہی: (إِنَّمَا أَشْهَدُهُمْ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَخَلْقِ أَنْفُسِهِمْ) پراویژم پتی نہ کردوون و پرسم
پتی نہ کردوون، کہ تایا ئەم گہردوونہ دروست بکہم! تایا تپوہ دروست بکہم، دروست نہ کہم!

شنتیک نہ بنی چۆن پرسی پتی دہ کری!!

من وای تپدہ گہم: لپرہدا مہ بہ سست ئەوہ یہ: کہ مروّف زۆر لہ کہولی خۆی دہرنہ چتی و، لہ
خۆی بایی نہ بنی و، خۆی پتی شنتیکی گہورہ نہ بن، بہ لکو ئەندازہی خۆی بزانتی و، قہ بارہ و
ناستی خۆی بزانتی! جاری وا بووہ شہرہ قسہ و وتووپیژم بووہ لہ گہل کہ سانیکی مولحید
دا، ہہ بووہ گوتووپیہ تی: خوا بۆچی منی دروستکردوہ، بۆچی پرسی پتی نہ کردووم؟ ئە گہر
پرسی پتیکردبام دہ مگوت: دروستم مہ کہ، بہ لآم تازہ دروستی کردووم و بہ ناچاریی منی
ہیتاؤتہ تپرہ!

کہ بیگومان ئەو قسانہ ہہ موویان لہ عہ قلیکەوہ سہرچاؤہ دہ گرن، خۆی نہ ناسیوہ،
ئە گہرنا مروّف زۆر لہ وہ بچووکتہرہ بہو شتیوہ یہ مامہ لہ لہ گہل خوادا بکات و پەخنہ
لہ خوا بگری، وک خوا ﴿لَا يَسْأَلُ عَنْهَا فِعْلٌ﴾ لہ سوورہ تی (الانبیاء) دہ فہ رموی: ﴿لَا يَسْأَلُ عَنْهَا فِعْلٌ﴾
وہم یسألون ﴿۲۳﴾، واتہ: خوا پرسیاری لی ناکرتی، لہوہی دہیکات و ئەوان لییان
دہ پرسرتی، تنجا تایا بۆچی خوا پرسیاری لی ناکرتی و بۆچی پەخنہ ی لی ناکرتی!؟

یہک: چونکہ خوا ہہ موو کارہ کانی بہو پەری حکمەت و زانست بنیات ناون، تنجا کہ سیک
پرسیاری لپدہ کرتی و، پەخنہ ی لپدہ گیری، کہ پری تپچن کاریکی بیچی بکات، بہ لآم کہ سیک

کارہ گانی له لووتکه ی زانیاری و چاکی و کارزانی دابن، ناگونج پره خنه ی لیگیری و پرساری ناراسته بکری.

دوو: پایه و مه قامی خوا زور به رزتره لهودی بهو و شیوهیه وینا بکری، که موقوف بوی هه بن پره خنه ی لیگیری و بلتی: پرسم پین بکه! شتیک نه بووین، چون پرسی پین بکات؟!

دووم: که ده فرموی: ﴿وَلَا حَلْقَ اَنْفُسِهِمْ﴾، واته: هه ندیکیان له کاتی دروستکردن هه ندیکیاندا ناماده نه بوون و هاوکار نه بوون، یاخود ته میس هه مانای ته وهیه: پراویژم پینه کردن و ناماده نه کردوون، له کاتیکدا که دروستم کردوون، بویه ناگلیان له سه ره تاپه پیدابوونی خویمان، له سه ره تاپه پیدابوونی گهردوونیش نیه.

سیهم: پیوسته بزاینن که تیمان دوو جوړه: ۱ - بروای ساغکردنه وه و لیکوئینه وه ۲ - بروای به راست دانان (إِیْمَانٌ تَحْقِیْقِیٌّ، وَإِیْمَانٌ تَصْدِیْقِیٌّ):

۱ - (الإیمان التحقیقی) تیمانیکه له سه ر بناغهی لیکوئینه وه بنیات دهنری، وه ک: تیمان به بوونی خوا ﴿عَلَمٌ﴾ و، به راستی پیغه مبه رت ﴿عَلَمٌ﴾ و، به موعبیزه بوونی قورئان، نهو شتانه ی که عه قَلْ ده توانی به لگه یان له سه ر به ینتیه وه و ده توانی دهرکیان بکات و تیبان بکات.

۲ - (الإیمان التصدیقی) یش ته وهیه که تو دوا ی ته وهی ده زانی: خوا هه یه و به عه قَلْ، بوونی خوات سه لماندوه، و راستی پیغه مبه رت ﴿عَلَمٌ﴾ سه لماندوه و، راستی قورئان سه لماندوه، نجا هه رچی نهو خوا په روه ردگار و، نهو پیغه مبه ره ﴿عَلَمٌ﴾ سه ردار و، نهو قورئانه ده سه و سانکه ر (مُعْجِزَاتُ)، هه والی پیده دهن، ده بنی به راستی بزانی، چونکه: مادام خوا هه ق بِن و، پیغه مبه رت ﴿عَلَمٌ﴾ راست بِن و، قورئان فرمایشتی خوا بِن، که واته: هه رچی نه وان فه رموو یانه، رت له خو ت گرتوه، که تییدا بکه یه دوو دلئی و گومان، یاخود نکوولی لیکه ی.

نجا نه وهی که نینسان ناتوانی تییدا بگاته ساغکردنه وه (تحقیق) ده بنی له سه ر بناغهی به راست زاینن (تصدیق) بنیاتی بنی، بو وینه: ته وه که خوا نه زه لیه و، بنی سه ره تابه و، نه به دیه و بنی کوتایه و، نه م گهردوونه سه ره تابه کی هه یه و، نه م زیانه دنیایه ی تیمه، کوتایی هه یه و، پاشان هاتنی زیندوو بوونه وه و، هاتنی قوناعی به رزه خ، دواپی هاتنی قیامت و هه لسانه وه و، به هشت و دوزه خ و، پردی سه ر پشتی دوزه خ (صراط) و، سزای دوا ی گوژ و، نیعمه قی دوا ی گوژ و مردن و... هتد هه موو نه وان، ده بنی له سه ر بناغهی به راست زاینن، تیمان پین بئینن، نه گه رنا بلتی: ده بنی به شیوازی

زانستی ته زمووینی (العلم التجري) لئی بکولمه وه، ناشکرایه نامرآزی شه و لیکولینه وه یه تیه و، شه شتانه ناکه ونه جوغزی زانیاری و ده ده سته تیرا و له رینی ته زموونه وه یانی: پینج ههسته کان و عهقل^(۱).

چواره م: بیکومان لیکولینه وه ی زانستی پیوسته، وه ک بو وینه: به سه راهه که ی نبیراهیم علیه السلام ده بگه به نئی، که له سوورقی (البقرة) دا هاتوه:

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولَٰئِم تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْمَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَاعْلَمَنَّ أَنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۰۱﴾﴾

واته: یادبگه وه! کاتیک نبیراهیم گوئ: پهروه ردگارم! پینشانم بده، چوَن مردووان زیندوو ده بگه به وه! فهرمووی: تایا بروات نه هیناوه؟ گوئ: با، به لآم بو ته وه ی دلم نارامگری، ادلم زیاتر نارامگری و دابسه کنن، دوا ی ته وه ی زانیاری و دلنیا کهر (عیلم یقین) م هه یه به وه که تو مردووان زیندوو ده بگه به وه، دهمه وی: دیتی دلنیا کهر (عین یقین) یشم هه بن، به چاوی سه ریش بیبینم {خوا علیه السلام} فهرمووی: چوار بالندان بگره و پارچه پارچه یان بکه و هه ر پارچه و فرییده سه رکینیک و، دوا ی بانگیان بکه، به پار کردن دین بو لات، بشزانه که خوا زالی کارزانه.

که واته: مروقی پیوسته هه تا پی ده کری زانیاری و زانستی خو ی زیده بکات، تاکو بروای پته وترو دلی نارامگرتو تر بن، چونکه بناغه ی تیمان زانیاری (علم) ه و به زانیاری زیاد ده کات.

تنجا به نسبت تیمه وه: سه ره تآی گه ردوون و، کو تآیی گه ردوون و، سه ره تآی په یادبوونی مروقی، نادیارن، به لئی ده زانین یه که م دوو مروقی، نادم و حه ووا بوون علیه السلام، تنجا که له وباره وه بیردو زه ی داروینیی و بیردو زه ی دیکه ش هه ن، به لآم بو ده رک کردن ته وانه، ده بی بگه رینه وه بو ته صدیق، به لآم، چی له توانا ماندا هه یه، با ته حقیقی لی بکه یین و لیکولینه وه، به لآم که نامراز و هوکاره کانی گه یشتنه بنه ست و لیکولینه وه مان، بو ده سته بهر نه بوو، نابی په کی کاری خو مان بخه یین، به لکو ده گه رینه وه بو لای کتییی به هیز و پیزی خوا و، پیغه مبه ری خوا علیه السلام.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

(۱) تفسیر النابلسی، ج ۵ ص ۳۲۱، به ده ستکاریه وه.

❖ درسی شه شه ❖

پنجاهوی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان ههشت نایهت دهگرتنه خوئی، نایهتهکانی: (۵۲ - ۵۹)، لهو ههشت نایهتهدا، خوای بهرزی مهزن، سهوت پاستیی گهوره و گرنگ دهخاته روو:

(۱) - سهرهنجامی شوومی کافران له پوژی دوایی دا.

(۲) - باسی قوپئان که مه بهستهکانی به شیوازی جوراو جور، تیدا خراونه روو، بو تهوی خه لک بروا بئین و، هیچ پاساو و بیانوی بروا نه هینانین نه بن و، له هه موو دهروازه و دهراکانهوه، لیان بچینه ژووری و، پاستیه کان بخاته عهقل و دلپانهوه.

(۳) - باسی هوکاری سه رهکی، بیبرو ابوونی خه لکی بیبروا.

(۴) - باسی تامانج و نه رکی نیردرانی پیغه مبهران (علیهم الصلاة والسلام) و، هه لوئستی نه یارانین له بهرانه رباندا.

(۵) - باسی گهورهیی تاوانی پشتشه لکه ران له په یامی خوا و، سزادانی خوا بو یان، بهوه که عهقل و گوئیان قفل بین و، پاستیه کان نه چنه تئو عهقل و دلپانهوه.

(۶) - باسی لیبورهیی و بهزهیی خواو، په له نه کردنی له سزادانی خراپه کاران و تاوانباراندا، هه تا کاتی خوئی دی.

(۷) - باسی یاسای خوا له سزادانی ولت و تاوه دانیه کاندا، که بریتیه له فهوتیرانین و، سه ره به فهتارت بردنیا ن به هوئی سته مهوه، به لام به پیتی سیستمی دادگه رانه ی خوا ﷻ.

﴿ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَمَّا الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَفِرًّا جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ الْأُولَىٰ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَجَعَلْنَا لِلَّذِينَ كَفَرُوا

بِالْبَطْلِ لِيُذْجِشُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ
فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَبِئْسَى مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا
وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ
بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلْ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْبِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ
الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

مانای دهقا و دهقی نایبتهکان

اهورهدها نهو پروزه (زور بیرهزا و سهخته) که (خوا) ددهفرموی: بانگی نهو
هاوبهشانم بکهن که پیتان وابوو (هاوبهشمن)، نهوانیش بانگیانکردن، کهچی وهلامیان
نهدانهوه و، تیمهش فهوتینکایهکمان خسته پتوانیان ﴿٥٦﴾ تاوانبارانیش ناگری دوزهخیان
بینی و، زانیان که دهیکهونهتی^(۱) و، هیچ چارهو دهرهتانیشیان له چنگی نهبوو ﴿٥٧﴾
مسوگهریش: لهم قورئانهدا به شیوازی جوراو جور له ههموو پند و وینهیهکمان بو
خه لکی باسکردوون و، مروقیش له ههموو شتیک به مشت وممرتہ ﴿٥٨﴾ نهوهش که
رپی له خه لکی گرت (کاتیک که پرتنمایان بو هات) که برپا بینن و، داوا ی لیوردن
له پورهردگاریان بکهن، ههر نهوهبوو که (چاوهری بوون) یاسای بهسهر پیشوواندا
چهسپاویان بو بی (و بهسهردا بچهسپن) یان سزا و نازاریان لووت و بزووت بو بی
﴿٥٩﴾ پدوانه کراوانیشمان ته نیا به موژدهدهر و ترسینهر ناردوون و، نهوانه ی بیبرواشن
به ناهق شه پره قسه (مشت و مر) دهکن، تاکو ههقی پی بفهوتینن و، گالتش به
نیشانهکام و نهو (په یام) دهکن، که پیی ترسیتراون ﴿٥٩﴾ نچا نایا کتی له که سیک
سته مکارتره، که نایبتهکانی پورهردگاری خراونهوه یاد، کهچی پرووی لیوهرگیروان و،
نهوهشی له بیرچووه که (کردوویته و) دوو دهستهکانی پیشیان خستوه (بو قیامهتی)؟!
تیمه پهردهمان خستوونه سهر دلیان تاکو ریگیربن، تیبگهن و، فورسایشمان خستوته
گونیه کانبانهوه (تاکو نه بیتسن) بویهش ههرچهنده به رهو پرتنمای ی بانگیان بکهی،
ههرگیز رپی راست ناگرن ﴿٥٧﴾ پورهردگاریشت لیوردهی خاوهن بهزه ییه، ته گهر به
هوی نهو (خراپان) هوه که ودههستیان هیتاون، گرتیانی و سزای دابان، به پهله سزای

(۱) دهیکهونهتی: دهکهونهتیوی.

دهدان، به لام به لینگه یه کیان هه یه، هیج دهره تانیان بۆ لی دهر بازبوونی نیه ﴿۳۸﴾ نه و تاوه دانیانه شمان کاتیك فه وتاندوون، که سه میان کردوه و، به لینگه شمان بۆ له تیو بردیان دانا بوو ﴿۳۹﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشهکان

(مَوْبِقًا): (وَبِقٍ، يَبِقُ، وَيْبِقُ، وَمَوْبِقًا، وَأَوْبِقُهُ كَذَا، إِذَا تَثَبَّتْ فَهَلَكَ، الْمَوْبِقُ: مَكَانُ الْوَبُوقِ، مَوْبِقٌ يَعْنِي الْمَهْلِكُ)، (وَبِقٍ، يَبِقُ، وَيْبِقُ، وَمَوْبِقًا) واته: فهوتا، دهفهوتی، فهوتیندران، (أَوْبِقُهُ كَذَا) واته: تهو شته فهوتاندی و، وای لیکرد: سست بی و به جی مینتی و بفهوتی، (مَوْبِقٍ) واته: شوینی تیدا سه ره بفهتارهت چوونه، (مَوْبِقٍ) شوینی فهوتیندران، بۆیه من به فهوتینگا^(۱)، واته: شوینیک که خه لکی تیدا دهفهوتیترئ، تهفسیرم کردوه.

(مَصْرَفًا): (الْمَصْرَفُ، الْإِنْفِرَاءُ، وَمَكَانُ الْمَصْرَفِ)، (مَصْرَفٌ) دهگونجی چاوگ بی، واته: لادان، یان دهر باز بوون، دهشگونجی ناوی شوین بی، واته: شوینی به ره و لادان، شوینی بۆ دهر باز بوون.

(قُبْلًا): (قُبْلًا: أَي عِبَانًا) واته: پروبه پروو، که من به لووت و بزووت مانام کردوه، (وَالْقُبْلُ جَمْعُ الْقَبِيلِ: وَهُوَ الْجَيْلُ وَالْجَمَاعَةُ، وَقُبْلٌ: الْمَقْدَمُ)، (قُبْلًا) واته: پروبه پروو، (قُبْلٌ) کۆی قبیله، که به مانای پشتیک، یان کۆمه لیک دئ، ههروهها (قُبْلٌ) به مانای شتیک دئ که یتشخرابت.

(لِيُدْحِضُوا بِهَ الْحَقَّ): بۆ نه وهی ههقی پی بفهوتین، ههقی پی له بهین بهرن، ههقی پی پووچه ل بکه نه وه. (أَذْخَصَهُ: كَفَعَهُ، وَزَعَزَعَهُ، وَأَزْلَقَهُ) واته: پالی پیوه ناو لایبردو خلیسکاندی، (وَأَذْخَصَ الْعُجَّةَ: أَبْطَلَهَا) به لکه که ی پووچه ل کردوه.

(هُزُوا): (مَهْرُوءًا بِهِ) واته: کالته یتکراو، (هَزَأَ بِهِ، يَعْنِي: سَخِرَ) واته: کالته ی پی کرد.

(أَكِنَّةٌ): (أَكِنَّةٌ جَمْعُ كِنَانٍ، وَهُوَ الْغِطَاءُ) واته: (أَكِنَّةٌ) کۆی (کینان)، یانی: په رده، شتیک که شتیک داپوشیت، (اکنان جمع الکن) واته: په ناگه، په نایه که که شتیک تیدا هه شار دهری و په نا دهری.

(۱) نه دیوه یتشر نه و وشه به کارهاتین، به لام مهرجهش نیه نه بووین.

(وَقَرَأَ): واته: قورسای، (وَقَرَأْتُ أَذْنَهُ وَفَرَأَ) گوئی قورس بوو، شتیکی چووته تی و نابیستی.

(مَوْبِلًا): (وَتَلَّ فَلَانٌ نَيْلًا وَتَلَّأَ وَوُثُلًا أَي: تَبَّأً وَخَلَصَ، وَتَلَّ إِلَى اللَّهِ: رَجَعَ وَتَبَّأً)، په‌نای پی‌برد و دهرباز بوو، (وَتَلَّ إِلَى اللَّهِ) په‌نای بۆ خوا برد، گه‌رایه‌وه بۆ لای خوا.

(لَمَهْلِكِهِمْ): واته: بۆ کاتی فه‌وتاندنه‌کیان، یاخود بۆ فه‌وتاندنه‌کیان، (هَلَكًا، تَهْلِكًا، هَلَاكًا، وَمُهْلُوكًا، وَمَهْلِكًا، وَتَهْلِكَةُ: مَاتَ: فَهُوَ هَالِكٌ)، (لَمَهْلِكِهِمْ) بۆ فه‌وتاندنه‌کیان، (هَلَاكًا، وَمُهْلُوكًا، وَمَهْلِكًا، وَتَهْلِكَةُ) هه‌موو ته‌وانه چاوگن، واته: فه‌وتا، ده‌فه‌وتی به فه‌وتان (مَاتَ: فَهُوَ هَالِكٌ) مرد تنجا ته‌و فه‌وتوه.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

خوا ﷻ له‌م هه‌شت نایه‌ته‌دا: جه‌وت راستی گه‌وره و مه‌زن ده‌خاته روو، که له پیتاسه‌ی ته‌م دهرسه‌دا باسما‌ن کردن، سه‌ره‌تا ده‌فه‌رموی: ﴿وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ﴾، واته: ته‌و رۆژه که (خوا ﷻ) ده‌فه‌رموی: ته‌و هاوبه‌شانهم که پیتان و ابوو، خه‌یالتان و ابوو، هاوبه‌شی منن، بانگیان بکه‌ن، به ته‌تکید به هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان، ده‌فه‌رموی، ته‌وان گومانیان و ابوو، خه‌یالیان و ابوو، خوا هاوبه‌شی هه‌ن، واته: به هاوبه‌ش دانه‌ره‌کان ده‌فه‌رموی: ته‌و هاوبه‌شانهم که له خه‌یال و وه‌می تیه‌وه‌دا هه‌بوون، نه‌گه‌رنا له دنیای واقیعدا، خوا هاوبه‌شی نین، یانی: که تیه‌وه پیتان و ابوو هاوبه‌شن، بانگیان بکه‌ن.

یانی: ته‌و رۆژه، رۆژیکی زۆر سه‌خت و ترسناکه، زۆر بی‌ره‌زابه.

﴿فَدَعَوْهُمْ﴾، یه‌کسه‌ر بانگیان کردن، ﴿فَلَمَّا يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ﴾، به‌لام په‌رسته‌راوه‌کان وه‌لامیان نه‌دانه‌وه، ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا﴾، تیمه‌ش فه‌وتینگایه‌کمان خسته به‌ینیانه‌وه، واته: که‌نده‌لانتیک، یاخود چالیکمان خسته به‌ینیانه‌وه، یاخود مه‌به‌ست دۆزه‌خه، دۆزه‌خ له به‌ینیان دابوو، که خه‌لکی تیدا ده‌فه‌وتی.

یان خوا ﷻ چالیک، که‌نده‌لنتیکی گه‌وره ده‌خاته به‌ینی بپه‌رسته‌کان و ته‌وانه‌وه که په‌رستووینان و کردووینان به هاوبه‌شی خوا، ته‌وان له‌و به‌ر و ته‌وان له‌مبه‌ر، هه‌رچه‌نده بانگیان ده‌کهن، وه‌لامیان ناده‌نه‌وه و هه‌ر ده‌نگیشیان نایانگاتتی و نه‌گه‌ر ده‌نگیشیان بیانگاتتی، وه‌لامیان ناده‌نه‌وه.

﴿ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ ﴾، تاوانبارەكان ناگرييان بىنى، ناگرى دۆزەخيان دى، ﴿ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَافِعُوهَا ﴾، پىتيان وابوو دەپچنەتى، گومانيان وابوو، ياخود: ﴿ فَظَنُّوا ﴾، ياقى: (استيفنوا، علموا) واتە: دۇنيابوون و زانييان، كە دەپچنەتى، چونكە وشەى (ظن) بەپىنى ئەو سىياقە كە تىپىدا دى، مانا كەى دىيارى دەكرى، جارى وايە بە ماناى دوو دۇبەى و، جارى وايە بە ماناى گومانىكى زالە و، جارى واشە بە ماناى زانيارى تەواوہ.

تىجا لىرەدا ئەگەر بە ماناى گومانى زال بى، ئەو بە تەوسەوہ خۇاى كارزان دەفەرمۇى: وەك چۇن لە دىيادا گومان و خەياليان وابووہ: خوا ھاوبەشى ھەن، لە قىامەتىش بۇ چوون و خەياليان وادەبىتى كە دەچنە تىو ناگر! بە تەوسەوہ پىتيان دەفەرمۇى، ئەگەرنا لە راستىدا دۇنيابوون كە تازە دەپچنەتى، ﴿ وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرَفًا ﴾، واتە: ھىچ پەناگەيە كىشيان لەو ناگرە چىنگ نەكەوت، كە پەناى پى بىەن و لىتى دەربازىن.

(مصرف)، واتە: شۇنىتك كە نىسان لىتى دەرباز بى، شۇنىتك نىسان بۇى بىچى و بۇى بىتتە پەناگەى دەربازبوون.

لىرەدا رەنگە پرسىارىك دروست بىتى: ئايا ئەوانە بۇچى لە دىيادا بىپروا بوون؟! ئايا دەبىتى خوا ﷻ ناگادارى نەكردبەوہ و، ھۇشدارى نەدابىتى؟ بۇچى تەوشى ئەو چارەنووسە تالە بوون!؟

خۇا ﷻ دەفەرمۇى: ﴿ وَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ﴾، بەدلىيى تىمە لەم قورئانەدا، بۇ خەلك بە شىوہى جۇراو جۇر، ھەموو وئىنەيەكىمان خستۇتە روو، واتە: ھەموو وئىنەيەكىمان بە شىوہى جۇراو جۇر و بە دەربىرى جىبا جىبا، لە قورئاندا بۇ خەلك باسكرد بوو، ھەموو وئىنەيەك و ھەموو پەندىك، ﴿ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرُ شَيْءٍ جَدَلًا ﴾، بەلام مروف لە ھەموو شتىك زياتر مشت ومېر و شەرە قسە دەكات.

(جدل) برىتتە: لە شەرە قسەو، دەمە دەمىيەك كە مروف نامانجى نەبى تىپىدا بىكاتە ھەق و ئەنجام، بەلكو تەنيا مەبەستى ئەودەبىتى قسەى بەرانبەرەكەى رەت بىكاتەوہ.

تىجا لىرەدا پرسىارىكى دىكە دروست دەبىتى: باشە مادام خۇا ﷻ لە قورئاندا بۇ خەلك ھەموو پەند و وئىنەيەكى جۇرا و جۇرى بۇ خەلك خستۇتە روو، بۇچى پروايان نەھىتاوہ!؟

خَوَاتِمًا دَهْفَرْمُوتٍ ﴿١٠﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمْ الْهُدَىٰ ﴿١١﴾، واته: هیچ شتیک پئی له خه لک نه گرت، (به ته نکید مه بهست خه لکی بیبروایه) که بروا بینن، له کاتیکدا پینملیان بۆ هات، ﴿١٢﴾ وَتَسْتَفِرُّوْا رَبَّهُمْ ﴿١٣﴾، ههروهها هیچ شتیک پئی لَن نه گرتن، دلاوی لیوردن له پهروهردگاریان بکه، ﴿١٤﴾ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ أَلْوَيْنَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿١٥﴾، مه گهر نهوه که: **یه که م: یاسای پینشووانیان به سهردا بجه سپن.**

دووهم: یاخود: سزاو نازاریان رووبه پروو بئ، یان: سزاو نازاریان لووت و بزووت و کتوپر بۆ بئ، واته: ههر چاوه پئی نهوه بوون و، نهوه پئی لیگرتن: بروا بینن که پینیان وابوو، نهوه دی به سهر پینشووان هاتوه، به سهر وان نایهت و، پینیان وابوو سزای خویایان بۆ نایهت، چاوه پئی یه کت له و دوو شتانه یان ده کرد، نهوه پئی لیگرتن که بروا بینن.

واته: نهوه پئی لیگرتن که پابه ندین به بهرنامه ی خواوه و، ملکه چی بهرنامه ی خوا بن، که:

١- گومانیان هه بووه له وه دا، که یاسای خوا، به سهر نهوانیشدا بجه سپن، وه ک به سهر گه لانی پینشوودا چه سپاوه.

٢- یاخود: سزاو به لای خویایان بۆ بئ رووبه پروو، ده شکونجی مه بهست لیره دا له: (عذاب) سزای دۆزه خ بئ، که سزای دۆزه خیایان رووبه پروو بیتهوه.

﴿١٦﴾ وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ﴿١٧﴾، تیمهش ره وانه کراوان، ره وان ناکه یین، مه گهر که موژده دهر و ترسینه ر بن، ﴿١٨﴾ وَجَدِلَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ ﴿١٩﴾، واته: نهوانه ی بیپرواشن، به ناهه ق مشت و مر و شه ره قسه ده که، یاخود: په نا ده به نه بهر ناهه ق، بۆ نهوه ی مشت و مر و شه ره قسه ی پئی بکه، ﴿٢٠﴾ لِيَدْحَضُوا بِهِ الْحَقَّ ﴿٢١﴾، بۆ نهوه ی هه قی پئی بهر په رچ بده نهوه، هه قی پئی بفه و بینن، هه قی پئی لابه رن و پووچه ل بکه نهوه، ﴿٢٢﴾ وَأَتَّخَذُوا مَائِيَّيَّ وَمَا أَنْزَرُوا هُرُوءًا ﴿٢٣﴾، له حالیک دا که: نیشانه کانی من و نهوه ی که پئی وریاکراونه وه و پئی ترسینارون، به گالته یان گرتوه.

﴿٢٤﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ لِمَنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ﴿٢٥﴾، نایا کئی سته مکارتره له که سیک که نایه ته کانی پهروه ردگاری بیرخرابنه وه یانی: نیشانه کانی پهروه ردگاری، یان پرسته کانی فه رمایستی پهروه ردگاری، بیرخرابنه وه، ﴿٢٦﴾ فَأَعْرَضَ عَنْهَا ﴿٢٧﴾، که چی پشتی تیکردین و لاملی تیکردین، ﴿٢٨﴾ وَبِئْسَىٰ مَا قَدَّمَتْ يَدَاُ ﴿٢٩﴾، نهوه شی له بیر چوو بیته وه که دوو دهسته کانی پینشیان خستوه، که چ گوناوه و تاوان و خراپه یه کی ته نجام داوه و، پینشی خستوه بۆ رۆژی دوا یی خوئی! واته: هیچ کهس له وه که سه سته مکارتر نیه.

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ ﴾، تيمه له سهر دلّيان پهردهمان داناون، که تیبی بگهن، واته: بؤ نه وهی تیبی نه گهن، پهردهمان خستوونه سهر دلّه کانیان، ﴿ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ﴾، ههروهها فورساییمان خستؤته گوته کانیانه وه.

بیتگومان خوا پهردهی نه خستؤته سهر دلّیان، بهو واتایه، که دلّیان خرابتته نیو کیف و توروره که یه ک و هیدایه قی خوی پی نه گات، یاخود قورقوشم و قورسایه که له گوئیاند هه بن، که گوئیان هیچ نه بیستئ! به لکو یانی: نه وانه به پی یاسای خوا، که ههر که سئ پشتی له هیدایه قی خوا کرد و، گوئی بؤ نه گرت و، دلّی نه دایه، دوایی نه و کؤته ندامانه ی دهر ککردن و، دیتی و، بیستنی له کار ده که ون و، وه ک نموه وایه پهرده به سهر چاوی هه لکشابن و دلّی خرابتته نیو کیف و توروره که یه که وه و، قورقوشم له گوئی کرابن، بؤیه ددفرموی: ﴿ وَإِنْ نَدَعُهُمْ إِلَى الْهُدَى ﴾، ههر چه نده بانگیان بکه ی به رهو پرنمایمی خوا، ﴿ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴾، هه رگیز ناتوانن راسته ری بن و نهو پرنمایه ی خوا وه رگرن و قبوولی بگهن! که به دلّنیایی خویان وایان به خویان کردوه و، پی گه پرا نه وه یان له خویان گرتوه و، له نه نجای نمو هه موو گونا هو تاوان و خراپه یه دا، هه ستمه ره کانی خویان له کار خستوون.

﴿ وَرَبِّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ﴾، پهره وردگار یشت لیبوره ی خاومن به زه یه، ﴿ لَوْ نَوَاجِدُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلْنَا لَهُمُ الْعَذَابَ ﴾، نه گهر به هوئی نه وه وه که به ده ستیان هیناوه، گرتبانی، سزای بؤ پیش ده خستن، به لام له بهر نموه ی زور لیبوره یه و، زور خاوهن به زه یه، زوو سزایان نادات، به هوئی کرده وه خراپه کانیانه وه و، په له نه کات له سزا دانیان، ﴿ بَلْ لَّهُمْ مَوْعِدٌ ﴾، به لکو نه وان به لئنگه یه کیان هه یه و، کات و شونیکیان هه یه، بویان دیاریی کراوه، ﴿ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْجِلًا ﴾، که له وه لئنگه یه، هیچ شوننی خو بؤ لادان و، هیچ شوننی خو لئ دهر باز کردنیان، نه و، ههر دهبئ تووشی نهو به لئین و چاره نووسه بین و، دهبئ به رهو نهو سه ره نجامه برؤن، که برتیه له رؤزی دوایی.

تجا خوا ﴿ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾ یاسی یه کئی له یاساکانی خوئی ده کات له زیانی مروؤدا و، ددفرموی: ﴿ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَمَرُوا ﴾، نهو ناوه دانیان هه ش که فهوتاندومانن، دوای نه وه بووه که سته میان کرده، ﴿ وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴾، بؤ فهوتانه که شیان، به لئنگه یه کمان داناوه، کات و شونیکمان دیاریی کردوون، که ته و کات و شوننه، یاخود: نهو به لئنگه یه، مسؤگه ره دتته دی و، هیچ نه گه ری نه هاتته دی نه و، با جاری کی دیکه ش به وه هم و خهیالی پووج دلّی خویان خو ش نه کهن و، هینده ی دیکه خویان ده سخه رؤ نه کهن و. خه یالپاوه نه کهن، چونکه: (کهس به خهیال نه بووه به مال)!!!

مهسه له گرنهگان

مهسه له یه کهم:

نهو رۆژهش (رۆژێکی ترسناک بێرهزایه) که خوا به جگه له خوا پرستهگان دهفرموی: بانگی نهو هاوبه شانهم بکهن، که پیتان وابوو، هاوبه شمن، له وایش بانگیان کردن، به لأم وه لأمیان له دانه وه، ئیمهش فهوتینگایه کمان خسته تیوانیان و، تاوانبارایش ناگر «ی دۆزهخ» یان دی و، زانیان که ده چنه تیوی و، هیچ دهره تانی لئ ده ربا زبوولیشیان، چنگ نه کهوت:

خوا ﷻ دهفرموی: ﴿وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَأَى الْمَجْرُمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَافِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾﴾

شیکردنه وهی ئهم دوو ئایهته، له ههوت برگه دا:

(١) ﴿وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ﴾، نهو رۆژه که خوا دهفرموی: نهو هاوبه شانهم بانگ بکهن، که پیتان وابوو، (هاوبه شن) ﴿وَيَوْمَ يَقُولُ﴾، خوێنراویشه ته وه: (يَوْمَ نَقُولُ) نهو رۆژه که ده ئین، (النَّادَاءُ: طَلَبُ الْإِقْبَالِ لِلشَّفَاعَةِ وَالنُّصْرَةِ)، بانگکردن داواکردن به دهمه وه هاتنه، بۆ تکا کردن و سه رختن.

که دهفرموی: ﴿زَعَمْتُمْ﴾، (أي: زعمتموهم شُرَكَائِيَ) پیتان وابوو که هاوبه شی منن، که ئهمه گاته پیکردن و، به تهوس و توانجه وه قسه کردن خوی دادگهره، له که لیان، واته: تبهو پیتان وابوو و، وا حالیی بوو بوون، که تهوانه هاوبه شی منن، نه گهرنا: کوا خوا هاوبه شی هه ن؟! وه که پهندی پیتان ده لئ: (بهس خوا خوايه، جگه له وی، هه موو کا و بايه)، هه موویان دروستکراون و، خوا بوونی پتی به خشیون، بۆ کاتیکی دیار بیکراو.

(٢) ﴿فَدَعَوْهُمْ﴾، یه کسه ر بانگیانکردن، خوا که له وی دهفرموی: بانگیان بکهن! یه کسه ر بانگیان کردن، چونکه له وی کهس سه رپیچی له فه رمانی خوا ناکات.

(۳) - ﴿فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ﴾، به لَام وه لَامِیَان نه دانه وه، نه مه دوو واتای هه ن:

أ- ده گونجی هه وه لَامِیَان نه دانه وه، که بانگیان کردوون.

ب- ده شگونجی قسه و باسیان یتکه وه بووین، به لَام وه لَامِیَان نه دانه وه بو جییه جی کردنی داواکاریه که بیان، که بریتیه له وهی هاوکاریان بکه ن و، سه ریان بخن و، ده ربازیان بکه ن.

که له ته قسیره کاندنا نه مبینیوه نه م دوو واتایه بیان بو لیکدابه وه و هه ر گوتوو یانه: وه لَامِیَان نه دانه وه، به لَام وه گوتم: ده گونجی به قسه وه لَامِیَان دانه وه و، قسه بیان له گه ل کردین، به لَام: ﴿فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ﴾، یانی: وه لَامِیَان نه دانه وه که داواکاریه که بیان بو جییه جی بکه ن، نجا که سیک داواکاری داواکه ریک جییه جی نه کات، وه که نه وه وایه، هه ر جوایی نه دابیته وه، با قسه شی له گه لدا کردین.

(۴) - ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا﴾، فه ویتنگایه کمان خسته نیوانیانه وه.

﴿مَوْبِقًا﴾: خوم نه و شه یه م به کوردیی بو داناه: (فه ویتنگا) نه و شویتنه ی که خه لکی تیدا ده فه وتی و، ده بیته شوینی مه رگ و له به ین چوون و، سه ر تیدا به فه تاره ت چوون یان.

(۵) - ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾، تاوانبارانیش ناگریان دی، ناگری دوزه خیان دی، واش پیده چن نه و فه ویتنگایه، هه ر ناگره که ی دوزه خ بن، نجا به و پتیه بن: ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾، له زمانی عه په بییدا پتی ده گوتری: (عطف بیان) بادانه وه بو روونکرده وهی چه مک و اتا و نیوه روکی، نه و فه ویتنگایه ی که بریتیه له ناگری دوزه خ، تاوانباران نه و فه ویتنگایه بیان بینی، که بریتیه له ناگری دوزه خ.

(۶) - ﴿فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُهَا﴾، بییان وابوو که ده یچنه نیو.

نه م (ظن): أ - ده گونجی مه به ست گومان بن، که لیره دا نه وه به توانج و ته وسه وه، قسه پتی گوتنیانه، واته: وه ک چوون له ژیانی دنیا دا گومان یان وابوو نه و په رستراوانه هاوبه شی خوان، له ویش گومان یان وابوو ده یچنه تن!

ب - ده شگونجی (ظن) لیره دا به مانای دلنیایی و زانیاری ته واو بن، واته: دلنیابوون که ده یچنه نیو.

۷- ﴿وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرَفًا﴾، ھېچ پەناگەو شوئى دەربازبوونيان لەو فەوتىنگايە، لەو ناگرى دۆزەخە، چىگ نەكەوت.

(المَصْرِفُ: مَكَانُ الْمَصْرَفِ أَي: التَّخْلُصُ وَالْمَجَاوِزَةُ)، واتە: (مَصْرِفُ) شوئى (مَصْرَفُ)ە، واتە: لادان، دەربازبوون، قوتاربوون، واتە: شوئىكىيان دەست نەكەوت، كە پەناى پى بەرن و، لىى دەرباز بن.

كە واتە: ﴿مَصْرَفًا﴾: (مُعْدِلًا) شوئىك كە بۆى لادەن و، پەناى پى بەرن و، تىيدا خاتر جەم بن، كە لەو فەوتىنگايە، لەو چوونە ئىو ناگرى دۆزەخە، قوتار و دەرباز بوون.

مهسه لهی دووهم:

به دنیایی له هه موو په ندی کمان له م قورئانه دا بو خه لکی، به شیوهی جوړاو جوړ، باسکردوه و، مروقیش له هه موو شتیک به مشت و مرتره:

خوا دهفه رموی: ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا﴾ (۵۱)

شیکردنه وهی ئەم نایه ته، له سی برکه دا:

(۱) - ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ﴾، به دنیایی له م قورئانه دا بو خه لکی، به شیوهی جوړاو جوړ، باسمان کردوه، چی باس کردوه؟:

(۲) - ﴿مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾، له هه موو وینه به ک، له هه موو په ندی ک، بۆمان باسکردوون، به شیوهی جوړاو جوړ: ﴿صَرَّفْنَا﴾، یانی: (نۆغنا)، (تصریف) یانی: (تنویع)، جوړا و جوړکردن، گۆرین له حالیکه وه بو حالیک.

تیتاستا با به اوریدیکی نیوان ئەم نایه ته و، نایه تی (۸۹) ی (الإسراء) بکهین:

له سووره تی: (الإسراء) دا دهفه رموی: ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا﴾ (۸۹)، له سووره تی (الإسراء) دا، ﴿لِلنَّاسِ﴾ پینشخراوه، به لām لیره: ﴿فِي هَذَا الْقُرْآنِ﴾ پینشخراوه، نجا نایا هوی چیه لیره دا: ﴿فِي هَذَا الْقُرْآنِ﴾ پینش خراوه، به لām له وی (الإسراء - ۸۹) (لناس) پینشخراوه؟

چونکه: له پینشر بوون (أولویة) لیره دا بو باسی قورئانه، به لām له وی له پینشر بوون (أولویة) بو باسی خه لک بووه، هیچ گومانیشی تیدا نیه: نه و ورده کاریانه ته نیا له فه رمایشی خوا دا چنگ ده که ون.

که دهفه رموی: ﴿مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾، ((المثل: جُمْلَةٌ مِنَ الْقَوْلِ مُفْتَعَةٌ مِنْ كَلَامٍ، أَوْ مُرْسَلَةٌ بِدَائِعِهَا، تُنْقَلُ مِمَّنْ وَرَدَ فِيهِ إِلَى مُشَابِهِهِ بِذَوْنِ تَغْيِيرٍ، مِثْلُ: (فِي الضَّمِّفِ ضَيَعَتِ اللَّيْنِ) وَ(الرَّابِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلَهُ))^(۱).

واته: (مَقْلٌ) پسته‌یه که له قسه، که له قسه‌یه که داده‌پرږی، یاخود هر سه‌ر به‌خو، قسه‌یه که ده‌کړی، له وړوداووهی که ټییدا هاتوه، ده‌گوازیته‌وه به‌سه‌ر هاووینه‌که‌یدا، ده‌چه‌سپترئ، به‌بئ ته‌وهی ده‌ستکاری بکړئ، وهک: (فِي الضَّيْفِ ضَيْعَتِ النَّبِيِّ) واته: له هاوینیدا شیره‌که‌ت له ده‌ستدا، نه‌وه به‌سه‌ره‌اتیک هییه، یاخود: (الرَّائِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلَهُ) واته: سه‌رمه‌شق [نه‌وه که‌سه‌ی پیش خه‌لکه‌که‌ی خوئی که‌وتوه] دروویان له‌گه‌ل ناکات، هه‌روه‌ها که‌لنک په‌ندی دیکه هه‌ن، چ له زمانی عه‌په‌بسی و کوردیی دا، چ له ټینکلیزی و هیندی دا و، چ له هه‌موو زمانه‌کانی دنیا‌دا.

په‌ندی به‌که‌م: (فِي الضَّيْفِ ضَيْعَتِ النَّبِيِّ):

گیراوه‌ته‌وه: نافرته‌تیک، پیاوینک داوای لیک‌دروه شووی پټیکات، نه‌ویش شووی پټنه‌کردوه، دواپی پیاوه‌که ده‌وله‌م‌ند بووه و، نافرته‌که‌ش نه‌دار بووه، نافرته‌که‌ه چووه داوای هاوکاری لیک‌دروه، پیاوه‌که‌ش به نافرته‌که‌ی گوتوه: (فِي الضَّيْفِ ضَيْعَتِ النَّبِيِّ) واته: له هاوینیدا شیره‌که‌ت زایه‌کرد، وا پټده‌چت نه‌و پیاوه له وهرزی هاویندا بووبت، که داخوازی نه‌و نافرته‌هی کردوه و، نه‌ویش تاماده نه‌بووه شووی پټیکات، واته: نه‌گه‌ر داواکاریه‌که‌ی که هاوینت ناراسته‌م کردی، بوټ جټیه‌جټ کردبام، ټیستا هاوکاریم ده‌کردی و له خزمه‌ت دا ده‌بووم!

په‌ندی دووه‌م: (الرَّائِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلَهُ):

دیاره که‌سینک بووه له پیش خه‌لکه‌که‌ی خویه‌وه، له پیش هوزه‌که‌ی خویه‌وه رڼو‌یشتوه و، شټیک به‌دی کردوه، مه‌ترسیه‌ک دوزمینکی به‌دی کردوه، به‌لام ته‌وان گوتیان بو‌ نه‌گرتوه، دواپی تووشی نه‌و گرفت و به‌لایه‌ بوون، که نه‌و له‌باریه‌وه هو‌شداریی داوونئ، دواپی پټی گوتوون: (الرَّائِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلَهُ) واته: که‌سینک پیش گه‌له‌که‌ی خوئی بکه‌وئ، دروویان له‌گه‌ل ناکا، به‌لام ټیوه متمانه‌تان به‌ من نه‌بوو، بوئه به‌و ده‌رده‌چوون!

(۳) ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرِ شَيْءٍ جَدَلًا﴾، مرو‌فیش له هه‌موو شټیک زیاتر مشت و مر ده‌کات.

وشه‌ی: (فِي: اسم مفرد متوغل في الغنوم)، واته: ناوینکی تاکه، زور گشتییه و، هه‌موو شټیک ده‌گرتیه‌وه.

(واسم التفضيل هنا، منسلوب المفاضلة، مثل: ﴿قَالَ رَبِّ الرَّبِّجَنُّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي﴾

إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾.)

لیره دا ناوی هه لَبْرَارِدَن (اسم التفضیل) مه بهست پیی به راوردکاری نیه، تاكو بَلَّيْی: مرؤف له فَلَان نازهل، یان له فَلَان بووندار (كائن) زیاتر مشت و مر دهكات، به لكو مه بهست پیی نه وهیه، كه زور مشت و مر و شه ره قسه دهكات، وهك قسه كه ی: یوسوف عَلَيْهِ السَّلَامُ كاتی خوئی: ﴿ قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونِي إِلَيْهِ وَإِلَّا نَصْرَفُ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنَّ مِنَ الْآسَفِينَ ﴿۳۳﴾ ۴

واته: گوئی: خواجه! زندان (گرتووخانه)م له لا خۆشه و یستره له وهی كه منی بو بانگ دهكهن.

بێگومان مه بهست نه وه نه بووه كه گرتووخانه ی له لا خۆشه و یستری له زینا! به لكو مه بهستی نه وه بوو: ناماده م بچمه گرتووخانه وه، به لام تاماده نیم نه وهی نه وان ده یلین جینه جیی بکه م، كه بریتیه له داوین پیسی.

دوو فهرمووده له باره ی مشت و مر (جدال) وه:

دهرباره ی وشه ی مشت و مر و شه ره قسه كردنی مرؤف، ئەم دوو فهرمووده یه دههتین:

فهرمووده ی به كه میان:

﴿ زَوَىٰ أَنَسٌ ۖ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْكُفَّارِ، فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ: مَا صَنَعْتَ هِيْمًا أُرْسَلْتُ إِلَيْكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّ آمَنْتُ بِكَ، وَصَدَقْتَ بِرُسُلِكَ، وَعَمِلْتُ بِكِتَابِكَ، فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ: هَذِهِ صَحِيفَتُكَ تَسَيَّرُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ! إِنِّي لَا أَقْبَلُ مَا فِي هَذِهِ الضَّعِيفَةِ، فَيُقَالُ لَهُ: هَذِهِ الْمَلَائِكَةُ الْحَقِيقَةُ يَشْهَدُونَ عَلَيْكَ، فَيَقُولُ: وَلَا أَقْبَلُهُمْ يَا رَبِّ! وَكَيْفَ أَقْبَلُهُمْ وَلَا هُمْ مِنْ عِنْدِي، وَلَا مِنْ جِهَتِي، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: هَذَا اللُّوْحُ الْمَحْفُوظُ، أَمْ الْكِتَابُ قَدْ شَهِدَ بِذَلِكَ، فَقَالَ: يَا رَبِّ أَلَمْ تُجِرَّنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ قَالَ: بَلَى، فَقَالَ: يَا رَبِّ! لَا أَقْبَلُ إِلَّا شَاهِدًا عَلَيَّ مِنْ نَفْسِي، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: الْأَنْ نَبَعْتُ عَلَيْكَ شَاهِدًا مِنْ نَفْسِكَ، فَيَتَفَكَّرُ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْهَدُ عَلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ؟ فَيُخْتَمُ عَلَىٰ فِيهِ، ثُمَّ تَنطِقُ جَوَارِحُهُ بِالشَّرِكِ، ثُمَّ يَخْلَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ، فَيَدْخُلُ النَّارَ، وَإِنْ بَعْضُهُ لَيَلْعَنُ بَعْضًا يَقُولُ لِأَعْضَائِهِ: لَعْنَتُكَ اللَّهُ، فَعَنْتُكَ كُنْتُ أَنَا ضَلُّ، فَيَقُولُ أَعْضَاؤُهُ: لَعْنَتُكَ اللَّهُ، أَفَتَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُكْتَمُ عَدِيًّا؟ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شِرْوَىٰ جَدلاً ﴿۵۱﴾ ﴾ (أخرجه مسلم: ۲۹۶۹، وابن حبان: ۷۳۵۸، والحاكم: ۷۸۷۸، أبو يعلى: ۳۹۷۵).

واته: ئەنەسی كورێ مالیک عَلَيْهِ السَّلَامُ ده گپریته وه كه بیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: بیاویك له رۆژی هه لسانه وه دا، له كافر دهكان، دههتیری، خوا پیی ده فهرمووی: له وه دا كه بو لای تو په وانم كرد، چیت كرد؟! ده لئ: په روه ردگارم: بروام به تو هیتا و، بیغه مبهراتی تو م به

راست دانان و، کاریشم به کتیبہ کہت کرد، خوا دہفہرموی: نہوہ لیستی کردوہوہ کاتنہ، ہیچ شتیک لہوہی کہ تو دہیلتی، تیبدا نیہ!! دہلئ: نہی پەرورہردگارم! من نہوہی کہ لہو لیستہدا نووسراوہ، قبولی ناکہم، پیئی دہگوترئ: نہوہ فریشتہ پاریزہرہ کانن، شاہدیت لہسہر ددہن، دہلئ: نہی پەرورہردگارم! نہوانیش قبولی ناکہم، نجا چوَن قبولیان بکہم کہ لہ من نین و، لہ لای منہوہ نین، خوا دہفہرموی: نہوہ (الروح المحفوظ، أم الكتاب) شاہدیی بہوہ دہدا، (واتہ: نہوہ دروستکراوہی خوا کہ ہہموو زانیاریہکانی تیدا تومار کردو ون)، دہلئ: نہی پەرورہردگارم! نایا تو پہنام نادہی کہ ستہم لئ بکہی؟! دہفہرموی: با، دہلئ: پەرورہردگارم! من ہیچ شاہدیک قبولی ناکہم، مہگہر لہ خوَم بئ، خوای بہرز دہفہرموی: باشہ ئیستا شاہدیک بو دہنترین لہ خوَت، بیردہکاتہوہ: دہبئ کئ بئ لہ خوئی شاہدیی لہسہر بدات!! ئیدی مؤر بہسہر زاریہوہ دہنرئ، دواپی نہندامہکانی دینہ گو و قسہ دہکەن بہ شیرک (و شاہدیی ددہن کہ نہہلی شیرک بوون) دواپی وازی لئ دہہنرئ کہ قسہ بکات (زاری دہکرتہوہ) سہرنجام دواپی نہوہی نہندامہکانی شاہدیی لہسہر ددہن دہچیتہ نیو ناگرہوہ و، ہہندیک لہ نہندامہکانی نہفرین لہ ہہندیکیان دہکەن، بہ نہندامہکانی خوئی دہلئ: نہفرینی خواتان لیئن، من بہرگریم لہ تیوہ دہکرد، کہ تیوہ نہسووتین! نہندامہکانیشی پیئی دہلئ: نہفرینی خوات لیئن، پیئت وابوو کہ دہگونجئ شتیک یان قسہیہک لہ خوای بہرز بشاردرتہوہ؟ نا نہوہ قسہی خوای بہرزہ، کہ دہفہرموی: ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرِ شَيْءٍ جَدَلًا﴾، واتہ: مروُف لہ ہہموو شتیک زیاتر مشت و مہر و شہرہ قسہ دہکات.

فہرموودہی دووہم:

﴿عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى عَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ، وَهُمَا نَائِمَانِ، فَقَالَ: «أَلَا تَضَلُونَ؟» فَقَالَ عَلِيٌّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا أَنْفُسَنَا يَدُّ إِلَهًا، فَإِذَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهَا، يَبْعَثُهَا، فَانصَرَفَ عَنْهُمْ، وَهُوَ يَقُولُ: ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرِ شَيْءٍ جَدَلًا﴾، (أخرجه البخاري: ۱۱۲۷، مسلم: ۷۷۵، وابن ماجه: ۱۱۸۷، وابن حبان: ۲۵۶۶).

واتہ: علیؑ دہگیرتہوہ، دہلئ: پیغہمبہر ﷺ شہو ہاتہ لای عہلی و فاطیمہ، لہ کاتیکدا خہوتبوون، فہرموی: ہہلناسن نوئزئ بکہن، (واتہ: ہہلناسن شہو نوئزان بکہن!؟) عہلی گوئی: نہی پیغہمبہری خوا! ﷺ رووحہ کامنان بہ دہست خوان، نہگہر ویستی ہہلناسنتی، ہہلمان دہستین، پیغہمبہری خواش ﷺ رویشت (دہستی لہ رانی

خوی دودا، وک سه رسورمان^(۱) ده یفه رموو: ﴿رَكَانَ الْاِنْسَانِ اَكْثَرُ شَيْءٍ جَدَلًا﴾، مروفا له هه موو شتیک زیاتر مشت و مر و شه ره قسه ده کات.

مه سه له ی ستیهم:

هیچ شتیکش ری له خه لکی بیبروا نه گرت، کاتیک ری نمایان بو هات، بروا بینن و داوای لیبورن له پهروه ردگاریان بکهن، جگه له وه که یاسای پیشینانیان بو بن و به سه ردا بجه سپته، یان سزای روو به پروویان بو بی:

خوا ده فهرموئ: ﴿وَمَا مَعَ النَّاسِ اَنْ يُؤْمِنُوْا اِذْ جَاءَهُمْ الْهُدٰى وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ اِلَّا اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةٌ اَلْوَلٰىنِ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا﴾.

شیکردنه وه ی ئەم ئایه ته، له پینج برکه دا:

(۱) - ﴿وَمَا مَعَ النَّاسِ اَنْ يُؤْمِنُوْا﴾، هیچ شتیک ری له خه لک نه گرت بروا بینن، که ده فهرموئ: هیچ شتیک ری لینه گرتن که بروا بینن، یانی: بروایان نه هیناوه، بویه لیره دا (أل) ی ﴿النَّاسِ﴾، بو (غهد) ه، واته: خه لکیکی دیارییکراو، که بریتین له خه لکیکی بیبروا، هیچ شتیک ری له خه لکی بیبروا نه گرت، بروا بینن.

﴿اَنْ يُؤْمِنُوْا﴾، یانی: (من ان یؤمنوا) که بروا بینن، بروا به چی بینن؟ بروا به خوا ﷻ بینن وه ک تاکه په ستراو و به دیهینه ره و پهروه ردگار و، بروا به پیغه مبه ران (علیهم الصلاة وسلام) بینن، بروا به کتیه کانی خوا بینن... هتد.

(۲) - ﴿اِذْ جَاءَهُمْ الْهُدٰى﴾، کاتیک که ری نمایان بو هات، که واته: بروا نه هینانه که یان، هوکارده که ی به ری نه زانین و نه بوونی شاره زایی و ری نمای، نه بووه و هوکارینی دیکه ی هه بووه.

(۳) - ﴿وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ﴾، ههروه ها (هیچ شتیک ری لینه گرتن) که داوای لیبورن له پهروه ردگاریان بکهن.

لیره دا دوو حاله تی باس کردوون، که ده بوو خه لک بیانبو نایه، به لام نیانن:

(۱) ئەمه له پروایه تی دیکه دا هاتوه.

یہ کہم: برواہیتان.

دو وہم: داوای لیبوردن له خوا کردن، چونکہ خه لک به گشتی دوو حاله تیان هه:

۱/ یان هیدایه تی خوایان وه رگرتوه، به لأم گوناھو تاوانیان هه یه.

۲/ یاخود ته صلن هیدایه تی خوایان وه رنه گرتوه.

ئجنا ته گهر هیدایه تی خوایان وه رنه گرتی، ده بی پتشی هیدایه تی خوا وه ربکرن، ته گهر وه ریشیان گرتی، و، هه له و کهم و کوپیان هه بی، ده بی داوای لیبوردن له په روه ردگاریان بکن، بو کهم و کوپیه کانیان.

هیچ شتیکی ری لینه گرتن، جگه له چی!؟

۴- ﴿إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأُولَىٰ﴾، مه گهر ته وه که یاسای پتشینانیاں بو بی، واته: جی به جی بوونی یاسای خوا له پتشینانیاںدا.

(آی: انظَارَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأُولَىٰ)، واته: مه گهر چاوه روانی ته وه یان کرد: یاسای خوا، که له پتشینانی ته واندا جیهه جی بووه و رابردوه، تهو یاسایه بو ته وانیش بی، و، به سه ر ته وانیشدا بچه سپی، که برتیه له وهی خوا له به بنیان به ری و سه ریان به فه تاره ت بدات.

۵- ﴿أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ فُبُلًا﴾، یان چاوه روانی ته وه: که سزای خوایان پووبه روو و، لووت و بزووت بو بی، ﴿فُبُلًا: جَمْعُ فَبْلٍ﴾، سزای خوایان به ش به ش بو بی.

یاخود: ﴿فُبُلًا﴾، به مانای (ظاهراً) دی، واته: به ناشکرا و به پوانه تی بو یان بی، به بهر چاویانه وه بو یان بی، خوتراویشه ته وه: (فَبْلًا) ته ویش به هه مان شیوه: هه م به مانای: به ش به ش بو یان بی، و، هه م به مانای: به بهر چاویانه وه بو یان بی، یاخود کتوپر لووت و بزووت بو یان بی، دی.

که واته: هۆکاری بروا نه هیتانیاں بریتی بووه له چاوه ری کردنیاں بو هاتنه دی یاسای خوا، که له به بنیان به ری، یاخود هاتنی سزا و نازاری خوا که پووبه روو بو یان بی، ئجنا ده گونجی تهو نازار و سزایه ی خوا، مه به سه ست پی به لایه کی دنیایی بی، یاخود: سزای پوژی داوی بی.

مهسه لهی چوارهم:

پیغمبرالیش لهیا به موژدهدهر و ترسینه ده تیرین و، لهوانهی بیپرواشن مشت و مری به ناهق دهکن، تاکو ههقی پی لابهرن و گالتهش به نایهته کامنان و، نهو (په یام) ههش دهکن که پیی ترستیرون:

خوّا ۱۰۰ دهه رموی: ﴿ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَبُحْدِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَطْلِ لِيُدْحَضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أَنْذَرُوا هُرُوءًا ۝۱۰ ﴾

شیکردنهوی ئەم نایهته، له پینج برگه دا:

۱- ﴿ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ ﴾، تیمه پهوانه کراوانمان، ناتیرون، یانی: تیمه پیغمبران (علیهم الصلاة والسلام) - که له لایه ن خواوه پهوانه کراون - له هیچ حالاندا، ناتیرون.

۲- ﴿ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ﴾، مهگه موژدهدهر و ترسینه بن، ته نیا بو دلخوشکردن و، موژده پیدانی تهوانهی که تیمان به خوا دینن و، فهرومانهیری بو خوا دهکن و، ترساندن و ههههه لیکردن و وریاکردنهوی تهوانه که ناماده نین، به دهم بانگهوازی پیغمبرانهوه (علیهم الصلاة والسلام) بچن و، تیمان به خوا بینن و فهرومانهیری بو بکن، ته نیا بو تهوه دهیانترین.

۳- ﴿ وَبُحْدِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَطْلِ ﴾، تهوانهش که بیپروان به ناهق مشت و مری و شهپه قسه دهکن، (جدال)، واته: ناکوکی و مشت و مری و شهپه قسه، چونکه (جدال) له (جدال) وه هاتوه، یانی: زهوی، وهک چون دوو کهس که زوران (ملانه) دهگرن، ههراکامیان ههولدهدات بهرانبهههکی بخاته سه زهوی و بهسهریدا زالبی و بیبهزینی، شهپه قسهش ههروایه.

تجنا نایا بیپروایان بوچی مشت و مری و شهپه قسه دهکن؟

۴- ﴿ لِيُدْحَضُوا بِهِ الْحَقَّ ﴾، تاکو بهو ناهه قیهه، ههق بهرپهههچ بدهههوه و لاییدن و نهیهیلن.

۵- ﴿ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أَنْذَرُوا هُرُوءًا ﴾، تهوانه: نیشانهکانی من و تهوهی پیی ترستیرون، به گالتهیان گرتوون، ﴿ هُرُوءًا ﴾، خویتراویشه تهوه: (هَرُوءًا) (الهَرُوءُ وَالْهَرُوءُ: مُضَدُّ هَرَأَى: اتَّخَذُوا ذَلِكَ مُسْتَهْرَأً بِهِ)، واته: نهو نیشانهکانی من و، نهو ترساندن و وریاکردنهوی منیان کرده گالته پینکراوو، گالتهیان پینکرد، له جیاتی پروای پی بینن، گالتهیان پینکرد، له جیاتی پیزی بگرن، به کهم و سووک تهماشایان کرد.

﴿وَمَا أَنْزِرُوا﴾، ثَمَّ (ما) یه (مصدریة) و ﴿وَمَا أَنْزِرُوا﴾، هه مووی ییکه وه ده بیته (واندازم) ترستیانه که یان و وریاگردنه وه که یان له که ل نیشانه کانی من، گردنه گاته پتکراو.

مه سه له ی پینجه م:

نایا کن له و که سه سته مکارتره، که نایه ته کانی په روه ردگاری ده خرینه وه یاد، که چی پشتگو تیان ده خات و، نه وه ی دوو ده سته کانی پیشیان خستوه (له تاوان و خرابه) له بیری ده کات، تیمه په رده مان خستوونه سه ر دلیان و، پریان گرتوه که تیبیگه ن، قورساییمان خستوته گو تیان وه (تاگو نه بیستن)، بویه ش هه رچه نده به ره و پرتنمایمی بانگیان بکه ی، هه رگیز ری راستگرتوو نابن:

خو الله ده فهرموی: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ نَدَعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا﴾

شیکردنه وه ی ئه م، نایه ته، له هه شت برگه دا:

(١) - ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ﴾، نایا کن سته مکارتره له که سیک، که نایه ته کانی په روه ردگاری بیرخرابنه وه، یانی: (بوی خوتنرابنه وه و، به سه ردا خوتنرابنه وه و فیری کرابن و، خرابنه به رچاوی) (ای لا أخذ أظلم من هؤلاء المتحدث عنهم)، هیچ که س سته مکارتر نیه له وانیه که قسه یان له باره وه ده کری، که نایه ته کانی خویان خرابنه وه یاد، تنجا: یان فیری کراون، یان به سه ریدا خوتنراونه وه، یان پیمان ناشناکراوه، به شیوه یه که له شیوه کان.

(٢) - ﴿فَأَعْرَضَ عَنْهَا﴾، واته: که چی ئه و پشتی تیکردوون، (ای: ولی مُبِدِياً عَرَضَهُ، ای: نَاجِيْتَهُ وَجَانِبَهُ، عَرَضَ) واته: ته نیست، که له که، (أَعْرَضَ عَنْهَا) واته: که له که و پشتی تیکردن و پرووی لئ وه رگیزان چونکه که سیک پرو له شتیک وه رب سوو ریئین: له کانی سوو پرانه وه دی دا که له که ی تیده کات، دواپی پشتی ده که ویته ئه و شته ی که قبوولی ناکات.

(٣) - ﴿وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ﴾، هه روه ها نه وه ی له بیرچوو، که دوو ده سته کانی پیشیان خستوه.

لیرہدا (لہ بیرچوون) (نسیان) بہ کارہینراوہ بۆ چاوپۆشی لیکردن و پشتگوئخستن، یانی: ہەر چہندہ تاوان و خراپہی کردوہ، بہ لآم نادیدہی گرتوہ و بہ ہندی نہ گرتوہ، لہ جیاق پەشیمانیی و داوا ی لیبوردن کردن!

۴- ﴿إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً﴾، واتہ: ئیمہ لہ سەر دلہ کانیان پەردەمان داناون.

(اکنۃ) کۆی (کێتان) ە، واتہ: پەردە، یان کیف و توورەکہ، دیارہ پەردە بخرتتہ سەر شتیک دایدەپۆشتی و، کیف و توورەکہ ش ہەرچی تییان بکرتی، ون دەبێ و حەشار دەدری.

۵- ﴿أَنْ يَفْقَهُوهُ﴾، یانی: (مَنْ أَنْ يَفْقَهُوهُ؟) بۆ ئەوہی کہ تیبی نہ گەن، (ضَمَّنَ أَكِنَّةً مَعْنَى الْعَانِلِ وَالْمَانِعِ)، بۆہ دەزانین: وشە: (أَكِنَّةً)، مانای پەردە و پەرچی خراوہ تہ تیو، یانی: پەردە کائمان گێراون بہ پەرچ و ریکر، لہ ئیوان ئەوان و تیکە یشتنی ئایەتەکانی خودا، چونکہ رستہی: (أَنْ يَفْقَهُوهُ) زیاد کراوہ.

۶- ﴿وَفِي آعَادَانِهِمْ وَقْرًا﴾، ہەرودہا (وقر) یشمان خستۆتہ گوتیہ کانیانہوہ، (الْوَقْرُ: يُقَالُ الشَّمْعُ الْمَانِعُ مِنْ وُضُوءِ الصُّوبِ إِلَى الصُّمَّاحِ)، (وَقْرٌ) بریتییہ لہو قورسایییہ کہ ریکرہ لہوہی دەنگ بکاتہ پەردە ی گوئی، تاکو ئەو دەنگہ نہ قەل بکات و بۆ مێشک و لەویش شی بکرتتہوہ و، ئیوہرۆکە کہ ی بزانی، کہ ئەو دەنگہ چ واتا و مەبەستیک گرتۆتہ ئیو خۆی!

۷- ﴿وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ﴾، ہەرچەندہ تۆ بانگیان بکە ی بەرہو رینمای، واتہ: خۆتیاں پیوہ ماندوو بکە ی و پەنجیاں لہ گەل بکیشی.

۸- ﴿فَلَنْ يَسْتَدُوا إِذَا أَبَدَا﴾، (بە ھۆی ئەوہوہ) ہەرگیز رینی راستگرتوو نابن.

لہ رستہی: ﴿فَلَنْ يَسْتَدُوا إِذَا أَبَدَا﴾، سێ جەختکەرہوہ (ثلاثة مؤکدات) ھەن:

۱- (لن) کہ بۆ (تاکید و تابید) ە، واتہ: ہەرگیز ئەو شتہ نابێ.

۲- (إذا) (إذا): حَرْفُ الْجَزَاءِ الْمُفِيدِ تَسَبُّبِ الْجَزَاءِ عَلَى الشَّرْطِ، (إذا) پیتی پادا شتہ و ئەوہ دەگەیتن کہ ئەو بەرانبەر (جزاء) ە بە ھۆی ئەو مەرچوہ بووہ، واتہ: مادام وایان کردبێ، ئەو سزایەیاں دەبێ.

۳- (أبدأ)، کہ بۆ دەرگا کردنەوہیہ بەرہو ئایندەییہ کی دوورو دریز، واتہ: ہەرگیز.

نوکه یه کی په وانبیژی:

لیره دا نوکه یه کی په وانبیژی هه یه که (الخطیب الإسکافی) له کتبه که ی خوی (ذرة التزیرل وغرّه تاویل) دا^(۱)، هیناویه تی نه ویش نه وه یه، که خوا^(۱۱) له سووره تی (السجدة) - ۲۲، ۲۱ - دا، هر نه مه به سته که لیره ده فهرموئ: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا﴾، به (ف) هیناویه تی، له وی به جوړنکی دیکه نه و ته غیره هاتوه، که ده فهرموئ:

﴿... وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلَدِّ نَ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَأَسْفَهُتُمْ ﴿۱۱﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فُرُغَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ ﴿۱۲﴾﴾

واته: ... پیمان ده چیژین سزای که متر پیش سزای که ووره تر، به لکو بکه رینه وه (سزای که متر یان: نه و به لرو گرفتاریان یه که له دنیا دا به سهر خه لک دین، وه که هوشاری خوا) کیش سته مکارتره له که سیک که نایه ته کانی په روه ردگاری ده خرینه وه یاد، که چی دواپی پشتیان تیده کات، (پشتگوئیان ده خات) بیگومان تیمه تو له له تاوانباران ده ستینن. نوکه په وانبیژی هه که ش نه وه یه که:

له سووره تی (الکہف) - ۵۷ - دا، ده فهرموئ: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا﴾، واته: کئ سته مکارتره له که سیک که نایه ته کانی په روه ردگاری ده خرینه وه یاد و، په کسهر پشتیان تیده کات، به (فاه التعقیب) هاتوه، یان: په کسهر به دواپی نه وه دا، که نایه ته کانی بیرده خرینه وه، پشتیان تیده کات.

به لآم له سووره تی (السجدة) دا ده فهرموئ: ﴿فُرُغَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ ﴿۱۲﴾﴾، دواپی پشتیان تیده کات، بوچی له (الکہف) دا به (ف) هاتوه، به لآم له (السجدة) دا به (ثم) هاتوه!؟

(الإسکافی) ده لئ: (السَّبَبُ أَنْ آيَةَ الْكُفْرِ تَتَخَدُّثُ عَنِ الذُّبَابِ، لَكِنْ آيَةُ السَّجْدَةِ تَتَخَدُّثُ عَنِ الْأَحْرَةِ، وَالْفَاصِلُ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْقِيَامَةِ، يُنَاسِبُهَا ثُمَّ الَّذِي لِلرَّخِي) واته: هوته که ی نه وه یه، که نایه ته که ی سووره تی (الکہف) دهراره ی ژیان دنیا قسه ده کات، که ده فهرموئ:

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بَيِّنَاتٍ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا ﴾، یانی: هر له دنیادا پشتیان تیده کات و به کسه ر دواى نه وهى نایه ته کانی خراونه یاد، پشتیان تیده کات، به لام نایه ته که ی سووره ق (السجدة) له باره ی قیامه ته وه یه و قسه له دواړوژ ده کات، نجا له بهر نه وهى دنیا و قیامه ت نیوان (فاصل) یان که وتو ته به یین، وشه ی (ثم) که بو به دواوا هاتنى به کاوه خو (تراخي) یه، بووی گونجاوه.

به لن نایه ته که ی (السجدة) له سیاقی باسی قیامه ت دا هاتوه، چونکه له نایه ق (۱۲) دا هاتوه: ﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴾، واته: نه گهر بیینی تاوانباران سه ریان شوژ کردوه له لای پهروه ردگاریان، (له قیامه ت) ده لاین: پهروه ردگارمان! دیمان و بیستان بمانگیره وه کرده وه ی باش بکه یین تیمه (تیتستا) له بروا پته وانین.

نجا له و سیاقه دا خواى پهروه ردگار ده فهرموئى: ﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بَيِّنَاتٍ رَبِّهِ. ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْفِقُونَ ﴾، که واته: له قیامه تى خوا ده فهرموئى: کى سته مکارتره له که سیک که نایه ته کانی پهروه ردگاری خراونه ته وه بیر، دواى پشتی تیکردوون، چونکه خراونه وه بیرى نایه ته کان، له دنیادا بووه، هروه ها پشت تیکردنیان، به لام مادام لیره له قیامه تى نه و هه واله ده کیرته وه، به (ثم) ده یه نى، (ثم) ش بو کاوه خو (تراخي) یه و بنگومان نیوان (فاصل) یش، که وتو ته به یینی دنیا و دواړوژ وه.

مه‌سه‌له‌ی شه‌شه‌م:

په‌روه‌ردگار یشت لیبوره‌دی خاوه‌ن به‌زه‌یه، نه‌گه‌ر به‌وه‌ی کردوویانه، سزای دابانایه
نازاری په‌له‌ی بۆ ده‌هینان، به‌لام به‌په‌له‌ سزایان نادات، به‌لکو به‌لینگه‌یان هه‌یه، هیچ
ده‌ره‌تانی خۆ لێ لادانیان بۆی نیه:

خوَا لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ دَهْفَه‌رَمَوْی: ﴿۱﴾ وَرَبُّكَ الْعَفْوَُّرُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلَّ لَهُمُ
الْعَذَابُ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ یَحِیْدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْپَلًا ﴿۲﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئەم، ئایه‌ته، له‌ چوار برگه‌دا:

(۱) - ﴿وَرَبُّكَ الْعَفْوَُّرُ ذُو الرَّحْمَةِ﴾، په‌روه‌ردگار لیبوره‌یه‌و خاوه‌ن به‌زه‌یه.

ده‌یتوانی به‌فرموی: (وَرَبُّكَ الْعَفْوَُّرُ الرَّحِيمُ) وه‌ك له‌ شوینه‌کانی دیکه‌دا هاتوه، به‌لام
لیبوره‌دا: ﴿ذُو الرَّحْمَةِ﴾، خاوه‌نی به‌زه‌یه، ئەمه‌ زیده‌پۆیی زیاتری تیدایه‌ و خستنه
پرووی زیاتری به‌زه‌یی خوای تیدا هه‌یه، واته: خاوه‌نی هه‌موو په‌رحمه‌ت و به‌زه‌یی و سۆز و
په‌روشنیکه‌ بۆ به‌نده‌کانی، بۆیه‌ په‌له‌ ناکات له‌ سزادانیان له‌ دنیا‌دا، که‌واته: په‌له‌نه‌کردنی
له‌ سزادانی به‌نده‌کانی دا، به‌رهمی ئەو هه‌موو به‌زه‌یی و په‌روش و میهره‌بانیه‌یه‌تی.

(۲) - ﴿لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلَّ لَهُمُ الْعَذَابُ﴾، نه‌گه‌ر بیانگرێ به‌وه‌ی که‌ کردوویانه،
واته: نه‌گه‌ر گرتبانی و سزای دابان به‌وه‌ی کرده‌وه‌کانیانه که‌ وه‌ده‌ستیان هیناون، شایسته‌ بوون،
له‌به‌رته‌وه‌ی بیپروایی و سه‌رپه‌یجیان وه‌ده‌ست هیناوه، شایسته‌ی ئەوه‌ بوون که‌ به‌ په‌له‌ سزایان
بدا، به‌لام به‌ هۆی ئەوه‌وه‌ که‌ خوای لیبوره‌یه‌ و، خاوه‌نی به‌زه‌یی هه‌مووییه‌تی، بۆیه‌ مۆله‌تیان ده‌دا.

(۳) - ﴿بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ﴾، ئیستا سزایان نادات، به‌لکو به‌لینگه‌یه‌کیان هه‌یه، (المَوْعِدُ: وَقْتُ الْوَعْدِ
وَمَكَانُ الْوَعْدِ) پێشتر گوتوو‌مانه: (مَوْعِد) واته: کاتی به‌لێن، یاخود شوینی به‌لێن، بۆیه‌ من به‌ کوردیی
ده‌لێم: به‌لینگه‌، که‌ هه‌م بۆ کات و هه‌م بۆ شوینه‌که‌ش به‌کاردی، ئەوانه‌ به‌لینگه‌یه‌کیان هه‌یه.

(۴) - ﴿لَنْ یَحِیْدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْپَلًا﴾، واته: هه‌رگیز په‌نا و شوینیکی خۆ بۆ لادانیان، لێی نیه،
هیچ ده‌ره‌تانیان لێی نیه، هیچ چاره‌یان نیه و ئەو به‌لینگه‌یه‌ هه‌ر بۆیان دی.

(مَوْئِلٌ)، (مَفْعِلٌ مِنْ وَأَلْ: لَجَأً، فَهُوَ اسْمٌ مَكَانٍ یَمَعْنَى الْمَلْجَأِ) واته: (موتل) (مَفْعِلٌ) ه، له
(وَأَلْ) یانی: (لجأ): په‌نای پتی برد، که‌واته: ناوی شوینه، یانی: په‌ناگه، شوینیکی که‌ ئینسان
بۆی لابdat و په‌نای پتی به‌ری، هانای بۆ به‌ری.

مهسه لهی حهوتهم:

نهو ناوه داننیانه شمان دواى نهوه فهوتانندن، که سته میان کردن، به لینگه شمان بو فهوتانندیان دانا بوو:

خوادفه رموی: ﴿وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا﴾

شیکردنه وی ئهم ئایه ته، له سئ برکه دا:

(۱) - ﴿وَتِلْكَ الْقُرَىٰ﴾، واته: نا نهو ناوه داننیانه، وشه ی (تلك) ناماژه به بو شتیک که له زیندا دیاریبکراوه، (تل) ناماژه که به و (ک) ه که که پیوهی په یوه سترکراوه، مه به ست پیی دوتراویکی دیاریبکراوه، به لکو هه مووی به یه که وه ده بیته ناوی ناماژه (اسم الإشارة)، تنجا نهو (ک) ه، به پیی نهوه که له گه ل حالقی دوتراودا ده گونجین، گورانی به سه ردا دئی: (تلك، تلکم، تلکمه، تلکن) بهو شیوه به به پیی حالقی دوتراوه کان (ک) ه که، گورانی به سه ردا دئی، (وَتِلْكَ الْقُرَىٰ)، واته: نا نهو شار و ناوه داننیانه، که له زینندان، که له سووره ته و له سووره ته کانی دیکه دا ناماژه یان پیبکراوه، که له بهین براون.

تنجا چۆن له بهین براون؟.

(۲) - ﴿أَهْلَكْنَهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا﴾، دواى ته وهی سته میان کرد، له بهینمان بردن و فهوتاندمانن، که واته: (الظلم مُبْدِ الْأَمِّ وَالْقُرَىٰ)، واته: سته م، فهوتینه ری گه لان و ناوه داننیه کان.

که ده فه رموی: ﴿لَمَّا ظَلَمُوا﴾، (ظلم) له قورئاندا به چهند مانایه ک هاتوه:

(۱) ههم به مانای سوور به زانندن هاتوه.

(۲) ههم به مانای دانانی شتیک له شوینیک دا که هی خوئی نه بن، هاتوه: (وضع الشيء في غير موضعه المناسب).

(۳) ههم به مانای ده ستریزیی کردن بو هه قی نه وانی دیکه هاتوه.

(۴) ههم به مانای کوفر هاتوه، وه ک خوا ده فه رموی: ﴿وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (البقرة).

(۵) ههم به مانای شیرک هاتوه، وه ک خوا له سه ر زاری لوقمان ده فه رموی: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۲) لقمان.

٦) هم به مانای همر گوناھو تاوانتیک هاتوه که تینسان له زان خۆیدا ددیکات، وهک هاوه لآن گوئیان: (وَأَيُّنَا لَمْ يَظْلِمِ نَفْسَهُ)، واته: کام له تيمه سته می له خۆی نه کرده، ههروه ها خوا که ده فهرموئ: ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمِ نَفْسَهُ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ النساء، واته: هه که سئ خراپه یه که بکات، یان سته م له خۆی بکات [واته]: له بهینی خۆی و خوا، خراپه بکات، که نهوه سته مه له خۆی ده کات، یاخود خراپه کاریه که بکات، که زیانی بۆ به رانبه ره که ی هه بی) دوایی داوای لیبوردن له خوا بکات، ده بی نی خوا لیبورده ی به به زه یه.

که واته: وشه ی (ظلم) چه ندان واتای جوړاوجوړ ده گرتیه خۆی، هه ره له شیرک و کوفرده بگره، هه تا گوناھو تاوان و ده سندرژیی بۆ مافی نه وانی دیکه، ئجنا وشه ی (ظلم) ده بی له هه ره شوئنه، به پی سی سیاقه که ی ته ماشای بکه ی ن، کام مانای له که لی گونجاوتره، ته ویانی له گه ل داده ئیین.

لیره ش: ﴿أَهْلَكْتَهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا﴾، به پی سی سیاقی ئایه ته کان درده که وئ: که نهو سته مه له وه دا به رجسته بووه، که نه وانه بانگه وازی خویان ره تکر دوته وه، برویان به کئیه کانی خوا نه ئیناوه، و ئایه ته کانی خویان پشتگوئ خستوه، و پیغه مبه رانی خویان به درۆ داناوه، و هاوه شیان بۆ خوا داناوه، و برویان به رۆزی دوا ی نه بووه، لیره دا (ظلم)، نهوه چه مک و واتایه که یه تی.

بیگومانیش تینسان نه گه ره برویان به خوا نه بوو، برویان به رۆزی دوا ی نه بوو، برویان به پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام)، نه بوو، برویان به ئایه ته کانی خوا نه بوو، نهو کاته ری له به درده مدا ته خت و ئاچوو غ ده بی، بۆ هه موو جوړه سنوو ر شکئینی و، مافی پئیشلیکر دئیک ئایه ته کانی دیکه و، غه در و خیانه ت و ئاپاکیی و خراپه کاری.

٣- ﴿وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا﴾، بۆ فهوتانه که شیان به ئینگه مان دانا بوو.

﴿لِمَهْلِكِهِمْ﴾، خوئ تراویشه ته وه: (مُهْلِكٌ وَمُهْلَكٌ) یش و، هه ر سیکیشیان مانایان یه که، یان لیک نیزی که: (مُهْلِكٌ مصدر من ميمٍ مِنْ أَهْلِكَ) واته: جاوگیکی میمی به له کاری (أَهْلِكَ) هوه هاتوه، (أَهْلِكَ هُوَ مُهْلِكٌ) واته: فهوتان دی نهو فهوتی تراوه، (مُهْلِكٌ) یش (اسم الزمان) ه، شوئنی فهوتان، (مُهْلِكٌ) یش جاوگی میمی به له (هَلِكٌ هُوَ هَاتُوهُ، هَلِكٌ، يَهْلِكُ، مَهْلِكًا)، (مُهْلِكٌ) واته: فهوتان دن.

که واته: نه گه ره به فرموئ: ﴿وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا﴾، یانی: بۆ کانی فهوتانه که یان و، نه گه ره به فرموئ: (لِمَهْلِكِهِمْ) یانی: بۆ فهوتان دنه که یان و، نه گه ره به فرموئ: (مَهْلِكِهِمْ) واته: دیسان به مانای فهوتان دن ئی، به لأم یه کیان له: (أَهْلِكَ) یه و نهو ی دیکه له: (هَلِكٌ) یه.

نجا نه وه که سته م، مایه ی ویران بوونه، مایه ی سهر به فه تاره ت چوونی کومه لگا کانه، نه وه یاسایه کی خواجه له ژبانی مروّفا و، له گه لیک شوینی قورتاندا، خوا نه و راستیه ی خستوته ږوو، بو وینه:

۱- له سوورتهی (الانبیاء) دا، ده فرموئ: ﴿وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرِيْبٍ كَانَتْ ظَلِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِيْنَ﴾ (۱۱)

واته: زور تاوه دانییمان فه وتان دن، که سته مکار بوون، دوا ی وانیش کومه لیک دیکه مان ښکته یان دن.

۲- له سوورتهی (القصص) دا، ده فرموئ: ﴿وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرْيِ إِلَّا وَأَعْلَاهَا ظَلِمُوتٌ﴾ (۱۱)

واته: ټیمه فه وتینه ری تاوه دانییه کان نین، مه گهر خه لکه که یان سته مکار بن، یانی: نه گهر سته مکار بن، شایسته ی نه وون، بیانفه وتینین.

۳- لیره ش ده فرموئ: ﴿وَتِلْكَ الْقُرْيُ أَهْلِكْنَهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا﴾ (۱۱)
الکھف.

واته: نه و تاوه دانییانه کاتیک فه وتان دمانن که سته میان کرد، سته میس هه موو نه و مانایانه ی هه ن، که ښتر نامازه مان پیدان.

خوا ﷻ ده یه وئ ښمان بفرموئ: که نه م ژبانی دنیا یه ی ټیوه له م سهر زهوییه به ښی سیستمیکي دادگه رانه ی خوا به ږیوه ده چئ، که هه له قبول ناکات، ههر بویه کاتئ نلوه دانییه کان سته م ده کن، به هؤی سته مه وه، به تاییه ق سته م له مافه کانی یه کدی و، ښتئ آکر دنی مافی یه کدی، شیرازه ی کومه لگا تیکده چئ و، شایسته ی نه وه ده بئ: له به ین بچئ، بویه ش زانایانی ئیسلام گوتوویانه: (قد یدوم الملک مع الکفر، ولا یدوم مع الظلم) واته: جاری وایه حکومرانیی به رده وام ده بئ له گه ل کوفر دا، به لآم له گه ل سته مدا به رده وام نابئ، چونکه به کوفر و ئیمان، خه لک ده توانن ښکوهه بژین، به لآم له کاتیکدا کومه لیکیان ده بنه سته مکار و، زور به ی خه لکه که ش ده بته سته ملنکرا و سته مدیده و چه وسنزلوه، له و حاله ته دا شیرازه ی کومه لگا تیکده چئ و، شایسته ی نه وه ی نامینئ به رده وام بئ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ **دهرسي دهفتم** ❖

بِنَاسِهِیْ نَم دهرسه

نَم دهرسه مان بیست و سئ (۲۳) نایهت ده گریته خوئی، نایهته کان: (۶۰ - ۸۲). لهو (۲۳) نایهته دا خوا ﷺ به سه رهاتی مووسا ﷺ و گه نجه هاوه له که ی و، نهو به ننده چاکه یی که خوا زانیاری تاییه قی کردوه، گیراوه ته وه.

پوخته ی نهو به سه رهاته ش نهو یه، که مووسا ﷺ بربار ده دات به مه بهستی دوزینه وه ی نهو به ننده چاکه ی خوا، که زانیاری تاییه قی پنداوه، نه گهر ماوه یه کی زوریش رۆیشه توه، خوئی بگه یه نیتته شوینی به یه ککه یشتنی دوو ناوه کان، (جه مسهری دوو دهر ییه کان)، که خوا ﷺ ناگاداری کردوته وه: نهو پیاوه صالحه له ویتیه، سه ره نجام له گه ل نهو به ننده چاکه یی خوا دا به یه ک ده گهن و، مووسا داوای هاوه لایه تیی لی ده کات، تاکو له وه ی خوا فیری کردوه، شاره زای بکات، نهویش دوی نه وه ی مهرجی له گه ل داده نی، که بو هیچ شتیک پرسیاری لی نه کات، تاکو خوئی هه والی پیده دات، ناماده یی هاوه لایه تیی کردنی مووسا، دهرده بری، به لام مووسا سئ جارن، ناتوانی له به رانبه ره هندی که له هه نس و که وه کانی دا بی ده نگ بی، که:

یه کیکیان: تیکدانی که شتییه که که سواری بوون.

دوو ه میان: کوشتی مندالکی نابالغ.

سینه میان: راست کردنه وه ی دیواریکه له ناوه دانیه کدا که ناماده نه بوون میوانداریان لیکن، که به بی به رانبه ره، دیواره که راست ده کاته وه.

مووسا ﷺ ههر سئ جارن پرسیاری لنده کات، پرسیاری ره خه گرانه، سه ره نجام له یه ک جیا ده بنه وه، به لام حکمهت و دیوی په نهانی ههر سئ کاره که ی خوئی (که مووسا ره خه ی لیان گرتوه)، بوی روون ده کاته وه.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَتْنَهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَتَّبِعَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَبَيْهَا فَأَتَّخَذَا مَسْجِدَهُمَا فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِقَتْنَهُ

مَا إِنَّا غَدَاءٌ نَأْ لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿٦٦﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ
 الْكُفْرَ وَمَا أَنَسَيْتُهُ إِلَّا الشَّيْطَانَ أَنْ أَذْكَرَهُ وَأَتَّخِذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٧﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا
 كُنَّا نَبْعُ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٨﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
 وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٩﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَيْكَ عَلَنَ أَنْ تَعْلِمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿٧٠﴾
 قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧١﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي
 إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٧٣﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْتَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى
 أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٤﴾ فَاذْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا
 لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٦﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا
 نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٧﴾ فَاذْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتُمْ نَفْسًا رَكِبْتُمُ
 بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٨﴾ ﴿٧٩﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٨٠﴾ قَالَ
 إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ مَا فَلَا تُصْنِجْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٨١﴾ فَاذْطَلَقَا حَتَّى إِذَا آتَىٰ أَهْلَ
 قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمُوا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ
 شِئْتُمْ لَنَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٨٢﴾ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ سَأْنِيكَ بِأَوْيَلٍ مَا لَمْ تَسْتَطِيعَ عَلَيْهِ
 صَبْرًا ﴿٨٣﴾ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ
 يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٨٤﴾ وَأَمَّا الْكَلْبُ فَكَانَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ فَمَخِيبَةً أَنْ يَرْهَقُوهَا طَغْيَانًا
 وَكُفْرًا ﴿٨٥﴾ فَارْتَدَّا أَنْ يَبْدِلَهُمَا رُجُومًا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨٦﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ
 لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا
 أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِيعْ
 عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٧﴾ ﴿٨٨﴾

ماناى دەفا و دەقى ئايەتەكان

[ھەرۈھە ياد بکەۋە! كە مووسا بە لاوہ (بەردەستە) كەى خۆى گوت: واز لە پۆىشتى ناھىنم و بەردەوام دەبم. ھەتا دەگەمە جەمسەرى دوو دەريايەكە - يان ماوہيەكى زۆر دەرۆم - ۶۰ ئنجا كاتىك گەيشتنە جەمسەرى نۆوانيان، ماسىيەكە بانيان لە بىرچوو، ئىدى (ماسىيەكە) ھەلبۆزقە نىو دەرياو پىنى پەنھانى خۆى گرتەبەر ۶۱ كاتىك تىپەرىن (لەوئى پەت بوون)، مووسا بە لاوہكەى خۆى گوت: نىو رۆزەكە مان بىنە (بىخۆىن)، بە پراستىي لەم گەشتەماندا ماندوو بووين ۶۲ (لاوہكەى) گوتى: ئەو كاتەت لە يادە كە (بۆ پشوودان) چووینە لای گا بەردەكە، من لەوئى ماسىيەكەم لە بىرچوو و، تەنيا شەيتانىش لە بىرى بردمەۋە، كە باسى بکەم، بە جۆرىكى سەرسوپھىنەرىش پىنى خۆى لە دەريايەكەدا گرتەبەر ۶۳ (مووسا) گوتى: ئەو (شۆىن) ە، ئەوە بوو كە لىي دەگەراين، ئىدى بە شۆىنى خۆياندا پشكەنرانە گەرانەۋە ۶۴ بەندەيەك لە بەندەكامانيان دۆزىەۋە، كە لە لاىەن خۆمانەۋە بەزەيىەكى تايبەتمان پىدا بوو، زانباريەكى دانستەشمان لە لای خۆمانەۋە فىر كرد بوو ۶۵ مووسا پىنى گوت: ئايا دەكرى شۆىنت بکەۋم، تاكو لەو (زانباريى) ەى فىرى كراوى زانباريەكى بە تامانچ گەيەنەرانەم فىر بکەى! ۶۶ گوتى: بە دنىايى ناتوانى لەگەلم ھەلكەى (خۆراگرى) ۶۷ ئنجا چۆنىش لەسەر شتىك خۆراگر دەى، كە پىنى شارەزا نەى! ۶۸ (مووسا) گوتى: ئەگەر خوا بىەوئى خۆراگر دەيىنى و، سەرىپچىي ھىچ فەرمانىكت ناكەم ۶۹ (بەندەكە) گوتى: ئنجا ئەگەر ھەر لەسەر داوايەكەت سوورى و شۆىنم كەوتى، لە بارەى ھىچ شتىكەۋە پرسىارم لى مەكە، تاكو خۆم لەو بارەيەۋە بۆت دەدۆىم ۷۰ ئىدى پۆىشتى، ھەتا سوارىي كەشتىيەك بوون، يەكسەر ئەو پىاۋە كونى كرد، (مووسا) گوتى: ئايا چۆن كونت كرد، كە سەرەنجام خەلكەكەى بخنكىنى؟ بە پراستىي شتىكى خراپ و ناقۆلات كرد! ۷۱ (بەندەكە) گوتى: ئەدى پىم نەگوتى: ناتوانى لەگەلم خۆراگر بى؟ ۷۲ (مووسا) گوتى: بە ھۆى لە بىرچونەۋەۋە لىم مەگرە و، بارگرانىيەكەم مەخە سەر (سەغلەتم بكات) ۷۳ ئىدى پۆىشتى ھەتا تووشى كوپرۇگەيەك بوون، يەكسەر كوشتى (مووسا) گوتى: چۆن كەسىكى پاك و چاكت كوشت، بى ئەۋەى كەسىكى كوشتىن؟ بە دنىايى شتىكى زۆر خراپت كرد! ۷۴ گوتى: ئەدى بە تۆم نەگوت: بە دنىايى لەگەلم مندا مەدارناكەى (خۆت پاناكى!)، (مووسا) گوتى: ئەگەر

داوای نهمجاره له باره‌ی هه‌ر شتی‌که‌وه پرسپارم لێ‌کردی (بۆ‌چی کردو‌تو‌ه)؟ هاوه‌لتی‌تیم مه‌که، به‌ دنیای‌ی له‌لای منه‌وه گه‌یشتوو‌یه به‌‌لگه‌و پاساو (بۆ‌ هاوه‌‌لایه‌‌تی‌ی نه‌‌کردنم) ﴿۷۶﴾ دیسان‌ پ‌‌و‌یشت، هه‌تا‌ چ‌‌و‌نه‌ لای‌ خه‌‌لکی‌ ئاوه‌‌دانیه‌‌ک، ئنجا‌ داوای‌ خ‌‌واردنیان‌ له‌ خه‌‌لکه‌‌ک‌‌ی کرد، که‌‌چی‌ ئاماده‌‌ نه‌‌بوون‌ میوانداریان‌ بکه‌‌ن (بایانکه‌‌ نه‌‌ میوان)، ئنجا‌ دیواریکیان‌ تیدا‌ بین‌ی‌ خه‌‌ریک‌ بوو‌ پ‌‌روو‌خ‌، ته‌و (به‌‌نده‌‌یه‌‌ش‌ پ‌‌است‌ی‌ کرده‌‌وه، مووسا) گو‌ی: نه‌‌گه‌‌ر و‌یستبات: کر‌یت‌ له‌‌سه‌‌ری‌ وه‌‌رده‌‌گرت ﴿۷۷﴾ (به‌‌نده‌‌که‌‌) گو‌ی: نه‌‌مه‌‌ لێ‌ک‌ جیایی‌ ن‌یوان‌ من‌ و‌ تۆ‌یه، ئیستاش‌ هه‌‌والی‌ نه‌‌ینی‌ و‌ سه‌‌ره‌‌نجام‌ ته‌‌وه‌‌ت‌ پ‌‌یده‌‌ده‌‌م‌ که‌‌ نه‌‌ت‌وان‌ی‌ خو‌ۆی‌ له‌‌سه‌‌ر‌ پ‌‌ابگری (دان‌ به‌‌خ‌و‌ت‌ دا‌بگری) ﴿۷۸﴾ هه‌‌رچی‌ که‌‌شتیه‌‌که‌‌یه‌‌: ه‌ی‌ چ‌‌هند‌ نه‌‌دارێک‌ بوو‌ له‌‌ ده‌‌ریادا‌ کاریان‌ ده‌‌کرد، بۆ‌یه‌‌ش‌ و‌یستم‌ عه‌‌یداری‌ی‌ بکه‌‌م (تا‌کو‌ به‌‌رچاو‌ نه‌‌ب‌ن)، چونکه‌‌ له‌‌ پ‌‌شتیان‌ه‌‌وه‌‌ پ‌‌ادشایه‌‌ک‌ هه‌‌بوو، ده‌‌ستی‌ به‌‌سه‌‌ر‌ هه‌‌ر‌ که‌‌شتیه‌‌ک‌ (ی‌ نو‌ی‌ و‌ به‌‌رچاو) داده‌‌گرت ﴿۷۹﴾ هه‌‌رچی‌ م‌یر‌ منداله‌‌که‌‌ش‌ بوو، باب‌ و‌ دایکی‌ پ‌‌رواردار‌ بوون، ترساین‌ که‌‌ گیرۆده‌‌ی‌ ی‌خییوون‌ و‌ ب‌ئ‌ پ‌‌روایان‌ بکات ﴿۸۰﴾ ئنجا‌ و‌یستمان‌ په‌‌روه‌‌ردگاریان‌ بۆیان‌ بکۆ‌ژ‌ی‌ به‌‌ یه‌‌کی‌کی‌ له‌‌ پ‌‌ووی‌ چاکیه‌‌وه‌‌ باشت‌ و، له‌‌ پ‌‌ووی‌ به‌‌زه‌‌یه‌‌وه‌‌ نزیک‌تر ﴿۸۱﴾ هه‌‌رچی‌ دیواره‌‌که‌‌ش‌ بوو، ه‌ی‌ دوو‌ کو‌پ‌رژ‌گه‌‌ی‌ هه‌‌تیوو‌ بوو‌ له‌‌ شاره‌‌که‌‌داو، خه‌‌زنه‌‌به‌‌کیشیان‌ له‌‌ ژێ‌ریدا‌ بوو (ش‌یررا‌ بۆ‌وه‌‌)، ئنجا‌ په‌‌روه‌‌ردگارت‌ و‌یستی‌ بکه‌‌نه‌‌ حاله‌‌ق‌ ه‌یز‌ و‌ پ‌‌ێزیان‌ و‌ خه‌‌زنه‌‌که‌‌یان‌ ده‌‌رب‌ینن، نه‌‌مه‌‌ش‌ به‌‌زه‌‌یه‌‌ک‌ بوو‌ له‌‌ په‌‌روه‌‌ردگارت‌ه‌وه‌‌، نه‌‌وه‌‌شم‌ له‌‌خ‌ومه‌‌وه‌‌ نه‌‌کرد، (به‌‌ل‌کو‌ به‌‌ فه‌‌رمان‌ی‌ خوا‌ بوو)، ته‌‌وه‌‌ش‌ حیکمه‌‌ت‌ و‌ هه‌‌والی‌ نه‌‌وه‌‌ بوو، که‌‌ نه‌‌ت‌وان‌ی‌ له‌‌سه‌‌ری‌ خو‌‌پ‌اگر‌ی‌ و‌ ب‌ئ‌ ده‌‌نگ‌ بی ﴿۸۲﴾.

ئشیکردنه‌وه‌ی‌ هه‌‌ندی‌ک‌ له‌‌ وشه‌‌کان

(لَا أَبْرَحُ): (أَي لا أتركُ)، واز‌ نا‌ه‌ینم، (الْبِرَاحُ: الْمَكَانُ الْمُنْتَسَخُ الظَّاهِرُ، بَرِحَ: دَخَبَ فِي الْبِرَاحِ، مَا بَرِحَ: ثَبَّتَ فِي الْبِرَاحِ، لا أْبْرَحُ: مِثْلُ لا أَزَالُ، خُصَّ بِالْإِبْتِاتِ، لِأَنَّ بَرِحَ وَزَالَ اقْتِضَا مَعْنَى النَّفْيِ وَ«لَا» لِلنَّفْيِ، وَالنَّفْيَانِ يُحْضَلُ مِنْ إِجْتِمَاعِهِمَا إِبْتِاتٌ)، (بِرَاح): به‌‌ شو‌ئ‌نێکی‌ فراوان‌ی‌ ئاشکرا‌ ده‌‌گوت‌ری، (ب‌ر‌ح): واته‌‌: چ‌‌وو‌ه‌‌ ن‌یو‌ ته‌‌و‌ شو‌ئ‌نه‌‌ فراوانه‌‌وه‌‌، (مَا ب‌ر‌ح): واته‌‌: له‌‌و‌ شو‌ئ‌نه‌‌ فراوانه‌‌دا‌ مایه‌‌وه‌‌، (لا أ‌ب‌ر‌ح): وه‌‌ک‌: (لا أَزَالُ)، یانی‌ به‌‌رده‌‌وام‌ ده‌‌بم، تاییه‌‌ت‌ ک‌راوه‌‌ به‌‌ چه‌‌سه‌‌پاندن‌ شتی‌که‌‌وه‌‌، چونکه‌‌ (ب‌ر‌حَ وَزَالَ): هه‌‌ردووکیان‌ مانای‌ نه‌‌فی‌ ده‌‌گه‌‌یه‌‌نن، ئنجا‌ (لا)ش‌ هه‌‌ر‌ مانای‌ نه‌‌فی‌ ده‌‌گه‌‌یه‌‌ن‌، ئنجا‌ له‌‌ دوو‌ نه‌‌فییان، که‌‌ ینکه‌‌وه‌‌ کۆ‌ ده‌‌بنه‌‌وه‌‌ (إِبْتِات) د‌ئ‌ته‌‌ دی.

که‌واته: بؤ مانای (لَا اَبْرَاحُ): ده‌توانی بلئی: (لا اُتْرُكُ)، واته: واز ناهیتیم له رۆیشتن، ده‌شتوانی بلئی: به‌رده‌وام ده‌بم له‌سه‌ر رۆیشتن، چونکه نه‌گهر وازی له رۆیشتن نه‌هینا، واته: به‌رده‌وامه له‌سه‌ر رۆیشتن.

(مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ): واته: شوونی ینک‌گه‌یشتنی دوو ده‌ریابه‌کان، یانی: جه‌مه‌ری دوو ده‌ریابه‌کان، (جه‌مه‌ر) بریتیه: له به‌یه‌ککه‌یشتنی دوو شتان.

(حُقْبًا): (الزَّمَنُ الطَّوِيلُ، وَالْجَمْعُ أَحْقَابُ، وَالْحِقْبَةُ: جَمْعُهَا حِقْبٌ، مُدَّةٌ مِنَ الزَّمَانِ مُبْهَمَةٌ)، (حُقْبًا): واته: ماوه‌یه‌کی زۆر درێژ، کۆی (حُقْب)، (أَحْقَاب) ه، و، کۆی (حِقْبَة)، یان (حُقْبَة)، (حِقْب) ه، که بریتیه: له ماوه‌یه‌کی نه‌زانراو له کات.

(سَرَّابًا): (السَّرْبُ: الذُّهَابُ فِي حُدُودٍ، وَسَرَّبٌ: الْمَكَانُ الْمُنْعَدِرُ)، (سَرَّب) بریتیه له شوڤ بوونه‌وه، هه‌روه‌ها (سَرَّب) به شوئینیکی لیژ ده‌گوتری، بۆیه من بؤ ته‌م وشه‌یه‌م ناوا مانا کردوه: (هه‌لبۆزوقه نیو ده‌ریابه‌که)، چونکه ماسیه‌که خۆی هه‌لداوه و لیژ بۆته‌وه.

(عَدَاءَنَا): (الغذاء: طَعَامٌ يَتَنَاوَلُ فِي الْغَدَاةِ: أَوَّلُ النَّهَارِ)، (عَدَاء)، خواردنیکه که له سه‌ره‌تای پۆژه‌وه ده‌خورئ، له به‌یانیان دا، به‌لام تینستا کراوه به خواردن نیوه‌رۆ، که له نه‌سل دا (غَدَاء)، به‌و خواردنه‌یان گوتوه: که له‌سه‌ره‌تای پۆژه‌وه ده‌خورئ، وه‌ک (غشاء) یشیان به‌و خواردنه گوتوه: که له کۆتایی پۆژدا ده‌خورئ، له تیاره‌دا.

(نَصَبًا): (النَّصْبُ وَالنَّصَبُ: النَّعْبُ)، (نُصْب) و (نُصْب) هه‌ردووکیان به مانای ماندوو بوونن.

(الْصَّخْرَةُ): (الصَّخْرُ: الْحَجَرُ الصَّلْبُ)، به‌ردیکی ره‌قی پته‌و، به‌لام من (صَخْرَة) م، به‌گه‌به‌رد لیکداوه‌ته‌وه، واته: به‌ردیکی گه‌وره، نه‌وه نیه ته‌نیا به‌رد بئ، به‌لکو: به‌ردیکی وابئ، له شیوه‌ی نه‌شکه‌وتیک، په‌نایه‌ک، به‌ردیکی زل که سیبه‌ری هه‌بن، مرووف بتوانئ له سیبه‌ریدا، یان له په‌نایدا پشوو بدات.

(قَصَصًا): (الْقَصَصُ: تَتَبُعُ الْأَثَرُ، وَالْقَصَصُ: الْأَثَرُ الْمَتَّبَعَةُ)، (قَصَص)، به مانای پشکنین دئ، به دوا‌ی شوئنه‌واردا گه‌پان و، به دوا‌ی شوئن پئ که‌وتن، (قَصَص) یش به مانای شوئن پئ، دئ، یان شوئنه‌وار، هه‌روه‌ها (قَصَص) دیسان به‌و هه‌والانه ده‌گوتری: که شوئینان ده‌که‌وتری و، مرووف به دوا‌یاندان ده‌چئ.

(حَرَفَهَا): (الْحَرْقُ: قَطْعُ الشَّيْءِ عَلَى سَبِيلِ الْفَسَادِ)، (حَرْق)، بریتیه له برینی شتیک به‌شیوه‌ی تیکدان، (مِنْ غَيْرِ تَدْبِيرٍ وَلَا تَفَكُّرٍ، وَهُوَ ضِدُّ الْخَلْقِ)، به‌بن بیری‌کردنه‌وه و تیره‌پامان.

که پیچه‌وانه‌ی (خَلَقَ) ه، (خَلَقَ)، بریتیه: له دروستکردنی شتیک به نه‌اندازه‌گیریه‌وه، (خَزَقَ) یش بریتیه: له تیکدانی، به‌لام (عَرَقَ)، به پئی سیاقه‌که ماناشی ده‌گورپی، که لیره‌دا به مانای کونکردنی که‌شتیه‌که دئی.

(إِمْرًا): (أَيُّ مُنْكَرًا، أَمْرُ الْأَمْرِ، أَيُّ: كَبُرَ وَكَبُرًا، كَقَوْلِهِمْ: اسْتَغْفَلَ الْأَمْرُ، وَاتَه: كَارِيكِي نَاقُولًا خِرَاطِ)، ده‌گوتری: (أَمْرُ الْأَمْرِ أَيُّ: كَبُرَ وَكَبُرًا)، واته: کاریکی گه‌وره و زور، وه‌ک ده‌گوتری: (اسْتَغْفَلَ الْأَمْرُ)، کاره‌که زور بی‌ره‌زا بوو، (له سنوور ده‌رچوو).

(رَهْفَةً): (رَهْفَةُ الْأَمْرِ: غَشِيَةً بِقَهْرٍ، رَهْفَتُهُ وَأَرْهَفْتُهُ)، (رَهْفَةُ الْأَمْرِ)، واته: نه‌و کاره‌ی هاته‌سهر، به شیوه‌یه‌که که‌ناره‌حعتی بکات، نه‌و کاره‌ی په‌ریه‌سهر (ناره‌حعتی کرد)، ده‌گوتری: (رَهْفَتُهُ وَأَرْهَفْتُهُ)، هه‌ردووکیان به یه‌ک واتان، واته: نه‌و کاره‌م خسته‌سهری، که پئی ناره‌حعت ده‌بی.

(عَسْرًا): (الْعَسْرُ: تَقْيِضُ الْيُسْرِ)، (عُسْرِي): پیچه‌وانه‌ی (يُسْرِي) ه، (عُسْرِي): واته: سه‌غله‌تی، (يُسْرِي)، واته: ناسانی، (عَسْرِي الرَّجُلِ، يَغْنِي: طَلَبْنِي بِغِيءٍ حِينَ الْعُسْرَةِ)، (عَسْرِي الرَّجُلِ)، پیاوه‌که منی خسته‌سه‌غله‌تیه‌وه، داوای شتیک لی‌کردم له کاتیکدا که کاتی ته‌نگ ده‌ستیم بوو، (کاتی نه‌توانیم بوو).

(نُكْرًا): (النُّكْرُ: الدَّهَاءُ، وَالْأَمْرُ الصُّعْبُ الَّذِي لَا يُعْرَفُ)، (نُكْرًا)، بریتیه له به‌لایه‌کی گه‌وره و، کاریکی قورس که نه‌زانی پی‌چون لئی ده‌ربازی.

(عُدْرًا): (الْعُدْرُ: تَعْرِي الْإِنْسَانَ مَا يَحْمُو بِهِ ذُنُوبَهُ، فَكُلُّ تَوْبَةٍ عُدْرٌ، وَلَيْسَ كُلُّ عُدْرٍ تَوْبَةً، وَاعْتَدَرْتُ إِلَيْهِ: أَتَيْتُ بَعْدِي، وَعَدَرْتُ: قَبِلْتُ عُدْرَهُ)، (عُدْرًا): بریتیه له خه‌فتانی مروقی له شتیک که گوناوه‌کانی خو‌ی پی‌بسریته‌وه، بویه هه‌موو ته‌وبه‌یه‌که به پوزش له قه‌لم ده‌دری، به‌لام هه‌موو عوزریک بریتی نیه له گه‌رانه‌وه‌و ته‌وبه، (إِعْتَدَرْتُ إِلَيْهِ)، واته: پوزشم بو هینایه‌وه، به‌لام (عَدْرْتُهُ)، پوزشه‌که‌یم لی قبول کرد.

(عُدْرًا) له کوردیدسا پوزشی بو به‌کارده‌هینین، عوزری بو هینایه‌وه، واته: پوزشی بو هینایه‌وه، (وَعَدْرْتُهُ)، واته: پوزشه‌که‌یم وه‌رگرت.

(فِرَاقًا): (الْفِرَاقُ، لِلْفِرَاقَةِ)، (فِرَاقًا) و (مَفَاقَةً)، هه‌ردووکیان به مانای لیک جیابوونه‌وه، یاخود جیابوونه‌وه‌ی که‌سینک له شتیک، ﴿وَمَنْ أَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ ﴿٢٨﴾ القیامة، نه‌و که‌سه‌ی که له‌سهره‌مه‌رگ دایه، ده‌زانیته که پووحی له جه‌سته‌ی جیا ده‌بیته‌وه، یاخود خو‌ی دنیا به‌جن دیتلی.

(كُنْزٌ لَّهُمَا): واته: خهزنه یه کی خویمان، (الکَنْزُ: جَعَلَ لِلْمَالِ بَغْضَةً عَلَى بَغْضٍ، وَحَفْظَةً، کنز) بریتیه: لهوه که مال و سامان هه ندیکی لهسه هه ندیکی په زندهه و که له که بگری و، بهاریزری، (کَنْزٌ): به کوردیی خهزنه ی پی ده ئیین.

(أَشَدُّهُمَا): یانی: (فُؤْتَهُمَا)، بگه نه حاله ق تیگه یشتن و پیگه یشتن، یان حاله ق کامل بوون، یان حاله ق تین و توانایان.

(أَمْرِي): (أَيُّ شَأْنِي وَخَالِي)، حال و بآلی من، کووی (أمر)، (أَمْرًا)، (أَمْرًا)، واته: حال و بالتان، به لام (أمر)، حاله تیکی دیکه ی هه یه که بریتیه: لهوه ی چاوگی (أمرته)، بن، (أمرته أمرًا)، فه رمانم پیکرد، (إِذَا كَلَّمْتَهُ أَنْ يَفْعَلَ شَيْئًا)، کاتن که داوای لیده که ی ئه رکیک ئه نجام بدات، نهوه یان: (إِلَّا يَجْمَعُ وَهُوَ لَفْظٌ لِلأَفْعَالِ وَالأَقْوَالِ كُلِّهَا، مثل: ﴿... وَإِلَيْهِ يَرْجِعُ الأَمْرُ كُلُّهُ...﴾ (هود)، نه و ئه مری که مانای فه رمانه، (أمرته أمرًا)، ئه مه کوئا کریته وه، به لکو بیژه یه که هه م بو کرده وه که، هه م بو تیکرای کرده وه و قسه کان به کارده هیندری، وه ک خوا ده فه رموی: ﴿... وَإِلَيْهِ يَرْجِعُ الأَمْرُ كُلُّهُ...﴾ (هود)، فه رمان هه مووی بو لای وی ده گپردریته وه، به لام ئه مری به مانای (شان) و (حال) به (أمر)، کوئه کریته وه.

پنچ دہقی سونہت و دوو زانیاری گرنک لہبارہی بہسہرہاتی مووسا و خضرہوہ

بہرِیزان! بہر لہوہی بیئہ سہر مانای گشتی، تہو بہسہرہاتی مووسا عليه السلام لہگہل
(خضر) دا، پیوستہ چہند دہقیک بیئین، وہک ریخوشکردن، کہ دواپی ہہم مانا گشتیہ کہ و، ہہم
مہسہلہ گرنکہکانی ناسانتر دہین و، ماناو مہبہستی تہو بہسہرہاتہ رُوشنتر دہبیئہوہ،
بہلَام پیوستہ پیش تہوہ بلتین: کہ بہسہرہاتق مووساو (خضر) عليه السلام، لہ پھیمانی کُوند،
ہہرودہا لہ پھیمانی نوئشدا بوونی نیہ، واتہ: لہوہدا کہ پیی دہگوتری: (الکتاب المقدس)،
بہ ہہردوو پھیمانی کُون و نوئیہوہ، تہو بہسہرہاتہ بوونی نیہ.

ہہلبہتہ گہلی شتی دیکہش نہہاتوہ، یان وازی لیہیزاوا، یاخود ہہر نہیانزانیوہ،
یاخود لہو بہشہیہ کہ خوا دہقہرموی: ﴿وَسُوا حَظًّا مِمَّا دُكِرُوا بِهِ...﴾ المائدة،
بہشیک لہوہی پیی ناموژگاریی کرا بوون، لہ بیریان چوو، یاخود لہو جوڑیہ کہ
دہستکاریی کراوہو گوژدراوہ.

تہو دہقانہی سونہتیش کہ دہیانہتین پیئج دہقن و، یہکہمیان گرنکرتینیانہو
تیشکیکی باش دہخاتہ سہر تہو بہسہرہاتی، مووسا و تہو بہندہ چاکہی ناوی لہ
قورٹان دا نہہاتوہ، بہلَام لہ سونہت ناوی (خضر) ی لیئراوہ:

۱- اِعْن سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: اِنْ نُوفا الْبِكَايُ يَزْعُمُ اَنْ مُوسَى صَاحِبَ الْخَضِرِ لَيْسَ مُوسَى
صَاحِبَ بَنِي إِسْرَائِيلَ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبِي بَنْ مَعْبٍ اَنْهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اِنْ مُوسَى قَامَ خَطِيْبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُنِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا، فَحَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ
لَمْ يَزِدْ الْعِلْمَ إِثْبَةً، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: اِنْ لِي عَبْدًا يَجْمَعُ الْبُحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ، قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ فَكَيْفَ
لِي بِهِ؟ قَالَ: تَأْخُذُ مَعَكَ حَوَاتًا فَتَجْعَلُهُ فِي مِثْثِلٍ، فَحَيْثُمَا فَقَدْتَ الْحَوْتَ، فَهُوَ ثَمَّ، فَأَخَذَ حَوَاتًا فَجَعَلَهُ فِي مِثْثِلٍ.

ثُمَّ انْطَلَقَ وَانْطَلَقَ مَعَهُ فَتَأَهُ يُوْضِعُ بِنُ لُون، حَتَّى آتَى الصُّخْرَةَ وَضَعَا رُؤُوسَهُمَا فَتَأَمَّا، وَأَضْطَرَبَ
الْحَوْتَ فِي الْمِثْثِلِ فَخَرَجَ مِنْهُ، فَسَقَطَ فِي الْبُحْرِ، فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبُحْرِ سَرَبًا، وَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنِ
الْحَوْتَ جَزِيَةَ الْمَاءِ، فَصَارَ عَلَيْهِ مِثْلُ الطَّاقِ، فَلَمَّا اسْتَبَقَطَ نَسِيَ صَاحِبَهُ اَنْ يُخْبِرَهُ بِالْحَوْتَ، فَانْطَلَقَا
بِقِيَّةِ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا، حَتَّى إِذَا كَانَا مِنَ الْعَدْبِ، قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ: ائْتِنَا غَدَاةً لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا
هَذَا نَصَبًا قَالَ: وَلَمْ يَجِدْ مُوسَى النُّصْبَ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ، فَقَالَ لَهُ فَتَاهُ:

أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْثِقْنَا إِلَى الصُّخْرَةِ فَلْيَاي نَسِيتَ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَيْنَاهُ إِلَّا الشُّبْحَانَ أَنْ أَدْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا، قَالَ: فَكَانَ لِلْحُوتِ سَرَبًا، وَلِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا، فَقَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا.

قَالَ سَفِيَانُ: يَزْعُمُ نَاسٌ أَنَّ بِلْكَ الصُّخْرَةِ عِنْدَهَا عَيْنُ الْحَيَاةِ لَا يُصِيبُ مَاوُهَا مَيْتًا إِلَّا عَاشَ، قَالَ: وَكَانَ الْحُوتُ قَدْ أَكَلَ مِنْهُ، فَلَمَّا فَطَرَ عَلَيْهِ الْمَاءَ عَاشَ، قَالَ: فَرَجَعَا يُقْصَانِ آثَرَهُمَا حَتَّى اتَّخَبَا إِلَى الصُّخْرَةِ، فِإِذَا رَجُلٌ مُسْجَى بِثَوْبٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى، فَقَالَ الْخَضِرُ: وَأَيُّ بَارِئِكَ السَّلَامُ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: مُوسَى بِنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَتَيْتُكَ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُسُلًا، قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا، يَا مُوسَى! إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنَ اللَّهِ عَلَّمْتِيهِ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ مِنَ اللَّهِ عَلَّمْتَكَ اللَّهُ لَا أَعْلَمُهُ، قَالَ مُوسَى: سَتَجِدُنِي إِِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا، فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْتَلْئِنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا، فَانْطَلَقَا مَهْمِسَيْنِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ بِهِمَا سَهِينَةٌ فَكَلَّمُوهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمْ، فَعَرَفُوا الْخَضِرَ فَحَمَلُوهُ بِغَيْرِ نَوِيٍّ، فَلَمَّا رَكِبَا فِي السَّهِينَةِ لَمْ يَلْمَجَا إِلَّا وَالْخَضِرُ قَدْ قَلَعَ لَوْحًا مِنْ الْوَجِ السَّهِينَةَ بِالْقُدُومِ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوِيٍّ، عَمَدَتْ إِلَى سَهِينَتِهِمْ فَعَرَفْتَهَا تَنْفِرُ أَهْلَهَا، لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِسْرَافًا، قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا، قَالَ: لَا تَوَاضِعْني بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُهَيِّئْني مِنْ أَمْرِي عُسْرًا، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَكَانَتْ الْأَوَّلِيَّ مِنْ مُوسَى نِسِيَانًا.

قَالَ: وَجَاءَ عَضْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّهِينَةِ فَتَقَرَّرَ فِي الْبَحْرِ نَقْرَةً، فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا نَقَصَ عِلْمِي وَعَلِمْتُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ مَا نَقَصَ هَذَا الْعَضْفُورُ الَّذِي وَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّهِينَةِ مِنْ هَذَا الْبَحْرِ.

ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّهِينَةِ فَبَيْنَمَا هُمَا مَهْمِسَيْنِ عَلَى السَّاحِلِ إِذْ أَبْصَرَ الْخَضِرُ غُلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَامَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ رَأْسَهُ، فَأَقْتَلَعَهُ بِيَدِهِ فَقَتَلَهُ، فَقَالَ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا؟ قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا، قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأَوَّلِيَّ، قَالَ: إِنَّ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاجِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا.

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا آتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَأَقَامَهُ، قَالَ: مَا لِمَ، فَقَالَ خَضِرٌ بِيَدِهِ هَكَذَا فَأَقَامَهُ، فَقَالَ مُوسَى: قَوْمٌ آتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُطْعَمُونَا وَلَمْ يُضَيَّفُونَا، لَوْ شِئْتَ لَأَتَّخَذْتَ عَلَيْهِمْ أَجْرًا، قَالَ: هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأَتَّبِعُكَ بِمَا وُجِدَ مَا لَمْ تَسْتَطِيعَ عَلَيْهِ صَبْرًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَوَدَدْنَا أَنْ مُوسَى كَانَ صَبْرًا حَتَّى يَقْضَى اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ حَبْرِهِمَا (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ٧٤، وَمُسْلِمٌ: ٢٣٨٠، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٣١٤٩، وَالتَّطَبْرِيُّ: ٢٣٢٠٨ وَ ٢٣٢٠٩، فَتَحَ الْقَدِيرُ ج ٢، ص ٣٦٥ وَ ٣٦٦).

واتە: سەئىدى كۆرى جوبەير (كە يەككە لە زانايانى تايغىن)، دەلتىن: بە ئەبىدولئەلى كۆرى ئەبباسم گوت: (خو لە خوئى و بايى رازى بىن)، ئەفوليكالىيى، ئەوئىش يەكك بوو لە زانايانى تايغىن و واپىدە چىن لە زانايانى جوولە كە بوو بىن، پىتى وايە كە مووساى ھاوئەلى (خەبىر)، جىيايە لە مووساى كە ھاوئەلى بەنى ئىسرائىل (گەلى جوولە كە) بوو، ئەبىدولئەلى كۆرى ئەبباس گوت: تەو دوزمەنى خو بە ھەلەدا چووە، ئەتەوان وشەى (گەب) يان بە ماناى (أخطأ)، واتە: بە ھەلەدا چووە بە كارھىناو، تىجا ئەو بە سەرھاتە دەگىرتەو، دەلتىن ئوبەى كۆرى كەعب بۆى باسكردىن كە گوتى لە پىتغەمبەرى خو بوو ﷺ دەفەرموو: رۆژىك مووسا وتارىدا لە نىو گەلى بەنى ئىسرائىلدا، پرسىارى لىكرا: چ كەسك لە ھەموو كەس زاناترە؟ گوتى: من، خو ﷺ لەسەر تەو سەرزەشتى كرد، كە بۆچى زانىارىيى بۆ لای ئەو نەگىرايەو، ئەمبەستى ئەو دەبوو بلىتى: من لە خو زاناترم، بەلام ەك ئەدەب و رىز بەرانبەر بە خو، دەبوو گوتى: خواي پەرورەدگار و لە نىو بەندەكانىشيدا من، خو سەروشى بۆ كرد: من بەندەيەكم ھەيە لە جەمسەرى دوو دەريايەكان لە تۆ زاناترە، واتە: لەو شوئەنى كە دوو دەريايەك لىتى پىك دەگەن، كە بە تەئكىد بۆ مووسا ﷺ زانراو بوو، ئەو دوو دەريايە كوئىن؟ كە ەك دوايى باسى دەكەين: دوو رەوبارن، مووسا ﷺ گوت: پەرورەدگارم! ئەو بەندەيە تۆ چۆن بدۆزمەو؟ خو فەرموو: ماسىيەك لەگەل خۆت ھەلەدەگرى و دەپخەيە (مەكەلەو) (مەكەل شىتان تىكردو، يانى: پرىسكە، يان: خورجىن، يان: تۆرەكە)، لە ھەر شوئىك ماسىيەكەت ون كرد، ئەو بەندەيەى من لەوئىيە، ماسىيەكى ھەلكرت و خستىە نىو مەكەلەو (خستىيە نىو ئەو تۆرەكەو پرىسكەيەو پىتى بوو) دوايى رۆيشت و، لاوئەكەيشى لەگەلشيدا چوو (ئەو گەنجەى خزمەق دەكرد و بەردەستى بوو، يوشەى كۆرى نوون)، رۆيشت ھەتاكو گەيشتە لای گابەردىك، (دیارە شوئىكى زانراو بوو)، لەوئى سەرخەويكىيان شكاند (دیارە ماندوو بوون)، ماسىيەكەش ھەلەزۆقى لەنىو تۆرەكە كە ھاتە دەرتى و، كەوتەو نىو دەريا و، بەنىو دەرياكەدا، رىى خوئى گرتەبەر (يان رىيەكى پەنھانىيى گرتەبەر) خواش ﷺ ئەو ئاوەى كە ماسىيەكەى پىدا رۆيشت، ەك نەفەقەك ھىشتەو، (ئاوئەكە وىك نەكەوتەو) ەك موغىزەيەك بۆ مووسا ﷺ و نىشانەيەكيش كە دوايى پىتى بزائەو، ئاوەكەى بەو شىوئەيە ھىشتەو، كاتى مووسا خەبەرى بۆو، ھاوئەلەكەى (واتە: ئەو گەنجە بەردەستەى لە خزمەتيدا بوو)، لەبىرى چوو ھەوائى ماسىيەكەى پىن بدات، (ئەگەرنا يوشەع ئاگاي لى بوو، كە ماسىيەكە رۆيشتو) ئىدى ئەو رۆژە (كە رەنگە كاتى نىوئە رۆ بوو بىن، سەرخەويكىيان شكاند بىن)، ئەوئى كە مابۆو لە رۆژەكە و شەوئەكەش

ھەر رۆيشتن، ھەتا سەيىن، لە سەبە يېنىدا مووسا بە بەردەستە كەي خۆي {بە گەنجه كەي} گوت: نيورۆژە كە مان بۆ يېنە ئەو خواردنەي كە ھەلمانگرتوھ بيخۆين، بيگومان لەم سەفەرماندا تووشى ماندووئيتيى بووين، مووسا عليه السلام ھەستى بە ماندووئيتيى نە كرد، تاكو لەو شوننە رەت بوو كە {خوا} فەرمانى پيكرىد بوو، گەنجه بەردەستە كەي پىي گوت: لە يادتە ئەو كاتەي چووينا لاي گابەردە كە من ماسيە كەم، لەوئى لىبىر چوو، ھەر شەيتانىش لەبىرى بردمەو، كە بۆق باسبەكەم و، ماسيە كە لەوئى پيگەي خۆي لە دەريادا گرتەبەر، {ھەلبۆقە نىو دەريايە كە، دەبى وەك موعجيزەيەك بۆ مووسا زىندوو بوويىتەو، ياخود ھەر نيوھ زىندوو بووھ كە خستويانەتە نىو توورەكەوھ} ئەو شىوھ رۆيشتنەش بۆ ماسيە كە وەك نەفەقئىكى لىھات و، بۆ مووسا گەنجه كە شى شىتىكى جىي سەرسوورمان بوو، {دوايى كە بە شوننى خۆياندا گەپرانەو، تەماشە دەكەن، ئاوەكە ئەو شوننى ماسيە كە پييدا رۆيشتو، وەك بەستى، وەك تاقيكى لىھاتوھ} مووسا عليه السلام گوت: ئەوھ بوو كە ئىمە لىي دەگەپراين، بۆيە بە شوننە وارى خۆياندا پشكەرانە گەپرانەو.

{لىرە سوفيان قسەيەك دەكات، سوفيانىش يەكئىكە لە گىرەروھەدەكانى ئەو فەرمودەيە، ئەوھ قسەي خۇيەت، نەك فەرمايىشتى پىغەمبەر بى عليه السلام كە ئەوھ پىي دەگوتى: {مۇرچ}، واتە: خستويەتە نىو دەفەكەوھ،} سوفيان گوت: خەلئىك پىيان وايە كە لە لاي ئەو گابەردە، كانياوى ژيان {ماء الحياة} ھەيە، ئاوەكەي بە ھەر مردووئىك بگەوئى، زىندوو دەيىتەو، ئەو ماسيەش چەند دۆپەيەكئى ئەو سەرچاودى پىكەوت و زىندوو بۆوھ. {ئەمە قسەي سوفيان كورى عوبەينەيە و مەبەستيش لە خەلئىك يان {وھب بن مئبە} يان {كعب الأجرار}، بەلام ئەوھ فەرمايىشتى پىغەمبەر نىي عليه السلام، ئنجا دىتەوھسەر بەسەرھاتەكە}.

دەلئ: ئنجا گەپرانەوھ بە شوننى پىي خۆياندا، شوننى پىي خۆيانىان دەپشكىنى {بۆ ئەوھى برانن بە كوئىدا ھاتوون! بەويىدا بچنەوھ} ھەتا گەيشتنەوھ لاي گابەردەكە، تەماشايان كرد: لەوئى پياوئىك بە پۆشاكىك خۆي داپۆشيوھ {خەوتووھ} مووسا عليه السلام سالاوى لىكرد، {خضر} يىش گوت: كوا لىرە سەلام ھەيە؟ {واتە: خەلئىك ئىرە سەلام لە يەكدى ناكەن، وا ديارە شوننىك بووھ كە خەلئىك نامسوئمانى لى بووھ، ياخود سەلام مەبەست پىي ئاشتىي و سەلامەتتەيە} مووسا گوت: من مووسام، گوت: مووساى بەنى ئيسرائىل؟ گوت: بەلئى، ھاتووم تاكو لەوھى كە خوا فىرى كردوو، زانىارىيەك بە ئامانج گەيەنەرم فىر بگەي، ئەويش پىي گوت: بە دلئايىي تۆ لەگەل مندا مەدار ناكەي {خۆت پاناگرى}، ئەي مووسا! من زانىارىيەكەم ھەيە خوا فىرى كردوو، تۆ نايزانى، تۆش زانىارىيەكت

هەبە، خوا فیری کردووی، من نابزانم، مووسا عليه السلام گوئی: ئەگەر خوا بیهوێ دەمینی که خۆراگر دەبم و، هیچ بێ فەرمانیشت ناکەم، (سەرپێچی لە هیچ فەرمانیکت ناکەم).

(خَضر) پیتی گوت: باشە ئەگەر شوێنم دەکەوی لە بارەى هیچ شتیگەوه، پرسیارم لێ مەکه، تاكو خۆم بۆت دەدوێم، (بۆت پوون دەکەمەوه).

رۆیشتن لەسەر کەناری دەریایە که کەشتیەك بەلایندا تێپەری، قسەیان لەگەڵدا کردن، که هەلێانگرن، ئەوانیش (خَضر) بیان ناسی، (دیارە شوێنی نیشتەجێ بوونی هەر تەوێ بووه)، بەبێ کرێ هەلێان گرتن (ئۆل) بەو کرێه دەگوتری، که دەدرێ بە بابای کەشتیوان (کاتی که سوارى کەشتیەكە بوون، کوپەر (خَضر) یەکیک لە تەختەکانی کەشتیەكەى بە تەورێک شکاند (هەلێ قەند)، (دیارە لایەکی کەشتیەكە بووه بەشتیوێهەك که وابێتە بەرچاو کەشتیەکی خراپ و تیکدراوه) مووسا عليه السلام پیتی گوت: کۆمەلە خەلکێک تیمەیان بە بێ کرێ هەلگرتوه، که چى تۆ کەشتیەكەیان کون کرد، که سەرەنجام خەلکەكەى بخنکین! بەراستی کارێکی ناقۆلاو خراپت کرد؟

(خَضر) پیتی گوت: ئەدی پێم نەگوێ: ناتوانی لەگەڵ مندا خۆت رابگری؟ مووسا عليه السلام گوئی: بە هۆی شتیگەوه که لەبیرم چوو، لێم مەگره و، لە کاری خۆمدا زۆر بارگراویم مەخە سەر شان، (زۆر سەغڵەتم مەکه) دەلێ: پیغەمبەرى خوا عليه السلام فەرمووی: ئەم یەكەمجاره لە مووساوه بە هۆی لەبیر چوونهوه بوو (لە بیری چوو که مەرجی لەگەڵدا گرتوه، که نابێ لە هیچ شتێک لێی بپرسن).

دەلێ: لەو کاتەدا چۆلەکەبەك هات لەسەر قەراغی کەشتیەكە نیشت و، دەندووکیکی لە ئاوی دەریادا، (خَضر) پیتی گوت: زانیاری من و زانیاری تۆ، بە ئەندازەى ئەو ناوێهە که ئەو چۆلەکەبەك لە ئاوی دەریا هەلێکرت و، ئەنیا ئەوهەندەى لە زانیاری خوا کەم کردۆتەوه، (واتە: زانیاری من و تۆ لە چاو زانیاری خوا، بە ئەندازەى ئەو ناوێهە که بەدەندووکی ئەو چۆلەکەوه هاتوه، لە چاو ئاوی دەریا)، دواى لە کەشتیەكە هاتنه خوار، لە کاتیکدا که لە کەناری دەریادا دەرویشتن: (خَضر) کوپێژگەبەکی دی لەگەڵ مێرمندالەکانی دیکەدا یاری دەکرد، (خَضر) یەکسەر سەری گرت و سەری هەلقەند (بە دەستی خۆی کوشتی)، مووسا عليه السلام پیتی گوت: چۆن نەفسێکی پاک، بەبێ ئەوهی کەستیکی کوشتین، کوشتن؟ بەراستی کارێکی زۆر خراپ و ناقۆلات کرد، ئەویش گوئی: ئەدی پێم نەگوئی: ناتوانی خۆت لەگەڵ مندا مەرزەم بکەى (خۆت رابگری)؟ پیغەمبەر دەفرمووی

ﷺ: ئەوھىيان لە جارى يەكەم توندتر بوو (واتە: (حَضْر) گلهیى و سەرزەنشتییه کەى بۆ مووسا توندتر بوو) نىجا مووسا ﷺ گوتى: ئەگەر لەمەودوا لە بارەى ھەر شىتیکەو، لىم پرسى، ھاوھلایەتییەم مەکە، چونکە لە لای منەوھ گەیشتووبە بەلگەو پاساو کە ھاوھلایەتییەم نەکەى.

دەلتى: رۆیشتن ھەتا گەیشتنە شوئىتى، چوونە لای خەلکى ناوھدانىیەك، داواى خواردنىان لىکردن، بەلام ئەوان رازى نەبوون، نەك ھەر خواردنىان پىت بەدن، بەلكو تەنانەت فەرموشیان بکەن (واتە: مێوانداریان بکەن) بەلام دیوارىکیان بینى، خەرىكى پووختى بوو (دیوارىكى لار) لىدى (حَضْر) بە دەستى نامازەىھەكى بۆ کردو پاستى کردوھ، (لە شوئىتى دیکەدا ھاتوھ لە گىراوھى دیکەدا، کە دانىشتوھ دیوارەکەى ھەلۆھشانىدۆتەوھ، دووبارە دروستى کردۆتەوھ) ^(۱) مووسا ﷺ بە رەخنە گرتەوھ گوتى: خەلکىک کە تىمە ھاتىن بۆ لایان و نامادە نەبوون، خواردمان بەدەنتى و مەنکەنە مێوانى خوئان، تۆش ئەو دیوارەیان بۆ چاک دەکەىھوھ! دەتتوانى لە بەرانبەر چاککردنەوھى دیوارەکەدا، کرئیان لىوھربگرى!

(حَضْر) پىتى گوت: لىرە لىنک جىابوونەوھى من و تۆبە، لەمەودوا ھەوآل و سەرنجام و حکىمەتى ئەوھى کە نەتتوانى لە بەرانبەرى دا خۆت رابگرى، پىت رادەگەبەنم، پىغەمبەر ﷺ دەفەرموتى: (وَدِدْنَا أَنْ مُوسَى كَانَ صَبْرًا حَتَّى يُفْصَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ خَيْرِهِمَا)، حەزەمان دەکرد مووسا خوئى راکرتبایە، تاكو خوا ﷻ شتى دیکەش لە ھەوآلى سەرسورھىتەرى ئەوامان بۆ بگىرتەوھ.

(۲) - نایا ئەو بەندە چاکە بۆچى ناوى لىتراوھ (حَضْر)؟

{عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّمَا سُمِّيَ الْحَضْرُ، لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرَوْةٍ بَيْضَاءَ، فَأِذَا هِيَ تَهْتَزُّ مِنْ خَلْفِهِ حَضْرَاءً} (أخرجه البخاري: ۳۴۰۲).

واتە: ئەبو ھورەىرە رەزى اللہ عنہ لە پىغەمبەرەوھ دەگىرتەوھ ﷺ کە فەرمووبەتى: (حَضْر) بۆبە ناوى لىتراوھ (حَضْر)؟ (بە کوردیى ھەر دەلین: خدر، کە ھەر لە (حَضْر) ھوھ ھاتوھ)، چونکە لەسەر فەروھىھەكى سەپى دانىشت (لە سەر کەوئە ناژەلئىكى سەپى دانىشت)، یەكسەر کە ھەلسا، لە پشتیەوھ سەوزى دەکردوھ، سەوز بوو بوو.

نایا ھەر ئەوجارە شوئىتەکەى سەوز ھەلگەراوھ، یان بەردەوام وابووھو لەسەر ھەر شوئىتیک دانىشتبایە، ئەو شوئىتە سەوز دەبوو؟ ھەردووک ئەگەرى ھەن و، وادیارە (حَضْر)،

(۱) دواتر ئەو رىوایەتەش دىئىن.

نازناوی بووه، واته: نهو کهسه‌ی که وه‌سف کراوه به سه‌وزی، بیگومان سه‌وزیش
 رهمز و هیمای پست و پیز و بهره‌کته، نه‌گه‌رنا واپتده‌چئ ناویکی دیکه‌ی هه‌بووبی.

(٣)- نهو فه‌رمووده‌یه که پیش‌تریش به ریوایه‌تیک دیکه هینامان: (عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْنَا وَعَلَى مَوْسَى، لَوْ صَبَرَ لَقَضَى اللَّهُ عَلَيْنَا، مِنْ حَبْرِهِ وَلَكِنْ قَالَ: إِنَّ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي) (أخرجه مسلم: ٢٢٨٠، والترمذي: ٣١٤٩، النسائي في تفسيره: (٣٢٧ و ٢٢٨)، (الطبري): ٢٢٢٠٩.

واته: توبه‌ی کوری که عب ﷺ ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: به‌زیدی خوا
 له‌سهر تيمه و له‌سهر مووساش بی، نه‌گه‌ر خو‌ی راگرتبایه، خوا هه‌والی سه‌سورپه‌ته‌ری
 زیاتری (خضری) بؤ تيمه ده‌گپرایه‌وه، به‌لام مووسا گوئ: نه‌گه‌ر له‌مه‌ودوا له‌ باره‌ی هه‌ر
 شتیکه‌وه پرسیارم لی‌کردی، هاوه‌لایه‌تیم مه‌که.

(٤)- پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموئ: (الغلام الذي قتل الخضر، طبع يوم طبع كافرًا، ولو أدرك لأرهبك أبويه
 طغيانًا وكفرًا) (أخرجه مسلم: ٢٦٦١، وأبو داود: ٤٧٠٥ و ٤٧٠٦، والترمذي: ٣١٥٠، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ).

واته: نهو می‌رمندا‌له‌ی که (خضری) کوشتی، نهو هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه له‌سهر کوفر
 سروشتی‌زا بوو، نه‌گه‌ر با‌لغ بووبایه، باب و دایکیشی تووشی سه‌رکیشی و کوفر ده‌کردن.

(٥)- (عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَنَّهُ قَرَأَ: ﴿فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ
 وَهُوَ مِنَ الْكُهْفِ، ثُمَّ قَالَ: فَهَذِهِ، ثُمَّ قَعَدَ يَبْنِيهِ﴾ (أخرجه ابن الأثير في المصاحف، وابن المردويه.

هه‌روه‌ها تهم بیژده لهو فه‌رمووده‌یه‌دا، که تینبو عه‌باس له‌ توبه‌ی کوری که‌عبه‌وه
 هیناویه‌ق و بوخاری و موسلم هیناویانه، له‌ویشدا هاتوه.

واته: توبه‌ی کوری که عب ﷺ ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تهم ئایه‌ته‌ی که خو‌پنده‌وه:
 ﴿فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ ...﴾ (الکھف، دوایی فه‌رمووی: دیواره‌که‌ی پروخاند
 (نهو دیواره‌ لاره‌ی که خه‌ریک بوو پرووخئ، پروخاندی) دوایی دانیشئ، دووباره
 دروستی کرده‌وه.

لی‌رده‌دا بهو شی‌وه‌یه هاتوه، به‌لام له‌ ریوایه‌ق دیکه‌دا که پیش‌تره‌هینامان ده‌فه‌رموئ:
 به‌ده‌ستی ناماژه‌ی بؤ کردو دیواره‌که راست بووه، وه‌ک که‌رامه‌تیک نه‌گه‌ر په‌کیک بووبیت
 له‌ دؤستانی خوا، یاخود وه‌ک مو‌عجزه‌یه‌ک نه‌گه‌ر په‌کیک بووبی له‌ پیغه‌مبه‌ران (علیهم
 الصلاة والسلام) نهو رایه‌ش هه‌یه.

دوو زانیاریی دیکه، له باره‌ی مووسا و خضروه‌و :

یه‌که‌م: یوشه‌عی کوری نوون، یه‌کیکه له‌و دوازده (۱۲) که‌سه‌ی که مووسا عليه السلام کاتی خوی ناردنی تاکو زانیاریی دهر‌باره‌ی سهر زه‌مینی که‌نعان - که له لای حه‌له‌ب و حه‌بروونه - چل (۴۰) پوژیان پیچوو، هه‌روه‌ها به‌کیک بوو له‌و دوو که‌سه‌ش که به‌نی ئیسرا‌ئیلیان هاندا: بچنه یتو سهر زه‌مینی که‌نعانه‌وه، که له سوورده‌ی (المائدة) دا هاتوه: ﴿ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخْفَوْنَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ عَلَيْهِمْ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ المائدة.

واته: یه‌کێ له دوو پیاوه‌کان، له‌وانه‌ی ترسی خویان هه‌بوو، (نه‌ک ترسی دوژمنانان)، گوتیان: کت و پر لیبان بچنه یتو دهر‌وازه‌ی شاره‌که‌وه و، ته‌گه‌ر یتوه کت و پر لیبان بچنه ژوو، به‌سه‌ریاندا زال ده‌بن و، پشتیش به‌ خوا به‌ستن، ته‌گه‌ر بر‌وادارن.

{یوشه‌عی کوری نوون} له ده‌وری سالی (۱۶۶۳) ی پێش زاین له دایک بووه و، له ده‌وری سالی (۱۳۵۳) ی پێش زاین دا، کۆچی دوایی کردوه، واته: ته‌مه‌نی سه‌دو ده (۱۱۰) سال بووه، (محمد الطاهر بن عاشور) خاودنی (التحریر والتنوير)^(۱) ته‌و زانیاریه‌ی هیناوه.

دووهم: (محمد الطاهر بن عاشور) پاره‌کی جوان دین، که هه‌ندیک له زانیانی دیکه‌ش گوتویانه، ده‌لن: ﴿وَجَمْعُ الْبُحْرَيْنِ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُخْتَلَفَ فِي أَنَّهُ، مَكَانٌ مِنْ أَرْضِ فِلَسْطِينَ، وَالْأَطْهَرُ أَنَّهُ مَصْبٌ نَهْرِ الْأُرْدُنِّ فِي بَحْرَةِ طَبْرِيَّةَ، فَإِنَّهُ النَّهْرُ الْعَظِيمُ الَّذِي يَمُرُّ بِجَانِبِ الْأَرْضِ الَّتِي نَزَلَ بِهَا مُوسَى «عَلَيْهِ السَّلَامُ» وَقَوْمُهُ، وَكَانَتْ تُسَمَّى عِنْدَ الْإِسْرَائِيلِيِّينَ بَحْرَ الْجَلِيلِ﴾^(۲).

واته: (مَجْمَعُ الْبُحْرَيْنِ) نابی پاجیایی له‌و باره‌وه هه‌بی، که جه‌مه‌ری دوو ده‌ریا‌یه‌کان (شونی به‌ یه‌که‌یه‌ستنی دوو ده‌ریا‌یه‌کان)، شو‌نیکه له‌سه‌ر زه‌مینی فه‌له‌ستین، واش زیاتر پیده‌چن: ته‌و شو‌نه‌ی بی‌که‌ه‌وه‌ری توردنی ده‌چینه یتو، له ده‌ریا‌چه‌ی ته‌به‌ریه، چونکه نه‌وی ته‌و پووباره‌ه‌وه‌ریه {خوا عليه السلام له قورتاندا پووباری گه‌وره‌شی به (بحر) ناو برده‌وه} که به لای ته‌و سه‌ر زه‌مینه‌دا ده‌روا، که مووسا قه‌ومه‌که‌ی لی‌ی بوون، کاتی که له میسه‌روه‌ه‌اتوون، مووسا قه‌ومه‌که‌ی له‌و سه‌ر زه‌مینه‌ نیسته‌چن بوون، ته‌و کاته ئیسرا‌ئیلیه‌کان پێیان ده‌گوت: (بَحْرُ الْجَلِيلِ) {واته: به‌ ده‌ریا‌چه‌ی ته‌به‌ریه‌یان ده‌گوت: (بَحْرُ الْجَلِيلِ)، واته: ده‌ریای جه‌لیل}.

(۱) ج ۱۵، ص ۳۶۰.

(۲) ج ۱۵، ص ۳۶۲.

مانای گشتی نایه تهاکان

خوا عَلَيْهِمْ ناوا دهست یتده کات، دهفه رموی: وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ، ههروهها یاد بکه وه تهی موحه مهده عَلَيْهِمْ! یان ههه که سیک که قورئان ده خوئنی، چی یاد بکاته وه؟ کاتی موسا به بهردهسته لاهه کی خوئی گوت:

(فتی) وه ک چۆن به که نهج ده گوتری، له رووی ته مه نه وه به بهردهسته و خزمه تکارو ههه که سیک که هاوه لی مروقه وه، له بهر دهستی دابه وه، هاوکاریی ده کات و خزمه تی ده کات، به وهش ده گوتری، بویه من ناوام لیکدا وه ته وه:

به لاهه بهردهسته که کی خوئی گوت: که گوتراوه: یوشه چی کوری نوون، بووه، چی پی گوت؟

لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا، وازناهیئم له رۆیشتن، یاخود بهرده وهام ده بم له سههه رۆیشتن، تاکو ده که مه جه مه سههه ری دوو دهه ریبه کان، واته: شوئینی یتکه هیشتهی دوو ناوه زۆره کان.

یاخود: ماوهیه کی زۆر ده رۆم، عهزمم جه زم کردوه که بکه مه تهو شوئنه، یان ده بی بکه مه تهو شوئنه، یان زۆر برۆم.

نجا تیمه یتشتهه که فهه مایشتهه کاغان هینا، یتستا ده زانین بوچی موسا عَلَيْهِمَا وایکوته؟ له بهر ته وهی خوا پی فهه مووه و ئاگاداری کردوته وه که له وئی بهنده یه کم ههیه، لهو شوئنه، ده توانی بیینی که زانیاریه کی له لایه، تو له لات نیه، که واته، موسا عَلَيْهِمَا به دوای زانستدا کهههه، عهزمی جه زم کردوه که یان: ده بی ماوهیه کی زۆر بروات، یان ده بی بکاته تهو شوئنه.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا خُرُوجَهُمَا فَأَتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَعْرِ سَرَبًا، کاتیک که هیشته جه مه سههه ری ئیوانیان، ماسیه که یانیا له بیرچوو و، ماسیه که پی خوئی له ئیو ده ریادا گرت بهه، ریبه کی په نهان، یاخود سهههه و ژیر بووه، هه لبرۆقه ئیو ده ریاو، تهو شوئنهش که پیندا رۆیشتوه، خوی پهروهه دگار وهه موعجیزه یه (شتیکی یاساډ) هیشتهو یه ته وه، وهه کوئیک، وهه نه فهه قیک هیشتهو یه ته وهه، ناوه که ی ویک نه که وتوته وهه.

﴿ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتْنِهِ ءَايِنَا غَدَاءَنَا ﴾، کاتیک لهو شوئنه رت بون، وهک پیشتر له فمرموده که دا هینامان: له نزیک شه شوئنه گابهردیکی لیبووه، پشویه کیان لهوئی داوه سه رخواه ویکیان شکاندوه، لهو کاته دا ماسیه که لهو تووره کهو شته ی که مووسا علیه السلام تیخستوه و، خواه بوی کردوه به نیشانه، که له هر شوئنیک، شه ماسیه زیندوو بووه، یان له هر شوئنیک ماسیه که نه ما، شه به نده یه ی من لهو شوئنه یه، بوی کردوو به نیشانه.

به لام دیاره یوشع له بیری چووه، به مووسا علیه السلام بلتی: شهوه لهو شوئنه ماسیه که به ره لدا بووه ووی و هه لبروقیه نیو ده ریا، نجا که له بیری چووه، لهوئی تپه ریون و رقیشتون، (وهک له فمرموده که دا هاتوه)، شهوه ی لهو روزه ما بووه، هه مووی رقیشت و، شهوه که شی هر رقیشت، به یانیش هر رقیشت، نجا کاتیک لپی تپه ریون و ماوه یه کی چاک رقیشتون، مووسا به لوه به رده سته که ی خوی گوت: ﴿ ءَايِنَا غَدَاءَنَا ﴾، شهو خواردنه ی که دامان بوو، له به یانی دا بیخوین، بومان بینه، با خواردنه که مان بخوین، ﴿ لَقَدْ لَعِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴾، به دلنایی تیمه له م سه فوره ماندا، تووشی ماندوویه تی بووین، نجا تایا خواردنه که هر ماسیه که بووه، که بیرزین؟! واینده چی خواردنه که شتیکی دیکه بووین، رهنکه دوئیش که هاتوو، لیان خواردین، نجا تایا نان و په نیر بووه، نانی پروت بووه، هه رچی بووه، به لام ماسیه که یان پیبووه وهک نیشانه یهک، له هر شوئنیک ماسیه که ون بوو نه ما، زیندوو بووه، شهوه نیشانه یه که شهو به نده چاکه یه ی خوا لهوئی، له فمرمایشته که دا هاتوه، دده رموی: هه ستیان به ماندوویه تیی و برسیه تیی نه کرد، تاکو لهو شوئنه تپه ریون، که لهو شوئنه تپه ریون، نجا هه ستیان به ماندوویه تیی و برسیه تیی کردوه.

﴿ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ ﴾، لوه به رده سته که ی پیی گوت: له یادته، کاتیک په نامان برده لای گابه رده کهو لهوئی پشوویکمان دا و سه رخواه ویکمان شکاند، ﴿ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحَوْتَ ﴾، من ماسیه که م لهوئی له بیرچوو، یانی: ماسیه که لهوئی رقیشت، به لام من له بیرم چوو پیت بلیم ﴿ وَمَا أَنَسَيْنَاهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ ﴾، ته نیا شه یانیش له بیری برده مهوه، که بوتی باسکه م، واته: رقیشته که یه بۆ باسکه م، که رقیشته نیو ده ریا و هه لبروقیه و زیندوو بوتوهوه، ﴿ وَأَتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴾، رپی خوی گرت بهر له نیو ده ریا دا، به شیوه ی که سه رسو ره نهر، سه رسو ره نهر یه که ی شهوه بووه، که شهو شوئنه ی (شهو ناوهی) ماسیه که پیندار رقیشتهوه، وهک نه فقه قیک، توونلیک ماوه شهوهوه، ناوه که ونک نه که وتوته وه.

﴿ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ ﴾. مووسا الطیثی: گوئی: نهوه (واته: نهو شوئنه)، نهوهیه که تیمه لئی ده که پزین، به دوایدا ده که پزین، ﴿ فَأَرْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴾، تنجا به شوئنه وارده کالی خوینادا پشکنه رانه گه پانه وه، به کوندا هاتن، له وئوه گه پانه وه.

﴿ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا ﴾، به ندهیه که له به نده کالی تیمه یان بینی، ﴿ ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا ﴾، که له لایه ن خوئمانه وه به زدییه کی تایه تمان پندا بوو و، له لایه ن خوئمانه وه زانیارییه کی دانسته مان فیرکرد بوو، واته: به بتی نهوهی خوی هه ولی بو دابتی، خوا به تایهت نهو زانسته ی فیر کرد بوو.

﴿ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَني مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴾. مووسا الطیثی: پنی گوئی: نایا ده گونجی شوئنت بکهوم، (پزیم ده دهی، مؤله تم ده دهی) له گه لت بم و بیمه هاوه لت؟ تاکو به شتیک له وهی که فیری کراوی، زانیاریی به نامانج گه یه نهرم فیر بکهی؟ واته: مهرج نیه هه رچی تو ده یزانی، هه موویم فیر بکهی، به لام به شتیکم فیر بکهی، که مایه ی به نامانج گه یشتنم و مایه ی سه ر راستیم بی، ﴿ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾، گوئی: به دناییی تو ناتوانی له گه لم دا مه دار بکهی و خو پراگر و دانبه خو داگر بی.

﴿ وَكَيْفَ نَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ، خُبْرًا ﴾، تنجا چو ن ده توانی خو پرا بگری و دان به خو ئندا بگری، له به رانه ر شتیک دا که پنی شاره زانی؟ واته: به روالهت پیچه وانه ی نهوهیه که تو ده یزانی، پیچه وانه ی نهو شه ر یعه ته یه که خوا بو تو ی ناردوه، ﴿ قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا ﴾، گوئی: نه گهر خوا بیه وئی خو پرا گرم ده بینی، ده مبینی خو پرا گر ده بم، ﴿ وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴾، سه ر پیچی، هیچ فه رمانتیک تو ناکه م.

﴿ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْتَأْذِنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴾، گوئی: تنجا نه گهر هه ر له گه لم دبی و شوئیم ده که وهی، ده ته وئی هاوه لایه تییم بکهی، مه رجیکم هه یه: له باره ی هیچ شتیکه وه لیم مه پرسه، واته: په خنهم لی مه گره، یان پرسیارم لی مه که، تاکو خو م له باره یه وه هه والت پی ده ده م و بو ت باس ده که م.

دیاره مووساش مه رجه که ی قبول کردوه.

﴿ فَأَنْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا لَقَدْ جِئْتُمَا شَيْئًا إِمْرًا ﴾، پویشتن، هه تا کاتیک که سواری که شتیه که بوون، که شتیه که ی کون کرد، هه ندی له ته خه کالی شکانندن.

﴿ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَنْفِرْ أَهْلُهَا ﴾، (مووسا) گوئی: آیا که شتیبه که ت کون کردو تینکدا، تاکو سه رنه نجام نهو تینکدانه ی تو، بیته هوی خنکاندنی خه لکه که ی، سوار بووه کانی؟! ﴿ لَقَدْ جِئْتَنَا بِمُرٍّ ﴾، به پراستی کارنی ناقولو خراپت کرد.

﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ مَعِيَ صَبْرًا ﴾، (خضر) پیس گوت: نه دی پیتم نه گوت: به دنیایی تو ناتوانی له که ل من دا خوراگری، ناتوانی خوت مه رزهم بکه ی و پرسیار نه که ی و ره خنه نه گری؟ ﴿ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ ﴾، (مووسا) گوئی: به هوی له بیرچوونه وه، لیم مه گره، واته: لیرسینه وه م له که ل دا مه که، سه رکونه م مه که، ﴿ وَلَا تُرِيحُنِي مِنْ أَمْرِي غَمْرًا ﴾، له حال و کاری خوشم دا، سه غله تیمم مه خه سه ر، که نه توانم به رده وام بم له که لت دا، زور سه رکونه و سه ر زه نشتم مه که، ﴿ فَأَنْطَلِقًا حَتَّىٰ إِذَا لَوِيًّا عَلَمًا فَقُلْتُ ﴾، دووباره رویشتن هه تا کاتیک که به میر مندالتیک اکوریزگه یه که، مندالتیکی نابالغ} که یشتن، به کسه ر (خضر) کوشتی.

﴿ قَالَ أَفَلَنْتَ نَفْسًا رَكِيَةً يَغِيْرُ نَفْسِ ﴾، (مووسا) گوئی: آیا نه فسئیکی پاکت کوشت (که جارنی نه که یشتوته سنووری نه ر که و ته سه ر شان، سنووری ته کلیف، تاکو گوناح بکات و له سه ری بنووسری، مانای وایه پاکه).

﴿ يَغِيْرُ نَفْسِ ﴾، بی ته وه ش که که سیکی کوشتی، به بی تو له، چون کوشت؟ ﴿ لَقَدْ جِئْتَنَا شَيْئًا نَكْرًا ﴾، به دنیایی کارنی زور ناقولو خراپت کرد.

﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ مَعِيَ صَبْرًا ﴾، (خضر) گوئی: نه دی به تو م نه گوت: که ناتوانی له که ل مند خوت رابگری و، ناتوانی دان به خوت دابگری؟ ﴿ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصْنِئْنِي ﴾، (مووسا) گوئی: نه گره له مه دووا له باره ی هه ر شتیبه که وه پرسیارم لیکردی، هاوه لایه تیمم مه که، ﴿ قَدْ بَلَّغْتَ مِنْ لَدُنِّي عَذْرًا ﴾، به پراستی له لایه ن منه وه که یشتووی به پاساو، واته: پوزشت هه یه، به لکه و پاساوت هه یه که چیدیکه هاوه لایه تیمم نه که ی، چونکه ده بیته سن جار که مووسا علی که مه رجه که ی ده شکینن.

﴿ فَأَنْطَلِقًا ﴾، دیسان روشتن، ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَنْبَأَ أَهْلَ قَرْيَةٍ أَسْتَطَعْنَا أَهْلَهَا ﴾، هه تا چوونه لای خه لکی تاوه دانیه که، داوای خواردنیان له خه لکه که ی کرد ﴿ فَأَبْوَأُ أَنْ يُضَيِّقُوهُمْ ﴾، به لام خه لکه که ناماده نه بوون بیانکه نه میوان، واته: ناماده نه بوون هه ر فهرمووشیان لیکهن، چ جای خواردنیان پی بدن! جاری وایه که سیک فهرموو له که سیک ده کات، پشوویک بدات، تاویک بخواته وه، به لام پوزشی بو دینیه وه، ده لن: خواردنمان نیه، یان

خواردمان ناماده نیه، به لّام تهوان ههر فهرمووشیان لّی نه کردن، ههر نه یانکرده میوانیش، ﴿فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ﴾، که چی دیوارنکیان تیدا بینی، که دهویهست پرووخی، واته: لار بوو بووه، ﴿فَأَقَامَهُ﴾، یه کسهر نهو بهنده چاکه (خغیر) نهو دیواره ی راست کردهوه.

تنجا نایا به ناماژی دهستی راستی کردهوه، وه که رامه تیک، یاخود وه که له ریوایه تی دیکه دا هاتوه، دانیش دیواره که ی پرووخت و دووباره به شیوه کی راست و دروست، به بی لاریی دروستی کردهوه؟! ههر دووک لای گونجاون.

﴿قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾، (مووسا علیه السلام) پتی گوت: ته گهر ویستبات دهتوانی کریی له به رانبه ردا داوا بکه ی، وه که له فهرمووده که دا هاتوه گوتی: خه لکتیک که ناماده نه بوون پارووه نایکمان بدهنی و، فهرموومان لّی بکه ن، چوّن دیواره که یان بو راست ده که یه وه به بی کری؟ واته: شایسته ی نهوه نین، ته گهرنا مووسا علیه السلام بو خوشی - وه که دوایی باسی ده که یین - به بی کری و پاداشت، هاوکاریی خه لکی کرده، به لّام لیره دا مه بهستی نهوه بووه: نهو خه لکه شایسته ی نهوه نین، یان له بهر نهوه ی پیوستیان به کریه که بووه، بو نهوه ی پارووه نایکی پی وه دهست بینن، زه مه نایکی پی بخوّن.

﴿قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَنِي وَبَيْتِكَ﴾، (بهنده صالحه که) پتی گوت: تیره لیک جیابوونه وه ی من و تو به، ﴿سَأُنَبِّئُكَ بِأَوَّلِ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾، له مه ودوا مانا و سه ره نجامی نهوه ی که تو نهتوانی له به رانبه ری دا خوّت رابگری، هه و آله که ییت پی ده دم، واته: حکمه ته که ییت بو روون ده که مه وه:

﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ﴾، ههر چی که شتیبه که بوو، هی کومه لیک خه لکی نه دار بوو، له ده ریادا کاریان ده کرد، (واته: کریکاریان ده کرد)، بهو که شتیبه خه لکیان سوار ده کرد و، شتیان بار ده کرد، کریان له خه لک وه ره دگرت، ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا﴾، تنجا ویستم: نهو که شتیبه عه ییدار بکه م، که م و کوریی تیدا په یدا بکه م، له بهر چی؟ ﴿وَكَانَ وِرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾، چونکه له پشتیان وه پادشایه که هه بوو، هه موو که شتیبه کی داگیر ده کرد.

لیره دا ههر چه ننده نه یه فهرمووه: (کُلُّ سَفِينَةٍ جَدِيدَةٌ)، ههر که شتیبه کی نوئی، یان: (كُلُّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ)، ههر که شتیبه کی باش، به لّام بهوه که پیشتی ده فهرموئی: ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ

أَعْيَبَا ﴿۱﴾، ویستم عهیداری بکهم، که واته: پادشایه که، که شتی عهیدار و کهم و کوپری تیدا هه بووی، نه ویستوه، گوتوو یه تی: که شتی چاک و ساغ و نویم بو بینن، تنجا نه گهر نه و که شتیهم عهیدار نه کردبایه، نه و نه دارانه (نه و خه لکه نه داره)، که شتیهمه کیان له ده ست ده چوو، به لأم که شتیهمه کیان به عهیه وه بو مینتته وه، با شتره له وه ی له ده ستیان بچن و، عهیه که شی به ناسانی چاک ده بیتته وه.

﴿وَأَمَّا الْفُلُورُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ﴾، به لأم هرچی کوپریزگه که (میر منداله که) ش بوو، باب و دایکی پروادار بوون، ﴿فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا﴾، ترساین که سه رکیشی کوفریان بخاته سه رشان، وه ختی که گه وه ده بی: ناچاریان بکاو واداریان بکات، به وه ی له خوا یاخی بن و بی پروا ده ریچن، ﴿فَأَرَادْنَا أَنْ يُبَدِّلَهُمَا جَنًّا كَمَا كَانَ زَكُوَّةً وَأَقْرَبَ رَجْمًا﴾، بویه ویستمان: پهروه ردگاریان بویان بکوژی به یه کیکی له پرووی پاکیه وه: با شتر و، له پرووی به زه ییه وه: نیزیکتر، واته: به مندالیک با شتریان بو بکوژی.

﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ﴾، هرچی دیواره که ش بوو، هی دوو میر مندال (دوو کوپریزگه) ی هه تیو بوو له شاره که دا و، خه زنه به کیان هه بوو، له بن دیواره که، تنجا نه گهر دیواره که پروو خابایه، خه زنه که کیان ده رده که وت، نه وانه ش دوو مندالی نابالغی بن ده ست لآت بوون، تنجا خه لکه که ش نه و خه لکه بی، که ناماده نین پارووه ناتیک بدن به میوانی ریوار!! مانای وایه نه وانه، له مالی هه تیوانیش نافکرن! ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾، تنجا نه وانه کاتی خوئی بابیان پیاویکی باش بووه و تیتستا نه ماوه، بویه فه رموویه تی: (یتیمین)، یانی: بابیان نه ماوه، تنجا که کاتی خوئی بابیان پیاویکی باش بووه، له بهر باشی بابیان، خوا ره حمی به دوو منداله نه بالغه که شی کردوه و ماله که ی بو پاراستوون، ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا﴾، تنجا پهروه ردگارت ویستی بگه نه حالته تی و تاقه ت و یتگه یشتی و یتگه یشتی، واته: بچنه تیو قوناغی پیاوه تیه وه و له قوناغی مندالی هه لبرن^(۱)، ﴿وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا﴾، نه و کاته ش خه زنه که ی خوئیان ده ریچن، ماله په نهان کراوه که ی خوئیان له بن دیواره که دا ده ریچن و، تنجا که بوونه پیاو ده ستوانن به زرگری له ماله که ی خوئیان بکهن، ﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾، نه وه ش به زه ییه ک بوو له لایه ن پهروه ردگارت وه، به و دوو کوپریزگه و به و بابه چاکه شیان، ﴿وَمَا قَلْبُهُمْ عَنْ آمْرِی﴾.

(۱) هه لبرن: تیه برن، ره تین.

نهم کاره شم که دیواره کهم راست کرده‌وه، ده‌شگونجی مه‌به‌ست هم‌موو هه‌رسن کاره‌کان بن، هه‌ر له خووه و له لایه‌ن خوومه‌وه، نه‌کردن، یانی: له گوتره نه‌و کاره‌و کاره‌کانی دیکه‌شم نه‌کردوون، به‌لکو به‌فرمانی خوا‌کردمن و، خوا بِأَمْرِ رَبِّكَ دنیای کردم که ده‌بنی وابکه‌م، خیر له‌وه‌دایه، ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا، نه‌وه‌ش سه‌ره‌نجام و حکمه‌تی نه‌وه‌بوو، که تو نه‌توانی له به‌رانبه‌ری دا خووت مه‌رزهم بکه‌ی و، خووت رایگری!

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

یاد بکه وه! کاتیک مووسا به لاهه که ی خوی گوت: له سه ر پویشتن به رده وام ده بم، تا کو ده گمه جه مسه ری دوو ده ریابه کان، یان پوژگارنکی زور ده پوم، ننجا کاتیک گه یشتنه جه مسه ری نیوانیان، ماسیه که یانیا ن له بیرچوو و، به ه لَبزوقین خوی سه ره وژیر کرده نیو ده ریاهه:

خوا ﷻ ده فهرموئی: ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ لَا آتِبِحُ حَقَّ أَتْلُغُ مَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِي حُقُبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا خَوْفَهُمَا فَأَتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦٢﴾

شیکردنه وه ی ئەم دوو ئایه ته، له حهوت برکه دا:

(١) - ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ﴾ یاد بکه وه! کاتیک مووسا به گهنجه به رده سه ته که ی خوی، گوت، واته: به و که سه ی که له گه لندابوو له بهر ده ستدابوو و خزمه تی ده کرد. (الفقی: الذکر الشّاب، والأنتی: الفتاة، واستعمل هنا مجازاً في الخادم والتابع، وهو يوشع بن نون من سبط أفرام).

(فتی) واته: تیرینه ی گهنج و، مینیه ی گهنج پین ده گوتری: (فتاة)، به لام لیره دا وشه ی (فتی) به کاره ی تراوه به مه جاز بو خزمه تکار و هاوه ل و به رده ست، که مه به ست پیی ایوشه ی کوری نوون) ه، له هۆزی نه فراییم، چی پیکوت؟

(٢) - ﴿لَا آتِبِحُ﴾ واته: واز ناهینم له پویشتن، یاخود به رده وام ده بم له سه ر پویشتن، هه ردووکیان یه ک مانایان هه به، چونکه: (بِرْح، يَبْرَحْ)، یانی: (رَأَى، يَرُؤَى)، پویشتن، لاجوو، لاده چن، ﴿لَا آتِبِحُ﴾ واته: (لاناچم)، واته: لاناچم له سه ر ریکا برین، یاخود (لا اترك)، واز ناهینم له پویشتن (لا أكف عن السير)، بوچی واز ناهینن؟.

(٣) - ﴿حَقَّ أَتْلُغُ مَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ﴾ هه تا کو ده گمه جه مسه ری دوو ده ریابه کان، واته: دوو ناوه زوره کان، له کوئی پینک ده گهنه وه، تا کو ده گمه وه، ﴿مَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ﴾ (مکان

اجتماعهما)، شونتنی کۆبوونه وه بیان و به یه ککه یشتیان، که وه ک پِشتَر باسماں کرد، واینده چن: (مَضْبُ نَهْرِ الْأَرْضِ فِي بَحْرِ الطَّرِيقَةِ)، پزُنکهی پروباری نوردون بَن له ده ریاچه ی ته به رییه دا، نهو شونتنه ی که پروباری نوردون تیییدا ده گاته تَبو ده ریاچه ی ته به رییه، که کاتی خَوی به نی نِسرانیل پِیان گوتوه: (بَعْرُ الْجَلِيلِ).

٤- ﴿أَوْ أَمْضَى حُقْبًا﴾، یاخود کاتیکی زۆر ده پۆم، (المُضِي: الذَّهَابُ وَالسَّيْرُ وَالْحُقْبُ: الزَّمَنُ الطَّوِيلُ)، (مُضِي) به مانای پوِشتن و پزَنکردن دئی و، (حُقْب) یش، یانی: زهمانیکی دریز، کاتیکی زۆر.

٥- ﴿فَلَمَّا بَلَغَا جَمْعَ بَيْنَهُمَا﴾، کاتن گه یشتنه جه مسه ری تَبوانیان، واته: شونتنی به یه ککه یشتنی تَبوانیان، (أَي بَلَاغًا: مَعْلًا يَجْمَعُ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ، وَبَيْنَ) اسم لِمَكَانٍ مَتَوَسِّطٍ شَيْئَيْنِ، کاتن که گه یشتنه تَبوانی دوو ده ریایه کان (شونتنی لَن پینککه یشتیان)، وشه ی (بَيْن) یش ناوه بۆ تَبوه راستی دووشتان.

٦- ﴿نَيْسًا حَوْثَهُمَا﴾، له وئ ماسیه که یانیاں له بیر چوو.

٧- ﴿فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا﴾، ماسیه که یان لهو تووره که وه دفره که تیییدا بووه، پزنی خَوی به په نهانی له تَبو ده ریادا گرته بهر، (سَرَب) یانی: وه ک تَوَيْلَتِكَ نهو شونتنه ی که ماسیه که ی پینا پزنی به تَبو ناوه که دا، وێک نه که وتبۆوه.

یاخود: له وئ هه لَبزوقیه تَبو ده ریا و سه ره و ژپَر بۆ تَبو ناوه که، چوو، چونکه (سَرَب)، وِپرای (نَفَق) به مانای (المَسَاكُ الْمُنْحَصِرِ)، شونتنی لَیژیش و به مانای (پوِشتن به ره و لَیژی) یش دئی.

تیره دا له بیر چوونه که ی پالداوته لای هه ردووکیان (نسیا) هه ره چنده یوشه ع له بیر ی چوو، به لَام که پینکوه بوون مانای وایه هه ردووکیان له بیران چوو، نه که رنا له بهر چاوی یوشه ع، بووه، وه ک دواپی بۆ مووسا عليه السلام ده گپرته وه، هه لَبزوقیه دته تَبو ده ریاکه، به لَام نهو له بیر ی چوو، بۆ مووسا عليه السلام ی باس بکات، ئیدی لهو شونتنه ماسیه که یان له ده ست زایه ده بئ و فه راموُشی ده که ن، له حَالَتِک دا که هه ر نه ویش نامرازی هینانه دی نامانجه که ی مووسا عليه السلام بووه، که دۆزینه وه ی به نده صالحه که به.

مهسه لهی دووهم:

ننجا کاتیک لئی تپه پرین و لهو شوینه ره تپوون، به لاوه به ردهسته که ی خوئی گوت: لهم سه فهره ماندا باش ماندوو بووین، نیورۆژه که مان {خواردنه که ی پۆژمان} بۆ بینه، با بیخوین! گوت: له یادته! کاتی بۆ پشوووان چووینه لای گابه رده که؟ له وئی ماسیه که م له بیرچوو و، ته نیا شه ی تانیش له بیرى بردمه وه که باسی بکه م و، به شیوه ی که م سرسورهنه ر هه لیزوقیه تپو ده ریا و، رنی خوئی گرته بهر، (مووسا) گوت: نهو (شوین) ه، نه وه بوو که لئی ده گه راین، نیدی به شوین خو یاندا پشکنه رانه گه رانه وه:

خوَا ﴿۶۱﴾ دَهْفَرَمُوئِ: ﴿فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتْنِهِ ءَاِنِنَا غَدَاةٌ نَّا لَقَد لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿۶۲﴾ قَالَ اَرَبَيْتَ اِذْ اَوْتَيْنَا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِ نَبِيْتُ الْحُوْتُ وَمَا اَنْسَيْنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَاَتَّخَذَ سَبِيْلَهُ فِى الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿۶۳﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ فَاَرْتَدَّا عَلٰى اَآنَارِهَآ قَصٰصًا ﴿۶۴﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه تانه، له ده برکه دا:

۱- ﴿فَلَمَّا جَاوَزَا﴾، یان: {جاوَزَا مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ}، کاتیک تپه پرین، واته: له جه مسه ری دوو ده ریا به که تپه پرین، ناشکرایه: ﴿جَاوَزَا﴾، {فَعَلَ وَفَاعِلٌ} ن و بهرکار {مَفْعُولٌ بِهِ} که ی قرتیندراوه، چونکه زانراوه، یان: {جاوَزَا مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ}، یان {جاوَزَا ذٰلِكَ الْمَكَانَ}، لهو شوینه تپه پرین، له و شوینه ره تپوون.

۲- ﴿قَالَ لِفَتْنِهِ ءَاِنِنَا غَدَاةٌ نَّا﴾، به لاوه به ردهسته که ی که خزمه ق ده کرد، گوت: نیو پۆژه که مان بینه.

{الغذاء: طعام النهار مشتق من كلمه (الغدوة) لأنه يؤكل في وقت الغدوة، وضدّها العشاء، هو طعام العشي،} {غداء} به خواردنی پۆژ ده گوتری، چونکه له وشه ی {غَدَوَةٌ} وه، یان: به یانیسی، وه رگیراوه، چونکه نهو خواردنه له کاتی به یانیسی دا {پیش نیوه رۆ} ده خوری و پیچه وانه که شی {العشاء} ه، که خواردنی تیواره یه، یان خواردنی شهو، کاتی خوئی عاده تیان وابوو دهو ژهمیان خواردوون: پۆژی ژهمیک و، شهوی ژهمیک.

٣- ﴿لَقَدْ لَعِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا﴾، بە راستى لەم سەفەرەماندا توشى ماندوووبەتتى بووین، (نَصَب) واتە: ماندوووبەتتى و شەكەتتى.

٤- ﴿قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْتَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ﴾، گوئی: لە یادته! کاتى که په نامان برده لای کابەرده که؟ ئەو بەردە گەرۆبهی که پشوویمان لە سێبەرەکهی دا، و سەرخەوێکمان لەلا شکاند، لەوئێسە ماسیبه کهم لەبیرچوو، یانی: لە بیرم چوو و بپارێزم و ناگام لیبێت.

(ال) ی ﴿الصَّخْرَةِ﴾، بۆ ناساندن (تعریف) و مەبەست پێتی: (عهد) ه، یانی: کابەرەکهی که خۆمان دەزانین، لە یادته؟

٥- ﴿فَإِنِّي نَسِيتُ الْحَوْتَ﴾، من لێى بێ ناگا بووم و لە بیرم چوو، (بۆیه بەهەلبۆزۆقین چوو دەریا).

٦- ﴿وَمَا أَسْنِيَهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ﴾، ئەوهی لە بیریشی بردمەوه، بۆق باس بکەم، تەنیا شەیتان بوو.

﴿وَمَا أَسْنِيَهُ﴾، ئەوه جوێرێک لە خۆئێندەوهی، هەرۆهها خۆئێندراوێشه تەوه: ﴿وَمَا أَسْنِيَهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ﴾، هەردووکیان یەك واتایان هەیه، بێگومان ئەم لەبیرچوونەوه (نسیان) یه، جیاپه له لەبیرچوونەوهی پێش، هی پێش له بیران چوو یانی: (ماسیبه کهیان لەبیرچوو)، فەرماوشیان کرد، یانی: لەبیران چوو، ناگایان لێى بێ و بپارێزن، بەلام ئەمەیان لە بیرچوونەوهیه، لە بیرچوونی باسکردنه، لە بیرم چوو باسی بکەم، واتە: ئەوهی پێش لەبیرچوونی زەینی و دلێه، بەلام ئەمەیان لە بیرچوونی زمانیه.

٧- ﴿أَنْ أَذْكُرُ﴾، ﴿هَذَا بَدَلٌ اشْتَمَالَ مِنْ ضَمِيرِ أَنْسَانِيهِ لَا مِنَ الْحَوْتَ﴾ واتە: پێناوی (ه) سەر: ﴿أَنْ أَذْكُرُ﴾ مەبەست ماسیبه که نیه و، پێناوه که یۆ ماسیبه که ناچێتهوه، بەلکو بۆ: ﴿أَسْنِيَهُ﴾، دەچێتهوه، یانی: (باسکردنه کهی) م لەبیرچوو، (أَي: مَا أَنْسَانِي أَنْ أَذْكُرُ لَكَ إِلَّا الشَّيْطَانُ)، هیچ شتی کهم لە بیرى نەبردمەوه که بۆق باس بکەم، ماسیبه که چۆن پۆی! مەگەر شەیتان.

هەلبەتە ئەوهش هەلبێنجانی (یوشەعی کۆری نوون) خۆی بووه، چونکه زانیوبەتی که شەیتان لەگەڵ هەموو شتیکی خراب دایه و، تەوانیش ئەو زێدە ماندوو بوونەى مووسا و یوشەع: که پۆزه که هەمووی پۆشتوون و، بە شەوه که شیهوه، دواى دیسان پۆزی دواتریش تۆزێک پۆشتوون، تاکو ماندوو و برسێی بوون، که ئەوه هەمووی له زیادیی بووه، بێگومان شەیتانی هەمیشه له زیانی مرووف دەخەفتن و پێی خۆش بووه زیاتر ماندوو بن.

۸- ﴿وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا﴾، زور به شیوهه کی سه رسورهینه، ری خوی له ده ریادا گرته بهر، ﴿عَجَبًا﴾، (أَي: أَعْجَبَ لَهُ عَجَبًا، فَهُوَ مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ)، ری خوی گرته بهر به شیوهه که که دهن سرت لی سور بمنی، شیوه سه رسورهینه ره که ش نهویه، وه که له فه رمایشته که پیغه مهردا ﷺ هاتوه: نهو شوینه ی که پی دارویشته، وه تاقیک و تونیلک، ناوه که ویک نه که ووتوتهوه، وه که به سبتی، بو نهوی دواپی که موسا ﷺ و یوشع هاتنه وه، شوینه که دیار بی، که بهو شوینه دا رویشته.

۹- ﴿قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ﴾، (موسا) گوئ: نا نه مه نهو بوو که لی ده گه پراین، نهو بوو که بو ی ده گه پراین و داوامان ده کرد.

﴿ذَلِكَ﴾، (إِشَارَةٌ إِلَى مَا تَضَمَّنَهُ خَبْرُ الْفَتَى مِنْ فَقْدِ الْحَوْتِ، وَمَعْنَى كَوْنِهِ الْمُبْتَغَى: أَنَّهُ وَسِيلَةٌ لِلْمُبْتَغَى، الَّذِي هُوَ لِقَاءُ الْعَبْدِ السَّالِحِ فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ)، گوئ: نهو نهو بوو که لی ده گه پراین، که نامازه به بو هوالی گه نه که، که ماسیه که له کوئ ون بووه و له کوئ له بیران چوو؟! که ده شلن: نهو نهو شته بوو که لی ده گه پراین، واته: نامرازی نهو نامانجه بوو که بو ی ده گه پراین، که برتی بوو له به دیدار گه یشتی نهو بهنده چاکه لهو شوینه.

چونکه خوا ﷺ هه والی پیدابوو، که لهو شوینه نهو بهنده ی من، ده بین.

۱۰- ﴿فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا﴾، نیدی پشکنه رانه و سوراغکه رانه گه رانه وه به شوین پیته کانی خویندا.

(قَصَصًا)، بریتیه له: (تَبَيُّحُ الْأَثَرِ)، شوینکه وتن و پشکنینی شوینه وار، یانی: به شوین پی خویندا گه رانه وه به ره ووا، له کوئوه هاتبوون، به ویدا چوونه وه، (الْإِرْتِدَادُ مُطَاوَعُ الرُّدِّ، كَأَنَّ رَادًا رُدُّهُمَا، وَإِنَّمَا رُدُّهُمَا إِزَادَتُهُمَا، أَي زَجَعًا عَلَىٰ آثَارِ سَبْرِهِمَا فِي طَرِيقِهِمَا الَّذِي أَتَيَا مِنْهُ)، (إِرْتِدَادًا) له (رُدُّ) هه هاتوه، وه گپره وه یه ک گپرانیه وه، هه رچنده نه وان به ویستی خوین گه رانه وه، واته: به شوین پیته کانی خویندا که لیه وه هاتبوون، گه رانه وه.

مهسه لهی سئیهم:

کاتیک گه رانه وه: بهنده یه که له بنده کامهانیان بینی. که له لایهن خۆمانه وه بهزه ییه کی تاییه تمان پێ دابوو، و زانیاریه کی دانسته و تاییه تیشمان فێرکرد بوو له لایهن خۆمانه وه:

خو عَلَّمْنَا ده فه رموی: ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا ءَأْتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا﴾.

شیکردنه وهی ئهم ئایه ته، له سی برگه دا:

(١) - ﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا﴾، بهنده یه که له بنده کانی تیمه یان لێ هه لکه وت، بهنده یه که له بنده کانی تیمه یان، له وی دۆزیه وه.

ناشکرایه مه بهست پێی نه و که سه یه که پێغه مبه رمان به (خَضِر)، ناوی هیناوه، که پالیشدراو ته لای خوای بهرز، پالداکی پێزو حورمه ته، ته گه رنا هه موو بهنده کان هه ر بهنده ی خوان، به لām نه و بهنده یه کی تاییه تیی خوا بووه.

(٢) - ﴿ءَأْتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا﴾، له لایهن خۆمانه وه بهزه ییه کی تاییه تمان له گه ل نواند بوو.

(عند: ظَرْفٌ مَّكَانٍ لِلشَّيْءِ الحَاضِرِ، تَقُولُ عِنْدِي مُصَحَّفٌ)، (عند) ناوی شوینه بو شتی که له لات ناماده بێ، بو نمونه ده ئیی: موصحه فیکم له لایه.

(٣) - ﴿وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا﴾، له لایهن خۆمانه وه، زانستیکی دانسته مان فێرکرد بوو، [لَدُن: ظَرْفٌ زَمَانِيٌّ وَمَكَانِيٌّ غَيْرٌ مُمْتَكِنٌ، مَبْدَلَةٌ (عند)، إِلَّا أَنَّهُ أَقْرَبُ مَكَانًا مِنْ عِنْدِ، وَأَخْصٌ مِنْهُ، فَإِنَّ (عند) تَقَعُ عَلَى الْمَكَانِ وَغَيْرِهِ، لَكِنْ (لَدُن) لَا يُسْتَعْمَلُ إِلَّا فِي الحَاضِرِ بِخِلَافِ عِنْدِ، وَالْعِلْمُ اللَّدُنِيُّ: عِلْمٌ رَبَّائِيٌّ يَصِلُ لِصَاحِبِهِ عَنْ طَرِيقِ الإِلَهَامِ] ^(١).

واته: وشه ی (لَدُن) هه م ناوی شوینه، هه م ناوی کاته و (لَدُن) وه ک (عند) وایه، به لām ته گه ر بلیی: (لَدُنِي)، نزیکتره وه ک بلیی: (عِنْدِي) و تاییه تریشه، چونکه (عند) بو شوین و کات و، جگه له وانیش به کاردی، به لām (لَدُن) ته نیا بو ته و شته که لیت نیزیکه وه، له بهر ده ست دایه، به کاردی، به لām (عند) مه رج نیه ته نیا بو ته و شته بێ، که له لات بێ.

تنجا زانیاریسی (لُدُنِّي) یش زانیاریه کی پهروه ردگاره، که له پزی خورپه و خراڼه یتو دلّه وه، ده گانه خاوده نه که ی.

تنجا نایا نه و بنده یه کن بووه؟ به پی ی فهرمووده که ی پیغه مبر ﷺ که له سه حیجی بوخاریی و موسلیم دا هاتوه: (خَضِر) بووه و ده قی فهرمووده که شمان پیشتر هینا.

مه سه له ی چواره م:

موسا پی پی گوت: نایا پریم دده ی شوینت بکه وم، تاکو له و زانسته ی فیزی کراوی، زانیاریه کی به نامانج گه یه نهرم فیر بکه ی؟ گوت: به دنلیایی تو ناتوانی له گه لمدا مه دار بکه ی و خوت پابگری، تنجا چون ده توانی له سه ر شتیک خوت مهرزم بکه ی که پی شاره زانی! (موسا) گوت: نه گهر خوا بیه وی خوراکرم ده بینی و، سه ریچی هیج فهرماتیکت ناکم، گوت: نه گهر شوینم که وتی: له باره ی هیج شتیکه وه پرسیارم لی مه که (وه که رخنه گرتن)، تاکو خوم له باره یه وه بوت باس ده که م:

خوا ﷺ ده فرموی: ﴿ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَيْكَ عَلَيَّ أَنْ تَعْلِمَنِي مِمَّا عَلِمْتَ رُشْدًا ۖ ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۖ ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا تَرَىٰ تُحِطُ بِهِ، خُبْرًا ۖ ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ۖ ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَتَّبِعْنِي عَنِ حُبِّ حَقِّ أَجْرٍ لَّكَ مِنِّي ذِكْرًا ۖ ﴿٧٠﴾ ۝

شیکردنه وه ی ئه م نایه تانه، له نو برکه دا:

(۱) ﴿ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ ۖ ﴾، دوی نه وه ی موسا و برده سه که ی، نه و بنده تابه ته ی خوی پهروه ردگاریان بینی، که خوا هم به زهی تابه تی پیدا بوو، هم زانیاریه کی دانسته ی فیر کرد بوو له لایه ن خویه وه، موسا ﷺ وه ک پیشکه ش کردنی داواکاری پی گوت:

(۲) ﴿ هَلْ أَتَيْكَ عَلَيَّ أَنْ تَعْلِمَنِي مِمَّا عَلِمْتَ رُشْدًا ۖ ﴾، نایا پریم دده ی شوینت بکه وم (هاوه لایه تیبیت بکه م)، تاکو له وه ی فیزی کراوی، به شیکیم فیر بکه ی له زانیاریه کی به نامانج گه یه نهر؟!

﴿رُشْدًا﴾، خوڭتراوېشه تەوۋە (رُشْدًا)، كە ھەردوو كيان يەك واتايان ھەيە.

نەم تەعبيرە كە دەفرەمۆي: ﴿عَلَىٰ أَنْ تَعْلَمَنَ﴾، (أَفْعَلُ كَذَا عَلَىٰ كَذَا)، شەرەزانان گوتوويانە: (مِنْ صِبْغِ الْإِيمَانِ وَالْتِقَاعِ)، ئەمە لە صېغە كانی پابەندی و گریبەست پێكەووە كردنە، واتە: با پەيمان پێكەووە بەستين كە من شوئنت بکەوم، تۆش لەو ھۆی كە خوا فێری كردووی، زانیاریە كی بە نامانج گەيەنەرم فێرکەي.

٣- ﴿قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾، گوئي: بە دنیایی تۆ ناتواني لەگەڵمدا خوڭراگري، لەگەڵمدا پشوو درێژ بي و خوڭ مەرزەم بکەي و، مەدار بکەي.

لێرەدا دوو نامەزای جەختکردنەووە (تاکید) بەکارھێناون: ﴿إِنَّكَ﴾، ﴿لَنْ تَسْتَطِيعَ﴾، پیتی (إِنَّ) لەگەڵ پیتی: (لَنْ)، (إِنَّ) بۆ جەختکردنەووەیە و (لَنْ) پش ھەر بۆ جەختکردنەووەیە، یانی: بە دنیایی تۆ ھەرگیز ناتواني لەگەڵ مندا خوڭراگري، ئەمە ناگادار کردنەووەی ئەو بەندە چاکە بوووە بۆ مووسا ﷺ كە ھەر لە سەرەتاوہ بەر چاوی روون بی و، عەزمی خوڭی جەزم بکات لەسەر خوڭراگري.

٤- ﴿وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾، واتە: ئنجا چۆن دەتواني خوڭ رابگري، لەسەر شتێك كە پیتی شارەزا ني؟

(كَيْفَ: لِلإِسْتِفْهَامِ الْإِنْكَارِي فِي مَعْنَى النَّفْيِ)، (كَيْفَ) بۆ پرسيار كردني نكوولبيلێكە رانەيەو لایردن (نفي) دەگەيەنئ، یانی: چۆن خوڭرا دەگري؟ واتە: ناتواني خوڭرابگري لەسەر شتێك كە پیتی شارەزانی، واتە: تۆ شتێك كە زانیاریست دەورەي وی نەداوە، ناتواني لەسەری خوڭراگري بي و خوڭ مەرزەم بکەي و، لە بەرانبەریدا پەخنە نەگري و بێدەنگ بی!

٥- ﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا﴾، (مووسا) گوئي: ئەگەر خوا بیهوڭ خوڭراگرم دەبینی.

بێگومان ئەمە ماناکەي بەھێزترە لەووە كە فەرمووبای: (صَابِرًا)، چونكە نەم تەعبيرە ئەووە دەگەيەنئ كە: تۆ من خوڭراگرم دەبینی، نەك ھەر خوڭرا دەگرم، بەلكو خوڭراگرم دەبینی، كە ئەمە مانای بەھێزترە لە تەعبيری خوڭم پادەگرم، چونكە خوڭراگرتن، پەنگە جارێك بی، دوو بی، بەلام خوڭراگري، كە بە (إِسْمِ الْفَاعِلِ) ھیناویەتی، مانای خوڭراگرتنی تێدا چەسپاو و پێشەدار و بەردەوام دەگەيەنئ.

٦- ﴿وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾، بەدنیایی سەرپێچي لە ھیچ فەرمانتێك ناکەم.

(۷) - ﴿ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي ﴾، (بهنده چاکه که) گوئی: ده جا نه گهر ههر سووری له وهی شوینم بکه وی، ههرکات شوینم که ووق (واته: هاوه لایه تیست کردم).

(۸) - ﴿ فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ ﴾، له باره ی هیج شتی که وه لیم مه پرسه.

ئهمه ش به سن جوړ خویندراوه ته وه:

أ- ﴿ فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ ﴾.

ب- ههروه ها خویندراویشه ته وه: (فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ).

ج- دیسان خویندراویشه ته وه: (فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ)، واته: به ژیر (کسرة) ی (ل) ه که ی.

که هه موویان یه ک واتیان هه یه، واته: له باره ی هیج شتی که وه لیم مه پرسه (لیبرسینی په خنه گرتن)، نه ک لیبرسین به په های ی، که نه وه ش به سیاق و سه لیه ده زانرئی، بویه به پتویست نه زانراوه باسبکری، چ جوړه پرسیار کردنی که؟

(۹) - ﴿ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴾، تا کو خوم له باره ی وه بۆت باس ده کم، تا کو خوم بۆت ده دویم، (إِحْدَاثُ الذِّكْرِ: إِنْشَاؤُهُ وَإِبْرَارُهُ)، واته: بۆت ده دویم و باس و خواسیت بۆ ده خمه روو.

مهسه لهی پینجه م:

ننجا مووسا و خضر بهرێکه وتن، تاکو کاتیک سواری کهشتیه ک بوون، کوئی کرد، (مووسا) گوئی: بۆچی کونت کرد، که سه ره نجام خه لکه که ی بخنکینی! به دنیایی شتیکی خراب و دزیوت کرد، گوئی: نه دی نه مگوت: مسۆگه ر ناتوانی له گه لیم هه لیکه ی؟ گوئی: به هۆی له بیر چوونه وه وه لیم مه گره و له کارمدا سه غله تیم مه خه سه ر:

خوا ﷻ ده فه رموی: ﴿فَانطَلَقَا حَقًّا إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧٣﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٤﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عَسْرًا ﴿٧٥﴾﴾

شیکردنه وه ی ئه م، ئایه تانه، له جهوت برگه دا:

١- ﴿فَانطَلَقَا﴾، هه ردووکیان به خیرایی رۆیشتن، (الإنطلاق: الذهاب والمشي، مُشَقٌّ مِنَ الإِطْلَاقِ، وَهُوَ ضِدُّ التَّقْيِيدِ)، (إطلاق)، واته: به ردان، (دهست تاوه لاکردن)، که (إنطلاق) له وه وه هاتوه، پینچه وانه ی (تقید) ه، (تقید)، یانی: به سننه وه، (إطلاق)، یانی: به ردان، به ره لاکردن.

٢- ﴿حَقًّا إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا﴾، تاکو کاتیک که سواری کهشتیه که بوون، درێ، کوئی کرد، (حَقًّا: غَايَةٌ لِلإِطْلَاقِ، أَي: إِلَى أَنْ رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ)، هه تا کاتیک که سواری کهشتیه که بوون، یه کسه ر کهشتیه که ی کون کرد، یانی: که سوار بوون، یه کسه ر دهستی کردوه به تیکدانێ ته و کهشتیه و درینی و کونکردنی، به لأم به شیوه یه کی و نا، که کهشتیه که نغزو بێ، به لکو به شیوه یه کی و که نا به رچاو و عه بیدار بێ و ته ماعی تینه کرێ.

پسپۆرانی زمان گوتوو یانه:

أ- (التعريف في السفينة، تعريف العهد الذهني)، که ده فه رموی: ﴿رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ﴾، یانی: کهشتیه که، ناساندنه که بۆ شتیکی زانراوی زه یینیه.

ب- (إِذَا)، له: (حق إذا ركبا في السفينة) (ظرف للزمان الماضي أي: فِيمَجَزْدٍ زُكُوِبِهِمَا خَرَقَهَا) (إِذَا)، بۆ کاتی رپاردوو یه، یانی: کاتیک که سواری کهشتیه که بوون، یه کسه ر کهشتیه که ی کون کرد.

٣- ﴿قَالَ أَرْقَبًا يُنْفِرَقْ أَهْلَهَا﴾، گوئی: ئایا كەشتیبه كەت كۆن كۆرد، تاكو خەلكە كەى بخنكىنى؟ كەشتىى ئەگەر بىت و ئاوى بچىتتە نىو، ئەوانەى كە سوارىى بوون دەخنكىن، ديارە ئەویش لە شوئىنكەوہ كۆنى كۆردوہ، كە ئاوى بچىتتە نىو، بەلام خەلكە كەى - ياخود مومسا ﷺ بە پى رىوابە تىك - چاكيان كۆردۆتەوہ، يان دەبى كۆن كۆردنە كەى وانەبووبى كە ئاوى بىتتە نىوو خەلكە كە بخنكى، بەلام مومسا ﷺ واى ھاتۆتە بەر چا، ھەموو ئەگەرەكان ھەن.

ھەرۆھەئەمە خۆنزاووشە تەوہ: (يُنْفِرَقْ أَهْلَهَا)، بۆ ئەوہى خەلكە كەى بخنكىن، پستەى: ﴿يُنْفِرَقْ أَهْلَهَا﴾، (لنْفِرَق) (فعل و فاعل) و (أهلها) (مفعول به) دەبن، بەلام (يُنْفِرَقْ أَهْلَهَا)، (أهلها) دەبىتتە (نائب الفاعل).

٤- ﴿لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا﴾، بە راستى كازىكى خراب و ناقۆلات كۆرد.

٥- ﴿قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لِنُكْ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾، گوئی: ئەدى پىم ئەگۆی: ناتوانى لەگەل مندا خۆت رابگرى، واتە: ناتوانى لە ھاوہلايەتى مندا خۆراگر بى، ئەك لابردن (نفي)ى خۆراگرى (صبر) لە مومسا ﷺ بكات، بە پەھايى! نا، يانى: لە ھاوہلايەتى و لە پەھافەقى مندا، ناتوانى خۆراگر بى.

٦- ﴿قَالَ لَا تُؤَاخِذُنِي بِمَا نَسِيتُ﴾، گوئی: بە ھۆى لە بىرچونەوہوہ لىم مەگرە، لە سەرمى حساب مەكە.

لە ئەنجامى ئەوہدا كە مومسا شىتىكى ئاشەرعى بىنيوہ، بەپىتى ئەو شەرىعەتەى خوا كە فىرى مومسا ﷺ كۆردوہ، پەفتارەكەى لەگەل روالەقى شەرع دا تىككېراوہ، بۆيە خۆى رانەگرتوہو مەرچەكەى لەبىرچۆتەوہ، كە دەفەرموئى: ﴿لَا تُؤَاخِذُنِي بِمَا نَسِيتُ﴾، وەك لە فەرمایشتەكەى پىغەمبەرىشا ﷺ ھاتوہ كە فەرموويەقى: يەكەمیان بەھۆى لە بىرچونەوہوہ بوو، لە لایەن مومساوہ.

(المُؤَاخِذَةُ: مُفَاعَلَةٌ مِنَ الْأَخِذِ)، (مُواخِذَةٌ) لەسەركىشى (مفاعلة)يەو لە (أخذ)وہ ھاتوہ بەلام: (هِيَ هُنَا لِلْمُبَالَغَةِ، لِأَنَّهَا مِنْ جَائِبِ وَاحِدٍ)، بەلام لىرەدا بۆ زىدەپۆى كۆردنە، چونكە تەنيا لە تەپەفكەوہيە، لە حالىكدا كە (مفاعلة) بۆ بەشدارىى لايەنىك زياترە.

٧- ﴿وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا﴾، لە كار و حالى خۆمدا، قورسايى و زەحمەتم مەخە سەران.

(عسر)، برىتتە لە قورسى و سەختى و، پىچەوانەى (ئىسر)ە، واتە: ئاسانى.

(الإزهاق: تَعْدِيَةٌ زَمَقٌ، إِذَا غَشِيَ وَلَحِقَ)، ﴿وَلَا تُرْوَفُنِي﴾، واتە: قورسىي و زەحمەتسى و سەغلەتکردنیتىم مەخەسەر لە حال و کاری خۆمدا، کە بۆم دەرنەبەردری.

کە دەفەرموی: ﴿رُكْبًا فِي السَّفِينَةِ﴾، (ضَمَّنَ الرُّكُوبَ، مَعْنَى الدُّخُولِ)، (رُكِبَ السَّفِينَةَ) سواری کەشتیە کە بوون، بەلام: ﴿رُكْبًا فِي السَّفِينَةِ﴾، مادام ﴿رُكْبًا﴾، بە (فی)، بەرکاری خواستوه، وێرای سواربوون، مانای چوونە نیویش دەگەین، چونکە کەشتی حالەتی وایە، وهك ژوورنکه دەچیه نیوی، سواری دەبی، بەلام دەچیه نیویشی، ئنجا بەهۆی پیتی (فی) یهوه ﴿رُكْبًا فِي السَّفِينَةِ﴾، ئەو مانایەشی هەنگرتوه، ئەگەرنا (رکب) بۆ خۆی بەرکار دەخوازی و پێویستی بە پیت (حرف) نیە بۆ بەکار خواستن، بەلام ئەو کاتە: (رکبا السفينة) ه {سواری کەشتیە کە بوون} دەگەین، مانای چوونە ژووری ناگەین!

مهسه لهی شه شه م:

دیسان رویشتن، هه تا کاتیک گه بیشتنه کوپریژگه بهک، به کسه ر (خضر) کوشتی، (مووسا) گوئی: نایا که سینی پاکت کوشت، بن نه وهی که سی کوشتب؟ به راستی که تنیکی زلت کرد (پیاوه چاکه که) گوئی: نه دی به تو م نه گوت: به دنیایی ناتوانی له هاوه لایه تیی کرده دا خو راگری بکهی! (مووسا) گوئی: نه گه ر دوای نه وه له بارهی هه ر شتیگه وه لیم پرسی و ره خنم لیکرتی، هاوه لایه تیمم مه که، چونکه بو هاو ریه تیی نه کرد نم، به لگهو باسوت هه به:

خو الله ده فرموی: ﴿ فَأَنْطَلَقًا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ، قَالَ أَقْنَلتَ نَفْسًا رَكِيَةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧١﴾ ﴿٧٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ لَكَ إِنَّا لَنَسْتَبِيعُ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٣﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتَكَ عَنِ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصْنِجْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِن لَدُنِي عُذْرًا ﴿٧٤﴾

شیکردنه وهی ئه م ئایه تانه، له جهوت برگه دا:

۱- ﴿ فَأَنْطَلَقًا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ، ﴿٧١﴾ نجا رویشتن هه تا کاتیک گه بیشتنه کوپریژگه بهک (مندالیک نابلغ)، به کسه ر پیاوه چاکه که، نه وی کوشت.

۲- ﴿ قَالَ أَقْنَلتَ نَفْسًا رَكِيَةً بِغَيْرِ نَفْسٍ ﴿٧٢﴾ (مووسا) گوئی: نایا که سینی پاکت کوشت، بن نه وهی که سی کوشتب؟ (رکیه: طاهره من موجبات القتل، لأنها لم تقتل نفساً)، واته: پا که له پاساوه کانی کوژران، چونکه که سی نه کوشتوه.

۳- ﴿ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٣﴾، به راستی شتیکی زور خراپ، که تنیکی گهوره ت کرد.

(نکرا ی: منكرة، والأمر الصَّعْبُ الَّذِي لَا يُعْرَفُ)، (نکرا): کارکی نامو و حالیکی سه خت و قورس که نه ناسراو بن، یانی: عهقل و زه گماک پیی ناشنانه بن.

۴- ﴿ قَالَ أَرَأَيْتَ لَكَ إِنَّا لَنَسْتَبِيعُ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٣﴾، (پیاوه چاکه که) گوئی: نایا یتیم نه گوئی: ناتوانی له که ل مندا خو راگری بکه به پیشه؟ ناتوانی خو ت مهرزم بکه ی؟ لیره دا وشه ی (لک ی) بو زیاد کردوه، ﴿ أَرَأَيْتَ لَكَ ﴿٧٣﴾، واته: گله یی و سه رزه نشته که ی خه ستر کردو ته وه، چونکه کاتی خو ی ناموژگاریه که ی وه رنه گرت، که پیی گوت: تو خو ت پاناگری و ناتوانی خو ت مهرزم بکه ی، پاشان نه وه بو جاری دو وه میش مهرجه که ی شکاند.

(۵) - ﴿ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا ﴾، (موسا) گوئی: نه گهر له مه و دوا، (دواى نه م جارى دووهمه) له بارهى شتيكه وه پرسيارم ليكردى و ره خنهم ليكرق:

(۶) - ﴿ فَلَا تُصْنِجْنِي ﴾، هاوه لايه تييم مه كه.

(۷) - ﴿ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴾، ياني: (وَجَدْتَ مِنْ جِهَتِي عُذْرًا)، تۆ له لاي منه وه پوزشت هه يه، به لگه و پاساوت هه يه، كه هاوه لايه تييم نه كه ي، چونكه جار له دواى جار، پوزشم بو تۆ هينا يه وه و توش پوزشه كه ت قبول كردم، نجا كه بوو به سن، تازه تۆ به لگه ت به دهسته وه يه، بو نه وه ي له مه و دوا هاوه لايه تييم نه كه ي.

مهسه لهی حه وه تم:

دیسان رویشتن، هه تا کاتیک چوونه لای خه لکی ناوه دانیهک، داوای خواردنیان له خه لکه که ی کرد، به لَم لاملیمان کرد، که میوانداریان بکهن، که چی دیوارکیان له وندا دی، خهریکی رووغان بوو، (پیاوه چاکه که) راستی کرده وه، (مووسا) گوئی: ده تتوانی کرئی له سه ر وه ربگری! گوئی: نه وه لیکترازی تیوان من و تویه، به لَم هه وائی (حیکمهت و نه نجاسی) نه و شتانهت پی ددهم که نه تتوانی له به رانه ریاندا دن به خوتدا بگری و خوت رابگری:

خو (۱) ده فرموی: ﴿فَانطَلَقًا حَتَّىٰ إِذَا آتَىٰ اَهْلَ قَرْبِيۙ اَسْتَطَعَمَا۟ اَهْلَهَاۙ فَاَبْوَا۟ اَنْ يُّضَيِّقُوهُمَاۙ فَوَجَدَا۟ فِيهَاۙ جِدَارًاۙ يُرِيدُ اَنْ يَنْقَضَۙ فَاَقَامَهُۥۙ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَخَدَدَتْ عَلَيْهِۙ اَجْرًاۙ ﴿۷۸﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُۙ بَيْنِيۙ وَبَيْنِكَۙ سَأُنَبِّئُكَۙ بِتَاوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِۙ صَبْرًاۙ ﴿۷۹﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه تانه، له حهوت برگه دا:

(۱) ﴿فَانطَلَقًا﴾، دووباره رویشتن، ده ستیان کرده وه به پیکردن و رویشتن.

(۲) ﴿حَتَّىٰ إِذَا آتَىٰ اَهْلَ قَرْبِيۙ اَسْتَطَعَمَا۟ اَهْلَهَا﴾، تا کو کاتی چوونه لای خه لکی ناوه دانیهک، ئەم (إذا) یه، بۆ کت و پرسی (مفاجأة) یه، یانی: که چوونه نیوی، یه کسه ر داوای خواردنیان له خه لکه که کرد، ﴿اَسْتَطَعَمَا۟ اَهْلَهَا﴾، (الِئْسَطَعَامُ: طَلَبُ الطَّعَامِ)، داوای خواردن کردنه، یانی: داوایان کرده که پاروو ه نانیکیان بدهن، ریبوارن.

(۳) ﴿فَاَبْوَا۟ اَنْ يُّضَيِّقُوهُمَا﴾، که چی خه لکه که لاملیمان کرد، بیانکه نه میوان و، میوانداریان بکهن، ده گوئی: (ضَيْقُهُ وَأَضَافُهُ، فَهُوَ مُضَيَّفٌ وَمُضَيَّفٌ، وَالْمَقَابِلُ: ضَائِفٌ وَمُتَضَيِّفٌ)، (ضَيْقُهُ وَأَضَافُهُ)، واته: کردیه میوان، (فَهُوَ مُضَيَّفٌ وَمُضَيَّفٌ)، نه و خانه خوئی و خاوهن میوانه، به لَم میوان پیی ده گوئی: (ضَائِفٌ وَمُتَضَيِّفٌ)، که واته: خه لکه که ناماده نه بوون نه که هه ر خواردنیان پی بدن، به لکو فرمووشیان ل بکهن و، بیانکه نه میوانیش!

(۴) ﴿فَوَجَدَا۟ فِيهَاۙ جِدَارًاۙ يُرِيدُ اَنْ يَنْقَضَۙ فَاَقَامَهُۥ﴾، دیوارکیان تیدا بینی، ده یویست برووختن.

هه لته ته دیوار، ویستی نیه تا کو بیه وی برووختن، یان نا! به لَم یانی: دیواره که لاریبوو بوو و خهریکی رووغانی بوو، لیره دا خوی به رز و زانا دیواره که ی وه ک کاتییکی خاوهن

نیراده و عقل و همت، وینا کردوه که بیهوئیت پرووختی، واته: خریک دهبوو پرووختی، مهیلی کردبوو خوار بوو بووه، ﴿فَأَقَامَهُ﴾، بهلام نهو دیواره که ی راست کردهوه، یانی: بهنده صالحه که، نجا که دیواره که ی راست کردوتهوه، دوو ریوایهت هاتوون:

یه کیکیان ده لن: به ناماژه ی دست، ناماژه ی بو کرده و راست بوتهوه، وه که پرهمه تیک. دووه میان ده لن: دانیشتوه و پروو خاندوو یه نی، چونکه لار بووه، دواپی دووباره دیواره که ی بنیات ناوتهوه.

۵- ﴿قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَلَخَّدْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾، امووسا دووباره ره خنه ی لن گرت و وه که ره خنه لن گرتن) پی گوت: ده تتوانی نه گهر و بستیا، کریت له به رانبه ردا وه رگرتبایه، ﴿لَتَلَخَّدْتَ﴾، خوئندراویشته وه: ﴿لَتَلَخَّدْتَ﴾، واته: به بی گیره (شده).

لیره دا لومه کردنه که ی پرسیار بووه له هوکاری نهوه که بوچی مهرجی له گه لن نه گرتوون، دیواره که یان بو راست بکاته وه، له حالیکدا که پیو یستی به کرینه که ی هیه؟! نه گه رنا گله ییه که له سهر خودی دیوار راست کردنه وه که نه بووه، به به لاش، چونکه نهوه کاری خیره و، موواساش الصبیح پدوشتی لهوه به رزتر بووه، که له سهر کاری خیر لومه ی نهوه به بنده چاکه بکات، که بو خوشی کاتی خو ی کاری خیری کردهوه، وه که له سوورهنی (القصص) دا هاتوه: ﴿وَوَجَدْنَا مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصَدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ﴾ (۱۳) ﴿فَسَقَى لَهُمَا...﴾ (۱۴) بسی دوو نافرته که یه، که نازده له که یان بو ناو ده دات به به لاش، به لام مه بهستی نهوه بووه: نهوه خه لکه شایسته ی نهوه نین، تو به خو رای و به لاش، نهوه دیواره یان بو چاک بکه یه وه، له کاتبک دا که ناماده نه بوون پارووه نانتیکمان بده نی و، دیاره خوشیان پیو یستیان به کرینه که ی (کرینی نهوه دیوار چاک کردنه وه یه) هه بووه: ژمه نانتیکی پی دابین بکه ن.

۶- ﴿قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ﴾، گوت: نا نهوه، تیره (نم حاله) لینک جیابوونه وه ی من و تو یه (واته: لیره گرنهستی هاوه لایه تیی نیواغان، کوتایی هات)، س جاران مهرجه کت شکاند.

۷- ﴿سَأُنَبِّئُكَ بِمَا أُرِيكَ فَلَمْ تَسْمَعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾، هه وائلت پی ددهم به سهره نجام و حکمه ی نهوه ی که نه تتوانی له به رانبه ریدا خو ت مهرزم که ی و خو ت رابگری، چونکه پیشتر گوت: ﴿حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾، پرسیارم لن مه که، تا کو خو م له باره یه وه بو ت باس ده کم، نجا نهوه لیره دا به لینه که ی خو ی دینته دی، گوت: نهوه سهره نجام و حکمه ی نهوه یه که تو نه تتوانی له به رانبه ریدا خو ت رابگری، که تیکدانی که شتیبه که یه و، کوشتنی میرد منداله که یه و، چاک کردنه وه ی دیواره که یه، به بی کری، تیتستا پی ت ده لیم: حکمه ته که ی چی بوو، سهره نجامه که ی چو ن بوو؟

مهسه لهی هه شته م:

هه رچی که شتییه که به، هی چند نه دارێک بوو، که له ده ریادا کاریان ده کرد، ئنجا ویستم عه بیداری بگه م، چونکه له پشتیانه وه پادشایه ک هه بوو، هه ر که شتییه کی چاک و به رچاوی زه وت ده کرد، هه رچی کو پریزگه که ش بوو، باب و دایکیکی پرواداری هه بوون، ترساین: سه رکیشی و کوفریان به مل دا بینن، ئنجا ویستمان پهروه ردگاریان بۆیان بگۆرێ به کو پریکی (مندلیک) ی چاکتر و به بهزه یستر، هه رچی دیواره که شه، هی دوو کو پریزگه ی هه تیوو بوو له شاره که دا و، له ژیری دا خه زنه به کیان هه بوو، بابیشیان کاتی خۆی مروفی چاک بوو، پهروه ردگاریشت ویستی بگه نه حاله ق پیگه یشتن و هیز و، خه زنه که یان ده ربینن، نه وه ش بهزه ییه ک بوو له پهروه ردگارت ه وه، نه وه م له خۆمه وه نه کرد، نه وه ش حکمه ت و سه ره نجامی نه وه بوو، که خۆت له به رانه ردا پانه گرت:

خُوا ۱۸۱ دَهَمَوِي: ﴿۱۸۱﴾ اَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿۱۸۲﴾ وَأَمَّا الْكَلْبُ فَكَانَ آوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿۱۸۳﴾ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِمَّا بَدَلْنَاهُ وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿۱۸۴﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿۱۸۵﴾

شیکردنه وه ی ئه م، ئایه تانه، له چواره برکه دا:

۱- ﴿۱۸۱﴾ اَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ، واته: هه رچی که شتییه که بوو، نه وه که شتییه ی که به نده صالحه که کونی کرد و هه ندیکی لێ خراپ کرد، هی چند نه دارێک بوو، که له ده ریادا کاریان ده کرد، واته: هی چند که سیک بوو، مال و سامانیکی ایان نه بوو، به هۆی کارکردنه وه له ده ریادا بژۆنکیان پهیدا ده کرد و، خۆیان پێ ده ژيانده.

﴿۱۸۲﴾ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ، (آی: هُم عَمَلَةٌ يَاجْرُونَ سَفِينَتَهُمْ لِلْعَمَلِ أَوْ الصَّنِيعِ)، نه وانه چه ند کرنکارێک بوون نه وه که شتییه یان هه بووه، که شتییه که ی خۆیانسان به کړنداوه، بۆ شت

لے بارکردن خەلک سوارکردن و گواستنەوه، یاخود بۆ راوکردن، کهواته: کهسانێکی تاوا شایسته ترن بهوهی تاگات له مأل و سامانیان بێت، چونکه هەر تهوهیان ههیه پیتی بزین و، وهک بابایهکی دووله مهندين که په کی پێ نه کهوێ، چهندان کهشتی ههبن، یان لانی کهم جگه لهوه، کهشتیهکی دیکه ی ههبن، تهوان بهس تهو کهشتیهیان ههبووه، به کاریان هیناوه بۆ پهیداکردنی بزۆتیکی بۆ خۆیان و مأل و مندالیان.

(٢) ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا﴾، ویستم عهیداری بکهم، کهم و کوپری تیدا پهیدا بکهم.

﴿فَأَرَدْتُ﴾ یانی: به نهقهست ویستم وای لێ بکهم، ﴿أَنْ أَعِيبَهَا﴾ واته: عهیدارکردن و کهم و کوپری تیدا پهیداکردنی کهشتیه کهم، مه بهست بوو، بۆچی؟! حیکمهتی تیدایه و دواپی دئی:

(٣) ﴿وَكَانَ وِرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾، چونکه له پشتیانوه پادشایهک ههبوو، ههموو کهشتیهکی داگیر دهکرد (زهوتی دهکرد)، تیمه به هوێ رسته ی پشنهوه، که دهلن: ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا﴾، ویستم عهیداری بکهم، کهم و کوپری تیدا پهیدا بکهم، لێره دهزانین که: ﴿يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ﴾، مه بهستی ههموو کهشتیهکی نه به چاک و خراپهوه، به لکو یانی: ههموو کهشتیهکی چاک! ﴿كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ أَوْ جَدِيدَةٍ﴾، ههر کهشتیهکی باش، ههر کهشتیهکی تازه و بهرچلو، بۆچی؟! چونکه دهلن: من کهشتیه کهم عهیدارکرد، کهم و کوپیم تیدا پهیداکرد، بۆ تهوهی سهلامهت بێت لهو پادشایه ی هه موو کهشتیهکی چاک و بهرچاوی زهوت دهکرد، نجا ته گهر تهو پادشایه کهشتی چاک و خراپی زهوت کردبان، عهیدار کردنی کهشتیه که، بێ سوود دهبوو!

وشه ی: ﴿وِرَاءَهُمْ﴾، له: ﴿وَكَانَ وِرَاءَهُمْ مَلِكٌ﴾ دا، توێژه وهوانی قوربان زۆر مشت و مریان لهو بارهوه کردهوه، تهوانه مادام پرووه و پێش پۆشتین، ده بووا یه گوتیای: ﴿أَمَامَهُمْ﴾ له پشپیانوه، بۆچی دهلن: ﴿وِرَاءَهُمْ﴾؟! هه ندیکیان گوتوویانه: وشه ی (وراء)، هه م به مانای (خلف) دئی، هه م به مانای (أمام و قدام) یش دئی، واته: لهو وشانه یه که دوو واتا ده گه یه نئ، وهک ﴿عَمَسَ﴾ هه م به مانای هات (أقبل) دئی، هه م به مانای: پۆشت (أذبر)، ﴿وَالْأَيْلِ إِذَا عَمَسَ﴾ (٧) التکویر، (ای: أقبل أو أذبر) شهوکار که دئی، یان دهروات.

به لآم من پیم وایه پتویست بهوه ناکات:

أ- چونکه: ﴿وَكَانَ وِرَاءَهُمْ﴾ له پشتیانوه، که سیک به که سیک، دهلن: له پشتتهوه دوژمن هه یه، واته: مه ترسیه کت بۆ دئی، چونکه دوژمن ته گهر له پشتهوه بێت، ده بیینی، به لآم له پشتتهوه، ته عبیره لهوه ی که تو ناییینی، واته: له نه خافل به سهرت دادهدا.

ب- دهشتونین بلّین: لهسری چوونیان دا، پادشایه که بهرچاوی نه کهوتوه، یاخود بهر پهلی نه کهوتوه و، لهسری گه پنه وهدیان دا که ده کاته پشته وهدیان، چونکه نه ولایه ی که لیوهی هاتوون له پشینه وده.

کهواته: پیوست ناکات بلّین: (خلف) به مانای پتسه وهش دئی و، به مانای پشتیش دئی، چونکه له زمانی عه ره بیی دا چند وشه به کی کهم ههن، بهو شیوه به بن، تنجا پشت (خلف) هه به و، پیش (امام) هه به و، بهردهم (قُدام) هه به، ههر کامیان واتای تایه تی خوئی هه به.

(الغضب: أَخَذَ الشَّيْءُ ظَلَمًا) (غضب) بریتیه له دهست بهسه ر داگرتنی شتیک به سته م، به کوردیی: (زه وتکردن)، به نسبت که شتییه کهوه، نهوه حکمه تی تیکدان و کونکردنه که ی بوو.

٤- ﴿وَأَمَّا الْعُلَمَاءُ فَكَانَ أَبُوهُمُ مُؤْمِنِينَ﴾، هه رچی کوپیزگه که شه، باب و دایکی پروادار بوون.
٥- ﴿فَخَشِيْنَا أَن يَرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا﴾، ترساین: سه رکیشی و کوفریان به مل دا بینن، (أَرْهَقَهُ) واته: (خمله ښه) خسته سه ر شانی، به ملی دا هینا، چونکه (رَهَقَ)، یانی: (علا، صعد) بهرز بووه، سه رکهوت، پنه لآچوو (أَرْهَقَهُ) ش، یانی: به ملیان دابینتی و به سه ریان دا بینتی و، ناچاران بکات بو سه رکیشی و کوفر.

﴿فَخَشِيْنَا﴾ ترساین، لیره دا مه بهست پیی: گریمانه بو دانان چاوه پروانسی کردن (توقع) ه، به لام بیکومان نه و له باره وه دننیا بووه، نه گه رنا هه ر به گومان و گریمانه، ناچتی که سیک بکوژی! به لکو دیاره خوا ﷺ دننیا ی کردو ته وه، که نه گه ر نهو میتر مندا له بینتی، نهو باب و دایکه ی کافر ده کات و خوئی کافر ده بی.

تنجا بو نه وهی: خوئی نه گاته نهو قوناغه ی کوفری له سه ر حساب بکری و، باب و دایکی شی تووشی کوفر نه کات، وه ک جیدار (بدل) ی ته ویش خوا ﷺ مندا لیکي باشتریان به قسمه ت بکات، بویه خوا ﷺ موله تی داوه له به ینی به ری، چونکه به له بهرچاوگرتنی به رزه وهنندی راسته قینه ی ناینده، بو کوره کهش و باب و دایکی شی، وایاش بووه.

٦- ﴿فَأَرَدْنَا أَن يُبَدِّلَهُمَا رَبُّهُمَا حَيْرًا مِّنْهُ زَكْوَةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا﴾، ویستمان که پهروه ر دگاریان به مندا لیکي لهو پاکتر و چاکتر و به به زیتر، بو یان بکوژی.

﴿وَأَقْرَبُ رُحْمًا﴾. تهوهی بییان دهدات، لهماه نزیکتر بیت له بهزهیهوه، یان له باب و دایکیهوه نزیکتر بیت له پرووی بهزهیهوه.

(الرُّحْمُ: الرُّحْمَةُ وَهِيَ الرِّقَّةُ وَالتَّطْفُفُ)، (رحم) بریتیه له دل نهریمی و سۆز و پهروش، خوندراویشهتهوه: ﴿فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا﴾ که ههردووکیان یهک واتایان ههیه، واته: خوا بویان بگۆرێ، تهو منداله لابهری و، یهکی دیکهیان بو بیئن، که له پرووی پاکیی و چاکیهوه، باشتر بی و، له پرووی رحم و بهزهیهوه نزیکتر بی.

دهمینتهوه (دیوارهکه)، بوچی تهو دیوارهی راست کردهوه؟!

٧- ﴿وَأَمَّا أَلْعِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ﴾، ههرجی دیوارهکهشه: هی دوو کوریزگی ههتیو بوو له شارهکهدا، دوو کورێ نهبالغ، که بابیان نهماوه و، لهو شارهش دان، که ناماده نهبوون دوو پێواره بهخیر بینن و فهرموویان لی بکهن و، خواردنیان پێ بدهن! یانی: خه لکیکی باش نهبوون، مانای وایه مالی ههتیویش دهخۆن، به زورییش وایه: که سێک چاکیهکت تیداینی، بزانه چاکی دیکه هی هه و، خراپهشت تیدا بینی، بزانه خراپه هی دیکه شی ههن، خه لکی تهو شاره، چونکه تاوا له گهل میوان دا مامه له یانکرده، دیاره له گهل مالی ههتیویش دا، هه بهو شیوهیه مامه له دهکن، واته: له خواردنی له مالی ههتیویش نهفکریون!

٨- ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾، ئنجا بابیشیان کاتی خوێ پیاویکی چاک بووه، خوا په رست بووه، چاکیه کار بووه.

وهک عه رهپ ده لێن: ﴿وَمِنْ أَجْلِ عَيْنٍ، أَلْفَ عَيْنٍ تَكْرِمَ﴾ له بهر چاویک ریز له هه زار چاوا دهگیری، کوردهواری خۆشمان ده لێن: له په نای گوله که نمیکدا، سه د گوله جۆش ناوێ دهخۆنهوه، خوا ﷻ به هۆی تهوهوه که تهو بابیهیان پیاوی باش و خواپه رست و چاکیه کار بووه، خواپه رست و خه لک دۆست بووه، ناگاداری کورپه کانی شی بوو کردوه، مشووری لی خواردوون.

کهواته: چاکیی باب و دایک، ده بیته هۆی تهوه که منداله کانیان لهو چاکیه یان بههرمه نبدن، ههروهک به پێچهوانه شهوه: خراپیی باب و دایک، ده بیته هۆی تهوهی، منداله کانی شیان لێیان زهره رمه نبدن، هه ر نه بی چاوا له پهفتار و ناکاری خراپیان ده کهن، هه ر نه بی ناو و سومعه و ناویانگی به دیان، ده بیته هۆی ناشیرینکردنی تهوانیش (منداله کان)، کهواته: مروفت ده بی له خوێ وریا بی، چاکیه که ی بهس بوو خوێ نیه و، خراپه که شی ته نیا بوو خوێ نیه.

۹- ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا﴾، په پوره ردگارت ویستی ته وانه بگه نه حاله ق تین و تافه ق خوځیان.

(أشُدُّ) یان: حاله ق تین و تافه ق، یان حاله ق ټیگه یشتن و ټیگه یشتن.

۱۰- ﴿وَيَسْتَخِرُهَا كَتَرَهُمَا﴾، دواپی خه زنه که یان دهر بښن، نه و ماله ی له زړر دیواره که دا شاردراوه ته وه، دهر بښن، وه خت دگه نه حاله ق تین و تافه ق و، بهرگریان بو له خوځیان و مال و سامانه که یان ده کړی، به لام مندالی هه تیوی بی په ر و بال و نابالغ، نه بهرگریان بو له خوځیان ده کړی، نه له مال و سامانه که شیان.

۱۱- ﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾، نه وه شم نه جامدا، به هو ی به زه بیه که له په پوره ردگارت وه، یا خود نه و مشوور خوځریه که خوا ښه بو نه و دوو منداله نابالغی کرد، به هو ی چاکی بایانه وه، نه وه به زه بیه که بوو له په پوره ردگارت وه، به رانه ر به بایان و به خو شیان.

۱۲- ﴿وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي﴾، نه وه ی کردیشم له لایه ن خو موه وه نه مکرد، به لکو به فه رماني خوا کردم.

پښتنی گوټی: ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ﴾ په پوره ردگارت ویستی.

دواتر گوټی: ﴿فَأَرَادَ أَنْ يُبْدِلَهُمَا رُحْمًا﴾ ویستمان که په پوره ردگاریان بو یان بگوږی، ویستی خو ی له که ل ویستی خوا دا ټیگه وه باس ده کات.

رسته ی: ﴿وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي﴾، ده گونجی بو هر سیکیان بچینه وه و، ده سگونجی ته نیا بو هی سټیم بچینه وه، به لام وا راستره که بو هر سیکیان بچینه وه، که واته: نه و سټی کاره ی که تو ږه خنه ل ټیگرتن و، خو ت پټ مهر زه م نه کرا که له به رانه ریان دا بی دهنگ ی، هیچیانم له خو موه وه و به هه وای نه فس نه کردوون، به لکو به فه رماني خوا، که له ږی نیلهام و خسته نه دل ه وه، خوا ښه ناگاداری کردووم و، کردوومن.

نه وه به پی ی رای نه وانه که ده لټین: نه و به نده چاکه (خضر) یه کیک بووه له دو ستانی خوا (اولیاء الله).

هه ندیک شیان که ده لټین: پیغه مبه ر بووه، یان: خوا ی په پوره ردگار وه حی بو نار دوه.

۱۳- ﴿ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾، نه وه ش حکمت و سه رهنجامی نه وه که تو نه توانی خو ت له به رانه ریدا رابگری، یان خو ت له سه ری رابگری و، خو ت مهر زه م بکه ی.

و شهی (تأویل) به مانای سهره نجامی شت دئی، به لام به مانای: لیکدانه وهش دئی و به مانای حکمه تیش دئی و، به مانای نامانجیش، دئی.

جیسی سه رنج نه وهیه: که نه وهی پینشیان فرمووی: ﴿سَأْنَيْتُكَ بِأَوْبِلٍ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ واته: هه والت پی ددهم به سهره نجامی (حیکمه تی) نه وهی که نه تتوانی له به رانیه ری خوت رابگری، له وی فرموویته تی: ﴿تَسْطِعْ﴾، به لام لیره دا ده فرمووی: ﴿مَا لَمْ تَسْطِعْ﴾! چونکه ﴿تَسْطِعْ﴾ دیاره مادام پسته کانی زیاترن: قورستره، دیاره به رله وهی مرؤف حکمه تی شتیکی بو دهریکه وی، خوراگری له به رانیه ریدا و، بی دهنگی له به رانیه ریدا، قورستره، بویه ﴿تَسْطِعْ﴾ ی هیناوه، به لام دوی پروونکردنه وهی حکمه ته که ی، بیگومان ناسانه، نینسان خوراگری، بویه فرموویته تی: ﴿مَا لَمْ تَسْطِعْ﴾ واته: پیتیکی لی که مکر دوته وه، که له سر زمان ناسانتر دئی، چونکه دوی نه وه که نینسان له حکمهت و نه نیسی شتیکی تیده گات، بیگومان خوراگری و خو مه رزم کردن له به رانیه ریدا و، ره خنه لی نه گرتی، ناسانتر ده بی.

دەرس و پەندو حوکمە شەرعییەکانی بەسەرھاتی مووسا و (خَصْر)

بەرزان! سەرچەم پەنجا و دوو (٥٢) حیکمەت و دەرس و پەندەم هێناون، کە هەندیکیان حوکمی شەرعیین، ئەویش لە کۆمەڵیک لە تەفسیرەکان بەهرەم وەرگرتووە، بە تایبەت تەفسیری: (تیسیر الکریم الرحمن فی تفسیر الکلام المنان) ی (عبدالرحمن بن ناصر السعدی)^(١)، ھەرۆھە (مەسەن تالیلی) (جمال الدین القاسمی)^(٢) ھەندیکیشیان بۆ خۆم ھەلمەتێنجاون:

١- دەبێ مروف بە زانیاریی خۆی سەرسام نەبێ، چونکە: وەك له فەرموودەگە ی صەحیحی بوخاریی و موسلیم دا، هێنامان، کاتێ مووسا ﷺ پرساری لێ دەکرێ: کێ لە ھەموو کەس زانناترە؟ دەلێ: من!

ئاشەوہ جوړیک بووہ لە سەرسام بوون بە زانیاریی خۆی، بۆئەش خوا ﷻ فەرموویەق: بەندەبەکم ھەبە کە لە تۆ زانناترە، زانیارییەکی لەلایە کە تۆ لەلات نەب، مووسا ﷺ یش داوا دەکات ئەو بەندەبە ی خۆی پێشان بەدات، ئەویش دەفەرموێ: بڕۆ لەو شوێنە ی کە دوو ئاوە زۆرەکان (دەریایەکان)، تێیدا پتکدەگەن، جەمسەری ئەو دوو دەریایە، لەوێ ئەو بەندە چاکەم دەبینی، نیشانەش ئەوہبە، کە تۆ ماسیەک لەگەڵ خۆت بەرە و ... ھتد، وەك له بەسەرھاتە کەدا باسمانکرد، کەواتە: بەکەم دەرس و پەند، ئەوہبە کە ئینسان بە زانیاریی خۆی سەرسام نەبێ.

٢- زانست پایە ی زۆر بەرزو، بە دوا ی زانستد گەران، کاریکی زۆر گەورە و گرنگە، ئەوہتا مووسا ﷺ لەگەڵ ئەو گەنجە بەردەستە ی کە لە خزمەتی دابووہ (یوشەعی کوری نوون)، نان و توتیشووی سەفەر دەپێچنەوہ و دەپۆن، دەلێ: ھەرچەند ماوہبەکی زۆر بڕۆم، یان دەبێ بگەمە جەمسەری دوو دەریایەکان، یان دەبێ ماوہبەکی زۆر بڕۆم، بە مەبەستی ئەوہ ی ئەو بەندە چاکە ی خوا ی لێ ھەلکەوێ و زانیاریی لێوہ قێربن!

(١) ص ٤٨٢ - ٤٨٥.

(٢) ص ٦٨ - ٦٩.

۳- ودهسته‌تانی زانست، له قیرکردنی گرنگتره و، کۆکردنه‌وی هه‌روه‌و کیشیان باشتره، بئوگومان مووسا عليه السلام زانیاری هه‌بووه و، خوی په‌روه‌ردگار له شه‌ریعه‌ق خۆی دا شاره‌زای کردوه، به‌لکو له سه‌رده‌می خۆی دا، له هه‌موو به‌نده‌کانی خوا شاره‌زاتر بووه، له تاینن و به‌رنامه‌ی خوادا، به‌لام دانه‌نیشته‌و بلی: با له نئو به‌نی ئیسرائیلدا دابنیشم، قیزیان بکه‌م، که بئووستیشیان پنی بووه، به‌رده‌وام له‌گه‌لیان بیت، به‌لکو نان و تویشووی ده‌ست داوه‌تی، بۆ ته‌وه‌ی بچن زانیاری دیکه کۆبکاته‌وه، هه‌لبه‌ته‌ نه‌گه‌ر ئینسان، هه‌م زانیاری کۆبکاته‌وه و، هه‌م خه‌لک قیری زانیاری بکات، باشتره، که هه‌موو پیغه‌مبه‌رانیش هه‌ر وابوون، له یری پیغه‌وه‌شیان مووسا عليه السلام.

کهواته: ئینسان نابیی به‌وه‌نده زانیاریه‌ی که هه‌یه‌تی، قه‌ناعه‌ت بکات، به‌لکو ده‌بئی هه‌ولبده‌ت، هه‌میشه لینی زیاد بکات، وه‌ک خوی زانا و شاره‌زاش به پیغه‌مبه‌ری خاتهم عليه السلام ده‌فه‌رموئ: ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ طه، واته: بلی: په‌روه‌ردگار زانیاریسم بۆ زیاد بکه، خوا که وای به پیغه‌مبه‌ر عليه السلام فه‌رمووه، هه‌ر چه‌نده له سووره‌ق (طه) دا، ته‌و فه‌رمانه‌ی پیکردوه، به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا عليه السلام تا کۆتایی ته‌مه‌نیشی، بئوگومان ته‌و فه‌رمانه‌ی خوی جینه‌جین کردوه، هه‌میشه له په‌روه‌ردگاری پاراوه‌ته‌وه: زانیاری بۆ زیاد بکات.

۴- دروسته مروّف هاوکار و به‌رده‌ستیکي هه‌ب، له سه‌فه‌ر و له کاتی نیشته‌جین بوونیشی دا، که هاوکاری بئ، هه‌ندیک له کاره‌کانی بۆ ئاسان بکات، بۆیه‌ش مووسا عليه السلام ته‌و گه‌نجه‌ی له‌گه‌ل خۆی بردوه، که مه‌رجیش نیه‌ گه‌نجیش بووین، چونکه وشه‌ی (فتی) به‌مانای خزمه‌تکار و هاوکار و به‌رده‌ستیش به‌کار دئ، با ته‌مه‌نیشی هه‌ب، هه‌روه‌ک پیغه‌مبه‌ر عليه السلام که کاتی خۆی کۆیله هه‌بوون، فه‌رموووه‌تی: یه‌کێک له تپوه با نه‌لت: (عَبْدِي وَأَمَّتِي)، با بلی: (فَتَايَ وَفَتَاتِي) با نه‌لت: کۆیله‌که‌م و که‌نیزه‌که‌که‌م، به‌لکو با بلی: کوره‌ گه‌نجه‌که‌م و، کچه‌ گه‌نجه‌که‌م.

۵- وا باشه بابای پڕیوار، تامانجی خۆی له سه‌فه‌ره‌که‌ی، بۆ هاوه‌له‌که‌ی بخاته‌ه‌و، ته‌گه‌ر پینگرتنک نه‌ب، واته: مادام پینگرتنک نه‌ب و باشه، بۆی روونبکاته‌وه، تاکو ته‌و هاوکاره‌شی به‌رچاوی پوون بئ و، عه‌زم و ئیراده‌ی خۆی باشتر بخاته‌ه‌و، به‌ به‌لکه‌ی قسه‌ی مووسا عليه السلام: ﴿وَأَذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَنْبَأَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا﴾ الكهف، واته: یادبکه‌وه! کاتیک مووسا به‌ به‌رده‌سته‌ گه‌نجه‌که‌ی خۆی گوت: وازناهینم له پینگرتن و پۆششتن، تاکو ده‌گه‌مه‌ جه‌مسهری دوو ده‌ریابه‌که، یاخود ماوه‌یه‌کی زۆر ده‌ه‌ووم.

(۱) (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: لَا يَنْقُلُ أَحَدُكُمْ أَعْطَمَ زَنْبِكَ، وَخَيْرُ زَنْبِكَ، اسْقِ زَنْبَكَ وَلْيَنْقُلْ سَيْدِي، مُؤَلَّافِي وَلَا يَنْقُلْ أَحَدُكُمْ عَبْدِي، أَمَّتِي، وَلْيَنْقُلْ فِتَايَ وَفَتَاتِي وَغَلَامِي) أخرجه البخاري في: ٤٩ كتاب العتق: ١٧ باب كراهية التطاول على الرقيق.

به آن بُو نه‌وهی هاوه‌لی سه‌فهریشت عه‌زمی خۆی جه‌زم بکلت و بزانتی که ماوه‌یه‌کی زۆر ده‌زۆی، له‌قه‌ده‌ر وی، خۆی تاماده‌ده‌کات، هم له‌رووی ماددی و، هم له‌رووی مه‌عنه‌ویه‌وه.

۶- توئشوو هه‌لگرتن، پێچه‌وانه‌ی پشت به‌ستی به‌خوا نیه. هه‌روه‌ها ره‌چاوکردنی هۆکاره‌کان و دابینه‌کردنی نام‌پازان، پێچه‌وانه‌ی پشت به‌خوا به‌ستی نیه، نه‌وه‌تا: **مُوسَا النَّصِیْبُ** له‌گه‌ڵ یوشه‌ع دا خواردنیان پێ بووه، **﴿عَٰیْنَانَا عَدَاۗءَنَا﴾**، یان: خواردنه‌که‌ی نیو رۆژمان بُو بینه، با بیخۆین، که‌واته: دیاره‌ توئشوو و خواردنیان پێ بووه.

۷- هه‌رچه‌نده‌ هه‌موو شت به‌قه‌ده‌رو نه‌خشه و نه‌ندازه‌گیری خواجه، به‌لام پێویسته هه‌میشه خرابه پال بدڕیته لای شه‌یتان، چونکه بێگومان شه‌یتان بُو مرۆف له‌بۆسه‌دايه: تووشی خرابه و هه‌له‌ و که‌م و کوپیی بکات، هه‌ر بۆیه‌ش نه‌و به‌رده‌سته‌ی **مُوسَا النَّصِیْبُ** (یوشه‌عی کوپی نوون) دوا‌ی نه‌وه‌ی ماسیه‌که‌ ده‌چێته‌وه تێو ده‌ریاو. هه‌ل‌ده‌بزو‌قێته تێو ئاو و، ته‌ویش له‌بیری ده‌چێ به‌ **مُوسَا النَّصِیْبُ** پلن: ماسیه‌که‌مان چۆته‌وه تێو ده‌ریا! دوا‌ی ده‌لن: **﴿وَمَا اَنْسَيْنٰهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اذْكُرْهُ﴾**، واته: ته‌نیا شه‌یتان له‌بیری برده‌مه‌وه، باسی بکه‌م، نه‌وه‌ی پال‌داوته لای شه‌یتان، که‌ له‌بیری چوووه بُو **مُوسَا النَّصِیْبُ** ی باس بکات، که‌ نه‌گه‌ر له‌بیری نه‌چوو‌بايه و بُو **مُوسَا النَّصِیْبُ** ی باس بکاردایه، نه‌و رێیه‌ زیاده‌ی که‌ بریوانه، له‌ دوا‌ی گابه‌رده‌که، که‌ پشوو‌یان له‌بن داوه و، جه‌مسه‌ری دوو ده‌ریایه‌که‌ بووه، هه‌موویان له‌کوژل ده‌بۆوه، هه‌میشه شه‌یتان له‌که‌مین دایه، بُو نه‌وه‌ی مرۆف تووشی زه‌حه‌مت و ناره‌حه‌تی و زیان بکات.

۸- هه‌وال‌دانێ مرۆف له‌و شانیه‌ی سروشتیین، وه‌ک برسه‌تی و ماندوو‌یه‌تی، شتیکی ره‌وايه، **مُوسَا النَّصِیْبُ** ده‌لن: **﴿لَقَدْ لَقِیْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا﴾** واته: به‌پراستی له‌م سه‌فه‌ره‌ماندا ماندوو‌بووین، نه‌گه‌ر ئینسان ماندوو‌بێ، نه‌گه‌ر سه‌ری بێنیشی، نه‌گه‌ر برسی بێ، نه‌گه‌ر تینوو‌ی بێ، باسکردنی، شتیکی ئاسایه، به‌ل‌کو **مُوسَا النَّصِیْبُ** ده‌لن: **﴿عَٰیْنَانَا عَدَاۗءَنَا لَقَدْ لَقِیْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا﴾** واته: خواردنه‌که‌ی پێشنیوه‌رۆمان بینه با بیخۆین، به‌پراستی له‌م سه‌فه‌ره‌ماندا ماندوو‌بووین، لێ‌ده‌دا **مُوسَا النَّصِیْبُ** هه‌م باسی برسه‌تی کردوه، چونکه که‌ ده‌لی: خواردنه‌که‌مان بُو بینه، دیاره برسی بووه، هه‌م باسی ماندوو‌یه‌تی‌شی کردوه.

۹- وا باشه‌ هاوه‌ل و هاوکاری مرۆف، ژیر و هۆشیار بێ، نه‌ک هه‌ر بار بێ، واته: ئینسان که‌سێک بکات به‌هاوه‌لی خۆی، نه‌گه‌ر بُو سه‌فه‌ریک چوو، نه‌گه‌ر بُو کاریک چوو، که‌سێک له‌گه‌ڵ خۆی به‌رئ و له‌گه‌ڵ خۆی دا بیکاته‌ هاوکار و ده‌ستبارگر و به‌رده‌ستی، که‌ ژیر و هۆشیار بێ، نه‌ک هه‌ر به‌سه‌ریه‌وه‌ ئه‌رك و بار بێ.

۱۰- وا باشه مروّف له گه لّ هاوکار و بهردهسته که ی دا پیکهوه نان بخون و، خوّی جیا نه کاتهوه لهو که سهی که له گه لّی دا هاوکاره و بهردهسته تی و پیکهوه ن، به لکو بهیه که وه نان بخون، که ههر نهوه شتیکی مه نتیقیه و، ههر نهوه شتیکه له گه لّ سروشتی ساغدا بگونجی، نه که له بهرته وهی، نهو له بهر دهسته تی و هاوکاریه تی، نه م شتیکی بخوات و نهو شتیکی دیکه بخوات.

۱۱- هاوکاری و یارمه تی خوا بو بنده، به نه ندازه ی هه لسانیه تی به نه رک سهرشان، چونکه مووسا و بهردهسته که ی، پاش له بیرچوونی ماسیه که یان و ردت بوونیان، نجا هه ستیان به ماندووویه تی کردوه، وه که له فهرمووده که ش دا ناماژدی پیکراوه، واته: تاکو به ره وه نهو شوینه چوون، که نه رکه که یان جیه جی بکه ن، که بریتی بووه له گه یشتن بهو زانایه، بو نه وه ی مووسا عليه السلام زانیاری لیهو قیربیت، هه تا نهوئی هه ستیان به برسیه تی و ماندووویه تی نه کردوه، به لّام که لهوئی ردت بوون، نجا هه ستیان به برسیه تی و ماندووویه تی کردوه، چونکه تاکو نهوئی، چوون بو نه نجامدانی نه رکیک شهرعی، به لّام لهوئی به ولاره، له نامانجه که یان دورکه وتوونه نهوه، که واته: به نه ندازه ی نه وه ی که مروّف روو له خواجه، خوی پهره و رگاریش رووی تیده کات و، به نه ندازه ی نه وه که دهیهوئی نامانجیک شهرعی بیینه دی، خوی به خسه ریش یاره و هاوکاری ده بن.

۱۲- نهو بنده چاکه ی که تووشی بوون، پیغه مبه ر نه بووه، چونکه خوا عليه السلام ههر به (عبداً) باسی کردوه.

پاشان باسی ره حمهت و عیلمی، بو ی کردوه، نه ک باسی پیغه مبه رایه تی و ره وانه کراویتی (النبوة والرسل)، ده فهرموئی: ﴿عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا ءَاٰتَيْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عَلِمًا﴾، واته: به بنده یه که له بنده کامنان (بنده یه کی دانسته له بنده کامنان) له لای خو مانه وه به زه یمان پندابوو و، به شیوه ی تایهت زانیاریمان له لایه ن خو مانه وه فیر کرد بوو.

نجا نه گه ر پله ی پیغه مبه رایه تی و پله ی ره وانه کراویتی هه بووایه، خوا عليه السلام ده یفه رموو: (نبیاً من انبیائنا) یاخود (عبداً من عبادنا اتیناه النبوة أو الرسل)، به لّام مادام ده فهرموئی: به زه ی خو مانان پی به خشیوو، به زه یی خواش ته نیا پیغه مبه رایه تی نه، هه روه ها که ده فهرموئی: له لای خو مانه وه زانیاری تایه تمان پی دابوو، زانیاری تایه تیش ته نیا به پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) نه دراوه، به لکو دوستانی خواش (وهک دواتر باسی ده که یان)، ده گونجی زانیاری تایه تیمان پی بدری، له ری نیلهام و خسته نه تیو

دلّوه، یا خود له ږی بڼینی خه ونه وه، دپاره ټیمه دواتریش هه ر باسی خضر ده کین و،
 نه و رایه مان له لا به هیتره، که یه کیک بووه له دؤستانی خوا، نه ک پیغه مبه ران.

(۱۳) - زانیاری دوو جوړه، هه ر یه ک جوړ نه: ۱- زانیاریه کی به ده سه تیرو (علم کسبی)، ۲-
 زانیاریه کی به خشراو (علم وهی)، به به لگه ی نه وه که موسا علیّه ده چی زانیاریه ک به ده ست
 بڼی، چونکه دواتر ده لئ: ﴿ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِنَّا عَلِمَةً رُشْدًا ﴾ نایا شوینت بکه وم،
 بو نه وه ی له و زانیاریه ی که فیرت کراوه، به شیک سهر پراستکه ری فیری من بکه ی؟ ننجا نه مه
 زانیاری به ده سه تیرو و (کسبی) ی پنده لئین، به لام نه وه ی نه و به بنده چاکه یه (خضر) زانیاریه کی
 به خشراو (وهی) بووه، چونکه خوا ﷺ زور به پرونی ده فرموی: ﴿ وَعَلَّمْنَاهُ مِنَ لَدُنَّا عِلْمًا ﴾
 واته: له لابه ن خو مانه وه زانیاریه کی تایه مان پندابوو، به بی نه وه ی که بچی بو لای هیچ که س
 بخوینی و، گوئی بگری و فیربی، خوا یه کسه ر نه و زانیاریه ی خستو ته عه قل و دلّوه.

(۱۴) - زانیاری تایه ت (العلم اللدنی)، نه و زانیاریه ی که خوا به تایه ت ده یه خشی، له به ندایه تی
 کردن بو خوا و، خو ساغ کردنه وه بو خواوه، هه لده قولن، واته: نینسان به هو ی به ندایه تی بو خوا و
 خو ساغ کردنه وه بو خوا و، به هو ی فره مان به یه وه بو خوا، ده گونجی خوا ﷺ هه ر که سه له
 قه ده ر خو ی، له زانیاری تایه تی پی بدات، چونکه ده فرموی: ﴿ عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ
 رَحْمَةً مِّنْ عِزِّنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنَ لَدُنَّا عِلْمًا ﴾، که واته: به هو ی به ندایه تی بو خواوه، شایسته ی
 نه وه بووه که: خوا زانیاری تایه تی پی به خشی.

(۱۵) - پیوسته قوتابی له گه ل مامؤستادا زور به نه ده ب و به ریزو حورمه ت بیت، ته ماشا ده که ی ن
 موسا علیّه چه نده به نه ده ب و به ریزه وه (خضر) ده دوینت، ده لئ: ﴿ هَلْ أَتَّبِعُكَ ﴾ نایا شوینت
 بکه وم؟ یانی: نایا مؤله تم ده ده ی له خزمه تدا بم؟ مؤله تم ده ده ی هاوه لابه تیبت بکه م؟ ﴿ عَلَىٰ
 أَنْ تُعَلِّمَ مِنَّا عَلِمَةً رُشْدًا ﴾، بو نه وه ی له وه ی فیری کراوی، به شیک فیری من بکه ی؟ لیره دا
 موسا علیّه زانیاری نه و به بنده چاکه، به زور داده نئ، به لام نه وه ی خو ی لی فیرده بی، به که م،
 ده لئ: به شیک پی بده، ﴿ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِنَّا عَلِمَةً رُشْدًا ﴾، واته: له و هه موو زانیاریه ی
 که تو فیری بووی، به شیک که مایه ی به نامانچ گه یشتی منه، فیری منی بکه ی!

(۱۶) - فیربوونی که سیک که پله ی به رزتره، له که سیک که پله ی نرمتره، شیک پی په وایه، فیربوونی
 (فاضل) له (مفضل) یان (افضل) له (مفضل)، که سی، با یتکه و پله شی به رزتر بی له لای خوا، یان
 له رووی کومه لایه تی و سیاسی، یان شه رعیه وه، بو ی هه یه له که سیک دیکه وه، که له خوار
 خو یه تی، چ به نیعتباری لای خوا، چ به نیعتباری دنیا، زانیاری لئوه فیر بی، نه وه تا موسا علیّه

یہ کیجکے کہ پینچ پیغہ مبرہ مزہ نہ کان، کہ خوی پروردگار پیکہ وہ باسی کردون، ہم له سوورہتی (الشوری) دا، ہم له سوورہتی (الأحزاب) دا، کہ هه ندیک له زانایان ده لئین: پیغہ مبرانی (أولوا العزم): ﴿فَأَصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ﴾ ﴿۳۲﴾ ﴿الأحقاف، ده لئین: نازناوی (أولوا العزم) هه ربؤ تهو پیغہ یه، به لآم من تهو دم پئی هه له یه، وه که له مهو سووعه^(۱) عه ربیبه که ی خوّم، لهو کتیبه دا که باسی پیغہ مبرانم کردوه، روونم کردو تهوه که نهو رابه پاست نیه، به لآکو هه موو پیغہ مبران خاوهن (عزم) بوون، به لآم دیاره پله پله بیان له بهین دا هه بووه، له پرووی عزم و تیراده ی پتهو وه، گرنگ تهو یه مووسا ﷺ پیغہ مبریکی پایه بهرز بووه، به لآم (غض) که به پئی رای بهه یترتر، یه کیک بووه له دوستانی خواو هه میشه هه موو پیغہ مبران، له هه موو دوستانی خوا گهوره ترن و، پله یان بهرز تره، که چی تاماده بووه زانایاری لیوه وه ربگری!

۱۷- که سیک که له که سیکه وه قیری زانایاری ده بیت، ده بی له بهرانه بریدا خو ی به که مبرگری، مووسا ﷺ وای کردوه: ﴿هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا﴾، نایا شوونت بکهوم؟ (نایا تاماده ی هاوه لایه تیبیت بکهوم؟) قیرم بکه ی له وه ی قیری کراوی (به شیوه ی تابهت)، زانایاریه که من به تامانج بکه یه نئی.

(رُشِد) و (رُشِد) زانایاریه که مایه ی به تامانج گه یشتنی مروّی بی، که واته: نهو هه خو به که مگر تیبکی زوری تیدا دهره وشیته وه بو مووسا ﷺ له بهرانه ربه نهو بهنده چاکه دا، که دیه وئی جوړیک لهو زانسته ی، نهو له لایه تی و مووسا ﷺ له لای نیه، لئی وه ربگری.

۱۸- ده بی نینسان هه میشه زانست و نیعمهت و چاکه کان، بو لای خوا ﷺ بگریته وه، نهو ده لئین: ﴿هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِمَّا عَلَّمْتَ﴾ یانی: ﴿مِمَّا عَلَّمَكَ اللَّهُ﴾ تهو ی خوا قیری کردوی و له لای خواوه قیری کراوی، به شیوه ی تابهت، به لئین چاکه کان هه موویان ده بی بو لای خوا بگریدیته وه، هه لآه ته خراپه و زیانه کانیش هه موویان به فه دهر و ویستی خوان، به لآم بیگو مان خوا له خیر و چاکه رازیه و، له شه ر و زیان نارازیه، وه که ده فه رموی: ﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ ﴿الزمر، واته: خوا رازی نیه بهنده کانی بیبروا و سپله بن، به لآم نه گهر سوپاسگوزاری بکن، بو تان به سند ده کات و پئی چاکه.

پیغہ مبره ی خواش ﷺ فه رمویه تی: ﴿وَالْعَصْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشُّرُكُ لَيْسَ إِلَٰهًا﴾ (آخرجه مسلم: ۱۸۴۸)، واته: (ته ی خویه!) خیر هه مووی له لایه ن تهو یه، به لآم خراپه و زیان ناگه پرته وه بو لای تو.

(۱) موسوعه: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) الكتاب السادس: الإيمان برسول الله تعالى وأنبيائه، ۲۰۱۷/۲ م.

چونکه خوا عَلَّمَ له گهَل هېچ شتیکی خراپدا نیه بۆ بنده کانی.

۱۹- زانیاری به سوود، تهوهیه که مروّف به تامانج بگهینتی و، بیهته هۆی تهوهی کاری پین بکات، مووسا عَلَيْهِ دهفه رموی: ﴿ هَلْ أَتَىكَ عَلَيَّ أَنْ تَعْلَمَنَ مِمَّا عَلَّمْتُ رُشْدًا ﴾ (رُشْد) سهراستییه و (رشید)، یانی: بابای سهراست و به تاکام گهیشتوو و به تامانج گهیشتوو، پیچهوانه ی: (غنی) و (غای)، (غنی) بیمرادی و بن ناکامیهو، (غای) یش واته: کهستی به تامانج نهگهیشتیبت و بیمراد و بن تاکام بوو بن، کهواته: زانیاری به سوود، تهوهیه مروّف به تامانج بگهینتی.

۲۰- به بن خوراگری و پشوو درژی، زانست وه دهست نایهت، ههر کهسی بیهوی زانست وه دهست بینی، دهبن پشوو درژیو خوراگر بن، چونکه بنده چاکه که به مووسا عَلَيْهِ دهلتی: ﴿ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾ ۱۷ ﴿ وَكَيْفَ نَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴾، واته: تۆ ناتوانی له گهَل مندا خوراگری، (له گهَل ممدار بکه ی)، نه مهش یانی: به بن خوراگری زانیاری وه دهست نایهت، بویهش زانایان کوتوو یانه: (العلم لا يعطيك بغضه، حتى تعطيه كلك)، زانیاری هه ندیکت ناداتی، تاکو هه موو خویتی نه دهیتن.

یانی: دهبی تهواو خویتی بۆ یه کلایی بکهیه وه، ئنجا به شیک له زانیاری وه دهست دینی.

۲۱- شاره زایی و ناشایی مروّف، هۆکاری خوراگریهتی، به پیچهوانه وهش: نا ناشایی و نا شاره زایی مروّف، ده بیته هۆی خو رانه گری و خو پین مهرزم نه کرانی، به به لگه ی تهوهی تهو بنده چاکه به مووسا دهلتی: ﴿ وَكَيْفَ نَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴾، واته: چۆن ده توانی خووت مهرزم بکه ی، له بهرانبهر کاریک دا که من دهیکم و، تۆش پیی شاره زانی، واته: له دیوه په نهانه که ی شاره زانی، به پیی رواله ته که ی، ناشه رعیه، به لّام دیوه په نهانه که ی، حکمهت و نهینیی خوی کاربه جیتی تیدایه و، بهر ژه وه ندیی تیدایه.

یانی: ههر چه بنده رواله ته که ی نابه رچاوه، به لّام ئیوه رۆکه که ی زۆر تیر و تهواوه.

کهواته: خوراگری، به رهه می شاره زایی و ناشایی مروّفه به شته کلان، خوراگرایی و په خنه گرتیشی لیان، به هۆی نا ناشایی و، نابه رچاو رپونیه وه یهتی، بویهش دۆستانی خوا، که ههر دیوی ده ری و رواله تی شته کانیان نه بینیوه و، دیوی په نهانیان دیوه، له خه لکی دیکه خوراگر تر بوون، ههروه ها بهس دنیا یان نه بینیوه و، دواروژی شیان بینیوه، ته نیا دیوی بهرچاوی شتانیان نه بینیوه، به لکو دیوه په نهان و شیراوه که شیانیان، دیوه.

(٢٢)- شینەیی و پەلەنەکردن لە حوکمداندا، هەتا ئەو مەسەلەیه هاتۆتە پێش، ڕووندەبێتەوه، مووسا عَلَيْهِ السَّلَام تەگەر پەلەئێ نەکردبایه و بە شینەیی مامەلەئێ کردبایه، وهك پیتغەمبەر (محمد) صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وای بۆ خواستوه و فەرموویەتی: بێمان خۆشبوو مووسا خۆئێ پارگرتبایه، پەلەئێ نەکردبایه و دانئێ به خۆئیدا گرتبایه، خۆئێ مەرزەم کردبایه، له بەرانبەر ئەو ڕەفتارانەئێ (خضی) دا، که به ڕوآلەت نا شەرعیی و ناپێک بوون، بۆ ئەوهئێ زیاتر نەپێنیه کانی خوآئێ پەرۆردگارمان که له کار و شتە ڕوآلەتیه کان دا هەن، بۆ دەر بکهون، کهواته: دەبێت ئینسان هەڵبەدات پەلە نه کات له حوکمداندا و، دان به خۆئیدا بگرئێ، دوايش که شتە کهئێ بۆ ڕوون دەبێتەوه، ئەو کاتە دەتوانئێ که لەسەر بناغەئێ بەرچاو ڕوونئێ و زانست، هەلسوکهوتیکئێ راستەر ئەنجام بدات.

(٢٣)- بەستنهوهئێ کاره کان به ويستی خواوه، ئەوه تا مووسا عَلَيْهِ السَّلَام دەفەرموئێ: **﴿ قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا ﴾**، واته: تەگەر خوا بیهوئێ، به خۆراگرم دەبینئێ (به خۆراگر منت لئێ هەلەدە کهوئێ)، یانئێ: خۆراگر دەبم لەسەر ئەو کارانەئێ دەیانکهئێ، خۆراگریه کهئێ به ويستی خوآئێ پەرۆردگار هوه، به ستۆتەوه.

دەلێم: ڕەنگه له بەره کهئێ گوئئێ: **﴿ إِن شَاءَ اللَّهُ ﴾** هوه، سێ جار ان توانیبئێ مه دار بکات، له گەل ئەو بەنده چاکه دا، هەرچهنده هەر سێ جار ان، مەرجه کهئێ شکاندوه، یه که مچار به هوئێ له بیرچوونهوه بووه و، دواتریش پاساو و پۆزشیکئێ باشئێ بۆ هێناوه تەوه و، هەر له سه ره تاوه به یینئێ له گەلئێ تیک نه داوه!

(٢٤)- عەزم جه زمکردن لەسەر شتێک، وهك کردنی ئەو شتە نیه، جاری وا ههیه ئینسان عەزم لەسەر شتێک جهزم دەکات و، پێئێ وایه که بۆئێ دەرکړئێ، به لām مەرچ نیه بۆئێ بکړئێ، به بەلگهئێ ئەوه که مووسا عَلَيْهِ السَّلَام ده لئئێ: **﴿ قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴾**، واته: به دنیایئێ خۆراگرم دەبینئێ و هیچ بێن فەرمانیه کت نا کهم، عەزمئێ ناوا جهزم کردوه، به لām دوايش، وا دەر نه چووه، کهواته: جاری وایه، ئینسان له لای خۆیه وه پێئێ وایه ويستی خۆئێ لهسەر شتێک چه سپاندوه، به لām له کرداردا، مەرچ نیه وای بۆ بکړئێ! بۆیه ش پێشنان ده لئئێ: (قسهئێ بهر ناگردان و تینی یه کانه، وهك یه ک نین)، واته: خەلکێک له بهر ناگردان دابنیشئێ و یه کيان بلئئێ: تەگەر شێرئیکم بۆ بئئێ، وا ده کهم! ئەوئێ دیکه بلئئێ: یه کانه (تیرهئێ بهراز) م بۆ بئئێ، واده کهم، قسهئێ بهر ناگردان و قسهئێ خۆش که دەرکړئێ، له گەل ئەوه دا که ئینسان، به کرده وه ڕووبه ڕوو دەبێتەوه، وهك یه ک نین، ههروه ها لهو باره وه، پێشنان گوئوویانه: (بیلئێ قورئێ)، به دەست خەلک وه سووکه)، که سێک دەبینئێ به بیلئێ، قورئێ فرێده دا، که سێک له ولاره ته ماشای بکات، ڕەنگه بلئئێ:

بۆچی وا به قورسی دهستی ده داتی؟! به لأم نه خیر، بیلی قور، به دهست خه لکوه سووکه، نه گهر تو دهستی بدهیتی، په ننگه بیله کهت ههر لئ عاسی بن، له نیو قوره کهدا و، ههر بۆت نه یه ته وه درئی!!

۲۵- ماموستا بوی هه یه، یتى پرسیارکردن له قوتابیه که بگری، له بهر حیکمه تی که بو خوی دهیزانی، نه وه تا: نهو بهنده چاکه (خضر) به موسا عليه السلام ده لئ: ﴿فَلَا تَسْتَأْنِي عَنْ شَيْءٍ وَحَتَّىٰ أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾، واته: له باره ی هیچ شتی که وه، پرسیارم لئ مه که (په خنهم لئ مه گره) تا کو خۆم له باره یه وه بۆت ده دویم، هه تا خۆم له باره یه وه بۆت نه دویم، له خۆته وه، قسه ی لئ مه که.

۳۶- کهستی به شتی که ناشنا نه بن، قبولی ناکات و په فری ده کات، وه ک گوتراوه: (الناس أعداء ما جهلوا)، خه لک دوژمنی شتی که، که پیتی نا ناشان، موسا عليه السلام له سۆنکه ی نه وه وه: نهو کرده وانه ی که نهو بهنده چاکه نه جامی داو، به دیوه په نهانه که یان ناشنا نه بووه، دیوه هه شارداوه که ی نه یینون، په خنه ی لئ گرتوون، که نه گهر وه ک (خضر)، دیوه په نهانه که ی بیبیا، له لای ناسای ده بوون، که واته: راسته ئینسان که به شتی که ناشنا نه بوو، دزایه تی ده کات، زۆر جاری وایه، که سانی که دزایه تی هه ق ده کهن، له بهر نه وه یه که نایان، هه لیه ته جاری واش هه یه، به تایبهت نه وانه ی که هوکمران و دهسته لآتدارن، دزایه تی هه ق ده کهن، له بهر نه وه ی چاک ده ناسن، ده زانن نه گهر نهو هه قه بچه سپن، بازاری نه وان تیک ده چی، به لأم زۆر له خه لکی گشتی، دزایه تی هه ق ده کهن، له بهر نه وه ی پیتی ناشانین و، نازانن نهو هه قه به رزه وه ندییه کانی نه وان دابین ده کات، مافه زه و تکراره کانیان بو ده گپرتیه وه! بۆیه ش دوژمنانی نیسلام و دوژمنانی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الضَّلَاةُ وَالسَّلَام) هه میسه په نایان بر دۆته بهر چه واشه کاری، چاوبهستی خه لک و چاویچکیان خستوونه سه رچاو، چونکه زانیوانه: نه گهر نه وان به هه ق ناشنا بن، لهو ناهه قه ی نه وان هه لده گپرتیه وه! بۆ وینه: له سووره ق (فصلت) دا، خوا ده فه رموی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِنَا الْفِرْعَانِ وَالْمَوَافِقِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾، واته: نه وانه ی بیبروان گوتیان: گوئی بۆ نه م قورنانه مه گرن و (لغوی تیدا بکه ن، غه لیه غه لئی تیدا بکه ن، ده نکه ده نگی تیدا بکه ن، ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ به لکو به سه ریدا زالن، واته: مه هیلن نهو قورنانه بگاته گوئی خه لک، به ده نکیکی زولال و، له کس و هه وایه کی نارام و هیمن دا، با پیتیان نه کات، بۆ نه وه ی به سه ریدا زالن، غه لیه غه لئی تیدا بکه ن و خه لک چه واشه بکه ن، چاویچ بخرنه سه ر چاوی خه لک، بۆ نه وه ی نه یینن.

۲۷- ماموستا بوی هه یه مه رج له سه ر قوتابیه که ی دابنی و بلن: باشه ناماده م دره ست پئ بلیم، ناماده م بته که مه قوتابی خۆم، به لأم نهو مه رجه و، نه م مه رجه م هه یه، یان نه م چه ند

مهرجه مهن، بۆ وئنه: چاك بخوئنی، تاوابكه و، تاوا بروئی! به بهلگهی تهوه كه (خضر) مهرج لهسهر مووسا عليه السلام دادهئتی، دواي تهوهی سوور دهبیت كه هاوه لایه تیی بکات و، بیته قوتایی تهو و زانیاری لیهو فیترتی، (خضر) دهئتی: ﴿فَإِنْ أَتَبَعْتَنِي فَلَا تَتَّخِذْ عَنِّي حَتَّىٰ أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا﴾. واته: تهگهر [ههر سووری لهسهر تهوهی شوئیم بکهوی و] شوئیم کهوتی [و بووی به قوتایییم تاكو زانیارییم لن فیتر بی] هیچ شتیكم لن مهپرسه تاكو خۆم بۆت پروون دهکه مهوه. مهرجی لهسهر دادهئتی.

(٢٨)- پهوايه مرۆف سواری کهشتی بئی، یان سواری بهلهم بئی، یان سواری ههر نامزانیك بئی که له دهريادا هامووشۆی پئی دهکرئی، به بهلگهی: ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ﴾. واته: هه تا کاتیک سواری کهشتیه که بوون^(١).

(٢٩)- بابای له بیرچوو، لئی ناگیرئی، تهوئا: مووسا عليه السلام بۆ یه کهمجار په خنه ی لیده کرئی، به لأم له بهر تهوهی بههۆی له بیرچوونه وهوهیه، دهئتی: ﴿لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ﴾. واته: لیم مهگره بههۆی له بیرچوونه وهوه، واته: لهسهر تهوه لپرسینه وهوم له که لدا مه که و، لهسهر تهوه سزام مهده، سزادانه کهش بریتی بوو لهوهی ره فاقهتی نهکات و، لئک جیابینهوه، که تهوهش ههر حوکمیکي شه رعیه: ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾ (٣٠) البقره، واته: پهروه ردگارمان! لیمان مهگره، تهگهر له بیرمان چوو، یان تهگهر هه له مان کرد.

(٣٠)- حوکم به پوآلهت دهکرئی (يُحْكَم بِالظَّاهِرِ)، تیمه حوکم به پوآلهتی شتهکان دهکهین، نهک به دیوی پهنهانیان، ههر بۆیهش مووسا عليه السلام ههر سئی جاره که، له ههر سئی پهفتار و کاره کهی (خضر)، که به پئی پوآلهتی شه رعیه ق مووسا عليه السلام و به پئی پوآلهتی شه رعیه ق تیمهش، خراب بوون، په خنه ی گرتوهو، ریگری کردوه لهو ناشه رعیی و خراپه یه ی تهو پیاوه باشه نهنجامی داوه، به لأم دیوه پهنانه کهی تهو کرده وانه، بهرژه وهندیی گهوره گهوره بوون، که بۆ مووسا عليه السلام نادیار بوون.

کهواته: ههر که سیک شتیکی بینیی، که به پوآلهت ناشه رعیی بوو، بۆی ههیه په خنه ی لئی بکری.

(١) (رُكِبَا السَّفِينَةِ) (رُكِبَ) پئویستی به (فِي) ناکات بۆ تهوهی تهعه ددای پئی بکات بۆ بهرکار (مفعول)، (رُكِبَا: الفعل الفاعل، والسفينة: المفعول به)، به لأم (رُكِبَا) لپره ده (فِي) بهرکاری پئی خواراوه، تاكو (رُكِبَا) مانای چوونه تپویشی، بخزرتیه تپو، (لِئِذَا يُضْمَنَ مَعْنَى الذَّخُولِ)، واته: سواری بوون و چوونه تپویشی، کهشتی کاتی خۆشی وابووو لیستاش ههر وایه، ههمووی قات قاته، خه لک وهک چۆن سواری دهبت، دهچیته تپویشی، دهچیته به کیک له قاته کانه وه، یان به کئی له ژورده کانی قاته کان.

(۳۱) - زىيانى گەورە بە ھى بچووك لا دەبردېرى، (يُدْفَعُ الشَّرُّ الْعَظِيمَ، بِالْعَقِيرِ) ھەمىشە دەپتى: زىيانى گەورە لا بېردېرى، بە ھۆى تەھەممولكردنى زىيانى بچووكە، بۆيەش: ئەو بەندە چاگە (خضر) كەشتىيەكە خراپ دەكات، كۈن دەكات، كە ئەو زىيانىكى بچووكە، بۇ ئەوئى خواھەناتى ئەو كەشتىيە، كە كۆمەلە نە دارىكن، كار و كاسىبيان لەسەر ئەو كەشتىيە، كەشتىيەكەيان لە دەست نەچتى، كەشتىيەكەيان خراپ بېيت (تۆزۈك كۈن بېيت)، كە دواتر خۇيان چاگى دەكەنە، زىيانى ئەو زۆر كەمتەر لەوئى: كەشتىيەكەيان بە كجارىي زەوت بىكرى، لە لايەن ئەو پادشا ستەمكارە، كە ھەر كەشتىيەكى تازەو بەرچاۋو باشى زەوت دەكرد.

(۳۲) - لەبەر ھىنانەدى بەرژەۋەندىي و چاگە، دروستە تەسەپرۇف لە مالى غەيردا بىكرى، بە ھەر شىۋەيەك كە بەرژەۋەندىي و چاگە، ئەو خاۋەن مالىە دابىن بىكات، واتە: بەبىت مۆلەت لى ۋەرگرتىشى، دروستە دەست ۋەرىدەيە مالى كەسنىك، كە خۇشى لەۋى نى، يان لەۋىيە، بەلام بۇ خۇى نازاننى، مادام تۇ دلىاي كە بەرژەۋەندىي سامانەكەي ۋى لەۋەدايە و، بۇ ئەو ۋاچاگە، دروستە دەستكارىي بىكە، بەلام ئەو نابى بە گومان و گرمانە بى، دەپتى دلىايى بەرژەۋەندىيەكەي لەۋەدايە، بۇ ۋىتە: كەسنىك دەيەۋى شتىكى خۇى بفرۇشنى، بە ھەرزان قىمەت، تۆش دەزانى: كە نىرخى ئەو شتە زۆر لەۋە زياترە، بۆت ھەيە، پىنى لىبىكرى و بلىنى: ناھىلم، بەلام ئەو ش لە حالەتقى بەكدى ناسىن و، پىنك تاشنابوون و لە يەكدى رابىنن دا، ئەو دەكرى، ھەرۋەھا بۆت ھەيە بلىنى: لىي گەپتى مەن بۆت دەفرۇشم! ئەو ھوكمەش لە پەفتارى بەندە چاگەكە ۋەردەگىرى، كە بەبىت مۆلەتقى خاۋەنەكانى، كەشتىيەكەي لى كۈن كىردن و نابەرچاۋى كىرد، تاكو تەماعى دەست بەسەرداگىرانى تى نەكرى!

(۳۳) - ناسانىي و سەماھەت پەچاۋ كىردن لە ھەلسۆكەۋت لەگەل خەلكىدا، پىتۈستە، بە بەلگەي ئەۋەكە: مۇوسا عَلَيْهِ السَّلَامُ كە بۇ يەكەمجار مەرچەكەي دەشكىننى، پاساۋ دىننەتە، كە بەھۆى لەبىرچوونەۋە بوۋە، دواتر پىي دەلتى: ﴿وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عَشْرًا﴾، واتە: لە كار و حالى خۇمدا، زەھمەت مەخە سەرشانم! يانى: باۋا نەبى كە بۇم تەھەممول نەكرى، كەۋاتە: سىقەتتىكى بەرز و پەسندە: مەۋفى ناسانىي و سەماھەت پەچاۋ بىكات لە ھەلسۆكەت دا و، بارى شانى خەلگە قورس نەكات و، ۋايان لى نەكات سەغلتە بىن.

(۳۴) - كاركردن لە دەريادا شتىكى پەۋايە، ۋەك چۆن دروستە سوارى كەشتىي و بەلەم و ھاۋۋىنەيان بىين، كە ھاموۋشۇيان پىن دەكرى لە دەريادا، كاركردنىش لە دەريادا، بۇ بىۋىيۋى پەيدا كىردن، شتىكى پەۋايە، بەبەلگەي ئەۋەكە: خۇا ﷺ بۇ خواھەناتى كەشتىيەكە، دەفرموى: ﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ

لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ ﴿٣٥﴾، که شتیبه که هی چند نه دارنك بوو، که کاریان ده کرد له دریا، یانی: بزویوان پهیدا ده کرد له دریا، تنجا: راویان کردو، باریان هه لکرتوه به که شتیبه که، خه لکیان سوار کردو و په راندوتوه، هه روهها تیستاش: گوههر و مرواریی دهر دینن، جوړه نازه له کانی دیکه ی دریا دهر دینن... هنت، هه موو جوړه کار کردتیك له دریا، کاری پهوا بو بزویو پهیدا کردن، دروسته.

(٣٥) - نه دار (مسکین) که سیکه، شتیکی ههیه، به لام به شی ناکات، وه کاتی خوئی له تفسیری سووره قی (التوبه) دا، له تفسیری نهو نایه ته دا که دهفه رموی: ﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهِ وَالْمَوْلَاةَ فُلُومِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغُرْمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٣٥﴾، له ویدا خستومانه ته پروو، که: هه ژار (فقیر) که سیکه، هچی نیه، به لام نه دار (مسکین) که سیکه، شتیکی ههیه، به لام به شی ناکات، به به لکه ی چی؟! به به لکه ی نهو که لیره دا، دهفه رموی: ﴿ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرْدَتْ أَنْ أَسْبِبَ ﴾، که شتیبه که هی چند نه دارنك بوو که کاریان ده کرد له دریا، واته: کومه له خه لکینک بوون، هه ریه که بیان پشکینی لهو که شتیبه دا هه بووه، له گه ل نهو هشا، خوا به: ﴿ مَسَاكِينٍ ﴾ ای ناو بردوون، له بهر نهو هی، نهو بزویوهی، به هوئی نهو که شتیبه وه په پیدایان کردو، به شی نه کردوون.

(٣٦) - کوشتی گوره ترین گوناوه، هه لیه ته له دوا ی شیرک و کوفر و نیفاق، به به لکه ی نهو که خوا ﴿ لَسَهْرَ زَمَانٍ مَّوَسَا الْكَلْبِ ﴾ په خنه له: (خضر) ده گری و ده لن: ﴿ أَقْنَلَتْ نَفْسًا رَّكِيَةً بَعِيرٍ نَقِيرٍ ﴾، واته: نایا نه فستیکی پاکت کوشت، بن نهو هی نه فستیکی کوشتی؟!

که واته: شتیك که مروقی له سهه بکوژری، بریتیه له کوشتن، کهوا بن: کوشتی گوره ترین تاوانه، تنجا نهو هه په شه بهش که خوا ﴿ بُوَّ كَسَانِيكَ ﴾ که به نه نقه ست که سیکه ده کوژن، نهو هه په شه و سزایه ی بو نهو باسی کردو، بو هچ شتیکی دیکه ی باس نه کردو، وه ک له سووره قی (النساء) دا دهفه رموی: ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَدِّيًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَعَذَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَعَلَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٣٦﴾، وه ک له شوینی خوئی، له بهرگی سینه می نه تفسیره ماندا، به تفضیل له باره ی نهو نایه ته وه دواوین.

(٣٧) - کوشتنه وه، به هوئی توله کردنه وه، به کوشتن له قه له م نادرئ، واته: کوشتنه، به لام کوشتینی خراب نیه، یانی: که سیک که وه ک توله ده کوژری، له بهر نهو هی نه فهریکی کوشتوه، نهو کوشتنه ی نهو

به خرابی که فلهم نادری، به به لگه‌ی نه‌وه که خوا ده‌فرموی: ﴿قَالَ أَفَلَنْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ﴾، که‌واته: نه‌گه‌ر که‌سئک له به‌رانبه‌ر نه‌فسئکدا بکوژری، نه‌وه جیی په‌خنه و سه‌ره‌نشت نیه، به‌لکو کارئکی باشه و خراب نیه.

(۳۸)- بابای پئیوار و غه‌ریب، دروسته داوای خواردن و میوانداری بکلت، له شوئینیک که په‌کی که‌وتوه و لئی ده‌قه‌ومئ، دروسته داوا له خه‌لک بکات، وه‌ک له کورده‌واری خو‌ماندا هه‌یه: که لاده‌دیه شوئینیک و پئیان تاشانی و یه‌که‌م جارته، به‌لام پئیواری: سه‌لام ده‌که‌ی و ده‌لئین: میوانان راده‌گرن؟ ئنجا نه‌گه‌ر نه‌جابه‌تیا ن هه‌بن، ده‌لئین: فه‌رموو فه‌رموو، له خزمه‌تداین، وه‌ک له خوا به‌زیاد بن، من له ژبانی خو‌مد، تاکو گوئیم: میوانان راده‌گرن! فه‌رموو یان لیک‌ر دووین، هه‌ل‌به‌ته جاری واش هه‌یه، خه‌لئینکی وه‌ک مووسا و (خضر) لئیان هه‌لکه‌وتیوون، هه‌ن و ده‌لئین: نه‌خیر، گرنک نه‌وه‌یه دروسته بابای غه‌ریب، رئیوار، داوای خواردن و میوانداری بکلت، به‌به‌لگه‌ی نه‌وه که خوا ﴿ذَرَّ﴾ ده‌رباره‌ی مووسا و به‌نده چاکه‌که، ده‌فرموی: ﴿أَسْتَظْمَمَ أَهْلَهَا﴾، داوای خواردن یان له خه‌لکه‌که‌ی کرد، که‌واته: داوای خواردن کردن دروسته، له کاتیکدا: رئیواری و په‌کت که‌وتوه و هیچ ده‌ره‌تانت نیه.

(۳۹)- دروسته له به‌رانبه‌ر کاردا، داوای کرئ بکرئ، به‌به‌لگه‌ی نه‌وه که مووسا ﴿ذَرَّ﴾ به (خضر) ده‌لئین: ﴿لَوْ شِئْتَ لَتَحَدَّثْتَ عَلَيْهِمْ آجْرًا﴾، واته: نه‌گه‌ر ویستبات، داوای کرئت ده‌کرد، واته: وا باشوو داوای کرئ بکه‌ی، له به‌رانبه‌ر چاک‌کردنی نه‌و دیواره‌دا، که‌واته: نه‌صل نه‌وه‌یه ئینسان له به‌رانبه‌ر کارئکدا که ده‌یکات، دروسته داوای کرئ و پاداشت بکات، یانی: هه‌ر کارئک نه‌نجام دهدری، بو که‌سئک، نه‌و که‌سه که کاره‌که‌ی نه‌نجام داوه، شایسته‌ی کرئ و پاداشته، ئنجا نه‌گه‌ر دواپی خو‌ی خو‌به‌خشانه نه‌نجامی ده‌دات و هیچی ناوئ، نه‌وه شئیک دیکه‌یه، وه‌ک چوون مووسا ﴿ذَرَّ﴾ کانی خو‌ی نازه‌له‌کانی بو دوو نافرته‌تان ناودان، که له سوورته‌ی (القصص) دا هاتوه: ﴿فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَىٰ الْاِظْلِ فَقَالَ رَبِّ اِنِّي لِمَا اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ﴾، واته: نازه‌له‌کانی بو ناوه‌دان، دواپی چوو سه‌برئک و گوئیشی په‌روه‌ردگارم! من پیوستیم به‌هه‌ر خیر و چاکه‌یه‌ک هه‌یه، که بو‌م داده‌به‌زینی.

که‌واته: زوری برسی بووه و زوری پیوست به‌کرئ و پاداشت بووه، به‌لام کاره‌که‌ی کارئکی خو‌به‌خشانه بووه و، به‌زه‌یی به‌و دوو نافرته‌ته‌دا هاتوه و، نازه‌له‌که‌ی بو ناودان، هه‌روه‌ها نه‌و به‌نده چاکه‌ش که له‌گه‌ل مووسا بووه، دیواره‌که‌ی راست کردوته‌وه، به‌بن به‌رانبه‌ر.

(۴۰)- به‌نده‌ی باش، خوا وه‌جه‌که‌ی بو ده‌پارئزی، وه‌ک خوا ﴿ذَرَّ﴾ ده‌رباره‌ی دوو هه‌تیوه‌که، ده‌فرموی: ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾، واته: بابیان پیایو چاک بوو.

ئنجى لەبەر ئەوەى بابیان پیاوی چاک بووه، خوا ﷻ ئەو بەنده چاکهیه (خضری) ی بۆ وا لیکردوون، ئەو بەرزووه ندىهه یان بۆ بیاریزی، که بریتی بووه، له مأل و سامانه که یان که له ژێر دیواره که دا شێردراوه توه، دیواره که ش مهیلی کردوه به لای رووخاندا و خەریک بووه برووخت، که ئەگەر رووخابایه، ماله که یان دەرده که وت و خەلکی شاره که ش زۆر چه توون و ناریک بوون، ماله که یان لێ زهوت ده کردن، بۆیه (خضری) دیواره که ی بۆ چاک کردوونهوه، تاکو دوایی خۆیان زانیویانه، که بابیان ئەو پاره و سامان و خەزنه یه، له ژێر ئەو دیواره دا بۆ شار دوونهوه، وادیاره وده سیهتی بۆ کردوون، به لأم ئەگەر دیواره که رووخابایه، ئەوان جارێ توانای ئەوه یان نه بووه ماله که یان بیاریزن، بۆیه (خضری) دیواره که ی بۆ چاک کردوونهوه، تاکو دوایی که خۆیان گه و ره بوون، به ئیسراحت پاره که یان دەر دینن و، دهشتوانن بهرگری له خۆشیان و مأل و سامانه که شیان بکهن.

٤١- کارکردن بۆ مروۆفی صالح، باشتره له کارکردن بۆ خەلکی دیکه، چونکه خوا دهفه رموی: ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا﴾، واته: بابیان پیاوی چاک بوو، که واته: ئەگەر ئینسان کار بکات بۆ ئینسانی باش و صالح، له خەلکی دیکه باشتره و، ئەوه بهرکه که تی زیاتره و جیتی باشتر دهگری.

٤٢- مأل زهوتکردن قه دهغه به، بهبه لنگه ی ئەوه که له باسی که شتییه که دا، دهفه رموی: ﴿وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِيحَةٍ عَصَبًا﴾، له پشتیانوه پادشایه که هه بوو، که ههر که شتییه کی بهرچاو و چاکی، زهوت دهکرد.

که دیاره ئەوه وش زۆلم بووه، ئنجى بۆ ئەوه ی ئەو زۆلمه یان لێ نه کری، (خضری) هه لساوه: به شیک له که شتییه که ی لێ خراپ کردوون، بۆ ئەوه ی نا بهرچاو بی و تهماعی تینه کری، که ئەو زیانه ی به و که شتییه ی گه یاندوه، زیاتیکی بچووک بووه، بۆ ئەوه ی له زیانی گه و ره تر ئەو که شتییه بیاریزری و، خاوه نه کانی تووشی زیانی گه و ره تر نه بن، ئەو نه دارانه ی که کار و ژیانیان به و که شتییه وه بهند بووه، که واته: ئەو ته گه ییره چه کیمانه یه (خضری) له پیناوی ئەوه دا بووه، که که شتییه که له زهوتکران (عَصَب) دوور بخاته وه.

٤٣- دروسته مأل له ژێر زهویدا بشاردریته وه: ﴿وَكَانَ نَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا﴾، به لێ، به پیتی ئەم رسته قورئانییه که سیک مأل و سامانیکی هه یه، لێی دهرست، دروسته له ژێر زهویدا بیشاریته وه.

٤٤- دهبن مروۆفی له کاتی دهربریندا، ئەوه پهری نه ده ب و ریز بهرانه بهر به خوا ﷻ به کار بێتن، ته ماشا بکهن! ئەو بهنده چاکه (خضری) وای کردوه، بۆ وینه:

أ- دہلن: ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ أَمِيبَهَا﴾، واتہ: ویستم عہیداری بیگم، عہیہ کہ دہداتہ پآل خوی.

ب- بہ لآم بو نہوی دیکہ دہلن: ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَرْهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾، واتہ: پورہوردگار ویستی ئەو دوو مئرد مندالہ بگہنہ حالہقی گہنجیتی و تین و تاقہت، بو عہیدار کردن پآلی دہداتہ لای خوی، بہ لآم بو گہیشتن بہ حالہقی بآلغ بوون، پآلی داوہتہ لای خوای پورہوردگار کہ بہرژوہندیان لہوہدایہ، تاکو بتوانن مالہ کہیان بہارزن.

نجا ئەمہ لہ ہہموو قورنندا، پچاوا کراوہ، بو وینہ:

أ- نبیراہیم ﷺ لہ سورہ بق (الشعراء) دا دہلن: ﴿وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ﴾، واتہ: کاتیک کہ نہ خووش بووم، بہس ئەو (خوا) چاکم دہکاتوہ.

نہ خووشیہ کہی خوی پآلدہداتہ لای خوی، کہ بو خوی نہ خووش دہبتی، بہ لآم شیفایہ کہ پآلدہداتہ لای خوا، خوا چاک دہکاتوہ.

ب- ہہروہا جندیش ئەو ئەدہب و پزہیان بو خوای بہرز، پچاوا کردوہ: ﴿وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدُ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا﴾، الجن، واتہ: تیمہ نازانین: نایا خہلکی سہر زہوی خراہی بو پچاوا کراوہ (خراہی بو ویستراوہ) یاخود پورہوردگاریان بہ نامانج گہیشتن و سہر راستی بویان ویستوہ؟!

۴۵- نابت ہاوری لہ ہاوری جیابیتوہ، تاکو بی بہ لگہو پاساوی دہکات، ئەوہتا موسا ﷺ دہلن: ﴿فَدَبَلْتُمْ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا﴾، واتہ: بہ راستی تو بہنسبت منوہ گہیشتووی بہ پاسا وو بہ لگہ، کہ ہاوہ لایہ تیم نہ کہی، چونکہ سنی جاران مہرجی شکاندوہ، کہواتہ: پھقیق و ہاوہل نابت لیک جیابیتوہ، تاکو بہ لگہ و پاساویکی بہہتیزان نہبت، کوردہواری خووشمان دہلن: (دوست بگرہ بہ چاہک، مہیدہ بہ دنیاہک)، ئینسان نابت ہہروا بہ ئاسانی دہستہرداری، پھقیق و دوستی خوی بی، باشترین کہس ئەوہیہ کہ بو پھقیق و ہاوہ لہ کانی باشترین، وک لہ فہرمایشتی پیغمبہردا ﷺ ہاتوہ، پرساری لیکراوہ: دوو کہس دہگہنہ بہ کدی، کامیان سلآو لہوی دیکہ بکات؟! فہرموویتی: ﴿أُولَٰئِكَ بِاللَّهِ﴾^(۱) واتہ: ئەوہیان لہ خواوہ نزدیکترہ، ئەو دہبی پیتشی سلآو بکات.

واتہ: کن بو پھقیقی خوی باشترین، ئەو لہ لای خوا چاکرہ.

(۴۶) - ده بئ مروفی دان به واقعدا بئنی و واقع چۆنه، ناوا بیسهلمئتی و بیبئتی و دانی پئدابئتی، وهک کوردوواریی ده لئین: (له ههقی ناو رادهوهستن) ئینسان نابئ له ههقی لابدا، مووسا علیه السلام جاری به که میان: ده لئ: لئیم مه گره که له بیرم چوو، جاری دووه میان: ده لئ: ته گهر جاریکی دیکه ره خنهم لئ گرتی، هاوه لاتییم مه که، جاری سییمه: پیویست ناکات مووسا بۆ خووی و بئنی، چونکه جاری پئشوو گوتوو بهتی: ته گهر ته جار جه پرسایرم لئ کردی و ره خنهم لئ گرتی، هاوه لایه تییم مه که، بۆیه مووسا علیه السلام: کاتیک بهنده چاکه که، ده لئ: ﴿ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ ﴾، نا نهوه لئیک جیابوونه وهی من و تۆیه، مووسا علیه السلام: بئ دهنگ ده بئ، چونکه ده زانئ: که ته وه هه هه و، پئشتر رئی له خووی بریوه، که داوای درئزه پئدانی نه وه هاوه لایه تییه بکات، که نه و ناتوانئ خووی مه زهم بکات و تئیدا مه دار بکات.

(۴۷) - نازاردانی دایک و باب، مایه ته مهن کورتیه، به لئکه شمان نه وه به که خوای پهروه ردگار ده وه رموی: ﴿ وَأَمَّا الْفُلُ فَمَا كَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَحَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴾، منرد منداله که باب و دایکی بروادار بوون، ترساین، که [ته گهر گه وه بئ] تووشی سه رکیشیی و، کوفریان بکات، سه رکیشیی و کوفریان به ملدا بئنی.

که واته: له بهر نه وهی نه و منداله باش نه بووه بۆ دایک و بابی و، ته گهری نه وهی هه بووه، که تووشی کوفر و خراپه یان بکات، بۆیه خوا علیه السلام ته مهنی کورت کردوه و، مؤلته ق داوه: که نه و بهنده چاکه ی له گه لئ مووسا دایه علیه السلام (خضر) بیقه وه تئینی، تا کو خوای به خشه بۆیان بگورئ به مندالئکی پاکتر و چاکتر و به ره حمر.

(۴۸) - ته بابی و گونجایی هۆی بهرده وامیی هاوړتیه تییه، به پئچه وانه وهش: ههر راسته، بئگومان په قیقی و دۆست و برادران، کاتیک ده توانئ پئکه وه بهرده وام بن، که پئکه وه تبا و گونجا و بن و، ته گهر پئکه وه نه گونجان و ته با نه بوون، لئیک جیاده بئنه وه، ههر بۆیه ش مووسا نه بیتوانی له گه لئ (خضر) دا مه دار بکات، له بهر نه وهی مووسا که رواله ق شته کانی (خضر)ی ده بئنی، پئنی ناشه رعیی و هه له بوون و، ره خنه ی لئ ده گرتن، نه ویش به دیویکی دیکه دا ته ماشای کاره کانی ده کرد و په نهانیان ده بئنی، واته: په کیکیان: رواله ق شته کانی پئ ناشه رعیی بوو و، ره خنه ی لئ ده گرت و، نه وی دیکه ش: په نهانی کاره کانی ده بئنی و بهر ژه وه ندیه گه وه کانی ده بئنی، بۆیه له بهر نه وهی بۆ چوون و تئفکرینیان جیابوو بۆ شته کان، نه یان ده توانی پئکه وه مه دار بکن، واته: مادام پئکه وه تبا و گونجاو نه بوون، بهرده وامیی هاوړتیه تییشیان مه حال بوو.

(۴۹) - ده بئ مروفی مسولمان دئنیابئ که قه ده ره کانی خوا، دیوی په نهانیان هه یه و، زۆر جار (مخنة) ده بیته (مئنه) واته: به لا ده بیته خه لات، یانی: زۆر جار ان میحنه ت، مئنه ی تئدایه،

زورجان شتیک تو به به لای تیده گهی، به لام خه لاته، هه ربویه کورد هواریی خومان که سیک که نه خوش ده بن، ده لئن: (نه خوشی خه لاتی خواجه) یان ده لئن: (خوا به سهری کردو ته وه) واته: خوا لئی پیناوه ته وه.

۵۰- ژماره ی سن (۳) یا خود که ره ق سن، کاتیک که دو باره ده بیته وه، ثبعیباری پینده کری، نه وه تا نه وه بنده چاکه، که بو جاری سییه م، موسا علیه السلام، مهرجه که ی ده شکیتن، خوا حافیزی لیده کات و ده لئن: ﴿ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ ﴾، که واته: سن، که دو باره ده بیته وه، ثبعیباری پینده کری، کورد هواریی خوشمان ده لئن: (شهرتی پیاوان سن جار).

۵۱- مهرج (شرط) پیوسته پابه ندیی پیوه بکری، زانایان گوتوو یانه: (المشروط شرطاً كالمشروع شرطاً)، واته: مهرجیک که به مهرج گیراوه، وه ک بنه مایه کی شهرعیبه که دانراوه، یانی: موسا علیه السلام که نه وه بنده چاکه، له سهری به مهرج ده گری: لئی نه پرسن، تا کو خوی له باره یه وه بوی ددوی، که سن جارن مهرجه که ی بو نابدریته سهر و ده شکیتنی و، ناتوانی پییه وه پابه ند بن، بویه موسا علیه السلام ههر بو خوی لئی ده سه لئین، که بوی هیه چیدیکه هاوه لایه تیی نه کات و لئی جیابیتته وه.

۵۲- زانا و ماموستا ده بن به چه وه له بن، سینگ فراوان بن، لیبورده بن، نه وه تا (خضر) که له گه ل موسادا بووه و، ماموستای موسا بووه لهو زانیاریه په نهاندا: چه نده به نهرمی و له باری هاوه لایه تیی کردوه: جاری یه که م به س نه وه نده ده لئن: ﴿ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾، نایا نه مگوت: ناتوانی له گه لم خوراگری؟ بو جاری دووه م گله یه که ی لئی توندتر ده کات: ﴿ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾، واته: نایا به تو م نه گوت: که ناتوانی له گه ل مندا خوراگری؟

به لام بو جاری سییه م نه نانه ت گله ییش دو باره ناکاته وه و ده لئن: ﴿ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ ﴾، واته: نه مه {تیره} لیک جیابوونه وه ی من و تو یه.

ماموستا له گه ل قوتابیدا، هه روه ها که سیک که که سیک له بهر ده رسته، یا خود که سیک، که که سیک شتیک لئ فیرده بن، پیوسته به چه وه له و به سه بر بن، به لئ ده بن سهرزه نشت و لئیرسینه وه هه بن، به لام دگونجی به شیوازیکی بهرز و نهرم بن و، قوتابییه که، نه وه ش ده رسیکی دیکه بن، که له ماموستایه که یه وه فیری ده بن.

کورتە باسیک له باره‌ی: (خضر) و زانیاری په‌نهانه‌وه

به‌پێزان! له‌م کورتە باسه‌دا دوو مه‌سه‌له‌ی گرنگ و هه‌ستیار، به‌کورتیی و گوشرایی ده‌خه‌ینه‌ روو:

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م: ((خضر)):

له‌ باره‌ی (خضر)وه که کورده‌واریی خۆمان ده‌لێن: (خدر) و هه‌ندیک ده‌لێن: (خدری زینده) که وه‌ک رووی ده‌که‌ینه‌وه: له‌ راستیدا ئه‌و به‌نده‌ چاکه، که به‌ (خدری زینده) ناوبراوه، زیندوو نیه، هه‌رچه‌نده‌ له‌و باره‌وه‌ش قسه‌ی جیاجا هه‌ن:

خواه‌نی (معامن التأویل)، (جمال الدین القاسمی) (ردحه‌ق خوا‌ی لیبی)، کۆمه‌لێک قسه‌ دێنن، که پێم وایه‌ ته‌وه‌ی که له‌ ته‌فسیره‌کاندا هاتوه، ته‌وه‌ی جیی مه‌به‌سته هه‌مووی جێ کردۆته‌وه، بۆیه‌ منیش ته‌وه‌ی ئه‌و هه‌نابوه‌ق و کۆی کردۆته‌وه، پوخته‌یه‌ک له‌ ده‌قه‌که‌ی دینم.

له‌ باره‌ی (خضر)وه ده‌لێ:

(إِخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي نَسَبِ الْخَضِرِ، وَفِي كَوْنِهِ نَبِيًّا، وَفِي طُولِ عُمُرِهِ، وَبِقَاءِ حَيَاتِهِ، عَلَى أَهْوَالِ كَثِيرَةٍ)، واته: زانایان راجیاییان هه‌یه، ده‌رباره‌ی رده‌له‌کی (خضر) و، له‌وباره‌وه‌ که ئایا پیغه‌مبه‌ر بووه؟ هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی ته‌مه‌نی درێژی، که ئایا له‌ تێستا له‌ ژياندايه و ئایا تێستا ماوه؟ راجیایه‌کانیش دابه‌ش بوو و ن بۆ چه‌ند رایه‌کی زۆر.

١- دوا‌یی وه‌ک نمونه، قسه‌یه‌کی (نه‌وه‌ویی) دینن و ده‌لێ:

(قَالَ النَّوَوِي فِي (التَّهْذِيبِ): قَالَ الْأَكْثَرُونَ: هُوَ حَيٌّ مَوْجُودٌ بَيْنَ أَظْهُرِنَا، وَذَلِكَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ بَيْنَ الصَّوْفِيَّةِ وَأَهْلِ الصَّلَاحِ وَالْمَعْرِفَةِ، وَحِكَايَاتِهِمْ فِي رُؤْيَتِهِ، وَالْإِجْتِمَاعِ بِهِ، وَالْأَخِذِ عَنْهُ، وَسُؤَالِهِ، وَوُجُودِهِ فِي الْمَوَاضِعِ الشَّرِيفَةِ، أَكْثَرُ مِنْ أَنْ تُحْصَى، وَأَشْهَرُ مِنْ أَنْ تُذَكَّرَ).

نه‌وه‌ویی له‌ کتیی: (التهذيب)دا ده‌لێ: زۆربه‌ی زانایان گوتووینانه: (خضر) زیندوووه و له‌ تێوماندايه و، ته‌وه‌ش یه‌ک ده‌نگیی له‌سه‌ره‌ له‌ تێوان ته‌هلی ته‌سه‌وووف و ته‌هلی

صه لآح و مه عرفهت دا، (نهوانه ی چاکن و: زیاتر کار ده کهن له پروی ته زکیه وه) به سه رهاته کانیشیان سه بارت به بینینی و، له گه لدا کۆبوونه وه ی و، زانیاری لیه و رگرتنی و، پرسیار لیکردنی، ههروه ها هه بوونی له شوینه موباره که کان دا، (په نکه مه بهستی پی مه که که و مه دینه و قودس و نهوانه بن) له وه زیاتره که سه ر ژمیر بکرتی و، له وهش باوتره که باس بکرتی.

(۲) - تنجا رای بوخاریی دیتن:

(وقال البخاري وطائفة من أهل الحديث: إنه مات)، واته: بوخاریی و کۆمه لیک له فه رمووده ناسانیش گوتوو یانه: مردوه.

(۳) - پاشان رای (الحافظ أبو الخطاب) دیتن:

(وقال الحافظ أبو الخطاب بن دحية: وأما رواية اجتماعه مع النبي ﷺ وتعزيتة لأهل البيت، فلا يصح من طرفها شيء، ولا يثبت اجتماعه مع أحد من الأنبياء، إلا مع موسى).

واته: (الحافظ أبو الخطاب بن دحية) ده لئ: تهو ریوایه ته که گوایه: له گه ل پیغه مبه ردا کۆبۆته وه و دواپی هاتوه سه ره خوژیی کردوه له بنه ماله ی پیغه مبه ر ﷺ به بۆنه ی کۆچی دواپی پیغه مبه روه ﷺ، هیچ کام له رینه کانی راست نین و، نه چه سپاوه، که نه و بنده چاکه، که له گه ل هیچ کام له پیغه مبه راندا کۆبوو پیته وه و هیچ کام له پیغه مبه رانی بینینی، جگه له مووسا ﷺ.

واته: (خضر) ته نیا له گه ل مووسادا کۆبۆته وه و بینویه تی، ته ویش مووسا چوو ده بۆ لای، بۆ ته وه ی نهو زانیارییه تایه تییه ی لئ وه ر بگرتی.

(۴) - دواپی (جمال الدين القاسمي) رای خو ی ده خاته پروو:

(ومسك من قال بتعميره، بقصة عين الحياة، واستند إلى ما وقع من ذكرها في صحيح البخاري وجامع الترمذي، ولكن لم يثبت ذلك مرفوعاً).

واته: نهوانه ی که گوتوو یانه: ته مهن درێژ کراوه و ماوه و هه یه، به سه رهاتی سه رچاوه ی ژیان (عين الحياة) به به لگه هیناوه ته وه و، پشتیان به وه به ستوه که له و باره وه، باس کراوه، له سه حیچی بوخاریی و سونه تی تیرموذیی دا، به لام هیچ کام له وانه به به رزکرانه وه بۆ لای پیغه مبه ر ﷺ نه چه سپاون، (واته: فه رمووده ی (مرفوع) نین، به لکو رای هه ندیک له

زانایان، تنجا: هاوه آه، تابعیه، هه ره که سِکی دیکه یه، گرنگ ته وه یه پیغه مبه ر ﷺ شتی وای نه فهرمووه.

(۵) - تنجا رای (أبو حیان التوحیدی) دیتن:

(وقال أبو حیان في «تفسیره»: الجمهور على أن الخضر مات)، واته: نه بوو جه بیان له تهفسیره که ی خویدا ده لئ: رای زوربه ی زانایان وایه که (خضر) مردوه.

(۶) - تنجا رای (ابن تیمیة) دیتن:

(وقال تقي الدين ابن تيمية عليه الرحمة والرضوان في بعض فتاويه.... وكذلك الذين يرون الخضر أحياء، هو جنني رآه، وقد رآه غير واحد ممن أعرفه، وقال: (إنني الخضر) وكان ذلك جنياً لبس على المسلمين الذين رآه، وإلا فالخضر الذي كان مع موسى ﷺ مات، ولو كان حياً على عهد رسول الله ﷺ، لوجب عليه أن يأتي إلى النبي ﷺ ويؤمن به ويجاهد معه، فإن الله فرض على كل نبي أدرك محمد، أن يؤمن به ويجاهد معه^(۱)).

واته: (تقي الدين ابن تيمية) له هه ندئ له فه تو اکانی خویدا گوتوو یه تی، هه روه ها ته وانیه که هه ندئ جار بیان وایه: (خضر) یان بینویه، ته وه جندیکه دیتوو یانه، زیاد له یه کیک له وانیه من ده یانناسم، ته وه یان بینویه، تنجا که ته وه یان بینویه، گوتوو یه تی: من (خضر) م، به لام له راستییدا: جندیک بووه، سه ری له و مسولمانانه شیواندوه که بینویانه، ته گهرنا ته وه (خضر) هی که له سه رده می مووسا پیغه مبه ردا بووه ﷺ، مردوه و، ته گهر گریمان له روژگاری پیغه مبه ردا ﷺ مابایه، له سه ری پیوست بوو، بیته خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ و بروای پیبیتن و، له گه لیدا بچن بو جه ننگ و تیکوشان.

(۷) - بهنده ش ده لئ:

ده گونجی زور به لگه ی دیکه ش له و باره وه که (خضر) بوونی نه ماوه، بهتینه وه، بو غمونه:

۱ - ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مِنْ قَبْلِكَ الْخَلْدَ أَفَإِنَّ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ﴾ ﴿۲۱﴾ ﴿الانبیاء، واته: له پیش توش دا (ته ی موحه ممه دا!) هیچ مروفتیکمان هه رماو نه کردوه (نه هیتشتوته وه له ژیان دا) نایا که تو مردی ته وان هه رماو ده بن!؟

۲ - ته وه فهرموودیه ی پیغه مبه ر ﷺ: ﴿لَا تَأْتِي مِائَةَ سَنَةٍ، وَعَلَى الْأَرْضِ نَفْسٌ مَنفُوسَةٌ الْيَوْمَ﴾ (اخرجه مسلم: ۲۲۲۸، والترمذی: ۲۲۵۰، وابن حبان: ۲۹۸۷ عن جابر بن عبد الله).

واتە: سەد سالى تىنپەپى، كە لەسەر زەوى، ھىچ كام لەو مەرفانەى تىستا ھەن، يەككىيان ىمىنى.

واتە: ئەو جىلە كە لە پۇزگارى پىغەمبەر ﷺ دابوون، دواى سەد (۱۰۰) سالى ائىنجا ناياسەد سالى كە بە دىارىكراوى، ياخود سەد سالى، شتىك كەمتر، شتىك زياتر { ھىچيان نامىن.

ئەمەش ئەو دەگەپەنى كە ھىچ مەرفىك لەسەر زەوى نەماو، لە سەردەمى پىغەمبەردا ﷺ دواى سەد (۱۰۰) سالى كە تىپەپىو ە كوزەراو.

بەسەرھاتىكى خۇش :

لىرەدا بۆ مەسەلەى ئەو كە ھەندى خەلك جارى واپە جىننىبەك دەبىنى، وا دەزانى: (خضر) {خدرى زىندە}، بە، نىش قولە نەزىلەيەك بگىرەمە، باشە:

كانى خۇى - لە سالىنى: ۱۹۸۶ - ۱۹۸۷ ز دا - لە دىبەك مەلا بووم، ئەو كاتە لە پۇم قاقچاغ بووم، لە گوندى {گەلووى ماخۇ بزنان} زۇر كەس ھاموشۇى منبان دەكرد، دۇست و برا و تاشنا، لە ھەولئىر و سلىمانى و پشدر و بىتونن و لە زۇر لە شونى دىكەو، ەرەب و كورد و توركىمان دەھاتن، ئەوھى كە لە پۇم قاقچاغ دەبو و خۇى لەلای تىمە ھەشار دەدا و، ھەبوو لە مالى تىمە دەماپەو ە، ھەبوو بەرئىمان دەكرد بۇ ئەو دىو {ئىران} ھەروھەا ھى وابوو لەو دىوھە دەھاتەو، ئىنجا جارىكىان برادەرىكم ھاتبوو، كەشى زستان بو و، سەرما بوو، ئەوئىش بآلتۇى لەبەر بوو، بآلتۇكەى كآلوى ھەبوو، خۇشى پىشىكى ھەبوو كآلۆكەى داخستبوو، تەنبا پىشى و تۇزىك لەدەم و چاوى دىار بوو، لە دەشتى لای گوندى (دووگۇمان) گەپىشتبوو شوانىك، لە ئىو خەلكى ەوامىش دا باوھ: خدرى زىندە ھەپە، ئەوئىش كە خۇى بۇى گىرامەو ە گوتى: بە تاماژە بانكى شوانەكەم كەرد، بە بى قسەكەردن، شوانەكەش بە لامەو ەات و بە پارىزەو ە گوتى: قورىان جەنابت كىى؟

گوتم: نامناسى؟

گوتى: نەخىر.

گوتم: من خدرم، خدر! گوتى: خدرى زىندە؟

گوتم: به لئی.

گوتم: ده بی شتیکم به موفه ږک و یددی.

دیاره تیمه نامان ویدا بوو بو پتیه، گوتم: له نانه که که له گیر فامدا بوو، هه ندیکم هه لکوشی و هه ندیک ورده نام ویدا و، گوتم: ها نه وه بلئی: خدر و یدداوم!

تینجا دوابی نهو شوانه، چوو بووه دتیه که ی خویمان و گوتبووی: نه مرؤ خدری زیندهم بینی و، نه وه ننده نان هشی و یدداوم، وه ک موفه ږک و ته وقه م له گه لدا کرد، - له نئو خه لکدا و اباوه که (خدری زینده) تیسک له به ده نیدا نیه و نهرمه - نه ویش گوتبووی: تۆقه م له گه لدا کرد و، تیسک له به ده نیدا نه بوو، نهرم بوو.

به هه رحال وه ک (ابن تیمه) گوتوو یه ق و منیش زۆرم پت پراسته: ده گونج یه کیک له جینن - به لکو مرو فیکیش وه ک نهو به سه رهاته ی گیرامه وه - خو ی به رتته سه رشیه وه یه ک و به خه لک بلئی: من فلانه که سم، یان فریشته م، یان خضرم، نه گه رنا له راستیدا نهو به نده چاکه له سه رده می مووسادا الخیر بووه و، له گه ل نهو جله ش که له سه رده می مووسادا بووه و کۆتایان هاتوه و، نه ویش کۆتایی هاتوه و براوه ته وه، چونکه هیچ به لگه یه کمان به ده ستوه نیه له سه ر مانه وه ی و به رده وام بوونی ژبانی.

مه سه له ی دونه م: زانیاریی په نهان:

له باره ی {زانیاریی په نهان} وه که به (العلم الدینی) ناسراوه، یانی: نهو زانیارییه ی که خوا تاییه ت به هه ندی که سه ی ده به خشی (أبو حامد الغزالی) په حمه ق خوی لیبی، ده لئی:

(إِغْلَمُ أَنَّ الْعِلْمَ الْإِنْسَانِي تَخْصِيْلُهُ مِنْ طَرِيْقَتَيْنِ: أ- التَّعْلِيمِ الْإِنْسَانِي، ب- وَالتَّعْلِيمِ الرَّبَّانِي.

أ- التَّعْلِيمِ الْإِنْسَانِي نوعان: ١- خارج، وهو التَّحْصِيلُ بِالتَّعْلَمِ، ٢- داخِل، وهو الإِسْتِغْثَالُ بِالفِكر.

ب- وَالتَّعْلِيمِ الرَّبَّانِي نوعان: ١- الوحي لِلأَنْبِيَاءِ، ٢- الإلهام لِلأَوْلِيَاءِ).

واته: بزانه که زانیاریی مرو ف، له دوو ریانه وه بو ی په یدا ده بی: أ- فترکردنی مرو ف.

٢- فترکردنی په روه ردگار.

أ- فترکردنی مرو فیش: دوو جو ره:

۱- له دەرەوہی خوئی، که بریتیه لهوہی بچن زانیاری له خەلک وەربرگرتی خوئی فیریکات.

۲- له خودی خوئی و له تێو خوئی دایه، که بریتیه له سەرقال بوونی به بیرکردنەوہ.

ب- زانیاریهک که له پەرەردگاریشەوہ دئی، ئەویش دوو جۆرە:

۱- سروش (وحی) بۆ یخەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

۲- خورپه و خستنه تێو دل بۆ دۆستانی خوا.

(أبو حامد الغزالي) چەند شتیکی دیکەش باس دەکات که خواەنی: (معاسن التأویل) لێی دەخوازیتەوہ، که یتم وایه هەندئ لەو قسانە دیانھێنتی خوا لێی ببووری، جۆرنک له کەوتنە ژێر کاریگەریی فەیلەسووفەکانی پێوہ دياره، بەلام بە تەئکید مەبەستی چاک بووہ، با له بێزە و دەرپرینەکەشی دا، ئەبێنکابن.

یەکیکی دیکە لەوانە که زۆر باسی زانیاریی پەنھانی کردوہ، بەلام زیدەپۆیی تیدا کردوہ: (معني الدين بن عربي) ه، له کتیبی: (الفتوحات المکیة) دا، بۆ وینە:

ئەوہی لەو بوارەدا بۆ دۆستانی خوا هەبە، ناوی دەنن: (الوحي الإلهامي)!!! که یتم وایه ئەوہ زاراوہیەکە خوئی دایناوہ و دایناشیوہ، چونکە تیمە وەحیمان هەبە تەنیا بۆ یخەمبەران دئی و، ئیلهامیشمان هەبە که بۆ دۆستانی خوا دئی، کەواتە: تیکەل نین و جیواوزن، شایانی گوتیشە: تیمە له سەرەتای تەفسیری (یونس) دا باستیکی تیر و تەسەلمان دەربارە وەحیی کردوہ و پووتمان کردۆتەوہ، که وەحیی له قورئاندا، بە چەند مانایەک هاتوہ، بۆ وینە:

۱- بە مانای نامازە کردن: ﴿... فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾ ﴿۱۱﴾ مريم،

۲- بە مانای ئیلهام: ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَمْرًا مِّنَّا...﴾ ﴿۷﴾ القصص.

۳- بە مانای پەيام ناردن بۆ فریشتەکان: ﴿إِذْ يُوحَىٰ رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ...﴾ ﴿۱۲﴾ الأنفال.

۴- بە مانای وەسوەسە ی شەبتانەکان: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَاطِئِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحَىٰ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا...﴾ ﴿۱۳﴾ الأنعام.

۵- بە مانای فەرمان پێکردن و بەرپۆهبردن و ئاراستەکردنی خوا ﴿...﴾ بۆ دروستکراوہکانی: ﴿فَقَصَّهِنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَرَبَّنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْنَبِيعٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ ﴿۱۴﴾ فصلت.

هروهه‌ها له سووره‌تی (الزلزله) دا ده‌فرموی: ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۙ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۙ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ۚ﴾ (۱) ﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۚ﴾ (۲) ﴿بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۙ﴾ (۳)

واته: خوا فرمانی پیکردوه، فرمانتیک پنهان، چونکه وه حیسی یانی: قسه‌یه‌کی پنهان، تنجا نهو قسه‌یه پنهانه، له چهند شیوه‌یه‌ک دا به‌رجه‌سته ده‌بی.

۶- به‌لام به‌مانای باوو زاراوه‌یی: (وحی) بریتیه لهو په‌یام و سروشه‌ی که خوا به‌تابیه‌ت ده‌یخاته دلی پیغه‌مبه‌رانه‌وه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، یان به‌شیوه‌یه‌کی دیکه له شیوه‌کانی وه‌حیی، په‌یامیان بو ده‌تیری. وه‌ک خوا عز و جل فرموویتی: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ...﴾ النساء - ۱۶۳ - یاخود راسته‌وخو فرمایشتیان له‌گه‌ل دا ده‌کات، وه‌ک هی موسا علی‌ه‌السلام: ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا﴾ (۱۷۱) النساء.

نیستاش بیروړاو هه‌لوتستی راست و دروست - به‌لای منه‌وه - له‌باره‌ی زانیاریی تابیه‌ت (العلم اللدنی) یان: زانیاریی پنهان (العلم الباطن) هوه له جوار برگان دا ده‌خه‌ینه ږوو:

یه‌که‌م: ئیلهام و خراڼه تپو دل (خوپه) راسته، به‌به‌لگه‌ی نهو نایه‌ته موبله‌که‌ی که خوا تپیدا ده‌فرموی: ﴿وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ الکهف، هه‌روه‌ها له‌لاینه خو‌مانه‌وه زانیاریه‌کی تابیه‌ت و دانسته‌مان فیکرد بوو.

ده‌شگونجی زور به‌لگه‌ی دیکه بینینه‌وه، به‌لام پیم وایه نایه‌ته‌که به‌س (کافی) به‌و ویزای وی، نه‌م فرمایشته‌ش به‌لگه‌یه‌کی به‌کلایکه‌روهه (حاسم) ه، لهو باره‌وه، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: ﴿قَدْ كَانَ يَكُونُ فِي الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ مُعَذِّبُونَ، فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ، فَإِنْ عَمَرَ بَيْنَ الْعُطْبِاطِ مِنْهُمْ﴾ (أخرجه مسلم: ۶۱۵۴، والترمذي: ۳۶۹۳).

واته: له‌کومه‌لکاکان و نومه‌تانی پیش تپوه‌دا خوړپه بو کراوان (مُعَذِّبُونَ) هه‌بوون (قسه‌له‌گه‌ل‌دا کراوان به‌پنهانی، نه‌وانه‌ی زانیاریان ده‌خرتیه‌دل)، تنجا نه‌گهر له نومه‌تم دا که‌س‌یک هه‌بی، نه‌وه عومه‌ری کوړی خه‌تتاب له‌وانه.

ناشکراره پیته‌وه عومه‌ر (ﷺ) چهند جار‌یک پیشنیاری بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردوه، تابیه‌ت به‌پش‌تکبری پیشنیاره‌که‌ی وی هاتوته‌خوار، که بیگومان نه‌وه ئیلهام و خراڼه

نیو دل بووه، ههروهه له کۆی ژبانی عومهردا (ﷺ) نهو حالته زانراوه و، عومهردا (ﷺ) باشترین بهرجهسته کهری حالته قیلام بووه، ته گهرنا به دنایی خه لکی دیکه شه هه ره هه بووه و هه شه و، تۆمهته پیغه مهردا (ﷺ) خالی نای لهو جوژه که سانه، که خوی به خشه که م و زۆر، نهو به هره یان پندهدا.

ناشکراشه که زانیاری تایبهت (العلم اللدنی)، دوو پزی سه ره کی هه ن: ۱- خه ون (رؤیا) ۲- خورپه (إلهام).

دووه م: هیچ کام له خه ون (رؤیا) ههروهه خورپه (إلهام) به به لکه ی شه عیبی دانانرین و، شه رعه ته پابه ندکه (مُلِم) ی خوا بۆ هه موو لایه ک، ته نیا وه حیی بهرجهسته به له قورتان و سونه تدا، به لأم تهوی دیکه: فلان کهس خه ونکی وای بینی، یان: فلان کهس ده لئ: فلان شته خراوته نیو دلئ، تیمه چۆن بزاین ته وه ی له خه ون دا دیتووه تی، یان ته وه ی هاتوته نیو دلئ، له خواوه یه و له فریشته وه یه، نه ک له شه ی تانه وه؟! چونکه خوی پهروه ردگار وه ک چۆن باسی ئیلهامی فریشته کان ده کات، وه ک فه رمووه تی:

﴿إِنَّ الدِّينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْتَمُوا نَزَّلَ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ أَلَّا تُخَافُوا وَلَا تُحْزِنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۲۰﴾ تَحَنُّنًا لِأُولِيائِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿۲۱﴾﴾ فصلت.

ئه وه هه مووی باسی ئیلهامه، که ده فه رموئ: ته وانه ی گوئیان: پهروه ردگارمان خوایه، ئنجا پاره ستاویشیان هه بوو (له سه ره ئه وه دامه زراوو به رده وام بوون) فریشته کان داده بزه سه ریان (پێیان ده لئین): ترستان نه بی و په ژاره تان نه بی و، دلخۆش بن به و به هه شته ی پیشتر به ئینتان پی ده درا، تیمه دۆست و پشتیوانتانین له ژبانی دنیا دا، له رۆژی دوا بيشدا...

ئنجا ته وانه ی فریشته کان ته و مانا و مه به ستانه یان ده خه نه نیو دل، ته وانه دۆستانی خوان.

به لأم به هه مان شیوه شه خوی زانا و کارزان باسی قسه ی په نهانی شه ی تانه کانیشی کرده بو دۆسته کانیان که ده فه رموئ: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۷﴾﴾ الاعراف، واته: تیمه شه ی تانه کانمان کردوون به دۆستی ته وانه ی بپرو ناهینن، ئنجا ئایا ته و شه ی تانه چی ده که ن بو دۆسته کانیان؟! خوا ده فه رموئ:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحَىٰ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ عَرُورًا ۚ وَأُولَٰئِكَ رِبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَلَزَمَهُمْ وَمَا يَنْقُرُونَ﴾ (۱۳۱) ﴿الأنعام﴾، واته: هر بهو شیوهی به بُو هر پیغمبریک دوژمتیکمان ره خساندوه: شهیتانه کانی ناده میزاد و جند، هه ندیکیان قسه ی رازاوهی فریودهر به په نهانیسی بُو هه ندیکیان ده تیرن، که دیاره مه به ست پتی شهیتانه جنده کائن خوتخوته بُو مروّقه کان ده کهن و قسه ی فریودهریان بُو ده تیرن.

هر وه ها له سووره تی (الأنعام) دا ده فهرموی: ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَنِّدُوا لَهُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتَهُمْ إِنَّكُمْ لَمُنْشَرُونَ﴾ (۱۳۲) ﴿﴾، واته: بیگومان شهیتانه کان وه حیی ده کهن، بُو دۆسته کانیان، تاکو شه ره قسه و مشت و مرتان له گه لدا بکن، ئنجا نه گهر تیوه فه رمانبه ریان بکن (له حه لال و حه رامدا) بیگومان تیوه هاوبه ش بُو خوا دانهرن، که واته: شهیتانه کانش وه حیی ده کهن، واته: قسه ی په نهان ده تیرن بُو دۆسته کانی خویان.

نایا ئینسان چ کاتیک وای لی دئی له فریشتان نیزیك بی و، چ کاتیک وای لیدی له شهیتانان نیزیك بی، که نه گهر له فریشتان نیزیك بی، فریشته کان ئیلهامی چاک ده خه نه دل، به خوهره و بیروکه و بریاری چاک و بهرچاوی روون ده کهن، به هه ق و به باری دینداری و خواپه رستی و چاکه کاریدا، به لام نه گهر له شهیتانه کان نیزیك بی، خوتخوته و خه پالی خراپ و دنهدانی خراپی ده خه نه تیو دل، به ره و دور له خویسی و خراپه کاری ده روات؟! به دنلیایی مروّقه به تیمان و تاعت و ته قوا، له خوا نیزیك ده بی و، به کوفر و تاوان و خراپه کاری، له شهیتانه کان نیزیك ده بی، به به لکه ی نه وه که خوا ده فهرموی: ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَآءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (۱۳۳) ﴿الذّٰرِبِۚ ءَآمَنُوْا وَكَانُوْا يُسْتَعْتَبُوْنَ﴾ (۱۳۴) ﴿یونس﴾، واته: ناگادارین! دۆستانی خوا نه ترسیان له سه ره و، نه خه م و په ژاره ش داده گرن، ایاتی: نه بُو داهاتوو ترسیان له سه ره و، نه بُو رابردووش په ژاره داده گرن! نهوانه ی بروایان هیناوه (به هه موو نه و شتانه ی، پیوسته بروایان پیوه تری و، عاده تیشیان وابوو) پاریزیان ده کرد.

یاتی: ئیمانان هه بوو، وه ک حاله تی ده روونی: ئیمان له دلاندا چه سپا بوو، وه ک حاله تی رواله تییش: پاریزیان ده کرد و فه رمانبه ر بوون بُو خوا و پابه ند بوون به شه ریعنه تی خواوه.

به نسبت نه هلی کوفریشه وه، خوا ناوا پیناسه یان ده کات: ﴿... إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۱۳۵) ﴿وَإِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آيَاتِنَا وَاللَّهُ أَمْرًا نَاهَا

قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۸﴾ الأعراف، واته: تيمه شه پتانه کامنان کردوونه دوستی نهوانی بیرو ناهینن و، نه گهر کردهوی نا قولش بکهن. دهلین: باب و پایبرامان لهسهری بینویه و، خوا فهرمانی پیکردووین، بلس: خوا فهرمان به دزیوو ناقولاً ناکات، نایا شتیگ بهناوی خواوه دهلین، که نایرانن؟! خوا به درویان دهخاتوه، که نه خیر خوا فهرمان به شتی خراب ناکات، بهلن، که دهلین: باب و پایبرانتان لهسهری بینویه، راست دهکهن، بهلام شتیکی نارهوايه به دوی شتیکی باب و پایبران و پتیشانی خوت بکهوی، له شتیگدا، که دهزانی به ههلهدا چوون.

سیتهم: له باره زانیاری تابیهت (العلم اللدنی) بهوه، بیگومان نهوهش راسته، که مروف ههتا دروونی خوی ساغتر و پاکتر و چاکتر بگات، زیاتر تامادهی وهرگرتنی خوربه (إلهام) دهبن، وهک خوا ﷻ له سوورهقی (الأنفال) دا دهفهرموی: ﴿يَأْتِيهَا الْزَبُورُ أَمْ سَأَلُوا اللَّهَ أَنْ يَنْزِلَهُمْ فَرَقَانًا وَيَكْفُرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۲۳﴾، واته: نهی نهوانی پرواتان هیناوه! نه گهر پاریز له خوا بکهن، خوا جیاکه رهواتان پیندهبه خشی، إواته: حالهتیک که ههق و ناههق، چاک و خراب، راست و چهوتی، پل له بهک جیا دهکه نهوه. ههروهها لیتان دهجووری و خواش خاوهنی به خششی مهزنه.

له کوتایی نه م بابه تهش دا دهلین: بهداخهوه مسولمانان، زورجار له نهجامی دوورکه و تنه وه یانه وه له قورئان و سونهت و، دوورکه و تنه وه یان له چاک و راست تیگه یشتن له بهرنامه و شه ربیعقی خوا ﷻ، مل دهدهنه شتی پرپوچ و نهفسانهی و، تفهنگ به تاریکیه وه نان، که خوا هیچ بهلکهی لهسهر نه ناردهوته خوار، ههر بویهش زانیان گوتوو یانه: خوا عزوجل پاریزراوی له قورئان و سونهتدا بؤ دهسته بهر کردووین، بهلام پاریزراوی له ههلهی، له غیری قورئان و سونهت دا بؤ دهسته بهر نه کردووین: (قد ضمن الله لنا العصمة في القرآن والسنة، ولم يضمنها لنا في غيرها).

کهواته: که سبب بیهوتی له ههله و لادان پاریزراو بن، دهبن ههولبدات: چاک له قورئان تن بگات، پاشان له ریتاز و سونهتی پیغه مبهه ﷻ، که وهک زورجار گوتوو مانه و لیرهش دهیلیننه وه: سونهتی پیغه مبهه ریش ﷻ نهو ریتازیه که پیغه مبهه ری خوا ﷻ له دوو تویتدا قورئانی بهرجهسته کردوه، لهسه ره زری واقع، جیه جی و پراکتیزه ی کردوه، له زبانی تاکیی و خیزانی و، کومه لایه تیی و، سیاسیدا.

به لئی تاكه شتيك كه واده كات مسؤلمانان سه لامهت و پاريزراو بن، له لادان و، له گيرۆده بوون به بير و برۆاي پروپووج و نهفسانهي، تهويه كه هرچي زياتر هه ولبدن له قورئان تيبگه، پاشان به پيغه مبهري خوا ﷺ تاشنابن و، به ريزاه كهيدا قوولبينه وه، پينه وه پابه ندبن، ئا نه وه ده بته هو كاري نه وه كه بيانپاريزن له وهی به ملاولادا برۆن، تووشي سه ره گهرداني و، سه راسيمه يي بن، هه ر بۆيه ش به دريزايي ميژوو كه سانتيك له قورئان و سونه ته وه نيزيكتر بوون، سه لامه تر بوونه له لادان و، نه وانهي كه دوور كه وتونه ته وه، وه ك زۆريك له خه لكي عه وام و، هه نديك له ته هلي ته سه وه وف، - ناليم هه موويان^{١١} - تووشي لادان و خليسكاني زۆري سه يروسه مه ره بوون.

به لئی ته نيا ته وانهي پابه ند بوون به قورئان و سونه ت و شه ريعه ته وه، دوور بوون، له بېرۆكه ي پووج و نهفسانه يي، نه گه رئا بيكومان وه ك چۆن پيغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) مو عجزه يان هه بووه، دۆستاني خواش كه پامه تيان هه بووه، به لام گه وره ترين كه رامه ت برتبه له پابه نديي به شه ريعه ته وه، به لام و پيراي نه وه ش له به ره كه تي پابه نديي به شه ريعه ته وه، جاري وايه خواي په روه رداگ بۆ هه نديئ له دۆسته كاني، نه گه ر حيكمه تي ببخاوازي، هه نديئ شت كه بۆ خه لكي ديكه نا ناساييه، له سه ر ده ستيان پهيدا ده ب، يان شتيك ده زانن بي نه وه ي خه لكي ديكه بيزاني، چ له حا له تي بيداري و، چ له حا له تي خه وندا، يان هه نديئ شت ده كهن، كه خه لكي ديكه پتي نا كرئ، نه وانه هه موويان هه ن، به لام هه ر كه سيك نه و شتانه مان ليئ بينين، نه گه ر پيش بينيني نه و شتانه، پابه نديي ته واومان تيئا نه بيني به قورئان و سونه ته وه، ده بي له و شتانه شي بكه وي نه گو مانه وه و، مه رچ نه له خوا وه بن و، مه رچ نه نيشانه ي ريز ليگرتني خوا بن، بۆ نه وه به نديه، به لكو ده بيني نه وه له جادو وه وه، يا خود له جوړيك: مه شق و راهيتاني پروحيه وه يه، وه ك مور تاز هه يندۆسيه كان و، بووزاييه كان، گه لي شتي سه ير و عه جايب ده كهن، به لام نه وه نابيته به لگه له سه ر نه وه ي نه و كه سه، يان نه و جوړه كه سانه، دۆستي خوا و له خوا نزيكن.

(١) وه ك له كتيبي: رتيكاي صالح بوون و به ره و خوا چوون) و له وه مه سووعه يه كه له (سجن) دا نوسومه گوتومه: پيشه واياني زانستي ته زكيه ي نفيس و ريزاه كاني ته سه وف، زۆر له قورئان و سونه ت و شه ريعه تدا، شاره زا بوون و گوتووشايه: هه ر كه سيك كر ده وه كاني موافيقي قورئان و سونه ت نعين، نه گه ر بينيتان له سه ر ناوئ رۆيي، يان به بالان فری، بايي فلسيکه، چونكه ده گونجئ له ربي شه يئانه كانيشه وه و، له ربي جادووشه وه، نه و جوړه شتانه كه ياسا دپن (خارق العاده) ن، نه نعام بدرين، كه واته: سه نكي مه حه ك و پتوه، برتبه له پابه نديي به قورئان و سونه ت و شه ريعه ته وه.

خوابه لوتف و کهره می خوئی یارمه تیمان بدات: هرچی زیاتر شاره زابین له قورشان و سوننهت دا و پیمان ناشنابین و، هرچی باشتر، پیمان هوه پابه ند بین، تاگو له دنیا دا سه لامهت و پاریزراووبین له عه بیداری و تاوان و، له دواروژیشدا سه لامهت و پاریزراووبین له گونا هباری و سزادران.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى ھەشتەم

پیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان له شازده (۱۶) نایه‌ت پیکهاتوه، نایه‌ته‌کانی: (۸۳ - ۹۸)، نه‌و شازده نایه‌ته، هه‌موویان باسی (ذو القرنین) ده‌کهن، پوخته‌ی به‌سه‌ره‌اته‌که‌یشی نه‌وه‌یه: که نه‌و پی‌اوه‌ بابایه‌کی بر‌وادار بو‌وه و خوا ^{تو} توانایه‌کی مه‌عنه‌ویسی و ماددیی باشی بو‌ ره‌خساندوه‌و، زۆریه‌ی جیهانی نه‌و کاتی، هیناوه‌ ژیرباری خو‌ی، پوژناوا و پوژه‌ه‌لات و، نیوان دوو چپایه‌کلن، به‌ره‌و باکوور، تنجا نه‌و هوکمرانه: زۆر دادگه‌ر و چاکه‌کار بو‌وه و، دژی سته‌مکاران بو‌وه و، دۆستی هه‌زاران و چه‌وساوان بو‌وه، گرنکترین کاریشی بریتی بو‌وه له‌ دروستکردنی بهره‌ستیک له‌ نیوان یه‌نجووچ و مه‌نجووچ و، گه‌لئیکی دیکه‌ی هه‌زار و دو‌اگه‌وتوودا، که یه‌نجووچ و مه‌نجووچ سته‌میان لی کردوون و، به‌هوی نه‌و بهره‌سته‌وه، که (ذو القرنین) دروستی کردوه، نه‌و خه‌لک و گه‌له‌هه‌زار و دو‌اگه‌وتووه، له‌ شه‌رو تیکدانی یه‌نجووچ و مه‌نجووچ پاریزراو و سه‌لامه‌ت بوون.

﴿وَكَيْتَلُولُكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿۸۳﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿۸۴﴾ فَاتَّبَعَ سَبَبًا ﴿۸۵﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَقْرَبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَرْجُبُ فِي عَرِبٍ حَمِيْمٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِنَّمَا أَنْ نُنَجِّدَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿۸۶﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ نُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿۸۷﴾ وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿۸۸﴾ ثُمَّ أَنْبَأَ سَبَبًا ﴿۸۹﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ يَجْعَلْ لهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿۹۰﴾ كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خَيْرًا ﴿۹۱﴾ ثُمَّ أَنْبَأَ سَبَبًا ﴿۹۲﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿۹۳﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿۹۴﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعْبُوِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَرَبِّيَ رَدْمًا ﴿۹۵﴾ ءأُتُوِي رِبْرِبَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ ءأُتُوِي أُنْفِخُ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿۹۶﴾ فَمَا اسْتَطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿۹۷﴾ قَالَ هَذَا رَمْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعَدَّ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿۹۸﴾﴾

مانای دەقا و دەقی نایەتەکان

ههروهها له باره‌ی (هه‌وآلی) خێلقه‌پنه‌بنه‌وه لیت دهرسن، بئێ: (هه‌ندیک) له باس و خواسی ویتان به‌سه‌ردا ده‌خۆتیمه‌وه ﴿٨٣﴾ تيمه ته‌ومان له زه‌میندا ده‌ست پڕۆیشتوو کرد بوو، پێگا و هۆکاری هێنانه‌ دی هه‌ر نامانجێکشمان بۆ په‌رخساند بوو ﴿٨٤﴾ ئیدی هۆکارو پێی گرته‌به‌ر ﴿٨٥﴾ هه‌تا کاتیک گه‌یشته شوینی خۆر لێ ئاوابوون، خۆری وا هاته به‌رچاوا، که له‌سه‌رچاوه‌یه‌کی قوری په‌شی بۆگه‌ن (باتلاغ) دا، ئاوا ده‌بێ و، له‌و شوینه‌ش خه‌لکیکی لێ هه‌لکه‌وت، گوتمان: نه‌ی ذه‌لقه‌پنه‌ین! (بۆت هه‌یه) که یان سزایان بده‌ی، یان چاکه‌کاریمان تێدا په‌چاوا بکه‌ی ﴿٨٦﴾ گوێ: که‌سیک سه‌تم بکات، مسۆگه‌ر تيمه‌ش نازاری ده‌ده‌ین و، دوا‌یی ده‌گیردێته‌وه لای په‌روه‌ردگاری، سزایه‌کی سه‌خت و بیره‌زای ده‌دات ﴿٨٧﴾ به‌لام که‌سیک بپروای هێنابێ و کرده‌وه‌ی باش بکات، (له‌ لای خوا) پاداشتی هه‌ره‌ چاک هه‌یه و، به‌ دنیایی، تيمه‌ش له‌ لایه‌ن خۆمانه‌وه، قسه‌یه‌کی خۆش و په‌فتاریکی ئاسانی له‌گه‌ندا ده‌که‌ین ﴿٨٨﴾ دوا‌یی هۆکار و پێی گرته‌به‌ر ﴿٨٩﴾ هه‌تا کاتیک گه‌یشته شوینی هه‌لهاتنی خۆر، خۆری وا لێهه‌لکه‌وت که له‌سه‌ر خه‌لکیک هه‌لدی، هه‌ج پۆشه‌ریکمان بۆ نه‌په‌رخساند بوون (که تیشکی خۆریان لێ بکێرته‌وه) ﴿٩٠﴾ ئاوا به‌و شتیه‌یه (خۆلقه‌پنه‌ینمان بالاده‌ست کرد) و تيمه به‌ ته‌واوی شاره‌زای هه‌رچیه‌ک بووین که له‌ لای بوو (له‌ هۆکاره‌کانی حوکمرانیی و ده‌ستپڕۆیشتوویتی) ﴿٩١﴾ دوا‌یی (دیسان) پێ و هۆکاری گرته‌به‌ر ﴿٩٢﴾ هه‌تا کاتیک گه‌یشته ئیوان دوو (چایه) به‌ربه‌سته‌که، له‌ پێشپانه‌وه خه‌لکیکی لێ هه‌لکه‌وت، نزیک بوو له‌ قسه‌ تینه‌گه‌ن ﴿٩٣﴾ گوێیان: نه‌ی ذه‌لقه‌پنه‌ین! به‌ دنیایی په‌نجووچ و مه‌نجووچ تیکده‌رن له‌ زه‌ویدا، ئنجا نایا پیتاکیکت بۆ کۆبکه‌پنه‌وه، له‌ به‌رانبه‌ر ته‌وه‌دا، که به‌ربه‌ستیک له‌ ئیوان تيمه و نه‌واندا دروست بکه‌ی؟ ﴿٩٤﴾ گوێ: نه‌وه‌ی په‌روه‌ردگارم تییدا ده‌ستپڕۆیشتووێ کردووم (له‌وه‌ی تیه‌وه‌ کۆی ده‌که‌نه‌وه) باشته‌ر، به‌لام به‌هێز (ده‌ستی کار) هاوکارییم بکه‌ن، به‌ربه‌ستیک مه‌حکه‌متان له‌ ئیواندا داده‌نیم ﴿٩٥﴾ پارچه‌ ئاسنانم بۆ بێنن، ئیدی پارچه‌ ئاسنه‌کانی له‌سه‌ر یه‌ک که‌له‌که‌ کردن) هه‌تا کاتیک ئیوان دوو چایه‌که‌ی پڕکرد، له‌ پارچه‌ ئاسنی له‌سه‌ر یه‌ک که‌له‌که‌ بوو، گوێ: (به‌ مووشه‌ ده‌مان) فووی لێ بکه‌ن (له‌ ناگری ژێر پارچه‌ ئاسنه‌کان)، هه‌تا کاتیک (سوور بۆوه و) کردیه‌ ناگر گوێ: مسم بۆ بێنن، به‌سه‌ریدا قالی بکه‌مه‌وه

﴿۱۶﴾ (تیدی بهر به سستیکی مه حکمه می وای دروستکرد) که به تجووج و مه تجووج نه یانتوانی پییدا هه لکه پرین و، نه شیانتوانی کونی تیبکه ن ﴿۱۷﴾ (ذولقه پنهین) کونی: نه مه به هوئی بهزهیی پهروه ردگارمه وه بوم کرا، تنجا هه کات به لینی پهروه ردگارم هات، تهخت و به کسان دهکات و، به لینی پهروه ردگاریشم راسته ﴿۱۸﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشهکان

(مَكَّنًا لَهُ فِي الْأَرْضِ): واته: دهسترۆیشتوو مان کرد بوو، پئی چه سپاومان کرد بوو له زه ویدا، دهسته لامان پئی دابوو. (أَمْكَنَهُ مِنَ الشَّيْءِ: جَعَلَ لَهُ عَلَيْهِ سُلْطَانًا وَقُدْرَةً، وَأَمْكَنَ الْأَمْرَ فَلَاتًا: سَهَّلَ عَلَيْهِ، وَمَكَّنَ لَهُ فِي الشَّيْءِ: جُعِلَ لَهُ عَلَيْهِ سُلْطَانًا). (أَمْكَنَهُ مِنَ الشَّيْءِ) واته: دهسته لات و توانای به سه ریدا شاندا، (وَأَمْكَنَ الْأَمْرَ فَلَاتًا) واته: کاره کی بو ناسان بوو، (وَمَكَّنَ لَهُ فِي الشَّيْءِ) واته: له سه ری بالا دهستکرا (له سه ره نهو شته دهسترۆیشتوو کرا).

(سَبَبًا): (السَّبَبُ: الْحَبْلُ وَكُلُّ شَيْءٍ يَتَوَصَّلُ بِهِ إِلَى غَيْرِهِ)، (سبب) واته: پهت، گوریس و، هه ره هوکارینک پئی بکه یسترته شتیکی دیکه (نامراز)، ههروه ها دهشخوازرتنه وه بو مانای رینکا (يُسْتَعَاذُ لِلطَّرِيقِ)، (مَا لِي إِلَيْكَ سَبَبٌ: طريق) واته: هیچ ریم نیه بو لای تو.

(وَجَدَهَا): (وَجَدَ مَطْلُوبَهُ، وَجَدًا وَوَجْدَةً وَوَجُودًا وَوَجْدَانًا: أَي أَدْرَكَهُ) واته: تووشی بوو، پئی گه یشت، وه دهستی هینا (نهو شته ی بهدوای دا دهگه زا)، (وَجَدَ الضَّالَّةَ) واته: نهو نازه له ی لئی ون بوو بوو دوزیه وه، (وو جد الشیء گدأ أي: عَلِمَهُ) له زمان عه ره ی دا ده لئی: (وَجَدَهُ كَذًّا) واته: ناوا زانی، زانیی که نهو شته ناوایه، (أوجد الله الشيء: أَنْشَأَهُ) خوا نهو شته ی پهیدا کرد، لیره دا (وَجَدَهَا) من به وه لیکم داوه ته وه: لئی هه لکه وت، چونکه ده لئی: (وَجَدَهَا أَي: صَادَفَهَا) واته: نهوی لئی هه لکه وت (لهو شوینه نهوی پهیدا کرد).

(عَرِبَ حِمِّيًّا): (عَرِبَ) واته: سه رچاوه، (الْعَمَاءُ) یانی: قورینکی ره شی بوگهن، (الْعَمَاءُ: الطَّبَنِيُّ الْأَسْوَدُ الْمُتَمِينُ)، (وَالْقَطْعَةُ مِنْهُ: حَمَاءَةٌ) به شیک له قورینکی ره شی بوگهن، پئی ده گوتری: (حَمَاءَةٌ)، به قوره که به گشتی ده گوتری: (حَمَاءًا).

(ذی القرنین) که گه یشتوته نهو شوینه ی خوژی لئی ناوا ده بی، وای هاتوته به رچاوه، له بهر نه وهی که نار ده ریا بووه، یا خود نهو شوینه بووه که ده ریای (خه زهر) ی لیه، له وی سه رچاوه ی نهوت و گازی لیه.

نجا واهاتوته بهرچاوی که خور چوته نَبُو نهو کلنی و سه رچاوهوه، که له راستی دا له بهر چاوی وی وابوه، ههروهک چون خور له بهر چاوی تیمه، هیندهی بیژینگیکه! نه کهرنا ملیوئیک و سینه سهزار (۱۳۰۰۰۰) جار هیندهی زهویه.

(تُكْرًا): (التُّكْر: الْأَمْرُ الْمُتَكَرِّرُ أَوْ الشَّدِيدُ) (تُكْر) واته: کاریکی نهویستراو و خراب (ناقوْلا)، ههروهها کاریکی سهخت.

(السَّدَيْنِ): (السَّدُ وَالسُّدُّ)، ههروهوکیان به مانای بهر بهست دین، (قیل: هُمَا وَاحِدٌ، وَقِيلَ السُّدُّ مَا كَانَ غَلَقَةً، وَ السُّدُّ مَا كَانَ صَنْعَةً، وَأَصْلُ السَّدِّ: مَصْدَرٌ سَدَدَتْهُ وَشِبْهُهُ بِه الْمَوَانِعِ)، وشهی (سَدَّ) و (سُدَّ) ههندیکیان گوتووینانه: یهک واتایان هیهه و، ههندیکیان گوتووینانه: (سُدَّ) نهویه خوا کردبئ و (سَدَّ) نهویه دهستکرد بئت، وشهی (سَدَّ) یش چاوکی فیعلی (سَدَّذَتْ) یه، (سددته سدا) واته: گرم (قه یاتمکرد)، (وشبه به الموانع) نهو بهر بهستانهی که هه، چ خوا کردبئ، چ دهستکردبئ، چوینراون به شتیکهوه، که سهری شتیکی پی دهگیری، یاخود پی شتیکی پی دهگیری.

(خَرَجًا): (الْخَرْجُ أَعْمٌ مِنَ الْخَرَجِ، وَجُعِلَ الْخَرْجُ بِإِزَاءِ الْأُحْطِ) ههندیکیان گوتووینانه: وشهی (خرج) مانای (خراج)ه، به لام وشهی (خَرْج) گشتگیرتره له (خراج)، که نهو باجهیه کوْده کرتیهوه، (خَرْج) بهرانبهری (دَخَلَ)ه، که به مانای دهستکهوت دئ، (خرج) واته: نهوهی که خهرج ده کرئ و سهرف ده کرئ.

(رَدْمًا): (الرَّدْم: سُدُّ الثَّلْمَةِ بِالْخَجَرِ) (رَدْم) بریتیه له گرتنی که لینی شتیکی به بهرد، (الرَّدْم: السَّدُّ الْعَظِيمُ) به بهر بهستکی مهزنیس دهگوتری، (رَدْم).

(زُبْرٌ الْحَدِيدِ): (زُبْر) کوی (زُبْرَة) یه، (الْقِطْعَةُ الضَّخْمَةُ مِنَ الْعَدِيدِ) واته: پارچه یه کی زه به لاج له تاسن، که واته: (أَنْتَوِي زُبْرٌ الْحَدِيدِ) واته: پارچه تاسنه زه به لاجه کانم بو بئین.

(الْصَّدْفَيْنِ): (صَدْفَا الْجِبَلِ: جَانِبَاهُ، وَالصَّدْفُ: كُلُّ شَيْءٍ مَرْتَفِعٍ، كَالْهَدْفِ وَالْعَائِطِ وَالْجِبَلِ)، (صدفا الجبل) واته: دوولا ته نیشته که ی چایهک، (صَدْفٌ) هه شتیکی بهرزه، وهک نیشانه و دیوار و چیا.

(أَفْرَجَ): (أَفْرَجَ الْإِنْسَاءُ: أَخْلَاهُ مِمَّا فِيهِ، وَأَفْرَجَ الشَّيْءُ: أَلْقَاهُ مِنْ وَعَائِهِ)، (أَفْرَجَ الْإِنْسَاءُ) واته: دهفره که ی خالی کردهوه لهوهی تیی دا بوو، هه مووی پشت، (أَفْرَجَ الشَّيْءُ: أَلْقَاهُ مِنْ وَعَائِهِ)، (أَفْرَجَ الْمَاءُ) واته: ناوه که ی هه مووی پشت له دهفرکه و دهفره که ی لئ خالی کردهوه.

کہ واتہ: ﴿أَفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا﴾، واتہ: مسی بہ سہ ردا دہ کہم، مسہ کہ لہو دہ فرہی تیدایہ (لہو شتہی تییکراوہ) ہہ مووی بہ تال دہ کہم و، بہ سہر پارچہ ٹاسنہ کافی دا دہ کہم.

(قِطْرًا): (القِطْرُ: النُّخَاسُ الذَّائِبُ، وَالْحَدِيدُ الذَّائِبُ)، (قِطْر) ہہم بہ مسی تواوہ دہ گوتری، ہہم بہ ٹاسنی تواوہ، بہ لَام وا پیدہ چنی زیاتر مسی تواوہ بگریتہ وہ.

(نَظَّهُرُهُ): بہ سہ ریدا سہ ربکہ ون، (ظَهَرَ عَلَى الْخَائِطِ: غَلَاةً) (ظَهَرَ عَلَى الْخَائِطِ) بہ سہر دیوارہ کہ دا سہر کہ وت.

(نَقَبًا): (نَقَبَ الْجِلْدَ وَالْجِدَارَ: حَرَّقَهُ، وَالنُّقْبُ: الْغُرْقُ فِي الْجِلْدِ أَوْ الْجِدَارِ وَنَحْوَهُمَا)، (نَقَبَ الْجِلْدَ وَالْجِدَارَ) واتہ: پیستہ کہ و دیوارہ کہی دہ پی (کونی کرد)، (نَقَب) بریتہ لہ کونیک کہ لہ پیستیک دہ کری، یان لہ دیواریک دہ کری و لہ ونہی ٹہوان.

(دَكَاةً): (الدَّكَاةُ: الْأَرْضُ الْمُسَوَّاةُ)، زہویہ کی تہ ختکراو، یہ کسان کراو، (وَالرَّابِيَةُ مِنَ الطِّينِ لَيْسَ بِالغَلِيظَةِ)، گردولکہ یہ کہ لہ قور کہ پتہ و نہ پی، پیسی دہ گوتری: (دَكَاةً)، (وَالدُّكُّ: مَا اسْتَوَى مِنَ الرَّمْلِ) ٹہو ملہی کہ یہ کسان دہ کری، چونکہ ٹایہ تہ کہ بہ ہہ ردووک جور خویراوہ تہ وہ: (دَكَاةً) و (دَكَّنَ).

به پريزان!

پيش نهوهى ماناى گشتى تايه ته كان بكهين، به باشى ده زانم باسيك له ژير ناوونيشاني: (به سه رهاتي (ذي القرنين) و چند زانباريه كه) دا بكهين، نمو باسه ده بيته بهرچاو پوونى و پى خوشكردن، همم بو ماناى گشتى و، همم بو مه سه له گرنگه كاني كه له و شازده (١٦) تايه ته ي به سه رهاتي (ذي القرنين) يان گرتو ته خويان، وهرده گيرين.

به سه رهاتي (ذي القرنين) و چند زانباريه كى^(١)

ميژووى و جوگرافى

خو پشيوان بن له سن ته وهردا، نم بابته ده خهينه روو:

يه كه هم: (ذي القرنين) كى بووه و، كه ي بووه؟!

له و باره كه تاي (ذي القرنين) كى بووه و، له چ پوژگارتيك دا بووه؟ زانايان پاجيائى و مشت و مپرى زوريان ههيه، كه به گشتى ده توانين بلينين: كهوت پرا و بوچوونن، كه نه مه پوخته و گوشاوه كه يانه:

١- رايه كه ده لن: (ذي القرنين) بريته له (الاسكندر بن فيليبوس للمقدوني اليوناني)، تيسكه ندهرى كورى فيلوپوسى مهقدونى يوناني، كه گوايه: دنياى خستوته ژير ركيفى خو، له نيزيكه ي (٣٢٠) پ.ز. دا، واته: (٣٢٠) سال پيش نهوهى عيسا عليه السلام له دايك بب، كه ههر نهو ته سكه ندهره شه: شارى تيسكه ندهريه ي كه تيس تاش له ميسره، دروستكردوه، نهو ته سكه ندهره شه كه له ته صلدا بيژه كه: (اسكندر)، به لام ههر (اسكندر) زياتر ده گوتري، قوتايى نه ره ستو بووه و نه ره ستوش پى گوتراوه: (المعلم الاول) ماموستاى يه كه هم، كه من پيم وايه: ناويكي زياده يه لى تراوه، به لام كه سانيك كه زور به فلسه فه كه ي سه رسام بوون، نهو ناوه يان لى تاوه، نجا نهو ته سكه ندهره، نهوه بووه

(١) بو نووسينى نم باسه به پله ي يه كه هم له م سهرچاوانه به هرده مه ند بووم:

١- التحرير والتنوير، ج ١٦ ص ٢٢٠-٢٠٢ تفسير المراغي، ج ١٦ ص ١٢-١٥.

٢- التفسير المنير، ج ١٦ ص ٣٥٨-٤- تفسير الميزان، ج ١٢ ص ٣٩٥.

٥- الكتاب المقدس، ص ٩٩١.

که جهنگی له دژی دهولهتی فارس کردوه و، دهسه لآت و حوکمرانیی پادشا دارای فارسی خستوته ژیر رکیقی خوویهوه.

نهم رایه ئاوا ده لئی، به لآم نه زانراوه: (ئهسکه ندهر) هیچ به ره بهستیکی دروستکرد بی و، ئهسکه ندهریش به پیتی نهوه که میژوو بو تیمه ی باس ده کات، له سه ر تاینی گریک و یونانییه کان بووه و، نهوانیش بته رست بوون و، چهند په رستزلوئیکیان په رستوون، نهوه شتیکی زانراو و باوه.

سه رباری ته وهش:

{ئهسکه ندهر} نهو سیقه تانه ی که خوا لیره دا بو (ذو القرنین) ی باسکردوون، که ئیلهامی بو کردوه و، نهویش به پیتی نهوه که خوا ^{تتک} پینمایی کردوه، به پتیه چوووه و، دادگهر بووه و، دژی ستم بووه و، بهرگری له ستم لیکراوان، کردوه، نهو سیقه تانه به سه ر نهو ئهسکه ندهر دا ناچه سپن.

۲- بۆچوونتیکی دیکه ههیه، ده لئی: نهو پادشایه، نهو (ذی القرنین) ه، (أبو كرب الحميري) بووه و ناویش (أبو بكر بن افریقیش) بووه، که یه کتیک بووه له پادشاکانی دهولهتی (حمیر) که له سالی: (۱۱۵) ی پیش زابین تاکو (۵۵۲) ی دواپی زابین بهردهوام بووه، {۱۱۵} بخه سه ر (۵۵۲) ۵۵۲ + ۱۱۵ = ۶۷۰، نیزیکه ی (۶۷۰) سال نهو دهولهته دهوامی کردوه، تنجا نهو (أبو كرب الحميري) یه کتیک بووه له پادشایه کانی نهو دهولهته و، به حیساب (ذی القرنین)، نهو بووه، پادشاکانی یه مه نیش پینان گوتراوه: (تبابعة)، که کۆی (تبع) ه، نهوهش رایه کی دیکه یه، به لگه شیان نهوه یه که: وشه ی: (ذی) و (ذو)، نهوان به کاریان هیناون، به لآم نهو رایهش به لگه یه کی وای له سه ر نیه، هه رچه نده هه ندی له تهفسیره کان نهو رایه یان ته به نینی کردوه، به تاییه تی هه ندی له نووسه ره عه ره به کان په نگه زیاتر وهک خو شوستی نهوه، که نهو پیاوه گه وره له نهته وهی عه ره ب بووبن، ده گونجی نهوه هانده ریکیان بووبن له ته به نینی کردنی نهو رایه دا!!!

۳- بۆچوونتیکی دیکه ده لئی:

پادشایه ک بووه له پادشایه کانی فارس، که ناوی: (أفریدون بن ارفیان بن جمشید) بووه، به لآم نهویش دیسان به لگه یه کی وای له سه ر نیه و، گیروگرتی نهو پادشا و حوکمرانانهش بو نهوه ی بگونجین له گه ل حالی (ذی القرنین) دا، نهوه یه که زۆربه یان نه زانراوه، خوا به یه ککر و خوا په رست و دادگهر و چاکه کار بووبن!

۴- رایہ کی دیکھ دہلج: (ملک من ملوک الصين كان موجوداً في حدود: (۲۴۷) قبل الميلاد، وبلاد الصين كانت متدينة بدين كونفوشيوس المشرع المصلح).

واتہ: پادشاہیکہ بووہ لہ پادشاہیکانی چین کہ لہ دہوری سالی (۲۴۷) ی پیش زابین بووہ و، ولآق چینیش تہو کاتہ لہ سہر ٹالیننی کونفیشیوس بوون، کہ باباہیکہ یاسادانہری چاکسازیکار بووہ.

تہم رایہ (محمد الطاهر بن عاشور) لہ تفسیرہ کہی خؤیدا ہیناویہتی و تہبہننیسی کردوہ و کوتوویہتی: تہو پادشاہیکہ ناوی (شینگ ہوانگ تی) بووہ، کہ دیواری چینی دروستکردوہ تہو شورہ دور و دریزہی کہ دہکویتہ تیوان مہنغولیا و چینہوہو، کہ دریزہی تہو دیوارہ سہ ہزار (۳۰۰۰) کیلومہ ترہ و، پانیہ کہی (۹) مہ ترہ و، بہرزیہ کہی (۱۵) مہ ترہ، بہ لآم کہرستہی سہرہ کیی بنیاتسانی تہو دیوارہ، بہرد بووہ و لہ سالی (۲۰۴) پیش زابین دہستی پیکردوہ و، لہ ماوہی (۱۰) سال، یاخود (۲۰) سالدا تہواوی کردوہ.

بہ لآم تہم رایہش دیسان ٹیشکالی زوری لہ بارہوہ ہن:

یہک: یہ کیک لہوانہ تہو دیوارہ (۳۰۰۰) کیلومہ ترہیہ، جیاہ لہوہی کہ خوا بو (ذی القرنین) باسی دہکات، کہ کہلینی تیوان دوو چیاہانی گرتوہ!!

دوو: پاشان تہو دیوارہ ہہمووی بہ بہرد و خشت و ہاووینہ کانیان دروستکراوہ و کہرستہ کہی دیارہ، بہ لآم تہوہی خوا دہفہرموئ: بہ ٹاسن و مسی قآلکراوہ، دروستکراوہ!

سئ: پاشان تہو (شینگ ہوانگ تیہ) دیار نیہ کہ خواہنی چ جورہ ٹاینیک بووہ.

چوار: نتجا تہو سہفہرانہی (ذی القرنین) کہ خوا لئی دہگیرتہوہ، کردوونی، دیار نیہ تہو پادشاہیکہ تہو سہفہرانہی کرد بن!

۵- رایہ کی دیکھ تہوہیہ: کہ تہو کہسہ (کوروش الکبیر) کؤرشی گہورہ بووہ، پادشای (ہہ خامہ نشیہ کان) لہ تیوان (۵۶۰) تاکو (۵۳۹) پیش زابین دا بووہ، کؤرشی گہورہ کہ دامہ زرنہری ٹیمپراتوری تیرانیہ و، ہہردووہ شانشیننی فارس و ماددی کردوہ بہ یہک و، ٹیمپراتوریہ تی تیرانی لئ پیکھیناون.

تہم رایہش یہ کہم کہس کہ باسیکردوہ، واپندہ چئ (مولانا أبو الکلام آزاد الہندی) بووئ، کتیبیکہ ہہیہ بہ ناوی: (ذی القرنین أو الکورش الکبیر)، (ذی القرنین) یان کؤرشی گہورہ.

تەم رایەش ژمارەیکە لە توێژەرەوان و پروونکەرەوانی مانا و مەبەستەکانی قورئان، تەبەننیشان کردووە، و تەم رایە هەندێ زانیاری دیکەش پشتگیری دەکەن:

یەک: یەکیەک لەوانە: (هێرۆدۆت) میژووناسی یۆنانی، زۆر مەدحی کۆرشی کردووە و دەلێ: پیاویکی دادگەر و بەخشنده بوو، و بەرگریکار بوو لە ستملیکراوان، و دژی ستم بوو، هەرەها میژوو نووسیکی دیکە یۆنانی بەناوی (فینوفن) ئەویش زۆر مەدحی ئەو پادشایە دەکات.

دوو: کۆرشی گەرە، هەندێ سەفەری کردوون، بەرەو رۆژئاوا و رۆژهەلات و باکوور، واتە: لە گەڵ زیان و سەفەرەکانیشدا دەگونجێ.

سێ: لە چەند کتیبیکی پەیمانی کۆندا هاتووە، کە زۆر مەدحی کۆرش دەکەن، و جوولەکەکان بە گشتی زۆر پزێزی دەگرن، چونکە کۆرش جوولەکەکانی لە ژێر چنگی بابلیەکان کە بەدیلبان گرتبوون، و لە فەلەستینەو هینابووینان، دەریاندێت و دەربازیان دەکات، و دەیانگێڕێتەو بۆ وڵاتی خۆیان و بە مأل و سامانیش هاوکاریان دەکات، تاکو هەیکەلی سولەیمان تازە بکەنەو، و ئەو شتانەی کە لێیان زەوتکراون، لە مألێ بە قیمەت و لە شتی نایاب، کە پادشاکانی بابل خستووینانە نێو خەزینەکانی خۆیانەو، ئەوانەشیان بۆ دەگێڕێتەو، بۆ وینە: لە (التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر العزراء، الإصحاح: ۱، ص ۹۹۱) لە ژێر ناوونیشانی: (نداء کورش) بانگەوازی کۆرش دا، ئاوا دەلێ:

(في السنة الأولى لحكم كورش، ملك فارس، وإتماماً لكلام الرب الذي نطق به على لسان إرميا، نبه الرب روح كورش، فأصدر نداءً مكتوباً في كل أرجاء مملكته: هذا ما يقولهُ كورش ملك فارس: لقد وهبني الربُ إله السماء جميع ممالك الأرض وأوصاني أن أُنشِد له هيكلًا في أورشليم في مملكة يهوذا، فعلى كل واحد من أبناء شعبه، ليكن الربُ معه أن يصعد إلى أورشليم في يهوذا فيبني هيكل الرب إله إسرائيل...).

واتە: بانگەوازی کۆرش: لە سالی یەكەمی حوكمرايی كۆرشدا، پادشای فارس، بۆ تەواکردن و هێنانەدی فەرمايشتی پەرورەدگار، کە خوا لەسەر زمانی ئیرمیا (کە بە پیتی پەیمانی کۆن: ئەویش یەکیەک بوو لە پیغەمبەرانێ بەنی ئیسرائیل) ئەمە ی راگەیاندا بوو، کە پەرورەدگار رووحی کۆرشی ئاگادار کردووە (واتە: ئیلهامیی بۆ کرد) ئەویش بانگەوازیکی بۆلاکردووە بە هەموو گۆشە و کەناری وڵاتەکەیدا، کە ئەمە ئیوه پۆکەکی بوو: ئەمە ئەوێهە کە کۆرش پادشای فارس دەبێ: پەرورەدگار پەرستراوی ئاسمان، هەموو وڵاتەکانی سەر زەوی بە من بەخشیون، (واتە: دەستی ئاوەلا کردووم کە دەست بەسەر

هه‌موویاندا بکرم و) و نامۆزگاریی کردووم که هه‌یکه‌لیکی له تۆرشه‌لیم بۆ دروست بکه‌م له پادشاه‌نشینیی هه‌هوودادا له فه‌له‌ستین، بۆیه پتویسته له‌سه‌ر هه‌ر کام له رۆله‌کانی ئه‌و گه‌له، (واته: گه‌لی به‌هوودا) با په‌روه‌ردگار له‌گه‌لیان بێ، که بچیته‌وه سه‌رکه‌وی بۆ تۆرشه‌لیم و، له‌وئ هه‌یکه‌لی په‌روه‌ردگار، په‌رستراوی ئیسرائیل بنیاتبنین.

که ئه‌مه به‌راستی نیوه‌رۆکه‌که‌شی، له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که خوا ده‌رباره‌ی (ذی القرنین) فه‌رموویه‌تی، ده‌گونجی که به‌ره‌و رۆژناوا و رۆژه‌لات و باکوور چوو، خوای په‌روه‌ردگاریش ئیله‌امی بۆ کردوه، تاکو هه‌ندی‌ک گوتوویانه: (ذی القرنین) وا پنده‌چێ پیغه‌مبه‌ر بووبی، وایانزانیوه که ئه‌وه‌ی خوا ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْنَا يٰۤاَيُّهَا الْقَرْنَيْنِ﴾، ئه‌وه به‌وه‌حیی بووه.

به‌لام خوا باسی نه‌کردوه که پیغه‌مبه‌ر بووه و، وا پنده‌چێ یه‌کتی بوو بێ له‌ دۆستانی خوا و، خوای زانا ئیله‌امی بۆ کردوه و خستویه‌ته‌ نێو دلی، ئنجا ئه‌وه‌ی که له‌ په‌یمان کۆنیشدا له: (سفر)ی (عزراه) دا هاتوه، ئه‌وه‌ی که له‌ قورئاندا هاتوه، تیکده‌کاته‌وه.

۶- راپه‌کی دیکه ده‌لتی: (ذی القرنین) یه‌کیک بووه له‌ پادشاکانی ئاشوور، ناوی (بلینس) بووه.

۷- راپه‌کی دیکه: زانایه‌ک کتیبکی (۶۰۰ - ۷۰۰) لاپه‌ره‌یی له‌سه‌ر نویسه‌ له‌و باره‌وه، که نېسپاتی بکات: که (ذی القرنین) کورێ فیرعه‌ون بووه، پیاویکی خوا به‌یه‌کگر و دیندار بووه، له‌ دوا‌ی بابی که حکم‌پرانیی میسری ده‌که‌وته‌ ده‌ست، ئیمان دیتی! ئنجا ته‌گه‌ر وای دهبی کورێ ئه‌و تافه‌رته‌ بووبی، که خوای په‌روه‌ردگار مه‌دحی ده‌کات له‌ قورئاندا و، ده‌فه‌رموی: ﴿وَصَرَبَ ٱللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا اَمْرًآتِ فِرْعَوْنَٓ اِذْ قَالَتْ رَبِّٓ اٰنِ لِيْ عِنْدَكَ بِيْتًا فِى الْجَنَّةِ وَنَجِّنِيْٓ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖٓ وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْرِ ٱلْعَظِيْمِ ۝۱۱﴾ التحريم، به‌لام که ته‌ماشای ده‌کات: خه‌لکی مصر له‌گه‌لی گونجاوو هاو‌ئاواز نین، ده‌روا مصر به‌جێ ده‌هێلی، سه‌ره‌تا به‌ره‌و رۆژناوا ده‌چێ، پاشان به‌ره‌و رۆژه‌لات دیته‌وه و، دوا‌ی ده‌چیته‌ باکوور.

به‌لام وه‌ک گوتمان: ئه‌وه‌ی زیاتر به‌لگه‌ میژووویه‌کان ده‌یکه‌یه‌نن، ئه‌و راپه‌یه، که دهبی ئه‌و پادشایه‌ کۆرشی گه‌وره‌ بوو بێ.

دوه‌م، ئایا ئه‌و به‌ربه‌سته (سدّ)ی (ذی القرنین) دروستی کردوه، له‌ کوییه‌؟!:

۱- له‌و باره‌وه وه‌ک پشتریش گوتمان: راپه‌ک هه‌یه، ده‌لتی: ئه‌و به‌ربه‌ست (سدّ)ه‌ بریتیه‌ له: دیواری چین (جدار الضّین) که درژیه‌که‌ی: (۳۰۰۰) کیلۆمه‌تره‌ و پانییه‌که‌ی: (۹) مه‌تره، به‌

موعه دده لیلی و بهر زبیه که شی: (۱۵) مه تره و، ده که ویتنه نیتوان ولاتی منغولیا و چین و، نه و دوو ولاته لیک جیا ده کاته وه، که تیتستا له زور شو نیتوان شو نیتنه واری ماوه و، له زور شو نیتیش پروو خاوه.

به لام تیشکالی نه و پرایه نه وه یه، که خوا ^{۱۱۱} بۆ بهر بهسته که ی (ذی القرنین) باسی پرکردنه وه ی نیتوان دوو چیا یان ده کات، نه ویش به ناسن و مسی قآلکراوه، به لام دیوار یکی (۳۰۰۰) کیلومه تری که له بهردو خاک و خول دروستکراین، زور جیاوازه، له وه ی قورن ان فهرموویه تی.

۲- رای دووه مه نه وه یه که نه و بهر بهسته له ده ره بندیکه، به ناوی: [ده ره بندی چیا کانی قه قفاس] نه و زنجیره چیا یانه ش دریز ده بنه وه، له ده ریای خه زه ره وه تا کو ده ریای ره ش و، تیتستاش نه و ده ره بنده پی ده گوتری: ده ره بندی داربال (مضیق داربال)، که ده که ویتنه ولاتی ته فلیسه وه، به لام خاوه تی ته فسیری (المیزان)^{۱۱۲} که نه و پرایه په سند ده کات، ده لئ: گرفتی نه و پرایه نه وه یه، که نه و بهر بهسته نه یا له ناسن و مس دروست نه کراوه، هه ندیکیشیان ده لئین: نه و بهر بهسته پی ده گوتری: ده رگای ناسن (باب الحدید) یان بهر بهستی ده رگای ده رگایان (سذ باب الأبواب).

نجا نه و بهر بهسته که خاوه تی ته فسیری (للمراغی)^{۱۱۳} ههروه ها خاوه تی (التفسیر المنجی)^{۱۱۴}، ههردووکیان ده ییتنن، ده لئین: هه ندیک له میژوو نووسان له سه ره تای سه ده ی پازده یه مدا نه و سه دده یان بینیه، که له پشت پروباری جه یحوونه وه یه له ویلایه تی به لئخ، و پی ده گوتری: ده رگای ناسن (باب الحدید) له نزیک شاری (ترمذ، ه) ته میمووری له نگ به لای ویدا تپه ریوه، ههروه ها (شاهروخ) له گه ل زانای ته لمانیسی (سیلد به لجره) به ویدا تپه ریون و، میژوو نووسی تیسپانی (کلافیجره)، له سه قهر که ی خویدا که له سالی (۱۴۰۳) ی زاینیدا، که نوینهری پادشای قه شتاله بووه له نه نده لوس بۆ لای ته میمووری له نگ، نه ویش باس ده کات و ده لئ: (ان سذ باب الحدید علی الطریق الموصول بین سمرقند والهند) واته: بهر بهستی ده رگای ناسن له سه ر پی پیکنگه یشتن نیتوان سه مه رفه ند و هینده.

هه لبه ته ته م پرایه زیاتر له پراستییه وه نزیکه و، گونجاویشه له گه ل نه و واقیعه دا که خوی پره ورده رگا باسی ده کات، ده رباره ی بهر بهسته که ی (ذی القرنین).

(۱) ج ۱۳ ص ۳۹۵.

(۲) ج ۱۶ ص ۱۲-۱۵.

(۳) ج ۱۶ ص ۳۵۸.

سییہم: یہ تجووج و مه تجووج کین؟!

جگہ لہم نایہ تانہی تیرہ لہ سوورہتی (الکھف)، باسی یہ تجووج و مه تجووج، لہ سوورہتی: (الانبیاء) یسدا کراوہ، نایہ تہ کانی: (۹۶ و ۹۷)، خوا دہ فہ رموی: ﴿حَتَّىٰ اِذَا فُجِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدْبٍ يَنْسِلُونَ ﴿۱۱﴾ وَاَقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ ﴿۱۲﴾... واتہ: هتا کاتیک کہ یہ تجووج و مه تجووج کرانہوہ، تہ وانیش لہ هہ موو ہر زایہ کہ بہ خیرایی دہرؤن و، بہ لئینی هہ ق نریک بؤوہ.

کہ مہ بہ ست ناخیر زہمان (ساعہ) یہ.

ہرودہ لہ ہ فرمایشتی پیغہ مہر ﷺ یسدا ہاتوہ، بؤ وینہ نہم فہرمودہیہ: ﴿عَنْ اُمِّ حَبِيْبَةَ عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ جَحْشِ بْنِ رَضِيٍّ اَنَّهَا قَالَتْ اسْتَقْبَطَ النَّبِيُّ ﷺ، مِنْ النَّوْمِ مُعْمَرًا وَجْهَهُ يَقُوْلُ: «لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ، وَنِلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ، فُجِحَ الْيَوْمُ مِنْ رَذَمٍ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ مِثْلَ هَذِهِ» وَحَلَقَ، قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللهِ! اَتَهْلِكُ وَفِيْنَا الصَّالِحُوْنَ؟ قَالَ: «نَعَمْ، اِذَا كُرِيَ الْغَيْبُ!» (أخرجه البخاري: ۳۳۴۶، ومسلم: ۲۸۸۰).

واتہ: نومو حہ بیبہ لہ زہینہ بی کچی جہ حشہوہ، کہ ہر دوو کیان ہاوسہری پیغہ مہرن ﷺ خوا لیان پازی بن، دہ گپرتہوہ کہ پیغہ مہر ﷺ شہونک ہاتوتہ دہری و پرووی سوور ہہ لگہ راوہ و فہرموویہتی: تہ نیا خوا ہرستراوہ و ہاوار بؤ عہرہ پ لہ خراپہ و بہ لایہ کہ کہ نریک کہ وتوتہوہ، تہ مرؤ لہ ہر بہ ستی یہ تجووج و مه تجووج تہوہ نندہ کراوہ تہوہ و، تاماژہی کردوہ بہ ہر دوو پہنجہی (پہنجہی گہورہ و پہنجہی شایہ تمانی، یانی: کہ میکی لیکراوہ تہوہ) دہ لئی: منیش، گوتم نہی پیغہ مہری خوا! ﷺ نایا تیمہ لہ بہین دہ چین، لہ حالیکہ کہ خہ لکی چاکہ کارمان تیدایہ؟! فہرمووی: بہ لئی، تہ گہر خراپہ کارہ کان زور بوون (چاکہ کانیشیان پتوہ دہ فہوتین).

تہ مہ دہ گونجن تاماژہ بن بہ بہ لئی: ہاتنی تہ تہر و مہ غؤل، کہ وک دواپی باسی دہ کہین: زور بہی زانایان پرایان وایہ: یہ تجووج و مه تجووج ہہر تہو تہ تہر و مہ غؤلہن، کہ لہ سالی (۶۵۶) ک دا پایتہ ختی دہولتہ قیسلامی، شاری (بہ غداد) یان گرت و کاولکرد، دہ سہ لاتی نیسلامیش، تہو کاتہ زیاتر لہ گہلی عہرہ بدا ہر جہ ستہ بوو بوو، بہ ہاوکاریی گہ لاتی دیکہ ش و سہرہ نجام تہو قہوارہ سیاسیہ لہ سہر دہستی تہ تہر و مہ غؤل لہ بہ غداد لہ بہین چوو، لہ سالی: (۶۵۶) ی کوچیسدا، کہ واتہ: وا پندہ چتی یہ تجووج و

مەئجۇوج ھەر ئەو تەتەر و مەغۆلە بن، كە كۆتاييان بە حوكمرايى ئىسلامى ھىناو دوايى حوكمرايى مسۇلمانان كەوتە دەستى توركەكان.

شايان باسە كە ھەردووك وشەي: يەئجوج و مەئجوج لە زمانى چىنى دا بە: (مەنكووك و مەنجووك) ھاتوون، ھەروھەا لە پەيمانى كۆندا بە: (كووك و مائكووك) ھاتوون، بۆيەش وەك: (محمد الطاهر بن عاشور) ^(۱)، دەلئى: **أَوَلَّذِي يَجِبُ اعْتِمَادُهُ أَنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ هُمُ الْمَغُولُ وَالْتَّرُّ، وَقَدْ ذَكَرَ أَبُو الْفِذَاءِ أَنَّ مَأْجُوجَ هُمُ الْمَغُولُ، فَيَكُونُ يَأْجُوجُ هُمُ التَّرُّ انْتِطَاقُهُمُ الْأَوَّلُ فِي أَوَاخِرِ الْقَرْنِ (٦) الْهَجْرِيِّ.**

واتە: ئەوھى پىويستە تەبەنىنى بكرئى، ئەوھە كە يەئجوج و مەئجوج ھەر مەغۆل تەتەرن، كە يەكەم دەرچوونيان لە كۆتايى سەدەى شەشەمى كۆچى دا بوو، ئەوھ بوو كە لە سالى (٦٥٦)ك دا، كۆتاييان بە دەولەت ئىسلامى ھىنا لە بەغداد و، زياتر لە ملىونىك كەسيان لە نىو شارى بەغداددا كوشت، جەنگىزخان لە سالى (٦١٦)ك دا، ھەردەھەچ و بوخارا دەگرئى و، لە سالى (٦٢٨)ك دا، ھەر جەنگىزخان دياربەكر دەگرئى و، دواى خۆى نەوھەكەي: ھۆلاكۆ لە سالى (٦٥٦)ك دا، بەغداد دەگرئى.

پىويستە ئەوھەش بگوترئى: ئەوھ كە ھەندىك دەلئىن: يەئجوج و مەئجوج لە پست كىوى (قاف)ن، ھىچ بنەمايەكى جوگرافىي و زانستى نىھو، ھىچ بنەمايەكىشى لە وھىي نىھ، كە ھەندى كەس وادەزانئى: ئەوھ لە قورئاندا ھاتوھ، يان لە فەرمايشتى پىغەمبەردا ﷺ ھاتوھ، بەلام نە لە قورئان و نە لە فەرمايشتى پىغەمبەردا ﷺ باسى كىوى (قاف) ھەر نەكراوھ، بەلئى باسى يەئجوج و مەئجوج كراوھ، كە واش پىدەھەچ ئەو يەئجوج و مەئجوج، دوو ھۆز بووبن، دوايى بوون بە نەتەوھەك، كە ھەم مەغۆليان پى دەگوترئى و، ھەم تەتەريان پىدەگوترئى، دەشكونجى تەتەر و مەغۆل دوو نەتەوھە بن.

مانای گشتنی نایه تهکان

خوَا ﴿۳۱۱﴾ به پیغهمبر ﷺ دهفهرموی: ﴿وَسْئَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿۳۱۲﴾. واته: له باره‌ی (ذی القرنین) هوه لیت ده پرسن بلن: له باره‌یهوه باس و خواستیکنان بو ده خوینمه‌وه، واپیده‌چتی که ده فهرموی: ﴿وَسْئَلُونَكَ ﴿۳۱۳﴾، به پیسی هوی هاتنه خواره‌وه که شی، که له سه‌ره‌تای سووره‌تی (الکھف) هوه باسمانکرد، هه‌ر نه‌وه بی که قوره‌ییشیه کان به‌راسپاردنی جووله‌که کان ستی پرسیاریان له پیغهمبری خوَا ﴿۳۱۴﴾ کردن:

۱- ده‌بارهی هاوه‌لانی نه‌شکه‌وت.

۲- ده‌بارهی (ذی القرنین).

۳- ده‌بارهی رووچ، نجا خوَا دینه سه‌ر جیبه‌جی کردن بی‌لیته‌که‌ی که ده‌فهرموی: له باره‌ی (ذی القرنین) هوه باس و خواستان بو ده‌خوینمه‌وه و بوتان ده‌گیرمه‌وه:

﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿۳۱۵﴾، تیمه نه‌ومان ده‌ست‌رویش‌توو کرد بوو له زه‌ویداو، بو هه‌ر شتیک هۆکارمان بو ره‌خساند بوو، یاخود: بو هه‌ر شتیک رینه‌کمان بو ناچووخ کرد بوو، چونکه وشه‌ی (سبب) ههم به مانای هۆکار و نامراز دی، ههم به مانای رینکا دی، بو که‌یشتن به‌و نامانجه، ﴿فَأَنْبَعُ سَبَبًا ﴿۳۱۶﴾ نجا به‌ دوای هۆکار و رینه‌که‌ی که‌وت.

﴿حَقَّ إِذَا بَلَغَ مَقْرَبَ الْمَمِيِّسِ ﴿۳۱۷﴾، هه‌تا کاتیک گه‌یشته شوینی لی ناوا‌بوونی خوړ، ﴿وَجَدَهَا تُعْرَبُ فِي عَرْبِ حِمِّيٍّ ﴿۳۱۸﴾، خوړی و لی هه‌لکه‌وت، وای هاتنه به‌رچاو، که له باتلاغ‌یکدا ناوا ده‌بی، ده‌چیته تیو باتلاغ‌یکه‌وه، سه‌رچاوه‌ی‌کی باتلاغ، باتلاغ‌یش بریتیه له قورینکی ره‌شی بوگهن، که وا دیاره نه‌و شوینه، پوژ‌ئاوای ده‌ریای خه‌زه‌ر بووه، که سه‌رچاوه‌کافی نه‌وق لی‌ن و، تیستاش نه‌وتیک زوری لی ده‌رده‌ی‌ترتی، کاتی خو‌ی عه‌ره‌ب پیمان گوته (البلد المنتمن) و‌لاته بوگهنه‌که، له‌به‌ر نه‌وه‌ی بو‌تی نه‌وت و غازی لی‌ها‌توه، یاخود: که‌نار ده‌ریایه‌ک بووه، که خوړی لی‌ تاوا ده‌بی، که‌ناری ده‌ریاش ته‌گه‌ر بیابانی به‌ده‌مه‌وه بی، ده‌شتی به‌ ده‌مه‌وه بی، قور و جلیتاو، قوری ره‌ش و لیت‌ی لی‌ په‌یدا ده‌بی، کاتیک ته‌ماشای ده‌که‌ی و خوړ له دووره‌وه ده‌بینی، وا ده‌زانی ده‌چیته تیو نه‌و قور و جلیتاوه، بو‌یه‌ش نه‌وه ده‌لیم:

چونکه هندی که لهوانه‌ی به حساب ره‌خنه له قورنن ده‌گرن! گوتووایانه: قورنن هه‌له‌ی جوگرافی گه‌وره‌ی تیدایه! ده‌لئ: (ذو القرنین) خوری بینی له سه‌راچاوه‌یه‌کی قوری ره‌شدا ناوا ده‌بوو! به‌لام بیگومان مه‌به‌ست نه‌وه‌یه‌که: به‌چاو وا دیاره، نه‌گه‌رنا تیمه خورمان وادپته به‌راچاو: هینده‌ی بیژینگیکه، که له واقع دا خور ملیونیک و سیسه‌ده هه‌زار (۱۳۰۰۰۰) جار هینده‌ی زه‌ویه! هه‌روه‌ها مانگیش، که زور گه‌وره‌یه، به‌لام هه‌ردوکیان به‌قه‌ده‌ر بیژینگیک، یان گچکه‌تر دینه به‌راچاو، که نه‌وه بو‌چاوی تیمه وایه، یاخود تیمه هه‌ست ده‌که‌ین: که خور له خوره‌ه‌لآته‌وه دئی و ده‌چپته خورناوا، له حالیکدا که نه‌وه زه‌ویه ده‌خولپته‌وه له به‌رانبه‌ری خوردا، نه‌گه‌رنا خور به‌ده‌وری زه‌ویدا ناخولپته‌وه، به‌لام بو‌چاوی تیمه وایه، قورنانش که ده‌فه‌رموی: ﴿وَجَدَهَا تَعْرُبُ فِي عَرَبٍ حَمْرٍ﴾ واته: نه‌و پئی وابوو، که له‌کانیبه‌کی قورولپته‌دا ون ده‌بن، له‌به‌ر چاوی وی به‌و شیوه‌یه بوو، ﴿وَجَدَهَا قَوْمًا﴾، له نیزی که نه‌و شوتنه‌ه‌لکبکی، کۆمه‌لکایه‌کی لئ بینی، که وا پنده‌چپ خراپه‌کار بووبن.

﴿فَلَمَّا يَدَّا الْقَرْنَيْنِ إِذَا أُنْ تُعَذِّبُ وَإِنَّا أَنْ نُنَّحِذُ فِيهِمْ حَسَنًا﴾، گومان: نه‌ی (ذا القرنین) بو‌ت هه‌یه، یان سزا و تازاریان بده‌ی (له‌سه‌ر خراپه و سته‌م) یاخود چاکه‌کاریان تیدا ره‌چاو بکه‌ی (له‌به‌رانبه‌ر چاکه‌یان دا).

﴿قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ﴾، ته‌ویش گوتی: که‌سیک سته‌م بکات، بیگومان سزای ده‌ده‌ین، ﴿شُرِّدْ إِلَىٰ رَبِّهِ، فَعُعَذِّبُهُ عَذَابًا مُّكْرًا﴾، دواپی ده‌گپه‌درپته‌وه بو‌لای په‌روه‌ردگاری، ته‌ویش سزایه‌کی سه‌خت و بی‌ره‌زای ده‌دات.

﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحَسَنَىٰ﴾، به‌لام که‌سیک به‌روای هینا بی و کرده‌وه‌ی باش بکات، نه‌وه پاداشتی هه‌ره‌چاک هه‌یه ﴿وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرٍ آيِسًا﴾، تیمه‌ش له لایه‌ن خۆمانه‌وه، قسه‌یه‌کی ناسانی له‌گه‌لدا ده‌که‌ین، واته: به‌شیوه‌یه‌کی ناسان مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا ده‌که‌ین و، قسه‌یه‌کی خۆشی له‌گه‌لدا ده‌که‌ین.

﴿ثُمَّ أَنْبَغُ سَبَبًا﴾، دواپی دووباره (ذو القرنین) پئی گرتوه به‌ر و، هۆکاری گرتوه به‌ر، ﴿حَقًّا إِذْ بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ﴾، (هه‌رپۆسی) هه‌تا کاتیک گه‌یشته شوونیک که خوری لئ هه‌لدی، ﴿وَجَدَهَا تَطَّلِعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ يَجْعَلْ لَهُم مِّن دُونِهَا سَبَبًا﴾، خوری وا هاته به‌راچاو، له‌سه‌ر خه‌لکبکی هه‌لدی که له نیوان نه‌وان و خوردا، پۆششیکمان دانه‌نابوو، واته: هه‌چ

شتیک تیشکی خوری لی نه ده گپرانه وه، که مه به ست نه وه یه: بهرگ و پو شاکیان له بهر نه بووه، یان مه به ست نه وه بووه: خانوو و نوایان نه بووه.

﴿كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خَيْرٌ﴾، واته: هه والی (ذی القرنین) ئاوا بوو و، تیمه ته اوو شاره زا بووین به وهی له لای بوو، واته: هه رچی هوکاری هه بیوون و ده سترپویشتوویتی که هه بیوو، تیمه له هه مووی ئاگادار بووین.

﴿ثُمَّ أُنْعَمَ سَبْعًا﴾، دوایی دیسان ریسی گرته وه بهر و، هوکاری گرته وه بهر، ﴿حَقًّا إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ﴾، (ههر رویشت) هه تا کاتیک که بیشته نیوان دوو بهر به سته که، دوو چیا به که، ﴿وَجَدِمِينَ دُونَهُمَا قَوْمًا﴾، له پیشیا نه وه کومه له خه لکیکی بینی، ﴿لَا يَأْكُدُونَ بِتَقْوَاهُمْ لَوْلَا﴾، خهریک بوو له قسه تنه گهن، واته: زور دواکه وتوو بوون.

﴿قَالُوا يَا نَذِإْلَ الْفَرِّينِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾، تهو خه لکه گوئیان: تهی ذبلقه رنه نین! به دنیایی به تجووچ و مه تجووچ، تیکدهرن له زهویدا، ﴿فَهَلْ جَعَلْ لَكَ خَرْمًا﴾، نجا نایا پیتاکیکت بو کوبکه بنه وه، ﴿عَلَىٰ أَنْ جَعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾، که له نیوان تیمه و نه واندا، بهر به سته کی دابنیتی؟ ﴿قَالَ مَا مَكْنِي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ﴾، (ذو القرنین) گوئی: ته وهی پهروه ردگارم منی تیدا ده سترپویشتوو کردوه، باشتره له و پیتاکی تیمه بووم کوده که نه وه، ﴿فَاعِينُونِي بِقُوَّةٍ﴾، به لام به هیز هاوکاریم بکه، واته: به دهستی کرنکاری خوئان، نه گه رنا مال و تیمکانیه تم هه یه، ﴿أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾، له نیوان تیمه و نه واندا، بهر به سته کی مه حکم داده نیتیم.

نجا دهستی پیکرد: ﴿أَتُوفِي رَبِّيَ الْحَدِيدَ﴾، (گوئی): پارچه ئاسنه گه وره کانم بو بینن، وا پنده چی هه ر خویشی وه که ته نذا زیارتیک نه خشیه دانابی، ﴿حَقًّا إِذَا سَأَوْتَنِي الْفُضْفُضَ﴾، بهرده وام پارچه ئاسنه گه وره کافی خسته سهریه که، (ده بی) پارچه ئاسنی زور زه به لاج و گه وره بووین] هه تا نیوان دوو چیا به که ی پیکرد، ﴿قَالَ أَنْفَعُوا﴾، نجا گوئی: به مووشه ده مه فووی لیکه و ناگره که ی خووش بکه، ﴿حَقًّا إِذَا جَعَلَهُ نَارًا﴾، (هه روا بهرده وام بوو له سه ر گهر مرکرنی ئاسنه کان] هه تا کاتیک که تهو پارچه ئاسنه ی له سه ر یه کی داناون، سووری کردنه وه و کردنی به ناگر، ﴿قَالَ أَتُوفِي أُنْفُجَ عَلَيْهِ قِطْرًا﴾، گوئی: مسی قانگرواهم بو بینن، با به سه ریدا بکه، به سه ر که لینی ئاسنه کان دا، (ده بی) هوکار و ئامراز ی سه رسره پینه ری دابنیکردین بو نه وه، نه گه رنا چون ده گنه نه تهو ئاسنه بهر زانه!

تجنا بهر بهسته که ی دروست کرد ﴿فَمَا اسْطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ﴾، (ئیدی بهنجووج و مهنجووج) نه یانتوانی سهری بکهون، ﴿وَمَا اسْتَطَعُوا لَمْ نَقْبًا﴾، ههروهه نهشیان توانی کونی بکهن، یانی: نه توانییان پیتی هه لگه پین و، نه توانییشیان کونی بکهن.

تجنا بابزاین (ذیلقه پنهین) چی کوت؟

﴿قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي﴾، گوئی: نهوه بهزهیه که له پهروه ردگار مهوه (که یارمه تیی دام نهوه بهر بهسته له نتوان نهوه گه له ستهم لیکراوه و، نهوه دوو گه له ستهمکاره دا، دروست بکه م)

﴿فَإِذَا جَاءَ وَعَدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ﴾، تجنا هه ر کات به لئینی پهروه ردگارم هات، تهختی ده کات، ﴿وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾، به لئینی پهروه ردگاریشم راسته.

تجنا نایا له به لئینی پهروه ردگار، مه بهستی تاخیر زه مانه، یاخود: نهوه کاتهیه که نهوه بهر بهسته له نتوان بهنجووج و مهنجووج دا لاده چی؟ هه ردووک واتایه که هه لده گری.

مەسەلە گەرنەکان

مەسەلە یە کەم:

خوایە فەرەمۆی: هەر وەها لە بارە ی ذولقەرنەینەو هەرسایرت لێ دەکەن بۆ: لە بارە یەو هەس و خواستگەن بەسەردا دەخوێنمەو، ئیمە لە زەمیندا دەستپۆش توومان کردبوو، و هۆکار و پرسی هێنانەدی هەر نامانجێگمان پێدایوو:

خوایە فەرەمۆی: ﴿وَسْتَأْذِنُكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأْتُلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا إِنَّا مَكِّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَابًا﴾

شیکردنەوهی ئەم ئایەتانە، لە چوار بڕگەدا:

(١) - ﴿وَسْتَأْذِنُكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ﴾، لە بارە ی ذولقەرنەینەو هەرسایرت لێ دەکەن.

تەجا کێ بوون ئەوانە ی پرسایاریان کردو؟ بە تەنکید هۆزی قورەیش بوو، پرسایاریان لە پیغەمبەر ﷺ کردو، بە پێی هۆی هاتنە خوارووەکەش لەسەر پاسپاردنی جوولەکەکان، بوو هە گوتوو یانە: ئەو سێ پرسایاری لێ بکەن، ئەگەر وەلامی دانەو، وەلامی ئەو سێ پرسایاری زانی، دیارە پیغەمبەرە و ﷺ وەحیی بو دێ، ئەگەرنا، دیارە کەسێکە لە خوێو ئیددیعیای پیغەمبەراییەتی دەکات.

لەو بارەو هە کە ئایا بۆچی بەو کابرایە گوتراو: ذیلقەرنەین؟ دەئین: (ذی) واتە: خاوەن، (قَرْن) یش، واتە: قوچ، شاخ، (قَرْنین)، واتە: دوو قوچەکان، بەلام بۆچی وای پێ گوتراو؟ زانیان زۆر شتیان گوتو:

(١) هەندیکیان گوتوو یانە: لەبەر ئەو ی: گەشتووتە ئەولا ولای زەوی، خۆرەلات و خۆرتاوا، (قَرْنِ الشَّمْسِ).

(٢) هەندیکیان گوتوو یانە: لەبەر ئەو ی: دوو کەزی (ضلیقە) ی هەبوون، کاتی خۆی عادەتیان وابوو، زۆر لە گەل و نەتەووەکان، پیاوانیش قزیان درێژ بوو.

(۳) هندیکیان گوتوویانه: له بهر تهوهی: خوودهیه کی له سره بووه، دوو قوچی هه بوون.

(۴) هندیکیان گوتوویانه: له بهر تهوهی: خوچی دوو بهرزیی له سهری دا هه بوون.

به لآم هیچ کام له وانه، به لگهیه کی وای له سهر نیه.

واش پیده چئ، خوودهیه کی له سهر نابن. کلاویکی له سهر نابن. وهک نیشانه و هیمای هیز، دوو قوچی پیوه بووین، وهک چۆن قوچه کانی گا، په مزى هیزن، په نکه نه و خوودهیه یه له سهری بووه، دوو قوچی گای پیوه بووین، بو ترساندنن دوزمنان و گه یاندن نه وه که به هیزه و به توانایه، هه راکام له راپه کانی دیکه ش، که م و زور پیده چن و، راپه کی وامان به دهسته وه نیه، په کلاییکه ره وه بن.

(۲) - ﴿قُلْ سَأْتَلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا﴾، پینان بآن: به دنیایی من له باره ی ویه وه هه وایکتان، باس و خواسیکتان به سهردا ده خوینمه وه.

(السنین فی (سَأْتَلُوا) لِتُخْفِقَ الْوَعْدِ، (سین و سَوْفَ)، جاری وایه بو هه واییدانی شتیکه که له دوا پیدا نه نمام ده درئ، جاری واهه بو جه ختکردنه وه دین، به لآم لیره دا (س) بو جه ختکردنه وه یه، یانی: به دنیایی من له باره یه وه باس و خواسیکتان به سهردا ده خوینمه وه.

که ده فرموی: ﴿سَأْتَلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ﴾، نه م (مِنْهُ)، (مِنْ اللَّعِيضِ)، (من) بو به شتیکه یانی: به شتیکی نه و به سهرهاته، نهک هه مووی، تنجا (منه) له: ﴿سَأْتَلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ﴾، یانی: (مِنْ حَتْرِهِ)، له هه وواله که ی، یانی: راناوی (ه) له (منه) دا، پالده درته لای شتیکی که قرتیزاوه، یانی: له هه ووالی ته وتان بو ده خوینمه وه.

تنجا نایا بوچی ده فرموی: ﴿أَتَلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ﴾؟ شتیکتان لئی به سهردا ده خوینمه وه؟ واته: هه ندیکتان بو ده گپمه وه، که به که لکی خویندنه وه بیست، به که لکی ته وه بن، بیته قورتنان و بخویرته وه، چونکه: خوا ﴿تَلُوا﴾ هه م له به سهرهاتی ذیلقه رنه ین و، هه م له تیکرایی به سهرهاته کانی دیکه دا، که ده یانگیرته وه، جی مه به ست و نامانج ده گپرتنه وه، نهک نه و ورده کاریانه ی که په کمان له سهریان نه که وتوه و، هیچ حکمه تیکیان پیوه په یوه ست نیه، بو وینه:

ناوی ذیلقه رنه ین، ته مه نی، خه لکی کوئی بووه، چی له بهر کردوه و... هتد؟ ورده کاریه کانی، خوا باسیان ناکات، چونکه حکمه تیکیان پیوه په یوه ست نیه، به لآم:

۱- ذولقهرنهین کیوی گرتوه؟

۲- ذولقهرنهین سیاستی چۆن بووه؟

۳- رهوشتهکانی چۆن بوون؟

۴- چۆن له گه ل گه له مه زلومه کاندایه رفتاری کردوه؟

۵- چۆن له گه ل ستمکاراندا مامه لهی کردوه؟

۶- چۆن نیعمه تهکانی بو لای خوا گیراوه نه وه؟

نه وانه گرنگن و، نه وانه ش خوی کار به جن هه موویانی له به سه رهاته که دا، گیراونه وه، بۆیه ده فه رموی: ﴿ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ۚ بَلَىٰ: به شینک له باره ی هه والی ویتانه وه به سه ردا ده خوینمه وه، باس و خواستیک که به که لک بِن و وشه ی زیکی لی بوه شینه وه.

۳- ﴿ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ ۚ ﴾، تیمه نهومان له زه ویدا ده سترۆیشتوو کردبوو.

(التَّمَكِّيْنَ: جَعَلَ السُّيُءِ مَتَمَكَّنًا رَاسِخًا، وَهُوَ تَمَكَّيْلٌ لِقُوَّةِ التَّصْرُفِ، يَجِيثُ لَا يُزْعِرُغُ فُؤْتَهُ أَحَدًا، مَكَّنَّا، وَمَكَّنَّا لَهُ، يَمَغْنَتِي لِكِنِ اللَّامِ لِلتَّوَكُّيدِ، مِثْلُ شَكَّرْتُ لَهُ وَنَضَعْتُ لَهُ).

واته: (تَمَكَّيْنَ)، بریتیه له وه که شتیک له زه ویدا چه سپاو و، رۆچوو بکری، نه ویش وینا کردنه بو هیزو دهسته لاتی ده ستوه ردان، که هیچ که سیک نه توانی هیزه که ی لابه ری و بله قینی، تنجا (مَكَّنَّا) و (مَكَّنَّا له)، هه ردووکیان به یه ک واتان، به لام (ل) (مَكَّنَّا لَهُ)، بو جه ختکردنه وه ی زیاتره، وه ک (شَكَّرْتُ)، واته: سوپاسم کرد، به لام (شَكَّرْتُ لَهُ)، سوپاسم بۆی کرد، ته مه زیاتر جه ختکردنه وه ی تیدایه، هه روه ها (نَضَعْتُ)، واته: دلسۆزیم بۆی نواند، به لام: (وَنَضَعْتُ لَهُ)، ته م (ل) که ده چینه سه ری، ماناکه ی تۆخر ده کاته وه و به هیزتری ده کات.

۴- ﴿ وَءَايَاتُهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبِيًّا ۚ ﴾، بو هه ر شتیک هۆکارمان بو ره خساندبوو، (سبب) له ته صلدا به مانای په ت و گوریس (حَبْلٌ) دئی و، به مانای تامراز (وسيلة) دئی، به لام خوازراویشه ته وه بو ریکا، پاشان بو هه ر هۆکاریک که نینسان تامانجی پی وه ده ست بیتی: (وَاطْلِقْ هُنَا عَلَيَّ مَا يَتَوَسَّلُ بِهِ إِلَى السُّيُءِ مِنْ عِلْمٍ وَقُدْرَةٍ وَالآيَاتِ التَّشْخِيحِ).

که ده فه رموی: ﴿ وَءَايَاتُهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۚ ﴾، هه موو شتیک لی ره دا واته: بو شتاتیکی زۆر، ته گه ر نا مه به ست ته وه نیه: بو هه موو شتیک به گشتی! چونکه هه موو شتیک ته نیا

خواتوانای به سەریان دا هەیه، ئنجا ئەمە وەك ئەو ئایەتە ی سوورەتی (یونس)ە، که دەفەر موی: ﴿وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ ۙ لَآ يَنْتَهُوا﴾، واتە: ئەگەر هەر هەموو نیشانە یەکیان بۆ هاتبایە.

یان لە سوورەتی (الأحقاف) دا، که دەفەر موی: ﴿تُدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا﴾، واتە: هەموو شتیکی کاول دەکرد، دەپرماند بە مۆلەتی پەروەردگاری، واتە: هەموو شتیکی که خوا ناردووویەتی: بیرمینی، ئەگەر نا بیگومان هەموو شتیکی، مانگ و خۆریش دەگرێتەو، بەلام ئەو بابە ی که خوا بۆ گەلی عادی هەلکردو، بۆی ناردوون، مانگ و خۆر و زەوی و چیاکانی لە بەین نەبردوون، که واتە: هەموو شتیکی، یانی: ئەو هی لەو چوار چۆنە یە دا مەبەستە.

مهسه لهی دووهم:

نیدی ذولقهنهین پتی گرته بهر، هوکاری گرته بهر، پویشته ههتا کاتیک گه یشته شوینی خور لی ناواپوون، وای هاته بهرچاو، که خور له سهراچاوه یکی قورپین (باتلاخ) دا، ناوا ده بی و، له لای وی (له لای نهو سهراچاوه یه)، خه لکیکی لی هه لکه وت، گوتمان: نهی ذولقهنهین! (بوت هه یه و ده ستت کراوه یه) چ سزایان بدهی، له سهراچه کاری، چ چاکه کاریان له گه ل بکه یه پشه، ذولقهنهین گوتی: ههر که سیان سته م بکات، بنگومان نازار و سزای ده دهین و، دوایش ده گتیدرته وه لای پهروه دگاری، سزایه کی سهخت و بیهرزای ده دات و، ههر که سیکیشیان برپا بینتی و کرده وهی چاک بکات، پاداشتی ههره چاکه هه یه (له لای خوا) و، تیمهش له لای خو مانه وه، قسه ی باش و مامه لهی سووک و ناسانی له گه لدا ده کهین:

خوا ده فه رموی: ﴿فَأَنْعِ سَبًّا ۝٥٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَرْغُبُ فِي عِرْبٍ حِمْرٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا الْقَارِئِينَ إِنَّمَا أَنْ تَعَذِّبَ وَإِنَّمَا أَنْ نُنَجِّدَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٥٦﴾ قَالَ أَمَا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا ثَكْرًا ﴿٥٧﴾ وَأَمَا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٥٨﴾

شیکردنه وهی ئەم، ئایه تانه، له سیزده برکه دا:

١- ﴿فَأَنْعِ سَبًّا﴾، خوینراویشه ته وه: (اتبع) واته: که وته پتی، پتی گرته بهر، یاخود شوین هوکاره که که وت، نهو هوکارانهی که خوا بو یه خساندبوون، نامانجه کانی که ده یه وین، پینانیا و هدی بینتی.

وهک گوتمان: (سبب) که له نه سل دا به مانای پهت (حبل) ه، دوایی خوازراوته ته وه بو هه رکام له: ریباز (طریق) و نامراز (وسيلة)، بویهش من هه ردووکیانم به کارهیناون: پتی و هوکاری گرته بهر، چونکه: (پتی) ش ههر هوکاره بو گه یشتت بهو شوینهی ده ویسترتی، خواش ﴿يُرَدُّ﴾ لیره دا دوو وشه ی به کارهیناون: ١- (اتبع) (اتباع) یانی: شوینکه وتن، ئینسانیش شوین پتی ده که وتی، ٢- (بلغ) ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ﴾، که بنگومان ئینسان به ریه دا ده گاته نهو شوینهی

دہیہ وی، کہواتہ: بہو دوو نیشانہ یہ، کہ: (اِتِّبَاع) و (بُلُوغ). ئەو دوو وشہ یہ ہاتوون، ئەمہ نیشانہن کہ (سبب) مانا مہ جازیہ کہی مہ بہستہ، کہ بریتہ لہ ریتگا، یان نامراز.

۲- ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَرْبَبَ الشَّمْسِ﴾، ہەر رۆیتشت: هه تا کاتیک که گه بشته شوینی خۆر لیتاوا بوون، واته: شوینی خۆر لیتاوا بوونی دەولەتە کهی، یان قەلەمپەوی حوکمرانییە کهی، یان کۆتایی سەفەرە کهی، خۆر ئاوا بوونە کهی لہ کوئی بووه، گه بشتوتە ئەوی، دیارە خۆریش لہ زۆر شوینی گوێ زەوی، وا دیتە بەرچاو، کہ ئاوا دەبن، بۆ وینە: خۆر دەچیتە نیو بیابان، ئەگەر شوینە کہ بیابان بن، هەر وەها هەست دە کهی: خۆر دەچیتە پشت و ئەو دیو چیاہە کہ، ئەگەر شوینە کہ چیا بن، یان هەست دە کهی خۆر دەچیتە نیو دەریایە کہ، ئەگەر دەریا بن، یاخود ئەگەر کہ نار دەریا و قوڕ و لیتە بن، هەست دە کهی خۆر دەچیتە نیو قوڕ و لیتە کہ، دیارە ئەو شوینەش کہ ذولقەرنەین پیتی گەشتو، کہ نار دەریا بووه، بۆیە دەفەر موئ: ﴿وَجَدَهَا تَقَرَّبُ فِي عَرَبٍ حَمْرٍ﴾.

۳- ﴿وَجَدَهَا تَقَرَّبُ فِي عَرَبٍ حَمْرٍ﴾، خۆری وا هاتە بەرچاو، وای لیت هەلکەوت کہ لہ کانی و سەرچاویە کی قوڕی بۆگەندا، ئاوا دەبن، کہ بە کوردیی پیتی دەلین: (باتلاغ) قوڕ و لیتاوا، کہ وا پیندە چۆن مەبەست لہو و شوینە: دەریای (خەزەر) بن، کہ دەریاچەمی (قەزوین) یشی پتی دەلین و دەشکە وینە پۆژئاوای ولاتی چینەو، هەر وەها ئەو شوینەش، کہ نارە کانی دەریای خەزەر، لہ نیرک شاری باکو، کہ میژوو نووسە مسوڵمانە کان کاتی خۆی بەو شوینانە یان گوتو: (البلاد الملتئنة)، لہ بەر ئەوہی ئەوتی لیت هەلقوڵیوہ و ئەوکاتەش نەیانزانوہ و نەیانوانوہ: لہ ئەوت و گاز بە هەر مەند بن، ئیدی بۆنی کردوہ و گوتوویانە: ولاتە بۆگەنە کان.

۴- ﴿وَجَدَهَا عِنْدَهَا قَوْمًا﴾، لەلای وئی خەلکیکی لیت هەلکەوت، یانی: لەلای ئەو باتلاغ و قوڕاوە کہ قوڕی رەشی بۆگەن بوو، لەوی کۆمەلە خەلکیکی بینی، سیاقی ئایەتە کان ئەوہ دەگەین، کہ ئەوانە خەلکیکی خراپە کار بوون، بە بەلگە ی ئەوہ کہ دوابی خوا ﷺ: ذولقەرنەین سەر پشک دەکات لہ نیوان سزدان و، چاکە لہ گەلدا کردنیان، تنجا ئەگەر خراپە کار نەبوونایە، خوای دادگەر دەستی ذولقەرنەینی ئاوەلا نە دە کرد، کہ سزایان بدات.

۵- ﴿فَلَمَّا يَنْذَرُ الْفَرَجَيْنِ﴾، گومان: ئەی ذولقەرنەین!

تایا خوا چۆنی پتی فەر موو؟

۱- هەندیک دەلین: ئەو پیاوہ پیغەمبەر بووہ و، خوا لہ پیتی وەحییەوہ ئەوہی پتی فەر موو! بە لآم بۆ بە پیغەمبەر دانانی هەر کہ سیک، دەبن بەلگە یە کی دلنیا کہرمان هەبن، کہ لیزە دا ئەو بەلگە یە نیه.

ب - رای راست نهودیه، که مه‌بست له (قُلْنَا)، ییمان فهرموو، واته: ئیلهاممان بۆ کرد، خستمانه دلیه‌وه، ههروهک چۆن خوا ﷻ نهو ته‌عبیره‌ی بۆ ههر کام له مه‌په‌م و، دایکی مووساش به‌کاره‌یتاوه:

۱- ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَرْسُوسًا أَنْ أَرْضِعِيهِ﴾ (۷) القصص.

۲- ههروه‌ها ده‌فه‌رموئ: ﴿وَأَذَّاتِ الْمَلَكَةِ يَرْسُمُ﴾ (۱۲) آل عمران، ئاشکراشه: خوا ﷻ نه وه‌حیی بۆ دایکی مووسا کردوه، نه وه‌حییی - به‌مانا باو و زاروا‌یه‌که‌ی - بۆ مه‌په‌م کردوه، به‌رای زۆریه‌ی هه‌ره زۆری زانایان، هه‌رچه‌نده‌ رای واش هه‌یه ده‌لئ: نهو دووانه‌ش پی‌نغه‌مه‌ر بوون، به‌تایبه‌ت مه‌په‌م، (خوا لئی پازی بن)، به‌لام رای راسته‌ر ته‌وه‌یه، که نه‌خیر پی‌نغه‌مه‌ران ته‌نیا له‌ پیاوان، نێردوان، له‌به‌ر کۆمه‌لێک هۆکار، که پی‌شته‌ر باسه‌مان کردوون، که‌واته: مه‌بست له‌وه‌که‌ خوا ده‌فه‌رموئ: قسه‌مان کرد له‌گه‌ل دایکی مووسا و، له‌گه‌ل مه‌په‌مدا، واته: خورپه‌مان بۆ کردن و خستمانه‌ دلیانه‌وه.

۶- ﴿إِنَّمَا أَنْ تُعَذِّبَ﴾ (گومان: ته‌ی ذیلقه‌په‌نئ! تو سهرپشکی!) بۆت هه‌یه سزایان به‌دی (مادام شایسته‌ی سزاداران).

۷- ﴿وَأِنَّمَا أَنْ نُنَجِّدَ فِيهِمْ حُسْنًا﴾، هه‌روه‌ها بۆت هه‌یه چاکه‌کاریان تیدا په‌چاو بکه‌ی.

(حُسْنًا: مُضَدَّرٌ وَعَدْلٌ عَنْ «أَنْ تُحْسِنَ إِلَيْهِمْ» مِبَالِغَةً فِي الْإِحْسَانِ، حَسَى خَصَلَّ كَأَنَّهُ اتَّخَذَ فِيهِمْ: نَفْسَ الْعُسْنِ)، (حُسْنًا)، چاوه‌که، ﴿أَنْ نُنَجِّدَ فِيهِمْ حُسْنًا﴾ یانی: چاکه‌کاریان تیدا په‌چاو بکه‌ی، بۆیه‌ش نه‌یفه‌رموه: (أَنْ تُحْسِنَ إِلَيْهِمْ)، تاکو تو‌خه‌رتو زیاتر مانای چاکه‌له‌گه‌ل کردن، بکه‌په‌نئ، وه‌که‌ نه‌وه‌ی: خودی چاکه‌له‌گه‌ل کردن، تیدا په‌چاو کردبن، ئنجا ته‌مه‌ وه‌که‌ تابه‌ته‌که‌ی سووره‌تی (البقره)‌یه: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ (البقره، واته: چاکه‌کاری به‌خه‌لکی بلێن، که بیکومان: قسه‌ی چاکت پئ به‌خه‌لکی ده‌گوترن، نه‌که‌ خودی چاکه‌کردن!

ئیره‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وئ که: خوا ﷻ ده‌ستی ذولقه‌په‌نئنی ئاوه‌لا کردۆته‌وه، بۆ چۆنیه‌تی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل نه‌و کۆمه‌له‌خه‌لکه‌دا: چ سزایان بدات، چ چاکه‌کاریان تیدا بکته‌پیشه!

۸- ﴿قَالَ أَمَا مَنْ ظَلَمَ﴾ (ذولقه‌په‌نئ) گوئ: به‌لام هه‌ر کامێک له‌وان سته‌م بکات.

۹- ﴿فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ﴾، به‌دنیایی تیه‌مه‌ سزا و، تازاری ده‌ده‌ین {واته: له‌دنیا}.

۱۰- ﴿ثُمَّ يَرُدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا﴾، دوایی ده‌گێردنیه‌وه بۆ لای په‌روه‌ردگاری، نه‌ویش سزایه‌کی سه‌خت و بیره‌زای ده‌دات.

لیرہدا کہ دہفہ رموی: ﴿قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ﴾، زوریک له تویرہ روهوانی قورٹان، له نیویاندا (محمد الطاهر بن عاشور) و زوری دیکه ش گوتوویانه: مہبہست له (ظلم)، یانی: (اشرک)، ہاوبہش دابنی بؤ خوا، بہ لآم من یتیم وایہ: نہ یانینیکاوہ، بہ لکو وشہی (ظلم) لیرہدا ہہر مانا روا لہ تیبہ کہی خوئی مہبہستہ، واتہ: دہستدریژی کردن بؤ سہر مافی نہوانی دیکہ و، سنور بہ زینبی، بیکومان دہزانم وشہی (ظلم)، بہ مانای شیرکیش ہاتوہ: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿۱۳﴾ لقمان، ہہر وہا بہ مانای کوفرش ﴿وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ ﴿۱۴﴾ البقرہ، ہہر وہا گوناہ کردن... (....) أَوْ يظلم نفسه... النساء: ۱۱۰ بہ لآم لیرہدا ناگونہی مہبہست له (ظلم) شیرک و کوفر و گوناہ کردن، بی، بہ لکو دہبی مہبہست ستم و دہستدریژی بی، چونکہ: سزادانی خہ لک لہسہر کوفر و شیرک، تہنیا کاری خواہو له قیامہتی تہوہ دہکری، و ہک خوا دہفہ رموی: ﴿فَذَكَرْنَاكَ أَنْتَ مُذَكِّرٌ﴾ ﴿۱۱﴾ لست علیہم مضطرب ﴿۱۲﴾ إلا من تولى وكفر ﴿۱۳﴾ فعذبہ اللہ العذاب الاکبر ﴿۱۴﴾ إن لنا إياہم ﴿۱۵﴾ ثم إن علينا حسابہم ﴿۱۶﴾ الغاشیہ، خوای دادگہر زور بہ پرونی تہوہی ہہ لبریوہ و یہ کلای کردوتہوہ: کہ سزادانی خہ لک لہسہر کوفر و شیرک، تہنیا مافی خواہو، و خوا بؤ خوئی و، لہ پروژی دوایشدا، نہک لہ دنیا دا، لہسہر کوفر و شیرک خہ لک سزا دہدات، بہ لآم لہسہر زولم، خوا ﴿لذات﴾ دہستی شہریعت و جی بہ جی کارانی شہریعتی تاوہ لا کردوہ، کہ لہسہر ستم و دہستدریژی، ستمکاران سزا بدن و، دہستیان بکرن و نہہیلن زولم بکہن، لہبہر تہوہی دنیا بہ زولم تیکدہ چن، تہگہرنا بہ کوفر و تیمانہوہ، دہگونہی خہ لک بہ یہ کہوہ بڑین.

﴿سَوْفَ نُعَذِّبُهُ﴾، (سوف)، و ہک گوتمان: لیرہدا بؤ جہ ختکردنہوہیہ، یانی: بہ دنیایی تیمہ سزای دہدہین، ﴿ثُمَّ نُرِيدُ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا﴾، دواپی دہگیردیرتہوہ بؤ لای پەرورہدگاری (لہ پروژی دوایشدا) تہویش سزایہ کی سہخت و بیہرہزای دہدات.

۱۱- ﴿وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾، بہ لآم ہہر کہستیک بروا بینی و کردوہی باش نہنجام بدات.

۱۲- ﴿فَلَهُمْ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾، تہوہ باشترین پاداشتی ہہیہ، (جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ أي: فَلَهُمُ الْحُسْنَىٰ جَزَاءً)، تہوہ باشترین، پاداشتیہی، (تَأْنِيثُ الْحُسْنَىٰ بِإِعْتِبَارِ الْخَصْلَةِ أَوْ الْجَنَّةِ، أي: فَلَهُمُ الْخَصْلَةُ الْحُسْنَىٰ جَزَاءً، أَوْ فَلَهُمُ الْجَنَّةُ الْحُسْنَىٰ)، وشہی (الحُسْنَىٰ) بویہ بہ مینہ دانراوہ، بہو تیعبیارہ کہ سیفتی و ہسفرکراویکی قرئتتراو (صفة موصوفٍ محذوف) ہ، و ہک (الخصلة الحسنى) یان (الجنة الحسنى) یانی: خہسلتی

هه ره چاك، يان: بهه هشتی هه ره چاك. يانی: نهو خه سه له تهی یان نهو بهه هه هشتهی که باشتینه، ده بیته پاداشتی.

﴿فَلَهُ جَزَاءُ الْحَسَنَى﴾ (جزاءاً) ﴿عَبِيْرًا، أَوْ مَصْدَرًا مُؤَكَّدًا، أَوْ حَالًا مُقَدَّمَةً﴾، (جزاءاً) یان (عَبِيْرًا) ه، یاخود چاوگی جه ختکه ره وه یه، یاخود (حَال) یکی پی شخراوه.

(۱۳) - ﴿وَسَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُتْرَا﴾، بیگومان تیمه ش له لایهن خو مانه وه، قسه ی ناسانی له گه ل ده کهن.

شیوه ی نه م ته عیبره له شوونی دیکه ش دا هاتوه، وه ک ده فهرموئی: ﴿فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِيسُورًا﴾ (۱۸) الإسراء، نه گهر نه توانی هاوکاری که ساتیک بکه ی، که داوا ی هاوکاریت لی ده کهن، قسه یه کی ناسان یان له گه ل بکه.

قسه ی خو ش و دلسوزانه و ناسانیش، جاری وا هیه که لینیکی باش ده گری، هه روه ک قسه ی خراب و قورس و زحمة تیش، نه گهر گریمان چاکه و هاوکاریه مادیه که یسی له گه لدا بی، خواهه نه که ی له سه ری قه رزار ده بیته وه، بویه خوا ده فهرموئی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صِدْقَتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى﴾ (البقرة)، واته: نه ی نه وانیه ی بروتان هیناوه! چاکه و مال به خشینه کانتان، به منعت و نازاردان هه لمه وه شیننه وه!

خوا پاداشتی هه ره چاک ده داته وه له پوژی دوا ییدا، تیمه ش له دنیا دا، قسه ی خو شی له گه ل ده کهن و، کار ناسانی بو ده کهن و به شیوه یه کی ناسان مامه له ی له گه لدا ده کهن، واته: تیمه ش پاداشتی ده دینه وه، هه م پاداشتی ماددی، هه م پاداشتی مه عنه وی.

که ده فهرموئی: ﴿فَلَهُ جَزَاءُ الْحَسَنَى﴾، ده گونجی: مه به ست پی خوی بی، واته: له دنیا دا پاداشتی هه ره باشی هیه له لایهن تیمه وه، یانی: له پرووی مادیه وه، ﴿وَسَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُتْرَا﴾، له پرووی مه عنه وی شه وه: تیمه قسه ی ناسانی له گه لدا ده کهن،

ده شگونجی: ﴿فَلَهُ جَزَاءُ الْحَسَنَى﴾، وه ک پی شتر مانامان کرد، واته: له لایهن خوا وه، باشتین پاداشتی هه یه، که به هه هشته و، تیمه ش له پرووی دنیا یه وه، قسه ی ناسانی له گه ل ده کهن و، مامه له ی ناسانی له گه لدا ده کهن.

مەسەلەى سىيەم:

دوایى ديسان ذولقەرنەين رىي گرتەوە بەر، ھەتا كاتىك گەيشتە شوينى خۆر لى ھەلھاتن، بينى لەسەر خەلكىك ھەلدى، ھىچ پەردەيە كمان بۆ نەپەرخساندبوون، تيشكى خۆريان لى بگىرپتەو، حالى ذولقەرنەين ئاوابوو و، شارەزايى وردىشمان بە ھەموو ئەو شتانە ھەبوو، كە لە لاي بوون و، لەبەر دەستى دا بوون:

خو دەفەرموى: ﴿ثُمَّ أُنْبِئْ سَبِيًّا ۖ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْعُوعًا عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ يَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا ۗ﴾ ﴿٨٩﴾ كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ۗ ﴿٩٠﴾

شىكردنەوھى ئەم ئايەتانە، لە شەش بەرگەدا:

١- ﴿ثُمَّ أُنْبِئْ سَبِيًّا ۖ﴾. وشەى: (أُنْبِئ) ھەم لىرەدا، ھەم لە ئايەتى پىششىدا، دوو جۆرە خوئىندنەوھى ھەن:

أ / ﴿ثُمَّ أُنْبِئْ سَبِيًّا﴾.

ب / ﴿ثُمَّ أُنْبِئْ سَبِيًّا﴾.

ھەردووك خوئىندنەوھەكەش واتايان لىك نىزىكە: دوایى رىي گرتەبەر، پاشان شوين ھۆكاركەوت.

٢- ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ ۖ﴾ (ھەر رۆيشت) ھەتا كاتىك گەيشتە شوينى خۆر لىھەلھاتن، واتە: ئەو شوئەى كە بە نىسبەت دەولەتەكەى ئەوھە، يان قەلەمرەوى سەفەرەكەيەو: دەبوو بە خۆرھەلات.

٣- ﴿وَجَدَهَا تَطْعُوعًا عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ يَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا ۗ﴾، خۆرى وا ھاتە بەرچاو، واى لى ھەلکەوت، كە لەسەر خەلكىك ھەلدى.

٤- ﴿لَّمْ يَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا ۗ﴾، كە تىمە ھىچ پۆشەرىكمان نەخستبوو بەين ئەوان و (تيشكى) خۆرەو، ئەم تەعبىرە دوو واتاى ھەن:

أ- خەلكىكى رووت بوون و پۆشاكايان لەبەر نەبوو، پەنكە تەنيا پاش و پىشى خۆيان داپۆشپىن.

ب- لەو سەر زەمىنەى ئەوان نە چىاى لىن بوو، نە درەختى لىن بوو، نە پەنايەكى لىبوو، بىابان بوو، يان سەر زەمىنكى ئاۋەلا بوو.

(۵) ﴿كَذٰلِكَ﴾، ئەم (ك) ە بۆ لىكچووۋاندنە، وئىچوئىراۋ (مُشَبَّه بِهِ) ەكە، قسەى پىشوو گرتوۋىتە ئىو خۆى، يان بە بىژەكەى، ياخود بە مانايەكەى، يانى: حالى ذولقەرنەين واپوو، ئەو باس و خواسە بەو شىۋەيە بوو، كە پىشتر باسكرا، ياخود مەبەست ئەۋەيە: ھەر كەسك دەيەۋى: حالى ذولقەرنەين بشوبھىنى، نابشوبھىنى بە شتىكى وئىچووتر، لەۋە كە بە خودى خۆى بىچوئىنى.

(۶) ﴿وَإِذْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ حُبْرًا﴾، ھەرچى لە لای ئەو بوو، زانىارىي و شارەزايىمان، دەۋرى دابوو، واتە: چاك چاك دەمانزانى چى لەبەر دەستدا ھەيە و، چى ھەيە و، چى نى، چونكە ھەموۋى خوا بۆى رەخساندبوو، (الْحُبْرُ: الْعِلْمُ وَالْإِحَاطَةُ بِالْحَبْرِ)، (حُبْر) برىتتە لە زانىارىي و دەۋرە دانى ھەۋالېك.

(بِمَا لَدَيْهِ: مَا عِنْدَهُ مِنْ عِظْمَةِ الْمَلِكِ مِنْ جُنُودٍ وَقُوَّةٍ وَثَرْوَةٍ)، واتە: ئەۋەى كە لە لايەتى لە حكومرايى مەزىن و سەرباز و دەستلەت و سامان. (ھۆكارەكانى كە ئامانجەكانى پى ۋە دەست دىنان) مەبەست لەۋ تەعبىرە ئەۋەيە كە ذولقەرنەين: خاۋەنى دەستلەت و دەستروئىشتوۋىەكى زۆر بوو.

مهسه لهی چواره م:

دوایی دیسان ری و هوکاری گرتنه بهر، هه تا کاتیک گه یشته نیوان دوو (چیا به) بهر بهسته کان، له پیشیا نه وه خه لکیکی لی هه لکه وت، نیزی ک بوو له قسه تینه گهن، گوتیان: نهی ذولقه رنه یین! به نجووج و مه نجووج تیکده رن له زه میندا، نجا نایا پیتا کیکت بو کوبکه یینه وه، تا کو بهر به سستیکمان له نیواندا دروست بکه ی؟ ذولقه رنه یین گوتی: نه وه ی پهروه ردگارم پییدوم، له توانا و مال و سامان، له پیتاکی نیوه باشتره، به لیم به هیزی ده ست {کریکاری} هاوکارییم بکه ن، بهر به ست و دیوارکی مه حکه متان له به یندا دروست ده که م، نجا گوتی: پارچه ناسنی گه وره گه وره بو بینن، نجا کاتیک پارچه ناسنه کانی له سه ریه که هه لچنی و، نیوان دوو قه دی چیا به کانی پرکرد و به کسان کرد، گوتی: بینن به مووشه ده مان، فوو له ناگری ژیر پارچه ناسنه کان بکه ن، نجا کاتیک پارچه ناسنه کانی سوور کردنه وه و کردنه ناگر، گوتی: نه و جار مسی قالمبووه وه بو بینن به سه ریدا بکه م:

خوا ده فه رموی: ﴿ثُمَّ أُنْبِئْ سَيِّئًا﴾ ۹۲ ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾ ۹۳ ﴿قَالُوا يَا بَنِيَّ الْفَرَجَيْنِ إِنْ يَا جُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ جَعَلْ لَكَ حَرَمًا عَلَيَّ أَنْ جَعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾ ۹۴ ﴿قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾ ۹۵ ﴿أَتُوفَىٰ رَبُّنَا بِالْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ ءَأَتُوفَىٰ أُفْرِغَ عَلَيْهِ قَطْرًا﴾ ۹۶ ﴿

شیکردنه وه ی ئه م، ئایه تانه، له شازده برکه دا:

۱- ﴿ثُمَّ أُنْبِئْ سَيِّئًا﴾ خوئراویشته وه: (ائج)، واته: دووباره کهوته وه ری، ری گرتوه بهر، یاخود هوکاری گرتنه بهر.

۲- ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ﴾ (هه ره ریش) هه تا کاتیک گه یشته نیوان دوو بهر بهسته کان.

گومانی تیدانیه که نیوان دوو بهر بهسته کان: (بَيْنَ السَّدَّيْنِ)، خوئراویشته وه: (بَيْنَ السَّدَّيْنِ)، مه به ست پی: نیوان دوو چیا یان بووه، یانی: ده ره نندیک بووه، دوو چیا ی بهرانه ر به که هه بوون، نیو قه دیان به تالیی بووه، دابراویسی بووه، دیاره به نجووج و

مه تىجووچ بهو دابراوويه دا هاتوون، تنجا خه لئكه كه كه له پيش دوو چيايه كه بوون، مه به ستیان بووه ذولقه پنهين نهو كه لینهيان بۆ پر بکاته وه و نهو دهر به ندهيان بۆ بگرى، تنجا كه دهر به نده كه ی بۆ گرتن، نهو کاته به تىجووچ و مه تىجووچ ناتوانن به گالیسکان به ناسانی به و پینه دا بین و، ده بى به سه ر شاخه كه هه لکه پرن، نهوانيش دياره توانيوانه كه له سه ر لووتكه ی چيايه كان سه نگره ی تيشكچيه تى و پاسه وانى دابنن و، به تير و به رد و... هتد نه هیلن بۆيان پى هه لکه پرن.

وشه ی (سَدَ)، ياخود (سَدَ)، هه م به مانای چيا، دى، (السَّدَيْنِ)، واته: (الجَبَلَيْنِ)، دوو چيايه كان، هه م به مانای به ربه ست و دياريش دى.

٣- ﴿وَجَمَدٍ مِّنْ دُونِهِمَا قَوْمًا﴾، (دونهما): ١- امامهما ٢- وراثهما ٣- فوقهما ٤- تحتهما ٥- غيرهما. يانى: له پيشيان، له دوايان. له سه روويان، له ژريان: جگه له وان تيمه (امامهما) له پيش دوو چيايه كانه وه، نهو مانايه مان هه لبارد، چونكه ذولقه پنهين به سوپا كه يه وه چووه و، پيش نه وه ی بگاته دوو چيايه كان، خه لکه كه هه بوون و، به تىجووچ و مه تىجووچ له پشت، دوو چياكانه وه بوون و، له وپوه هيرشيان بۆ كردوون و، تىكدانيان له دژ كردوون.

هه ندىك له زانايانيش ده لئن: (مِنْ دُونِهِمَا)، نهو پراناه ده چته وه بۆ نهو دوو كۆمه له خه لکه ی، كه له خۆر هه لات و خۆرئاوا بينينى، واته: جگه لهو دوو كۆمه له خه لکه، خه لکى دى كه له وه ی بينى، به لام پراناه (ضمير) ده بى بۆ نيزى كرين باسكراو بچيته وه، نيزى كرين باسكراو يش: (السَّدَيْنِ) ٥، واته: دوو چيايه كان، كه وه ك دوو به ربه ست و ابوون، يانى: نهو خه لکه كه ذولقه پنهين لى هه لکه وتن، له پيش دوو چياكانه وه بوون، پيش نه وه ی بگاته دوو چيايه كان.

٤- ﴿لَا يَكَادُونَ يُفْقَهُونَ قَوْلًا﴾، نيزىك بوو له قسه تى نه گهن، يانى: زۆر دواكه وتوو بوون و زۆر دوور بوون له شارستانيه تى و ناوه دانى، بىگومان ذولقه پنهين حكومرانىكى وا گه وه، بۆ هه ر شوئنىك چووه، وه رگير (مترجم) له گه ل خۆى بردوه، تنجا وا پنده چى بۆ نه وان به زه حمه ت وه رگيريان ده ست كه وتى، ياخود وا پنده چى: زمانى ناخاوتن و دوان و قسه پىكرديان زۆر دواكه وتوو انه بووبى، خه لكى دواكه توو، نهو وشانه ی به كار يان دینن، بۆ دهر برينى ااتا و مه به سه كانيان، كه من!

ته مه خوئراو يشه ته وه: (لَا يَكَادُونَ يُفْقَهُونَ قَوْلًا)، (يَفْقَهُونَ)، يانى: تيده گهن، (يَفْقَهُونَ)، واته: شاهزا ده كهن، خه لك تيده گه به نن، (يَفْقَهُونَ)، واته: خويان تيده گهن، (يَفْقَهُونَ)، واته: خه لك تيده گه به نن.

یانی: خه ریک بوو، نزیک بوو نه توانن ټیگه من، یان خه لک ټیگه به من له قسه ی خوین.

(۵) ﴿قَالُوا يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ كُلُّكُمْ لَدَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ مُّخْرَجُونَ﴾، گوئیان: نهی ذولقه رنه من!

(۶) ﴿إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُّفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾، به دنایی یه نجووج و مه نجووج، ټیگه درن له زه ویدا.

یه نجووج و مه نجووج زیاتر وا یدده چی ته ته ر و مه غول بن، نه وانیش دوو نه ته وه بوون، یاخود به که نه ته وه بوون: له دوو هوژ، له دوو به ره باب، په یدا بوون.

لیره دا به پیوستی ده زانم قسه به که له په یمان ی کون بینم: ده لئ:

﴿فَمِنْ تَنْقِصِ الْأَلْفِ سَنَةٍ، يُطَلَّقُ الشَّيْطَانُ مِنْ سِجِّينَ، وَيَخْرُجُ لِيُضِلَّ الْأُمَّمَ الَّذِينَ فِي زَوَايَا الْأَرْضِ: جَوْجَ وَمَأْجُوجَ، وَيَجْمَعُهُمْ لِلْقِتَالِ، وَعَدَدُهُمْ كَثِيرٌ جَدًّا، كُرْمَلِ الْبُخْرِ! فَيَضَعُونَ عَلَى سُهُولِ الْأَرْضِ الْعَرِيضَةِ، وَيَصَارُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ مُعَسَّكِرَ الْقُدَيْسِيِّنَ وَالْمَدِينَةَ الْمُخْبَوِيَّةَ، وَلَكِنْ نَارًا مِنْ السَّمَاءِ تَنْزِلُ عَلَيْهِمْ وَتَلْتَهُمْ﴾^(۱).

واته: کاتیک که هه زار سال ټیډه په ری، شه یتان له به ندیخانه ی خو ی به رده درئ، دیته درئ بو ته وه ی له هه ر چوار گو شه ی زه وی، خه لک گو مرپا بکات (کس خه لک گو مرپا بکات؟) جووج و ماجووج (که دیاره شه یتان له پشتیان وه دیه) و کویان ده کاته وه بو جه نگ، ژماره یان زور زوره، وه کم لسی ده ریا وان، سه رده که ونه سه ر ده شته پانه کانی زه وی، له هه موو لایانه وه سه ر بازگه ی پیاوچا کان نابلوو قه ده دن، هه رو هها شاره خو شه ویسته که ش نابلوو قه ده دن، به لأم ناگریک له ناسمانه وه دیته خوار و ده یان سوو ټینن.

نهمه زور گونجاوه، له گه ل ته وه دا که خوا ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدْ لِآدَمَ فَسَجَدَ إِلَّا إِبْرَاهِيمَ﴾ ده فه رموی: ﴿حَقَّ إِذَا فَتَحَتْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدْبٍ يَنْسِلُونَ﴾^(۱۱) ﴿وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ...﴾^(۱۷) النبیا.

واته: هه تا کاتیک یه نجووج و مه نجووج کرانه وه (پریان بو کرایه وه) که له هه موو به رزایان زور به خیرایی ده رو، به لئنی هه قیش نریک بووه.

که مه به ست پیی تاخیر زه مانه، لیره ش (له په یمان کون دا) ناماژه به وه ده کات.

(۱) التفسیر التطبیقي للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر الرؤیا «یوحنا» الإصحاح: ۲، ص ۲۷۹۵.

نجا له فہرمایشتی پیغہمبہردا ﷺ ہاتوہ، کہ یہ نجویج و مہنجووج زور زورن، لیرہش ہر نامازہ بہوہ دکات! دیسان له فہرمایشتی پیغہمبہردا ﷺ ہاتوہ، کہ خوا ﷺ بہلایہکیان بو دہتیری و له بہین دہچن، ئەگەرنا مسولمانان نابلووقہ دہدرین، له مہککہ و، مہدینہ و، بہیت و لمہقدیس، واش پیدہچی قسہکە ی (پہیمان کون) [شارہ خوشوویستہکە] مہبہست پی شیاری پیغہمبہر (مدینة الرسول) بنی ﷺ، دہسگونجی مہبہست بہیت و لمہقدیس، یاخود مہککہ بنی، گرنگ ئەوہیہ ئەو شتانہ له (پہیمانی کون) دا ہەن، بہ ئەتکید دہستکاری کردنی زوریشی بہسہردا ہاتوہ، بہلام ہەندیک شتی تیک دہکاتوہ لہگەل ئەوہدا کہ له قورئاندا یان، له فہرمایشتی پیغہمبہردا ﷺ ہاتوہ.

بەلن ئەو خەلکە بہ ذولقہرنبہین دہلین: یەنجووج و مہنجووج تیکدەرن له زہویدا، دوایی داواکاریہکی لەشیوہی پئشنیاردای لہ دہکەن و دہلین:

(۷) - ﴿ فَهَلْ يَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا ﴾، ئایا نامادہی بیتاکت بو کۆبکەینہوہ؟ (خَرْجًا)، یانی: (خَرَّاجٌ)، (الْعَرَجُ: الْمَالُ الَّذِي يُدْفَعُ لِلْمَلِكِ)، (خَرْجًا) و (خَرَّاجٌ)، واتہ: باج، دہگوتری: باج و خەرچ، بیتاک ئەو سامانیہ کہ کۆدەکریتەوہ بو حوکمران، کہ بەرژوہەندی خەلکی پئ دابین بکات.

نجا ئایا بۆچی بۆی کۆبکەنہوہ!؟

(۸) - ﴿ عَلَيَّ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴾، تاکو له تیوان تیمہ و ئەوان (یەنجووج و مہنجووج) دا بەرہستیک دروست بکە.

(سَدًّا)، خوئنراویشتەوہ: (سُدًّا)، کہ پئشتریش باسمان کرد: ہەندیک بہیەک واتایان داناون و، ہەندیکیش گوتووایانہ: (سَدًّا) ئەوہیہ مروفقکرد بنی و (سَدًّا) ییش خواکردہ.

(۹) - ﴿ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ ﴾، [ذولقہرنبہین] گوتی: ئەوہی پەرورەدگارم منی تیدا دہستپویشتوو کردوہ (بہ منی بەخشیوہ) باشترہ، لەو پیتاکە ی تیوہ بو منی کۆدەکەنہوہ، یانی: ئەوہی کہ تیوہ بو منی کۆدەکەنہوہ لە پیتاک، ئەوہی پەرورەدگارم پی داوم، لەوہ زیاترہ و باشترہ.

ئەبووستوہ باری شانیان قورس بکات.

وشە ی: (مَا مَكَّنِّي)، خوئندر اوویشتەوہ: (مَا مَكَّنِّي)، ئەوہی پەرورەدگارم منی تیدا دہستپویشتوو کردوہ، (مَكَّنِّي)، و (مَكَّنِّي) ییش ہەردووکیان یەک واتایان ہەہیہ.

(۱۰) - ﴿فَأَعْيُونِي يُقَرُّوْنَ﴾، واته: به هیزی جهسته، به دهستی کریکار، (الأیدی الغاملة)، هاوکاریم بکهن، نهك به مال و سامان، مال و سامانم زوره.

(۱۱) - ﴿أَجْعَل بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾، له نیتوان تیره و نهواندا، بهربهستیکی مهزن دهکهم.

(رَدْمٌ)، بریتیه له بهربهستیکی مهزن، بهربهستیکی زور مهحکم (السُّدُّ الْمُحْكَمُ)، که نهوه بوو دواپی: ذولقه پنهین، دوو دیوار زور مهحکمی دروستکردن و نیتوانه کیانی پرکردهوه، بو نهوهی به هیچ جوریک بویان کون نهکری.

نجا باسی چونهتی دروستکردن بهربهستهکه، دهکات:

(۱۲) - ﴿أَتَأْتِيَ زَبْرَ الْحَدِيدِ﴾^(۱)، واته: پارچه ناسانم بو بینن، بیگومان فهرومانی کردوه و، ئیدی کریکار و وهستا و، نهو نهتهوهیهش هاوکاریان بوون، نهگه رنا به تهکید خوی نه ننداز یار و نه خشه دانهره که بووه، به لام کریکار و وهستای شارهزا و کارامه شی له گه لدا بوون.

گوئی: پارچه ناسنه گه وره کان بخه نه سه ر یه ک و که له که یان بکهن.

(۱۳) - ﴿حَقًّا إِذَا سَأَوْتَنِي بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ﴾ ئیدی ههر پارچه ناسنه کان له سه ریه که له که کردن: تاکو کاتیک که نیتوان دوو ته نیشتی چیا به که ی (الصَّدَفَيْنِ)، واته: دوو لای شتیک، دوو لای چیا به که یه کسان کردن، له گه ل سه ر یان، یانی: نیتوانه که یانی پر کرد له پارچه ناسنی گه وره گه وره،

(الصَّدَفُ: جَابِبُ الْجَبَلِ، وَلَا يُقَالُ إِلَّا صَدْفَانِ بِالْتَّثْنِيَةِ، وَلَا يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا صَدْفٌ، لِأَنَّ أَحَدَهُمَا يَصَادَفُ الْأُخْرَى، (الصَّدَفَيْنِ)، ههر پیکه وه ده گوترین، (صَدْفٌ)، واته: ته نیشتی چیا، به لام ههر پیکه وه ده گوتری: (صَدْفَانِ)، چونکه یه کیکیان به ران بهری نهوی دیکه یه.

(۱۴) - ﴿قَالَ أَنْفَحُوا﴾، دواپی نهوهی نیتوانی دوو چیا به کانی پر کرد لهو پارچه ناسنه گه ورانه: گوئی: فوو بکهن.

فوو له چی بکهن؟ (انْفَحُوا فِي الْكِبْرَانِ)، (کِبْرٌ)، موشه ده مه یه، نهوهی ناسنگه ر هه وای پی ده کاته نهو کووره یه که ناسنه که ی تیدا قال ده کاته وه و ده وتو نیتنه وه، کوئی (کبر) یش (کبران) ه یانی: موشه ده مه کان وا دیته به رچاو: موشه ده مه ی گه وره گه وره یان دانابن به ریز و، فوو یان کرد بیتنه نهو ناگره ی که دراوته بهر ناسنه کان، تاکو ناگره که خوشتر بن و ناسنه کان سوور بینه وه و تیکرا قابله وه و بتو ننه وه.

(۱) (زَبْرٌ)، کوئی (زَبْرُهُ) یه، (وَهِيَ قِطْعَةٌ كَثِيرَةٌ مِنَ الْحَدِيدِ)، یانی: پارچه ناسنی گه وره.

(۱۵) - ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا﴾ به رده‌وام بوون له فوو کردنه ناگره که به مووشه ده‌مان (کیران): هه تا کاتیک که کردی به ناگر، یانی: ناسنه‌کان سوور بوونه‌وه.

(ناراً: أي مَخْبِئًا كَالنَّارِ اشْتِعَالًا وَتَوَهُجًا)، یانی: گهرم بوو وهک ناگر، ناسن کاتیک زور گهرم ده‌بی، وهک ناگر سوور ده‌بیته‌وه و وهک ناگر دیته به‌رچاو.

نجا دوی ته‌وی ناسنه‌کانی سوور کردنه‌وه و کردنی به ناگر:

(۱۶) - ﴿قَالَ أَنُؤَيِّدُكَ عَلَيْهِ قِطْرًا﴾، گوئی: بوم بینن، با مسی قانکراوه‌ی به‌سهردا بکه‌م، (الْقِطْرُ: النُّعَاسُ الْمَذَابُ)، مسی قانکراوه.

(المراغي)، له ته‌فسیره‌که‌بدا نم ته‌عبیره، ناوا داده‌ریژئ:

(أي: جئوني بقطع الحديد، فلما جاءوه بها، أخذ يئني شيئاً فشيئاً، حتى إذا جعل ما بين جانبي الجبلين من البنيان مساوياً لهما في العلو، قال للعَمَلَةِ: انفضوا بالكيران في زير الحديد التي وضعت بين الصدفين، ففعلوا، وما زالوا كذلك، حتى صارت كالنار اشتعالاً وتوهجاً، فصبَّ النحاس المذاب على الحديد المحمى، فالتصق بعضه ببعض، وسدَّ الفجوات التي بين الحديد وصار جَبَلًا صُلْدًا^(۱).)

واته: پی گوئی: پارچه ناسننم بو بینن (هی گه‌وره گه‌وره) کاتیک بویان هینان، ورده ورده له‌سهر به‌کی دانان، که‌له‌که‌ی کردن، هه‌تا نیوان دوو چیاپه‌کانی کرد به دیواریک، که به‌کسان بیت له رووی به‌رزیه‌وه، له‌که‌ل دوو ته‌نیشتی چیاپه‌کان، نجا به کریکاره‌کانی گوئی: به مووشه ده‌مان، فوو له و ناگره بکه‌ن که دراوته به‌ر پارچه ناسنه‌گه‌وره‌کان، که له نیوان دوو چیاپه‌که‌دا، هه‌لچراون (که‌له‌که‌کراون) وایان کرد و به‌و شیوه‌به به‌رده‌وام بوون، هه‌تا وهک ناگری لیتهات، نه‌و ناسنه‌ سوور بوونه‌وه به‌و ناگره، دواپی مسی قانکراوه‌ی به‌سهر ناسنه‌ گهرم و سوور بووه وه‌که‌دا کرد، به‌کسه‌ر به‌یه‌که‌وه چه‌سپاو، که‌لینه‌کانی پرکردنه‌وه (نه‌و بو‌شایانه‌ی له نیوان پارچه ناسنه‌کاندا بوون) تا‌کو وهک چیاپه‌کی زور مه‌که‌می لیتهات.

مهسه لهی پینجه م:

{ذولقه زنهین} بهر بهسته که ی وا به مهحکه می دروستکرد که: {بهنجووج و مهنجووج} نه یانتوانی پیندا هه لکه پین و نه شیان توانی کونی تیکهن، {ذولقه زنهین} گوتی: دروستکردنی ئهم بهر بهسته، بهزه بهی که له پهروه ردگار مهوه، ئنجا هه ر کات به ئینی پهروه ردگارم هات، تهخت و به کسانی دهکات {له گه ل زه ویدا} و به ئینی پهروه ردگاریم راسته:

خوا ده فه رموتی: ﴿فَمَا اسْتَطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوا وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُمْ نَفْبَأُ ﴿۱۷﴾ قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿۱۸﴾﴾

شیکردنه وی ئهم ئایه تانه، له شهش برگه دا:

۱- ﴿فَمَا اسْتَطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوا﴾ {بهنجووج و مهنجووج} نه یانتوانی پینه لکه پین، یانی: بهر بهسته که نه وهنده لووس بووه، و نه وهندهش بهرز بووه، نه یانتوانیوه پینی هه لکه پین، پاناوه کوش ده چینه وه بۆ بهنجووج و مهنجووج.

۲- ﴿وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُمْ نَفْبَأُ﴾، ههروه ها نه شیان توانی کونی بکه ن.

واته: کون تیکردنیشان بۆ مهیسه ر نه بوو.

شایانی باسه: بۆ پینه لکه پان، فه رموو به تی: {فَمَا اسْتَطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوا}، نه یانتوانی پینی هه لکه پین، به لام بۆ کون کردن فه رموو به تی: {وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُمْ نَفْبَأُ}، چونکه: پینه لکه پانه که، که متر زهحه مت بووه، له چاو که لین و کون تیکردنی، کونکردنه که ی زۆر زۆر زهحه مت بووه، بۆیه ته میان پیتیکی زیاده {وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُمْ نَفْبَأُ}!

وشه ی: {نَفْبَأُ}، به مانای: کونکردن و، به مانای برین، دئی، ته عبیری: ﴿وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُمْ نَفْبَأُ﴾ یانی: نه صلّه ن هه ر کونیککی کچکه شیان بۆ تینه کرا، چونکه پسپو پانی زمان ده ئین: {النكرة في سياق النفي تفيد الإستغراق} هاتنی شتیک به نه زانراو {نكرة} له رسته به ک دا که لابردن بکه به نی، گشتکیری و پامالکردن ده که به نی.

۳- ﴿قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي﴾، گوتی: {دروستکردنی} ئهم بهر بهسته، بهزه یی بوو له پهروه ردگار مهوه، واته: به ئیله می وی و به کارناسانی وی، ئهو کاردم بۆ ته نجامدرا.

۴- ﴿فَإِذَا جَاءَ وَعَدُ رَبِّي﴾. ھەر کاتن بەئینی پەرورەدگاریشم ھات، واتە: ئەو کاتە ی ئەو بەربەستە ی تێدا دەرووختن و، کوۆتایی پین دتی، یاخود مەبەست: ھاتنی ئاخیر زەمانە، لەو کاتەدا:

۵- ﴿جَعَلَهُ دَكَّاءً﴾، پەرەوہدگارم تەختی دەکات، یە کسانێ دەکات، (دکّاء)، یانی: تەخت و یە کسان، (الدکّاء: الثاقف التي لا صنّام لها)، ئەو حوشترە ی کە لە سەر پستی دونگی نەبێ و پستی تەخت بێ، پیتی دەگوترێ: (دکّاء).

ئەمە خوێنراویشتەوہ: (جَعَلَهَا دَكًّا)، (دک) یش بریتییە لە ورد و خاشکردنی شتیک، (أي مَدْكُوكًا)، واتە: شتی ورد و خاشکراو، وشە ی (دک) چاوک (مصدر) ی بە واتای بەرکار (مفعول) ە.

۶- ﴿وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾ بەدنیایی بەئینی پەرورەدگاریشم ھەق و راستە و، ھەر واش بووہ.

پێشتریش گوتمان: سەرھتای کرانەوہ ی ئەم بەربەستە، لە بەردەمی یەنجووچ و مەنجووچدا، لە سالی (۱۱۶) ک دا، بوو کە جەنگیز خان دەرچوو وەک پادشای تەتەر و مەغۆل، سەرھتا سولتان خوارزمی سەلجوقی کە پادشای دەولەتیکێ ئیسلامی بوو، لە (ما وراء النهر)، ئەو ی تیکشاند و پراوی ناو، ولاتەکە ی داگیر کرد، دوا ی ئەوہ ی ئەو سولتانە نەزانە، ملھورانە چەند بازرگانیکێ ولاتی جەنگیز خانی کوشتیوون! ئیدی لەوێوہ سەرھتای دەرچوونی یەنجووچ و مەنجووچ، یانی: تەتەر و مەغۆل، دەستی پێکرد، ئنجبا بەوپییە، دوا دەرچوونیشان ئەو کاتە دەبێ، کە خوای بالادەست باسی دەکات، کە پیش ھاتنی ئاخیر زەمانە.

دهرس و په‌نده‌کانی به‌سهرهاتی ذولقه‌رهنه‌ین:

که سهرجه‌م حه‌فده (IV) دهرس و په‌ندن

(۱) - خوا ﷺ هه‌ندی خه‌لک به‌رز ده‌کاته‌وه و ده‌سترۆیشتوو‌یان ده‌کات، چ له‌ رووی ماددی، چ له‌ رووی مه‌عنه‌ویی، چ له‌ رووی سیاسی، چ له‌ رووی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه، به‌لام به‌ مه‌به‌ستی تاقیکردنه‌وه‌یان، ئنجا نه‌گه‌ر نه‌وه‌ ده‌سترۆیشتوو‌یی و توانایه‌یان له‌ په‌زامه‌ندیی خوا‌دا به‌کار‌بێتن. یان: له‌ به‌رزوه‌ه‌ندیی به‌نده‌کانیدا، که هه‌میشه‌ په‌زامه‌ندیی خوا ﷺ له‌ سوود گه‌یاندن به‌ به‌نده‌کانی و هینانه‌دی به‌رزوه‌ه‌ندیی خه‌لک‌دایه‌ به‌ گشتی، نه‌وه‌ مانای وایه، نه‌وه‌ که‌سه‌ که‌ خوا ده‌سترۆیشتوو و تواناداری کردوه، له‌ تاقیکردنه‌وه‌ی خوا ده‌رچوووه‌ و، نه‌گه‌ر به‌ پێچه‌وانه‌ش‌وه‌وه‌ بێ، مانای وایه‌ له‌ تاقیکردنه‌وه‌ی خوا که‌وتوه‌ و، له‌سه‌ر نه‌وه‌ نیعمه‌تانه‌ی خوا پێی داو، قه‌رزدار بو‌ته‌وه‌، خوا ﷺ که‌ له‌باردی (ذو‌القرنین)‌ه‌وه‌ ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٤٢﴾ إِنَّا مَكْنَأ لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَايَاتُهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَسَيَّا ﴿٤١﴾﴾

... تێمه‌ ده‌سترۆیشتوو‌مان کرد‌بوو له‌ زه‌ویدا، خاوه‌ن توانامان کرد‌بوو و بو‌هه‌ر شتێک، [بو‌هه‌ر ئامانجێک که‌ ده‌یوست به‌یه‌نێته‌ دی] هۆکار و ئامرازمان بو‌ په‌خساند‌بوو، یاخود پێمان بو‌ ته‌خت و تاچ‌وو‌خ کرد‌بوو. بێگومان به‌ مه‌به‌ستی نه‌وه‌ که‌ تاقی بکاته‌وه‌.

(۲) - هه‌ر که‌سێک بیه‌وی له‌م ژيانه‌ دنیایه‌دا ئامانجێک به‌یه‌نێته‌دی، ده‌بێ هۆکاری بو‌ بگه‌رته‌به‌ر و، ده‌بێ له‌ رێی سروشتی خۆیه‌وه‌، بو‌ی بچێ، ئنجا خوا ﷺ نه‌وه‌ پێمانه‌ی ئامانجه‌کانیان لێ‌وه‌ ده‌سته‌به‌ر ده‌کرین، ناوی لێ‌ناو یاساکان (سنن)، وه‌ک خوا ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَيَسِّرُوا فِي الْأَرْضِ فَأَنْظَرُوا ﴿٤٣﴾﴾ آل عمران، واته‌: له‌ پێش تێوه‌دا یاسایانێکی خوا تێپه‌ریون، (واته‌: چه‌سه‌پوون له‌ ژيانی کۆمه‌لکاکانی پێش تێوه‌دا)، به‌ زه‌ویدا برۆن و سه‌رنج بده‌ن!

یان: بو‌ نه‌وه‌ی یاساکانی خوا بدۆزنه‌وه‌ و، تێوه‌ش هه‌ول‌بدن به‌ پێی نه‌وه‌ یاسایانه‌ی خوا، ئامانجه‌کانتان بێننه‌ دی، که‌ ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿وَأَيُّنَّهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَسَيَّا ﴿٤١﴾﴾ الکه‌ف، (من

کَلِّ شَيْءٍ) له هه‌ر شتیک، یان: بۆ هیتانه‌دی هه‌ر تامانجیک، هه‌ر مه‌به‌ستیک، هۆکارمان بۆ ره‌خساندبوو.

وشه‌ی (سبب) یش وه‌ک یتیشتر باسما‌ن کرد: یتیش به‌ مانای په‌ت و گوریس (خه‌یل) دئی، دوایی به‌ مانای تامراز و ریزایش، به‌کاره‌یتراوه.

۳- نینسان که ویستی تامانجه‌کانی بینه‌ته‌دی، ده‌بێ گورج و گۆل و، چالاک بێ و، وزه‌ و تواناکانی خۆی بخاته‌ کار. بۆ لابردنی به‌ربه‌سته‌کان، چونکه‌ نه‌گه‌ر ته‌ماشای ذولقه‌پنه‌ین بکه‌ین، خوا هه‌موو جارێ ده‌فه‌رموئ: ﴿فَاتَّعِ سَبَبًا﴾، یان: که‌وته شوین هۆکار و هۆکاری گرته‌ به‌ر، یان پئی گرته‌ به‌ر، که‌واته‌ ده‌بێ له‌ تۆ جووله‌ هه‌بێ، وه‌ک گوتراوه: «له‌ تۆ چه‌ره‌که‌ت و له‌ خوا به‌ره‌که‌ت».

۴- نینسان له‌ کاتی ده‌ست ره‌ویشتوووی و ده‌سته‌لاتدا، ده‌بێ وریا بێ: له‌ جیاتی سوپاسگوزاریی، تووشی سه‌له‌ی و بێ وه‌فایی و بێ نه‌کیی نه‌بێ، به‌رانبه‌ر به‌ خواو، به‌رانبه‌ر به‌ چاکه‌کانی خوا ﷻ، ذولقه‌پنه‌ین وه‌ک که‌ ده‌بینن: نه‌هلی شوکر بووه‌ له‌ کاتی ده‌ست ره‌ویشتوویدا نه‌ک نه‌هلی (سگر)؛ یان: به‌و نيمکانیه‌ت و ده‌سته‌لاته‌ی خوا بۆی ره‌خساندوه، سه‌رخۆش و سه‌رسام و له‌ خۆبایی نه‌بووه‌ و، له‌ که‌وتلی خۆی ده‌رنه‌چووه، چونکه‌ که‌ ده‌لن: ﴿قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ﴾، نه‌وه‌ی په‌روه‌ردگارم منی تیدا توانادار کردوه، منی تیدا ده‌ستره‌ویشتوو کردوه، باشته‌ر، که‌واته‌: ده‌سته‌لاته‌که‌ی و، نيمکانیه‌ته‌که‌ی، وه‌ک نيعمه‌تیکي خوا ته‌ماشا کردوه.

۵- بابای ده‌سته‌لاتدار و هوکمران و ده‌ستره‌ویشتوو، ده‌بێ هه‌ر که‌سه‌ به‌ پئی خۆی مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا بکات، وه‌ک یتشینان ده‌لین: (مه‌ر به‌ پئی خۆی، بزن به‌ پئی خۆی)، نه‌وه‌تا ذولقه‌پنه‌ین دوا‌ی نه‌وه‌ی خوا ﷻ پئی ده‌فه‌رموئ: بۆت هه‌یه‌ نه‌و خه‌لکه‌ سزا بده‌ی و، بۆشت هه‌یه‌ چاکه‌کاریان تیدا ره‌چاو بکه‌ی، ذولقه‌پنه‌ین سیاسه‌تی خۆی، واته‌: شپوه‌ی مامه‌له‌ی خۆی له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا، له‌و دوو په‌سته‌یه‌دا کورت هه‌لدین: ﴿قَالَ أَمَا مِنْ ظَلَمٍ فَسَوْفَ نَعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا﴾. گوئ: هه‌ر که‌ستیک سته‌م بکات، نه‌وه‌ تيمه‌ سزای ده‌ده‌ین و دوا‌یی ده‌گه‌ردیته‌وه‌ بۆ لای په‌روه‌ردگاری نه‌ویش سزایه‌کی زۆر سه‌ختی ده‌دا، ﴿وَأَمَّا مَنْ أَمِنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾، به‌لام هه‌ر که‌س بروای هیتانێ و، کردوه‌ باشه‌کان ته‌نجام بدات، پادا‌شتی هه‌ره‌ باش، هی نه‌وه‌ و، تيمه‌ش له‌ لایه‌ن خۆمانه‌وه‌ قسه‌به‌کی باش و ناسانی له‌گه‌لدا ده‌که‌ین، که‌واته‌: هه‌ر که‌سه‌ به‌ پئی خۆی، ده‌بێ مامه‌له‌ی له‌گه‌لدا بکری.

۶- له‌ ژیر سایه‌ی هوکمی به‌رنامه‌ی خوا‌دا، سه‌مکردن پئی پینادری، به‌لام بيبروایی پئی پینده‌درئ:

وہک ژمارہ یک له توڑهوانی قورئان گوتووایانه، که پیشتر تاماژم پیدان، مه بهست له (ظلم)، لیره دا نه کوفره و نه شیرکه، به لکو وشه ی: (ظلم) لیره دا مه بهست پتی دستدرژی و ماف پیشیل کردن و خرابه کاریه، بوجی؟ چونکه خوا لله له سهر شیرک و کوفر خه لک له دنیا دا سزا نادات، به لکو ده فهرموئی: ﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ﴾ (۲۱) لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ﴿۲۲﴾ إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿۲۳﴾ فِعَذِبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿۲۴﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿۲۵﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿۲۶﴾ الغاشية.

واته: بیریان بخه وه (تهی موحه ممه دا!) تو ته نیا بیرخه ره وهی تو به سهریان دا زالنی، به تو بزنی مسولمانیان بکه ی، مه گهر که سیک که پشت هه لکات و بیپروا بی، پهروه ردگاری سزای هه ره گه وره ی ده دات، بیگومان گه پانه وه یان بهس بو لای تیمه یه و، لیرسینه وه شیان ته نیا له سهر تیمه یه.

وشه ی (ظلم) یش - وهک پیشتریش گوتمان - به لئی له قورئاندا به مانای شیرکیش هاتوه و، به مانای کوفریش هاتوه و، به مانای گوناھیش هاتوه به ره های، وهک چون به مانای دستدرژی کردنه سهر مافی نهوانی دیکه ش هاتوه، به لام لیره دا مانای چواره میان مه بهسته، چونکه ذولقه پنهین که به ئیلهامیک که له لایهن خواوه بو ی کراوه، په رفتاری کردوه، زانیویه تی: شه ریعتی خوا، پنگا نادات: له سهر شتیک که مادده ی پی تاقیکرانه وهی مروقه و به ئیختیاری خو ی هه لیده بزژی، که بریتیه له کوفر و شیرک، له سهر نه وه خه لک سزا بدری! چونکه نه گهر وابی، نه و کاته پی تاقیکردنه وه له خه لک ده گیری، به لام بیگومان شه ریعتی خوا، پی له ستم (ظلم) ده گری، چونکه مروقه په کی له سهری نه که وتوه، تاکو پی له تاقیکردنه وهی خوا ده ربچی، کهس په کی له سهر نه وه نه که وتوه، زولم بکات! به لام تاقیکرانه وهی مروقه، په کی له سهر نه وه که وتوه، پی بدری: ئیمان بینن، یاخود ئیمان نه هینن، وهک خوی دادگهر فهرموویه تی: ﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاءَ فَلْيُكْفِرْ﴾ (الکھف - ۲۹) - ههروه ها: نه هلی شیرک بی، یاخود نه هلی ته وحید بی، به لام په کی له سهر نه وه که وتوه: زولم لهوانی دیکه بکات و مافی نهوانی دیکه پیشیل بکات!

ناشکراشه: به کوفر و ئیمانیه وه، خه لک پیکه وه ده زی و، به شیرک و ته وحیده وه خه لک پیکه وه ده زی، به لام به زالم و مه زلوومی خه لک پیکه وه نازین، بو یه ش خوا لله رایگه یاندوه، که به هو ی ستم و دستدرژی یه وه، ئاوه دانیه کان له بهین ده بات،

ده‌فهرموی: ﴿وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ﴾ (۸۱) القصص، واته: تیمه فهوتینه‌ری ناوه‌دانیه‌کان نابین، مه‌گهر خه‌لکه‌که‌یان سته‌مکاربن. که‌واته: لیره‌دا (الکھف -۷۸-) مه‌به‌ست له (ظلم)، سته‌م و ده‌ستدرژییه بو سهر مافی خه‌لک.

(۷) - هه‌ر که‌سێک ده‌سه‌لاتی بوو، ده‌سترویشتوو بوو، ده‌بێ به‌ پیتی توانای هه‌ولبدات، پشتی سته‌ملیکراو بگری، ده‌ستی سته‌مکار بگری، لیره‌دا ذولقه‌پنه‌ین ده‌لن: ﴿أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نَعَذِّبُهُ﴾، هه‌لبه‌ته که‌ سزای سته‌مکار ده‌دات و نازار و نه‌شکه‌نجه‌ی ده‌دا، مانای وایه: ده‌ستی ده‌گری، و، به‌رگری له‌ مه‌زلوومه‌که‌ ده‌کات، بویه‌ سزای سته‌مکار ده‌دات، و، لیرسینه‌وه‌ی له‌گه‌لدا ده‌کات، تا‌کو ده‌ست بگری و نه‌هیلتی مافی خه‌لکه‌که‌ی دیکه‌ پینشیل بکات و سته‌میان لی بکات، که‌واته: بابای ده‌سه‌لاتدار و ده‌سترویشتوو، گرنکترین کارێک که‌ ده‌یکات به‌رگری کرده‌ له‌ سته‌م لیکراو و پیشگیریکردنی سته‌مکار و ده‌ست‌گرتنه‌ق که‌ نه‌هیلتی سته‌م بکات، وه‌ک پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ فه‌رمایشیتیکیدا که‌ له‌ سه‌حیحی بوخاری و غه‌یری ویشدا هاته‌وه، ده‌فهرموی: ﴿أَنْصُرَ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا﴾^(۱)، واته: براهه‌که‌ت سه‌ربخه، سته‌مکار بی، یان سته‌م لیکراو بی، هه‌وله‌لان (خوا لیمان رازی بی)، ده‌لین: سته‌ملیکراو بی، ده‌زانین ده‌بی یارمه‌تی بده‌ین و نه‌هیلتی سته‌می لی بگری، به‌لام نه‌گهر سته‌مکار بی، چون یارمه‌تی بده‌ین؟ فه‌رموی: ده‌ستی بکرن و مه‌هیلن زولم بکات، نه‌وه یارمه‌تیدانی تیویه‌ بو‌ی.

(۸) - هوکمرانی خوا‌به‌رستی دادگهر و، خو‌به‌که‌مگرو، خزمه‌تکار بو‌ خه‌لک، خوا‌ی به‌رز هاوکاریی ده‌کات، پشتی ده‌گری، و، کاری بو‌ ناسان ده‌کات و کو‌سپه‌کانی به‌رده‌می لاده‌بات، چونکه ذولقه‌پنه‌ین له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌گه‌ل سته‌ملیکراوان بووه و دژی سته‌مکاران بووه، خوا ﷺ وه‌ک له‌ سه‌ره‌تای به‌سه‌ر هاته‌که‌وه‌ رایگه‌یاندوه: ﴿إِنَّا مَكِّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ﴾، ده‌سترویشتومان کردبوو له‌ زه‌ویدا، ﴿وَمَا آيَاتُنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مِّبَآءًا﴾، بو‌ هه‌رشتیکیش هو‌کارێکمان بو‌ په‌رخساندبوو، جگه له‌وه‌ش خوا تیلها‌میشی بو‌ ده‌کات و ده‌یخاته‌ دل‌ی که‌به‌ره‌ چاکه و خیر، هه‌نگاو بنی: ﴿فَلَمَّا يَدَّا الْفَرِيقَيْنِ يَمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ نُنَجِّدَ فِيهِمْ حُسْنًا﴾، گو‌مان: نه‌ی ذولقه‌پنه‌ین!...

تنجا هه‌رچه‌نده که‌مێک له‌ زانایان گو‌توویانه: ته‌مه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ذولقه‌پنه‌ین پیغه‌مبه‌ر بووه و، خوا وه‌حیی بو‌ ناردوه، به‌لام نه‌خیر، چونکه ته‌م شیوه

(۱) (عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَنْصُرَ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا»، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا تَنْصُرُهُ مَظْلُومًا، فَكَيْفَ تَنْصُرُهُ ظَالِمًا؟ قَالَ: تَمْتَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ) أخرجه البخاري: (۲۴۴۲)، والترمذي: (۲۲۵۵)، وابن حبان: (۵۱۶۷) و (۵۱۶۸)، والطبراني في «الصغير» (۵۷۱).

ته عبیره، بُو چکه له پیغهمه رانیس به کارهاتوه، وهک خوا ده فهرموئی: ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ﴾ (۷) القصص، یان ده فهرموئی: ﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَأِكَةُ يَمْرُومُ﴾ (۱۲) آل عمران، که مه به ست پی نیلهام و خسته نیو دلّه، لیرهش که ده فهرموئی: ﴿فَلَمَّا يَدْعَا الْقَرَّتَيْنِ﴾، واته: خستمانه دلی و نیلهامان بُو کرد، یان: نهو مه به سته که خوا رایکه بانده، خستوو به ته دلّیه وه و، وهک نهو به که پی فهرمووی، پیغهمه ریش ﴿فَلَمَّا﴾ وهک پیشتر باسمان کرد - وشه ی نیلهامی به (تعذیث)، ناوناهه: ﴿قَدْ كَانَ يَكُونُ فِي الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ مَخَدُّونَ﴾، (مَخَدُّونَ)، واته: قسه له که ل کران، فهرمایشت له که ل کران، که خوا راسته وخو له پی فریشته کانه وه، فهرمایشتان له که ل دهکات و خورپه (إلهام) دهخاته عهقل و دلّیه وه.

(۹) - بابای هوکمران ده بی هه ولبدات: بی ته مع بی، له مال و سامانی خه لک و میلله تدا، به لکو نهو مال و سامانی له بهر ده سته تی، بُو خزمه تی خه لک به کاری بی، نهک چاو بی رته مال و سامانی خه لک، وهک ولتی خو مان، هه ریم و عیراق و، دنیا به گشتی، که زور له ده و له مه ندهکان وهک دوزه خیان لیهاتوه به هیچ پرنابن! وهک خوا ده فهرموئی: ﴿يَوْمَ نَقُولُ لِمَنْ هَلْ أَمْتَلَاتِ وَقَوْلُ هَلْ مِنْ مَّرْيُومَ﴾ (۳) ﴿ق﴾، نهو روزه ی به دوزه ده لئین: هه پر نه بووی؟ ده لئ: چی دیکه ش ماوه بی! با زیاتر بی! که سانتک هه ن به چند ملیار دۆلار سهروهت و سامانیان هه به، که چی چاویان له مووجه و مه عاشی چند کارمندیکه، چاویان له وهیه: به هه شتویه که بووه زیاتر سهروهت و سامانی خه لک و ولت بدزن و، خو یانی پی ده و له مه ندرت بکه ن، بویه پیره میردی شاعیر جوان ده لئ:

ته مع وهک ناوی سویری ده ریابه

هه دهیخوته وه و ته سهلات نایه

ناوی سویر، تاکو زیاتری بخویه وه، تینووترت ده بی! به لئ هوکمران ده بی چاوی له مال و سامانی خه لک نه بی، به لکو ده بی خیروبیری ولت بُو خزمه تی خه لک به کاری بی، تنجا ذولقه رنه بن وابووه، کاتیک که خه لکه که پی ده لئین: ﴿قَالُوا يَدْعَا الْقَرَّتَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ يَجْعَلُ لَكَ خَرْبًا عَلَيَّ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾، شه ی ذولقه رنه بن! نایا پیتاکت بُو کۆبکه بنه وه که به ره به ستیک له نیوان تیمه و به تصووج و مه تجوو جدا دروست بکه ی؟ بُو نه وهی له شه ر و خراپه یان پاریزراو بین؟ پیتنباره که یان رهت ده کاته وه و ده لئ: ﴿قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ﴾، شه وهی پهروه ردگارم، منی تیدا بالآده ست کردوه و تیمکانیه تیک که خوا به منی داوه، باشتره لهو پیتاکه ی بوم کۆده که نه وه، یان: پیوستیم به مال و سامانی تیوه نیه.

۱۰- حوکمران دهبی هه ولبادات: کۆمه لگا دواکه وتوووه کان و، خه لک، هانبدات بۆ کارکردن و، عاده تی تمبه لیبی واز لیبتین، نه وتا ذولقه رنه نین دوا ی نه وه ی پینشیاره که یان رت ده کاته وه، که پیتاکی بۆ کۆبکه نه وه، باج و خه راجی بۆ کۆبکه نه وه، ده لئ: ﴿فَاعِصْرِي بِقَوْمٍ﴾، به لام به هیزی ده ست هاوکارم بن، مال و سامانه که ی خۆتان بۆ خۆتان، ده یه ووی که خه لکتیکی نیشکه ر بن، گورج و گۆل بن و بجوو لئین، به ره همدار بن و وه ک بابای ته نه ل زاریان نه که نه وه داخۆ: که ینتی که سیک به خیری خۆی پارووینکیان ده خاته نیو زار!!

۱۱- سه قامگیرکردنی هیمینی و تاسایش له نیو کۆمه لگادا، په کیکه له نه رکه هه رد له پیشه کانی هه ر حکومرانیك، نه وتا ذولقه رنه نین کاتیک به ره و باکوور ده چی و ده گاته لای نیوان دوو چیا به کان، له پینشیا نه وه، له دامپینا نه وه، کۆمه لگایه ک، خه لکتیک ده ینتی، که زۆر دواکه توون، وه ک خوا ده فه رموی: ﴿لَا يَكَادُونَ يَمْتَهُونَ قَوْلًا﴾، نیزی که که له قسه تینه گه ن، یاخود: (لَا يَكَادُونَ يُفْقَهُونَ قَوْلًا)، خه ریکه نه توانن که س تیبگه به ن، که س لیان تینا گات، له به ر نه وه ی دووره شارستانی و تیکه لیبی بوون، به لام ذولقه رنه نین، له سه ر پینشیا ری خۆیان نه و به ره به سه له نیوان نه وان و په تچوو ج و مه تچوو جا، دروست ده کات بۆ نه وه ی هیمینی و تاسایشیان بۆ فه راهه م ینتی و ده سته ر بکات و، له مه ترسی په تچوو ج و مه تچوو ج بیانپاریزی، چونکه هیمینی و تاسایش بناغه ی ناوه دانی و به ره و پینشچوو ی کۆمه لگایه.

۱۲- دهبی تینسان هه ر کاریکی کرد، چ حوکمران، چ هه ر که سیک ی دیکه، پتویسته به وه پری ورده کاری و ریکی بیکات، به چاکی بیکات و نه و په ری ورده کاری و پیشه یی تیدا به کاربنتی، وه ک پیغه مه ریش ﷺ ده فه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُثْقَنَهُ﴾ (اخرجه البیهقی فی شعب الإيمان: ۵۳۱۲)، واته: بئگومان خوا هه ز ده کات نه گه ر په کیک له تپوه کاریکی کرد، به ورده کاری و، به ریکی بیکات، پیشه ییا نه بیکات، ذولقه رنه یینش نه و به ره به سه که له نیوان نه و خه لکه دواکه نتوو وه، په تچوو ج و مه تچوو جا، دروستی کردوه، ته ماشا ده که ین: ته نانه ت به پتوه ری تپستاش زۆر ورده کاری و لیزانی و کارامه یی تیدا به کار هیناوه: تاسن سوور بکریته وه و، دوا یی قورقوشم یاخود مسی قالکراوه ی به سه ردا بکری، که نه وه ده بیته شتیکی زۆر پته و قایم و مه حکه م، نه هاتوه هه روا ها که زایی شتیکیان بۆ بکات، به لام دوا ی چه ند پۆزیک تیک بچپته وه! وه که هه ندی له به رپرسی نه م ولاته ی تیمه^{۱۱}، هه رکار و پڕۆزه یه ک که ده یکه ن: جاده، به نداو، بیئا...هتد، نه وه نده ته نه خیی و خیانه تی تیدا ده که ن، دوا ی ماوه یه ک هه لده وه شپته وه و تیک ده چی، له به ر نه وه ی کوالیتی و چۆنه تپیه که ی زۆر بیهیز و پیزه، چونکه

(۱) هه ریمی کوردستان و غیراقیش به گشتی.

نەیانویستووە پارەى زۆرى تێدا خەرج بکەن، پڕۆزەى كى زۆرى پارەكە بۆ خۆيان گل دەدەنەوه و، بە کوالىتېتى و چۆنەىتېبەكى خراپ جىبەجى دەكرى، بۆيە تەنیا بەرگەى چەند پڕۆژىك، ياخود چەند مانگىك دەگرى.

١٣- باباى حوكمراڤ و كار بە دەست، پىوستە بۆ خۆى چاودىرىى كارەكان بكات، بەلكو جارى واىە بەشدارىشيان بكات و، ناگای لىيان بى و، لە ژىر چاودىرىى وردى خۆى دا كارەكان نەنجام بدرىن، نەك لە دوورەوه تەماشای بكات، يان بەس بۆ پراگەيانندن و رىكلام بەردى بناغەكەى دابن، بەلام دواىى لىى نەپىچىتەوه: نايا بە چاكى جىبەجى كراوه؟ يان خىانەتى تىدا كراوه و دزراوه؟ چۆن كراوه و چۆن نەكراوه؟ لىى نەپىچىتەوه! يان تەنیا شرىتەكە هەلبىرى، لە كۆتايدا، بەلام تەماشای تىبەرۆك و چۆنەىتېبەكەى نەكات! چونكە كە دەفەرەمۆى: ﴿أَتُوبُ رَبِّرَ الْخَيْرِ حَتَّىٰ إِذَا سَأَوُۥا بَيْنَ الصُّلَٰهَيْنِ قَالِ اٰنْفُخُوۡا حَتَّىٰ اِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالِ اٰتُوبُۡ اَفْرِغْ عَلَیْهِ فِطْرًا﴾ ١١، مانای واىە: بۆ خۆى چاودىرىى وردى پڕۆزەكەى كردووە، بەلكو بە پىى نایەتەكان، وا پىدەچى خۆى بە كردهوش بەشدار بووىى لە كارەكاندا.

١٤- باباى حوكمراڤ، دەبى گرنگى بە هەموو توێژەكانى كۆمەلگا بەات، پىشكەتوو بن، يان دواكەتوو، دەولەمەند بن، يان هەزار، زانا بن يان نەزان، مادام هاووالاتىن و خەلكن، نەركەتى كە خەمیان لى بخوات، پىداوستىبەكانىيان دابىن كات و، هىمنىى و ناساىشيان بۆ بەرقەرار بكات و، لە مەترسىى بىانپارزى و خەزمەتبان بكات، چونكە ئەو خەلكە كە ذولقەرنەىن بەربەستەكەى لە نىوان ئەوان و يەئجوج و مەئجوج دا دروست كرد، خوا دەربارەيان دەفەرەمۆى: ﴿وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾، خەلكىكى بىنى لە پىش ئەو دوو چىايەوه، كە هىندە دوا كەوتوو بوون، نىزىك بوو لە قسە تىنەگەن، ياخود: بەرانبەرەكەيان تىنەگەىن، (لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا)، ئەو خوىندەنەوه (قراءە) شى هاوتە، بەلام ئەوه كە دواكەوتوو بوون و نەزان و بە جىماو بوون و هەزار و داماو بوون، واى لە ذولقەرنەىن نەكردبوو كە خەمیان لى نەخوات و نادىدەيان بگرى و، پشت گونىان بخات و، بە كەمیان تەماشای بكات!

١٥- هەر كەسىك كە بەرھەمىكى دەبى، دەستكەوتىكى دەبى، كارىك دەكات، حكومراڤە يان هەر كەسىكە، نابى خۆى پى هەلكىشى و پىى لە كەولى خۆى دەرچى و شانازى پىو بكات، بەلكو دەبى خۆ بەكەمگراڤە بە چاكەى خواى بزانتى و، سواىسى خواى لەسەر بكات، چونكە ذولقەرنەىن دواى ئەوهى كە ئەو بەربەستە مەحكەمە دروست دەكات، پىى لە خۆباىى نابى، بەلكو دەلن: ﴿هٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّى﴾، ئەوه بەزەىبەك بوو لە پەرورەدگارمەوه، واتە: ئەوه كە خوا

بۆی ئاسان کردم و، ئەو کەرستانە ی بۆ دابین کردم و، هاوکاریی کردم، که ئەم بەر بەستە دروست بکەم، ئەو بەزەییەک بوو لە پەرورەدگار مەو.

(۱۶) - مَرَوْفٌ بِخِزْمَةِ تَكَرْدِي خَلِّكَ لَه رِيَّيْ خَوَادَا گەورە و بەرێز دەبێ:

دنيا و هەموو چاکە و خێر و خۆشی و نێعمەتەکانی دنیا، بەرەو نەمانن، وەك زۆر جار گوتووومە: دنیا یان بە جیی دێلێ، یان بە جیت دێلێ، یان ئەو لە دەست تۆ دەچێ، یان تۆ ئەو بە جی دێلێ و، دەبێتە میرات، لایەکیان هەر هەیه، کەواتە: نابێ مَرَوْفٌ لە خۆبایی بێ بە چاکە و نێعمەتەکانی خوا و، بە خێر و خۆشییەکانی ژبانی دنیا، بەلکو دەبێ هەوڵبەندت لە پەزەماندیی خوادا بە کاریان بێت، هەمیشەش پەزەماندیی خوا، لە خزمەتکردنی خەلک و، بەختەوەرکردنی خەلک و، دابین کردنی بەرژەوندییەکانی خەلکدا.

تجنا ئینسان چەندە لە سورگە ی خۆی، خۆی: وەك شەخص، وەك حیزب، وەك خزم و عەشیرت، لە سورگە ی خۆی بچێتە دەری، بۆ سورگە ی خەلک، ئەو نەندە گەورەتر دەبێ، خوای پەرورەدگار کە باسی پێغەمبەرانیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بۆ دەکات، هەر وەها شوێن کەوتووای پەسەنی پێغەمبەرانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، وا باسیان دەکات کە لە خزمەتی خەلک دابوونە و، لە سورگە ی خۆیان دا نەخولاونەو، ئەنانی نەبوون، بەلکو رەببانیی بوون و ئینسانیی بوون، لە خزمەتی خەلک و کۆمەڵگادا بوون، بۆ ئەو ی خوای پەرورەدگار لە خۆیان رازی بکەن.

(۱۷) - واقع بینی و دوژمنی خۆ بەکەم نەگرتن و، پابەندی بە شەریعەتەو، بریاری گەورە و گرتن نەدان مەگەر لە سەر بناغە ی زانیاری راست و راویژ:

ئەم دەرس و پەندە ی حەق دەیه م و کۆتایی، لە بەسەرھاتی [خوارزم شاه] لە گەڵ (جەنگیزخان) پادشای تەتەر و مەغۆل وەردەگرتن، بەو ئیعتیبارە ی کە تەتەر و مەغۆل لە ئەو ی (یەنجووج و مەنجووج)ن: کورتە ی دەستیکی بەسەرھاتی ناوبراو، ئەو یە کە: [خوارزم شاه] بابایەکی ناواقە بین بوو و، زانیاری ئەوای دەربارە ی تەتەر و مەغۆل نەبوو و، بەشیۆبەکی شەریعیانەش مامەلە ی نەکردو لە گەڵ ئەو بازرگان و نوێنەرانی جەنگیز خاندان، کە هاتوونە ولاتە کە یەو: با تەماشای بکەین:

هەر کام لە (ابن الأثیر) لە میژوووە کە ی خۆی (الکامل فی التاریخ)^(۱)، لە رووداوەکانی سالی (۶۱۷) ی کۆچیدا، لە ژێر ناوونیشانی: (ذکرُ خروج الشّرّ إلى بلاد الإسلام)، باسی دەرچوونی تەتەر بۆ ولاتانی ئیسلام، لەوێندا باسی ئەو دەکات کە چۆن [خوارزم

شاه! بازرگانه کانی که جهنگیز خان ناروونی بو و لاتی ئەو، هه‌ندیکیان ده‌کوژی و ماله‌که‌شیان لی زه‌وت ده‌کات و نه‌زیه‌تیان ده‌دا و، ده‌یانتریته‌وه بو لای جهنگیز خان، دوایش که جهنگیز خان نامه‌به‌ک و دوو نوینه‌ران ده‌نیری: که بوچی وات کردوه؟ وه‌ک دوایش نامه‌که‌ی جهنگیز خانیش دینم، به‌لام دیسان (خوارزم شاه) له‌و دوو که‌سه په‌کیکیان ده‌کوژی و، ئەوی دیکه‌ش به‌ شیوه‌یه‌کی ناشیرین به‌رێ ده‌کاته‌وه بو لای جهنگیز خان! ئیدی له‌وه‌وه جهنگیز خان رقی هه‌لده‌ستی و بریاری هیرشکردن ده‌دات. دوایی که خوارزم شاه ده‌بیستی ئەوه جهنگیز خان هه‌ره‌شه‌ی کردوه، ئنجا هه‌ندی خه‌لک وه‌ک جاسوس و پشکنه‌ر و هه‌والک‌ر ده‌نیری: بزانی داخو ئەوانه‌ کین و چۆن و چه‌ندن؟ دوایی که هه‌واله‌که‌ی بو دیننه‌وه:

- ١- سوپای ئەوانه له ژماره نایه‌ت.
- ٢- ئەوانه گوشت به‌کالی ده‌خۆن.
- ٣- ئەوانه و لاخه‌کانیشیان پتووستیان به له‌وه‌ر نیه.
- ٤- ئەوانه هه‌موو شتیکیان له خۆیه.
- ٥- ئەوانه هیچ که‌س به‌رگه‌یان ناگرێ و... هتد!

ئنجا (خوارزم شاه) بو‌ی ده‌رده‌که‌وی: ئەوانه کین؟ که بیگومان ده‌بووایه پیش ئەوه‌ی ئەو مامه‌له خراپه‌یه له‌گه‌ل نوینه‌ره‌کان و له‌گه‌ل بازرگانه‌کانیدا بکات، زانیاری ده‌باره‌ی ئەوانه هه‌بووایه، پاشان مسولمان ده‌بی پابه‌ند بی به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه:

أ- نوینه‌ر ناکوژی.

ب- که ساتیک که بازرگان و مه‌ده‌نین، نابێ بکوژین و ده‌ست درێژی بکریته سه‌ریان^(١)!! ئەوه له‌حالی‌ک دا که‌هی لایه‌نتیک بن که له‌حاله‌تی جه‌نگیش دایه، چ جای له‌حاله‌تی جه‌نگیش دا نه‌بن!

وشه‌ی (ته‌ته‌ر) و (مه‌غو‌ل):

له سه‌رده‌تاوه وشه‌ی (ته‌ته‌ر) زیاتر باو بووه، له‌وشه‌ی (مه‌غو‌ل) که ته‌نیا له سه‌ده‌ی چواره‌می کوچی دا، که ده‌کاته سه‌ده‌ی ده‌یه‌می زاینی، وشه‌ی مه‌غو‌ل په‌یدا بووه،

(١) هه‌روه‌ها ب‌روانه: (تاریخ الإسلام السياسي والديني والثقافي والإجماعي) د. حسن إبراهيم حسن، ج٤ ص ١٢٠، (غزوات المغول)، ص ١٣٩ غزوات جنکیزخان.

میزوو نووسان گوتوو یانه: پادشای تهو ولاته ناوی [ئه لیجا خان] بووه، دوو کوری هه بوون، [ته تار خان] و [مه غۆل خان] که واته: هه ردووک هۆزی ته تهر و مه غۆل چوونه وه سه ر تهو دوو کوره، به لأم دوایی وشه ی (ته تهر) زال بووه و، دوایی مه غۆله کان ده سه لاتیان زیاتر بووه، بۆیه زیاتر وشه ی مه غۆل به کارهاتوه، ته گهرنا هه ر جار به کیکیان زیاتر ده سه لاتی بووه.

نامه که ی جه نگیز خان:

تهو نامه یه ی (جه نگیز خان) ده بنیری بۆ خووارزم شاه موحه ممه د، که نازناوه که ی [عه لاته ددین] بووه: [عه لاته ددین خووارزم شاه موحه ممه د] تهماشای تهو نامه یه بکه ن ته گه ر راست بی شتی زۆر مه نتیقیی تیدایه:

(کیف تَجَرَّاتِم علی اصحابی ورجالی، واخذتم تجارتي ومالی؟ اُتحرکون الفتنة النامة، وتُبْهون الشرور الكامنة؟ أو ما جاءکم عن نبیکم: (وعلیکم أن تمنعوا من السفاهة غنیکم، وعن ظلم الضعیف، غنیکم)؟! أو ما بلغکم عنه مرشدوکم: (أتركوا الترك ما ترکوکم)؟ وکیف تۆذون الجار وتسنون الجوار، ونبیکم قد أوصی به؟ ألا إن الفتنة نائمة، فلا توقظوها، وهذه وصایای إلیکم فُعوها واحفظوها، وتلافوا التلّف، قبل أن ینهض داعی الإنتقام، وینفتح علیکم سُدُ یا جوج وما جوج، وسینصر الله المظلوم، ولینسلن علیکم یا جوج وما جوج من کلّ حدب)^(١).

واته: چۆن ویران که هاوه لآن و پیاوانی من بهو شیوه یه مامه له له گه لدا بکه ن؟ چۆن بازرگانیی و سامانیک که من ناردوومه بۆ و، ده ستان به سه ردا گرتوه؟ نایا نازاوه ی خه وتوو به خه به ر دینن؟ خراپه شیردراوه کان بیدار ده که نه وه؟ نایا له پیغه مبه ره که تانه وه پیتان نه که یشتوه که فه رموو یه تی: پیوسته ده وه مهنده کانتان له نه فامیی بگپرنه وه و، پیوسته خراپه کاره کانتان له سه تم لیکردنی بپه یز بگپرنه وه و ده ستی بگرن؟

نایا نامۆزگاری کاره کانتان له پیغه مبه ره که تانه وه پیی رانه که یاندوون که فه رموو یه تی: واز له تورکان بینن و، تاکو نه وان له تیوه که رابن، تیوه ش لیان که رین؟ نایا تیوه چۆن تازاری دراوسی ده ددن و، له دراوسییه تیدا خراپه ده که ن؟ له حالیکدا که پیغه مبه ره که تان نامۆزگاری کردوه له گه ل دراوسی دا باش بن؟

ناگاداربن! نازاوه خه و توویه، خه بهری مه که نه وه! ئەمه ش نامۆژگاریی منه بۆ تێوه، وهری بگرن و له بهری بکهن و، تیی بگهن: ئەو کهم و کوپیهی پرووی داوه، چاکی بکه نه وه، (واته: قه ره بووی بکه نه وه) بهر له وهی پالنه ری تۆله ستانه وه هه لست و، بهر بهستی یه ئجووچ و مه ئجووچ به سه رتان دا بکرتنه وه، ئەو کاته خوا سته ملیکراو سه ر ده خات و، یه ئجووچ و مه ئجووچ له هه موو بهر زاییه ک به سه رتان وه رده بن!

شایانی باسه: ده گونجی پاست بی و ئەوه نامه ی جهنگیز خان بووبی و، ده شگونجی ئەوه دوایی نووسرابی، چونکه ئەوه (تحصیل العاصل) ه و ناکامه که ی به و شیویه به بووه! هه لبه ته له سه رچاوه کانی دیکه شدا هاتوه: که (خوارزم شاه موجه ممد) که حوکمرانیکی که وهی ئیسلام بووه له ناوچه ی پشت پووبار (ما وراء النهر)، ئەو کاته به شیویه کی ناشه رعیی و ناشایست مامه له ی کردوه و، دوایش قوناغ به قوناغ: هه تا سوپابه که ی جهنگیز خان هاتوون، قوناغ به قوناغ هه ر له بهریان رایکردوه و، شاره کانی به جی هیشتوون و خه لکه که یان هه موو قه تل عام کراون، که ته مه هه م له: (البدایة والنهایة) ی (ابن کثیر) و، هه م له: (الکامل فی التاریخ) ی (ابن الأثیر) دا به ته فصیل باسکراوه.

به لێ له و کاره ساته ش ئەو دهرس و په نده وه رده گیرێ، که ئینسان ده بی واقیع بین بی و، زانیاریی هه بی و پابه ند بی به شه ریعه ته وه و، له خۆبایی نه بی به تۆزه ده سه لاتی که هه یه تی، بۆ ئەوه ی تووشی به لایه ک نه بی، که دوایی بۆی ته حه ممول نه کری، چونکه حیسابی بۆ نه کردوه، که زۆر نیزی که له سه ریشی تووشی پاداشت نه بی، مادام به هۆی که مه تر خه مییه وه بی، چونکه مه رج نه هه موو به لآو گرفتارییه ک، مایه ی سرانه وه ی گونا هو، پاداشت بی!

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

(١) له نامیلکه ی: [تاقیکردنه وهی خوا بۆ بهنده کانی..] داو، له تفسیری سه ره تای سووره تی (العنکبوت) دا، باسی نه و مه سه له یه مان کردوه.

✦ دەرسى نۆپەم ✦

بیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان دوازده (۱۲) نایه‌تی کۆتایی (الکھف) ده‌گریته خۆی، نایه‌ته‌کانی: (۹۹ - ۱۱۰)، که له هه‌شتی به‌که‌مدا: خۆای زانا و توانا باسی سه‌ره‌نجامی شوومی بێ‌بروایان و، سزای سه‌خت و بێ‌په‌زایان ده‌کات و، هۆی سزادانه‌که‌شیان ده‌خاته‌ پوو، له چوار نایه‌تی کۆتاییشدا: سه‌ره‌تا باسی سه‌ره‌نجامی خێر و پیر نوور و به‌ره‌که‌تی بروادارانی کردار باش ده‌کات، که بریتیه له باغه‌کانی فیرده‌هوس، له‌وێدا میوانداریان ده‌کری و، دوایی له نایه‌تی پێش کۆتاییدا، باسی په‌هایی و بێ سنووری زانیاریی خوا و وشه‌کانی کراوه.

له نایه‌تی کۆتاییشدا خۆای به‌رز و مه‌زن، فه‌رمان به پێغه‌مبه‌ری کۆتایی ﷺ ده‌کات، که مروفیوونی خۆی و یه‌کئایی خوا، دوویات بکاته‌وه و راشیکه‌به‌نتی: که هه‌ر که‌سیک به‌ ئومیدی دیداری په‌روه‌ردگاری بێ، ده‌بێ کرده‌وه‌ی باش نه‌نجام بدات و، له په‌رستنی خۆای په‌روه‌ردگاریشدا، هیچ که‌س نه‌کاته‌هاوبه‌ش.

﴿ وَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجَ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَهُمْ جَمْعًا ۝۹۹ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ۝۱۰۰ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَظَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ۝۱۰۱ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِن دُونِ آلِيَاءِ إِنَّا أَعَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ۝۱۰۲ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ۝۱۰۳ الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ۝۱۰۴ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا يُبَايِعُونَ رَبَّهُمْ وَلِقَائِهِمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا ۝۱۰۵ ذَلِكَ جَزَاءُهمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَتَتَّخِذُوا مِنِّي وَرُسُلِي هُزُوعًا ۝۱۰۶ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۝۱۰۷ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَسْغَوْنَ فِيهَا جَوْلًا ۝۱۰۸ قُلْ لَوْ كَانَ آلِ الْبِرِّ إِيْدَانًا لَكُنْتُمْ رَبِّ لَنَفَعِدَ الْبِرَّ قُلْ إِنَّا لَنَنفَعُ كَلِمَتَ رَبِّي لَوْ جَشْنَا بِعِشْلِهِ مَدَدًا ۝۱۰۹ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مُِّثْلُكُمْ بُرِّحُوا إِلَىٰ أَنفُسِكُمْ إِنَّ إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَجِدَّ فَن كَانَ رِجْوَ لِقَاءِ رَبِّي فَلْيَمْسِكْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُتْرِكْ عِبَادَتَهُ رَبِّهِ أَحَدًا ۝۱۱۰﴾

مانای دهقا و دهقی نایه تکان

(له و رۆژهدا لییان دهگهڕێن، هه ندیکیان له تێو هه ندیکیاندا بێن و بچن و لوول
 بخۆن (شه پۆل بدهن) و، فووش به کهڕه نادا کرا، تنجا کۆمانکردنه وه به کۆکردنه وه به کی
 تابهت (۱۹۱) دۆزه خیشمان بۆ کافران پانواند، به رانواندنیکی تابهت (۱۹۲) تهوانه ی له
 ناست یاد و بهرنامه ی مندا، چاویان په رده ی به سه ردا هه لکشابوو و، نه شیانده توانی
 (هه ق) بیستق (۱۹۳) ئایا تهوانه ی بیبروان، پێیان وایه: به وه مه داریان ساز ده بێ، که
 به نده گانم له جیاتی من بکه نه دۆست و پشتیوان؟ به دلنایی تیمه دۆزه خمان کردۆته
 شوینی میوانداریان! (۱۹۴) بلی: ئایا هه و آتان بده مێ، کین زیانبارترین له کرده وه کانیاندا؟
 (۱۹۵) تهوانه ی کرد و کۆششیان له ژبانی دنیا دا بێ سه ر و شوین بووه و، پێشیان وایه
 کاری چاک ده که ن! (۱۹۶) تهوانه که سانیکن برۆایان به نیشانه کانی پهروه رده گاریان و به
 دیداریشی نه، بۆیه کرده وه (چاکه) کانیان پووچه ل بوونه وه، تنجا له رۆژی قیامه تیشدا
 کیشیان بۆ دانانن (۱۹۷) دۆزه خ سزایانه به هۆی بیبرۆایان و، له سۆنگه ی ته وه وه که
 نیشانه کان و پێغه مبه رانیان، به گاته گرتوه (۱۹۸) به دلنایی تهوانه ی برۆایان هیناوه و،
 کرده وه چاکه کان ده که ن، باخه کانی فیرده وس شوینی میوانداریی لیکردنیان (۱۹۹) تیاندا
 هه میسه یی ده بن و، لی گواسته وه یان ناخوازن (۲۰۰) بلی: ته گه ر (ئاوی) ده ریا مه ره که ب
 بووایه، بۆ (نوو سینێ) وشه کانی پهروه رده گارم (ئاوی) ده ریا ده بر، به ر له وه ی وشه کانی
 پهروه رده گارم برابان، هه رچه نده هینده ی دیکه شمان (مه ره که ب) بۆ هینابایه (۲۰۱) بلی:
 من ته نیا مرو فیککی وه که تێوه م، سه روشم بۆ ده کړی: که په رسته راوی (راسته قینه ی) تێوه
 ته نیا یه که په رسته راوه، تنجا کێ به تومیدی دیداری پهروه رده گاریه تی، با کرده وه ی باش
 بکات و، هیچ که س له په رسته نی پهروه رده گاریدا، نه کاته هاوبه ش (۲۰۲)).

ئشیکردنەوہی ھەندیک لە وشەکان

(وَرَكْنَا): واتە: وازیان لێ دێنین، لێیان دەگەڕێن، وێڵیان دەکەین، (تَرَكَ الشَّيْءَ: رَفَضَهُ قَضَاءً وَخَيْبَارَةً أَوْ فَهْرًا وَأَضْطَرَّارًا)، (تَرَكَ الشَّيْءَ)، واتە: شتەکی ڕەفزی کرد، وازی لێ ھێنا، بە ئانقەست و ھەلبژاردنی خۆی، یاخود بە ناچاریی و بە زۆر لێکراوی.

(يُمُوجُ): (مَاجَ يُمُوجُ وَمَوْجٌ مَّوْجًا: اضْطَرَبَ اضْطِرَابَ الْمَوْجِ)، واتە: جوولاو، تیکەل بوو، ھەک چۆن شەپۆلی دەریا، لوول دەخوا و تیکەل دەبێ.

(الْأُصْرُ): (الْأُصْرُ: قِيلَ هُوَ مُثْلُ قَرْنٍ، يُنْفَخُ فِيهِ فَيَجْعَلُ اللَّهُ ذَلِكَ سَبَبًا لِعَوْدِ الْأَزْوَاجِ إِلَى أَجْسَادِهَا)، (صُور) گوتراوە: ھەک قۆچیک وایە، کە فووی پێدا دەکری، خوا ﷻ تەوہ دەکاتە ھۆکاری ئەوہ کە ڕووحەکان بگەڕێنەوہ بۆ جەستەکانیان.

بە کوردیی پێی دەگوتری: کەرەنا و بە عەرەبیی دەگوتری: (بُوق)، ھەندیکیش گوتووینانە: ئەوہ ڕەمز و ھێمایە بۆ ئەوہ: ھەک چۆن سەربازانیک کە مەشقیان پێی دەکری، بووقیان بۆ لێدرا، ھەموویان کۆ دەبنەوہ، ئەو ڕووحانەش، کاتیئە خوا ﷻ ڤەرمان دەکات، بەو شێوەیە کۆدەبنەوہ، ھەک سەربازی مەشق پێکراو.

(عَرَضْنَا): واتە: ڕامانناندن، پێشامان دان، خستماننە گۆری.

(تُرُلًا): (الْتُرُلُ: مَا يَعْدُ لِلنَّازِلِ مِنَ الرِّادِ)، (تُرُلٌ) ئەو خۆراکە بە کە نامادە دەکری بۆ میوان.

(صَلَّ سَعِيمٌ): (صَلَّ الشَّيْءُ: صَاحَ وَهَلَكَ، يَصِلُ ضَلَالًا، وَالضَّالَّةُ: مَا صَلَّ مِنَ التَّهْيِمَةِ)، (صَلَّ الشَّيْءُ)، واتە: ئەو شتە زایە بوو، ڤەوتا، دەگوتری: (يَصِلُ ضَلَالًا)، واتە: ئەو شتە ون دەبێ، بە ون بوون، زایە دەبێ بە زایە بوون، بەو ئازەلە دەگوتری کە ون بووہ لە خاوەنی، کە لە ڤەرمايشتی پێخەمبەردا ﷺ ھاتوہ، ڤەدەغەیی کردوہ لە مرگەوتدا بانگەواز بکری بۆ ئازەلێک کە ون بووہ، چونکە شوینی ئەوہ نیە.

(حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ): واتە: کردوہەکانیان ھەلۆەشاوئەوہ، (حَبِطَ عَمَلُهُ: بَطَلَ ثَوَابُهُ)، واتە: پاداشتەکی ھەلۆەشاوئەوہ، (حَبِطَ) ھالەتیکە ئازەل لەوہر زۆر بخوا، دوایی سکی پێی بناوسێ و پێی ڤەھوتن، یاخود تووشی نەخۆشیی بێ.

(الْفِرْدَوْسِ): (حَدِيثًا فِي الْجَنَّةِ، الْبُسْتَانُ الْجَامِعُ لِكُلِّ مَا يَكُونُ فِي الْبَسَاتِينِ وَالْجَنَّةِ)، (فردوس)، باغیکه له باغه کانی بههشت، باغیکی تابهت، یاخود باغیکه کۆکه ره وهیه بو هه موو لهوهی له باغه کانی دیکه دا ده بیت، واته: باغیکی کۆکه ره وهیه بو هه موو ناز و نیعمه ته کان، دواپیش باسی ده کهین، که باشرین و خوشترین شوین له بهه شتدا، فیرده وهسه.

(لَا يَبْعُونَ عَنْهَا حِوَلًا): واته: ناخوازن لئی بگوازنه وه، (بَقِيَ الشَّيْءُ: طَلَبُهُ، وَابْتَقَى الشَّيْءُ: طَلَبُهُ بِجَدِّ)، واته: نهو شته ی داواکرد، ویستی، به دوایدا گه را، به گرنگیی پیدانه وه لئی خه فتا.

(حِوَلًا): (الْحَوْلُ: الْإِنْتِقَالُ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى آخَرَ)، (لَا يَبْعُونَ عَنْهَا حِوَلًا)، واته: نایانه وی که لئی بگوازنه وه، لئی بچنه دهر، نه وی که جی بهیلن.

(مِدَادًا): (سَائِلٌ يُكْتَبُ بِهِ)، (مِدَاد) شله یه که، گیرا وهیه که پتی ده نووسری، مه ره که ب.

(لَنْفِدَ): واته: ته واو ده بوو، (نَفِدَ: فَنِيَ وَذَهَبَ، أَنْفَدَ فَلَانَ، فَنِيَ زَادُهُ وَذَهَبَ مَالُهُ)، (لنفد)، واته: ته واو بوو، رما، (أَنْفَدَ فَلَانَ)، واته: فلان کهس زاد و زه خیره که ی ته واو بوو، مال و سامانه که ی نه ما.

(مَدَدًا): (الْمَدَدُ: مَا يُمَدُّ بِهِ الشَّيْءُ)، (مَدَدٌ) هه رشتیک شتیکی پی ئیمداد بکری و، بخریته که لی، (مَدَدَتُهُ يَمُدُّ: قُوَّتُهُ وَأَعْنَتُهُ بِهِ)، هاوکاریم کرد، به هیزم کرد ئیمداد کردن نه وهیه که شتیکی دیکه ی بخریته گه ل، بو نه وهی نه بری و بیگه یه نیتته جیی مه به ست.

(لِقَاءِ رَبِّهِ): دیداری پهروه ردگاری، ده گوتری: (لِقَاءُهُ مَلَاقَةٌ وَلِقَاءٌ: قَابَلُهُ وَصَادَقَهُ)، واته: تووشی بوو، چوو به ره و رووی چوو، به کوردیی ده لین: دیداری خوا، دیداری خواش تئو، وه که هه موو سیفه ته کانی خوا، به شیوه یه که که شاپسته ی خوی پهروه ردگار بی.

مانای گشتی نایه‌ت‌هان

خوا ﴿﴾ له کۆتایی سووره‌تی (الک‌هف) دا، تیکه‌ه‌ل‌کیش له‌گه‌ل به‌سه‌ره‌اتی (ذو القرنین) دا، که باسی ته‌و به‌ربه‌سته‌ی کرد که دروست‌یکردوه و دوایی گوئی: ﴿﴾ قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿﴾، گوئی: نه‌مه به‌زه‌یی په‌روه‌ردگارم بوو (که توانیم نه‌م به‌ربه‌سته دروست بکه‌م، نه‌مه بو ته‌و کۆمه‌ل‌کایه بکه‌م و مه‌ترسی یه‌تجووچ و مه‌تجووچیان لی دووربخه‌مه‌وه) به‌لام هه‌ر کاتیک به‌لینی په‌روه‌ردگارم هات، ته‌ختی ده‌کات، یاخود: وردو خاشی ده‌کات.

(جعلہ دکاء) یه‌کسانی کرد له‌گه‌ل زه‌وی دا، به‌لام (جعلہ دکاء) واته: وردو خاشی کرد و، به‌لینی په‌روه‌ردگاریشم راسته، نجا نایا به‌لینی په‌روه‌ردگار، ته‌و کاته‌یه که به‌ربه‌ستی به‌رده‌می یه‌تجووچ و مه‌تجووچ لاده‌چی، یان مه‌به‌ست پی‌ی هاتنی رۆزی دوایه؟ هه‌ردووکیان گونجاون، به‌لی خوی تاک و پاک تیکه‌ه‌ل‌کیش له‌گه‌ل نه‌مه‌دا ده‌فه‌رموئی: ﴿﴾ وَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجًا فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ لِيَجْمَعَنَّهُمْ جَمْعًا ﴿﴾، له‌و رۆژه‌دا وازیان لی دینین، هه‌ندیکیان له‌گه‌ل هه‌ندیکیاندا تیکه‌ل و تاوینه بین و شه‌پۆل بدن، فووش به‌که‌ره‌نادا کراو، هه‌موویانمان به‌کۆکردنه‌وه‌یه‌کی سه‌رسوره‌یه‌نه‌ر کۆکرده‌وه.

هه‌ندیک له‌زانیان گوتوویانه: ﴿﴾ وَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجًا فِي بَعْضٍ ﴿﴾، واته: له‌و رۆژه‌دا که یه‌تجووچ و مه‌تجووچ ته‌و به‌ربه‌سته‌یان له‌به‌ر ده‌مدا نامیتن، لینیان ده‌گه‌رین بین، که ده‌بی مه‌به‌ست پی‌ی: دواجارو جاری کۆتایی ده‌رچوونیان بی، چونکه جاری یه‌که‌میان له‌دوای دابه‌زینی قورئان، وه‌ک پیشت‌ر باس‌مان کرد، سالی (۶۱۶ و ۶۱۷) ی کۆچی بووه، که دین به‌سه‌ر دنیا وه‌رده‌بن، هه‌م جیهانی ئیسلامی، هه‌م رپوسی، هه‌م به‌شیک‌ی نه‌وروپا ده‌خه‌نه ژیر رکیفی خویان، به‌لام دواجاری ده‌رچوونیان، ده‌بی ته‌وجاره بی که پیش ناخیر زه‌مان ده‌بی، ده‌گونجی خوا ﴿﴾ لیره‌دا ده‌رباره‌ی جاری کۆتاییان بدوی، چونکه ده‌فه‌رموئی: ﴿﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ﴿﴾، یانی: دوا به‌دوای ته‌وه‌ی که ته‌وانه پی‌که‌وه شه‌پۆل ده‌دن، به‌نیو یه‌کدا دین و ده‌چن، هینده زۆرن، فوو به‌صووردا ده‌کری، وا پنده‌چی دنیا به‌سه‌ر واندا کاول بی و تیکچی، ﴿﴾ لجمعتهم جمعاً ﴿﴾، کۆمان کردنه‌وه به‌کۆبوونه‌وه‌یه‌کی نایه‌ت.

به شی قیامت لای نه ماوه، ﴿وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُخْتَلِفُونَ صَنِيعًا﴾، که چی پیشیان وایه که کاریکی باش ده کهن، که دنیا بیان کردوته چنگه ی نهوپه ری گرنگی و بایه خیان!!

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ﴾، نا نهوانه که سانیکن بیپروان به نیشانه کانی پهروه ردگاریان، نیشانه کان (آیات):

- ۱- ده گونجی رسته کانی قورئان بن.
- ۲- ده گونجی دیارده سروشتیه کان بن.
- ۳- ده گونجی معجزه ی پیغه مبهران (علیهم الصلاة والسلام) بن.

نا نهوانه ن که بیپروان به نیشانه کانی پهروه ردگاریان، ههروه ها به دیداری پهروه ردگاریان.

و شه ی (کفروا) ده گونجی:

۱- مه به ست پی بیپروایی بن.

ب- ده شکونجی مه به ست سپله یی و بن وه قایی بن به رانهر نیعمه ته کانی خوی به خشر، ﴿لَحِطَتْ أَعْمَلُهُمْ﴾، کرده وه کانیان هه لوه شاونه وه، یانی: کرده وه چاکه کانیان، که به رواله ت چاک بوون، یاخود: چاک بوون و، مه به ست تییاندا خوی دادگهر نه بووه، ﴿فَلَا نَقِمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَأَى﴾، بویه له رژی هه لسه نه وه دا، کیش و سه نگیان بو دانانتین، یاخود ته رازوو دانانتین تاکو کرده وه کانیان هه لسه نکینین، هیچی نه ماوه، تاکو خوا هه لسه نکینی، خرابه کان نه وه دیارن، نه وی دیکه ش: کرده وه یه کی باشیان نه ماوه، تاکو هه لسه نکینتی، بزانتی بایی چهنده؟ ﴿ذَلِكَ جَزَاءُ مَن كَفَرَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي هُزُوءًا﴾، نا نه وه سزایانه که دوزه خه، به هوی نه وه وه که بیپروابوون، یاخود: سپله بوون و، به هوی نه وه شه وه، که نایه ته کان و پیغه مبه رانی تیمه یان به گانه گرتوه، گانه یان پیکردوون.

نجا نه گهر بیپروا و سپله کان، نه وه سه ره نجامی شو میان بی، بیگومان سه ره نجامی برودارانی خوا به یه ککر، جوریکی دیکه یه، بویه خوا ده فه رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾، بیگومان نه وانه ی نیمانیان هیناوه، کرده وه چاکه کانیان نه نجام داون، نه وانه له باخه کانی فیرده وسدا میوانداریان ده کرتی، نه وی شونتی میوانداریانه.

﴿خَلِيلِينَ فِيهَا لَا يَبْعُونَ عَنْهَا حَوْلًا﴾، به هم‌میشه‌یی تیاندا ده‌میتنه‌وه و، ناخوازن لییان بچنه ده‌ری، ناخوازن لییان بگوازنه‌وه، چونکه هیچ شونتیکیان له‌وی باشتران، پتی شک نایه‌ت و بوونی نیه.

ئنجا خوا ﴿لَهُ كُوتَابِي﴾ ئەم سووپه‌ته موباره‌که‌دا، باسی زانیاری بی سنووری خوئی ده‌کات، ده‌فهرموئی: ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكُنْتُ رَبِّي﴾، بلیتی: ئەگەر ده‌ریا مه‌ره‌که‌ب بوایه، بۆ ئەوه‌ی وشه‌کانی په‌روه‌ردگاری پتی بنووسرین. ﴿لَنْفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ نَنْفِدَ كُنْتُ رَبِّي﴾، ناوی ده‌ریا ده‌بر، به‌ر له‌وه‌ی وشه‌کانی په‌روه‌ردگارم بپرتن و، ته‌واو بین، ﴿وَلَوْ جُنَّيْشِلِهِ مِدَادًا﴾، ئەگەر به ئەندازه‌ی خویشی زیاده‌مان خستبایه‌ سه‌ر، هه‌ر ده‌بر، واته: ئەگەر ده‌ریاکانی سه‌ر زه‌وی چه‌ندن، هینده‌ی دیکه‌شیان بخزێته‌ گه‌ل، بۆ ئەوه‌ی وشه‌کانی په‌روه‌ردگاریان پتی بنووسرین، ده‌ریاکان ده‌بپرتن، به‌ر له‌وه‌ی وشه‌کانی په‌روه‌ردگار کۆتاییان پتی بن و بپرتن.

﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، بلیتی: من ته‌نیا مرووفیکم وه‌ک تپوه ﴿نُوحِيَ إِلَيَّ إِنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُهُ وَجِدْ﴾، سروشم بۆ ده‌کرئ که په‌رستراوی تپوه به‌ک په‌رستراوه، په‌رستراوی تپوه که شایسته‌ی په‌رستان بی، به‌که، نیدی که ده‌چن شتانیک ده‌په‌رستن که شایسته‌ی په‌رستن نین، یان وه‌ک خۆتانن، یان له‌خۆشان که‌مترن، ئەوه‌ به‌س خۆتان به‌ په‌رستراویان داده‌نین، له‌خه‌یال و زه‌پتان دا، به‌لام له‌واقیعدا و، له‌لای خوا، په‌رستراوی به‌هه‌ق ته‌نیا به‌کیکه، ئەویش خوی په‌روه‌ردگاره، ﴿فَنَ كَانَ رِجْزًا لِّقَاءِ رَبِّهِ، فَيَعْمَلُ عَمَلًا صَالِحًا﴾، ئنجا هه‌ر که‌س به‌نومیدی دیداری په‌روه‌ردگاریه‌تی، چه‌ز ده‌کات به‌دیداری خوا بگات و بیینتی و، میوانی بی له‌به‌هه‌شت دا، با کرده‌وه‌ی باش ئەنجام بدات، ﴿وَلَا تُشْرِكْ بِمِلَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾، له‌په‌رستنی په‌روه‌ردگاریشیدا هیچ که‌س نه‌کاته‌هاوبه‌ش و، هه‌رچی که وه‌ک په‌رستن، بۆ په‌روه‌ردگاری ئەنجامی ده‌دات، با بۆ هیچ که‌سێکی دیکه - هه‌روه‌ها هیچ شتیکی دیکه - ئەنجامی نه‌دات.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

خوادفه رموی: لهو رۆژه دا وتلمان کردن: شه پۆل ناسا به نیتو یه کدا بێن و بچن و، فووش به که پره نادا کره نجا کۆمان کردنه وه، به لکم کۆکردنه وه! دۆزه خیشمان لهو رۆژه دا بۆ بیروایان پالواند، نهوانه ی له ناست یادی مندا پهرده یان له بهر چاوان بوو و، نه یانده توانی (ههق) بییست:

خوادفه رموی: ﴿وَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجًا فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ نَجْمَعَهُمْ جَمَاعًا ۝۱۱ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ۝۱۲ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا﴾

شیکردنه وه ی نهو ئایه تانه، له شهش برگه دا:

۱- ﴿وَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجًا فِي بَعْضٍ﴾ لهو رۆژه دا: وازمان لێ هێنان، یاخود: وتلمان کردن، هه ندیکیان به نیتو هه ندیکیاندا بچن، ئاوتته و تیکه ل بێن و شه پۆل بدن، نه مه دوو واتایان هه لده گرتی:

أ- دهگونجێ مه به ست پیتی نهو رۆژه بێ، که یه نجووج و مه نجووج، به یه کجاری به ره به ستیان له بهرده مدا نامیتێ و، به دنیا وهرده بن، که یه کیکه له نیشانه گه وره کانی هاتنی ناخیر زه مان.

ب- دهگونجێ مه به ست پیتی رۆژی دوا یی بێ، واته: نهو کاته ی خوا خه لک کۆده کاته وه، له گۆره پانی لپرسینه وه دا.

که واته:

۱) (یَوْمَئِذٍ) یانی: (یوم خروج یا جوج وما جوج) رۆژی ده رچووی یه نجووج و مه نجووج، بۆ دوا چاریان.

۲) یاخود: (یَوْمَئِذٍ) یانی: (یوم القيامة) نهو رۆژه ی که مرۆفه کان زیندوو ده کرتنه وه.

که ده فهرموی: ﴿بَعْضَهُمْ يَمُوجًا فِي بَعْضٍ﴾ (أی: يَضْطَرِبُونَ اضْطِرَابَ الْمَوْجِ) واته: مرۆفه کان دین و ده چن، ئاوتته و تیکه ل ده بن و، شه پۆل ده دن.

به لأم هندیك له زانایان گوتویانه: مه به ست تهویه له و رۆژه دا: یه تجووچ و مه تجووچ له یتو خویندا تیکبه ر ده بن، چونکه کهس له دنیا دا نامین شه پری له دژ بکه ن، چونکه هه موو دنیا ده خه نه ژیر رکیزی خوینان.

(٢) - ﴿وَيُخَيِّبُ فِي الْأَنْصَارِ﴾، فووش به که په نا دا کرا، (محمد الطاهر بن عاشور) و هندیك له پرووکه ره روانی مانا مه به سه کانی قورئان، ده لئین: نه وه وینا کردنیکه بۆ ته وه، که وه ک چۆن نه گهر فه رمانده ی سوپایه ک فیکه لیده دا، سه ر بازه کان هه موویان دینه به ر ده ستی، خوی بالآده ستیش کاتیک که ئیسرافیل پاده سپیژی، فوو به که په نا دا بکات، هه موو ته وانهی که له سه ر زهوی ژیاون، رووچه کانیا ن ده چنه وه یتو جه سه ته کانیا ن و کو دده بنه وه و ریز ده به ستن.

به لأم ده لئیم: نه و مانایه شی هه ر هه یه، که که په نا (قُرْن) یه کیکه له دروست کرا وه کانی خوا و به سه خوا ده زانی چۆنه؟ (صاحب القرن) ئیسرافیل، فوو ی پندا ده کات، وه ک له م ده قه دا هاتوه:

﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَيْفَ أَنْعَمَ، وَقَدِ التَّقَمَّ صَاحِبُ الْقُرْنِ الْقُرْنِ، وَحَتَّى جَدَّهَتْهُ، وَأَضَعَى سَمْعَهُ، يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ، أَنْ يَنْفَعُ، فَيَنْفَعُ»، قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «فُولُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ رَبِّنَا» {أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ٣٥٥١، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ}.

واته: ته بوو سه عیدی خودری ﷺ، ده لئین: پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی: چۆن خو شی و له زه ت وهر بگرم، له حالیکه دا که خاوه نی قه رن (که په نا، قوچ) قه رنی به ده مه وه گرتوه و ئیوچه وان خوار کردۆته وه و، گوتی هه لخصتوه، که ینی فه رمانی پنده کرئ، فوو ی پندا بکات، نه ویش فوو ی پندا بکات؟! مه سو لمانان گوتیا ن: چی بلئین، ته ی پیغه مبه ری خوا؟ فه رمووی: بلئین: خوا مان به سه و، نه و باشترین کلاریت سپیژدرا وه (پشت به خوا بوه ستن).

(٣) - ﴿يَجْمَعُهُمْ جَمَاعًا﴾، (دوا ی فوو کردن به که په نا) کومان کردنه وه، به لأم چ کو کردنه وه یه ک!

ته گهر ئینسان بیه ئینته پیش چاوی خو ی: له ناده م تا کو دوا مرو ف، که دینه سه ر زهوی، نه و هه موو ملیار ملیار مرو فانه، چ پانتایه ک داده گرن؟! وه ک له شوینی دیکه شدا جاری دیکه باسما ن کردوه، نه و شوینه ی لئی کو دده بنه وه، نه م سه ر زهوی یه ئیمه نیه، چونکه جیگیا ن نابینه وه، ته گهر یه ک له سه ر سانتیمه تر دوو جایه کیش بن، جییا ن نابینه وه، بگه ر ته گهر شوینی ده ریا کایش بیته وشکانی، جیگیا ن نابینه وه، ته گهر بیت و

به وردیسی حسابی بکهینا بویه ش خوا دهفهرموی: ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبُرُورًا إِلَىٰ الْوَجْدِ الْقَهَّارِ﴾ (١٨) ابراهیم، واته: نهو روزهی که نه زهوی وهک خوی ده مینتی، نه تاسمانه کان و، هه موویان بو خوای تاکی ملیپکه چکه ر دینه گورپی.

که واته: نهو زهوییه کی که کۆبوونه وهو لپرسینه وهی له سه ر ده کری، نه م زهوییه کی تبتستای تیمه نیه، چونکه پانتاییه کی به شی نه وه ناکات، وهک له تفسیری سووره تی نیبراهیم دا، به ته فصلی باسما ن کردوه.

٤- ﴿وَعَرَضًا جَهَنَّمَ بَوْمِئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا﴾. لهو روزه شدا دۆزه خ راده نویتین بو کافران، به رانواندنیک سهر سو رهینه رو تابهت.

هه ر کام له وشه ی: (جَمْعًا) و (عَرَضًا) چاوگ (مصدر) و جه ختکه ره وه ن بو مانای نه وه: که نهو رانوندن و کۆکردنه وهیه، رانواندن و کۆکردنه وهیه کی راسته قینه یه، نجا که به نامۆ (نکرة) ش هاتوون، واته: رانواندنیک و کۆکردنه وهیه کی زۆر سهر سو رهینه رو مه زنه. نجا پیناسه ی نهو کافرانه ده کات، که دۆزه خیان بو راده نویتری، ده فهرموی:

٥- ﴿الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَظَاءٍ عَن ذِكْرِي﴾ یانی: نه وانه ی که چاویان له پشت په رده وه بوو، له به رانه ر یادو به رنامه ی مندا، واته: وهک چۆن، ته گه ر که سیک په رده به سه ر چاوی هه لکشابن، هه ر شتیکی بیته پینش چاوی، ناییبئی، به هه مان شیوه: نه وانه ش، وهک په رده له سه ر چاویان بن، بویه نه یانده توانی له به رانه ر یاد ی مندا: بینه ر بن.

٦- ﴿وَكَاثُرًا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا﴾. هه روه ها نه شیانده توانی بیستی.

یانی: نهک هه ر نه یانده بیست، به لکو نه یانده توانی بیستن، چاویشیان به و درده چوو

• بوو •

بیگومان نه مه مه به ست پیتی نه وه نیه، که خوای په روه ر دگار سته می لیکردبن و وای لیکردبن، به لکو یانی: نه وه نده یان گونا هه تاوان کردوون، هه سته بینین و بیستی خویانیان له کار خستوون! نه م راستیه ش له زۆر شوونی دیکه ی قورنانه باس کراوه.

مهسه لهی دووهم:

خواده فرموی: نایا نهوانه‌ی بیبروان، پینان وایه به‌وه مه‌داریان ساز ده‌بی، که به‌نده‌کانم له جیاتی من بکه‌نه دۆست و پشتیوان؟ به‌ دنیایی ئیمه دۆزه‌خمان بۆ میوانداریی لیکردنی بیبروایان ناماده کردوه:

خواده فرموی: ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُوِّيْ أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا﴾

شیکردنه‌وه‌ی ئهم نایه‌ته، له دوو برگه‌دا:

(۱) ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُوِّيْ أَوْلِيَاءَ﴾، نایا نهوانه‌ی بیبروان، پینان وایه که به‌نده‌کانی من، له جیاتی من، بکه‌نه دۆست و پشتیوان.

کرداری (حسب) دوو به‌رکاران ده‌خوازی: ﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُوِّيْ أَوْلِيَاءَ﴾، ئهمه له شوینی به‌رکاری به‌که‌مه و، به‌رکاری دووهمیش، سێ ته‌گه‌ری هه‌ن:

یه‌که‌م: (أي: احمسبو اتخاذهم اولياء من دويي، ناهعاً لهم) نایا پینان وایه به‌ دۆست و پشتیوانگرتنی به‌نده‌کانی من، له جیاتی من، سوودینکه‌یه‌نه‌ریانه‌وه مه‌داریان ساز ده‌کات!

دووهم: نایا پینان وایه ته‌گه‌ر به‌نده‌کانی من له جیاتی من بکه‌نه دۆست و پشتیوان، بۆیان ده‌بنه‌هه‌رچ له‌به‌رده‌م سزای مندا؟

سێهه‌م: که زه‌مه‌خه‌شهری هه‌لیبژاردوه، واته: نایا نهوانه‌ی بیبروان، پینان وایه له قیامه‌تیش ده‌توانن به‌نده‌کانی من به‌ دۆست بگرن و، بیانکه‌نه پشتیوانی خۆیان؟

هه‌ر سێ واتاکانی‌ش به‌جین.

به‌لام من واتای یه‌که‌میانم پێ له هه‌موویان به‌هێزتره، که ده‌لێ: نایا پینان وایه: به‌ دۆست و پشتیوانگرتنی به‌نده‌کانی من له جیاتی من، سوودگه‌یه‌نه‌ره بۆ ئه‌وان و مه‌داریان ساز ده‌کات؟! ته‌گه‌ر وای، خه‌یال پلأویان کردوه، هه‌مه‌زه (أ) که‌ش، بۆ پرسیارکردنی نکوولی لیکه‌رانه‌یه.

(۲) ﴿إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا﴾، ئیمه دۆزه‌خمان بۆ بیبروایان، کردوه به‌ شوینی میوانداریی.

(اعتدنا) له تهصلدا (اعددنا) یه، (إعداد) یش واته: تاماده کردن، (تَزَلًا) واته: وهك شوینی پتیشوازی و پشوودان و خزمهت کردنیان.

که به ته نکید نه مه: به توانج و تهوسه وه قسه کردنه، یانی: نه گهر بیبروایان شوینیک هه بی، تینیدا پتیشوازی بکرین و، خزمهت بکرین و پشووی تیدا بدن، بیگومان دوزه خه.

مهسه له ی سینه م:

بلتی: نایا هه واتان پت بدهم: کت له هه موو کهس زیانبارترینه له کرده وه کانیا نیدا؟ نه وانیه کوششیان له ژیا نی دینادا ون بووه، پتشیان وایه کاری چاک ده که ن! نه وانیه که ساتیکن به نیشانه کانی پهروه ردگارو دیداریشی بیبروان، بویه کرده وه کانیا ن پووچه ل بوونه وه وه له دوار ژیشدا هیج کیشیان بو دانانتین:

خوا ده فه رموی: ﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا﴾ (۱۳۲) ﴿الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾ (۱۳۱) ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادِيَت رَبَّهُمْ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ زَنَانًا﴾ (۱۳۰) ﴿ذَلِكَ جَزَاءُ مَن جَاءَهُم بِمَا كَفَرُوا وَأُتُوا بِآيَاتِنَا وَرُسُلِي هَرُوا﴾ (۱۲۹)

شیکردنه وه ی تم نایه تانه، له نو برکه دا:

(۱) ﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا﴾، بلتی: نایا هه واتان پت بدهم، کت له هه موو کهس له پرووی کرده وه کانیه وه، زیانبارترینه؟ بویه فه رموویه تی: ﴿بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا﴾ به کو (جمع) هیناویه تی، چونکه هه موو جوړه کرده وه کانیا ن ده گرتنه وه، تنجا په یوه نندیا ن به عه قیده یانه وه هه بی، یان په یوه نندیا ن هه بی به په رسته کانه وه، یان لایه نی کو مه لایه تی، یان لایه نی په وشتی، یان لایه نی سیاسی، هه مووی ده گرتنه وه.

نایا نه و که سانه، کین؟!

(۲) ﴿الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، نه واننن که کوشش و هه ول و تهقه لایان له ژیا نی دینادا زایه ون بووه، واته: وهك چو ن که سیک به رنکا دا ده پروات، دواپی له رنکا که ون ده بی، چونکه ضل طریق) واته: رتیه که ی ون کرد، به لأم (ضل عن طریق) واته: خو ی له رتیه که ون بوو، جا که ساتیک

که ههول و کوششه که یان ون بووه له ژبانی دنیا، وه ک که سیکن که به پښه کدا ده پوات، دواپی پښه که بزر ده کات و، تووشی هه لدر دبت.

۳- ﴿وَمُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾، که چی پښیان وایه که نه وان کاری باش ده که ن.

هه میسه که سیک که پښی چهوت ده گرتی، پښه چهوته که ی خوی به راست ده زانوی و، هه میسه که سیک که کاری خراپ ده کات، به زوری وایه: کاره خراپه که ی خوی به چاک ده زانوی، جاری واش هه یه که سیک که پښی ون ده کات، ده زانوی که پښی ون کردوه.

که سیک که کاری خراپ ده کات و، ده زانوی که کاری خراپ ده کات، نه وه مانای وایه، نه زانوی ساده (الجهل البسيط) ی هه یه، به لام نه زانوی ناویته (الجهل المركب) نه وه یه: که سیک پښی هه له کردبوی و، نه شرانوی که پښی هه له کردوه، که سیک، بزانی پښی هه له کردوه، له وانیه پوژنیک هه ولیدات، بگه پښه وه سه ر پښه راسته که، هه روه ها که سیک که کاری خراپ ده کات، په نگه پوژنیک هه ولیدات دهستی لی هه لگر، به لام که سیک پښی هه له بکات و، واش بزانی که به پښی راستدا ده پوات، یان: کاری خراپ بکات و، واش بزانی که کاری چاک ده کات، نه وه گه رانه وه و بادانه وه ی زور قورسه، چونکه خوی به هه له نازانوی، تا کو بیر له گه رانه وه بکاته وه!

له چنه شوینیک قورناندای خوی زانواشاره زای باسی نه وه ی کردوه، بو وینه، فه رموو یه تی: ﴿أَمَنْ زَيْنٌ لَهُ سَوْءٌ عَمَلِهِ، فَرَّاهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ فاطر، واته: نایا که سیک که کرده وه ی خراپی بو راز تراوته وه، به لام به چاک ده بینن، (نایا تو ده توانی هچی بو بکه ی؟)

و شهی (ضَلَّ سَعْيُهُمْ) دو و اتایان هه لده گرتی، واته:

۱- هه موو کردو کوشش و ته قه لای خویان خستوته ژبانی دنیا و ژبانی دنیا که له به ی چوو، واته: هه موو هه ول و کوششه که یان پوی.

۲- نه وان هه ول و کوششه که یان مه رج نه ته نیا بو ژبانی دنیا بو بوی، په نگه بو پوژی دواپیش بو بوی، به لام له بهر نه وه ی به پښه کی راستدا نه بووه و به پښه کی هه له دا بووه، ون بووه له ژبانی دنیا.

۴- ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا يُبَايِعُونَ رِبِّيَّهُمْ وَلَمَّا پِهِ﴾، نه وان هه سانیکن که به نایه ته کانی په روه ردگار یان و به دیداری په روه ردگار یان، بیبرو بوون، یاخود: به رانه ریان سلهو و بی مه ک و بی وه فا بوون.

۵- ﴿فَحِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ﴾. کرده‌وه کانیان هه‌لوه‌شاونه‌وه، واته: کرده‌وه چاکه کانیان، ته‌گه‌رنا کرده‌وه‌ی خراب هه‌ر بو خۆی هه‌یچه، لیره‌دا مه‌به‌ست پیتی کرده‌وه‌ی چاکه: خزمه‌تی خه‌لکیان کرده‌وه، په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تیان گه‌یاندوه، کاری باشیان کرده‌وه، به‌لام له‌به‌ر ته‌وه‌ی په‌یوه‌ستیان نه‌کرده‌وه به‌خواوه ﴿فَلَا نُقِمْ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا﴾. په‌یوه‌ستیان نه‌کرده‌وه به‌رۆژی دواییه‌وه، بۆیه کرده‌وه‌کانیان هه‌لوه‌شاونه‌وه.

۶- ﴿فَلَا نُقِمْ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا﴾، له‌رۆژی دوایی دا کیشیان بو دانانین.

ته‌م پسته‌یه سی مانای هه‌ن:

یه‌ک: گرنکیان پیناده‌ین و بایه‌خیان پیناده‌ین، یانی: مه‌به‌ست له (ووزن) لیره‌دا کیش و قورسایی مه‌عنه‌وییه، نه‌ک ماددیی.

دوو: کیش و قورسایی (ثقل) یان نابین له تهراروودا، وه‌ک له فهرمایشتی پیغه‌مبه‌ردا هاتوه:

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلَ الْعَظِيمَ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يَزُنُّ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ: اقْرَأُوا!﴾ ﴿فَلَا نُقِمْ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا﴾^(۱).

واته: نه‌بوو هوهره‌یره ﴿عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ﴾ ده‌گه‌رتسه‌وه له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ﴾. له رۆژی قیامه‌تدا پیاوی (که‌له‌ش) مه‌زنی قه‌له‌وه دئی، که له لای خوا به ته‌ندازه‌ی بآله می‌شووله‌یه‌ک سه‌نگی نیه، هه‌روه‌ها فهرمووی: ته‌گه‌ر ده‌تانه‌وئ بغوئنه‌وه: ﴿فَلَا نُقِمْ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا﴾.

سی: واتایه‌کی دیکه‌ی ته‌م ئایه‌ته موباره‌که ته‌وه‌یه: تهراروو دانانین بو هه‌له‌سنگاندنی کرده‌وه‌کانیان، چونکه خرابه‌کانیان ته‌وه هه‌یچ، چاکه‌کانیشیان هه‌لوه‌شاونه‌وه، که‌واته: هه‌یچیان نه‌ماوه بکیشری.

به‌لام به پیتی فهرمووده‌که، واتای دووه‌م به‌هه‌رتسه‌وه، هه‌رچه‌نده پیغه‌مبه‌ری خوا ﴿عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ﴾ جاری وایه ئایه‌تیک زیاتر له واتایه‌که ده‌گه‌یه‌نتی، به‌لام ته‌وه ته‌نیا واتایه‌کیان دهرده‌خات، ته‌گه‌رنا مانای وا نیه، به‌س ته‌وه واتایه‌ی هه‌یه.

۷- ﴿ذَلِكَ جَزَاءُكُمْ جَهَنَّمُ﴾، ﴿أَيُّ الَّذِي ذَكَرْنَا مِنْ أَلْوَاعِ الْوَعِيدِ، جَزَاؤُهُمْ﴾، واته: نا ته‌وه‌ی باسکرا له هه‌ره‌شه‌وه له سزا، نا ته‌وه سزایانه، که دۆزه‌خه:

(۱) أخرجه البخاري في: ۹۲ كتاب التفسير: ۱۸ سورة الكهف: ۶ باب أولئك الذين كفروا بآيات ربهم.

(جهنم) ده‌بیته (بیان) واته: ئا ئه‌وه سزایانه که بریتیه له دۆزه‌خ، یاخود ده‌گونجی له پرووی پزیمانی عه‌رهبیه‌وه به‌مجۆره‌ بئ: (ذَٰلِكَ: أَيُّ الشَّأْنِ وَالْحَالِ ذَٰلِكَ...) حال به‌و شی‌وه‌یه‌یه و سزاشیان دۆزه‌خه.

ئنجا ئایا ئه‌وانه که سزایه‌که‌یان دۆزه‌خه، هۆکاره‌که‌ی چیه؟!

٨- ﴿يَا كَافِرُوا﴾، به هۆی بی‌پروایانه‌وه، یان به هۆی سپله‌بیانه‌وه، چونکه (كُفِّرُوا) ده‌گونجی مه‌به‌ست پیتی (کفر) ی پینچه‌وانه‌ی تیمان بئ و، ده‌شگونجی مه‌به‌ست پیتی (كُفِّرَانَ) ی پینچه‌وانه‌ی (شکر) بئ، واته: به هۆی سپله‌بیانه‌وه.

٩- ﴿وَأَنذَرُوا أَهْلَ بَيْتِكَ وَرُسُلَهُمْ﴾، دیسان به هۆی ئه‌وه‌وه‌ش که نیشانه‌کانی منیان به گالته ده‌گرت، که جوړنیک له نیشانه‌کانی خوا، ئایه‌ته‌کانی قوړنانن، هه‌روه‌ها پینچه‌مه‌به‌رانی منیان به گالته گرتبوون، (هُزُؤًا: أَيُّ مَهْزُؤًا يَهَا) واته: به گالته‌جاریان گرتبوون.

ئنجا ئایا مه‌به‌ست له‌وانه‌کیه؟

زانایان زۆر قسه‌یان له‌وبارمه‌وه کردوه، که ئایا ئه‌وانه‌ی که له هه‌موو که‌س زیاتر دۆراوترن، له کرده‌وه‌هاشه‌کانیان دا و، له هه‌موو که‌س زیاتر له کرده‌وه‌هاچه‌کانیان دا چوونه‌خه‌ساری و زیانبار بوون، کین؟

١- هه‌ندیک گوتووایانه: جووله‌که‌وه نه‌صراڤیه‌کانن.

٢- هه‌ندیک گوتووایانه: کافرده‌کانی مه‌که‌کن.

٣- هه‌ندیک گوتووایانه: خه‌واریجن، که ئه‌م پایه‌سه‌یره، چونکه خه‌واریج دوایی په‌یدا‌بوون! مه‌گه‌ر بگوتری: چه‌مکی ئایه‌ته‌کان ده‌یانگرتیه‌وه.

٤- هه‌ندیک گوتووایانه: په‌به‌نه‌کانن، ئه‌وانه‌ی که له سه‌ومیه‌کاندا خواپه‌رستی و گوشه‌گیری ده‌که‌ن، به‌لام مادام له‌سه‌ر پینه‌کی راست نیه، له کردو کوششیان ده‌چنه‌خه‌ساری.

به‌لام باشت‌رایه، واتاو چه‌مکه‌که‌یان وه‌ک خۆی، فراوان ته‌ماشای بکری، وه‌ک هه‌میشه (طبری) عاده‌ق وایه و ده‌لتی: به‌لگه‌یه‌که‌مان به‌ده‌سته‌وه‌نیه‌که‌ئو تاقمه، جیا له‌و تاقمه، مه‌به‌سته، به‌لکو هه‌موو ئه‌وانه‌ی ئه‌و سیفه‌تانه‌یان تیدان، ده‌یانگرتیه‌وه.

مهسه لهی چواره م:

بئگومان نهوانه ی بروایان هیناوه و کردهوه چاکه کان دهکهن، شوینی میوانداریان باخه کانی فیردهوسن، به هه میسه یی تیاندا ده میننه وهو، هه ز ناگهن لئیان بگوازنه وه، خوا ده فهرموئ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿۱۰۷﴾ خَلِيلِينَ فِيهَا لَا يَبْغَوْنَ عَنْهَا جُولًا ﴿۱۰۸﴾

شیکردنه وهی ئەم دوو ئایه ته، له چوار برگه دا:

۱- ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، دواى ئەوهی خوا ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ بسی سه ره نجامی شوومی بیبروا و سه پله خراپه کاره کان ده کات، نجا دینه سه ره بسی سه ره نجامی پر خیرو به ره که ق تیماندارانی کردار باش:

ده فهرموئ: بئگومان نهوانه ی بروایان هیناوه و کردهوه باشه کان نه نجام ده دن، واته: بروایان هیناوه به هه موو نهو شتانه ی که پیوسته بروایان پی بهیترئ، - وه ک زورجار گوتوومانه - هه ره ها خسه لت و کردهوه باشه کانیان نه نجام داو، چ په یوه ندیان هه بی به لایه نی تیمان و عه قیده وه، یان ره وشت و تاکار، یان هه ل سوکه وته کۆمه لایه تیه کان، یان هه ل سوکه وتی سیاسی، ... هته ده وه، نا نهوانه:

۲- ﴿كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾، باخه کانی فیردهوسیان بۆ ده کرینه شوینی میوانداریی.

(الفردوس البستان الجامع لكل ما يكون في البساتين، وإضافة الجنات إلى الفردوس، بيانته، أي: جنات هي من صنف الفردوس^(۱))، واته: (فردوس) تهو باخه یه که کۆکه ره وه یه بۆ هه ره چی نازو نیعمه ته له هه موو باخه کاندا و، لیره دا که (جنات) پالداوه ته لای (فردوس) ته مه پالدا ی روونکردنه وه یه واته: تهو باخانه ی که له جوړی فیردهوسن.

۳- ﴿خَلِيلِينَ فِيهَا﴾، واته: به هه میسه یی تیان دا ده میننه وه.

۴- ﴿لَا يَبْغَوْنَ عَنْهَا جُولًا﴾، واته: ناخوازن، لئیان بگوازنه وهو، نهو ی به جیبیلن، چونکه هیچ شوینیک لهو ی خوشتر نیه.

له باره ی (فردوس) هوه، نهم فه رمایشته هه یه، پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رموی: [... فِلْدًا
سَأَلْتُمُ اللَّهَ، فَأَسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ، فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ، وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تُفَجَّرُ
أَنْهَارُ الْجَنَّةِ]^(۱).

واته: نه گهر داواتان له خوا کرد، فیردهوسی لت داوا بکهن، چونکه نیوه پراستی بهه شته و،
بهرزترین شویتی بهه شته و، له سهرووی فیردهوسه وه: عه رش خوای خاوه ن بهزه ییه و،
له فیردهوسه وه رووباره کانی بهه شت هه لده قولن و دینه خوار.

(۱) حدیث ابی هریره: أخرجه أحمد : ۸۴۰۰، والبخاري : ۶۹۸۷، مطولاً، ومن حدیث معاذ: أخرجه
ابن ماجه برقم ۴۳۳۱، ومن حدیث عبادة بن الصامت: أخرجه الحاكم برقم ۲۶۹، وأخرجه أيضًا:
الترمذي : ۲۵۳۱.

مهسه له ی پینجه م:

خوا دهفه رموی: بلن: نه گهر ناوی ده ریا هه مووی مه ره که بی نووسینی وشه کانی پهروه دگرم بن، بهر له وهی وشه کانی پهروه دگرم ته واوین، ناوی ده ریا ده بری، هه رچه نده هینده ی دیکه شی بو بینن.

خوا دهفه رموی: ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ نُنْفِذَ كَلِمَاتِ رَبِّي وَلَوْ جِثْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه ته، له سچ برگدا:

۱- ﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي﴾، (مداد)^(۱)، واته: بلن: نه گهر (ناوی) ده ریا مه ره که بی (نووسینی) وشه کانی پهروه دگرم بن...

واتایه کی دیکه ی (مداد) (زهیت) ه، وشه کانی پهروه دگرم به چرایه ک چوینراون و، ناوی ده ریا کانی ش وه ک زهیتیک که ده کرتنه نیو چراوه، تا کو بنایستی.

واته: وشه کانی پهروه دگرم هینده زورن، نه گهر ناوی ده ریا کان کرابانه زهیت، بو نه وهی چرای وشه کانی خویان پښ دابگیرستی، ده ریا کان ده بران، بهر له وهی که چرای وشه کانی خوی پهروه دگرم، بیری.

به لام زیاتر وا پنده چتی، مه به ست له (مداد) مه ره که بی قه لهم، وه ک دوایی باسی ده که یین، چونکه له شوینی دیکه دا خوا ﴿وَلَوْ جِثْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾ پوونتر نه وهی باس کردوه.

۲- ﴿لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ نُنْفِذَ كَلِمَاتِ رَبِّي﴾، نه گهر ناوی ده ریا، مه ره که بی وشه کانی پهروه دگرم بن، ناوی ده ریا ده بری، بهر له وهی وشه کانی پهروه دگرم ته واو بن.

(نَفِدَ: فَنِي وَذَهَبَ)، ته واو بوو، پوی.

۳- ﴿وَلَوْ جِثْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا﴾، نه گهر وینه ی خوی شی له گه ل بهینین.

(۱) (المداد: المرکب)، (مداد) یانی: مه ره که ب که ده کرتنه قه لمه وه و پنی دنووسری، کانی خوی قامیشیان تن هه لئاوه و پنیان نووسیوه.

(مَدَّد) ناوہ بۆ ھەر شتیک کہ دەخرتە گەل شتیک دیکەو، بۆی زیاد دەکۆی.

یانی: کہ چوار لەسەر پینجی گۆی زەوی ناوہ، ئەگەر دەریاکانی گۆی زەوی ھەموویان مەرەکەب بن و، ھیندە دیکەشیان بخرتە گەل و بکرتە مەرەکەب، بۆ نووسینی وشەکانی خۆی پەرورەدگار، ئەو ناوہ ھەموو دەبێ، پینش ئەوہی وشەکانی خوا تەواوبن.

لە سوورەتی (لقمان) دا بە چۆریکی دیکە ئەم تەعبیرە دینێ، دەفەرموی: ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرٍ أَكَلَهُمُ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ ، واتە: ئەگەر ھەرچی درەختە لەسەر زەوی، بکرتە قەلەم و دەریاش کہ لەسەر زەوی ھەیە، لە دواى خۆی ھەوت دەریای دیکەشی بخرتە گەل، (بۆ نووسینی وشەکانی خوا) تەواو وشەکانی خوا تەواو نابن، بێگومان خوا زالی کارزانە.

واتە: ئەک ناوی دەریاکان چەندە، ھیندە بخرتە گەل، بەلکو ھەوت ھیندە دیکەشی بخرتە پال و، وشەکانی خۆی پەرورەدگاریان پت بنووسن، وشەکانی خوا تەواو نابن.

یەکیک بۆی ھەیە بۆ: ئایا وشەکانی خۆی پەرورەدگار! کہ مەبەست پێیان قورئان، یان ھەموو کتیبەکانی خوا بێ، کہی ھیندە زۆرن، تاکو ھیندە مەرەکەبەیان بۆی؟

لە وەلامدا دەڵین: وشەکانی خۆی پەرورەدگار تەنیا ئەو وشانە نین، کہ لە کتیبەکانی دا فەرموونی بۆ پێغمەبرانی (عليهم الصلاة والسلام). بەلکو زانیان گوتوویانە:

وشەکانی پەرورەدگار، وەک چۆن ئەو وشانە دەگرتەوہ کہ بۆ پێغمەبرانی ناردوون، لە پتیی وەحییەوہ تاکو ئەوانیش بیکەن، وپرای ئەوہ زانراو، زانیاریەکانی خواش ھەموویان دەگرنەوہ، بەو واتایە کہ زانیاری و زانراوەکانی خوا، ئەگەر ھەواییان پت بدری لە شتێوی وشەدا، بە ئیعتباری سەرەنجامەکیان پێیان دەگوتری: وشەکان.

کەواتە: وشەکانی خوا، یانی: ھەموو زانیاری و زانراوەکانی خوا، کہ بێسنوورن، چونکە ھەموو سیفەتەکانی خوا بێ سنوورن، بۆئە ناوی دەریاکان ھەرچەندە زۆریش بێ و، ھەوت ھیندە دیکەشیان بخرتە گەل، ھەر سنووردارە، بێگومان شتی سنوورداریش لە بەرانبەر شتی بێ سنووردا، دەبێ و شتە بێ سنوورەکە نابێ.

مهسه لهی شه شه م:

خوا ده فهرموئی: بلئی: من ته نیا مروفتیکی وهک تپوه، سروشم بو ده کری که په رستراوتان ته نیا یه که په رستراوه، ننجا هر کهس به لومیدی دیداری پهروه ردگاریه تی، با کرده وهی باش بکات و، له په رستنی پهروه ردگاری دا هیچ کهس به شدار نه کات:

خوا ده فهرموئی: ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَجِدَ فَنَكانَ رِجْوا لِقَاءَ رَبِّي. فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّي. أَحَدًا ۝۱۱﴾

شیکردنه وهی ئه م، نایه ته، له پینج برگه دا:

- (۱) ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۚ ﴾، بلئی: منیش ته نیا مروفتیکم وهک تپوه، واته: به تما مه بن: من نادیارو په نهان بزانه و، چاوه وروانیم لئ مه کهن: شتیک بکه م که هی خوی پهروه ردگاره، شتیک که له سنووری توانای به شه ردا نه، له منی چاوه وروان مه کهن، چ له رووی زانینه وه، چ له رووی توانینه وه.
- (۲) ﴿ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَجِدَ ۚ ﴾، به لأم سروشم بو لا ده کری، که په رستراوتان یه که په رستراوه، یالی: به وه له تپوه جیا ده مه وه، که سروشم بو ده کری، خوا به شپوهی تاییه ت، په یامی په نهانم بو ده نیری، ته گه رنا منیش وهک تپوه له رووح و جهسته پیکها تووم، سه رام ده بن، که رام ده بن، خو شیم پئ خو شه، ناخو شیم پئ ناخو شه، ساغ ده بم نه خو ش ده بم، له هه موو ته و شتانه دا، وهک تپوه، شاعیریک ده لئی:

مُحَمَّدٌ بَشَرٌ وَمِثْلَ النَّبِيِّ ... بَلْ هُوَ يَأْفُكُهُ وَالنَّاسُ كَالْحَجَرِ

واته: موحه ممه د مرو فته، وهک مرو فانیش نه ... به لکو نه و گوهه ره و خه لکیش وهک به ردن

دیاره گه وهه ریش هر به رده، به لأم جوړینکی تاییه ته.

- (۳) ﴿ فَنَكانَ رِجْوا لِقَاءَ رَبِّي. ﴾، ننجا هر کهس به ته مای دیداری پهروه ردگاریه تی، به ته مای لیخو شپوون و به خشش و په زامه ندیی پهروه ردگاریه تی.

- (۴) ﴿ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا ۚ ﴾، با کرده وهی باش نه نجام بدات، کرده وهی باشیش هه موو نه و کرده وانن که به پیی شه ریعته خوا، به باش له قه لأم ده درین، هر کرده وهی به کیش شه ری

خوابه باشی دابتنی، نهوه عهقلی سه لیم و سروشتی ساغیش به باشی داده نین، به پیچه وانه شهوه: ههر کرده ویه که شریعت ره فزی بکات و به خرابی دابتنی، عهقلی سه لیم و سروشتی ساغیش، ره تی ده که نهوه و به خرابی داده نین.

۵- ﴿وَلَا تُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾. ههروه ها با له په رستنی پهروه ردگاریدا، هیچ کهس نه کاته هاوبه ش، واته: نهو شتانه ی وه که په رستن، بو خوی پهروه ردگاری نه نجامیان ده دات، با هیچ کهسیان تیدا نه کاته هاوبه ش، چ به په نهانی، که بریتیه له روپامایی، چ به تاشکرا، که بریتیه له هاوبه ش بو خوا دانانی گوره، یا خود گچکه، چونکه ههر کرده ویه که قبول ده کری، دوو پایه ی هه ن:

یه که م: به پی شمع بن.

دوو ه م: به ساغی بو خوا بن.

له وباره وه ش تم دوو فهرمووده یه دینین:

فهرمووده ی یه که م: **عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنْ أَحْوَفَ مَا أَحْوَفَ عَلَيْكُمْ الشُّرْكَ الْأَضْعَرُّ، قَالُوا: وَمَا الشُّرْكَ الْأَضْعَرُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الرِّيَاءُ، يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِذَا جَزِيَ النَّاسُ بِأَعْمَالِهِمْ أَذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءَوْنَ فِي الدُّنْيَا، فَانظَرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً؟!** (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۲۳۶۸۶، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح).

واته: مه حممودی کوری له بید ﷺ، ده لن: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: نه وه ی که له هه موو شتی زیا تر مه ترسیم لئی هه به بو تیوه، هاوبه ش بو خوا دانانی گچکه تره، گو تیان: نه ی پیغه مبه ری خوا! ﷺ هاوبه ش دانانی گچکه تر چییه؟ فهرمووی: بریتیه له ریابازی، (کرده ویه که بکه ی مه به ست پی سی سه رنج راکیشان خه لک بن) خوا له روژی قیامه تدا کاتیک که پاداشتی خه لک ده داته وه، نه واته ی ریابازیان کرده، پیمان ده فهرمووی: برتون له دنیا دا ریابازیان بو کت کرده، داوا ی پاداشت له وان بکه ن.

فهرمووده ی دوو م: **إِذَا جَمَعَ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ، نَادَى مُنَادٍ: مَنْ كَانَ أَشْرَكَ فِي عَمَلِهِ لِلَّهِ أَحَدًا، فَلْيَطْلُبْ ثَوْبَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ أَغْنَى الشُّرَكَاءَ عَنِ الشُّرْكِ** (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۱۵۸۷۶، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۳۱۵۴، وَابْنُ مَاجَهَ: ۴۲۰۲، وَابْنُ جِبَانَ: ۴۰۴، عَنْ أَبِي سَعْدٍ بْنِ أَبِي فُضَالَةَ الْأَنْصَارِيِّ).

واتە: کاتیک لە رۆژی قیامت دا خوا خەڵک بۆ رۆژنیک کۆدەکاتەوه، که دوودایی هەتنگرئ، بانگکەرنک جار دەدات: هەر که ستیک کردەوه یه کی کردوه، به شی یه کیتی دیکه ی جگه له خوای تیکردوه، با پاداشته که ی له لای جگه له خوا داوا بکاته وه، چونکه خوا بئینازترینی هاوبه شانه، له هاوبه شییه ق.

یانی: هەر که ستیک کردەوه یه کی بۆ خوا ئەنجامداین، به شی جگه له خوای تیخستین، خوا ده فەرموئ: ئەوه به شه که ی خۆشم دا به و.

خوا به لوتف و که ره می خۆی له و که سانه مان بگیری: که هه رچی که ده یکه ین، ته نیا مه به ستمان پئی ره زامه ندیی خوابن و، مه به ستمان ئەوه بئ که به خته وه رو سه ره رزبین به هۆی په رستنی خواوه و، سه رفرازو روو سوور بین، به هۆی خۆ ساغکردنه وه مانه وه بۆ خوا.

دوا بێدا چوونه وه ی

تەفسیری سوورەتی (الکەف):

۲ / ذي القعدة / ۱۴۴۱ ک

ز ۲۰۲۰ / ۶ / ۲۳

تہ فیسیری سوورہ تی

حقیقت

بە پێزان!

ئەمرۆ کە: ۱۵ / ذی الحجە / سالی ۱۴۳۸ ی کۆچی، بەرانبەر: ۶ / ۹ / ۲۰۱۷ زاینییه، لە شاری هەولێر بە پشتیوانی خوا، دەست دەکەین بە روونکردنەوهی ماناو مەبەستەکانی سوورەتی مەریەم.

پێناسە و نێوەرۆکی سوورەتی مەریەم

(۱) - ناوی ئەم سوورەتە: ئەم سوورەتە بە ناوی هەبە، ئەویش بریتییە لە (مەریەم)، هەلبەتە هەندیکیشیان گوتووین: سوورەتی: (کاف، هاء، یاء، عین، صاد) بەلام ئەوە کەمترە، سوورەتی (مەریەم) زیاتر ئەو ناوی بۆ بەکارهاتووە.

(۲) - ریزبەندی لە موصحف و لە دا بەزین دا: سوورەتی مەریەم سوورەتێکی مەککەییە لە ریزبەندی (مصحف) دا، ژمارە نۆژدە (۱۹) یە و، واتە: هەژدە (۱۸) سوورەتی لە پێشەوهن و، لە ریزبەندی هاتنە خوار (ترتیب النزول) دا، ژمارە چل و چوارە (۴۴) ه، بە لای زۆربەیی هەرە زۆری شارەزایان، کە سوورەتەکانی قورئانیان بە پێی ریزبەندیی دا بەزینیان ریز کردوون، واتە: پێش سوورەتی (طه) و، دوا سوورەتی (فاطر) هاتۆتە خوار.

ناشکرارە کە مسوڵمانبوونی عومەری کۆری خەتاب (ﷺ)، دوا دا بەزینی سوورەتی (طه) بوو، وەک لە بەسەرھاتە کە ی دا دیارە، کە لە (السيرة النبوية لابن هشام) (۱) دا، بەسەرھاتە کە ی هاتو، کە تەنیا جیستی مەبەستی لێی دێنن، دەلێ: (فَرَجَعُ عُمَرُ غَامِذًا إِلَىٰ أُخْتِهِ وَحَتَّيْبِهِ، وَعِنْدَهُمَا خُبَابُ بْنُ الْأَرْثِ مَعَهُ صَحِيفَةٌ فِيهَا: «طه» يُقْرَأُهَا إِثْمًا)، واتە: عومەر (ﷺ) گەڕایەوه بۆ لای خوشکە کە ی و زاوا بە کە ی (کە ناوی زەید بوو) کە چۆو لە مآله کە یان دا: خەبایی کۆری ئەرەت (ﷺ)، لە لایان بوو (لە پێش ئەواندا مسوڵمان بوو) چەند پەریە کە ی پێ بوون، سوورەتی (طه) یان تیدا بوو، بۆی دەخوێندنەوه و پێی دەخوێندنەوه، (إشارة زای دەکردن لە سوورەتی (طه)).

کەواتە: سوورەتی (طه) پێش مسوڵمان بوونی عومەری کۆری خەتاب دا بەزێو، هەرچەندە (محمد الطاهر بن عاشور) لە تەفسیرە کە ی خۆی (التحرير والتنوير) دا دەلێ:

سوورەتی مەریەم کە لە ریزبەندیی موصحفەدا چل و چوارەمین (٤٤)ە، دەلێ: لە سالی چواری (٤) پیغەمبەرایەتیسی دا دابەزیووە!

بەلام پێم وابە: ئەو وایە، چونکە هەم مسوڵمانبوونی عومەر (ؓ) دواکەوتوووە و لە سالی چوارەمدا نەبوو، چونکە:

١- پیغەمبەر ﷺ سێ سالن هەر بە پەنھانیی بانگەوازی کردووە.

٢- پاشان پێش مسوڵمان بوونی عومەر (ؓ)، وەک هەر لە (السیرة ابن ہشام) دا هاتووە، کۆچکردنی یەکەمی مسوڵمانان بۆ حەبەشە، روویداو.

بۆیە پێمواوە بەلای کەمەووە سوورەتی مەریەم لە سالی شەشەم، یان حەوتەمی پیغەمبەرایەتیسی (بعثة) دا دابەزیووە، واتە: شەش سال بوو، یان حەوت سال بوو، کە موخەممەد ﷺ بە پیغەمبەر هەلبژێردراو، بانگەوازی بۆ لای خوای پەرورەدگار کردو، وەک پیغەمبەر و ﷺ پەوانەکراوی خوا، ئنجا سوورەتی مەریەم دابەزیو.

٣- قورئانی مەککەیی هەمووی لە مەککە هاتۆتە خوارووە و، هەمووی بە کۆ دەوری هەشتاو شەش (٨٦) سوورەت، ئنجا ئەگەر دابەشی بکەین بەسەر ئەو سێزدە (١٣) سالەدا، دیسان لەو رووئەشەووە هەر زوویە، کە بلێین: چل و چوار (٤٤) سوورەت، لە ماوەی چوار (٤) سالی یەکەمی قوئاغی مەککەدا، دابەزیون!!

(٣)- ژمارەیی نایەتەکانی: ژمارەیی نایەتەکانی سوورەتی مەریەم، لەلای خەلکی مەککەو مەدینە: نەوہ دونۆ (٩٩) و، لەلای خەلکی شام و کووفە: نەوہ و هەشت (٩٨)ە، ئەو موصحفەفانەیی کە لەلای ئیمەن، ئەو پرایەیان تەبەننن کردو، کە ژمارەیی نایەتەکانی ئەم سوورەتە موبارکە: (٩٨)ە، پێشتریش باسمان کردو: کە هەندیکیان دەلێن: (٩٩) نایەتە و، هەندیکیان دەلێن: (٩٨) نایەتە، مانای وایە ئەوانەیی کە دەلێن: (٩٨)ە، نایەتیک کەمتر بلێن، نەخێر، بەلکو هۆکارەکی: درێژی و کورتیی رستەکانە، بۆ وێنە: لە سوورەتی (الفاتحة) دا، کە خوا ﷻ دەفرموی: ﴿سِرَطَ الدِّينِ اَمْسَتْ عَلَيْهِمُ الْفَاتِحَةُ﴾، هەندیکیان هەتا تیرە بە نایەتیک دادەنن و ئەوێ دیکە: ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا اَلْمَكْرُورِ﴾، بە نایەتیک دیکە دادەنن، هەندیکیشیان هەمووی بە بەک نایەت دايدەنن، واتە: لە درێژی و کورتیی نایەتەکان، لە کوئی رستەکە کوئایی دئی و، لە کوئی رستەیی دووہ دەست پێ دەکات، لەوودا پراچایان هەبوو، ئەگەرنا لەسەر وشەیک نا، بەلکو لەسەر پیتیک قورئانیان زانایان مشت و مریان نەبوو، کە بەکیک بلن: ئەو وشەیی تیدا، ئەوێ دیکە بلن: تیدانە.

۴- ئىۋەھپۇكى ئەم سوۋرەتە: ئىۋەھپۇكى ئەم سوۋرەتە، ھەمان ئىۋەھپۇكى سوۋرەتە مەككەيە كانە، پانئايەكى زۆرىش، كە زياتر لە (۳/۲)ى پانئايى سوۋرەتى مەرىمە، تەرخانكراۋە بۇ بەسەرھاتى ھەر كام لە: (زكريا، يعقوب، مريم، عيسى، إبراهيم، موسى، إسماعيل، إدريس)، (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، وئىراى ناۋھىترانى ھەندىكى دىكە لە پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ۋەك (إسحاق، يعقوب، هارون) بەلام ئەم پىغەمبەرانە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ھەر كاميان بە قەباردىكى تايەت بەسەرھاتەكەى، ياخود نامازىيەك بە بەسەرھاتەكەى، لەم سوۋرەتە موبارەكەدا ھاتوۋە.

كۆى ئەو بەسەرھاتانە لەم سوۋرەتەشدا ھاتون، ئايەتەكانى: (۱ - ۶۵)، دەگرنەۋە، واتە: لە نەۋەد و ھەشت (۹۸) ئايەتەكە، شەست و پىنچ (۶۵) ئايەت تەرخانكراۋن، بۇ بەسەرھاتى ئەو پىغەمبەرانە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) كە ناومان ھىتان.

۵- تايەتمەندىيەكانى ئەم سوۋرەتە: دۋاى سەرنجدانى زۆرم بۇ ئەم سوۋرەتە موبارەكە، وام كەۋتۆتە بەرچاۋ كە پىنچ (۵) تايەتمەندىيە ھەن، تايەتن بەم سوۋرەتەۋە و، ھەر كام لە سوۋرەتەكانىش تايەتمەندىيە خۇبانيان ھەن:

تايەتمەندىيەكانى ئەم سوۋرەتە :

۱- ئەم سوۋرەتە تاكە سوۋرەتەكە، بە پىنچ (۵) پىتى پىچر پىچر، (الحروف المقطعة) دەستى پىنكرىبىن: (كهيص)، بىكومان سوۋرەتى (الشورى)ش، بە پىنچ (۵) پىتان دەستى پىنكرىدوۋ، بەلام ئەو پىنچ پىتەى سەرەتاي سوۋرەتى (الشورى) بە دوو ئايەت دانراۋن: (حم، عسق)، واتە: لەلەيەن شارەزايان و زانايانەۋە ئەو پىنچ پىتە لىك دابراۋن و، بە دوو ئايەت سەرژمىر كراۋن.

۲- لەم سوۋرەتەدا شازدە (۱۶) جاران وشەى (الرحمن) ھاتوۋە و، چۈر (۴) جارىش وشەى (رحمة) ھاتوۋە: (رَحْمَتِ رَبِّكَ، وَرَحْمَةً مِنَّا، مِن رَّحْمِنَا، مِن رَّحْمِنَا)، واتە: بىست (۲۰) جاران باسى بەزەيى خوا ﷻ كراۋە.

۳- ئەنبا لەم سوۋرەتەدا باسى چۇنىيەتى ھەشركردنى پارىزكاران و تاۋانباران كراۋە، كە دوو جۆرە كۆكرىدەنەۋەى جىاۋازن:

ۋەك لە ئايەتەكانى: (۸۵ و ۸۶)دا، خوا دەقەرموۋى: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفَدًا﴾ (۸۵) ﴿رَسُوْقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَرِدًا﴾ (۸۶) مەرىم، واتە: ئەو پۆژە كە پارىزكاران بەرەو خۋاى

خاوهن به زهیی، به سوارایی وهك نوئنه ر [وهك شانديكي ریز لنگیرا] كۆده كه بنه وه، هه رهوها
ئهو رۆژه كه تاوانباران لئ ده خوړین به رهو دۆزهخ به تینوویتیسی، یان: وهك چۆن په وه
نازه لیک ده بهی بۆ سه ر ئاو ئاویان بدهی، لئیان ده خوړین و پئش خوئانیان ددهین.

له شوئنی دیکه دا بۆ وئنه: له سووره ق (الزمر) دا خوا ی کارزان باسی کۆکردنه وهی هه ر
کام له پارێزکاران و بیروایان دهکات، به لأم بۆ هه ردووکیان وشه ی: (سقی) ی به کارهتیاوه:
﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُرَّارًا ۗ ﴿٧١﴾ ... ﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَىٰ
الْجَنَّةِ زُرَّارًا ۗ ﴿٧٣﴾ ﴾ الزمر، وشه ی (سقی) بۆ هه ردووکیان به کارهاتوه، واته: به ریکران،
به لأم لیره دا (مریم - ۸۵، ۸۶) به دوو تهعبیر و وشه ی جیاواز باسی کۆکردنه وهی، هه ر
کام له پارێزکاران و تاوانباران کراوه.

٤- له م سووره ته دا به ره پرچدانه وهی پآلدانی رۆله بۆ لای خوا ﴿﴾. به به هیزترین شیواز، خراوته پروو،
له زۆر سووره تاندا، خوا ی تاک و پاک بیروکه ی رۆله پآلدانه لای خوا ی، به ره پرچدانه وه، به لأم له م
سووره ته دا - به بۆچوونی بنده - له دوو توئی هه شت (٨) ئایه تا (٨٨ - ٩٥)، به به هیزترین شیواز
ئهو بیروکه به ره پرچ دراوه ته وه، ته مه ش ده قی ئه و ئایه تانه یه:

﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۗ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ﴿٨٨﴾ تَكَادُ السَّمَوَاتُ
بِغَطْرِئِ مِنْهُ وَتَشَقُّ الْأَرْضُ وَنَحَرُ الْجِبَالِ هَذَا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي
لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾
لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾ ﴾ مریم.

ئه م هه شت (٨) ئایه ته كه دوا یی ده یانكه یئیی، به هیزترین به ره پرچده ره وهن بۆ ئه و
بیروکه ئه فسانه ییه و، ته نانه ت ناوازی وشه کانی ش هه ر به هیز و سه خت و پته وه و تامازه
بۆ مه به ست و تئیه رۆکیان ده کهن.

٥- ته نیا له م سووره ته دا، باسی چوونی سه رجه م مروقه کان بۆ لای دۆزهخ کراوه.

به لئ به یئیی سه رنجدانی من له قورئان، ته نیا له م سووره ته دا له هه ردوو ئایه ق: (٧١)
و (٧٢) دا، خوا ﴿﴾ ئه وهی خسته ته پروو كه هه موو مروقه کان دهرینه دۆزهخ و، دوا یی
خوا ی میه ره بان پارێزکاران رزگار دهکات، زانایان له و باره یه وه راجیایان هه یه، كه نایا
خوا ده یانباته سه ر سوئی دۆزهخ، واته: كه ته ماشای بکه ن و بییین، یان ده یانباته ئیو

دۆزەخ، بەلام دوایی دەربازیان دەکات، زانیان هەردوو راپەکانیان هەن، دوایی باسیان دەکەین، ئەمەش دەقی ئەو دوو ئایەتە: ﴿وَإِنْ مَسَّكَ الرَّيْءُ أَوْ وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَيْكِ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ ٧١ ﴿ثُمَّ نَجَّى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًا﴾ ٧٢ ﴿مَرْيَمَ، واتە: هیچ کام لە تێوە نیه مەگەر دەچیتە سووی دۆزەخ، یان: دەچیتە نیو دۆزەخ، ئەمە بریارێکە لەسەر پەروردگارت کە هەردەبێت جێ بەجێ بکەت دوایی ئەوانەی پارێزبان کردو، دەربازیان دەکەین و، لە ستمکارانیش دەگەرێن لەسەر ئەژنۆیان لەپەوپوو لەویدا کەوتوون.

وشەی (واردەها)، (ورود) ئەگەر بە مانای (دخول) بێ، واتە: هەموویان دەچنە دۆزەخ، بەلام مەرج نیه بسووتێزێن، بەلام دەچنە جوغرو بازنە دۆزەخو، تاکو تاوانباران و ستمکاران و خراپەکاران لەویدا بەجێ بهێلێزێن، پارێزکارانیش دەرباز دەکێزێن، تاکو بزنان خوا لەچی دەربازی کردوون، بە هۆی ئیمان و تەقوایانە؟ بەلام ئەگەر (واردەها) بە مانای: (وإن منكم إلا يُشرفُ عليها) یانی: (هیچ کامتان نیه نەچیتە سەر سووی دۆزەخ و نەبیتێ) بێ، واتە: خوا پارێزکاران دەرباز دەکات لەوەی بچنە تێوی، بەلام ستمکاران لەویدا بەجێ دەهێلێزێن.

٦- دابەشکردنی بۆ چەند دەستیک: تیمە ئەم سوورەتە، بە پێی نایۆهەرۆکەکی، بۆ شەش (٦) دەрсан دابەش دەکەین:

دەرسی یەکەم: ئایەتەکانی (١ - ١٥) واتە: پازدە (١٥) ئایەتی سەرەتا، کە بەسەرھاتی زەکەریا و یەحیای کوپی (عَلَيْهِمَا السَّلَام) یان تیدا خراوتەتەر وو، کە هەمان بەسەرھات لە سوورەتی (آل عمران) یاشدا هاتو، بەلام لێرەدا بە وردەکاری زیادترەو بەسکراوە و دابەزینی سوورەتی مەریەمیش پێش (آل عمران) بوو، چونکە سوورەتی (آل عمران) مەدینەییە، هەر بۆیەش ئەو بەسەرھاتانەی کە لە سوورەتە مەککەییەکاندا هاتوون، دوایی خوا پەروردگار، کە لە سوورەتە مەدینەییەکاندا بە پێوستی زانیووە ناماژەیان پێ بکات، بە کورتیی ناماژەی پێکردوون، بۆ وێنە: وەك كَاتِي حَوَىٰ لَه تەفسیری سوورەتی (الأعراف) دا گوتوو مانە: بەسەرھاتی موسا عَلَيْهِ السَّلَام و هاروون عَلَيْهِ السَّلَام لەگەڵ بەنی ئیسرائیل لەلایە کەو، و لە بەرانبەریان دا فیرەهون و دارودەستەکیان، لە سوورەتی (الأعراف) دا بە تەفصیل باسکراو، هەرودەها لە سوورەتەکانی (الشعراء وطه والنمل والقصص) و لە ژمارەیک لە سوورەتە مەککەییەکانی دیکەشدا، بۆیە لە سوورەتی (البقرة) دا، یان لە سوورەتی (النساء) دا، کە خوا عَلَيْهِ السَّلَام ناماژە دەکات بە هەندێ لە رووداوێکی بەسەرھاتی موسا عَلَيْهِ السَّلَام و هاروون، و، هەرودەها لە بەرانبەریاندا: فیرەهون و دارودەستەکی، بە کورتیی ناماژە

به و پروداو به سه‌رهاتانه ده‌کات، چونکه در تیره و ورده‌کاریه کانی نه و به سه‌رهاتانه، پیشتر له سوورته مه‌ککه‌ییه‌کاندا هاتوون.

ددرسی دووهم: نایه‌ته‌کانی (۱۶ - ۴۰) واته: بیست و پینج (۲۵) نایه‌ت ده‌گریته خوئی، که تییان دا: به سه‌رهاتی مه‌ریهم و عیسیای کوپی، سه‌لات و سه‌لامی خوا له‌سه‌ر عیسا بی و خوا له مه‌ریهم پازی بی، خراوته‌پوو، تنجا له سوورته‌ق (آل عمران) یشدا، دیسان باسی به سه‌رهاتی مه‌ریهم و عیسا سه‌لامی خویان لی بی، کراوه، به‌لام نه و ورده‌کاریه‌ی لی‌ردها هاتوه، له سوورته‌ق (آل عمران) دا به و تفصیل و پوونیه نه‌هاتوه، چونکه پیشتر له سوورته‌ق مه‌ریهم‌دا ورده‌کاریه‌کان باسکراون و، به پیوست نه‌زانراوه: له سوورته‌ق (آل عمران) یش دا، که سوورته‌تیکی مه‌دینه‌ییه، هه‌چی له سوورته‌مه‌ککه‌ییه‌کاندا هاتوه، له‌ویشدا دووباره بیته‌وه.

ددرسی سییه‌م: نایه‌ته‌کانی: (۴۱ - ۵۰)، واته ده (۱۰) نایه‌ت ده‌گریته خوئی، که تییان دا به سه‌رهاتی ئیبراهیم و موناقه‌ش‌هی له‌گه‌ل بابی (نازه‌ر) خراوته‌پوو، که له جینی دیکه‌ش دا، بۆ وینه: له سوورته‌ق (الانعام) یشدا، خوا ﷺ له نایه‌تیکدا، باسی مشت و مری نیوان ئیبراهیم و بابی ده‌کات، هه‌روه‌ها له سوورته‌ق (الانبیاء) دا و، له سوورته‌ق (ص) دا، باسی وتوئیژی نیوان ئیبراهیم و بابی و گه‌له‌که‌ی کراوه، به‌لام لی‌ردها ورده‌کاری زیاتر هیه‌ه و، تابه‌تیش کراوه به وتوئیژ و شه‌ره‌قسه‌ی نیوان ئیبراهیم ﷺ و بابی (نازه‌ر).

ددرسی چواره‌م: نایه‌ته‌کانی: (۵۱ - ۶۵) واته: پازده (۱۵) نایه‌ته، له و پازده نایه‌ته‌دا، ناماژه‌یه‌کی کورت کراوه بۆ به سه‌رهاتی مووسا و هاپوون برای (عَلَيْهِمَا السَّلَام)، دوایی ئیسماعیل کوپی ئیبراهیم (عَلَيْهِمَا السَّلَام)، دوایی تیدریس ﷺ، پاشان سه‌ره‌نجامی شوومی لاده‌ران و، سه‌ره‌نجامی سه‌رفرازان‌هی راست‌پرویان، باسکراوه و، کۆتایش هینراوه به باس و خواس و گیرانه‌وه‌ی به سه‌رهاتی نه و پیغه‌مبه‌رانه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، که وه‌ک گۆتمان: کۆی نایه‌ته‌کانی که بۆ گیرانه‌وه، یان ناماژه‌کردن به به سه‌رهاتیان، ته‌رخان‌کراون: (۶۵) نایه‌تن.

ددرسی پینجه‌م: نایه‌ته‌کانی: (۶۶ - ۷۶) واته: یازده (۱۱) نایه‌ت ده‌گریته خوئی، له و یازده نایه‌ته‌دا به‌ریه‌چراندانه‌وه‌ی مروقی کافری نکوولیکه‌ر له قیامت، خراوته‌پوو، پاشان باسی سه‌ره‌نجامی شوومی مامه‌له‌ی دادگه‌رانه‌ی خوا له‌گه‌ل گومرپیان، کراوه، دوایش سه‌ره‌نجامی به‌خته‌وه‌رانه‌ی پی راست‌کرتووان، نه‌وانه هه‌ردووکیان به تیکه‌له‌نکیش خویا په‌روه‌ردگار خستوونیه پروو.

دەرسى شەشەم و كۆتايى: ئايەتەكانى: (۷۷ - ۹۹)، يانى: بىست و دوو (۲۲) ئايەتە، بىست و دوو ئايەتە كۆتايى سوۋرەتى مەپرەم، دەگرتتە خۆى، گە تىيان دا كۆمە ئىك بابەت باسكراون:

۱- سەرەتا باسى بابايەكى بېپروا بە ئايەتەكانى خوا، كراو، كە وئىراى بېپرواى بە ئايەتەكانى خوا، لاف لىدەر و، خۆهە ئكىش بوو بەسەر بەندەكانى خوادا.

۲- دواى باسى ھاوبەش بوۋ خوادانەران بە گشتى و، سەرەنجامى پىر سزاو پىسواىيان و، نامازەبەكى كورتىش بە سەرەنجامى پىر خىر و بەرەكەتى پىرواداران، كراو.

۳- دواى نامازەبەك بە نامانجى نىردرانى قورئان كراو: قورئان بوچى پەوانەكراو و دابەزىتراو؟ نىجا ھەپشەكردن لە بېپرواىيان، كە خواى دادگەر لە پىش ئەواندا، گە ئىك كۆمە ئگەى دىكەى ملھورى فەوتاندوون، بوپە ئەگەر عەقل و ھوشيان ھەبى، دەبى دەرس و پەند لەوانەى پىش خۆيان وەربىگرن.

ئەمە كۆى ئەو شەش دەرسەبە، كە تىمە (۹۸) ئايەتەكەى سوۋرەتى مەپرەممان بەسەردا دابەش كىردوون، بە پىنى نىوھپۆكىيان، بە پىنى بوچوون و تىگەبىشتى بەندە.

✦ دهرسی یه کهم ✦

پیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه مان نایه‌ته کانی: (۱ - ۱۵) ده‌گرتیه خوئی، نهم پازده (۱۵) نایه‌ته به‌سه‌رهاتی زه‌که‌رییایو په‌حیای کوری (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده‌گرنه خوئیان، سه‌ره‌تا خوی به‌رز و مه‌زن باسی زه‌که‌رییا ده‌کات، که به شیوه‌یه‌کی په‌نامه‌کیی و، کپووزانه‌وه‌وه له په‌روه‌ردگاری پاراوه‌ته‌وه و باسی که‌وتنه نیو ته‌مه‌نی پیری خوئی کردوه‌و، باسی هه‌بوونی مه‌ترسیی له خزمه‌کانی کردوه، که نه‌توانن میراته مه‌عنه‌ویه‌که‌ی، که ریاز و به‌نامه‌که‌یه‌تی، پاریزن، بویه داوا ده‌کات: خوا کورپکی چاک و په‌سندی پی به‌خشی، که بیته میراتگری له پرووی نایین و به‌نامه‌و ریاز‌ه‌که‌یه‌وه.

خوای به‌خشه‌ریش ناگاداری ده‌کانه‌وه: که کورپکی به‌ناوی (یحیی) - که پینستر نه‌و ناوه به‌کارنه‌هیتراوه - پی ده‌به‌خشی، واته: خوای کاربه‌جین به‌رله‌پیدا‌بوونی، ناوی لی دهن!

نجا زه‌که‌رییا داوای نیشانه‌یه‌ک ده‌کات که نایا چ کاتیک نه‌و کوره‌یان پیده‌دات؟ (واته: چ کاتیک نه‌و کوره‌ده‌که‌وینته سکی دایکی)، له کاتیکدا که ژنه‌که‌ی نه‌زوک و، خویشی زور پیره؟! خوای کارزانش نیشانه‌یه‌کی بو داده‌نن، که بریتیه له قسه پینه‌کرانی له ماوه‌ی سی شو و پروژان دا، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که ته‌ندروست و سه‌لامه‌ته‌و، هیچ نه‌خویشیه‌کی نیه.

نجا خوای زانا په‌کسه‌ر دینته سه‌ر باسی دواندن په‌حیای کوری، که نه‌وه هه‌مووی ده‌پچرتیه‌وه: که خیزانی زه‌که‌رییا دووگیان ده‌بی به‌یه‌حیا و، نو (۹) مانگ له سکی داده‌بی و دواپی ده‌بی، دواپی مه‌لوتکه ده‌بی، دواپی پیروچکه‌و گه‌وره ده‌بی، خوا لَا تَلْمِزُوا نه‌وه هه‌مووی ده‌پچرتیه‌وه، چونکه جیی مه‌به‌ست نه‌ویه که خوا پارانه‌وه‌و داواپه‌که‌ی زه‌که‌رییای گیراکرد و، په‌حیای کرده میراتگر و جینشینی، بویه په‌کسه‌ر ده‌بی لَا تَلْمِزُوا دینته سه‌ر باسی دواندن په‌حیای کوری و ده‌قه‌رموئ: يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَلْمِزُوْا اٰلَکُمْ صَیِّآتًا مريم، واته: نه‌ی په‌حیا! کتیبی خوا به‌توندیی بگره، دواپی به‌هه‌شت (۸) سیفه‌تیش وه‌سف و پیناسه‌ی په‌حیا ده‌کات.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿كِهِعَص ۱﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ، ذِكْرًا ۲ ﴿۱﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ، نِدَاءً خَفِيًّا ۳ ﴿۲﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَأَشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۴ ﴿۳﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ آمْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۵ ﴿۴﴾ بَرِّئْتُ يَرِيثُ مِنْ عَالٍ يَعْقُوبُ وَأَجْمَلُهُ رَبِّ رَضِيًّا ۶ ﴿۵﴾ بِنَزَكِرَتَا إِنَّا نُنِيرُكَ بِفُلَانٍ أَسْمُهُ، يَحْيَى لَمْ يَجْعَلْ لَهُ، مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۷ ﴿۶﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ آمْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۸ ﴿۷﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْئٍ وَقَدْ خَلَقْتكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ۹ ﴿۸﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ أَتَنَاسَ نَلْتُ لِيَسَالِ سَوِيًّا ۱۰ ﴿۹﴾ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْعِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۱۱ ﴿۱۰﴾ يَنْجِي خِذِ الْكِتَابَ بِعُزْوٍ وَأَيْتَنَّهُ الْكَلِمَ صَيًّا ۱۲ ﴿۱۱﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَرُكُودًا وَكَانَ نَفِيًّا ۱۳ ﴿۱۲﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَارًا عَصِيًّا ۱۴ ﴿۱۳﴾ وَسَلَّمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ۱۵ ﴿۱۴﴾ ﴿۱۵﴾

مانای دهقا و دهقی نایهتکان

((به ناوی خوای به بهزهیی بهخشنده، کاف، ها، یا، عین، صاد، ۱)) نه مه باسی بهزهیی پیدا هاتنهوهی پهروهردگارتیه به زه که ریبا بهندهی خویدا ۲)) کاتیک به بانگ کردنیکی په نهان له پهروهردگاری پراپهوه ۳)) گوتی: پهروهردگار! من تیسکم بیهیز بووهو، سه رم گری سپتیی تیهه بووهو، پیشتریش له پارانیهوم لیت بیمراد نه بووم (وه لامت داومهوه) ۴)) تنجا من له خزم و نیزیکه کانم ترسام له دواي خوومهوه (که نه توانن نایینی تو بهاریزن)، ژنه کهیشم نه زوکه، ده جا له لایهن خوتهوه، جیکه وه به کم پی به خشه ۵)) که میراتگری من و بنه ماله ی به عقوویش بی و، بی شیکریه به بابایه کی په سند ۶)) (خوا فرمووی): نه ی زه که ریبا! تیمه موژدهی (په بدابووی) کوریکت ددهدینی

ناوى بەھىيە و پىشتر ھاوناوى نەبووہ (۷) گوڭ: پەرورەدگارم! چۆن کورم پەيدا دەبن! له حالیکدا ژنەکم نەزۆکە و، خۆیشم له پىرى دا گەیشتوومە نەو پەرى؟ (۸) خوا فەرمووی: بەو شیۆه، نەوہ بۆ من ئاسانەو، پىشتریش تۆ شتیک نەبووی و دروستم کردی (۹) زەکەریا گوڭ: پەرورەدگارم! نیشانەبەکم بۆ دابنئ (نەو کورە، کەى دەکەوئتە سکی دایک؟) خوا فەرمووی: نیشانەکەت ئەوہیە: وئىرای ساغیبت، ماوہى سئ شەوان (وات لئ دئ) خەلک نادوئنی (۱۰) ئیدی زەکەریا له میحرابەوہ بۆ لای خەلکەکەى و دەدەرکەوت، تاماژەى بۆ کردن: کە بەیانیان و تیاران خوا بە پاک بگرن (۱۱) ئەى یەحیا! بە توندی دەست بە کتیبەکەوہ بگرەو، ھەر بە مندالیی حکیمەتەمان پئ دابوو (۱۲) ھەرودھا لەلایەن خۆمانەوہ بەزەى و پەرۆش و پاکى و چاکیمان پئدابوو، پارىزکاریش بوو (۱۳) ھەرودھا لەگەل باب و دایک دا چاکەکاربوو، خۆسەپئ و یاخى نەبوو (۱۴) سەلامىش لئ بئ، پۆژیک کە له دایک بوو، پۆژیک کە دەمرئ و، پۆژیکش کە بە زیندووی ھەلدەستىرتەوہ (۱۵).

ئىكىردنەوہى ھەندىك له وشەگان

(وَهْنُ): (الْوَهْنُ: ضَعْفٌ مِنْ حَيْثُ الْخَلْقِ، أَوِ الْغُلُقِ) واتە: (وَهْنٌ) برىتتە له بىھىزى له پرووى جەستەوہ، يان له پرووى ئاکارو رەوشتەوہ.

(سَكِبًا): (السَّكِبُ وَالسَّكْبُ: يَبَاطُ الشَّعْرِ)، وشەى (شيب) و (مشيب) ھەردووکیان بە مووی سەى دەگوترئ، سەرسەپى بوون.

(سَقِيًّا): (السَّقَاؤَةُ: خِلَافُ السَّعَادَةِ): (سَقِيٌّ يَشْقَى سَقْوَةً وَسَقَاءً، وَقَدْ يُوضَعُ السَّقَاءُ مُوضِعَ التَّعْبِ: سَقِيٌّ فِي كَذَا: أَي تَعَبْتُ)، (سَقَاؤَةٌ) پئجەوانەى (سَعَادَةٌ)، (سَقَاؤَةٌ) بئ مرادى، (سَعَادَةٌ) بەختەوہرى، (سَقِيٌّ يَشْقَى سَقْوَةً وَسَقَاءً) واتە: بيمراد بوو، بيمراد دەبن، بيمراد بوون، جارى واش ھەيە وشەى (سقاء) له جى ماندوو بوون، دادەنرئ دەگوترئ: (سَقِيٌّ فِي كَذَا) واتە: ماندوو بووم.

(عَاقِرًا): (عَقْرَتُهُ: أَصْبَتْ عَقْرَةً أَي: أَضْلَهُ، وَرَجُلٌ عَاقِرٌ وَامْرَأَةٌ عَاقِرٌ: لَا تَلِدُ)، (عَقْرَتُهُ) واتە: له ريشەيىمدا، واتە: له بئکەوہ ھتنام، له بەينم برد، دەگوترئ: (رَجُلٌ عَاقِرٌ وَامْرَأَةٌ عَاقِرٌ) واتە: نەزۆک.

هه‌ندیکیش گوتووایانه: وشه‌ی (عافر) ته‌نیا بۆ ئافرته به‌کارده‌هێنژی، بۆیه پتویست نه‌بووه (ه) ی مینیه‌ی بچیته‌ سه‌ر، بپیته (عافرة)، چونکه (عافر) واته: ئافرته‌ نه‌زۆک، هه‌روه‌ک (حامل) واته: ئافره‌تیک که دوو گیانه، بۆیه پتویست ناکات بلیی: (حاملة)، چونکه ته‌نیا ئافرته سکی په‌یدا ده‌بی و دوو گیان ده‌بی.

(رَضِيًّا): (الرَّضِيُّ: الْمَرْضِيُّ)، وشه‌ی (رضي) هه‌م به مانای په‌سندکراو دئی، (فعليل) ه، به مانای (مفعول)، هه‌روه‌ها (رضي) به مانای (مُحِبُّ) یش دئی، که سیک که په‌روه‌ردگاری خۆی خۆش ده‌وێ و، به مانای (مُطِيع) یش دئی، واته: فه‌رمانبه‌ر.

(سَمِيًّا): (السَّمِيَّ) به مانای هاوتا (النَّظِير) دئی، هه‌روه‌ها به مانای هاوناویش دئی، (السَّمِي) واته: (المُؤَافِقُ عَلَى الْإِسْم) واته: ناوه‌که‌ی له‌گه‌ل ناوه‌که‌ی دا، ده‌گونجی.

(عَتِيًّا): (عَتَا، عَتَا، وَعَتِيًّا: إِسْتَكْبَرَ وَجَاوَزَ الْعَدَّ فَهُوَ عَاتٍ، وَالْجَمْعُ عَتَاةٌ) واته: خۆی به زلگرت و له سنوری تپه‌پراند، (إِسْم فاعل) ده‌که‌ی (عَاتٍ)، (فهو عات) که به (عَتَاة) کۆ ده‌کرته‌وه، (عَتَاة الْمَجْرَمِينَ) واته: نه‌و تاوانبارانه‌ی له سنوور ده‌رچوون، هه‌روه‌ها به (عوت) یش کۆ ده‌کرته‌وه، به‌لام (عَتَا الشَّيْءُ): وێرای خۆ به‌زلگرتن و له سنوور ده‌رچوون به مانای (نته‌ی) ش دئی، (عَتَا الشَّيْءُ: كَبُرَ وَوَلَّى) واته: نه‌و پیره کۆتایی هات، ته‌مه‌نی هه‌بوو، به‌ره‌و فه‌وتان چوو.

(هَيْنًا): (هَانَ الْأَمْرُ فَهُوَ هَيْنٌ: سَهْلٌ) (هَيْنٌ) یانی: (سَهْلٌ) ئاسان، ده‌گوتری: (هَانَ الْأَمْر) واته: کاره‌که ئاسان بوو.

(صَبِيًّا): (الصَّبِيُّ: مَنْ لَمْ يَبْلُغِ الْحُلُمَ، وَرَجُلٌ مُصَبٌّ: ذُو صَبِيَانٍ)، (صَبِي) مندالکی نێرینه‌یه که نه‌گه‌بیته‌ راده‌ی با‌لخ بوون، ده‌گوتری: (رَجُلٌ مُصَبٌّ) واته: پیاویک که مندالی سه‌له‌کوو پێچکه‌ی هه‌بن، کورانیکی هه‌بن که نه‌گه‌بینه‌ نه‌ندازه‌ی با‌لخ بوون، ئنجا وه‌ک چۆن (صَبِي) بۆ نێرینه‌ به‌کارده‌هێنژی، (صَبِيَّة) ش بۆ مینیه‌ به‌کارده‌هێنژی، که (صَبِي) به (صَبِيَان) کۆ ده‌کرته‌وه، به‌لام (صَبِيَّة) به (صَبَايَا) کۆ ده‌کرته‌وه.

(وَحَنَانًا): به مانای سۆزو په‌رۆش دئی، (لَمَّا كَانَ الْعَيْنُ مَتَمُّنًا لِلْإِسْفَاقِ، وَالْإِسْفَاقُ لَا يَنْفَكُ مِنَ الرُّحْمَةِ، غَيْرَ عَنِ الرُّحْمَةِ) به له‌به‌رته‌وه وشه‌ی (حَنِينٌ) په‌رۆش بوون ده‌گرته‌ نێو خۆی و، په‌رۆش بوونیش له به‌زه‌یی جیانا‌ییته‌وه، بۆیه جاری وا هه‌یه به وشه‌ی (حَنَان) ته‌عبیر ده‌کری له په‌حمه‌ت و به‌زه‌یی، ده‌توانین بلیین: (حَنَان) له کوردیدا ده‌بیته: په‌رۆش بوون، به ته‌نگه‌وه بوون، به خه‌مه‌وه بوون.

(جَبَّارًا): واته: خو سه پین، مل به خه لک که چکه ر، (الإجْبَارُ فِي الْأَصْلِ: خَمَلَ الْغَيْرَ عَلَى أَنْ يُجْبَرَ الْأَخْرَ، لَكِنْ تُعْرَفُ فِي الْإِكْرَاهِ الْمُجْبَرُ)، (اجبار) له نه صلدا بریتیه له وهی که تو به کیکی دیکه وا لت بکهی، به رانه ره کهی ناچار بکات، به لام دواپی هه ر بو خودی ناچار کردنه کهش به کارهاتوه، (الجبار في صفة الإنسان، يُقَالُ لِمَنْ يَجْبِرُ نَقِيصَتَهُ، بِإِدْعَاءِ مَنْزِلَةِ مَنْ الْعَالِي لَا يَسْتَحِقُّهَا)، (جبار) که بو مروفا به کار بویتری، به که سیک ده گوتری که هه ست به نوقسانیی و ناته و اوی بکات، دواپی پیکه یه ک و پله یه ک بو خو ی داوا بکات و لاق لت بدات له به رزیی، که شایسته ی نه بی.

(عَصِيًّا): (عَصَى عَصِيًّا وَمَعْصِيَةً فَهُوَ عَاصٍ، وَجَمْعُهُ: عُصَاةٌ، وَهُوَ عَمِيٌّ مُبَالِغَةٌ)، واته: ده گوتری: (عَصَى عَصِيًّا وَمَعْصِيَةً) واته: سه ریچی کرد، سه ریچی کردن، (فَهُوَ عَاصٍ) نه و سه ریچی کاره، کو ی (عَاصٍ)، (عُصَاةٌ) ه، واته: سه ریچی کاران و یاخیان، به لام (عَصِي) زیده رو یی کردنه له (عَاصِي) واته: زور سه ریچی کار و یاخی.

مانای گشتی نایه ته کان

له م سووره ته دا سه ره تا خوا ^{عَصِيًّا} ده ره رموی: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) به ناوی خوا ی به زه یی به خشنده، زور جاری دیکه گوتو مانه: که ده ئی: به ناوی خوا ی به به زه یی و به خشنده، واته: به ناوی خوا ی به زه یی به خشنده، نه م کاره ده ست پنده که ین، یا خود ناوی خوا ی به به زه یی و به خشنده هئان، ده ست پیکی کاره که مه، سه ره تای کاره که مه، نجا نه ویش چهند واتیه ک ده گرتنه خو ی:

۱- نه م کاره بو پازی کردنی خوا ده که م.

۲- نه م کاره به پی شه رع ی خوا ده که م.

۳- به پشتیوانی خوا ^{عَصِيًّا} نه م کاره نه نجام ده ده م.

۴- به ناوی خوا وه ش ده ستی پی ده که م.

پینج (۵) پیت باسکرون: (کاف، ها، یا، عین، صاد) ﴿كَهَيْعَصَ﴾ که هه ر کام له: (کاف، عین، صاد) دریز ده گرتنه وه.

ئەم جوۆره پیتانه له سه‌ره‌تای بیست و نۆ (۲۹) سوورەت، له سوورەتەکانی قورئان داها‌توون، که دووانیان (البقرة وال عمران) مەدینەیین و، ئەوانی دیکە مەککەیین، ئنجا ئەم پتە پچر پچرانە (الحروف المقطعة) بۆیە وایان پێدەگوێرتی، چونکە دەستی وەک خۆیان گۆ (تلفظ) بکرتن، نەک هەمووی بەسەر یە کەو، چونکە یە ک وشە نین، بە لکو هەر کامیکیان پیتیکی سەر بە خۆیە، تێمە له سه‌ره‌تای تەفسیری سوورەتی (یونس) ^(۱) دا، بە درزیی باسی ئەو پیتانەمان کرد، که چەندن و چەند جوۆرن و مەبەست پێیان چیە؟! لەوێ بە تەفصیل باسمان کردووە و لێرە ناگەڕینەووە سەری.

﴿ذِكْرُ مِمَّتِ رَبِّكَ عَبْدُهُ زَكِرَاتًا﴾ زانایانی زمانێ عەڕەبی دەئێن: لێرەدا گوزارە (مبتدا) یە ک قرتبزاوه، سیاق و سەلیقە دەیکە یە ن: (هذا ذكر زحمت ربك)، ئەمە باسی بەزەیی پەروەردگارتە، سەبارەت بە بەندە ی خۆی زە کەریسا، واتە: خوا ﷻ لێم ئایە تانەدا باسی بەرجەستە بوونی بەزەیی و میهرەبانی خۆی بۆ بەندە ی خۆی، زە کەریسا دەخاتە روو، که چۆن بەزەیی پێدا هاتەو و لە گەلی میهرەبان بوو و، کوپێکی چاکی پێدا که یە حیا یە، له کاتیکدا که خۆیشی کەوتبوووە تەمە ئێکی زۆرەو و، هاوسەرە کە ییشی نەزۆک بوو، ﴿إِذْ نَادَى رَبَّهُ يَدَاؤُاَ حَٰوِيًا﴾، کاتیک (زە کەریسا) له پەروەردگاری پارا یەو، بە بانگکردن و پارانەو یە کی پەنهان، یانی: لەبەر خۆ یەو، بە کرۆزانەو وەو لالانەو، ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي﴾، گوێ: پەروەردگارم! من تێسقانم بێ هێز بوو!

ئەگەر تێسقان که له جه‌سته‌ی مروّفا، له هەموو پێکها تەکانی جه‌سته‌ی مروّف، پتەوترە، بێ هێز بێن، مانای وایە ئەندامەکانی دیکە ی، پێشتر بێ هێز بوون.

﴿وَأَسْتَعَلَّ الرَّأْسُ شَيْبًا﴾، سەریشم گری سەپتیی تیبەر بوو، یانی: سەریشم سەپی بوو و مووی سەپی داویتیە سەرم، وەک چۆن ناگرتیک له پووشتیک بەردەبێ، لێرەدا سەپی بوونی موو وەکان، چوینراو بە ناگرتیکەو و سەریش چوینراو بە پوووش و پەلاشیکەو، که ناگری تیبەر دەبێ، چۆن بە زوویی هەمووی دەگرتەو.

﴿وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًا﴾، پەروەردگارم! له رابردووشدا له پارانەو و م دا له تو، بێ مراد نەبووم، واتە: هەر جارێ له تو پارا یەو، بە دەستی پەروە بەرپێت کردووم، تێستاش لێم پارانەو یەدا که بەرانبەرت دەیکەم و ئاراستە ی تو ی دەکەم لێم داوایە شەم دا، بێمراد مەکەو پارانەو کەم گیرا بکە.

(۱) هەروەها له سه‌ره‌تای تەفسیرکردنی سوورەتی (البقرة) ش دا قسەمان لەبارە یانەووە کردو.

ثنجا پاساوی پارانه وه که ی ده خاته پروو: ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي﴾، من له نزیکه کانم له دواي خوّم ترسام، بیگومان له وه ترساوه که نه توانم به رنامه و ریپازه که ی بیاریزن، میراته مه عنه ویه که ی بیاریزن ﴿وَكَانَتْ أَمْرًا نِي عَاقِرًا﴾، له حالیک دا که ژنه که شم نه زوکه، ﴿فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا﴾، ده جا له لایه ن خوته وه سه ره پشترتارنک، جیکره وه ی کم پی بیه خشه، ﴿بِرَبِّي وَرَبِّتِ مِنْ آئِلِ يَعْقُوبَ﴾، تاکو میرات له منیش و، له بنه ماله ی به عقوبیش بگری ﴿وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا﴾، نه ی په روه ردگارم! واشی لن بکه کوریک ی په سند و چاک بن.

خوا ﴿يَا﴾ یه کسر دهیدونن: ﴿بَرَكَرْنَا إِنَّا نَبِئُكَ بِغَلْمِ أَسْمُهُ يَحْيَى﴾، نه ی زه که ریا! تیمه دلخوشت ده که یمن، موژده ت پیده ده یمن به کوریک که ناوی به حیایه، خوا ناوه که شی بو داناوه، یانی: ناوی لینیمن به حیایه ﴿لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا﴾، پشتر هاوتامان بو دانه ناوه، یاخود هاوناومان بو دانه ناوه، واته: که سی دیکه نه بووه ناوی به حیایه بن، یاخود: نه و تایه تمه ندیانیه ی به به حیایه ده درزن، له پیش ویدا به که س نه دراون.

که واته: هاوتای نه بووه، به و واتایه نا، که هیچ که س نه که یشتوته وی! پیغه مبه رانی خوا ﴿عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام﴾ هه موویان پایه به رزن، به لام به ته نکید هه کام له: نووح و ئیپراهیم و مووسا، له به حیایه پایه به رزتر بوون، به لام واته: نه و تایه تمه ندیانیه ی به حیایه هیوون، له پیش ویدا به که س نه دراون، که ناوا له دایکینکی نه زوک و بابینکی پسر پهیدا بن و، پاشان خوا ناوه که شی بو دیاری بکات.

﴿قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غَلْمٌ﴾، زه که ریا گوئ: په روه ردگارم! چوون کورم بو پهیدا ده بن؟

﴿وَكَانَتْ أَمْرًا نِي عَاقِرًا﴾، له حالیکدا که ژنه که م نه زوکه، مندالی هه نه بووه، ﴿وَقَدْ بَلَغْتَ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا﴾، خویشم له پیره تیدا، که یشتومه راددیه که که جهستم و شکوه لانه، یاخود: که یشتومه لووتکه له تمه ن و پیره تیدا، ﴿قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ﴾، (خوا وه لامی دایه وه) فهرمووی: هه به و شیوه یه، په روه ردگارم فهرموویه ق: ﴿هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ﴾، نه وه، کاری وا له سه ر من ناسانه، بو من ناسانه، ﴿وَقَدْ خَلَقْتَنِي مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُنْ شَيْئًا﴾، تو شم دروست کرد و هیچ شتیک نه بووی، یانی: تو شم له نه بوو هتیا یه دی، به هه مان شیوه: به حیاش به تو دهبه خشم.

﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً﴾، گوئ: په روه ردگارم! نیشانه یه کم بو دابن، نیشانه یه که به هویه وه برانم: دایکی که ی پنی دووگیان ده بن؟ ﴿قَالَ آيَاتُكَ إِلَّا تُكَلِّمُ النَّاسَ﴾

ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿۹﴾ (خوا) فهمووی: نشانانه کهت نه‌وه‌یه که له حالیکدا که ته‌ندروست و ساغی و هیچ نه‌خوشییت نیه، سن شه‌وان قسه له‌گه‌ل خه‌لکی دا‌ناکه‌ی، بو‌ت نا‌کرئی سن شه‌وان خه‌لک بدوینی.

هه‌لبه‌ته له سووره‌ق (آل عمران) دا باسی سن رۆزان (ثلاثة ایام) ده‌کات، که‌واته: سن شه‌و و سن رۆزان خه‌لکت بو‌ نا‌دوینئی، بی‌ نه‌وه‌ی نه‌خوشی و نو‌قسانیی له جه‌سته‌ت په‌یدا بووین، به‌لکو خوا زمانت ده‌گرئی و ده‌بن به‌ ناماژه قسه له‌گه‌ل خه‌لکی دا بکه‌ی، ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ﴾، تنجا دوا‌ی نه‌وه‌ی خوا موژده‌که‌ی پیندا و نشانانه و کاته‌که‌ی بو‌ دیاریک‌رد: له میحرابه‌وه چۆ دهر بو‌ لای خه‌لکه‌که‌ی، ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ﴾، ناماژه‌ی بو‌ کردن، وادیاره به‌ ده‌ست ناماژه‌ی بو‌ کرد بن.

﴿إِن سَأَلْتَهُنَّ بَشِيرًا أَوْ نَذِيرًا﴾، (ناماژه‌که‌ی نه‌وه بوو) که به‌یانیان و تیواران په‌روه‌ردگار‌تان به‌ پاک بگرن (که خوا ﴿فَلَا﴾ هیچ شتیکی له‌به‌ر عاسی نابی و، هه‌ر شتیکی بیه‌وئی ده‌یکات، نه‌وه‌تا له کاتیکدا که من خیزانم نه‌زۆکه‌و، بو‌ خوشم پیربوومه‌و، که‌وتوومه ته‌مه‌نه‌وه، که‌چی کو‌ریک‌مان پین‌ده‌بخشن، خوا به‌ پاک بگرن، له‌وه که نه‌توانی هه‌رچی بیه‌وئی نه‌نجامی بدات).

تنجا یه‌کسه‌ر نه‌وه هه‌مووی ده‌پینچینه‌وه که یه‌حیا ده‌که‌وینته سکی دایکی و نو (۹) مانگ و رۆژ، وه‌ک له کوره‌واریدا ده‌لین، دوا‌یی دایکی یه‌حیا‌ی ده‌بن و، مه‌لو‌تکه ده‌بن و گه‌وره ده‌بن، نه‌وه هه‌مووی ده‌پینچینه‌وه و یه‌کسه‌ر ده‌فه‌رموئی: ﴿بَيِّنَاتٍ خُذِ الْعِلْمَ بِقَوْمٍ﴾، ته‌ی یه‌حیا! کنبه‌که به‌هیز و به‌ توندیی بگره، واته: (ته‌ورات) یان: نه‌و به‌رنامه‌یه‌ی خوا که پینت ده‌دات، یان پینداوی ﴿وَأَيَّتُهُ لَكُمْ صَبِيًّا﴾، هه‌ر مندال بوو، جاری نابالغ بوو، تیمه حکمه‌ت و لیزانیمان پین به‌خشیبوو، ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا﴾، هه‌روه‌ها له‌لایه‌ن خو‌مانه‌وه: خه‌سله‌ق سو‌ز و په‌رۆشمان بو‌ی ره‌خساند بوو، ﴿وَرُكُوءًا﴾، هه‌روه‌ها له‌لایه‌ن خو‌مانه‌وه، پاکیمان بو‌ ره‌خساند بوو، ﴿وَكَانَ نَفِيًّا﴾، هه‌روه‌ها پارێزکاریش بوو، ﴿وَبَرًّا بَوْلِدِي﴾، دیسان له‌گه‌ل باب و دایکی‌شی دا زۆر چاکه‌کار بوو، ﴿وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾، خو‌سه‌پین و یاخیی و سه‌رپینجکاریش نه‌بوو. ﴿وَسَلَّمَ عَلَيْهِ﴾، سه‌لامی لی‌ بن، ناشتی و سه‌لامه‌تی له‌سه‌ر بن، ﴿يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾، نه‌و رۆژه‌ی که له دایک بوو و، نه‌و رۆژه‌ی که ده‌مرئی و، نه‌و رۆژه‌ش که به‌ زیندوویی هه‌لده‌ستیرته‌وه.

نهمه هه‌شت نو، خه‌سله‌ق به‌رز و په‌سند، که خوا ﴿فَلَا﴾ له یه‌حیادا باسیان ده‌کات.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له یه کهم:

له و پینج بیته: (کاف، ها، یا، عین، صاد):

﴿كَهَيْصَ﴾، پینستر گومان: ئەم پیتانه، به پیته پچر پچره کان (الحروف المقطعة) ناسراون و، له پیش بیست و نو (۲۹) سووره تی قورئانه وه هاتوون، نجا هه یانه پیتیکه و، هه یانه دووانه و، هه یانه سیه و، هه یانه چواره و زۆرتریان که به یه که وه هاتوون پینج پیتن، نه ویش لیره یه: (کاف، ها، یا، عین، صاد)، له سه ره تایی سووره تی (الشوری) شدا، پینج (۵) پیت هاتوون: (حا، میم، عین، سین، قاف)، به لام له ویدا کراون به دوو تابهت، تیمه - وه ک پینستر گومان: - له سه ره تایی ته فیسری سووره تی (یونس) دا به دریزی له و باره وه قسه مان کردو، بویه لیره به و تامازه کورته واژدینن.

مهسه له ی دووه م:

خوا ^{تک} باسی به زهیی پنداهاتنه وهی خۆی ده کات به بنده ی خۆی، زه که ریاده کاتیک به بانگ کردتیک پنهان له پهروه ردگاری ده پارته وه و، باسی بهتزیبونی تیسکی و گری سپی تیه ربوونی سه ری، ده کات و، نه وه که پینستریش له لی پاران هه ویدا بيمراد نه بووه و، پاساوی نه وه ش که خوا کورنکی چاک پنی بدات، ده خاته پوو: که ترسی هه یه له خزمه کان: له دوا ی خۆی میراته مه عنه و بیه که ی، که نایین و ریبازی خوا به، نه یاریزن، نجا باسی نه زۆکیی ژنه که یشی ده کات، بویه داوا له خوا ده کات: له لایه ن خۆیه وه به شیوه یه کی تابهت، کورنکی جیگره وه و مشوورخۆری پنی بهه خشن، که میراتی خۆی و بنه ماله ی به عقووب بگری و بیاریزی و داواشی لی ده کات که کورنکی چاک و په سند بی:

خوا ده فه رموی: ﴿ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢١﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ بِدَاءِ خَفِيئَةٍ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاسْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٢٣﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٢٤﴾ رَبُّنِي وَرَبُّ مِنْ آيَاتِكَ يَعْزُوبٌ وَأَجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٢٥﴾﴾

شیکردنه‌وهی ئەو ئایه‌تانه، له ده برگه‌دا:

۱- ﴿ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا﴾، شاره‌زایانی زمانی عه‌به‌ی ده‌لێن: (ذکر: خَبْرٌ مَبْتَدَأٌ محذوف)، ده‌شگونجێ بلێین: (ذکر): (مبتدا) یه‌و (خبر)ه‌که‌ی قرتێزراوه،

۱- حاله‌ق یه‌که‌میان: (هَذَا ذِكْرٌ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا)، واته: ئەمه باسی به‌زه‌یی نواندنی په‌روه‌ردگارت، له‌گه‌ل زه‌که‌ریادا.

۲- حاله‌ق دووه‌میان: (ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا)، (هَذَا بَيَانُهُ) واته: باسی به‌زه‌یی هاتنه‌وه‌ی په‌روه‌ردگارت به‌بهنده‌ی خۆی زه‌که‌ریادا، ئەمه باس و خواسه‌که‌یه‌تی.

چونکه‌ خوا ﷻ ئەو شتانه‌ی که‌ به‌عقل و سه‌لیقه‌ ده‌زانرێن، له‌ فه‌رمایشتی خۆیدا نه‌یه‌تاون.

۲- ﴿إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا﴾، کاتێک که‌ له‌ په‌روه‌ردگاری پارایه‌وه، بانگی په‌روه‌ردگاری کرد به‌ بانگکردن و پاراناوه‌یه‌کی په‌نهان.

(إذ) (ظرف)ی (رحمة)ه، واته: به‌زه‌یی هاتنه‌وه‌ی په‌روه‌ردگارت به‌ودا کاتێک بوو که‌ بانگی په‌روه‌ردگاری کرد، به‌ شیوه‌یه‌کی په‌نهان، ئنجا ئایا چی گوت، که‌ له‌ په‌روه‌ردگاری پارایه‌وه؟

۳- ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي﴾، گوێ: په‌روه‌ردگارم! من تیسکم تیدا بیهێز بووه.

وشه‌ی (العظم) که‌ (أل)ی ناساندنی له‌ سه‌ره، مه‌به‌ست جینسی تیسقانه: (العظم: مُعْرَفٌ تعريف الجنس الدال على غُصُوم العظام)، یانی: کوێ تیسقانم تیدا بیهێز بووه، تیکرایی په‌یکه‌ری تیسکی.

۴- ﴿وَأَسْتَعَلَّ الرَّأْسُ سَيْبًا﴾، هه‌روه‌ها سه‌ریشم سه‌ی بووه، به‌لام خوا ﷻ به‌ ته‌عبیرتک هیناوه‌یتی، که‌ هه‌ر شایسته‌ی په‌وانبێژی قورئانه: (شُبُه الشَّيْبُ بالنَّارِ، وَسَوَاءُ الشَّعْرِ بِالْحَمِيشِ اليَابِسِ)، مووی سه‌ی له‌ سه‌ردا چوێزراوه به‌ ناگره‌وه و مووه‌ په‌شه‌کانی سه‌ریش، چوێزاون به‌ پوووشی وشکه‌وه، تنجا پوووشی وشک، که‌ ناگری تیبه‌رده‌بێ، زۆری پێ ناچێ هه‌مووی داده‌گرێ و، تیکرایی ده‌گریته‌وه، واته: من گری ناگری سه‌ی به‌ربۆته‌ پوووشی سه‌ری په‌شم.

۵- ﴿وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا﴾، بیشترش له پارانوهوم دا له تَوَّ، بيمراد نه بووم (الشَّقِيُّ: هُوَ الَّذِي أَصَابَتْهُ الشَّقْوَةُ، وَمِمَّ ضِدُّ الشُّعَادَةِ، أَي: الْعِزْمَانِ مِنَ الْمَأْمُولِ، وَعَلَّالُ السَّعْيِ)، (شقي) که سیکه شه قاووتی تووش بوو بی، (شقوة) که پیچه وانهی به خسته ورییه، واته: بيمرادیی و بی تا کامیی، که لیره دا مه بهست پیی بیبه شبوونه له و شته ی که به هیوایه تی، ههروه ها بریتیه له پهنج به زا به چوون.

واته: پهروه ردگارم! هه ر کاتئ له تَوَّ پارامه وه، به دهستی خالیی به ریت نه کردوومه وه، تیتستاش چونت عاددهت پیداووم، چونت راهیتاوم، هه ر به و جوړه مامه له م که گه لدا بکه! زه که ریبا ویستووپیته: که رهم و میهره بانیی خویا پهروه ردگار که بیشتر له گه لیدا نواندووپیته، بیکاته پاساوی شه وه، که تیتستاش هه روا له تَوَّ چاوهر پی ده کر پی، هه روا بو تَوَّ شایسته یه، وه ک چوون له رابردوودا بيمرادو و بی تا کامت نه کردووم، تیتستاش بی هیوام نه که ی و شه پارانوهیهم گیرا بکه ی.

که به دلنیایی هه رواش بووه.

۶- ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي﴾، من مه ترسیی خزمه نیزیکه کافی دوا ی خوم هه به، (مَوَالِي) ای (أَقْرَبِي) (المَوَالِي: الْعَصْبَةُ، وَأَقْرَبُ الْقَرَابَةِ، وَالْمَوَالِي جَمْعُ مَوْلٍ، (مولى) واته: نیزیک، (مَوَالِي) واته: نیزیکان، که خزمانی پشتی، یا خود نیزیکترینی خزمان، واته: شه و خزمانه م که زور لیم نیزیکن، مه ترسیم لیمان هه بوو، مه ترسیی چی؟ دوا یی بو مان دهرده که وی، که مه بهست لی مه ترسیی: زا به بوونی ریتاز و بهرنامه که ی و، میراته مه عنه و بیه که ی بووه.

۷- ﴿وَكَأَنِّي أَمْرَأَتِي عَاقِرًا﴾، له حالیک دا که ژنه که شم نه زو که، ده لن: (العَاقِرُ: الْأُنْثَى الَّتِي لَا تَلِدُ)، شه و مینه ی که مندالیی ناب، پیی ده گو تر پی: (عَاقِرٌ).

(وای) (وکانت ...) یش (واو العالیة) یانی: شه و داواکاریه شم له حالیک دایه که ژنه که م نه زو که.

۸- ﴿فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا﴾، ده جا له لایه ن خوته وه (به شیوه یه کی تابه ت) جیگره وه یه ک، مشوور خوریکم پی بیبه خشه.

که مه بهستی پیی کو ریک بووه مشوور خور بی له دوا ی و پاریزه ری میراته مه عنه و بیه که ی بی، که دغه رموی: (فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ) له لایه ن خوته وه، بیکومان هه موو شتیک هه ر له لایه ن خواو یه و به س خوا به دیته نره، به لام یانی: به شیتوه یه کی

تایبہت کہ تہنیا بہ توّ دہ کرئی، ئەو کوپہم پی بہ خشہ، کہ بیئہ سہرہ پشترتیار و مشوورخوّر لہ دوا ی من.

(۹) - ﴿بِرِثِي وَرِثٍ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾، میرات لہ من بگری و میرات لہ بنہ مالہ ی یعقوب ویش بگری، ئەمہ بہ مجوڑہش خو تراوہ تہوہ: ﴿بِرِثِي وَرِثٍ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾ واتہ: بہ (جزم)، (آل یعقوب) مہ بہست پی خە لکە تایبہ تیبہ کہ ی بہ نی تیسرا ئیلن، بنہ مالہ ی یعقوب، مہ بہست لہ میراتہ کہش میراتی مہ عنہ ویبہ، ئەک مال و سامانی ماددی.

(۱۰) - ﴿وَأَجَعَلَهُ رَبِّ رِضِيًّا﴾، ئە ی پەرورەدگارم! واشی لئ بکہ، پەسند بئ، پەسند کراو بئ، یانی: وا ئەب جیبی پە شیمانیا بیت و، لەسەری قەرزدار بیمەوہ.

لیرہ کہ دەفەر موئی: ﴿بِرِثِي وَرِثٍ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾، وەک ئەو ئایەتە ی سوو پەتی (النمل) وایہ کہ دەفەر موئی: ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمَنُ دَاوُدَ﴾ (النمل، واتہ: سولہ یمان میراتی لہ داوود گرت، کہ بە تەنکید مہ بہست پی میراتی پیغە مہراییە ی و مہ عنہ ویبہ.

با لیرەدا قسە بەکی (ابن کثیر) بئین، لہ تەفسیرە کہ ی خو ی کہ کورت کراوہ تەوہ بە ناوی: (المصباح المنیر فی تہذیب تفسیر ابن کثیر) (۱) دەلتن: ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَأَى ي﴾:

۱- أَرَادَ بِالْمَوَالِيَ الْعَصَبَةَ، وَجِهَ خَوْفِهِ أَنَّهُ خَشِيَ أَنْ يَتَضَرَّفُوا مِنْ بَعْدِهِ فِي النَّاسِ تَضَرُّفًا سَيِّئًا، فَسَأَلَ اللَّهَ وَوَلَدًا، يَكُونُ نَبِيًّا مِنْ بَعْدِهِ، لِيَسْؤَسَهُمْ بِنُبُوَّتِهِ وَمَا يُوحَى إِلَيْهِ، فَأَجِيبَ فِي ذَلِكَ، لَا أَنَّهُ خَشِيَ مِنْ وَرَائِهِمْ لَهُ، مَالَهُ، فَإِنَّ النَّبِيَّ أَكْثَرُ مَنْزِلَةً وَأَجَلُ قَدْرًا مِنْ أَنْ يُشْفِقَ عَلَى مَالِهِ إِلَى مَا هَذَا حُدُّهُ، أَنْ يَأْتَفَ مِنْ وَرَائِهِ عَصَبَاتِهِ لَهُ، وَيَسْأَلُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَوَلَدٌ، فَيَعُوْزَ مِيرَاثَهُ دُونَهُ دُونَهُمْ.

الثانی: أَنَّهُ لَمْ يُدَكِّرْ أَنَّهُ كَانَ ذَا مَالٍ، بَلْ كَانَ نَجَارًا يَأْكُلُ مِنْ كَسْبِ يَدَيْهِ، وَمِمَّنْ هَذَا لَا يَجْمَعُ مَالًا وَلَا سِيَّمَا الْأَنْبِيَاءَ، عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، فَإِنَّهُمْ كَانُوا أَزْهَدَ شَيْءٍ فِي الدُّنْيَا.

الثالث: أَنَّهُ قَدْ تَبَتَّ فِي الصَّحِيحَيْنِ مِنْ غَيْرِ وَجِهٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا نُورُثُ، مَا تَرَكْنَا لَهُوَ صَدَقَةٌ» (۲) وَفِي رِوَايَةٍ عِنْدَ التِّرْمِذِيِّ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ: «نَحْنُ مَعْشَرُ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورُثُ» وَعَلَى هَذَا فَتَفَعَّلَ حَمَلُ قَوْلِهِ: ﴿فَهَبَ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا﴾ (۳) عَلَى مِيرَاثِ النَّبُوَّةِ.

(۱) ص ۸۱۸

(۲) جاء من حديث عائشة، وأبي بكر الصديق، وعمر بن الخطاب، وطلحة، وعثمان بن عفان، والزبير بن العوام أما حديث عائشة فرواه البخاري: (۶۷۳۰) ومسلم برقم (۱۷۵۸). وأما حديث أبو بكر فرواه البخاري برقم (۳۷/۱) ومسلم برقم (۱۷۵۹). وأما حديث عمر بن الخطاب وعثمان وطلحة والزبير، فرواه البخاري برقم (۳۰۹۴، ۶۷۲۸، ۷۳۰۵) ومسلم برقم (۱۷۵۷).

واتە: کہ دەفەرموئى: ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي﴾، من له خزمه نیزیکه کانم له دواى خۆمهوه ترسام، دەلتى: مەبەست له (موالى) خزمه کانی پشتیبه تی (دواى سى (۳) بەلگه دینیته وه له سەر تهوه که ترسه کهى له زایه بوونى میراته مه عنه ویه کهى بووه، نهك مال و سامان:

بەلگه ی به کهم: هۆى ترسه کهشى تهوه بووه، که له دواى خۆى خزمه کانی به شیهه یه کی خراب مامه له له گه ل خه لکدا بکهن، بۆیه داواى کردوه که خوا کورنیکى پى به خشى پیغه مبه بر بى، تاکو به و پیغه مبه رایه تیه و، به وه ی که خوا بۆى سروش ده کات، سه ره رشتی خه لک بکات، ئنجا وه لامى ته وه شی دراوه ته وه و ته وه ی بۆ جیهه جینکراوه، نهك له وه ترسا بى که مال و سامانه که ی لى به میرات بگرن، چونکه پیغه مبه ر ﷺ پله ی له وه مه زنه ره و، پینگه ی له وه گه وره تره، که هینده ترسی مال و سامانه که ی هه بن، داوا یه کی به وجۆره له خوا بکات، کورنیکى په یدا بى و مال و سامانه که ی به میرات بگرئ و، له وه بترسى که خزمه نیزیکه کانی مال و سامانه که ی به میرات بگرن! ئنجا داوا بکات: خوا کورنیکى پیدات، بۆ ته وه ی مال و سامانه که ی هه مووی هى کوپه که ی بى و، به شی خزمه کانی لى نه دات (ئه وه شایسته ی پیغه مبه ریک نه، قسه که شی زۆر جوانه).

بەلگه ی دووه م: له سه ره ته وه که مه به ست لیره دا میراتی مه عنه ویه، ته وه یه که باس نه کراوه: زه که ریا مال و سامانی بووبى، به لکو (وهك دواى باسى ده که یین) زه که ریا دارتاش بووه و، له به ره هه مى ده ستى خۆى خوار دوویه تی و بابای ئاواش سه روته و سامانی بۆ وه سه ره ریه ک نانرئ.

بەلگه ی سێهه م: له هه ردووک (صحيح البخاري وصحيح مسلم) دا هاتوه، که پیغه مبه ر ﷺ فه رموو یه تی: ﴿لَا نُؤْتُهُ، مَا تَرَكْنَا فَهُوَ صَدَقَةٌ﴾ واته: تیمه میراتمان لى ناگیرئ، هه رچی به جیى ده هتاین سه ده قه یه (به خشینه بۆ هه موو خه لک) هه رو هه رایوه تیک له ریه کی راسته وه له (سنن الترمذی) دا هاتوه: ﴿نَحْنُ مَعْشَرُ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُؤْتُهُ﴾ واته: تیمه ی کومه لى پیغه مبه ران میراتمان (میراتی ماددییمان و مال و سامانمان) لى ناگیرئ.

که واته: پئویسته ته وه که ده فەرموئى: ﴿فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۝ بَرُّنِي وَوَرِثْ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾، بگوترئ: تابه ته به میراتی مه عنه ویه و پیغه مبه رایه تیه وه و، هه یچ په یوه ندیى به مال و سامانه وه نه.

زەكەرىيى باىى يەحيا، لە زەكەرىيى كۆرى بەرخيا جيايە

زەكەرىيىيەك لە پەيمانى كۆندا ھاتو، بە ناوى: (زەكەرىيى كۆرى بەرخيا) كە لە سەدەى شەشەمى پىش زايىندا بوو، خاوەنى يەككە لەو سىقرانەى كە لە پەيمانى كۆندا ھاتوون.

كەواتە: ئەو زەكەرىيىيەى كە لە قورئاندا باسى كىردو، زەكەرىيى دووھەمە و ئەوھە مېردى پوورى مەريەمە و، كىيىشى بە ناوھە نىھ لە پەيمانى كۆندا، تىمە دواتر باسى ژيانى زەكەرىيا و رەچەلەكى و بارى كەسئىتى و خىزانىشى دەكەين.

ئىعجازىكى زانستى لەم پىنج ئايەتەدا:

بە پىرزان!

ئەم پىنج شتە:

۱- لاوازى تىسك، ۲- سەرسى بوون، ۳- ترسان، ۴- پىرى زۇر، ۵- وەچە نەخستەوھ.

كە زەكەرىيا ﷺ لە پارانەوھەكەى دا باسىان دەكات لە ئايەتەكانى (۲ - ۸) دا، برىتىين لە پاىەكانى پەيوەندىيەكى ھۆرمۆنىيەكى يەكدى تەواوكەر.

پزىشكەكان ئەلئىن:

۱)- لە ئەنجامى كەوتتە تەمەن دا، دوو شت پروودەدەن:

أ)- كەلەكەبوونى نوقسانىيە لە ماددەى بۇ ماوھىيە دا، كە ترشەلۆكە نىوھكەيەكان (الأحماض النووية)، كە ھىماى (DNA) ى بۇ بەكارھىتراو، لە نىوكى خانەدا، ئەوانە نوقسىيانىيان تىادا پەيداەبى و ئەوھش دەبىتتە ھۆى بى تىواناىيە خانەكان لە دروستكىردنى پىرۆتىنى ساغ و بى عەيدا.

ب)- رەگە بەرەللايەكان (الجدور الحرة RADICALS FREE)، كە چەند ماددەيەكى ژەھراووين بۇ لەش و، لە ئەنجامى زىندە چالاكەيەكان دا پەيداەبىن، بەرپىرسن لەو زىنانانەى كە لە خانەكاندا پروودەدەن و، دەبنە ھۆى پىرى و پەقبوونى دىوارى خۆئىبەرەكان، بە ھۆى نىشتى چەورىە لە ژىر نىو پۇش دىوارەكاندا، كە ئەوئىش دەبىتتە ھۆى كەمبى گەيشتى خۇراك و ئۆكسىجن بە خانە و شانە جىاوازەكانى جەستە، بە تايەت مېشك كە دەبىتتە ھۆى پووكانەوھى بە ھىواشى.

۲)- لە ئەنجامى پىرىشدا، تىسكە كان لاواز دەبن، بە ھۆى نوقسانىيە كى بەرچاۋ لە برى ماددى تىسكى (المادة العظمية)، كە لە داۋى (۴۰) سالىيەۋە دەست پىندەكات، ئنجا لاوازبۇنى تىسك لە پىرى دا، بە ھۆى كەمبۇنەۋەى چالاكى خانە بىئاتنەرەكانى تىسكە (OSTEOBLASTS)، ھەرۋەھا كەمىي ڧىتامىن (D) كە لە ئەنجامى ئەۋەشدا مۇزىنى كانزاي كالىسىۋم لە رىخۇلەكانەۋە كەم دەكانەۋە، لە خۇندا كەم دەبى، ۋە سەرەنجام ھۆرمۇنى پارائاڧۆرىد) لە رۇزىنى ھاۋرپى دەپرەقىيەۋە زىاد دەبى، ۋە ھۆرمۇنەش دەبىتە ھۆى زىادبۇنى تىكشكان ۋە كەمبۇنەۋەى ماددى تىسكى، ھەرۋەھا بە ھۆى پىرىيەۋە ھۆرمۇنى نىرىنە: تىستۇستىرۇن (TESTOSTERONE) كەم دەبى، كە ھۆكارى چالاكى خانە بىئاتنەرەكانى تىسكە ۋە، پىنچەۋانەى ھۆرمۇنى كۇرتىزۇن (CORTISONE).

۳)- ھەرۋەھا دلەراۋكەۋ ترسانى بەردەۋام، حالەتتىكى ھەژان دروست دەكات ۋە، چەندان گۇرانكارى دروست دەكات، كە يەككىيان برىتتە لە رۇاندنى ھۆرمۇنى كۇرتىزۇن لە كۇرە رۇزىنى سەر گورچىلەكانەۋە، ئەمىش ھۆكارى راستەۋخۇى لاوازى تىسك ۋە پىرىۋنە! ھەرۋەھا زىاد بۇنى ھۆرمۇنى: (ئەدرىنالىن) كە ماىەى بەرزبۇنەۋەى (كۇلىسترۇل)، لە خۇندا ۋە، سەرەنجام رەقبۇنى خۇننەبەرەكان.

۴)- ئنجا ھەتا مۇرۇڧ بە تەمەندا بچى، قۇى سەرى سى تر دەبى، چۇنكە چالاكى خانە رەنككەرەكان لە ژۇر كۇنترۇلى ھۆرمۇننىكى تابەت دابە، كە كۇرە رۇزىنى ژۇر مىشك دەرى دەدات، بە ھۆرمۇنى چالاككەرى خانە رەنككەرەكان (MSH) ناسراۋە ۋە، بە بەرەۋ پىشچۇۋنى تەمەنىش، ھۆرمۇنى (MSH) كەم دەكات ۋە، ئەمىش دەبىتە ھۆى كەمبۇنى ژمارەى خانە رەنككەرەكانى پىتت.

۵)- پاشان لە دەرەنجامى ئەۋ ھۆكارانەدا، تۋاناي ۋەچەخستتەۋە (نسل) لە پىاۋدا كەم دەبى، چۇنكە بەھىزى ۋەچەخستتەۋە لە پىاۋدا، لە رۋوى بايۇلۇجىيەۋە لە دروستكردى تۇۋ (سپىرم)، لە گۇنەكاندا خۇى دەبىننەۋە، ئەۋىش بە ھۆى ھەلسانى خانەكانى (لايدىگ) بە رۇاندنى ھۆرمۇنى نىرىنە (تىستۇستىرۇن)، كە كار دەكاتە سەر گەشەكردى خانە سىپىرمىيەكان، ئەۋىش بە كارىگەرى پۇ سەر چەند خانەبەكى نىۋپۇشى لۋولە سىپىرمىيەكان، كە پىئان دەگوتى: خانەكانى سىرتۇلىيى (CELLS SERTOLI)، كە رۇلىكى سەرەكىي لە پىنگەياندىنى سىپىرمەكان دا ھەبە، لە ھەمان كات دا خانەكانى سىرتۇلىيى پىۋىستىيان بە ھۆرمۇننىكى دىكە ھەبە، بۇ چالاك بۇۋنەكان كە لە ژۇر مىشكە رۇنەۋە دەردەدرى، راستەۋخۇ بۇ لۋولەكانى گون، ئەۋىش ھۆرمۇنى چالاككەرى رۇنەكانى زاۋزىيە (FSH)، ھەرۋەھا ژۇر مىشكە رۇزىن، ھۆرمۇننىكى دىكە دەپۇزى كە كارىگەرى بۇ سەر خانەكانى

(لايدىگ) ھەيەو، ھانىيان دەدات بۇ دروستکردى (تېستۆستېرۆن)، ئەو ھۆرمۆنەش پەمزە كېمىيەكەي، بىرىتە لە (LH).

لە مەوہ كە رابىرد بۆمان دەردە كەوئى: كە ئەو پىنچ شتەي زە كەرىيا التيلا باسيان دەكات: كەوتنە تەمەنى پىرىي، سەرسەپى بوون، ئىسك بېھىز بوون، پاشان ترسانى لە خزمە كانى، دوای ئەوہى كەوتۆتە تەمەنەوہ، سەرەنجام: بە ھىوا نەبوونى ئەوہ كە مندالىيان بىئى، مەكەر خوا بە شىوہەي كى تايىت پىي بېەخشى.

ئەو پىنچ شتە وىكرا، پەيوەندىيە كى ئۆرگانىكىي و تەواوكارىيان پىنكەوہ ھەيە^(۱).

(۱) ئەو سەرچاوەيەي كە نەوہم لىيى وەرگرتوہ كىتئىي: اېەنگە ناشكراكان اى دكتور كاوہ فەرەج سەعدوون، لاپەرە (۵۵) تاكو (۷۶)، چاپى دووہم سانى (۲۰۰۷) زاينىي.

مهسه لهی سیتهم:

بانگکردنی خوا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بۆ زه کهریا: که تیمه موژدهی کورنکت پندهدهین: ناوی یه حیایه و پیشتر هاوناومان، یان هاوتامان بۆ دانه ناوه، سه رسوپمانی زه کهریا! که چۆن له حالنکدا ژنه کهم نه زۆکه و خووشم له پیری دا گه یشتوممه ته نه و په ری، چۆن کوپم بۆ په ی داده بئی! خواش بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ده فهرموئی: ههر به و شیوه یه پهروه دگارت فهرموو یه تی: نه وه بۆمن ناسانه و پیشتریش تۆ نه بووی و، هینامیه دی و دروستم کردی و، داواکردنی زه کهریا بۆ نیشانه یه که نایا که ی نه و منداله ده که ویتسه سکی دایکی؟ خواش نیشانه ی بۆ داده نی که هه تا سئ شه وو پوژان زمانت ده گیرئی، بئی نه وه ی ناته ندروست و نه خووش بی، قسمت له گه ل خه لکدا بۆ نا کرئی، ئنجا که زه کهریا نه و حالته ی بۆ ناشکرا ده بئی، که نه و منداله که وتوته سکی دایکی له میجرابه که یه وه ده رده چئی بۆ لای خه لکه که و نامژه یان بۆ ده کات که به یانیان و تیواران خوا به پاک بگرن:

خوا ده فهرموئی: ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اَسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ اِنَّ يَكُوْنُ لِيْ كَوْلٌ وَّكَانَتْ اَمْرًاۙ قٰٓئِرًا وَّقَدْ بَلَغْتَ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلٰى هٰٓئِنٍ وَّقَدْ خَلَقْتَكَ مِنْ قَبْلُ وَاَنْتَ نٰفٍ سِتِيًّا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْ اٰيَةً قَالَ اٰيٰتُكَ اَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ لَمَنْتَ لِيْسَالِ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعِشِيًّا ﴿١١﴾﴾

شیکردنه وه ی نه و نایه تانه، له پازده برگه دا:

۱- ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اَسْمُهُ يَحْيٰى﴾، {خوا بانگی کرد:} نه ی زه کهریا! تیمه موژده ت پنده ده ین به کوپنک که ناوی یه حیایه.

لیره دا رسته ی: (یا زکریا)، (مقول قُولِ مَخْذُوْفٍ)، گو تراوی قسه یه کی قرتیتراوه، واته: گوتمان: نه ی زه کهریا، (نبشیر) یش بریتیه له به لاین و گفتدان به پینه خشین.

۲- ﴿لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا﴾، که پیشتر هاوناومان بۆ دانه ناوه، واته: که سیتی دیکه مان دانه ناوه، که هه مان ناوی هه بئی، یاخود هاوتامان بۆ دانه ناوه، واته: که به و شیوه یه په ی دایبئی و،

ئەو تاپبە ئەندىيانەى كە لە يەحىادا ھەن، بېين، نەك ھېچ كەسى دېكە نەگەيىتتە ئەو ئاستە لە بەرزىيدا، چونكە ژمارەيەك پىغەمبەرانى دېكە (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ئاستيان لەو بەرزتر بوو، بەلام ئەو تاپبە ئەندىيانەى لە يەحىادا ھەبوون، لەواندا نەبوون.

ھەردووك واناكەش گونجاون:

كە نە لە پىنش يەحىادا، ناوى دېكە بەكارھاتبىن، نە ھېچ كەشيش ئەو تاپبە ئەندىيانەى يەحىاي بووبن.

۳- ﴿ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلْمٌ هَٰذَا ۖ قَوْلِي: پەرورەدگارم چۆن كورم بۆ پەيدا دەبى؟! (أَنَّى) يانى: (كيف) چۆن؟ دەشگونجى: بەماناي (مِنْ أَيْنَ) لە كوئوھ؟ بى، ئەم قسەيەش: (إِسْتَفْهَامٌ فِي التَّعَجُّبِ وَيُقْصَدُ بِهِ الشُّكْرُ) ئەمە پرساركرردنى سەرسووپمانە، بەلام مەبەست پى سوياسكوزاريە، بۆ وىتە: كەسك شتىك بۆ دىنى، دەلىن: ئەو شتە جوانت لە كوئ بوو؟! چۆنت پەيدا كرد؟ كە مەبەست پى ئەوويە: سوياسى بكەى، كە شتىكى زۆر چاك بۆ ھىناوى.

۴- ﴿ وَكَانَتْ أَمْرًا قَاعِرًا ۖ﴾ لە حالىكدا كە ژنەكەم نەزۆكە، (إِمْرَأَةٌ عَاقِرٌ: أَي لَا تَلِدُ) مندالى نابى.

۵- ﴿ وَقَدْ بَلَغَتْ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۖ﴾ بەدلىيى خۆيشم لە پىرى دا گەيشتومە لووتكە، يان گەيشتومە پاددەيەكى زۆر ھەلكشىو.

(الْكِبَرُ: كَثْرَةُ سِنِي الْعُمْرِ)، (كِبَرٌ) واتە: زۆرى سالىھ كاني تەمەن، (عِتِيًّا) دەگوترى: (عَقَا الْعُوْدُ: يَيْسُ، شَبُهَ الْعِظَامِ بِالْأَعْوَادِ الْيَابِسَةِ)، (عَقَا الْعُوْدُ: يَيْسُ) واتە: دارەكە وشك بوو، لىرەدا تىسقانە كاني خۆى بە دارىك كە وشك ھەلبەگەرى، چواندوھ.

(عِتِيًّا) خونراوھيشە تەوھ: (غَيْثًا) كە ھەردووكيان يەك مانايان ھەيە، واتە: لە پىرى دا گەيشتومە ئاستىكى ھەلكشىو.

۶- ﴿ قَالَ كَذٰلِكَ ۖ﴾ خوا فەرمووى: ھەروايە، واتە: حال بەو شىوھەيە، لە كاتىكدا كە تۆ كەوتويە تەمەنەوھ، ژنەكەشت نەزۆكە، تنجا پەرورەدگار ت پىرى داوھ كە مندالىكتان بىي، تاكو ھەموو خەلك بزانت كە دەستەلاتى خوا سنوور و لەمپەرىكى لە بەردەمدا نيە، بەلى خوا ياساي داناون لە دوستكراوھ كاني خۆيدا، بەلام دەشتوانى ئەو ياسايانە بەردى و لە كار بخت، بە ياساي دېكەى تاپبەت، لەلايەن خۆيەوھ.

(۷) ﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ﴾، پەرۋەردگارت فەرمويۋەت: ئەو ھەيئەتتە بۇ ئاسانە، واتە: دروستکردى مەندالنىڭ لە باينىڭ پىرو، ئافرىدەتتىكى نەزۇك، بۇ ئاسانە.

(ھىئ) واتە: پەيدا بولۇنمىگەن ھەيئەتتە بۇ ئاسانە، بە نەسبەت تېمەھە وشەي ئاسان و قورس بەكار دەھىتتە، ئەگەرنا بۇ خوا **قَالَ** ئاسان و قورس نى، ھەموۋى ۋەك يەكە.

(۸) ﴿وَقَدْ خَلَقْنَاكَ مِن قَبْلُ﴾، يېشىر تۇشم ھىئاۋەتە دى، تۇشم دروستكردۋە لە ۋەو پېش، (كە نەبوۋى).

(۹) ﴿وَلَمْ تَكُن شَيْئًا﴾، تۇ شىتەك نەبوۋى (لم تكن موجوداً) يانى: بوونت نەبوۋ، كەچى بوونمان بە تۇدا، ۋەك خوا لە سەرەتاي سوۋرەت (الإنسان) دا دەفەرمۇي: ﴿هَلْ أَتَىٰ عَلَىٰ الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنْ أَلَدِهِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾، الإنسان، واتە: ئايا بەسەر مرۇفدا نەھاتە، كاتىك لە رۇژگار، كە ھىچ شىتەك باسكارا نەبوۋ، (ناۋى لە كۈلەكەي تەردا نەبوۋ!).

(۱۰) ﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً﴾، (زەكەرىيا) گوتى: پەرۋەردگار! نىشانە يەكەم بۇ دابىتى، كەي ئەو مەندالە لە سى دايكىدا پەيدا دەبى؟ كەي دايكى پىنى دوۋگيان دەبى؟ چۈنكە خوا موزدەي پىداۋە كە كۈرى دەبى، بەلام كاتەكەي بۇ ديارى نەكردۋە.

(۱۱) ﴿قَالَ مَا يَشَاءُ إِلَّا أَن نَّكَلِمَ الْإِنسَانَ﴾، فەرموۋى: نىشانەكەت، ئەو يەكە: سى رۇژان لەگەل ئەۋەشدا، كە ساغ و سەلامەت، قسەت بۇ لەگەل خەلكىدا ناكرى، ناتوانى قسە لەگەل خەلكىدا بىكە، ئەگەرنا مەبەست ئەۋە نىە كە نابى قسە لەگەل خەلكىدا بىكە، واتە: مەبەست پىنى نەھى لىكردى نى، بەلكو ھەۋال پىدائىھەت كە ناتوانى قسە لەگەل خەلك دا بىكات.

(۱۲) ﴿ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾، سى شەۋى تىر و تەۋاۋ، وشەي (سويًا) دەگونجى حال بى بۇ: (ثلاث ليال) واتە: سى شەۋى تىر و تەۋاۋ، دەشگونجى حال بى بۇ: دوپىراۋ، واتە: لە حالىكىدا كە تۇ ساغ و سەلامەت، تىر و تەۋاۋى و ئاقەندروس و نەخۇش نى، كەچى ناشتوانى قسە لەگەل خەلكىدا بىكە، لىرەدا باسى سى شەۋان دەكات، لە سوۋرەت (آل عمران) دا باسى سى رۇژان دەكات، كە واتە: سى شەۋى، سى رۇژان بوۋە.

وشەي (سوي) (فعليل مفعول، يئستوي الوضف به الواحد والواحدة ولبتعدد منهما)، وشەي (سوي) (فعليل) ھ، بەلام بە ماناى (مفعول) ھ، واتە: رىك و پىك، بى گرفت، تىر و تەۋاۋ، كە ھەم تاكى تىر و تاكى مى، ھەرۋەھا كۆى تىر و مېش، بە وشەي (سوي) ۋەسەف دەكرىن، (امرأة سوي) و (نساء سوي)، ھەرۋەھا (رجل سوي)، و (رجال سوي).

۱۳- ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ﴾، له میحرابه کهوه چۆوه دهر بۆ لای خه لکه که ی، (محراب) ژووریکه، یاخود شوئینکی دیاری بکراوه، مروف خوا په رستی تیدا ده کات.

۱۴- ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ﴾، ناماژه ی بۆ کردن.

نایا نه و ناماژه به به چاو بووه، یان به ده ست بووه، دیاری نه کراوه، گرنه نه وه به ناماژه ی بۆ کردن و تیی که یانندن به زمان ناماژه.

۱۵- ﴿أَنْ سَخِرُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾، که به یانیا ن و تیاران (په روه ردگار تان) به پاک بگرن.

(أَنْ) (أَنْ تَفْسِيرُهُ، وَجَمَلُهُ: سَخِرُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا، تَفْسِيرُ ل (أَوْحَى))، ناماژه ی بۆ کردن، ناماژه که ش برتی بوو له وه ی که به یانیا ن و تیاران په روه ردگار تان به پاک بگرن، واته: به پاک بگرن له وه ی: نه توانی مندالتیک بینتته دی له بابیکی پیری به سالد اچوو و، دایکی نه زوک، خوا به پاک بگرن له وه ی که کاریکی وای پینه کری، چونکه ویستی خوا ﴿رَوُّوْا بَكَاتِهِ هَر شَتِيْكَ﴾، زانیا ریی خوا، ده ست لاتی خوا، هه موو سیفه ته کانی خوا، په ها و بئ سنوورن، هیچ له مپه ر و کۆسپ ټک له به رده م ویستی خوا دا نیه و هه ر شتیکی بیه وی ده ی کات، وه ک ده فه رموی: ﴿فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ﴾ (۱۶) البروج، واته: خوا هه رچی بیه وی ده ی کات، ﴿وَيَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ﴾ (۱۷) ابراهیم، واته: خوا نه نجام ده ری هه ر شتیکی که بیه وی، کۆسپ و له مپه ر له به رده م سیفه ته کانی خوا دا نین، هیچ سنوور ټک نیه بۆ سیفه ته کانی خوا ﴿رَوُّوْا﴾، خوا هه موو شتیکی ده زانن، هه موو شتیکی ده توانن، هه ر شتیکی بوئی، به و شیوه یه که ده یه وی، له و کاته دا که ده یه وی، به و چۆنیه تیه ی ده یه وی، نه نجامی ده دات.

مهسه لهی چواره م:

دواندنی خوا عز و جلاله بۆ یه حیا! نهی یه حیا! به توندیی دهست به کتیه که وه بگره! پرگه یاندنی له و راستیه شه که: به مندایی حیکمه همان پیندا بوو، له لایهن خۆمانه وه سۆز و په رۆش و پاکیی و چاکییمان پیندا بوو و، پارتیزکاریش بوو، ههروهها له گه ل باب و دایکی دا چاکه کار بوو و، خۆسه پین و سه ریته چیکار و یاغیی نه بوو، سه لامیشی لی بی له رۆژی له دایک بوونی و، رۆژی مردنی و، رۆژی به زیندوویی هه لستیرانه وهی دا:

خوا ده فهرمووی: ﴿بَيْنَحْنِ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاَتَيْنَهُ الْخُكْمَ صَبِيًا ﴿١٣﴾ وَاَحْسَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَاَرْكَوْهُ وَاَكَانَ نَفِيًّا ﴿١٤﴾ وَاَبْرًا يُّوَلِّدِيهِ وَاَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٥﴾ وَسَلَّمْ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٦﴾﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه تانه، له دوازه پرگه دا:

(١) - ﴿بَيْنَحْنِ﴾، نهی یه حیا! نه مه شه: (مَقُولٌ قَوْلٌ مَّخْذُوفٌ، يُدُلُّ عَلَيْهِ السِّيَاقُ)، گوتراوی قسه به کی قرتیزاوه، سیاق ددیکه به نۆ وهك: (قَالَ اللَّهُ يَا يَحْيَىٰ)، خوا فهرمووی: نهی یه حیا!

خوا عز و جلاله بانگی کردوه و دواندوویه تی.

(٢) - ﴿خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ﴾، به توندیی کتیه که بگره، دواي نه وهی خوا عز و جلاله موژدهی دا به زه که ریا، که یه حیا یان ده بی و، زه که ریاش ئامازهی بۆ خه لکه که ی کرد، چونکه نه میتوانی خه لک بدوینن، ئامازهی بۆ خه لکه که کرد که سۆ شه موو سۆ رۆژان خوا به پاک بگرن به یانیا و تیاران، خوا نه وهی دیکه، هه مووی ددینچه تیه وه و باسی ناکات، چونکه جیتی مه به ست نه وهی به که یه حیا په یدا بوو و بوو به پئغه مبه ر عز و جلاله و، بوو به میراتکر و جیگره وه سه ره رشتیکار له شوونی بابی و، داوا به که ی بابی و نواته که ی هاته دی، ئیدی دیته سه ر جیتی مه به ست، نهی یه حیا کتیه که به توندیی بگره!

(أل)ی (الکتاب)، بۆ ناساندنی (عهده) یانی: کتیه که به توندیی بگره، جاری دیکه شه باسما ن کردوه: (أل) ته لیف و لام (أل)ی (عهد) له کوردیدا له به رانه ر (که) یه، کتیب: کتیه که، واته: نمو کتیه ی ده زانۆی کامه یه؟ (خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ) کتیه که به توندیی بگره.

یا خود (أل) بۆ (جنس) ه، واته: هه ر کتیبیک که هی خوا به عز و جلاله چ (ته وه رات)، چ نه وه کتیبانه ی دیکه که به پئغه مبه رانی دیکه دراو ن، به توندیی بیانگره، لیره دا وشه ی

(أخذ) گرفتن، خوارزاهو تهوه بو لئی تیگه یشتن و، لئی وردبوونه وهو. پیوه پابه ندبوون، که دهشفه رموی: (بقوة) به توندیی واته: به دلئیکی چه سپاو و به نیرادهیه کی به هیتره وه بیگره، نهک مه بهست تهوه بی به دهست به توندیی بیگرئی! به لکو مه بهست تهوه به: چاک لئی تیگه و لئی وردبه وه و، باش پیوه پابه ند به.

۳- ﴿وَمَا يَنْتَهُ أَلْحَكَمَ صَيِّبًا﴾، کاتیک که میرد مندال بوو، تیمه حکمه مان پیدا بوو، (خُكْم) لیره ده مانای (حیکمه) ه، واته: لیزانی و کارامیی و شاره زایی، هندی کیش گوتوو یانه: مه بهست پی پی پیغه مه رایه تیه، به لام نمو رایه به هیتر نیه، چونکه وشه ی: (صیْب) ناوه بو تیرینه یهک پیش تهوه ی بالغ بن، ههروهک (صیبه) ش ناوه بو متینه پیش تهوه ی بالغ بن، ئنجا به تهکید پله ی پیغه مه رایه تیی، به مندالئیکی نا بالغ نابه خشری، به لام مه بهست لئی حکمهت و لیزانی و کارامیه به.

۴- ﴿وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا﴾، ههروهها له لایهن خومانه وه سۆز و پهرووش (حنان) مان پیدا بوو، یاخود: سۆز و پهرووش (حنان) مان له گه ل به کارهینا بوو.

(حنان) یش به مانای شهفه قهت و سۆز و بهزهیی و پهرووش دئی، واته:

أ- بهزهیی و پهرووشیمان کرد بوو به سیفه تیک له یه حیادا.

ب- یاخود: له لایهن خومانه وه به میهره بانیی و بهزهیی و پهرووشه وه، مامه له مان له گه ل یه حیادا کرد بوو، به ههردوو واتایان دئی، به لام تهوه ی به که میان گونجاوتره، له گه ل سیفه تهکانی دیکه ش دا که خوا بسیان دهکات.

له زمان عه ره بییدا دهگوتری: (حَنَانِيكَ) واته: (حَنَانًا مِّنْكَ بَعْدَ حَنَانٍ)، (حَنَانِيكَ) واته: پهرووش و سۆزم له گه ل بنوینه، پهرووش له دوا ی پهرووش، بهرده و امبه له گه ل لم له نواندن بهزهیی و پهرووش دا.

۵- ﴿وَزَكَاةٍ﴾، (زَكَاةُ النَّفْسِ: نَقَاؤُهَا مِنَ الْغِيَاثِ)، واته: پاکیشمان له لایهن خومانه وه بییدا بوو، که نه مه له گه ل واتای یه که میان دا گونجاوتره، واته: وپرای پهرووش و میهره بانیی، پاکیمان له لایهن خومانه وه بییدا بوو، نهک مانای دوومه ی، له لایهن خومانه وه: به سۆز و پهرووش مامه له مان له گه ل کرد بوو.

۶- ﴿وَكَانَ نَفِيًّا﴾، ههروهها پارێزکاریش بوو، (نَفِي) لیره دا: (فَعِيلٌ مِّنْهُنَّ مُفْعَلٌ) واته: (وَكَانَ مُتَّقِيًّا) پارێزکار بوو، خوئی دپاراست، خوا وای لیکرد بوو مه عده تیکی پاک و چاک هه بی و خو پارێزیش بن.

۷- ﴿وَيَسَّرَ لِرَبِّهِ﴾، دیسان به رانه به باب و دایکی چاکه کار بوو، ده لئی: (الْيُسْرُ: الْإِكْرَامُ وَالسَّعْيُ فِي الطَّاعَةِ، وَالْبُرِّ: وَصْفٌ عَلَى وَزْنِ الْمُضَدِّ، فَالْوُصْفُ بِهِ مُبَالَغَةٌ)، (بُرِّ) سیفه ته له سه ر کیشی

چاوگ، بۆیہ وہ سفرکردن به (بَر) مہبہست پیتی زیدہ پۆیہ، وہك: خودی چاکہ کاری بی، ئەگەرنا (برور) به مانای پرتزلیگرتن و کۆششکردنه له فرمانبهریدا، (وَبَرًّا بَوْلِدِيَه)، نه یفه رمووہ: (بازا) بوالدیہ، (باز) چاکہ کار، (بر) چاکہ کاری، وہك: خودی چاکہ کاری بی له گەل باب و دایکی دا.

۸- ﴿وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾، خو سه پین و سه ریچییکاریش نه بوو، (الجبّار: اللّٰسْتَحْفُ بِعَفْوِ النَّاسِ)، (جبار) که سێکه که مافه کانی خه لک به که م بگری، خو یان به سه ردا به سه پین، سته میان لئ بکات، (عَمِي) واته: سه ریچییکار و یاخی، ئەو دوو سیفه ته ی تیدا نه بوون، به لکو پیچه وانه ی خو سه پانندن و یاخیبوونی تیدا هه بوو، که بریتی بوو له نهرم و نیانی و هیدی و مه ندیی و فرمانبهری بو خوا.

۹- ﴿وَسَلِّمْ عَلَيْهِ﴾، سه لامی (خوای) لئین، (السَّلَامُ: اِسْمُ الْكَلِمِ الَّذِي يَفْتَاخُ بِهِ الرَّائِي)، سه لام ناوی ده ستیکی ئەو قسه یه که بابای سه ردانکاری پی ده دویندری، (فَهُوَ يُؤَدُّنُ بَأَنَّ الَّذِي اَقْدَمَ هُوَ عَلَيْهِ: فَسَالِمٌ لَهُ)، ئەمه ئەو ده گه یه نئ ئەو که سه ی که چوو ه بو لای، له گه لیدا ناشتیخوازه و، چاوی له شه ر و شو ر و زیان پنگه یانندی نه، که واته: (سلام علیه) یانی: سه لامه تی، ناشتی، بی به لایی له سه ر وی بی، به لأم که ی سه لامی لئ بی؟! له سئ کاتی زور هه ستیارد:

۱۰- ﴿وَيَوْمَ وُلِدَ﴾، ئەو رۆژه که له دایک بووه.

۱۱- ﴿وَيَوْمَ يَمُوتُ﴾، ئەو رۆژه که تیدا ده مرئ.

۱۲- ﴿وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾، ئەو رۆژه ش که به زیندووپی هه لده ستیارته وه.

سئ کاتی گه ره و گرنگ:

واته: خوا ﷺ ئەو به خششهی له گه ل یه حیا دا به کاره نئاوه، که هه م رۆژی له دایک بوونی، هه م رۆژی مردنی، هه م رۆژی زیندووکرانه وه ی سه لامه ت ده بی، ناشتی و سه لامه تی له سه ر ده بی، بی دهر د و به لآ ده بی، شه ی تان زه فه ری پی نابات.

که به دلنیایی ئەو سئ کاته ش، سئ کاتی زور هه ستیار و گه ره و چاره نووسازن، له ژیا نی هه ر مرۆفیکدا، به راستی زور گرنگه: ئینسان له رۆژی له دایک بوونی دا سه لامه ت بی و، له رۆژی کۆچکردن و دنیا به جیهیشتنی داو، له رۆژی زیندوو بوونه وه ی دا، ئنجا خوا ﷺ سه لامه تی و، بی به لایی و بی مزه ره تی ده سه به رکردوه بو یه حیا ﷺ له و سئ کاته دا، ئیستاش با کورته یه که له به سه رها نی باب و کوری پاک و موباره ک زه که ریا و یه حیا بخه نیه روو.

پوختهی ژباننامه‌ی زه‌که‌ریباو یه‌حیا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)

تیمه پِیشتَر باسی زه‌که‌ریبا که بابی یه‌حیا به (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، ده‌که‌ین، نه‌ویش له پِینج برگه‌دا و به کورتی:

یه‌که‌م: زه‌که‌ریبا (الکَلْبُ):

(١) - ناوو ره‌چه‌له‌کی زه‌که‌ریبا.

(٢) - ژماره‌ی ناوه‌پِترانی زه‌که‌ریبا له قورئان دا.

(٣) - که‌سایه‌تی و هاوسه‌ر و مندا‌له‌کانی، زه‌که‌ریبا.

(٤) - کورته‌ی به‌سه‌ره‌هان، زه‌که‌ریبا.

(٥) - چۆنه‌تی کۆچی دوا‌یی کردنی، زه‌که‌ریبا.

(١) - ناوو ره‌چه‌له‌کی زه‌که‌ریبا:

نه له قورئان و سونه‌تدا، نه له په‌یمانی کۆن و نووی دا، باسی ره‌چه‌له‌کی زه‌که‌ریبا نه‌کراوه، به‌لام ناوی زه‌که‌ریبا هه‌ر به زه‌که‌ریبا هاتوه، هه‌لبه‌ته به زه‌که‌ریبا یانی: زیادکردنی (ء) هه‌مزه‌ش هاتوه، له‌گه‌ل درێژکردنه‌وه‌دا، واته: هه‌م به ناوی زه‌که‌ریبا هاتوه، هه‌م به ناوی زه‌که‌ریبا هاتوه و، له خوتندنه‌وه‌ی قورئانیشدا، به هه‌ردوو شیوه‌کان خوتراوه‌ته‌وه، به‌لام له په‌یمانی کۆندا، باسی زه‌که‌ریبا به‌کی دیکه کراوه که له قورئاندا به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی نه‌هاتوه، وه‌ک پِیشتَر گوتمان، نه‌ویش: (زکریا بن بَرخیا) یه که له: (التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القدیم)^(١) دا کتیبی‌شی هه‌یه، به‌ناوی (سُفَر زکریا) له نِیو کتیه‌کانی (په‌یمانی کۆن) دا که به هه‌موویان ده‌گوتری: (أسفار العهد القدیم)، به هه‌رکامێکیان ده‌گوتری: (سُفَر) یانی: کتیب.

(ئین کثیر) یش له (قصص الأنبياء)^(١) دا نەپێکاوه که پیتی وابوو (زکریا بن بَرخیا) هەمان زەکەریایە، هەرچەندە ئینجیلی (برنابا) گوتووێت: ناوی بابی زەکەریاش هەر بەرخیا بوو، نجا ئەگەر وابێ، (ئین کثیر) هەر مەبەستی پیتی زەکەریای دوو مەهە که هاوچەرخ بوو لەگەڵ عیسا دا ﷺ و بابیشی ناوی بەرخیا بوو، ئەگەرنا (زکریا بن بَرخیا) وەك پێشتر گوتمان زەکەریای یەكەمە که له پەیمانی کۆندا هاتو، نزیکیە شەشەد (٦٠٠) سالی پێش زەکەریای دوو مەهە.

زەکەریای یەكەم له بابل که جووله که کۆچرەویان پێکراوه، کاتی خۆی له فەلەستینەوه براون بۆ بابل بە زۆرە ملتی، له بابل له دایک بوو، بەلام دوایی له سالی (٥٣٨) پێش زاین دا، زەکەریا گەپاوتەوه بۆ فەلەستین (ئۆرشەلیم) له سەر دەمی حوکمی (داریوش) دا، دوا ئەوهی (کۆرش) پادشای فارس (بُخْتَنْصَر) دەبەزینتی له بابل، ئەمەش له (پەیمانی کۆن) له لاپەرە (١٨٢٧) دا باسکراوه، (داریوش) یش له دوا (کۆرش) گەوره هاتو و پادشای ولاتی فارس بوو.

زەکەریای بابی یەحیاش هەر له پۆژگاری عیسا مەسیحدا بوو و پێکەوه هاوچەرخ بوون، بۆیە بەسەر هاتە کەشیان هەم لێرە - له سوورەتی (مەریەم) دا - هەم له سوورەتی (آل عمران) دا، خوا ﷻ بەسەر هاتی مەریەم و عیسا، زەکەریا یەحیای بە تێکەه لکیشی، هیناون. نجا زەکەریا سەرپەرشتییکاری مەریەم بوو، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿وَكَلَّمَهَا زَكْرِيَّا﴾ (٣٧) آل عمران، واتە: بەفەرمانی خوا زەکەریا سەرپەرشتیی مەریەمی کردو و بەخێوی کردو و چاودێری کردو.

٢- ژمارە ی ناوھینرانی له قورئان دا:

ناوی زەکەریا له قورئاندا حەوت جاران هاتو، هەرچەندە (عبدالوهاب النجار) له (قصص الأنبياء) هەکی خۆیدا، له لاپەرە (٦٣٨) دا گوتووێت: هەشت (٨) جاران ناوی هاتو، بەلام نەپێکاوه، بەلکو حەوت (٧) جار ناوی هاتو، ئەمانەش شونته کانی ناو تێدا هینرانی زەکەریان:

١- له سوورەتی (آل عمران)، تايهتی ژماره: (٣٧) دا، دوو (٢) جار ناوی زەکەریا هاتو.

- ۲- هر له سوورەتی (آل عمران)، ئایەتی ژماره: (۳۸)دا، یەك (۱) جاری دیکه ناوی هاتوه.
 - ۳- له سوورەتی (الأنعام) له ئایەتی ژماره: (۸۵)دا، یەك (۱) جار ناوی هاتوه.
 - ۴- له سوورەتی (مریم) له ئایەتی ژماره: (۲)دا، یەك (۱) جار ناوی هاتوه.
 - ۵- له سوورەتی (مریم) له ئایەتی ژماره (۷)دا، یەك (۱) جار ناوی هاتوه.
 - ۶- له سوورەتی (الأنبياء) له ئایەتی ژماره: (۸۹)دا، یەك (۱) جار ناوی هاتوه.
- هه‌مووی ده‌کاته هه‌وت (۷) جار.

(۳)- هاوسەر و منداڵه‌کانی زه‌که‌ریا:

هاوسه‌ری زه‌که‌ریا وه‌ك خاوه‌ن كێشه‌كان ده‌لێن. ناوی: (الیصابات) بووه، نه‌وه له په‌یمانی^(۱) كۆن دا هاتوه، نه‌و ئافره‌ته‌ش خوشکی دایکی مه‌په‌م بووه، پوور (خاله‌ی مه‌په‌م بووه، واته‌: كچی (عمران) بووه، دایکی مه‌په‌میش ناوی (حَنَّة) بووه و (الیصابات) له‌گه‌ڵ (حَنَّة) خوشك بوون و، هه‌ردوو‌كیشیان كچی (عمران) بوون.

به‌لام رایه‌کی دیکه‌ش هه‌یه ده‌لێن: خێزانی زه‌که‌ریا، خوشکی مه‌په‌م بووه، نه‌ك خوشکی دایکی.

ئنجا رایه‌كیش هه‌یه ده‌لێن: خێزانی زه‌که‌ریا، ناوی: (یشاع بنت عمران) بووه.

رایه‌کی دیکه‌ش هه‌یه ده‌لێن: (یشاع بنت فاقوذ بن قبیل)ه، نه‌ك (بنت عمران) له په‌یمانی كۆندا وا ده‌لێن.

كه‌واته‌: عیساو په‌حیا، یان دایکیان خوشك بوون، یان دایکی په‌حیا خوشکی دایکی مه‌په‌م بووه، یانی: دایکی په‌حیا و نه‌نکی عیسا (دایکی دایکی) خوشك بوون. ته‌نیا منداڵی زه‌که‌ریاش په‌حیا بووه، نه‌ویش به‌شێوه‌یه‌کی تابه‌ت خۆی بالاده‌ست پێیداوه، نه‌گه‌رنا زه‌که‌ریا نه‌ كچی هه‌بووه، نه‌ كوری دیکه‌شی هه‌بوون، جگه‌ له په‌حیا.

(إبن کثیر) له (قصص الأنبياء)^(۲) ده‌لێن: (فإنَّ أُمَّ يَحْيَىٰ أَسِياعَ بِنْتِ عِمْرَانَ أُخْتِ مَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ، وَقِيلَ: بِلَّ أَسِياعَ وَهِيَ امْرَأَةٌ زَكَرِيَّا أُمَّ يَحْيَىٰ هِيَ أُخْتُ حَنَّةَ) امراة عمران أم مريم، فيكون يحيى ابن خالة مريم).

(۱) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر زكريا، ص ۱۸۷۳.

(۲) ص ۴۷۹.

(این کثیر) یش نه وهی که پیشتر هینامان و ته فسیره کان زوریان ناماژه یان یتداوه، ده لن: دایکی یه حیاو (اشیاع) ی کچی عیمران، خوشکی مه ریه می کچی عیمران بووه، که واته: دایکی یه حیاو دایکی عیسا خوشک بوون، هه ردووکیان کچی عیمران بوون، نه وه رایه ک، هه ندیکیشان گوتویوانه: به لکو (اشیاع) یان (الصبات) که دیاره خیزانی زه که ریبا یه دایکی یه حیا یه، خوشکی (عنة) ی دایکی مه ریه م بووه.

۴- که سایه تیی و کورته ی به سه راهاتی زه که ریبا:

زه که ریبا پیشه ی ژینایی دارشی بووه، وه که له فره میشتی پیغه مبه ردا بَعَثَ هاتوه، که فره موویه تی: [كَانَ زَكْرِيَّا عَلَيْهِ السَّلَامُ نَجَارًا] (آخرجه احمد: ۷۹۳۴، ومسلم: ۲۳۷۹، وابن ماجه: ۲۱۵۰، وابو یعلی: ۶۴۳۶).

واته: زه که ریبا سه لاهی له سه ر دارتاش بوو.

نجا وپرای نهو پیشه یه ی که هۆکاری ژیان و گوزهرانی بووه، خزمه تی په رستگاشی کردوه، که له په یمانی کوندا ده لن: (هیکل) واته: (مقصد) په رستگا، هه ر بویه ش کاتیک دایکی مه ریه م، کچه که ی دینتی بو خزمه تی په رستگا، پاش قورعه کیشان (تیر وپشک) ده که وینه ژیر سه ره بره رشتی زه که ریبا، وه که له ثایه ته کانی: (۳۵ - ۴۱) له سووره تی (آل عمران) دا خوا بَعَثَ باسی کردوه، که ده فره موئی:

﴿ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَدَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُعْرَضًا فَتَقَبَّلَ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۳۵﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِن لَّا أُدْرِكْهَا لَأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿۳۶﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَمْرِؤُكَ إِنِّي لِلْكَافِرِينَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ رَزَقُكَ مِنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۷﴾ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۳۸﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيحْيَىٰ مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۳۹﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي يَكُونُ لِي عُلْمٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ

كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿۱۰﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا وَادَّكُرَ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِحَمْدِي وَاللَّيْلُ كَثِيرٌ ﴿۱۱﴾ آل عمران.

که‌واته: زه‌که‌ریبا ﷺ سه‌رپه‌رشتیی و چاودیری مه‌ریه‌می کردوه و مه‌ریه‌میش خزمه‌تی په‌رستگای کردوه.

زه‌که‌ریبا دوتنی که‌پامه‌ته‌که‌ی مه‌ریه‌م که: (خواردنی ناوه‌خت) بووه: ﴿كَلِمًا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْغُرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا﴾ ﴿۱۰﴾ آل عمران. هه‌ر کاتیک زه‌که‌ریبا لینی وه ژوور ده‌که‌وت و ده‌چووه ژوور می‌حراه‌که‌ی (ئه‌و شوینه‌ی (مه‌ریه‌م) خوا په‌رستیی تیدا ده‌کرد) بژیوی له‌لا ده‌بینی. ﴿قَالَ يَمْرُؤُا اِنِّي لَأَسْأَلُكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ اِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ ﴿۱۱﴾ آل عمران، اگوتراوه: له‌زستانان دا میوه‌ی هاوینان و، له‌هاوینان دا میوه‌ی زستانانی له‌لا ده‌بینی، یاخود خواردنی ناوازه‌ی لاده‌بینی و ده‌یزانی هی به‌شه‌ر نیه و به‌شه‌ر دروستیان نه‌کردوه] واته: گوئی: نه‌ی مه‌ریه‌م! ته‌وه‌ت له‌ کوئی بوو؟ ته‌ویش گوئی: خوا بژیوی هه‌ر که‌سیک دده‌ات که‌ بیه‌وی.

تجنا دواى نه‌وه‌ی زه‌که‌ریبا ته‌و که‌پامه‌ته‌ له‌ مه‌ریه‌م ده‌بینی، زه‌که‌ریباش نه‌وه‌ی به‌ دلدا دتی و وه‌ته‌ماع ده‌که‌وی، که‌ خوا مندالیکى بداتى، واته: خویه‌ک که‌ ده‌توانی له‌ کاتی ناوه‌ختدا به‌ شیوه‌یه‌کی تابه‌ت بژیو بو مه‌ریه‌م بره‌خسینی، ده‌ستوانی به‌شیوه‌یه‌کی تابه‌ت مندالیکیش به‌و بدات، دواىی ئومیده‌که‌ش هاتوته‌دی.

که‌ نه‌وه‌ له‌ نایه‌ته‌کانی: (۸۹ - ۹۰) دا له‌ سووپه‌تی: (الانبیاء) یشدا هاتوه، وئرای نایه‌ته‌کانی: (۱ تا کو ۱۱) ی سووپه‌تی مه‌ریه‌م.

۵- چۆنیه‌تی کۆچى دواىی کردنى زه‌که‌ریبا:

له‌ (وهب بن منبه) هوه دوو ریوایه‌ت هه‌ن: که‌ نایا زه‌که‌ریبا (عليه‌ السلام) به‌ مردن مردوه، به‌ مردنی خوئی؟ یاخود به‌ کوژران کوژراوه؟ دوو ریوایه‌ت هه‌ن:

یه‌که‌م: له‌ (وهب بن منبه) هوه هاتوه که‌ زه‌که‌ریبا له‌ چنگ خه‌لکه‌که‌ی راده‌کات و ده‌چته‌ نێو دره‌ختیکه‌هوه و، خه‌لکه‌که‌ش به‌ دواى ده‌که‌ون و، مشار ده‌خه‌نه‌ سه‌ر دره‌خته‌که‌، کاتیک مشار ده‌گاته سه‌ر په‌راسوه‌کانی که‌ له‌ نێو دره‌خته‌که‌دایه، خوا ﷺ سه‌ر وشى بو ده‌کات: نه‌گه‌ر نالاندنه‌که‌ت بن ده‌نگ نه‌بن، زه‌ویان به‌سه‌ردا هه‌لده‌گیرمه‌وه، ئیدی زه‌که‌ریبا چیدیکه‌ ناناڵینی، تاکو دره‌خته‌که‌ له‌ت ده‌که‌ن و، زه‌که‌ریباشی له‌گه‌ل دا له‌ت ده‌که‌ن^(۱).

(۱) ته‌مه‌ له‌ (قصص الانبیاء) ی (ابن کثیر)، له‌ لاپه‌ره‌ (۴۷۶) دا هاتوه.

دووهم: رایه کی دیکهش هه به ده لئ: زه که ریا هه به مردنی ئاسایی خۆی مردوو ه.

دوایش تیمه ئه و به سه رهاته ده گیرینه وه، که گوايه هه به کام له زه که ریا و په حیا ی کوری تیدا کوژراون.

دووهم: په حیا (التَّيْبَ):

- (۱) - ناوو په چه له کی، په حیا.
- (۲) - ژماره ی ناوه تیرانی په حیا له قورئاندا.
- (۳) - حاله ق خیزانی، په حیا.
- (۴) - که سابه تیی و کورته ی به سه رهاتی، په حیا.
- (۵) - چۆنه ق کۆچی دوا یی کردنی، په حیا.

(۱) - ناوو په چه له کی په حیا:

یه حیا التَّيْبَ تاقه کور و تاقه مندالی زه که ریا یه و، زه که ریا - وه ک پئشتر به سه رهاته که یمان خسته روو - له کاتیکدا بو خۆی که وتۆته ته مه نی پیریه وه و خیزانه که شی که ناوی (الیصابات) یان (اشیاع) بووه، نه زۆک بووه، له خوی په رو ه ردگار پاراوه ته وه که کور پکی پتی به خشن له دوا ی خۆی سه ره پهرشتیاری به نامه و ریازی خوی بهرز و مه زن بکات، که وه ک میراتیکی مه عنه ویی به جیی دئلی، خوی به خشه ریش پاران هه که ی گیرا کردوه، په حیا ی پتی به خشیوه، وه ک له سووره ق (الانبیاء) دا، ده فه رموی:

﴿وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ، رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿۸۱﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ، وَوَهَبْنَا لَهُ، يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَاهُ، زَوْجَهُ إِتْمَمَ كَانُوا يُسَدَّرُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رِعَبًا وَرِهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَشِيعِينَ ﴿۹۰﴾﴾ (الانبیاء).

له: (التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد الجدید، إنجیل متی، الإصحاح: ۳، ص ۱۸۷) دا، ئەمه ده رباره ی په حیا هاتوه، که له ویدا به (یوحنا) ناوی هاتوه، (یوحنا المعمدان)، به لام به ته نکید مه به ست پتی په حیا ی کوری زه که ریا یه، رهنکه ئه و نازناوه شی بووبی، ده لئ:

(فِي تِلْكَ الْفِتْرَةِ مِنَ الزَّمَانِ ظَهَرَ يُوحُنَا الْمَعْمَدَانِ فِي بَرِيَةِ الْيَهُودِيَةِ، يُسْمَرُ قَائِلًا: نُوبُوا، فَقَدْ اقْتَرَبَ مَلَكُوتُ السَّمَوَاتِ، كَأَنَّ يُوحُنَا يَلْبَسُ نُوبًا مِنْ وَبَرِ الْجَمَالِ، وَيَشُدُّ وَسَطَهُ بِحِزَامٍ مِنْ جِلْدٍ، وَيَقْتَاتُ الْبَرَادَ وَالْعَسَلَ الْبُرِّيَّ ...).

واته: ایسی پیدابوون و سهره آندان و له دایک بوونی عیسا عليه السلام ده کات له او ماوه یه شدا له کات، یوحه نای مه عمه دان له ده شتی یه هودییه، (ده بی دده شتیک به و ناووه ناونرابی) په پیدابوو، موژده ی به خه لک ده دا ده یگوت: بگه پینه وه، (بگه پینه وه بو لای خوا) چونکه مولکی فراوانی خوا نزیک بوته وه، (مه مسیحیه کان هم زار او هیه: (ملکوت السموات) به هاتنی عیسا عليه السلام ده زانن، دواپی له دریزه ی قسه کاند ا ده لئ: { یوحه نننا پو شاک دروستکراو له تووکی حوشترانی ده پو شوی و، نیوه راستی خو شوی (واته: نیو قه دی خو شوی) به پشتینیک که له چه رم دروستکراوو، پشتینی ده به ست، خو راکیشی بریتی بوو له کولله و هه نکوینی دهشت و بیابان.

۲- ژماره ی ناوه یزانی یه حیا له قورئاندا:

ناوی یه حیا عليه السلام پینج (۵) جاران له قورئاندا هاتود، بهو جوړه ی خواره وه:

- ۱- له سووره ی (آل عمران)، له نایه ی (۳۹) دا، یه ک (۱) جار هاتود.
- ۲- له سووره ی (الأنعام)، له نایه ی (۸۵) دا، یه ک (۱) جار هاتود.
- ۳- له سووره ی (مریم)، له نایه ی (۷) دا، یه ک (۱) جار و، له نایه ی (۱۲) ش دا، یه ک (۱) جار هاتود.
- ۴- له سووره ی (الأنبياء)، له نایه ی نه وه ت (۹۰) دا، یه ک (۱) جار هاتود.

۳- حاله تی خیزانی: یه حیا:

نه وه ی که له قورئاندا دهرده که وپی، هه روه ها له سه رچاوه کانی دیکه شدا هاتود، یه حیا ی کوپی زه که ریا، هاوسه رگریزی نه کردوه و، به سه لئی و زوگورتی ماوه ته وه، له وه ش دا وه ک عیسا ی کوپی مه پیه م عليه السلام بووه، به لام بنگومان هاوسه رگریزی نه کردنه که ی یه حیا، له رووی نه بوونی تاره زووی جنسییه وه نه بووه، وه ک هه ندیک له خاوه ن ته فسیره کان گوتوو یانه: بو نمونه (عبدالرحمن بن ناصر السعدي) له ته فسیره که ی خویدا (تیسیر الکریم المنان فی تفسیر کلام الرحمان) له لاپه ره: (۱۳۰) دا، ده لئ: یه حیا تاره زووی جنسیی نه بووه!!

بەلەم ئەوه راست نیه، بەلکو هاوسەرگیری نەکردنی یەحیا، لە پرووی خۆ مەرزەم کردنەوه بووه، نەك لە پرووی نەبوونی توانای جینسییەوه، و ئەگەر توانای جینسییە نەبووبایە، هیچ نازایەتی نەبووه و مەدح نەبووه بۆ یەحیا، کە خوا ﷻ بفرموی: لە پرووی جینسییەوه، پاك و خۆمەرزەمکەر بوو! چونکە کەسێک غەریزە جینسییە لە جەستەیدا نەبێ، بە سروشت و بەبێ هەولدان و ماندوو بوون پاك دەبێ. وەك فریشتان.

با تەماشای ئایەتی ژمارە: (٣٩) بکەین لە سوورەتی (آل عمران)، خوا ﷻ دەرئەرموی: ﴿فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُسَلِّي فِي الْمَحَارِبِ أَنَّ اللَّهُ يُّشْرِكُ بِحَبْنِي مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (آل عمران).

واتە: فریشتەکان بانگی (زەكەریا)یان کرد، لە کاتیگدا کە لە میجرابیدا نوێژی دەکرد، کە بە دنیایی خوا موزدەیی یەحیای پێدەدات، کە بە راستاندەری وشەیکە لە خواوه، (دروستکراویکە بە وشەیی راستەوخۆی خوا دروست بووه، کە عیسا ئیسا، یانی: عیسا بە راست دەزانێ)

(وَسَيِّدًا) پیاویکی بەرێز و حورمەت و خاوەن پایە، (وَحَصُورًا)^(١) هەروەها بابایەکی خۆمەرزەمکەر.

(وَنَبِيًّا مِنَ الْمُرْسَلِينَ)، هەروەها لە پیغمبەرانێ چاک و پەسند دەبێ^(٢).

کەواتە: کە خوا مەدحی کردوه بەوهی کە خۆی کۆنتڕۆڵ (ضَبْط) و مەرزەم کردوه، یانی: توانای جینسییە هەبووه و خۆی مەرزەم کردوه، نەك توانای جینسییە نەبێ و، ئەگەر توانای جینسییە نەبووبایە، ئەو کاتە لە سەر خۆ مەرزەمکردنی مەدح و ستایش نەدەکرا، وەك فریشتەکان، کە بەوه مەدح ناکرێن: تووشی هەلە جینسییە نابن، یان تووشی گوناھی دیکە نابن، چونکە خوا وای دروستکردوو، نەتوانن گوناھو هەلە بکەن.

(١) (حصر) بە مانای قۆرخکردن و ئابڵووقەدانێ شتیگە، (حصار) بە مانای ئابڵووقەدانە، دەگوترێ: (الحصار الإقتصادي) ئابڵووقەیی ئابووری، (حصور)یش کەسێگە کە خۆی مەرزەم دەکات و خۆی ئابڵووقە دەدات، لە پرووی جینسییەوه، تووشی هەلەو پەلە نەبێ.

(٢) بیگومان هەموو پیغمبەران نەك هەر چاک، بەلکو هەرەچاک و پەسند بوون، کەواتە: (من) لە (من الصالحين)دا وەك پەسپۆرانی زمان گوتووایانە: (من البائنة) بە نەك (من التبعض)، یانی: بۆ روونکردنەوهیە نەك بۆ بەشێگ.

٤- که سایه تویی و کورتهی به سهرهاتی به حیا:

به حیاش عليها السلام، وهك هه ر كام له ینغه مبه ران (علیه وعلیهم الصلاة والسلام) سه ره گرمی بانگه واز و فرمان به چاکه و، ږنگری له خراپه بووه، له یتو گه لی جووله که دا (بني اسرائیل)، واش ده فامریته وه، که پش تمه نی سی (٣٠) سالی، کرابیته ینغه مبه ر و، هه ر به مندالیی خوا حکمه تی ینداوه و، بابایه کی لیزان و کارامه و کارزان بووه، وهك خوا له و باره وه ده فهرموئی: ﴿وَأَيَّتَنَّهُ لِحُكْمٍ صَبِيًّا ۝١٢﴾. واته: له کاتی که میرد مندال بوو، (نابالغ بوو) تیمه حکمه تمان پی به خشیبوو.

ته گه ر ته ماشای ثایه ته کانی قورن بکه یین، له سوورتهی مه ریهم دا به هه شت (٨) سیف هت وه سفکراوه و. له سوورتهی (آل عمران) دا، به چوار (٤) سیف هت وه سفکراوه، یانی: خوا عليها السلام به حیای به دوازه (١٢) سیف هت پیناسه کرده:

سیف هت هکانی به حیای کوری زه که ربیا علیهما السلام:

١- به که مین سیف هت نه وه به که خوا ناوی ناوه: به حیا، وهك فهرموویه تی: ﴿إِنَّا نَبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ أَشْمُءٍ يَمْحَىٰ كَمِمْحٍ لَّمْ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝٧٧﴾. مریم، واته: موزدهت ده دینتی به کورنک ناوی به حیایه، پیشتر هاونومان بو دانه ناوه، ته م رسته به یه کیک له دوو واتایه کانی نه وه به، که خوا هاونای به حیای دانه ناوه و کهس نه بووه، ناوی به حیا بی، له پش یه حیا دا، واتایه کی دیکه شی نه وه به که هیچ کهس هاونای نه بووه له و پرووه وه، که خاوه تی کومه لیک تایه تمندی بووه، تایه ت بوون به خوینه وه.

٢- ﴿وَحَنَانًا مِّنَ لَّدُنَّا ۝٧٨﴾. له لایه ن تیموه زور به به زه یی و به په روش بوو، دل سووتاو بوو، ته م مانایه ش به هیتره له وه که بلین: مه به ست نه وه به که له لایه ن خو مانه وه به زه یی و په روشمان له گه ل به کاره ی ناوه، چونکه (حنان) یش یه کیکه له ناوه کانی خوا، وهك له سونه تدا هاتوه: (یا حنان یا منان)^(١)، به لوم نه مانایه به هیتره - وهك پیشتریش گوتمان - که (حنان) سیف هت به حیا بی، واته: هه ناغان یندابوو، سوزو به زه یی و په روشمان یندابوو، له لایه ن خو مانه وه.

٣- ﴿وَرَكُوعًا ۝٧٩﴾. هه روه ها: چاکیی و پاکیمان یندابوو، (زکی، یزکوا، زکاة) واته: پاک بوو، پاک ده بی، یان چاک بوو، چاک ده بی، یان گه شه ی کرد، گه شه ده کات.

(١) اخرجه احمد: ١٢٤٣٥، والبیهقی فی شعب الإیمان: ٣٤٧، وأخرجه أيضًا: أبو یعلی: ٤٢١٠، وغيرهم.

(۴) - ﴿وَكَانَ نَفِيًّا﴾، پاریزکاریش بوو، (تقی) (فعلیل) ی به مانای (مُفْعِل) ه، به لأم ماناکی به هیتره له (مُتَّقِي) یانی: بهرجهسته کهری (تقوی) بوو، یان تهقوای تیندا بهرجهسته بوو بوو.

(۵) - ﴿وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ﴾، ههروهه له که ل باب و دایکی زور چاکه کاربوو، (بَرِّ) یش مانایه که ی به هیتره له (بار)، واته: چاکه کار، به لأم (بَرًّا) له سر کیشی چاوگ (مصدر) ه و یانی: خودی چاکه کاری بوو.

(۶ و ۷) - ﴿وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا﴾، ههروهه ها خۆسه پین و ملهوورو، یاخی و سریتچی کاریش نه بوو.

(۸) - ﴿وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾، سه لامیشی لیبی، ناشتی و سه لامه تی له سر بن، له پوژیکدا که تیندا هاتوته دنیاو، له پوژیک که ده مرئی و، له پوژیکدا که به زیندووی تیندا هه لده سینرته وه.

(۹) - ﴿مُصَدِّقًا لِّكَلِمَةِ رَبِّكَ﴾، آل عمران، به راستدانه ری وشه یه که له خواوه، (مه به ست له وشه (کلمه) عیسایه عَلَيْهِ السَّلَامُ) له بهر نه وهی (عیسا) له نه جامی پیک که یشتنی تیر و میه ک، دایک و بایک دا دروست نه بووه، به لکو به راسته و خۆ له لایه ن خواوه دروست بووه و، پروه که ی به بهر مهربه مدا کراوه، وه ک دواپی باسی ده که ن، تنجا یه حیا به راستدانه ری عیسا بووه عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ).

(۱۰) - ﴿وَسَيِّدًا﴾، آل عمران، ههروهه ها پیاویکی به پزیش بوو، (سید) واته: سه روک، به پزیز، به حورمه ت، خاوه نینکه، سه روه ر، گه وه.

(۱۱) - ﴿وَحَصُورًا﴾، آل عمران، خۆ مهرزه مکه ربوو، واته: خۆ کپ که ره وه بووه، تاره زووی جینسی خۆی کپ کردوته وه له بهرانبه ر چه رام دا و، تووشی هه له وه په له نه بووه.

(۱۲) - ﴿وَنَبِيًّا مِّنَ الْمُرْسَلِينَ﴾، آل عمران، ههروهه ها پیغه مبه ریک بووه له پیغه مبه رانی چاکه کار.

تیستاش با نهم فهرموده یه بنین، که نیوه روکیسی په یام و بانگه وازه که ی یه حیا عَلَيْهِ السَّلَامُ زور جوان پروون ده کاته وه:

(عَنِ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَ تَعْيِي بِنِ زَكَرِيَّا بِمُحْسِنِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَتَعَمَّلَ بِهِنَّ، وَأَنْ يَأْمُرَ بِنَبِيِّ إِسْرَائِيلَ أَنْ يَتَعَمَّلُوا بِهِنَّ، فَكَأَدَّ أَنْ يُنْطَرَى، فَقَالَ لَهُ عِيسَى: إِنَّكَ قَدْ أَمَرْتَ بِمُحْسِنِ كَلِمَاتٍ أَنْ تَعْمَلَ بِهِنَّ، وَأَنْ تَأْمُرَ بِنَبِيِّ إِسْرَائِيلَ أَنْ يَتَعَمَّلُوا بِهِنَّ، فَمَا أَنْ تُبَلِّغَهُمْ،

وَأَمَّا أَنْ أُنْبِغُهُمْ، فَقَالَ لَهُ: يَا أَحْيَىٰ إِنِّي أَحْسَنُ إِنْ سَبَقْتَنِي أَنْ أَعْدَبَ، أَوْ يُخَسَفَ بِي، فَجَمَعَ بَيْنِي إِسْرَائِيلَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ حَتَّىٰ امْتَلَأَ الْمَسْجِدَ، وَقَعَدُوا عَلَى الشَّرَفِ، فَعَمِدَ اللَّهُ وَأَثَنَىٰ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِحَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ، وَأَمُرَكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ: أُولَهُنَّ: أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ، وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ، كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرَىٰ عَبْدًا مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بَوْرِيٍّ أَوْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: هَذِهِ دَارِي، وَهَذَا عَمَلِي، فَاعْمَلْ وَأَدِّ إِلَيَّ عَمَلِي، فَجَعَلَ يَعْمَلُ وَيُوَدِّي عَمَلَهُ إِلَىٰ غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأَلِكُمْ يَسْرَةً أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَلِكَ؟ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَكُمْ وَرَزَقَكُمْ، فَاعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا.

ثانياً: وَأَمُرَكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِعَبْدِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ، فَلَا تَلْتَفِتُوا.

ثالثاً: وَأَمُرَكُمْ بِالصِّيَامِ، فَإِنَّ مَثَلَ الصِّيَامِ كَمَثَلِ رَجُلٍ مَعَهُ صَرٌّ مِنْ مِسْكِ فِي عِصَابَةٍ كُلُّهُمْ يَجِبُ أَنْ يَجِدَ رِيحَ الْمِسْكِ، وَإِنْ خُلُوفَ قِمِّ الصَّائِمِ أَطْيَبَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ.

رابعاً: وَأَمُرَكُمْ بِالزُّكَاةِ، فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ مَثَلُ رَجُلٍ أَسْرَهُ الْعَدُوَّ، فَشَدُّوا يَدَيْهِ إِلَىٰ عُنُقِهِ، فَقَدَّمُوهُ لِيُضْرِبُوا عُنُقَهُ، فَقَالَ: هَلْ لَكُمْ إِلَيَّ أَنْ أَقْتَدِيَ نَفْسِي، فَجَعَلَ يَفْتَدِي نَفْسَهُ مِنْهُمْ بِالْقَلِيلِ وَالكَثِيرِ حَتَّىٰ فَكَّ نَفْسَهُ.

خامساً: وَأَمُرَكُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ كَثِيرًا، فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ طَلَبَتِ الْعَدُوَّ سِرَاعًا فِي زَعَاءٍ، فَاتَىٰ حِصْنًا حَصِينًا فَتَحَصَّنَ فِيهِ، وَإِنَّ الْعَبْدَ أَحْضَنَ مَا يَكُونُ مِنَ الشَّيْطَانِ، إِذَا كَانَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَأَنَا أَمُرُكُمْ بِحَمْسِ، اللَّهُ أَمَرَنِي بِهِنَّ: بِالْجَمَاعَةِ، وَالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَالْهَجْرَةِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قَبْدَ شَيْءٍ، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ، إِلَّا أَنْ يُرَاجِعَ، وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ، فَهُوَ مِنْ جُنَىٰ جَهَنَّمَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى؟ قَالَ: وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ، فَادْعُوا الْمُسْلِمِينَ بِمَا سَمَّاهُمْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْمُسْلِمُونَ الْمُؤْمِنُونَ عِبَادُ اللَّهِ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ١٧٢٠٩، وَابْنُ حِبَانَ: ٦٣٣٣، قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوطُ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ، وَالتِّرْمِذِيُّ: ٢٨٦٢، وَقَالَ الشَّيْخُ الْأَبَانِيُّ: صَحِيحٌ، وَالطَّيَالِسِيُّ: ١١٦١، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ: ٣٤٢٠، وَأَبِي يَعْلَى: ١٥٧١، قَالَ حَسَنُ سَلِيمٍ أَسَدٌ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ}

واته: حَارِثِيُّ تَهْشَعْبَرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، دَهَلَنَ: يَنْعَمُ بِهِ رَىٰ خَوَاتِمًا فَهَرَمُووِيٌّ: بَيَكُومَانِ خَوَايَ بِهِرَزَ فَرَمَانِي بِهِ يَهْ حَيَايَ كُورِي زَهْ كَهْرِيَا كَرْدَ بِهِ پِيَنَجَ، وَشَانِ، كَهْ كَارِيَانِ پَتِي بَكَاتِ وَ بِهِنِي نَيْسَرَانِيْلِيْشِ بَلَّتِي كَارِيَانِ پَتِي بَكَهْنِ، نَجَا يَهْ حِيَا خَهْرِيَكِ بُوو سَسْتِيْمِي بُونِيْنِي لَهْ كَهْ يَانِدِنِي تَهْوَ پِيَنَجَ وَشَهْيَه (تَهْوَ پِيَنَجَ فَهَرْمَانَه) دَا، بُوْيَه عَيْسَا اِكَه كُورَه پُورُورِي بُوو) پِيْتِي كُوتِ: تَوَّ فَهَرْمَانَتِ پِيَكُرَاوَه بِهِ پِيَنَجَ وَشَانِ كَهْ كَارِيَانِ پَتِي بَكَهْ وَيَ بِهِنِي نَيْسَرَانِيْلِيْشِ

بىلىنى كاريان پى بىكەن، ئىنجا يان دەبى بىيانگە يەنى، يان من دەيانگە يەنم، ئەوئىش گوڭ: بىرايە كەم! من دەترسىم ئەگەر تۆ پىتس من بىيانگە يەنى، سزا بدرىم ياخود بەزە ويدا رۇبىرئىمە خوارى.

ئىنجا يە حىاي كورى زە كەرىيا بەنى ئىسپرائىلى لە (بىت المقدس) دا كۆكردۆتە وە تاكو مزگە وئىيان لى پې بوو، ھەتا لەسەر دىوارە كانىش دانىشتىن، ئەوئىش ستائىش و مەدحى خواي كرىو، دوايى گوڭ: خوا فەرمانى پىكردووم بە پىنچ وشان، كە كاريان پى بىكەم و فەرمان بە تىوہش بىكەم كاريان پىكەن:

۱)- كە بەندايە تىبى بۆ خوا بىكەن و، ھىچ شىتىكى ئەكەنە ھاوبەش، وئىنەى ئەوہش وەك وئىنەى پىاوتك واىە، كە كۆيلە يەكى بە مالى ساغى خۆى كرىپى، زىو بووہ يان زىر، ئىنجا ئەو كۆيلە يە كە ئەو پىاويە بە مالى خولاسەى خۆى كرىويەقى، دەستى كرى بە كاركرن، بەلام بەرھەمى كارەكەى بۆ كەسىكى دىكە، جگە لە خواوہنەكەى خۆى، دەبرد، ئىنجا كامتان تامادەيە كە كۆيلەكەى بەو شىوہيە بى، خواش تىوہى وەدى ھىئاوہ بۇزىوى داون، بۇيە بەندايە تىبى بۆ بىكەن و، ھىچ شىتىك مەكەنە ھاوبەشى.

۲)- ھەروہا فەرمانى پىكردوون بە نوڭز، چونكە خوا پرووى خۆى بۆ پرووى بەندەكەى رادەگرى، مادام بەم لاو لادا ئاوپنەداتەوہو، پرووى خۆى وەرنەگىرپى لە پرووگە، تىوہش ھەر كات نوڭزتان كرى پروو وەمە چەرخىنن بەلاى راست و چەپدا، رىك پرووتان راست بىكەن بەرەو پرووگە، خوا پرووتان تىدەكات (گرنگىيتان پى دەدات و بايەختان پى دەدات، بە تەتكىد مەبەست پىئى ئەوہيە، ياخود پرووتىكردى خوا، يەكىكە لە سىفەتەكانى خوا، بەو شىوہيە كە بۆ خوا شاىستەيە).

۳)- ھەروہا فەرمانى پىكردوون بە رۇژوو گرئن، وئىنەى ئەوہش وەك پىاوتىكە، كە پرىسكەيەكى ھىسكى پى بى لە نىو كۆمەلە خەلكىكدا بى، ھەركامىك لەو كۆمەلە خەلكە بۇنى ئەو مىسكە بىكات، بۇنى گۇراوى زارى رۇژوہوانىش لەلاى خوا، لە بۇنى مىسك خۆشترە.

۴)- دىسان فەرمانى پىكردوون بە بەخشىن، (مال بەخشىن)، وئىنەى ئەوہش وەك پىاوتك واىە، كە دوژمن بەدىلى گرتبى و دەستىان لەگەل مىلى كۆتكردبى، (دەستىان بەستبن لەگەل مىلى، كە ناخۆشترىن ھالەتى كۆت و بەندكرنە) و ھىئاوئىانەتە پىش، بۆ ئەوہى لە گەردنى بدەن، ئەوئىش پىيان بلى: تايان تامادەن خۆمتان لى بىكرمەوہ؟ ئىدى ھەرچى مال و سامانى ھەيە، كەم و زۆر ھەمووى دەكاتە بەلا گىرەوہى خۆى و ھەموو مالەكەيان پى دەدات، تاكو خۆى لە دەستىان دەرپاز دەكات، (واتە: تىوہش بە ھۆى مال بەخشىنەوہ، خۆتان دەرپاز دەكەن لە سزاي خوا).

٥- ھەروەھا فەرمانی پێکردوون کە زۆر یادی خوا بکەن، وینە ی ئەوەش وەک ییلاویکە کە دوژمن بەخێرایی بە دوایدا بریوای بەتەمابن بێشیگرتی، (إنزیک بئ بیکرتی) ئەویش بچیتە نێو قەلایەکی مەحکەمەووە، و لەوێدا خۆی ھەرگاکە لەسەر خۆی گالە بدات و خۆی ئاقەت دەکات، ئنجا بەندەش، پارێزراوترین حالەتی لە شەیتان، ئەوویە کە لە کاتی یادی خوا کردندا بن.

(گێڕەرەووی فەرموووە) گوئی: پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: منیش فەرمانتان بە پێنج (٥) شتان پێدەکەم، کە خوا فەرمانی پێکردووم:

- ١- کۆمەڵ بوون، (واتە: کۆ بن، پێکەووە بن، پرژ و بلۆ مەبن).
- ٢- گوئی گرتن (بۆ فەرمانی خوا، بۆ پەیامی خوا، بۆ کەسانیک کە پەیامی خواتان پێ ڕادەگەیەنن).
- ٣- فەرمانبەریی کردن، (دوای ئەوی وەرتانگرت و لێی تیکەیشتن، ئنجا جێبەجێی بکەن).
- ٤- کۆچ کردن، (واتە: لە شوێنیک کە ناتوانن دینداریی بکەن، بگوازنەووە و کۆچ بکەن بۆ شوێنیک کە دەتوانن لەوێدا دینداریی بکەن و بەندایەتی بۆ خوا ئەنجام بدەن).
- ٥- تیکۆشان لە پێی خوادا، (واتە: بە نەفس و مال و بە زمان و بە ھەموو شتووەکان لە پیناوی خوادا تیکۆشن).

چونکە ھەر کەسێک ھێندە ی بستیک لە کۆمەڵ دەربچێ (لە کۆمەڵی مسوڵمانان) ئەو پرسیمانی ئیسلامی لە ملی خۆی دارنێو، مەگەر بگەرێتەووە بۆ نێو کۆمەڵی مسوڵمانان^(١)، ھەروەھا ھەر کەسێک بانگەشە ی نەقامیی بکات، لەو کەسانە یە کە لەسەر ئەزەنۆیان دەکەونە دۆزەخەو، گوئیان: ئە ی پێغەمبەری خوا ﷺ! ئەو کەسە ی کە بانگەشە ی نەقامیی دەکات (ئەگەر نوێزیش بکات و پۆزوش بکری، بە ھۆی بانگەشە ی نەقامییەووە ھەر دەبیتە دۆزەخیسی؟ فەرمووی: بەئێ ئەگەر نوێزیش بکات و پۆزوش بکری و پیتی وابێ کە مسوڵمانە^(٢)، ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: مسوڵمانان بە ناوھەکانی

(١) کە بە تەئکید لێرەدا مەبەست لە (کۆمەڵی مسوڵمانان) ئەوویە کاتیک مسوڵمانان قەوارەکی سیاسیان ھەبێ، مسوڵمانیک لەوان جیاپیتەوود، بە دوژمنەووە پە یووست بن، لەو حالەتەدا مانای وایە لە پیزی ئیسلام و مسوڵمانان چۆتە دەری.

دەبێ ناوا تەفسیر بکری، نە کە ھەر کەسێک لە کۆمەڵن لە کۆمەڵەکانی مسوڵمانان جیاپیتەووە، لە ئیسلام بچیتە دەری، مەبەستی پێغەمبەر ﷺ ئەو نە، یاخود مەبەست ئەوویە کە ھەر کەسێک لە ئیسلام بچیتە دەری، وەک ئیمان و عەقیدە، ئەو ديارە پرسیمانی ئیسلامی لە گەردنی خۆی دارنێو مەگەر بگەرێتەووە بۆ نێو ئیسلام پەشیمان بیتەووە.

(٢) بە تەئکید لێرەدا مەبەست (من دعا بدعوی الجاهلیة) ئەو نە کەسێک سیفەتیک سەردەمی

خۇيان ۋەك خىۋاي زالى پايە بەرز ناۋى لىتاون، بەۋ ناۋە بانگيان بىكەن: مسولمانان، بىرۋاداران، بەندەكانى خوا.

ۋاتە: ناۋ ۋناتۋرەى دىكە لە نىۋ خۇتاندا بەكارمەھىتنن، بۇ لىك دابران، ئەۋە سە لە فىيەۋ، ئەۋە خە لە فىيەۋ، ئەۋە فلانەۋ ئەۋە فىسارە، بەلى دەگونجى كۆمەلە مسولمانىك ناۋىك لە خۇيان بىنن، بەلەم بلېن: ئەۋە ۋەك ناۋونىشانىكى سىياسىيە، يان بۇ كارىكى دىارىيىكراۋ، رىكخراۋى فلان، رىكخراۋى فلان، يان تەرىقەتى فلان، يان مەزھەبى فلان، يان فلان كۆمەلە مسولمان، ئەۋە دەگونجى، بەلەم ۋەك دابەشكردى مسولمانان كە ھەر كەسىك ھاتە ژىر ئەۋ ناۋونىشانە، بۇ ۋىنە: سە لە فى، ئەشعەرى، خە لە فى، فلان رىيازە، فلان حىزە، ۋەك دابەشكردى مسولمانان، تا ئەۋە بە تەكىد ئەۋەيە كە پىغەمبەر ﷺ نەھى لىكردۋە.

ئەۋ بابەتەش بە تەفصىل قەسەم لىكردۋە، لەۋ مەۋسۋوعەيەى خۇم دا بە ناۋى: (بىر كىرەنەۋەى ئىسلامى لە تىۋان ۋە حىى و واقىعدا) لە (كىتەبى دوۋەم) تەۋەرى دوۋەمدا، كە باسى بنەماۋ تايبە ئەندىيەكانى زۆربەى مسولمانانم كىردۋە، كە لە ۋوۋى مېۋوۋىيەۋە بە (أهل السنة)، يان (أهل السنة والجماعة) ناسراۋن.

۱۰- چۈنەيتى كۈچى دوايى كىردى يەحيا ﷺ:

لەۋبارەۋە ئەم دەقە لە (بىن كئىر) ۋەۋە دىننن، لە كىتەبە كەى (قصص الأنبياء) دا^{۱۱} دەلن:

أ / بَيَانُ سَبَبِ قَتْلِ يَحْيَى عَلَيْهِ السَّلَامُ:

وَدَكَرُوا فِي قَتْلِهِ أَسْبَابًا، مِنْ أَشْهَرِهَا أَنْ بَعْضَ مُلُوكِ ذَلِكَ الزَّمَانِ بِدَمَشَقٍ كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَتَزَوَّجَ بِبَعْضِ مَخَارِبِهِ، أَوْ مَنْ لَا يَجِلُّ لَهُ تَزْوِجُهَا، فَتَهَاأَ يَحْيَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ ذَلِكَ، فَبَقِيَ فِي نَفْسِهَا مِنْهُ.

نەفامى تىدابتى نەگەرنا پىغەمبەر ﷺ بە (أبو ذر) فەرموۋ: (يا أبا ذر إنك امرؤ فيك جاهلية) ۋاتە: ئەى نەبو زەر! تۇ كەسىكى نەفامىت تىدابه، ۋاتە: لەۋ ھەلۋىستەدا نەفامى تىدابه، كە خۇى بەسەر كەسىكدا ھەلكىشا، چۈنكە رەش پىست بوۋ، خۇشى سې پىست بوۋ، بە ھۇى پىست و رەنكىيەۋە خۇى بەسەر ئەۋەى دىكەدا ھەلكىشا، كە ئەۋە بەكىك بوۋە لە نەزەت و عادەتەكانى نەفامى، بەلەم پىغەمبەرى خىۋا ﷺ مەبەستى پى شىتىكى جۈزئىي نە، بەلكو مەبەستى بانگەشەى نەفامىيە، بەگشتى، ئەۋەكە ئالەبەكى كە غەبىرى دىنى ئىسلام بەرز بكانەۋە، ياخۇد بەرنامە و پەيامىكى دىكەى غەبىرى ئىسلام ھەلېكەرى، ئەۋە بە تەكىد ئەۋ كەسە دۆزەخىيە و نۆيزو پۆۋۋەكانىشى شەفاعەتى بۇ ناكەن، مادام چوۋبىتە ژىر بەيداغىك، جىا لە بەيداغى ئىسلام و مادام چوۋبىتە ژىر ناۋونىشانىك، جىا لە ناۋونىشانى ئىسلام و مسولمانىتىي.

قَلَمًا كَانَتْ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْمَلِكِ مَا يُحِبُّ مِنْهَا، اسْتَوْهَبَتْ مِنْهُ دَمَ يَحْيَى، فَوَهَبَهُ لَهَا، فَبَعَثَتْ إِلَيْهِ مَنْ قَتَلَهُ، وَجَاءَ بِرَأْسِهِ وَدَمِهِ فِي طَسْتٍ إِلَى عُنْدِهَا، فَيُقَالُ إِنَّهَا هَلَكَتْ مِنْ قَوْلِهَا وَسَاعَتِهَا.

وَقِيلَ بَلْ أَعْتَبَهُ امْرَأَةً ذَلِكَ الْمَلِكِ وَرَأْسَتُهُ، فَأَبَى عَلَيْهَا، قَلَمًا يَبْسُطُ مِنْهُ، تَحَلَّيْتُ فِي أَنْ اسْتَوْهَبْتُهُ مِنَ الْمَلِكِ، فَتَمَنَعُ عَلَيْهَا الْمَلِكُ لَمْ أَجَابَهَا إِلَى ذَلِكَ، فَبَعَثَ مَنْ قَتَلَهُ وَأَخَضَرَ إِلَيْهَا رَأْسَهُ وَدَمَهُ فِي طَسْتٍ).

واتە: ڕوونکردنەوەی ھۆی کوژرانی یەحیا (ع): لەوبارەووە چەند ھۆکارێکیان باس کردوون، ناودارترینیان ئەووەیە: کە ھەندێ لە ھوکمرانی ئەو ڕۆژگارە لە دیمەشقی دەیویست ھاوسەرگیری لەگەڵ ھەندیک لە مەھرەمەکانی خۆیدا بکات، یان کەسێک کە پیتی ناشن، یەحیاش پێشگیری کرد لەو ھوکمرانە کە ئەوکارە بکات، ئەو ئاھەتەش ئەووی لە دڵدا مایەووە بەرانبەر بە یەحیا، پیتی ناخۆش بوو، ئنجا کاتیەک کە لە تێوان ئەو ئاھەتەو پادشادا ئەووە ڕوویدا کە پادشا ھەزی لێیەق، (واپێندەچێ زینای لەگەڵ کردی) داواي لیکرد کە خوێنی یەحیای پێ بەخشی، ئەویش پیتی بەخشی، ئەو ئاھەتەش کەسێکی نارد: یەحیای کوشت و سەرەکەشی بە خوێنەووە لە تەشتیکدا بۆ ھینا و، دەگوترێ: کە ئەو ئاھەتە ھەر لەو کاتەدا دەست بەجێ لە بەین چوووە.

گیڕانەووەیەکی دیکە دەلت: ئەو ئاھەتە کە ھاوسەری ئەو پادشا ھوکمرانە بوووە و یەحیای خۆشویستووە و نامەیی بۆ ناردووە (بۆ یەحیا) کە دۆستایەتی لەگەڵ بگرێ، (خراپەیی لەگەڵ بکات) بەلام یەحیا نامادە نەبوو، ئنجا کاتیەک لێی ناوئەمێد بوو، ئەو ئاھەتە بە حیلەو قیل کاریکی وای کردووە، کە داواي سەری یەحیای کردووە لەو پادشایە، ئەویش سەرەتا نامادە نەبوو، بەلام دوايي وەلامی داووەتەو، نیدی ئەو پادشایە کەسێکی ناردووە، کە یەحیای کوشتووە و سەرەکەشی و خوێنەکەیشی لە تەشتیکدا ھیناوە.

ئنجالە سەرچاوە میژووویەکاندا، بۆ وێنە: (قصص الأنبياء) ی (عبدالوہاب النجار) ^(١) دا دەلت:

ئەو پادشایە ناوی (ھیرۆدۆس) بوو، کە لە پەیمان کۆن و نوێ دا، باسی (ھیرۆدۆس) کراو، و، یەکیک بوو لە ھوکمرانەکانی ڕۆم لەو کاتەدا و، ئەو ئاھەتە کە بەتەما بوو، بیھێنن، برازای بوو، (کچی برای بوو و ناوی (ھیرۆدیا) بوو)، ئاھەتێکی زۆر جوان بوو، ئنجا دەلت: جوولەکەکان پاجاییان ھەیە لەووەدا: کە نایا دروستە ھاوسەرگیری لەگەڵ کچی برا و کچی خوشک (واتە: برازای خوشکەزا) دا بکری یان نا؟ ھەرچی (رتانیون) بە ڕەواي دەزانن، - کە جوړیکن لە زانیانی جوولەکە - بەلام (الفرعون) - ئەوانیش جوړیکی

دیکەیانن - بە قەدەغەیی دەزانن، (ربانیون) دەلێن: لە تەوڕاتدا باسی ھەپرامیی برازاو خوشکەزا نەکراوە، کە دروست نەبێ مەزۆفی ھاوسەرگێریان لەگەڵ بکات، ئنجا مادام لە تەوڕاتدا باس نەکراوە، پەوایە، بەلام زاناکان دیکەیی جوولەکە، بە قەدەغەیی دەزانن.

پێشتر بەلێماندا کە باسی چۆنیەتی کوژرانی زەکەریشاش عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بکەین، کە پەییووستە بە کوژرانی یەحیای کورپەووە وَعَلَيْهِمَا السَّلَامُ لەو بارەووە لە کتیبی (سیرة النبیین والمرسلین) (محمد عید عبداللہ العقیوبی العسینی) دا، ئەم دەقە ھاتووە^(١):

(عندما علم زكريا بمقتل ولده يحيى، فر من بني إسرائيل و دخل في بساتينهم خارج المدينة، فأمر الملك أن يؤق به ليقتل أو يذبح كما ذبح ولده، فتبعه بنوا إسرائيل ليقتلوه، وهو يفر من بستان إلى بستان حتى وصل إلى شجرة زيتون، قد فتحت بطنها وقالت: اختلف داخلي يا نبي الله! فدخلها فجاء إبليس وأخذ بطرفي ثوبه، فعندما أطبقت الشجرة بقي طرفي الثوب خارجها ثم جاء بنوا إسرائيل، فطلب منهم إبليس بصفات رجل أن يأتوا زكريا وهو في الشجرة فوضعوا المنشار على الشجرة فشقوها وزكروا فيها....)

واتە: لە کاتی کیدا زەکەریشا دەزانن کە یەحیای کورپە کوژراوە، لە بەنی ئیسرائیل پادەکات، دەچێتە ئێو باغ و بێستانەکانیان لە دەرهووی شار، پادشاش فەرمان دەکات کە ئەویش بەیترێ و بۆی بکوژرێ و سەربردێ، وەک چۆن کورپەکەیی سەر بپارێ، بەنی ئیسرائیلیش شوونی دەکەون بۆ ئەووی بیکوژن، ئەویش لە باغیکەووە بۆ باغیکێ دیکە پادەکات، ھەتا دەگاتە لای درەختیکێ زەیتوون کە ئەو درەختە زەیتوونە خۆی کردۆتەووە (واتە: شەق بوو، دەبێ قەدەکەیی گەورە بووبێ) درەختەکە بانگی دەکات دەلێ: ئەی پیغەمبەری خوا! وەرە ئێو من، دەچێتە ئێوی و دوایی وێک دەکەوێتەووە، ئیبلیسیش دێی دامینی کراسەکەیی دەگێرێ، کاتێک کە درەختەکە وێک دەکەوێتەووە، ھەندێی لە دامینی کراسەکەیی بە شەپکێ بە دەرووە دەمێنێ، ئنجا بەنی ئیسرائیل دین، ئیبلیسیش لە شێووی پیاوێکدا پێیان دەلێ: ھا ئەووە زەکەریشا لە ئێو ئەو درەختەدا یە، ئەوانیش دینن مشار لەسەر درەختەکە دادەنێن و درەختەکە دەبرن، زەکەریشاش تێدا دەبێ و ئەویش دەبرن. ریواییەتی دیکەش ھەیە کە ھەر بە مردنی ئاسایی خۆی کوچیی دوایی کردووە و، ھێچیشیان پشت ئەستورنێن بە بەلگە یەکی یەکلاییکەرەووەو دنیایکەر.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِعَمَدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

✱ درسی دووم ✱

بىناسەي نەم دەرسە

نەم دەرسەمان بىست و پىنچ (۲۵) نايەت دەگىتە خۆي، نايەتە كانى: (۱۶ - ۴۰) كە تىياندا بەسەرھانى مەرىمە و عىساي كوپى سەلامى خوايان لەسەر بى، خراوتە پروو.

پوختەي بەسەرھانى مەرىمە و عىساش ناوايە:

لە كاتىكدا مەرىمە لەلای پۇژھە لاق خەلكە كەي پەردە دەگىتەو (بۆ خۆ شۆردن، يان بۆ ھەر كارىكى دىكەي تايەتە خۆي)، جىرىل لە شىوہى پياوئىكى تىر و تەواودا، وەك نوئەرى خوا، خۆي پىشان دەدا و، پىنى رادەگەيەنتى كە خوا ﷺ ناردوويەتە تاكو كوپىكى پاك و چاكي پى بەخشىن، مەرىمەيش پەناي لى بە خوا دەگرى و سەرسوپمان دەردەبرى، كە چۆن مندالى پەيدا دەبى، لە حالىكدا كە ھىچ پياوئىك بە ھەللىي دەستى نەگە ياندۇتتى و، ئافرەتتىكى خراپە كارىش نەبووہ؟!

جىرىلش دلئىاي دەكاتەو كە ئەوہ فەرمانى خوايە و، وەك نىشانەيەكى خوا بۆ خەلك و بەزەيى خوايە، بەرانبەر بە تۇش و بەرانبەر بە عىساش ﷺ.

ئىدى سەرنەجام مەرىمە دووگىيان دەبى و، پاش لە دايك بوونى عىساش ﷺ كە كۆرپەگەيەتە، دەبياتەوہ لاي خەلكە كەي و ئەوانىش سەرزەنشتى دەكەن: ئايا ئەو مندالەت لە كوئى بوو، بەبى ھاوسەر؟!

نەويش ناماژە دەكات بۆ مەلۇتكە كەي خۆي، كە عىسايە ﷺ عىساي كوپىشى دىتە قسەو بەرگرىي لە پاكىي دايكى دەكات و، راشىدەگەيەنتى كە ئەو بەندەي خواو پىغەمبەرى خوايەو، خوا كىبى پى دەدات و، فەرمانى پىدەكات بە نوئۇزۇ زەكات و بە چاكە لەگەل دايكى داو...ھتە.

پاشان خواي كارزان بەو بۆنەوہ، چەند پراستىيەكى مەزن لە بارەي يەكتايى خواو، رۆژى دوايى و، سەرنەجامى شوومى ھاوبەشدا نەرانەوہ، دەخاتە پروو، ھەروہا ھۆشداري دەداتە خەلك لە بارەي قىامتە و رۆژى دوايەوہ.

وَأَذْكَرَ فِي الْكِتَابِ مَرَمٌ إِذْ أَنْبَدْتَ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرِيفًا ﴿٦٦﴾ فَأَتَّخَذْتَ مِنْ دُونِهِمْ
 حِمَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿٦٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ
 نَعِيمًا ﴿٦٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿٦٩﴾ قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ
 وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٧٠﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ هَاتِهِمَا وَلِيَجْعَلَكَ
 ءَامِيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَتْ بِهِ، مَكَانًا قَاصِيًا
 ﴿٧٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَسِيًّا
 ﴿٧٣﴾ فَوَدَّعَهَا مِنْ نَحْيِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٧٤﴾ وَهَزَيْتَ إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلِ
 تُسْفِطُ عَلَيْهِ رَطْبًا جَنِيًّا ﴿٧٥﴾ فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرِينِ مِنَ النَّسْرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي
 نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٧٦﴾ فَأَتَتْ بِهِ، قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ، قَالُوا يَا مَرْيَمُ
 لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٧٧﴾ يَتَأَخَذَ هُذُونَ مَا كَانَ أَبُوهُ أَمْرًا سَوِيًّا وَمَا كَانَتْ أُمَّكِ يَغِيًّا
 ﴿٧٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٧٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ مَتَنَّنِي
 الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٨٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ
 حَيًّا ﴿٨١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٨٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ
 وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٨٣﴾ ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٨٤﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ
 أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٥﴾ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
 هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٨٦﴾ فَأَتَخَلَّفَ الْأَخْرَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مُشَاهِدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ
 ﴿٨٧﴾ أَسْمِعْ يَوْمَ وَأَنْصُرْ يَوْمَ يَا تُوتِنَّا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٨﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ
 إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ

مانای دهقا و دهقی نایه تکان

{هروه‌ها له کتیبه‌که دا باسی مه‌ریه‌م بکه، که له شوئینکی رۆژه‌لای خه‌لکه‌که‌ی،
 که‌ناری گرت (۱۶) تنجا بۆ خۆ لای په‌ناگرتیان په‌رده‌یه‌کی گرت‌هوه، (به‌مه‌به‌ستی خۆ
 شوژدن، یان کاریکی تایه‌تی خۆی)، تیمه‌ش روو‌حه‌که‌مان (جیریل) مان ناره‌ده لای، بۆی
 چوو‌ه سه‌ر شیوه‌ی پیاوینکی تیر و ته‌واو (رینک و پینک) (مه‌ریه‌م) گوئی: نه‌گه‌ر تو
 پارێزکاری، په‌نات لای به (خوای) به‌به‌زه‌یی ده‌گرم (۱۷) (جیریل) گوئی: به‌دنیایی من
 تیر‌راوی په‌روه‌ردگارتم، تا‌کو کوپینکی پاک و چاکت پێ به‌خشم (۱۸) (مه‌ریه‌م) گوئی:
 تنجا چۆن چۆن کوپم بیتی، که هیچ مروفتیک (به‌هه‌ل‌لایس) ده‌ستی لای نه‌داوم و،
 داوینپیسش نه‌بووم؟! (۱۹) (جیریل) گوئی: به‌و شیوه‌یه، په‌روه‌ردگار فەرمووی: نه‌وه
 بۆ من سینایه‌و، تا‌کو نه‌و (کوپه‌) ییش بۆ خه‌لکی بکه‌ینه نیشانه‌و مو‌عجزه‌و، نه‌وه‌ش
 به‌زه‌یه‌که له تیمه‌وه‌و، نه‌و کاره‌ش بریار‌دراوه‌و بر‌اوه‌ته‌وه (۲۰) ئیدی (مه‌ریه‌م) ته‌وی
 (له‌سکی خۆیدا) هه‌ل‌گرت و، به‌هۆیه‌وه له شوئینکی لاچه‌پی دوور، که‌ناری گرت (۲۱)
 پاشان ژانی مندالبوون په‌نای پێرده‌ لای بنک و قه‌دی دارخورمایه‌ک، (له‌ ترس و هه‌ژمه‌تان)
 گوئی: نه‌ی خۆزگه‌ پێش ته‌م (حال‌ه)، مرد بام و، نادیده‌گیراوو له بیرکراو بوومایه (۲۲)
 له‌لای ژیره‌وه‌ی بانگی کرد: که‌ خه‌مبار مه‌به! په‌روه‌ردگار له‌لای خۆیه‌وه سه‌رچاوه‌یه‌کی
 ناوی داناوه (۲۳) (تنجا ناو بخۆوه) و قه‌دی دارخورمایه‌که‌ش به‌لای خۆت دا بجوولینه،
 فه‌ریکه‌ خورمای گه‌بشتوت به‌سه‌ردا ده‌خاته‌ خوارێ (۲۴) تنجا (له‌ خورمایه‌که‌) بخۆو
 (له‌ ناوی سه‌رچاوه‌که‌) بخۆوه‌و، خاتر جه‌م و دلخۆشیش به، نه‌گه‌ر یه‌کتیکش له
 مروفتان دی، بلێ: من رۆژووم بۆ (خوای) به‌به‌زه‌یی له‌ خۆم گرت‌هوه، نه‌مرو قسه‌ له‌گه‌ل
 هیچ مروفتیکدا ناکه‌م (۲۵) ئیدی هه‌ل‌گرت و هینایه‌وه لای خه‌لکه‌که‌ی و گوتیان: نه‌ی
 مه‌ریه‌م! به‌راستی کاریکی (خرایی) سه‌رسوپه‌ینه‌رت کردوه (۲۶) نه‌ی خوشکی هاروون! نه
 بابت پیاوی خراپ بووه‌و، نه‌ دایکت زینا خواز! (۲۷) ته‌ویش تاماژه‌ی بۆ (کوژپه‌که‌ی)
 کرد (که‌ قسه‌ی له‌گه‌ل بکه‌ن)، گوتیان: چۆن که‌ سێک بدوینین که‌ مندالی سه‌رلانکه‌یه؟
 (۲۸) (عیسا) گوئی: من به‌نده‌ی خوام کتیبی پندام و، کردوومی به‌ پیغه‌مه‌ر (۲۹) له
 هه‌ر جیه‌کیش بم به‌پێزی کردووم و، راشیسه‌راردووم که‌ هه‌تا زیندووبم، نوێژ بکه‌م و
 زه‌کات بده‌م (۳۰) هه‌روه‌ها رایشه‌راردووم، که‌ له‌گه‌ل دایکم دا چاکه‌کاربم و، نه‌شیکردوومه

خۆسه پىن و خراپه كار و بيمراد (۳۳) سه لاميشم (له خواوه) لىيه ئەو پۆژەي تىيدا له دايك بووم و ئەو پۆژەي تىيدا دەمرم و، ئەو پۆژەش كه به زىندوو پى تىيدا هەلده سىترتمه وه (۳۴) نا ئەوه عىساي كورپى مه پريمه، قسه ي هه قه، كه تىيدا دوو دلن (۳۵) بۆ خوا نالوئى هىچ پۆله يكي هه بن، پاكىي بۆ وى، هه ر كات بىرارى كارنك بدات (بىته دى) به س پىي ده فهرموئى، بيه، به كسه ر ده بئى (۳۶) ههروه ها عىسا گوئى: هه ر خواش په روه ردىگارى من و په روه ردىگارى تىوه شه، ته نيا ئەو په رستن، ئەمه ر پىي راسته (۳۷) ئىدى كۆمه له (نه صرانييه) كان له تىو خۆيان دا، كه وتنه راجيا بيه وه، ده جا هلاو ر بۆ ته وانەي بى پروان له ديمه ن و ناماده بوون پۆژىكى مه زن (۳۷) ناي ئەو پۆژەي دىنه لامان (له قىامه ت دا) چه نده بيسه ر و بىنه ر! به لام ته مپۆ سه مكاران له گو مپرا بيه يكي تاشكرادان (۳۸) ههروه ها له پۆژى داخ و سه ره ت بىانترسىنه كه بىرادر را، له حالىكدا كه ته وان له بئى تاگايى دان و، ته وان له بى پروايى دان (۳۹) به دلنبايى هه ر تيمه زه وى، هه ر كه س كه له سه ريه ي، به مىرات ده گرىن و، ته نيا بۆ لاي تيمه ش ده گىر دىر نه وه (۴۰).

شيكردنه وەي هەندىك له وشەكان

(إِذْ أَنْبَأْتُ): له كاتىكدا كه نهارى گرت، (الْتَّبُدُّ: إِبْقَاءُ الشَّيْءِ وَطَرْحُهُ، لِقَلَّةِ الْإِعْتِدَادِ بِهِ، وَالتَّبُدُّ فَلَانٌ: اعْتَرَلَ اعْتَرَلَ مَنْ يَقِلُّ مُبَالَأَهُ بِنَفْسِهِ فِيمَا بَيْنَ النَّاسِ)، (تَبُدُّ) برىته: له فرىدانى شتىك و هەلدانى له بهر ته وهى له لاي بئى بايه خه، ده گوترى: (الْتَّبُدُّ فَلَانٌ) واته: فلان كه نهارى گرت، كه نار گرتنىك كه گرتكى به خۆي نه دات، له و پوه وه داخۆ خه لك چى ده تىن؟

(وَلَمْ يَمَسَّنِي بَشْرٌ): هىچ به شه رنك ده ستى نه كه ياندوو مئى، (كُنِّي بِالْمَسِّ عَنِ النَّكَاحِ)، وشەي (مسي) كىنا بيه له هاوسه رگىرى.

(وَلَمْ أَلِكْ بَعِيًّا): ههروه ها داوین پىسيش نه بووم، (بُعِيَتِ الْمَرْأَةُ تَبْيَعِي بَقَاءَ: فَجَعَرَتْ، فَهِيَ بَيْعِي، وَالْجَمْعُ بَعَايَا)، واته: (بغت) نافرته كه داوین پىسي كرد، داوین پىسي ده كات، داوین پىسي كردن، (فَجَعَرَتْ) واته: گوناھى كرد، داوین پىسي كرد، واته: غه ريزه ي جىسي خۆي تىركرد له رنى ناشه رعييه وه، (فَهِيَ بَيْعِي) نه گه ر تاك بئى پىي ده گوترى: (بَيْعِي) و به كۆش پىيان ده گوترى: (بَعَايَا) واته: نافرته تانى داوین پىس.

(مَقْضِيًّا): واتہ: بریار لہ سہر دراو، (قَضَى، يَقْضِي، قَضَاءً وَقَضِيًّا وَقَضِيَّةً: حَكَمَ وَقَضَلَ)، (مَقْضِيًّا أَي: مَفْضُولًا) بریاریدا، بریار دہدا، بریار دان، واتہ: بریاریداو، یہ کلاسی کردہوہ، (مَقْضِيًّا) واتہ: یہ کلاسی کراوہ، بریار لہ سہر دراو، جیاکراوہ.
(فَصِيًّا): (القضي: البعيد) واتہ: شوئیتیکی دوری کہ نار، پہرگہ.

(فَأَجَاءَهَا): پہنای پتی برد، (وَأَجَاءَهُ إِلَى كَذَا: الْجَاءَ اضْطِرَّةً)، (جَاءَهُ) واتہ: ہات، (أَجَاءَهُ) واتہ: (جَاءَهُ بِهِ) واتہ: ہینای، (وَأَجَاءَهُ إِلَى كَذَا) واتہ: پہنای پتیردہ بہر تہوہو ناچاری کرد.
(الْمَخَاضُ): (وَوَجَعُ الْوِلَادَةِ) واتہ: ژانی مندال بوون، (مَخَضَتِ الْعَامِلُ مَخَاضًا: أَي حَزَبَتْهَا الطَّلِقُ فِيهِ مَخِضٌ)، واتہ: نافرہق دووگیان کہ ژانی مندالبوون دیتسی پتی دہگوتری: (مَخَضَتْ) و بہ ژانہ کہی دہگوتری: (مَخَاض) و بہ خوئی دہگوتری: (مَخِض) واتہ: ژانی مندالبوون لٹہاتوو.

(يَجْذَعُ): (الْجَذْعُ: سَاقُ الثَّمَلَةِ وَنَحْوَهَا) واتہ: قہدو بنکی درہخت، یان ہی دارخورما و غہیری تہوہ پتی دہگوتری: (جَذَعُ)، بہ (أَجْرَاعٌ وَجُدُوعٌ) کؤدہ کرتہوہ.

(نَسِيًّا مَنَسِيًّا): (النسي: ما نسي) شتی فہرامؤشکراو، لہ بیرکراو، (مَا يَقِلُّ الْإِغْتِدَادُ بِهِ) شتیک کہ بابہ خسی کہ م پتی بدری، (النسي) و (النسي) ہر دووکیان یہ کہ مانایان ہہیہ، شتیک کہ فہرامؤش بکری، (منسي) دیارہ (مَفْعُولُ بِهِ) واتہ: فہرامؤشکراو.

(سَرِيًّا): (سَرَوٌ، يَسْرُو، سَرَاوَةٌ، وَسَرَاوٌ: شَرَفٌ فَهُوَ سَرِيٌّ، وَالسَّرِيُّ، النَّهْرُ: لِأَنَّهُ يَسْرِي)، دہگوتری: (سَرَوٌ، يَسْرُو، سَرَاوَةٌ، وَسَرَاوٌ) واتہ: گہورہبوو، بوو بہ سہرؤک، تہو کوپنکی بہرچاوہ، یاخود کوپنکی ہہلکہوتوویہ، (سریاً) دہگونجی بہ مانای کوپنکی ہہلکہوتوو بی کہ عیسیایہ، دہشگونجی (سریاً) واتہ: پروباریک بی کہ دہروا، سہرچاویہ کہ بی کہ ٹاوی لی دہروات، کہ مانای دوہمیان گونجاوترہ لہ گہل سیاقی ٹایہ تہ کہ.

(وَهَرَبَتْ إِلَيْكَ يَجْذَعُ الْتَحَلَّى): بنکی دارخورماکہ بہ لای خؤتدا بکتشہ، بیجوولینہ، (هَرَبْتُ الشَّيْءَ: هَرَبْتُ، وَهَرَزْتُ الشَّجَرَةَ وَنَحْوَهَا: حَرَكْتُهَا فِي شِدَّةٍ) رپوہ شتینہ بہ لای خؤتدا.

(رُطْبًا): دہگوتری: (تَضِيحُ الْبُسْرِ قَبْلَ أَنْ يَصِيرَ تَمْرًا، وَالخَمْعُ أَزْطَابٌ وَأَزْطَابٌ وَالْوَاجِدَةُ: رُطْبَةٌ)، فہریکہ خورما پٹش تہوہی بیتتہ خورما، کاتیک کہ فہریکہ پتی دہگوتری: (رُطْبًا) کہ بہ (أَزْطَابٌ وَأَزْطَابٌ) کؤدہ کرتہوہ، تاکہ کہی پتی دہگوتری: (رطوبة).

(جَنِيًّا): (الْجَنِيُّ: كُلُّ مَا يَغْنَى مِنَ الشَّجَرَةِ). (جَنَى) هەر شتیکه که له درهخت دهگرتنهوه، میوهی درهخت، بهری درهخت.

(وَقَرِي عَيْنًا): (قَرْتُ عَيْنَهُ: سُرَّ وَرَضِيَ، فَهُوَ قَرِيْبُ الْعَيْنِ)، (قَرْتُ عَيْنَهُ) واته: دآخوَش بوو، پازی بوو، (قَرِيْبُ الْعَيْنِ) واته: پازی، دلپهسند، شادمان، تنجا نهوهش بویه وای پیندهگوتری: چونکه (قَرْتُ) واته: (ثبت)، مرؤف تهگهر شتیکی خوَشویست، چاوی لهسهر دهچهسپین و چاوی تیدهبری، چاوی لهسهر لانادا، به پتچهوانه‌ی نهوهوه که شتیکی پی ناخوَش بی، چاوی لئ لاده‌دات.

یاخود له‌به‌ر نهوه که (قَرْتُ) به مانای سه‌رما دئی و فرمیسی شادیش سارده جاری وایه، مرؤف له خوَشیان فرمیسی دئی، که فرمیسی شادیی سارده، هه‌روهک فرمیسی دلته‌نگی و خه‌موکی، گهرمه.

دهگوتری: (قَرَّ بِهَذَا الْأَمْرِ عَيْنًا) واته: بهو شته دلَت خوَش بی، (وَقَرِي عَيْنًا) واته: (ته‌ی مه‌په‌م!) دلَت خوَش بی، شادمان به.

(نَذَرْتُ): (نَذَرَ الشَّيْءَ نَذْرًا وَنَذُورًا: أَوْجَبَهُ عَلَى نَفْسِهِ) نهو شته‌ی له‌سه‌ر خو‌ی پیویست کردوه، به کوردیی ده‌لین: له خو‌ی گرتوه، (نَذِرَ بِالشَّيْءِ: عَلِيْقَهُ)، واته: نهو شته‌ی زانی، به‌لام (نَذَرَ الشَّيْءِ) واته: نهو شته‌ی له‌سه‌ر خو‌ی پیویست کردوه.

(فَرِيًّا): (فَرِي الشَّيْءِ: يَفْرِي فَرِيًّا: شَفَهُ، وَالْفَرِي: الْكَذِبُ: اخْتَلَقَهُ، وَالْفَرِي مِنَ الْأُمُورِ: الْمُخْتَلَقُ وَالْغَجِيْبُ)، وشه‌ی (فري) به مانای (قطع) دئی، (فري الجلد) واته: چه‌رمه‌که‌ی له‌ت کرد، تنجا له‌به‌ر نهوه‌ی که‌سیک که درؤ ده‌کات، له‌به‌ر نهوه‌ی که نهو شته درویه بوونی نه و بو خو‌ی دایتاشیوه، به یه‌کیک ده‌گوتری: درویان ده‌تاشی، یانی: بوونی نه به‌لام بو خو‌ی دروستی ده‌کات، وئرای نهوه‌ش (فري) به مانای شتیکی بوختان، یان دروستکراو دئی، به مانای شتی سه‌رسوپه‌ئنه‌رو شیایو سه‌ر لئ سوپه‌مانیش دئی.

(سَمَرُونَ): (إِمْرَأَتِي فِي الشَّيْءِ: شَكَ فِيهِ) تیبیدا دوو دل بوو لهو شته‌دا، هه‌روه‌ها (المزينة) والمزينة: الجَدَلُ) به مانای مشت و مپیش دئی، نهوه به مانای گومانیش دئی، ده‌گوتری: (هَذِهِ فِرْيَةٌ بِلَا مِزِيَّةٍ) نهوه درویه به‌بی دوو دل‌یی.

(مَشَاهِدُ): (المشاهدُ: الخضورُ، والمشهدُ ما يُشاهدُ، والمشهدُ: المَجْتَمَعُ مِنَ النَّاسِ وَالْجَمْعُ مَشَاهِدُ)، (مَشْهَدٌ) هه‌م به مانای ناماده‌بوون دئی، هه‌م به مانای شتی که ده‌بیرتی، هه‌م

بە مانای خەلکىكى كۆبۈۋوۋە دەي، ياخود ئەو شۇنەنەي كە خەلکيان لى كۆدەبىتەۋە، كە بە (مشاهد) كۆدەكرتەۋە.

(يَوْمَ الْحَسْرَةِ): (الْحَسْرَةُ: شِدَّةُ التَّلُؤْفِ وَالْعُزْنِ)، (حَسْرَةٌ) بە كوردىش ھەر بە كاردەھىترى كە دەللىن: داخ و ھەسرەت، ياخود (حَسْرَةٌ) واتە: خەفەتبارى، دلئەنگىي، ناپەھەتسى، زۆر ناپەھەتسى، (يوم العسرة) بە ئەكىد مەبەست پىي رۆزى قىامەتە، كە لەۋىدا باباي بىپروا و خەلكى بىپروا زۆر داخ و ھەسرەت و، خەفەت دەخو، ياخود لە دىيادا بە شىۋەيەك ژيانان بەرىكرد كە لەۋى بۆيان قەرەبوو نابىتەۋە، بە شىۋەيەك بەرپان كرد كە شەرمەزارىي و ەبىدارىيان ۋە دەست ھىنا.

ماناي گىشتى ئايەتەكان

ماناي گىشتى ئەم بىست و پىنج (۲۵) ئايەتە بە كورتىي و پوختىي بە رى دەكەين، لەبەر ئەۋەي دۋايى: ھەم لە مەسەلە گرنگەكاندا، ئايەتەكان بېرگە بېرگە شى دەكەينەۋە، ھەم بەسەرھاتى مەرىمە و عىساش سەلات و سەلامى خۋايان لەسەر بى، دىنين:

خۋاي بەرزو مەزن دەفەرمۋى: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْمِمْ﴾، ھەرۋەھا لە كىيىدا، واتە: لەم قورپانەدا كە كىيى، نووسراۋە، ھەرۋەھا قورپانىشە، خوتراۋەشە، لەم كىيىدا باسى مەرىمە بگە، ﴿إِذْ أَنْبَأْتُ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا﴾، لەو كائەۋە باسى بگە، كە كەنارى گرت لە خەلگەكەي، لەو خەلگەي ئەو لە ئىۋياندا بوو، ئەو يەكەي بوو لە خۇيان، كەنارى لىكرت و كەۋتە لاي رۆژھەلاتيان، ئىجا چۇن چۈۋە ئەو پەرگەيەۋە؟ ﴿فَأَتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا﴾، پەردەيەكى خستە ئىۋان خۇي و ئەۋانەۋە، واتە: پەردەيەكى گرتەۋە، ئايا ئەو پەردەيەي بۇچى كرتۋتەۋە؟ سالى و زەمانانى رابردوو ەك ئىستا گەراما نەبوۋە، ئافرەتان و پىۋان خۇياني لى بشۇن، بەلكو (سەراۋ) ھەبوۋە، ياخود شۇئى (كولكردن) ئافرەتان لەۋى جل و بەرگيان لى دەشۇرد و، خۇيان لى دەشۇردو، پەردەيان لى دەگرتەۋە، يان لە پەنایەك بوۋە كە پىۋا بەلاياندا نەچۈۋ و، شۇئى ئافرەتان جيا بوۋە، شۇئى پىۋانىش جىۋوۋە، واتە: پەردەي گرتەۋە لە ئىۋان خۇي و خەلگەكەدا، بۇ ئەۋەي دىار نەبى، بۇ كارى تايەتە خۇي، ئىجا يان خۇي گۆرىۋە، يان خۇي شۇردوۋە و پاك و خاۋىنى خۇي كروۋە، ﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾، رۋوحى خۇمانمان ناردە

لاى، بۆى چۆۋە سەر شىۋەى مروۋقىكى رېك و پىك و تىر و تەواو، كە بىگومان مەبەست
 پىنى جىبىلە، ۋەك خوا دەفەرموئى: ﴿ نَزَّلَ بِهِ الرُّوحَ الْأَمِينُ ﴿۱۳۳﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ ﴿۱۳۲﴾ ۝ الشُّعْرَاءُ،
 ﴿ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ ﴿۱۳۴﴾ ۝ النُّحْلُ، ﴿ نَزَّلَ الْمَلَكُ وَالرُّوحُ فِيهَا
 بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿۱۳۵﴾ ۝ الْقَدْرُ.

(روح القدس) و (روح الأمين) و (الروح) و (روحنا) ھەموویان مەبەست پىنان جىبىلە
 ﴿ الشُّعْرَاءُ ﴾، جىبىرل ناویەق، (روح) یش یان نازناویەق، یان یەکیکە لە سیفەتەکان، ھەر ۋەك
 چۆن عیسا ﴿ الشُّعْرَاءُ ﴾، (عیسا) یش پىگوتراۋە و (مسیح) یش پىگوتراۋە و (ابن مریم) یش پىگوتراۋە،
 پرووحى خۆمانان نارده لای، بۆى چۆۋە سەر شىۋەى مروۋقىكى تىر وتەواو.

﴿ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴾، لەو كاتەش دا ھەر عادتە نەبووہ
 پىاۋ بچنە سەراۋى ئافرەتان و شوتنى كۆلكردن و جل و جوړ شوړى ئافرەتان، بۆیە پىنى
 سەیر بوو، گوئى: من پەنا لە تۆ بە خواى خاۋەن بەزەبى دەگرم، ئەگەر تۆ پارىزكارى،
 چونكە ئەگەر پارىزكار نەبى، پەناش لى بە خوا بگرى، بى سوودە، ديارە جىبىرل بۆى
 چۆتە سەر شىۋەى پىاۋىكى نوورانى و رېك و پىك و خواناس، بۆیە واى گوتوہ و واى
 تىراپىنە، پارىزكار بى.

﴿ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ ﴾، گوئى: بە دنىابى من تىردراۋى پەرۋەردگارى تۆم،
 ﴿ لِأَهَبَ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا ﴾، تاكو مندائىكى پاك و چاكت پى بە خشم، (غلام) يانى:
 كورپۇگە.

بىگومان سەرەتا كۆرپەلەيەو، دواى لە داىك دەبى و، مەلۆتكە دەبى و، دەبىتە كۆرپە و
 دەبىتە مندال، دواى دەبىتە مېرد مندال (صبي)، پىش بائخ بوون و دواى دەبىتە
 كورپۇگە (غلام)، كە ئەو كاتەيە بائخ دەبى، بەلام بە ئىعتىبارى ئەۋەى سەرەنجام دەبىتە
 غولام، كە غولام جارى وايە بە ماناى پىاۋىكى تىر و تەواو و خاۋەن ژن و مالش ھەر
 ھاتوہ، يانى: سەرەنجام دەبىتە پىاۋىكى تىر و تەواو.

﴿ قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ ﴾، گوئى: ئنجا چۆن و لە كۆپوہ كورپىكى وام پەيدا دەبى؟!
 ﴿ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ ﴾، لە حالىكدا كە ھىچ كەس ھىچ پىاۋىك، يانى: بە ھەلآلىسى
 كەس دەستى لىتە داوم، چونكە وشەى (مسن) كىنايەيە بۆ نىكاح و ھاوسەرگىرى، ﴿ وَلَمْ
 أَكُ بَعِيًّا ﴾، (بە ھەلآلىسى ھاوسەرگىرىم نەكردوہ و، دەستى ھىچ پىاۋىكم پىتەكەوتوہ)
 ھەرۋەھا داۋىن پىسىش نەبووم، ئافرەتلك نەبووم كە داۋاى پىاۋان بكەم و داۋىن پىس بم.

﴿ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ ﴾، (رووح، جبریل) گوئی: بپاره که هر به و شیوه به، په روه ردگارت فەرموویه تی: ﴿ هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ ﴾، نه وه له لای من ناسانه، یانی: بؤوی سینیاه که کورپه یه که له سکی تودا په یدا بکات، بتی نه وه ی پیاوټیک ده ست لئ بدات، نه به چه لالی، نه به چه رامی، ﴿ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِّلنَّاسِ ﴾، بؤ نه وه ش که نه وه منداله بکیرین به نیشانه به که بؤ خه لک اکه خوا ده توانئ مروؤف بخولقینئ به بتی ینکه گه یشتنی تیر ومیش: ﴿ وَرَحْمَةً مِّنَّا ﴾، هر وه ها به زه یشه له لایه ن یمه وه، یانی: نه وه منداله خودی به زه یه، یاخود مایه ی به زه یه بؤ تو، یاخود به زه یی خواجه بؤ مروؤفایه تی، ﴿ وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴾، بپیری په یدا بوون نه وه منداله ش، بپیری تی که ه لپراوه، بپیری تی که کۆتایی پتیه تراوه.

﴿ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهَا مَكَانًا قَصِيًّا ﴾، تنجا هه لیکرت، منداله که چووه نیو هه ناویه وه، به هویه وه چووه شونتیکي په رگه و دووره چاو.

دوایی باسی ده که یین که هه ندیک له زانایان ده لئین: جبریل فووی به یه خه ی کراسه که ی دا کرده، یان فووی به زاریدا کرده، گرنک نه وه یه رووحی عیسا چوته بهر به دهنی.

﴿ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِئِحِ الْوَلَدِ ﴾، ژانی مندالبوون، په نای پیږده بهر بنک و قه دی دار خورمایه ک (پالی ویدا) نافرته که مندالی ده بتی، ده بتی پال وه دیوار یان به شتیک بدات، نافرته تانیش ده وری ده گرن، به لام نه وه که سی له دور نه بووه و پالی وه قه دی دار خورمایه که داوه.

﴿ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا ﴾، گوئی: خوزگه پتیش نه مه مرد بامایه!

یانی: نه م حاله م به سه ر نه هاتبایه و نه مدیایه، ﴿ وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنِيًّا ﴾، خوزگه فەرماؤشکراوو له بیرکراو بوومایه، واته: هر نه بوومایه و له بیر کراو بوومایه، ناشکرایه خه می نه وه ی بووه: چؤن وه لامی خه لک بداته وه، به بتی نه وه ی که شوو بکات، مندالیکي په یدا بتی! سه دو یه که گومانی خراپ پتیی ده بن، وه ک تپستاش له گه لدا بتی جووله که کان هه ر گومانی خراپ پیږده بن! ﴿ فَادْنَيْهَا مِنْ عُجْنَاهَا ﴾، له ژیریه وه بانگی کرد، وا پیږده چن: هر کورپه که ی که لیتی جیابوته وه، که عیسا یه، بانگی کرد بتی، چی ینکوت؟ ﴿ أَلَا تَحْزَنِي ﴾، که خه فته مه خو، ﴿ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْنُكَ سَرِيًّا ﴾، په روه ردگارت له ژیرته وه، واته: له خوارته وه، کانسی و جوگایه کی ده رقولاندوه، نه وه بؤ تاو، بؤ خواردنیش:

﴿ وَهَرَيَّ إِلَيْكَ بِجَنَاحِ الْخَلَّةِ ﴾. قەدی دارخورمایە کەش بە لای خۆتدا ڕاکێشە، لەو حالەدا زۆر بێهێز بوو، بە لای یانی: هەر دەستی بگەینێ دارخورمایە کە بە لاتدا خوار دەبیتەو، شتە کان هەموویان هەر موعجیزە بوون، چی لیدئ؟ ﴿ تَنْقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حِينًا ﴾، فەریکە خورمای پێگە یشتووت بەسەردا دەبارینت! چونکە دارخورما بە چەند پیاوێکیش ڕاناوشتی، چ جایی ئافەرەتیک کە لەسەر مندال بوونە و بێ هیژە! بە لای یانی دەستی بگەینێ وەک هۆکاریک دەبێ هەر هەبێ، ئەگەرنا خوای پەرورەدگار بۆ خوای کارەکانت هەموو بۆ دەکات، بە شێوەیەکی موعجیزەو بە شێوەیەکی یاسا در (خارق العادة).

ئەمە خۆتاروایشە تەو: ﴿ فَادَّبَهَا مَنْ تَخْتَهَا ﴾، ئەوێ کە لە ژێرەو بوو، جا هەندیک گوتووینا: ئەو مەبەست پیتی عیسا ئی (عليه السلام) دوا ئەوێ لێ جیاوتەو، لە دامنیەو بوو، هەندیکیش گوتووینا: جیڕیل بوو لەسەر تەپۆلکە یە ک لە خوارەو بوو، ئەویش لەوێ بوو و بانکی کردو: کە تۆ دلنەنگ مەبە، ئەو پەرورەدگار کانیاویکی بۆ ڕەخساندوو جۆگایە ک کە دەروات، هەرەها بۆ خۆراکیش ئەو دارخورمایە بە لای خۆتدا بکێشەو ڕایوێشینە، فەریکە خورمای گە یشتووت بەسەردا دەبارینت.

نجا (مَنْ تَخْتَهَا) یان (مَنْ تَخْتَهَا): مەبەست پیتی جیڕیل بێ، یان عیسا بێ، یە کسانە، هەر چەندە زیاتر وا پێدەچت: مەبەست پیتی عیسا (عليه السلام) بێ.

﴿ فَكَلِمَاتٍ وَأَسْرَفِي وَقَرِي عَيْنًا ﴾، بخۆو بخۆو و دلخۆشبوو خاترجەمە، ﴿ فَأَمَّا تَرِينٌ مِنْ الْبَشَرِ أَحَدًا ﴾، ئەگەر کەسێک لە مەرفان بینی، ﴿ فَكَلِمَاتٍ لِي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا ﴾، پیتی بلت: من ڕۆژووم لە خۆم گرتو بۆ خوای خاوەن بەزەیی ﴿ فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ أَنسِيًا ﴾، ئەمڕۆ قسە لەگەڵ هیچ مەرفێکدا ناکەم، یان: ڕۆژووترنی ئەوان بێ دەنگیشتی لەگەڵدا بوو، یاخود جۆریک لە ڕۆژووتریان قسەنە کردنیشتی لەگەڵدا بوو.

﴿ فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ ﴾، دواپس هێنایەو لای خەلکە کە ی، لای کۆمەلە کە ی لەحالیکیدا هەلگیریبوو، واتە: مەلۆتکە کە ی هەلگیریبوو، ﴿ فَأَلْوُا نَصْرِيُمْ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴾، خەلکە گوتیان: ئە ی مەریەم! بە راستی تاوانتیک خراپت کردو، یان درۆیەکی گەرەت هەلەستو، یاخود شتیکی زۆر سەر سوڕهینەرت کردو.

﴿ يَتَأَخْتَهِنَّ هُنُورًا ﴾، ئە ی خوشکی هاروون! دەگونجێ (هاروون) مەبەست پیتی برای مووسا بێ، واتە: ئە ی مەریەم تۆ لە دین و تەقوادا، وەک هاروون برای مووسا نەرم و هێمن و میهرەبان و بە تەقوا بووی، یاخود هاروون پیاویکی صالح بوو لە ڕۆژگاری

خوباندا، یاخود له‌بەر ئەوه بووه که مه‌په‌م له‌ رووی ر‌ه‌چه‌له‌که‌وه ده‌چ‌ته‌وه سه‌ر ه‌اروون بر‌ای مووسا **﴿ مَا كَانَ أَبُوكَ أَمْرًا سَوِيًّا ﴾**، ب‌ابت پ‌ی‌او‌ی‌کی خ‌راپ نه‌بوو، **﴿ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَعِيًّا ﴾**، د‌ای‌ك‌ی‌ش‌ت داو‌ی‌ن پ‌ی‌س نه‌بوو.

﴿ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ ﴾، ئ‌ام‌از‌ه‌ی ب‌و ك‌رد، ئ‌ام‌از‌ه‌ی ب‌و مه‌ل‌وت‌كه‌كه‌ی ك‌رد كه ب‌ی‌د‌و‌ی‌ن‌ن، **﴿ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْأَمْهَادِ صَبِيًّا ﴾**، گو‌ت‌ی‌ان: ئ‌ن‌جا چ‌و‌ن ق‌سه له‌گ‌ه‌ل كه‌س‌ی‌ك‌دا ب‌كه‌ی‌ن كه من‌د‌اله‌و له‌لان‌كه‌د‌ای‌ه، له ب‌ی‌ش‌كه‌د‌ای‌ه؟

﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ؕ آتَنِي الْكُتُبَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴾، (عیسا هاته گو!) گو‌ق: من به‌نده‌ی خ‌وام و ک‌ت‌ی‌بی پ‌نداوم و به پ‌ن‌غه‌م‌به‌ری گ‌ی‌راوم، واته: له ک‌و‌ت‌ای‌ی دا، ته‌گ‌ه‌ر‌نا ت‌ی‌ستا ک‌ت‌ی‌بی پ‌ت‌ن‌یه.

یانی: د‌و‌ای‌ی ک‌ت‌ی‌ب‌م پ‌نده‌داو، ده‌ش‌م‌ک‌ات به پ‌ن‌غه‌م‌به‌ر.

﴿ وَجَعَلَنِي مَبَارَكًا إِنَّ مَا كُنْتُ ﴾، من‌ی به پ‌ن‌ز‌و به‌ره‌مه‌مد‌ار گ‌ی‌راوه، له ه‌ه‌ر ج‌ی‌ه‌ه‌ك ب‌م، **﴿ وَأَوْصَنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴾**، ه‌ه‌روه‌ها ر‌ای‌س‌پ‌ارد‌ووم به ن‌و‌ن‌ز‌و زه‌ك‌ات، ن‌و‌ن‌ز‌و ب‌ك‌ه‌م كه م‌اف‌ی خ‌و‌ای‌ه، زه‌ك‌ات ب‌ده‌م، كه ه‌ه‌ق‌ی خ‌ه‌ل‌كه، ه‌ه‌ت‌اكو ژ‌ی‌ان‌دار‌ب‌م، ت‌اكو ز‌ی‌ند‌و‌و‌ب‌م.

﴿ وَبَرًّا بِوَالِدِي ﴾، ه‌ه‌روه‌ها خ‌وا من‌ی گ‌ی‌راوه به چ‌ا‌كه‌كار به‌ر‌ان‌به‌ر به د‌ای‌ك‌م، **﴿ وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴾**، نه‌ب‌گ‌ی‌راوم به م‌له‌و‌رو خ‌ۆ‌سه‌پ‌ی‌ن و ب‌ی‌م‌راد و خ‌راپ‌ه‌كار.

﴿ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴾، سه‌لام له‌سه‌ر من‌ ب‌ن‌، یانی: سه‌لام‌ی خ‌وا، ر‌و‌ژ‌ی‌ك كه ت‌ی‌ی‌دا له د‌ای‌ك ب‌ووم، ر‌و‌ژ‌ی‌ك كه ت‌ی‌ی‌دا ده‌م‌رم و، ر‌و‌ژ‌ی‌ك كه به ز‌ی‌ند‌و‌و‌ی‌ی ت‌ی‌ی‌دا ه‌ه‌ل‌ده‌س‌ی‌ت‌ز‌ی‌مه‌وه.

ئ‌ن‌جا خ‌وا ده‌فه‌رم‌و‌ی: **﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلِكَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾**، ئ‌ا نه‌وه ع‌ی‌س‌ای ك‌و‌ری مه‌پ‌ه‌مه، فه‌رم‌ای‌ش‌تی ه‌ه‌ق‌ی خ‌وا، كه ت‌ی‌ی‌دا دوو د‌ل‌ن، له‌ب‌ه‌ر نه‌وه‌ی ع‌ی‌سا به فه‌رم‌انی خ‌وا و به وش‌ه‌ی خ‌وا در‌وست بو‌وه، ب‌ۆ‌یه ده‌فه‌رم‌و‌ی: **﴿ قَوْلِكَ الْحَقِّ ﴾**، ی‌اخ‌ود: نه‌و به‌سه‌ره‌اته ق‌سه‌ی ه‌ه‌ق و چه‌س‌پ‌او ر‌استه، ی‌اخ‌ود: فه‌رم‌و‌وده‌ی خ‌و‌ای ه‌ه‌قه **﴿ نَعَمْ نَعَمْ به‌سه‌ره‌ات گ‌ی‌را‌نه‌وه‌یه، كه نه‌وان ت‌ی‌ی‌دا له دوو د‌ل‌ی‌دان.**

﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ﴾، خ‌وا ب‌ۆ‌ی ن‌یه، من‌د‌ال و ر‌ۆ‌له‌ی ه‌ه‌ب‌ن‌، پ‌ا‌ک‌ی‌ی ب‌ۆ‌ی، **﴿ إِذَا قَسَمَ الْأَمْرَ فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾**، ه‌ه‌ر ک‌ات‌ی‌ك پ‌ر‌ی‌اری ک‌ار‌ی‌ك ب‌دا ده‌فه‌رم‌و‌ی: ب‌به‌ ده‌ب‌ت‌ی.

پنویستی به‌وه نیه رۆلّه‌ی هه‌بێ و هاوسه‌ری هه‌بێ، به‌لکو هه‌ر شتیکی ویست، به‌کسه‌ر په‌یدای ده‌کات، ئیدی چ پنیوستی به‌ هاوسه‌رگرتن و به‌ رۆلّه‌و وه‌چه‌خسته‌وه هه‌یه! ﴿وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾، نه‌وه‌ی پێشێ، نه‌و دوو ئایه‌ته فه‌رمایشتی خوا بوون، ئیوناخنی کردن له‌گه‌ڵ قسه‌که‌ی عیسا‌دا، ئنجا دیته‌وه سه‌ر قسه‌ی عیسا: به‌ دنیایی خوا په‌روه‌دگاری من و په‌روه‌ردگاری تبه‌شه، هه‌ر نه‌و په‌رستن، ئا نه‌وه‌ پێی راسته‌.

ئنجا خوا ﴿وَإِنَّ هَذَا لَنَجْمِكُمْ وَرَبِّكُمْ﴾ وه‌ک ئه‌نجامگیری له‌ به‌سه‌رهاتێ مه‌ریه‌م و عیسا، وه‌ک نه‌وه‌ که‌ عیسا چی لته‌هات شو‌نکه‌وتووای عیسا چییان لته‌هات؟ ده‌فه‌رموئ: ﴿فَأَخْلَفَ الْأَحْرَابَ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾، کۆمه‌له‌کان له‌ ئیو خۆیاندا راجاییان په‌یدا‌بوو، نا‌کۆکیان په‌یدا‌بوو.

کۆمه‌له‌کان ده‌گونجێ مه‌به‌ست کۆمه‌ل نه‌صرانییه‌کان بن، که‌ وه‌ک دوایی باسیان ده‌که‌ین، بوونه‌ چوار تاقمی سه‌ره‌کیی.

ده‌شگونجێ مه‌به‌ست کۆی نه‌و خه‌لکه‌ بن، که‌ له‌ باره‌ی عیساوه ﴿الْحَبَشَةُ﴾ که‌وته‌ راجایی و نا‌کۆکییه‌وه: جووله‌که‌کان که‌ عیسا‌یان به‌ زۆل و بیژوو ده‌زانی، نه‌صرانیه‌کان که‌ تیدا که‌وته‌ راجایی و هه‌ندیکیان به‌ خوا و، هه‌ندیکشان به‌ کورێ خواو، هه‌ندیکیان به‌ بنده‌ی خویان ده‌زانی، هه‌روه‌ها مسو‌لمانانیش که‌ قسه‌ی هه‌ق و راست ته‌نیا له‌ لای وانه: که‌ به‌ بنده‌ی خواو په‌وانه‌کراوی خوی ده‌زانن.

دیسان خه‌لکی دیکه‌ی مولحیدیش هه‌بووه، که‌ به‌ ته‌کید له‌ جووله‌که‌کان خراپتریشیان به‌ عیساو دایکی گوتوه، بۆیه ده‌فه‌رموئ: ﴿فَأَخْلَفَ الْأَحْرَابَ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾، کۆمه‌له‌کان له‌ ئیو خۆیاندا که‌وته‌ نا‌کۆکی و راجاییه‌وه ﴿قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهُدٍ عَظِيمٍ﴾، سزای سه‌خت بۆ نه‌وانه‌ی بیپروان له‌ تاماده‌بوونی رۆژیکێ مه‌زن، یاخود: له‌ دیمه‌نیکێ سه‌ره‌نج دراوی پۆژیکێ مه‌زن.

﴿اسْمِعْ يَوْمَ يُنصَرُّونَ يُنصَرُّونَ﴾، چه‌نده‌ بیسه‌رن و چه‌ند بینه‌رن، رۆژیک که‌ دینه‌ لمان، ئای چه‌ند چاک ده‌بیستن! ئای چه‌ند چاک ده‌بینن!

﴿لَكِنَّ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي صَلَاتِي مُبِينٍ﴾، به‌ لأم سه‌مه‌کاران ته‌مرو له‌ گومرایی دان، یانی: نه‌و کاته زۆر چاک ده‌بیستن و ده‌بینن، به‌ لأم تبه‌ستا له‌ ژیانه‌ دنیایه‌دا، له‌ گومراییه‌کێ ناشکرادان.

﴿وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، لە پۆزی ھەسرەت و داخ و خەفەت و پەشیمانیی بیانتۆستینە، ھۆشداریان بدەبە، کاتێک کە بێیاردرا، ئەوانیش لە بێ ناگایدان و، ئەوانیش بێرواناھێتن، ئنجا چەند داخ و خەفەتییکی گەورە دەخۆن، کە تێستاش دەستیان بە ھیچ شتێک راناگات!

لە کۆتایی دا دەفەرموێ: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ﴾، بێگومان تێمە خۆمان زەوی بە میرات دەگرین و، ھەر کەستیکیش کە لەسەر زەویبە، خۆمان بە میراتی دەگرین و، ھەر بۆ لای تێمەش دەگێردرێنەو، نەك بۆ لای ھیچ کەسێ دیکە.

مهسه له گرنه گان

مهسه له ی به که م:

باسی به سه رهاقی مه ریه م، که له لای پوژه لاتی خه لکه که ی که ناری گرتوهو، په رده یه کی گرتوته وه و، خواش ﷺ جیبریلی له شیوه ی پیاویکی تیر و ته واودا ناردوته لای و، له ویش په نای لای به خوا گرتوهو، جیبریلیش پیراگه یاندوه، که نوینه ری په روه ردگاریه تی بو لای، تاکو موژده ی کوریک پاك و چاک بداتس، لئجا که مه ریه م سه رسورمانی خوی ده برپوه: چوَن به بی هاوسه رگری، یان زیناگردن، مندالی ده بی؟! جیبریل دنیای کردوته وه که له وه بو خوا ناسانه و، کوره که یشی ده بیته نیشانیه کی مه زن بو خه لک و، بریاری خواش له و باره وه دراوه و براوه ته وه:

خوا ده فموی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿۱۷﴾ فَأَتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿۱۸﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿۱۹﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لِكَ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿۲۰﴾ قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿۲۱﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ هَيْئٍ وَلِنَجْمِكُمْ ۖ آيَةٌ لِلنَّاسِ وَرَحْمَةٌ مِّنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿۲۲﴾﴾

شیکردنه وه ی تهو نایه تانه، له سازده برکه دا:

(۱) ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ﴾، هه روه ها له کتیدا باسی مه ریه م بکه، (اقل خبر مريم الذي نزلوه عليك في القرآن)، هه والی مه ریه م که له قورئاندا، به سه ر تویدا ده خوینینه وه، توش بیخوینه وه، یاخود باسی بکه.

(۲) ﴿إِذِ انْتَبَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا﴾، کاتی که که ناری گرت له خه لکه که ی، چوو له لای پوژه لات له ته ره فی لای پوژه لاتوه چوو شوینیک، یانی: خه لکه که له کوئی بوون، نه و چوته لای پوژه لاتی تهو شوته، نه باکووری، نه باشووری، نه پوژئاوای، به لکو چوته لای پوژه لاتی تهو شوینه کی خه لکه که ی لای بووه، ناشکراشه مه سه له ی پوژه لات و پوژئاوای، باکوورو باشوور

پڑھایی (نسی)ین، واته: به نسبت ههر شوئیکه وه ده گوزین، شوئیک به نسبت که سائیکه وه پڑزه لاته و، به نسبت که سائیکه وه پڑژناوایه، شوئیک بؤ هه ندیک که س باکووره و، به نسبت هه ندیکه وه باشووره.

وشه ی (إذ) ظرف متعلق بـ (اذکر))، که فه رموی: (واذکر فی الکتاب مریم إذ انتبذت)، ته مه (ظرف)یکه که په یوه سته به (أذکر) واته: باس بکه له کاتیکدا که مه پریم که ناری گرت له خه لکه که ی، چووه لای شوئیک پڑزه لاتی خه لکه که ی.

که ده فه رموی: (مکاناً شرقیاً)، (مکاناً) که (مفعول)ه، بؤ (انتبذت)، چونکه (انتبذت) مانای سه قامگیربوو (حلت)ی گرتوته نیو خوئی، بؤیه (مکاناً شرقیاً) ده بیته (مفعول به)، واته: (حَلَّتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا)، به نسبت خه لکه که یه وه چووه شوئیک که ده که وینه پڑزه لاتی خه لکه که ی.

٣- ﴿فَأَخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا﴾، واته: په رده یه کی گرتوه له نیوان خوئی و نه واندا، بؤ نه وه ی له وان دیارنه بئ، تنجا نهو په رده یه ده گونجی مه پریم به ته نیا بوو بئ و، ده شگونجی له گه ل نافرته تان دا بوو بئ، که نافرته تان ده چن بؤ کولکردن، کاتی خوئی گه رما و و شوئیی پوشته و دا خراو نه بووه، چوونه (سه راو) له دهشت و سارایه ک بؤ سر کانی و پروباریک که پینان گوتوه: سه راو، یان شوئیی کولکردن، جل شوردن، تنجا بؤ کاریکی تایبه تی خوئی یان بؤ خو شوردن، یان بؤ ههرچی بووه، په رده یه کی گرتوته وه له نیوان خوئی و خه لکه که دا.

٤- ﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا﴾، تیمه رووخی خو مانان نارده لای، به ته تکید رووح لیره دا مه به ست پتی جبریله، وه ک پینشر باسمان کرد، چونکه له قورنندا خوای په روهدگار وشه ی (الروح القدس) و (روح الأمين) و (روح) و (روحي) بؤ جبریل به کاره یناوه.

٥- ﴿فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾، (الْتَّمَلُ: تَكَلَّفُ الْمَثَلَةَ، أي: لَيْسَ هَذَا الشَّكْلُ شَكْلَهُ الْحَقِيقِي)، (تَمَثَّلُ: تَكَلَّفُ الْمَثَلَةَ)، واته: خوئی وه ک وی لیکرد، نه گه رنا نهو وینه یه هی وی نیه، که واته: (فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا) بؤی چووه سه ر شیوه ی مروقیکی تیر و ته واو، ریک و پینک، واته: نه وه وینه ی راسته قینه ی خوئی نه بوو، به لکو نهو وینه یه ی بؤ خوئی هینا بووه دی، دیاره فریشته کان و، جندیش توانای نواندن (تمثل) یان هیه، واته: توانایان هیه که خوئیان له شیوه ی شتی دیکه دا پینشان بدهن.

(سویاً، السوي: المستوي، التام الخلق) واته: ریک و پینک، تیر و ته واو.

٦- ﴿قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ﴾، مەرىم گوتى: مەن پەنا بە (خوای) خاوەن بەزەم دەگرم لە تۆ، ئەمە نامۆزگارى مەرىمەمە بۆ ئەو كەسەى، بۆى چۆتە سەر شىوێى پىاوێكى پىك و پىك نامۆزگارى دەكات و بىرى دەخاتەو.

٧- ﴿إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا﴾، ئەگەر تۆ پارىزگارى، مەبەست لەم شىوازە، هاندانىق بۆ پارىزگارى، واتە: ئەگەر دەتەوێ پارىزگارى، پەنا بە خوا دەگرم لە تۆ، تەماعم تىمەكە و دەستدرىژىم لى مەكە و نىيازت بەرانبەرم خراپ نەبى.

٨- ﴿قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ﴾، گوتى: بە دنىيى مەن پەوانە كراوى پەروەردگارتم، واتە: مەن مەرووفى نىم و لەلایەن پەروەردگار تەو پەوانە كراوم، يانى: مەن فرىشتەم.

بۆچى پەوان كراوم؟

٩- ﴿لَأَهَبَ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا﴾، تاكو مندائىكى پاك و چاكت پى بىخشم.

(لأهب) خوێنراو پىشە تەو: (لئهب) تاكو پىت بىخشم، يانى: ئەو كارەى بە مەن سپاردووە كە ئەو مندالەت پى بىخشم، واتە: كارەكە هى خوايە، بەلام منى كردووە بە نامەزى جىبە جىكردنى ئەو فەرمانەى خوێ، بۆيە كە بەخشىنەكەى پالداه تەو لای خوێ، ئەمە (مەجازى عەقلىي) پى دەلین، چونكە خوا ئەوى كردۆتە هۆكار بۆ دروستكردنى عىسا عليه السلام بەو شىوێ ناوازەو تايبە تەى، كە تەنيا ئەو بەو شىوێ بە دروست بوو.

١٠- ﴿قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ﴾، گوتى: جا چۆن كۆرم دەبى؟!

وشەى (أنى) :

١- بە ماناى چۆن (كىف) دى؟

٢- بە ماناى لە كوێ (مى أين) دى؟

٣- بە ماناى كەى (مى متى) دى؟

بەلام لىرەدا كەى (مى) ناگونجى، تەنيا ئەو دووانە دەگونجى: (چۆن؟) ياخود (لە كوێ؟) مەندالەم دەبى.

١١- ﴿وَلَمْ يَمَسَّ يَ بَشْرًا﴾، هىچ مەرووفىك دەستى نەگەياندووم، واتە: هىچ مەرووفىك وەك هاوسەر دەستى نەگەياندۆتە مەن، چونكە وشەى (مى) لە زمانى عەرەبىيدا، كىنايە بە بۆ ماره كردن و هاوسەرگىرى بە حەلالى.

(۱۲) ﴿وَلَمْ أَلْکَ بَعِیًّا﴾. ههروه‌ها داوین پیسیش نه‌بوومه، واته: له پابر‌دودا داوین پیس نه‌بووم، چون تیس‌تا ده‌مه داوین پیس، به چه‌رامی ده‌ست له‌گه‌ل پیاویک دا تیکه‌ل ده‌کم، هه‌له‌به‌ته هه‌ندیک له زانایان که له (په‌یمانی نوئ) وه‌ریانگرتوه ده‌تین: مه‌ریه‌م خوازراو (مُخْطُوبَةُ‌ی (یوسف النجار) بووه، به‌لام ته‌وه ته‌نیا له په‌یمانی نوئدا هاتوه، له قورئاندا ناما‌زه‌ی پین نه‌کراوه، هه‌روه‌ها - وه‌ک دواپی له به‌سه‌ره‌اته‌که‌یدا ده‌یه‌تین - گواپه (یوسف النجار) مه‌ریه‌م ده‌ستگیرانی بووه، به‌لام جارئ نه‌یگواستوته‌وه، دواپی که عیسیای بووه، عیساو مه‌ریه‌می له‌گه‌ل خویدا بردوون بۆ میسر له ترسی جووله‌که‌کان، ته‌وه هه‌مووی له (په‌یمانی نوئ) دا هاتوه و له قورئاندا که‌م و زۆر، ناما‌زه به‌وه نه‌کراوه، له‌به‌ر ته‌وه، تیمه پستی پین نابه‌ستین.

(۱۳) ﴿قَالَ كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّکَ هُوَ عَلٰی هٰٓئِنۡ﴾، {جبریل وه‌لامی دایه‌وه} گوئ: هه‌روایه، هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌یه (که بۆم باسکردی) په‌روره‌دگارث فه‌رموویه‌ق: ته‌وه له‌سه‌رم‌ن ناسانه، بۆ من شتیکی سینایه (که مندالتیک دروست بکه‌م له ئافره‌تیک، که نه به‌هه‌لآیی هیچ پیاویک ده‌ستی گه‌یاندبیتن و نه به‌چه‌رامی داوین پیسی کردب).

(۱۴) ﴿وَلِنَجْعَلْکُمْ اٰیَةً لِّلنَّاسِ﴾، ده‌شمانه‌وی بیکه‌ینه نیشانه‌یه‌ک بۆ خه‌لک، واته: مو‌عجیزه‌یه‌ک و نیشانه‌یه‌ک له‌سه‌ر ته‌وه که ده‌سته‌لآق خوا په‌هایه و، هیچ کۆسپ و له‌مه‌پرێک له‌به‌رده‌م ده‌سته‌لآق خوا‌دا نیه، ته‌نانه‌ت یاساکانی خۆشی که داینانو له دروستکراوه‌کانیدا کۆسپ و په‌رچ نین، له به‌رده‌م ویستی په‌های خواو ده‌سته‌لآق په‌های خوا‌دا، دیاره هه‌ر کاتئ خوا ویستی ته‌و یاسایانه، هه‌ل‌ده‌وه‌شیتته‌وه، یان ته‌و یاسایانه پاده‌گری، بۆ نمونه:

أ- ناگر ده‌سووتینن، به‌لام خوا به‌ناگری فه‌رموو: نیبراهیم مه‌سووتینه!

ب- ئاو ده‌خنکینن، به‌لام خوا فه‌رموو: ته‌ی ده‌ریای سوور بۆ به‌نی ئیسراییل شه‌ق به‌و و مه‌یانخنکینه، بۆیان بیه جاده‌و رئی! به‌لئ دروستکراوه‌کان هه‌موویان فه‌رمانبه‌ری خوان، ئاشکرایه مو‌عجیزه‌کانی خواش به‌پینی چه‌ند یاسایه‌کن که له تیمه دیارنن، به‌لام هیچ شتیکی خوا له ده‌روه‌ی سیستم (نظم) و رێک و پتیکی نیه، به‌لام یاسا گه‌ردوونیه‌کان (القوانین الکونیة) هه‌ر کاتئ خوا ویستی، رایان ده‌گری، بۆ وینه:

به‌پینی یاسای خوا: ده‌بئ پیاویک و ئافره‌تیک پیک بکه‌ن، ئنجا کۆریه‌یه‌ک په‌یدا ده‌بئ، به‌لام نه‌خیر، خوا ویستووویه‌ق: ئاده‌م به‌بئ ئافره‌ت په‌یدا بئ و، چه‌وواش به‌بئ هیچ که‌سه‌یک په‌یدابئ، جه‌سته‌ی ئاده‌م و چه‌وا پاسته‌وخۆ له‌قوره‌وه په‌یدا بئ، هه‌روه‌ها

ويستوويه قى: عيسا عليه السلام به بىن باب په يدا بىن و، ويستوويه قى: خه لىكى دىكه ي ئاسايى به دايك و باب په يدا بىن.

(15) - ﴿وَرَحْمَةً مِّنَّا﴾، ههروهها ئه و منداله كه په يدا ده بىن، به زه ييه كه له لايه ن ئيمه وه، واته: به زه ييه كى تايه ته له لايه ن ئيمه وه:

(1) - به رانبه ر به و منداله.

(2) - ياخود: به رانبه ر به دايكى ئه و منداله، كه بوى ده بىته هو ي پايه به رزى.

(3) - ياخود به زه يى ئيمه يه بو خه لك، تاكو خه لك چاكر خواو پهروه ردگارى خو يان بناسن، كه ده سته لات و ويستى خوا په هايه و، بىن سنوره و هيچ كو سپ و له مپه رىكى له به رده مدا نيه.

(16) - ﴿وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا﴾، ئه و بپرياره ش بپريارىكى يه كلايى كراوه يه، بپريارىكه كو تايى پيها توه، (قاض: اسم فاعيل)، (مقضى: اسم مفعول) (قاض) واته: بپريارده ر (اسم فاعيل) ه، به لام (مقضى) بپريار له سه ردر او و كو تايى پيها ترا و، هه لپرد او (اسم مفعول) ه.

مهسه لهی دووهم:

دووگیان بوونی مه ریهم به عیساو، دوورکه وتنه وهو که نارگرتنی و، ناچار بوونی به هوی ژانی مندالبوونه وه، به په نابردنه ژنر دارخورمایه ک و، مردن به لاوات خواستنی و، بانگ کرانی له لایهن کۆرپه که یه وه که: خه هه تبار نه بی و، پرتنمایی کردنی که به ری دارخورمایه که بخوات و، له ناوی کانیاه که بخواته وه، دلخۆش بی و، ههر که سیکشی دی نه یدونتی و، بلتی: من به پۆژووم و، بۆ خوی خاوهن به زهیی و قسه ناکهم و کهس نادوتنم:

خوا دهفه رمویی: ﴿فَحَمَلْتُهُ فَأَنْبَدْتُ بِهِ، مَكَانًا قَصِيًّا ۝۲۲﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جَنْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ بَلَّتِي مِثُّ قَبْلِ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنِيًّا ۝۲۳﴾ فَادْبَهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝۲۴﴾ وَهَزَيْتُ إِلَيْكَ الْجَنْعَ لَسُقِطَ عَلَيْكَ رَطْبًا حِينًا ۝۲۵﴾ فَكَلِمَى وَأُشْرِي وَقَرِي عَيْنًا فَإِمَّا تَرِينِ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۝۲۶﴾

شیکردنه وهی ئەم نایه تانه له پازده برگه دا:

(۱)- ﴿فَحَمَلْتُهُ﴾، ئنجا هه لیگرت.

(العَمَلُ: العُلُوقِ) (وَعَمَلَتِ الْمَرْأَةُ: حَمَلَتْ وَوَلَدًا) واته: پیتی دووگیان بووه، پیتی تۆلدار بوو، کۆرپه له که ی هه لیگرت، ئەو کۆرپه له چوو ه نێو سکی، منداله که ی وه سک کهوت، نه گهر نازه ل بی ده لێن: نازه له که پیتی ناوس بوو، هه لبه ته ده شکونجی بلێن: ئافره تی ناوس، به لام له عورفی کورده وارییدا ئەم وشه یه زیاتر بۆ نازه ل به کارده هیتری، یاخود بۆ حاله تی که سیک که بیوستری به شیوه یه کی خراپ بدوتی، بۆیه به کارنایه ت، پیتی (ف) له وشه ی: ﴿فَحَمَلْتُهُ﴾ دا، (الفاء: للتطريح والتعقيب) واته: دوا ی ئەوه ی جیبریل به و شیوه یه دواندی و فه رمانی خوی پی راگه یاند، یه کسه ر به دوا ی ئەوه دا به و منداله دووگیان بوو، ئەو منداله ی وه سکی کهوت.

(۲)- ﴿فَأَنْبَدْتُ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا﴾، به و منداله وه چوو ه شوئینی که پرگه، شوئینی دوور، (قَصِيًّا: أَي: بَعِيدًا عَنْ مَكَانِ أَهْلِهَا) چوو ه شوئینی که پرگه و دوور چا و له کهس و کاری.

۳- ﴿ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِنَّ جِئِجَ الْخَلْوِ ﴾، یه کسه ر ژانی مندالبوون په نای پیئرده بهر بنکی دارخورمایه ک.

له تفهسیره کاندای زور باسی نه وه کراوه که: نایا عیسا وه ک مندالی ناسایی وه ک کورپه له ی ناسایی: نو (۹) مانگ له سکی دایکیدای بووه؟ یاخود چهنده سه عاتیک؟ به پای من: کاتیک سه رنجی نه م وشانه ددهین:

أ- ﴿ فَحَمَلَتْهُ ﴾، به (ف) ی به دوا داهانن (التعقیب).

ب- ههروه ها ﴿ فَأَنْبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴾.

ج- ﴿ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ ﴾، هه رسیکیان به (ف) هاتوون، که به مانای به دوا ی یه کداهانن (تعقیب) دین، بومان دهرده که وی: که وه ک مندالی ناسایی: نو (۹) مانگ له سکی دایکیدای نه بووه، به لکو ته نیا چهنده سه عاتیک بووه.

نجا نه گه ر چوو بایه شوینکی دوور و نو (۹) مانگان له وی بوو بایه، بیگومان دوا یی خه لک به دوا ییدا ده گه ران!

پیشتر گوتمان: (فأجاءها المخاض) واته: (جعلها المخاض جائياً) ژانگرتن وای لیکرد که بت، ژانگرتن هینای و په نای پیئرد.

(مخاض) به ژانی مندالبوون ده گوتری، که بریتیه له جوولانی کورپه له سکی دایکیدای بو نه وه ی پیته دهر، له نه نجامی نه وه شدا ژن ژان و تیشینی زوری بو په ییدا دهن.

۴- ﴿ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا ﴾، گوئی: نه ی خوزگه پیش ته مه مردبامایه اینش نه م مندال وه سک که وتنه، پیش نه و تولدار بوونه { وشه ی (مت) خوینتراویشه ته وه: (مت) هه ر دوو خویندنه وه که ش یه ک واتایان هه یه.

۵- ﴿ وَكُنْتُ نَسِيًّا نَسِيًّا ﴾، هه ر له بیرکراو نه بوو، بوومایه، خوینتراویشه ته وه: (نسیاً نسیاً)، (نسیاً ونسیاً) هه ردوویان واته: له بیرکراو و فهراموشکراو، (نسیاً: فَنَسِيَ عَنِّي مَقْدَرِي، نَسِيَهُ أَهْلَهُ و ترکوه)، شتیک که باس نه کری، یان یاد نه کری، شتیک له بیرکراو که خه لکه که ی له بیریان کرد بی و، وازیان لی هینابی.

۶- ﴿ فَادْنَيْهَا مِنْ عُجَّتِهَا ﴾، دوا ی نه وه ی مه ریه م مردن به ناوات ده خوازی و، ده لن: بریا شتیک بام هه ر فهراموشکرا بام و له بیرکرا بام، هه ر نه زانرا بام.

له ژیریه وه بانگی کرد.

ئهم وشه یه وهك چۆن به: (مِنْ تَحْتِهَا) خۆیندراوه ته وه، یانی: له ژیریه وه، له ژیر مه پریه مه وه، عیسا که له دامینی که وتۆته خوارئ، کۆرپه که له ژیریه وه بووه، خۆیندراویشه ته وه: (مَنْ تَحْتَهَا) یانی: ئەو که سه ی که له ژیریه وه بووه، که دیسان ده گونجی مه به ست پی عیسا بی، ده شگونجی له ههردوو حالدا، به ههردوو جوړه خۆیندنه وه که: مه به ست پی جیریل بی، یانی: جیریل له شوینیک بووه له خوار ئەو شوینده وه که مه پریه م و عیسا لی بوون، یاخود: (مِنْ تَحْتِهَا) واته: ئەو که سه ی که له ژیریه وه بووه، به نسبت شوینده که یه وه، ئەک به نسبت خۆیه وه، واته: (مِنْ تَحْتِ مَكَانٍ تَوَاجِدَهَا)، ئەو که سه ی که له ژیریه وه بووه، بانگی کرد.

۷- ﴿أَلَا تَحْزَنُ﴾، که خه مبار و دلته نگ مه به.

﴿أَلَا تَحْزَنُ﴾ له ئەسل دا (أَنْ لَا تَحْزَنُ) بووه که (أَنْ التَّحْزِينَةُ) ی پیده ئین، چونکه پروونکردنه وه یه بۆ: (ناداها) واته: بانگکردنه که ی بریتی بووه له: دلته نگ مه به.

۸- ﴿قَدْ جَعَلَ رَبُّكَ تَحَكُّمَ سَرِيًّا﴾، به دلنیا یی پهروه ردگارت جوگه له ئاوتك، یان: کانیایکی ههلقولاندوه و بۆته جوگه له ئاوتك و له ژیرته وه ده پوا.

یاخود: (سَرِيًّا) به مانای (پیاوی مهزن) ه، پیاویکی هه لکه وتوو، که عیسا یه، به لأم زیاتر واینده چئ مه به ست پی: (جوگه له ئاو) بی، چونکه دوا یی باسی خوارد نیش ده کات.

۹- ﴿وَهَرِيًّا إِلَيْكَ يَجْمَعُ الْخَلَائِقَ﴾، بنکی دارخورمایه که، قه دی دارخورمایه که به لای خۆندا بجوولینه، (هَرِيًّا) واته: (حَرِيًّا، وَعُدِيًّا) (إِلَى لِتَضْمِينِهِ مَعْنَى التَّقْرِيبِ وَالْإِدْنَاءِ)، (هَرِيًّا) واته: جوولاندی، که فهرموو یه: (هَرِيًّا إِلَيْكَ) به (إِلَى) گواسته وه ی پیکراوه بۆ بهرکار، بۆ نه وه یه که مانای: له خۆ نزیك خسته وه ی، بخرته ئیو، واته: رایوه شینه و به لای خۆنیشیدا بینه.

۱۰- ﴿تَسْقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِيًّا﴾، فهریکه خورمای ینگه یشتوون به سه ردا ده خاته خوارئ. ئەمه به سئ جوړ خۆیندراوه ته وه:

۱- (تَسْقِطُ عَلَيْكَ).

۲- (تَسْقِطُ عَلَيْكَ).

۳- (تَسْقِطُ عَلَيْكَ).

بە ھەر سېك جۆردكەش، مانای ئەوہیہ: ئەو دارخورمایە بەسەر تۆدا فەریكەى خورمای پینگەبشتوو دەبارىنتى، (الرطب: تَمْرٌ لَمْ يَتَمَّ جَفَافُهُ) (رُطْبٌ) خورمایەكە جارئ وشك نەكراوہتەوہ و نەبۆتە خورمای تەواو، واتە: فەریكە خورما، (الجني: فَعِيلٌ مَعْنَى مَفْعُولٍ، أَي: مُجْتَنَى) (جني) كە بە مانای (مفعول)ە، يانی: چنراو، لىكراوہ، واتە: خورمایەك كە بۇ خۆى دەكەوتتە خوارو لىدەبىتتەوہ و پینگەبشتوہ.

(۱۱) ﴿فَكُلْ وَاشْرَبْ﴾، نىجا بخۆو بخۆوہ، لە خورمایەكە بخۆو، لە جۆگەلە ناوہكەش، كە لە كانیاوہكە ھەلقولاًوہ، بخۆوہ.

(۱۲) ﴿وَقَرَىٰ عَيْنًا﴾، دلخۆشیش بەو، بئى خەم و خاترجەم بە.

(۱۳) ﴿فَأَمَّا تَرِينٌ مِّنَ الْبَشْرِ أَحَدًا﴾، نىجا نەگەر يەككىت بىنى لە مروڤان.

(۱۴) ﴿فَقَوْلِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا﴾، بلى: من بۇ خۆى خاوەن بەزەبى، پۆزۆوم لە خۆم گرتوہ، واديارە لە شەرىعەت پىغەمبەرانى پىشوو، پۆزۆوگرتن وپراى نە خواردن و، نە خواردنەوہ، قسەنەکردنىش لەگەلدا بووہ، ياخود: وپراى ئەو پۆزۆوہ گشتىيەى كە ئىستا ئىمە دەيگىر، پۆزۆوى تايبەتیش ھەبووہ، كە قسەنەکردن بووہ، بەلام ئىستا قسەنەکردن بە خوا پەرىستى لە قەلەم نادى، لە شەرىعەت پىغەمبەرى خاتەم دا ﷺ.

(۱۵) ﴿فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًا﴾، بە دلنيايى من ھەرگىز تەمرو قسە لەگەل ھىچ مروڤىكدا ناكەم.

(إنسي) واتە: مروڤ، (إنسي: إِنْسٌ جَمْعُ إِنْسَانٍ) ناوى كۆبە بۆ مروڤ، يانی: ئەمرو قسە لەگەل ھىچ مروڤىكدا قسە ناكەم، بىكومان حكىمەت خۆى كارزان لەوہدا ئەوہ بووہ، كە مەپىەم تووشى شەرە قسەو دم بە دمەو مشت و مپ نەبى، خۆى قسە نەكات و وەك دوايى لە تايەتەكاندا دى، عىسا ﷺ لە جياتى دايكى قسە بكات.

لىرەدا لە باسى ئەوہدا، كە پۆزۆوگرتن لە شەرىعەت تىمەدا، جگە لە خۆپاراستن لە خواردن و خواردنەوہدا و سەرجىبى، ھەروہا خۆپاراستن لە گوناھە روالەتتەكان، شتىكى دىكەى تىدا بە مەرەج نەگىراوہ، ئەم فەرمایشتە دىنين:

إِعْنِ أَنَسِي ﷺ، أَنْ النَّبِيِّ ﷺ رَأَى شَيْعًا يَهَادِي بَيْنَ ابْنَيْهِ، فَقَالَ: «مَا بَالُ هَذَا؟» قَالُوا: نَذَرْنَا أَنْ يَمُوتَ، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ هَذَا نَفْسَهُ لَقِيْنَا»، وَأَمَرَهُ أَنْ يَزْجُبَ (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۱۷۶۶ وَمُسْلِمٌ: ۴۳۳۶).

ئەنەس رضی اللہ عنہ، دەلىن: پىغەمبەر ﷺ پياوئىكى بە تەمەنى بىنى لە نىوان دوو كوپرە كەيدا
 [واتە: خوئى دا بوو سەر دوو كوپرە كەى و ئەولاو ئەولايان گرتبوو، قۆليان گرتبوو
 دەرويشت] پىغەمبەرى ﷺ خوا فەرموويەت: ئەو پياوھ چىەق؟ گوتيان: لەسەر خوئى
 پىويست كرده، لە خوئى گرتوھ كە بە پىيان بچى (حەج بكات، يان عومرە بكات؟)
 پىغەمبەر ﷺ فەرمووي: خوا لە خوئى ئەزىتەدانى ئەو پياوھ، بى نيازە و فەرمانى پىكرد:
 سوار بى.

ديارە لە كاتى تەوافدا بوو، بەلام ئەيتوانبوھ بوئ خوئى تەواف بكات و، دوو كوپرى
 كەوتوونە ژىر قولى و گرتوويانە، ئنجا لە جياتى ئەوھى خوئى ئەزىتە بدات و ئەوانيش
 ئەزىتە بدات، با سوار بى و بە سواری تەواف بكات، وەك پىغەمبەر ﷺ جارى وابووھ
 بە سواری تەوافى كرده.

مهسه لهی سیه م:

هاتنه وهی مه ریه م به مه لوتکه که یه وه بو لای خه لکه که ی و، سه رزه نشترک رانی له لایه ن خه لکه که وه، که نه بابی پیاو تکی خراب بوو، نه دایکی زینا کار بووه؟ که واته: نه و منداله ی له کوئی بوو، بی نه وهی هاوسه رگیری کردین؟ نجا نامازه کردن مه ریه م به مه لوتکه که ی (عیسا) که له گه لی بدوین و، سه رسورمانیان له وه که مندالتکی تیو لانکه بیان دوینت!

خوا ده فرموی: ﴿فَأْتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُہٗۙ قَالُوا یَمْرِئُہٗ لَقَدْ جِئْتَ شَیْئًا فَرِیًّا ۝۲۷﴾
 یَتَّخَذُ هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوکِیْ اَمْرًا سَوُوًّا وَمَا کَانَتْ اُمُّکِیْ بِنِیًّا ۝۲۸ فَاَشَارَتْ اِلَیْہِ قَالُوْا کَیْفَ نُنٰکِمُ مِنْ کَانَ فِی الْاَمْہِدِ صَبِیًّا ۝۲۹﴾

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه له ههشت برکه دا:

(۱) - ﴿فَأْتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا ۝۲۷﴾، واته: مه ریه م مه لوتکه که ی هینایه وه لای خه لکه که ی.

(فَأْتَتْ بِهٖ) راناوه که ده چینه وه بو عیسا علیه السلام، واته: مه ریه م عیسا به مه لوتکه یی، هینایه وه بو لای خه لکه که ی، دوی نه وهی عیسا بووه، پینچاویه ته وه هیناویه ته وه.

(۲) - ﴿تَحْمِلُہٗۙ﴾، واته: به ناشکرا هه لیده گرت به باوده شیوه، خوا علیہ السلام به (الفعل المضارع) هیناویه تی بو نه وهی دیمه نه که مان بو وینا بکات، نه وه مه ریه مه خوا لئی رازبین، عیسا وه که مه لوتکه به که تازه بوویه تی و به باوده شیوه گرتوه، هیناویه ته وه بو لای خه لکه که ی، واته: به ناشکرا هه لیگرتبوو، به بن باکی و بن منه تی، چونکه نه وهی پا که، بیباکه.

(۳) - ﴿قَالُوا یَمْرِئُہٗ لَقَدْ جِئْتَ شَیْئًا فَرِیًّا ۝۲۷﴾، گوتیان: نه ی مه ریه م! شتیکی ساخته هیناوه، (فَرِی) واته: شتی که هه لبه ستره بن، شتی ساخته، واته: نه و منداله مندالتکی راسته قینه نه، که له باب و دایکتکی شه رعیی بووین، به لکو دیاره تو تووشی هه له و داوین پیسی بووی و، نه و مندالت په یدابوو.

یاخود: (الفري: العجیب النادر)، واته: شتی سه رسور هینه رو ده گمن، ههروه ها (فري) به مانای دروش دئی، ههروه ها (فري) به مانای شتیکی دئی، که له خراپی و دزیویدا

زور ناقولایین، بیگومان مبه‌ستیان لیره‌دا سه‌رزه‌نشتکردنی مهره‌مه، هه‌ر کام له‌م واتایانه مه‌به‌ست بن، که هه‌موویان لیک نیزیکن.

(۴) - ﴿يَا كُفَّارَاتِ هُرُونِ﴾، ته‌ی خوشکی هاروون!

ته‌مه‌ش پینج واتایان ده‌گه‌یه‌نی:

یه‌که‌م: لیره‌دا به‌توانج و ته‌وسه‌وه پی‌ی ده‌لین، ته‌ی خوشکی هاروون! یانی: له‌پاکیی و چاکیی دا، دووه‌م: یان مهره‌م بره‌یه‌کی هه‌بووه، به‌ناوی هاروون و وا‌پنده‌چێ ته‌و هاروونه‌پیاویکی باش بووی، واته: تۆ مادام خوشکی هاروونی، لیت نه‌ده‌وه‌شایه‌وه مندالیک به‌بن باب په‌یدا بکه‌ی، به‌بن هاوسه‌ریکی شه‌ریعی!

ستیه‌م: یاخود له‌به‌رته‌وه‌ی مهره‌م له‌رووی په‌چه‌له‌که‌وه ده‌چیته‌وه سه‌ر هاروونی برای موسا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

هاروونیش پیاویکی زور میهره‌بان و خواپه‌رست بووه و، مهره‌میش به‌هه‌مان شیوه، واته: تۆ که له‌سه‌ر مه‌ش‌ه‌بی هاروون له‌شیوه‌ی وی دا بووی، له‌دیندارییی و خوا‌په‌رستی دا، ته‌و مندالته‌ له‌کوئی بوو؟

چواره‌م: یاخود له‌و‌رۆژگاره‌دا پیاویک هه‌بووه به‌ناوی هاروون و، پیاویکی خوا‌په‌رست و دینداربووه، واته: تۆ وه‌ک ته‌و هاروونه‌بووی له‌دینداریدا.

پینجه‌م: یان پیاویک هه‌بووه به‌ناوی هاروون، پیاویکی تاوانبار و خراپه‌کار بووه، واته: نایا تۆ له‌گونا‌هو تواندا چوویه سه‌ر مه‌ش‌ه‌بی ته‌و هاروونه‌خراپه، که ته‌و مندالته به‌بن هاوسه‌ر په‌یدا کردوه!

(۵) - ﴿مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ﴾، بایی تۆ پیاویکی خراپ نه‌بوو، (السَّوْءُ: مُضَدُّ سَاءٍ إِذَا أَضُرَّ بِهِ وَأَقْسَدَ بَعْضُ خَالِهِ)، (سَوْءٌ) چاوه‌گ، (سَاءٌ، سُوءٌ، سَوَاءٌ، فَهُوَ سَيِّئٌ)، (سَوْءٌ) واته: خراپه‌کاری، لیره‌دا مه‌به‌ستیان ته‌وه‌بووه: بابت پیاویکی خراپ نه‌بووه، به‌لام به‌چاوه‌گ هیناویانه بو‌ زنده‌پووی کردن، (سَوْءٌ) واته: خودی خراپه‌کاری.

(۶) - ﴿وَمَا كَانَتْ أُمَّكَ بَغِيًّا﴾، دایکیشت داوین پیس نه‌بوو.

(بَغِيٌّ) ئافره‌تیکه به‌دوای خه‌لکدا بگه‌رێ، داوینپسی له‌گه‌لدا بکه‌ن، واته: نه‌بابت پیاوی خراپ بووه، نه‌دایکیشت بی‌ناموس بووه، که‌واته: ته‌و مندالته له‌کوئی بووه، به‌بن ته‌وه‌ی که‌هاوسه‌رگیریت کردبێ؟

(۷) ﴿فَاشَارَتْ إِلَيْهِ﴾، مہریم تاماڑی بؤ مہلوتکہہ کی کرد، واتہ: ناماڑی بؤ کردن و حہوالہی مہلوتکہہ کی کردن کہ تہو بدوینن و تہو بیاندوینن.

(۸) ﴿قَالُوا كَيْفَ نَكَلِمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا﴾، بہ سہرسورمانہوہ کوتیان: چؤن کہ سنک بدوینن کہ لہ لانکہ دایہو مندالہ!

وشہی (صبی) بؤ مہلوتکہہ بہ کاردی و، بؤ قؤناغہ کافی دیکہ ش تاکو پیش بالغ بوون، نیرینہ پیسی دہگوتری: (صبی) و مینینہ پیسی دہگوتری: (صبیۃ) لیرہدا یان: تایا چؤن مندالتکی تیو بیشکہ، تیو لانکہ بدوینن؟! تہوہ پرسیارکردنی نکوولیکہرانہیہ.

کہ گوتوویانہ: ﴿مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا﴾، تہمہ زیدہرؤویکردنہ لہ نکوولیلیکردن و بؤ زیاتر ویناکردنی حالی تہو مہلوتکہہیہ، کہ ہہر لہ لانکہو لہ بیشکہدایہ.

(المہد)یش بہو شوپنہ دہگوتری: کہ مہلوتکہہ، یان مندالی گچکہ لہسہری رادہکشی، یاخود بؤی نامادہ دہکری، کہ بہ پیسی باوو نہریتی کؤمہلکاکان دہگؤزی: پیسی دہگوتری: لانکہ و دہگوتری: بیشکہو، پیسی دہگوتری: جؤلانہ و، پیسی دہگوتری: قؤنداغ، گرنگ تہوہ (مہد) تہو شوپنہیہ کہ مندالی مہلوتکہہی لہسہر دادہنری و بؤی نامادہ دہکری. لیرہدا تہم فہرموودہیہ دینین:

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى نَجْرَانَ، قَالَ: فَقَالُوا: أَرَأَيْتَ مَا تَفْرَهُونَ يَا أَعْتِ هَارُونَ، وَمُوسَى قَبْلَ عِيسَى بَگَدًا وَكَدًا؟ قَالَ: فَزَجَعْتُ فَدَكَّرْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَلَا أَحْبَبْتَهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يُسْمُونَ بِالْأَنْبِيَاءِ وَالصَّالِحِينَ قَبْلَهُمْ، (أخرجه أحمد: ۱۸۲۲۶، ومسلم: ۲۱۳۵، والترمذي: ۳۱۵۵، وإبن حبان: ۶۲۵۰، والطبراني في الكبير: ۹۸۶)

واتہ: موغیرہی کوری شوعبہ رضی اللہ عنہ، دہلتی: پیغہمبہری خوا ﷺ ناردمی بؤ لای خہلکی نہجران (کہ نہصرانیسی بوون)، پیمان گوتم: دہبینی تیوہ تہو رستہ قورٹانییہ دہخویننہوہ (یا اعت ہارون) تہی خوشکی ہاروون! لہ حالیکدا کہ مووسا بہ تہوہندہو تہوہندہ پیش عیسا بووہ، اواتہ: مووسا ہاروون زؤر پیش عیسا بوون، بہ لای کہمہوہ ہہزار و پینجسہد (۱۵۰۰) سالیک پیش عیسا بوون، تہدی چؤن گوتراوہ: خوشکی ہاروون؟ اویستوویانہ: رہخنہ لہ قورٹان بگرن دہلتی: منیش گہرامہوہ بؤ لای پیغہمبہر ﷺ تہوہم بؤ باسکرد، فہرمووی: دہبوویاہ ہہوالت پدبابان کہ تہوان عادہتیان وابوو، خہلکی خویمان بہ ناوی پیغہمبہرانہوہ و پیواچاگانہوہ، ناو دہنان.

واته: گوتوو یانه: ئه‌ی مه‌ریه‌م! تو له دینداریی دا وه‌ک و هاپوون وای، یاخود هاروونیک هه‌بووه له‌و پرۆژگاره‌دا پیاویکی دیندار و چاک بووه، که به ناو هاپوونی برای موسا کراوه‌ته‌وه، یانی: فه‌رمایسته‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوو نه‌گه‌ری هه‌ن:

أ- یان مه‌به‌ستی ئه‌وه بووه که پیاویک هه‌بووه له‌و پرۆژگاره‌دا به ناوی هاپوون، که به ناو هاپوونی برای موسا کراوه‌ته‌وه، هه‌رچه‌نده (۱۵۰۰) سال پیش نه‌ویش هه‌بووه.

ب- یاخود مه‌به‌ستی ئه‌ی ئه‌وه بووه که مه‌ریه‌میان به خوشکی هاپوون ناوانوه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی عاده‌تیا و ابووه: خه‌لکیان به ناوی پیغه‌مبه‌ران و پیاوچاکان و صالحان پیشووه‌وه بانگ‌کردوه و به وانیان چواندوون.

ئه‌گه‌رنا مه‌به‌ستیان ئه‌وه نه‌بووه که مه‌ریه‌م خوشکی هاپوونی برای موسا بووه، که (۱۵۰۰) سال له‌وه پیش بووه!

مهسه لهی چواره م:

فسه کردنی عیسا علیه السلام و، خوئاساندنی بهوه که بهندهی خوابه و، خوا کتیبی پنداره و، کردوویه ته پیغه مبه و، پیت و پیزی تیخستوه و رایسپاروده به نویژ و زهکات و چاکه کاری له گهل دایکی دا و، نه یگنپراوه به بابایه کی خو سه پین و بیمرادو یاخی و، له پوژی له دایک بوونی و، مردلی و، زیندوو کرانه وه یدا، سه لامی خوی له سه ره:

خوا ده فهرموی: ﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ؕ آتَنِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۖ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۖ وَبَرًّا بِوَالِدِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۚ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۚ ﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه تانه له دوازه برگه دا:

۱- ﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ۚ ﴾. دوی ته وهی مه پیه م نامازه دهکات بو مه لوتکه کی له وه لامی خه لکه که دا، که ره خنه لیده گرن و سه رزه نشتی ده کن و، به کناره و له بهر راهاویشتن پنی ده لین: تو دواوین بیسیت کردوه و، مندالکی بیژوو و زولت له باوهش گرتوه! که نامازه دهکات بو مه لوتکه کی که عیسا علیه السلام، به کسه ره له سه ر قونداغ دینه قسه و ده لین: ﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ﴾ گوئ: من بهندهی خوا م.

ته وه که عیسا علیه السلام بهندهی خوابه، له زور شوینی فورئاندا دووباره بوته وه و، ته وهش بو بهر په چدانه وهی ته وه نه صرانیانه یه که به خوا و، به کوری خوا و به به شیک له خویان له قه لاه داوه، وه که له تفسیری سووره تی (آل عمران) و، له تفسیری سووره تی (النساء) و، له تفسیری سووره تی (المائدة) دا، کاتی خوئی به تفصیل باس مان کردوه و دواتریش به بوئنه ی دیکه وه باسی ده که ی ن.

۲- ﴿ آتَنِي الْكِتَابَ ۚ ﴾. (خوا) کتیبی پنداره م، بیگومان جارئ ته و منداله که له سه ر قونداغه، کتیبه کی له لای نه، به لام واته: کتیبم پنده دا، به لام نایا بوچی به کرداری رابردوو هیناویه تی؟ یان: مادام خوا فهرموویته، وه که تپه پیری و رابردی وایه و به ته نکید دینه دی، وه که به لاین به که سیک ده دهی - ته وه له عورف و باوی هه موو میلله تاندا هه یه - ته وه که سه بو ته وهی دلنیا بیته وه ده لین: دلنیا بم؟ تو ش ده لینی: بوو، به عه ره بی ده لین: (صار) واته: شته که بوو،

تیه‌پری، یانی: هدر چهنده جارئی نه‌بووه، به‌لام دُنیا به له داهاتوودا نه‌و شته ده‌بن، یان که‌سِکِ گفتی پیدانی شتیک بُو وینه: پاره‌یه‌ک به که‌سِکِ ده‌دات، بُو دُنیا کردنه‌وهی ده‌لَن: وابزانه له ده‌ست دایه، یان وابزانه له گیرفان‌دایه، (عَأْتَنِي الْكِتَابَ)، واته: خوا بریاری داوه: کتیبم پیدات و، مه‌به‌ستیش له‌و کتیبه (انجیل)ه، ده‌شگونجِن مه‌به‌ست پیئ: (ته‌ورات)یش بِن، چونکه عیسا عليه السلام: هدر کام له ته‌ورات و ئینجیلی فیرکراون، ده‌شگونجِن مه‌به‌ست پیئ جینسی (کتاب) بِن، واته: خوا جینسی کتیبی به من داوه، نه‌و کتیبی که پیئوست بووه، هم ته‌ورات که شه‌ریعه‌تی تیدایه، هم ئینجیل که کومه‌ئیک ناموژگاریی و رینماییی تیدان و، کومه‌ئیک راست‌کردنه‌وهی تیدان بُو هه‌ندیک کم و کوپی و زنده‌پرۆیی که جووله‌که‌کان خستوویانه‌ته ئیو ته‌وراته‌وه.

۳- ﴿وَجَعَلْنِي نَبِيًّا﴾، هه‌روه‌ها منی به پیغه‌مبه‌ر گیراوه، کردوومی به پیغه‌مبه‌ر.

(نبی) که خوئتراویشه‌ته‌وه: (نبیئ) که (فعلیل)ه، به مانای (مفعول)، واته: هه‌وال پندراو، یانی: خوا هه‌والی تایه‌تییم پیئده‌دا، سروشم بُو ده‌کات. یاخود (نبي) (فعلیل)ی به مانای (فاعل)ه، واته: (مُنْبئ) هه‌وال‌ده‌ر، که به ناوی خواوه هه‌وال ده‌ده‌م، هه‌والی تایه‌ت به هوی وه‌حییبه‌وه.

۴- ﴿وَجَعَلَنِي مَبَارَكًا اِنَّ مَا كُنْتُ﴾، هه‌روه‌ها گیراوشمی به بابایه‌کی موباره‌ک، له هه‌رجینه‌ک بم، (مبارک) یانی: به‌ره‌که‌تدار، پت‌دار، به‌ره‌مه‌دار، (المبارک) اسم مفعول مِنْ بَارَكَةٍ: اِذَا جَعَلَهُ ذَا بَرَكَهٍ، وَالْبَرَكَهُ: الْخَيْرُ وَالْاَيْمَنُ، (مُبَارَك) ناوی به‌رکاره له (بَارَكَهُ، يَبَارِكُهُ فَهُوَ مُبَارَك) واته: به‌ره‌که‌تداری کرد، به‌ره‌که‌تیش بریتیه له چاکه و پت و پت و به‌ره‌م.

۵- ﴿وَاَوْصَنِي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ﴾، هه‌روه‌ها منی راسپاردوه به نوئزکردن و، زه‌کات دان تاکو له ژياندا بم، تاکو زیندوو بم، (الْوَصَايَةُ: الْاَمْرُ الْمَوْكُذُ بِعَمَلٍ مُسْتَقْبَلٍ) (وَصَايَةً) بریتیه له فه‌رماتیکی جه‌خت له‌سه‌رکراو، به کارنک که له داهاتوودا نه‌نجام ده‌درئ.

۶- ﴿مَا دُمْتُ حَيًّا﴾، واته: تاکو له ژياندا بم، ده‌بی نوئز به‌ریا بکه‌م و زه‌کات بده‌م، یانی: مافی خواو مافی خه‌لک جن به‌جن بکه‌م، یان: له رووی مه‌عنه‌ویی و ماددییه‌وه، دینداریی و به‌ندایه‌تی بُو خوا نه‌نجام بده‌م.

۷- ﴿وَسِرًّا يُّرٰدُنِي﴾، هه‌روه‌ها خوا منی راسپاردوه به چاکه‌کردن له‌گه‌ل دایکم.

بابی نه‌بووه و به‌س دایکیه‌تی، که‌واته: نه‌و چاکه‌یه‌ی که له‌گه‌ل باییش دا ده‌کرئ، ده‌بی بیگواریته‌وه بُو دایکی، چونکه دایکی تاکه سه‌راوه‌ی په‌یدا بوونیه‌تی.

(بَیْرُ: اسم معنی البَیْرُ) یانی: (بَیْرُ) ناوہ بہ مانای (بار) چاکہ کار، بہ لَام ماناکی بہ ہیترہ، چونکہ لہ چاوغوہ نیزیکہ و، نَہو وشہیہ بَوّ خوا پَروہ ردگاریش بہ کارہاتوہ، وک یہ کیک لہ سیفہ تہ کافی، لہ سووہتی (الطور) دا دہفہ رموی: ﴿لَئِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ﴾ (۸) واتہ: بیگومان خوا چاکہ کاری میہرہ بانہ.

(۸) - ﴿وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾، خوا منی نہ گیراوہ بہ بابایہ کی خوشہ بینی ملہور و زینبار و بیمراد. (الجبَّار: لَتَتَكَبَّرَ الْغَلِيظُ عَلَى النَّاسِ فِي مُعَامَلَتِهِمْ) واتہ: خو بہ زلگری زبر لہ مامہ لہ لہ گہ ل خہ لکدا.

وشہی (شقی) بہ مانای زینبار و، بہ مانای نہ گبت و، بہ مانای بَنّ خیر، دئی، ہر وہا بہ مانای بیمرادو بَنّ ناکامیش دئی، (شقی) پیچہ وانہی (سعید) ہ، (سعید) واتہ: بہ ختہ وہر و سہر فراز (شقی) یش پیچہ وانہ کہ یہ تی.

(۹) - ﴿وَالسَّلَامُ عَلَيَّ﴾، ہر وہا سہ لام لہ سہر بَنّ.

(۱۰) - ﴿يَوْمَ وُلِدْتُ﴾، نَہو پوژہ کہ تیدا لہ دایک بووم.

(۱۱) - ﴿وَيَوْمَ أُمُوتُ﴾، ہر وہا نَہو پوژہ کہ تیدا دہمرم.

(۱۲) - ﴿وَيَوْمَ أُبْعِثُ حَيًّا﴾، نَہو پوژہ ش کہ بہ زیندووی تیدا ہلہ دستیر تہمہوہ.

وشہی (سلام) لیرہ دا بہ ناستیراو (مُعرَف) ہاتوہ، بہ لَام ہی (یحیی) بہ نہ ناسراو (نکرۃ) ہاتبوو: (وسلام علیہ...) ﴿وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أُمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعِثُ حَيًّا﴾ (۱۲) نجا لیرہ کہ (السلام) بہ (أل) ی (تعریف) ہاتوہ، مانای جینس دہ گہ یہ نَنّ، واتہ: ہمموو سہلام و خیر و خوشی و ناشتیبہک لہ سہر من، نَہمہ ش لینی و ہر دہ گیری کہ عیسا ﷺ پایہی ہر زتر بووہ لہ یہ حیا ﷺ، کہ نَہمہ یہ کیکہ لہ بہ لگہ کان و بہ لگہی دیکہ ش ہن، یہ کیکی دیکہ لہ بہ لگہ کان، نَہوہ یہ کہ عیسا ﷺ، کتیبی پندراوہ، بہ لَام یہ حیا ﷺ، نہ زانراوہ کتیبی پندرابن^(۱).

نجا کہی سہلام لہ سہر عیسا بَنّ؟

ا- پوژی لہ دایک بوون.

ب- پوژی مردن.

ج- پوژی تیدا زیندووبوونہوہ.

(۱) نَہو دوو کتیبی (صائبۃ ای (مندلی): (گنزا رنا) و (تعالیم و مواظپ یحیی بن زکریا) ہیج بہ لگہ یہک نہ دلتیمان بکات کہ کتیبی خوان، وک لہ: (مہوسووعی نیمان و نیلحاد) دا قسمان لہ بارہ یانہوہ کردہ.

نهم سَن کاته، سَن کاتی زور چاره نووسازن، له ژبانی هه ره که سَنکدا، نهو پوژهی که تَبیدا دپته دنیاوه، نهو پوژه که دنیا به جَدبَلتَن و، نهو پوژه که تَبیدا زیندووده بپتهوه، نه گهر لهو سَن کاته دا، نهو مروّفه سهلامه تیی له سه ربَن، مانای وایه به خته وهره و له خه م پره خسیوه. (سلام) یش ناشتیی و سهلامه تیی و بَن به لَایسه و، سهلام (سهلامی) خوابه لیره دا، (وسلام علی) واته: (سلام من الله علی) واته: سهلامی خوا له سه رب من بَن، تنجا چ مه به سه ست پنی سَلَاو کردنی خوا بَن، چ مه به سه ست له سهلام، مانا زمانه وانیه که ی بَن واته: ناشتیی و سهلامه تیی، که سَنک خوا سَلَاوی لیکات، هه ره سهلامه ت ده بَن، ههروه ها که سَنک ناشتیی و سهلامه تیی له سه رب بَن، سه رب فرز و بَن به لَ ده بَن.

بوچی نهو سَن کاته، به تاییه ت؟!

چونکه جووله که کان عیسا عليه السلام بیان تۆمه تبار ده کرد لهو سَن کاته دا، ده یانگوت:

۱- له دایک بوونی خراپ بووه و به شیوه ی زوَل و بیژوو له دایک بووه، چونکه عیسا بابی نه بوو، جووله که کانیش نکوولیان لهوه ده کرد که به فه رمانی راستموخوی خوا دروست بوو بَن و ده یانگوت: بیژوو و زوَله.

۲- ههروه ها تۆمه تبار بیان ده کرد به مردن و ده یانگوت: له سیداره دراوه، له خاچ دراوه و هه لَوا سراوه، که نهوش راست نیه و، نهوه ی له خاچ و سیداره دراوه، وهک پیشتَر باسمان کردوه له ته فسیری سوو په ته کانی: (آل عمران والنساء والمائدة) دا، نهو سیخوره بوو به ناوی (یهوذا الأسخريوطي) که له بهرانبه ره چهن دره میکدا، له بهرانبه ره هه ندیک پاره دا، شوینی عیسا عليه السلام نو، نهو هاوه لانه ی که له گه لی دابوون، بُو رۆمانه کان و جووله که کانی ناشکرا کرد، به لَام خوا عیسا ی بهر زکرده وه و سه ره نجام شیوه ی عیسا عليه السلام براه سه ره (یهوذا) و (یهوذا) یان له دار دا، بۆیه نهوه شیان راست نیه.

۳- ده شیانگوت: نهو پوژه هه که عیسا زیندوو ده کرتته وه، له گه لَ کافراندا زیندوو ده کرتته وه، لیره شدا خوا بهر بهر چی نهوه شیان ده داته وه، که نه خَبر سهلامی خوا ی له سه ربَن، له پوژی زیندوو کرانه وه شدا.

تنجا جینی سه رب چ نهوه یه که نه م وتووینژو قسه و باسه ی عیسا عليه السلام لیره دا، له چوار ئینجیله کاندا (متی، لوقا، مرقس، یوحنا) له هه چ کامیکاندا نه که هه ره نه هاتوه، به لَکو نامازه شی پینه کراوه، که من به وردیی خویندوو مننه وه.

تنجا نهوه ی له م چوار ئایه ته دا: (۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳) هاتوه، زور زور گرنکه و پایه و پینگه ی عیسا عليه السلام زور بهر ز پینشان ده دات، که چی له چوار ئینجیله کاندا نه هاتوه، هه له ته ته نه م راستیه و گه لینک راستیی دیکه ش، چ له ئینجیله کان دا، چ له ته ورات و کتیبه کانی دیکه شدا، که له بهر ده رسته ی خاوه ن کتیبه کاندان، یان له بیرکراون، یان گۆپر داوون.

مهسه لهی ینتجه م:

خوای زاناو تواناو رایده گه یه نئی که له وهی باسیکراو، ناسیترا بهو شیوهه، نا نه وه عیسی کوری مه پریه مه، که قسه ی هه قی خواجه، چونکه به فه رمایشتی راسته وخوی خوا دروست بووه، به بی پینکه وه جووت بوونی ژن و میرد، که چی نه وان تیتیدا دوودلن، به لام خوا باکه له وهی رۆله ی هه بی و، هه رچی ویستی بی، یه کسه ر به یداده بی، هه روه ها عیسا رایگه یاندا که به رستنی په روه ردگار، راسته شه قامی خواجه، هه ر نه وه به رستق و به ندایه بی ته نیا بو وی بکه ن:

خوا ده فه رموی: ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ (٢١) مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٢٣﴾

شیکردنه وهی نه و ئایه تانه له چهوت (V) برکه دا:

(١) - ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾، نا نه وه عیسی کوری مه پریه مه، واته: نه وهی که باسکرا و، نه وهی بهو شیوهه خوی ناساندا، نا نه وه عیسی کوری مه پریه مه، یاخود نه وهی باسکرا: نا نه وه چییه ت و حه قیه ق عیسی کوری مه پریه مه و پیناسه که یه تی.

(٢) - ﴿قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾، فه رمایشتی هه ق که تیتیدا دوودلن، (يَمْتَرُونَ) واته: (يَشْكُونَ: الإيماء الشك) واته: تیتیدا دوودلن، که ده فه رموی: (قَوْلَ الْحَقِّ) واته: عیسا ﷺ قسه ی هه قه، فه رمایشتی هه قه، واته: فه رمایشتیکه پالدراره ته لای هه ق، (حق) مه به ست پی خواجه ﷺ، واته: قسه ی خواجه، چونکه به فه رمای راسته وخوی خوا دروست بووه، وه ک له شوینی دیکه ده فه رموی: ﴿وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ﴾ (٢١) النساء، فه رمایشتی خوا بوو بو مه پریه می هاویشت، یانی: خستیه تیتو مندالدانی مه پریه مه وه.

خویندراویشه ته وه: (قَوْلَ الْحَقِّ) که نه گه ر (قَوْلَ الْحَقِّ) بی، نه وه خه به ری دووه مه بو ناوی نامازه که پینشی هاتوه: (ذَلِكَ)، یاخود وه سفه بو عیسا، یاخود به ده له بو عیسا، به لام نه گه ر (قَوْلَ الْحَقِّ) بی، نه وه حاله بو ناوی نامازه که ده فه رموی: ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ﴾ (٢١)، واته: له حالیک دا که قسه ی خوا هه قه، یاخود حاله

بُوَ عِيسَى النَّاصِرَةَ وَاتِهِ: له حالیکدا نهو عیسیایه که فہرمایشتی خویا ہہقہ، دہشگونجن (قَوْلِكَ الْحَقِّ) یان (قَوْلِ الْحَقِّ) مہ بہست پیی عیسا النَّاصِرَةَ نہبی بہ لکو یانی: کوی نہو قسہو باسہ کہ لہ چوار ثایہتی رابردوودا ہات، نہوہ نہو فہرمایشتہ ہہ قہیہ کہ نہوان تیبدا دوودلن.

۳- ﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَخْجَذَ مِنْ وَّلِيٍّ سُبْحٰنَهُ ۗ ﴾، ناگونجن خوا رولہ بگری بُوَ خُوِي، پاکیی بُوَ وی، کہ دہفہرموی: ﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَخْجَذَ مِنْ وَّلِيٍّ ۗ ﴾، (هٰذَا انْتِفَاءٌ لِلْوَلَدِ لَهُ سُبْحٰنَهُ بِأَبْلَغِ وَجْهِ، لِأَنَّ لَمْ الْجُحُودِ تَفِيدُ مُبَالَغَةَ النَّفْيِ) ئەمہ بُوَ لابردنی رولہ لہ خوا، زیدہ پوی زیاتری تیدا ہہیہ و، ماناکہی بہ ہترتہ لہوہی کہ بفہرموی: (مَا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا) چونکہ (مَا كَانَ لِلَّهِ) یانی: ہەر ئەصلەن ناگونجن و نالوئی و شایستہ نیہ بُوَ خوا کہ ہیچ جوڑہ رولہ یہ کی ہہبی، ئەم (مِنْ) ہش کہ چووہتہ سہر (ولد) واتہ: ہیچ جوڑہ رولہ یہ کی ہہبی بہ ہیچ تہ نویلیک.

۴- ﴿ سُبْحٰنَهُ ۗ ﴾، واتہ: (تَنْزُهُ وَتَقْدُسُ عَنْ مَقَالَتِهِمْ بَلْكَ) واتہ: خوا پاکہ و بیکہردہ، دوورہ لہوہی کہ نہوان دەیلین.

۵- ﴿ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ، كُنْ فَيَكُونُ ۗ ﴾، ہەر کاتی بریاری کاریکی دا، (إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا) یانی: (إِذَا قَرَّرَ إِجْبَادَ شَيْءٍ) ہەر کاتی بریاریدا شتیک پەیدا بکات، (فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ، كُنْ فَيَكُونُ) بہس پیی دہفہرموی: ببہ، یہ کسہر دەبی.

کہ واتہ: پیوستی بہوہ نیہ رولہ ی ہہبی، ہەر شتیکیی بیہوئی، یہ کسہر پەیدادەبی، مرؤف بویہ پیوستی بہ رولہ و وچہ ہہیہ، چونکہ لہو رییہوہ، بوونہ کہ ی بردہوام دەبی، بہ لَمَ خوا ﴿ ۗ ﴾، ہەر شتیکیی بیہوئی، یہ کسہر پەیدای دەکات.

۶- ﴿ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ ﴾، بہ دنیایی خواش پەروہردگاری من و پەروہردگاری تیوہشہ، ہەر ئەو پەہرستن.

تەمەش دوو خویندەوہی ہەن: ا- (وَإِنَّ اللَّهَ)، ب- (وَإِنَّ اللَّهَ)

کہ ہەر دووکیان یەک واتایان ہہیہ، نجا ئەمہ دەگونجن ہەر قسہی عیسا النَّاصِرَةَ بی، ئەوہی دیکہ کہ خوا فہرمووی: ﴿ ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلِكَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾ ﴿ ۲۱ ﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَخْجَذَ مِنْ وَّلِيٍّ سُبْحٰنَهُ ۗ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ، كُنْ فَيَكُونُ ﴿ ۲۲ ﴾، ئەوہ ہەمووی فہرمایشتی خوا بوو، نیواخنی کرد بوو لہ گەل قسہ کانی عیسادا النَّاصِرَةَ.

هروه‌ها ده‌شگونجن که نه‌مه بگه‌ریتته‌وه بۆ سه‌ر: ﴿ وَأَوْصِنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ
 مَا دُمْتُ حَيًّا ﴾ (۳۱) ، وهك چۆن پایشپاردووم به نویتزو به زه‌کات تا‌کو له ژاندا مابم،
 هروه‌ها پایشپاردووم رایگه‌به‌نم که: نه‌و په‌روه‌ردگاری من و په‌روه‌ردگاری ئیوه‌شه و
 ته‌نیا به‌ندایه‌تی بۆ وی بکه‌ن.

(۷) - ﴿ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾ ، نا نه‌مه پئی راسته، نه‌وه که خوا به تا‌که په‌روه‌ردگاری هه‌موو
 لایه‌ک دابترئ، هه‌ر نه‌وه پئی راست و، راسته شه‌قامیکه که ده‌بن پیندا برۆین.

مه سه لهی شه شه م:

باسی راجیایی کۆمه ل و تاقمه کانی دوا ی عیساو، سزای سه ختیان و، ترساندنیا ن له پوژی به شیمانی و، راگه یاندنی نه و راستیه، که ته نیا خوا میراتگری زه مین و دانیش تووانیه تی:

خوا ده فهرموئ: ﴿ فَأَخْلَفَ الْأَحْرَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ قَوْلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدٍ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢٧﴾ أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُوتَنَّا لِكِنِّي أَلْفَلْهُمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٨﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْمَصْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِنَّا يُرْجَمُونَ ﴿٣٠﴾ ۱۰

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه، له دوا زده برگه دا:

۱- ﴿ فَأَخْلَفَ الْأَحْرَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ﴾، نجا کۆمه له کان له ئیو خویان دا که وتنه نا کۆکییه وه.

(أحزاب) کۆی (جزب) ۵، (جزب) هه کۆمه له خه لکیکه هاو فیکر بن، هاومه شره ب بن، بۆ مه به ستیک کۆبینه وه، واته: کۆمه له کان له ئیو خویاندا که وتنه نا کۆکی و راجیایه وه، یانی: له راسته شه قام لایاندا که وتنه ئیو باتلاغی نا کۆکی، واینده چئ لیره دا مه به ست له (أحزاب) نه و پیرو تاقمانه ی نه صرانییه کان بن، واته: شو نیکه وتووای عیسا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، دوا ی نه وهی له راسته شه قامی وی که بۆی خسته نه پروو، که گوئی: ﴿ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٠﴾ ﴾، واته: ته نیا خوا پهروه ردگاری من و ئیوه شه ته نیا به ندا یه تیی بۆ وی بکه ن و به س ئه و بهرستن، ئا ئه وه راسته شه قامه.

کاتیگ له و راسته شه قامه ی که عیسا به بهنده ی خواو، خوا به تاکه پهروه ردگار و په رستراو، بزائن، لایاندا، که وتنه نا کۆکی و راجیایه وه و په رته واژه بوون.

ده شگونجئ (أحزاب) مه به ست پئی جووله که و نه صرانییه کان و غه یری ته وانیش بی، نه وانه ی بروایان به هیچ کام له پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نه بووه و، برواشیان به وه نه بووه که خوا وه حیسی و په یام بۆ پیغه مبه ران بنیئرئ، به لام زیاتر واینده چئ مه به ست پئی پیرو تاقمه کانی نه صرانییه کان بی.

۲- ﴿ قَوْلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا ﴾، سزای سه خت بۆ نه وانه ی بیبروا بوون.

٣- ﴿ مِنْ مَّشْهَدٍ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴾، له دیداری پوژۆنکی مهزن، (المشهد: مشتق من المشاهدة أو الشهود وهو مصدر ميمي، أو اسم مكانٍ أو زمانٍ)، (مشهد) ودرگراوه له (مُشَاهَدَة) واته: ببین، یاخود (شهود) واته: نامادهبوون، که نهویش چاوگیکی میمیه، یان ناوی شوینه، یاخود ناوی کاته، کهواته: (من مَّشْهَدٍ يَوْمٍ عَظِيمٍ) یانی:

أ- له نامادهبوونی پوژۆنکی مهزندا.

ب- یاخود له شوینیک که پوژۆنکی مهزنی تیدا دی.

ج- یاخود له کاتیکدا که پوژۆنکی مهزنی تیدا بی.

٤- ﴿ أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ ﴾، چهند بیسهرن و چهند بینهرن؟ ئەم دووانه: (صِفْعًا تَعْبُجُ وَالْمَقْصُودُ هُنَا: التَعْجِبُ). ریزگی سهرسوپمانن، بهلام مهبهست پێیان سهرسوپماندنه، واته: سهرت سور بمینێ لێیان، چهند چاک دهبیستی له پوژۆی دوایدا و، چهند چاک دهبین، ههموو نهو راستیانهی که له دنیادا نهیاندهدیت و نهیاندهبیستی، لهوئ چاکیان دهبیستی و دهبین.

٥- ﴿ يَوْمَ يَأْتُوكَ ﴾، نهو پوژهی که دینه لامان لوزور باش دهبیستی و زور چاکیش دهبینان.

٦- ﴿ لَنْ لَنْكِرِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾، بهلام ستهمکاران تهمرۆ له گومپایهکی روون و بی چهندو چوون دان.

(لَنْ لَنْكِرِ) لێرهدا بو (استدراك ه)، واته: قسهیهك كرابێ و، دوایی تۆ قسهیهکی دیکه ی بۆ زیاد یان لێ کهم بکهی، (إِستدراك عَمَّا يُفِيدُهُ يَوْمَ يَأْتُوكَ، بِأَنَّهُم الْيَوْمَ أَيْضًا فِي عَذَابٍ وَضَلَالٍ).

(لكن) لێرهدا بو (خستنه گه ل) یان (لَنْ که مکردن) ی قسه که ی پێشهوهیه یانی: وهنه بی ئهوان پوژۆنیک که دینه خزمهت خوا (له قیامهت دا) که چاک دهبیستی و چاک دهبینن، تێستاش له دنیادا ههروابن، به لکو ئهوان: تهمرۆ له گومپایهکی ناشکرادان.

٧- ﴿ وَأَنْذَرْتَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ﴾، ههروهها بیانترسینه له پوژۆی خهفته و داخ و پهشیمانی، (الْحَسْرَةُ: الندامة الشديدة)، (حسرة) پهشیمانیهکی زوره، دهگوتری: (حَسْرَةً عَنْ ذَوَاعِبِهِ) واته: قوڵی هه لکرد، له بهر ئهوهی ته گهر پۆشاکه که ی لادا، قوڵی دهرده کهوئ، (حسیر) واته: ماندووبوونیک که مرووف بپست و توانای نهما بی، (يَوْمَ الْحَسْرَةِ) یانی: پوژۆنیک پهشیمانیی که نینسان دهستی له ههموو پچکان بپا بی و، به هیچ شتیک پانه گات و، دهستی نه گاته هیچ شوینێ.

٨- ﴿ إِذْ فُضِيَ الْأَمْرُ ﴾، بیانترسینه و وشاریبیان بکهوه به پوژۆی پهشیمانیهکی زور سهخت و بپهزا: کاتیک که بریاردارا، کاره که تیکده په پێ، که مهبهست پێی پوژۆی دوایه.

۹- ﴿وَهُمْ فِي عَقَلَةٍ﴾، له حالیکدا که نهوان تینستا له بی تاگایدان.

۱۰- ﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾، نهوان تینستا بروا ناهینن. یانی: هههچهنده پوژیکي تاواش چاوه پریان دهکات کهچی له جیاتی هوشیاری، بی تاگان و، له جیاتی برواداری، بیبروان، نمو پوژه سهخت و دژوارهش چاوه پریان دهکات.

﴿وَهُمْ فِي عَقَلَةٍ﴾، ئەم تهعبیره زیده پووی زوری تیدایه واته: نهک ههه بی تاگان، به لکو له بی تاگاییدا نوغرو و نوqm بوون.

۱۱- ﴿إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا﴾، به دلنیاپی ته نیا تیمه زهوی و، ههه کهس که له سه ریه تی، به میراتی ده گرین.

یانی: ئەو که سانهی له سهه زهویین به میراتیان ده گرین. واته: دینهوه لای تیمه، (الْأَرْضُ: مَصْرُوعٌ خَالَ الْمُبْتَدَأِ إِلَى مَنْ يَتَّقَى بَعْدَهُ)، (إرث) بریتیه له مال و سامانی بابای مردوو که ده چن بو نهو که سهی، له دوایی وی ده مینتی به زیندوویی.

تجا له بهه نهوهی خوا ﷻ بهس خووی ده مینتی، دواي نهوهی که زهوی له بهین ده چن و هه موو نهوانه ی که له سهه زهویین دهههوتین، کهواته: خوا میراتگره، ههه بو زهوی و ههه بو خه لکی سهه زهوی.

۱۲- ﴿وَالْيَأْسَاءُ بَرِحُونَ﴾، واته: ته نیا بو لای تیمهش ده گپردینهوه، نهک بو لای جکه له تیمه، له زمانی عهه پهبیدا کاتیک (الجاز والمجرور) ده خرتنه پیش: (الفعل و الفاعل) مانای کورت هه لهینان ده که بهنی، واته: ته نیا بو لای تیمه ده گپردینهوه.

با لیره دا ئەم قسه یه له (قتاده) هوه بینین:

{عَنْ قِتَادَةَ فِي قَوْلِهِ: ﴿...قَوْلِكَ الْحَيِّ الَّذِي فِيهِ يَمْرُؤُنَ﴾. قَالَ: اجْتَمَعَ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَخْرَجُوا مِنْهُمْ أَرْبَعَةَ نَفَرٍ، مِنْ كُلِّ قَوْمٍ عَالِمُهُمْ، فَأَمَرُوا فِي عَيْسَى جِبْنَ رَفِيعٍ، فَقَالَ أَحَدُهُمْ: هُوَ اللَّهُ هَبَطَ إِلَى الْأَرْضِ، وَأَخْبَانَا مِنْ أَخْبَانَا، وَأَمَاتَ مَنْ أَمَاتَ، ثُمَّ صَعِدَ إِلَى السَّمَاءِ، وَهُمْ يَتَعَفَّوْنَ.

فَقَالَتِ الثَّلَاثَةُ: كَذَبْتَ، ثُمَّ قَالَ الثَّانِي مِنْهُمْ لِلثَّلَاثِ: قُلْ فِيهِ، فَقَالَ: هُوَ ابْنُ اللَّهِ، وَهُمْ النُّسْطُورِيُّ، فَقَالَ الثَّانِي: كَذَبْتَ، ثُمَّ قَالَ أَحَدُ الْإِسْنَانِيِّينَ لِآخَرٍ: قُلْ فِيهِ، فَقَالَ: هُوَ ثَابِتٌ ثَلَاثِي، اللَّهُ إِلَهٌ، وَعَيْسَى إِلَهٌ، وَأُمُّهُ إِلَهَةٌ، وَهُمْ الْإِسْرَائِيلِيُّ، وَهُمْ مَلُوكُ النُّصَارَى، فَقَالَ الرَّابِعُ: كَذَبْتَ، هُوَ

عِنْدَ اللَّهِ وَرَسُولُهُ وَرُوحَهُ مِنْ كَلِمَتِهِ، وَهُمْ الْمُسْلِمُونَ، فَكَانَ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَتْبَاعٌ عَلَى مَا قَالُوا فَاتَّبَعُوا، فَظَهَرُوا عَلَى الْمُسْلِمِينَ^(١).

قەتادە (کە یەکیکە لە زانیانی شونکە ووتوانی هاوەلان خوا لە هەموویان رازیبی)، لە بارە ی قسە ی خۆ ی بەرزووە کە دەفەر موی: ﴿...قَوْلِكَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾^(٢)، دەلت: جووله که کان دوا ی بەرز کرانه وه ی عیسا عليه السلام که وتنه دوو دلییه وه و کۆبوونه وه و، چوار که سیان لە زانیان لە تێو خۆیاندا هەلبژارد که قسە بکەن [نایا عیسا کئی بوو؟ چی بوو؟ چۆن بوو؟]

(١) - یەکیکیان گوتی: عیسا خوا بوو، هاته سەر زهوی، تهوه ی که زیندوی کردوه زیندوی کردوه و، تهوه ی مراندی مراندی، دوا یی بەرز بۆوه بۆ ئاسمان، تهمانه له نهصرانییه کان پێشان دهگوتری: (اليعقوبية)^(٣)، سێ زانایه که ی دیکه بهوه ی یه که میان گوت: درۆ ده که ی، دوا یی دووانیان به سییه میان گوت: رات چیه، تۆ له باره ی عیسا وه قسه بکه؟

(٢) - تهویش گوتی: عیسا کۆری خوا بوو، تهوانیش پێشان دهگوتری: (النسطورية)^(٤)، دووه که ی دیکه به ویشیان گوت: درۆ ده که ی، دوا یی یه کیک له دووه کان بهوی دیکه ی گوت: تۆ رات چیه، قسه ی له باره وه بکه؟

(٣) - گوتی: عیسا سییه می سییه کانه: خوا په رستراوه، عیسا ش په رستراوه، دایکیشی په رستراوه، تهوانیش (الإسرائيلية)^(٥)، که تهوانه ش دهسته لآتدارانی نهصرانییه کانن، واته: تهوانه هوکمران بوون و بالادهست بوون، بۆیه نه و بیروکه یه ته به ننی کرا، چواره می به سییه می گوت: درۆ ده که ی، به لکو به هه له دا چووی.

(٤) - چواره م گوتی: به لکو عیسا به نده ی خوا بوو، پتغه مبهری خوا بوو، پوو حیک بوو له خوا وه که به وشه ی خۆ ی دروستی کرد بوو، تهوانیش (مسولمانه کانن)، واته: تهوانه ن که له سه ر ریی راست بوون [نجا هه ر کامیک له و چوار زانایه، که نه و چوار هه لوتسته جیاوازه یان هه بوون، شونکە ووتوانی هه بوون و، له بهینی خۆیاندا بوو به شه ر و کیشه و گوشتاریان و، سه ره نجام سییه که ی دیکه به سه ر

(١) وَأَخْرَجَ ابْنُ الْمُنْذِرِ وَأَبْنُ أَبِي حَاتِمٍ، انظر: فتح القدير ج٢، ص٤٠٩ للشوكاني.
 (٢) وا پتده چن نهوه ی که بیروکه که ی ته به ننی کردوه، زانایه که یان ناوی (به عقوب) بووه.
 (٣) واپتده چن نهو زانایه ی که نه و رایه ی ته به ننی کردوه یه که مجار ناوی (نسطور) بێ
 (٤) وهکو گوتم: وا پتده چن نهو زانایه ی نه و بیروکه ی ته به ننی کردوه ناوی (إسرائيل) بوو بێ، (إسرائيل) واته: به نده ی خوا.

مسلیماناندا سەرکەوتن (بیرە راستە کە لە بەین چوو لەتیو نەصرانییەکاندا و ئەووە تەبەننیی کرا کە تێستا باوە، ئەو رایە تەبەننیی کرا کە گوایه: عیسا العیسی یەکیکە لە سێ پێکھێنەرەکانی خوا کە ئەوان بە: سێ توخمەکان (الأقنیم الثلاثة) ناویان ناوون و بەحیساب ئەم سێیەن، (خوا، عیسا، گیانی پیروۆز) کە ئەوان بەزاراوی (الأب، الإبن، الروح القدس): باب، کور، گیانی پیروۆز، دەیانناسین.

شایانی باسیشە تێمە لە تەفسیری سوورەتی (النساء) و سوورەتی (المائدة) دا ھەروەھا لە (مەوسووعە ی ئیمان و ئیلحاد) دا بەدرێژی لەوبارەووە قسەمان کردووە، و، لە کتییی یەکەمی مەوسووعە ی: (الإسلام کما یجلی فی کتاب اللہ) ش دا بەرپەرچی ئەو بیروۆکە ئەفسانەییەمان داوەتەووە.

کورتهی بەسەرھاتی

مەریەم و عیسی کۆری (سەلامی خۆیان لێ بێ)

هەولێدەدەین لە شەش (٦) بڕگەدا بە تیکهه‌نکێش، هەم باسی مەریەم بکەین، مەریەمی کچی عیمران خوا لێی رازیبی، هەم باسی عیسی کۆریشی بکەین **الکافی**:

- (١) - ناوو رەچەلەکی مەریەم و عیسی کۆری.
- (٢) - ژمارە ی ناوھێزانان لە قورئاندا.
- (٣) - چۆنەتی پەیدا بوونی هەرکام لە مەریەم و عیسی کۆری.
- (٤) - کەسایەتیی و بەسەرھاتی مەریەم و عیسی کۆری.
- (٥) - کاکلە ی پەیام و بەرنامە ی عیسا.
- (٦) - سەرھنجامی مەریەم و عیسی کۆری، چۆن ئەم ژبانی سەر زەویەیان بە جێھێشتو؟

(١) - ناوو رەچەلەکی مەریەم و عیسی کۆری:

(أ) - مەریەم: خوا ﷺ لە سوورەتی (آل عمران) ئایەتەکانی: (٣٣ - ٣٧) لەم چەند ئایەتەدا بە تەفصیل باسی چۆنەتی پەیدا بوونی مەریەمان بۆ دەکات، هەلبەتە تێمە لە بەرگی (٢) ی ئەم تەفسیرە ی خۆماندا: (تەفسیری قورئانی بەرز و بە پیژ)، لە کاتی تەفسیرکردنی سوورەتی (آل عمران) دا، ئەو ئایەتەمان تەفسیر کردو، قسە ی تێر و تەسەلمان لەسەر کردوون. بۆیە لێرەدا هەر بە کورتیی باس دەکەین:

﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضًا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾﴾ آل عمران.

واتە: بە دنیایی خوا ئادەم و نووح و ئالی ئیبراھیم و ئالی عیمرانی لەسەر جیھانیان هەلبژاردن. هەندیکیان لە هەندیکیان پەیدا بوون. (نووح لە ئادەم و، ئیبراھیم دەچوووە سەر نووح، هەرودەها ئالی عیمران دەچێتەووە سەر ئیبراھیم) و خوا بێسەری زانایە.

تِنَجَا دَيْتَه سَهْرَ بَاسِي جَوْنِيهَتِي پَهِيدَابُووني مه پريه م: ﴿ إِذْ قَالَتْ أَمْرَأْتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۳۵﴾ آل عمران، واته: ياد بکوهه! کاتیک هاوسه ری عيمران گوئی: په روه دگارم! نه وهی که له سکم دايه، بو تو له خوّم گرتوه، (واته: به خشيومه به تو، که نازاد بي و هيچ کوّت و بهندی به سه روهه نه بي، مولکايه تيسی که سي به سه روهه نه بي، له ژير فرماني که سدا نه بي، بيجگه له تو)، ليم وه برگره به دنيايي تو بيسه ری زانای.

﴿ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ ﴿۳۶﴾ ﴾، واته: کاتیک که داينا، (واته: مه پريه می بوو، سکه که ی دانای)، گوئی: په روه دگارم! من مينيه به کم داناوو، {کچيکم بووه} خواش زانائر بوو، چی داناوو چی بووه!

﴿ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمِعْتُهَا مَرِيحًا وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَوَدَّعْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿۳۷﴾ ﴾، (همه قسه ی خيزاني عيمرانه) تيرينه ش وه ک مينيه نيه، (يانی: من چاوه پري نه وه بووم تيرينه به کم بي، بو نه وهی خزمه تي په رستا بکات، به لام تيسنا کچيکم بووه) و من ناوم ناوه مه پريه م و، من په نای پیده گرم به تو، هه روه ها وه چه که يشی له شه يتاني دوورخراوه، {خوی و وه چه که ی دينمه په نای تو، تاکو له شه ري شه يتاني دوورخراوه له به زه یی تو، پاريزراوبن}.

﴿ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ﴿۳۷﴾ ﴾ آل عمران، واته: په روه دگاری ژور به باشی لئی وه رگرت و، ژور به چاکي پيی گه ياند و، به زه که ريساشی سپارد {که سه رپه رشتي بکات و تاگای لیبی و بيخاته ژير چاوديري خو به وه}.

﴿ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَنْرَمُ عَلَيَّ أَنْ لَأَبُ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ رَزَقُكَ مِنْ شَاءَ يَسْتَرْحِسُ ﴿۳۸﴾ ﴾ آل عمران، واته: تيجا هر کاتیک که زه که ريسا لئی ده چوه ژورور مېحراه که ی {که خوا په رستي تيدا ده کرد} بزيونکی تايبه تي له لا ده بينی، {گوتراوه: له هاويندا ميوه ی زستانه و، له زستاندا ميوه ی هاوينه ی له لاده دی، خوا باسی نه کرده چيسه؟ به لام بزيونکی تايبه تي له لا ده بينی و، ده يزاني که خه لک بوی نه هيناوه و له لايهن خواوه بوی هاتوه} گوئی: نه ی مه پريه م! نه مه ت له کوئی بووه؟ گوئی: له خواويه، به دنيايي خوا بزيوی هر که سيک ددات به بي ژماردن، (واته: به بي نه وهی توانی بيژميري، خوا بزيوی ددات، به و شيويه که بو خوی به پيوستي ده زانای).

تجنا لیره خوا ﷺ ده فہرموی: ﴿وَكَلَّمَهَا زَكْرِيَّا﴾، واتہ: بہ زہکریای سپارد سہرہرشتیار (کافل) و چاودیری بی، بہ لام ہەر لہ سوورہتی (آل عمران) دا خوا ﷺ بۆمان روون دکاتوہ، چون و بہ چ میکانیزمیک زہکریا بوو بہ سہرہرشتیار و چاودیری مہرہم؟ ده فہرموی:

﴿ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اِيْمَهُمْ يَكْتُلُ مَرْتَمًا وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ﴾ (آل عمران)

واتہ: ئەوہ لہ ھەوآلەکانی نادیارە کە بۆ تۆی سروش دەکەین و، تۆ لەلایان نەبووی کاتیک قەلەمەکانیان فرێدەدان، (تیرۆپشکیان دەکرد) کامیان مہرہم، وەخۆی بگری؟ ھەرودھا لەوئ نەبووی کاتیک مشت و مریان دەکرد.

بینگومان وێرایی زہکریا کە خزمەتی پەرستگای کردوہ، کە پێیان گوتوہ (ھیکل) کۆمەڵیکی دیکەش بوون، تجنا دیارە دەبێ عیمران پیاوکی باش و ناوداری ئەو قەومە بەنی نیسپرائیل بووبن، ھەرودھا ھاوسەرەکەشی - کە پێشتر گوتمان - ھەندیکیان گوتوویانہ: ناوی (الھصابات) بووہ و ھەندیکیان گوتوویانہ: ناوی (اشباع) بووہ، کچی (فاقوڈ بنت قبیل) چەند پرایەک لەو بارەوہ ھەن، کە ناوہکە ی چی بووہو، کچی کئی بووہ؟ گرنگ ئەوہیہ ھاوسەری عیمران ئافرەتییکی خواناس و ناسراو بووہ، بۆیہ خەلکەکە و زانایەکان بۆتە مشت و مریان: کامیان ئەو کچە کە مہرہمە، وە ئەستۆی بگری و بیخاتە ژێر چاودیری و سہرہرشتیی خۆیوہو پەرورەدی بکات؟ ئیدی کە قورعەیان کێشاوہ قەلەمەکانیان فرێداون، کە لہ تەفسیرەکان دەلێن: قەلەمەکانیان خستە ئێو ئاو و کوتیان: ھەر کامیکیان قەلەمەکە ی سەرکەوت، یان قەلەمەکە ی چووہ خوارێ، ئەو بردووہتەوہ، سەرەنجام قەلەمی زہکریا بەو شێوہیہ بوو، کە مہرہم بێتە سہرہرشتییکراوی و بخرتیہ ژێر چاودیری ئەوہوہ.

(ب) - عیسا: ناو و پەچەلەکی عیسا الخلیف، دیارە کە عیسا الخلیف کورێ مہرہمە و بابی نە، تجنا عیسا ھەم بە عیسا ناونراوہ، ھەم بە مەسیح ناوی ھاتوہ، ھەم بە (ئبن مریم) کورێ مہرہمیش ناوی ھاتوہ، وەک دواتر باسی دەکەین، لە باسی کە سایەتیہ کەیدا، ھەم وەک وشە ی خوا (کلمة اللہ)، ھەم بە مانای پرووح، ھەم وەک پیغەمبەر (نپی)، ھەم وەک پەوانە کراو (رسول) ناسێندراوہ.

٢- ژمارەى ناوهێنرانىيان له قورئاندا:

(أ) - مەريەم:

مەريەم يازدە (١١) جاران ناوى هاتووە له قورئاندا، بەم جوړەى خوارووە:

١- له سوورەتى (آل عمران)دا، چوار (٤) جاران ناوى هاتووە، له ئايەتەکانى: (٣٦، ٤٢، ٤٣، ٤٤)دا.

٢- له سوورەتى (مريم)دا، دوو (٢) جاران ناوى هاتووە، له ئايەتەکانى: (١٦، ٣٧)دا.

٣- له سوورەتى (المؤمنون)دا، يەك (١) جار ناوى هاتووە، ئەويش له ئايەتى: (٥٠)دا.

٤- له سوورەتى (الزخرف)دا، يەك (١) جار ناوى هاتووە، له ئايەتى: (٥٧)دا.

٥- له سوورەتى (التحریم)دا، يەك (١) جار ناوى هاتووە له ئايەتى: (١٢)دا.

٦- له سوورەتى (النساء)دا، يەك (١) جار ناوى هاتووە له ئايەتى: (١٥٦)دا.

٧- له سوورەتى (الانبیاء)دا، يەك (١) جار ناوى هاتووە، بەلام نەك بەناوى مەريەم، بەلكو بە وەسفەكەى: ﴿وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فِرْجَهَا﴾ ﴿١١﴾ الأنبياء، ئەو كەسەى كە داوینى خوێ پاراست، ئەويش له ئايەتى (٩١)دا هاتووە، كەواتە: يازدە (١١) جاران ناوى هاتووە، ئەو ژمارەى ناوهێنرانى مەريەمە له قورئاندا.

(ب) - ژمارەى ناوهێنرانى عيسا عليه السلام له قورئاندا:

عيسا زۆر جار ناوى هاتووە، سەرچەم (٥٧) جاران له قورئاندا ناوى هاتووە و تۆزى وردەكارى هەيه، چونكە عيسا عليه السلام هەم بە ناوى (المسيح) هاتووە، هەم بە ناوى (عيسا)، هەم بە ناوى (ابن مريم) ناوى هاتووە:

١- سوورەتى (البقرة):

له سى ئايەتان دا ناوى هاتووە:

أ- له ئايەتى (٨٧)دا جارێك وشەى (عيسا) هاتووە و جارێك وشەى (ابن مريم).

ب- له ئايەتى (١٣٦)دا، جارێك ناوى (عيسا) هاتووە.

ج- له ئايەتى (٢٥٣)دا جارێك (عيسا) هاتووە، و جارێكيش (ابن مريم) هاتووە.

كەواتە: له سوورەتى (البقرة)دا پێنج (٥)جاران ناوى هاتووە.

(۲) - سوورہ تی (آل عمران):

له سوورہ تی (آل عمران) دا له پینچ ٹایه تاندا ناوی عیسا دووباره بۆتهوه:

أ- له ٹایه تی (٤٥) دا جارِیک ناوی (المسیح) هاتوه و، جارِیک ناوی (عیسا) هاتوه و، جارِیک ناوی (ابن مریم) هاتوه، ههرسَن ناوه که ی هاتوون.

ب- له ٹایه تی (٥٢) دا یه ک جار ناوی عیسا هاتوه.

ج- له ٹایه تی (٥٥) دا یه ک جار ناوی عیسا هاتوه.

د- له ٹایه تی (٥٩) یه ک جار ناوی عیسا هاتوه و، له ٹایه تی (٨٤) یش دا یه ک جار ناوی عیسا هاتوه.

واته: ههوت (٧) جاران ناوی هاتوه.

(٣) - سوورہ تی (النساء):

له چوار ٹایه تان دا ناوی هاتوه:

أ- له ٹایه تی (١٥٧) یه ک جار به ناوی (المسیح) و، یه ک جار یش به ناوی (عیسا) و، یه ک جار یش به ناوی (ابن مریم) هاتوه.

ب- له ٹایه تی (١٦٣) دا یه ک جار به ناوی (عیسا) ناوی هاتوه.

ج- له ٹایه تی (١٧١) یه ک جار به ناوی (المسیح) و، یه ک جار یش به ناوی (عیسا) و، یه ک جار یش به ناوی (ابن مریم) هاتوه.

د- له ٹایه تی (١٧٢) دا یه ک جار به ناوی (المسیح) ناوی هاتوه.

واته: ههشت (٨) جاران ناوی هاتوه.

(٤) - به لآم زۆرتین ٹایه ت که ناوی عیسیان تیدا هاتوه، سوورہ تی (المائدة) یه:

له نو (٩) ٹایه تان دا ناوی هاتوه، بیست که رهت:

أ- له ٹایه تی ژماره سه قده (١٧) دا، دوو جاران ناوی (المسیح) هاتوه، ههروه ها دوو (٢) جار یش ناوی (ابن مریم) هاتوه.

ب- له ٹایه تی چل و شهش (٤٦) دا، یه ک جار ناوی (عیسا) و، یه ک جار یش ناوی (ابن مریم) هاتوه.

- ج- له ئایەتی حەفتاو دوو (٧٢)دا، دوو جارێک ناوی (المسیح) هاتوه.
- د- له ئایەتی حەفتاو پینج (٧٥)دا، جارێک ناوی (المسیح) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ه- له ئایەتی حەفتاو هەشت (٧٨)دا، جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- و- له ئایەتی سەدو دە (١١٠)دا، جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ز- له ئایەتی سەدو دوازدە (١١٢)دا، جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ح- له ئایەتی سەدو چوارده (١١٤)دا، جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ط- له ئایەتی سەدو شانزده (١١٦)دا، جارێک ناوی عیسا و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- واته: بیست (٢٠) کەرەتان ناوی هاتوه.
- ٥- سوورەتی (الأنعام): تەنیا له ئایەتی (١٨٥)دا، ئەویش ناوی (عیسا) هاتوه، یەك جار.
- ٦- سوورەتی (التوبة):
- أ- له ئایەتی (٣٠)دا، یەك جار ناوی (المسیح) هاتوه.
- ب- له ئایەتی (٣١)دا، یەك جار ناوی (المسیح) و، جارێکیش ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- واته: سێ جارێک ناوی هاتوه.
- ٧- له سوورەتی (مريم): له ئایەتی (٣٤) جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ٨- له سوورەتی (المؤمنون): له ئایەتی (٥٠)دا، یەك جار ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ٩- له سوورەتی (الأحزاب): له ئایەتی (٧)دا، جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ١٠- له سوورەتی (الشورى): له ئایەتی (١٣)دا، جارێک ناوی (عیسا) هاتوه.
- ١١- سوورەتی (الزخرف):
- أ- له ئایەتی (٥٧)دا، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.
- ب- له ئایەتی (٦٣) سوورەتی (الزخرف)دا، جارێک ناوی (عیسا) هاتوه.
- ١٢- له سوورەتی (الحديد): له ئایەتی (٢٧)دا، جارێک ناوی (عیسا) و، جارێک ناوی (ئێبن مەریم) هاتوه.

١٣- سووړه تی (الصف):

أ- له نایه تی (٦) دا، جاریک ناوی (عیسا) و، جاریک ناوی (ابن مریم) هاتوه.

ب- له نایه تی (١٤) دا، جاریک ناوی (عیسا) و، جاریک ناوی (ابن مریم) هاتوه.

واته: چوار (٤) کهړه تان ناوی هاتوه.

کهواته: کوی ناوه ترانی (عیسا): یازده (١١) جاران (المسیح) هاتوه له قورنندا و، بیست و پنځ (٢٥) جاران ناوی (عیسا) هاتوه، بیست و سئ (٢٢) جار ناوی (ابن مریم) هاتوه.

کهواته: ٥٧=٢٣+٢٥+١١.

٣- چوڼیه تی په یدابوونی مه ریم و عیسی کوری:

أ- مه ریم:

تیمه پښتر نایه ته کانی (٢٣ - ٣٧)، هه روه ها نایه تی (٤٤) ی (آل عمران) مان هینا و ته فسیرمان کردن به کورنی، که باسی چوڼیه تی په یدابوونی مه ریم ده کهن، که هاوسه ری عیمران خوا لئیان رازیستی له خوا ده پارتته وه: خوا پوله یه کی پیښدات و دووعایه که ی گیرا ده بی و مه ریم میان ده بی، بونه لیره دووباره یان ناکهینه وه.

ب- چوڼیه تی په یدابوونی عیسا علیه السلام:

تیمه له سووړه تی مه ریم نایه ته کانی (١٦ - ٢١) که پښتر هینامانن، که باسی له دایک بوونی عیسا ده کهن، هه روه ها له سووړه تی (آل عمران) یش نایه ته کانی: (٤٥ - ٤٨)، که پښتر ته فسیرمان کردوون، باسی چوڼیه تی په یدابوونی عیسا مان کردوه.

به لام لیره دا جاریک دیکه چاویکیان پیداده گیرینه وه: له نایه ته کانی (٤٥ - ٤٨) خوا خَوَاتِمُ ناوا باسی په یدابوونی عیسا ده کات:

﴿ إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١٥﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الْمَخْلُوعَاتِ ﴿١٦﴾ قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ إِتَّخَذَ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١٧﴾ وَيُؤْتِيهِمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿١٨﴾ ﴾ آل عمران

واتە: یاد بکەوه! کاتیک فریشتەکان گوتیان: ئە ی مەرپەم! بە دنیایی خوا موژدەت پێدەدا بە وشە یە ک لەلایەن خۆیەوه، ناوی (مسیح)ە، عیسا ی کور ی مەرپەم، لە دنیاو دواڕۆژدا خواوەن پێگە یە، پایە بەرزەو، لە زۆر لە خوا وەنیزیک خراوانە، هەم لە بێشکە (لانکە)دا خەلک دەدوینت ی، هەم لە کاتیکدا کە کاملیش دەبیت ی لە چاکەکاران دەبیت، مەرپەم گوتی: پەرۆهردگارم! چۆن پۆلەم پەیدا دەبیت کە هیچ مەوۆفیک دەستی نەگە یاندۆتە من [واتە: بە حەلالیی؟! (خوا) فەرمووی: هەر بەو شیۆه یە یە، [وە ک خوا هەوالی پێدەدا، وایە، یان: هەر بەو شیۆه یە یە خوا هەرچی بیهوئێ دە یهینتە دی} هەر کاتیک ویستی شتیک بێت [بەریاری بۆ دەرکرد] بەس پتی بفرمووی: بیه، دەبیت، هەرۆه ها کتیب و حکمەت و تەو رات و ئینجیلیشی فیر دەکات.

ئەمەش پوختە یەکی کتیبە میژوو یە کانه لەبارە ی عیساوه:

(اطلس القرآن) ی (د. شوقی أبو خلیل)^(١)، دەلێن:

(وُلِدَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي بَيْتِ لَحْمِ بِلْسُطَيْنِ، وَالْأَصْلُ مِنَ النَّاصِرَةِ فِي الْجَلِيلِ شِمَالِ فِلَسْطَيْنِ، عَاشَ فِي النَّاصِرَةِ مَعَ أُمِّهِ، وَذُكِرَتْ لَهُ رُحْلَةٌ مَعَ أُمِّهِ وَيُوسُفُ النَّجَّارَ إِلَى مِصْرَ «عَيْنِ الشَّمْسِ» ثُمَّ عَادَتِ الْأُمُّ إِلَى النَّاصِرَةِ، وَهُنَاكَ صَمَّتْ كَامِلًا فِي الْأَنْجِيلِ بَيْنَ (١٢-٣٠) سَنَةً!! مِنْ عَمْرِهِ، إِذِ اتَّقَى بِيَحْيَى وَعَمَّةً).

واتە: عیسا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) لە (بیت لحم) ی فەلەسطين [ئێستاش شارێکە لە فەلەستین] لە دایک بووه و لە تەسلێشدا خەلکی (ناصرە) یە، (ناصرە) ش شارێکە لە دەفەری (جلیل)ە، کە لە باکووری فەلەستینە، لەوئێ گەل دایکیدا ژیاوه لە (ناصرە) {هەر بۆ یە ش دوایی بە شوێنکەوتووای عیسا گوتراوه: نەصرانیی، یان نەصارا} باسی سە فەریکی عیسا لە گەل دایکی و (یوسف النجار) دا کراوه، بۆ میصر بۆ (عین الشمس) [گوا یە: (یوسف النجار) پێش لە دایک بوونی عیسا، دەستگیرانی مەرپەم بووه، بە لأم نە یکواستۆتەوه، لە ئینجیلەکاندا وا دەلێن]، دوایی ئەو خیزانە [واتە: مەرپەم و عیسا ی کور ی و (یوسف النجار)] گەرۆتەوه بۆ (ناصرە)، [گوا یە ئەو کاتە ی عیسا لە گەل دایکی دا گەرۆتەوه بۆ (ناصرە) تەمەنی دوازدە (١٢) سأل بووه] لەو تەمەنی دوازدە سالی تاکو سی (٣٠) سالی، چوار ئنجیلەکان بێ دەنگیەکی تەواویان لیتی هە یە، کە دوایی عیسا دەگاتە یە حیا، یە حیا (تعمید) ی

دەكات، {تعمید} واتە: لە ئاو هەلکێشان کە جوړیک بوو لە سرووت (طقس) یکی ئایینی وەك چۆن مسوڵمانان غوسل دەکەن و خۆیان دەشۆن، یانی: عیسا لەسەر دەستی یەحیا لە ئاو هەلکێشراوه، هەرچەندە دوایی عیسا بۆتە پێغمەبەریکی پایە بەرز و لە یەحیا گەورەتر بووه.

٤- کەسایەتیی و بەسەرھاتی مەریەم و عیسا:

١- کەسایەتیی و بەسەرھاتی مەریەم:

پێشتر باسمانکرد کە نایەتەکانی: (٣٧ - ٤٢) و نایەتیی (٤٣) ی (آل عمران) باسی مەریەم دەکەن بۆ وینە: لە نایەتی (٣٧) دا دەفەرمووی: ﴿فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَنْمِرِمُ أَنَّ لِيَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ آل عمران.

کە دیارە مەریەم لە ژێر چاودێری و سەرپەرشتیی زەكەریا بووه، کە مێردی پووری شی بووه، چونکە دایکی مەریەم لەگەڵ ھاوسەری زەكەریادا خوشک بوون، وەك پێشتر باسمانکرد، نجا مەریەم لە ژێر چاودێری زەكەریادا بووه و بە تیرۆشک بۆی دەرچوو، نجا مەریەم خەریکی خزمەتی پەرستگا بووه، کە پێیان گوتووه: (هیکل) وەك مزگەوتی تێمە، لەوێ لە ژووریکی تاییەتی خۆی دا بووه، کە پێی گوتراوه: میحراب، هەر جارێک کە زەكەریا چۆتە ژوورە کە، خواردنی تاییەتیی لەلا بینووه و گوتوویەتی: مەریەم ئەوەت لە کوێ بووه؟ گوتوویەتی: ئەوه لەلایەن خواوەیه، خوا هەر کەسێکی بیهوێ بژیوی دەدا بەبێ ژماردن!

هەر وەها لە نایەتەکانی: (٤٢) و (٤٣) دا کەسایەتیی (مەریەم) مان زیاتر بۆ دەردەکەوێ:

﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَأِكَةُ يٰمَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفٰكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰكِ عَلٰٓى نِسَاۗءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٣﴾ يٰمَرْيَمُ اقْنُيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ وَارْكَعِيْ مَعَ الرَّاكِعِيْنَ ﴿١٤﴾ آل عمران.

واتە: یاد بکەوه! کاتێک کە فریشتەکان گوتیان: ئەهێ مەریەم! بە دلناییی خوا توێ هەلبژاردوه و توێ پاک کردۆتەوهوه، توێ بەسەر ئافەرەتانی جیهاندا هەلبژاردوه، (لە تۆیاندا توێ هەلبژاردوه) ئەهێ مەریەم! بۆ پەروردگارت ملکه چ بە و کړنووشی بۆ بەره و ږکووعی بۆ بەره لەگەڵ ږکووع بهران دا.

له سونهټي پيغه مبهريشا ﷺ له چهند فهرمايشتيكدا، باسي پنگه و پايه مهريهم
 كراوه، به كيك له وانه پيغه مبهري ﷺ ده فهرموي: {حَيَّرَ نِسَائَهَا مَرْيَمَ بِنْتَ عِمْرَانَ، وَحَيَّرَ نِسَائَهَا
 خَيْبَةَ بِنْتَ حُوَيْلِدٍ} {أَخْرَجَهُ الْبِقَارِيُّ: ۳۲۴۹، وَمُسْلِمٌ: ۴۴۳۰، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۳۸۷۷}.

واته: باشتري نافرته تاني دنيا: مهريه مي كچي عيمران بوو، ههروهها باشتري نافرته تاني
 دنيا: خه ديجه ي كچي خوه يليده.

ياني: باشتري نافرته تاني نوممه تي به نو ئيسرا ئيل، مهريه مي كچه عيمران بووه، ههروهها
 باشتري نافرته تاني نوممه تي ئيسلام، خه ديجه ي كچي خوه يليده.

ياخود: ههردوو كيان له سه ر تاس تي نافرته تاني دنياو، له سه ر تاس تي به شه ريه ت،
 هه لبرارده ن.

ههروهها له فهرمووده يه كي ديكه دا ده فهرموي: {عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: حَسْبُكَ
 مِنْ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ: مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَخَيْبَةُ بِنْتُ حُوَيْلِدٍ، وَقَاطِمَةُ ابْنَةُ مُحَمَّدٍ، وَآسِيَةُ امْرَأَةُ
 فِرْعَوْنَ} {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ: ۱۲۴۱۴، تَعْلِيْقُ شَيْخِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْدَلُسِيِّ: بِإِسْنَادِهِ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ،
 وَالتِّرْمِذِيُّ: ۳۸۷۸}.

واته: باشتري نافرته تاني دنيا چوارن: مهريه مي كچي عيمران و، خه ديجه ي كچي
 خوه يليد و، فاتيمه ي كچي موحه ممه د (پيغه مبهري خوا) ﷺ و ناسي اي زني فيرعه ون.

تنجا به نسبت دا يكمانه وه عايشه ش (خوا لئي رازي بي)، فهرموويه تي: {وَإِنْ فَضَّلَ
 عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ، فَكَفُّوا الرُّيْدَ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ} {أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ: ۲۴۴۶}.

واته: پنگه و پله ي عايشه به سه ر نافرته تاني ديكه وه، وه ك پنگه و پله ي (لريده) اجوره
 خوارديتيكي دانسته ي نه و كاته بووه، له هه موو خواردنه كانيان پتي چا كتر بووه له چاو
 خواردنه كاني ديكه.

واته: عايشه له هه موو نافرته تاني ديكه باشته.

نه وه به نسبت كه سا به تي مهريه مه وه، به نسبت به سه رهاته كه شه وه: پيشتر
 ناماز به كمان پيدا و، له قورئاندا ورده كاريه كان باس نه كراون، ههروهها باسي
 سه فهره كه شيان نه كراوه بو ميسر، به لام له و چهند نايه ته دا كه فريشته كان مهريهم
 ده دونن، كه خوا نه و موزده يه تيده دات و ده يدوننن كه تو نافرته تيكي وا هه لبرارده ي!

دهرده که هوئی که مه‌په‌م (خوا لئی رازی بی) نافرته‌تیکی زور هه‌لکه‌وتوو ناوازه بووه و زیاتیکی پاک و چاک گوزه‌رانده.

نایا مه‌په‌م که‌ی وه‌فاتی کردوه؟

أ- هه‌ندیک ده‌لین: پیش نه‌وه‌ی عیسا علیه‌السلام دنیا به‌جیبیلن و به‌رزبکریته‌وه بو تاسمان و، کوچی دوایکردوه.

ب- هه‌ندیکیش ده‌لین: پاش نه‌وه‌ی عیسا کوچی دوایکردوه.

له‌فورئانیشدا هیچ کام له‌و دوو نه‌گه‌ره، پشتراست نه‌کراونه‌وه.

ب)- که‌سایه‌تی و به‌سه‌رهاقی عیسا علیه‌السلام:

عیسا علیه‌السلام له‌هه‌موو فورئان دا په‌نجا وحه‌وت (٥٧) جاران ناوی هاتوه، چ به‌ناوی (المسیح)، چ به‌ناوی (عیسا)، چ به‌ناوی (ابن مریم)، تنجا عیسا که‌سایه‌تیکی زور ناوازه و به‌رزی هه‌بووه، که نه‌وه‌ی له‌هه‌ردووک تایه‌تی (١٧١ و ١٧٢) له‌سووره‌تی (النساء) دا هاتوه، پتگی‌ی عیسا علیه‌السلام و که‌سایه‌تیکی زور چاک ده‌رده‌خات:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْلُوْا فِى رِيْبِكُمْ وَلَا تَقُوْلُوْا عَلٰى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيْحُ عِيسٰى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُوْلًا مِّمَّنْ قَدْ خَلَقْنَا اِلٰى مَرْيَمَ رُوْحًا مِّنْهُ فَتَمٰنَا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلًا وَلَا تَقُوْلُوْا ثَلٰثَةٌ اِنَّهُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهُ وَحِدٌ سُبْحٰنَهُ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَلَدٌ لَّهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفَى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيْحُ اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَن عِبَادَةِ رَبِّهِٖٓ وَسَتَكْفِرْ فَيَسْحَبُهُٓمُ اِلَيْهِ جِجَعًا ﴿١٧٢﴾ النّٰس.

واته: نه‌ی خاوه‌ن کتبه‌کان! له‌نایینه‌که‌تاندا پرۆمه‌چن (تیته‌په‌رینن) و جگه‌له‌هه‌ق، شتیکی دیکه‌سه‌باره‌ت به‌خوا، نه‌لین، به‌دنیایی مه‌سیح عیسا‌ی کوپی مه‌په‌م، په‌وانه‌کراوی خواو، وشه‌ی خوا بوو، فریئدابوو بو مه‌په‌م و، پروو‌حیک بوو له‌لایه‌ن خویه‌وه، تنجا بروا به‌خواو به‌پنغه‌مه‌راتی بینن و مه‌لین: خوا سییه‌ (ستی به‌شه)، وازیبنن بو تیوه‌باشتره، به‌دنیایی خوا ته‌نیا یه‌که‌په‌رستراوه، پاکیی بو‌وی که‌پۆله‌ی هه‌بی، هه‌رچی له‌تاسمانه‌کان و زه‌ویدایه، هی نه‌وه و نه‌وه‌سه‌سه‌ره‌رشتیار بی، نه‌مه‌سیح علیه‌السلام و نه‌فریشته‌زور له‌خوا وه‌نیزیک خراوه‌کان، پشان که‌میی نیه‌که‌به‌نده‌ی خوا بن، هه‌ر که‌سیکیش له‌تاست په‌رستنی خواو به‌ندایه‌تی کردن بو‌خوادا، لووت

به‌رز بئی و خوی به‌زل بگری، به ته‌تکید (خوا) هه‌موویان بۆ لای خوی کۆده‌کاته‌وه.
دوایی له‌ درێژه‌ی نایه‌ته‌کان دا باس ده‌کات، که پاداشتی چاکه‌کاران و، سزای لاده‌ران،
ده‌دات.

وه‌ک له‌ نایه‌تی (۱۷۱)ی سووره‌تی (النساء) دا، ده‌بیزئی: خوای په‌روه‌ردگار به‌ شه‌ش (۶)
وشه‌ وه‌سف و پیناسه‌ی عیسا‌ی کردوه: (۱-المسیح، ۲- عیسا، ۳- ابن‌مریم، ۴- رسول‌الله،
۵- کلمته‌ القاها‌ إلی‌ مریم، ۶- روح‌منه):

(۱) - (المسیح): چ (فعلیل)ی به‌ مانای (فاعل) بئی، واته: (سائج) نه‌و که‌سه‌ی گه‌شت و سیاحت
ده‌کاو ده‌گه‌رئی، یاخود (المسیح)، (ماییح)بئی، نه‌و که‌سه‌ی ده‌ست به‌ خه‌لکی ده‌رده‌دار و نه‌خۆش
دادین و چاکیان ده‌کاته‌وه به‌ فه‌رمانی خوا.

یاخود (المسیح) (فعلیل)ی به‌ مانای (مفعول)بئی، واته: ده‌ست به‌سه‌رده‌هیتراو، یانی:
فریشته‌کان ده‌ستیان پیندا هیناوه، خوای په‌روه‌ردگار موباره‌کی کردوه.

(۲) - (عیسا): ناوی شه‌خسیه‌تی و (المسیح) سیفه‌ته‌تی.

(۳) - (ابن‌مریم): کۆری مه‌ریه‌م، له‌به‌ر نه‌وه‌ی بابی نه‌بووه، به‌ناوی دایکیه‌وه بووه.

(۴) - (رسول‌الله): ره‌وانه‌کراوی خوا.

(۵) - (کلمته‌ القاها‌ إلی‌ مریم): وشه‌ی خوا بووه، فرییداوه بۆ مه‌ریه‌م، له‌ پئی جیریه‌وه، که پینش‌تریش
باسمانکرد: زانایان ده‌لین: جیریل فووی به‌ یه‌خه‌ی کراسی مه‌ریه‌مدا کردوه، هه‌ندیکیش ده‌لین:
فووی به‌ ده‌میدا کردوه و پووچه‌که‌ی چۆته‌ به‌رجه‌سته‌ی.

(۶) - (روح‌منه): پووچیکه‌ له‌ خواوه، بیکومان هه‌موو پووچه‌کان هه‌ر له‌ خواوه‌ن، به‌لام نه‌و پووچه‌ی
عیسا عليه‌السلام، جیاوازیه‌که‌ی له‌وه‌دایه: به‌بئی نه‌وه‌ی پیاو و ژنیک پینک بگهن، خوای بالاده‌ست کۆرپه‌له‌ی
عیسا‌ی هیناوه‌ته‌دی.

هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (آل‌عمران) (۵۹ - ۶۳) دا، خوای په‌روه‌ردگار باسی گۆشه‌یه‌ک
له‌ که‌سایه‌تیی و به‌سه‌ره‌اتی عیسا عليه‌السلام ده‌کات، که ناوا ده‌ست پینده‌کان، که تيمه به
کورتیی نه‌و پینچ نایه‌ته‌مانا ده‌که‌ین: خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ
آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ، كُنْ فَيَكُونُ﴾ آل‌عمران.

واته: به دنیایی وینهی عیسا له لای خوا، وهک وینهی ئادهم بوو، که له گل دروستی کرد، دوایی پئی فرموو بیه، یه کسه ر بوو.

واته: ته گهر ئادهم راسته و خو له گل دروست بووه، عیسا له دایکی و له نیو منداندان دایکیدا دروست بووه، خوی به دیهینهر له پئی جیبریله وه پرووحه که ی به بهردا کردوه، که واته: ئادهم هیچ نه سلکی نه بووه و راسته و خو له گل وه هاتوه، یان: ته گهر عیسا دایکی هیه، ئادهم نه بابی هه بووه، نه دایک!

﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ (۱۶) واته: ههق له پهروه ردگارته وهیه، ئنجا تو له دوو دلان مه به.

پرووی دواندن له پیغه مبه ره ﷺ، به لام مه بهست پئی ئوممه ته که یه ق و هه ر که سی که که قورئان ده خوئنی.

﴿ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَعْبُدْ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴾ (۱۷) واته: ئنجا هه ر که سی که دوی ئه وه ی ئه و زانیاریه ت بو هات له باره ی عیسا وه ﷺ مشت و مپی له گه لدا کردی، پیشان بلتی: وه رن کوره کانی خو مان و کوره کانی تیه و، ئافره ته کانی خو مان و ئافره ته کانی تیه و، خو مان و تیه و، بانگ بکه ین، (تیه و له لایه ک و تیمه له لایه ک)، دوایی ده پارینه وه، ئنجا نه فرینی خوا له دروژنان ده که ین.

ئه وه وهک له ته فسیری سووره قی (آل عمران) به درژی بی باسمان کردوه، نه صرانییه کانی نه جران، که هاتن هه ر ده یانگوت: عیسا کوری خوایه، عیسا خوایه و، کاتیک پیغه مبه ر ﷺ ده یفه رموو: به نده دی خوایه، ده یانگوت: (م تشتم صاحبنا) بوچی جنیو به هاوه له که مان ده ده ی و ده لئی: به نده دی خوایه؟ وایانده زانی ئه وه جنیوه.

ئنجا خوا ﷺ دوی ئه وه ی بو ی روونکردنه وه، که عیسا ش وهک ئادهم دروست بووه و، عیسا ته گهر دایکی هیه، ئادهم نه بابی هیه، نه دایکی هیه، ئه وان هه ر ئیقناع نه بوون، وایان پیشاندا که قناعه تیان نه هات، بو یه فرمووی: وه رن (مباهله) بکه ین (مباهله) واته: دو عاکردن، که خوا له عنه ت له و که سه بکات: درو دکات و به هه له دا چوو (به لام دوایی ئه وان نه ویران وابکه ن، ئنجا خوا ده فهرمو ی:

﴿ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَلَئِن لَّهُ لَهَوُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ (۱۸)

واته: بېګومان نه وه به سره هات و کپړانه وهی هه ق و پراسته و جگه له خوا، هیچ په رستراویک نیه و خوا زالی کارزانه.

﴿ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفِيدِينَ ﴾ (۱۶۳) ، تنجا ته گهر پشتمان هه لکړد، نه وه بېګومان خوا به ټیکدهران، زانا وشاره زابه.

نه مو عجیزه و هه سفانه ی که سایه تیی عیسا ﷺ پیکدینن :

شایان باسه که مو عجیزه کانی عیسا ﷺ له قورناند، خوا سه رجه م هه فده (۱۷) جوړه مو عجیزه و سیفته تی بؤ عیسا باسکردوون:

(۱) - له سووړه تی (آل عمران)، له نایه ته کانی (۴۵ - ۴۹) دا، پازده (۱۵) مو عجیزه ی خستوونه پروو.

(۲) - له سووړه تی (المائدة) له نایه تی (۱۱۰) دا، مو عجیزه ی شازده یه م (۱۶) و، له نایه تی (۱۱۲) - (۱۱۵) مو عجیزه ی هه فده یه م، که تیمه هه روا به خیرایی چاویان پیدا ده خشینن:

(أ) - له نایه تی (۴۵) ی (آل عمران) دا، یه که م و دووهم: دوو و هسفی عیسا ﷺ که تایه هه مندی نه ون:

﴿ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾ (۱۵) آل عمران، زور ناودارو، خواهن پروو و خواهن پیکه یه له دنیاو له دواړو ژدا و، له زور له خواوه وه نيزیک خراوانه.

(ب) - له نایه تی (۴۶) (آل عمران) دا خوا ی په روه ردگار، س و هسفی دیکه ی ل هه لده دا، که یه کیکیان مو عجیزه یه و دوو ه کانی دیکه ش و هسفن:

﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴾ (۱۶) آل عمران.

واته: له بېشکه دا قسه له که ل خه لک ده کات، هه روه ها له کاتیکدا که کاملیش ده بی و له چاکه کارانیشه.

(ج) - تنجا له نایه تی ژماره (۴۸) سووړه تی (آل عمران) دا، چوار و هسفی دیکه ی خراونه پروو (۶، ۷، ۸، ۹) که بریتین له:

﴿ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴾ (۱۸) آل عمران.

واته: هه روه ها (خوا) کتب و حکمه ت و ته ورات و ټینجیلی قیرده کات.

د- له نایه‌ی (۴۹)ی (آل عمران) دا شه‌ش (۶) وه‌سف و موعجیزه‌ی دیکه‌ی خراونه‌ی ږوو:

﴿وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَاتٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّي أَخْلَقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُخْرِئُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْخُرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۱۰﴾﴾ آل عمران.

واته: هه‌روه‌ها (عیسا) په‌وانه‌کراوه، بؤ لای به‌نی تیسرائیل، ده‌لټی: من نیشانه‌یه‌کم له په‌روه‌ردگار تانه‌وه بؤ هټیان، من له قوړی وه‌ک شیوه‌ی بالنده‌تان بؤ دروست ده‌کم، فووی پیندا ده‌کم، به‌موله‌ی خوا ده‌بټه‌ بالنده‌(به‌کی زیندوو) و که‌ږولالی زگماک و به‌له‌کی زگماک چاک ده‌که‌مه‌وه، و، مردووان زیندوو ده‌که‌مه‌وه به‌موله‌ی خوا، هه‌والتان پینده‌ده‌م به‌وه‌ی که‌ ده‌یغون، و، به‌وش که‌ له‌ مالی خوټاندا (له‌ خوړاک و نازوو‌قه) هه‌لیده‌گرن، (پټیان ده‌لټنم: نه‌وه‌تان خواردوه، و، نه‌وه‌تان هه‌لگرتوه) له‌وه‌دا نیشانه‌ هه‌ن بؤ تپوه، نه‌که‌ر تپوه ږووادارین.

(ه- له سووړه‌ی (المائدة) شدا، باسی موعجیزه‌یه‌کی دیکه‌ی عیسا (علیه‌السلام) کراوه که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِعَنْكَ إِذْ جِئْتَهُم بِالْبَيِّنَاتِ ﴿۱۱۱﴾﴾ المائدة.

واته: یاد‌بکه‌وه! کاتیک که‌ به‌نی تیسرائیل له‌ تو گېرانه‌وه (توم پاراست له‌ ده‌ستیان) کاتیک که‌ به‌به‌لگه‌ ږوونه‌کانه‌وه هاتپه‌ لایان.

عیسایه‌کی تاک و ته‌نیا، که‌چی خوا نه‌په‌یشت به‌ ده‌ست جووله‌که‌کان بفه‌وتی و نه‌شپه‌یشت به‌ ده‌ست ږومانه‌کانیش بفه‌وتی، هه‌رچه‌نده‌ به‌ حساب ده‌وریشیان گرتبوو، به‌لام‌خوای بالاده‌ست، به‌رزی کرده‌وه و هه‌لېکیشا، وه‌که‌ له‌ سووړه‌ی (النساء) دا باس ده‌کات و دواپی باسی ده‌که‌ین.

(و- هه‌روه‌ها موعجیزه‌ی حه‌فده‌یه‌م و کوټایی نه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ نایه‌ته‌کانی: (۱۱۲ - ۱۱۵) دا هاتوه که‌ ده‌فه‌رموی:

﴿إِذْ قَالَ الْحَوَارِثُوتُ يَعْيسَىٰ ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ قَالَ أَتَقْوُونَ اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۱۲﴾ قَالُوا رَبُّنَا أَن نَأْكُلَ مِنهَا وَنَطْمِئِنَ قُلُوبُنَا وَتَقَلَّمَ أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَتَكُونُ عَلَيْنَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿۱۱۳﴾ قَالَ عِيسَىٰ ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَمَائِدَةً مِّنكَ وَأَرْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

﴿١١٧﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مَرْلَهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدَ مِيثَكُمْ فَإِنِّي أَعَذِبُهُ عَذَابًا لَا أَعَذِبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٨﴾ المائدة.

تیمه کاتی خوئی له تفسیری سوورہتی (المائدة) دا به تفصیل باسمانکروه، که هوارویه کان داوا له عیسا علیه السلام ده کهن: سفره و خواتیکی پر خواردیان بو دابه زینتی، که هه ندیک ده لئین: ماسی بووه، به لام له قورئاندا باس نه کراوه، گرنک نه ووهیه سفره و خواتیکی پر، داوا ده کهن و بویان دابه زئی، به لام پیتشتی عیسا علیه السلام ده فهرموئی: پاریز له خوا بکه و نه و داوا به مه کهن، به لام نه وانیش پاساوی خوئیانی بو دیننه وه: بو ته وهی دلیان نارام بگری و، بیکه نه جه ژن و، بزائن که عیسا علیه السلام راست ده کات له گه لیان، واته: به لکه به کی دیکه یان ده ستیکه وی، دواپی که عیسا داوا له خوی پهروه ردگار ده کات، خواش ده فهرموئی: من بؤتان داده به زینم، به لام ههه کستیک پتی بیپروا بی، به جورنک سزای ده ده م، هیچ که سم له جیهانیان و سزا نه دابی.

ته وانه موعجیزه کانی عیسا علیه السلام و سیفه ته به رجه سته کانی بوون، که ژماردیان حه فده یه: (١٧+٢+٣+٤+٦+١١=١٧).

٠- کاکلهی په یام و بهرنامهی عیسا علیه السلام:

کاکلهی په یام و بهرنامهی عیسا علیه السلام، وهک نه و نیوه روکه بووه، که په یامه کانی پیغه مبه رانی پیتش خوئی گرتوو یاننه خوئیانی، که بریتی بووه له وهی خه لک بانگ بکات بو ته نیا به ندایه تیی کردن بو خواو، هاوبه ش بو خوا داننه ان و، پابه ند بوون به شهر یعتی خواوه، و، ریکه ستنی ژبانی تاکیی و، خیزانی و، کومه لایه تیی و، سیاسیان به پتی رینمایی و بهرنامهی خوا، بیگومان هه موو پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بو نموه هاتوون و، هه م هیدایه تیان بو خه لک هیناوه، هه م نایینی هه قیان بو هیناون، که هیدایه ته که، وهک تاک هه لده گیری و، بهرنامه هه فه که ش ژبانی کومه لکای پی رنک ده خری (بالهدی و دین الحق).

أ- بو وینه: با ته ماشای نه و دوو نایه ته بکه ین له سوورہتی (آل عمران) (٥٠-٥١) دا، ده فهرموئی: ﴿وَمَسَدًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْ رَبِّكَ التَّوْرَةَ وَالْإِنجِيلَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِبَيِّنَاتٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝٥١﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾ آل عمران.

واته: به باستاندانه‌ری نهوه‌م که له پیتش منهوه بووه، له ته‌ورات، هه‌روه‌ها (هاتووم) تا‌کو هه‌ندیک له‌و شتانه‌ی لیتان قه‌ده‌غه‌کراون، بو‌تان حه‌لال بکه‌مه‌وه و، نیشانه‌یه‌کم له په‌روه‌ردگارانه‌وه بو‌ هیتاون، ده‌جا پاریز له‌ خوا بکه‌ن و فه‌رمانه‌رییم بکه‌ن، به‌ دنیایی خوا په‌روه‌ردگاری من و تپوه‌شه، ده‌جا به‌س نه‌و په‌رستن، نا‌نه‌وه‌ راسته‌ شه‌قامی خویه.

ب- له سووهرتی: (مریم) یش دا، به‌ه‌مان شیوه، که پیشتر نایه‌ته‌کامان هیتان: ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۖ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۖ وَبَرًّا بِوَالِدِيَّ وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۗ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۗ﴾ ۲۲، پاشان: ﴿وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۗ﴾ ۲۱.

ج- له سووهرتی (الزخرف) ۶۳، ۶۴، ۶۵- ۶، دیسان باسی په‌یام و به‌رنامه‌ی عیساو تپوه‌پۆک و کاکله‌کی کراوه، که ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ۗ﴾ ۱۶
 فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ آيَةِ الْكُرْسِيِّ ۗ﴾ ۱۷ (الزخرف).

واته: کاتێ عیسا به‌ه‌نگه‌ پوون و ناشکرایه‌کانه‌وه‌ هات، (بو‌ لای به‌نی ئیسرائیل هات) فه‌رمووی: من حیکمه‌تم بو‌ هیتاون (دانایی و کارامه‌یی و لیزایی له‌ به‌ندایه‌تیی کردن بو‌ خوادا) و تا‌کو نه‌وه‌ی که تپیدا که‌وتوونه‌ راجیایی و نا‌کوژییه‌وه، بو‌تان پوون بکه‌مه‌وه.

تجا پاریز له‌ خوا بکه‌ن و فه‌رمانه‌رییم بکه‌ن، به‌ دنیایی به‌س خوا په‌روه‌ردگاری من و تپوه‌شه، ده‌جا هه‌ر نه‌و په‌رستن، نه‌وه‌ راسته‌ شه‌قامی خویه، که‌چی کومه‌له‌کان له‌ به‌نی خویاندا نا‌کوک بوون، سزای سه‌خت بو‌ نه‌وانه‌ی که‌ سه‌مه‌کارن له‌ نازاریکی به‌ تیش.

چوار تینجیله‌کان :

شایانی باسه: له‌ چوار تینجیله‌کان دا: (مئی، مرفس، لوقا، یوحنا) زۆر ورده‌کاریی ده‌براره‌ی ژبان و به‌سه‌ره‌هاتی عیسا عليه السلام باسکراون، به‌لام جینی پشت پت به‌ستن نین مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی که‌ له‌گه‌ل قوڕشان و سوننه‌تدا پتیکباته‌وه، چونکه‌ خویا په‌روه‌ردگار

هه وائی پنداوین، که خاوهن کتیبه کان، کتیبه کانیانیاں کورینون: ﴿مِحْرُفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ المائدة، ههروهه هه نندیکیان له بیرچووه: ﴿وَكَسُوا حَظًّا مِمَّا
ذُكِّرُوا بِهِ﴾ المائدة.

۱- نینجیلی (متی) له (التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس العهد الجدید) لاپهړه: (۱۸۶۴ - ۱۹۷۲) ده گرتنه وه و (۲۸) (إصحاح) ه^(۱).

۲- نینجیلی (مرقس) لاپهړه: (۱۹۷۸ - ۲۰۰۰) ده گرتنه وه و (۱۶) (إصحاح) ه.

۳- نینجیلی (لوقا) لاپهړه: (۲۰۰۶ - ۲۱۶۳) ده گرتنه وه و (۲۴) (إصحاح) ه.

۴- نینجیلی (یوحنا) لاپهړه: (۲۱۶۸ - ۲۲۴۷) ده گرتنه وه و (۲۷) (إصحاح) ه.

که واته: چوار نینجیله کان له لاپهړه: (۱۸۶۲) تا کو (۲۲۴۷) له (التفسیر التطبیقی للکتاب
المقدس) ده گرتنه وه. ننجا (أعمال الرُّسُل) یش که هه ر له یتو (په یمانی نوئی) دان، له لاپهړه:
(۲۲۶۲) تا کو (۲۸۰۲) ده گرتنه وه.

۶- سه رنجامی مه رپه م، و عیسا ی کوری سه لامی خوا یان لی بی:

پنشریش ناماژه په کمان پندا که مه رپه می دایکی عیسا خوا لئی رازیبی، دوو را هه ن
له باره ی کاتی کۆچکردن و دنیا به جیه پشتنیه وه:

۱- راپه ک ده لن: مه رپه م کۆچی دواپی کردوه. پش ته وه ی عیسا علیه السلام دهوری بگیری و خوا لئی
به کلاورؤژنه دا به رزی بکاته وه بو تاسمان و، له جیاتی تهو: (یهودا الأسخریوطی) له سیداره بدری.

۲- راپه کی دیکه ش ده لن: نه خیر به لکو دوا ی به رزگرانه وه ی عیسا علیه السلام، مه رپه م خوا لئی رازیبی
کۆچی دواپی کردوه.

هه لته به هیچ کام له دوو راپه، پشت ته ستوور نین، به به لگه یه کی میژووپی پشت
پت به ستراوو دنیا که ر، چونکه ته وه له په نهان و نادیاره، ئیدی ده بی به لگه یه ک هه بی
دنیا مان بکاته وه و، به لگه یه کی تهوتوش له و باره وه له بهر ده ستدا نیه، ته وه ی که له
چوار نینجیله کلنیشدا هاتوه، له بهر ته وه ی هه م له یتو خوشیاندا له چهند بره گیه کدا کی و
دزیه کییان له سه ر هه ندی له رووداوه کان و، تیکگیرانیاں هه یه و، له سه ر هه ندیکیشیان

(۱) (إصحاح) وا پنده چن له بهرانبه (سوڀرت) ی تېمه دا بن، سوڀرتی قورنان.

يَتَكَلَّمُ يَشْتَبِيان ههيه، پاشان كۆمه له رووداوتك كه له ژباني عيسادا الغيب بوون و له قورئاندا باسكارون، چوار ئنجيله كان فهرامۆشيان كردوون.

تجنا دهربارهى چوار ئنجيله كان ده لئين: خوا يهك ئنجيلي بو عيسا الغيب ناردوه، وهك چۆن تهوراتيكي ناردوه بو مووسا و، زهبوورتيكي ناردوه بو داوود و، قورئاتيكي ناردوه بو موحه ممه ه و، (صحف) يكي ناردوه بو ئيبراهيم، به لام تيستا كه نهصرانييه كان چوار ئنجيليان له بهر دهستان، چوار ئنجيلي فه رميي كه له لايهن نهصرانييه كانه وه ته به ننيي كرارون و ئنجيلينيكي ديكه ي پينجه ميش ههيه، كه ئنجيلي (به رنابا) يه، واش پيده چي ئنجيلي پينجه م، له هه موويان راستر بي، چونكه وهك له تهفسيري سووره ته كان: (النساء والمائدة) دا چهند شتيكم ليني وهرگرتوه، دهربارهى تهفسيري ئه و نايه تانهى كه باسى عيسا الغيب دهكهن، به تايهت بهرزكرانه وهى و وئنهى عيسا برانه سه ر يه كيكي ديكه كه (يهوذا الأسخريوطي) يه، ئنجيلي (به رنابا) له ويدا ده لتي: (عيسا به ندهى خوايه و پيغه مبه رى خوا بووه و، عيسا ئيعدام نه كراوه و، خوا به رزى كردۆته وه و، وئنهى براوه ته سه ر يه كيكي ديكه) كه (يهوذا الأسخريوطي) يه، وهك ئه وهى له قورئاندا هاتوه، به لام ئه و ئنجيله له بهر ئه وهى له كه گ ل موعته فه داقى كلتيسادا تيك ده گيرئ، بوئه نهصرانييه كان ماوه يه كي زۆر شارديانه وه و، دوايي يه كيك له فه شه كان ئاشكرائى كردوه و پاشان له ميسر، بو يه كه مين جار چاپكراوه و، تيستاش نهصرانييه كان داني پندا ناهئين، له بهر ئه وهى له ويدا باسى به ندايه تىي عيسا ده كات بو خوا، كه ته نيا ئه وه قسه ي هه ق و راست و، له كه گ ل عه ق ل و مه نتيقدا گونجاويشه.

تجنا نايان ئه و چوار ئنجيله، ده بي كاميان ئه و ئنجيله بي، كه خوا بو عيساى ناردوه؟ بيكومان هيج كاميان، چونكه ئه و چوار ئنجيله هيج كاميان وانيه، وهك چۆن تيمه قورئان كه ده يخوتيينه وه، ده زانين ئه وه فه رمايشتى خوايه، به لكو ئه و چوار ئنجيله هه ر چواريان بیره وه رىي و ياداشتى هه ر كام له و چوار كه سه ن: (متى، لوقا، مرقس، يوحنا)، كه قوتايىي و شوتنكه وتووى عيسا الغيب بوون، واته: ئه وانه بیره وه ريه كانى خويانيان گيراونه وه و هه نديك قسه شيان له عيساوه گيراونه وه، يان هه نديك رووداويان له عيسا گيراونه وه، كه فلان رۆزى واى كردو، فلان رۆژه واى فه رموو، كه واته: بیره وه رىي و ياداشتى خويانن دهربارهى عيسا الغيب، نهك راسته وخۆ فه رمايشتى خوا بن، به لام ئه وه كه خوا ده فه رموئ: ئنجيلمان به عيسادا [كه ئنجيل ياني: موژده، ههروه ها ته ورات ياني: شه ريعه ت] به لتي تيمه كه چوار ئنجيله كان ده خوتيينه وه، وامان نايه ته به رچاو:

راسته و خو فەرمايشتی خوا بن، به پيڅه وانەي قورئانەوه: کاتێ قورئان دەخوینین، هەست ناکەین: کەسێک وەک یاداشت گێرابێتتەوه، نە پيڅە مەبەر ﷺ نە یەکیک لە هاوێلان، نە یەکیک لە خەلیفەکان، بە لێکو خوا راستە و خو لەگەڵمان دەتخافێ و راستە و خو دەماندوێت.

بە نەسبەت سەرەنجامی عیساوہ ﷺ بەسەر نەجدا نێو چوار ئایەتەي سوورەتی (النساء) (۱۵۶ - ۱۵۹) زۆر بەروونی دیارە سەرەنجامی عیسا و چۆنەق بەجێهێشتنی دنیای، چۆن بوو؟ پێشێ خوا ﷺ باسی جوولە کەکان دەکات، دوایی دەفەرموێ:

﴿ وَيَكْفُرَهُمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَنًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَاتَلْنَا آلَ سَيْحِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قُلُّوهُ وَمَا صَلَّوهُ وَلَٰكِن سُبُّهُ لَمَّا وَإِنَّ الَّذِينَ آخَلَعُوا فِيهِ لَمِنَ شَرِّكَ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا آيَاتِ الظُّلُمِ وَمَا قُلُّوهُ يُقِينَا ﴿١٥٧﴾ كُلُّ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ. قَبْلَ مَوْتِهِ. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ ۝﴾

واتە: هەر وەها بە هۆی بێبڕواییانەوه، (یانی: جوولە کەکان) و بە هۆی قەسە کردنیانەوه لە بارەي مەرپەمەوه لە شێوهی تۆمەتێکی مەزندا، (ئەوه بوو دەیانگوت: مەرپەم دەوێن پێسی کردو، و، ئە نەنجامی ئەوه دا عیسا کەوتۆتە سک و پێی دووگیان بوو) هەر وەها بە هۆی ئەو قەسەیانەوه کە گوتیان: تێمە مەسیح عیسا کورێ مەرپەم پەوانە کراوی خوامان کوشتو، (دیارە ئەم وشەي (رسول اللہ)، یان فەرمايشتی خواپە و نێواخنی کردو لەگەڵ قەسەي جوولە کەکاندا، یاخود قەسەي جوولە کەکانە، بەلام بە توانجەوه، گوتووایانە: ئەوهی کە پێی وابوو پەوانە کراوی خواپە، ئەگەرنا جولە کەکان دانیان بەوه دا ئەیناوه، عیسا پيڅە مەبەر و پەوانە کراوی خوا بوو بێ، گرنگ ئەوهیە ئەوان گوتووایانە: تێمە ئەو کەسە کە بە مەسیح ناسراوه (عیسا کورێ مەرپەم) کە خوێ بە پەوانە کراوی خوا زانیوه، یاخود خوا دەفەرموێ: پەوانە کراوی خواپە، تێمە ئەومان کوشتو، خواش دەفەرموێ:} بەلام ئەکوشتیان و نە هەلێشیانواسی، بە لێکو وێنەي عیسا یان بۆ بڕایە سەر یەکیکی دی (واتە: وێنەي عیسا، بۆ ئەوان و لەبەر چاوی ئەوان، بڕایە سەر یەکیکی دیکە، یەکیکی دیکە یان لێکرا بە عیسا، کە لە تەفسیری ئەم ئایەتانە لە بەرگی سێهەمی ئەم تەفسیرە (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز) دا، بە درێژیی باسمان کردو و لەوێ لە ئینجیلی (بەربابا) شەوه هێناومانە، کە تێیدا هاتو: ئەوهی کە بە پۆمەکانی راگەباند لە بەرانبەر چەند درەمێکدا و شوێنی عیسا یێگوتن، ناوی (یهودا الأسخريوطي) بوو، تنجا

که رومه کان دهوری نهو شوئنه یان گرت و ژوور که وتن له عیسا العلیانو، ههواریه کان، که دوازده (١٢) کهس بوون به یه هووزاوه، یاخود یازده (١١) بوون به یه هووزاوه و به عیساوه دهبوونه (١٢)، یان به وهوه دهبوونه سیزده (١٣)، له وهدا راجیایه که هیه و له قورتاندا ژماره که یان باس نه کراوه، به لام له ٲینجیلی (به پنا با) و له ٲینجیله کان دیکه شدا باسکراوه، ئنجا کاتیک له عیسا ده چنه ژوور، خوی بالآ ده ست عیسا به رز ده کاته وه و هه لیده کیشن به کلاو رۆژنه ی ژووره که دا - کاتی خۆی له خانوودا کلاو رۆژنه هه بوو، دوو که ل و هه لمی چیشت و نه وانیه ی ٲیدا چۆته سه ری، (کولوا که شی ٲی گوتراوه - به ویدا خوا به رزی کرده وه و، و ٲینه ی نه ویش برایه سه ر یه هووزا، دوا یی که ماوه یه کی ٲیچوو، هه ر نه هاتنه ده ری، رومه کان چوونه ژوور، ئنجا که و ٲینه ی عیسا برا بووه سه ر یه هووزا و وه ک وی ده چوو، رومه کان گوتیان: تو عیسا ی، گوئی: من نه و نیم و عیسا به رز کرایه وه، نه خیر بر وایان ٲی نه کردو گوتیان: عه یبه له مردن ده ترسی، ئیدی تاجیکی درکی ده خه نه سه ر و ده یه نه له سیداره ی ده دن، ئنجا نهو قسه بٲه ژرانه ش که له کاتی له سیداره دراندا کردووی، که ٲیستا له چوار ٲینجیله کاندا هه ن، گوا یه عیسا ده لٲن:

أ- خوا یه بوچی لٲم ده گه ٲی بمرم؟!

ب- خوا یه ده ربازم بکه، با نه مجاره ش نه مرم!

به ته تکید نهو جوړه قسانه له عیسا ناوه شٲینه وه و، دیاره هی (یهوذا الأسخریوطی) ین، بو ٲه ش خوا ده فه رموئی: نه کوشتیان و نه هه لیشیانواسی، وه ک جووله که کان و رۆمانه کان لاف لٲنده دن، به لکو و ٲینه ی نه و یان بو برایه سه ر یه کیکی دیکه و، نه و یان له جاتی عیسا له سیداره دا^(١)، نه وانه ش که ٲییدا که وتونه راجیایه وه، لٲی له دوو دلٲیدان دلٲیانین و هیچ زانیاریه کیان له باره یه وه نیه، جگه له شوین که وتنی گومان و، به دلٲنایی نه و یان نه کوشت، به لکو خوا نهوی به رز کرده وه بو لای خۆی ا به جهسته و رووچه وه و به زیندوو یه ق و به دلٲیایی خوا زالی کارزانه، هیچ کام له خاوه ن کٲیبه کانیش نیه مه گه ر بر وای ٲن دٲنٲی ٲن ش مردنی، اواته: ٲن ش مردنی عیسا، که له ناخیر زه ماندا دٲته خوار، هه موو نه وانیه ی خاوه ن کٲیب بوون بر وای ٲن دٲنٲن ا نه وه واتایه کی واتایه کی دیکه ی: هیچ کام له خاوه ن کٲیبه کان نیه، مه گه ر له سه ره مه رگدا ده زانٲی که عیسا ٲنغه مبه ری خوا بووه و وه ک جووله که کان و کافره کان ده لٲن: زو ل نه بووه، هه روه ها وه ک نه صرانیه کانیش ده لٲن: کوری خوا نه بووه، به لکو به نده ی خوا بووه و ٲنغه مبه ری خوا بووه، هه موو خاوه ن کٲیبه کان به شیوه یه کی

(١) نهو که وانیه زور درٲو بوو، به لام به باشم زانی ٲخواخن تفسیری نایه ته کانی بکه م.

پاست نێمانی پێدینن لەسەرە مەرگدا و هەموو شتێکیان بۆ دیاردەکهوێ^(١) هەرودها پۆژی هەلسانەوێش دا، لەسەریان دەبیتە بەلگەو شایەد.

دیارە ئەمە وردەکاریی دیکە یە هەیه که وهك گوتمان: له تەفسیری سوورەتی (النساء)، له کاتی تەفسیرکردنی ئەم نایەتانهدا، هەرودها له تەفسیری سوورەتی (آل عمران) دا و، جاریکی دیکە له تەفسیری سوورەتی (المائدة) دا، له هەر کام لەو سوورەتانهدا، که م و زۆر باسی بەسەرھاتی عیساو عليه السلام: چۆنیەتی بەجێھێشتنی ئەم ژایانە دنیایەیمان کردووە.

چەند دەرس و حکمەتیک لە بەسەرھاتی مەریەم و عیسا دا:

تیمە سەرچەم حەوت دەرس و پەندمان لێی وەرگرتوون، که دەگونجێت زۆر شتی دیکە ی لێ وەر بگیرێ:

١- پستە ی (بَلَّتْنِي مِثُّ قَبْلِ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًا مَنْسِيًا)، که قسە ی مەریەمە (خوا لێی پازی بێ)، دوا ی ئەو ی عیسا ی وەسک دەکهوێ و پێی تۆلدار دەبێ، که زانا یان لەو باردووە راجاییان هەیه، نایا خوا که لەسەر زمان جیبریل دەفەرموێ: ﴿ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴾، نایا چۆن ئەو مندالە پاک و چاکە پێ بەخشی؟

١- رایەکیان دەلێ: (نَفَخَ فِي جَيْبٍ قَمِيصَهَا)، (جیب) یەخە ی کراس، ئەو دا پراوێه که نێسان لێهەو کراس لەبەر دەکات، یان که ئافرو ت مەمک لێهەو بدات بە مندال، کراسەکی دا پراوێه کی هەیه بۆ ئەو ی مەمکی لێ بێتێتە دەری، لەوێهەو فووی پێدا کردووە، و، فووه که چووه تە نێو مندالدا، یانی: پووحی عیسا عليه السلام بوو، راستەو خۆ جیبریل خستوو یه تە نێو جەستە ی، مەریەمی داکیهەو.

٢- هەندێکی دیکە لە زانا یان دەلێن: جیبریل فووی بە دەمیدا کردووە، واتە: له رێی دەمیەو، رووحەکی بە بەردا کردووە.

بەلام خوا عليه السلام ئەو وردەکاریه باس ناکات و، تەنیا له سوورەتی (النساء) دا بەگشتی دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾، واتە: بێگومان مەسیح عیسا ی کوپی مەریەم پەوانە کراوی خوا و، وشە ی خوا بوو، فرێندا بۆ مەریەم و، رووحێک بوو لەلایەن خواوە.

فرێندا یانی: له رێی جیبریلەو، که بۆی چۆتە سەر شیو ی پیاویکی تیر و تەواو.

(١) ئەوێش که وانه یهکی دیکه یه.

ئىنجا زانايان دەلىن: ئىرەدا كە مەپرەم دەلن: ﴿يَلْتَمِي مِثْقَالَ حَنْدٍ﴾ ئەي خۆزگە پىش ئەمە مردبامايە! ئەمە بەلگەيە لەسەر ئەو كە مرۆڧى كاتىك دەكەۋىتە حالەتتىكى زۆر ناخۆشەۋە، دروستە مردن بە ئاۋات بخۋاۋى.

بەلەم گىرنگ ئەۋەيە لە پروۋى ناشۋىكرىيەۋە نەبىن، لە پروۋى پەخنەگىرگىن لە خواۋ، بىزىزى دەربىرپىنەۋە بەرانبەر بە قەدەرى خوا نەبىن، بەلگەۋە لەۋ پروۋەۋە بىن، كە: خۋايە! گىنەكەم لىم ۋەربىگەرەۋە، ئەم حالەم بۇ تەخەممول ناكىڧ، كە ئەۋەي مەپرەم بىرتى بوۋە لە حالەتتىكى خۆي بە شەرمەزار ۋە عەيدار زانىۋە، چۈنكە ئافىرەتتىكى پاك ۋە پاكىزەۋە پىك ۋە پىك، لە ھەموو شىتتىكى بۆي ناخۆشتر، تۆمەتباركىردىنەق بە داۋىن پىسىي.

ۋەك دايكىمان عانىشە خوا لىنى رازىيى لە پروۋدۋاى بوختان (حادثة افك)دا كە لە (صحيح البخاري) ۋە (صحيح مسلم)دا ھاتۋە ۋە ئەسلەكەي لە سوۋرەق (النور)دا ھاتۋە، دىبارە چەند ناپەھەت بوۋە، چۈنكە ئىنسانى پاك، زۆر زۆر لەسەر دللى قورسە، تۆمەتبار بىكىڧ بە ناپاكىي.

كەۋاتە: بە قىياس لەسەر ئەم حالەتە: كاتىك ئىنسان دەكەۋىتە نىۋو حالەتتىكى زۆر ناپەھەتەۋە، دروستە مردن بە ئاۋات بخۋاۋى ۋ، داۋا لە خوا بىكات كە مەركى بۇ بىننى، بەلەم بە مەرجىك لەۋ پروۋەۋە نەبىن كە ناپازىيە بە قەدەرى خوا ۋ، لە پروۋى پەخنەگىرگىنەۋە لە خواۋ لە قەدەرى خوا نەبىن، بەلگەۋە لەۋ پروۋەۋە بىن، كە: نەۋەك لەۋ تاقىكىردنەۋەيە دەرنەچىن ۋ بارەكەي بۇ تەخەممول نەكرىڧ.

۲- لە پستەي: (وَهَرَيَ إِلَيْكَ مِذْعَ النَّحْلَةِ)، يانى: ئەي مەپرەم! قەدى دار خورمايەكە بەلای خۇتدا بىكىشەۋە راپۋەشىتە.

ئەمە لىنى ۋەردەگىرىڧ كە بەلنى بىزىۋ لەلای خواۋەيە، رىق ۋ رۆزىي خوا دەيدا، بەلەم پىۋىستىي بە ھۆكارىش دەكات.

ئىرەدا مەپرەم (خوا لىنى رازى بىن)، خوا پىنى دەفەرمۋى، لە رىي جىبىرلەۋە، ئەگەر ئەۋ بوۋىن كە ئەۋ قسەيە ئاپراستە كىردەۋ، ياخود لە رىي عىساۋە، ئەگەر بىزەرەكە عىسا بوۋىن، كە دار خورمايەكە، ئەۋ قەدە دار خورمايەي كە پالى وىداۋە، لە كاتى مندال بوۋندا، بەلای خۇيدا بىكىشى ۋ راپۋەشىننى، واتە: دەستىكى بگەيەننىننى، چۈنكە بە ئەكىد قەدە دار خورمايەكە لەۋ بەھىزتر بوۋە، مەپرەم بىۋاننى راپىكىشى بەلای خۇيداۋ راپۋەشىننى، بەلەم ئەۋە ھۆكارىكە، دەبىن ھۆكارىك ھەبىن، ئىنجا خوا ﷻ لە ميانى

ھۆكۈمەت ۋە بەكارھېتىنى ھۆكۈمەت كەنەھە، ئەھەي بېھەي تەنجامى دەدا، ۋەك پېشىنان گوتتويانە: (خو بۇ كەس نابارىتىنى)، واتە: دەبى كۆشش ۋە ھەۋلىك ھەبى.

ھەرۋەھا لە فەرمايشتى پېغەمبەردا ھاتوھ:

{لَوْ أَنتُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَتَّىٰ نُتُكَلِّمَهُ، لَنَزَلْنَاكُمْ كَمَا نَزَلْنَا الطَّيْرَ، تَعْدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا} (۱)
 واتە: ئەگەر بە ھېراستىي پىشت بە خوا بېھەستى، بۇيوتان دەدات، ۋەك چۇن بۇيوى بالندە دەدات، بە يانىيان بە سكى برسېھە دەروا، تىواران بە سكى تېرەۋە دېتەۋە.

بەلام گىزىك ئەۋەيە بالندە: دەرچوۋى بە يانىيان ھەيە ۋ، ھاتنەھەي تىوارانىشى ھەيە، نەك ھەر لە ھېلانەكەي خۇي ھەلىنىشى ۋ خوا رۇقى بۇ ببارىتىنى! بەلكو دەبى خۇي بۇي بىروا، كەواتە: پېغەمبەر كە دەفەرەمۇي، ئەگەر بە ھېراستىي پىشت بە خوا بېھەستى، بېگومان بە ھېراستىي پىشت بە خوا بېھەستى، ئەۋە نيە دەست لە كرەسى دەرېھىنى ۋ، دەست لە ئەزىنۇيان ۋەرېنىنى ۋ، لە مالى خۇت لىي دانىشى! چۈنكە پېغەمبەر ئەۋە پىشت بە خوا بېھەستى، دەچۈنىنى بە بالندە، بالندەكە بە يانىيان دەرەدەچى بۇ ئەۋەي نېچىرىنى دەست بىكەۋى، دەرەدەچى بۇ ئەۋەي بۇيۈكى دەست بىكەۋى ۋ دوايى تىوارانىشى دېتەۋە، ۋەك گوتراۋە: لە تۇ ھەرەكەت ۋ لە خوا بەرەكەت.

(۳)- كە دەفەرەمۇي: {سَقَطَ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا}، واتە: فەرىكە خورماي پېنگەبىشتوى ئاسان ھەزمكراۋ ۋ ئاسان لى بۇۋەت بەسەردا دەبارىتىنى، لە كاتىكدا قەدە دارخورمايەكە رادەۋەشىنى، پزىشككەرىي تېستا دەرېخستە، كە خورما ۋ فەرىكە خورما، شىتىكى زۇر بەسوودە بۇ ئافرەتى زەيستان، بۇيە لە كوردەۋارىي خۇشمان دا، ئۇ زەيستان ھەلۋاي بۇ دروست دەكەن، ۋا پېدەچى ھەر شىتىك شىرىن بى، بايى خۇي سوۋدى ھەيە، بەلام باشتىن شت، ئەۋ خواردن ۋ خۇراكانەن كە خوا كردن ۋ، مەۋف دەستى تېنەخستون، ھەنگۈنە، فەرىكە خورمايە، ھەر شىتىكى دېكەي شىرىن، چۈنكە ئافرەتى زەيستان، خۇنى زۇر لەبەر دەپرات ۋ بېھىز دەبى ۋ، شىرىنىش زوروت دەبىتە وزە ۋ بە ئاسانى ھەرس دەبى، ھەرۋەك بۇ رۇۋۋەۋانىش سۈننەتە ئەگەر دەستى بىكەۋى، بە چەند دەنكە خورمايەك رۇۋۋە بىشكىتىنى، ئەمە ھەقىقەتتىكى زانستىيە، لەم رۇۋگاردە زياتر دەرەكەتوۋە.

(۴)- رىستەي: {فَلَنَأْكُلَمَ الْيَوْمَ إِنيْسِيًا}، خوا عز وجل يان لە رېنى جىيرىلەۋە، ياخود لە رېنى عىساي مەلۇتەكەۋە سەلامى خوايان لىيى، بە مەرىم دەفەرەمۇي، بلنى: {فَلَنَأْكُلَمَ الْيَوْمَ إِنيْسِيًا}، ئەمە رۇ قسە لەگەل ھېچ مەۋفنىكدا ناكەم، نىجا دوايش دەفەرەمۇي: {فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ}، دواي ئەۋەي لىي دەپرسن دەفەرەمۇي: مەرىم نامازەي بۇ كرد.

(۱) أخرجه الترمذي: ۳۲۴۴، وابن ماجه: ۴۱۶۴، وأبو يعلى: ۲۴۷، وابن حبان: ۷۳۰.

ثمه نهوهی لئ وهرده گیرئ: که سئک سوئند بخوات، که قسه ناکات، دواپی زمان ناماژه به کاربئنن، نجا به چاو بئ، به دهست بئ، به ههر شیوههک بئ، نهوه به سوئند شکاو (حادث) له قه لئه م نادری، واته: سوئنده که ی نهشکاندوه، چونکه ناماژه کردن، به قسه کردن له قه لئه م نادری، به به لئه که نهوهی که مه ریه م پی گوتراوه: بئن: ههرگیز ته مرؤ قسه له گه ل هیچ مرؤ فیکدا ناکه م، دواپیش که قسهی له گه لدا دهکن، نالن: قسه ناکه م، به لئه م ناماژه دهکات بؤ مه لوتکه که ی که عیسیاه علیه السلام، که واته: ناماژه کردنه که، له گه ل قسه نه کردنه که دا تیک ناگیرنن، تاکو بگوتری: مه ریه م نهو به لئنه ی دواپیه تی، شکاندوو یه تی.

۵- رسته ی: (فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًا)، ثمه لئشی وهرده گیرئ، که له به رانه بر خه لکی نه فامدا، زور جارن بئدهنگی پیوسته، یان په سنده، یان ره وایه، به لئ جاری وا هه یه بئدهنگی باشته له قسه کردن، گوتراویشه (جَوَابُ الْأَخْفَقِ السُّكُوتِ) وه لئمدانهوهی بابای نه قام و که ودهن بریتیه له بئدهنگی، زور جارن بئدهنگی، وه لئمیکی ددان شکینه.

۶- رسته ی: (مَا كَانَ اَبُوكَ اَمْرًا سَوْوٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكَ بَغِيًّا)، نه بابت پیلوی خراپ بوو، نه دایکت نافرته تیکی داوین پیس بوو، ثمه لئ وهرده گیرئ: که گوناح کردن له رؤ لئه ودهچی که سانی باش، باب و دایکی باش و به دین و چاک، ناشیرینتر و ناقولتر و، چاوه پروان نه کراوتره.

۷- رسته ی: (فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا)، بؤی چوو ههر شیوهی مرؤ فیک تیر و ته واو و ریک و یتک، ثمه ش نهوهی لئوه وهرده گیرئ که فریشته کان ده توانن خو یان له شیوهی مرؤ فدا به رجهسته بکن.

نجا زانایان لهو باره وه زور قسه یان کردوه، نایا جیریل که له فهرمووده ی صه حیصدا هاتوه، یتغه مبر عليه السلام فهرموویته ی: خو ی پیشاندام شه شهسد (۶۰۰) بالی هه بوو، ئاسؤی ون کردبوو له سهر شیوهی راسته قینه ی خو ی، خو ی پیشاندام!

ئه دی نایا نهو هه موو زه به لاصی و گه وره یی قه باره ی جیریل، چی لئدی کاتیک که له شیوهی پیاوندکا خو ی پیشانده دات، ماده زیاده که ی چی لئدی؟ لهو باره وه زانایان زور قسه یان کرده، که من پی م وایه هه چی پیوست نیه، چونکه جیریل کاتیک که له سهر شیوهی پیاوندکا خو ی پیشان دده، یان فریشته کان له سهر شیوهی چرایه ک بینراون، وه ک کومه لئیک له هاوه لآن له سهر شیوهی چرا بینویانن، نهوه ته نیا وئینه که، نهوان خو ی ده به نه سه ری و، خوای په روه درگاریش نهو توانایه ی داوه به وان و، وه ک ئیمه

نېن، كە زۇرچاران لە ئەنجامى قىياسكردن لەسەر خۆ (قىياس النفس) دا، ئىنسان تووشى ئەو ھەلئە دەبى، جەستەى مرۆف سىنوورېكى دىارىكرائو و ئەندازەيەكى دىارىكرائو ھەيە، ئەگەر لەو ھەجۈكتە بىتەو، بە كەلك نايەت و، لەو ھەش گەورەتر بى، بە كەلك نايەت، بەلەم فرىشتەكان سروسىت و بابەتتېكى دېكەن و جۆرېكى دېكەن.

لە مەسەلەى چۈنە سەر شىوھى مرۆفېكى تېر و تەواو، لەلەين جېرىلەو، دا (جمال الدين القاسمي) لە تەفسىرە كەيدا^(۱) ھەندى قسە نەقل دەكات لە (القاشانى) يەو، دەلئ:

(وَأَمَّا مَثَلُ لَهَا بَشَرًا تَوَوَّى الْغُلُقَ حَسَنَ الصُّورَةِ، لَتَأْتُرَ نَفْسَهَا بِهِ وَتَسْتَأْنِسَ، فَتَحْرَكَ عَلَى مُفْتَضَى الْجِبَلِ، وَيَسْرِي الْأَثَرُ مِنَ الْغَيَالِ فِي الطَّبِيعَةِ، فَتَحْرَكُ شَهْوَاهَا فَتَنْزِلَ كَمَا يَقَعُ فِي الْمَنَامِ مِنَ الْإِحْتِلَامِ...)

واتە: بۆيە جېرىل بۆ مەرىم چۆتە سەر شىوھى مرۆفېكى رېك و پىك و وىنە جوان، تاكو نەفسى مەرىم كارتېكرائو بى و ھۆگرى بى، ئنجا بەپىتى ئەو سروسىتە، كە خوا مرۆفې لەسەر خولقاندو، نەفسى بچوولئ و ئەو كارتېكرندە لە خەيالەو ھەجۈرارتەو بۆ سروسىت، (واتە: لە حالەتى مەعنەوېى و خەيالەو ھەجۈرارتەو بۆ حالەتتېكى جەستەى)، سەرەنجام ئارەزووى بچوولئ (مەبەستى پىتى ئەو تۆو ئاويە كە مرۆفې لى دروست دەبى، بىتە خوار بۆ مندالداق) ھەك چۆن لە حالەتى لە خەوندالە قى ئىحتىلام (بۆ پىاوان و بۆ ئافرەتان دېتە پىش).

لېرەدا (القاشانى) كە واى گوتو (جمال الدين القاسمي) پىش لىتى خواستۆتەو ھەك پىشتىگرىي كىردن و، ھەندى لە رافەكەرانى دېكەى قورئانىش نامازەيان بەو ھەداو، بەلەم مەن ئەو ھەم پى شىتېكى گونجاو نە، بۆچى؟

چۈنكە دروست بوونى عيسا **الغيا** ھەر خۆى شىتېكى موعجىزەيە، ئىدى پىويست بەو تەئويىل و پىنەو پەرىۋە ناكات، ھەرۋەھا ئەو ھەندىك تەفسىران دا ھاتو، كە جارى وا ھەيە، ئاوى ئافرەت قەرەبووى تۆو (منى) يپاويش دەكاتەو واتە: دەگونجى مندال دروست بىتى بەبى تۆوى پىاوا! دەلئىم: ئەو قسانە بۆ كەسېك باشن، كە بىراوى بە موعجىزە نەبى، بىراوى بە ياساچ (خارق العادة) نەبى، ئەگەرنا بۆ باباى بىراودار، ئەو پىنەو پەرىۋە پىويست ناكات.

(۱) خاۋەنى (محاسن التأويل) ج. ۷، ص. ۱۲۲، ۱۲۳.

خوایێك بە دەقی قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ (النساء، واتە: مەسیح عیسیای کوری مەریەم ڕەوانەکرای خوا و وشەی وی بوو، فریاداو (هەلیداو) بۆ مەریەم، ھەرۆھە ڕووحێک بوو لەلایەن ویەو.

واتە: ڕووحەکە لە ڕۆی جیبریلەو ھەراوھە ئێو ھەستە مەریەمەو، ئیدی پێویست بەو تەئویل و پینەو پەرۆیە ناکات، ھەرچەندە ئەو ھەش کە: جیبریل بۆی چۆتە سەر شێوی پیاویکی ڕیک و پیک و تیرۆ تەواو، دەگونجێ ئەو ھەشی لێو ڕبگیرێ و ھیکمەتە کە ئێو بوو کە مەریەم لە پێش چاوی جوان بێ، پتی کارتیکراو بێ، بەلام ئەو کە بۆ مەریەم بیئە قەرەبوو کردنەو ھەشی جوت نەبووی لەگەڵ ھاوسەرێک دا، من ئەو بە دوور دەزانم و ئایەتەکانیش ئەو ناگەپەنن، بەلکو ئەو زیاتر قسە کەسانیکە کە دەیانەوێ موعجیزە بەرنە عەقڵی کەسانیکەو کە پڕاوان پتی نە، کە ئەو ھەش بە بۆچوونی من خۆ ماندوو کردتێکی بێ سوودە و، پینەو پەرۆیەکی ناپێویستە، چونکە کەسێک پڕاوی بە موعجیزە نەبێ، نیمان بە پینەو پەرۆ پەیدا نابێ، کە سێکیش پڕاوی بە موعجیزە ھەبێ، پەکی لەسەر ئەو نەکەوتو.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ درسی سینه ❖

بِنَاسِهِ نَم دهرسه

نَم دهرسه مان ده (۱۰) نایه ته، نایه ته کانی: (۴۱ - ۵۰)، لهو (۱۰) نایه ته دا وتویژی تیوان ئیبراهیم و بابی (نازه) باسکراوه، که ئیبراهیم چوار جاران به بابی دهلتی: ﴿يَتَّابِت﴾، تهی بابه گیان! یان نهی بابی خۆم!

سه ره تا دهیدوینتی واز له بهترستی و شهیتان دوستی بینتی، پیتی راده گه یهنی که نهو زانیاریه کی بو هاتوه، که له لای بابی نه و، پیتی راده گه یهنی، که به قسه ی شهیتان نه کات که سه ره پێچییکار بووه له فه رمانی خوا، پاشان له کو تایی دا پیتی دهلتی: بابه گیان! ده ترسیم به هۆی دۆستایه تیی شهیتان و سه ره پێچی کردنی خواوه، بیه دوستی شهیتان و خوا سزات بدات.

به لām بابی زۆر به ره قیی وه لāmی ده داته وه و هه ره شه شی لی ده کات به ده رکردن، که چی ئیبراهیم ﷺ خۆی شلوی ناکات و زۆر به نه ده ب و نه جابه ته وه بابی ده دوینتی و، خوا حافیزی لیده کات و، گفتمی بو پاران ه وه داوای لیبوردن کردن له په روه ردگاریشی، پتی ده دات.

نیدی سه ره نه جام که ئیبراهیم لیان داده بری، خوا نیسحاق و یه عقووی پیده دات، نیسحاقی پیده دات و دواییش یه عقووب که نه ویش کوری نیسحاقه، دیاره ئیبراهیم ﷺ یه عقووبیشی هه ر بنیوه، بۆیه خوا ده فه رموی: هه ردوو کیانم پندا، نه گه رنا نه وان کورو نه ون، هه ر کامیکیشیان به پیغه مه به ده گیرتی و، له به زه یی خۆی و ناوبانگی به رزو په سنیدیش، به هه ره مه ندیان ده کات.

﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ۗ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعُلَمَاءِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۗ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ۗ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ۗ قَالَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنْ إِلَهِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَأَهْجُرَنِي مَلِيًّا ۗ قَالَ سَلِمْتُ عَلَيْكَ سَأَسْتَعِينُ﴾

لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَتْ فِي حَفِيئًا ﴿١٧﴾ وَأَعْتَزَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيئًا ﴿١٨﴾ فَلَمَّا أَعْتَزَلْتُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُمْ إِنْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿١٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلَيْنَا ﴿٢٠﴾

مانای دهقا و دهقی نایه‌تەکان

ههروه‌ها له کتیبدا باسی ئیبراهیم (یان بۆ) بکه، به‌راستی ئه‌و که‌سیکی زۆر راست بوو، پیغه‌مه‌ریش بوو ﴿١٧﴾ کاتیک به‌ بابی گووت: ئه‌ی بابی خۆم! بۆچی شتیک ده‌پهرستی که‌ نایستی و نابینی و، هیچ سوودیکت پت ناگه‌یه‌نت؟ [هیچ دادیکت نادا]؟ ﴿١٨﴾ ئه‌ی بابی خۆم! به‌ دنیایی من زانیاریه‌کم (له‌ خواوه) بۆ هاتوه که‌ بۆ تۆ نه‌هاتوه، بۆیه‌ شوتیم بکه‌وه، پنه‌کی راست پتشان دده‌م ﴿١٩﴾ ئه‌ی بابی خۆم! شه‌یتان مه‌پهرسته، بیکومان شه‌یتان سه‌ریچییکاری (خوای) به‌ به‌زه‌یه‌هه‌ ﴿٢٠﴾ ئه‌ی بابی خۆم! به‌راستی ده‌ترسم له‌لایهن (خوای) میهره‌بانه‌وه، سزاو ئازارت بگات و، بییه‌ دۆستی شه‌یتان ﴿٢١﴾ بابی گووت: ئه‌ی ئیبراهیم! ئایا تۆ په‌رستراوه‌کانی منت ناوین؟ مسوگه‌ر نه‌گه‌ر واز نه‌هین (له‌و په‌یامه‌ی ده‌یکه‌یه‌نی)، به‌رد بارانت ده‌که‌م و ماوه‌یه‌کی دوورو درزییش برۆ، (له‌ پتیش چاوم ونه‌) ﴿٢٢﴾ ئیبراهیم گووت: سه‌لامت لی بئی، به‌ دنیایی داوای لی‌وردنت بۆ له‌ په‌روه‌ردگارم ده‌که‌م، چونکه‌ ته‌و به‌رانبه‌رم مشوورخۆر و میهره‌بانه‌ ﴿٢٣﴾ که‌ناریش ده‌گرم له‌ خۆتان و، له‌وه‌ی له‌ جیاتی خوا لئی ده‌پارینه‌وه، له‌ په‌روه‌ردگاریم ده‌پارینه‌وه ده‌رووم لی بگاتوه، نیزیکه‌ له‌ لی پارانوه‌ی په‌روه‌ردگارم بئی مراد نه‌بم ﴿٢٤﴾ تنجا کاتیک دووری گرت له‌ خۆیان و له‌وه‌ی له‌ جیاتی خوا ده‌په‌رستی، هه‌ر کام له‌ ئیسحاق (ی کوری) و یه‌عقوب (ی نه‌وه‌ی) مان پت به‌خشین و، هه‌ر کامیکشیا مان کرده‌ پیغه‌مه‌ر ﴿٢٥﴾ له‌ به‌زه‌یی خۆشان پشکمان پت به‌خشین و، ناوبانگیکی په‌سندی به‌رزیمان بۆیان په‌خساند (له‌ تپو خه‌لکی دا) ﴿٢٦﴾.

نیکردنوهی هندیک له وشهکان

(صَدِيقًا): ده لَن: (الصُّدِيقُ: مَنْ كَثُرَ مِنْهُ الصُّدُقُ)، (صَدِيق) که سیکه که زور پاست بَن، پاستیی زور تیدا بَن، تنجا (صدق) ته نیا پاست گوتن نیه، به لکو پاستکردن و پاست خوا به رستی و پاست مامه له کردن، واته: نهم (صدق) ه، هم دهری مرؤف، هم دهری وونی، هم قسهی، هم نیهتی، هم کردهوی، ده گرتنه وه.

هه ندیکش گوتوو یانه: (الصُّدِيقُ: مَنْ صَدَّقَ بِقَوْلِهِ، اغْتِنَاذَهُ، وَحَقَّقَ صَدَقَهُ بِفِعْلِهِ)، (صدیق) که سیکه قسهی خوئی و نهوی که دهری ده برئی، به پاستی دابنن و، پاستیه کهی خوئی به کردهوه به رجهسته بکات.

(رَبَّائِبٍ): نهی بابی خوم! له نوجوزه یه کدا دهر باره ی نهم (أَبْتِی، ت) نهم (ت) یه، که ده چینه سر (آب وام)، هاتوه:

(وَقِي النُّدَا أَبْتِ أَمْتِ عَرَضَ وَأَرْفَعُ أَوِ الثَّيْرِ وَمِنَ الْيَا، التَا، عَوْضَ).

واته: له کاتی بانگکردندا، ده گوتری: (أَبْتِي، أَمْتِي) جا ده گونجی بَن: (ابنا، ابتي، أو أمنا، أُمْتِي) واته: به سر، یان به ژیر و، له جیاتی (ی) ش له جیاتی بَن: (آبی، امی) (ت) جیی (ی) ده گرتنه وه و قهره بووی نه وی کردوته وه.

(وَلَا يُعْنِي عَنكَ شَيْئًا): ده گوتری: (أَعْنَاهُ عَنْهُ كَذَا: كَفَاهُ) واته: نهو شوینه ی بو گرت، یا خود دادی دا، به که لکی هات، که واته: (وَلَا يُعْنِي عَنكَ شَيْئًا) واته: هیچ سوودنیکت پی ناگه یه نن، هیچ دادنیکت نادات، هیچ که لنینیکت بو پر نا کاته وه.

(سَوِيًّا): (رجل سوي: استَوَتْ أَخْلَاقُهُ وَخَلْفَهُ عَنِ الْإِفْرَاطِ وَالتَّفْرِيطِ، السَّوِي: الْمِصَانُ عَنِ الْإِفْرَاطِ وَالتَّفْرِيطِ، مِنْ حَيْثُ الْقَدْرِ وَالْكِفَايَةِ)، ده گوتری: پیاوکی (سوي) واته: هم له رووی ره وشته وه، هم له رووی جهسته وه، نه زیده روویی تیدایه، نه که مته رخمیی تیدایه، ههروه ها (سوي) واته: پاریزراو له تپه راندن و به زایه دان، له رووی نه ندازه وه له رووی چوئیه تیه وه.

(أَرَأَيْتُ أَنْتَ عَنِ الْهَلِيَّتِ): ثایا تو به رستراوه کانی منت ناوین؟ نادیده یان ده گری؟ ده گوتری: (رَغِبَ فِيهِ وَإِلَيْهِ: حَرَصَ عَلَيْهِ) نه گهر بگوتری: (رَغِبَ فِيهِ) یان (رَغِبَ إِلَيْهِ)

واته: سوور بوو له سهری، به لایه وه گرنګ بوو، بایه خی پیندا، به لام (زَجِبَ عَنْهُ: زَهَدَ فِيهِ، وَأَنْصَرَفَ عَنْهُ) واته: به که می گرت و، به دلی نه بوو، نه یویست.

(لَا رَجْمَ لَكَ): واته: به رد بارانت ده که م، نه ویش له چیه وه هاتوه؟ (الرَّجَامُ: الْجَبَّارَةُ، وَالرَّجْمُ: الرَّمِي بِالرَّجَامِ)، (رجام) به به رد ده گوتری: که واته: (رَجْم) یش بریتیه له به رد پیندادان.

(وَأَهْجَرَنِي): واته: لیم دور بکه وه وه، (الهِجْرُ وَالهِجْرَانُ: مُفَارَقَةُ الْإِنْسَانِ غَيْرَهُ، بَدْنَا أَوْ لِسَانًا أَوْ قَلْبًا)، (هَجْر و هِجْرَان) بریتیه له وه که مروف له غه یری خوئی دور بکه ویته وه به جهسته، یان به زمان، قسه ی له گه ل نه کات، یاخود به دل خوئی نه وی و بیبوغزیتن.

(مَلِيًّا): واته: ماوه یه کی زور، ده گوتری: (عَشْتُ مَلِيًّا: طَوِيلًا) ماوه یه کی زور، (وَالْمَلَوَانُ: اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ) شهو و پوژ پیمان ده گوتری: (مَلَوَان) له بهر ته وه که هه ردوکیان کاتیان پینده چی، (مَلَيْتِ الثُّوبَ: تَمَضَّتْ بِهِ طَوِيلًا) ماوه یه کی زورت له گه ل نهو پو شاکه دا برده سهر، واته: ماوه یه کی زور پو شیت.

(حَفِيًّا): (الْحَفِيُّ: الْبُرِّ الْطَلِيفُ، حَفِيْتُ بِفُلَانٍ وَتَحَفَيْتُ بِهِ تَحْفِيًّا: إِذَا عَيِنْتَ بِإِثْرَامِهِ، وَالْحَفِيَّةُ: الْعَامُ بِالشَّيْءِ)، (حفي) بریتیه له چاکه کار و خاوهن لوتف، ده گوتری: (حَفَيْتُ بِفُلَانٍ وَتَحَفَيْتُ بِهِ تَحْفِيًّا) رینم لیکرت و گرنګیم پیندا، بایه خم پیندا، (والْحَفِيَّةُ) بریتیه له زانا به شتیک، وه که له سووره ی (الأعراف) دا هاتوه: ﴿يَسْتَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ (۱۸۳)، واته: پرسیارت لیده که ه وه که نه وه ی تو زور پیی ناشنای و لیی شاره زای و، زور گرنګیت پیندای، له پروی لی شاره زابوون و پیی ناشنابوونه وه.

(لِسَانَ صِدْقٍ): (لسان) واته: زمان، (صَدَقَ) به مانای راستی دی، به لام لیره دا ده لن: (يُعْبَرُ عَنْ كُلِّ فِعْلٍ مُضارعٍ ظَاهِرًا أَوْ بَاطِنًا بِالصِّدْقِ، فَيَصَافُ بِإِنَّهُ ذَلِكَ الْفِعْلُ الَّذِي يُوصَفُ بِهِ، نَعْو: ﴿ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ ﴾ (۵۵) ﴿ الْقَمَرِ، ﴿ أَنْ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ ﴾ (۲) ﴿ يُونُسَ، هه روه ها که نبیراهیم (ص) هه رموویه تی: ﴿ وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴾ (۸۱) ﴿ الشعراء، له م سووره ته شد: ﴿ وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيمًا ﴾ (۵۰) ﴿ مريم).

(لسان صدق) ته عییر ده کات له کرده وه یه کی باش، چ رواه تیی بی، یاخود په نهان، وشه ی (صَدَقَ) به وه ته عییری پی ده کرتی، تنجا نه وه پالده رد زته لای نهو شته که دوه یستری وه سف بکری، بو وینه: ﴿ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ ﴾ (مقعد) واته: نشینګه، یان:

له نشینگه‌یه‌کی زۆر په‌سنددا، که خوای په‌روه‌ردگار باسی ته‌هلی ته‌قوا ده‌کات: ﴿فِي مَعْدِنِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقَدِّرٍ﴾ ﴿۵۵﴾ القمر، له نشینگه‌یه‌کی په‌سندکراودا له‌لای حوکمرانی توانادار (که خواجه ﴿۵۵﴾).

هه‌روه‌ها که ده‌فه‌رموی: ﴿أَنْ لَّهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ ﴿۲﴾ یونس، واته: (سابقه فضل‌ای، خاوه‌ن رابردوویه‌کی باشن، هه‌روه‌ها که ئیبراهیم ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ ﴿۸۱﴾ الشعراء، واته: ناوبانگی چاک و ناو وشۆره‌تی چاک (که خه‌لک مه‌دحم بکه‌ن و ستایشم بکه‌ن و لیم رازین) بلأوی بکه‌وه به ئیو خه‌لکدا، بۆچی ئیبراهیم داوای کردوه؟ چونکه ته‌گه‌ر تو له ئیو خه‌لک دا، ناو و ناوبانگی چاکت نه‌بی و، خه‌لک خوشیان نه‌ویی و ریزت نه‌گرن، قسه‌ت لئوه‌رناگرن، دیاره ئیبراهیم که (خلیل الله) بووه، نه‌وه‌ی وه‌ک نامرازو هۆکاری گه‌یاندنی په‌یامه‌که‌ی خوا، له خوا داواکردوه، که له ئیو خه‌لکدا ناوبانگی چاک هه‌بی و، دوعاکه‌شی باش گیرابووه، نه‌وه‌تا تاستا وپرای مسولمانان، هه‌ر کام له جووله‌که‌و نه‌صرانیی و به‌لکو صابینه‌ش، بگره‌ کۆی نه‌وانه‌ی که خۆیان به‌ خاوه‌نی کتیبی ناسمانی و خوایی ده‌زانن، ریز له ئیبراهیم ده‌گرن و، به‌ چاوی حورمه‌ت و قه‌دره‌وه‌ تهماشای ده‌که‌ن.

مانای گشتی نایه‌ته‌کان

خوای ﴿۵۵﴾ دواي به‌سه‌ره‌هاتی هه‌ر کام له زه‌که‌ریاو یه‌حیا، پاشان مه‌ریه‌م و عیسی کوری، که زه‌که‌ریاو یه‌حیا باب و کور بوون، مه‌ریه‌م و عیسا‌ش دایک و کور بوون (عَلَيْهِمُ السَّلَام) نجا دینه‌ سه‌ر باسی ئیبراهیم، که وه‌ک له پیتشه‌وه گوتمان: ئەم سوورپه‌ته پانتاییه‌کی زۆری بۆ به‌سه‌ره‌هاتی پتغه‌مه‌هران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) که شه‌ست و پینج (۶۵) نایه‌ته، ته‌رخانکراوه، ده‌فه‌رموی:

﴿وَأَذَكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ﴾ هه‌روه‌ها له کتیبدا، ئەم کتیبه‌ی که له‌به‌ر ده‌سته‌ته، که قورنانه‌ی باسی ئیبراهیمیان بۆ بکه، باس و خواسی ئیبراهیم بگێره‌وه، چی بوو؟ کئ بوو؟ ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾، به‌ دنیایی ئیبراهیم (مروفتنیکی) زۆر راست و پتغه‌مه‌ر بوو، واته: پتغه‌مه‌ریک بوو، به‌لام پتس پتغه‌مه‌ر بوون، پیاویتی زۆر راست و ساغ بوو، راستیه‌که‌ی ئیبراهیم ﴿۵۵﴾ هه‌م له‌ رووی نیه‌تیه‌وه، هه‌م له‌ رووی قسه‌یه‌وه، هه‌م له‌

چون په رستراوه کانی منت ناوین؟ ته گهر واز نه هینتی، واته: واز نه هینتی له پرخنه گرتن له په رستراوه کانم، یا خود واز نه هینتی له و په یام و بانگه وازه ی که هیناوته، که بریتیه له په یامی ته نیا خوا په رستی، به رد بارانت ده که م، ﴿وَأَهْجُرْنِي مَلِيًّا﴾، ماوه یه کی زوریش برؤ لیم دابری، له بهر چاوم ون به، وه که له زمانی کوردیی دا نه و ته عبیره به کاردی دلتی: برؤ ملی خوت بشکینه، له بهر چاوم ون به، به لأم تیراهیم چون جوابی ده داته وه؟ تیراهیم ده ریایه کی قولله، دلکی گه ورده فراوانی هه به، وا به ناسانی شلوی نابتی، ﴿قَالَ سَلَّمٌ عَلَيْكَ﴾، گوئی: سه لامت لی بی.

لیره دا سه لامت لیبی، یانی: خوا حافیز، مه به ست سلاوه، ده شگونجی بلتی: سه لامت یی له سه ر تو بی، بی به لا بی و، سه لامت یی و ناشتی خوا له سه ر تو بی، ﴿سَأَسْتَفِيرُ لَكَ رَبِّي﴾، به دلنایی داوا ی لیوردنت بو له په روه ردگارم ده که م، ﴿إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾، چونکه نه و به ران به رم زور میهره بانه، به مشوور و سه ر په رشتیاره، ﴿وَأَعْرَضَ لَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾، گوشه گیریش ده بم له خوتان و له وه ی که له جیاتی خوا لیان ده پارینه وه، ﴿وَأَدْعُوا رَبِّي﴾، له په روه ردگاریشم ده پارینه وه، بوکی؟ زور به ی ته فسیره کان گوتوویانه: بو با ی.

به لأم من نه وه م به لاوه په سنده که مه به ست نه وه بی: له خوا ده پارینه وه که قه ره بووی نه و نیشتمان نه و خه لک و که س و کاره م، که درم ده که ن، بو بکاته وه، به شوینتی دیکه، به خه لکیکی دیکه، ﴿عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا﴾، نیزیکه که من له پاران هوم دا له خوا، بیمراد نه بم، واته: به هوی پاران هوه که مه وه به خته وه ر بم، نه که بیمراد و ده ست خالیی.

﴿فَلَمَّا أَعْرَضَهُمْ وَمَا يَحْدُوثُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾، تنجا کاتیک که ناری گرت له خویان و له وه که له جیاتی خوا ده پیه رستن، ﴿وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا﴾، هه ر کام له ئیسحاق و یه عقوومان پی به خشین، (کورپو نه وه) و هه ر کام یکی شیامان گیرا به پیغه مه ر، ﴿وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا﴾، هه روه ها له به زه یی خوشمان پیمان به خشین و، ناوی چاک و به رزمان بو په یدا کردن، واته: له تپو گه لان و مرو فابه تپیدا ناوو ناوبانگی چاکمان بو بلاو کرده وه.

مهسه له گرنه گان

مهسه له یه کهم:

فهرمانکردنی خوا به باسکردنی ئیبراهیمی راست و ساغی پیغه مبهری خوا، و باسکردنی وتووژی لۆژیکیانه و هتیمانیهی ئیبراهیم له گه ل بای (نازه) دا، له باره ی پووچی بیرۆکه ی بته رسته یه وه، ترساندن له سزای خوا، به هۆی دۆستایه تی کردنی شه ی تانیک که له خوا یاخیه و سه ر بته چیکاره:

خوا ده فه رموئ: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ۗ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ۗ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعُلَمَاءِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبَعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۗ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ۗ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ۗ﴾

شیکردنه وهی ئهم، ئایه تانه، له سیزده بره گه دا:

١- ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ﴾، ههروه ها له کتیبدا باسی ئیبراهیم بکه، (أَتْلُ خَبْرَهُ فِي الْقُرْآنِ) باس و خواسه که ی له قورئاندا بگێره وه، واته: بۆ خه لکه که باسی ئیبراهیم التیله بکه، باس و خواسه که ی بگێره وه.

٢- ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا﴾، به دنیایی نه و زۆر راست بوو، (صَدِيقٌ: صَيْغَةُ مُبَالَغَةٍ فِي الصَّادِقِ) (صادق) واته: راست، به لām (صَدِيقٌ) واته: زۆر راست، زۆر ساغ، چونکه ئهم صیغه یه بۆ زنده رۆیی کردنه، ده گوتری: (مُسِيكٌ) که صیغه ی موباله غه ی (ماسك) ه، (ماسك) که سیک که چرووکه و نابه خشی، به لām (مُسِيكٌ) واته: زۆر چرووک، ههروه ها ده گوتری: (طَعَامٌ حَرِيْفٌ) واته: زۆر تیژ، ههروه ها ده گوتری: (زَجَلٌ حَرِيْتٌ: حَادِقٌ بِالطَّرِيقِ) واته: زۆر شاره زا له رێ و بانان، که واته: ئهم رێژکه یه بۆ زنده رۆیی تیدا کردنه، ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا﴾، به دنیایی ئیبراهیم زۆر راست بوو:

١- هه م زمانی راست بوو.

٢- هه م دلی راست بوو، نیه قی راست بوو.

۳- هم کرده و کافی راست بوون.

۴- له خودی خویدا راست بوو.

۵- له گهَل خوادا راست بوو.

۶- له گهَل خه لکدا، راستبوو.

۳- ﴿يَبَيِّأ﴾ ههروهه پيغه مبه ريش بوو، ته مه به دوو جوَر خوئندراوه ته وه: (نبيأ) و (نبيأ) به ههردوو شيوه كه خوئندراوه ته وه، (النبي: فعيل مَعْنَى مَفْعُول، او مَعْنَى فَاعِل)، (نبي) و (نبين) يان (فعليل) به مانای (مفعول)ن، واته: هه وَاَلْ پيئدراو (مُتَبَأ)، يا خود (فعليل) ي به مانای (فاعل)ن، واته: هه وَاَلْ پيئدرا (مُتَبَأ) پيغه مبه رانيش هه م خوا هه وَاَلْيَان پيئده دا، هه م ته و انيش هه وَاَلِي خوا به خه لَك ده دهن.

۴- ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ﴾، كاتيك به بابي خوِي گوْت: ته ي بابي خوْم! كه خوئندراو يشه ته وه: (يا أَبَت)، ههروهه خوئندراو يشه ته وه: (يا أَبَتَا)، واته: هه م به سه ر (فتح)، هه م به (ا) ته ليف، هه م به ژير (كسري): (يا أَبَتِ، يا أَبَتَا)، سَن خوئنده وه ي هاتوون و هه رسيكيشيان واته: ته ي بابي خوْم! نجا (ت) به كه، چ ژير، چ سه ري هه بن، چ ته ليفي پيْوه بلكتي، فه ره بووي (ي)ه، له جياي: (يا ابي) ده گو تر ي: (يا أَبَتِ)، يان: (يا أُمِّي: يا أُمَّتِ، يا أُمَّتَا)، ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ﴾، واته: يادي ته و كاته بكه وه، كه ئيبراھيم ناوا ي به بابي گوْت.

۵- ﴿لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ﴾، بوچي شتِك ده په رستي كه نابيست ي و نابيني، واته: هيچ شتِك نابيست ي و هيچ شتِك نابيني، كه مه به ست پني بت و سه نه مه كانن، يا خود ته گه ر مه به ست پني كه سانك بَن كه مرو فَن و ده په رسترين، يان شه يتانن و ده په رسترين، ياني: هه ق نابيستن و هه ق نابيني.

۶- ﴿وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾، هيچ سووديشت پِن ناگه يهنن، (أَغْنَى عَنْهُ كَذَا: كَفَاهُ إِثَاءً) واته: ته و شته ي له كوَل كرده وه، يان ته و كه لينه ي بو گرت، كه واته: ﴿وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾، واته: هيچ داديك ت نادا، هيچ كه لينيك ت بو ناگرتي، هيچ به هره يه كت پِن ناگه يهنن، نه زيانت لَن دوور ده خاته وه، نه سوودت بو ديتن.

۷- ﴿يَتَّسَبَّإِنِي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعُلِيِّ مَا لَمْ يَأْتِكَ﴾، جاريكي ديكه دووباره ي ده كاته وه:

ته ي بابي خوْم! به دلنبايي من له زانباريي شتِكم بو هاتوه، كه بو تو نه هاتوه.

که مهبست پیتی زانیاری (وحی) ه، واته: خوا سروشی بۆ کردووم، چهند به ته ده به وه ده لئ: ﴿إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ﴾، واته: (جاءني شيء من العلم، وَأَنْتَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ الْجَهْلِ)، من شتیک له زانیاریم بۆ هاتوه و، تۆش شتیک له نه زانیست ههیه، نألئ: من زۆر زانام و تۆش زۆر نه زانی، به لکو ده لئ: شتیک له زانیاریم بۆ هاتوه، که تۆ نه و شتهت له زانیاری له لانیه، به شیک له زانیاری بۆ من هاتوه، که تۆ نه و به شهت له زانیاری له لانیه، نهک بلئ: تۆ هیچ نازانی، چونکه ته وه پیچه وانهی ته ده ب و پیزه له گه ل باب دا، با له چاو ئیبراهیمیش نغرو بووبئ له نه فامییدا، به لام ده بی کور له گه ل بابیدا زۆر به ته ده ب و نه زا که ته وه قسه بکات.

۸- ﴿فَاتَّبَعَنِي﴾، واته: ته و زانیاریه ی که بۆم هاتوه، لیم وه ربگره، مهبست پیتی ته وهیه، به لام گوتوویهتی: شوینم بکه وه، واته: من له خزمهتت دام، وه ره پیکه وه ده پۆین، به و زانیاریه ی که له لایه ن خوا وه بۆ من هاتوه، به پیتی ته و زانیاریه، ده کهومه پینشت و له خزمهتت دام، برۆ با پیکه وه برۆین به پتی راستدا، نهک بلئ: تۆ شوینم بکه وه، به و واتایه من له پینش تۆ وه ده پۆم، نا، یانی: من له خزمهتت دا ده پۆم، تۆش وه ره له گه ل مدا به و پتی راسته دا که خوا پینشانی منی داوه، بۆ ته وه ی سه رفراز و ده رباز بین.

۹- ﴿أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾، رینه کی راستت پینشان ده ده م، دیاره لیره دا: ﴿أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾، پیتی ده گوترتی: (إِسْتِعَاذَةَ مَعْرِضَةٍ) خواستنه وهیه کی راشکاو، (شُبَّةَ الْإِسْتِعَاذَةِ الْمَوْصِلَ إِلَى الْعَقِّ، بِالطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ)، بیر و بروایه کی گه یه نه ره به هه ق، چون ترا وه به رینه کی راسته وه، واته: وه ک چون به پتی راستدا ده گه یه نامانج، ته و زانیاریه خوا بیه ش که بۆ من هاتوه، ده مانگه یه نینته نامانج و ده رباز ده بین.

۱۰- ﴿يَتَّبِعْ لَّا تَعْبُدَ الشَّيْطَانَ﴾، بۆ جاری سییه م دوو باره ی ده کاته وه: ته ی بابی خۆم! شه ی تان مه په رسته، بیکومان بابی بت و سه نه می په رستوون، به لام ته وه شه ی تانه، که په رستنی بت و سه نه مه کان جوان ده کات، بۆیه په رستنه که ی ریک پالداده ته لای شه ی تان.

۱۱- ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا﴾، به لکه دینینه وه که نابئ شه ی تان په رسترتی، ده لئ: چونکه شه ی تان بۆ (خوای) خاوه ن به زه یی سه ری پیچیکارو له به رانه بریدا یاخیه.

(عَصِيٌّ: صيغة مبالغة للعاصي) دیسان (عَصِيٌّ) یش ریزگه یه کی زنده پۆسی کردنه بۆ (عاصي)، (عاصي) واته: تاوانکار، یاخیی، به لام (عصی) واته: زۆر تاوانکار و زۆر سه ری پیچیکارو یاخیی، خوا ﴿يَتَّبِعْ﴾ ده ی تان بفرموی: (يا أَبْتَ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّهُ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا) به لام: (الإظهار

مَقَامَ الإِضْمَارِ لِزِيَادَةِ التَّنْفِيهِ). باسی شہیتان بؤیہ دووباره کراوہ تہوہ، کہ تہمہ دہر خستہ لہ جیاتی پنهانکردن، یاتی: لہ جیاتی نہوہی راناو بہ کاربئستی، یہ کسہر ناوی ناشکرای شہیتانی دووباره کردؤتہوہ، تہمہ بؤ زیاتر سلہماندہوہی بابیہقی لہ پهرستی شہیتان و گوئیابہ لئی بؤ شہیتان.

(۱۲) - ﴿يَأْتِي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ﴾، بؤ جاری چوارہم و کوٹایی ئیبراہیم دہلئ: نہی بابی خؤم! من دہترسیم کہ لہ (خوای) خاوهن بہزہییہوہ نازار و سزات تووش بئ.

تجنا تہ گہر خوای خاوهن بہزہیی کہ سیک سزاو نازار بدات، دیارہ شتیکی زؤر خراپی کردوہ، تہ گہرنا خوای خاوهن بہزہیی، ہہر میہرہبانیی و لوتف و کہرہم و بہخششی لی چاوپرئی دہکری، بہلام تہو کہسہی خوای خاوهن بہزہیی وای لئدہکات، سزای بدات، دیارہ دہبی کاریکی زؤر نا قولو خراپی کردبی، تہ گہرنا خوا ﴿يَا خَلِّ خَلِّ﴾ خہ لک سزا نادات، لئرہدا: (التعبيرُ بِالضَّوْفِ: تَأْدُبٌ مَعَ اللَّهِ الَّذِي لَا يَغْلَمُ الْغَيْبَ سِوَاهُ)، بؤچی دہلئ: ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ﴾؟ دہترسیم لہ خاوهن بہزہییہوہ سزاو نازارت تووش بئ؟

تہم تہعبیرہ جؤریکہ لہ تہدہب لہ گہل خوای بہرزدا، کہ بہس خوا بؤ خؤی دہزانت: پنهان چؤنہ؟ چونکہ دہگونجئ خوا، بابی ئیبراہیم بخاتہ سہر راستہ بئ و ہدایہت بخاتہ نیو دئی و، سہرہنجام سزای تووش نہبئ، بؤیہ لہ نیوان تہ گہرو تہ گہردا ہئشئوویہ تہوہ، خوا سزای بدات یان نا، تہویش بہو تہعبیرہ ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ﴾ من دہترسیم سزات تووش بئ لہ (خوای) خاوهن بہزہییہوہ.

(۱۳) - ﴿فَتَكُونُ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا﴾، سہرہنجام بیہ دؤستی شہیتان.

(الْوَلِيُّ: الصَّاحِبُ وَالتَّابِعُ وَالْقَرِيبُ وَالْمَحَبُّ)، (ولي) ہہم بہ مانای ہاودل، ہہم بہ مانای شوئیکہوتوو، ہہم بہ مانای نزیک، ہہم بہ مانای خؤشہویست دئی، بہ تہکید کہسیک فہرمانبہریی شہیتان بکات، لہ شہیتانہوہ نزیک دہبی و شوئیی دہکوئی و، سہرہنجام تووشی ہہمان چارہنووسی تال و دؤوار دئی، کہ شہیتان تووشی بووہ.

لئرہدا جئیی سہرنج تہوہیہ کہ ئیبراہیم ﴿الْحَمْدُ﴾ چوار جارار بانگی بابی دہکات: (یا ایت، یا ایت، یا ایت، یا ایت)، نہی بابی خؤم:

جاری یہ کہم: پووچی پهرستراوہ کہی دہخاتہ بہرچاوی: ﴿لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾، کہواتہ: پووچہ، پهرستراوئیک نہ بیستی و، نہ بینئی، نہ ہیچ

سوودیکت پی بگهنتی، نه هیج دادیکت بدات، نه هیج که لبتیکت بو بگری، شتیکی پووجه و نابنی بهرستری.

جاری دووم: ﴿يَتَّابِتْ إِيَّيْ قَدْ جَاءَ فِي مِرْكَ الْعَلِيمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ﴾، واته: بابه گیان! تو گیروده بووی به نه زانییه وه، منیش خوا زانیاری کردووم و شاره زای کردووم، بهرچاوی پروون کردووم، که واته: له که لم بیه، با هه ردوو کمان له و زانیارییه ی که خوا پتیداوم، به هره مه ند بین.

جاری سنیهم: ﴿يَتَّابِتْ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ﴾، باسی نه بهرستنی شه ی تانی بو ده کات، که سه ریچییکاره بو خوا.

جاری چوارهم: ورده ورده لیتی توند ده کات و ده لیتی: ﴿يَتَّابِتْ إِيَّيْ أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ﴾، نه ی بابه! ده ترسم سزای خوای خاوهن به زه یست بگاتنی، نجا خوای خاوهن به زه یی که سیک سزا بدات، ده بتی شتیکی زور خراپ و ناقولای کردبتی، خوئی داری داوه ته ده ست خوا، که سزا و نازاری بدات، نه گه رنا خوای خاوهن به زه یی جکه له که ره م و به خشش و چاکه، لیتی چاوه ری ناکری.

مهسه لهی دووهم:

وه لآمدانه وه یه کی رقی و قورسی نازره، بو ئیبراهیمی کوپی و هه ره شه لیکردنی به به رد بارانکردنی و ده رکردنی بو ماوه یه کی زور و شویتیکی دوور:

خوا دهفه رمویی: ﴿ قَالَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنِ الْهَيْتِ يَتَابِرْهِمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَه لَأَرْجُمَنَّكَ وَأَهْجُرَنِي مَلِيًّا ﴾

شیکردنه وهی ئهم ئایه ته، له چوار برگه دا:

(۱) ﴿ قَالَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنِ الْهَيْتِ يَتَابِرْهِمْ ﴾، (بابی) گوو: ئەهی ئیبراهیم! الکلیه! تا یا تو په رستراوه کانی منت نلوین؟ (الزمخشری) ده لئ: ﴿ قَدَّمَ الْخَبْرَ عَلَى الْمُبْتَدَأِ، لِأَنَّهُ كَانَ أَهْمَ عِنْدَهُ، نَالَتْ: (یا) إِبْرَاهِيمَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنِ الْهَيْتِ، بِه لکو ده لئ: ﴿ قَالَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنِ الْهَيْتِ يَتَابِرْهِمْ ﴾، (خبر) پیش (مبتدا) خراوه، چونکه ته وه گرنگتر بووه، ئه وهی که به لای نازه ره وه گرنگ بووه، نه ویستنی ئیبراهیم و، په زکردنی بووه بو په رستراوه کانی، ئه وهی به لاره گرنگ بووه، نه ک بانگ کردنی ئیبراهیم.

(۲) ﴿ لَئِنْ لَمْ تَنْتَه ﴾، بیکومان نه گهر وازنه هینی، ئهم (ل) ه، له عورقی شاره زایانی زمانی عهده بیی دا، زه مینه خوشکهره بو سویند [اللَّامُ مُوَطَّئَةٌ لِلْقِسْمِ] که مانای جه ختکردنه وه ده گه یه نن، ده لئ: (تاکید لکونه راجعه إن لم ينته عن الكفر بالهتيم) واته: جه ختکردنه وهی ئه وه یه که به ته نکید به رد بارانی ده کات، نه گهر ده ست هه ئه گری، له کوفرکردن به په رستراوه کانیان.

واتایه کی دیکه: نه گهر تو ده ست هه ئه گری و واز نه هینی له بانگه شه کردن بو ئه وه په یامه ی که هیناوته، که بریتیه له په یامی ته نیا خواپه رستی.

یاخود: هه ردووکیان پیکه وه: ده بی واز بیننی له بانگه شه کردن بو ته نیا خواپه رستی و، بیبروایی به وه په رستراوانه ی تیمه.

ئه گهر واز نه هینی:

(۳) ﴿ لَأَرْجُمَنَّكَ ﴾، به دلنمایی به رد بارانت ده که م، (الرجم: الرمي بالرجام وهي الحجارة) (رجام) واته: به رد، (لأرجمك) واته: به رد بارانت ده که م، یان سه نگه و به ردت ده ننیم، ئه وه شه ده گونجی واته: که له که به ردت له سه ر ده که م، هینده ت به ردان پیدا ده ده م.

۴- ﴿وَأَهْجُرَنِي مَلِيًّا﴾، ماوہیہ کی زوریش لیم دووریکہوہو، لہہر چاوم ون بہ و برو، (الہجر: قَطَعَ الْمَكَاَلَةَ وَقَطَعَ الْمَعَاثِرَةَ)، (ہجر) بریتہ لہ قسہ لیک دابریں و مامہ لہ لن دابریں، (ملیاً: أي طويلاً) لہ چہوہ ہاتوہ؟ (هُوَ فَعِيلٌ وَلَا يُعْرَفُ لَهُ فِعْلٌ مُجَرَّدٌ وَلَا مَصْدَرٌ، فِعْلِي مُشْتَقٌّ مِنْ مُضَرَّرٍ مَمَاتٍ وَهُوَ فَعِيلٌ بِمَعْنَى فَاعِلٍ، يُقَالُ: أُمِّي لَهُ، إِذَا أَطَالَ لَهُ الْمُدَّةُ، (فعلياً) صفة لمصدر مَحْدُوفٍ مَنْصُوبٍ عَلَى الْمَفْعُولِيَّةِ الْمُنْطَلَقَةِ أَي : هَجَرًا مَلِيًّا أَوْ مَنْصُوبٍ عَلَى الصِّفَةِ لِظَرْفٍ مَحْدُوفٍ: زَمَنًا طَوِيلًا)، وشہی (ملي) لہسر کیشی (فعلیل)ہ، بہلام نہ (فعل)یکی رووتی ہہیہ و نہ چاوگیکیشی ہہیہ، بہلکو لہ چاوگیکی مردووہوہوہرگیراوہ، کہ لیرہ نہم (فعلیل)ہ، بہ مانای (فاعل)ہ، (مَلِيًّا) واتہ: (طويلاً) ماوہیہ کی زور دریز، دہگوتری: (أُمِّي لَهُ) نہگہر ماوہی دیکہی بوی دریز کرد، کہ واتہ: لیرہدا (مَلِيًّا) سیفہتہ بو چاوگیکی قرتتراو کہ لہسر حالہتی بہرکاری پہا (المفعولية المطلقة) (منصوب)ہ، واتہ: دووریکہوہوہ بہدوورکہوتنہوہیہ کی دریز، یاخود (منصوب)ہ، لہسر صیفتہ بو (ظرف)یکی قرتتراو، واتہ: (زمناً طويلاً) تو برو ماوہیہ کی دوور و دریز لہہر چاوم ون بہ.

بہ گورتی: بابی ئیبراہیم ویستووہتی شار بہدہری بکات و گوتووہتی: لہہر چاوم ون بہ، وہک پیشتریش گومان: لہ کوردہواریسی خومان دا، نہگہر کہسینک لہ کہسینک توورہبیت دہلن: دہبرو ملی خوت بشکینہ، واتہ: برو لہہر چاوم ون بہ، بہلام ہہر زمانہ، شتوہ دہرپرینکی نایبہت بہ خوی ہہیہ.

مهسه لهی سیهه م:

وه لامدانه وه یه کی میهره بانانه و نارامانه ی ئیبراهیم علیه السلام بۆ بابی و، بریاردانی بۆ که نار گرتنی له خویان و له په رستراوه کان و، بریاردانی که له پهروه ردگاری بیاریته وه و داوی لیبوردن بۆ بابی بکات:

خوا دهفه رمویی: ﴿ قَالَ سَلِّمْ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ فِي حَفِيئًا ﴿١٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيئًا ﴿١٨﴾ ۞

شیکردنه وهی ئەو ئایه تانه، له شهش برگه دا:

۱- ﴿ قَالَ سَلِّمْ عَلَيْكَ ۞ ﴾، (ئیبراهیم علیه السلام) گوئی: سه لامت لیبن.

گوئنی (سلام عليك) لێره دا دوو مانای ههن:

أ- مه بهست سلاوکردن و رێژ لێگرتنه، یانی: سه لامت لیبن.

ب- دهشکوئجێ ته مه دوعاکردنی ئیبراهیم علیه السلام بۆ بابی واته: یاخوا ههر سه لامهت و بۆ به لا بی، من وا ده پۆم.

۲- ﴿ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۞ ﴾، به دلنیا یی داوی لیبوردنت بۆ له پهروه ردگارم ده که م.

بێگومان ته مه پیش نه وه بووه که ئیبراهیم دلنیا بۆ: بابی برهوا ناهیتن، چونکه له ئایه ته کانی: (۱۱۲ و ۱۱۴) ی سوره تی (الغوبة) دا، خوا ته وه مان بۆ روون ده کاته وه، که دهفه رمویی: ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ ۞. واته: بێغه مه بهر علیه السلام و برهواداران بۆیان نیه داوی لیبوردن بۆ هاوبهش بۆ خوا دانه ره کان بکه ن، ته گه ر خاوه ن نێزیکایه تبییش بن له گه لیان [با غزمیشیان بن] دوا ی ته وه ی بۆیان روون بۆ ته وه که هاوه لی دۆزه خن، [واته: دوا ی ته وه ی بۆیان ده رکه وته وه که له سه ر کوفر و شیرک مردوون، نابێ بۆیان بیاریته وه].

دوایی ده فہرموئی: ﴿ وَمَا كَانَتْ أَسْتَعْفَارُ إِنْزَاهِمَ لِأَيِّهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَاهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُمْ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَرَائِمُهُ إِنَّ إِنْزَاهِمَ لِأَوَّلِهِ حَلِيمٌ ﴾، واتہ: داوای لیبوردن کردنی نیبراہیمیش بؤ بائی، تہنیا بہہوی بہ لیتیکہ وہہوو کہ پیتدا بوو، بہ لآم دواۓ تہوہی بؤی روون بؤوہ کہ دوژمنی خواہیہ (و ہہر ہرپوا ناہینتی) دووری لیگرت، حشای لیگرت، بہ دنیایی نیبراہیم زور بہ پەرؤش بوو، زوریش ہیدی و مہند بوو.

تیمہ لہ بہرگی ہہ شتہمی تہم تہفسیرہدا، کہ تہرخانمان کردوہ، بؤ تہفسیری سوورہتی (التوبۃ) بہ تہفصیلی باسی تہو و بابہ تہمان کردوہ.

کہواتہ: لیرہدا کہ دہ فہرموئی: ﴿ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ﴾، بیگومان داوای لیبوردنت بؤ لہ پەرورہدگارم دہ کہم، بہ تہ تکید نیبراہیم لہ چہندان شوین لہ قورٹاندا خواۓ پەرورہدگار لیتی گیراوتہوہ، وہ فادار بووہ بؤ بہ لیتہ کہی کہ بہ بائی داوہو، داوای لیبوردنی بؤ بائی ہہر کردوہ، تاکو دنییا بووہ کہ دوژمنی خواہیہ و ہرپوا ناہینتی و لیتی ناٹومید بووہ.

(۳) - ﴿ إِنَّهُ كَانَ فِي حَفِيَّتَا ﴾، بہ دنیایی پەرورہدگارم بہرانبہر بہ من زور چاکہ کارہ، زور خاوہن لوتفہ، زور بہ خشندیہ لہ گہ لآم و گرنکیم پیدہدا، (الحفی: الشدید البر، والإطاف، والصفاء: الإفتخام والاکرام)، (حفی) کہستیکہ کہ زور چاکہ کار بی و زور خاوہن لوتف بی بہرانبہر بہ کہستیک، (العفاوة) واتہ: گرنکی پیدان و باہخ پیدان و ریزلیگرتن.

(۴) - ﴿ وَأَعْتَرَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، ہہرورہہا پەریدہ و گؤشہ گیردہبم لہ تپوہ لہوہی کہ لہ جیاتی خوا لیتی دہپارینہوہ، دہشگونجی (تدعون) لیرہدا مہ بہست (تعبدون) ہ، بی، واتہ: تہوہی کہ لہ جیاتی خوا دہیہ رستن، ہہ لبتہ تہ پارانہوہش کاکلی پہرستنہ، وہ لہ فہرماہیشتی پینغہ مہردا ﷺ ہاتوہ: (الأغاة هُوَ الْعِبَادَةُ) (أخرجه أحمد: ۱۸۴۱۵، وأبو داود: ۱۴۷۹، والترمذي: ۲۹۶۹، وقال: حسن صحيح)، واتہ: پارانہوہ بریتہ لہ پہرستن.

(۵) - ﴿ وَأَدْعُوا رَبِّي ﴾، لہ پەرورہدگاریم دہپاریمہوہ.

ہہموو پافہ کہرانی قورٹان وایان لیکداوہ تہوہ، واتہ: بؤ تو دہپاریمہوہ تہی بابہ!

بہ لآم من وای تیدہ گہم کہ مہ بہست تہوہ نیہ بؤ بائی پپاریمہوہ، چونکہ پیتشی باسی تہوہی کرد، داوای لیبوردنت بؤ لہ پەرورہدگارم دہ کہم، بہ لکو کہ دہ فہرموئی: ﴿ وَأَعْتَرَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، گؤشہ گیر دہبم و دہستہ برداری تپوہ

په رستراوه کانتان دهیم و، دهرؤوم و سه ری خووم هه لده گرم، ﴿وَأَدْعُوا رَبِّي﴾ له په روه ردگارېشم ده پارېمه وه، واته: له په روه ردگارم ده پارېمه وه که دهر ووی خیرم لیبکاته وه و کارم بؤ ناسان بکات، قهره بووی تیوه و نه و نیشتمان و زیددم بؤ بکاته وه، که به ناچارېی به جینی ده هیلم، نجا نه و نایه ته ی دوايي، له گه ل نه و مانایه دا ده گونجی که گومان، چونکه دوايي ده فهرموئی:

۶- ﴿عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بَدَءًا رَبِّي شَقِيًّا﴾، نیزیکه، له وانه یه، چاوه روانکراوه که من به پارانه ووم له په روه ردگارم بيمراد نه بم، ده سخته رؤ نه بم، بېبه ش نه بم، واته: که تیوه به و شیوه یه له گه ل مندا مامه له ده کن، منیش له په روه ردگارم ده پارېمه وه، هیوام وایه خوا دهر ووی خیرم لیبکاته وه و قهره بووی تیوه بؤ بکاته وه.

نهم مانایه راستره، بؤ نه ووی دووباره نه بی له گه ل نه وه دا، که پیتشر باسکراه که داوای لیبوردن بؤ بابی ده کات.

قوله باسیک: هه له هینجانای دوو حوکمی گرنک له م دوو نایه ته: (۴۷ و ۴۸)

حوکمی یه کم: (القرطبي) گوتوویه تی: (أَسْتَدِلُّ بِقَوْلِهِ: ﴿سَلَّمَ عَلَيْكَ﴾ عَلَىٰ جَوَازِ بَدَأِ السَّلَامِ مَعَ الْكَاغِرِ)، واته: لیره دا که فهرموویه تی ﴿سَلَّمَ عَلَيْكَ﴾ نهم به به لگه هیندراوه ته وه (نه و فهرمووده ی خوا) له سر نه وه که دروسته مروؤف له سره تاوه سلوا له کافر بکات، که هه ندیک له شه رزانان به پی تیگه یشتیان له هه ندیک فهرمایشتی پیغهمبر ﷺ رایه کی پیچه وانه ی نه و یان هه یه و، پیمان وایه دروست نیه مسولمان ده سته شخه ری سلوا کردن بی له کافر، بؤ وینه نهم ده قه یان له و باره وه به به لگه هیناوه ته وه: که ده فهرموئی: ﴿لَا تَبْذُؤُوا أَهْلَ الْكِتَابِ بِالسَّلَامِ، وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ فِي طَرِيقٍ فَاصْطَرِّهِمْ إِلَىٰ أَضْئِقِهِ﴾ (أخرجه ابن حبان: ۵۰۱، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم)، واته: تیوه له سره تاوه سلوا له خاوهن کتبه کان مه کن و نه گهر له رینه کیش دا بینتانن بیانخه نه تنگه به ره وه!

به لام به لگه هینانه وه به و ده قه بؤ حوکمی کی وا به ره های، راست نیه، چونکه: وه ک زانایان فهرمووده ناس نه وانه ی که فهرمووده کانی پیغهمبر ﷺ یان شه رح و ته فسیر کردوون، ده لئن:

نه وه بؤنه یه کی تایهت بووه و، له کاتیکدا بووه که نه و خاوهن کتبه یانه دزایه تی و نا کوکیان له گه ل نه هلی نیسلام دا بووه، پیغهمبر ﷺ فهرموویه تی: تیوه ده ست پینشهر مه بن بؤ

سَلَّوْا لِيكَرْدِيَان، بۆ نه‌وه‌ی له‌و سَلَّو لیکردنه و ده‌ستپیشخه‌ریه‌ی تَبَّوه، وا هه‌لنه‌هینجن که تَبَّوه لییان دهرتسین، واته: ئەمە بۆنەو مەقامیکێ تایبەت بووه، ئەگەرنا نابێ هیچ کەس له نه‌هلی نیسلام به‌ریزتره‌و به‌ حورمه‌تر بێ، خ‌وای په‌روه‌ردگار که پیمان ده‌فه‌رموئ: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ البقرة، ۸۴: چاکه به‌ خه‌لکی بلین، هه‌روه‌ها پیمان ده‌فه‌رموئ: ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ البقرة، ۱۱۵: چاکه کار بن، بیکومان خوا، چاکه کارانی خۆشده‌وین، س‌لاوکردن و ده‌ست پ‌یشخه‌ریی کردن بۆ س‌لاو، په‌کیکه له شته چاکه‌کان، په‌کیکه له چاک‌گوتنه‌کان، به‌لکو لای که‌می چاکه‌گوتنه‌که تۆ س‌لاو بکه‌ی، و ده‌ستپ‌یشخه‌ریی بکه‌ی بۆ س‌لاوکردن.

که‌واته: نه‌وه‌ی له‌ فه‌رمایشتی پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ دا هاتوه، نه‌ویش نه‌گه‌ر ساغ بک‌رتنه‌وه که سه‌نه‌ده‌که‌ی راسته‌و پ‌یغه‌مبه‌ر ﷺ وای فه‌رمووه، ده‌بێ بلین: به‌ ته‌نکید پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ ح‌ال و مه‌قامیکێ تایبەت وای فه‌رمووه، ئەگەرنا پ‌رووحی گشتی نیسلامه‌تی نه‌وه‌یه که تۆ ده‌ست پ‌یشخه‌ریی بۆ چاکه‌کاریی و هاوکاریی و بۆ سوود گه‌یانندن به‌ بنده‌کانی خوا، مس‌ولمان بن، یان نا مس‌ولمان بن، به‌ مه‌رجیک له‌ ح‌اله‌ق به‌ر به‌ره‌کانی و جه‌نگ و شه‌ردا نه‌بن، ئەگەرنا هیچ کەس نابێ له‌ مس‌ولمان خ‌وش خ‌ولقتر بێ، به‌ریزتر بێ، به‌ حورمه‌تر بێ، ن‌جنا ئەم ر‌سته قورئانیه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه.

حوکمی دووهم: ئەگەر ته‌ماشای ئایه‌ته‌کالی قورئان بکه‌ین، بۆمان ده‌رده‌که‌وئ که ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام هه‌تا ماوه‌یه‌کی زۆر هه‌ر بۆ باب و دایکی پاراوه‌ته‌وه، به‌ به‌لگه‌ی ئەو ئایه‌ته‌ی له‌ سووره‌تی: (إبراهیم) ۴۱- دا هاتوه، که پ‌یشت له‌ ته‌فسیری سووره‌تی (إبراهیم) و له‌ به‌سه‌ره‌اتی ئیبراهیمدا باس‌مان کرد، ن‌جنا ئەو دو‌عا‌یه‌شی کاتی‌ک کردوه، که ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ (ح‌زان) ماوه‌ته‌وه، د‌وایی چ‌وووه بۆ سه‌ر زه‌مینی که‌نعانیه‌کان، هه‌ر له‌ شام، د‌وایی چ‌وووه بۆ میس‌ر، د‌وایی که پادش‌ای میس‌ر ه‌اجه‌ری پ‌یداوه، یان ه‌اجه‌ری به‌ خ‌شیه‌و به‌ ساره‌ خان، نه‌ویش داویه‌تی به‌ ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام و هاوسه‌رگه‌ریی له‌گه‌لدا کردوه، ن‌جنا د‌وایی ه‌اجه‌ر ئیسماعیلی ده‌بێ و، جارێ ت‌یستا ساره‌ خان ئیسه‌ح‌اقی نه‌بووه، د‌وایی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام ه‌اجه‌رو ئیسماعیلی کو‌پی که مه‌لوتکه‌ بووه، ده‌بات و له‌سه‌ر زه‌مینی حیجاز دایان ده‌نت، د‌وایی که لییان دوورده‌که‌وئته‌وه، کۆمه‌لێک پارانه‌وه ده‌کات له‌ خ‌زمه‌ت خ‌وادا، و کۆتا پ‌ارانه‌وه‌ی نه‌وه‌یه که ده‌فه‌رموئ:

﴿رَبَّنَا آغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ﴾ (۴۱) (إبراهیم، واته: په‌روه‌ردگارمان! ل‌یم ببوره‌و، له‌ باب و دایکم ببوره‌و، له‌ به‌رواداران ببوره‌و، له‌ ر‌وژێکدا

که لپرسینه‌وه دینه ناروه، که‌واته: تا‌کو‌ئو‌ه کاته‌ش ئیبراهیم هه‌ر بۆ‌باب و دایکی پاپاوه‌ته‌وه، به‌پیتی‌ئو‌ه به‌ئینه‌ی که‌به‌بابی‌داوه!

به‌لام‌دوایی - وه‌ک‌له‌سوورهتی (التوبة)‌دا‌دیاره - له‌کو‌تاییدا که‌گه‌بشتوته‌دنیایی، یان‌خوا‌ی‌په‌نه‌انزان‌دنیای‌کردوته‌وه‌که: بابت‌دوژمه‌و‌بروا‌ناهیتن، ئه‌وجار‌ده‌سته‌رداری‌دا‌وای‌لیبوردن‌بۆ‌کردنی‌بووه، ئنجا‌خوا‌ی‌په‌روه‌ردگاریش‌له‌سوورهتی (الممتحنة)‌دا‌پنمان‌پاده‌گه‌به‌نی: و‌ده‌فه‌رموئ:

﴿ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَّهَاتُكُمْ وَمِمَّا تَقْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأبيه لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْرُكَ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبَأْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿١١٩﴾ الممتحنة.

واته: له‌ئیبراهیم‌و‌ئه‌وانه‌دا‌که‌شوونی‌که‌وتبوون، سه‌ر‌مه‌شقییه‌کی‌باش‌ه‌یه‌بۆ‌تیوه... (دوایی‌لی‌هه‌ندا‌وێری)‌جگه‌له‌قه‌سی‌ئیبراهیم‌که‌به‌بابی‌گوت: دا‌وای‌لیبوردن‌بۆ‌له‌په‌روه‌ردگارم‌ده‌که‌م...، یانی: له‌وه‌دا‌ئیبراهیم‌مه‌که‌نه‌سه‌ر‌مه‌شق، چونکه‌ئیبراهیم‌کاتیک‌که‌ئو‌ه‌به‌ئینه‌ی‌به‌په‌روه‌ردگاریدا‌(وه‌ک‌ئابه‌ته‌که‌ی‌سوورهتی (التوبة)‌بۆ‌مان‌ده‌رده‌خات)، که‌ئومیدی‌هه‌بوو‌بروا‌بیتن، به‌لام‌دوایی‌که‌دنیای‌بوو‌بروا‌ناهیتن، ده‌سته‌رداری‌بوو‌و‌حاشای‌لیکرد.

که‌واته: له‌وه‌دا‌چاو‌له‌ئیبراهیم‌مه‌که‌ن، چونکه‌ئو‌ه‌ئومیدی‌هه‌بوو، بابی‌بروا‌بیتن، بۆ‌یه‌بۆ‌پارایه‌وه‌و، کاتیک‌که‌دنیای‌بوو‌که‌ئیمان‌ناهیتن، ده‌سته‌رداری‌بوو.

مهسه لهی چوارهم و کو تایی:

دوای ته وهی نیپراهیم، باپی و گله که هی و په رستراوه کانایی جیته پشست، خوا نیسحاق و یه عقوب و هک دوو پیغه مبر پیته خشین، که خوا به هرهمندی کرد بوون له به زهی خوی و ناوبانگی باش و به ریشی پندان:

خوا ده فرموی: ﴿ فَلَمَّا أَعْرَضْتُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُمْ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۖ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلَيْنَا ۖ ﴾

شیکردنه وهی تهو نایه تانه، له پینج برگه دا:

۱- ﴿ فَلَمَّا أَعْرَضْتُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾، کاتیک لئیان په پریده بوو و که ناری لئیان گرت، له وهی که له جیاتی خوا ده پیه رستن، واته: ده سته رداری خویشان و په رستراوه کانیشیان بوو، په پریده بوو، وازی لیه تان و لئیان دوور که و ته وه.

وشه ی (لما) (حرف وجود لوجودی: یفتخی وجود جوبه لاجل وجود شرطه)، (لما) پتی بوونه له بهر بوون، واته: بوونی و ه لکه هی ده خوازی، له بهر هه بوونی مهرجه که ی.

۲- ﴿ وَهَبْنَا لَهُمْ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ﴾، له ته نجای ته ودا که لئیان دوور که و ته وه، و له وهش که له جیاتی خوا ده پیه رستن: تیمه نیسحاق و یه عقوومان پندان، نیسحاق کوری نیپراهیمه علیهم السلام، له ساره خان، خوا لپی رازی پی، یه عقووبیش کوری نیسحاقه، که نیسحاقیش هاوسه ریکی بووه و یه عقووبیان بووه، که واته: نیسحاق کوری نیپراهیمه و یه عقووب نه وه یه تی، تنجا له په یمانی کوندا ده تی: تاکو یه عقووب که یشتوته ته مهنی پازده (۱۵) سالی، نیپراهیم له ژیاندا بووه، بویه خوا ده فرموی: هه ردووکیانمان پی به خشین.

به لام لیره دا پرسایرک دپته پش:

بوچی خوا ﴿ لیره دا ته نیا باسی نیسحاق و یه عقووب ده کات؟ هه لبه ته دوایی باسی نیسماعیل به نایه ت ده کات، به لام بوچی ناهه فرموی: نیسماعیلیشمان پندا؟ نه وه حکمه تیکی گرنگی تیدایه، چونکه نیسماعیل پش نیسحاق، خوا به نیپراهیمی داوه، به لام بویه باسی نیسحاق و یه عقووب ده کات، چونکه لیره دا سیاقه که نه وه ده خوازی،

بابزانین چۆن؟ تېپراھیم لە زیدی خۆی و لە نیشتمانی خۆی، دەرکراوە و باپ شارەبە دەری کردووە و غزمەکان ناچاریان کردووە، وڵات بە چۆپێتلی، تەنیا خۆی و سارەخانی خێزانی بوووە و هیچ ھۆگر و کەستێکی دیکە یە نهبوو، دلی پتخۆش بکات، بەلام دوایی کە خوا ئیسحاقی پت دەبەخشێت، دوایی یە عقووبیش بە ئیسحاق دەبەخشێت، ئەوانە لەلای ئیپراھیم دەمێننەو، بەلام ئیسماعیل و دایکی ئیسماعیل، ھاجەر، ئیپراھیم بە فرمانی خوا دەیانبات بۆ حیجاز، واتە: ئیسماعیل لەلای ئیپراھیم نابێت، کە بێتە ھۆگری و، بێتە قەرەبووی غزم و قەومە کە کە دەریان کردو، بەلکو ئەوانە ی بوونە مایە ی ھۆگری و ئولفەتی: ئیسحاق و یە عقووب و سارەخان، و نپرای بوو کە ی کە دەبێتە دایکی یە عقووب، ئەوانە لەلای ماوانەو لە شام و، ئەوانە بوونە جیکای دلخۆشی و بوونە قەرەبوو، لەو خەلک و خزمانە ی، کە لە ئووری کلدانییە کان ئیپراھیم بە جیتی ھێشتوون و ناچاریان کردو بە جێیان بوێت، بۆیە لێرە تەنیا باسی ئەوان دەکات، بەلام دوایی بەتایبەت باسی ئیسماعیل دەکات.

(۳) - ﴿وَكَلَّا جَعَلْنَا نَبِيًّا﴾، ھەرکامێکی شیمان گێرا بە پتغەمبەر، کە واتە: پتغەمبەرایەتیی (النَّبِيُّ) کە زانا یان ھەموویان لەسەر ئەو یە ک دەنگن: (النَّبِيُّ وَهَيْبَةٌ وَكَيْسَتْ غَسْبِيَّةٌ) واتە: پتغەمبەرایەتیی بەخشاو و دەو دەستھێزێتو، خوا دەبەخشێت، ئەک مرۆفی خۆی، و دەستی بێت، وەک لە ھەندێ کەسەو شتێکی وا بیستراو، کە مرۆفی ئەگەر لەگەل خۆیدا خەریک بێ، لەوبارەو شتێک بەشتێک دەکات!! بەلام لە راستییدا ئەوانە قسە ی پووچن، پتغەمبەرایەتیی شتێکە خوا دەبەخشێت! بەلام بە تەئکید خواش کە دەبەخشێت، کاری خوا ھێچ لە گۆترە نی، وەک خوا دەفەرموێ: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾، خوا زانێرە کە پەلامی خۆی لە کوێ دادەنێ و بە کبێ دەبەخشێت، بۆیە راست نی، کە: ئەگەر کەستێک بۆ خۆی ھەوالبەت بگونجێ بێتە پتغەمبەر ﷺ، چونکە لە دوای پتغەمبەری خاتەم (موحەممەد) دەرگای پتغەمبەرایەتیی گالە دراو و داخراو.

وشە ی (نبياً) خۆترواویشە تەو: (نبياً) وەک پتشریش گومان، کە ھەر یەک واتایان ھە یە، نجا (نبی) دەگونجێ (فعلیل) بێ، بە مانای (فاعل)، واتە: ھەوالدەر (مُنْبِيء) و، دەشگونجێ (فعلیل) بە مانای (مفعول) بێ، واتە: ھەوال پتدراو (مُنْبَأ) ئەو کەسە ی کە ھەوالی پتدەدرێ لە خواو، کە دیارە پتغەمبەران ھەم ھەوالیان لە خواو پتدەدرێ، ھەوالی تایبەت، ھەم ھەوالیش بە خەلک دەدەن واتە: ھەوالی وەحیی خوا.

(۴) - ﴿وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا﴾، لە بەزە یی خۆشمان پیمان بەخشی، واتە: شتێک لە بەزە یی خۆمانان بەوان بەخشی، بەلام بێگومان کە می خوا، زۆرە.

۵- ﴿وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا﴾. ههروهه ناوبانگی چاکمان بۆ کیران، (لِسَانَ صِدْقٍ) واته: زمانی راست، (عَلِيًّا) واته: بهرز، بهلام وهك پيشتر باسمانکرد: لیرهدا (صدق) واته: هه شتیکی پهسند و چاك، پهنهان بۆ، یان تاشکرا بۆ، (لسان) یش دياره نامرازی قسه کردنه، کهواته: (لسان صدق) واته: ناوبانگی باش و باس و خواسی خیر، بۆیه زانایان به: (الذَّكْرَ الْحَسَنَ) لیکیانداوهتهوه، یانی: باسی چاك، ناوبانگی باش، چونکه زمان مهجازه له باسکردن و له مهدهج کردندا، (صدق) یش لیرهدا چاوکه، (لسان صدق) واته: زمانی پهسندکراو، زمانی چاك، واته: ناوی چاك و ناوبانگی باش.

زانایان ناویان گوتوه: (الْصُّدُقُ: بِلَوْغٍ كَمَالٍ نَوْعِهِ، وَوُصِفَ بِالْعُلُوِّ مَجَازًا بِشَرْفِ ذَلِكَ الْفُئَاءِ)، واته: (صدق) بریتیه: له کهیشتن به لووتکه له جووری خووی، بۆ هه شتیك، له قویران دا، ئەم پینج وشهیه هاتوون: (۱- قَدَّمَ صِدْقَ، ۲- مَقَعَدَ صِدْقَ، ۳- مُخْرَجَ صِدْقَ، ۴- مُدْخَلَ صِدْقَ، ۵- لِسَانَ صِدْقَ).

ئنجا که (لسان) وهسفرکراوه به بهرزیی، واته: ئەو ناوبانگهت ناوبانگیکی زۆر بهرزه، زۆر بالاییه و خهلتیکی زۆر پتی زانیوه، ههلبهته خوا ﷺ ههه ناوو ناوبانگی ئیبراهیم، ههه ئیسحاق و یه عقووپی کوپیشی سهلامی خوا لهسهه ههموویان بۆ، به دنیادا بلاوی کردۆتهوه و، وای کردوه که له تێو مروڤایهتییدا، ناو ناوبانگیکی بهرزو پهسندیان هه بۆ.

شایانی باسه: کاتی خووی له تفسیری سوورهقی (إبراهیم) دا، به درێژی باسی بهسهههاتی ئیبراهیم (خلیل الله) ﷺ مان کردوه، ئنجا به تیاوخن و له میان بهسهههاتی ئیبراهیمدا بهسهههاتی ههه کام له ئیسحاق و ئیسماعیلی کوپیشی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) کهه م و زۆر باسکراوهو تاماژهی پیکراوه.

بهلام به باشم زانی: لیره له کوتایی ئەم دههسهماندا، که خوا ﷺ فهرموویهتی: ههه کام له ئیسحاق و یه عقوویمان به ئیبراهیم بهخشیون: ﴿فَلَمَّا أَعْتَرَهُمْ وَمَا يَعْبدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿۱۹﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿۲۰﴾﴾ مریم.

دوو کورته باس بهخههروو: کورته باستیك لهبارهی ئیسحاقهوه و، کورته باستیك له بارهی یه عقوو بهوه:

یەكەم: كورتە باسیك له بارەى ئیسحاقە عليه السلام :

بە پێـزان!

له چوار بڕگەدا، بە كورتیی باسی ئیسحاق عليه السلام دەكەین:

(١)- ناوو ڕەچەڵەكی: ئیسحاق بەس ئەو ناوێ بۆ بەكارهێنراوه. له قورئاندا و له پهیمانی كۆنیشدا، ئیسحاق كۆری ئیبراهیمه و دایكی ئیسحاق (سارە) یان (سارا)یە، كه له پهیمانی كۆن و له كتیبه میژووویه كاندا هاتوه. بەلام له قورئاندا ئەو ناوه نههاتوه، ئیبراهیم و سارهش (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، له كاتی كهوتنه تەمەنیان دا ئیسحاقیان بووه. ههڵبەتە ئیسحاق له دواى ئیسماعیل بووه و، هەر كام له ئیسماعیل و ئیسحاق له كاتیكدا خوا به ئیبراهیمی بهخشیون. كه كهوتوووته تەمەنهوه، وهك له سوورەتی ئیبراهیم ٣٩- ٤٠ دا، **خَوَاتِمُ الدِّينِ: ﴿١﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ**، واتە: ستایش بۆ ئەو خواجهی كه له كاتی كهوتنه تەمەنیدا، له كاتی به سألدا چووئەدا، ئیسماعیل و ئیسحاقی پێنەخشییم، به دنیایی پەرورەدگارم بیسهری پارانەوهیه، دواى ئەوهی پارانەوه: خواجه! پۆلەم پێ بەخشه، خوا عزوجل ئیسماعیلی پێنەخشیوه له هاجهری میسرێ وهك له (صحيح البخاري) دا بەسه رههاتهكەى به درزێوى باسكراوه و، دواتریش ئیسحاقی پێنەخشیوه و، به پێی (پهیمانی كۆن) (١٠ - ١٥) سأل دواى ئیسماعیل، ئیسحاقیشی بووه له ساره خان.

له سوورەتی (ھود) (٦٩ - ٧٣) دا، كاتی خوێ تێمه له بەسه رههاتی ئیبراهیمدا، ئەو نایه تانهمان هێنا، خوا عليه السلام به وردیی باسی چۆنیهتی موزده پندرانى ساره خان، دهكات كه ئیسحاقیان دهبی و له ئیسحاقیش به عقوووبیان دهبی:

﴿١﴾ وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلًا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ بِالْبَشْرَىٰ قَالُوا سَلْنَا قَالَ سَلِّمْ فَلَمَّا لَيْتَ أَن جَاءَ يَعْجَلُ خَبِيرٌ ﴿٢﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَّرَهُمْ وَأَوَّحَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْفَ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٣﴾ وَأَمْرًا لَهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكْتُمْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِن وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٤﴾ قَالَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ إِدُّ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٥﴾ قَالُوا أَتَعْجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٦﴾ هود.

ئىمە راستە واتاي ئەم چەند ئايەتە بە كورق دەخەنە پروو، كە لە تەفسىرىي سوورەتى (ھود)دا، بە بە درىزىي قسەمان لە بارەي ئەو بابەتەو كىردو، خوا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا دەفەر موئ:

يىگومان پەوانە كراوئمان (كە مەبەست پىئى فرىشتە كانە) موژدەيان بۆ ئىبراھىم هىئا، گوتيان: سەلامت لىبىئ، ئەوئش گوتى: سەلامتان لىبىئ، هىئىدەي پىئە چوو گۆلكىكى برزىئراو (يان: پىشىئراو)ى بۆ هىئان، كاتىك دەستيان بىنى كە بۆى ناچىئ، (دەستيان بۆ نەبرد)، بە نامۆ تەماشاي كىردن، (يان: گومانى خرابىي پىئ بردن) و ترسى رىئنىشت بە ھۆيانەو، گوتيان: مەترسىئ ئىمە بۆ لاي (لوط) پەوانە كراوئىن، ژنەكەشى [ھاوسەرى ئىبراھىم: سارە خان] بە پىئو بوو، پىئكەنى [دەخوئش بوو بەو بەو كە تەوانە ھاتوون گەلى لووط، ئەو گەلە پەوئش نزمە لە بەين بەرن] ئىمەش موژدەمان پىئدا بە ئىسحاق و لە دوای ئىسحاقىش بە يەققووب [واتە: موژدەمان پىئدا كە ئىسحاقى دەبىئ، دوابىش ئىسحاق ھاوسەرگىرىي دەكات و يەققووبى دەبىئ] ئەوئش گوتى: ئەي ھاوار بۆ من، چوئن مندالم دەبىئ، لە كاتىكدا كە من پىرەژنم و ئەوئش مىردەكەمە، ئەوئش بە ساندآچوو، بەراستىي ئەو شتىكى سەرسوپھىئەرە! گوتيان: ئايا سەرت سووردمىئىئى لە كارى خوا؟ بەزەبىي و پىزى خوا لەسەر تىو، بىئ، ئەي خواوئى ئەم مائە، بەراستىي (خوا) ستايشكراوى پايە بەرزە.

۲- ژمارەي ناوھىئزانى ئىسحاق لە قورئاندا: ئىسحاق الْحَقِيقُ سەرچەم ھەقدە (۱۷) جاران ناوى لە قورئاندا ھاتو، بەم شىوئەيە:

- ۱- لە سوورەتى (البقرة)دا سى جاران، لە ئايەتەكانى: (۱۳۳، ۱۳۶، ۱۴۰)دا ھاتو.
- ۲- لە سوورەتى (آل عمران)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۸۴)دا ھاتو.
- ۳- لە سوورەتى (النساء)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۱۶۳)دا ھاتو.
- ۴- لە سوورەتى (الأنعام)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۸۴)دا ھاتو.
- ۵- لە سوورەتى (الھود)دا، دوو جار، لە ئايەتەكانى: (۷۱، ۷۱)دا دووبارە بۆتەو.
- ۶- لە سوورەتى (يوسف)دا، دوو جار، لە ئايەتەكانى: (۶، ۲۸)دا ھاتو.
- ۷- لە سوورەتى (إبراهيم)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۳۹)دا ھاتو.
- ۸- لە سوورەتى (مریم)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۴۹)دا ھاتو.
- ۹- لە سوورەتى (الأنبياء)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۷۲)دا ھاتو.
- ۱۰- لە سوورەتى (العنكبوت)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۲۹)دا ھاتو.
- ۱۱- لە سوورەتى (الصافات)دا، دوو جار، لە ئايەتەكانى: (۱۱۲، ۱۱۳)دا ھاتو.
- ۱۲- لە سوورەتى (ص)دا، يەك جار، لە ئايەتى: (۴۸)دا ھاتو.

که واته: هه مووی ده کاته (۱۷) جار.

۳- ژیان و گوزهرانی ئیسحاق عليه السلام: له قورئاندا وردە کارییه کانی ژیانی ئیسحاق باس نه کراون، به لآم دیاره که ئیسحاق هه ره له گه ل بابی (ئیبراهیم) دا ژیاوه و، له هه ندیک سه رچاوه دا هاتوه، که ئیبراهیم یه کیک له بهر ده ست و خزمه تکاره کانی حوی ناردوه بو (فدان آرام) له باکووری عێراق، بو هینانی (رفقة) که کچیک بووه و بیگومان ده بی خزم یان، ناشنایان بوو بی، چونکه ئیبراهیم عليه السلام که ناردوووی له وێرا به تایه تیی، نه و نافرته ته ی بو بێتن، ئیدی ئیسحاق هاوسه رگیری له گه لدا کردوه، نه مه له په یمانی کۆنیشدا هه ره هاتوه.

ئجنا کوپێکی که زۆر ناودار بی، بو ئیسحاق، هه ره یه عقووبه، به لآم تایا کوپی دیکه شی بوون، یان نا؟! له قورئاندا باس نه کراوه، به لآم نه وه ناشکرا به که یه عقووب کوپی ئیسحاقه.

۴- مردنی ئیسحاق عليه السلام: ئیسحاق له ته مه منی سه دو هه شتا سالی (۱۸۰) دا، کۆچی دوایی کردوه، وه که له په یمانی کۆندا هاتوه، له شاری (خلیل) مردوه، له (خبرون)، له نه شه که وتی (المکفلة) دا به خاک سپێردراوه، نه م زانیاریانه له په یمانی کۆندا^(۱) هاتوون، هه روها (اطلس القرآن)ی دکور (شوقی خلیل)^(۲) یش، نه م وردە کاریانه ی هیناون.

دووهم: کورته باسیک له باری یه عقووبه عليه السلام:

ئه ویش له چوار بره گه دا، به کورتیی ده خه یه پروو:

۱- ناوو ره چه له ئی: یه عقووب هه ره ناوی یه عقووب بووه، به لآم نازناوی (إسرائيل) ه، (إسرا) واته: بهنده، (ئیل) واته: (الله)، که واته: (إسرائيل) واته: (عبدالله)، بهنده ی خوا، نه مه نازناوی یه عقووبه له قورئاندا، هه م به (إسرائيل) ناوی هاتوه، هه م به (یعقوب) یش و، یه عقووب نازناوه که ی (إسرائيل) ه و کوپی ئیسحاقه، وه که له سوورته ی (هود) دا هاتوه که پیشتر ئایه ته کا ئمان خو ئندنه وه: ﴿فَبَشِّرْهُنَّ بِمَا سَأَلْنَ وَرَأَىٰ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ﴾^(۷۸) هود، واته: موژده مان پیندا (به ساره ی خیزالی ئیبراهیم) که ئیسحاقی ده بی و له دوای ئیسحاق یه عقووبیش، واته: نه که ساره خان یه عقووبیشی بی، به لکو وه که چۆن ئیسحاق له ئیبراهیم و ساره په یدا ده بی، یه عقووبیش له ئیسحاق و هاوسه ره که ی که (رفقة) یه، په یدا ده بی.

(۱) التفسیر التطبيقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر التکوین، الإصحاح: ۲۵-۲۸ ص ۶۶-۷۵.

(۲) ص ۵۰-۵۲.

ههروه ها له سوورهتی (مریم) یشدا: ﴿وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا﴾^(۱۶) مریم، ئیسحاق و یه عقووبمان پیدان هه رکامینکیانمان گیرا به پیغه مبهه.

۲- ژمارهی ناوهیترانی له قورئان دا: له قورئاندا شازده (۱۶) جاران ناوی یه عقووب هاتوه، بهم شیوهیه:

- ۱- له سوورهتی (البقرة) دا، چوار (۴) جاران ناوی هاتوه، له نایه ته کانی: (۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۶، ۱۴۰) دا.
- ۲- له سوورهتی (آل عمران) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۸۴) دا.
- ۳- له سوورهتی (النساء) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۱۶۳) دا.
- ۴- له سوورهتی (الأنعام) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۸۴) دا.
- ۵- له سوورهتی (هود) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۷۱) دا.
- ۶- له سوورهتی (یوسف) دا، سَن جار، ناوی هاتوه له نایه ته کانی: (۶، ۲۸، ۶۸) دا.
- ۷- له سوورهتی (مریم) دا، دوو جار، ناوی هاتوه له نایه ته کانی: (۶، ۴۹) دا.
- ۸- له سوورهتی (الأنبياء) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۷۲) دا.
- ۹- له سوورهتی (العنكبوت) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۲۷) دا.
- ۱۰- له سوورهتی (ص) دا، یه ک جار، ناوی هاتوه له نایه تی: (۴۵) دا.

لهو ناوهیترانانهش دا ته نیا ناوی یه عقووب ژمیردرارون، چونکه وشه ی (بنی اسرائیل) زۆر جاران هاتوه، به لأم راسته و خو مه به ست (یعقوب) نیه.

۳- ژیان و به سه رهات یه عقووب: له (پهیمانی کۆن) دا هاتوه^(۱۷): ههروه ها له (قصص الأنبياء) ی (عبدالوهاب النجار) (۲) یش دا، ده لئ: یه عقووب ده چۆ بۆ لای خالی که ناوی (لابان) بووه، له (فدام آرام) که وا پێده چۆ ئیسحاق له سه ره زه مینی که نعان بوو بئ، (فدام آرام) یش ناوچه ی (حران) ه، له وێ ده (۱۰) سالان له لای خالی ده مینیتتهوه، که تازهن بۆ بله وه پێتی و شوانیی بۆ بکات، له به رانه بهر ته وه دا که (راحیل) ی کچی، (واته: (راحیل) که کچی (لابان) ه،) بیدات به یه عقووب، بیدات به خوارزابه که ی خوێ، به لأم خالی دوا ی ته وه ی یه عقووب ده (۱۰) سال شوانیه که ی ته واد ده کات، له جیاتی ته وه ی (راحیل) ی بۆ بگوازیتته وه، (لئینه) ی بۆ ده گوازیتته وه، که ته ویش

(۱) التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر التکوین، الإصحاح: ۵۰، ص ۱۲۲ فما بعد.

(۲) قصص الأنبياء، عبدالوهاب النجار، ص ۱۱۹.

هەر کچی (لابان) بووه، که دیاره یه عقووب چهزی لئ بووه، له گه‌ل (راحیل) دا هاوسه‌رگیری بکات، یندی دواى نه‌وه‌ی که یه عقووب بۆی دهرده‌که‌وئى نه‌وه (لینة) یه، (لینة) ی کچی خالیته‌تی، نه‌ک (راحیل)، قسه له‌گه‌ل خالیدا ده‌کات، (هه‌لبه‌ته‌ ده‌بی خالی عوزرئکی بوو بئ: نایا (لینة) گوره‌تر بووه؟ یان هوکارئکی دیکه‌ی بووه؟ یان ویستوویه‌تی هه‌ردوو کچه‌کانی بداتئ، که نه‌و کاته له‌ شه‌ریعه‌تی نه‌واندا - دروست بووه، دوو خوشک له‌ ژئیر نیکاحی پیاوئکدا له‌ یه‌ک کاتدا کوئبنه‌وه) خالیشی پیی ده‌لئ: ده‌ (۱۰) سالی دیکه شواینیم بۆ بکه، تاکو (راحیل) یشت بکه‌مه‌ هاوسه‌ر، نه‌ویش ده‌ (۱۰) سالی دیکه شواینی ده‌کات و (راحیل) یش به‌ هاوسه‌ر ده‌گرتی.

نجبا (لینة) که‌نیزه‌کیکی ده‌بی به‌ ناوی (زلفا) یان (زلفا)، (راحیل) یش که‌نیزه‌کیکی ده‌بی به‌ ناوی (بلفا) و، هه‌ردووکیان که‌نیزه‌که‌گه‌ی خوشیان ده‌ده‌ن به‌ یه‌عقووب، واته‌: چوار (۴) هاوسه‌ری په‌یاده‌بن، دوا‌یی هه‌موو کوره‌کانی - که‌ له‌ په‌یمانی کۆن) دا نایان هاتوه‌ و، که‌ ژماره‌یان دوازده (۱۲) یه‌ - هه‌موویان له‌ (لینة) و (راحیل) و، له‌ (زلفا) و (بلفان) و، هه‌مووشیان له‌ سه‌ر زه‌مینى (آرام) (فدان آرام) له‌ دایک ده‌بن، جگه‌ له‌ (بنیامین) که‌ له‌سه‌ر زه‌مینى (کنعان) ده‌بی و له‌ هه‌موو کوره‌کانی یه‌عقووبیش کچه‌تر بووه.

٤- به‌سه‌رهاقی: یه‌عقووب له‌گه‌ل یوسف و کوره‌کانی دیکه‌ی دا:

تیمه له‌ سووږه‌تی (یوسف) دا به‌ درئزئیی باسمانکردوه، که‌ یه‌عقووب له‌سه‌ر زه‌مینى میسر مردوه، به‌لام دوا‌یی جه‌نازه‌که‌ی گوازاوه‌ته‌وه‌ بۆ فه‌له‌ستین و له‌وئى نه‌ویش له‌ نه‌شکه‌وئى (المکفيلة) دا، که‌ له‌ شارى (خلیل) ه، له‌ (حبرون) به‌ خاک سپێردراوه‌ (١).

له‌ کوئاییدا نه‌وه‌ ده‌لئین: که‌ ناوی کوره‌کانی یه‌عقووب که‌ تیمه له‌ ته‌فسیری سووږه‌تی (یوسف) یشدا هیناومانن و، له‌ په‌یمانی کۆن وه‌رمانگرتوون، هه‌رچه‌نده‌ له‌ هه‌ندیک له‌ سه‌رچاوه‌ مئزووویه‌کاندا ناوه‌کانیان هاتوون، به‌لام هه‌ندیکیان ده‌ستکاریان تیدا کراوه، به‌ پیی ریزبه‌ندیی ته‌مه‌نیان ناوی کوره‌کانی یه‌عقووب به‌م شیوه‌یه‌ن:

(١) راؤبین.

(٢) شمعون.

(٣) لاوی.

(٤) یهوذا.

(۵) یساکر.

(۶) زبولونا.

نهم شهش کوره له (لیئة) بوون، که کچی خالی یه عقووب بووه و، خالی یه عقووب ناوی (لابان) بووه.

(۷) یوسف.

(۸) بنیامین.

نهم دووانهش له (راحیل) کچی دووه می خالی یه عقووب، بوون، پینشتریش گوتمان: (لابان) دوو کچی بوون، (لیئة) یاخود (لییا) و (راحیل).

(۹) دان.

(۱۰) نفتالی.

نهو دووانهش له (تلها) یان (بیلها) بوون، که که نیره کی (راحیل) بووه.

(۱۱) جاد.

(۱۲) آشیر.

نهوانهش له (زلها) پهیدابوون، که نهویش که نیره کی (لیئة) بووه.

هه لیه ته نه مه (عبدالوهاب بن النجار) له (قصص الأنبياء)^(۱) دا هیناویه تی، ههروه ها له پهیمانی کۆنیشدا هاتوه و، پهنگه سه رچاوه نه سلییه کهش هه ر (پهیمانی کۆن) بئ.

یه عقووب له ته مه نی سه دو چل و جهوت (۱۴۷) سالییدا کۆچی دوایی کردوه^(۲).

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

(۱) ص ۱۲۰.

(۲) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر التكوين، الإصحاح: ۴۸، ص ۱۱۹.

❖ **دهرسي چوارهم** ❖

بیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان پازده (۱۵) ثابته ده‌گرتته خوئی، ثابته‌کافی: (۵۱ - ۶۵)، خوی به‌ریزی مه‌زن و زانای توانا، له‌م پازده (۱۵) ثابته‌دا، سه‌ره‌تا باسی هر کام له موساو هاروونی برای (عَلَيْهِمُ السَّلَام) ده‌کات، دوایی باسی ئیسماعیل ده‌کات به تابه‌ت، پاشان باسی نیدریس ده‌کات به تابه‌ت، سه‌لآت و سه‌لامی خوا له‌سه‌ر موساو هاروون و ئیسماعیل و نیدریس و سه‌رجه‌م پیغه‌مبه‌رانی خوا بی، پاشان به گشتی باسی پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده‌کات و، باسی هه‌ندیك له سیفته به‌رزو په‌سنده‌کانیان ده‌کات، دوایی باسی پاشینی خرایبان ده‌کات، واته: نه‌وانه‌ی له شوینی نه‌وان دانیشتن، به‌لام خراب و به‌که‌لک نه‌ها‌توو بوون و، سیفته خرابه‌کانیشیان نامازه پنده‌دا، دوایی نه‌وانه‌یان لئ هه‌لداویری که ده‌که‌پننه‌وه بۆ لای خوا، که نه‌وانه پادا‌شتیان به‌هه‌شته، دوایی باسی به‌هه‌شت ده‌کات به‌کورتیی.

پاشان له‌سه‌ر زمان فریشته‌کان، چهند قسه‌یه‌ک ده‌کات، که نه‌وانه به‌فه‌رمان په‌روه‌ردگار نه‌بی دانا‌به‌زن و، په‌روه‌ردگاریان شاره‌زای رابردو و داهاتوه، یاخود شاره‌زای نه‌وه‌یه که له پیشبانه و له دوایانه و، نه‌وه‌ی له نیوانیان دا هه‌یه و، په‌روه‌ردگاریان بی هاوه‌ل و هاوتابه.

﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَوْسَىٰ إِذْ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿۵۱﴾ وَنَدَبْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿۵۲﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿۵۳﴾ وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿۵۴﴾ وَكَانَ بِأَمْرٍ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿۵۵﴾ وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِذْ رَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿۵۶﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجَبْتِنَا إِذْ دَخَلْنَا عَلَيْهِمُ آيَاتِ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿۵۷﴾ خَلَفَ مِنْ بَدِينِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا ﴿۵۸﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿۵۹﴾ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْقُرْآنِ إِنَّهُمْ لَكَانُوا عَنْهَا مُنِيبِينَ ﴿۶۰﴾ لَا

يَسْمَعُونَ فِيهَا لِقَاءَ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَاءُ رَبِّكَ إِنِّي أَخَذْتُ مِنَ الْعَالَمِينَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٢٧﴾ وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِالْأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿١٢٨﴾ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿١٢٩﴾ ﴿١٢٩﴾

مانای دهقا و دهقی نایه تهاکان

اهروه‌ها له کتیدا باسی مووسایان بو بکه، بیکومان تهو (به‌نده‌یه کی) هه‌لبژارده بوو، تیرراویکی پیغه‌مبه‌ر بوو ﴿١٢٧﴾ له‌لای پراستی (کیوی) طووره‌وه بانگمان کردو، به‌پاز و نیاز له‌گه‌ل کردنه‌وه، له‌خۆمانان نیزیکه‌سته‌وه ﴿١٢٨﴾ له‌به‌زه‌یی خۆشمانه‌وه: هارووی برایمان وه‌ک پیغه‌مبه‌ر پیته‌غشی ﴿١٢٩﴾ هه‌روه‌ها له‌کتیدا باسی ئیسماعیلیان بو بکه، بیکومان تهو و گفتم پراست و، تیرراویکی پیغه‌مبه‌ر بوو ﴿١٣٠﴾ فه‌رمانیشی به‌خیزان و کس و کاری ده‌کرد، به‌نوژی‌کردن و زه‌کات دان و، له‌لای په‌روه‌دگاریشی (به‌نده‌یه کی) زۆر په‌سند بوو ﴿١٣١﴾ هه‌روه‌ها له‌کتیدا باسی ئیدریسیان بو بکه، به‌دنیایی تهو زۆر پراست بوو، پیغه‌مبه‌ریش بوو ﴿١٣٢﴾ بو پیگه‌و شوونتیکی بلیندیش به‌رزمان کرده‌وه ﴿١٣٣﴾ تا ته‌وانه پیغه‌مبه‌رانیکن، خوا چاکه‌ی له‌گه‌ل کردوون، له‌وه‌چه‌ی ئاده‌م و، له‌وانه‌ی له‌گه‌ل نووح (له‌که‌شتی دا) هه‌لمانگرتن، هه‌روه‌ها له‌وه‌چه‌ی ئیبراهیم و ئیسرائیل (په‌عقووب) و له‌وانه‌ی راسته‌پریمان کرد بوون و، هه‌لمان بژارد بوون، کاتیک نایه‌ت‌ه‌کانی (خوای) میهره‌بانیان به‌سه‌ردا خوێزبانانه‌وه، به‌گریانه‌وه ده‌که‌وتنه کړنووش ﴿١٣٤﴾ به‌لام دوایی پاشینیکی خرابیان هاتنه‌جی، نوژیان فه‌وتاند و، شوین تاره‌زووان که‌وتن، بیکومان دووچار ییمرادیی ده‌بن ﴿١٣٥﴾ جگه له‌که‌سیک که‌بگه‌رته‌وه (بو لای خوا) و کرده‌وه‌ی چاک بکات، تا ته‌وانه ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه، هیچ سته‌میان لی ناکرئی (به‌که‌م‌کردنه‌وه‌ی پاداشتیان) ﴿١٣٦﴾ به‌هه‌شتاتیکی هه‌میشه‌یی که‌(خوای) به‌به‌زه‌یی به‌لینی به‌به‌لینی وی، هیزاوه ﴿١٣٧﴾ قسه‌ی پووچی تیدا نایست (له‌وه‌به‌هه‌شته‌دا) جگه له‌سه‌لام کردن و، به‌یانیان و تیوارانیش بژیوی خۆیانیان تیدا هه‌یه ﴿١٣٨﴾ تهو به‌هه‌شته‌ته‌ویه که‌ده‌یکه‌ینه میراق تهو به‌ندانه‌مان که‌پاریزکارن ﴿١٣٩﴾ (فریسته‌کان ده‌لین): تیمه‌ته‌نیا

به فرمائی پهروهردگار ددابه‌زین، هه‌رچی له پێشمانه‌وهو له دوامانه‌وهو، شه‌وهی له‌و نیوانه‌ش دایه، هه‌ر هی ویه و په‌روهردگار (بۆ هیج شتیك) له‌بیرچوو نیه (هیج شتیك فه‌رامۆش ناکات) ﴿١٦﴾ په‌روهردگاری ناسمانه‌کان و زه‌وی و شه‌وهی نیوانیانه، به‌س شه‌وه په‌رسته‌و بۆ په‌رستنی خۆراگر به، نایا هیج هاوتاو هاوناویکی بۆ ده‌زانی؟ (هیج که‌ست پێ شک دئی هاوتاو هاوناوی وی بی؟) ﴿١٧﴾.

شیکردنه‌وهی هه‌ندیک له وشه‌کان

(مُخْلِصًا): (الْخَالِصُ: كَالضَّافِي إِلاَّ أَنْ الْخَالِصَ مَا زَالَ عَنْهُ شَيْءٌ، بَعْدَ أَنْ كَانَ فِيهِ)، وشه‌ی (خَالِص) وه‌ك (ضَافِي) وایه، به‌لام (خَالِص) شه‌وه‌یه که شتیکی نامۆی له‌گه‌ل تلویته بوو بی و لیتی لاجوو بی و، لیتی پاک بووبیته‌وه، به‌لام (ضَافِي) شه‌وه‌یه هه‌ر له بنه‌رته‌دا، بیگه‌رد و ساغ و بی خلته‌ بی.

(مُخْلِصًا) واته: ساغکراهه، هه‌لبژێردراو، هه‌لبه‌ته له قورئاندا خوتراویشه‌ته‌وه: (مُخْلِصًا) واته: ساغکراهه‌وه، یانی: کرده‌وهی خۆی ساغ کردۆته‌وه بۆ خوا.

(يَحْيَى): (النَّجِيُّ: الْمُنَاجِي، يُقَالُ لِلوَاحِدِ وَالْجَمْعِ)، (نَجِي) واته: (مُنَاجِي) قسه‌که‌ر به‌ چه‌په، یان به‌ده‌نگی نزم و کپ، شه‌مه بۆ تاك و کۆ به‌کار دئی.

(مَرْضِيًّا): (مَرْضِيٌّ: مَرْضُوٌّ)، (مَرْضِيُون) یان (مَرْضُون) هه‌ردووکیان واته: په‌سندکراو، (رَاضِي) واته: په‌سندکهر، (مَرْضِيٌّ) واته: په‌سندکراو.

(خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا)، واته: به‌ گریانه‌وه به‌ کړنووشدا که‌وتن، وشه‌ی (خَرَّ) واته: (سَقَطَ) وه‌ك خوا ﴿١٧﴾ له سووره‌ی (النحل) دا ده‌فه‌رموی: ﴿فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوَقِهِمْ﴾ واته: سه‌ربانه‌که له‌سه‌ره‌وه به‌سه‌ریاندا که‌وت.

(خَرُّوا سُجَّدًا)، (سُجَّدًا) کۆی (ساجد) ه، و (بُكِيًّا) کۆی (باکی) یه، یانی: شه‌وانه له کاتیکیدا که ده‌گریان، به‌ کړنووشدا ده‌که‌وتن، وشه‌ی (باکی) وه‌ك چۆن به (بُكِيًّا) کۆده‌کریته‌وه، به (باکون) و (باکین) یش کۆده‌کریته‌وه.

(خَلْفَ): (الْخَلْفُ: الرَّدِيُّ الْمُخْتَلَفُ لِفُضُورٍ مَنَزِلَتِهِ) وشه‌ی (خَلْف) به‌ مانای خراپ دئی و، به‌ مانای دواکه‌وتوو، دئی، له رووی پێگه‌وه، نه‌گه‌رنا وشه‌ی (خَلْف) شه‌گه‌ر پێچه‌وانه‌ی

(أمام) بِن، ههروهك (وراء) پیچهوانه ی (قَدَام) ه، (قَدَام) واته: له پیتشهوه، (وَرَاء) واته: له پشتهوه، (خَلْف) واته: له دواوه، (أمام) واته: له پیتشهوه، تنجا ته گهر مانابه که ی وابتن، نهو کاته زهم و باسی خراپ ناگه یهنن، ده گوترئ: فلان که س له پشت فلان که سه وهیه، (مِنْ وَرَائِهِ) یان (مِنْ خَلْفِهِ)، به لَام لیره دا (خَلْف) به مانای خراپ، به جیمماو له پرووی پیگه وه، به کارهاتوه، له زمانی عه ره بییدا نهم په نده هه یه: (سَكَّتَ الْفَأْ، وَتَطَقَّ خَلْفًا)، واته: هه زار سال بیده نگ بوو، دواپی قسه ی خراپی کرد، ههروه ها گوتراویشه: (سَكَّتَ دَهْرًا فَنَطَقَّ كَهْرًا) ماوه یه کی زور بیده نگ بوو، دواپی قسه ی کوفری کرد.

(عِيًّا)، لیره دا (عِي) له لایه ن به شیک له زانایانه وه به مانای (سزاو تازار) لیکدراوه ته وه، به لَام نه وه راست نیه و وهك (راغب الأصفهاني) ده لئ: (عَوَى: أَيْ فَسَدَ عَيْشُهُ)، ژبانی تیکچوو، که واته: (عِي) واته: ژین تالیی و، بيمرادیی و، بتی حالیی، بویه هه نندیک له شیکه ره وانی وشه کانی قورن، که وشه کانی: (ضلال و غي) و، به پیچهوانه شه وه له به رانه ریان دا (هُدَى ورشد) یان، به یه ک واتا هیتان و گوتوویانه: (ضلال) یانی: گومرایی و (غی) ش یانی: گومرایی، ههروه ها (هُدَى) یانی: پرنماییی، (رُشد) یش واته: رینماییی، نه وه له راستییدا نه یانینیکاه، چونکه (ضلال) واته: گومرایی، به پئی نه زانین، له پئی ون بوون، به لَام (غی) دهره نجامی (ضلال) ه، واته: بيمرادیی و ژین تالیی و بتی حالیی.

ههروهك (هُدَى) واته: به رینگا زانین، به لَام (رُشد) واته: سه ره راستیی و به ناکام گه یشتن، به مراد گه یشتن، واته: نهو دووانه یه کیکیان هوکاره، نه وه ی دیکه یان دهره نجامه، بویه خوا که ده فهرموئ: ﴿ مَا مَلَّ سَاجِدًا وَمَا عَوَى ﴾ ﴿ النجم، هاوه له که تان (که موحه ممه ده) نه گومرایی بووه، نه بيمرادیی ژین تالیی بووه.

تنجا که ده فهرموئ: ﴿ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ عِيًّا ﴾ ﴿ مریم، واته: تووشی ژین تالیی و بتی حالیی و بتی مرادیی ده بن، یانی: له نه نجامی نه وه دا که له دنیا دا گومرایی (ضال) ن، له دواپروژدا تووشی (غی) بتی مرادیی و ژین تالیی ده بن.

(مَأْيًا)، (مفعول به) یه، له (أَيْشُهُ) هاته لای، (آي) (إسم فاعل) ه، واته: هاتوه، که سیک که دئ، (مَأْي) (إسم مفعول) ه، واته: شتیک که ده هیتئ.

که واته: (مَأْي) واته: هیتراو، هه لبه ته هه نندیک له زانایان گوتوویانه: (مَأْي) لیره دا به مانای (آي) (هاتوو) یه، به لَام وانیه و به مانای (هیتراو) ه.

هوئی هاتنه خوارهوهی نایه تهکان

هوئی هاتنه خوارهوهی نهم نایه ته موباره که، که ده فهرموئی: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ، مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (۱۱)

نهمه کتیر دراوه ته وه:

﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعَجْرِيلَ: مَا يَتَشَكُّ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا؟ فَتَرَلْتُ: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ، مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾﴾ (۱۱)، (أخرجه أحمد: ۲۰۴۳، والبخاري: ۳۲۱۸، والترمذي: ۳۱۵۸).

واته: عه بدولآی کوری عه عباس (خوا له خوئی و بابی پازی بن)، ده لئی: پیغه مبهه ﷺ به جیبریلی فهرموو: چ شتیک پرت لیده گرتی که زیاتر له وهی سه رداغان ده که ی، سه رداغان بکه ی؟ ئیدی نهم نایه ته دابه زی و خوا ﷺ له جیاتی جیبریل و فریشته کان، وه لامی پیغه مبهه ﷺ ی دابه وه، که ده فهرموئی: تیمه به فه رمانی پهروه ردگارت نه بی، دانا به زین، نه وهی له پشمانه وه، نه وهی له دوامانه وهیه و، نه وهی له نیوانیاندان هه یه، هه ره هه مووی هی خوا یه و، پهروه ردگارت هیچ شتیک له بیرناچن، (خوا له بیرجوو (ناسی) و فه راموشکار نه بو هیچ شتیک).

مانای گشتنی نایه تکان

وهك له پیناسه‌ی ئەم دەرسه‌دا گوتمان: خوا ﷺ هەر لەسەر خستنه‌رووی باس و خواسی پێغه‌مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) به‌رده‌وام ده‌بێ، كه وهك گوتمان: زۆرتین پانتایی له‌م سووره‌ته‌دا، دوو له‌سەر سێ (۳/۲) ئەم سووره‌ته زیاتر، (۱ - ۶۵) یه‌ك تاكو شه‌ست و پینج، له‌نه‌وه‌د و هه‌شت (۹۸) نایه‌ت، هه‌مووی بۆ باس و خواسی پێغه‌مبهران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ته‌رخانكراوه.

خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ﴾، هه‌روه‌ها له‌كتیبه‌دا له‌م قورتانه‌دا، له‌م فه‌رمایشته‌نووسراوه‌دا، باسی مووسا بکه، به‌سه‌رهاته‌که‌ی بکیره‌وه، ﴿إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾، به‌دنیایی مووسا ساغ کراوه بوو و نیردراویکی پێغه‌مبیره‌یش بوو، پێغه‌مبیره‌یک بوو كه نیردراو بوو و په‌وانه‌کرا بوو بۆ لای خه‌لك، كه په‌یامی خویان پێ بکه‌یه‌نێ.

(مُخْلَصًا) واته: هه‌لبێ‌دراو و ساغکراوه، خۆتزاویشه‌ته‌وه: (مُخْلَصًا) واته: خۆ ساغکه‌ره‌وه، خۆ په‌کلایکه‌ره‌وه، یان: کرده‌وه‌کانی خۆی ساغ و پاک کردبوونه‌وه و خه‌ته‌ی پێوه‌ نه‌هێشتبوون، ته‌نیا بۆ خوا نه‌نجامی دا‌بوون، یاخود: دڵ و ده‌روونی خۆی ساغ کرد بۆوه، یان: ده‌روونی خۆی و ده‌ری خۆی، په‌نه‌هان و رواله‌ی خۆی ساغ و په‌کلاکرد بۆوه بۆ خوا، ﴿وَنَدَبْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَرَبُّنَاهُ يَمِينًا﴾، له‌لای راستی طوره‌وه بانگمان کرد و به‌راز و نیاز له‌گه‌لدا کردن و به‌په‌نه‌هانی قسه‌له‌گه‌لداکردنه‌وه: له‌خۆمانمان نیزی‌کخسته‌وه.

(طور) ده‌گونجێ چیا‌یه‌کی دیاریکراو بێ، كه له‌ده‌شتی (سینا) په، وه‌ك خوای به‌رزوبێ هاوتا له‌ باسی زه‌ینووندا، ده‌فه‌رموی: ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبِغٍ لِّللَّاكِلِينَ﴾، یان: دره‌ختیکیش له‌طووری سینا ده‌روێ، به‌ره‌مه‌پێنه‌ری چه‌وری و پێخۆره‌ بۆ بخۆران.

ده‌شگونجێ هه‌ر چیا‌یه‌کی بێ، واته: (طور) به‌مانای چیا (جَبَل) هاتوه‌ به‌په‌های، هه‌روه‌ها به‌مانای چیا‌یه‌کی دیاریکراویش هاتوه‌ كه له‌ده‌شتی (سینا) په، ده‌بێ مووسا

التَّيْبَةِ لَهُ سَهْرٌ تَهُو كَيْبَهُ، تَهُو چپایه، راز و نیاز و گفتو گوئی له که لَ خَواى به رزى بَتى وینه دا کرد بَتى، ﴿ وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴾، هه روه ها له به زه یى خَومانه وه هاروونى برايمان وهك پیغه مبه ر پیته خشى، وهك له سووره قى (طه) دا هاتوه، مووسا له خوا پاراوه ته وه: ﴿ وَاجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى ﴿۱۱﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿۱۲﴾ أَشَدُّ بِهِءَ أَرْزِي ﴿۱۳﴾ وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي ﴿۱۴﴾ كَى نُسَبِّحُكَ كَثِيرًا ﴿۱۵﴾ وَنَذْكُرُكَ كَثِيرًا ﴿۱۶﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿۱۷﴾ طه.

مووسا له خوا ده پارته وه: كه خوا هاروونى براى بو بکاته وه زير، واته: هاوکار و پشتگیر، نهك به و واتا زاراوه ییه ی تيستا كه حكومه تيك دروست بكرى و، سه روئى حكومهت و چند وه زيريكيش ههن! به لكو وه زير، يانى: كه سيك كه ئينسان پشتى پى ده به ستى و ده بيته پشت و قهوت بوى، تنجا كه له وئى پاراوه ته وه له خواى په روه ردگار، خواش پارانه وه كه ی و داوايه كه ی گرتوته وه، بوئه ده فهرموى: له به زه یى خَومانه وه، هاروونى برايشيمان پیته خشى وهك پیغه مبه ر.

ليردها تهنيا به و سى نايه ته باسى مووسا و هاروونى براى كراوه، به لام له زور شوئى ديكه ی قورئاندا، به تفصيل باسى مووسا كراوه و له گه ليشيدا، باسى هاروونى براى كراوه، وهك ئيمه له سووره قى (الأعراف) دا، له و باره وه قسه مان كرده، له تفسيرو نه و نايه تانه دا كه له سووره قى (الأعراف) دا هاتوون، كه پانتايه كى زوربان گرتوه و به دم ته تفسيرو كرده، به سه رهاق مووسا عليه السلام مان هيناوه، هه روهك خوا پشتيوان بَتى، كاتيك ده گه ينه سووره ته كانى: (طه) و (الشعراء) و (القصص)، دووباره قسه ی له باره وه ده گه ين، به نايهت (القصص) چونكه ئيمه له سووره قى (الأعراف) دا قوناغه كانى به سه رهاق مووسا مان بو سيزده (۱۳) قوناغ دابه شكردوون، تنجا له و (۱۳) يه، له (الأعراف) دا هه شت (۸) يانمان باسكردوون و، پينج (۵) يشيامان هه لگرتوون بو كاتيك كه ده گه ينه سووره قى (القصص)، چونكه نه و پينج قوناغانه ی سه رهاق تهمه نى مووسا، زياتر له ويدا هاتوون.

تنجا دوايى خوا ديته سه ر باسى ئيسماعيل: ﴿ وَادْخُرْ فِي الْكِنْتِ بِإِسْمَاعِيلَ ﴾، هه روه ها له كنييدا (له م قورئانه دا) باس و خواسى ئيسماعيليشيان بو بگيريه وه، ﴿ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴾، به دلنبايى نه و (ئيسماعيل) زور به لئىن راست بوو، له به لئىنى خَويدا راستگو بوو، كه گفتيكي ددها، جيئه جئى ده كرد، په وانه كراويتكى پیغه مبه ريش بوو، زوربه ی زانايان ده لئىن: (نبي) نه و كه سه يه كه خوا هه والى پيده دا به نايهت، سروشى بو ده كات، په يامى بو ده تيرى، چونكه (نبي) و (نبيء) هه ردوو خويندنه وه كانيشى هاتوون،

یان (فعلیل)ی به مانای (مفعول)ن، واته: هه و آل پَندراو، (مُنْبَأ)، یاخود: (فعلیل)ی به مانای (فاعل)ن، واته: هه و آل پَندەر (مُنْبِئ) دياره پَئغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) یش خوا هه و آلیان پَئده دا به شَئوه ی تایبه ت و، هه و آلیش به خه لک دده دن: هه و آلی خوا ﴿۱۱﴾.

به لَام (رسول) واته: ره وانه کراو، ئنجا گوتوو یانه: هه موو (رسول) نِک (نُبِئ)ه، به لَام مهرج نیه هه موو (نِبی) نِک (رسول) بَئ، نه وه رایه که له رایه کانی زانایان و پای دیکه ش هه ن، که دوایی وردتر رایه کان ده خه ی نه روو.

﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾، ئیسماعیل فه رمانی به مال و خَیزان و کهس و کاری خو ی ده کرد، به نو یژ کردن و به زه کات دان.

چونکه: نو یژ مافی خوا به و زه کات مافی خه لکه، هه ره ها نو یژ پایه ی مه عنه و یی دینداریه و، زه کات پایه ی ماددی دینداریه، دینداریش له سه ر نه و دوو پایه راده وه ست: ده بَئ ئینسان هه م له رووی مه عنه و یه وه، به ندایه تیی بۆ خوا، له خویدا به رجه سه ته بکات، هه م له رووی ماددییه وه، ده بَئ هه م خوا په رست بَئ، هه م خه لک دۆست بَئ، هه م له گه لَ خوا رَست بَئ، هه م له گه لَ خه لکدا چاک بَئ.

هه ره ها ئیسماعیل له لای په ره ره دگاری، په سندرکاو و خو شو یستراو و ستایشکراو بوو.

ئنجا دَئته سه ر باسی ئیدریس، ده فه رمو ی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ﴾، هه ره ها له کتیبدا (له م کتیبه دا) باس و خوا سی ئیدریسیان بۆ بکیره وه، ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾، ئیدریسیش پیاو یکی زۆر رَست و، پَئغه مبه ریش بوو، یانی: هه و آل پَندراو بوو و، هه و آلدهر بوو به ناوی خوا وه، لیره دا بۆ ئیدریس باسی (رسول) ی نه کردوه، که په یام یکی پَندرابَئ به خه لکی رابگه یه نَئ، به لَام له بهر نه وه ی باسی ریساله ت و ره وانه کراو تییی وی نه کراوه، مانای وا نیه که ره وانه کراو (رسول) نه بووه، به به لکه ی نه وه که خوا باسی ئیبراهیمیش ده کات، هه ر ده فه رمو ی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ ﴿۱۱﴾، مه ریم، له حالئیکدا که ئیبراهیم خوا په یامی پَندا ناردوه، بۆ هه موو گه لان، له شام بووه، له عَیراق بووه، له میسر بووه، له حِجاز بووه، به لَام که له شو ئینی دیکه دا باسی ریساله ت و ره وانه کراو تییی ئیبراهیم کراوه، لیره دا به پَئویست نه زانراوه باس بکری.

﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾، هه ره ها ئیدریسمان به رز کردوه بۆ شو ئینیکی زۆر بلَند، نه و

شوئنه بَلَنده - وهك دوايي باسي دهكهين - له فهرمایشتی پیغهمبهردا هاتوه، كه ئیدریس له ئاسمانی چوارهمه، كه پیغهمبهري خوا له شهوی میعراج دا پنی گهیشتوه، ئنجا ئایا به رووح و جهسته لهوئیه؟ تهئیا رووحهكهی لهوئیه؟ له قَالْبِيكِي بهرزهخیی دایه؟ دوايي باسي دهكهين.

دواي نهوهی خواي زانا و توانا، باسي نه و پیغهمبهرانهی کرد به کورق، ئنجا به گشتی باسیان دهکات و دهفهرموئ: ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ﴾، ئا نهوانه، نه و كهسانهئ له پیغهمبهران، كه خوا چاكهی لهگهئدا کردوون، ئنجا ئاشكرایه خوا چاكهی لهگهئ لهموو پیغهمبهراندا کردوه، بۆیه (من) له ﴿مِنَ النَّبِيِّينَ﴾ دا، دهگونجی بۆ ههئندیک (تبعیضیه) بئ، واته: ئا نهوانه له ئیو پیغهمبهراندا، كهسانیکن كه خوا چاكهی تابهتیی لهگهئ دا کردوون، نهگهئنا خوا لهگهئ لهموو پیغهمبهراندا چاكهی کردوه و، پله و پایهی پیغهمبهرايهتیی گهورهترین چاكهیه، كه خوا به ههموو پیغهمبهرانی داوه.

دهشگونجئ: ﴿مِنَ﴾ (بیانیة) بئ، واته: خوا چاكهی لهگهئ نهوانه دا کردوه كه ههموویان له جووری پیغهمبهرانن ﴿عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾، یانی: تیکرایی پیغهمبهران، چاكه لهگهئدا کراون، ئنجا نهوانیش له کونوه هاتوون؟ ﴿مِنَ ذُرِّيَةِ آدَمَ﴾، له وهچهی ئادهمن، كهواته: ئادهم ﷺ ههروهك چوئن باي مرؤفایهتیه، كه دیاره ههواش دایکی مرؤفایهتیه، به ههمان شیوهش له ئیو مرؤفایهتیشدا، ئادهم باي ههموو پیغهمبهرانه، ههروهك دایکی ههمووشیان، بریتیه له ههواو ﴿عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾، بهلام له دواي ئادهم، كهسیك كه ههموو مرؤفایهتیی دهچتهوه سهري، بریتیه له نووح، بۆیه به نووح گوتراوه: باي دووهمی مرؤفایهتیی (ابو البشر الثاني)، وهك له بهسهرهاتهكهیدا به تفصیل باسمانکرد، له سوورهتی (هود) دا، بۆیه دهفهرموئ: ﴿وَمَنْ حَمَلْنَا مَع نُوحٍ﴾، ههروهها نهوانه له وهچهی نهوانهئ كه لهگهئ نووحدا ههئمان گرتبوون، واته: له كهشتیهكهی نووحدا، چونكه ههچي له كهشتیهكهی نووحدا بووه، ههمووی له وهچهی نووح بووه، به بهلگهی نهوه كه خوا دهفهرموئ: ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُرُ الْبَاقِينَ﴾، الصافات، واته: ههروهچهكهی نهومان هیشهتوه، كهواته: نهوهی كه له كهشتیهكهدا، لهگهئ نووحدا سوار بووه، ههمووی له پرووی رهچهئهكهوه، ههموویان چوونهتوه سهر نووح، بۆیه به نووح گوتراوه: باي دووهمی مرؤفایهتیی.

﴿وَمِن ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَءِيلَ﴾، له دواى نوو حیث تنجا نهو ینغه مبه رانه ده چنه وه سهر تیپراهیم و ده چنه وه سهر تیسرائیل، یانی: یه عقووب، تیسرائیل واته: بهنده ی خوا (عبدالله) نازناوى یه عقووب بووه، ﴿وَمَمَّنْ هَدَيْنَا وَآجَبْنَانَا﴾، ههروهها نهو ینغه مبه رانه له وانه نه که تیمه پرنمایمان کرد بوون و خستبوومانه سهر راسته ری و هه لمانبزارد بوون.

تنجا نایا سیفقت و حالیان چوَن بوو؟ ﴿إِذَا نُنْتَلَىٰ عَلَيْهِم مَّا يَتُوبُ الرِّمَّانُ حَرُورًا سَجْدًا وَرِجًا﴾، هه کات نایه ته کانی خواى خاوهن بهزه بیان بهسه ردا غوئرابانه وه، له په و روو به گریانه وه به کرنووشدا ده که وتن، واته: ملکه چ بوون بو خوا و، له به رانبه ر خوادا ښه بندایه تیپان ده کرد و بو خوا: زه بوونیی و بچووکیان پيشانده دا.

﴿خَلْفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ﴾، به لام پاشینیکی خراپ هاتنه شوئیان، (خلف) واته: که ساتیکی خراپ، که له رووی ینگه و پله وه: دواکه وتوون و هاتوونه دوا، بیگومان خه لکی باشیشیان له پاش بووه، به لام لیره دا خوا باسی پاشینه خراپه کانیان ده کات و، هوکاری خرابیبه که شیان باس ده کات و ده فهرموئ: ﴿أَصَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ﴾، نوئیزیان فهوتاند و که وتنه شوئین نارزه زووان.

که واته: نوئیز فهوتاندن و، دواى نارزه زوو که وتن، دوو شتی تیکه لکیشن، هه ر که س نوئیز بفهوتینئ، به هوئى نه وه دیه، که شوئین نارزه زوو کانی ده که وئ، ههروهها: هه ر که سیک شوئین نارزه زوو کانی بکه وئ، نوئیز ده فهوتینئ، نهو دووانه تیکه لکیشن و هه همیشه پیکه وهن، نوئیز بوچی ده فهوتینئ؟ تنجا چ نه وه ی که هه ر نه ی کات، یان نه وه ی که هه ندئ جار نوئیزه کانی نه کات: به هوئى شوئین که وتنی نارزه زوو کانه وه یه، به هوئى هه لیزاردنی تیپراحت و ته مبه لیه وه یه، بهسه ر گورج و گوئیدا، یان بهرزه وه ندیه کی شه خسی، یان بهرزه وه ندیه کی گشتیی دنیایی، هاتوئه پئشی و زالی کردوه بهسه ر جبه چیکردنی فهرمانی خوادا، بویه هه همیشه شوئین نارزه زوو که وتن و نوئیز فهوتاندن (نوئیز چواندن) دوو شتی تیکه لکیشن، ﴿فَرَفَّ يَلْقَوْنَ غَيًّا﴾، نه وانه به دنلیایی دوو چاریی بئ مرادیی و ژین تالیی و بئ حالیی دهن، که مه بهست پیئى سزای روژی دواپیه، یاخود هه ر له دنیاشدا تووشی ژین تالیی و بئ حالیی دهن، چونکه: نهو کهسه ی نوئیز ده فهوتینئ و له کهل خوادا ښه و روژی پینچ جارن، به لای که می، په یمانی تازه ناکاته وه: شه یان بهسه ریدا زال دهن، تنجا نهو کهسه ی شوئین نارزه زوو کانی ده که وئ، هه م له رووی جهسته یه وه و، هه م له رووی رووچییه وه و، هه م له رووی عه قلییه وه و، له

پر وی تاکسی و، له پر وی خیزانی و، له پر وی کۆمه لایه تی و، له پر وی سیاسیه وه، زه در ده کات، هه رچی لادان و تاوان و خرابه کاری هه یه، به هوی دوور که وتنه وه وه یه له خوا.

به لام دوا یی خوا **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** هه ندیکیان لئ هه لدا و یرئ و ده فه رموی: ﴿لَا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾، جگه له وان ه ی که ده گه پرتنه وه و، ئیمان دین و، کرده وه ی چاک ده که ن.

که سنک بگه پرتنه وه بۆ لای خوا و، بر واینت و، کرده وه ی باش بکات: ﴿فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا﴾، نا ته وان ه ده چنه به هه شت و ه یچ سته میکیان لئ ناکرئ، یانی: ه یچ نه ندازه یه که له پاداشتیان که م ناکرئته وه.

نجا خوا پیناسه یه کی کورق ته و به هه شتانه ده کات:

﴿جَنَّتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ﴾، ته م به هه شته هه میسه بیانه ی که (خوا ی) خاوه ن به زه یی به په نامه کی به ئینی به به نده کانی داوه، به بتی نه وه ی بیابینن خوا به ئینی پیداون، نایابینن، به لام متمانه یان به به ئینی خوا هه یه، ته گه ر به چاوی سه ر نایابینن، به لام به چاوی عه قل و دل ده زانن: ته و خوا به رزوه مه زنه، هه ر شتیک بفه رموی، وایه، بر وایه خوا هینان **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** پشه که ی بریتیه له ئیمان به نادیار، خوا بۆ خوشی نادیاره، ته گه ر به چاوی سه ر بۆی بروانی نادیاره، ته گه ر به پینچ (5) هه سته کان بۆی برۆی، نا به ره هه سته، چونکه خوا له وه به رزتره، که به تۆرو شه داوی پینچ هه سته کان: دیتی و بیست و تامکردن و بۆنکردن و ده ست لئ کوتان، په ی پئ ببردئ، خوا زۆر له وه به رزتره، بگه ره هه ندئ له دروستکراوه کانی خواش به پینچ هه سته کان په ییان پئ نابردئ، وه ک: پووح، هیزی کیشنده، هیزی مونگاتیسی، تیشکی ژر سوور، تیشکی سه روو وه نه وشه یی و، گه لیک له دروستکراوه کانی خوا، له ریی پینچ هه سته کانه وه، به تۆرو شه داوی پینچ هه سته کان، ناگیرین، چ جای خوا ی به رزی مه زری بت وینه، هه ر بۆیه خوا ده فه رموی: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ **الحديد**، واته: ته وه (خوا) یه که مینه و دوا یه مینه، نا شکرایه و په نه انه و، ته و به هه موو شتیک زانایه.

یانی:

۱- خوا یه که مینه، ته گه ر به چاوی دل و عه قل بۆی بروانی، به لام دوا یه مینه یا خود ر دنگه هه ر په ی پئ نه به ی، ته گه ر به پینچ هه سته کان بۆی بگه ریی.

۲- خوا نا شکرایه، ته گه ر به چاوی عه قل و دل بۆی بروانی، به لام په نه انه، ته گه ر له ریی پینچ هه سته کانه وه به دوا یه بگه ریی.

۳- ﴿إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا﴾، به دنیایی به لینی خوا هیزراه، هر دینه دی و هیچ گومانی تیدانه، ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لِقَاءَ إِلَّا سَلَامًا﴾، نهو به هه شانه قسه ی پووچیان تیدا نایبستی، جگه له سلاوکردن.

سلاوکردن:

أ- خوا سلاویان لئ دهکات: ﴿سَلِّمٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ﴾ ۵۸ یس.

ب- فریشته کان سلاویان لئ دهکات: ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ ۲۳ سَلِّمٌ عَلَيْكُمْ ﴿۲۴﴾ الرعد، واته: فریشته کان له هه موو دهروازانه وه لئیان ده چنه ژوور ده لئین: سلاوتان لئ بی.

ج- بو خوشیان سلاو له یه کدی دهکات: ﴿نَعِيمُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ﴾ ابراهیم - ۲۳ - نهوه واتایه کی. یاخود: هیچ قسه یه کی پووچی تیدا نایبستی، جگه له قسه ی سه لامهت و باش.

هه لبه ته (سلام) چ به مانای سلاوکردن بی، چ به مانای قسه سه لامهت و باش بی، جیا به له (لهو)، یانی: قسه ی پووچ، بویه زانایان ده لئین: نه م هه لاواردنه لیره دا پیی ده گوتری: (إِسْتِثْنَاءٌ مُنْقَطِعٌ) واته: هه لاواردن لیک دابراو، چونکه جیاکراوه (مستثنی) له جینسی لئ جیاکراوه (مستثنی منه) نه، بویه پیی ده گوتری: هه لاواردن لیک دابراو، به لام نه گهر هه لاویردراو، له جینسی لئ هه لاویردراو بی، نهو کاته پیی ده گوتری: هه لاواردن په یوه ست (الإسثناء المتصل).

﴿وَلَهُمْ فِيهَا بُكْرَةٌ وَعَاشِيَاءٌ﴾، ههروه ها بژیوی خوئیانیان هه یه له به هه شتدا، به یانیان و تئواران، واته: له به یانییه وه تاکو تئواره و، له تئواره وه تاکو به یانیی، هه ره یکی عهیش و نوژن.

(رزق) یش مه رج نیه ته نیا مه به ست پیی بژیوی ماددی بی، چونکه له راستییدا بو که ساتیک که رووحیکی زیندوویمان هه بی، بژیوی رووحی و مه غه ویی، زور به تام و چیژتره و، زوریش پیویستتره له بژیوی جهسته یی، که واته: (رزق) هه ردووکیان ده گرتیه وه.

﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا﴾، ئا نهو به هه شته نهوه یه که تئمه ده یکه یه میرات بو نهو به ندانه مان که پاریزکارن، (تقی) پیژگه ی زیده پیوی کردن (صیغه المبالغة) یه، بو (مُتَّقِي)، واته: که سیک که زور پاریزکار بی، پاریزکاریش که سیکه:

خوئی پاریزی له هه شتن: که خوا پنی ناخووش بن، خواش دوو شتی سهه رکبی پنی ناخووشن: نه که کانی بچوینی و، قه دهغه کانی بشکینی.

نجنا دیته سهه ربابه تیکی دیکه، که له سهه زمانی فریشته کانه وهیه، وه که له هوئی هاتنه خواره وه کهیدا باسمانکرد، که پیغه مبهه ﴿﴾ به جیبریلی فهرموو: چ شتیک پیکرتنه که سهه رداغان بکهی، زیاتر له وهی سهه رداغان ده که ی؟ خواش ﴿﴾ له سهه زمانی جیبریل و فریشته کان، وه لأمی پیغه مبهه ﴿﴾ ده داته وه: ﴿﴾ وَمَا نَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ﴿﴾ ، تیمه به فه زمانی پهروه ردگارگرت نه بن، دانا به زین، نابهینه خوار، بو سهه زهوی، ﴿﴾ لَهُمَا بَسِينٌ أَيْدِيًا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ ﴿﴾ ، هه رچی له پینشمانه وهیه و، هه رچی له دوامانه وهیه و، هه رچی له نیوانیان دا ههیه، هه مووی هی خواجه ﴿﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿﴾ ، پهروه ردگارگرت هه چ شتیک فه رمووش ناکات، هه چ شتیک له بیر ناچن، له بیر چوو (ناسی) نه بو هه چ شتیک.

نجنا پیناسه ی خوا ﴿﴾ ده کات، ده فه رموی: ﴿﴾ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ﴿﴾ ، پهروه ردگارو خاوهی ناسمانه کان و زهوییه و، نه وهی ده که ویته نیوانیشیا نه وه، ﴿﴾ فَأَعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ﴿﴾ ، ده جا بهس نه و بهرسته و به ندایه تیی بو بکه و، خوژاگریش به بو په رستنی وی.

به نه نکید به ندایه تیی بو خوا کردن، به بن خوژاگری، به بن پشو و درژی، به بن نه له خشاوی و نه پساوی، نه نجام نادرئ، نه گه به باشی تیکه ی نه له چه مک و واتای خوا په رستی، که بریتبه له کوئی هه لس و که وته کانی مروئی که هه موویان ده بن، به شیوه یه که بن، له لای خوا په سندن بن، چ هه لسوکه وتی تاکیی بن، چ خیزانی، چ کومه لایه تیی، چ سیاسی.

چ په یوه نندیان به تاکه وه هه بن، یان به خیزان، یان به کومه ل و کومه لگا، یا خود به قه واره ی سیاسی.

پاشان: چ په یوه نندیان به ده روونییه وه هه بن و په نهانی بن، یان په یوه نندیان به پرواله ت و جهسته یه وه هه بن و تاشکرا بن، خوا په رستی به وه چه مک و واتا گشتکیره، بیگومان به بن خوژاگری و پشو و درژی، نه نجام نادرئ.

له کوتایی دا خوا ده فه رموی: ﴿﴾ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَيًّا ﴿﴾ ، نایا هه چ هاوناویکت بو خوا پنی شک دئ؟ نایا ده زانی هه چ هاوتاو هاوناوی هه بن؟

وشہی (سَمِيَّةٌ) ہمہ بہ مانای (ہاوناو) دئی، ہمہ بہ مانای: ہاوتا (گُفء) واتہ: ئایا کہست پئ شک دئی، ناوی وہک ناوی خوابئ، سیفہ تہ کانی وہک ہی خوا بِئِذِ بن؟

یاخود: ئایا ہیچ کہست پئ شک دئی، ہاوتای خوا بئ، لہ زاتیدا، لہ ناوہ کانیدا، لہ سیفہ تہ کانیدا، لہ کردہ وہ کانیدا، ہیچ کہست پئ شک دئی، ہاو ناستی خوا بئ؟ ئہمہ پرسیار کردنتی نکو و ئیلیتکہ رانہ یہ، واتہ: بہ تہ نکید: ہیچ کہس نیہ کہ ہاونای خوا و ہاو سیفہ تی خوابئ، یاخود: ہاوتا و ہاو ناستی خوا ی بہ رزی مہ زن بئ.

مهسه له گرنگه کان

مهسه له ی به کهم:

باسی موسا عَلَيْهِ السَّلَامُ که بهنده یه کی هه لَبْرَدَرَو و تیردراو و پیغه مبهری خوا بوو، خوا له نیزیك لای پاستی کتبی طوو پروه به به نامه کیسی دواندوو یه تی و، له به زه یی خو شیه وه هاروونی برای بۆ کردۆته پیغه مبهر:

خوا ده فهموی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿۵۱﴾ وَنَدْبَيْتُهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿۵۲﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿۵۳﴾﴾.

شیکردنه وی ئەو ئایه تانه له شهش برگه دا:

۱- ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ﴾، ههروه ها له کتیبدا (له قورئان دا) باسی مووسایان بۆ بکه، باس و خواسی مووسایان بۆ بخوئنه وه.

(ال) ی سه ر (الکتاب)، (ال) ی (عهد)، نه ک (ال) ی جینس، واته: له کتیبه که دا که قورئانه، باس و خواسی مووسا بکپه وه، بۆ ئۆمه ته که ت، بۆ خه لک، بۆ مرو فایه تی، بۆیه ش باسی مووسا کراوه، چونکه مووسا، پایه به رزترین پیغه مبهر بووه له وه چه ی نيسحاق و یه عقووب و نیبراهیمیش (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

ئجا هه ندیک له سیقه ته کانی مووسا ده خاته روو:

۲- ﴿إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا﴾، به پاستی ئەو هه لَبْرَدَرَو بوو، ساغ کراوه بوو، خو ئتزاویشه ته وه: (ئنه کان مُخْلَصًا) به پاستی ئەو ساغ که ره وه بوو، دلّی خو ی و، کرده وه کانی خو ی و، په نهانی خو ی و، روآله تی خو ی، بۆ خوا ساغ و یه کلا کرد بۆوه.

۳- ﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾، ههروه ها ئەو په وانه کراوی پیغه مبهر بوو، پیغه مبهر نیکی په وانه کراو بوو.

(نبی) که خو ئتزاویشه ته وه: (نبی)، واته: که سیک که خوا به شتیه ی تابیه ت هه وائی پینده داو سروشی بۆ ده کات و، وه حی بۆ ده تیریی، (نبی) و (نبی) یش ده گونجن (فعیل) ی به مانای (فاعل) بن، واته: که سیک که به ناوی خواوه هه و آله دا به خه لک.

یا خود له سهر کیشی (فعلیل، ن)، به لآم به مانای (مفعول، ن)، وه ک (قتیل) یانی: (مقتول)، واته: که سیک که خوا هه وائی تاییه تی پیده دا.

جیاوازیی نیوان: (رسول) و (نبی):

بیگومان ههر که سیک (رسول، بِن)، (نبی) یشه، به لآم مهرج نیه ههر که سیک (نبی) بوو، (رسول) بِن.

ئه دی تاپا جیاوازییان چیه؟!

أ- زۆر بهی ههره زۆری زانایان، ده لئین:

(نبی) که سیکه خوا ﷺ سروش بۆ کردوه، به لآم فه رمانی پت نه کردوه و مولزه می نه کردوه، که په یامی خوا به خه لک رابگه یه نئ.

به لآم (رسول) که سیکه خوا س روشی بۆ کردوه و پراشیسپاردوه: په یامی خوا به خه لک بگه یه نئ. (رسول) واته: نیردراو، ره وانه کراو، به لآم (نبی) واته: هه و آل پیدراو، یا هه و آلدەر، نه وه زۆر بهی زانایان وا ده لئین.

ب- هه ندیکیش گوتوو یانه: (نبی) که سیکه، مهرج نیه خاوه نی به رنامه یه کی سه ربه خو بِن.

به لآم (رسول) ده بِن خاوه نی به رنامه یه کی سه ربه خو بِن، واته: هه موو پیغه مبه ران، نه رکیان نه وه بووه که په یامی خوا ﷺ به خه لک بگه یه نن، ئنجا هه ندیک له نیو پیغه مبه راندا، خاوه نی به رنامه یه کی سه ربه خو بوون، به لآم به رنامه ی سه ربه خو، به و واتیه نا، که به هر مه ندیش نه بوو بِن له به رنامه ی پیغه مبه ری پِش خۆی، بۆ وینه: عیسا ﷺ خوا ئینجیلی پنداوه، و داوود خوا زه بووری پنداوه، به لآم ههر کام له عیساو داوود که خۆشیان خوا کتیبی پنداون، شوین ته و پراتیش که و توون به ده قی ئایهت، به لآم خۆشیان په یام و به رنامه ی تاییه تییان هه بووه، و ئیرای نه وه که پابه ندیش بوون به ته و پاته وه.

من نه و رایه ی دووه میانم پت راستره، که پیچه وانه ی رای زۆر بهی ههره زۆری رافه که رانی قورئانه، که مه گهر به ده کمهن، ده نا هه موویان ده لئین: (نبی) که سیکه خوا ﷺ وه حیی بۆ ناردوه، به لآم راینه سپاردوه: په یام و وه حیی خوا ﷺ به خه لک بگه یه نئ، به لآم (رسول) که سیکه خوا په یامی بۆ ناردوه و پراشیسپاردوه: په یامی خوا به خه لک بگه یه نئ.

به نَسَى، مَنْ يَمْوَاهِ: هم موو (نبی) نَكْ خُوا رَايسپاردوه: په يامی خوا ۱۰۰۰۰۰ به خه نَك بگه يه نَسَى، نَجَا (نبی) يه كه (رسول) نيه، پابه ندرکراوه به شوينکه وتنی به رنامه ی (رسول) نَك كه پيش وی بووه، به لَامْ تَهو پيغه مبه ران (انبیاء) هی كه (رسول) يشن، تَهوانه ن كه خوا به رنامه و په يامی کی تاييه تيشی بُو ناردوون، تَه مَه ش تیکنایری له گه لَ به هر مه مند بوونیان له کتیب و به رنامه ی پيغه مبه ری پيش خویان، به تاييه ت بُو پيغه مبه رانی (بنی اسرائیل) كه هه موویان شوین ته ورات كه وتبوون، به لَامْ خوا بُو هه نديکیان به رنامه و کتیبی تاييه تيشی ناردوه، وه ک داوود كه زه بووری پيداوه و، عيسا كه تينجیلی پيداوه.

٤- ﴿وَنَدْبَيْتُهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ﴾، هه روه ها بانگی موسامان کرد له لای راستی طووره وه، (نداء) واته: بانگ کردن، بانگ کردن بُو تَهوی كه سيك بِن، يان به دهنگی به رز بانگ کردن.

له لای راستی کیوی طووره وه، طووریش:

١- يان چيايه كه، كه له نيوان و لاتی شام و میسره له دهشتی (سیناء)، وه ک خوی په روه ردگار له سوره تنی (المؤمنون) دا ده فرموی: ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنَ الطُّورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبِغٍ لِللَّاكِلِينَ﴾ ﴿٢٠﴾ المؤمنون.

(طور سیناء) یش:

أ- يان زنجیره چيايه كه له دهشتی (سیناء) و به هه موویان ده گوتری: (طور).

ب- ياخود کيوتک و چيايه کی تاييه ته له وی، كه بُو موسا الطَّيْرُ زانراوو ناسراو بووه و موسا له سهر تَهو چیا و کيوه، فرمایشتی له گه لَ خوادا کردوه.

٢- يان: (طور) ناوی چیا و کيوه به گشتی و، بِن پَت مه به ست بوونی چيايه کی دیاریکراو، هه ردوو واتايه كه هاتوون له ته فسیره کاندا، كه واته: (طور) يان ناوی هه ر چيايه كه به گشتی، ياخود ناوی چيايه کی تاييه ته كه له دهشتی (سیناء) يه، كه ده که ویتَه نيوان و لاتی شام و میسرې تيستاوه و، تَهویش: يان مه به ست پنی زنجیره چیا طووره، يان: چيايه کی تاييه ت و دیاریکراو.

٥- ﴿وَقَرَّانَهُ يَحْيَا﴾، هه روه ها موسامان له خومان نيزیک خسته وه، به رازو نیاز له گه لَ کرده وه.

(نجی) (فَعِيلٌ مَعْتَى مَفْعُولٍ، مِنَ الْمُنَاجَاةِ وَهِيَ الْمَحَادَثَةُ السَّرِيَّةُ)، (نجی) لیره دا له سهر کیشی (فعیل)، به لَامْ به مانا (مفعول) ه، واته: دوی ترازو به په نهانیسی، موناجات له گه لَ کراو، موناجاتیش بریتیه له دواندن پنهان.

که دهفه رموی: ﴿وَنَدْبَتُهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ﴾، له لای راستی طورپوهه، یانی: به نسبت مووساوه الطور که ووتوته لای راستی، نه وهش له کاتیکدا بوو، که مووسا الطور ناگرینکی، یان پرووناکیه کی که وته بهرچاو، له شهویکی ساردی زستاندا، کاتیک له مه دینه ده که پاره یوه بو میسر له که ل مال و خیزانی دا، وایزانی ناگرینکه له وئی، چونکه وه که له چند شویتیکدا هاتوه، له سوورهٔ (العمل) و له سوورهٔ (طه) دا: ﴿إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُعُ عَلَى النَّارِ هُدًى﴾ طه، واته: یادبکه وه! کاتیک (مووسا) ناگرینکی به دی کرد، به هاوسه ری گوت: (ایره) بوهستی، من ناگرینکم به دی کرد، به لکو بزووتیکتان لئی بو بهینم، یان که سینک له سه ر ناگره که بینم، مایه ی پینمایمی بی.

وایزانی شوانیکه یان گاوانیکه به لکو پینمایمان بکات، دپاره پینان لئ تیکچووه.

گوتوویه تی: یان بزووتیکتان بو دینم، بو نه وهی ناگری پی بکهینه وه و خومان گهرم بکهینه وه، یاخود: که سینک له وئی ده بینم، پینمایمان بکات و راسته پینان بکاته وه! تنجا که چووه، مووسا الطور، که ووتوته لای راستی کیوه که، به نسبت مووساوه، له وکاته دا، چونکه راست و چه پ پزیه یی (نسبی) یی، به پنی نه وهی نه و مروقه ده که وینه کونوه! جاری وایه شویتیک لای راستی تویه، به لام لای چه پی که سینکی دیکه یه.

۶- ﴿وَوَهَبْنَا لَهُمُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾، له به زه یی خوشمانه وه، هاروونی برایمان وه که پیغه مبه ر پینه خشی.

نمه وه لامی داوایه که ی مووسایه الطور که له سوورهٔ (طه) دا له نایه ته کانی: (۲۵ - ۱۵) دا، هاتوه، دوا ی نه وهی خوا ﴿وَإِنَّمَا﴾ به مووسا دهفه رموی: ﴿أَنهَبَ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى﴾ طه، برپو بو لای فیرعه ون یاخیی بووه، چند داوایه که له خوا ده کات، دهفه رموی:

﴿قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي﴾ ۱۵ ﴿وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي﴾ ۱۶ ﴿وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي﴾ ۱۷ ﴿يَقْفُوا قَوْلِي﴾ ۱۸ ﴿وَاجْعَلْ لِي وَرَثَةً مِنْ أَهْلِي﴾ ۱۹ ﴿هَارُونَ أَخِي﴾ ۲۰ ﴿أَشَدُّ يَوْمَ أَزْرِي﴾ ۲۱ ﴿وَأَشْرِكُ فِي أَمْرِي﴾ ۲۲ ﴿كَتَيْبًا﴾ ۲۳ ﴿وَتَذَكَّرُ كَثِيرًا﴾ ۲۴ ﴿إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا﴾ ۲۵ طه.

واته: گوتی: پهروه ردگارم! سینم گوشاد بکه و، کارم ناسان بکه و، گرزی زمانم بکه وه. بو نه وهی له قسم تیککن، له نیزیکان خوشم پالپشتیکم بو بره خستینه. هاروونی برام.

لە كارى مندا بەشدارىي بکہ. {تاکو پىکەوہ چاکتر} تۆبە پاك بگريں و، زۆرت ياد بکہين، بىگومان تۆبينەرى ئىمەى.

خواش دەفەرموئى: ﴿قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسَىٰ﴾ ﴿٣١﴾ ھطە، ئەى مووسا! ﷺ داوايەكەت جىبەجى بوو، ئنجا لىرە باسى جىبەجىکردى ئەو داوايە دەكات، كە خوا لە بەزەيى خوئى ھاپوونى برايشى ۋەك پىغەمبەر پىبەخشيۋە.

كۆتايى ئەم مەسەلەيە بەم فەرمايشتەى پىغەمبەر ﷺ دىنين، دەربارەى چپەكردن، كە دەفەرموئى: ﴿إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً، فَلَا يَتَّحَى الْإِنْسَانُ دُونَ الْآخِرِ، حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ، مِنْ أَجْلِ أَنْ يُخْرِتَهُ﴾ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ: الْبُخَارِيُّ: ۶۲۹۰، وَمُسْلِمٌ: ۲۱۸۴، وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ).

واتە: ئەگەر سى كەس بوون، با دووانتان جىبا لە سىيەم بەيەكەوہ قسەى چپە نەكەن، تاكو تىكەل بە خەلك دەبن، چونكە ئەوہ دلئەنگى دەكات.

يانى: ئەگەر چوونە نىو قەرەبالغىي، ئنجا دوو كەس پىكەوہ قسەيەكى تايبەتيش بکہن قەيناكات.

مهسه لهی دووهم:

باسی ئیسماعیلی کوری گه وروه یه که می ئیبراهیم علیه السلام، که بابایه کی به ئین راست بووه، و ئی پایه ی ره وانکراو ئیتی و پیغه مه رایه تی، فه رمانی به خیزان و نیزیکانیش کردوه به نو ئزو زه کات، له لای خواش بهنده یه کی په سندوقوشوستر او پرتزلینگیرو بووه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿۱۱﴾
وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿۱۲﴾

شیکردنه وهی ئهم ئایه تانه، له پینج برگه دا:

۱- ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ﴾، ههروه ها له کتیدا، [له کتبه که دا، که قورئانه] باس و خواسی ئیسماعیلیان بو بکتره وه، بو یان بخوئنه وه.

پتویسته بزانی که: ئیسماعیل کوری گه وروه یه که مین کوری ئیبراهیم بووه (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

۲- ﴿إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ﴾، به دنیایی ئیسماعیل به ئین راست بوو.

جا ئهم به ئین و گفتم راستیه ی ئیسماعیل، زه قترین (مصدق)ی، زه قترین حاله ت که به ئین راستی ئیسماعیلی تیدا بهر جه سه بووه، نه وه یه کاتیک با بی گوئی: ﴿يُنَبِّئُنِي إِني أَرى فِي السَّمَاوَاتِ آيَاتٍ فَاتَّبَعْتُ مَاذَا كَرِهَى﴾ (۱۱) الصافات، واته: نه ی رۆله گیان! من له خوئمدا بینیم که تۆم سه رده بری، ئنجا توش تیوه پرامینه! داخو پات چیه؟ ئیسماعیل گوئی: ﴿قَالَ يَا بَنِيَّ أَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ (۱۲) الصافات، نه ی بابه گیان، نه ی با بی خوئم! نه وه ی فه رمانت پتکراوه، نه نجامی بده، ته گه ر خوا بیه وئی له خوراکر انم ده بینی.

به ئینه که شی برده سه ر و ملی خوئی خسته بهر چه قوئی با بی، به لأم نه وه بوو خوا علیه السلام دهر بازی کرد، چونکه خوا علیه السلام مه به ستی نه بوو ئیسماعیل سه ربهر دردی، به لکو مه به ستی بوو، ئیبراهیم تاقی بکاتوه، وه ک دوایی له ته فسر کردنی ئایه ته کان دا باسی ده که یین.

۳- ﴿وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾، ئیسماعیل هم ره وانه کراو بوو، هم هه والپندراو بوو.

بیشتریش چند جاریک گوتمان: وشه‌ی (نبی) و (نبی‌ء) یان (فعیل)ی به مانای (فاعل)ن، واته: هه‌وآلدەر، به‌ناوی خواوه هه‌وآلدەدات، یاخود: (فعیل)ی به مانای (مفعول)ن، واته: هه‌وآپئیدراو، یانی: خوا هه‌وآلی تایه‌تیی پئده‌دات، سروشی بۆ ده‌کات.

۴- ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ﴾. (ئیسماعیل) عادەق وابوو، فەرمانی به مآل و خیزان و نزیکه‌کانی خۆی ده‌کرد، به نوێژ و زه‌کات.

ئجنا که لیره خوا نه‌یفه‌رموو: (وَكَانَ يَأْمُرُ قَوْمَهُ) حیکمه‌تیی تئدایه، ئه‌ویش ته‌وه‌یه که هۆزی (جُرْهُم) که ئیسماعیل هاوسه‌ری یه‌که‌می له‌وان بووه و، په‌نگه‌هی دووه‌میشی هه‌ر له‌وان بوو بۆ، هۆزی (جُرْهُم) که یه‌کێک بوون له هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب و، هاتوون له‌دوره‌به‌ری مه‌ککه‌ نیشه‌جۆ بوون، دوا‌ی ته‌وه‌ی ئاوی زه‌مه‌م له‌وۆ پیدابوو، که وه‌ک موعیزه‌یه‌ک بووه بۆ هاجه‌رو ئیسماعیلی کورپی (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ)، ئجنا هاوسه‌ری ئیسماعیل له هۆزی (جُرْهُم) بووه، وه‌ک له (صحيح البخاري) دا هاتوه، به‌لام ته‌وانه‌ خه‌لک و گه‌لی ئیسماعیل نه‌بوون، بۆیه خوا نه‌یفه‌رموو: (وَكَانَ يَأْمُرُ قَوْمَهُ)، چونکه ته‌وانه‌ خه‌لکی بته‌رست (وئنی) بوون، به‌لام ئیسماعیل فەرمانی به‌ نیزیکان و مآل و خیزان و که‌س و کاری خۆی کردوه، که دوا‌یی - وه‌ک له (په‌یمانی کۆن) دا هاتوه - دوا‌زه (۱۲) کورپی بوو و، هه‌ر کامێک له‌و کورانه‌ی، بووه به‌ باب و، ته‌سل بووه بۆ عه‌شیره‌تیی زۆر، ئجنا ئیسماعیلیش ته‌مه‌تییکی زۆری بووه - وه‌ک دوا‌یی باسی ده‌که‌ین - که نه‌ک هه‌ر نه‌وه‌کانی خۆی، به‌لکو ته‌وه‌ی پئیی ده‌ئین: (نه‌دیته‌)ش، هه‌موو ته‌وانه‌ی بینیه‌، چه‌ند جیلێک له‌ وه‌چه‌ی خۆی بینیه‌ و، دوا‌یی هه‌ر له‌ ته‌مه‌نی خۆی دا بوونه هۆزێکی گه‌وره، پاشان گه‌ل (شعب) ێک و هه‌مووشیان له‌ پرووی په‌چه‌له‌که‌وه، نیزیکی و خزم و خیزانی بوون، ئجنا فەرمانی به‌وان کردوه، نوێژ بکه‌ن و زه‌کات بدهن.

۵- ﴿وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾. هه‌روه‌ها ئیسماعیل له‌لای په‌روه‌ردگاری په‌سندکراو بوو، (مرضی) یان (مرضو) هه‌ردووکیان هاتوون، واته: په‌سندکراو، بیگومان به‌س: (مرضی) هاتوه له‌ قورئاندا، به‌لام ته‌گه‌ر بشلێی: (مرضو) له‌ پرووی زمانی عه‌ره‌بیه‌وه، پراسته، واته: په‌سندکراو، که‌سێک که به‌رانبه‌ره‌که‌ی لێ رازییه.

کورتە باسیک لە بارەی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام هوه

بەرێزان!

تیمە لەم سوورەتەدا سەرچەم حەوت (٧) کورتە باسمان، هێناون دەربارەی ژیان و بەسەرھاتی حەوت لە پێغەمبەرەکان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) که تاکە^(١) سوورەتیکە لە تەفسیرکردنەکی دا، ئەو ژمارە زۆری پێغەمبەرەکان، بەسەرھاتیان، بخرێتە ڕوو، که بریتین لە: زەگەرێسا و، یەحیا و، عیسا و، ئیسحاق و، یەعقوب و، ئیسماعیل و، حەوتەمیش: ئیدریس، که دوایی پێی دەگەین.

بەسەرھاتی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام لە چوار بەرگەدا دەخەینە ڕوو:

(١) - ناوو ڕەچەڵەکی.

(٢) - ژمارە ی ناوھێزانی لە قورئان دا.

(٣) - ژیان و ھەلۆنستەکانی.

(٤) - تەمەن و کۆچی دواییکردنی.

(١) - ناوو ڕەچەڵەکی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام:

ئیسماعیل کۆری ئیبراھیمە لە ھاجەری قیبتیی میسرێ، ھەک لە (صحيح البخاري) دا ھاتووە، لە سالی ھەشتاو شەشەمین (٨٦) تەمەنی بایدا لە دایک بوو، واتە: کاتیک که ئیبراھیم تەمەنی (٨٦) سالی بوو، ئیسماعیلی کۆری لە ھاجەرە خاتوون، پەیدا بوو، که قیبتیی بوو و خەڵکی میسر بوو، کەنیزەک بوو، دراو بە سارە خان، سارە خانیش داویەتی بە ئیبراھیم که بیکاتە ھاوسەری خۆی.

نەجا ئەووە که ئیبراھیم تەمەنی (٨٦) سالی بوو، که ئیسماعیل لە دایک بوو، قورئان ناماژدی پێ دەکات، که تەمەنی زۆر بوو، بەلام دیاریکردنی ئەو تەمەنە لە (پەیمانی

(١) لە سوورەتی (الأنبياء) یەش دا بەسەرھاتی شەش (٦) لە پێغەمبەرەکان علیهم السلام هێناون، که بریتین لە: داود، سلیمان، یۆسەف، یەسوع، ذوالکفل، ایلیاس.

کۆن) دا هاتوه، که ته مه ده قی قسه که یه ق: (وَكَانَ اَبْرَامُ ابْنُ سَبِّ وَتَمَانِيْنَ سَنَةٍ لَمَّا وُلِدَتْ هَاجِرَ اِسْمَاعِيْلَ لِاَبْرَامَ) ^(١)، واته: {أَبْرَام} واته: نبراهیم، ته مه قی (٨٦) سأل بوو، کاتیک که هاجر نسماعیلی بو نبراهیم هینایه دی.

به لأم نيسحاق کاتیک له دايك بووه، که بابی ته مه قی گه یشتو ته سه د (١٠٠) سأل، وه ک له (په یمانی کۆن) دا ^(٢) هاتوه، جا تیمه نیشمان به و دوو میژوووه: کاتیک نسماعیل په یدا بووه، که نبراهیم عليه السلام ته مه قی (٨٦) سأل بووه، به لأم کاتیک نيسحاقیان په یدا بووه له ساره خاتوون، که نبراهیم عليه السلام ته مه قی سه د (١٠٠) سأل بووه، واته: چوارده (١٤) سأل که وتو ته نیتوان په یدا بوونی نسماعیل و نيسحاقوه، وه ک گوتم: نه وه دوایی نیشمان پیه قی، چونکه له په یمانی کۆندا هاتوه و جووله که کان وا ده ئین و، هه ندیک له زانیانی نيسلامیش - به داخه وه - واده ئین، که (ذبیح) واته: نه وه ی هیندراوه ته سه ر سه ربران: نيسحاق عليه السلام بووه، نه ک نسماعیل عليه السلام که تیمه نه و دوو میژوووه که هه ر له ته ورتادا هاتوون، ده که یه به لگه و، ته و ئیددیعا به هه لده وه شه ئینه وه.

٢- ژمارهی ناوه یترانی نسماعیل عليه السلام له قورتاندا:

سه ره جه م ناوه یترانی نسماعیل له قورتاندا، دوازه (١٢) جاره، به م شیوه یه:

- ١- له سورهی (البقره) دا، له نایه ته کانی: (١٢٥، ١٢٧، ١٣٣، ١٣٦، ١٤٠) واته: پینج جاران ناوی نسماعیل عليه السلام هاتوه.
- ٢- له سورهی (آل عمران) دا، جارێک له نایه قی (٨٤) دا، ناوی هاتوه.
- ٣- له سورهی (النساء) دا، جارێک له نایه قی (١٦٣) دا، ناوی هاتوه.
- ٤- له سورهی (الأنعام) دا، جارێک له نایه قی (٨٦) دا، ناوی هاتوه.
- ٥- له سورهی (إبراهیم) دا، جارێک له نایه قی (٣٩) دا، ناوی هاتوه.
- ٦- له سورهی (مریم) دا، جارێک له نایه قی (٥٤) دا، ناوی هاتوه.
- ٧- له سورهی (الانبیاء) دا، جارێک له نایه قی (٨٥) دا، ناوی هاتوه.

(١) التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر التکوین، الإصحاح: ١٧، ص ٤٤.

(٢) التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر التکوین، الإصحاح: ٢١، ص ٥٤.

(۸) - له سوورهقی (ص) دا، جارێك له ئایهقی (۴۸) دا، ناوی هاتوه.

هه مووی ده كاته: دوازه (۱۲) جار.

(۳) - ژيان و ههلوێستهكانی ئیسماعیل عليه السلام:

تیمه زه قترین وێستگه و ههلوێستهکانی ژیانی ئیسماعیل عليه السلام مان هیناون، که سه رجه م، چوار هه لوێست و وێستگهن:

(۱) - ئیبراهیم عليه السلام هاجهرو ئیسماعیلی کوریان ده باته شیوی مه كکه:

نه مه رووداویکی گه وره به له ژیانی ئیبراهیمدا عليه السلام، ههروهها له ژیانی هاجهری خیزانی و ئیسماعیلی کوریشیاندا عليه السلام، به لأم له قورئاندا ته نیا ته وهنده باسکراوه، که له سوورهقی (إبراهيم) دا خوا ده فه رموی:

﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْتِدَاءَ مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنْ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ
﴿۱۳۷﴾ إِبْرَاهِيمَ.

که له ته فسیری سوورهقی (إبراهيم) دا، به ته فصیل باسمانکرد.

واته: په روه ردگارمان! من هه ندیک له وه چه ی خۆم له شیونک که کشتوکانی تیدا ناکرێ، له لای ماله فه دهغه کراوه که ی تۆ، نیشه جیم کرد، په روه ردگارمان! بۆ نه وه ی نوێژ به رپا بکه ن، تۆش وابکه که عه قل و دلێ خه لکیک به لایاندا بچێ و، له به رو بوومی میوه کان بژیویان بده، بۆ نه وه ی سوپاسگوزاری بکه ن.

به لأم له (صحيح البخاري) دا که تیمه له کاتی ته فسیرکردنی سوورهقی (إبراهيم) دا ده فه که مان به ته واوی هینا، که به درێژی باسی چۆنهقی تهو گواسته وه ی ئیبراهیم عليه السلام بۆ هاجهرو ئیسماعیلی کورێ ده کات، له شامه وه، که شوینی نیشه جێ بوونی ئیبراهیم بووه، بۆ حیجاز و به وردیی بۆ (مه كکه) تهو شوینه ی که دواپی ده بیته (شاری مه كکه) و تهو شوینه ی که دواپی مالی فه دهغه کراوی خوا (بیت الله الحرام) ی تیدا بنیات ده نرێ، هه ر به ده ستی ئیبراهیم و ئیسماعیلی کورێ (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، یانی: وێرای نه وه که له قورئاندا ناماژه ی پێکراوه، له (صحيح البخاري) یشدا به ته فصیل باسکراوه،

ههروه‌ها له په‌یمانی کۆنیشدا هاتوه له ژێر ناوونیشان: (طَّرَدَ هَاجِرٌ وَإِسْمَاعِيلُ) ده‌زکرانی هاجه‌رو ئیسماعیل، که به ناوونیشانێکی زه‌ق و ره‌ق هیناویه‌تی و، کۆمه‌لێک هیکایه‌تیشی هیناون، مه‌رج نیه وابن، به‌لام ته‌سه‌که‌ی نه‌وه‌یه:

ساره خاتوون، دوا‌ی نه‌وه‌ی هاجه‌ر ئیسماعیلی په‌یدا ده‌بێ، هه‌ستی هه‌ویدا‌رتیی (غَیْثَةٌ) ی زیاد ده‌بێ، و داوا له ئیبراهیم ده‌کات که هاجه‌ر دووربخاته‌وه، ئیدی به‌ فه‌رمانی خوا ع‌ز و جل ئیبراهیم عليه السلام هاجه‌ری هاوسه‌ری له‌گه‌ڵ ئیسماعیلی کورێ، ده‌بات له‌و شو‌ننه‌ی که دوا‌یی که‌عه‌بی لێ دروست ده‌کرێ و ده‌بێته شاری مه‌که‌که، له‌وه‌ی نیشه‌ته‌جیان ده‌کات، که خوا عليه السلام به: (وَادِي غَيْرِ ذِي الزُّرْعِ) ایشوونکی بێ کشتووکا‌ل و دیمه‌کار و قاقه‌ر ناوی هیناوه. جا له په‌یمانی کۆندا، ده‌لێ: (وَكَانَ اللَّهُ مَعَ الصُّبْيِ، فَكَبُرَ وَسَكَنَ فِي صَخْرَاءَ قَارَانَ، وَبَرِعَ فِي رَمِي الْقَوْسِ، وَاتَّخَذَتْ لَهُ أُمُّهُ زَوْجَةً مِنْ مِصْرٍ).^(۱)

واته: خوا له‌گه‌ڵ نه‌و منداله‌ گچکه بوو ا‌ته‌و منداله‌ نه‌بالغه، که مه‌به‌ست پێی ئیسماعیله که نه‌و کاته‌ش مه‌لو‌تکه بووه تاکو گه‌وره بوو و له بیابانی فاپان نیشه‌ته‌جێ بوون، ا‌دا‌یکی له‌گه‌ڵ خۆی برد بووی بۆ نه‌وه‌ی، فاپان به‌ چیاکانی ده‌وری شاری مه‌که‌که ده‌گوترێ له تیر ه‌اویشتندا ژۆر کارامه‌ بوو، دا‌یکیشی ژنیکی له‌ میسر بۆ هینا، هاوسه‌زکیرییه‌کی له‌ میسر بۆ کرد.

به‌لام به‌ پێی (صحيح البخاري) هاوسه‌ری یه‌که‌می ئیسماعیل له‌ هۆزی (جُرْهُم) بووه، مه‌گه‌ر هاوسه‌ری دووه‌می - ته‌گه‌ر قسه‌که‌ی (په‌یمانی کۆن) راست بێ - خه‌لکی میسر بوو بێ، ته‌گه‌رنا قسه‌که‌ی (په‌یمانی کۆن) راست نیه، به‌لکو هه‌ر له‌ خۆوه‌ ناوی میسری هیناوه، ته‌گه‌رنا تۆزێک به‌ دوور ده‌زاندرێ، دا‌یکی له‌هیجازه‌وه ده‌ستی بگاته‌وه میسرو، له‌وه‌یه‌ ناهه‌رتیک بێنێ بۆ ئیسماعیلی کورێ! له‌ حالێکدا که هۆزی (جرهم) ژنی یه‌که‌میشی لێ هیناون، هه‌ر له‌وه‌ی نیشه‌ته‌جین و، ورده ورده شاری مه‌که‌که‌ش دروست بووه و فه‌ره‌بالغی لێ په‌یدا‌بووه، که‌واته: زیاتر واینده‌چێ: هاوسه‌ری دووه‌میشی هه‌ر له هۆزی (جرهم) بوو بێ، که ته‌وانیش هۆزێک بوون له‌ نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌ب.

(ب) - ئیبراهیم ئیسماعیلی کورێ (عَلَيْهِمَا السَّلَام) دینیته‌ سه‌ر سه‌ر بڕین:

واته: ده‌یه‌نیته‌ سه‌ر نه‌وه که سه‌ری بپه‌ی، به‌لام سه‌ری نابێ، نه‌وه‌ش له سووڤه‌تی (الصفات) دا، خوا عليه السلام به‌ وردیی باسی کردوه، که تیمه‌ نایه‌ته‌کان دینین، دیا‌ره‌ نه‌وه‌ی

(۱) التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر التکوین، الإصحاح ۲۱، ص ۵۶.

جیی مبهسته: ثابته کانی: (۹۹ - ۱۱۳) ن، واته: پازده (۱۵) ثابته، به لام تیمه ثابته کانی پیش نه وانیشیان له گه لدا ته فسیر ده کهین، له بهر نه وهی تیشکی زیاتر ده خنه سهر نه وه نوتیستهی ئیبراهیم و ئیسماعیلی کوری (عَلَيْهِمَا السَّلَام)، ههروه ها تیشکی زیاتر ده خنه سهر هه لوه شانده نووهی، نه و لاف لیدانهی جووله که کان، که له به یمانی کوندا هاتوه، گوايه: نه و که سهی هیتراوته سهر سهر برین، تیسحاق بووه، نه که ئیسماعیل! با ته ماشا بکهین، خوا ﷺ له سوورهقی (الصفات) دا، دواي نه وهی باسی نووح ده کات، ده فهرموئی:

﴿وَاتَّ مِنْ شِعْبِ الْاَزْهَرِ﴾ (۸۳) له کومه له که ی، له شوینکه وتووای نووح، ئیبراهیم بووه، ﴿اِذْ جَاءَ رَبُّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ (۸۴)، که به دلیکی ساغ و سه لیمه وه، هاته لای پهروه ردگاری، (واته: به ره و پهروه ردگاری چوو)، ﴿اِذْ قَالَ لِاَيِّهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ﴾ (۸۵) اَيْفَا ءَالِهَتُمْ دُونَ اللَّهِ تَرِدُونَ﴾ (۸۶) ﴿فَمَا ظَنُّكُمْ رَبِّ الْغَالِبِينَ﴾ (۸۷)، کاتیک ئیبراهیم به بابی و به گه له که ی خوئی گوت: چی ده په رستن؟ نایا به درو چنده په رستراونک له جیانی خوا هه لده به ستن و ده تانه وین؟ نه دی گومانتان به رانبر پهروه ردگاری جیهانیان چیه، چوَن نه و ناپه رستن؟

﴿فَنظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ﴾ (۸۸) ﴿فَقَالَ اِنِّي سَقِيمٌ﴾ (۸۹)، نجا ته ماشایه کی نه سستیرانی کردو کوئی: من نه خوشم.

بوچی ته ماشای نه سستیرانی کردوه؟ چونکه به پیتی عه قلی خو یان دواندوو، وادیاره نه وانه بریایان به نه سستیره وانیی هه بووه، که به هوئی نه سستیره کانه وه، پروداوه کانی سهر زهوی براندرین! یاخود ته ماشای نه سستیره کانی ناسمانی کردو، نه و قسه یه ی کرد، کوئی: من نه خوشم، که مبه سستی نه وه بووه و، نه وان و حالی بوون که له پرووی جهسته یه وه نه خو ش بی و، نه توانی له گه لیان دا بچی بو نه و جهژن و چوونه دهره، به لام نه و مبه سستی نه وه بووه، که من دلَم نه خو شه و میزاجم تیکچوو، به رانبر به و بته رستییه ی تیوه!

﴿فَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ﴾ (۹۰)، نه وانیش یه کسه ر پشتیان تیکردو به جیانی هیتست، (واته: له شاردا به جیانی هیتست)، ﴿فَرَاغَ اِلَيْهَا ءَالِهَتُهُمْ فَقَالَ اَلَا تَاكُلُوْنَ﴾ (۹۱) ﴿مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُوْنَ﴾ (۹۲) ﴿فَرَاغَ عَلَيْهِمْ صُرُبًا يَّا لَيْمِينَ﴾ (۹۳)، نه ویش چوو بو لای په رستراوه کانیان، کوئی: نایا هیچ ناخوَن؟ بوچی قسه ناکهن؟ یانی: نه خواردن و خواردنه وتان هه یه، نه قسه کردن و دواندنن هه یه، که واته: په رستراوی چین؟! ئیدی به ده سستی راستی ده سستی کرد به لیدنیان، وه که له سوورهقی (الانبیاء) دا، ده فهرموئی: ﴿فَجَاءَهُمْ جُذًا اِلَّا

كَبِيرًا كَمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ رَجُوعٌ ﴿٨٨﴾. واته: هه موویان وردو خاشکردن، جگه له بته گه وره که بیان، بۆ نه وهی بگه رنه وه بۆ لای، لئی بهرسن: به پیتی عه قلی خویمان، کتی نهو بتانهی دیکه ی شکندوون؟ ﴿٨٩﴾ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ رَفُوفٌ ﴿٩٠﴾، نه وانیش هاتن زور به خیرایی بۆ لای چوون، ﴿٩١﴾ قَالَ أَتَيْدُونَ مَا تَنْحَرُونَ ﴿٩٢﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾، گوئی: نایا شتایتک ده به رست که خو تان داتان تاشیون! له حالیک دا: خوا خو تان و نه وان هه که دروستتان کردوون، خوا خو تان و په یکه ره کانیشتان دروست کردوون؟ ﴿٩٤﴾ قَالُوا أَبَوْنَا لَهُمُ بَيْنَنَا قَالَفُوهُ فِي الْحَجِيمِ ﴿٩٥﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٦﴾، گویتان: خانوو به کی بۆ دروست بکه ن، قه لایه ک، [ناگری کی مه شخه لانی تیدا نیل بدن] دوایی بیخه نه نیو کلپه ی نهو ناگره وه، نه وان پیلانیان له دژی گیرا، پیلانیان بۆ وی ویست، به لام تیمه نه وانمان خسته ژیره وه.

وه ک له سووره ی (الانبیاء) دا هاتوه، خوا فه رموی: ﴿٩٧﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٩٨﴾، واته: گوتمان: نه ی ناگر! سارد و سه لامه ت به، له سه ر نیبراهیم، ناگره که زیانی پیته گه یاند.

نجا دوای نه وه: ﴿٩٩﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَبِّحِينَ ﴿١٠٠﴾، هه روه ها گوئی: من به ره و به روه ردگارم ده رۆم، تیره به جید بلم، [دوای نه وه ی بای ده ری کرد و له که لیان نه حه وابه وه] به دلنیایی به روه ردگارم ده مخاته سه ر راسته ری، ﴿١٠١﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٢﴾، به روه ردگارم! له صالحانم پی به خشه، له منداله چاکه کان به من بیه خشه، ﴿١٠٣﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠٤﴾، تیمه ش موژده ی مندالتکی هیدی و مه ندمان پی دا، ﴿١٠٥﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَؤُا إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَارِ آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ فَأَنْظُرُ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَبْنَؤُا أَفَعَلَ مَا تَأْمُرُ سَجْدًا إِنَّ شَأْنَهُ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٦﴾، نجا کاتیک کوپه که ی له که لی گه یشته حاله ق و هر گیره کی که له که لی دا بیت و بچی و کارو نیشی له که لدا بکات، گوئی: نه ی رۆله گیان! من له خه ومدا بینیم: تۆم سه ر ده بری، تیستاش پامینه و بیر بکه وه، پات چیه، چیت پی چاکه؟ [سه رت بیرم، یان نا؟] کوپه که ی گوئی: نه ی بابه گیان! نه وه ی فه رمانت پیکاروه، نه نجامی بده، ته که ره خوا بیه وی: له خو پراگرانم ده بینی.

﴿١٠٧﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٨﴾، نجا کاتیک بۆ خوا ملکه چ بوون و له په و روو خستی [پشته ملی کرده خو ی و، چه قوشی خسته ر ملی و، هه ندیک له زانایان گو توویانه: چه قوکه شی پنده یان].

﴿ وَنَدَيْنَهُ أَنْ يَتَّزِرْهُمْ ۝١١٤﴾، تیمه‌ش بانگمان کرد: ئەي ئبراهيم!

﴿ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝١١٥﴾، بنگومان خهونه كهت هئنا به دی ایانی: ئەو فه‌رمانه‌ی له خه‌وندتا پیمان کرد بووی، فه‌رمانه كهت جئبه جئ کرد) تیمه به و شی‌وده پاداشتی چا كه کاران ده‌دهینه‌وه.

﴿ إِنَّكَ هَذَا مُؤَبَّلَتُوا الَّذِينَ ۝١١٦﴾ وَنَدَيْنَهُ بِذِي عَظِيمٍ ﴿١١٧﴾، نا ئەوه تاقیکردنه وه به کی روون و ناشکرایه، به‌ران و نازه‌ئیکی مه‌زغان کرده فه‌ره‌بووی (کو‌ره‌که) ایانی: له جیانی وی نازه‌له‌که سه‌ر به‌ره.

﴿ وَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ۝١١٨﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١١٩﴾، له ئیو گه‌لانی که به دوی ئەودا دین، له ئیو ئەوانی دیکه‌دا، ئەوه‌مان بو به جئبه‌ئشتن: سه‌لامی خوا له سه‌ر ئبراهیم بن، ﴿ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝١٢٠﴾ إِنَّهُمْ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾، ناوا پاداشتی چا كه کاران ده‌دهینه‌وه، به دئییایی ئەو له به‌نده به‌رواداره‌کامان بوو.

﴿ وَنَبَّأْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ۝١٢٢﴾، هه‌روه‌ها موزده‌شمان پئندا به ئیسحاق که ته‌ویش پیغه‌مه‌ریکه له چاکان، ﴿ وَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ، مُبِينٌ ۝١٢٣﴾، پست و پئزیشمان خسته سه‌ر ته‌ویش و ئیسحاقیش و، له وه‌چه‌که‌یان اوه‌چی ئبراهیم و ئیسحاق چا كه کار هه‌بوون، که‌سیک که ناشکراش دیاره سته‌می له خوی کردوه، ئەوانه‌ش هه‌بوون، یانی: هه‌م چا كه کار و هه‌م خراپه‌کار هه‌بوون.

ئیره‌دا زۆر روون و ناشکرایه: که دوی ئەوه‌ی ئیسماعیل له دایک ده‌بی و ده‌هئیرته سه‌ر سه‌ر بران، ئنجا دوی ئەوه ئیسحاق له دایک ده‌بی و له ته‌و‌پراتیشدا ده‌ئتی: چوارده (١٤) سأل دوی ئیسماعیل، ئیسحاق له دایک بووه.

به‌لام وه‌ک گوتمان له (په‌یمانی کۆن) له ته‌و‌پراتدا له: (سفر التکوین، الإصحاح: ٢٢، ص ٥٨، ٥٩) دا، له ژیر ناوونیشانی: (اللَّهُ يَمْتَحِنُ إِبْرَاهِيمَ) (خوا ئبراهیم تاقیده‌کاته‌وه) دا، ده‌ئتی: ئەوه‌ی وسته‌راوه سه‌ر به‌پردی، ئیسحاق بووه، که ته‌مه ده‌قه‌که‌یه‌تی: (وَبَعَثَ هَذَا افْتَحَنَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ فَنَادَاهُ: يَا إِبْرَاهِيمَ فَأَجَابَهُ: لِيُنِكَ، فَقَالَ: خُذْ ابْنَكَ وَحِيدَكَ إِسْحَاقَ الَّذِي نَجَّيْتَهُ، وَانْطَلِقْ إِلَىٰ أَرْضِ الْمَرْيَا وَقُدِّمُ مَحْرَقَةَ عَلَىٰ أَحَدِ الْجِبَالِ الَّذِي أَهْدَيْتَكَ إِلَيْهِ) ^(١).

(١) ته‌مه له لاپه‌ره (٥٨) ی سه‌ر چاودی نامازه پئدراودا هاتوه.

دوای تهوه خوا ئیپراهیمی تاقیکردهوه و بانگی کرد، تهی ئیپراهیم! وهلامی دایهوه له خزمهت دام، خوا فهرمووی: کوره کهت، تاقانه کهت {واته: نهو کاته ته نیا نهو کوپری بووه} ئیسحاق که زورت خووش دهوئی، بیبه و بچو بو سهر زهمنی موریا، لهوئی بیکه به قوربانیی لهسهه ره کیک له چیاکان، که من رینماییت ده کهم بوی اپیت ده ئیم: کام چیا به؟

به لام وهك (عبدالوهاب النجار) له (قصص الانبياء) (۱) دا گو توویه ق: ههر خودی تهورات، به لکه یه لهسهه ره تهوه که (ذبیح)، {تهوهی که هیتراوه ته سهه سهه بران} ئیسماعیل بووه، نهک ئیسحاق، چونکه: وهك دهقه کهی تهوراتمان هینا ده لئ: (عُذُّ اَبْنُكَ وَحَيْدُكَ) کوره کهت تاقانه کهت بگروه بیبه {سهه ری بیره} تنجا ههر له تهوراتدا هاتوه، که ئیسحاق چوارده (۱۴) سأل پاش ئیسماعیل له دایک بووه، چونکه وهك پینستر هینامان کاتیک که ئیسماعیل له هاجهر هاتوته دنیاوه، ئیپراهیم ته مهنی (۸۶) سأل بووه، به لام کاتیک ئیسحاق له ساره خان هاتوته دنیاوه، ئیپراهیم ته مهنی سهه (۱۰۰) سأل بووه، واته: چوارده (۱۴) سالیان به یین بووه.

کهواته: هیچ کات ئیسحاق، تاقانه کوری ئیپراهیم نه بووه، به لکو تهوه ئیسماعیل بووه که تاقانه کوری ئیپراهیم بووه، له کاتیکدا که تهوی بووه، هیچ کوپری دیکه ی نه بوون، به لام کاتیک که ئیسحاق پهیدا بووه، ئیسماعیل هه بووه، کهواته: ناگونجی به ئیسحاق بگوترئ: تاقه کوره کهت، تاقه کوره کهی ههر ئیسماعیل بووه و، کاتیک ئیسماعیل هیتراوه ته سهه سهه بران، ته نیا خوئی کوری ئیپراهیم بووه و، له به ره کهتی تهوه، که ناماده بووه دهست لهو تاقه جگهر گو شهی خوئی هه لگهرئ، خوا نازه ئیکی بو کرده قهره بوو و، تهویشی بو هیشتهوه و دواپی ئیسحاقیشی پی به خشی له ساره خان، وهك له نایه ته کانی سوور هتی (الصفات) دا هینامان زور روون و ناشکرایه، که دوای نهوهی ئیپراهیم واز له گه له کهی دینئ و، له بابی و گه له کهی دورده که ویته وه و له ئووری کلدانییه کانه وه ده چی بو شام، تنجا دوای تهوه خوا ئیسماعیلی پیداووه، وهك قهره بوویه ک بو ته وه خزم و کهس و کاره بیپروایه ی که به جئ هیشتوون، دواپیش که خوا تاقیده کاته وه به ئیسماعیل و، ناماده ده بی تاقه جگهر گو شه کهی خوئی سهه برئ، تنجا خوا تهویشی بو ده هینئته وه، دواتر ئیسحاقیشی پی ده به خشی، چونکه دوای قهره بوو بو درانی ئیسماعیل، خوا فهرموویه ق: ﴿وَكَبَّرْتَهُ بِاسْحَقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (الصفات، واته:

(۱۴) سأل دواى نه‌وى كه نيسماعيلى پيداوه. به پنى قسه‌كه‌ى په‌يمانى كۆن، هه‌روه‌ها نايه‌ته‌كانى قورنانيش ناماژه به‌وه ده‌كه‌ن، نجا نيسحاقى پيداوه.

(ج) - دروست‌کردنى كه‌عبه:

وه‌ك خوا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ له سووره‌ئى (البقرة)، له نايه‌ته‌كانى: (۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹) ۵، باسى نه‌و رووداوه ده‌كات و ده‌فه‌رموى: ﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲۷﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۲۸﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۲۹﴾﴾

واته: ياد بکه‌وه! کاتیک ئیبراهیم و ئیسماعیل دیواره‌کانی مال (ی خوا)یان به‌رزده‌کردنه‌وه ده‌یانگوت: په‌روه‌ردگارمان! لیمان قبول بکه، بیگومان تو بیسه‌ری زانای ...هتد.

(د) - ته‌لاقدانى ئیسماعیل بو هاهوسه‌رى، له‌سه‌ر فه‌رمانى بابى ئیبراهیم بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ:

پیت‌ش‌تریش ده‌قى نه‌و رووداوه‌مان له (صحيح البخاري) دا هینا، له‌كانى، ته‌فسیرکردنى سووره‌ئى (ابراهيم) ۵، به‌لام تیره‌ش به‌ پئویستی ده‌زانم دووباره بیهتین بوخاریی به دوو ریویاهت هیناویه‌تى، به ژماره: (۳۳۶) و، به ژماره: (۳۳۵) یش، ته‌مه‌ش ده‌قى ریویاه‌تى به‌که‌م:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَوَّلُ مَا اتَّخَذَ النِّسَاءُ الْمُنْطَقَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُسْمِعُوا، اتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لَتَعْلَمَ أَثَرُهَا عَلَى سَارَةِ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ، وَبِأَنْبِهَا إِسْمَاعِيلُ وَهِيَ تَرْضَعُهُ حَتَّى وَضَعَهَا عِنْدَ النَّبِيِّ عِنْدَ دُوحَةٍ، فَوْقَ زَمْرَمَ فِي أَعْلَى الْمَشْجِدِ، وَلَيْسَ هُنَاكَ يُؤْمِدُ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، فَوَضَعَهَا هُنَالِكَ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءٌ فِيهِ مَاءٌ، ثُمَّ قُلِيَ إِبْرَاهِيمُ مِنْطَقًا، فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ! أَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا مَاءٌ؟ فَقَالَتْ لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا، وَجَعَلَ لَا يُلْتَفِتُ إِلَيْهَا، فَقَالَتْ لَهُ: اللَّهُ الَّذِي أَمَرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إِذَا لَا يَضِغُنَا، ثُمَّ رَجَعَتْ، فَأَنْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ النَّبِيِّ، حَيْثُ لَا يَرُونَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ النَّبِيَّ، ثُمَّ دَعَا بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: ﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ ... ﴿۱۳۰﴾﴾ حَتَّى بَلَغَ ﴿يَشْكُرُونَ﴾، وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تَرْضَعُ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السَّقَاءِ، غَطِثَتْ وَغَطِثَ ابْنُهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى أَوْ قَالَ يَتَلَبُّطُ، فَأَنْطَلَقَتْ كَرَامِيَةً أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتْ الصَّفَا أَلْرَبَّ جَبَلٍ فِي الْأَرْضِ لِيَلْبِهَا، فَقَامَتْ

عَلَيْهِ، ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِيَّ تَنْظُرًا: هَلْ تَرَى أَحَدًا؟ فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَتَّطَتْ مِنَ الصُّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْوَادِيَّ، وَرَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا، ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ الْإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ، حَتَّى جَاوَزَتِ الْوَادِيَّ، ثُمَّ أَتَتِ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا وَنَظَرَتْ: هَلْ تَرَى أَحَدًا؟ فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: فَذَلِكَ سَعْيَ النَّاسِ بَيْنَهُمَا، فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ، سَمِعَتْ صَوْتًا، فَقَالَتْ: صَهْ، نُزِيدَ نَفْسَهَا، ثُمَّ تَسَمَّعَتْ، فَسَمِعَتْ أَيْضًا، فَقَالَتْ: قَدْ أَسَمَعْتُ، إِنْ كَانَ عِنْدَكَ عَوَاتٌ، فإِذَا هِيَ بِالْمَلِكِ، عِنْدَ مَوْضِعِ رَمْزِمٍ، فَبَحَثَ بِعَقْبِهِ، أَوْ قَالَ بِجَنَاحِهِ، حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءَ، فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ تُعْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَاتِهَا، وَهُوَ يَفُورُ بَعْدَ مَا تُعْرِفُ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: يَزْعَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ رَمْزِمَ، أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تُعْرِفْ مِنَ الْمَاءِ، لَكَانَتْ رَمْزِمَ عَيْنًا مَعِينًا، قَالَ فَحَرَبَتْ وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا، فَقَالَ لَهَا الْمَلِكُ: لَا تَخَافُوا الضِّيْعَةَ، فَإِنَّ هَا هُنَا بَيْتُ اللَّهِ، يَبْنِي هَذَا الْغَلَامَ، وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَهْلَهُ.

وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ، تَأْتِيهِ السُّيُولُ، فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذَلِكَ، حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةً مِنْ جُزْهُمٍ أَوْ أَهْلٍ بَيْتٍ مِنْ جُزْهُمٍ مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءِ، فَتَزَلُّوا فِي أَسْفَلِ مَنْجَةٍ، فَرَأَوْا طَائِرًا عَاقِفًا، فَقَالُوا: إِنَّ هَذَا الطَّائِرُ لَيَدُورُ عَلَيَّ مَاءٍ، لَعَهْدُنَا بِهَذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَارْتَسَلُوا جَرِيًا أَوْ جَرِيَيْنِ، فَإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ، فَارْجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ، فَأَقْبَلُوا، قَالَ: وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ، فَقَالُوا: أَتَأْتِينَ لَنَا أَنْ نُنزِلَ عِنْدَكَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ، قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: فَالْفَى ذَلِكَ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُحِبُّ الْإِنْسَانَ، فَتَزَلُّوا وَأَرْتَسَلُوا إِلَى أَهْلِهِمْ، فَتَزَلُّوا مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ أَنْبِيَاءٍ مِنْهُمْ، وَسَبَّ الْغَلَامَ، وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأَنْفَسْتَهُمْ وَأَعْجَبْتَهُمْ حِينَ سَبَّ، فَلَمَّا أَدْرَكَ، رَوَّجُوهُ امْرَأَةً مِنْهُمْ.

وَمَاتَتْ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، فَهَاءَ إِبْرَاهِيمَ، بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ إِسْمَاعِيلَ يُطَالِعُ تَرْكَتَهُ، فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ؟ فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا، ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍّ، نَحْنُ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ، فَسَأَلَتْ لَيْلَةَ، قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَقُولِي لَهُ يَغْيُرُ عَتَبَةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلَ، كَأَنَّهُ اتَّسَ سَيْتًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَنَا سَبْعٌ كَذَا وَكَذَا، فَسَأَلْنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتَهُ، وَسَأَلْنِي كَيْفَ عَيْشُنَا؟ فَأَخْبَرْتَهُ أَنَا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ، قَالَ: قَهْلُ أَوْصَالِكَ بِسُوءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، أَمْرِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: غَيْرُ عَتَبَةَ بَابِكَ، قَالَ: ذَاكَ أَبِي، وَقَدْ أَمْرِي أَنْ أَقَارِقَكَ الْحَقَى بِأَهْلِكَ، فَطَلَّقَهَا، وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمَ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدْهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ، فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا، قَالَ: كَيْفَ أَنْتُمْ وَسَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ، وَهَيْئَتِهِمْ، فَقَالَتْ: نَحْنُ بِغَيْرِ وَسْعَةٍ، وَأَنْتَ عَلَى اللَّهِ، فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ؟ قَالَتْ: اللَّحْمُ، قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتْ: الْمَاءُ، فَقَالَ: أَلَلَّهُمْ بَارِكْ لَهُمْ فِي الْحَمِّ وَالْمَاءِ.

قال النبي ﷺ: وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حُبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ، قَالَ: فَهَمَا لَا يَطْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِخَيْرٍ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ. قَالَ: فإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ، فَأَقْرَبِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَمُرِيهِ نُثِثَ عَنَّةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ أَنَا سَمِعْتُ حَسَنَ الْهَيْبَةِ، وَأَنْتَ عَلَيْهِ، فَسَأَلَنِي عَنْكَ، فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا؟ فَأَخْبَرْتُهُ أَنَا بِخَيْرٍ، قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَنَّةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أَبِي، وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أَمْرِي أَنْ أُمْسِكَ، ثُمَّ لَبِثْتُ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِسْمَاعِيلُ يَتْرِي نَبْلًا لَهُ تَحْتَ دَوْعَةِ فَرِيضًا مِنْ زَمْرَمَ، فَلَمَّا رَأَاهُ قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ، ثُمَّ قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنْ أَلِهَ أَمْرِي بِأَمْرٍ، قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتَعِينِنِي؟ قَالَ: وَأَعِينُكَ. قَالَ: فَإِنَّ أَلِهَ أَمْرِي أَنْ أُنْبِئَ هَا هُنَا بَيْنَنَا، وَأَشَارَ إِلَى أَكْمَةِ مُرْتَفَعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا، قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَنْبِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ، جَاءَ بِهَذَا الْعَجِيرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَنْبِي، وَإِسْمَاعِيلُ يَتَاوَلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهَذَا يَقُولَانِ: ﴿رَبَّنَا نَقِمْ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ﴿١٧﴾ الْبَقْرَةَ، قَالَ: فَجَعَلَا يَنْبِيَانِ حَتَّى يَدُورَا حَوْلَ الْبَيْتِ، وَهَذَا يَقُولَانِ: ﴿رَبَّنَا نَقِمْ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ﴿١٧﴾ الْبَقْرَةَ.

له سه عیدی کوری جو بهرود هاتوه ده لئ: عبدالله لای کوری عه عباس گوتی: به که مین جار که تافره تان دامینی خویان دریز کرد، اکراسی خویان دریز کرد، که له دوایان بخشن) له لایه ن دایکی نیسماعیل هوه بوو، نه ویش بویه دامینی کراسه که دی دریز کرد (که له دوی بخشن) تا کو نه گهر به شونیکدا رووی، ساره نه توانتی به دوایدا بچی و شوین پینی هه لیکر و دامینی کراسه که ی، شونیه که ی ون بکات و بیسپرته هوه (دیاره پیکه وه هه ووی بوون، خوا له هه درووکیان رازی بن و، دوی نه وهی هاجر نیسماعیلی ده بن، ساره زور هه ستیاری به رانبهری پهیدا ده بن، وه که له سه حیچی بوخاریشدا هاتوه، دواتر هه له سه ر دواکاری ساره ده بن که نیبراهیم، نیسماعیل و هاجر ده بات و له شوینی تیستای شاری مه ککه نیشته جییان ده کات، لیره دا عبدالله لای کوری عه عباس خوا له خوی و بابی رازی بن به سه رهاته که کورت دکات هوه) (۱۷) دواپی نیبراهیم (علیه السلام) هاجر و نیسماعیلی کوری له کاتیکدا که شیره خوره بوو، بردنی هه تا کو له لای مال (بیت) دایان (نیشته جی کردن)، له لای دره ختیک له پشت نهو شوینه هوه که دواپی تاوی زه مزه می لئ پهیدا ده بن، له سه رووی مزگه وته هوه (که دواپی مزگه وتی لئ پهیدا ده بن، نه گهرنا نه وکاته نه مزگه وت هه بووه، نه تاوی زه مزه هه بووه، نه شاری مه ککه ش هه بووه، هیچ

(۱) تیوان که وانه کان زیادهی خومه بو روونکرده وهی مه به ست.

ناوہ دانیه کی لئی نہبووہ} لهو کاتهدا له مهککه هيچ کهسیکی لئی نهبووه و ناویشی لئی نهبووه و لهوئی داینان و جهوالتیک {یان تووره کهیهک} خورما لهگه ل مهشکهیهک ناویشی لهلا دانان، دوايي نیراهیم عليه السلام پستی تیکردن و گه پرايهوه، هاجهری دایکی نيسماعيل شونیی کهوت و گوتی: نهی نیراهیم! بۆ کوئی دهچی و تیمه لهو شیوه بهجی دئیلی، که نه مروفتیکی لیبه و نههیچی لیبه؟ چهند جاریک نهوئی دووباره کردهوه، بهلام نیراهیم ناویری لئی نهدايهوه، دوايي هاجهر گوتی: ئایا خوا فهرمانی بهمه پئی کردووی؟ نیراهیم گوتی: بهلئی، گوتی: کهواته خوا تیمه زایه ناکات، دوايي هاجهر گه پرايهوه و نیراهیمیش رویشت تاكو لهلای {فئیتة} {شونیتیکه له مهککه} به شیوهیهک که هاجهر نهیدهبینی، لهوئی پرووی کرده {بیست} و {تهو شونیهی که تیسستا کهعبه ی لئی دروست کراوه} دهستی بهرز کردهوه و بهو وشانه له خوا پرايهوه و فهرمووی:

﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ
فَأَجْمَلْ أُنْفُسَهُمْ مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَأَرْزُقْهُمْ مِنَ الشَّمْرِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٢٧﴾﴾

دایکی نيسماعيل دهستی کرد به شیر پیدانی نيسماعيل و بوخوشی له ناوکه کی دهخواردوهه {دیاره له خورماکهشی خواردوه} ههتا کاتیک نهو ناوهی له مهشکه کهدا بوو، برپا، دایکه که تینووی بوو، منداله کهش تینووی بوو، نجا کاتیک هاجهر تهماشای نيسماعيلی دهکرد، له تینووان و له برسان خوئی تیکباهه لدهدا و، لینگه فرته ی بوو، تهویش رویشت بۆ نهوئی که بهو شیوهیه نيسماعيل نهبینی، {واته: رویشت تهماشا بکات، بزانی: کهسیک نابینی؟} سهرنجی دا تهپۆلکه ی سهفا نزیکترین چیا بوو، به نسبت نهووه، بۆیه چوو سهه تهپۆلکه ی سهفا و پرووی کرده شیوه که، بزانی: هیچ کهس دهبینی؟ کهسی نهبینی، دوايي له تهپۆلکه ی سهفا دابهزی، تاكو گه یشته تپو شیوه که و کراس و دامینی خوئی هه لکرد، تاكو بتوانی چاک بروات، به نهرمه غار رویشت، وهک کهسیکی ماندووی بئی تاقته، تاكو له شیوه که تپه پری و، گه یشته سهه تهپۆلکه ی مهروه، لهویش له سهه شاخۆلکه ی مهروه، دووباره لهویشهوه سهرنجی دا بهملاو لادا، داخۆ کهسیک دهبینی؟ دووباره کهسی نهبینی، ئیدی بهم شیوهیه حهوت جاران وای کرد {واته: له سهفاوه چوو بۆ مهروه و له مهروه وههاتهوه سهفا، حهوت جاران بهو شیوهیه ی کرد} عمبدولای کورپی عهباس دهلئی: پیغه مبهه عليه السلام فهرموویه تی: {فَذَلِكَ سَعْيِ النَّاسِ بَيْنَهُمَا}، هاتن و چوونی تیسستای خه لک له نیوان سهفا و مهروه دا، بههوی نهو هاتن و چوونه ی هاجهرهوه

بووه. له ئیوانی ئەو دوو شاخۆلكەیدا، (دیاره ئەو کاتە ئەو دوو شاخۆلكەیه بەرز بوون، بەلام وردە وردە داروو-غاون و نزم بوونەوه) تاكو په‌یسه‌ریك و سۆراڤنیک بکات، بزانی: کەس دەبینی یان نا؟ تنجا کاتیک بۆ دواچار چوو بۆ سەر شاخۆلكەیی مەرپوه، دەنکیکی بیست، بە خۆی گوت: بئ دەنگ بە (وهك بلیی: گوئی هه‌لخه، هه‌ناسه‌ی خۆی بپری، بۆ ئەوه‌ی چاک گوئی بگری)، تنجا دووباره‌ ده‌نگه‌که‌ی بیسته‌وه، دواپی هاجەر بانگیکی کرد و گوئی: ئەوه وات کرد، که من ده‌نگت بیستم، ته‌گەر هاوکاریه‌کت بۆ من پئ ده‌کرئ، با بزنام، ته‌ماشای کرد ئەوه فریشته‌که (مه‌به‌ست پیتی جیبریله) له‌و شوئنه‌یه، که دواپی سه‌رچاوه‌ی زه‌مه‌می لئ په‌یدا بووه، به‌ پازنه‌ پئی، یاخود به‌ باله‌که‌ی له‌ زه‌وییه‌وه ده‌ه‌نی و، عه‌رزێ هه‌لده‌کند، تاكو ئاوه‌که‌ ده‌رکه‌وت، که ئاوه‌که‌ ده‌رکه‌وت هاجه‌ریش چوو، ئەو ئاوه‌ی که هه‌لقوئلی له‌وئ، به‌ده‌ستی ویستی ئاوه‌که‌ نه‌پروا و هه‌وزنکی بۆ دروست کرد، پاشان ده‌ستی کرد به‌وه‌ که به‌مست له‌و ئاوه‌ی که له‌ هه‌وزه‌که‌دا کۆبوو بووه‌وه له‌ کاتیکدا که ده‌رده‌قوئلی، مه‌شکه‌که‌ی لئ پپر کرد، عه‌بدوئلی کوری عه‌بیاس ده‌لئ: پیغه‌مه‌ر ﷺ فه‌رمووی: خوا به‌زه‌یی به‌ دایکی ئیسماعیلدا بیته‌وه، ته‌گەر له‌ زه‌مه‌زم گه‌پابایه، (ته‌گەر به‌ده‌ستی مستی تیه‌ه‌ل نه‌دابایه‌ و، لئی گه‌پابایه‌) ئاوی زه‌مه‌زم ده‌بوو به‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی گه‌وره، (واته: گه‌وره‌تر له‌وه‌ی که ئیستا هه‌یه‌) تنجا هاجه‌ر و له‌ ئاوه‌که‌ی خوارده‌وه‌ و شیرێ دا به‌ منداڵه‌که‌ی و، فریشته‌که‌ش (جیبریل که‌ بۆی چۆته‌ سه‌ر شیوه‌ی مرۆڤیک) پیتی گوت: له‌ فه‌وتان مه‌ترسین، لیره‌دا له‌م شوئنه‌ مائیک بۆ خوا دروست ده‌کرئ، ته‌م کوره‌ (ئیسماعیل) و بابی ئەو ماله‌ بۆ خوا دروست ده‌کەن و، هه‌رکه‌سیک عایدی خواپئ و، له‌ خوا نزیک بئ، خوا زایه‌ی ناکات، تنجا ده‌لئ: کاتی خۆی که‌عه‌ شوئنه‌که‌ی به‌رزایی بوو له‌ زه‌وی (وه‌که‌ ته‌پۆلكه‌یه‌ک بوو)، به‌لام وردە وردە لافاو هاتن، له‌لای راست و له‌لای چه‌پیان برد، (تاكو دواپی به‌م شیوه‌یه‌ شوئنه‌که‌ی نزم بووه‌وه) تنجا هاجه‌ر و ئیسماعیلی کوری به‌و شیوه‌یه‌ مانه‌وه، تاكو جارنیک کاروانیک له‌ هۆزی جوړه‌وم، یاخود بنه‌ماله‌یه‌ک له‌ جوړه‌وم، به‌لایاندا تپیه‌رین، که له‌ پزنی که‌داته‌وه ده‌گه‌رانه‌وه‌ (ناوی شوئننکی ئەو ناوچه‌یه‌یه‌) له‌ خواره‌وه‌ی ئەو شوئنه‌ی که مه‌که‌که‌ی لئ دروستکراوه، له‌وئ مه‌زلن‌گه‌یان خست، بالنده‌یه‌کیان بینی به‌ ئاسمانیوه‌ بوو، گوئیان: ئەو بالنده‌یه‌ له‌ ئاو ده‌گه‌رئ و به‌ پیتی شاره‌زایی تیمه، ئەم شیوه‌ هه‌رگیز ئاوی تیدا نه‌بووه، ده‌لپنکیان، یاخود دوو که‌سیان ناردن، که بگه‌رین و بپشکنن ئایا ئاوی لئ په‌یدا بووه؟ ته‌ماشایان کرد ئاوی لئ هه‌یه، ده‌لیل‌ه‌کان گه‌رانه‌وه، هه‌والیان پیدان که ئەو شوئنه‌ ئاوی لئییه، ته‌وانیش هاتن بۆ سه‌ر ئاوه‌که، دایکی ئیسماعیلیش له‌سه‌ر ئاوه‌که‌ بوو،

پیمان گوت: نایا مؤلّه‌مان دده‌ی که تیمه‌ش لیره بارگه و بنه بخه‌ین و، تیره بکه‌ین به نشینگی خۆمان؟ له‌بهر ته‌وه‌ی تاوه‌که هی ته‌و بووه، گوتی: به‌لئی، به‌لام ماقتان به تاوه‌که‌وه نیه (ته‌و مهرجه‌ی لئ گرتن) گوتیان: باشه (پازیزن)، عه‌بدولآی کوری عه‌بباس ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: کاتیک ته‌وه بوو، که دایکی ئیسماعیلیش خوا خوای بوو هۆگرێک و تاوه‌دانیه‌کی له دهور په‌یدا بئی، بۆ خۆی به تاقی ته‌نیا له‌گه‌ل ته‌و منداله بووه، ئیدی له‌وئ دابه‌زین (هۆزی جوپه‌وم)، له‌و شوینه بارگه‌یان خست، دواتر به دوا‌ی که‌س و کاری خۆیاندا نارد، نه‌وانیش هاتن و نه‌ویان قه‌ره‌بالغ کرد، هه‌تا وای لئهات چهند مائیک له‌وئ کۆبوونه‌وه.

دواتر ئیسماعیل گه‌وره بوو (بوو به گه‌نج) و زمانی عه‌په‌بیش له‌وانه‌وه فیر بوو، ئه‌گه‌رنا ئیسماعیل دایکی قبیته‌ی بووه و به زمانی خه‌لکی میسری ته‌و کاته قسه‌ی کردوه و بابیشی ئیبراهیم عه‌په‌ب نه‌بووه، چونکه هه‌ر به‌پئی ریزمانی زمانی عه‌په‌بی، وشه‌ی (ئیبراهیم و ئیسماعیل) ناوی ته‌عه‌مه‌یین و عه‌په‌بی نیی) تنجا کاتیک که گه‌وره بوو (بوو به گه‌نج)، ته‌وانیش پئی سه‌رسام بوون و به مروّفیکی باشیان هاته به‌رچاو، بۆیه کاتیک که بالغ بوو (گه‌وره بوو)، ئافره‌تیک له‌ خۆیانان پێدا، تنجا هه‌ر له‌و سه‌رو حه‌دده‌دا، ماوه‌یه‌که دواتر دایکی ئیسماعیلیش وه‌فاتی کرد، دوا‌ی ته‌وه‌ی ئیسماعیل هاوسه‌رگیری کرد، ئیبراهیم عليه السلام هات بۆ ته‌وه‌ی سو‌راغی مآل و مندالی بکات و، بزانی داخۆ چیمان لئهاتوه؟ که چوو بۆ مآلی ئیسماعیلی کوری، ئیسماعیلی نه‌بینی (دیاره له مآله‌کانی دیکه‌ی پرسیه‌و، مآلی ئیسماعیلی بینه‌وه‌ته‌وه) له هاوسه‌ره‌که‌ی پرسی: ئیسماعیل له کۆیه؟ هاوسه‌ره‌که‌ی گوتی: چۆته ده‌ری بۆ راو و شکار، تاکو ئیچیرێک، یاخود خۆراکیک شتیگمان بۆ به‌ئینته‌وه، ئیبراهیم ده‌رباره‌ی زیان و گوزه‌رانیان لئی پرسی: وه‌زعتان چۆنه و بارو دۆختان چۆنه؟ ته‌ویش گوتی: گوزه‌ران و بارو دۆخمان زۆر خراپه و تیمه له ته‌نگ ده‌ستیی و سه‌غله‌تی داین، اسکالای خۆی له‌لا کرد) ئیبراهیم پئی گوت: نه‌گه‌ر هاوسه‌ره‌که‌ت هاته‌وه، سه‌لامی پئی بگه‌یه‌نه و پئشی بلئ: با شپانه‌ی (چوارچێوه‌ی) ده‌رگا‌که‌ی بگۆرئ، کاتیک ئیسماعیل هاته‌وه، وه‌ک بۆتیک کرد بئی، هه‌ستی کرد که‌سیک هاتبئی، گوتی: که‌س هاتوه بۆ لاتان؟ خیزانه‌که‌ی گوتی: به‌لئی، پیاوکی به‌ته‌مه‌ن هات، حال و حیسابی ئاواو ئاوا بوو، له‌باره‌ی تۆوه‌ش پرسیا‌ری لئ کردم، منیش هه‌واڵم پێدا و، ده‌رباره‌ی زیان و گوزه‌رانمان پرسیا‌ری کرد، هه‌واڵم پێدا، که تیمه له ته‌نگ ده‌ستیی و سه‌غله‌تی داین، ئیسماعیل پئی گوت: نایا هیچ نامۆزگاری نه‌کردی؟ [هیچ

پېشىنارى بۇ نە كەردى؟ ئافەرەتەكە گوتۇ: با، فەرمانى پىكردم كە سەلامت پىن بگە يەنم، گوتىشى: با شىپانە و چوارچىۋەى دەرگاىەكەى بگۆرپى! ئىسماعىل گوتى: ئەوہ باىم بووہ، فەرمانىشى پىكردووم لە تۇ جىابىمەوہ، تۇ بچۆرۋەوہ لای كەس و كارت، ئىسماعىل دەستى لى ھەنگرت (تەلقى دا) و، ئافەرەتىكى دىكەى لېئىنان، ماوہىەك ئىبراھىم ﷺ نەچوۋ بۇ لايان (ئەوئەندەى كە خوا ھەز بكات، ماوہىەكى پىن چوۋ) دوایى جارىكى دىكە ھاتەوہ بۇ سەردانىان، دىسان ئىسماعىلى لەوئى نەبىنى، چوۋ بوو بۇ ڤاۋ و شكار (ژيانىان لەسەر ڤاۋ و شكار بووہ) چوۋ بۇ لای ھاوسەرەكەى و دەربارەى ئىسماعىل لىنى پرسى؟ ئەویش (ئافەرەتەكە) وەلامى داىەوہ و گوتى: چوۋە بزیۋىكىمان بۇ پەيدا بكات، ئىبراھىم ﷺ دەربارەى حال و گوزەرانىان پرسىارى لىكرد و گوتى: حال و بارو دۇختان چۇنە؟ ئەویش گوتى: وەزەمان باشە، ژيان و گوزەرانمان لە فراوانىى و خۇشىداپە و سوپاس و ستایشى خوای كرد، گوتى: خواردنتان چىپە؟ ئەویش گوتى: خواردنمان كۇشتە، ئىبراھىم ﷺ گوتى: ئەدى خواردنەوئەتان چىپە؟ گوتى: خواردنەوئەشان ناوہ، ئىبراھىم ﷺ گوتى: (اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ)، خوایە! پىت و پىزىان بۇ بخە كۇشت و ئاۋەوہ، پىغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: ئەو كاتە دانەوئەلىان نەبووہ، ئەگەر دانەوئەلىان ھەبوۋاپە، ئىبراھىم دعواى بۇ دانەوئەلىەش بۇ دەكردن كە پىت و بەرەكەتى بگەوئىتى، ەبدوئلاى كورى ەعباس دەلى: تەنبا لە مەككە خەلك دەتوانى بە كۇشت و ناو بزیى، بەلام لە جگە لە مەككە، ھىچ كەستىك بە تەنبا بە كۇشت و ناو مەدار ناكات، ايان: لەبەر بەرەكەتى دوعاىەكەى ئىبراھىم ﷺ، ھەلبەتە ژىنگەكەش بۇ خۆى واىە).

نەجا ئىبراھىم بە ھاوسەرى ئىسماعىلى گوت: ئەگەر ھاوسەرت ھاتەوہ، سلاۋى پىن بگە يەنە و پىشى بلى: با شىپانە و چوارچىۋەى دەرگاىەى بچەسىتىن.

كاتىك ئىسماعىل ھاتەوہ، گوتى: ھىچ كەس ھاتوہ بۇ لاتان؟ خىزانەكەى گوتى: بەلى، پىاۋىكى بەتەمەنى شكلى و شىۋە جوان ھات، زۆر مەدحى كرد، كە پىاۋىكى ئەوئەندە نورانىى و جوان بوو و، دەربارەى تۇش پرسىارى لىكردم، منىش ھەوالم پىدا، ھەرۋەھا دەربارەى ژيان و گوزەرانمان پرسىارى لىكردم، منىش ھەوالم پىدا: كە تىمە ژىمانمان باشە، بارو گوزەرانمان خۇشە، ئىسماعىل پىنى گوت: ھىچ نامۇزگارىى نەكردى؟ ھىچ پىشىنارى نەكرد كە بەمن بلىنى؟ گوتى، بەلى، سلاۋى لىكردى و فەرمانىشى پىكردى: كە شىپانە و چوارچىۋەى دەرگاىەكەت بچەسىتىن، ئىسماعىل گوتى: ئەوہ باىم بووہ و تۇ چوارچىۋەى دەرگاىەكەمى (تەبىرىكى پەمزىبە بۇ ئەوہ) و فەرمانى پىكردووم كە تۇ بۇئەلمەوہ لەلای

خۆم، دواى ماوۋىيەك ئىبراھىم چۆۋە بۇ لايان، ئەۋەندەي كە خوا ھەز بىكات [دېيارە ھەر بەين بەين سەردانى كىردوون] لەو كاتەدا ئىسماعىل تىرى چاك دەكرد، [لە لىقى درەخت بېرۋىيەتى بۇ ئەۋەي چاكى بىكات و دواتر نوۋكىكى ئاسنى تى بىغات و، بۇ راۋ و شكار بەكارى بھىتىن] ئىسماعىل لە ژىر درەختىك دا كە لە نىزىك ئاۋى زەمزمەۋە بوو، دانىشتبوو، كاتىك ئىسماعىل ئىبراھىمى بابى بىنى، ھەلسا بۆى (بەرە و پىشوازىي چوۋ)، ھەرۋەك باب لەگەل كوپ و كوپ لەگەل باب چى دەكەن! ئەۋانىش ئاۋايان كىرد [ئىسماعىل دەستى بابى ماچ كىردوۋە و ئىبراھىم كوپەكەي خۆى ماچ كىردوۋە و، لەباۋەشى گىرتوۋ] دواتر ئىبراھىم گوتى: ئەي ئىسماعىل! خوا فەرمانىكى پى كىردووم، ئىسماعىل گوتى: پەرۋەردگار ت بە چى فەرمانى پى كىردوۋى، ئەنجامى بدە، ئىبراھىم گوتى: ئىبراھىم گوتى: بەلى، ھاۋكارىيت دەكەم، فەرمانى: خوا فەرمانى پى كىردووم، لىرە مائىك دروست بىكەم، ئامازەي بۇ گىردىك كىرد كە بەرزىر بوو لە دەۋر و بەرى خۆى، اېشىتر باسما كىرد: ئەۋ شۋىئەي كەعبەي لى دروستكراۋە، بەرزىر بوۋە، بەلەم دواتر ھەر لافاۋ ھاتوۋ و خوراندوۋىيەتى، تاكو لەگەل زەۋى دەۋرۋو بەرىدا تەخت بوۋە] لەۋى ئىبراھىم عَلَيْهِ السَّلَامُ دەستى كىرد بەدانانى بناغەي كەعبە (مائى خوا)، ئىبراھىم بىناي دەكرد و، ئىسماعىل بەردى بۇ دەھىنان، تاكو دىۋارەكە بەرزىر بوۋە، لەو كاتەدا كە دىۋار بەرزىر بوۋە دەستى نەيدەگەشىت، ئىسماعىل بەردىكى بۇ ھىنا كە ئىبراھىم لەسەرى بوەست، [ئەۋەي ئىستا پى دەلېن: مەقامى ئىبراھىم، دىيارە بەردىكى گەۋرە و بەرزىر بوۋە، بۇ ئەۋە بوۋە ئىبراھىم بېتىئە سەرى و، دەستى بىگاتە دىۋارە بەرزەكان و ئىسماعىل بەردانى وى بدات ئەۋىش لەسەرى دابىتى] ئىبراھىم لەو كاتەدا ئىبراھىم بەپى دروست دەكرد و، ئىسماعىل بەردى بۇ دەھىنان و ھەردوۋىيان دەيانگوت:

﴿رَبَّنَا نُبَلِّغُكَ يَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ﴿البقرة، ۱۲۷﴾ واتە: پەرۋەردگارمان! لىمان

ۋەربىگەر، بىگومان تۆ بىسەرى زانائى.

كوپەكانى ئىسماعىل: لە قورئاندا باس نەكراۋە، ئىسماعىل چەند كوپى ھەبوون، بەلەم ئامازە ھەيە، ھەم لە (صحيح البخاري) دا، ھەم لە قورئاندا، كە ۋەچەي لى پاشكەۋىتى، بەلەم لە پەيمانى كۆندا، ھاتوۋە:

(وَهَذَا سَجَلٌ مَوْلَايِدِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الَّذِي أَنْجَبْتُهُ هَاجِرُ الْمُرْتَبَةِ الْجَارِيَةِ لِسَارَةَ، لِإِبْرَاهِيمَ، وَهَذِهِ أَسْمَاءُ أَوْلَادِهِ إِسْمَاعِيلَ، مُدَوَّنَةٌ حَسَبَ تَرْتِيبِ وِلَادَتِهِمْ: نَبِيوت بىكر اسماعيل،

وقيدار، وأذنبيل، وميسام، ومشماع، ودؤومة، ومئسا، وخدار، وتئما، وتطور، وناليش، وقديمة، وقد صاروا اثني عشر رئيساً لاثنتي عشرة قبيلة.^(١)

واتە: ئەمە تۆماری كۆرەكانى ئىسماعىلى كۆرى ئىبراھىمە، كە لە ھاجەرى مىسرى كەنیزەكى سارە، بۆ ئىبراھىم لە داىك بوو بوون، ئەوھش ناوى كۆرەكانى ئىسماعىلە بە پىتى رىزبەندىي لە داىك بوونيان نووسراون: (نەبايوت كۆرى گەورەي ئىسماعىل، و قەيدار، و ئەدبەئىل، و ميسام، و ميشماع، و دوومە، و مەسسا، و ھەدار، و تەيما، و يەتور، و نافىس، و قەدىمە) دوایى بوونە دوازدە (١٢) سەرۆك بۆ دوازدە (١٢) ھۆز.

٤- كۆچى دوایى كردنى ئىسماعىل عليه السلام:

ئىسماعىل عليه السلام بە پىتى قسەي (پەيمانى كۆن) تەمەننىكى زۆرى بوو، دەئىن: (مات إسماعيل ولهُ مِنَ الْعُمْرِ مِائَةٌ وَسِتُّ وَثَلَاثُونَ سَنَةً، وَحَقِّقَ بِقَوْمِهِ ...).

واتە: ئىسماعىل مرد لە كاتىكدا كە تەمەنى سەدوسى و ھەوت سأل (١٣٧) بوو، بە خەلكەكەي دىكەيەو پەيوەست بوو (واتە: لە جىھانى بەرزەخدا، بەوانەو پەيوەست بوو).

مهسه لهی سئیه م:

باسی ئیدریس علیه السلام که مروفتیکی زۆر راست بووه و، پیغه مبهه بووه و، خوا بو شوئینکی بلند بهرزی کردۆته وه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَأَذْكُرِي الْكَلْبَ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٦٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٦٧﴾﴾

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه، له سی برگه دا:

١- ﴿وَأَذْكُرِي الْكَلْبَ إِدْرِيسَ﴾، ههروه ها له کتیدا (که قور تانه) باسی ئیدریسیان بو بگێروه.

٢- ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾، به دنیایی تهو زۆر راست بوو و پیغه مبهه ریش بوو (هه والپیدراو، یان هه والپیدهر بوو) (نَبِيًّا) به: (نَبِيًّا) یش خوێنراوه ته وه.

٣- ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾، به رهو شوئینکی به رزیش بلندمان کرد، یان به رهو شوئینکی بلند، به رزمان کردوه.

پتویسته بزانیس که ئیدریس له لای میژوونوووسان به باپیری بابی نووح علیه السلام دانراوه، که واپینده چن: له وه دا هه ر پشتیان به (په یمانی کۆن) به ستب، که ده لئ: (ئیدریس جَدُّ أَبِي نُوحٍ: نُوحٌ بِنُ لَامَكُ بِنُ مَتُو شَالِحِ بِنُ أَخْنُوخَ) (١)، واته: ئیدریس باپیری بابی نووحه، نووح کورپی لاهه که، لامه ک کورپی مه توشالجه، مه توشالچیش کورپی ته خنووچه.

که واته: (أَخْنُوخُ) که به (خنوخ) یش هاتوه، ناوی ئیدریسه.

که ده فه رموی: ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾، ئه مه دوو واتایان ده گه یه نئ:

أ- هه ندیکیان ده لئن: تهو به رزکردنه وه یه مه به ست پتی به رزکردنه وه ی مه جازییه، یانی: پلهو پایه ی مه عه وه ویمان به رزکردنه وه، نه ک خۆی به جهسته به رزکراوتنه وه بو شوئینکی بلند.

ب- واتایه کی دیکه ی ته وه یه که تهو به رزکردنه وه، به رزکردنه وه یه کی راسته قینه یه، نه ک مه جازی، واته: به جهسته و پوآلت به رزکراوته وه بو ئاسمان، که ئه مه له (صحيح البخاري) و (صحيح

مسلم) دا ہاتوہ، کہ دواپی باسی دہکین، ہەرچهنده (محمد الطاهر بن عاشور)^(۳)، دهَلن: (لکنْ حدیث الإسراء لا دلیل فیہ علی هذا، لأنه تحدُّث عن أنبياء آخرين كذلك) واته: فہرموودہکەئ شەوړۆ و بەرزبوونەوہ، بەلگەئ لہو و بارەوہ تیدا نیہ [کہ ئیدریس بە جہستە بەرزکرایتەوہ بو تاسمان، (تاسمانی چوارەم)] چونکہ لہ فہرموودەکەدا باسی پیغەمبەرانئ دیکەش کراوہ لہ تاسمانەکانئ دیکە، کہواته: بوونی ئەوان لہ تاسمانەکانئ دیکەدا چۆنہ؟ ہی ئیدریسیش ھەروایە.

کورتە باسیک لہ بارەئ ژبان و بەسەرھاتی ئیدریسەوہ عليه السلام:

تیمە لہ شەش برگەدا بەکورتیی باسی ئیدریس عليه السلام دہکەین، چونکہ بەسەرھاتی ئیدریس لہ قورئاندا زۆر بە کورتیی ہاتوہ و، لہ فہرمايشتی پیغەمبەرشیدا عليه السلام بەس لہو فہرموودەبەدا کہ باسی شەوړۆ و بەرزبوونەوہ دہکات، باسیکراوہ کہ دەفہرموئ: لہ تاسمانی چوارەم دا ئیدریس پیشوازیی لیکردم، تەنیا ئەوہندە ہاتوہ، شتی دیکە باسکراوہ، بەلام جینی پشت پت بەستن نیہ، ئەگەرنا لہ پەیمانی کۆندا زۆر شت باسکراوہ، ہەرچەندە من لہو شەش برگەبەدا، ھەندئ شتم ھەر لیوہ ھیناوہ، چونکہ جۆریک لہ بەرچاو پوونیی تیداہ، دەربارەئ ئیدریس عليه السلام، با سەلمتراو و پشت پت بەستراویش نەبت، ئنجا ھیچ حوکمیکی شەرعیشیان پتوہ پەبوہست نیہ، تاکو دەست بەستراو بین، وەك مەسەلەکانئ ھەلال و ھەپام.

١- ژمارەئ ناوھترانی ئیدریس لہ قورئان دا:

ئیدریس تەنیا دوو جاران، ناوی لہ قورئاندا ہاتوہ:

شونئی یەكەم: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ حَصِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ وَرَحْمَتًا مِنَّا ۗ وَاللَّهُ يَبْصُرُ عَمَلَكُمْ﴾

شونئی دووہم: ﴿وَإِسْمَاعِيلَ وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ حَصِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ وَرَحْمَتًا مِنَّا ۗ وَاللَّهُ يَبْصُرُ عَمَلَكُمْ﴾ واته: ھەرودھا ئیسماعیل و ئیدریس و ذلکھیل، ھەر کامیکیان لہ خۆراگران بوون و، خستمانتە تێو بەزەئیی خۆمانەوہ، چونکہ ئەوان لہ چاکان بوون.

(۲) - ئیدریس له سه رچاوه میژووویه کان دا:

سه رچاوه میژووویه کان گوتوو یانه:

ئیدریس عليه السلام له میسر له دایک بووه و به (هیرمس الهزامسة)، هه کیمی هه کیمان، فهیله سوووق فهیله سووفان ناوی هاتوه، چونکه ئیدریس ناوی زۆر به هه کیم پۆیشتوه، یانی: لیزان و کارامه و قسه نهستهق، وشه ی (هیرمس) ییش ناوی عه له مه و وشه به کی سووریانییه و له (هیرموس) هوه هاتوه، که که سیکه بیر و پرایه کی پته وی هه بن و پیاویکی نه زمونگار بن.

زۆربه گوتوو یانه: ئیدریس عليه السلام له میسر له دایک بووه و، هه ره له ویش زیاتر ژیا نی بردۆته سه ر.

هه ندیکیش گوتوو یانه: له بابل له دایک بووه و، دوایی کۆچی کردوه بۆ میسرو، ژیا نه که ی زیاتر له میسر بردۆته سه ر.

شایانی باسه: له (په یمانی کۆن^(۱)) دا، ناوی ئیدریس به (خنوخ) هاتوه، که به عه ربه ی ده بیته: (خنوخ)، ئنجا نایا (خنوخ)، یان (خنوخ) چۆن گۆراوه بۆ ئیدریس؟ یاخود هه ر لیان تیکچوووه؟ به ته نکید نه وه ی خوا فه رموو یه تی هه ر نه وه راسته (۲).

(۳) - ده رباره ی به رزکرانه وه ی ئیدریس بۆ ئاسمانی چواره م:

(أ) - خوا ده فه رموی: ﴿رَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ مریم - (ئیدریس) مان - بۆ شوئینیکی بلند به رز کرده وه.

وه ک پێشتر گومان: دوو پا هه ن له و باره ی به رزکرانه وه ی ئیدریسه وه:

یه ک: هه ندیک ده لێن: مه به ست پێی به رزکرانه وه ی مه جازیه، واته: پله و پایه مان به رزکرده وه، پله و پایه ی مه عه وه یی.

دوو: هه ندیکیش گوتوو یانه: به لکو مه به ست پێی به رزکرانه وه ی راسته قینه و جهسته یه و، بۆ ئاسمانی چواره م به جهسته وه به رزکراوه ته وه.

(۱) التفسیر التطبیقی للکتاب المقدس، العهد القديم، سفر التکوین: الإصحاح: ۵، ص: ۲۲.

(۲) نه و زانیاریانه له (أطلس القرآن) ص (۱۷) دا هاتوون، که هی دکتۆر (شوقی أبو خلیل ه)، هه روه ها له (قصص القرآن لابن کثیر) ص (۶۲، ۶۳) دا هاتوون، هه روه ها له (قصص القرآن ی عبدالوهاب النجار) ص (۲۴ - ۲۹) دا.

ب- له باسی (الإسراء والمعراج)، {شه وړو بهر زیوونه دا}، تم دهقه له باره ی نیدر یسه وه هاتوه:

أَنَّمْ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ السَّمَاءَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، قَالَ: وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ، فَفُتِحَ لَنَا فِرَادًا أَنَا بِأُذُنِ رَبِّ، فَرُشِبَ وَدَخَا لِي بِحَيِّي، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ ﴿٥٧﴾ ﴿مَرْيَمَ﴾ (أَخْرَجَهُ الْبَحَّارِيُّ: ٣٣٤٢، وَمُسْلِمٌ: ٤٠٩، وَالتَّنَائِيُّ: ٤٤٨، وَاللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ).

واته: دوايي بهرزی کړنده وه بو تاسماني چواره م، جبریل عليه السلام داوای دهر وازه کړنده وه و دهرگا کرانه وه ی کړد، گوترا: کیهه؟ گوتی: جبریل م، گوترا: کیت له گه له؟ گوتی: موحه ممه د عليه السلام، گوترا: په وانه کراوه و کراوته پیغه مبه ر؟ گوتی: په وانه کراوه، دهرگامان بو کرایه وه، له ووی نیدر یسم بینی سلأوی لیکردم و به خیری هینام و دوعای چاک بو کړدم، خوای زالی پایه بهر زیش فهرموویه تی: ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ ﴿٥٧﴾ ﴿مَرْيَمَ﴾، واته: بو شوینیکي بلند بهر زمان کړده وه.

تمه ش زیاتر پشتگیری ته و رایه ده کات، که نیدر یس وه ک عیسا عليه السلام به جهسته وه بهر زکرا بیته وه بو تاسمان و، دیاره نیدر یس له تاسماني چواره مه، به لأم و اتایه که ی دیکه ش هه ر ده گیه نن، که مه به ست بهر زکرا نه وه ی پله و پایه ی بن، واته: بهر زکرا نه وه ی مه غه ویی.

(٤)- چهند تیشکینکی دیکه بو سهر که سایه تیی نیدر یس عليه السلام:

یه ک: له باره ی نیدر یسه وه تمه ش هاتوه که گوتراوه: (وكان أول بني آدم أعطي النبوة، بعد آدم وشيث عليهم السلام)^(١١)، واته: (نیدر یس) یه که مین وه چه ی نادم بووه، له دواي نادم و شیت، پله ی پیغه مبه رایه تیی پندراوه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ).

دوو: ههروه ها له و باره وه تمه ش هاتوه: (وَذَكَرَ ابْنُ إِسْحَاقَ: أَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ خَطَّ بِالْقَلَمِ)^(١٢).

واته: (ابن إسحاق) باسی کړدوه که (نیدر یس) یه که مین که س بووه به قه لَم نووسیویه تی.

سئ: ههروه ها له و باره وه تمه ش هاتوه: (أَذْرَكَ مِنْ حَيَاةِ آدَمَ ثَلَاثَمِائَةٍ وَثَمَانِي سِتِينَ) واته: نیدر یس له گه ل نادمدا سیسه دو هه شت (٣٠٨) سال ژیاوه.

(١١) أخرجه ابن سعد في الطبقات الكبرى، ج ١، ص ١٦، عن ابن عباس رضي الله عنهما.

(١٢) (قصص الأنبياء) ابن كثير، ص ٦٢.

دیاره دهبی ئیدریس له دواي ئادهمیش ته مه نئیکي گوزهراند بی، به لام گرنک نه وهیبه (۳۰۸) سالی ته مه له له گه ل بایره ی ئادهمدا به نیکردوه، ته مه ش هه ره له: (قصص الأنبياء) ی (ابن کثیر)^(۱) دا هاتوه، نجا نه وان له کوئوه هیناویانه؟ زیاتر واپنده چئ له په یمانی کوئوه وه و له کتیبه کانی دیکه ی خاوه ن کتیبه کانه وه هینایان.

(۵) - چهند حکمه تیکی ئیدریس:

ئیدریس عليه السلام که به (هیرمس الهرامسة)، یانی: هه کیم و قسه نهسته ق و قسه زان و کارزان ناودار بووه، له هه ندیک کتیب و سه چاوان دا، زور له حکمه ته کانی گپدرانه وه، که من هه وتیانم لئ گوئبتر کردون:

۱- (ان يستطيع أحد أن يشكر الله على نعمه مثل الإنعام على خلقه)، واته: هه چ کهس ناتوانئ سوپاسگوزاری خوا له سه ره چاکه کانی بکلت، وه ک به چاکه کردن له گه ل دروستکاروه کانی دا، سوپاسی ده کلت، واته: ته گه ره مروؤی چاکه له گه ل خه لکی خوا دا بکلت، نه وه باشترین سوپاسگوزاریه بو چاکه کانی خوا. به راستیی قسه یه کی زور نهسته ق و به جیه.

۲- (إذا دعوت الله فأخلصوا النية) واته: هه ره کاتیک له خوا پارانوه، دلئ خوتان ساغ بکه نه وه، یانی: خلت به دلته نه وه مه هیلن، به ساغیی و پاکیی و چاکیی له خوا بپارینه وه.

ته مه له فه رمایشتی پیغه مبه ریشدا عليه السلام هاتوه: (أدعوا الله وأنتم موقنون بالإجابة) (أخرجہ الترمذی: ۳۴۷۹ عن أبي هريرة، وحسنه الألباني).

واته: له خوا بپارینه وه کاتیک که دلنیان له وهی وه لامتان ده دریته وه.

هه له ته (وه لامتان ده دریته وه) مه ره نه تستان کاره که ت بو جیه جئ بکری، به لام خوا داوا یه که ت وه درده گری، نجا چیت بو ده کات؟ خوا خوئی ده زانی، چونکه نه وهی ته بو توئی ده زانی، تو بو خوئی نازانی، وه ک ته تفسیری سوڤهتی (الأعراف) دا به دریزی ده رباره ی پارانوه وه، چوئنه ق گه رابوونی پارانوه له لای خوا وه، چوئنه ق وه لامدانه وهی خوا بو پارانوهی به ننده کانی، له وه باره وه قسه مان کردوه.

۳- (حياة النفس: الحكمة) واته: ژیانی رووح: حکمه ته، هه ندیکیان ناویان حکمه ت پیناسه کردوه: (إدراك الحقائق والتعلمي بها) واته: ده رککردنی راستیه کان و خو پئ پازاندنه وه یان.

تا توه ژبانی ږووحه و، ږووح به حیکمه توه دهژی.

٤- (لا تحسدوا الناس على مؤاتاة العظ، فَإِنْ استمتعهم به قَلِيل) واته: هه سوودی به خه لک مه بهن له سر نه وهی خوش به ختن، [واته: چونکه له ږووی ژبان و گوزه رانی دنیا یه وه له خوشگوزهرانی دان، هه سوودیان یتمه بهن] چونکه به هره مه ند بوونیان له ژبان و گوزه رانی خوش، شتیکی ژور کمه و، شایسته ی توه نیه هه سوودیان پچ بیرئ.

٥- (مَنْ تَجَاوَزَ الْكَلْفَ لَمْ يَغْنِهِ شَيْءٌ) واته: هر که سیک به شتی که به شی ده کات و به سیه تی، پی پازی نه بئ، هیچ شتیکی تیری ناکات.

یانی: نه گهر تۆ توه نه اندازه ت هه بوو که پی بژی، به لآم به وه قه ناعه ت نه کرد، له وه تپه ری، تازه به هیچ شتیکی چاوت پرنابئ.

٦- (إِملأوا أفواهكم بحمد الله) واته: زاری خو تان پر بکه ن له ستایش کردنی خوا.

یانی: هه میسه ستایشی خوا بکه ن و مه دح و سه نای بکه ن.

٧- (خَيْرُ الدُّنْيَا حَسْرَةٌ، وَشَرُّهَا نَدَمٌ) واته: خوشی دنیا خه م و خه فق به دو اوه یه و، ناخوشی و نارح ته تی دنیا ش، په شیمان یی به دو اوه یه^(١١).

٦- ته مه ن و کوچی دوا یی نیدریس:

له قورئاندا ناماژه ی پینه کراوه نیدریس **التَّيْبَةَ** ته مه نی چه ند بووه! هه روه ها له فره مابستی پخه مبه ردا نه هاتوه، به لآم وه ک پشتر گوتمان: له په مانی کوندا نیدریس به (خنوخ) یان (خنوخ) هاتوه، تنجا له و باره وه ته م ده قه هاتوه، که ته مه نی چه ند بووه، ده لئ:

(وكان عمر اخنوخ خمساً وستين سنة عندما أنجب (متو صالح) ثم عاش اخنوخ بعد ذلك ثلاثمائة سنة، سار فيها مع الله، وولد له بنون وبنات، وكان كل أيام اخنوخ ثلاثمائة وخمساً وستين سنة، و سار اخنوخ مع الله ثم توارى عن الوجود، لأن الله نَقَلَهُ إِلَيْهِ^(١٢).)

(١١) ته مه هه مووی له (أطلس القرآن) ی دکتور (شوقي أبو خليل) له لاپه ره (١٧) d، و هه ندیکیان له (قصص الأنبياء) ی (عبد الوهاب النجار) له لاپه ره (٢٨) d هاتوون.

(٢) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر التكوين، الإصحاح: ٥، ص ٢٢.

واته: (أخنوخ) (یانی: ئیدریس) له کاتیگدا (متو صالح) ی بوو (که ده کاته باپیری (نوح)) ته مه نی (۶۵) سأل بوو، دواى ئەوهش (أخنوخ) سن سهد سالى دیکه ژیاو له خزمهت خوادا پۆیشت و، له و ماوه یه دا کوران و کچانی زۆری بوون، هه موو پۆژه کانی ته مه نی (أخنوخ) (هه موو ماوه که ی) سێسه دو شه ست و پینج (۳۶۵) سأل بوو، دواى (أخنوخ) له خزمهت خوادا پۆیشت و له بوون په نهان بوو (واته: له م بوونه دنیا ییه) چونکه خوا بۆ لای خۆی گواستیه وه.

ئه مه ش پشتگیری ئه و رایه ده کات که ئیدریس به جهسته وه، خوا بردوویه تی بۆ ناسمانی چواره م، لیره ش ده ئین: (لأن الله نقله إليه) خوا بۆ لای خۆی گواستیه وه، که وا پیده چی مه به ست پیتی به رزگرا نه وه ی بئ به جهسته و پووجه وه، هه رچه نده ده شگون چی مه به ست پیتی پووجه که ی بئ، که بۆ لای خوا گوازا وه ته وه، به لام ئه که ر و ابئ، ئه و کاته ئه وه تابه ت نیه به ئیدریسه وه، چونکه پیغه مه رانی دیکه ش (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) خوا پووجه که یانی هه ر گواستۆته وه بۆ لای خۆی، بۆ به هه شت، بۆ سه ری، بگه ره سه رجه م بروادارانی ش به هه مان شیوه، بۆیه مانای یه که م به هیزتر و په سندرته.

مهسه لهی چوارهم:

پنغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَٰةُ وَالسَّلَامُ) هه موویان له لایه ن خواوه چاکه له گه ل کران و، هه مووشیان وه چه ی نادم و، وه چه ی نه واننه که له که شتییه که ی نوح دا سوار کرابوون و، له وه چه ی نیبراهیم و نیسپرائیلن و، له پینماییکراوان و هه لیزیدراوانن و، عاده تیان وابووه: له کاتی گوئی بیست بوونی نایه ته کانی غوادا، به گریانه وه کپنووشیان بردوه:

خوا ده فهرموئی: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرٰهٖلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْنَبِينَا إِذَا نُنٰى عَلَيْهِمْ ؕ آيٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُوْا سُجَّدًا وَّكَرًا ﴿۵۸﴾

شیکردنه وهی ئه م، نایه ته، له هه شت برکه دا:

(۱) - ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾، نا نه واننه که سانیکن که خوا چاکه ی له گه ل دا کردوون. بنگومان خوا چاکه ی له گه ل هه موو به ننده کانی دا کردوه، به لام نیعمه ت به په هایى کاتیک باس ده کری، به پنی بنچینه ی: (الْمُتَّبَادِرُ إِلَى الذَّهْنِ عِنْدَ ذِكْرِ شَيْءٍ، هُوَ الْفَرْدُ الْكَامِلُ) نه وه بنچینه یه کی شه رعیی و بنچینه یه کی عه قلیشه:

له کاتیکدا که شتیک باسده کری، نه وه یان که له هه مووان ته واوتره، نه و دپته تپو زهینه وه، که باسی نیعمه ت ده کری، نیعمه ت په ها نیعمه ت پیغه مبه رایه تیه، که ووره ترین نیعمه ت له ژبانی مروفه کاند، پله و پایه ی پیغه مبه رایه تیه، بویه که ده فهرموئی: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾، نا نه واننه که سانیکن که خوا چاکه ی نایه تیی له گه لدا کردوون، واته: پله ی پیغه مبه رایه تیی پتی به خشیون.

(۲) - ﴿مِنَ النَّبِيِّينَ﴾، له پیغه مبه ران، هه لیه ته ئه م (من) ه، (بیانیه) یه و، (من) ی (تبعیضیه) نه، چونکه نه واننه ی باسکراون، هه موویان پیغه مبه ر بوون، خوئتراویشه ته وه: (من النبیین) هه ردووک خوئندنه وه که ش یه ک واتایان هه یه، واته: هه و آلدهران، یان: هه و آلیدراوان، که سانیکن که به ناوی خواوه هه و آلدهدن، یان له لایه ن خواوه هه و آلیان پینده درئ.

(۳) - ﴿مِنَ ذُرِّيَةِ آدَمَ﴾، (نه واننه هه مووشیان) له وه چه ی نادم بوون.

۴- ﴿وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ﴾، هردها له وه چه ی نهوانه بوون که له گه ل نووحدا هه لمانگرتن، له وانهی که سواری که شتیبه که مان کردن، چونکه له دوا ی توفانی نووح، نهونده مرو فیه ی مانه وه، هه موویان له وه چه ی نهوانه بوون، که له گه ل نووحدا سوارکراون، تنجا نهوانه ش که له گه ل نووحدا سواری که شتیبه که بوون، هه موویان خزم و نیزیکانی بوون، کوران و کچان و نه وه کانی وی بوون، وه که له سوور هقی (الصفات) دا ده فهرموئ: ﴿وَجَعَلْنَا دُرِّيَّتَهُ هُرًّا لِّبَاقِينَ﴾، واته: ته نیا وه چه که ی ویمان هیشته وه.

۵- ﴿وَمِن دُرِّيَّتِهِ ابْنُ إِسْرَائِيلَ﴾، هردها نهو پیغه مبه رانه له وه چه ی ئیبراهیم و ئیسرا ئیل بوون، (ئیسرا ئیل) یش نازناوی یه عقوبه.

۶- ﴿وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا﴾، هردها نهو پیغه مبه رانه، نهوانه بوون، که خستمانه سه ر راسته ری و هه لمانبژاردن.

تنجا نایا نهوانه چون بوون؟

۷- ﴿إِنَّا نُنزِّلُ الْغَيْثَ أَيْدِي الرَّحْمَنِ﴾، کاتیک که نایه ته کانی (خوا ی) میهره بانیا ن به سه ردا ده خوینزانه وه.

۸- ﴿حَرَّوْا سَجْدًا وَبِكَا﴾، له په و روو به کړنووشدا ده که وتن به گریانه وه، (سجد: جمع ساجد)، (بکی: جمع باکی)، (سجد) کوی (ساجد) ه، واته: کړنووش بردوو، (بکی) یش کوی (باکی) ه، واته: گریاو.

که واته: لیره دا خوا ﷻ پیناسه ی پیغه مبه ران ده کات، هه م له رووی نه سه به وه، هه م له رووی سه سه به وه، یان: هه م له رووی په چه له که وه، هه م له رووی سیفه ته به رز و ناکاره په سنده کانیانه وه، تیره ش یه کیکه له شوینه کانی کړنووش تیدا بردنی قورشان خویندن، که تیمه له کونایی سوور هقی (الأعراف) دا، به ته فسیل باسیکمان دهر باره ی نهو نایه تانه کرد، که سه جده ی قورشان خویندنیا ن تیدا دهر بردی و، مشت و مر و راجیایی زانایانمان له وه باره وه باسکر دوه.

مهسه لهی پینجه م:

باسی نه وه که پاشینیکی خراب، که نوێژ چوینه ر و شوێنکه وتووی نارەزوو بوون، بوونه جیگره وهی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) که سه ره نجامیان بی مرادیه، جگه له وانهی که به ئیمان و کرده وهی باشه وه، ده گه پرنه وه بو لای خوا، که شوێنیا ن به هه شتاتیکی هه میشه یه، قسه ی پووچیا ن تیدا نایبستن و، به هۆی پارێزکاریه وه ش، شایسته ی له و میراته ن:

خوا ده فه رموئ: ﴿خَلَفَ مِنْ بَدِئِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا ۝۹﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿۱۰﴾ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا ﴿۱۱﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لِقَاءً إِلَّا سَلَامًا وَهُمْ فِي رِزْقِهِمْ فِيهَا بَكْرَةٌ وَعِشْيًا ﴿۱۲﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ قَيِّمًا ﴿۱۳﴾

شیکردنه وهی ئەم ئایه تانه، له سیزده برگه دا:

(۱) - ﴿خَلَفَ مِنْ بَدِئِهِمْ خَلْفٌ﴾، له دوا ی وان پاشینیکی خراب جیتی گرتنه وه.

(الْخَلْفُ: عَقِبُ السُّوءِ، وفتح اللام «خَلْف» عَقِبُ الْغَيْرِ)، وشه ی (خَلْف) به زهنه (سکون) واته: پاشینی خراب، به لام (خَلْف) واته: پاشینی چاک، جیگره وهی خراب و، جیگره وهی چاک، به لام (خَلْف) به مانای پشته وه ش دئ، که پێچه وانه ی پێشه وه (امام) یه، به لام لیره دا (خَلْف) واته: که سیک که له پشته وه یه و به جیما وه له رووی پله و پایه وه، نه که له رووی شوێنه وه، نجا نایا نه وانه چوون بوون، نه و پاشینه خرابه؟ خرابترین سیفه تیا ن ده خاته روو:

(۲) - ﴿أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ﴾، نوێژیا ن چواندو، شوێن نارەزووان که وتن.

نوێژیا ن فه رامۆش ده کرد و، ده که وتنه شوێن نارەزووان.

(الإضَاعَةُ: مَعَارِزٌ فِي التَّفْرِيطِ)، واته: که مته رخه مبیان ده کرد له نوێژه کانیان دا، بیکوما ن نوێژ چواندن و، شوێن نارەزوو که وتن، دوو شتی پیکه وه په یوه ستن، که سیک شوێن

تاره زووان بکه وی، ناتوانی نوپزه کانی بیاریزی، ههروهها که سیک نوپزه کانی بجوینسی، شهیتان زه فهری پنده بات و، دوی تاره زووه کانی خوی، یان هی غهیری خوی، ده خات،

(۳) ﴿ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴾، به دانایی دوو چاری بيمرادیی دهن، (الْقَيِّ: الشَّرُّ) خراپه کاری، خراپه، سه رهنجامی خراپ، ده گوتری: (غَوَى: أَي فَسَدَ عَيْنُهُ) وهك (راغب الأصفهاني) گوتوویه، یان: زیانی تیکچوو، ژین تال بوو.

(الرمخشري) گوتوویه: (كل شَرَّ عند العرب: غَيٌّ، وكل خير: رشاد) واته: هه موو زیان و خراپه یه که له لای عه پهبان به (غَيٌّ) داده نری و، هه موو سوود و چاکه یه کیش به (رشاد) داده نری، له شیعری کیش دا هاتوه:

فَمَنْ يَلِقْ خَيْرًا يَحْمَدِ النَّاسَ أَمْرَهُ وَمَنْ يَلِقْ غَيًّا لَا يَعْدُمُ عَلَى الْقَيِّ لَأْمًا

واته: هه رکهس خیرو چاکه ی تووش بی، خه لک ستایشی حالی ده کات و، هه رکهس خراپه ی بیته ری، که سیک هه رده بی سه رکۆنه ی بکات.

که ده فهرموی: ﴿ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴾، که به کرداری (مضارع) هیناویه تی و (سوف) شی له که لدایه، نه مه نه وه ده که یه نسی، که دوو چار بوونی بيمرادیی و ژین تالیی و بی حالی، دووباره ده بیته وه و، هه رکه سیک و، هه ر جیلنک له وانه، که شوین و جیی پیغه مبه رانیان (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) گرتۆته وه، نوپزی چواندو، یاخود: فه رامۆش کردو، شوین تاره زووان که وت، به دانایی تووشی ژین تالیی و بی حالی دهن.

(۴) ﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ﴾، مه که ر که سیک بکه پرته وه و ئیمان بیتی و کرده وه ی باشیش بکات.

که سیک بکه پرته وه بو لای خوا، به ئیمان هینان و کرده وه ی باشه وه، یان: له خراپه بکه پرته وه و ده سته ردار ی بی و، کاری چاک بکات.

(۵) ﴿ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ ﴾، تا نه وانه ده چنه به ههشت، یان: که سانی به وچۆره شایسته ی چوونه به ههشت و، نه وه ی وانه بی با به هیوای به ههشت نه بی.

(۶) ﴿ وَلَا يظلمون شيئاً ﴾، هیچیان لی کهم ناکرپته وه و هیچیان لی داناشکنت له پادا شتیان.

(شيئاً: في سياق النفسي، يُفِيدُ نَهْيَ كُلِّ فَرْدٍ مِنْ أَفْرَادِ النَّفْسِ وَالْإِحْصَافِ)، ﴿ وَلَا يظلمون شيئاً ﴾، واته: (شيئاً من الظلم)، (شيئاً) که له په وتی لابردن (سياق النفسي) دا هاتوه، نه وه

دهگه یه نهن که: هیچ کام له تا که کانی که مکردنه وه و نادیده گرتن، روو له وان ناکات، که له پاداشت و له قهره بوی کرده وه کانیان دابشکتیری.

نوکنه یه کی ره وان بیژی:

(الخطیب الإسکافی) له (دُرَّةُ التَّنْزِيلِ وَغُرَّةُ التَّوَالِدِ) ده که ی^{۱۱} خؤیدا به راوردنیک ده کات، له تیوان نهم نایه ته ی تیره، که ده فهرموی: ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾^(۶) مریم، له که ل تهو نایه ته ی سووره قی (الفرقان) دا، که ده فهرموی: ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا﴾^(۷)

تیره ده فهرموی: ﴿فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ﴾^(۶) مریم.

له وی ده فهرموی: ﴿فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ﴾^(۷) الفرقان.

ئنجا نایا حکمه قی تهو جیاوازیه چیه؟!

وه لأم/ ده لهن: هؤکاره که ی نه وه یه که له سووره قی (مریم) دا، به کورتی بسی گوناوه کان کراوه، چونکه ته نیا ده فهرموی: ﴿أَسْأَعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشُّهْوَاتِ﴾^(۹) مریم، ته نیا دوو سه ریچی و تاوانی له سهه تومار کردون: نوئز زایه کردن (نوئز جواندن) و، شوین ئاره زووان که وتن، به لأم له سووره قی (الفرقان) دا، به درژی بسی گوناوه کان کراوه، پینش بسی (عباد الرحمن) ده کات، دوا بی ده فهرموی: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾^(۱۸) الفرقان، چهنه گوناهیک باس ده کات: شیرک باس ده کات، قه تل باس ده کات، زینا باس ده کات، ئنجا مادام له وی به درژی بسی گوناوه کان کراوه، بویه لیره شه به ته فسیل بسی چۆنیه قی گه رانه وه که بیان کراوه، واته: دریز له به رانه ره دریزدا، به لأم له سووره قی (مریم) دا، به کورتی بسی گوناوه کانیان کراوه و، به کورتیش بسی چۆنیه قی گه رانه وه که بیان کراوه، کورت له به رانه ره کورت دا.

(۷) - ﴿جَنَّتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ﴾، تهو باغه هه میسه بیانه ی که (خوای) میهره بان و خاوهن به زه یی، به په نامه کی به لئنی پینه خشرانیان به به بنده کانی دواوه.

به په نامه کی (بالغیب).

لیره دا سَی مانایان هه لده گرتی:

أ- کاتیک که بهه شته کان نادیارن لیان.

ب- له کاتیکدا که نه وان ناگایان لی نه بووه و، به نسبت نه وان هوه په نهان بووه، خوا نهو به لینه ی پیداون.

ج- به هوی نیمان هینانان به په نهان و نادیارهوه، خوا به لینی نهو بهه شته نه ی پیداون، پیشی دهه رموی: ﴿فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ﴾ ﴿١٧﴾ ﴿مَرِيَمَ﴾ به لام دوایی دهه رموی: ﴿حَنَّتْ﴾ ﴿١٨﴾ ﴿مَرِيَمَ﴾ که دیاره (جنات) جیگروهه (بدلی (جنة) یه و له شونی داده نیشی، له بهرته هوه ی نهو باغه، ته گهر له دووره وه ته ماشای بکه ی، وه ک یه ک باغ دیته بهرچاو، به لام که ده چیه نیوی، ده بینی: چه ندان باغ و بیستان و گو و گو لزارن.

۸- ﴿إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا﴾ به دنیایی به لینی خوا، هیناره.

(آیی) واته: که سیک که دی، (ماتی) واته: که سیک که خه لکی بو لا دی، شونیک که خه لکی بو لا دی، (الوعده: مَصْدَرٌ مُّسْتَعْمَلٌ فِي مَعْنَى الْمَفْعُولِ)، ﴿إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ﴾ ﴿١٩﴾، (وَعْدُهُ) واته: (مُوعِدُهُ)، به لین (وعد) چاوگه، به لام له شونی بهرکار (مفعول به) دانیشته، واته: به لندراره که، گفتنداره که ی خوا دی، (ماتی: الَّذِي يَأْتِيهِ غَيْرُهُ) جگه له خوی دیته لای، واته: به دنیایی نهو به لین پیدراوه ی خوی پهروه ردگار، نه وان هوه که به لینیان پیدراوه، دین بو لای و پی شاد ده بن.

۹- ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا﴾، قسه ی پووچی تیدا نابستن.

(الغُو: فَضُولُ الْكَلَامِ وَمَا لِأَطَائِلِ تُحْتَمَلُ) (لغو) قسه ی زیادو، قسه یه ک بن سوود بن، یانی: له بهه شتن دا قسه ی بن سوودو پووچی تیدا نابستن.

۱۰- ﴿إِلَّا سَلَامًا﴾، ته نیا سه لامی تیدا ده بیستن.

سه لام که هه لو یتردراره له (لغو)، ته مه پی ده گوتری: هه لواردن دابراو (إستثناء منقطع)، چونکه سه لام، چ مه به ست پی قسه ی سه لامه تی بن، چ مه به ست پی سلاوکردن بن، به شیک نه له قسه ی پووچ، نجا کاتیک که هه لو یتردرارو و لی هه لو یتردرارو (مُسْتَثْنَى وَمُسْتَثْنَى مِنْهُ)، یه ک جینس نه بوون، ته وه پی ده گوتری: (الإستثناء المنقطع) واته: هه لواردن لیک دابراو، به لام ته گهر یه ک جو ر بوون، نهو کاته پی ده گوتری: (الإستثناء المتصل)، واته: هه لواردن په یوه ست.

دهشگونجی لیره‌دا (الّا) به مانای (لکن) بنی: ﴿لَا تَسْمَعُونَ فِيهَا لِقَاءَ سَلَامٍ﴾، یانی: ﴿لَكِنْ يَسْمَعُونَ سَلَامًا﴾، قسه‌ی پووچی تیدا نابیستن، به لأم سلاوی تیدا ده‌بیستن، یاخود: به‌س قسه‌ی سه‌لامه‌تی تیدا ده‌بیستن، چونکه سه‌لام:

أ- ده‌گونجی به مانای: سلاوکردن (تعیبه) بنی.

ب- ده‌شگونجی به مانای قسه‌یه‌کی سه‌لامه‌ت و بنی زیان بنی (قول ذو‌سلامه).

ته‌گه‌ر مه‌به‌ست له (سلاماً) سلاوکردن بنی، ته‌وه چوار مانای هه‌ن:

۱- سلاوکردنی فریشتان لئیان: ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ ﴿۲۳﴾ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ بِمَا صَرَّيْتُمْ فِيمَ عَقْبَى النَّارِ ﴿۲۴﴾ الرعد.

۲- سلاوکردنی هه‌ندیکیان له هه‌ندیکیان: ﴿دَعْوَتُهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَمَا حُرِّدُوا عَنْهَا فَأَنذَرْتَهُمْ يَوْمَئِذٍ لَوْلَا مَا هُنَّ إِلَّا بَرَصًا وَعَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ﴿۱۰﴾ یونس.

۳- سلاوکردنی خوای به‌رز و مه‌زن لئیان: ﴿سَلَّمَ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِحِ﴾ ﴿۵۸﴾ یس.

۴- ته‌و سلاوکردنانه هه‌رستیکیان پتکوهه و له‌یه‌ک کات دا.

(۱۱) - ﴿وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾، هه‌روه‌ها بزوی خویانیان له‌ویدا هه‌یه، به‌یانیان و تیواران.

(بُكْرَةً) به‌ نیوه‌ی یه‌که‌می رۆژ ده‌گوتری، و (وَعَشِيًّا) به‌ نیوه‌ی دووه‌می ده‌گوتری، واته: به‌رده‌وام و بنی پسانه‌وه بزویان له‌ویدا هه‌یه.

(۱۲) - ﴿تِلْكَ أَلْحَسَةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا﴾، نا ته‌و به‌هه‌شته‌یه که ده‌یکه‌ینه میراتی ته‌و به‌ندانمان که پارێزکارن، یانی: هه‌ر کام له به‌نده‌کامان پارێزکار بنی، ته‌و به‌هه‌شته ده‌که‌ینه میراتی، هه‌روه‌ها ته‌وانیش ده‌که‌ینه میراتگری ته‌و به‌هه‌شته.

(نُورِثُ) خوێنزاویشه‌ته‌وه: (نُورِثُ)، هه‌ر یه‌ک واتایان هه‌یه، (أُورِثُهُ) و (وَرِثُهُ) واته: ته‌م به‌هه‌شته ده‌که‌ینه میراتی که‌ستیک که پارێزکار بنی.

پیتشتریش زۆر جارن باسمان کردوه، که حکمه‌تی به‌کاره‌ینانی وشه‌ی (أورثنا) و (نُورِثُ) له جیاتی (أعطينا) و (نُعطي) ته‌وه‌یه که خاوه‌ندارتیتی میرات زۆر به‌هیزه، هه‌روه‌ها به‌هه‌شت له چاو کرده‌وه باشه‌کانی برواداران، یه‌کجار گه‌وره و مه‌زنه و، هه‌روه‌ک به‌هه‌شتیان به‌ به‌لاش چنگ که‌وتبن!

(۱۳) - ﴿مَنْ كَانَ نَقِيًّا﴾ هەر کەسێک پارێزکار بێ، لێره دا ئەسڵی عیبارەتە کە بەم شێوەیە: (نُورُتُ مَنْ كَانَ نَقِيًّا مِنْ عِبَادِنَا تِلْكَ الْجَنَّةُ)، ئا ئەو بەهەشتە دەکەینە میراتی هەر کام لە بەنده کائامان، کە پارێزکار بێ، بەلام لە نایەتە کەدا ئەو هی که زیاتر جێی بایەخ پێدرانه، پێشخراوه، کە بریتیه له بهههشته کان: ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ نَقِيًّا﴾، بۆیه ته عیبهه که واهاتوه.

مهسه لهی شه شه م:

گه پانه وهی قسهی جیبریل و فریشته کان که به فرمانی خوا نه بێ دانابه زن و خوا له هه موو شتیکیان ناگاداره و، داهاتوو و پابردوو و لیستیایان - که له نیوان داهاتوو و پابردوو دایه - هی ویه و، پێویسته هه ر خۆی شی بیه رستری، چونکه هیچ هاوانا و هاوتای نیه.

خوا ده فرموی: ﴿وَمَا نَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦١﴾ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٢﴾﴾

تۆی زینه وهی ئەو نایه تانه، له شه ش برکه دا:

(۱) - ﴿وَمَا نَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾، تیه به فرمانی په روه ردگار ت نه بێ دانابه زین.

تیه له هۆی هاته خواره که یدا، ئەم ده قه مان هینا له باره ی ئەم نایه ته وه:

إِعْنِ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَجَبْرِئِيلَ: مَا يَعْصُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا؟ فَنَزَلَتْ: ﴿وَمَا نَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦١﴾﴾، (أخرجه أحمد: ٢٠٤٣، والبخاري: ٣٢١٨، والترمذي: ٣١٥٨).

واته عه به دۆلای کوری عه عباس (خوا له خۆی و له بابی پازی بێ)، ده لئ: پێغه مبه ر ﷺ به جیبریلی فه رموو: چ شتی ک ریت لیده گرئ، که زیاتر له وهی سه رداغان ده که ی، سه رداغان بکه ی؟ ئنجا ئەم نایه ته دابه زی، که خوا ﷻ له جیاتی جیبریل و فریشته کان، وه لامی پێغه مبه ر ﷺ دایه وه، ده فرموی: تیه به فرمانی په روه ردگار ت نه بێ دانابه زین، ئەوه ی له پێشمان و ئەوه ی له دوامانه وه یه و ئەوه ی له نیوانیاندا هه یه، هه ر هه مووی

ہی خواہے و، پہرہ ردگارت ہیچ شتیکی لہ بیرناچن، (لہ بیرچوو و فہراموشکار نیہ بو ہیچ شتیکی).

بہ لآم واتایہ کی دیکہ شیان بو ئەم پستہ یه لیکداوہ تہوہ، ئەویش ئەوہ یه کہ ئەمہ مہ مووی تہواو کہری قسہ ی بہ ہہ شتیہ کانہ، چونکہ لہ تائبہ ق پتہ شوہ دا بہ ہہ شتیہ کان قسہ دہ کہن، دہ فہرموی: ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لِقَاءَ إِلَّا سَلَامًا وَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةٌ وَعِشْيًا ۝۱۲﴾ نلک الجنتہ الئی نورث من عبادنا من کان تقیاً ﴿۱۲﴾ مریم.

نجای دواپی بہ ہہ شتیہ کان دہ تین: ﴿وَمَا نُنزِّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ۝۶۱﴾ مریم، واتہ: تیمہ نایہ نہ خوار لہو بہ ہہ شتانہ، لہ پیگہ بہ رزہ کان بہرہ و خوار و، هاموشو ناکہ یں لہ بہ ہہ شتا، مہ گہر بہ فرمانی پہرہ ردگارت، چونکہ ئەوہ ی لہ پتہ مانہ و ئەوہ ی لہ دوامانہ و یه و ئەوہ ی لہو بہ یہ نہ دا ہہ یه، مہ مووی ہی خواہے و پہرہ ردگارت ہیچ شتیکی فہراموش ناکات و، ہہرچی کہ تیمہ دلمان و یستوویہ ق، بو ی پہ خساندووین لہو بہ ہہ شتانہ دا و تیمہ مہ موو ہہ لسو کہوت و جموجولہ کانیشمان بہ فرمانی خوان، لہ بہ ہہ شتا.

بہ لآم واتای یه کہ می زیاتر پتہ چن.

وشہ ی (تنزل) یش هاوواتای (نزول) ہو لئیہ وہ نزیکہ، بہ لآم (تنزل) کاریکہ کہ بہ تہ کہ لولوفہ وہ دہ کروی، ئەویش لہ بہر تہ و یه:

۱- فریشتہ کان کاتیک کہ دادہ بہ زبیرین بو لای پتہ مہیران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، دہ بن لہو حالہ تہ تاساییہ ی خو یان کہ حالہ ق فریشتہ یه، بینہ دہر، ئە گہر بیانہ وئی بیبیرین و بہر جہ ستہ بین لہ حالہ ق مروقیکا.

ب- یا خود مہ بست ئەوہ یه کہ ئەوان بہ پتی سروشتی خو یان، پتہ ان خو شہ ہہر لہ سہرئی بن، لہو شوینہ ی کہ خوا بو ی دیار بیکردوون و نہ یہ نہ سہر زہوی و، کاتیک دتہ سہر زہوی، پیویست بہ زور لہ خو کردن (تکلف) دہکات و دہ بن خو یان تہزیت بدن، لہ سروشتی خو یان و لہ مہ نزلگای سروشتی خو یان، دوور بکہ و نہ وہ بو یه ئەو تہ عبیرہ بہ کارہاتہ.

۲- ﴿لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ﴾ (لہ ما بین ایدینا) یان: ئەوہ ی لہ پتہ مانہ و یه ہی و یه، (وما خلفنا) ئەوہ ی لہ دواشمانہ و یه، ہی و یه، (وما بین ذلك) ئەوہ ی دہ کہ ویتہ تیوان ئەوہ

شوهه، دهگونجڻ ٽنمه له ڀروي شوڻهوه ٻي واٽه: ٽهوهي که له پيشهوهمانهوه، ٽهوهي له پشتمانهويهه و، ٽهوهي له نيوانيشيان دايه، هه مووي هي خوايه، راست و چهپ و باکوور و باشوور و...

دهشگونجڻ له ڀروي کاتهوه ٻي واٽه: ٽهوهي که بهرهو ڀروي دهچين و، ٽهوهي که به جيمان هيستوه، هه مووي هي خوايه، واٽه: ڀاږدوو و داهاتوو و ٽهوهي دهکهوٽه نيوانيشيانهوه، که ٽيسٽايه.

(۳) ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾، ههروهه ڀاروهردگار ت فهراموشڪار نيه، (نَسِيًّا: صِيغَةُ مَبَالِغَةِ النَّاسِي) (نَسِيَ) ڀڙڙهه زندهه ڀويهه ٻو (ناسي) واٽه: له بيرچوو، (النَّسيانُ: الغفلة عن توقيت الأشياء بأوقاتها) (نسيان) بريتهه بيٽاگايي لهوه که شتهکان به کاتي خوڻانهوه پهيوهستڪرون، ٽهوههکه مروٽ کاتهکاتي لهبيرچن.

(۴) ﴿رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾، پهروهردگاري تاسمانهکان و زهوي و ٽهوهي دهکهوٽه نيوانيشيانهوه واٽه: پهروهردگاري هه موويانه.

(۵) ﴿فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادِهِ﴾، بيههستهو خوڙاگريش به ٻو پهستههکهي، (الإصطبار: شِدَّةُ الصُّبْرِ عَلَى الْأَمْرِ الشَّاقِّ، لِأَنَّ صِيغَةَ الْإِفْتَعَالِ تَرِدُ لِإِفَادَةِ قُوَّةِ الْفِعْلِ)، (إصطبار) واٽه: خوڙاگرتيکي بههيز لهسهه کاريکي قورس، چونکه سيغه (إففعال) له زمانه عهڙهبيدا، ماناي هيڙي کردوههکه دهکههني، کهواٽه: (إصطبار)، واٽه: زور خوڙاگري، خوڙاگريه کي بههيز، (وَعُدِّي الْإِصْطِبَارُ بـ «لِتَعْظِيمِهِ مَعْنَى الثَّبَاتِ، أَي: أُثْبِتُ لِلْعِبَادَةِ»، دياره وشهه (إصطبار) عادهه وايه به (علي) بهرکار دهخوڙي، بهلام ليرهه (ل) بهرکاري خواستوه، (وإصطبر لعبادته) تاكو ماناي چهسپاويي بخريته نيو، واٽه: چهسپاويه ٻو پهستهي خوا ځيڻ.

(۶) ﴿هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَيًّا﴾، ٽايا هيچ هانوو هيچ هواتيهکت ٻو خوا پڻ شك دئي؟ دهزاني هيچ هانوو و هيچ هواتاي ههٻي؟

(السَّمِي: لِلْمَثَلِ فِي الْإِنْسِمِ، أَوِ الْمَثَلِ فِي الرُّبُوعِ)، (سَمِي) هانو وٽهيه له ناودا، ياخود هواتيه له پايهو پڻکهه، که دووهميان زياتر پڻدهچي مههسته ٻي و پرسپارکردنهکهش پرسپارکردني نکووٽيٽيکهراهيه.

ياني: دهفهرموٽي: ٽايا هيچ هانوو و هواتات ٻو خوا پڻ شك دئي؟ واٽه: پڻت شک نايهت و، نازاني هيچ هانوو و هواتيه کي ههٻي، تهگهر ههيووايه دهتراني.

کهواته: خوا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وهك چۆن، هیج هاوتای نیه، هیج هاوناستی نیه، هیج کهستیک نیه وهک وی بئ، نه لهزاتی دا، نه له ناوهکافی دا، نه له سیفهتهکافی دا، نه له هیج شتیکیدا، بههمان شیوه پئیویسته مامهلهیه کیش که لهگهڵ خوادا دهکری، نهو جوره مامهلهیه لهگهڵ کهسی دیکه دا نهکری، بهندایه تیی دهبئ تهنیا بۆ خوا بکری و، نهو بهندایه تیهی که بریتیه له: نهوپهری خوشویستن، نهوپهری به گورهگرتن، نهوپهری لئ ترسان، نهوپهری ریزلنگرتن، نهوپهری پشت پئ بهستن، نهوپهری ملکهچی بۆ کردن، ئا نهو، دهبئ تهنیا بۆ خوا بکری و، هیج بهشتیکی نهو پهرسننه، بۆ جگه له خوا نهنجام نهدری، چونکه مادام خوا هیج هاوتایه کی نیه، هیج هاوکوفیکی نیه، هیج هاوناستیکی نیه، پئیویسته مامهلهیه کیش که لهگهڵ خوادا دهکری، وهک بهندایه تیی، نهو جوره مامهلهیه، لهگهڵ هیج کام له دروستکراوهکافی خوادا نهکری.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

❖ دەرسی پینجەم ❖

بیناسه‌ی نهم دهرسه

نهم دهرسه‌مان نایه‌ته‌کان: (۶۶ - ۷۶) ده‌گرتیه‌ خۆی، واته: (۱۱) نایه‌ت، ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیی نهم یازده‌ نایه‌ته، باسی مرۆفی بیبروا و له‌ خوا یاخیه، سه‌ره‌تا به‌ تاك (مفرد) ده‌یه‌ئینی، به‌ نهم مه‌به‌ست پتی جینسی مرۆفی له‌ خوا یاخیه، بۆیه‌ دوایی ده‌یکاته‌ کۆ (جمع)، چ له‌ رووی بیروبوچوونی بیبروایانه‌ی و، چ له‌ رووی سه‌ره‌نجامی شووم و سه‌ر به‌ فه‌تاره‌تچوونی، له‌ دنیاو له‌ دوا‌پۆژدا.

له‌میان ئەوه‌شدا باسی کۆکردنه‌وه‌ی بیبروایان، وێرای شه‌یتانه‌کان له‌ پۆژی دوایی داو، بردنیان بۆ لای دۆزه‌خ، پاشان به‌ جیه‌یشتنی بیبروایان و شه‌یتانه‌کان له‌ سه‌ر ته‌ژنویان له‌ دۆزه‌خداو، دهر‌باز‌کردنی پارێزکاران، کراوه، هه‌روه‌ها باسی هه‌لوێستی که‌له‌په‌قانه‌ی بیبروایان له‌ به‌رانبه‌ر نایه‌ته‌کانی خوادا و، خۆ هه‌لکێشانیان به‌ ماڵ و سامانی هه‌پام و کوپ و کال و خزم و خه‌لکی ده‌وره‌به‌ریان، که‌ ده‌وریان قه‌په‌با‌لغ کردوون.

له‌ کۆتاییشدا خوا باسی په‌کیک له‌ یاسا گه‌ردوونیه‌کانی خۆی، کرده‌وه، له‌ ژبانی مرۆفدا، که‌ گومپریان به‌رده‌وام گومپراتر و، پتی راستگرتووانیش به‌رده‌وام سه‌ر راستر ده‌بن و، خوا ﷻ هه‌م گومپاترکردنی بیبروایان و هه‌م سه‌ر راستر کردنی پتی راستگرتووانی، پالداوه‌ته‌ لای خۆی، له‌به‌رته‌وه‌ی هه‌ر کام له‌ دوو حااله‌ته، به‌ پینی نه‌و یاسا گه‌ردوونیه‌یه‌ی که‌ خوا له‌ ژبانی مرۆفدا دانیان، به‌پرتوه‌ ده‌چن.

﴿ وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِثْلُ لَسَوْفَ أُخْرَجَ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوْ لَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَا خَلَقْتُهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنَنْحَضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عَيْنًا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَإِنْ يَسْكُرُوا إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نَسْفِی الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًا ﴿٧٢﴾ وَإِذَا نُفِیَ عَلَيْهِمْ أَیُّنَا بَدِئَتْ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَئِذَا لَئِن مَّاتُوا أَمْئًا أَلْفَرِیْقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدْبًا ﴿٧٣﴾ وَكَرَّاهِلْكَ قَلْبَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَنتُمْ وَرَبِّكَ ﴿٧٤﴾

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلِمُذِّدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَذًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِنَّمَا الْعَذَابُ وَإِنَّمَا السَّاعَةُ
فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧١﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ أَحْتَدَوْا هُدًى
وَأَلْبَقِيَتْ الصَّلِاحُ حَبْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ نَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٢﴾

مانای دەقا و دەقی نایەتەکان

ههروهها مرۆف (ی بیرووا) ده‌ئێ: نایا که مردم به زیندووویی (له خاک و گوێر) ده‌هێتریمه‌وه ده‌ری؟ ﴿٧١﴾ نایا مرۆف له یادی نیه، که تیمه پێشتر دروستمان کردوه و شتی که نه‌بووه! ﴿٧٢﴾ (سوێند) به په‌روه‌ردگارت نه‌وان و شه‌یتانه‌کان کۆده‌که‌ینه‌وه، دوایی له ده‌وری دۆزه‌خ له‌سه‌ر نه‌ژۆنیان ئاماده‌یان ده‌که‌ین ﴿٧٣﴾ تنجا له هه‌ر کۆمه‌لیک، کامیان له به‌رانبه‌ر (خوای) میه‌ره‌باندا یاخییتر و سه‌رکه‌شته‌، پایدە‌کیشینه‌ ده‌ری (بو‌ فریدانه‌ دۆزه‌خ) ﴿٧٤﴾ پاشان مسۆگه‌ر خۆمان زان‌ترین به‌وانه‌ی له پێشترن بو‌ تیدا سووتیترای ﴿٧٥﴾ هیچ کامیکیشان نیه که نه‌چیته‌ سوئی (دۆزه‌خ) نه‌وه‌ بریارێکی مسۆگه‌رو هه‌لبه‌راوه‌ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارت‌ه‌وه ﴿٧٦﴾ تنجا نه‌وانه‌ی پارێزیان کردوه، ده‌ربازیان ده‌که‌ین و، سه‌ته‌مکارانیش له‌ویدا، به‌ له‌سه‌ر چۆکان که‌وتووویی به‌جێ ده‌هێلین ﴿٧٧﴾ هه‌روه‌ها نه‌وانه‌ی بیرووان، هه‌ر کات نایه‌ته‌ پۆشه‌ کامانیان به‌سه‌ردا خوێترانه‌وه، به‌وانه‌ی پروایان هیناوه‌ ده‌ئێن: کام له‌ دوو کۆمه‌له‌کان (تیمه‌ یان ئیوه) پله‌و پینگه‌ی باش‌ته‌وه‌ کۆرۆ مه‌جلیسی به‌رچاوت‌ره‌؟ ﴿٧٨﴾ (نه‌وه‌ ده‌ئێن) له‌ حالێکدا به‌ر له‌وانیش که‌لیک سه‌ده (کۆمه‌لکا)مان فه‌وتاندوون، که‌ که‌ل و په‌ل و به‌زم و بازار و دیمه‌نیان له‌ هی نه‌وان جوان‌به‌وو! ﴿٧٩﴾ بلێ: هه‌رکه‌س له‌ گوهرایی دا‌هێ، با (خوای) میه‌ره‌بان رستی بو‌ درێژ بکات و هاوکاری بکات، هه‌تا کاتی که‌ نه‌وه‌یان دی، که‌ به‌ئێنیان پێدرا‌بوو (هه‌په‌شه‌یان پێی لێکرا‌بوو) چ سزاو نازار (ی دنیا) چ ئاخیر زه‌مان، نه‌و کاته‌ باش ده‌زانن کێ پینگه‌و شوینی خراپ‌تر و سوپای بیه‌زتره‌! ﴿٨٠﴾ هه‌روه‌ها خوا که‌سه‌اتی که‌ پاسته‌ ری بوون، رینماییان بو‌ زیده‌ ده‌کات، کرده‌وه‌ ماوه‌ باشه‌کانیش له‌لای په‌روه‌ردگارت، پاداشتیان باش‌ترو ئاکامیان چاک‌تره‌ ﴿٨١﴾.

شیکردنه وهی هه ندیک له وشهکان

(جِئًا): له زمانێ عه پهبیدا دهگوتری: (جَسَى عَلَى رُكْبَتَيْهِ، يَجْثُو جُثْوًا وَجِئًا، فَهُوَ جَاثٌ، جَمْعُهُ جِئِيٌّ مِثْلُ بَيْكِيٍّ)، وهك شپوهی خوندنی ته حییات، نهوه نهوپه ری ملکه چیی و زه بوونیی دهگه یهن، یاخود نهوپه ری ریز و حورمهت دهگه یهن، به لأم لیره دا مه بهست پیی ملکه چیی و زه بوونیی و بی دهسته لاتیبه، دیاره هه کام له: (جُثْوًا وَجِئًا) چاوگن، واته: له سه ره نه ژنۆ که وتن و له سه ره چۆکان که وتن، (فَهُوَ جَاثٌ) بو تاکیک به کاردی، له سه ره نه ژنۆی که وتی، کۆبه که ی بریتیه له (جِئِيٍّ) یان (جِئِيٍّ) هه ردووکیان هاتوون، کۆی (جایی) ن، وهك چۆن (بَيْكِيٍّ) کۆی (بایی) یه، لیره دا واته: نهوانه ی که له سه ره نه ژنۆیان که وتوون. تنجا هه ره چنده ده شکونجی (جِئُوًّا) و (جِئِيًّا) چاوگ بن، به لأم لیره دا نهوه زیاتر دهگونجی که کۆ بن.

(عِيًّا): (الْعُتُوُّ: التُّبُوُّ عَنِ الطَّاعَةِ، عَتَا يَعْتُو عُتْوًا وَعِيًّا، مَضْرَجٌ أَوْ جَمْعٌ عَاتٍ)، (عتو) بریتیه له خو دوورگرتن له فه رمانبه ریی، دهگوتری: (عَتَا يَعْتُو عُتْوًا وَعِيًّا) واته: سه رکه ش بوو، سه رکه ش دهبی، سه رکه شیی و یاخیی بوون.

وشه ی (عتی) یان چاوگه، یاخود کۆبه بو (عاتی) واته: به کیکی سه رکه ش و یاخیی، (عتو) و (عتی) یش، یانی: کۆمه له خه لکیکی سه رکه ش و یاخیی و خو به زلکر له به رانه ره خوادا^(۱).

(لَنْزِعَكَ): واته: به ته تکید راده کیشین، (نَزَعُ الشَّيْءِ: جَذْبُهُ مِنْ مَقَرِّهِ، كَنَزَعِ الْقَوْسِ عَنَ قَبْدِهِ)، (نزع) بریتیه له پاکیشانی شتی که شوینی خو یه وه، به توندیی، وهك چۆن که وان ده کیشری، بو نه وهی تیره که ی پی بهاویشتری، ههروه ها (نزع) به مانای واز له شت هینان دی، ههروهك (نزع) یش به مانای تامه زرویی، دی، به لأم نه وهی که لیره له تابه ته که دا هاتوه (لنزعن) یانی: دهرده کیشین، راده کیشین.

ههروهك له سووره ی (النازعات) دا، هاتوه: ﴿وَالنَّازِعَاتُ غَرَقًا﴾، واته: نهوه فریشتانه ی که به توندیی رووحی بیروایان له جهسته یان دهرده کیشین.

(۱) وشه ی (عاتی) به (عناة) یش کۆ دهکرته وه.

(صَلِيًّا): (أَصْلُ الصَّلِيِّ: الإيقاظُ بالنَّارِ صَلِيًّا بالنَّارِ وَبِغَدًا: بُلِيًّا بِهَا، صَلِيَّتُ الشَّاةِ: شَوَّيْتُهَا) وشهی (صَلِي) یان بریتیه له سووتاندن به ناگر، دهگوتری: (صَلِي بالنَّارِ وَبِغَدًا) واته: تووشی چوونه نیو ناگر بوو، دیسان دهگوتری: (صَلِيَّتُ الشَّاةِ) واته: مه په که م برژاند، هه لته له زمانه عه په بییدا (صَلِي) بریتیه له وه که شتیک برژنری له هه چوار دوریه وه و ناگری بدرته بهر، که جوړه برژاندنکی، یان پشاندا نکی تایه ته.

که واته: که دهفه رموی: (مَنْ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا)، واته: تیمه زانترین کامیان له پنتره بو نه وهی برژنری، یان پبیشتری.

(حَتَمًا): (العَتَمُ: القَضَاءُ المُقَدَّرُ، والعَاتِمُ: الغَرَابُ الَّذِي يُعْتَمُ بِالْفَرَاقِ، غَمًا زَعَمُوا)، (حَتَم) بریتیه له بریارنکی نهنده زه گری بو کراو، واته: شتیک که برایتیه وه هه لبرای، یه کلای بوو پیتیه وه، (حَاتِم) به و قهله په شه دهگوترین، که به پی نه فسانه یی که له پینشووه کان، عه پد و غهیری عه ره پیش، پیمان و ابووه، له هه شونیک بوخونی نیشانه ی نه وه یه، که سیک له وی دهری، یاخود نه و شونیه کاول ده بی.

(مَقْضِيًّا): (القضاء) واته: بریار، (القضاء: فَضْلُ الأَمْرِ قَوْلًا وَفِعْلًا)، بریتیه له جیه جنکردنی کاریک، چ به قسه بی، یان به کرده وه، به لأم (مَقْضِي) واته: بریار له سه دروا، واته: (مَا صَدَرَ بِهِ قَضَاءٌ)، شتیک بریاری له سه دروا بی.

(مَقَامًا): (المقام: مُضَرٌّ، أو اسْمُ مَكَانِ القِيَامِ، أو زمانه)، (مقام) دهگونج چاوگ بی، واته: پراوه ستان، دهشگونج ناوی شوین بی، واته: شوینی لپ پراوه ستان، یاخود کاتی پراوه ستان بی.

(نَدِيًّا): (ندي) به مانای کوږ و مه جلیس دی، ههروهه دهشگونج به مانای که سیک بی که له کوږو مه جلیس دا دانیشه، دیسان دهشگونج به مانای مال به خشین و سه خاوهت بی، دهگوتری: (هُوَ أُنْذِي مِنْ فُلَانٍ كَفَأً)، واته: فلان که س دهستی له فلان که س کراوه تره بو به خشین، که واته: (الندي) به مانای (السقاء) یش دی.

(أَثْنًا): (الأثْنُ: مَتَاعُ الثِيْتِ الكَثِيْنِ، وَأَصْلُهُ مِنْ أَثْنٍ، إِذَا كَرُّ وَتَكَافُفٌ)، (اثن) بریتیه له که ل وپه لی زوری مال، شمه کی مال، بنچینه که شی له (أَثْنٌ) هه هاتوه، (أَثْنٌ) واته: نه و شته زورو چر و پر بوو.

(وَرِيًّا): (خویندراویشه وه: (رِيًّا) (مَثَلُ دَبْحٍ وَدَبْحٍ مَعْتَسِي المَذْبُوحِ)، واته: (رِيًّا) و (رِيًّا) به مانای (مَرِيًّا)، یانی: بهرچاو، یان: بیخاو، یاخود: خاوهن دیمه ن، ههروهه خویندراویشه ته وه: (رِيًّا) که له (الرِّي) هاتوه، واته: پاراو و ئاودراو.

(مَرَدًا): (مَرَجَعًا وَالْمُرَادُ بِهِ عَاقِبَةُ الْأُمْرِ)، (مَرَدًا) واته: شوینی بۆ لا گه رانه وه، که لیره دا مه به ست پی سی سه ره نجامی کاره که یه.

(مَدًا): (الْمَدُّ: إِزْغَاءُ الْعَبْلِ، وَإِطْلَاقُهُ، وَمَجَازًا: الْإِفْخَالُ)، (مَد) بریتیه له رست بۆ دریزکردن و ریشمه بۆ دریزکردن، به لأم به مه جاز به مانای مؤله تدان دئی، ده لئی: رستت بۆ دریز ده که م، واته: جاری مؤله تت ده ده م، لیت ده که ریم، چونکه ئاژه لئیک که ده له وه ریتری، نه وه په ته ی که ته یخراوه و پینه وه به ستراره، نه گهر دریزتر بن زیاتر مه جالی جوولانی هه یه، یان جاری وا هه یه به پیچه وانه وه ده لئی: دوایی په تت بۆ توند ده که م، یان ریشمه ت توند ده که م، واته: نایه لأم زۆر برۆی، نه وانه هه موویان مانای مه جازیین، نه گهرنا مانای راسته قینه که یان بۆ ئاژه ل به کاردی.

مانای گشتی نایه ته کان

خوای لیره دا دوا ی گپرانه وه ی به سه ره هاق ژماره یه ک له پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، که نایه ته کان: (۱ - ۶۰)، یانی: پانتاییه کی زۆر له م سووره ته موباره که، بۆ گپرانه وه ی به سه ره هاق ژماره یه ک له پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ته رخا ن کرابوو، به تاییه کی زه که ریا و یه حیای کوری (عَلَيْهُمَا السَّلَامُ)، هه روه ها مه ریه م و عیسا ی کوری (عَلَيْهُمَا السَّلَامُ)، پاشا ن ئامازه یه ک به به سه ره هاق ئیبرا هیم ﷺ و وتووێژی له گه ل بابی دا، دوایی ئامازه یه ک به مووسا ها رووی برای و، پاشا ن ئیسماعیلی کوری ئیبرا هیم و، دوایی ئامازه یه کی کورت به ئیدریس، دوایی به گشتی باسی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و نه وانه ی که دینه شوئینان، له پاشینی خراپ.

نجا دوایی خوای دینه سه ر باسی مروقی بیروا، نه وانه ی به دوا ی رینازی نه وه پیغه مبه رانه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ناکه ون، که خوا ناروونی بۆ رینمایی کردنی مروقابه تیی و، بۆ هینانه سه ر راسته رینان و، بۆ به خته وه رکردنیا ن له دنیا داو، سه رفرا زکردنیا ن له دوا روژدا، ده فه رموئی: ﴿وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَكْفَىٰ مَرَدًا﴾، لیره دا ده زانی ن که دوایی نایه ته کان ده بینین، که مه به ست پی سی مروقی بیروایه.

که‌واته: لیره‌دا هه‌رچه‌نده (إنسان)، (أل)ی ناساندنی له‌سهره که بو جینسه واته: جینسی مروّف، به‌لام به سباق و مه‌قام ده‌زانی، که مه‌به‌ست جینسی مروّفی بیپروایه، نه‌ک مروّفه‌کان به‌گشتی، یاخود نه‌و مروّفه‌ی له هیدایه‌ق خ‌وای به‌هه‌رمه‌ند نه‌بووه و وه‌ک نه‌سلی خ‌وی ملو‌ه‌ته‌وه، بانراین مروّفی بیپروا، یان بیبه‌ش له پروناکیی په‌یامی خوا، چی ده‌لتی؟

﴿أَيُّهَا مَأْمُوتُ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا﴾، به پرسیارکردنی نکوولیلنیکه‌رانه‌وه، ده‌لتی: نایا کاتیک مردم دوابی به زیندوویی ده‌رده‌هیت‌ریمه‌وه؟ یانی: له خاک ده‌رده‌هیت‌ریمه‌وه، دوابی شه‌وه‌ی ژیر خاک ده‌کریم؟ چونکه عاده‌ق زوره‌ی که‌لان وایه، که مردووه‌کانیان ده‌خه‌نه ژیر خاکه‌وه، نه‌گرنا هه‌ندی له‌گه‌لانیس هه‌ن، مردووه‌کانیان ناخه‌نه ژیر خاکه‌وه و ده‌یانسووتینن، یاخود به‌شیه‌یه‌کی دیکه جه‌نازه‌کانیان هه‌لده‌گرن، یان ده‌یانفه‌وتینن.

خ‌وا ده‌فه‌رموی: ﴿أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا﴾، نایا مروّف (نه‌و جوّره مروّفه) نایه‌ته‌یادی، که تیمه پینستر دروستمان کردوه و هه‌چ شتیک نه‌بوو؟ واته: بوونی نه‌بوو تیمه هینامانه‌دی، ته‌دی دوابی شه‌وه‌ی که په‌یدابووه و بوونی پینه‌خ‌شراوه، به‌لام کوژاتیکی به‌سه‌ردا هاتوه‌و، پرووحی له‌جه‌سته‌ی جیابوتوه‌و و جه‌سته‌که‌ی چوتمه‌و نیو‌خاک، بیگومان نه‌گه‌ر مروّف له‌رووی عقل و مه‌تیقه‌وه ته‌ماشای بکات، په‌یداکردنی شتیک له نه‌بوون، به‌زه‌حه‌ترو قورستره له‌وه که دوابی شه‌وه‌ی په‌یدابووه، بگپدرتیه‌وه و به‌یت‌رته‌وه.

﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ﴾، سویند به‌په‌روه‌ردگار، به‌دلتیایی شه‌وان و شه‌یتانه‌کان کوّده‌که‌ینه‌وه، واته: له‌که‌ل شه‌یتانه‌کاندا که خ‌راپترین دروستکراوی خ‌وان، کوژیان ده‌که‌ینه‌وه، له‌کوئی؟ بیگومان مه‌به‌ست پیی رژی دوابی، ﴿ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثًا﴾، دوابی له‌ده‌وری دوزه‌خ، به‌له‌سه‌ر نه‌ژنویان که‌وتوویی، ناماده‌یان ده‌که‌ین، واته: به‌زه‌بوویی و بی‌ده‌سته‌لاتی، که‌ستیک که له‌سه‌ر نه‌ژنو ده‌که‌وی، مانای وایه بی‌ده‌سه‌لات و زه‌بوون و ده‌سته‌پاچه‌یه.

﴿ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عُنِيًّا﴾، دوابی له‌هه‌ر کوّمه‌تیک، کامیان یاخیت‌ره له‌به‌رانبه‌ر (خ‌وای) خ‌اوه‌ن به‌زه‌یی دا، ده‌ریده‌کیشین، واته: پرایده‌کیشینه‌ده‌ر له‌پرز، ﴿ثُمَّ لَنَنْحَنُّنَّ أَعْلَمَ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا﴾، دوابی تیمه زانترین به‌وه‌ی کئی له‌پینستره، بچینه‌نیوی و بسووتینری و بیپشترری له‌دوزه‌خدا.

کاری خوا هه‌چی کوّره‌کاری نیه، هه‌ر که‌سه به‌نه‌ندازه‌ی توّخی و خه‌ستی کوّره‌که‌ی و تاوانه‌که‌ی سزا ده‌دری، هه‌ر که‌سه به‌پیی ریزه‌ندیه‌ک که به‌س خ‌وای کارزان و زانای

پنهان و ناشکرا، ده زانن، پلهی خوئی ههیه، ههه کهسه حال و مهقامی خوئی ههیه و، ههه کهسهش سزاو جهزه بهی تایبته و دیاریکراوی پی به پیستی خوئی ههیه.

دوایی دهفه رمویی: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾، هیچ کام له تیوهش نیه مهگه دهچیته سوئی، (واردها) واته: دهچنه سوئی دوزهخ، رانلوی (ها) ی (واردها) بو دوزهخ دهچیته وود.

ههلهته ههندیك له زانایان گوتووایانه: واته: دهچیته نیو دوزهخ، که له لای خوا ناسانه، برواداران بچنه نیو دوزه خیش و زیانیان پی نهگه یهنن، وهك چوون ئیبراھیم الخلیلؑ چوو ه نیو ناگر و خواش سه لاهتی کرد، به لام وهك دوایی له مهسه له گرنکه کاندای باس دهکین، لیره دا واتای: (واردها)، (داخلواها) نیه، به لکو وهك له سوورهتی (القصص) دا، دهبراهی مووسا الخلیلؑ گوتراوه: ﴿وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ﴾، واته: کاتیک چوو ه سهه راوی مه دیهن، که به ته تکید مووسا نه چوته نیو ناوه که وه و نه چوته نیو گوومه که، یان بیره که، ﴿وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ﴾، (القصص) واته: کاتیک چوو سوئی ناوه که، چوو ه نیزیک ناوه که، ههه له کورده واریی خو شماندا ده لیین: فلانکه سه چوو ه سهه راوه که، یانی: چوو ه نیزیک و قه راغ ناوه که، ﴿كَانَ عَلَى رَيْكٍ حَتْمًا مَقْصِيًا﴾، تهو بریاره له سههه پهروه ردگار، بریارینکی به کلایی کراوه یه، واته: بریار دراوهو براره ته وه.

﴿ثُمَّ تَوَجَّيْنَا الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَزَرْنَا الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًا﴾، دوایی تهوانه ی پاریزیان کردوه، دهبرازیان دهکین و، سهه مکارانیش له وندا له سههه چوکان بهزه بوونیی به جیده هتیلین.

وهك دوایی باسی دهکین زوریی زانایان رایان وایه، که تهه چوو نه سوئی دوزهخه، مه به سهه پیی رهتوو نه به سهه (صراط) دا، که تهو پرده یه به سههه پستی جهه هه نه سهه راده هتیلدی و، هه موو مرو فایه تی ده بی به سههه پستی نهو پرده دا برهوا، تنجا تهوهی که بروادارن، ههه کهسه به نه ندازه ی تیمانه که ی، دهبرازی ده بی به خیرایی و، تهوانه ی دیکهش گرفتار ده بن و له سههه تهو پرده، که لووس و خلیسکه، دهکونه خوار.

تنجا دینه سههه بابته تیکی دیکه و، هه لوئستیکی دیکه ی تهو بیبروایانه و، دهفه رمویی: ﴿وَإِذَا نُنزلُ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا يَسْتَكْبِرُ﴾، کاتیک ئایه ته رهوشنه کانی تیمه یان به سههه ردا خوئترانه وه، ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾، تهوانه ی بیبرهوا بوون، بهوانه یان گوت: که بروادارن: ﴿أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَبِيًّا﴾، واته: کام له دوو گوومه له کان اواته: تیمه یان تیوهه پیگه ی باسههه و کورو مه جلیسی قه ره بالغههه؟

﴿وَكُرَاهِلْكَأَقْلَهُمْ مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثْنًا وَرَءْيَا﴾، له پیش نهواندا چهندان سه دهه مان فهوتاندوون، که که له وپه لیان لهوان باشتر بوو، و، دیمه نیشیان لهوان جوانتر بوو، بهرچاوتر بوون، واته: خانوبه ره و که له و په له و نیو مالیان باشتر، خزم و کهس و قهوم و قه په بالغیی مه جلیسیان لهوانه زیاتر بوو، که خویمان بهسهر برواداراندا هه لده کیشن.

بویه ش خوا ﴿لَا﴾ دهه فرموی: له پیش نهواندا زور سه دهه مان فهوتاندوون، که لهوان که له وپه لیان زیاتر و، لهوان دیمه نیان بهرچاوتر بووه، چونکه بیبرویه کان کاتیک که تابه ته رهوشنه کانی خوایان بهسهردا ده خوینترانه وه، به بروادارانان، دهگوت: تیمه لهسهر مه قین، نه که تیوه که شوین نایه ته کانی خوا ده که ون، به به لگه ی نه وه، که تیمه حالمان باشتره و تیمه ینکه مان چاکتره و، تیمه کوپر و مه جلیسمان قه په بالغتره و، تیمه کوپان و سامانان زیاتره، بویه خوا دهه فرموی: ته گهر وا بووایه، ته گهر سهروهت و سامانی زور و خزم و قه په بالغیی زور، به لگه ی لهسهر هه ق بوون، بووایه، نه دهه بوو نه وه گه لانه ی له پیش نهواندا، هه لک و قهومیان زیاتر بوو، کوپر و مه جلیسیان قه په بالغتر بوو، سهروهت و سامانان پتر بوو، بفه وتابانه یه!

ننجا دهه فرموی: ﴿قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلِمَ دَلَّهُ الرَّحْمَنُ مَنًّا﴾، بلتی: هه ره کهسی له گومرایی دابی، با (خوای) خاوهن بهزهیی به زیادکردن بوی زیاد بکات.

ته مه یان دوغایه، یاخود: مه بهست نهوه یه: سه ره نجامه که یان وای لیدی: خوا ی خاوهن بهزهیی له گه ل نه وه شدا که خاوهن بهزهیی، به لام نهوانه هینده خراپن، هه ره له گومرایی بویان زیاد ده کات، ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ﴾، هه تا کاتی نهوه یان بینی که به لینیان پیدراوه، یان هه ره شه یان پی پی لیکراوه، ﴿إِنَّا الْعَذَابَ وَإِنَّا السَّاعَةَ﴾، یان سزای دنیایی، یاخود تاخیر زمان، (ساعة) واته: نه وه کاته ی که دنیای تیدا کوتا دی، ﴿فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَعُفٌ جِنْدًا﴾، نه وه کاته ده زانن: کتی ینکه ی خراپتره و کتی هیرو سوپای بیترتره، ﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ أَحْتَدَوْا هُدًى﴾، نهوانه ش که ینمایی خوایان وهرگرتوه و راسته ری بوون، خوا ینماییان بوی زیاد ده کات، زیاتر دلپوشنیان ده کات، ﴿وَالْيَقِينُتُ الصَّلِحَتُ حَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا﴾، کرده وه باشه ماوه کانیش له لای پهروه ردگارت، پاداشتیسیان چاکتره و سه ره نجامیسیان باشتره.

کهواته: بروادارانیک که خاوهنی نه وه کرده وه چاکانه ن، که ده میننه وه و پاداشتیان بهرده و امه، ته نیا نهوانه بهخته وهرن و، نهوانه ی دیکه، مالیتران و رور پهشن.

مهسه له گرنه کان

مهسه له ی به کهم:

مرۆفی کافر، ده لێ: ئایا کاتیک مردم، زیندوو ده کریمه وه؟! وا دیاره له بیرى چوو، که یتتر هیچ نه بووه و خوا هیناویه ته دی:

خوا ده فه رموی: ﴿وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ۗ ﴿١٦﴾ أَوْ لَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَا خَلَقْتَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ۗ ﴿١٧﴾﴾

شیکردنه وه ی نه و ئایه تانه، له پینج بره گدا:

١- ﴿وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ ۗ﴾. مرۆف ده لێ: ئایا کاتیک که مردم.

به ته نکید لیره دا مه به ست مرۆفی بروادار نیه، (المُرَادُ بِالْإِنْسَانِ هُنَا جَمْعٌ مِنَ النَّاسِ، بدیلی: ﴿فَوَرَّيْكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ﴾)، لیره دا مه به ست له مرۆف (إنسان) کۆمه له خه لکیکی دیاریکراون، به به لکه ی نه وه که دوایی خوا ده فه رموی: ﴿فَوَرَّيْكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ﴾ ﴿١٦﴾ مریم، سویند به په روه ردگارت نه وان و شه یتانه کان کۆده که ینه وه.

یانی: لیره دا مه به ست مرۆفی بیروایه، وه که له سووره ی (الکھف) دا یتتر گومان که ده فه رموی: ﴿وَكَانَ وِرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ مَفِيئَةٍ عَصَبًا﴾ ﴿١٦﴾، واته: پادشایه که له پشتیانوه بوو، که ههر که شتییه کی ده ست به سه ر داده گرت.

مه به ست پتی که شتی چاکه، (کل سفینه صالحه) لیره شدا (الإنسان) ده زانین که مه به ست مرۆف (إنسان) ی بیروایه، چونکه به پتی سیفه ته کانی دیاره، واته: (أل) ی سه ر (الإنسان) بو ناساندن (تعریف) ه، به لأم مه به ست پتی (عهد) ه، واته: مرۆفه زانراوو ناسراوه که، نجا (أل) ی (عهد) له زمان کوردیی دا، له به رانبه ر (که) دا ده وه ستی، ته گه ر گوتم: (جنسی بکسپ) کتیبم بو یتنه، نازانی، کامه؟ به لأم ته گه ر گوتم: (جنسی بالکتاب) کتیبه که م بو یتنه، ده زانی کامیان مه به سته.

۲- ﴿لَسَوْفَ أَخْرِجُ حَيًّا﴾، (تهو مرؤفه، ده‌آن: نایا کاتن مردم) نایا به زیندووی دهرده هیتزیمه‌وه، له گۆر و خاک؟ بیگومان لیره‌دا تهو پرسیار کردنه، ﴿أَيُّ ذَا مَأْتٍ﴾، پرسیار کردنی نکو و لیلیتکه‌رانه‌یه، واته: شتی وا نابن، بویه خوا له وه‌لامی دا ده‌فهرموی:

۳- ﴿أَوْلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانَ﴾، نایا ینسان له یادی نیه، نایه‌ته‌وه بیرى؟ لیره‌شدا دیسان (الْإِنْسِيفَام: إِنَّكَارٌ وَقَعُوبٌ مِّنْ ذُمِّهِ الْإِنْسَانِ الْمُنْكَرِ لِلْبَغْثِ)، تهو پرسیار کردنه بۆ نکو و لیلیتکردن و سه‌رسورمانه له بن ناکایی مرؤفی نکو و لیلیکار له زیندو و بوونه‌وه.

(يَذْكُرُ) خوینزاوه‌ته‌وه‌ش: (يَذْكُرُ): (أَوْلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانَ) نایا ینسان له بیرى نیه، نایه‌ته‌وه یادی؟ که به‌دنیایی هیچ که‌سیتک تهو کاته‌ی تیبدا دروستکراوه، له یادی نیه، به‌لام مه‌به‌ست ته‌وه‌یه: نایا ینسان بیرناکاته‌وه و نازانن: کاتی خو‌ی هیچ نه‌بووه، نایا دنلیا نیه که کاتی خو‌ی نه‌بووه، خوا په‌یدای کردوه؟!

۴- ﴿أَنَا خَلَقْتَهُ مِنْ قَبْلُ﴾، که تیمه دروستمان کردوه له‌وهو پیش، واته: پیش تهو حاله‌ته‌ی که تیبدا له‌سه‌ریه‌تی، که تیبدا مرؤفیکى تیر و ته‌واوه!

۵- ﴿وَلَمْ يَكُ شَيْئًا﴾، که تهو کاته هیچ شتیک نه‌بوو، واته: شتیکى هه‌بوو (موجود) نه‌بوو، لیره‌دا مه‌به‌ست ته‌وه‌یه که مرؤفی بیبروا به سه‌رسورمانه‌وه و به نکو و لیلیتکردنه‌وه، ده‌آن: نایا که مردم، به زیندووی دهرده هیتزیمه‌وه؟! پئی سه‌یره و پئی دووره، خوا دواى مردن، له خاک و له گۆر دهرى بیتیته‌وه و زیندووی بکاته‌وه! نجا خوا ده‌فهرموی: نایا بیرناکاته‌وه: کاتیک که نه‌بووه و په‌یدامان کردوه، بیگومان په‌یداکردنی له نه‌بوون، که هیچ نه‌بووه، قورستر و به زه‌حمه‌تره له زیندو و کردنه‌وه‌ی دواى مردن، له عه‌قلی مرؤفی دا، ته‌گه‌رنا بۆ خواى په‌روه‌ردگار هه‌موو شتیک وه‌ک یه‌که، به‌لام به عه‌قلی مرؤف، په‌یداکران له نه‌بوونه‌وه، قورستر، له زیندو و کرانه‌وه‌ی دواى مردن، چونکه مردنه‌که به‌س بریتیه له‌وه که جه‌سته و رووحی له‌یه‌ک جیانوونه‌وه، و رووحه‌که‌ی چوووه بۆ شوئیک و، جه‌سته‌که‌شی چۆته‌وه نیو خاک، که به ته‌کید په‌یداکرانه‌وه‌ی دواى بوون، ئاسانتره، له په‌یداکرانی پیش بوون، بۆ وینه: که‌سیتک که شتیک دروست ده‌کات، دواى ته‌وه‌ی تهو شته‌ی لئ تیکده‌چی، ئاسانتر ده‌توانی خودی شته‌که چاک بکاته‌وه، یاخود یه‌کیکی دیکه‌ی وه‌ک تهو دروست بکاته‌وه.

مهسه لهی دووه م:

سوئند خواردنی پهروهردگار که کاهران و شهیتانه کان له دۆزه خدا لهسه ره ئه ژنۆیان کۆده کاته وه، پاشان کامه یان یاخیتر و سه رکه شتر بووه له ناست (خوای) خاوهن بهزه بیدا، له تئواندا، رایده کیشی و له پیش نهوانی دیکه دا، دهیغاته تئو دۆزه خه وه و تئیدا ده برژتیری و ده پیشتیری:

خوا ده فه رموی: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثَاً﴾^(۷) ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عَذَابًا ﴿۸﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلَاً ﴿۹﴾

شیکردنه وهی ئه م، ئایه تانه، له چوار برگه دا:

(۱) ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ﴾، واته: سوئند به پهروهردگار تئوان و شهیتانه کان کۆده که ینه وه.

(۲) ﴿ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثَاً﴾، دواپی له دهوری دۆزه خ، لهسه ره ئه ژنۆیان ناماده یان ده که ین.

که ده فه رموی: ﴿فَوَرَبِّكَ﴾، ئه م (و) ه، بۆ سوئند خواردنه، بۆ نه وهی دنیابن که نه و به ئینه دیته دی، واناوه که ش خوا به کو (جمع) ده یه نسی، هه رچه نده پیش به تا ک (مفرد) باسی کردوه، ﴿وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَاتَ﴾، به تلام دواپی ده فه رموی: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ﴾، له بهرته وهی مه به ست له (الإنسان) که (أل) ی ته عریفی له سه ره، جینسی مروّفه، یانی: تیکرای مروّفه کان.

که ده فه رموی: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ﴾، سوئند به پهروهردگار له گه ل شهیتانه کان دا کۆیان ده که ینه وه، بۆچی له گه ل شهیتانه کان دا؟ چونکه شهیتانه کان خراپترین و نزمترین دروستکراوه کانی خوان و، نه و بئیر وایانه ش شایسته ی نه وه ن له گه ل واندایه پیچه ک بدرین و خه ر بکرنه وه وه له دۆزه خ دا کۆبکرنه وه.

وشه‌ی (جشی) خوئراویشه‌ته‌وه: (جُشِی): ﴿ثُمَّ لَنَحْضُرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جُنُودًا﴾
 هه‌ردووکیان کوئی (جائی)ن، وه‌ک (قاعد) که کوئیه‌که‌ی (قعود) و، (جالس) که
 کوئیه‌که‌ی (جلوس)ه.

که هه‌رکام له: (جشی) و (قعود) و (جلوس) به چاوگ (مصدر) یش هاتوون، واته: له‌سه‌ر
 ئەژنۆ که‌وتن، دانیشتن، پۆنیشتن، به‌لام به (کو)ش هاتوون یانی: (جُشِی) و (جُشِی) کوئی
 (جائی)ن، واته: له‌سه‌ر ئەژنۆ که‌وتوو، هه‌روه‌ک (قعود) و (جلوس) کوئی (قاعد) (جالس)ن،
 واته: دانیشتوو، پۆنیشتوو.

٣- ﴿ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عُنِيًّا﴾، دوا‌یی له هه‌ر کۆمه‌لێک، کامیان
 له ناست (خوای) خاوه‌ن به‌زه‌یی دا، یاخه‌یتر و سه‌رکه‌شتر بووه، زیاتر له سنوور ده‌رچوو،
 پابده‌کیشین، ده‌ریده‌کیشین له نیویان.

وشه‌ی (عُتِياً) خوئراویشه‌ته‌وه: (عُتِياً) وه‌ک چۆن (جُشِياً) (عُتِياً، عُتِياً) هه‌ردووکیان
 یه‌ک وه‌اتایان هه‌یه، که واته: سه‌رکه‌شتر و یاخه‌یتر، غۆ به‌لگه‌رگه‌ر.

(الشَّيْعَةُ: الطائفة التي شابت أخطأ فهي على رأي واحد)، (شيعه) ئەو کۆمه‌له‌ خه‌لکه‌ی
 له‌گه‌ل که‌سێکدا ده‌پۆن، په‌یره‌ویسی لێده‌که‌ن، که‌واته: (شيعه) یانی: کۆمه‌له‌ خه‌لکه‌ی
 گوتراوه: (شيعه علي) هه‌روه‌ها: گوتراویشه: (شيعه معاوية) واته: ئەو کۆمه‌له‌ی که
 هاو‌رای (علي) ن، ﷺ، یاخود هاو‌رای (معاوية)ن، خوا لێی ببوو‌ری، که پێکه‌وه‌ کیشه‌و
 شه‌پو ناکوکیان بووه‌و، به‌ دنیایی (علي) له‌سه‌ر هه‌ق بووه‌ و (معاوية) لادهر و یاخی
 بووه، به‌ ده‌قی فه‌رمایشی پێغه‌مبه‌ر ﷺ که به (عمار بن یاسر) فه‌رموو: اِتَّقِ لَكَ الْفِتْنَةَ
 الْبَاطِنَةَ^(١) واته: کۆمه‌له‌ یاخه‌یه‌که‌ ده‌تکوژی، دوا‌ییش له‌لایه‌ن کۆمه‌له‌ی موعاویه‌وه کوژرا.

٤- ﴿ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا﴾، دوا‌یی به‌ دنیایی تیمه‌ زاناترین به‌و که‌سانه‌ی
 که له‌ پێشترن به‌خه‌رتنه‌ نیوی، واته: به‌خه‌رتنه‌ نیو دۆزه‌خ و تێیدا بسووتێنێن، (أولی بها أي: به‌هم)،
 (ها)ی سه‌ر (بها) بۆ دۆزه‌خ ده‌چێته‌وه.

(صلياً) خوئراویشه‌ته‌وه: (صلياً)، واته: کامیان له‌ پێشتره‌ له‌ پێشدا به‌خه‌رتنه‌ نیو دۆزه‌خ و
 تێیدا بپیشترێ و بپه‌رێترێ؟

(١) أخرجه مسلم: ٢٩١٦، والترمذي: ٢٨٠٠، وقال: حسن صحيح، واللفظ له.

وشەى (صَلِي) چاۋگە دەگوترى: (صَلِي النَّارَ صَلِيًّا) واتە: خرايە نىو ئاگرەكە، بەخرانە نىو.

وشەى (أَي) لە: ﴿أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عَيْنًا﴾، (اسم موصول)ە، بە مانای (مَا وَمَنْ) دى، بەلام (أَيُّهُمْ) لىرەدا يانى: (مَنْ مِنْهُمْ) کاميان.

وشەى (الرحمن) كە لەم سوورەتەدا - وَهَكَ يَبْتَشِرُ بِاسْمَانِكُرد - شازدە (۱۶) جاراز دووبارە بۆتەو، بۆيە لىرەدا هاتو: ﴿أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عَيْنًا﴾، يانى: لەگەل ئەوئەشدا كە خوا خاوەنى ئەوپەرى بەزەيى و بەخشش و سۆزو مېهرەبانىيە، كە چى ئەوانە لىنى هەنگەرەوانەو و لە بەرانبەرىدا سەرکەش و ياخيىن، ئنجا ئەمە بۆ زياتر ناقولاً پىشانداى: هەنگەرەرانەو و ياخيى بوونيانە، چونكە ئەگەر لە بەرانبەر كەسئىكدا كە ستم دەكات، سەرکەشىى بنوئىنى، پەوايە و بگرە پىويستيشە، بەلام لە بەرانبەر كەسئىكدا كە خاوەنى ئەوپەرى مېهرەبانىى و بەخشندەيى و، سۆزو بەزەيە: ياخيىوون و سەرپىچىيىكردن و هەنگەرەرانەو، زۆر شتىكى ناقولاًو دزىو.

مهسه لهی سییه م:

باسی نهوه که: هیچ کام له مروّفه کان نیه، نه چپته سوئی دۆزهخ و نزیکی و، نهوه بریاری یه کلاییکه رهوهی خوای لهسه ره و، خوا لهوبارهوه بریاری یه کلاییکه رهوهی داوه، پاشان خوا پارێزکاران ده پارێزقی و ده رباز ده کات له دۆزهخ و، سته مکارانیش لهسه ره ژۆنویان، له ناگری دۆزه خدا به زه بوونی به چپده هیلتن:

خوا ده فهرموی: ﴿وَإِنْ مَسَّكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۖ ثُمَّ نُنَجِّي ٱلَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ ٱلظَّٰلِمِينَ فِيهَا جِثْيًا ۖ﴾ (٧١)

شیکردنهوهی ئەو نایه تانه، له چوار برگه دا:

١- ﴿وَإِنْ مَسَّكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾، هیچ کام له تیوه نیه، که نه چپته سوئی (دۆزهخ)، نزیکی نه که ویتتهوه، به سه ریدا پەت نه بن.

ئه مانه هه موویان مانای (ورودن): لسی نزیك ده که وئی، ده چپته سوئی، ده چپته نه نیستی، به سه ریدا پەت ده بن، به سه ر ئەو پرده دا که به سه ر دۆزهخ راهێنراوه، هه ندیکیش گوتوو یانه: (واردها) واته: (داخلها)، واته: ده چپته تیو دۆزهخ، که دوایی کورته باسێک لهو باره وه ده که یین و پرووی ده که یینه وه، که ئەم رایه هه له یه.

٢- ﴿كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾، ئا ئەو بریاره له لایه ن پهروه ردا گه رته وه، بریارێکی برێنراوه یه، بریارێکی یه کلاییکراوه یه، (حتم) ئەوه یه شتێک ییویست بوو بێ و هه لبرابن و بواری چاو پێدا گه رانه وه ی نه بن، (مقضي) واته: بریار له سه ر دراو، (قضاء) واته: بریار، (مقضي) یانی: شتێک که بریاری له باره وه دراوه.

٣- ﴿ثُمَّ نُنَجِّي ٱلَّذِينَ اتَّقَوْا﴾، دوایی ئەوانه ی پارێزبان کردوه، ده رباز یان ده که یین، خوێنراو یشه ته وه: ﴿ثُمَّ نُنَجِّي ٱلَّذِينَ اتَّقَوْا﴾ هه ردوو ک خوێندنه وه که ی هاتوون.

٤- ﴿وَنَذَرُ ٱلظَّٰلِمِينَ فِيهَا جِثْيًا﴾، ئەوانه ش که سته مکار بوون، له ویدا لێیان ده که برێن، به جێیان ده هیلتن له سه ر ئەژۆنویان.

(نَذْر) يانې: (تَوَكُّفٌ، نُهْمٌ) لټيان دهگه پټين، وازيان ليدنښين، پشتگوټيان دهخهين، وشه ي (نذر) (فصل مضارع)، به لآم رابردووی له بټزه ي خو ي نيه و له زمانې عه په بييدا كرده رابردووه كه ي، مرټزوه و نيكتيفايان كرده به كرده ي رابردووی هه ركام له: (تَرَكَ وَ وَدَعَ) يانې: لټيگه پړا، وازي لټه ټينا.

كورته باسټك د باره ي چوونه سو ي دوزه خ و رته بوون به سهر (صراط) دا:

به پټزان!

له ميانې ته فسيړ كړدنې هم دوو ټايه ته موباره كه دا، كه خوا عزوجل دهغه رمو ي: ﴿وَإِنْ مَسَّكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نَسَى الَّذِينَ آتَقَوْا وَنَذَرُوا الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثَّتًا ﴿٧٢﴾﴾ مريم.

كورته باسټك دهگه ين له باره ي مانا ي وشه ي (واردها) و، چوټيه ق چوونه سو ي دوزه خ، يا خود چوونه ټيو دوزه غه وه:

له و باره وه به گشتي دوو پراهه ن:

(١) - كه دوټيرو (مُخَاطَب) لټره دا كافره كانن به ته نيا، واته: هيچ كام له ټيوه نيه، نه ي بټيروا به كان! مه گهر ده چټه ټيو دوزه خ، ټجا نه گهر واپن، نه و كاته (واردها) يانې: ده چټه ټيو (داخلها)، به لآم كه دهغه رمو ي: ﴿ثُمَّ نَسَى الَّذِينَ آتَقَوْا وَنَذَرُوا الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثَّتًا ﴿٧١﴾﴾ (ثُمَّ) (لَلرَّيْبِ) الرټبي) يانې: دوايې كافره كان له دوزه خدا به چټه هټلين، به لآم نه وانه ي پارټزكار بوون، ده ربازيان دهگه ين، واته: لټره دا باسې نه وه نيه كه پارټزكارانښ و ټيماندارانښ ده چنه ټيو دوزه خ، به لكو خوا دهغه رمو ي: ده ربازيان دهگه ين، له وه ي بچنه ټيو دوزه خ.

(٢) - دوټيرو (مُخَاطَب) لټره دا ټيكر ا ي خه لكه، هه موو مرو فقه كانن، ټجا نه گهر هه موو مرو فقه كان بن، نه و كاته ده بټ بلټين: (واردها)، يانې: ده چټه سو ي، ده چټه نزيكي، يا خود به سهر پشتيدا رته ده بټ.

(الزمشخري) گوټوويه ق: ﴿وَ نَذَرُوا الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثَّتًا ﴿٧٢﴾﴾ مريم، فټيه ذبيل على أن المراد بالورود: الجثو حواليتها، وأن المؤمنین يفارقون الكفرة إلى الجنة، بعد تجاليمهم، وتبقى الكفرة في مكانهم جالين^(١)، واته: هم ټايه ته به لگه ي ټيدايه له سهر نه وه كه مه به ست له (ورود) بريته له

له‌سەر ئەژنۆ که‌وتن، له‌ دەوری دۆزەخ، دوایی برواداران له‌ کافرەکان جیاده‌بنه‌وه، به‌ره‌و به‌هه‌شت، دوا‌ی ته‌وه‌ی هه‌موویان پێکه‌وه له‌سەر ئەژنۆ له‌ دەوری دۆزەخ دانیشبوون، به‌لام کافرەکان له‌ شوێنی خۆیان به‌ (له‌سەر ئەژنۆ که‌وتوویی) ده‌میننه‌وه.

له‌ باردی مانای ته‌و ئایه‌ته‌ی پێشووه‌وه، زانیان دوو پاری سه‌ره‌کیان هه‌ن، که‌ پێشتریش با‌مان کردن، به‌لام چه‌ند فه‌رمایشتیکی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ن، بۆمان په‌کلا‌یی ده‌که‌نه‌وه، که‌ کام پاریه‌ راسته‌ر و، مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته‌ موباره‌که‌ و، مه‌به‌ست له‌ وشه‌ی: (وَأَرِدُهَا) لێره‌دا چیه‌؟

١- (إِعْنِ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: الْوُزُودُ: الدُّخُولُ، لَا يَتَّقِي بُرًّا وَلَا فَاجِرًا إِلَّا دَخَلَهَا، فَتَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ بُرْدًا وَسَلَامًا، كَمَا كَانَتْ عَلَى إِبْرَاهِيمَ: ﴿ ثُمَّ نَسِجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًا ﴾) (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ ج ٣، ص ٣٢٩، وَالْحَاكِمُ: ٨٧٤٤، وَقَالَ الْهَيْثَمِيُّ فِي الْمَجْمَعِ: ج ٧، ص ٥٥ زَوَادُ أَحْمَدَ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتُ).

واته: جابیری کوپری عب‌دوللآ (خوا له‌ خۆی و له‌ بابی پازی بن) ده‌لێ: گوێم له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: (وُزُود) لێره‌دا مانای چوونه ژوور (الدُّخُول) ه، هه‌چ چاکه‌کار و خراپه‌کاریک نامینی، مه‌گه‌ر ده‌چته‌ نێو دۆزەخ، دوایی بو برواداران ده‌بته‌ فێنکابه‌تی و سه‌لامه‌تی، هه‌روه‌ک چۆن ناگر بو ئیبراهیم بوو به‌ فێنکابه‌تی و سه‌لامه‌تی، دوایی ته‌و ئایه‌ته‌ی خۆنده‌وه: ﴿ ثُمَّ نَسِجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًا ﴾، واته: دوایی ته‌وانه‌ی پارێزبان کردوه، ده‌ربازبان ده‌که‌ین.

٢- (يُرِدُّ النَّاسُ النَّارَ، ثُمَّ يَصْدُرُونَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ، فَأُولَئِهِمْ كَلِمَةُ الْبَرِّ، ثُمَّ كَالرِّيحِ، ثُمَّ كَخَضِرِ الْقَرْصِ، ثُمَّ كَالرَّاكِبِ فِي رَحْلِهِ، ثُمَّ كَشَدِّ الرَّجْلِ، ثُمَّ كَمَشِيهِ) (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ: ٣١٥٩، وَالذَّهَبِيُّ: ٢٨١٠، وَصَحَّحَهُ الْأَبْنَائِيُّ فِي «السَّلْسَلَةِ الصَّحِيحَةِ»: ٣١٢).

واته: خه‌لك ده‌چنه‌ سوێنی ناگرسی دۆزەخ، دوایی به‌کرده‌وه‌کانیان لێی ده‌رده‌چن، په‌که‌میان: وه‌ک بروووسکه‌ی تیشک، دوایی وه‌ک با، (له‌ پووایی خێرایه‌وه) دوایی وه‌ک ته‌سه‌پێک که‌ به‌ خێزایی بر‌وا، دوایی وه‌ک حوشتر سوارێک که‌ به‌ خێزایی ده‌پ‌وات، تنجا وه‌ک پیاوێک که‌ به‌راکردن ده‌پ‌وات، دوایی وه‌ک پوێشتنی ئاسایی.

٣- (ثُمَّ يُضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَى جَهَنَّمَ، وَتَحُلُّ الشُّفَاعَةُ، وَيَقُولُونَ: اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! وَمَا الْجِسْرُ؟ قَالَ: «دَعْفُ مَرَلَةٍ فِيهِ خَطَائِيفٌ وَكَلَابِيبٌ وَعَسَكٌ تَكُونُ يَنْجِدُ فِيهَا سُوءُكَ»، يُقَالُ لَهَا: السُّغْدَانُ،

فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرَفِي الْعَيْنِ، وَكَالْبَرْقِ، وَكَالرَّيْحِ، وَكَالطَّيْرِ، وَكَأَجَاوِيدِ الْغَيْلِ، وَالرَّكَابِ، فَتَنَاجٍ مُسَلِّمٌ، وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ، وَمَكْدُوسٌ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ) (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ٤٩١٩، وَمُسْلِمٌ: ١٨٣).

واته: پیغمبر ﷺ له فرمایشتیکدا، که باسی رُوژی دوابی دهکا، دوابی له دریزهی فرمایشته کهدا دهفرموی: { دوابی پرد بهسهر دۆزهخ رادههیلدری و تکاکردن (شفاعة) کردن، دیته گۆرئی، خه لکه کهش ههر ده لاین: نهی خویبه! سه لامه تمان بکه و بن به لمان بکه، گوترا: نهی پیغمبری خوا! ﷺ پرد چییه؟! فهرمووی: لووسه خلیسکه، قولایی ههن و دړکی پیوهن، وهک دړکیک پیی ده لاین: (حَسَك) له (نَجْد) دهروئی، دړکوکیکی پیویه، به قولایه، پیی دهگوتری: (السَّغْدَانِ)، برواداران تیدهپهرن، وهک: چاو ترووکان و، وهک برووسکه و، وهک باو، وهک بالنده و، وهک نهسپی خیرا و، وهک وشتریکی خیرا [تجا خه لک دهنه چهند به شیخ و پۆلین ده کرتین:}

١- (فَتَنَاجٍ مُسَلِّمٌ): دهربازبوویکی سهلامت ههیه، که هیچ نازاری پی ناکات.

٢- (وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ): هه شه بریندار دهبن، به لام دوابی دهرباز دهبن و به رهه لدا ده کرتی، [تهو قولا و دړکانه، تپی ده تالین دوابی دهربازی دهبن].

٣- (وَمَكْدُوسٌ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ): که سانیکیش ههن ده که ونه ناگری دۆزهخه وه و له ویدا که له که ده بن. (القرطبي) له تفسیره کهی خویدا ده لاین: (أَوْبِهِ اخْتَجَّ مَنْ قَالَ: إِنَّ الْجَوْزَ عَلَى الصَّرَاطِ هُوَ الْوُزُودُ الَّذِي تَضَمَّنَتْهُ هَذِهِ الْآيَةُ، لَا الدُّخُولُ فِيهَا)^(١).

واته: نهوانه ی که گوتوویانه: مه بهست له (الْوُزُودُ) بریتیه له په تبوون بهسهر پرددا، [تهو (ورود) هی له م نایه ته دا هاتوه، مه بهست پیی په تبوونه بهسهر پردی پشتی دۆزهخدا، نهک چوونه نیو دۆزهخ، به لکه یان بهم فرمایشته هیناوه ته وه.

هه له ته رای راستیش ههر نه وهیه، که مه بهست له و نایه ته موباره کهی دهفرموی: ﴿ وَإِنْ مَنَّكَ إِلَّا وَارِدُهَا ﴾، واته: ده چیته سوئی، ده چیته نیزیکی، که له فرمایشتی دووهما نامازه ی پیداو، که دهفرموی: (يَرِدُ النَّاسُ النَّارَ، ثُمَّ يَضْرَوْنَ مِنْهَا)، ههروه ها له فرمایشتی په کهمدا که دهفرموی: (الْوُزُودُ: الدخول، لا يَبْقَى بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ إِلَّا دَخَلَهَا)، چونکه که چوویه سهر ته و پردی بهسهر دۆزهخ راهیلدراره، مانای وایه: چوویه سنووری دۆزهخه وه، مه بهستی فرمایشته کان ههر نه وهیه، مه بهست په تبوونی هه موویانه، بهسهر

پردہ که دا، تنجا ته وهی بروادار بی، هه ره که سه له قه دهر نیمانی خوئی، به خیرایی
تیده پهرئی، ته وهش که بی نیمان و خرابه کار بوو بی، له سه ره ته و پرده ده که ویتنه خوار.

له و باره وه ده گونج به لکه ی دیکه ش بهیترینه وه، بو نمونه:

(۴) - پیغمبر ﷺ که ده فهرموی: **الْعُمَى حَطَّ الْمُؤْمِنِ مِنَ النَّارِ** (أَخْرَجَهُ النَّبِيُّ، ۷۶۵، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهَا، وَعَنْ أَسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ۷۶۲ وَصَحَّحَهُ الْأَبَانِي فِي « السَّلْسَلَةُ الصَّحِيحَةُ »، ۱۸۲۱).

واته: تا، (که مروّف به دهنی گهرم دادی)، پشک و بهشی برواداره له ناگری دۆزه خ.

اواته: ته وه پشک و به شه که بهق له دنیا دا و به هوئی ته و تا لتهاته وه، ته و گهرمییه
ده بینتی، که واته: گهرمی دۆزه خ نابینتی.

(۵) - **إِعْنِ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنْ أَحَدَكُمْ، إِذَا مَاتَ، عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ
بِالْعَدَاةِ وَالْعَيْشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ فَيَقَالُ
هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَتَخَذَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ** (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، ۳۲۴۰، وَابْنُ مَاجَهَ، ۴۲۷۰ وَاحْمَدُ، ۲، ص ۵۱).

واته: عه بدو لآی کوری عومهر (خوا لیمان پازی بی)، ده لآی: پیغمبر ﷺ خوا ﷺ
فهرموویته: هه ره کامتیک له تیهو مرد، به یانیان و تیاران شوینی خوئی پی پیشان دهرئی،
ته گهر خه لکی بهه شه بی، ته وه خه لکی بهه شه (یانی: بهه شه پی پیشان دهرئی) و
ته گهر خه لکی ناگریش بی، ته وه خه لکی ناگره، (یانی: ناگری پی پیشان دهرئی) ده گوتری:
ته مه جیه که ته هه تا کو پۆژی قیامت خوا زیندوت ده کاته وه.

(۶) - به لکه یه کی دیکه له و باره وه که ده گونج بهیترینه وه، ته وه یه که خوا ﷺ وشه ی (ورودی
به مانای چوونه سوئی به کارهیناوه، له سووره تی (القصص) دا، خوا ده فهرموی: ﴿ **وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ
مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّكَّاسِ يَسْقُونَ** ﴾، واته: کاتیک مووسا چووه سه ناوی
مه دین، کومه لکی له سه ره دیتی ناژه لیان ناو ده دا.

واته: چووه سوئی، چووه فه راغی، بیگومان مه بهست یینی ته وه یه.

(راغب الأصفهانی) له کتبه که ی خوئی (مفردات ألفاظ القرآن) دا گوتوویته: **إِوْرَدَتْ مَاءَ
كَذَا: إِذَا حَضَرَهُ، وَإِنْ لَمْ يَشْرَعْ فِيهِ، وَقِيلَ: بَلْ يَقْتَضِي ذَلِكَ الشَّرْوَءَ، وَلَكِنْ مَنْ كَانَ مِنْ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ
وَالصَّالِحِينَ لَا تُؤْتَرُ فِيهِمْ، بَلْ يُكُونُ حَالُهُ فِيهَا كَحَالِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، حَيْثُ قَالَ: ﴿ قُلْنَا
يَسَارُ كُوفِي بَرْدًا وَسَلَّمًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴾ (الأنبياء) ١١**

واته: (وَزِدْتُ مَاءً غَدًّا)، واته: له لای ناماده بوو، هر چه ننده نه چوو بیته نیویسی، هه ندیکیش گوتوو یانه: به لکو نهوه ده خوازتی که بچینه نیوی (واته: به نسبت نایه ته که وه) به لأم نهوهی که له دۆستانی خوا بئ و له چاکان بئ، ناگره که کاریگه رییان تی ناکات، به لکو حالی وه ک حالی ئیبراهیم علیه السلام ده بی که خرابه نیو ناگره وه، به لأم خوا فه رمانی به ناگر کرد که سارد و سه لامهت بیت له سهر ئیبراهیم علیه السلام.

به لأم وه ک گوتمان: رای راست نهوه یه که رابردنیان به سهر پرده که دا و، تیپه پنیان، نهوه مانای وشه قورئانییه که یه: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾، یانی: (ورود) مه به ست پتی ره تبوونه به سهر پشتی دۆزه خدا، نه ک بچنه نیو دۆزه خ، ئنجا دوایی خوای پهروه ردگار بیان هیتته ده ری، چونکه وشه ی (ورود) هه ره نهوه ننده ده که یه نی و، فه رمایسته کان له و باره وه، زۆر رۆشن و ئاشکران.

مهسه له ی چواره م:

کاتیک بیرویان نایه ته کانی خویان به سهردا ده خوئترینه وه، له جیاتی بروایتیه تان، به سامان و قه ره بالغی دوریان، خویان به سهر پرواداراندا هه نده کیشن و، ده یکه نه به لگه که نه وان له سهر هه قن، هه رچه نده خوا گه لیک کومه لگای له وان ساماندرتر و به رچاوتری له پیش نه واندا فه وتاندوون، نجا نه گهر مأل و سامان و ده سه لات، هه بوون به لگه بوویه له سهر هه ق بوون، ده بوو له و گهل و کومه لگا پتشیوانه نه فه وتیترابانایه:

خوا ده فه رموی: ﴿وَإِذَا نُنزلُ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا يَنْتَوِيحُوا بِاللَّيْلِ كَافِرًا أَكْفَرًا عَلَى الْفُرْقَانِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا﴾ ﴿٣٣﴾ وَكَرَاهِلْكَأَقْبَلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَتْنَا وَرِيًّا ﴿٧٦﴾

شیکردنه وه ی ئەم نایه تانه، له سی برکه دا:

۱- ﴿وَإِذَا نُنزلُ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا يَنْتَوِيحُوا﴾، کاتیک نایه ته رۆشه کانی تیمه یان به سهردا بخوئترینه وه.

۲- ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾، ئەوانه ی بیروان ایه خواو فریشته کانی و کتیه کانی و پیغه مبه رانی و پۆزی دوایی و، به هه موو ئەو شتانه ی پتویسته بروایان پت بینن {به وانه یان گوت که پروادارن، {پروادارن به: خواو فریشته کانی و کتیه کانی و، پیغه مبه رانی و پۆزی دوایی و، به هه موو ئەو شتانه ی که پتویسته بروایان پت بینن} چیان پتگوتن؟

۳- ﴿أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا﴾، کام له دوو کومه له کان، {تیمه یان تپوه} پتگه ی باشره و کۆر و مه جلیسی شیا چاکتره؟ یانی: مادام تیمه ده وله مه ندرتین و ده ورمان قه له بالغه تره، که واته: تیمه راستترین!

وشه ی ﴿مَقَامًا﴾ خوئترایه شه ته وه: {مَقَامًا}، نجا {مَقَام} و {مَقَام} ناوی شونی: {قَام}، يَقَوْمٌ، مَقَامًا وَمَقَامًا}، به لآم لیتره دا هه ردووکیان {مقام و مقام} به مه جاز مه به سه ت پتیا ن پله به رزییه.

وشه ی ﴿نَدِيًّا﴾ وه ک پتشرتیش باسمان کرد، به مانای مه جلیس دی، یان به مانای که سانی که له مه جلیسه که دا داده نیشن، واته: کاممان دیوه خانمان چاکتره؟ یاخود: دانیشتووانی تپو دیوه خانمان جوانترن و، به رچاوترن و حال و پتگه مان باشره؟

بۆیە خوا ﷻ دەفرموی: ﴿وَكُرْهُمُوعًا ۖ وَكَرْهُمُ غَدَابَةً ۖ تَتَوَلَّوْنَ الْبُرْجَانَ ۚ وَذُنُوبُهُمْ عَلَيْهِمْ غَدَابَةٌ أَعْزَبَةٌ ۚ﴾ (گەم) لێرەدا زانا یانی زمان دەتێن: (گەم الغەریبە، یَدُلُّ عَلَى الْكَثْرَةِ)، (گەم) یانی: زۆر، لە پیش ئەوان دا زۆر سەدەمان فەوتاندوون، واتە: زۆر کۆمەلگا کە لە سەدەیه کدا پێکەوه ژياندوویمان، فەتاندوویمان.

﴿قَرْنٍ﴾، یانی: (أُنَاسٌ مُّقْتَرِنُونَ بزمان)، خەلکێک کە لە پۆزگارنکی تاییە تدا لە سەدەیه کی تاییە تدا ژیاون، زۆرمان فەوتاندوون.

چۆن بوون؟ ﴿هُم أَحْسَنُ أُنثَىٰ وَرَبِّكَ﴾، کە ئەوان کەل و پەلشیان باشتەر بوو، دیمەنیشیان چاکتر بوو.

وشەى ﴿أُنثَىٰ﴾، دەگوتری: (مَتَاعُ الْبَيْتِ الَّذِي يُتْرَكُ بِهِ، لَا وَاحِدَ لَهُ وَقِيلَ: مُفْرَدَةٌ أَثَاةٌ)، ﴿أُنثَىٰ﴾: بە کەل و پەلى مالان دەگوتری، کە نێو مالى پێ دەپارێندرتەوه، ئەو وشەیه تاک (مفرد) ی نیه لە خوێ.

هێندیکیش گوتوو یانە: تاکە کەى برینیه لە: (أثَاةٌ)، لە ئەصدا لە (أث) وه هاتوه، (أث)، یانی: (گۆش)، (وگۆش)، واتە: زۆر بوو، چپرو پر بوو.

وشەى (رَبِيًّا) (فَعْل) ه، بە مانای (مَفْعُول) ه، یانی: (الرَّبِي) (المَرْي)، وهك (الذَّبْح): (المَذْبُوح)، یانی: سەربراو، وهك خوا دهفرموی: ﴿وَقَدَرْنَا يَدْرِيحُ عَظِيمٍ﴾ (الصفات).

کەواتە: (الرَّبِي)، واتە: دیمەن، دیمەنى بێنراو و بەرچاو، خوێنراویشە تەوه: (رَبِيًّا)، کە ئەو کاتە لە (رَبِي) وه هاتوه، (رَبِي)، واتە: ئاودار و پاراو، کە مەبەست پێى خوشگوزەرانیى و خاوهن نيعمهت بوونه.

مه سه له ی پینجه م:

باسی رست دریز کردن و، مؤلّهت دانی خوا به گومرایان و، زیاتر راسته پینکردنی
رقی راستگرتوان و، سه ره نجامی شوومی لاده ران و، ناکامی خیری کرده وه باشانی پروادار:

خو افه رموویه ق: ﴿قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ
إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللَّهُ
الَّذِينَ أَهْتَدُوا هُدًىٰ وَالْبَلِيغَتِ الصَّالِحَتِ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿٧٦﴾﴾

شیکردنه وهی ثم، ثایه تانه، له نو برگه دا:

(۱) ﴿قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ﴾، بَلَن: هه ره که سیک له گومرایدا بن.

(۲) ﴿فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا﴾، با (خوای) خاوهن به زهیی به رست دریزکردن، رستی بو دریز
بکات، با به مؤلّهت دان، مؤلّهتی بدات و، بیپهیلته وه.

نه مه وه لّمی نه و قسه یانه که ده یانگوت: ﴿أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدْبًا﴾،
واته: کام له دوو کۆمه له کان، پینگی باشتره و کۆپو مه جلیسیشی چاکتر و به رچاوتره؟
خو پیغه مبه ره که ی خوئی قیرده کات که پینان بفرموئی: ئا نه وهی که ده یینن:
نه وه مؤلّهت پیدانی خوایه، نه وه رست و پینمه بو دریزکردنی خوایه، بو بیپروایان،
نه ک نه وه که له لای خوا، په سندنو پرتزینگیراوبن! چونکه پیوره و ته رازووی نه وه که:
خوای ریز له بنده یه ک ده گری: یان ریزی لیناگری؟ خووشی ده وی، یان خووشی ناوی؟
پابه نندیته ی به شه ربعه ته وه، نه ک نه وه که چه نده ی داوه تی، یان چه نده ی نه داوه تی!
ده وه له مهندی کردوه، یان هه ژاری کردوه! ساغی ده کات، یان نه خووشی ده کات! ده سه لّتی
داوه تی، یاخود بی ده سه لّته! چونکه مه سه له کانی: سامانداریی و هه ژاری، ساغیی و
نه خووشی، ده سه لّتداری و بی ده سه لّتی، کۆمه لّتی هۆکاری دیکه یان هه ن، هه ره
که سی نه وه هۆکارانه بگریته به ره، ده وه له مهنده بی، ساغ ده بی، به ده سه لّت ده بی،
خاوهن تیمکانیات ده بی، به پینچه وانه وه ش: هه ره که سیک نه وه هۆکارانه پشتگوئی بخات،
پینچه وانه ی نه وه حاله تانه ی بو دینه پینش، به لّام مه رج نیه، هه ره که سیک: بی ده سه لّت و
هه ژار و نه دار و نه خووش و داماو بوو، خوای رقی لّتی بی و، هه ره که سیکیش: خاوهن

دهسه‌لات و سه‌روهت و سامان و جه‌سته‌ی ساغ و، خاوه‌ن خزم و قهومی زور بوو، خوا خوشی بوئی! په‌سند بوون و، په‌سند نه‌بوون، له‌لای خوا، ده‌بئ بیگی‌پرنه‌وه بو پی‌وه‌رو ته‌رازووی شه‌ریعت.

(۳)- که ده‌فرموی: هه‌ر که‌ستیک له‌ گوم‌راییدا بئ، ﴿فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا﴾، ثم (ل) ۵: (لام) الأمر أو الدعاء، استُعْمِلَتْ مجازاً في لأزم معنَى الأمر، وَهُوَ التَّشْقِيقُ أَي سَيَمُدُّ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا، وَهَذَا وَاقِعٌ لَا مَعَالَةَ عَلَى سُنَّةِ اللَّهِ فِي أَهْلِ الضَّلَالِ، واته: (ل) بؤ فه‌رمانه یان بؤ پارانه‌وه‌یه، به‌لام لی‌ره‌دا به‌مه‌جاز به‌کاره‌یتراوه بؤ شتیک که به‌ره‌همی مانای فه‌رمان (أمر). (یاخود به‌ره‌همی مانای دوعایه) که بریتیه له: هاتته دی و مسوگه‌ر بوونی نه‌و شته، واته: به‌مسوگه‌ری خوی خاوه‌ن به‌زه‌یی پرستی بؤ دریز ده‌کات، به‌پئی یاسای خوا له‌مامه‌له‌کردنی له‌که‌ل گوم‌رایان و سه‌رلی‌شیاواندا، (البیان ده‌گه‌ری و رستیان بؤ دریز ده‌کات و، مؤله‌تیاں ده‌دا).

(۴)- ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ﴾، هه‌تا کاتیک نه‌وه‌یان بینی که به‌لینیان پئ درابوو، یاخود: هه‌ره‌شه‌یان پئ لئ کرابوو، که به‌نسبت نه‌وانه‌وه، هه‌ره‌شه لئ‌کردنه، چونکه (وَعَدٌ وَوَعِيدٌ) هه‌ردووکیان له‌حالتیکدا که به‌بکه‌ر نادیار (البناءُ لِلْمَعْهُولِ) ده‌هتیزن، هه‌ر به‌(يُوعَدُونَ) ده‌هتیزن، ته‌گه‌رنا (أَوْعَدَ، يُوعَدُ، وَوَعَدَ، يَعُدُّ)، له‌حاله‌تی بکه‌ر زانراو (البناء للمعلوم) دا له‌یه‌ک جیاد‌ه‌بنه‌وه.

(۵)- ﴿إِنَّمَا الْعَذَابُ وَإِنَّمَا السَّاعَةُ﴾، نه‌وه‌ی که به‌لینیان پئ درابوو، هه‌ره‌شه‌یان پئ لئ‌کرابوو و، دوو شته: یان سزایه له‌دنیا‌دا، یاخود تاخیر زه‌مانه‌وه هاتنی کو‌تایی دنیا‌یه.

وشه‌ی (إِنَّمَا) لی‌ره‌دا (حَرْفٌ تَفْصِيلٌ لِمَا يُوعَدُونَ)، پیتیکه به‌کارده‌هتیرئ بؤ پروون کردنه‌وه‌ی شتیک، که له‌پیشه‌وه هاتوه، تنجا نه‌وه‌ی له‌پیشه‌وه هاتوه و (إِنَّمَا) پروونی ده‌کاته‌وه، بریتیه له: ﴿مَا يُوعَدُونَ﴾، نه‌وه‌ش که هه‌ره‌شه‌یان پئ لئ‌کراوه، یان گفتیان به‌هوی‌هه‌و پئ‌دراوه: یان سزای دنیا‌یه، یاخود تاخیر زه‌مانه.

(۶)- ﴿فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا﴾، نه‌و کاته ده‌زانن: حالی کن خراپ‌تره؟ نه‌مه‌ش له‌به‌رانبه‌ر نه‌و قسه‌یاندا‌یه، که ده‌یانگوت: ﴿أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا﴾، نه‌و کاته بؤیان دهرده‌که‌وی: کن پینگه‌و حال و بالی خراپ‌تره.

(۷)- ﴿وَأَضَعُفٌ جُنْدًا﴾، بؤشیان دهرده‌که‌وی: کن سوپاو سه‌ربازه‌کانی به‌تیزترن، نه‌میش له‌به‌رانبه‌ر نه‌و قسه‌یان دایه، که ده‌یانگوت: ﴿وَأَحْسَنُ نَدِيًّا﴾، واته: کن کو‌رو مه‌جلیسی‌شی قه‌له‌بالغ‌تره.

کافره کان خویمان بهو و کوپر و مه جلیسه هه لده کیشا که پشت و قوه تیان بوو خواش دهه رموی: کاتیک نه وهی هه ره شه یان پتی لیکراوه، دتی، چ سزای دنیایی بئی، چ ناخیر زه مان، بویمان دهره که وی: کئی حالی خراپتره و پینگه ی خراپتره و، کیش سوپایه که ی بیتهزتره، یانی: نه و خه لکه ی که خویمان پتی هه لده کیشی، بیتهزن له به رانه ر سزای خواوا.

(۸) - ﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى﴾، خوا نه وانهی که راسته ری بوو ون، راسته ری بوونیان بو زیاد ده کات، یانی: زیاتر هیدایه تیان ده دات و، دلیان پوژن ده کات.

(۹) - ﴿وَأَلْبَسْتُمُ الصَّالِحِينَ خَيْرًا عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرًا مَرَدًّا﴾، واته: کرده وه چاکه ماوه کان له لای په روه ردگارت، له پرووی پاداشته وه باشترن، ﴿وَأَخَيْرٌ مَرَدًّا﴾، هه روه ها له پرووی سه ره نجامیشه وه، بیگومان چاکرن.

﴿مَرَدًّا﴾، (المَرْدُ: لِلرَّجْعِ، وَالْمَرَادُ بِهَا عَاقِبَةُ الْأَمْرِ)، مه به ست پئی سه ره نجامه، یانی: نه و کرده وه باشه ماوانه (نه که کرده وه خراپه فه و تاوه کان) به لکو کرده وه باشه ماوه کان، پاداشتیان له لای په روه ردگارت باشته وه، سه ره نجامیشیان بیگومان پر خیر و به ره که تته.

پنج کورته سه رنجی زمانه وانیی:

(۱) - (الْمَدُّ حَقِيقَةُ إِزْحَاءِ الْعَبْلِ وَإِطَالَتُهُ، يُسْتَعْمَلُ مَجَازًا فِي الْإِفْهَالِ، يُقَالُ مَدَّ اللَّهُ فِي عُمْرِكَ، وَمَدًّا: مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ مُؤَكَّدٌ بِعَامِلِهِ، أَي: فَلْيَمْدُدْ لَهُ الْمَدَّ الشَّدِيدَ)، (مَدَّ) مانا راسته قینه که ی بریتیه له پست بوو دریز کردن، پت بوو دریز کردن و شل کردن، به لام به مه جاز به کارده هینری بوو مؤلته دان، که ده گوتری: (مَدَّ اللَّهُ فِي عُمْرِكَ)، خوا ته مه نت دریز بکات، واته: مؤلته ت بدا زیاتر بزی، وشه ی (مَدًّا) له پسته ی ﴿فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا﴾، به رکاریکی په هایه و جه ختکه ره وه ی کاره که ی خو به تی، یانی: با خوای خواوه به زهی زور پستی بوو دریز بکات و زور مؤلته تی بدات.

(۲) - وشه ی (حَتَّى) (لِبُلُوغِ الْغَايَةِ، وَهِيَ نِهَايَةُ الْمَدِّ)، یانی: (حَتَّى) به کارده هینری بوو گه یشتن به نامانجیک، لیره دا بوو ته و په ری دریز کرده که وه یه، (أَي: يَمْدُ لَهُ الرَّحْمَنُ إِلَى أَنْ يَرَوْا مَا يُوعَدُونَ، أَي لَا مَحِيصَ لَهُمْ عَنْ رُؤْيَيْهِ)، واته: با خوای به به زهی مؤلته تیان بدات تا کو نه وه ی هه ره شه یان پتی لیده کری، یاخود به لینیان پتی ددری، دبیبن، واته: حه قه ن هه ر دبیبن.

۳- که ده فەرموی: ﴿فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا﴾ ، یتى (س) له (فیسعلمون) دا (سینئ الإستقبال) ه، یانی: سینی داهاتوویه، بەلام لیره دا مەبەست یتى داهاتوو نیه، بەلکو مەبەست یتى جەختکردنەوهی پەیدا بوونی زانیارییه، ﴿فَسَيَعْلَمُونَ﴾ ، یانی: بە تەنکید زانیارییان پەیدا دەبن، ئەگەرنا مەبەست ئەوه نیه لە داهاتوودا ئەوه بزانن، چونکە مانای داهاتوو له: (حَتَّى) فامراوه تەوه، بەلام لیره دا یتى (س) مەبەست یتى تەنکید کردنەوهی زانیاریی پەیدا کردنیانە بەو شتە.

۴- وشەى (إِنَّمَا) که پشتر گوتمان: یتى دەگوترئ: (حَرْفُ التَّفْصِيلِ)، یتیکە بو دریزە پندان و، روونکردنەوه بە کاردئ و، لیره دا بو روون کردنەوهی مانای: ﴿مَا يُرْعَدُونَ﴾ ه، واتە: هەر کامیکیان له بیروایان: یان سزا دەبینن، یاخود ئاخیر زەمانی بەسەر دادئ.

۵- ﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ أَحْتَدَوْا هُدًى﴾، خوا ئەوانەى که رتی راستیان گرتوه، پرتنمایان بو زیاد دەکات، یان: راسته رتی بونیان زیاد دەکات، واتە: وهك چۆن له گومرایان دەگه رتی و مۆلەتیان دەدا، چونکە بە یتى یاسای خوئی مامەلەیان لەگەڵدا دەکات، بە هەمان شیوهش: رتی راست گرتووانیش هاوکاری دەکات، بە یارمەتیی و هاوکاری و خوئی، که بریتیه له زیادبوونی هیدایەت و پتر بەهرەمەندیان دەکات.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى شەشەم

بِنَاسِهِی نَهَم دهرسه

نهم دهرسه مان کۆتا ئایه ته کانی سوورتهی (مریم) ی تیدا ته فسیر ده که یین، که بیست و سی (۲۳) ئایه تن، ئایه ته کانی: (۷۷ - ۹۸)، لهو (۲۳) ئایه ته دا، خوا چه ند راستیه کی گه وره و گرنکی خستونه روو، که ته وه ری سه ره کیان به ره په رچدانه وه ی شیرک و، چه ند بیر و بۆچووینکی هه له ی بیبروایانه، هه روه ها پانتایه کی باشیش بۆ سه ره نجامی هه رکام له پاریزکاران و تاوانباران ته رخان کراوه و، به به هیزترین شیوازی دهر برین، به ره په رچی بیروکه ی هاوبه ش په رستی دراوه ته وه، به تاییه تی نه فسانه ی پۆله پالدا نه لای خوا ﷻ.

له کۆتاییشدا خوا ﷻ کۆی بابه ته کانی نهم سوورته، به سی بابه تان کۆتایی دیتی:

- (۱)- برواداران ی کردار باش، خوا خۆشه ویستیان بۆ دهره خستین.
- (۲)- خوا ﷻ قورانی به زمانی موحه مه د ﷻ که عه ره بییه ئاسان کردوه، تاکو موژده ی پیندا ت به پاریزکاران و، کۆمه لی که له ره قانی نه سه لمینی پێ بترستین.
- (۳)- خوی دادگه ر گه لێک کۆمه لگی له سه ده پيشووه کاندا، فه وتاندوون، که تیتسا هه ست و نه ستیان نه ماوه و، چرپه یان لئوه نایه ت.

﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَا لَمْ يَكُنْ لَكَ وَلَا لَوْلَا ﴿۷۳﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿۷۴﴾ كَلَّا سَتَكُنُّبُ مَائِقُولٍ وَنَعْدُ لَهُ مِنْ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿۷۵﴾ وَرَبُّهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِنَا فَرْدًا ﴿۸۰﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿۸۱﴾ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿۸۲﴾ أَلَمْ نَرِ أَنَّكَ أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكٰفِرِينَ تُوْزِعُهُمْ أَزًّا ﴿۸۳﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعْدُ لَهُمْ عَذَابًا ﴿۸۴﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿۸۵﴾ وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرِدًّا ﴿۸۶﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿۸۷﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿۸۸﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ﴿۸۹﴾ تَكَادُ السَّمَوٰتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ وَتَشَقُّ الْأَرْضُ وَتَجْعَلُ الْمُجِبَالَ هُدًى ﴿۹۰﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿۹۱﴾ وَمَا يُبْغِي لِلرَّحْمٰنِ أَنْ

يَخَذُ وَلَدًا ﴿٧٢﴾ إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا مَا بِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا ﴿٧٣﴾ لَقَدْ أَحْصَيْنَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٧٤﴾ وَكُلُّهُمْ مَائِيهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٧٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ﴿٧٦﴾ فَإِنَّمَا يَسْتَرْثِيهِ بِسَانَكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٧٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّن قَرْنٍ هَلْ يُحِصُّ مِنْهُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٧٨﴾ ﴿٧٨﴾

مانای دهقا و دهقی نایه تکان

انایا تهو کهسه ت بینی، که بروای به نایه ت کافمان نیه، گوتی: به دنیایی سامان و کورانم پی ددرین له روژی دواید! ﴿٧٧﴾ نایا ناگاداری پهناهه! یان له لایه ن خوای میهره بانه وه، په یمانی وهرگرتوه؟! ﴿٧٨﴾ نه خیر، (هه رگیز وانیه)، به دنیایشه وه نه وه ی که ده یلی، ده نیووسین و، به دره وهام سزاو نازاریشی بو زیده ده که یین ﴿٧٣﴾ نه وه ش که ده یلی: (له سامان و کوران) لئی به میرات ده گرین و، به ته نیاو سه لت و قولت دیته وه لمان ﴿٨٠﴾ له جیاتی خواش په رستر او یتکیان گرتن، تاکو بو یان بینه هوکاری بالآ ده ستیی و زآبوون ﴿٨١﴾ نه خیر له مه وودوا به په رسته که یان بیروا ده بن و ده بنه دژیان ﴿٨٢﴾ نایا (به چاوی عه قل و دل) نابیینی که تیمه شه یتانه کافمان نار دوونه سه ر کافران و، (تیمان به رداون)، به سه خیتی (له سه ر کوفرو تاوان) هانیان ده دن ﴿٨٣﴾ ده جا په لهیان لی مه که (سزا بدرین)، تیمه زور به وردیی بو یان ده ژمیرین، (چه نده گونا هو تاوان ده کن و، ده بی چه نده و چو ن سزا بدرین!) ﴿٨٤﴾ نه و روژی که پاریز کاران به ره و لای (خوای) میهره بان له شیوه ی شاندا کو ده که یینه وه (به ریز و حورمه ته وه به ریمان ده که یین) ﴿٨٥﴾ تاوانبار نییش وه ک نازه لآن به تینویتی به ره و دوزه خ لی ده خو رین ﴿٨٦﴾ خاوه نی تکا کردن نین و، (شایسته نین تکایان بو بکری)، مه گه ر که سی ک په یمانی له خوای میهره بان وه رگرتی ﴿٨٧﴾ هه روه ها (کافره کان) گوتیان: (خوای) به خشنده رو له ی گرتوه! ﴿٨٨﴾ به راستی ناماقو ولیه کی بیره زاتان گوت ﴿٨٩﴾ نیزیکه به هو یه وه ناسمانه کان بقلیشین و، زهوی له ت و په ت بی و، چپایه کان به سه ر یه کدا بروو خین ﴿٩٠﴾ به هو ی نه وه وه که بانگه شه ی رو له یان بو خوای به خشنده کرد ﴿٩١﴾ ناشگونجی (خوای) میهره بان

پوئله بۆ خۆی دابنتی ﴿۹۲﴾ به دلنپاییهوه هه موو تهوانه ی له ئاسمانهکان و زهوی دان، به بهندایه تیی (له پوژی دوایی دا) دینه لای خوای به خشنده ﴿۹۳﴾ (خوا) هه موویانی سه رزمیز کردوون و، به وردیی ژماردوونی ﴿۹۴﴾ هه ر کامیکیشیان له پوژی قیامه تدا، به ته نیا دینه غزمه تی ﴿۹۵﴾ بیگومان تهوانه ی بروایان هیناوه، کردهوه باشه کانیان ته نجام داون، خوای به به زهیی خو شه ویستیان (له دلی خه لکدا) بۆ ده ره خسینی ﴿۹۶﴾ بۆیه نه م قورئانه مان به زمانی تو ئاسان کردهوه، تاکو موژده ی پت به پاریزکاران بده ی و، که سانیکی ناحه زی سه رسه ختی پت بترسینی ﴿۹۷﴾ چه ندان سه ده شمان له کو مه لکا لاده ره کان له پتیش واندا، فه وتاندوون، نایا هه ست به هه یج کامیان ده که ی (ما بن)، یان هه یج ورته به کیان لی ده بیستی! ﴿۹۸﴾.

شیکردنه وه ی هه ندیک له وشه کان

(أَطَّلَعَ الْعَيْبَ): واته: نایا به نهانی زانیوه، (إِطْلَعُ: افْتَعَلَ مِنْ طَلَعُ، أَطْلَعُهُ عَلَيْهِ: أَغْلَمُهُ بِهِ)، (إِطْلَعُ)، له سه ر کیشی (افْتَعَلَ)ه، له وشه ی (طَلَعُ)هوه هاتوه، (طَلَعُ) یانی: چوو ه سه ر شوئینیکی به رز و، ته ماشای کرد، به لام دوایی خو ازراوه ته وه بۆ زانین، (طَلَعُ) یانی: زانی، (أَطْلَعُهُ عَلَيْهِ)، واته: وایکرد که بزانی.

(عِرًا): (الْعِرْ: ضِدُّ الدُّلِّ، وَالْعِرَّةُ: الْعَالَةُ الْمَبْنَعَةُ لِلْإِنْسَانِ مِنْ أَنْ يُغْلَبَ)، (عِرٌّ) پیچه وانه ی (دُل)ه، (عِرَّة) یش، حاله تیکه وا له مروف ده کات، که به رانه ره که ی به سه ریدا زال نه بی، که واته: ﴿عِرًّا﴾، واته: بالا ده ستیی و به هیزی.

(ضِدًّا): واته: دژ، (الضِدَّانُ، مَا لَا يَصِخُّ اجْتِمَاعُهُمَا فِي مَحَلٍّ وَاحِدٍ، وَالضُّدُّ: الْمُتَافِي لِلشَّيْءِ)، (ضِدَّان) دووشت که ناگونجی له به ک شوین و کاتدا کوئینه وه، هه ره وه ها (ضِدَّ)، بریتیه له شه تیک که پیچه وانه ی شه تیک بی و، له که لی ناتبا و نه گونجاو بی.

(تَوَزَّهْمُ أَرًا): (تَوَزَّهْمُهُمْ إِرْغَاعًا، أُرْتُ الْقِدْرُ، أَي: اسْتَعَدَّ غَلِيَانَهَا، وَأَرَّةٌ، أُبْلَغُ مِنْ هَرَّةٌ)، (تَوَزَّهْمُ أَرًا)، واته: بیزاریان ده کا و، پالیان پیوه ده نی و هانیان ددا، وه ک چۆن مه نجه ل که ده کوئی ده نکیکی لی دی، ده گوترئ: (أُرْتُ الْقِدْرُ)، مه نجه له که ده نکلی لیوه هات، که قولپ ددا و ده نکلی دی، به لام وشه ی (أَرَّة) مانایه که ی له (هَرَّة) به هیزتره، (هَرَّة)، واته: رایوه شان، به لام (أَرَّة)، واته: رایوه شان و پالی پیوه نا.

(عَدُّ لَهُمْ عَدًّا)، واته: بویان ده ژمیرین، (العَدُّ: ضَمُّ الْأَعْدَادِ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ)، ژماره کان
 هه ندیکیان بخرینه پال هه ندیکیان، ده گوتری: (عَدًّا).

(وَقَدْ): (وَقَدْ الْقَوْمُ يَفِدُونَ إِفَادَةً، وَهُمْ وَقَدْ وَوَفُودٌ، وَهُمْ الَّذِينَ يَفْتَدُونَ عَلَى الْمَلُوكِ
 مُسْتَنْجِزِينَ الْعَوَاجِ)، ده گوتری: (وَقَدْ الْقَوْمُ يَفِدُونَ إِفَادَةً)، خه لکه که وه ک شاند چوون، (وَقَدْ
 وَوَفُودٌ)، هه ردوویان بو کوی شاند به کاردین، که که سانیکن که ده چنه لای حوکمرانان بو
 نه وهی داوای پنداویستییه کانیان لیکه ن.

که واته: (وَقَدْ)، یانی: خه لکیک که وه ک نوینه ر ده چن، بنگومانیش که سانیکن بچن بو
 لای پادشا و حوکمران، به شیوه یکه ریک و پیک و، به پیز و حورمه ته وه ده چن و، به
 پیز و حورمه تیشه وه وهرده گیرین.

(وِرْدًا): (الْوِرْدُ، أَصْلُهُ قَضُ الْمَاءِ، وَالْمَاءُ مَوْرُودٌ، وَالْوَرُودُ: الْمَاءُ الْمُرْتَجِحُ لِلْوُرُودِ، وَالْوِرْدُ خِلَافُ
 الصُّدْرِ، وَالْوِرْدُ: الْوُرْدُ، وَهُمْ الَّذِينَ يَرِدُنَ الْمَاءَ)، وشه ی (وِرْد) نه صله که ی برتیه له: چوونه
 سه ر ناو، ناوه که (مَوْرُود) ی پی ده گوتری، هه روه ها (وِرْد) به و ناوه ده گوتری که ره چاو
 کراوه بو نه وهی خه لک بچینه سه ری، هه روه ها (وِرْد) پیچه وانه ی (صَدْر) ه، (وِرْدَ الْمَاءِ)،
 واته: چووه سه ر ناوه که بو نه وهی ناو بینن، به لأم (صَدْرَ عَنِ الْمَاءِ)، واته: ناوی هینا
 که پرایه وه، هه روه ها (وِرْد) به مانای (وُرْدًا) دی، که که سانیکن که ده چنه سه ر ناو، بو ناو
 خواردرنه وه، یا خود بو ناو هه لهینجان.

(إِدًّا): (الإِدُّ: الدَّاهِيَةُ، والأَمْرُ الفَطِيخُ، الذي يَقَعُ فِيهِ جَلْبٌ)، (إِدُّ) به مانای به لایه کی که وره
 و بیهرزا، یا خود شتیکی زور خراپ و ناقولآ که دهنگ و گاله ی لیوه بن.

(يَفْطَرْنَ مِنْهُ): (الْفَطْرُ: الشَّقُّ طَوَلًا)، (فَطْرًا)، برتیه له له تکرندی شتیکن به باری
 درزییدا، که پیی ده گوتری: قلیشاندن.

(وَتَشْتَقُّ الْأَرْضُ): (الشَّقُّ: الحَزْمُ الْوَاقِعُ فِي الشَّيْءِ)، (شَقًّا)، برتیه له له تکرندی شتیکن
 بویه من به وشه ی لهت و په تکرردن مانام کردوه.

(وَحَرِيرٌ أَلْبَابُ هَذَا): واته: چیاکان ده که ون و به سه ر یه کدا ده پمین، ده گوتری: (حَرِيرٌ:
 سَقَطَ سُفُوطًا، يُسْمَعُ مِنْهُ حَرِيرٌ، وَالْحَرِيرُ: صَوْتُ الْمَاءِ وَالرِّيحِ)، ده گوتری: (حَرِيرٌ): واته: که وت
 به که وتتیکن که دهنگی (حَرِيرٌ) ی لی دی، (حَرِيرٌ) یش دهنگی ناوه، یا خود دهنگی بایه،
 واته: وشسه ی بن، یان خوهره ی بن.

(وَدَا): (الْوَدُ: مَحَبَّةُ الشَّيْءِ وَتَمَنِّي كَوْنِهِ. سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدَاً): إِشَارَةٌ إِلَى مَا أَوْقَعَ بَيْنَهُمْ مِنْ الْأَلْفَةِ، (وَدًا)، بَرِيَّتِهِ لَهُ خَوْشِيستى، يَخُودِ خَوْزَكِه پى خواستنى شتىك، ﴿سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدَاً﴾ ناماژه به و نولفت و هوگريه كه خوا خستوو به دلى بروداران هوه.

(لُدًّا): (الْأَلْدُ: الْغَضَبُ الشَّدِيدُ التَّأْيِي، وَجَمَعَهُ لُدًّا، وَأَصْلُ الْأَلْدُ: الشَّدِيدُ اللَّيْدُ أَي: صَفْحَةُ الْعُنُقِ)، وشهى (لويده) به مانای لامل دى. (الْدُ)، يانى: كه سىكى مل رهِق و نه سه ملين و، كه له رهِق، ياخود زور ناكوكيكار، كه به (لُد) كوده كرت هوه.

(يُحْسِبُ): (أَحْسَبْتُهُ: أَذْرَكْتُهُ بِحَاسَبِي، وَأَحْسَبْتُ مَقْلَهُ، مَثَل: ظَلَمْتُ وَظَلَمْتُ)، (أَحْسَبْتُهُ)، واته: هه ستم پى كرد، ﴿هَلْ يُحْسِبُ مِنْهُمْ﴾، تايا هه ستم به هيچ كاميان ده كه؟ ده گوترى: (أَحْسَبْتُ وَأَحْسَبْتُ)، هه ر به ك مانايان هه به، وهك: (ظَلَمْتُ وَظَلَمْتُ)، هه ر دوويكيان يانى: بوو.

(رَكَزًا): (الرُّكُزُ: الصُّوْتُ الْحَقِيقِي، وَرَكَزْتُ كَذَا، دَفَنْتُهُ ذَلْفًا خَفِيًّا)، (رُكُزًا) به مانای دهنكيكى كپ و په نهان، دى، (رَكَزْتُ كَذَا)، واته: شته كه م به شيوه به كى په نهان خسته ژير گل.

هوى هانته خواره وى نهم جوار نايه ته

(۱) - هوى هانته خواره وى نهم نايه تانه، كه خوا ﴿﴾ ده فه رموى: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآبَائِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿۷۷﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿۷۸﴾ كَلَّا سَتَكُنُّبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿۷۹﴾ وَرَبُّهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿۸۰﴾﴾

له وبار هوه نهم به سه رهاته گيردراوه ته هوه:

اعن خَبَاب ﷺ قَالَ: كُنْتُ زَجَلًا قَيْنًا مَهْتًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَعَمِلْتُ بِلِعَاصِ بْنِ وَايِلِ السُّهْمِيِّ سَيْفًا، فَاجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ دِينَ، وَفِي رِوَايَةٍ: كَرَاهِمُ، فَاتَيْتُهُ أَنْفَاضًا؟ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ! لَا أَفْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ، قُلْتُ: أَمَا وَاللَّهِ! حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ فَلَا، وَفِي رِوَايَةٍ: قُلْتُ: لَا أَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ ﷺ حَتَّى يُمَيِّتَكَ اللَّهُ ثُمَّ يُحْيِيكَ، قَالَ: وَإِنِّي لَمَيِّتٌ، ثُمَّ مَتَّعُوتُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي، ثُمَّ مَالٌ، وَوَلَدٌ، فَأَفْضِيكَ، فَالْزَلَّ اللَّهُ: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآبَائِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿۷۷﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿۷۸﴾ كَلَّا سَتَكُنُّبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿۷۹﴾ وَرَبُّهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿۸۰﴾﴾ (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: ۴۷۳۵، وَمُسْلِمٌ: ۲۷۹۵).

واته: خه بابی کوپی نه پت ﷻ، ده لئ: من پیاوکی ناسنگر بووم، له مه ککه له سه رده می نه فامیدا، بو عاصی کوپی وائیل شمشیریکم بو دروست کرد، قهرزیکم که وته لای {له پیاویه تیکدا ده لئ: چهن دره میکم که وته لای، یانی: نرخی دروست کردنی شمشیره که} چوومه لای داوای قهرزه که م لیکرد، گوتی: سوئند به خوا ناته ده مه وه، تاکو به موحه مه مه د ﷻ بیپروا نه بی، {دیاره نه وه ده سه لاتار و، ئەم بئ ده سه لات و، کابرایه کی ناسنگر بووه} منیش گوتم: ناگادار به! سوئند به خوا هتا ده مری و، دوایی زیندوو ده کریه وه، من کوفر به موحه مه مه د ﷻ ناکه م، له پیاویه تیکدا: یتیم گوت: بیپروا نابم به موحه مه مه د ﷻ تاکو خوا ده مرتنی و، زیندوو ت ده کاته وه، {مانای وایه هه رگیز پتی بئ بروا نابم} نه ویش گوتی: نایا من ده مرم و دوای مردنیش زیندوو ده کرتیه وه؟ گوتم: به لئ، گوتی: باشه، نه و کاته سامانم ده بی و، کوپانم ده بن، نه و کاته وه ره قهرزه که ت ده ده مه وه، ئیدی خوا ﷻ له و باره وه نه مه ی دابه زاند: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْرًا تُخَذُّ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرْتُهُ، مَا يَقُولُ وَيَأْتِنَا فَرَدًا ﴿٨٠﴾﴾

مانای گشتی نایه ته کان

خوا ﷻ سه ره تا هه ره له درتیه ی باسی بیپروایانی که لله ره ق و، هاوبه ش بو خوا دانه زانی شوئینکه وتووی بیروکه و نه ریتی پووچ و پزیوی سه رده می نه فامیدی دا، به رده وام ده بی و، ده فهرموئ: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا ﴿٧٧﴾ نایا نه و که سه ت بینی که به نایه ته کانی تیمه بیپروا بوو، ﴿وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿٧٧﴾، گوتیشی: له مه وودوا {له روژی دوایشدا} سلمان و کوپانم پتی ده درتن، به پتی هو ی هاتنه خواره وه که ی، که له سه حیعی بوخاری و، سه حیعی موسلیمدا هاتوه، نه و کابرایه {العاص بن وائل السهمی} بووه، که یه کیک بووه له زله زله کانی قوره یش، به لام وه ک زور جار گوتوومانه: زانیان وه ک بنچینه یه ک دایانساوه: {إِنْ خُضَّوْضَ السَّبَبِ لَا يَمْتَنِعُ شَمُولُ الْمَعْنَى} واته: تاییه تبوونی هو ی هاتنه خوار، ری ناگری له گشتکیربوونی واتای نه و ده قه، که نه و هو ی هاتنه خواره وه ی له سه ره بووه.

تیره دا خوا ﷻ باسی بابایه کی بیپروا ده کات که خه یال پلاو ده کات: بروای به نایه ته کانی خوا نیه و، که چی پیشی وایه: نه گه ر زیندو بوونه وه و سزاو پاداشت، هه بن له.

قیامت، حالی زور باش دهبی و دهلی: هم سهروهت و سامانی زورم ددهرتی، هم خزم و قهله بالغیشی به دهوروه دهبی، که نهوه خه یال پلاویکی سهیره!

بویه خوا ددهرموی: ﴿أَطْلَعَ الْغَيْبَ أَرَأَيْتَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾، کاتیک نهو لافه لن دداو نهو ئیددیعیابه دهکات، له دوو حال به دهر نیه:

أ- یان دهبی ناگاداری په نهان بی.

ب- یان دهبی خوی خاوهن بهزهیی پهیمانکی پندابن! که به ته نکید نه ناگاداری په نهان و نادیار دهزانت و، نه خوی خاوهن بهزهیش پهیمانکی پداوه، که واته: له خورا نهو ئیددیعیابه دهکات و نهو لافه لن ددهات، ﴿كَأَلَّا﴾، واته: هرگیز وا نیه، وه که نهو دهلی.

﴿كَأَلَّا﴾، له زمانی عه په پیدا بو تیوه خوړین و، بهر په رچدانه وهیه، بهر په رچدانه وهی شتیک که له پنشه وه هاتوه، لیره دا نهو لاف لیدانه ی کابرا، بهر په رچدانه وه.

﴿سَكَتُوبَ مَا يَقُولُ﴾، نهوه ی دهیلی، دینوو سین، ﴿وَمَعْدُ لَهُ، مِنَ الْعَذَابِ مَذًا﴾، له رۆزی دوایشدا، هر سزای بو زیاد ده که یین، نه که مال و سامانی پی ناده یین، نه که سامان و کورانی بو ناره خستین، به لکو نهوه ی پی بده یین و بوی زیاد بکه یین، بهس سزاو نازاره! ﴿وَنُرْتَهُ، مَا يَقُولُ وَيَأْتِنَا فَردًا﴾، نهوه ش که دهیلی، له کوران و سامان، تیمه به میراتی ده گرین، یانی: نهوه ی که هه شیه تی، میراتیکه دیته وه لای نیمه، ﴿وَيَأْتِنَا فَردًا﴾، خویشی به سه لت و قولتی، دیته وه لامان.

نجا دیته سهر بابه تیکی دیکه: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونُوا لَهَا عِزًّا﴾، ههروه ها له جیاتی خوا په رستراوانتیکیان گرتن، تاکو بویان بینه مایه ی دهسه لات و زال بوون و هیز و پیز، ﴿كَأَلَّا﴾، هرگیز وانیه، یانی: نهوه په رستراوانه بویان نابنه مایه ی دهسه لات و، هیزو پیز، بویان نابنه مایه ی بالادهستی، ﴿سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا﴾، له داهاتوودا نهوه په رستراوانه حاشا یان لن ده که ن و، بیبروا دهن به په رسته که یان و، له سه ریشیان دهنه دژ.

یاخود نهوه که سانه ی که نهوه په رستراوانه ده په رستن، له رۆزی دوایدا کوفر به په رسته که ی خو یان، ده که ن و لیشیان دهنه دژ، نه که هیچ چاوه وروانیه کیان لن نا که ن، به لکو له بهرانه ریشیان دا دهنه دژ و دوژمن.

واته: یان ئەوان دەبنه دژی پەرستراوهکان، یان پەرستراوهکان دەبنه دژی ئەوان.

﴿فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾، نجا پهلەیان لئ مهکه، واته: پهلەیان لئ مهکه خوا سزایان بدات، ﴿إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾، به ئەنکید تیمه هەر بۆیان دەژمیرین، واته: کردوههکانیان بۆ دەژمیرین و سزای کردوههکانیان بۆ دەژمیرین، پۆژهکانیان دەژمیرین، یان: تیمهش لئیان به پهلەین، بهلام تۆ پهلە مهکه، خوا سزایان بدات، خوا هاتنی هەر شتیکی له کاتی خۆیدا دیاری کردوه.

نجا دیته سەر باسیکی دیکه، که چۆنهتی بهرئ کرانی پارێزکاران و، تاوانبارانه، هەر کهسه بۆ شوینی خۆی، دهفرموی: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾، ئەو پۆژه که پارێزکاران بهرهو (خوای) خاوهن بهزهیی، به ریزو حورمهتهوه کۆدهکهینهوهو بهرئ دهکهین، ﴿وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرِدًا﴾، تاوانبارانیش بهرهو دۆزهخ لیدهخوهرین به تینوتیی، وهک چۆن گلانیك، راتیک به تینوتیی پیش خۆ دهدرین و، دهبرینه سەر ئاو، ئەوانیش بهو شیوهیه بهرئیان دهکهین و، بهرهو دۆزهخ لیدهخوهرین.

بهواداران و پارێزکاران، به ریز و حورمهتهوه، وهک شاند و نوتهر، تاوانبارانیش وهک نازهلی تینوو، که دهبرته سەر ئاو، ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ﴾، خاوهنی تکاردن نین، واته: تکیان بۆ ناکرئ، له لایه پەرستراوهکانیانهوه، ئەوه هیچ، له لایه پێغمهههراو و پیاوچاکنیشهوه، تکیان بۆ ناکرئ، ﴿إِلَّا مَنْ أَحْضَدَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾، ئەمه: ههلاواردنیکی دابراو (إِسْتِثْنَاءٌ مُنْقَطِعَةٌ)، واته: بهلام کهسێک که پهیمانی لهلای (خوای) خاوهن بهزهیی ههبت، ئەوه دهپته خاوهنی تکار، تکار بۆ دهکرئ.

نجا دیته سەر بابهتیکی دیکه، که ههشت نایهتی بۆ تهرخان کراون و، وهک پێشتر گوتوو مانه: بههترترین شیواز که له ههموو قورئاندا بهکارههتیرابن، بۆ بهرپهچدانهوهی بیروکهی هاوبهش بۆ خوادانههراو، و، بیروکهی پۆله پالدانه لای خوا، له ههشت نایهته موباره کهدایه:

﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا﴾ (۸۸) ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا﴾ (۸۹) ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطِرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَخُجِرَ الْجِبَالُ هَذَا﴾ (۹۰) ﴿أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا﴾ (۹۱) ﴿وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا﴾ (۹۲) ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا مَا فِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا﴾ (۹۳) ﴿لَقَدْ أَحْضَرْنَا وَعَدَّهُمْ عَدًّا﴾ (۹۴) ﴿وَكُلُّهُمْ أَمِيه يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَرْدًا﴾ (۹۵) ﴿﴾

﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۗ ﴾، بیبرویه کان کوتیان: (خوای) خاوهن بهزهیی رۆلهی گرتوه، دهیانگوت: شه‌یتانه کان کوپانی خوان و، فریشته کان کچانی خوان!

﴿ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ۗ ﴾، به راستی قسه‌یه کتان کرد زور بی‌ره‌زا له خرابی و نافو‌لاییدا، شتیکی زور خرابتان هینا، هه‌لو‌تستیکی زور بی‌ماناتان له ناست خوادا نواند.

﴿ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ ۗ ﴾، ناسمانه کان خه‌ریکن بقلبشین، به هوی نهو قسه‌یه‌وه، له سه‌رپا بو خوارئ، هینده بییان ناخوشه، ﴿ وَنَشَقُّ الْأَرْضُ ۗ ﴾، دیسان زهوی خه‌ریکه له‌ت و په‌ت بی و پارچه‌پارچه بی، ﴿ وَنَحْرُ الْمِبَالِ هَذَا ۗ ﴾، هه‌روه‌ها خه‌ریکه چیاکانیش بکه‌ون و، به‌سه‌ر یه‌کدا برووخین.

﴿ أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ۗ ﴾، به هوی نه‌وه‌وه که رۆله‌یان بو (خوای) خاوهن بهزهیی بانگه‌شه کرد و، رۆله‌یان بو خوای خاوهن بهزهیی هه‌له‌ست.

﴿ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۗ ﴾، ناشکونج و نالوی خوای خاوهن بهزهیی رۆلهی هه‌بی، بوچی؟

﴿ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا ۗ ﴾، (چونکه:؛) هیچ که‌س نیه له‌وانه‌ی ناسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌ن، که به به‌نده‌یی نه‌یه‌ته‌وه بو لای خوای خاوهن بهزهیی، هه‌موویان به‌نده‌ی خوان و ملکه‌چی خوان.

﴿ لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۗ ﴾، به‌دنیایی (خوا) سه‌رژمیری کردوون و، زور به وردی ژماردوونی.

﴿ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَرْدًا ۗ ﴾، هه‌مووشیان له رۆزی قیامه‌تدا به سه‌لت و قولتی، تاك و ته‌نیا، دینه‌وه خزمه‌ت خوا.

له کۆتایی دا، ناماژه به سن راستی گرنگ ده‌کات:

۱- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ۗ ﴾، به دنیایی نه‌وانه‌ی بروایان هیناوه (به هه‌موو نه‌و شتانه‌ی پیوسته بروایان پت به‌ترئ) و کرده‌وه چاکه‌کانیان نه‌نجام داون، (خوای) خاوهن بهزهیی، خو‌شه‌ویستیان بو دهره‌خستئ، خو‌شه‌ویستی له لای خو‌یه‌وه، که خو‌شیده‌وین، یان خو‌شه‌ویستی له لای فریشته‌کانه‌وه، یاخود خو‌شه‌ویستی له لایه‌ن مرو‌فه‌کانه‌وه، یان هه‌رسکیان ینکه‌وه.

۲- ﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ﴾، تيمه نهم قورئانه مان به زمانی تو (که زمانی عهده بيبه) ناسان کرده: له رووی خوئندنه وه و له بهرکردنه وه، له رووی لَن تیکه یشتنه وه، ﴿لِنُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَنُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا﴾، تاكو مؤژدهی پيیدهی به پارئزکاران و، کومه ئیکی سه رسهخت و که لله وشک و نه سه لمئنی، پَن بترسئنی و، وریایان بکه یه وه، که سزای خوا چاوه رِئیان ده کات.

۳- ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ﴾، له پيش نه واندان زور سه ده مان فه وتاندوون، واته: نه وانیش ده فه وتئین، وهك چوَن سه ده کانی پيش نه وانمان فه وتاندوون، ﴿هَلْ نَحْسُ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ﴾، نایا ههست به هیچ کامیان ده که ی؟ ههست ده که ی هیچیان مابن، ﴿أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا﴾، یاخود نایا هیچ ده نگیکی کپ و، ورته یه کیشیان لَن ده بیستی؟ به ته نکید نه خیر، نه ههست و خوستیان هه به، نه چرپه و ورته بیان هه به، دنیا بوته ناشی ئاویلیراو و نه وان چوونه ته شاری خاموشان، له دنیا یه کی کش و ماتدان، به نسبت تيمه وه، هه رچه نده له جیهانی به رزه خدا، نه وهی خرابه کار بووین، له سزادایه و، نه وهی چاکه کار بووین، له ناز و نيعمهت دایه.

مهسه له گرنگهکان

مهسه له ی په کهم:

باسی که سیکي بیپروا به نایه ته کانی خوا، لاف لیدهری له وه که له روژی دوایدا خوا سامان و کوړانی ده داتی و، بهر پرچدانه وهی خوا بو ی و هه ره شه ی سه خت لیکردی، له سه ر بیپروایی و نه و درو و ده له سه و لاف لیدانه یه وه که ده ی کات:

خوا ده فرموی: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا ۗ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اِتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۗ﴾ ﴿۷۸﴾ كَلَّا سَتَكُنُّبُ مَآيَقُولُ وْنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿۷۹﴾ وَنُرِيهِ، مَا يَقُولُ وَّأَيُّنَا فَرْدًا ﴿۸۰﴾

شیکردنه وهی ئەم نایه تانه، له هه شت برکه دا:

۱- ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا﴾، نایا نه و که سه ت بینی که بیپروا بوو به نایه ته کانی ئیمه، بیگومان مه به سه ت له (آیات)، رسته کانی قورئانن، که به پی سیاق و مه قام نه وه ده زانین، نه که رنا له نه صلدا وشه ی (آیات) که کو ی (آیه) ه و به کوردی یان: نیشانه (علامه)، له قورئانی دا به چوار واتایان به کارهاتوه:

۱- رسته کانی فه رمایشتی خوا.

۲- دیارده که ردوونی و سروشتیه کان.

۳- مو عجزیه کانی پیغه مه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

۴- نه و کاره سات و به لایانه ی که خوا ﴿يَعْلَمُ﴾ به سه ر گه له پشوو ه کانی هیتاون.

به و چوار واتایه هاتوه، به لام ده بی به پی سیاقی خو ی ته ماشا بکری، نایا مه به سه ت له (آیات) یان (آیه)، چیه؟ که لیره دا به ته نکید مه به سه ت پی رسته کانی قورئانن.

ننجا که ده فرموی: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا﴾، نایا نه و که سه ت بینی، که به نایه ته کامان بیپروایه! بینین لیره دا بینینی زانستییه (الرُّؤْيَةُ هُنَا عَلَمِيَّةٌ)، واته: نایا ده رکت

پیکرد و، نه و که سہت زانی، بہ چاوی عہقل و دل بینیت؟ پرووی دواندیش بو ہہر کہ سیکہ کہ ہشتی بو دوینران، (الخطابُ مُوحَّہ لَکُلِّ مَنْ یُضَلُّ للخطاب)، واتہ: دہگونجی مہ بہست پیسی پیغہ مہری خوا ﷺ بی، کہ یہ کہمین عہقل و دل کہ نہم قورنانهی وەرگرتوہ، عہقل و دلی پیغہ مہری خاتہم ﷺ بووہ: ﴿ نَزَّلَ بِهِ الرُّوحَ الْأَمِينُ ﴿۱۳۳﴾ عَن قَلْبِكَ لِيَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿۱۳۴﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿۱۳۵﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۳۶﴾ الشعراء، لہ دواي تہویش ہاوہ لانی بہ ریزی، پاشان شویتکہ وتووانیان و، دوايي ہہ موو تہوانہی کہ قورناتن دہ خوننہوہ، لہ برواداران و، بیبروایان، ہہ موویان دہگریتہوہ.

کہ دہفہرموی: ﴿ أَمْرًا يَتَّبِعُ ﴾، ہہ مزہ (ا) کہ بو پرسیارکردنہ، پرسیارکردنی سہ رایتسورماندن (تعجب) یانی: سہرت سورمیتنی لہ و کہ سہی کہ بہ تاہتہ کانی تیمہ بیبروایہ!

(۲) ﴿ وَقَالَ لَأَوْتَيْنَك مَالًا وَوَلَدًا ﴾، گویشی: بہ دنیایی من سامانم و کورانم پی ددرین و، پیتم دہہ خشرین، کہ بہ دنیایی مہ بہستی پی رژی دوايي بووہ.

وشہی ﴿ وَوَلَدًا ﴾، (الولد: اِسْمٌ جَمْعٌ لِلوَلَدِ الْمُفْرَدِ)، لیرہدا ناوی کویہ بو (وَلِدِی تاک، واتہ: رؤلہ، ہہ روہہا وشہی ﴿ وَوَلَدًا ﴾، خونتراوہتہوہ: (وَوَلَدًا)، (وَلِدِی ش کوی (وَلَدًا) ہ، وک: (أَسَدٌ وَأَسَدٌ)، کتیبیک ہہیہ بہ ناوی: (أَسَدُ الْغَابَةِ)، واتہ: شیرہ کانی دارستان، کہ مہ بہست پیسی ہاوہ لانی پیغہ مہرہ ﷺ.

کہواتہ: کہ لاف لیدہدا و دہلتی: ﴿ لَأَوْتَيْنَك مَالًا وَوَلَدًا ﴾، بہ دنیایی سامانیش و کورانیشم، یاخود سامانیش و رؤلہ شم پی ددرین، تہوہ قسہیہ کی پووچ بوش دہکات^(۱).

(۳) ﴿ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ ﴾، خوا ﷺ دہپرستی: نایا (تہو لاف لیدرہ) لہ پنهان ناگادار بو تہوہ؟ نایا زانیاری پنهانہ کی و پنهانی ہہیہ، کہ لہ رژی دوايیدا، ناواماہلہی لہ گہلدا بکری و، ریزی لی بکری و، سامان و رؤلہ کانی پی بدرین؟! تہم ہہ مزہ (ا) پرسیار کردنہ: ﴿ أَطَّلَعَ ﴾، بو نکوولیپکردن و، سہرسورماندن (لِلْإِنكَارِ وَالتَّعْجِيبِ) ہ، تنجا ﴿ أَطَّلَعَ ﴾، وک پشتریش گومان:

(۱) (وَلَدٌ) یان (وَلَدٌ) بہ واتای رؤلہ، یان رؤلہ کان، دین، بہ لام زیاتر مہ بہست پیمان کوران بووہ، تہ کہرنا (اولاد، وُلد، وُلد) بہ کوی مندالان دہ کوتری، چ کور بن، چ کچ، چ تیر بن، چ من، بہ لام تہ کہر بو یستری بگوتری: کوران، دہ کوتری: (أَبْنَاء)، بہ کچانیش دہ کوتری: (بَنَات)، وک لہ سوورہتی (الأنعام) دا خوا دہفہرموی: ﴿ وَخَرُّوا لَهُ بُيُوتَهُنَّ مُسْتَسِرِّينَ بِمِثْرِ عِطْرِ آلِ الْإِنْسَانِ ﴾، واتہ: کوران و کچانیان بو (خوا) ہہ لہ بہست بہ بی زانیاری (گوتیان: شہیتانہ کان کورانی خوان و، فریشتہ کان کچانی خوان).

(الْمَقْعَل) یه له (طَلَع)، (طَلَعٌ عَلَيْهِ)، یانی: زانی، ئەمەش بۆ زێدەپۆیە له پهیدا بوونی کاری زانیندا، (طَلَع) ش، یانی: چوو ه سەر بەرزاییەك و لەوێرا پرووانی، یانی: (أَشْرَفَ عَلَى عَالَمِ الْغَيْبِ)، تایا زانیاریی پهیدا كردوه، دەربارەى جیهانی پەنھان، كە بزانی له پۆزى دواپیدا بهو شیوهیه مامەلەى لهگەڵ دەرکری، و، ناوا ئەو خەیاڵ پلوانە بکات؟!

٤- ﴿أَمْ أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾، یاخود ئەگەر پەنھانی نازانی و، پۆزى قیامەتیشی نەبینیوه، كە بێگومان نەبینیوه: تایا بەلێن و پەیمانیکى له لایەن خواى خاوەن بەزیهوه پێدراوه، تایا بەلێنیکى وەرگرتوه له خواى خاوەن بەزیهی، كە بهو شیوهیه مامەلەى لهگەڵدا بکات؟ بە ئەنکیدی نە زانیاریی پەنھانی هەیهو، نە پەیمانیشی له خوا وەرگرتوه.

٥- ﴿كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ﴾، نەخیزەرگیز وا نیه، وهك دەلێ، و، به دنیایی ئەوهی دەلێن: تێمە دەینووسین.

(كَلَّا: خَرْفٌ زَنْجٍ وَزَجْرٍ، عَنْ مَضْمُونِ كَلَامٍ سَابِقٍ)، (كَلَّا) پیتی بەرپەرچاندنەوهو تێوه خورینه، له تێوهپۆكى قسەیهكى پێشتر، قسەكەش ئەوهیه كە دەلێن: ﴿لَا وَتَبَّكَ مَا لَا وَوَلَدًا﴾.

ئەم (س)ی ﴿سَنَكْتُبُ﴾، بۆ داھاتوو نیه، بەلكو بۆ جەختكردنەوهیه، چونكە (سین و سواف)، جارى وایه بۆ شتێكن كە تایندهدا پروو دەدا، جارى واش ههیه بۆ جەختكردنەوهن، كە لێرەدا ﴿سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ﴾، یانی: بە دنیایی ئەوهی كە دەلێن: دەینووسین، بۆچی؟ چونكە ئەگەر بلێن: (س) بۆ داھاتوو (إِسْتِقْبَالَ) ه، یانی: لەمەودوا دەینووسین! بەلام یەكسەر ئەو قسەیهی كە لە دەم دەردهچێ، فریشتەكان دەینووسن و، له زانیاریی خواى پەرۆردگاریشدا تۆمار دەکری.

ئنجا كە فەرموی: ﴿مَا يَقُولُ﴾، ئەمە بۆ ئەوهیه تاكو ئەوهی گوتراوه، دووبارەى نەكاتەوه.

ئنجا ئەمە وهك ئەو ئایەتەى سووڙتی (آل عمران) وایه، كە خوا دەفەرموی: ﴿قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّن قَبْلِ يَٰأَبِيئَنبِ وَيَٰأَلِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾، واتە: بلێن: له پێش من دا پێغه مبه رانیك هاتن به بەلگه رۆشنه كانهوه و به وهوش كە گوتان: ئەوهی كە گوتیان چی بوو؟ گوتیان: ﴿أَلَا نَوْمٌ لِّرَسُولِي حَتَّىٰ يَأْتِينَا بَقْرَبَانٍ تَأْكُلُهُ أَلْسَانًا﴾، آل عمران، واتە: بپروا به هیچ پەوانە كراوتیک ناهێنین، تاكو قوربانیه كمان

بُوْهُنَّ، که ناگر بیخوات، یانی: قوربانیه ک بکری و، ناگرنک له ناسمان بیته خوار و بیسووتینن، هه رووک له تفسیری سووره تی (آل عمران) دا به تفصیل باسمان کردوه و، له په یمانی کۆنیشه وه به لگه مان له و باره وه هیناوه.

ئنجال له جیاتی ئه وهی خوا ئه و رسته به دووباره بکاته وه، به کسه ر ده فهرموئ: ﴿قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِی بِالْبَيِّنَاتِ وَإِلَّذِی قُلْتُمْ فَاِمْرًا فَاِمْرًا فَاَنْتُمْ مِّنْهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِیْنَ ﴿۱۸۲﴾، واته: پیغه مبه رانیک له پیش مندا هاتن، به لگه رۆشنه کانیشیان بُو هینان، ئه وهش که گوستان، قوربانیه ک که ده کرئ، له ناسمانه وه ناگرتیک بیته خوار و بیسووتینن، ئه وه نیشانه ی ئه وهیه که خوا قبوولی کردوه.

(۶) - ﴿وَنَعُدُّ لَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا﴾، هه رووها له سزاو نازار بۆی زیاد ده کین به زیاد کردن.

(الْمَدُّ مِنَ الْعَذَابِ: الزَّيَادَةُ مَدًّا)، (مَدُّ) یانی: زنده کردن، یانی: ده یخه ی نه پال و، سزای بُو زیاد ده کین، واته: له جیاتی ئه وهی مال و مندا ل که له دنیا دا هه ینی، له دوا رۆژیشدا سامان و کوران و کچانی پینده یین، به پتجه وانه وه: سزای ده ده یین و به رده وام بۆیشی زیاد ده کین، ئه و واتایه کی.

واتایه کی دیکه شی هه یه: ئه و سزایه ی که له دنیا دا تییاده، که بریتیه له ژیان ی بیبروایی، که ژیانکی تاله و مرۆف تییدا زۆر شپرزه حاله، ئه و سزایه ی که له دنیا دا هه یه تی، به هۆی کوفره وه، چونکه ژیان ی بیبروایی، ژیانکی قورس و تال و به زه حمه ته: ﴿وَمَنْ اَعْرَضَ عَن زِكْرِيْ فَاِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ﴿۱۸۳﴾، طه، واته: هه ر که سیک پشت له یادی من بکات، ژیانکی ته نگ و تالی ده بئ، با سه رووت و سامانیشی هه بئ، با هیز و دهسته لاتیسی هه بئ، به لام له دهروونی خۆیدا ناره حه ته، هه میسه ترسی ئه وهی هه یه له دهستی بچئ، هه میسه ترسی ئه وهی هه یه به جیی به یئ، ئه و دنیا جیی بئ، یان دنیا ئه و جیی بئ! هه رووها هه میسه ترسی ئه وهی هه یه که به دیداری خوا شاد بئ و، سزا بدرئ، له بهر ئه وه به رده وام هه ست به دل سه غله تی و ناره حه تی ده کات، بۆیه که خوا ده فهرموئ: ﴿وَنَعُدُّ لَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا﴾، یانی: نه م ژیانه دنیا یه شی هه ر سزاو نازاره و، له دوا رۆژیشدا سزای بُو زیاد ده کات.

ئه و مانایه م له تفسیره کان دا نه دیوه، به لام ئایه ته که زۆر جوان ده یگه یه نئ.

دهشگونجی مه به سست ئه وه بن: ده یخه ینه سزاوه و دوایی هه ر سزای بۆ زیاد ده که یین، وه که له سوورتهی (النساء) دا ده فه رموی: ﴿كُلَّمَا نَضَيْتَ جُلُودَهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾، یان له سوورتهی (النبا) دا ده فه رموی: ﴿فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا﴾، واته: بیچیزن هه ر سزاتان بۆ زیاد ده که یین.

(۷) - ﴿وَرِئْتُهُ مَا يَقُولُ﴾، ئه وه ه که ده یلن: به میراتی ده گرین، یانی: ئه وه ی که ده یلن، ئه وه سهروهت و سامانه که هه یه تی و ئه وه رۆله و مندالانه و ئه وه کوپانه که هه ینی و، مه جلیسه که یان بۆ قه له بالغ کردوه و، لاق ئه وه لیده دات که: له دواڕۆژیشدا ده یین! به لآم تیمه ئه وه ی دنیا شی لئی به میرات ده گرین!

باخود: ﴿وَرِئْتُهُ مَا يَقُولُ﴾، ئه وه قسه یه ی لئ به میرات ده گرین، که ده لئ: ﴿لَا وَتَبَكَ مَا لَأَوْلَادًا﴾.

(۸) - ﴿وَيَأْتِنَا فَرْدًا﴾، به تاقی ته نیا، به سه لت و قولتیی دیته وه لامان، (الفرد: الَّذِي لَيْسَ مَعَهُ مَا يَصِي بِهِ عَدَا)، (فرد) ئه وه یه که هی دیکه ی له که لدا نه ی، که پئی بیه ته ژماره، یانی: ناک، به کوردیی ده لئین: سه لت و قولت، واته: ئه وه سهروهت و سامانه، هه چی و، خزم و قه وم و که سه که ی و، ئه وه کوپ و کچانه ی هه ینی، هه چیان له که لئ نایه ن، به تاقی ته نیا دیته وه لامان.

مهسه لهی دووهم:

هاوبه شدانه ران به مه بهستی بالآدهستی و، زال بوون، په رستراوانی جگه له خوا ده گرن، به لأم به پیچه وانه وه: له سهریان دهنه دوزمن و دژ و، له سهریان قهر زدار بار دهنه وه:

خوا ده فرموی: ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ۖ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا﴾ (۸۲)

شیکردنه وهی ئه و نایه تانه، له چوار برگه دا:

- (۱) - ﴿وَأَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا﴾، ههروه ها جگه له خوا، له جیاتی خوا، له خوار خواوه، هه ندی په رستراویان گرتن، (الِاتِّخَاذُ: جَعَلَ الشَّخْصَ الشَّيْءَ لِنَفْسِهِ)، (اتِّخَاذًا) ئه وه به که سیک شتیک بؤ خوی هه لَبِزِيرِي و، بؤ خوی دایینی و تاییه تی بکات به خوی به، ئه وانه له جیاتی خوا و، له خوار خواوه و، جگه له خوا، په رستراوانتیکیان بؤ خویان گرتن و په یدا کردن، بؤچی؟
- (۲) - ﴿لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾، تاکو بویان بنه مایه ی بالآدهستی و زال بوون، (ای: لِيَكُونُوا مُعْزِينَ لَهُمْ وَنَاصِرِينَ)، تاکو زال که ریان بن و سه رخریان بن.

وشه ی (عز) چاوکه، (عِزَّة) ناوه که به ت، (عَزَّ، يَعِزُّ، عِزًّا، وَعِزَّةٌ، فَهُوَ عَزِيزٌ)، (فَأَخْبِرَ بِالْمُضَدِّ، لِيَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا)، (لِيَكُونُوا لَهُمْ مُعْزِينَ)، (لِيَكُونُوا لَهُمْ سَبَبَ عِزَّةٍ)، به چاوک (مصدر) هه والی پنداوه، تاکو بؤ چوون و تیعتیقادی هاوبه ش بؤ خوا دانه ره کان سه بابه رت به په رستراوه کانیان، بؤ تيمه وینا بکات، که بییان وابووه ئه و په رستراوانه: هه ر خودی زال بوون و بالآدهستی، نه ک هوکاری بن!

(۳) - ﴿كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادِهِمْ﴾، هه رگیز وانیه، وه ک ده یلین: به لکو به په رستنه که یان بیبر واده بن.

ئمه دو و اتای هه ن:

أ- په رستراوه کان حاشا ده که ن له په رستنه کانیان و، بویان رت ده که نه وه و ینی بیبر واده بن (ستکفر الالهة بعبادتهم یا هم).

ب- ياخود: ﴿سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ﴾، يان: كه له دنيادا ئاوا خويان پىن هەلده كيشن و، ئەو پەرستراوانە دەگرن، تاكو له دنيادا بىنە مايەى بالادەستىيان، له دواړوژدا، پىنان بىپروادەبن و پەزريان دەگن و، ئەو پەرستەيان كه بۆيان ئەنجام داون، نايانەوتى، چونكه لەسەرى قەرزدار دەبنەوه (سېكفر المشركون بعبادتھم اياھم).

٤- ﴿وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ صِدًّا﴾، ھەرھەھا تەو پەرستراوانە، لەسەريان دەبنە دژ و لىيان دەبنە دوژمن.

(الضد: اسم مَضْرُوبٌ وَهُوَ خِلَافُ الشَّيْءِ فِي الْمَاهِيَةِ أَوِ الْمَعَامَلَةِ، وَمِنْ الثَّانِي تَسْمِيَةُ الْعَدُوِّ صِدًّا، وَلِكُونِهِ فِي مَعْنَى الْمَضْرُوبِ لَزِمَ فِي حَالِ الوَصْفِ بِهِ، حَالَةً وَاحِدَةً، بَعِيثٌ لَا يُطَابِقُ مَوْصُوفَهُ).

واتە: وشەى (ضد)، ناوی چاوكە و، (ضد) بریتىە لە پىچەوانەى شتىك لە خودیدا، ياخود لە مامەلەیدا (بۆ وینە: رەش و سپى دژى يەكن، تاريكى و پرووناكىسى دژى يەكن، ساردو گەرم دژى يەكن، ئەگەر سارد بى، گەرم نابى، ئەگەر رەش بى، سپى نابى، ئەگەر تاريكى بى، پرووناكىسى نابى، ئەو لە كاتىكدا كه پىچەوانەى يەكدى بن، لە خودو چىيەتدا) بەلام جارى واش ھەيە لە ھەلسوكەوتدا دژى يەكن، ھەك (غەدو)، دوژمن، دژى دوژمنەكەيەتى، (واتە: لە ھەلسوكەوتدا، پىچەوانەى ئەو رەفتار دەكات و دژ و پىچەوانەيەتى و لەگەلى تىك دەگىرى) نىجا لەبەرئەوھى وشەى (ضد) لە مانای چاوكدايە، بۆيە كاتىك كه شتىكى پىن وەصف دەكرى، حالەتتىكى نەگۆزى دەبى كه حالەتى تاكيىە و لەگەل وەسف كراوھكەدا، پىكەلپىك نايەتەوھ.

بۆ وینە: دەگوترى: (هُوَ ضِدِّي، أَوْ هُمْ ضِدِّي، أَوْ هُنَّ ضِدِّي)، ھەمووى ھەر يەكە، چونكە وشەى (ضد)، لە مانای چاوكدايە و چاوكيش كۆ ناكړتتەوھ، چاوك (مصدر) يانى: ئەوھى شتەكەى لىوھ دى، نىجا شتىك سەراچاھ بى، پىويستى بە كۆكرنەوھ نابى، بۆيە كاتىك كه دەكرتتە وەصف، شوپىن مەووصوفەكەى ناكەوتى، لە حالىكدا كه: دووانە، يان نىرە، يان ميبە، يان كۆيە، يان تاكە، بەلكو يەك حالەت بەخۆيەوھ دەگىرى، كه بریتىە لە حالەتى چاوكى و بە شىوھى تاك دى.

مه‌سه‌له‌ی سینه‌م:

تیبه‌ردانی خوا بۆ شه‌یتانه‌کان له کافران، که به‌ره‌و خراپه هانیان بدهن و، ژماردنی
پۆژه‌کانی سزادان، یاخود ژماردنی جوژه‌کانی سزادان، بۆ بیروایان:

خوا ده‌قه‌رموئ: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَوَضَّعُوا لَهُمْ أَمْ لَا يَتَّعَلُونَ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَذَابًا﴾ (۸۴)

شیکردنه‌وه‌ی ئەو ئایه‌تانه، له چوار برگه‌دا:

(۱) ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾، ئایا نابینی، ئایا نازانی) که تیمه
شه‌یتانه‌کامان ناردوونه سهر کافره‌یان! لیره‌دا بینن، بیننی چاویی نیه، یانی: ئایا نه‌ترانی؟ به
چاوی عه‌قل و دل نه‌بینی؟ ئەه‌ی ئەو که‌سه‌ی قورتان ده‌خوتنی؟ یان ههر که‌سه‌ی که ده‌گونجی
بدوئیری، چی نه‌بینی؟ ﴿أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾، تیمه شه‌یتانه‌کامان له کافره‌کان
به‌رداون، ناردووامانه سه‌ریان، چییان لئ ده‌که‌ن؟

(۲) ﴿تَوَضَّعُوا لَهُمْ أَمْ لَا يَتَّعَلُونَ﴾، به هانداننکی زۆر توند هانیان ده‌دهن و، هه‌لیان ده‌پینچن، دنه‌یان ده‌دهن،
(الأز: الهز، وَاللَّيْطُزَارُ الْبَاطِنِي، وَمَاخُوذٌ مِنْ أَرْزِي الْقَدْرِ، إِذَا اشْتَدَّ غَلِيَانَهَا)، (أز) به مانای (هز) دئ، یانی:
پاوه‌شاندن، پالپوه‌نان، هاندان، یانی: هاندانی ده‌روونی، که ته‌ویش له (أَرْزِي الْقَدْرِ) هوه هاتوه،
مه‌نجه‌ل که ده‌کولئ و، گزه‌گزیک‌کی لیوه دئ، کاتیک که زۆر ده‌کولئ، له‌وه‌وه هاتوه.

که ده‌قه‌رموئ: ﴿أَلَمْ تَرَ﴾، ئەمه پرسیارکردنی سه‌رسوپماندنه (الْإِسْطِطَامَ تَعَجِبِي)،
نه‌ه‌که مه‌به‌ست پرسیارکردنی راسته‌قینه‌بئ، که بیه‌وه‌ئ وه‌لمه‌که‌ی وه‌ربگریته‌وه.

له شوئنی دیکه‌دا خوا ﷻ هه‌والی پنداوین، که شه‌یتانه‌کان دۆستی کافره‌کانن، وه‌که
له سووره‌تی (الأعراف‌دا) ده‌قه‌رموئ: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۱۲۷)
واته: تیمه شه‌یتانه‌کامان کردوونه دۆست و نیزیکی ته‌وانه‌ی پڕوانه‌ینن.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الأنعام) دا خوا ده‌قه‌رموئ: ﴿شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي
بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ (۱۳۲)، واته: شه‌یتانه‌کانی مرووف و جینن،
هه‌ندیکیان قسه‌ی بریقه‌داری فریوده‌ر بۆ هه‌ندیکیان ده‌ننن، که به ته‌نکید مه‌به‌ست

ناردنی خوتخوته و خه یالی فریوده ر بریقه داری شه یئانه کانه، بۆ دۆسته کافره کان له مروّقه کان.

(۳) ﴿فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ﴾، لئیان به په له مه به، یانی: لئیان به په له مه به خوا سزایان بدات، به په له سزادانیان بۆ مه خوازه.

(۴) ﴿إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾، به دنیایی تیمه هه ر بۆیان ده ژمیرین به ژماردن، نه مه هۆکاره دۆزیی (تعلیل) ه، بۆ قه دهغه کردنه که، که خوا ده فه رموی: ﴿فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ﴾، نه و نه هیشتن (نهی) ه: په له مه که بۆ سزایان ﴿إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا﴾، هۆکاره که ی نه وه یه که تیمه هه ر به ژماردن بۆیان ده ژمیرین، واته:

أ- کاته کانیاں بۆ ده ژمیرین و نه و امان له بیر نه چوو.

ب- یا خود: کاته که یان هینده که مه، ژمیر دراوه.

ج- یا خود تیمه سزایان بۆ ده ژمیرین، جو ره کانی سزایان بۆ ده ژمیرین: فلان جو ر و فلان جو ر و... هتد که له پۆزی دوایدا پتی سزا بدرین.

مهسه لهی چوارهم:

باسی به پرتکردنی پاریزکاران به ره و لای خوی میهره بان، به ریزو حورمه ته وه و لیخو پینی تاوانباران به ره و دوزهخ، وهک ره وه ناژه لای تینو و که ده بریتسه سر ناو، تکا نه کرانیش بو هیچ کهس، جگه له وانهی به ایمانیان له لای خوا هه یه:

خوا ده فهرموئ: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ (۸۶) ﴿وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرْدًا﴾ (۸۷) ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ (۸۷)

شیکردنه وهی ئەو نایه تانه، له چوار برگه دا:

(۱) - ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾، ئەو رۆژه که پاریزکاران به ره و خوی به خشنده، وهک شاندا، به ریزه وه کۆده که یه وه.

وشه ی (خشر)، واته: کۆکردنه وه به ره های، به لام به پی سیاق و شوین ده زانین، چ جوژه کۆکردنه وه یه که؟

لیره دا که ده فهرموئ: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾، واته: ئەو رۆژه که پاریزکاران به ره و (خوی) به به زه یی و به خشنده به شیوه ی وه فد، کۆده که یه وه، (وفد)، یانی: نوینەر، تنجا (وفد) بو تاک و کو به کاردی، ناشکراشه شاندا نوینهران که ده چن بو لای لایه نیک، به رگ و پۆشاک ی جوان له بهر ده که ن و، خویان ده رازیننه وه و، خویان بو نۆخۆش ده که ن، پاشان ئەو نامرازه ی که پی ده چن، هه رچییه که، بی، هه و لده دن باشتین بی، بو گه یشتیان بو شوینی مه به ست.

که واته: که ده فهرموئ: ئەو رۆژه که پاریزکاران به ره و خوی به خشنده وهک وه فد کۆده که یه وه، هه ر بیزه ی (وفد) چۆنیه تسی چوونی پایزکاران دباریی ده کات، چوکه: وه فدیک که ده چن بو لای هوکمرانیک، بو لای ده سه ته لاتداریک، هه م خوی باش ریک ده خات، هه م له لای ئەو هوکمرانه شه وه: باش پیشوازی لی ده کرتی و، ریزی لی ده گیرتی، واته: تیمه ریزیان لی ده گرین و به ریز و حورمه ته وه کویان ده که یه وه، ئەوه به نسه ت پاریزکارانه وه.

۲- ﴿وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَرَدًا﴾. تاوانبارانیش لیده خو پین به تینوویتی به رهو دوزهخ. (تسوق) (السوق: تَسِيْرُ الْأَنْعَامِ قُدَامَ رُعَائِيهَا)، (سوق)، بریتیه له دنگدان و لیخو پینی نازه لزن له بهردهم شوان و گاوانه کانیاندا، واته: لیان دهخو پین.

وشه ی: ﴿وَرَدًا﴾ یش حاله بو: ﴿الْمُجْرِمِينَ﴾، یانی: تاوانباران لی دهخو پین، له حالیکدا که حاله تی (وزد) دان، تنجا (وزد) دهگونجی کوی (وارد) بی، یانی: که سیک که دهچیته سهر تاو، تاکو تاو بخواته وه، یان بیهینتی، دهشگونجی بهمانای: (ذَاتُ وِرْدٍ) بی، واته: که خاوهنی تاو خواردنه وهن، له بهرته وهی تینوون، دهپانه وی بچن تاو بخوته وه، که سیک زیانی لادیتی توژیک بینیتی، کاهل یان گاران دهینتی، یاخود مهر و بزنان دهینتی، یان حوشترگه له دهینتی، کاتیک که دهینتی ده برینه سهر تاو، زور به پهله پهله دین، چونکه تینوون، هه موویان خو یان تیکه له ده کهن و، دیکه نه تهپ و توژ و دنگه دنگ و، به حالیک ناخوش ده برینه سهر تاو، دوایش که ده گنه سهر ناوکه، به پهله پییدا دهنوو سین، تاوانبارانیش تاوا به رهو دوزهخ، وه که پوه نازه لی تینوو، به پی دکریتن.

۳- ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ﴾، خاوهنی تکا کردن نین، واته: تکایان بو ناکری، نه گه رنا مه بهست نه وه نیه: تکا بو کهس ناکهن، نه وانه خوا خویانه که سیک تکایان بو بکات، نه وه ههر هیچ که توانای تکا کردنیان نیه، ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ﴾، واته: خاوهنی تکا کردن نین، تاکو تکایان بو بکری.

۴- ﴿إِلَّا مَنِ اخْتَدَّ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾، هیچ کهس خاوهنی تکا کردن نیه و تکای بو ناکری، مه گهر که سیک پهیمانی له لای خوی خاوهن بهزهیی وهرگرتی، به لین و پهیمانی وهرگرتی.

دیاره: ﴿مَنِ اخْتَدَّ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾، له گه له ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفْعَةَ﴾، که (مستثنی و مستثنی منه)، له بهک جینس نین، بویه نه مه پیی دهگوتری: (إِسْتِثْنَاءُ مُنْفِطِحٍ)، هه لاواردنیکی دابراو، چونکه نه وهی پهیمانی له خوی خاوهن بهزهیی وهرگرتوه، که شه فاعلت و تکای بو بکری، جیایه له وهی که خاوهنی شه فاعلت نیه، تکا و شه فاعلتی بو ناکری.

که واته: مانایه که ی تاوای لیدیته وه: خاوهنی تکا کردن نین و، تکایان بو ناکری، به لام که ساتیک پهیمانیان له لای خوی خاوهن بهزهیی وهرگرتوه، تا نه وانه تکایان بو ده کری، تنجا نه وانه ش کی تکایان بو دکات؟ پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و فریشته پاک و پیگونا هه کانی خوا، ههروه ها له دوی پیغه مبه رانیش دوستانی خوا، زانایان وشه هیدان، ههر که سه به پیی خوی.

مهسه لهی پینجه م:

باسی قسه ی بووچی کافره کان به پال دانی رۆله بو لای خوا، و ویناگردنی بیزاری گهردوون لهو قسه یه ی کافره کان که بریتیه له: پال دانی رۆله بو لای خوا، به: نیزی که بوونه وهی شهق و پهق بوونی ناسمانه کان، قیلیشانیان و لهت و بهت بوون و پارچه پارچه بوونی زهوی و، داروووخان و بهسه ریه کدا پمانی چپایه کان، چونکه ههر کهس له ناسمانه کان و زهوی دایه، بهنده ی خوی خاوه ن بهزه ییه، هه موویانیشی نه ژمار کردوه و، سه رزمیری کردوون و، ههر کامیکیشیان به تاقی ته نیا، به سه لت و قولتی له رۆزی قیامه تدا دیته وه خزمه ت خوا:

خوا ده فرموئ: ﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۗ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ﴿٨٧﴾ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ وَتَشْأُقُ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًا ﴿٨٨﴾ أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ﴿٨٩﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٠﴾ إِنْ كُنْ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا ﴿٩١﴾ لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٢﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٣﴾ ۝

شیکردنه وهی نهو نایه تانه، له یازده برکه دا:

(١) ﴿ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۗ ﴾، ههروه ها گوتیان: خوی خاوه ن بهزه یی رۆله ی پهیدا کردوه، بو خوی بیگومان هاوبه ش بو خوادانه ره کان، چ تهوانه ی وه که هاوبه ش بو خوادانه ر ناسراون، چ تهوانه ی بهو شیویه شه نه ناسراون، بو وینه: نه صرانییه کان، ههروه ها جووله که کان، وه که خوا ﷻ له سه ر زاریان ده فرموئ: ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ﴾، التوبه، ههروه ها هی دیکه ش هه ن، که خوشیان پالده دهنه لای کتییی ناسمانی و لای پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) و لهو جوړه بیرو که نه فسانه یانه بیان هه یه و بیان وایه: خوا رۆله ی هه ن، چ کوږ چ کچ، چ ههردووکیان.

(٢) ﴿ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ﴾، به دنیایی تبهو شتیکی زور ناقول، گوناهیکی زور زهه لاج، ناماقوولیه کی بیره زاتان کرد، (الإذ: الأُمْرُ الْمُنْكَرُ الْفَطِينُ وَالْأُمْرُ الْمُسْتَبْعُ)، کاریکی ناقولای دزیوی قیزهون ده گوئری: (إِذْهُ الْأُمْرُ أَي: فَقُلْ عَلَيْهِ، وَلَمْ يَقُو عَلَيْهِ)، له سووره تی (البقرة) نایه تی کورسی

دا، خوا دەفەر موی: ﴿وَلَا يُؤَدُّهُمْ حَفْظُهُمَا﴾ (ئەي: لَا يُثْقِلُهُ)، پاراستنی ئاسمانەکان و زەوی لەسەر خوا قورس نیه، و پێهوه ماندوو نابن.

کەواتە: (آذَةُ الْأُمْرِ أَي: نَقَلَ عَلَيْهِ)، کارەکه لەسەری قورس و زەحمەت بوو ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا﴾، بەدنیایی شتیکی قورستان گوت، کە گەردوون نایتوانن و تەحەممولی ناکات: نە ئاسمانەکان، نە چیاکان، نە زەوی، شتیکی زۆر ناماقوول و بێرەزاتان کرد، ئنجا خوا ﷻ بێزاریی و ناپەڕهتیی و توورەیی ئاسمانەکان و زەوی و چیاکانمان بو وینا دەکات، بە چەند تەعبیڕێک کە وەک پێشتریش گومان: ئەم چەند ئایەتە تاکە شوێنێک کە بەو شیوەیە لە هەموو قورئاندا خوا ﷻ بەرپەرچی بێرۆکەیی ڕۆڵە پالداڵە لای خوا بداتەوه بەو هەموو ڕەوانبێژییە، بەو هەموو تەعبیڕە بەھێزو پێزانە، دەفەر موی:

٣- ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطِرْنَ مِنْهُ﴾، نزیكە ئاسمانەکان بەھۆی ئەو قسەییەوه، بقلێشین.

وشەیی: (تَكَادُ) خۆنێراوتەوهش: (يَكَادُ)، هەررەھا وشەیی: (يَنْفَطِرْنَ) خۆنێراوتەوهش: (تَنْفَطِرْنَ) بۆ هەردوو وشەکان هەردوو خۆنێندنەوهکان هاتوون، (يَنْفَطِرْنَ أَي: يَتَشَفَّقْنَ)، (الْفَطْرُ: الشَّقُّ طَوْلًا)، (فَطْرٌ) لە تېوون شتیکی بە باری درێژیدا، کە بە کوردیی پێی دەگوترێ: قلیشاندن، هەلقە لاشتن، ئاسمانەکان خەریکە هەلەدەقلێشین، خەریکە دەقلێشین.

٤- ﴿وَتَنَشَقُّ الْأَرْضُ﴾، هەررەھا زەویش نزیكە لەت و پەت و پارچە پارچە ببن، چونکە: (شَقٌّ)، یانی: لەتی کرد، (انْشَقَّ)، واتە: لەت و پەت بوو.

٥- ﴿وَوَحَّرَ الْجِبَالَ هَدًّا﴾، هەررەھا نزیكە چیاکانیش بکەون و بەسەرەبە کدا بڕمێن و بڕووختن، (الْهَدُّ: هَذْمُ الْبِنَاءِ)، ڕووخاندنی خانوو و دیوار، وشەیی: ﴿هَدًّا﴾، (مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ) (تَعْرِفُ)، تاکو دەربرکەوی، چ جوۆرە کەوتنێکە، چیاکان نزیکن بکەون بە کەوتنێکی بەسەرەبە کدا یمان و پارچە پارچە بوون.

٧- ﴿أَنْ دَعَاَ الرَّحْمَنَ وَوَلَدًا﴾، لە سۆنگەیی ئەوهوه کە بۆ (خوای) خاوهن بەزەیی لافی ڕۆڵەیان لێدا، (دَعَا) یانی: (طَلَبُوا)، بەلام لێرەدا یانی: پالیاڵ دایە لای خوا، لافیاڵ لێدا کە خوا ڕۆڵەیی هەیه.

٨- ﴿وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وُلْدًا﴾، (خوای) خاوهن بەزەیی بۆی ناگونجێ و لێی ناوەشتنەوه، شایستەیی نیه، ڕۆڵە بگرێ، ﴿وَمَا يَنْبَغِي﴾، یانی: (مَا يَجُوزُ)، نالوێ، ناگونجێ،

دروست نیه، وشعی (بِنَبِيٍّ)، له نه صلدا (بَقِيَ أَي: طَلَبَ) داوايکرد به لام (بِنَبِيٍّ، أَي: يَسْتَجِيبُ لِلطَّلِبِ)، وه لامی داوا ده داته وه، (وَمَا يَنْبَغِي)، يانی: ناگونج و، نالوی.

۹- ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِيَ الرَّحْمَنَ عَبْدًا﴾، واته: هیج کهس نیه له ناسمانه کان و زه ویدا، مه گهر وه که بنده دیته لای (خوای) خاوهن به زهیی، دیته خزمه تی له روژی دوایدا، (إِنْ) لیره دا لابه ره (نافیه) به.

۱۰- ﴿لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا﴾، (خَوَاتِمًا) هه موویانی سه رژمیر کرده و به ژماردن ژماردوونی، (إِحْصَاءً)، واته: سه رژمیرکردن، که بزانی ژماره یان چهنده؟ (الْعَدُّ: صَمُّ الْأَعْدَادِ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ)، خستنه پال یه کی ژماره کان وه: (۱ و ۲ و ۳ و ۴)، نه وه (عَدَّه)، به لام (إِحْصَاءً)، نه وه یه که کو تاییه که ی بزانی، واته: بزانی نه ندازه ی ژماره که چهنده؟ (عَدَّ) بریتیه له: پرۆسه ی ژماردن، به لام (إِحْصَاءً)، بریتیه له کو تایی پرۆسه ی ژماردن و، زانیی سه ره نجامه که ی.

۱۱- ﴿وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا﴾، هه مووشیان له روژی دوایدا، له روژی قیامه تدا به تاك و ته نیایی به سه لت و قولتیی دیتنه وه خزمه ت خوا ﴿تَكُلُّ﴾.

مه سه لهی شه شه م:

بروادارانی کردار باش، خوی میهره بان خۆشه ویستیان بۆ دهره خستین:

خوَا فِه رَمُو يِه ق: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًا ۝١١﴾

شیکردنه وی ئهم ئایه ته، له دوو برگه دا:

۱- ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، به دنیایه وه ئه وانهی بروایان هیناوه و کرده وه چاکه کان ته نجام ددهن، ﴿آمَنُوا﴾، واته: بروایان هیناوه به هه موو ئه و شتانه ی که پێویسته بروایان پێ بویتدری.

بۆیه ش به رکار (مَفْعُول به) ده که ی نه هیناوه، تا کو هه مووی بگریته وه، نه که رنا ده بوایه به فرموی: (آمَنُوا بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ...)، به لام له جیاتی ئه وه خوَا ده فرموی: ﴿آمَنُوا﴾، واته: ئیمانان هیناوه به هه موو ئه و شتانه ی که پێویسته بروایان پێ بینن، ﴿وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾، چاکه کانیان کردوون، وشه ی: ﴿الصَّالِحَاتِ﴾، سیفه تی ئاوه لئاویکی قرتیزاو (صِفَة موصوف محذوف) ه، یان: ﴿عَمِلُوا خِصَال الصَّالِحَاتِ﴾، خه صلته باشه کانیان ته نجام داون، تنجا خه صلته باشه کان، په یوه ندییان به ئیمان و عه قیده وه هه بئ، به عیباته وه هه بئ، به ره وشت و نا کاره وه هه بئ، به باری که سیتییه وه هه بئ، به لایه نی کۆمه لایه تی، لایه نی سیاسی، لایه نی ئابووری... هتد، هه مووی ده گرتیه وه.

تنجا که ساتیک که به و شیویه ن:

۲- ﴿سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًا﴾، خوی خاوه ن به زه یی خۆشه ویستیان بۆ دهره خستین، ﴿وِدًا﴾ واته: مه حه بیه ت و خۆشه ویستی، ته مه وه ک ئه و ئایه ته ی سوورته ی (طه) یه، که خوَا دهره باری مووسا ﷺ ده فرموی: ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي﴾، واته: له لایه ن خۆمه وه خۆشه ویستییه کم خسته سه ر تۆ، واته: تۆم خۆشه ویست کرد، له لایه ن خۆمه وه تۆم وا لیکرد: خۆشوستر او بی، گوتراوه: مووسا ﷺ له و کاته دا که مه لۆتکه بووه، هه ر که سیک بینیای خۆشیده ویست، هه ر بۆیه ش داروده سته ی فیرعه ون ده ستیان نه چۆتێ بیکوژن، هه رچه نده لئی

له گوماندا بوون، به لأم هینده مندالکی شیرین و دلگیر و خوشه ویست بوو، دهستیان نه چۆیه بیکوژن.

تجنا لهو بارهوهی که خوا خوشه ویستی بو پروادارانسی کردار باش، دهره خستی، زانایان پینج رایان ههن:

- ١- هه ندیکیان گوتوو یانه: واته: له لای خوی خوشه ویستیان بو دهره خستی و خوی خوشیده وین.
- ٢- هه ندیکیان گوتوو یانه: فریشته کان خوشیان دهوین.
- ٣- هه ندیکیان گوتوو یانه: له لایهن پرواداران هوه، وا دهکات پرواداران خوشیان بوین.
- ٤- هه ندیکیان گوتوو یانه: له لایهن خه لکه وه به گشتی.
- ٥- هه ندیکیان گوتوو یانه: له رۆزی دوایدا.

به لأم من پیموایه: له یه ک کاتدا ده گونجی نه وانه هه موویان مه به ست بن، که سیک که ئیماندار و کردار باش بی:

- ١- هه م خوا خۆشی دهوئی.
- ٢- هه م فریشته کان خوشیان دهوئی.
- ٣- هه م پرواداران خوشیان دهوئی.
- ٤- هه م ههر خاوهن ویزان و فیتره تیکی باش و ساغ خوشیده وئی.
- ٥- چ له دنیا و چ له دواروژدا.

چونکه کهسانی پروادار و کردار باش، رازاوهن به خه سلته و سیفه ته به رزو په سنده کان، هه موو مروفتیکیش له ناخی خۆیدا که یفی به خه سلته و سیفه تی په سندن دی، وه ک: نازایه تی، سه خاوهت، خاکیه تی، ره حم و به به زه یی، ئینصاف و دادگه ری، هه موو مروفتیک که یفی به سیفه ته باشه کان دی و، رقیشی له سیفه ته خراپه کانه، ته گه ر خۆشی خاوهن سیفه تی باش نه بی و گیرۆده بوو بی، به سیفه تی خراپه وه.

لهو باره وه ته م فه رمایشته ی پنگه مبه ر ﷺ دنیسن: **إِعْنِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنْ أَلْفَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا، دَعَا جَبْرِيْلَ فَقَالَ: إِنِّي أَحِبُّ فَلَانًا فَأَجِبُّهُ، قَالَ: فَيَجِبُهُ جَبْرِيْلُ، ثُمَّ يَنْدِي فِي السَّمَاءِ فَيَقُولُ: إِنَّ أَلْفَ يُحِبُّ فَلَانًا فَأَجِبُّوهُ، فَيَجِبُهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، قَالَ: ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ، وَإِذَا أَبْغَضَّ عَبْدًا، دَعَا جَبْرِيْلَ فَيَقُولُ: إِنِّي أَبْغِضُ فَلَانًا فَأَبْغِضُهُ، قَالَ:**

فَيُبْعَثُهُ جِبْرِيْلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ فَلَانًا فَأَبْعُثُوهُ، قَالَ: فَيُبْعِثُونَهُ، ثُمَّ تَوَضَّعَ لَهُ الْبُغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ} (أخرجه البخاري: ۳۲۰۹، ومسلم: ۳۶۳۷).

واتە: بە دۇنيايى خىۋاي بەرز كاتى يەككى لە بەندەكانى خۇي خۆشويست، بانگى جىبرىل دەكات، دەفەرمۇي: من فلان كەسم خۆشدهوي، تۆش خۆشت بوئ، ئىدى جىبرىل خۆشيدەوي، دوايى جىبرىل لە ناسماندا چار دەدا، دەلىن: خوا فلان كەسى خۆشدهوي، ئىوھش خۆشتان بوئ، خەلكى ناسمان خۆشيان دەوي، گوتى: دوايى پەسندىي بۆ دەخرىتە سەر زەوى، (واتە: ئەو خۆشەيىستىيەي بۆ دەخرىتە نىو خەلكى سەر زەوى) بە بىچەوانەشەوھە كاتىك خوا رقى لە يەككى لە بەندەكانى خۇي دەبت، بانگى جىبرىل دەكات دەفەرمۇي: من فلان كەسم رقى لىيە، تۆش رقت لى هەلسن، جىبرىل رقى لى دەبىتەو، دوايى جىبرىل لە ناسماندا چار دەدا: كە خوا رقى لە فلان بەندەيە، ئىوھش رقتان لىبتى، ئەوانىش دەيوغزىنن، دوايى بوغزىراويى بۆ دەخرىتە نىو خەلكى سەر زەويشەوھە.

مه‌سه‌له‌ی حه‌وته‌م و کو‌تایی:

ناسانکاری خوا بو پیغهمبر ﷺ که قورانی به زمانی خوی پی بخونتی و، موژده‌ی پی به پاریزکاران بدات و، کافران که‌لله ره‌قی پی بترسینی و، هه‌ره‌شه کردن له کافره‌کان، که خوای زال ﷺ که‌لنیک سه‌ده‌ی له پیش نه‌واندا فه‌وتاندوون واته: له پیش کافره‌کانی سه‌رده‌می پیغهمبردا ﷺ که هیچ هه‌ست و خوستیان نه‌ماوه و، ورته‌یان لی نایه‌ت:

خواهرموویه‌تی: ﴿فَإِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ بِالسَّائِلِكِ بِهَ الْمَقْبُولِ وَتَذَرَهُ قَوْمًا لَّدَا ﴿۷﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ يُحِصُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿۸﴾﴾

شیکردنه‌وی ئه‌م ئایه‌تانه، له شه‌ش برگه‌دا:

(۱) - ﴿فَإِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ بِالسَّائِلِكِ﴾، به دنیایی تیمه ناسامان کردوه به زمانی خوت.

بئگومان راناوه‌که‌ی بو قورنانه‌چته‌وه، نه‌وه به‌سیاق و سه‌لیقه دیاره، واته: نه‌م قورنانه که نه‌وان نکوولیسی لیده‌که‌ن و بروای پی نایه‌نن، به زمانی خوت ناسامان کردوه، واته: ناسامان کردوه بو خوتیزان، بو له‌به‌رکران و، بو فامکران و لیتینگه‌یشتن و، بو کارپیکردن و جیبه‌جیکردن، هه‌مووی ده‌گرتته‌وه.

ئنجا ئایا نامانج له‌و ناسانکردنه چیه‌؟!

(۲) - ﴿لِئُبَشِّرَ بِهَ الْمَقْبُولِ﴾، تاکو موژده‌ی پی بده‌ی به پاریزکاران: موژده‌ی په‌زامه‌ندیی خوا، موژده‌ی به‌هه‌شتی خوا، موژده‌ی سه‌ره‌برزیی دنیاو دوا پوژ.

(۳) - ﴿وَتَذَرَهُ قَوْمًا لَّدَا﴾، هه‌روه‌ها کو‌مه‌لنکی سه‌ره‌خه‌ر و نه‌سه‌لین و که‌لله‌ره‌ق و، یاخیبشی پی بترسینی، (قوم)، یانی: کو‌مه‌له‌ خه‌لکینک، ﴿لَّدَا﴾، کو‌ی (الذ‌ه)، یانی: بابایه‌ک که زور که‌لله‌ره‌ق و نه‌سه‌لین بی و، مشت و مری به ناهه‌ق بکات، واته: نه‌وانیشی پی بترسینی و، هه‌ره‌شه‌یان لی بکه‌ی پی و، وریایان بکه‌یه‌وه: نه‌گه‌ر له‌سه‌ر که‌له‌ره‌قیی خو‌یان می‌ننه‌وه و، به‌رده‌وام بن، سه‌ره‌نجامینکی خراب چاوه‌رییان ده‌کات.

۴- ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّن قَرْنٍ﴾، له پيش نه وائش دا زور سه ده مان فه وتاندوون.

که ده فمرموی: زور سه ده مان فه وتاندوون، یان: زور کومه لگا که له سه ده کاندا به به که وه ژیاون، (قَرْنٍ)، یانی: (اهل قرن)، خه لکی سه ده به که که پیکه وهن له وکاته دا.

(گم)، (گم الغریبه) یه و لیره دا مانای زوری ده که یه نئ، یان: زور کومه لگا که له سه ده پيشووه کاند ژیاون، فه وتاندوومانن.

۵- ﴿هَلْ نَحْسُ مِنْهُمْ مِّنْ أَحَدٍ﴾، نایا هه ست ده که ی به هیچ کامیک له وان؟ یانی: هه ست به هیچ کامیکیان ده که ی؟ نه مه پرسیارکردنی نکوولینیکه رانه به، یانی: (مَا تَشْعُرُ مِنْ أَحَدٍ)، واته: هه ست به هیچ کامیکیان نا که ی، هیچ کامیان نه ماون هه ست و خوستیان نه ماوه.

۶- ﴿أَوْ نَسَمِعْ لَهُمْ رِكْزًا﴾، یان نایا هیچ ورته یه کیان لی ده بیستی؟

(رِكْزًا: الشُّوْثُ الْخَمِيُّ الَّذِي لَا تَغَادُ تَشْمَعُهُ)، نه و ده نگه کپ و نزمه ی، که نیزیکه نه بیستی، واته: نایا تو هیچ کامیان هه ست پی ده که ی، ما بن؟ هه ست و خوستیان ماوه؟ نایا هیچ ورته یان لیدی؟ نه خیر، به لکو هه موویان چوونه ته شاری خاموشان و، هه موویان له گه ل خاکدا به کسان بوون و، تاوینته بوون، به لام کاتیک خوا ښکلی وستی: جاریکی دیکه نه وان له زوی ده هینرته وه ده ر و، له گوږه پانیکدا کو ده کړنه وه بو لپرسینه وه و سزاو پاداشت، که نه و گوږه پانه ش - وه که له ته فسیری سووږه تی (ابراهیم) دا گوتمان - له فه رمایشتی پیغه مبه ردا ښکلی روونی کړدوته وه و ده فمرموی: گوږه پانیکه وه که نانیکي سپی وایه، هیچ به رز و نزمی تیدا نه و، هیچ گوناه ی له سه ر نه کراون، که واته: نابئ نه م سه ر زه ویه ی تیمه بی، چونکه نه م سه ر زه ویه ی تیمه، نه گه ر پانیا یی ده ریاکانیشی بخرته وه سه ری و، هه مووشی بکرتنه مهیدان و گوږه پان، نجا جی هه موو مروفا یه تی له سه ر نابیتنه وه، له ناده مه وه، تاکو کوئا مروفا، که له سه ر نه م زه ویه ده زی، که تپستا نیزیکه ی هه شت ملیار (۸۰۰۰۰۰۰۰۰) که س له سه ر نه م زه ویه، ده ژین و، به س خوا ده زانئ چهن د ملیاری دیکه دین و، چهن د ملیاریش به ریکراون؟

که واته: کاتیک دی که نه وان له مهیدانیکدا کو ده کړنه وه و، نه و مهیدانه ش له جهاتیکي تازه دا دپته گوږی، وه که خوا ښکلی ده فمرموی: ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۱۵) (ابراهیم)، واته: نه و روژه که زوی غه یری نه م زه ویه ده بی و، ناسمانه کانیش جگه له م ناسمانانه ده بن و، هه موویان بو خوا ی تاکی

مەل پتەچکەر دینە گوۆری، لە بازاریکی دیکەدا، لە قۆناغ و گەردوونییکی دیکەدا، کە بەس خوا دەزانن چۆنە؟

خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی یارمەتییمان بدات: بە شێوەیەك بۆین، لەو کاتەدا کە دەچینه مەیدانی کۆکردنەوە و لێپرسینەوە و رادەنووتنەین لەلای خوای زانای شارەزا، کە هیچ شتیکی لێ پەنھان نابن، لەو رۆژەدا سەر بەرزبین و، بە دەستی راستمان نامە و لیستی کردەووە کامان وەر بگرینەو، نەك لە پشتمووەرا، بە لای چەپ داو، سەر بەرزانه بگەرێنەووە لای خزم و کە سامان و بلین: ﴿هَٰؤُمْ أَقْرَبُ أَكْثَبَ﴾ ١٩ ﴿إِنِّي طَلَنْتُ أَنْفِ مَلَيْ جَايَةَ﴾ ٢٠ ﴿الْحَاقَةَ﴾. ھا لیستی کردەووە کانم و پروانامە کەم بخویننەووە، من دەمزانی کە لێپرسینەووە سزاو پاداشت هەبە و، خۆم بۆ نامادە کەردبوو! خوا لەو کەسانەمان بگێرێ.

سوپاس بۆ خوای بەرزو مەزن، لێرەش کۆتایی بە تەفسیرو لێکدانەووەی مانای ئایەتە موبارە کە کانی سوورەتی مەریمە، دینین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

نيوهرؤك

- ٥..... پيشهكى ئەم تەفسىرە بەگشتى
 ٩..... بەرچاۋ پوونىيەكى گرنگ لەبارەى ئەم تەفسىرەووە
 ١٠..... پيشهكى ئەم بەرگە.....

سورەتى الكهف

- ١٥..... دەستپىك
 ١٥..... پىنئاسەى سورەتى (الكهف):
 ٢٥..... دەرسى يەكەم
 ٢٧..... پىنئاسەى ئەم دەرسە
 ٢٨..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان
 ٢٩..... شىكردنهووى هەندىك لە وشەكان
 ٣٠..... هۆى هاتنە خوارهووى ئايەتەكان
 ٣١..... ماناى گشتى ئايەتەكان
 ٣٥..... مەسە لە گرنگەكان
 ٤٥..... دەرسى دووهم
 ٤٧..... پىنئاسەى ئەم دەرسە
 ٤٧..... پوختەى بەسەرھاتى هاوہلانى ئەشكەوت
 ٤٩..... ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان
 ٥١..... شىكردنهووى هەندىك لە وشەكان
 ٥٥..... ماناى گشتى ئايەتەكان
 ٦٢..... بەسەرھاتى هاوہلانى ئەشكەوت لە چەند بېرگەيەكدا
 ٦٢..... يەكەم: پوختەى بەسەرھاتى هاوہلانى ئەشكەوت:
 ٦٥..... دووهم: چەند زانىارىيەكى مېژوووى:
 ٦٨..... سېيەم: دەرس و پەندى سەرەككىي ئەم بەسەرھاتە:

- مهسه له گرنهكان..... ٧١
- شيكردنهوهی ئەم ئایهتانه، له ههشت بڕهگا:..... ٧١
- شيكردنهوهی ئەم سێ ئایهته، له دوازه بڕهگا:..... ٧٦
- شيكردنهوهی ئەم ئایهته، له پینج بڕهگا:..... ٨٠
- شيكردنهوهی ئەم دوو ئایهته، له چوارده بڕهگا:..... ٨٣
- قوله باسئك: پارگرتی سهگ (اقتناء الكلب)..... ٨٧
- قوله باسئك: حوكمی پاره پینكهوه كۆكردنهوه و شت كڕین بههاوبه شئتی:..... ٩١
- كورتبه باسئك له بارهی دروستكردنی مزگهوتهوه لهسه ر گۆر..... ٩٩
- دهرس و پهندهكانی بهسهرهاتی هاوهلانی ئەشكهوت..... ١١٠
- دهرسی سئیهم..... ١١٩
- پیناسهی ئەم دهرسه..... ١٢١
- مانای دهقا و دهقی ئایهتهكان..... ١٢٢
- شيكردنهوهی ههندیك له وشهكان..... ١٢٢
- مانای گشتی ئایهتهكان..... ١٢٤
- مهسه له گرنهكان..... ١٢٨
- دهرسی چوارهم..... ١٣٩
- پیناسهی ئەم دهرسه..... ١٤١
- مانای دهقا و دهقی ئایهتهكان..... ١٤٢
- شيكردنهوهی ههندیك له وشهكان..... ١٤٣
- مانای گشتی ئایهتهكان..... ١٤٦
- مهسه له گرنهكان..... ١٥١
- دهرسی پینجهم..... ١٦٩
- پیناسهی ئەم دهرسه..... ١٧١
- مانای دهقا و دهقی ئایهتهكان..... ١٧٢
- شيكردنهوهی ههندیك له وشهكان..... ١٧٢
- مانای گشتی ئایهتهكان..... ١٧٤
- مهسه له گرنهكان..... ١٨١
- چوار سه رنجدانی گرنهگ لهم ئایهته: الكهف (٥١):..... ١٩٦

- ١٩٩..... دهرسى شه ششم
- ٢٠١..... پېنځاسه ی نهم دهرسه
- ٢٠٢..... مانای دهقا و دهقی نایه ته کان
- ٢٠٣..... شیکردنه وهی هه نډیک له وشه کان
- ٢٠٤..... مانای گشتی نایه ته کان
- ٢٠٨..... مهسه له گرنکه کان
- ٢١٣..... دوو قهرموودهی له باره ی مشت ومړ (جدال) دوه:
- ٢٢٧..... دهرسى حه فته م
- ٢٢٩..... پېنځاسه ی نهم دهرسه
- ٢٣١..... مانای دهقا و دهقی نایه ته کان
- ٢٣٢..... شیکردنه وهی هه نډیک له وشه کان
- ٢٣٦..... پینچ دهقی سوننه ت و دوو زانیاریی گرنگ
- ٢٣٦..... له باره ی به سه رهاتی مووسا و خضروهوه
- ٢٤٣..... دوو زانیاریی دیکه، له باره ی مووسا و خضروهوه:
- ٢٤٤..... مانای گشتی نایه ته کان
- ٢٥١..... مهسه له گرنکه کان
- ٢٧٣..... دهرس و په ند و حوکمه شه رعیه کانی به سه رهاتی مووسا و (خَضْر)
- ٢٩٠..... کورته باسیک له باره ی: (خضْر) و زانیاریی په نهانه وه
- ٢٩٠..... مهسه له ی په که م: ((خضْر)):
- ٢٩٤..... مهسه له ی دووهم: زانیاریی په نهان:
- ٣٠٣..... دهرسى هه شته م
- ٣٠٥..... پېنځاسه ی نهم دهرسه
- ٣٠٦..... مانای دهقا و دهقی نایه ته کان
- ٣٠٧..... شیکردنه وهی هه نډیک له وشه کان
- ٣١٠..... به سه رهاتی (ذی القرنین) و چه ند زانیارییه کی میژووی و جوگرافی
- ٣١٠..... په که م: (ذی القرنین) کتې بووه و، که ی بووه؟!
- ٣١٤..... دووهم: نایا نه و بهر به سه (سُد) هی (ذی القرنین) دروستی کردوه، له کوئیه؟!
- ٣١٦..... سییه م: په نجووج و مه نجووج کین؟!

- ٣١٨ مانای گشتی نایه ته کان.....
- ٣٢٢ مهسه له گرنگه کان.....
- ٣٤١ دهرس و پهنده کانی به سه رهاتی ذولقه پنهین: که سه رجه م حه فده (١٧) دهرس و پهندن.....
- ٣٥٣ دهرسی نویه م.....
- ٣٥٥ پیناسه ی نهم دهرسه.....
- ٣٥٦ مانای دهقا و دهقی نایه ته کان.....
- ٣٥٧ شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان.....
- ٣٥٩ مانای گشتی نایه ته کان.....
- ٣٦٣ مهسه له گرنگه کان.....

سویره لی ٢، ٣

- ٣٨١ پیناسه و نیوه پوک سویره لی مه پهم.....
- ٣٨٣ تایبه تمه ندیه کانی نهم سویره ته :.....
- ٣٨٩ دهرسی یه که م.....
- ٣٩١ پیناسه ی نهم دهرسه.....
- ٣٩٢ مانای دهقا و دهقی نایه ته کان.....
- ٣٩٣ شیکردنه وهی هه ندیک له وشه کان.....
- ٣٩٥ مانای گشتی نایه ته کان.....
- ٣٩٩ مهسه له گرنگه کان.....
- ٤٠٤ زه که ریای بابی یه حیا، له زه که ریای کوری به رخیا جیا به.....
- ٤٠٤ نیعجازیکی زانستی لهم پینج نایه ته دا:.....
- ٤١٣ سن کاتی گه وره و گرنگ:.....
- ٤١٤ پوخته ی ژباننامه ی زه که ریای و یه حیا (عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ).....
- ٤١٤ یه که م: زه که ریای (الکلیلا):.....
- ٤١٤ (١) - ناوو په چه له کی زه که ریای:.....
- ٤١٥ (٢) - ژماره ی ناوه تیرانی له قورئان دا:.....
- ٤١٦ (٣) - هاوسه ر و منداله کانی زه که ریای:.....

- ٤- كەسايەتتىى و كورتەى بەسەرھاتى زەكەرىيا: ٤١٧
- ٥- چۆنەت كۆچى دوايى كردنى زەكەرىيا: ٤١٨
- دوووم: يەحيا (عليه السلام): ٤١٩
- ١- ناوو رەچەلەكى يەحيا: ٤١٩
- ٢- ژمارەى ناوھيترانى يەحيا لە قورئاندا: ٤٢٠
- ٣- حالەتى خيزاننى: يەحيا: ٤٢٠
- ٤- كەسايەتتىى و كورتەى بەسەرھاتى يەحيا: ٤٢٢
- سيفەتەكانى يەحياى كۆرى زەكەرىيا عليهما السلام: ٤٢٢
- ٥- چۆنەت كۆچى دوايى كردنى يەحيا (عليه السلام): ٤٢٧
- دەرسى دوووم ٤٣١
- پىئاسەى ئەم دەرسە ٤٣٣
- ماناى دەقا و دەقى ئايەتەكان ٤٣٥
- شېكردنەوەى ھەندىك لە وشەكان ٤٣٦
- ماناى گشتى ئايەتەكان ٤٣٩
- مەسە لە گرنگەكان ٤٤٦
- كورتەى بەسەرھاتى مەرىم و عىساي كۆرى (سەلامى خوايان لى بى): ٤٧٢
- ١- ناوو رەچەلەكى مەرىم و عىساي كۆرى: ٤٧٢
- ٢- ژمارەى ناوھيترانىان لە قورئاندا: ٤٧٥
- ٣- چۆنەت پەيدا بوونى مەرىم و عىساي كۆرى: ٤٧٨
- ئەمەش پوختەيەكى كىتەبە مېژوو يەكانە لەبارەى عىساو: ٤٧٩
- ٤- كەسايەتتىى و بەسەرھاتى مەرىم و عىسا: ٤٨٠
- ئەو موعجىزەو وەسفانەى كەسايەتتىى عىسا (عليه السلام) پىنكدين: ٤٨٥
- ٥- كاكلەى پەيام و بەرنامەى عىسا (عليه السلام): ٤٨٧
- چوار ئىنجىلەكان: ٤٨٨
- ٦- سەرەنجامى مەرىم و عىساي كۆرى سەلامى خوايان لى بى: ٤٨٩
- چەند دەرس و حىكمەتتىك لە بەسەرھاتى مەرىم و عىسادا: ٤٩٣
- دەرسى سىتەم ٤٩٩
- پىئاسەى ئەم دەرسە ٥٠١

- مانای دهقا و دهقی ئایهتهکان..... ٥٠٢
- شیکردنهوهی هه‌ندیک له وشه‌کان..... ٥٠٣
- مانای گشتی ئایهته‌کان..... ٥٠٥
- مه‌سه‌له گرنکه‌کان..... ٥٠٨
- قوله باسیک: مه‌له‌پنجانی دوو حوکمی گرنگ له‌م دوو ئایهته: (٤٧ و ٤٨)..... ٥١٧
- شیکردنهوهی ئەو ئایه‌تانه، له پینج بره‌گه‌دا:..... ٥٢٠
- یه‌که‌م: کورته باسیک له باره‌ی ئیسماعیل علیه‌السلام:..... ٥٢٣
- دووهم: کورته باسیک له باره‌ی یه‌عقوبه‌وه علیه‌السلام:..... ٥٢٥
- ده‌رسی چواره‌م..... ٥٢٩**
- پیناسه‌ی ئەم ده‌سه..... ٥٣١
- مانای دهقا و دهقی ئایهته‌کان..... ٥٣٢
- شیکردنهوهی هه‌ندیک له وشه‌کان..... ٥٣٣
- هۆی هاتنه خواره‌وه‌ی ئایهته‌کان..... ٥٣٥
- مانای گشتی ئایهته‌کان..... ٥٣٦
- مه‌سه‌له گرنکه‌کان..... ٥٤٥
- جیاوازی تێوان: (رسول) و (نبی):..... ٥٤٦
- کورته باسیک له باره‌ی ئیسماعیل علیه‌السلام هوه..... ٥٥٢
- (١)- ناوو په‌چه‌له‌کی ئیسماعیل علیه‌السلام:..... ٥٥٢
- (٢)- ژماره‌ی ناوه‌پێرانی ئیسماعیل علیه‌السلام له قورئاندا:..... ٥٥٣
- (٣)- ژبان و هه‌لۆیسته‌کانی ئیسماعیل علیه‌السلام:..... ٥٥٤
- (٤)- کۆچی دوا‌یی کردنی ئیسماعیل علیه‌السلام:..... ٥٦٨
- کورته باسیک له باره‌ی ژبان و به‌سه‌رهاقی ئیدریسه‌وه علیه‌السلام:..... ٥٧٠
- ده‌رسی پینجه‌م..... ٥٨٧**
- پیناسه‌ی ئەم ده‌سه..... ٥٨٩
- مانای دهقا و دهقی ئایهته‌کان..... ٥٩٠
- شیکردنهوهی هه‌ندیک له وشه‌کان..... ٥٩١
- مانای گشتی ئایهته‌کان..... ٥٩٣
- مه‌سه‌له گرنکه‌کان..... ٥٩٧

- ٦٠٣..... کورته باسټیک دهربارهی چوونه سوئی دۆزهخ و پهتوون بهسهر (صراط)دا:
- ٦١٢..... پینچ کورته سهرنجی زمانهوانیی:
- ٦١٥..... دهرسی شهشهم
- ٦١٧..... پیناسهی ئەم دهرسه.....
- ٦١٨..... مانای دهقا و دهقی ئایهتهکان
- ٦١٩..... شیکردنهوهی ههنديک له وشهکان
- ٦٢١..... هۆی هاتنه خوارهوهی ئەم چوار ئایهته
- ٦٢٢..... مانای گشتی ئایهتهکان.....
- ٦٢٧..... مهسه له گرنکهکان.....
- ٦٤٧..... نیووه روک